

Freculfus, Lexoviensis Ecclesiae episcopus, episcopali auctoritate ratum decernens, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti subscripsi.

Saxobodus, Sagensis Ecclesiae episcopus, hoc decretum consensi, et subscripsi.

Imo, Noviomagensis Ecclesiae indignus episcopus, hoc privilegium consensi, et subscripsi.

Erluinus, gratia Dei Constantiae episcopus, hoc privilegium consensi.

Ludovicus, monasterii pretiosissimorum martyrum Christi, Dionysii ac sociorum ejus abbas, privilegium hoc relegi, ratumque decernens subscripsi.

Radbertus ipsius monasterii abbas privilegium hoc relegi, ratumque decernens subscripsi.

S. PASCHASII RADBERTI

ABBATIS CORBEIENSIS

EXPOSITIO IN EVANGELIUM MATTHÆI.

(Juxta editionem Sirmond.)

PROLOGUS

AD GUNTLANDUM MONACHUM MONASTERII S. RICHARDI CONFESSORIS

1-2. Dum sacrae professionis obedientia, coram fratribus Evangelium, uti consuetudinis est, diebus solemnibus, licetine limato loquendi genere, exhortandi magis gratia quam docendi, tractaretur, coeperunt nonnulli eorum religione ferventes instanti devotione frequenter exposcere (nec si possem intendentes) beati Matthæi evangelistæ textum narrationis per ordinem explicarem, ut fluentia totius doctrinæ litteris contradicta ad plurimos uberius emanarent. Qui mox, memetipsum ingressus, posui, novo tactus affatu, maculosam fragilitatis vitam coram oculis, quibus essem criminibus obvolutus. Et cœpi dumosi pectoris ingenium, quod largitoris in me præstiterat indulgentia, disquirere, profunditatemque tanti mysterii perscrutari; si forte virtus divina siccam vellet fonte doctrinarum rigare pectoris rupem, et mei laboris stylo sanctorum Patrum sensus unitatis eloquio legentibus coaptare. Ita sane ut nec eloquentia, variis obscene sententiarum consuta pictatiis, animum lectoris offenderet; nec rimarum trāmites diversi nitorem intelligentiæ confunderent. Sed hæc multum mecum diuque pudore pressus pertractans, auctoris venia continuo et gratia, per quam divinitus apostolatum meruit, ante oculos effulsit. Occurrit etiam quod publicanum se non erubuerit fateri, et qualiter sit vocatus a teloneo, Evangelica voce manifeste omnibus voluerit prædicari. Quibus quasi plane præmonitus, cœpi ulterius nihil dubitare de venia, nihilque hæsitare, quod debeam, ejus suffragio adjutus, doctrinarum convivio admitti; in cujus profecto, ante infusionem Spiritus, jam prandio Dominus cum peccatoribus et publicanis dignatus est epulari. Quem si recte inspiciamus per totum textum Evangelii, curam peccatorum specialius gerit; unde et mores instituit, atque fontem veræ conversionis patenter ubique ostendit. Propter quod, etsi peccatorem me

B intelligam, ab hac gratia minime credidi cohibendum, præsertim cum eundem evangelistam legam apud Æthiopes prædicasse, gratiamque Spiritus sancti evangelizandi officio perfudisse; ut, qui erant fulgine peccati pice pressius denigrati, formarentur ipsius exemplo ad gratiam, qua cœlitus iste de publicano evangelista est effectus. Unde, quæso, nemo mihi succenseat, si tandem, Dei confusus gratia, elegi solertiam, quam in me cœlestis Providentia eruditionis sale condidit, Domino dedicare, quam inanis vitæ otio, prætermissio studio, torpere. Quia, etsi non multis, **3** mihimet tamen meisque profuturum credidi, ut istuc interdum animum transponerem, et fugaces doctrinarum sensus longo labore quæsitos litteris alligarem; quatenus per hoc essem ad cogitandum instructor, et ad disserendum paratior. Unde mecum omnes pariter ad fontem veniæ currant, etsi non ferant pretium; absque ulla commutatione vinum et lac gratis percipiant. Mecum, si placet, hunc publicanum adeant, mecum fluentia illius bibant; quoniam melius est hujus mysticam sectari doctrinam, licet stylo reseratam subulco, quam si per Elysios campos flores colligerent, et fonte Tantalii fluctus indesinenter aureos lambendo potarent. Et si forte hinc alii uberiores ducant rivos, divitiarumque fercula parent, saltem nec reor dedignari nostros ne velint percipere purissimos haustus, qui vocem doctrinæ quam sæpe ex jussu patris libenter audiunt in loquendo. Imo quia non aliis scribere delegi, quam quorum studia in talibus vigent, devotio fervet, charitas ad percipiendum quæ sanæ doctrinæ sunt, invitat. Segnes vero et livore pium opus male carpentes, hinc inde quasi pestes secerno; salenduntaxat ut meis proficiam, qui me in divinis studi provexerunt, benevolentia ferventes. Quod si quispiam e contra invidorum opponere tentaverit, mo-

dermo tempore post auctoritatem Patrum priorum, ut quid nisus sim Evangelium exponere? Noverit quod non temeritate usus hoc prælegerim, sed amore religionis, cupiens paterna supplere vota Christi gratia respersus. Profecto, quia hactenus nemo doctorum præscripsit donum sancti Spiritus, et mentis efficaciam futurorum, nemo qui interdixit cœlestibus parere disciplinis. Sed ignavia fraudulentorum semper promptior exstitit ausu temeritatis proficua, quos modo veneramur, Patrum officia calumniari, quam veritatis scientiæ operam appendere. Hoc quippe passi sunt summi philosophi, hoc poetæ nobiles, hoc nostri, ut dixi, doctores; sed tamen omnes, priorum sectantes studia, ex eorum sensibus præstantiora posteris condiderunt. Unde, si præferenda est omnibus nostrorum auctoritas, noverint quod veritas doctrinæ commendat eos auctores, et non utique ipsi veritatem. Quia non disputatio doctoris ingenio sabnixa veritate, sed veritas disputatione quaeritur. Veritas quippe per se solida est; disputatio loquentis vero servit, ut per eam veritas obscuritate velata reseretur. Porro reserata veritas, et fideliter litteris apprehensa, facit eos auctores, quorum nos vestigia sequentes minime dubitamus, legentibus utiliter commendari: dum gubernante Deo probaverint nulla nos in his fidei naufragia pertulisse. Quod si aliquis post hæc voluerit cæcatis oculis hujus operis exercitium infamare, cogitet quorum imbuimur disciplinis, quod sirenarum cantus nos surdis monuerint auribus pertransire. Nam et ipsi suo in tempore talia se linguarum monstra pertulisse docuerunt. Unde videant quibus quæ offerimus non fastidientibus si displiceant, propterea nos tacere non debuisse; cum auctores Ecclesiarum suorum in responsione luce clarius demonstraverint, utile quidem esse, plures a pluribus fieri libros, diverso quidem stylo, sed non diversa fide; ut ad plurimos una ea lemque doctrina sancti Spiritus promulgata perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Neque enim putandum est, nulli nunc temporis gratiam intelligentiæ largiri, cum patet illud propheticum; *Pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia* (Dan. xii, 4). Sed et philosophis sæculi tale aliquid, post priorum studia, ratione vigente probatur concessum: quorum doctores quanto janores fuere, tanto utique perspicaciores. Verumtamen, etsi ita loquar, non adeo fastum jactantiæ diligo, ut me ad eorum scientiam aut merita attingere pollicear; sed quod fidem, quam ipsi docuerunt, et veritatem apprehendisse, ipsorum doctrina nutritum me esse gaudeo. Unde et ex eorum libris sparsim plura colligens, hoc opus devote ad legendum fratribus confeci; saltem ut pueri, quos ab iocunde ætate liberalibus sæcularis censura erudierat disciplinis, habeant quasi recentia, quorum incitantis addiscant so licitius in campo Scripturarum sanctarum currere, atque in his operosius desudare: sarvi quoque fomitis nutrimentum, quod ex me potuit adoriri, latius et uberius ampliare. Maxime quia ipse, ad hoc provocatus, multum me profecisse,

A non dico in doctrina verum et in vita, gaudeo. Ut, dum aliis exhortationis gratia, profunda eloquiorum Dei mysteria pandendo, penetror, si quando infirmitatis humanæ vitiis propulsor, verbis propriæ assertionis præmonitus, ipse me reprehendam. Sed et æquaces recentioribus institutis, ad præcipua Scripturarum opera instantius meditanda, incitari non ambigo. At forte quos disciplina Christi eminentior illustrat, scientia pollutibus altiori, hæc superflua videbitur et proluxa explanatio. Præsertim cum sanctus Hilarius, præcipuus fidei disputator, et beatus Hieronymus, divinæ legis interpret ac magister egregius, non nisi parvis ac si materiarum commentis hujus Evangelii fluentia voluerint reserare. Quibus interea non ego, sed ipse Hieronymus de se melius loquatur, ob quod quatuor interim libellis immensam loquendi materiam et paucis astruxerit sensibus. Dicit enim ita (Proœmio in Matthæum): *« Miror, Eusebi dilectissime, cur, Romam subito navigaturus, hanc tibi a me quasi sitarciam dari volueris, ut Matthæum breviter exponens, verbis stringerem, sensibus dilatarem. Si meminisses, inquit, responsonis meæ, nunquam in paucis diebus rem annorum peteres. »* Ecce præcipuus virorum quantum hujus operis judicaverit negotium. Sed nunquid putas, inquam, quod in duabus, imminente jam Pascha, hebdomadibus, potuerit arcana omnia istius Evangelii rimari, et officio scriptoris cuncta diligenti studio explanare? Quippe quod idem multis approbat indicis fuisse impossibile. Idcirco repromittit se quod reliquum est impleturum: ut sciri queat, sicut ipse ait, quantum sit inter subulcam dictandi audaciam, et elucubratam scribendi diligentiam. De cætero velim perpendant nostri, quantos et quales Græcorum facundia in hoc eodem opere habeat tractatores; et tunc potuerint dignoscere, quibus Latina paupertas egeat documentis, quia profecto in manus nostras vix perpauca priorum venerunt commenta. Licet Fortunatianum et Victorinum in eo opuscula edidisse dicatur, quos necdum invenire potuimus. Idcirco talibus et hujusmodi causis ad hæc appulsus, feci non invitus, consensu Patris, ut prodessem multis, et seniorum, ut præmisi, suasionibus excitatus, sed et præfati doctoris Hieronymi voto majoris disputationibus ad proluxiora inductus, parvi petentibus, volens ejus officio promissa pietatis implere; ut, sicut ille jam remuneratur votorum obsequiis, ita denum ego suis intercessionibus merear indulgentiarum beneficio refoveri: necnon publicanus cum Domino in hoc convivio beati Matthæi saltem ultimum epulari, et contra quosque ejus meritis defensari. Nimirum qui, pro subulca tanti viri dictandi audacia, volui elucubratam, quam promiserat, saltem furtivis horis, quia sub hac disciplina aliter non vacat, scribendi persolvere diligentiam. Non quod idoneus sim forte, quod ille incomparabili divinarum litterarum scientia suo sudore complexset, ut promiserat; sed elegi ex omnibus, unde illius vota sequens opus formarem. Nec ideo profecto compilerator veterum appellandus, quan-

do, ut Tullius refert ipse rex eloquentiæ, quemdam Eleusinum est imitatus, qui ex omnibus Crotoniensium virginibus quinque delegit pulchriores, quas statuit coram oculis, dum Helenæ imaginem illis petentibus mirabile opus pingeret : ut quod uni earum minus esset pulchritudinis, ex his decorosius quidquid singillatim in se pulchrius exprimerent, totum picturæ suæ coloribus conferret : ita præfatus orator insignis, sicut in suo testatur opere, ex omnibus qui ante se fuerunt philosophis, coram se constituens, delegit unde rhetoricæ artis formaret mirabile documentum, quod usque hodie laudatur ab omnibus, et prodest illius peritiæ sectatoribus. Sic itaque et alii quamplures fecerunt philosophi, sic poetæ, sic etiam nostrarum litterarum expositores peritissimi; veluti hic, quem sequimur, divinæ legis interpret, et Scripturarum sanctarum mirabilis enodator, qui pene de omnibus ante se sua conficit sparsim opuscula; quod etiam in singulis ipse de se confiteri minime erubescit : sibi tutius æstimans eorum sequi doctrinam, qui prius catholice in hac Christi Ecclesia recto tramite divinas tractaverunt Scripturas. Tamen ille ut arbiter de singulis, nos ut pedisequi, quæ apta erant elegimus, a quo sane negotio pene nullum doctorem, si velis reprehendere, invenies immunem : sed omnes prædecessorum catholicorum sequi maluerunt vestigia, et suis ampliari semper ingentiis fluenta doctrinæ Christi; ut quod in divinis litteris occultatur necessarium, Dei reserante gratia, copiosius patesceret ad fructum. Quos ergo secutus, elegi egregium Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, et beatum Gregorium, necnon Joannem Constantinopoleos episcopum, eorumque ultimum Bedam presbyterum; quorum adhærens vestigiis, ab eorum sensibus credo me in nullo deviasse. Licet ex aliis interdum veritate concordii nonnulla interponerem. Quæ tamen prius contuli, ne admitterem, nisi quod aut præfati dixerint, aut veritas hinc inde consonat documento. Propter quod horum nominum litteras in hujus operis margine diligenter apponere curavi, ex his ut possit lector securus incedere, vel cujus sequar vestigia, e regione mox cognoscere. Prætermisiss itaque speciebus, quæ sæpe a doctoribus exterius, antequam sancti Evangelii verba tradantur, regulariter exponuntur; hoc solum commemorari ex eisdem canonibus volui, quos Ammonius Alexandrinus ob concordiam Evangelistarum, deinde sæpèdictus Hieronymus, in singulis locis, ut consonantias singulorum per singulas sententias apprehenderent, curarunt affigere, quibus modis eorum concordia recte intelligatur. Nam videmus in quamplurimis locis ubi per eosdem numeros concordare dicuntur, quod nihil pertineat ad sensum alterius, quod alter eodem sensu dicere præsignatur; ut puta cum de paralytico, qui a quatuor portabatur,

Matthæus, et Marcus, Lucasque, ut illi præsignat consentiant; Joannes vero ex eo loco illis concordari signatur, quo de homine, qui jam triginta et octo habens annos in infirmitate sua juxta piscinam, quæ semel in anno ab angelo movebatur, jacuisse perhibetur. Qui nimirum locus non ad eundem, ubi de paralytico narratur, me tacente, pertinere cunctis legentibus liquet. Quod et in quampluribus locis, lector, probare poteris. Sed hoc est, quod iidem exinde sensere, quia aut eadem simul dixerunt, aut vicina, aut certe singuli quæ sua sunt. Eadem vero duobus dicuntur modis; cum simul sensu et superficie eadem scribunt, aut cum sensu tantum; aut sola superficie tantum eadem accipiuntur. Sensu quidem et superficie, ut est illud : *Non est propheta sine honore, nisi in patria sua* (Matth. xiii, 57; Marc. vi, 4; Luc. iv, 24; Joan. iv, 44); quæ si respexeris, in singulis evangelistis verbis et sensu eadem sunt. Cæterum sensu nec superficie quidem eadem; sicut habes illud in Luca, quod Dominus Petro dixerit : *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc., xxi, 32). Deinde Joannes, quod Dominus dixerit Petro : *Si diligis me, pasce oves meas* (Joan. xxi, 17). Quæ profecto sensu eadem sunt, sicut et illa de paralytico, atque homine qui jacebat expectans aquæ motum : sed non superficie sociari videntur. Porro vicina similiter duobus dicuntur modis : cum aut sensu et non superficie junguntur, aut superficie nec tamen sensu copulantur, sicut est illud in Luca, ubi ait : *At illi obtulerunt ei partem piscis assi et favum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis* (Luc. xxiv, 42). Cæterum in Joanne : *Venit Jesus, et accepit panem, et dedit eis. et piscem similiter* (Joan. xxi, 13). ¶ Hæc superficie verborum tantum similia sunt, sensu autem dissimilia. Quia nec eadem historia est, nec eodem tempore gesta; licet quædam vicinitas eis sit, nec tamen magna diversitas. Similiter sensu et non superficie, velut est illud ex hoc Evangelio : *Liber generationis Jesu Christi, usque ad virum Mariæ de qua natus est Christus* (Matth. i, 1). Et hoc quod ait Joannes : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Sive illud : In principio erat Verbum* (Joan. i, 9). Quia in his quædam vicinitas sensuum deprehenditur; tamen nec eadem per omnia esse possunt. Dicunt etiam quod quædam vicinitas simul sensu et superficie colligatur, ut est hæc genealogia in hoc loco, et illa in Luca; licet in multis differant, quia in utriusque una generatio texitur ex eadem familia Salvatoris. Hæc ideo dixerim, ne tantorum virorum proficius labor non intellectus deperiret. Imo, obsecro, his ita præmissis, prudens lector omnia illa sedulus requirat, quæ ad intellectum sancti Evangelii exterius trahuntur, ut ad ea quæ intrinsecus sunt, capacior accedat.

PRÆFATIO

Contra eos qui dicunt genealogiam Christi ad Evangelium non pertinere.

Sanctarum Scripturarum virtus nec adeo est obscura A in carcere, primum legitur Jesum Evangelium regni prædicare cœpisse. Ergo quidquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediēbat et Matthæum, Evangelium Jesu Christi Filii Dei ponere, sicut et Marcum secisse cernimus? nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium. O insanum caput! Nunquid non manifeste colligimus, hunc, cum esset de gente tenebrarum, quam omnes Manichæi prædicant, lumen veritatis a principio ferre non potuisse, et ideo talia vomuisse? Præsertim quia totus hic locus contra eosdem facit, qui nec Vetis recipiunt Testamentum, nec Christum verum fuisse hominem, neque nasci de Maria Virgine asseverant potuisse. Unde nos, catholicam tenentes fidem, profecto a-serimus eum secundum Matthæum 10 genealogia declaratum, et juxta quod Verbum caro factum est de Maria Virgine natum: necnon et verum hominem verumque Deum existisse, non solum ab istis evangelistis, sed etiam et ab angelo prædicatum agnovimus. Quid ergo? Nunquid liber Evangelii dici non potuit merito vel non debuit, sicut hic Faustus conatur asserere; maxime cum Paulus apostolus clamet segregatum se in Evangelium Dei, quod ante promiserat in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem? Quod verbum Evangelii si Faustus intelligeret, nunquam Christum per hanc genealogiam secundum carnem ex semine David venisse omnino negaret. Evangelium quippe Græce dicitur, quod Latine bonum nuntium, vel bona annuntiatio ex integro prædicatur. Quod quidem, cum aliquid bonum annuntiat, etsi semper omnino dici potest, proprie tamen profecto hoc vocabulum tenere debuit illa annuntiatio Salvatoris in carne, quæ nobis omne bonum contulit: licet Matthæus, qui, secundum patrios usus, ex principio libri magis nomen indidit, *Liber generationis* dixerit. Nam et in ortu Salvatoris angelum ad pastores cecinisse legimus: *Ecce, inquit, erangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator (Luc. II, 10)*. Quod autem evangelizat, quid est, nisi quia secundum proprietatem lingue Latine bonum nobis nuntium, videlicet Christum natum, annuntiat? Quod erit, inquit, gaudium omni populo. Unde liquido constat quia angelus dicit: *Bonum annuntio vobis nuntium, quod erit gaudium omni populo, eo quod natus sit vobis hodie Salvator in civitate David, de ejus olim stirpe nobis fuerat repromissus. Quia Faustus Manichæus profecto mentitur, quod Matthæus generationem vel nativitatem Christi Evangelium non sit ausus nominare, sed Genesisidiam potius debuert appellari. Ignorat enim manifeste, quibus modis*

Sanctarum Scripturarum virtus nec adeo est obscura A in carcere, primum legitur Jesum Evangelium regni prædicare cœpisse. Ergo quidquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediēbat et Matthæum, Evangelium Jesu Christi Filii Dei ponere, sicut et Marcum secisse cernimus? nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium. O insanum caput! Nunquid non manifeste colligimus, hunc, cum esset de gente tenebrarum, quam omnes Manichæi prædicant, lumen veritatis a principio ferre non potuisse, et ideo talia vomuisse? Præsertim quia totus hic locus contra eosdem facit, qui nec Vetis recipiunt Testamentum, nec Christum verum fuisse hominem, neque nasci de Maria Virgine asseverant potuisse. Unde nos, catholicam tenentes fidem, profecto a-serimus eum secundum Matthæum 10 genealogia declaratum, et juxta quod Verbum caro factum est de Maria Virgine natum: necnon et verum hominem verumque Deum existisse, non solum ab istis evangelistis, sed etiam et ab angelo prædicatum agnovimus. Quid ergo? Nunquid liber Evangelii dici non potuit merito vel non debuit, sicut hic Faustus conatur asserere; maxime cum Paulus apostolus clamet segregatum se in Evangelium Dei, quod ante promiserat in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem? Quod verbum Evangelii si Faustus intelligeret, nunquam Christum per hanc genealogiam secundum carnem ex semine David venisse omnino negaret. Evangelium quippe Græce dicitur, quod Latine bonum nuntium, vel bona annuntiatio ex integro prædicatur. Quod quidem, cum aliquid bonum annuntiat, etsi semper omnino dici potest, proprie tamen profecto hoc vocabulum tenere debuit illa annuntiatio Salvatoris in carne, quæ nobis omne bonum contulit: licet Matthæus, qui, secundum patrios usus, ex principio libri magis nomen indidit, *Liber generationis* dixerit. Nam et in ortu Salvatoris angelum ad pastores cecinisse legimus: *Ecce, inquit, erangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator (Luc. II, 10)*. Quod autem evangelizat, quid est, nisi quia secundum proprietatem lingue Latine bonum nobis nuntium, videlicet Christum natum, annuntiat? Quod erit, inquit, gaudium omni populo. Unde liquido constat quia angelus dicit: *Bonum annuntio vobis nuntium, quod erit gaudium omni populo, eo quod natus sit vobis hodie Salvator in civitate David, de ejus olim stirpe nobis fuerat repromissus. Quia Faustus Manichæus profecto mentitur, quod Matthæus generationem vel nativitatem Christi Evangelium non sit ausus nominare, sed Genesisidiam potius debuert appellari. Ignorat enim manifeste, quibus modis*

Sanctarum Scripturarum virtus nec adeo est obscura A in carcere, primum legitur Jesum Evangelium regni prædicare cœpisse. Ergo quidquid ante hoc narratum est, genealogiam esse constat, non Evangelium. Alioquin quid impediēbat et Matthæum, Evangelium Jesu Christi Filii Dei ponere, sicut et Marcum secisse cernimus? nisi quia improbum putavit genealogiam vocare Evangelium. O insanum caput! Nunquid non manifeste colligimus, hunc, cum esset de gente tenebrarum, quam omnes Manichæi prædicant, lumen veritatis a principio ferre non potuisse, et ideo talia vomuisse? Præsertim quia totus hic locus contra eosdem facit, qui nec Vetis recipiunt Testamentum, nec Christum verum fuisse hominem, neque nasci de Maria Virgine asseverant potuisse. Unde nos, catholicam tenentes fidem, profecto a-serimus eum secundum Matthæum 10 genealogia declaratum, et juxta quod Verbum caro factum est de Maria Virgine natum: necnon et verum hominem verumque Deum existisse, non solum ab istis evangelistis, sed etiam et ab angelo prædicatum agnovimus. Quid ergo? Nunquid liber Evangelii dici non potuit merito vel non debuit, sicut hic Faustus conatur asserere; maxime cum Paulus apostolus clamet segregatum se in Evangelium Dei, quod ante promiserat in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem? Quod verbum Evangelii si Faustus intelligeret, nunquam Christum per hanc genealogiam secundum carnem ex semine David venisse omnino negaret. Evangelium quippe Græce dicitur, quod Latine bonum nuntium, vel bona annuntiatio ex integro prædicatur. Quod quidem, cum aliquid bonum annuntiat, etsi semper omnino dici potest, proprie tamen profecto hoc vocabulum tenere debuit illa annuntiatio Salvatoris in carne, quæ nobis omne bonum contulit: licet Matthæus, qui, secundum patrios usus, ex principio libri magis nomen indidit, *Liber generationis* dixerit. Nam et in ortu Salvatoris angelum ad pastores cecinisse legimus: *Ecce, inquit, erangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator (Luc. II, 10)*. Quod autem evangelizat, quid est, nisi quia secundum proprietatem lingue Latine bonum nobis nuntium, videlicet Christum natum, annuntiat? Quod erit, inquit, gaudium omni populo. Unde liquido constat quia angelus dicit: *Bonum annuntio vobis nuntium, quod erit gaudium omni populo, eo quod natus sit vobis hodie Salvator in civitate David, de ejus olim stirpe nobis fuerat repromissus. Quia Faustus Manichæus profecto mentitur, quod Matthæus generationem vel nativitatem Christi Evangelium non sit ausus nominare, sed Genesisidiam potius debuert appellari. Ignorat enim manifeste, quibus modis*

Evangelium recte dicatur. Evangelium quippe septem A principaliter modis dicitur, quia de Christo nobis primum bonum incarnationem nuntiat. Secundum autem, quod ipsum, ut nostrum sanctificaret baptismum, baptizatum monstrat. Tertium vero, eum pro nobis passum manifeste declarat. Quartum, quod sepultus sit, infernum adiens jura confregerit inimici. Porro quintum nobis bonum prædicat, quod tertia die ab **11** inferis victor ascendit; ac deinde, ad confirmandam fidem apostolorum, per quadraginta dies in terra conversatus ostenditur. Sextum namque, quod quadragesimo die coram discipulis secundum carnem cælos petiit, et quinquagesimo post resurrectionem Spiritum sanctum de cælis ante promissum clementer effudit. Septimum vero nobis bonum adhuc denuntiat et promittit, illud B scilicet, quando venturus ad Judicium redditurus est unicuique prout gessit. Dicturus est enim sanctis: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv, 34). Ex his ergo conjicimus quod hæc sunt septem illa sigilla, quibus in Apocalypsi liber signatus monstratur (Apoc. v, 1); in quo profecto libro quæcunque sunt impleta in Christo, mystice scripta fuisse probamus. Unde duobus in via de se loquentibus exprobrat dicens: *O tardi corde ad credendum in omnibus quæ locutæ sunt Scripturæ! Et incipiens a Moyse et prophetis, interpretabatur illis omnia in omnibus Scripturis quæ scripta erant de eo* (Luc. xxiv, 25). Interpretabatur autem non aliud quam Evangelium, id est, seipsum quem exponebat; quod quidem C jam olim Deus promiserat in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem. Nemo igitur recte potest ambigere, in Christo septem illa sigilla esse soluta, quoniam divinitus responsum est: *Ecce leo de tribu Juda, radix David aperire librum, et solvere septem signacula ejus* (Apoc. v, 5). Quæ signacula manifeste tunc soluta fuisse probantur, cum omnia hæc mysteria in Christo sunt adimpleta. Quippe et in eisdem sigillis septem dona sancti Spiritus omnibus sunt revelata. Nam in eo quod nasci secundum carnem voluit, quid aliud quam sapientia Dei Patris tunc primum in terris se innuit? Antea vero semper absconditus fuit, de quo propheta dicit: *Tu es Deus absconditus, et nesciebamus te* (Isa. xlv, 15). Unde, cum se nascendo manifestius munus infulsit, quid aliud quam tunc primum sigillum solvit? Ac perinde quod dudum mundus nescivit, donum sapientiæ credendo percepit. Cum autem perventum est ad baptismum, quasi secundum salutis nostræ sigillum solvit; in quo nobis spiritum intelligentiæ, cælos reserando, dignanter patefecit. Quia altissimum est intelligere quod fuimus, et modo gratia Redemptoris quod facti sumus. Necnon et illud, quod vox Patris manifestando Filium desuper intonuit: *Quia hic est Filius meus dilectus, in quo mihi **12** complacui: ipsum audite* (Matth. iii, 17, et xvii, 5). Sed et Spiritus sanctus in specie columbæ, inibi (quod nondum aperte prædicatum

fuerat), quod Deus Trinitas esset, luce clarius designavit; ex quo profecto intelligimus mysterium quod sæculis et generationibus necdum fuerat declaratum. Sequitur interea passio Salvatoris, per quam patefactum est consilium quod nec angelis erat creditum, nec in terris penitus demonstratum. *Quod si cognovissent*, inquit Apostolus, *nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. ii, 8). Unde et per Isaiam, idem magni consilii angelus nuncupatur. Quo profecto liquet, in æterno suo consilio hoc mysterii sacramentum semper fuisse absconditum, quod novissimis temporibus omnibus est declaratum. Cæterum consilii nostri summa ex hoc colligitur, ut mortui sæculo commoriamur Christo, si quo modo ei convivere possimus qui ex mortuis resurrexit. At vero quod sepultus ad inferos descendit, quid aliud quam virtus fortitudinis fuit? De quo Psalmista quasi ex præconio cælestium angelorum canit: *Tollite, inquit, portas principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit Rex gloriæ* (Psal. xxiii, 7). Quibus respondentes adversariæ potestates, dixerunt: *Et quis est iste Rex gloriæ?* Tunc sancti angeli: *Dominus*, inquit, *fortis et potens, Dominus potens in prælio*. Verum, quod nisi primum alligasset fortem, et arma ipsius auferret, nunquam spolia ejus suo jure distribuens Ecclesiæ potenter diceret, quod portæ inferni adversus eam non prævaleant (Matth. xvi, 73). Unde suis militibus adhuc de cælo clamat dicens: *Confidite, ego vici mundum* (Joan. xvi, 33). Ac si dicat: *Fortes estote contra omnia adversantia*, quia in mea fortitudine vestra profecto erit victoria. Spiritum ergo nobis scientiæ in quinto suæ revelationis sigillo nimirum tunc aperuit, cum idem victor ab inferis resurgens, et spem nobis resurgendi solidius confirmavit; pro quo Apostolus dilecto filio monens ait: *Memento Jesum Christum a mortuis surrexisse ex semine David, secundum Evangelium meum* (II Tim. ii, 8). Magnum igitur est scire sacramentum resurrectionis, in qua Christi in nobis charitas confirmatur. Unde idem Apostolus scire nos desiderat supereminens charitatem Christi (Ephes. iii, 19). Ergo et cum sextum sigillum, videlicet ascensionem suam, nobis in carne exhibuit, liquido juxta pietatis suæ mysterium, tunc viam nobis cælestem patefecit, et magnum sacramentum reconciliationis ostendit: ut, qui digni infra terrenum paradisum **13** non fuimus diutius permanere, uniti in corpore ejus ad cælestia in melius reformati transferamur. Ad ultimum vero Spiritus timoris manifestatur, quando ad judicium venturus repromittitur. Et ideo interea, dum vivimus, sub metu ac tremore versemur. Unde Salomon in fine libri sui ait, dicens: *Deum time, et mandata ejus observa; hoc est, inquit, omnis homo* (Eccle. xii, 15). Hinc David ait: *Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi* (Psal. xviii, 10). His ergo septem in Christo reseratis cælestium sacramentorum mysteriis, illud Isaiæ vaticinium adimpletur, ubi ait: *Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus, inquit, sapientiæ et intellectus, spiritus*

consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini (Isa. xi, 2). Cur ergo, inquam, unus Spiritus super eum requiescisse dicitur, cum in septem spiritibus continuo subdistinguitur? nisi ut ostenderet gratiam, quæ simul ei inerat, omnia adimplendo, nobis per intervalla distribuisse? Unde et Joannes in Apocalypsi sua (Apoc. v, 6) introducit Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, in quibus mortem devicit, et oculos septem, qui sunt septem Spiritus Dei missi in omnem terram: Quid enim est Agnum, in medio throni et animalium ac seniorum, septem cornua septemque oculos habere, nisi septenaria Spiritus sancti operatione ubique per orbem in sua Christum Ecclesia, morte divicta, regnare? His quippe septem cornibus, virtute Spiritus sancti, Ecclesia in regni fortitudinem sublimata, omnia peccatorum cornua confringit; istis siquidem oculis illuminata, signis et virtutibus illustratur. Eisdem sane columnis domus, quam sibi Sapientiam ædificasse legimus, fulcitur ac firmatur. Quæ domus sancta Dei Ecclesia fore probatur, quæ sibi Christus, Dei virtus, ac Dei sapientia Patris, isto septenario virtutum opere dedicavit. Ista sunt autem septem lucentia candelabra coram Domino; quia nimirum in Christo, ad illuminationem et redemptionem nostram, fuerunt hæc impleta: et modo cum universo suo opere jugiter coram Deo Patre idem interpellat pro nobis. Unde et hi septem spiritus coram Dominatore dicuntur assistere: quoniam quidquid est illud quod nos sumus, hoc totum in illius operatione consistit, qui, pro nobis immolatus, quotidie coram oculis divinæ majestatis offertur. In hac igitur sapientia Dei Patris mundum cum sua discimus calcare sapientia; quoniam **14** stulta mundi elegit Deus, ut, fortia quæque calcantes, agamus qualiter coram Deo sapientes inveniamur. Porro tali intellectu si quid est quod percipimus, omnino intelligimus ut renati in Christo ad vocem Patris desuper intonantem obtemperemus, *Hic est, inquit, Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui; ipsum audite (Matth. xvii, 5).* Hujusmodi, inquam, vox nusquam audita est, nisi super unigenitum Filium Dei. Idcirco mandatis ejus obtemperemus, si quo modo possimus dicere cum Propheta: *A mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniquitatis (Psal. cxviii, 103).* Consilium autem nostrum salutare ac unicum est, ut Christo commoriamur; quia si compatimur, et conregnabimus. Cæterum fortitudo nostra quæ esse poterit, nisi ejus victoria? manifeste cum Apostolus clamet: *Quod neque volentis, neque currentis, sed miserentis sit Dei (Rom. ix, 16).* Hinc et Propheta dicit: *Dominus fortitudo plebis suæ (Ps. xxvii, 11).* Deinde magnum est pietatis xenium, quod jam cælos uniti in Christi corpore penetrare speramus. Ultimum vero timoris spiritum tunc recte percipimus, si, juxta Petri vocem, cum timore ac tremore nostram denique salutem operamur. Isti sunt igitur spiritus in septem filiis Job

mystice præsignati, ejus scilicet qui, pro nobis clementer passus, doluit. Singuli ergo isti, in domibus suis secundum dierum transcursum convivio celebrantes, mittunt et vocant tres sorores suas. Quia nimirum fides, spes ac charitas in nullo alio recte epulantur convivio, nisi ubi hæc septem dona Spiritus sancti pariter in Christo dignissime participantur. Alioquin vacua est fides nostra, et vacua spe extollimur, si nescio ex quo altero, vel forte quasi ex nobis inaniter gloriamur: quia de se quisque dum inflatur, nescio quid sibi aliud repro-mittens, alienus a regni consortio velut palea ventilatur. Sed quia, dum ista explicare volumus, nostris involvimur verbis, quomodo celatum sit sæculis ac generationibus mysterium, quod nobis nunc in tempore revelatur. Nunquid igitur aut supernæ patriæ angelicis spiritibus, aut sanctis hominibus, sive in carne viventibus sive defunctis, ventura Redemptoris dispensatio latuit, ut eam saltem a longe spiritalibus oculis respicere non possent? Quis hoc dixerit? cum Isaias tanquam in præsentis posito, dicat: *Quare rubrum est indumentum tuum? (Isa. lxiii, 2.)* Ac si diceret, quid est quod in carne mori voluisti? cum nullum de carne peccatum traxisti? **15** cui ille respondit: *Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum.* Solus utique torcular calcavit, quia solus mortem, quam pertulit, superavit. Unde et Joannes angelum se vidisse testatur fortem, prædicantem voce magna: *Quis est dignus aperire librum, et solvere septem signacula ejus? Ubi continuo subinfertur: Et nemo poterat neque in cælo neque in terra, neque subtus terram, aperire librum, neque respicere illum (Apoc. v, 2, 3).* Id est, nemo in cælo; quia neque angelus humanæ salutis dispensationem perficere poterat. Hinc Isaias ait, non angelus, non legatus, sed ipse *Dominus salvos faciet eos.* Nemo in terra; quia neque homo vivens in corpore, eo quod homo redimendus solius Dei creatoris egebat auxilio. Neque subtus terram; quoniam nec anima exuta corpore. Si enim homo vivens in corpore, qui usque potest tanquam victima mori, hoc implere non poterat; quanto minus anima, quæ sine corpore mori essentialiter jam non potest? Sed quid est quod dicit: *Quia nemo poterat respicere illum?* Nunquid non ipse conspexerat qui paulo ante factus est, *Quia vidi librum in dextera sedentis in throno, scriptum intus et foris? Ubi quæso erat? An forte neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram erat, quando eum vidit? Unde profecto mihi videtur respicere hoc loco pro comprehendere dixisse. Quis enim capiat; quomodo incarnatus sit sine semine Deus, quomodo clauso exierit utero, quomodo Dominus gloriæ crucifigatur, cum solus homo moriatur? Et reliqua omnia quæ de Christo ineffabilia narrantur? Hinc est quod apostolus incomprehensibiles divitias Christi gentibus prædicare se dicit (Ephes. iii, 8). Ex quo liquet quia non solum nemo angelorum vel hominum librum aperire potuit, verum etiam nec respicere, sicut in Dei Filio com-*

pleta sunt omnia. Quia etsi revelandam a longe Christi dispensationem prævidere poterant; non tamen ad liquidum, ut postea sunt impleta, eorum quispiam potuit intueri. Sed, quia in Christo fuisse hæc impleta commemoravimus, super quem spiritum sapientiæ et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiæ et pietatis, ac spiritum timoris requievisse cognovimus: profecto et in Ecclesia, quasi in uno corpore, videlicet in sponso et sponsa, in viro atque nupta, requievisse minime dubitemus. Sed excellentius in capite, quam in membris claruisse novimus. Sunt enim per eum hæc **16** in nobis dona. Sed nunquid tam amplissima ut in Domino patuerunt? Constat nimirum quia ex eo percepimus, quibus gratis eo favente proficimus. Sed alias ista explicare debemus. Nunc de Christo, quod summum bonum nascendo intulerit, et reliqua perficiendo consummaverit, copiosius gratulemur. Hinc namque sancta Dei Ecclesia hunc sibi ad salutem sufficere eredit, hoc summum esse Evangelium patenter cunctis prædicat. Nam et omnium Christianorum spes in his pendet muneribus, et charitas dilatatur et crescit, si quo modo diligamus eum qui prior dilexit

A nos. Quæ si profecto Faustus Manichæus scire quivisset, nequaquam Genealogiam Christi Genesidum appellasset, neque natum Christum omnino negasset. Hinc Dominus, in Evangelio, ad Patrem ait: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli ac terræ, quia abscondisti ea a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (Matth. xi, 25). Hinc rursus apostolis ait: *Vobis datum est nosse mysterium, cæteris autem in parabolis* (Luc. viii, 10). Quod si profecto huic nosse datum esset, nunquam sic ebrius talia vomuisset? Nescivit enim miser, quia non Manichæo præstita est Apocalypsis Evangelii, sed Jesu Christo, quam dedit illi Deus palam facere, non philosophis, neque humanæ sapientiæ deditis, non Judæis in lege gloriantibus, non variis doctrinarum occupatis erroribus, neque his qui de gente tenebrarum fuerunt; sed servis suis, sed divinæ gratiæ subjectis. Ipsi enim revelatio cœlestis Evangelii manifestius aperitur. Nimirum ut videntes non videant, et intelligentes non intelligant; et qui erant humiles de tenebris eruantur. Hæc ita duntaxat ad hoc sufficientia dicta, quod vere Genealogia Christi initium sit Evangelii.

LIBER PRIMUS.

CAP. I. *Liber, inquit Matthæus, generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham.* Cur autem tali exorsus sit proœmio, non abs re factum credimus. Futurum enim forsitan hunc Faustum noverat, qui Testamentum Vetus non reciperet: et ideo tali usus est principio, ut ex eo hunc continuo **17** repercutiat ac condemnet. Nam liber principii Veteris Testamenti Geneseos denique ex initio voluminis appellatur; quia in eo, secundum nostram interpretationem, scriptum legimus: *Hic est liber generationis Adæ* (Gen. v, 1). Et illud, *Istæ generationes cæli ac terræ, quando creatæ sunt* (Gen. ii, 4). Ex quo constat, quocumque tamen modo, ex eo quod in primordio ibidem generatio cæli ac terræ inscribitur, quia inde Genesis appellatur. Et ideo dignum profecto fuit Novi Testamenti initium, quantum possibile erat, simili modo præsignari; ut ejusdem Novi ac Veteris Testamenti unum Deum auctorem taliter promulgando Evangelista monstraret. Præsertim cum idem Matthæus, Hebræo sermone, eisdem qui ex Hebræis crediderant scripserit: ut quod dudum jam ex lege perceperant, manifestius recognoscerent, et probarent quod vere Evangelium Christi testimonium a lege habeat et prophetis, sicut consequenter in multis declarabitur locis. Nec dubium hoc innuere voluisse, per quem creatæ et redemptæ sunt omnia unum eundemque Deum, utraque pagina designari. Alioquin, quamvis consuetudo sit Hebræorum ex initio libris nomen imponere; videtur nimium consonum esse, ut utriusque Testamenti principium uno vocetur nomine. Et notandum quod, sicut illud secundum litteram carnali Israeli proponitur, ita istud in Christo spiritali copiosius destinatur. Nam et uterque eorum

C liber apud Græcos Biblos Geneseos [*βίβλος γενέσεως*] titulo prænotatur. Quamvis et hic non immerito cæli ac terræ generatio inferri possit; quia videlicet in Christo cum sit Deus et homo, utraque natura verissime comprehenditur. Unde et Jesu Christi sub duobus nominibus apte titulus inscribitur, ut per regiam et sacerdotalem personam, Dei et hominis natura quasi in fronte illico designetur. Jesus autem sub figura nominis in alio jam præcessit. Sed quod ille typice vocatus est, hic tandem substantialiter designatur. Cæterum Christus nomen officii est, non naturæ; eo quod unctus sit præ consortibus suis in sacerdotium, ad expiandum pro nobis. In Veteri quoque Testamento, quia in una hæc eadem persona expleri non poterant, venit mediator Dei et hominum homo Christus Jesu, factusque nobis regnum et sacerdotium, ut ad terram multum diuque patribus repromissam filios introduceret. Unde secundum proprietatem nominis Jesu, velut **18** Deus potens est salvare credentes; secundum vero officii dignitatem quotidie Christus interpellat pro nobis. Igitur notandus etiam hoc in loco litteræ textus, qui juxta usitatum humanæ locutionis modum, minus habere videtur. Plenior enim sensus redderetur, si præpositis duarum orationum particulis, id est pronominis ac verbi, *Hic est liber generationis* diceretur. Sed frequentissimus divinarum Scripturarum mos est ut in principiis librorum prænominate partes orationum non anteponanantur. Unde nec Marcus ait: *Hoc est initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei*, sed tantum: *Initium Evangelii*. Hac consuetudine usus est Isaias, non addens: *Hæc est visio Isaiæ*, sed simpliciter: *Visio Isaiæ*, tantum incipit. Hac

us est Salomon in duobus libris suis, hac utique Jeremias, hac etiam illi qui Psalmos titulis prænotarunt. Sed et Joannes Apocalypsin suam ita incipit. *Apocalypsis Jesu Christi*, et non addidit hæc est. Quod videlicet agentes, non solum secundum idioma divinarum litterarum, verum etiam juxta consuetudinem sæcularium, brevitati studentes, subauditionem tales sententias etiam alibi habere docuerunt. Verbi gratia, cum legitur *Liber generationis Jesu Christi*, subintelligamus plenius, *Hic est liber generationis Jesu Christi*. Cur autem generationis liber singulari notetur numero, cum quadraginta per ordinem replicentur, nulli dubium quia unius tantum generatio quæritur Jesu Christi, cæteræ vero propter hanc insinuandam ad medium deducuntur. Et non solum in principio, sed etiam usque in finem libri totum hoc agitur de hac sola generatione, ut idem qui natus est pro nobis Deus et homo intelligatur. Quæri etiam potest, et profundissima quæstio videtur, cur Matthæus publica voce *Liber generationis Jesu Christi* dixerit, cum Isaias clamet et dicat, *Generationem ejus quis enarrabit?* (Isa. LIII, 8.) Si enim, quis pro impossibilitate ibi accipitur, quomodo hic iste generationem ejus narrare sibi possibile judicavit? Nisi quia ibi de generatione, quæ secundum Divinitatem est, dictum putamus: hic autem de generatione, quam pro nobis secundum hominem suscepit, quanquam et ista magna ex parte inenarrabilis esse credatur. Verumtamen illa, per quam genitus est ab æterno, tota ineffabilis et incomprehensibilis esse probatur. Nisi illud obsistat quod Joannes ait: *In principio erat Verbum, 19 et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1). Ergo dum ait, *In principio erat Verbum*, narravit aliquid, et cum addidit quid hoc Verbum esset, et quod apud Deum Patrem esset, jam non solum aliquid de eo, sed multa dixit. Unde non inconvenienter sane quæritur, quomodo ineffabilis, si effari possit, recte dicatur? Aut si non possit, quomodo ut probamus, quidpiam de eo narratur? Nam et sancta Dei Ecclesia ex omnium divinarum Scripturarum auctoritate colligens, plura de hac divina nativitate catholice confitetur. Forsitan ergo quando dictum est, *Generationem ejus quis enarrabit?* non impossibilitatem, sed raritatem narrandi ostendit, sicut et in aliis Scripturarum locis legitur. Denique habes in psalmo: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?* (Psal. XIV, 1.) Non enim dicit quod nullus habitabit, nec hoc, quod nemo requiescat, sed quod rarus et non nisi electus. Et, ut scias hoc verum esse, continuo definit qualis loci illius habitator esse debeat. Et in alio psalmo: *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in monte sancto ejus?* (Psal. XXXIII, 3.) Ut sit sensus, non quicumque de vulgo vel plebe, sed vitæ egregiæ, singularisque meriti. Quotiescunque quis dicitur in divinis litteris, non nullus, sed aliquis interdum significatur. Interdum autem, impossibilitatem ostendit: sicut illud, *quis audivit unquam tale*, aut *quis vidit huic simile?* Et

sicut hoc in loco fortassis ex quo nunc agitur. Et alibi, ut, *in inferno quis confitebitur tibi?* (Psal. VI, 5.) Cæterum ubi dicit: *Quis sapiens et intelligit hæc?* (Ose. XIV, 10.) Et inibi: *Quis fidelis est dispensator et prudens, quem constituet Dominus super familiam suam?* (Luc. XII, 42.) Nec non et illud: *Si autem in Deum peccaverit homo, quis orabit pro eo?* (I Reg. II, 25.) In his igitur locis idoneus requiritur interventor, aut certe sapiens; nec excluditur aliquis, sed quæritur. Unde si hoc loco, quis raritatis esset, videretur quodammodo quæstio esse soluta. Sed, quia hic quis, impossibilitatis est, ut verius reor, fatendum quod dici vere possit, quia est Filius Dei ab æterno Patre genitus, ita tamen ut nunquam sine ipso fuisse Pater intelligatur; et omnia illa quæ de Dei Filio catholica fides confitetur, dicibilia quidem esse. Sed quomodo sit, vel qualiter æternus genitus sit, nimirum sacræ nativitatis arcanum, nec apostolorum quispiam didicit, nec prophetarum comperit, nec angelorum scivit, neque creatura ulla cognovit. Idcirco videte, si ejus nativitas a propheta non potuit enarrari, quis recte valeat profiteri se nosse quomodo potuerit a Patre Filius generari? Narramus itaque de eo ac verissime cogitemur quoniam a Patre est Filius coæternus, sed quomodo sit; penitus ignoramus. Hinc illud in libro Job: *Sapientiam Dei Patris unde invenies? Latet enim ab oculis hominum, et a volucribus cæli absconsa est* (Job. XXVIII, 20), id est, etiam ipsis angelis incognita. Et alibi: *Radix sapientiæ cui revelata est?* (Eccl. I, 6.) Origo scilicet Filii Dei, eo quod super angelorum etiam intelligentiam atque scientiam est. Unde probatur omnino generatio ejus secundum Divinitatem, ex toto quod ineffabilis est. Idcirco ad eam quæ juxta carnem est, quanquam et ipsa ex parte inenarrabilis sit, Domino favente, veniamus.

Filii David, filii Abraham. Non abs re factum creditur cur, ex omni prosapia Veteris Testamenti, hos duos tantum patres posuerit, quorum filius solum secundum carnem Christus dicatur. Ex quo profecto liquet quia, cum eis scriberet qui ex lege Christum noverant repromissum, voluit luce clarius aperire quod ipse esset qui eisdem longe fuerat diu repromissus. Ad hos etenim tantum ex omnibus, in Veteri Testamento facta legitur repromissio, ut qui de istorum semine futurum sibi scierant Salvatorem, liberius reciperent, cum vidissent in eum consona voce legis et prophetarum omnia vaticinia adimpleri. Nam Abraham per semetipsum Deus, quando Filium suum obtulit, jurat, dicens: *Per memetipsum juravi quia fecisti rem hanc, et non pepercisti filio tuo, benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, et velut arenam quæ est in littore maris. Et possidebit semen tuum portas inimicorum suorum; et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ* (Gen. XXI, 16). Quem locum Paulus apostolus ita edisserit dicens: *Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus. Non enim dicit: et seminibus, inquit, quasi in multis, sed quasi in uno: et semini*

two, quod est Christus (Gal. v, 16). In quoniam nimirum semine, id est in Christo, benedicentur omnes gentes : ut idem Abraham per immutationem nominis, qui erat Pater excelsus, fieret pater multarum gentium. Non quod interpretatio nominis hoc totum contineat; sed quia Spiritus sanctus per Moysen subdendo *gentium* voluit subintelligi. Pater autem multarum gentium non aliunde quam per Christum, de quo David canit juxta promissum hujus loci : *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes 21 gentes magnificabunt eum* (Psal. LXXI, 18). Vides autem quam consona voce Spiritus sanctus adhuc per Prophetam repromittit benedictionem omnium in Christo, quem dudum semen Abrahæ nominabat. Idcirco præsens Evangelista filium eum Abrahæ modis omnibus approbat; ut eum non solum Judæi, quorum erat repromissio, verum etiam omnes gentes, vel omnes tribus terræ gaudenter, de semine ejus jam venisse susciperent, per quem et Abraham pater fieret multarum gentium. Sed, quia de semine ejus duplex repromissio erat, una videlicet carnis, alia vero spiritus; primum dictum est quia erit semen tuum sicut pulvis terræ. Deinde, quamvis et ipsi de pulvere erigantur, qui in secundo repromittuntur, tamen sicut stellæ cæli, futuri non natura, sed gratia, pollicentur. At vero hæc ultima benedictio sui utrumque genus benedictionis amplectitur, eo quod in Christo renati filii Abraham, et carnales quodammodo et spirituales inveniuntur; ut alii nomine tenus tantum, alii vero secundum electionis gratiam in semine computentur. Nam et de hoc semine simili modo, quod in eo omnes gentes benedicantur, longe post per Isaiam prophetam repetitum legimus, ut manifestius patesceret, nequaquam de Isaac qui jam mortuus erat, neque de alio quam de Christo, debere intelligi. Hinc quippe per eundem Isaiam Deus loquitur : *Educam, inquit, de Jacob semen, et de Juda possidentem montes sanctos meos* (Isa. LXV, 8). Quorum utrumque, ex quibus hic futurus repromittitur, de Abrahæ stirpe fuisse manifestum habemus. Et ideo Deo grata societas collegium sanctum fidenter teneat verum alvearium monachorum, sicut in catholica fide, non lacte tantum, sed etiam solido cibo pasti sumus. Quia, etsi dictum est : *Quærite Dominum, quærite faciem ejus semper* (Psal. CIV, 4), non alium tamen a Deo oportet quærere, quod unus est; sed unum eundemque ardentem investigare, quod infinitus est. Unde istum teneat fides nostra, si forte cum venerit Filius hominis, saltem fidem reperiat super terram. Interea, si Zacharias ad testimonium quæritur, qui utique ex Evangelio justus probatur, quoniam Judæi Evangelio contradicunt, manifeste colligimus hunc esse semen Abrahæ, de quo dicit : *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ; sicut locutus est, inquit, per os sanctorum, qui a sæculo sunt prophetarum ejus* (Luc. I, 68). Deinde ut subaudiatur, hoc est 22 ait, *Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, aaturum se nobis* (Luc. I, 54). Nec non et

beata Virgo Maria canit : *Recordatus misericordiæ suæ, sicut locutus est ad patres nostros, scilicet Abraham et semini ejus, usque in sæculum*. Hujus itaque Filium, sicut oportet, Christum profecto credimus : super quem et alia quamplurima concinunt sanctarum eloquia Scripturarum. Unde nec debemus ullam de eo ultra dubitationem recipere; quin potius de David semine, secundum Scripturas sanctas quomodo sit repromissus videamus. *Juravit Dominus David, inquit Spiritus sanctus, veritatem, et non frustrabitur eum* (Psal. CXXXI, 1). Quid ergo juravit? Juravit illi : *De fructu ventris tui ponam super sedem meam*. Hinc namque beatus Paulus apostolus in Epistola ad Hebræos ait : *Omnis controversiæ finis juramentum est* (Heb. VI, 16). Et, quia homines per majores suos jurant, Deus autem cum non haberet majorem se, per quem juraret, per semetipsum juravit dicens, *per memetipsum juravi* (Gen. XXII, 16), ut supra ostendi. Et ad David rursus dictum probamus : *Juravit Dominus David veritatem*. Et ideo quisque juramentum Dei audis, etiamsi incredulus es, emolliri debes, ut fide Christum ex horum semine natum percipias. Hinc in alio quoque psalmo scriptum legimus : *Semel juravi in sancto meo* (Psal. LXXXVIII, 35). Et quid est in sancto meo, nisi in unico Filio sibi coæquali ac dilecto, qui solus Sanctus et Veritas appellatur? Quid autem juraverit, illico subinfertur : *Si David mentiar, pro eo quod est non mentiar, semen ejus in æternum manebit. Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo; et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cælo fidelis*. Ergo qui volunt de Salomone hoc dictum accipere, cogitent quomodo thronus ejus sicut sol in conspectu Patris fuerit, cum Scriptura sancta dicat quod aversum sit cor ejus propter concupiscentias feminarum, et adoraverit Astaroth et Chamos Deum Sidoniorum, ac reliqua portenta gentium (III Reg. XI). Unde ad ultimum infert quod non erat Deus cum Salomone. Si ergo non erat Deus cum Salomone, quomodo thronus ejus sicut sol in conspectu Dei Patris fulgebat? Præsertim cum et fœdatus dicatur omni immunditia libidinis, et propter idololatriam sit condemnatus. Aut quomodo sicut luna perfectus sit in æternum, cum subito velut flagitiosus corruerit in ruinam? Quinimo, si perfectus esset, quod penitus non probatur, quomodo testis in cælo fidelis foret, qui nunquam penetraverat cælos? Vel 23 unde in cælo fidelis, qui super terram, idola venerando, falsus inventus est testis? *Similes enim, ait Scriptura, illis fiunt qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* (Psal. CXIII, 8). Sed quia de Salomone nequaquam istud potest intelligi, necesse est super Christum, velit nolit inimicus, interpretari; ut sit idem David semen, cujus thronus in conspectu Dei Patris jugiter splendet. Unde et in monte, quando transfiguratus est coram discipulis suis, facies ejus refulsit velut sol cum lucet in virtute sua. Nam et propheta de eo : *Vobis, inquit, qui timetis Deum, oriatur sol justitiæ* (Malac. IV, 2). Qui sit autem iste thronus, multis in locis Scriptura sancta

Ecclesiam esse declarat, in qua Deus velut rex in suo throno præsidet. Quæ nimirum, quia caput ejus Christus est, sicut sol in conspectu Patris fulgere dicitur, et sicut luna perfecta in æternum manere. Luna vero propter præsentis vitæ defectum dicitur: perfecta vero, quia jam inhæret capiti suo, ex quo immortalis atque æterna modis omnibus prædicatur. Et notandum quod hic thronus seminis repromissi unus cum suo capite constat, et totius sui corporis membris. Ut caput videlicet nostrum unitum corpori propter naturæ consortium intelligatur: præsidere vero, quia Deus est, recte in suo throno, id est in sua Ecclesia, divinitus intimetur. Ponamus adhuc et aliud testimonium, quod idem de semine David futurus annuntietur. *Et factum est, inquit in libro Verba dierum, verbum Domini ad Nathan prophetam dicens, Vade et dic servo meo David, Hæc dicit Dominus. Annuntio tibi quod ædificaturus sit domum tibi Dominus. Cumque impleveris dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, et stabiliam regnum ejus. Ipse ædificabit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium; et misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit, et stabiliam eum in domo mea et in regno meo usque in sempiternum, et thronus ejus erit firmissimus in perpetuum (I Par. xvii).* Hæc omnia quisquis in Salomone putat fuisse impleta, multum errare videtur. Nam qualiter intelligendum sit quod dictum est: Postquam dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, et stabiliam regnum illius? Nunquid de illo Salomone credendum est prophetatum? Minime. Ille adhuc patre suo vivente cœpit regnare. Hic vero dicitur. Quia cum completi fuerint dies tui, et dormieris **24** cum patribus tuis, suscitabo semen tuum. Ex quo revera intelligitur alius repromissus qui non ante mortem David, sed post mortem suscitandus erat. De quo per Jeremiam: *Ecce dies venient, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam super terram. In diebus ejus salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter et hoc nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster (Jer. xxiii, 5).* Nunquid hic Jeremias, qui longe post Salomonem fuisse probatur, aliquid de eo rursus repromittit, dicens, suscitabo David germen justum? Manifestius de Christo datur intelligi; qui non solum Rex sapiens, sed etiam Sipientia Patris appellatur. Revera in cujus diebus salvatus est verus Juda, videlicet ille qui confitetur Jesum Christum in carne venisse. Reliqui vero omnes, ut Joannes fatetur, non Judæi, velut ipsi mentiuntur; sed synagogæ sunt Satanæ. Talibus ergo et hujusmodi Scripturarum indicis, certum tenemus, Matthæum hos duos quorum sit filius tantum ideo posuisse; quatenus qui vellent templum, id est Ecclesiam, per ostium introire, has duas columnas, de quorum medio Christus exorsus est, hinc inde antepositas circumspicerent. Ipse enim de se loquitur:

A *Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur (Joan. x, 9).* Sunt enim ante fores templi quasi columnæ antepositi, quia nimirum adhuc uterque eorum in lege, velut in vestibulo domus versabatur. *Et habebant, inquit Scriptura, columnæ altitudinē decem et octo cubitorum (III Reg. vii, 15);* videlicet Novi ac Veteris Testamenti fastigio præeinentes: quatenus juxta fortitudinem columnarum utrumque populum ad fidem corroborantes, non alium esse ostium ostenderent, quam hunc Jesum Christum, eorum semine propagatum; et cum fore ingressum templi, quasi qui inter medium eorum intimus versabatur. Hinc est quod in nomine Jesu secundum Græcos [ΙΗΣΟΥΣ], prima quæ conscribitur littera decem, secunda vero octo significat. Ut ex utroque semine **B** secundum repromissiones Scripturarum unus erigatur in titulum; in cujus nomine unitus uterque populus, mensura plenitudinis Christi, juxta fidei firmitatem, ad superna enixius enblimetur. Hinc est enim quod utramque earum funiculus ambit duodecim cubitorum, id est, fides apostolorum hos tantum amplectitur in genealogia patres, de quorum medio prædicat ostium Jesum Christum credentibus quotidie aperiri, non credentibus **25** vero voluit introitum cœlestis patriæ penitus denegari. Sed quia quibusdam sanctarum Scripturarum testimoniis has interdum columnas volumus roborare, longe admodum progressi sumus, jam tandem ad expositionis ordinem redeamus. Ubi adhuc interdum non absurde a multis quæritur quid sit quod David prior ponitur, cum ætatis privilegio longe posterior invenitur? Ad quod dicendum, quod loquendi necessitas id exegit, et factus est ordo præposterus, decenter utique commutatus. Quia, si primum Abraham filium eum dixisset, et David postea copulasset, rursus Abraham repetendus erat, ut origo David ejus ex semine monstraretur, et fieret inhonesta constructio verborum, quantum ad eloquentiam attinet.

C *Abraham, inquit, genuit Isaac.* Recte itaque ab initio fidei genealogia Christi supputatur: ut in quo primum de eo facta legitur repromissio, fieret et exordium successionis, donec ventum esset ad eum qui de cœlo tunc divinitus fuerat repromissus. Quis enim in genealogia Christi aptius in principio poni posset, quam is de cujus semine benedictio omnium gentium propagatur? Quod factum itaque credimus, ut ad eum currerent non tam Judæi, quam omnes gentes, cujus origo ex eo repromissa luce clarius divinarum Scripturarum oraculis declaratur. Quatenus primum in patre discerent, quid vel quales esse debeant, qui volunt in semine benedictionem hæreditatis percipere. Quia, sicut idem Dominus Judæis testatur, si filii essent Abraham, veraciter opera Abraham ipsi fecissent (*Joan. viii, 39*), et tantum talemque patrem imitarentur ne degeneres essent. Nam Abraham primum credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam (*Gen. xv, 6*). Dehinc vero ivit ultra proficiens atque crescens, sicut Scriptura refert, et pervenit usque Bethel, et **progressum est**

in meridiem (*Gen. xii, 8, 9*), ubi sponsus, in Canticis, *A cubat (Cant. i, 6)*, et pascitur inter lilia (*Cant. vi, 2*). Post quæ virtutum insignia tentatus, et inventus est fidelis ac justus. Qui contra spem, in spe credidit, et omni obedientia consummatus, pater omnium gentium futurus divina voce prædicatur. Hinc igitur ab eo restis genealogiæ recte nectitur, ut in summitate ejus hamus carni coopertus ad capiendum mundi maris cetum, id est diabolum, et ad perforandam ejus maxillam, obscurius religetur. **26** Unde sequitur :

Isaac autem genuit Jacob, Jacob genuit Judam et fratres ejus. Porro quod hic Matthæus dicit *genuit*, Lucas qui *suit*, per omnem textum successionis posuit. Quia nimirum Matthæus tantum naturæ filios annumerat, Lucas vero secundum legem, vel per adoptionem, quibusdam in locis filios interponit. Et notandum quod Matthæus, *genuit*, et non *generavit*, dixerit. Fortassis ut eum recognosceres in finem ostensum, de quo Pater dixit : *Filius meus es tu, ego hodie genui te (Psal. ii, 7)*. Hoc itaque quasi proprium illi verbum et familiarissimum ubique super eum ponitur. Cur autem dixerit, *Jacob genuit Judam et fratres ejus*, non absurde quæritur. Verum cum Abraham plures genuerit filios, et Isaac fratrem Jacob habuerit, quid est ergo quod Evangelista hos omnes prætermittit, et fratres tantum Juda commemorat? Ad quod dicendum, quod illi quasi alieni a populo Dei, teste Scriptura, merito repelluntur; hi vero quasi hæredes, in libro vitæ collectim ascribuntur; et quasi patriarchæ duodecim tribuum, quia de populo Dei non sunt exclusi, etiam de generatione Christi non merentur excludi. Præsertim cum in eis apostolorum numerus et forma signatur, in quorum consortio per fidem coadunatæ omnes tribus terræ divinitus consecrantur. Sed ideo nominatim non exprimuntur, ne genealogia ultra præfinitum mystici sacramenti numerum multiplicetur. Nec hoc sane magno profunditatis vacat mysterio, quod, tribus prætermissis, Ruben scilicet, et primogenito Simeon, atque Levi, prioribus fratribus, Judam solum Spiritus sanctus elegerit, per quem seriem nativitatis usque ad Christum texeret. Quo profecto jam, quia quartus eligitur, quadratus Evangelii numerus consecratur. Deinde quod majus est, idcirco ex omnibus duodecim patriarchis hic solus cognominatim exprimitur, ut eum sine aliquo mentis scrupulo manifestius recognosceres, qui per Spiritum sanctum ex ejus stirpe olim fuerat repromissus. Dicit enim Jacob ita : *Non deficiet princeps de Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est (Gen. xlix, 10)*. Quem ut manifestius exprimeret quisnam futurus esset, signanter adjecit, dicens : *Et ipse, inquit, erit expectatio gentium*. Quo facto videant falsi Judæi quem suscepturi sint, quod omnis expectatio gentium **27** diu desideratum jam complectitur, adoratur, veneratur et colitur. Unde liquido constat quod omnis multitudo gentium, ab oriente usque in occidentem, jam eum qui mittendus erat, expectando fide suscepit, susci-

piendo confitetur et colit, colendo autem quotidie ad cœlestem patriam comitatur. Inde est igitur quod omnis Ecclesia adhuc in terris infatigabiliter pugnat, quia jam illi qui eum confessi sunt, hinc per mortem discedentes cum Christo regnant. Quorum doctrina pollet, miracula coruscant, virtutes ubique prædicantur. Sed quia hujus capituli de Juda fecimus mentionem, necessarium reor interim latius exsequi, propter quorundam duritiam vel cæcitatem cordis, qui putant hoc totum ita super Judam interpretari, ut nihil ex his ad Christum debeat pertinere. Nos autem, recte intelligentes, dicimus quod quædam ex his, licet Judæi coaptentur, tamen secundum mysticos sensus et Christo convenire possint. Neque omnino negamus, nonnulla ex his ad solum Judam pertinere, sicut et aliqua quæ videmus illum excedere, ad solum Christum dicimus pertinere. Nam quod dicit : *Non deficiet princeps de Juda, et dux de femoribus ejus*, cogimur intelligere de Juda, seu de ipsa tribu quæ denique Juda est appellata. Cæterum quod sequitur : *Donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium*, ad solum Christum novimus pertinere. Non enim illum Judam intelligimus Christum, de cujus semine penitus dux non defecit, donec Christus in carne veniret; sed eum qui fuerat repromissus, et continuo ut advenit, a gentibus est susceptus. Princeps autem ac dux de femore hujus eo usque in Juda fuit; exinde vero Herodes alienigena, sicut postea multis indicis Scripturarum monstrabimus, regnum suscepit. Et hoc potissimum fuit indicium eum advenisse *cui repositum erat* (subintelligitur regnum), vel, sicut in nostra legimus translatione, donec veniret qui mittendus erat a Patre, quoniam ipsum gentes illico susceperunt. Interea illud quod dicitur *Juda, te laudabunt fratres tui*, quocumque modo secundum historiam ad eum Judam referri potest, ut sint manus ejus super cervices inimicorum pugnando. Sed melius in Christo intelligitur, quem omnes renati publice fratrem in Ecclesia laudant et confitentur. Cujus itaque manus super cervices inimicorum triumphant, **28** ut postea adorent eum filii Patris per adoptionem facti, qui dudum fuerant inimici. Sequitur : *Ad prædam, Fili mi, ascendisti*, vel sicut alia interpretatio habet, *de germine ascendisti, accubans dormisti, et sicut catulus leonis, quis suscitabit eum?* In his itaque versibus Judæi non tam concluduntur, quam penitus excluduntur. Et ideo non est admittendum ut de Juda ullo modo possit intelligi, quod nos de Christo manifeste dictum probamus. Nam si ponamus catulum leonis Judam pro virtute bellandi, quomodo de germine filius dicitur ascendisse? Germen autem hic de Græco, magis virgultum vel ramus, sicut quidam asserunt interpretatur. Ex quo virgulto Judas ascendisse dicitur. Sed, quia hoc illi non congruit, multo convenientius huic loco mystica expositio coaptatur. Ascendit ergo Christus ex germine, quando ex Virgine natus est sine semine. Ex germine, inquit, quod est absque coitu viri et absque semine, veluti virgultum nascens. Aut sicut

flos de radice ejus, id est ex virgine Veritas carnis ascendisse probatur. Si autem ita legendum est: *Ad prædam, Fili mi, ascendisti*, et super Judam et super Christum utrumque referri potest. Quod autem accubans dormivit ut leo vel sicut catulus leonis, nulli alteri quam Christo congruit; ut sit illud in Christo mystice promulgatum, quod physici de catulo leonis narrant. Aiunt enim, cum natus fuerit, quod tribus diebus ac noctibus dormiat; tum deinde patris fremitu suscitatur: ita sane et Christus tribus diebus ac tribus noctibus in corde terræ sepultus somnum mortis implevit, et velut catulus die tertia suscitatus resurrexit. Unde Joannes in Apocalypsi sua: *Ecce vicit leo de tribu Juda* (Apoc. v, 5). Tunc itaque vicit, cum accubuit, quia tunc mortem moriendo confregit. Omnem namque prædam quam leo ille contrarius invaserat homine prostrato ac devicto, hic leo noster restituit, et totum resurgendo in melius reformavit, dum captivitatem nostram sua duxit virtute captivam. Hoc quippe modo triumphans leo fuit, tertia vero die maturius suscitatus, catulum leonis se fuisse ostendit. Hinc est ergo quod sequitur: *Et quis suscitabit eum?* Quia revera propheta considerans Dei et hominis personam, Christum in morte accubuisse admirans, ait: *Et quis suscitabit eum?* Ac si diceret, Contueor Dei Patris Filium, dum Verbum caro fieri dignatus est, per mortem immortalem **29** quodammodo accubuisse; quis eum resuscitabit? Ipse se? An Deus Pater? Aut, quod verissimum est, simul ipse se, et Deus pater, eum resuscitavit. Unde Apostolus clamat et dicit, *Quia Deus illum suscitavit a mortuis. Et qui suscitavit Christum a mortuis, suscitabit, inquit, et mortalia vestra corpora propter inhabitantem spiritum ejus in nobis* (Rom. viii, 11). Quod autem ipse suscitaverit, dicit in Joannis Evangelio: *Solvite templum hoc, et ego in tribus diebus suscitabo illud* (Joan. ii, 19). Ad quod Evangelista, *Hoc autem dicebat, inquit, de templo corporis sui*. His ita a longe Propheta conspectis, recte stupore pro tanta Patris ac Filii unitate attonitus dicit, *Et quis suscitabit eum?* Sequitur quod jam ante paulo præmissimus, *Non deficiet princeps ex Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est*. Ubi profecto declarat alium esse de quo duces futuri erant, et alium eum, qui quasi unicus ac specialis mittendus erat, quem gentes expectasse denuntiat. Sed quomodo præmissæ benedictiones Christo congruant, cum usque ad hunc locum sermo Patris velut ad Judam solum intendit, ac per Judam omnem tribum benedicat, obscurum esse videtur. Dehinc autem nulli dubium quasi contemplando qualis futurus fuerit quod spiritu prophetiæ manifeste demonstret. Unde, quia adhuc Christus in lumbis erat Judæ, cui erant (ut multi codices habent) reposita, tantum ut subintelligamus regnum, et omnia quæ de eo promissa Judæis ac gentibus fuerant, dirigit quasi in radice, vel in grano seminis benedictionem, atque in eo superextollit illum, qui velut fructus de radice germinandus

erat. Hinc est enim tanta benedictionis obscuritas, ut, nisi diligenter sit inspecta, vix discerni possit quid Judæ quidve Christo soli conveniat. In eo namque adhuc erat illud semen Abrahamæ, retro jam re-promissum, in quo benedictio omnium gentium pollicebatur: et ideo hic dicit quod ipse est expectatio gentium. Expectabatur autem ac si re-promissus; suscipitur mox ut advenit, quasi redditus. Cujus oculi pulchriores fuere vino, scilicet apostoli et omnes sancti prædicatores; quia mentes credentium musto sancti Spiritus inebriarunt. Et dentes lacte candidiores, per quos sibi omnes gentes, velut animalium carnes in suum trajecit corpus; ut in eo uniti, id est, in Christi corpore transpositi, omnes gentes in uno semine benedicerentur. Unde alibi dictum legimus, *Vos estis semen cui benedixit* **30** *Dominus* (Isa. lxi, 9). Semen enim dicit, et non semina, quia omnes in Christo unum semen effecti sumus. Unum ergo granum frumenti in terram cadens solum mortuum fuit, sed multas segetes de se genuit. Et ideo qui vult introire in horreum Domini, videat ipse si de hujus radice processit. Sequitur, *Alligans, inquit, ad vineam asinam suam, et ad vitem pullum suum*. Pullus hic gentilitas designatur, quem alligavit ad vitem, de qua dicit, *Ego sum vitis vera, et vos palmites* (Joan. xv, 5). Quod eum hic alligasse dicitur, alias inseruisse monstratur; ut, sicut palmes manet in vita, iste asellus corpori Christi coadunatus perfectam vineam, sanctam videlicet Dei Ecclesiam, sine macula et sine ruga ex omnibus membris suis se videntibus exhiberet. Nullum enim vinculum unitatis vinculo majus est, quod unitas divisionem non recipit, neque patitur sectionem; sed ex suis sæpe partibus unitas corporis sic confringitur, ut id quod est unum, efficiatur. Et ideo feritas gentilitatis Christi corpore inserta, quasi ad vitem religata dicitur, dum fidei vinculis illi per gratiam est unita. *Et ad vineam asinam suam*. Ad vineam quippe asinam alligasse dicitur, cum synagogam Ecclesiæ fidei vinculis copulavit. Quia nimirum synagogam Christus provexit in Ecclesiam, et non Ecclesiam rursus mutavit in synagogam. Sed quia benedictionem quantisper longe propagavimus, quippe ut eum non absere in hac genealogia ex nomine positum sciremus, imo per eum mox animus recurreret ad vaticinium tanti prophætæ, et crederet jam venisse, quem gentes expectantio percipiebant: et dux, quia defecerat ex Juda, et princeps de femoribus ejus nullus inveniebatur, his saltem conventis testimoniis duritia cordis mollesceret, et omnes pie gaudentes susciperent, quem diu noverant tunc temporis venturum utique prophetas prædixisse: restat nunc sensim ad aliud narrationis mysterium succedere, et quod ibi lateat fidei sacramentum paulo enucleatius aperire.

Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. Ecce hic duo gemini fratres cognominatim in genealogia Christi advocantur, qui ex Thamar fuisse dicuntur. Nunquid vacat mysterio, Evangelistam Esau simili modo geminum prætermisisse, et Rebeccam

dēbitam uxorem, aliasque legitimas non nominasse? Nequaquam hoc dixerim, quod tantus Evangelista, imo per eum Spiritus sanctus, **31** absque magno et profundo mysterio quatuor in hac narrationis serie feminarum personas induxerit, quæ omnino non minus secundum Vetus Testamentum, quam secundum Novum, reprehensibiles judicantur. Quarum Thamar, quamvis justior appelletur Juda, non tamen excluditur a culpa (*Gen. xxxviii*). Etsi profecto ille per incontinentiam, teste Scriptura, criminiosior invenitur, dum modis omnibus de illicito concubitu filii generatur. Ex quo facto quoddam parabolarum genus inducitur, per quod non solum in hoc loco, quin in quamplurimis Scripturarum locis mystica prophetiæ sacramenta texuntur. Cuncta namque illius temporis in eodem populo gesta, prophetiam futurorum esse docet Apostolus dicens: *Omnia enim hæc in figuram contingebant illis (I Cor. x, 11)*. Et alibi: *Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis (Heb. 1, 1)*. Quod autem dicit multifarie Deum in prophetis locutum, verbis eos ostendit prophetasse. Quod autem multis modis, rebus insinuat futura Dei mysteria præsignasse. Ex quibus itaque modis, per quem Deus nobis locutus est in patriarcha, unum in manibus nunc tenemus, quo, ut diximus, inspecto multæ divinarum litterarum obscuritates in eo revera panduntur. Fit enim hic modus aliquando in parabolis rerum; et de ipsis peccatis hominum, et transgressionibus adulterorum, prophetiam insinuat operum futurorum. Sicut est illud publicum David regis peccatum, de quo paulo post suo dicitur in loco; atque illud quod de Loth dicitur; et illud Osee factum, et alia quamplurima, multis in locis, divinis referta mysteriis. Quæ quamvis secundum rerum gestarum fidem nefandissima probentur, et velut criminosa divina auctoritate damnentur: quocunque tamen pacto divina virtus ex ipsis aut dispensationis incarnati Verbi præparabat effectum, aut aliud quid futurorum prævidebat agendum. Foris namque peccata parebant; intus quoque mysteria latebant. Sed quia de Thamar loqui cœpimus, libet breviter indagare cur Evangelista eam hic posuerit, vel quid recordandum per hanc illicitam commixtionem monuerit, vel quid ex hoc mysticum designaverit. Quia nimirum illorum hominum non tantum linguam, verum etiam vitam fuisse propheticam; et non solum quorundam illorum vitam, sed etiam totum illud regnum gentis **32** Hebræorum, non tantum prophetiam, ut dixi, sed etiam magnum quendam fuisse prophetam, quia rebus et gestis multa ex se de Christo et Ecclesia explet vaticinia. Quod ut ex hoc loco evidentius quæ dicuntur appareant, jam tandem ad ipsam historiam veniamus, in qua Judas tres genuisse filios narratur, quorum primus Her, id est *pelliceus*, dicebatur; secundus vero Onan, quod interpretatur *mæror eorum*, est appellatus: porro tertius Selo, qui *dimissio* dicitur, est vocatus. Ex quo profecto in Thamar nunc Judæ, accipimus plebem regni Judæorum, cui de tribu Juda reges tan-

quam mariti adhibebantur. Unde et nomen ejus *amaritudo* interpretatur, eo quod Dominum poculo fellis potaverit. In quibus duobus Judæ filii, quos maritos accepisse legitur, duo genera principum, qui non recte operabantur in plebe, accipiuntur. Unum eorum, qui multum oberant, alterum qui nihil proderant. Quorum unus malignus dicitur fuisse ante Dominum; alter in terram fundebat semen, ne daret fecunditatem. Ista sunt enim duo genera nimium inutilia; unum sane nocentium, alterum præstare nolentium. Quorum unus *pelliceus* appellatur, qualibus induti sunt tunicis primi homines, ob pœnam damnationis suæ dimissi ex paradiso. Alter vero, *mæror eorum*; quorum? nisi quibus nihil prodest, cum habeat unde prodesse possit, idque perdat in terram. Deus tamen ambos occidisse dicitur, ubi regnum talibus hominibus abstulisse significatur. Tertius vero filius Judæ, quod illi mulieri non conjungitur, tempus significatur, ex quo reges plebis Judæorum cœperunt de tribu Juda non esse. Et ideo erat quidem filius Judæ, sed maritum eum Thamar non accipiebat: quia erat eadem tribu Juda, sed jam inde populo nemo regnabat. Unde et *dimissio ejus* idem Selo interpretatur. Cujus dimissio? nisi Thamar, per quam, ut diximus, tribus Juda signatur, de qua tribu cœperant jam reges non esse tunc temporis, quando Christus advenit? Illo ergo tempore, quia de tribu Judæ regnum defecerat, venturus erat Christus, qui non obsesset, multumque prodesset. Sic enim prædictum fuerat: *Non deficiet princeps de Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui repromissum est*. Nam Herodes, qui tunc in Judæa regnare videbatur, tanquam maritus Thamar **33** visus exstitisse; sed erat alienigena, nec sacramento mysticæ unctionis tanquam conjugali fœdere cohærebat, sed tanquam extraneus dominabatur: quam potestatem idem a Romanis dudum acceperat. Unde, quia non erat de tribu Juda, neque de femoribus ejus exisse probatur, restat eum debere suscipere cui repositum erat; quia adeo iste illo in regno mystico non computabatur in regem, ut Judæi publice clamarent: *Nos non habemus regem nisi Cæsarem (Joan. xix, 15)*, quanquam et hoc adulando dicerent, eo quod Cæsar non proprie rex Judæorum esset, sed ut Christum negarent. Cæterum Herodes, qui per ambitionem regni potestatem arripuerat, ad eos non pertinebat: quia dux et princeps de Judæa semine defecerat, eo quod advenisset ille qui mittendus erat, quem gentes ac populi expectabant. Porro Judæi impudentissime dicunt, mentientes nondum esse hoc tempus completum, nescio quem regem quasi ex femoribus Judæa in extremis Orientis partibus adhuc regnum tenere. Nec enim attendunt infelicissimi, sua dissimulatione cæcati, quia jam, sicut eis nullum templum, nullum altare, nullumque sacrificium restat, ita nullus rex, nullusque sacerdos ultra jam eis remansit. Neque mentiri poterat Oseas propheta dicens: *Sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine*

altari et sine sacerdotio. Igitur sine ullis manifestationibus (Osee. iii, 4). Quæ omnia, velint nolint Judæi, completa cum eis ipsi cernimus. Nullus igitur eis restat locus mentiendi, quod in quibusdam partibus terræ de tribu Juda nunc habeant regem, quia propheta, sicut pollicitus est, *Sedebunt filii Israel sine altari et sine sacrificio*, ita interminatus est, *sine rege ac sine principe*. Ostendant ergo nobis templum et sacrificium, aut altare: tunc eis quodammodo credere valebimus, quod fortassis habeant regem. Alioquin sibi obducunt pervicacis mentis ingenio caliginem cæcitatibus. Cum præsertim si aliquis nunc, ut ipsi fingunt, de tribu Juda rex existeret, negare non possunt, quod tunc defecerit; cum Herodes alienigena, ac post eum filii ejus tetrarchæ super Judam regnassent. Quod non solum Evangelium, sed etiam omnes gentilium historiarum, nec non ipse Josephus ejusdem generis historicus, publice testantur, Herodem alienigenam in Judæa regnasse, neque tunc interim de his principem fuisse. **34** At vero Jacob, non deficiet, dixisse liquet, *quousque veniat ille cui repromissum est*. Et, ideo quia tunc probatum est defecisse, atque omnia, ut præmissum est, completa esse; etiamsi nunc, ut aiunt, aliquis invenitur ex eis qui regnum teneat alicubi (quod penitus non probatur), manifeste constat tunc ducem ex Juda ideo defecisse, ut, sicut Daniel ait, oleo exultationis Sanctus sanctorum præ participibus suis ungeretur (Dan. ix, 24). Ad quem demonstrandum Thamar induximus jam venisse. Non superfluum esse reor si prosequar factum Judæ, ut cur positus sit in hac genealogia Christi, evidentius hinc pandatur. Legimus itaque quod ierat ad tendendas oves suas in Themna (Gen. xxxviii, 13), quod interpretatur *deficiens*. Jam enim tunc defecerat princeps ex Juda, et omnis unctio Judæorum cessarat; quod is qui repromissus fuerat, ad oves perditas domus Israel jam tandem venerat. Venit autem cum suo pastore Odollamite, quod interpretatur *testimonium habens in aqua*. Cum hoc plane testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium majus Joanne, sed tamen propter oves infirmas, in aqua usus est hoc testimonio. Nam et ipsius pastoris nomen fuit Iras, quod sonat interpretatum, *fratris mei visio*. Vidit omnino fratrem suum Joannem, secundum quod semen est Abrahæ, vel secundum cognationem Mariæ matris ejus et Elizabeth. Hic quippe vidit eum, et ideo non surrexit major illo in natis mulierum. Venit autem Dominus ad oves tendendas, hoc est peccatorum sarcinis exonerandas. De quibus Ecclesiæ dicitur in Canticis canticorum: *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro* (Cant. iv, 2). Jam Thamar habitum mutet, quæ et *commutans* interpretatur: sed in ea prorsus nomen amaritudinis maneat, non illius de qua Dominum felle potavit, sed qua Petrus amare flevit. Judas quoque Latine *confessio* appellatur. Confessioni ergo amaritudo commisceatur, ut vere pœnitentia præsignetur. Hæc igitur pœnitentia per omnes gentes Ecclesia

A fecundatur. Oportebat enim Christum pati ac resurgere, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam ac remissionem peccatorum per omnes gentes. Nam et ipse habitus meretricis confessio peccatorum est. Typum quippe Thamar Ecclesiæ gerit ex gentibus evocata, sedens in bivio civitatis. Illic enim a non agnoscente fetatur, **35** quod scriptum est: *Populus quem non cognovi servivit mihi* (Psal. xvii, 48). Accepit itaque primum anulum, qui fidei sacramentum vocatur: deinde armillam virtutis, per quam justificabitur; ac baculum, in quo sublimius glorificatur. Quia quos prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; et quos justificavit, illos et glorificavit. Mittitur autem promissus hædus tanquam meretrici, per eundem Odollamitem, id est *increpatio peccati*, dicente Joanne, *Generatio viperarum* (Matth. iii, 7). Sed non eam invenit peccati exprobratio, quam feliciter commutavit confessionis amaritudo. Jam vero proferentes anulum et armillam ac virgam in testimonium, et convincamus Judæos temere judicantes, qui dicunt nos Christum suscepisse; unde prolatis rerum Scripturarum indicia, forsitan nos magis quam se justificatos esse arbitrantur. Hæc igitur si ad purum consideremus, aliud isti ut hoc facerent, intenderunt, aliud Deus, qui hoc sic fieri permittebat; ut etiam inde aliquid, agente providentia Dei, futurum signaret. Proinde illud factum, cum in sancta Scriptura narratur, prophetia est; cum vero in eorum actu consideratur, reprehensio est. Sed Deus, qui nostris malis semper bene utitur, de reatu contexit sacramentum, et de ipsis progenitoribus magnum sibi exhibuit prophetiæ mysterium, et nobis indidit non solum loquendo, sed etiam de ipsis taliter nascendo, doctrinæ magisterium. Fideles enim ejus venturi ex omnibus gentibus, etiam exemplo carnis ipsius discere debuerunt, parentum suorum iniquitates sibi ohesse non posse. Proinde sponsus ipse suis congruens invitatis, qui vocaturus erat ad nuptias bonos et malos, idem nasci voluit non minus ex bonis etiam quam ex malis. Unde et agnus qui præceptus est in Pascha immolari, secundum quamdam interpretationem, ex ovibus et ex capris, tanquam ex justis et peccatoribus, ad se præfigurandum jussus est assumi. Scilicet ut parentes bonos ac malos propter convenientiam humanitatis non sperneret, verum etiam ut justis agnus, peccatoribus hædus fieret. Quatenus in suo corpore utrosque, ut unum fierent, per gratiam suam consociaret. Justum quippe fuit ut qui pro peccatoribus venerat, de peccatoribus etiam nasci dignaretur. Ex quo profecto nullam sanctarum feminarum evangelista Matthæus in hac genealogia Christi computavit; sed eas omnino quas Scripturarum auctoritas reprehendit. Volens **36** ex his quatuor apertissime demonstrare, Christi Ecclesiam a peccatoribus congregandam. Quarum similitudo eidem in omnibus comparatur. Unde, quia jam in Thamar magna ex parte attingimus mysteria veneranda, restat ut ad ea quæ supersuuta, indaganda

succedat oratio : ut ex toto appareat profunditas sacramenti, si quo modo Christus ex ipsa prosapia longe diuque præsignatus fuisset, ejus Ecclesia in his præfigurata manifestetur. Quæ quia in corpore suo fuerat unenda, recte factum est etiam ut ex ipsis nasceretur in quibus mysterium pietatis tegebatur : quatenus species per sacramentum transiret ad genus, et per speciem quod futurum erat jam claresceret in genere. Inerat enim jam tunc genus in specie. Et ideo earum tantum historiarum recordatur, quarum et actio, genus et ordo, ac numerus omnem futuram Dei Ecclesiam mysticis commendat numeribus. Actio quidem, ut ex operis negotio recognosceres per speciem futurum Dei munus in genere. Genus vero et ordo, quia primam earum et ultimam fuisse constat ex stirpe Judæorum, et medias duas de gentibus advenisse. Scilicet quia futura Christi Ecclesia primum per apostolos de Judæis colligitur, exinde quasi ex duabus, videlicet ex præcedentibus et sequentibus, hactenus de gentibus adonatur. Porro ultima quæ restat, puteus satietatis, rursus de Judæis esse inscribitur. Quia, cum venerit plenitudo gentium, tunc omnis Israël salvus fiet. In quibus nimirum evangelistarum quadratus consignatur numerus; quorum primus et ultimus ex Judæis fuere, et duo velut de gentibus, qui Dominum in carne non viderunt, tanquam filii amplectendi medii circumponuntur. Quatuor autem ex omnibus eliguntur, ut in his quadrata Dei Ecclesia ad misericordiam solidius confirmetur. Denique ut ad Phares et Zaram tandem redeamus; cur præscripti simul in genealogia sint, videamus. Quorum Zara cum de utero præmisit manum, obstetrix coccino ligavit dicens : *Hic prior egredietur* (*Gen. xxxviii, 28*). Sed in matris utero illo manum revocante, exivit alter, cui obstetrix dixit : *Quare divisa est propter te maceria?* Unde et vocavit nomen ejus Phares, id est *divisio*. Post quem exivit frater ejus, qui prior manum de utero præmiserat, quam et coccino obstetrix ligaverat. Vocavitque nomen ejus Zara, quod interpretatum *oriens* sonat. Quis hic non videat quanta ænigmata mysteriorum **37** prodantur? Quid itaque in his duobus geminis nisi gemina describitur populorum vita, una secundum fidem, altera secundum legem? Et quis alius in Zara, qui prior ex utero manum præmisit, sed post natus fuit, nisi populus fidei, populus gratiæ figurabatur? Manum igitur Zara ex utero præmisit, quia populus fidei, gratiæ videlicet, et in patriarchis justitias fidei ac gratiæ operari cepit. In Abel scilicet et Seth, Enoch, Melchisedec, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, et Job, et aliis, qui eorum imitari potuerunt exempla. Hi etenim vite suæ actum, qui figuratur per manum, per gratiam in hoc sæculo primum libere præmiserunt. In quorum prolecto manu, nostri quoque actus tanquam integri corporis, qui adhuc quodammodo gestantis utero tenebamur, figura præcessit. Unde et ipsa manus secum in utero coccum retraxit; indicia videlicet Christi passionis, cujus effusio sanguinis actum illu-

stravit Christianum. Hinc etiam idem Zara nomen accepit. Zara quippe *oriens* dicitur, tanquam populum orientis Redemptoris videlicet ostendens, de quo Zacharias propheta : *Visitavit nos oriens ex alto* (*Luc. 1, 78*). Qui populus, etsi post natus, mystica tamen obstetricis voce primatum accepit, dicens : *Hic egredietur prior*. Sed non mirum, si post sequens primatum teneat, qui prior ad opus gratiæ manum misit. Utinam cum ad hoc opus manum præterdit, perfecte natus exisset, et non illo manum retrahente, alter maceriam incidisset! Et quid maceriam, nisi opus fidei, nisi ædificationem gratiæ, nisi Evangelii sacramentum, intelligimus figurari? Sed cum manum Zara in uterum retraxit, Phares exiens maceriam dividit; quia nimirum cum opus fidei et gratiæ in patriarchis cessavit, tum lex Moysi apparens quasi quidam paries, medium semet intersevit, et quodammodo vitam patriarcharum et Christianorum divisit. Sed veniens Dominus parietem legis de medio tulit, et divisam maceriam conjunxit, et ex duabus quodammodo unam effecit, Paulo attestante, qui ait : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos condat in unum novum hominem faciens pacem* (*Ephes. 11, 14*). Ubi notandum quod ipsum parietem, qui maceriam divideret, inimicitias Apostolus vocat. Observatio etenim legis quasi quoddam **38** divortium inter vitam simplicem patriarcharum, et vitam sequentem Christianorum erat, donec uno angulari lapidi Christo Jesu jungerentur. Et ideo in genealogia sua Christus jam tunc præmittebat mysterium, ex quo futurum præsagiendo signaret effectum. Præsertim cum in eo jam tunc Christus inerat semine, quamvis nondum propalatus, futurorum tamen ad se trahens in rerum figuris fidem; quatenus, cum adesset, melius eum fides credentium recognosceret, qui futura per successiones præcedentium patrum talia præmonstrabat. Unde et Mathæus volens eum manifestus designare, simul Phares et Zaram de Thamar supputavit, ut per eos linea generationis deducta exhiberet Christum sibi Ecclesiam in se mystice olim dedicasse, quam ex rerum prophetia adfuturam suo in tempore præsignabat.

Phares autem genuit Esrom. Esrom genuit Aram. Aram genuit Aminadab. Aminadab genuit Naasson. Naasson genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Hic Phares, sicut ex lectione comperimus, simul cum Juda patre suo ingressus est in Ægyptum, ac deinceps horum interdum nulla narrantur mystica, donec [Naasson] Salmon, sicut in Numeris (1, 7; 11, 3) legitimus, quando Israel exiit de Ægypto, princeps fuisse tribus Judæ signetur, quorum in semine Christum velut repromissum, Ægyptum introiisse, nulli dubium est. Et ideo quasi ex præsagio jam tunc populus premebatur. Sentiebat forsitan inimicus ex eodem semine affuturum, qui ejus jura quassaret, et ideo non feminas, sed mares tantum interimere cupiebat, ut vel sic eum quem

moliebatur exstingeret. Egit quippe postea hac arte idem inimicus, etiam per Herodem multos interficiens, ut solum necaret Christum. De quo nimirum præsigio Josephus in libro secundo Antiquitatis historię commemorat dicens, quod quidam fuerit in Ægypto sacrorum scriba, cum sint, inquit, experti de futuris dicere veritatem, qui denuntiavit regi, illo in tempore, quemdam pariendum inter Israelitas, qui humillaret quidem principatum Ægypti, augeter autem suo incremento Israelitarum genus, virtuteque transcenderet universos, et gloriam in perpetuum memorabilem possideret. Cujus rei consilio factum est ut omne masculinum, quod ex Israel nasceretur, Ægyptiorum fluctibus necaretur. Sed avertit **39** illud Deus, cui postea maria ac flumina mirabiliter imperanti paruerunt. Qui denique suo, ut fertur, auspicio longe post sacerdos videns Moysen infantulum de capite Pharaonis coronam evellere, suspicatus est eum esse per quem regnum Memphiticum deperiret. Nec immerito quidem, quia per hujus postea exsequium, tota Ægyptus subvertitur. Sed alius tamen jam major illo futurus monstrabatur, per quem omnis mundus, cujus figuram Ægyptus tenet, et verus Pharo Diabolus, abyssi fluctibus mergeretur. Porro Salmon, quem supra in fine versus teximus, sicut diximus in exitu filiorum Israel de Ægypto, princeps ex tribu Juda fuisse probatur. Qui accipiens Rachab, quam alibi in Veteri Testamento Raab meretricem legimus: sed hic Rachab juxta Græcorum exemplaria, propter χ Græcam per ea inscribitur; illic vero secundum Hebraicum Raab sine aspiratione enuntiatur; quod Hebræi χ Græcum non habent. Per quam nimirum Raab rursus Ecclesię sacramentum ad memoriam reducit, ut idem semper figuris et ænigmatibus promissus insinuetur, qui jam per patriarchas, ex quorum carne futurus erat, sibi Ecclesiam non solum de Judæis, verum etiam ex gentibus clementissime copulabat. Ipse enim verus erat Patriarcha in patriarchis, qui et verus Propheta in prophetis. Ipse denique Judex in iudicibus, sicut et sæpe in angelis Angelus est appellatus. Unde liquido constat in Salmon jam tunc ducem verę confessionis fuisse, et illam tribum, de qua fuerat repromissus, ex Ægypto eduxisse, quia Christum non nisi veri confessores sequuntur. Qui denique Raab, id est Ecclesiam de gentibus, subversis muris Jericho, sibi in conjugio copulavit (*Jos. vi, 25*). Non enim ex omni illa civitate quidpiam salvatur, nisi tantum domus Raab, et omnia quę in ea fuisse probantur. Quia nimirum extra sanctam Dei Ecclesiam quidquid est anathemate percussit; et si exinde amore quidpiam Deo præfertur, tormento mortis acris exquiritur. Quoniam quicumque voluerit esse amicus hujus sæculi, inimicus Dei profecto constituitur. Jericho quippe præsens designat sæculum, septem vitiorum muris circumvallatum, quod per septem dierum circumlustratur; donec in novissima tuba omnes vitiorum

A muri corruant, et novissima **40** mors destruat, eo quod jam tunc absorpta sit in victoriam. Interdum autem sola salvatur Raab, videlicet Christi Ecclesia, ejusdem sanguine rubricata, quia nuntios veri Jesu sola suscepit. Et ideo non solum inter Israel Dei connumeratur; verum etiam principi ex Juda, Christo scilicet, velut matrona pulcherrima, quę fuerat sordida flagitiis, copulatur. De cujus nimirum sanguine Christus nasci non erubuit, scilicet ut qui peccatores venerat quærere in terra, de peccatoribus carnem traheret: quatenus eius uniti corpore per fidei sacramentum, jam ultra peccatores non essent. Quod sacramentum Matthæus bene intelligens, eo quoque et ipse de publicano factus fuerat evangelista, omnes peccatrices commemorando facinorosos quoque ad poenitentiam invitat.

B Porro Booz genuit Obed ex Ruth. De qua siquidem Isaias exorando vaticinatur dicens: *Emitte, inquit, Agnum, Domine, dominatorem terrę, de petra deserti ad montem filię Sion (Isa. xvi, 1)*. Quam dum evangelista in hanc prosapiam intronitit, profecto vaticinium tanti prophete impletum iri testatur, cum per eam origo seminis Abrahamæ recto tramite usque ad Christum deducitur. Nec non et per eandem Ecclesia de gentibus, id est de Moab, futura præfiguratur. Moab enim de patre interpretatur. Et quid est de patre, nisi quod Dominus ait, *Vos autem de patre diabolo estis? (Joan. viii, 44)*. Nimirum quia omnem Ecclesiam, priusquam ad Booz, qui fortis interpretatur, id est ad Christum transisset, ex patre diabolo fuisse Scriptura testatur. Unde et Psalmista in Epithalamio sponsę canit dicens: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui (Psal. xlv, 11)*. Ex quo ista nimirum oblita domum patris sui, videlicet diaboli, et transiens ad Israel, mulier virtutis insigniter appellatur. Ex quo Booz quippe affatur dicens: *Norunt omnes qui intra portas civitatis sunt mulierem fore virtutis (Ruth. iii, 11)*. Nec immerito: quia contemnens populum suum, dum ad Dei populum jure viduitatis intraret, socrum suę faceret, dicens: *Populus tuus, populus meus erit, et Deus tuus, Deus meus; quę te terra morientem suscepit, in ea moriar, ibique locum accipiam sepulturę (Ruth. i, 16)*. Nonne manifestissime hæc verba sunt Christi Ecclesię, quę de gentibus ad unius Dei cultum congregatur? nonne in hac figura unius Veteris ac Novi Testamenti Deus exprimitur? Dicit enim Ecclesia **41** Christi, etsi non voce, operis ac fidei effectum, his qui primum de Synagoga in Christum crediderunt, Deus tuus, Deus meus, et populus tuus, populus meus erit, quia pax nostra Christus est, qui fecit utraque unum. Nurus autem Synagogę non immerito Ecclesia accipitur, quę utique sponsa meruit appellari. Nam et ex ea patres fuerunt ex quibus Christus nasci dignatus est. Ideo ejusdem Synagogę filius recte nuncupatur: Ergo Booz iste hoc in loco figuram Christi tenuit. Unde et fortis interpretatur; quia solus potens fuit suscitare semen fratris sui,

scilicet Moysi, qui velut sine liberis hinc discessit; A eo quod neminem lex ad perfectum perduxit. Hinc est quod Joannes quoque non se dignum fatetur ut ejus corrigiam calcamenti solvat, quod ipse est cui jure sponsa debetur. Ex quo profecto velut amicis sponsi stans, propter vocem ejus gaudet, ut ad nuptias saltem sero veniat, quem diu omnis prophetarum ordo cum summo desiderio venturum expectabat. Sed cum hic in Bethlehem natus venit, velut Moyse quodammodo discalceato, simul agrum cum eadem sponsa jure propinquitatis emit. In quo siquidem agro thesaurus absconditus est, qui venditis omnibus quotidie a credentibus comparatur. Hic est, inquam, ager quem benedixit Dominus, in quo omnis pulchritudo credentibus reservatur. Quem qui invenit homo, juste relinquit omnia, ut eum valeat possidere. Sed quia longum est omnia hujus mysterii sacramenta typice explicare, satis sit declarasse Evangelistam propter vaticinium Ruth ad medium deduxisse. Et non solum ob hoc tantum, verum etiam propter figuras mysticas, per quas tunc jam, ut diximus, Ecclesia in Christi corpore fundabatur. Ad hanc igitur genealogiam, prophetarum eloquia concinunt. Ad hanc ænigmata diversarum rerum hinc inde confluunt. Ad hanc figurarum obscuritates quamplurimæ referuntur. Et omnia recto tramite manifestant eum esse per quem salus gentibus repromittitur. Ipse est, inquam, Agnus diu de petra desideratus, qui, multotiens olim in lege immolatus, istius repromittebat adventum, per quem omnia peccata penitus solverentur. Ista est etenim petra deserti, secundum intelligentiam paulo superius promulgatam, de qua potens est Deus suscitare filios Abrahæ; ne sint jam ulterius petra deserti propter idololatriam, sed lapides pretiosi, 42 qui vivi siquidem voluntur ac tenentur super terram. Vide, diligens lector, quam frequenter Spiritus sanctus super hanc Christi prosapiam, varias ac profundas revolvit promissionum figuras. Vide quam assidua depromit pietas oracula. Nescit enim silere, nescit occultare thesaurum, donec veniat is in quo cunctæ Patris promissiones impleantur, et obscura quæque luce clarius manifestentur. Unde et sequitur:

Obed genuit Jesse, et Jesse genuit David. Cur autem dixerit Jesse genuit David, cum idem filius sit Isai, non abs re factum dixerim. Præsertim cum in Regum volumine manifeste per omnem textum pater ejus Isai legatur, et Jesse tantum in paucioribus locis invenitur. Unde liquido constat biganorum [binomium] eum fuisse. Sed cur hic Jesse potius filius inscribatur, Spiritus sancti est præsagium, ut eum venisse jam susciperes, qui dudum, eodem Spiritu sancto testante, per Isaiam Prophetam futurus ex ejusdem semine nuntiabatur: *Egrediatur ergo, inquit, virga de radice Jesse; et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini (Isa. xi, 1).* Unde et Joan-

nes in aqua vidit super eum in specie columbæ Spiritum sanctum descendentem et manentem (*Joan. i, 72*). Quia, sicut Apostolus dicit, *in ipso inhabitat omnis plenitudo Divinitatis (Col. ii, 9)*. Ipse est enim qui non secundum visionem oculorum, neque secundum auditum aurium judicabit: quia homo tantum videt in facie, Deus autem omnia cordis arcana conspicit. Et ideo recte Deus intelligitur, qui ex Jesse radice futurus adscribitur. Porro radix Jesse virgo est Maria, de David stirpe generata, de cujus nimirum radice flos Christus ascendit. Flos utique ille, qui de se in Canticis sponsæ loquitur: *Ego flos campi, et lilium cowallium (Cant. ii, 1)*. Quem florem Isaac in filio suo longe diu odorans, aiebat, dicens: *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus (Gen. xxvii, 27)*. Agri, inquit, pleni; quia Spiritus sanctus abundantissime eum repleverat, et plenitudo Divinitatis corporaliter in eo habitasse probatur. Rursus quod de Jesse semine sit futurus, idem Isaias repetit dicens: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum (Isa. xi, 10)*. Quem gentes, inquit, deprecabuntur; ac si diceret: quia ipsum est semen, in quo Abraham pater multarum 43 gentium futurus repromittitur; etiam qui per Jacob de Juda expectatio gentium prædicatur. Idcirco, duricordes, cum videritis in eo omnia compleri, saltem sero suscipite quem gentes, sicut repromissum est, deprecabuntur, qui primi ad adorandum debuistis, etiam miraculis non invitati, venire. Patent enim legis et prophetarum ænigmata super eum, et omnia jam in illo sunt completa, quem gentes longe diu desideratum, ut prædictum fuerat, cum gaudio susceperunt, susceptum ubique venerantur et colunt. Vos autem indignos vos judicastis æternæ vitæ. Sequitur:

Jesse, inquit, genuit David regem. Regem autem dicit, non quod ipse solus rex in hac genealogia fuisse probetur, cum ab ipso usque ad transmigrationem Babylonis, omnes qui ibi ponuntur constet reges fuisse; sed quia David primus de tribu Juda rex fuit, per quam tribum ordo genealogiæ usque ad Christum manifeste decurrit. Et quidem non quasi hic solus rex fuerit, sed quasi primus et regum principium; ex quo, nec immerito, velut solus hic rex præ omnibus nuncupatur. Præsertim cum pene omnes propter istum, Scriptura teste, in solio regni positi reservantur; et neino inventus sit ex omnibus, etiam, ut ita dicam, nec ipse Osias rex justissimus, ad hujus meriti dignitatem potuerit pervenire. Porro alii dicunt, ad distinctionem alterius David hunc regem verius nominatum, quem non regem, sed militem fuisse existimant, qui in Regum volumine et Paralipomenon, inter tres fortes fortior de triginta dubie numeratur (*II Reg. xxiii, 8*). Sed utrum sit ita necne accipiendum, prudens lector intelligat. Nos tamen magis credimus quod ideo voluerit eum regem nominari, ut recoleret quid ei repromissum fuerat, et agnosceret hunc esse.

cujus prosapiam declarabat, qui in solio regni scilicet patris sui David rex collocandus erat. De quo idem David velut propheta futurum orat: *Deus, iudicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis* (Psal. LXXI, 1). Filio, inquit, regis, quia æterni Patris Filius factus est etiam filius David, ut possit illud impleri: *Super solium David, et super regnum ejus sedebit in æternum* (Isa. IX, 7). Et quis est qui seulet super thronum David rex in æternum, nisi Filius David, qui, secundum quod in principio erat Verbum, coæternus est Patri, cujus regni non erit finis, ut possit idem vere sedere Rex in æternum? Alioquin de Salomone minime constat **44** prædictum fuisse, cujus pene regnum simul cum ipso corruit: et omne genus Judæorum, quia hunc in dextera Patris magno videlicet in solio collocatum venisse non credit, huc illucque propriis expulsum sedibus jam disperit. Sequitur:

David autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ. Quæritur ergo, nec immerito, cum tres reliquæ mulieres in hac serie lectionis retro propriis nominibus jam sint positæ, quid sit quod sola Bersabea suo hic nomine non exprimitur, sed quod uxor fuerit Uriæ hoc solum innuitur? Ad quod sane non incongrue fatendum creditur, quia tres præscriptæ feminæ, per quas Christi opera pietatis insignia typice præsignantur, non solum culpam, verum laudari recte meruerint. Unde et sine ullo nominis pudore quasi virtutis egregiæ in hac genealogia recensentur. Hæc quoque adulterio fuscata, simul et viri homicidio cruentata, merito videtur prætermissa: saltem ut silentio nominis, quia loquendo nequiverat, quod turpe videbatur omnino tacendo teget. Unde et nomen viri ejus, quod est Urias, velut justis hominis ponitur: ut ex hoc etiam sceleris immanitas verecundius memoretur, dum ipsius causa idem occisus ad medium revocatur. Non quod David pœnitenti hoc jam a Domino remissum imputeter peccatum; sed, quamvis pudice quolibet affatu demonstraret, quia nostris malis Deus nonnunquam bene utendo, etiam per ea quæ nequiter gesta sunt, maxima indulgentiarum beneficia præfiguratur. Et notandum quod non solum indulgentia criminis, sed et satisfactio in David legitur: Bersabea autem, sicut nec principaliter culpatur in scelere, ita nec pœnitentia, quod consenserit in adulterium regis, crimen suum diluisse scribitur. Et ideo propter mysticum potius Ecclesiæ sacramentum, quæ in conjugium veri regis, diabolo interempto, clementer adsciscitur, uxor Uriæ hic tantum commemoratur: propter suam vero adhuc indeletam culpam, ut conjugio, de nomine penitus reticetur. Nam si hoc publicum David regis peccatum inspicimus, de ipso quidem opere malo magnum aliquid bonum futurorum prophetatum agnoscimus. David namque interpretatur, *manu fortis*; Urias autem, *lux mea Dei*; Ethæus, *abscissus*; Bersabeæ *puteus satietatis*, sive *puteus septimus*. Cujus itaque figuram illo in loco David manu fortis gessisse creditur, nisi Do-

mini Jesu Christi? de quo per Psalmistam dicitur: **45** *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio.* Cujus autem Urias, qui interpretatus *lux mea Dei* sonat, nisi antiqui adversarii, qui superbæ inflatus tumore dixit: *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (Isa. XIV, 14)? Quia vero creatrici ac sempiternæ lux orta in tempore se similem fieri concupivit, hoc ipsum etiam quo a Conditore elucebat, amisit. Unde, quia et in veritate non stetit, etiam a luce sua, quam a Creatore præ omnibus creaturis clariorem acceperat, superbæ merito, tanquam horrendæ tenebræ, exclusus est, recte ei convenit quod Ethæus, id est *abscissus* vocatur. Quique cadendo, vera fortitudine amissa, nunc etiam transfiguratur se velut angelum lucis, audens adhuc dicere, *lux Dei mea est.* Et quid mirum, si lucem Dei dicat suam, cum de illo Apostolus clamet: *Adversatur et extollitur supra omne quod dicitur, aut quod colitur Deus* (II Thess. II, 4). Cujus vero Bersabeæ, quæ in Latinam linguam *puteus satietatis*, vel *puteus septimus* vertitur, nisi Ecclesiæ figuram expressit? recte enim sanctorum Ecclesia puteus satietatis, sive puteus septimus vocatur; quia nimirum illa septiformis Spiritus doctrina in electis suis cernitur redundare, quæ sæpe in divinis voluminibus aquarum fluentis apertissime comparatur. Hinc Dominus in Evangelio ait: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Et qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. VII, 37). Quæ autem esset ipsa potatio subsecutus Evangelista exposuit dicens: *Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum.* Hinc mulieri Samaritanæ typum Ecclesiæ gerenti, ad puteum dicit: *Qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo fiet ei fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam* (Joan. IV, 13). Super solarium itaque domus lavante Bersabea, David rex manu fortis petulanti oculo vidit, concupivit et abstulit. Quia videlicet redemptor noster Deus ac Dominus Jesus Christus Ecclesiam, quam ex gentibus acquisivit, lavaero aquæ in verbo mundatam, terrena calcantem, cœlestibus inhiantem, prædestinatam vidit providus, vocatam dilexit sponsus, ut justificatam sibi conjungeret legitimus spiritali conjugio maritus. Sed ut Bersabeæ David conjungatur, Urias vir ejus interficitur; quia ut justorum Ecclesia cœlesti sponso adhæreat, antiqui hostis virtus confringitur, contracta pedibus electorum calcanda prosternitur. Unde et per Evangelium **46** illis a Domino dicitur: *Ecce dedi potestatem vobis calcandi super omnem virtutem inimici* (Luc. X, 19). Si autem hoc factum juxta litterarum attendimus, quid unquam potest inveniri scelestius? Si vero mysterium figurandæ rei in ipso facto consideramus, quid aliquando valet reperiri salubrius? Est autem in hoc facto aliud adhuc quod evidentius figuratur. David itaque in solario deambulans, typum exprimit Redemptoris. Bene autem in

solario, quia in sole posuit tabernaculum sunm. Solarium quippe non ab eo tantum nomen accepit, quod ad similitudinem terre solum habeat; sed etiam ab eo quod eminentius cæteris domibus in sole sit positum. Nam et Judaica plebs non sicut nos tectum super solaria habet, quod in Absalon facta Scriptura demonstrat dicens: Cum ingrederetur ad concubinas patris sui, quod ministri ejus supersolarium illi tabernaculum tetendissent (*II Reg. xvi, 22*). Unde et videntibus cunctis, sicut Scriptura testatur, ad easdem concubinas ingredi potuit. Quid autem est David Bersabeæ ad se perducere, nisi datorem legis carnali populo legem conjunctam spiritali sibi intellectu sociare? Bersabea autem, ut præfati sumus, puteus septimus dicitur, quia nimirum per cognitionem legis infusio spiritalis gratiæ perfecta nobis sapientia monstratur. Quem vero Urias, nisi Judaicum populum signat, cujus nomen interpretatum diximus, *lux mea Dei*? Judaicus autem populus quia de accepta legis scientia extollitur, quasi de Dei luce gloriatur. Sed huic Uriæ David uxorem abstulit, sibi que sociavit; quia Redemptor in carne apprensus de se spiritaliter loqui legem innotuit; ac per hoc, hanc Judaico populo extraneam demonstravit, sibi que conjunxit, quia se per illam prædicari declaravit. Et ideo carnalis populus, dum mandata legis retinens implere nititur, ipse nimirum defert indicium quasi per Epistolas, unde damnatur. Quod forsitan volens Evangelista credentibus ad confirmandam fidem ostendere, deduxit ad medium rem gestam, per quam carnalis Israel morti notaretur obnoxius, et spiritalis Christi in corpore sociatus, veram Regis conjugii in fide perciperet firmitatem. Quia nimirum in his quatuor mulieribus Ecclesia de gentibus congreganda manifestius approbatur, et per eas rectissima genealogiæ linea repromittendo quod futurum erat usque ad Christum tenditur. Unde et sequitur:

47 *Salomon autem genuit Roboam, et Roboam genuit Abiam. Abia vero Asa. Asa autem Josaphat, et Josaphat genuit Joram.* Quid sit autem quod in Regum volumine legimus? *Auferam, inquit Dominus ad Jeroboam regem Samariæ, regnum de manu Roboam filii David, et dabo tibi decem tribus, filio autem ejus, id est, ipsi Roboam, dabo tribum unam, ut remaneat lucerna David servo meo cunctis diebus coram me in Jerusalem civitatem, quam elegi ut esset nomen meum ibi* (*III Reg. xi, 35*). Sed et Abiæ (*III Reg. xv, 4*), propter David patrem suum, dedit Dominus Deus lucernam in Jerusalem, ut suscitarret filium ejus. Quæ quamvis sic secundum litteram videantur posse accipi, non dixerim simpliciter esse intelligendum, sed mysticis repromissionum sacramentis præsentem historiam involutam esse. Nam in eo quod dicit: *Ut remaneat lucerna David servo meo cunctis diebus coram me in Jerusalem*, liquido constat secundum Judaicum sensum stare non posse; quia nec ipsa Jerusalem cunctis diebus stare meruit; eo quod non sit in ea lapis super lapidem derelictus. Neque de semine regis David in omni Judea, post

A adventum Redemptoris, dux aliquis super solum ejus reperitur. Unde intelligant mendosi Judæi, qui sibi, ut jam supra dixi, applaudunt nescio in qua terrarum regione de David stirpe quempiam populo præesse: quia neque in Juda, ut Jacob promittit, neque in Jerusalem, ut hic sermo divinus sonat, aliquis, qui super solum regni lucerna sit in populo, potest reperiri. Et ideo necesse est, ut promissio divina non infirmetur, alium requirere intellectum, et altiora sacramentorum Dei in eo beneficia cogitare. Quæ sit autem lucerna cunctis diebus lucens coram Deo in Jerusalem, vel quæ sit Jerusalem ista, in qua cunctis diebus lucerna lucens de semine David propter eum futura repromittitur, Apocalypsis Joannis manifestat dicens: *Et eduxit me, inquit, in spiritu in montem excelsum et magnum, et vidi Jerusalem descendentem de caelo, ornatam monilibus suis, et lumen ejus tanquam lapis de chrysolitho* (*Apoc. xxi, 10*). Et paulo postquam introducit in ea nomina duodecim tribuum filiorum Israel, ait dicens: *Et templum non vidi in ea. Dominus enim templum illius est et Agnus. Et civitas, inquit, non eget sole aut luna ut luceant in ea, quia claritas Dei illuminat eam, et lucerna ejus est Agnus* (*Apoc. xxi, 22, 25*). Ex quo profecto liquet quia ista est Jerusalem illa quam elegit Dominus, ut sit **48** nomen ejus ibi, et sedeat in ea super thronum David de semine ejus Rex in æternum; et non istam quam videmus ad solum usque dirutam, et multis hactenus maledictionibus subjacere. Quæ si electa secundum electionem gratiæ esset, nunquam post tantas promissiones una cum populo tam subito corruiisset. Ubi si mihi opponis callidus tergiversator, quia peccatis suis factum sit; verum omnino probamus quod dicitis. Sed omnipotens Deus præsciens futurorum, sicut propheta testatur, *qui est conspexerit omnium sæculorum* (*Eccli. xxxvi, 19*), nunquam se talibus obligaret promissis, si ista esset de qua typice prophetarum eloquia concrepabant, quam secundum electionem gratiæ antiquitus nulli dubium est elegisse. Istam vero terrenam Jerusalem, quam dicitis, elegit quidem ad tempus, sed ut figuram cælestis Hierusalem portaret, quousque venisset ille de semine David, qui in ea Rex in æternum sederet. Unde quia juraverat illi Dominus veritatem: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (*Psal. cxxxii, 11*). Et alibi: *Stabiliam, inquit, regnum ejus; et thronus ejus in æternum erit firmissimus* (*I Par. xvii, 14, 15*), quanquam peccatores fuerint idem filii ejus, servatur tamen semper successio seminis, et Jerusalem penitus non deletur, donec veniret semen, cui repromissum est ut sedeat in æternum. Et hoc est quod hic dicitur: *Non faciam propter David servum meum, sed dabo filio ejus tribum unam, ut remaneat lucerna ei cunctis diebus coram me in Jerusalem* (*III Reg. xi, 35*). Quid igitur est dicere: non faciam propter David servum meum, nisi non faciam propter juramentum quod ei juravi, ut non aufertem semen ejus de conspectu meo, sed darem ei lucernam quæ luceret

coram me in Jerusalem cunctis diebus æternitatis? **A** Quam lucernam quasi coram oculis idem David ponens, aiebat dicens: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis (Ps. cxviii, 104)*. De hac nimirum lucerna constat dictum: *Ut remaneat lucerna David sermo meo coram me cunctis diebus in Jerusalem*. Quia, si abrumperetur de semine ejus successio filiorum usque ad Christum, forsitan poterat eventu aliquolibet advenire; sed, secundum quod Abraham primum et postea David juraverat, omnis repromissio velut in irritum duceretur. Quamvis nec sic completum, quod repromissum fuerat ullo modo dubitari deberet; quia Deus est qui futurum hoc sine commutatione repromiserat. Unde, quia **49** omnem genalogiam per successionem usque in Christum, sine ambiguo de David stirpe tenemus, et eum in æternum super solium et super regnum ejus sedere credimus, nullum alium jam venturum expectemus; ne, quod absit, pro eo Antichristum, qui futurus est in mundo, recipiamus. Et si quempiam movet, quomodo hic sedere dicatur super solium et regnum David, cum ipse David non sederit rex super solium et regnum illius cœlestis Jerusalem, neque Christus super hanc terrenam Jerusalem rex sedisse legatur; præsertim cum ipse dicat Pilato: *Regnum meum non est de hoc mundo: quia si de hoc mundo esset, utique ministri mei decertarent ne traderer Judæis (Joan. xviii, 36)*. Dicimus ergo hanc civitatem Jerusalem, illius figuram cœlestis habuisse, et hoc regnum illius schema gessisse. Ac per hoc in eo regno illud jam inerat per figuram, sicut in isto terreno illud cœleste quodammodo fuisse videtur per umbram. Sed umbra jam exinanita cernitur, ut lux vera succederet; et figura tunc viguit, ut veritas interea celaretur, donec plenitudo temporis veniret. Et ideo sane recte dicimus Christum super solium David sedisse; quia in illo solio David jam regnum Christi inerat per figuram, super quod eandem David tunc sedisse, nemo qui recte sapit ambigit. In quod profecto Christus regnum veniens carnem de semine ipsius suscepit, evacuavit futurorum umbras, et sedit super claritatem lucis quæ tunc intus in regno latebat; ac per hoc civitas illa non eget sole vel luna, quia lucerna quæ diu repromittebatur de semine David, jam in ea lucet; et lux illa ipse est Agnus, diu in figura pro populo immolatus. Idcirco etiam ad Joram et reliquos qui Deum malis suis irritaverant, recte dicitur lucernam successionis propter David et propter Jerusalem cunctis diebus coram Domino reservasse. Quia non solum in eorum, sed etiam nec in omnium sceleribus, quæ sibi mundus per partes contraxerat, adeo potuit provocari, uti juramentum misericordiæ suæ irritum duceret. Unde etsi quidam ex ipsis in hac genealogia non meruerunt adscribi, nemo tamen inventus est usque ad Christum, cui per successionem filius negaretur. Quod continuo manifestius approbatur in sequentibus.

50 Joram, inquit, genuit Oziam. Et Ozias genuit

In quarto igitur Regum volumine legimus, quod Joram Ochoziam genuerit, et de Ochozia sit genitus Joas: ac deinde quia Joas genuerit Amasiam, cui successit in regnum hic Ozias, quia ab Evangelista hoc in loco filius Joram inscribitur (*IV Reg. viii, 24; xi, 2; xii, 21; xv, 1*). Quod factum non abs re omnino creditur, si intentio Matthæi, imo per eum Spiritus sancti ad purum consideretur. Propositum enim erat ei tres tessarescædecadas in diversum statum ponere, et ita obtemperare ut mysticus sacramentorum numerus in quadraginta et duos surgeret. Ideoque tres istos de medio tulisse cernitur. Et non solum itaque ob hoc ut istud conficeret sacramentum, verum etiam ut nos legaliter institueret, et magnum nobis tribueret documentum. Joram quippe generi se miscuerat impiissimæ Jezabel: et ideo usque ad tertiam generationem ejus memoria de sanctæ nativitatis ordine recte tollitur. Quod etiam in lege prius per Moysen Deus dixerat: *Ego sum Dominus, Deus fortis, zelotes, visitans peccata patrum in filios in tertiam ac quartam generationem, eorum qui oderunt me; et faciens misericordiam in multa millia, his qui diligunt me, et custodiunt mandata mea (Exod. xxx, 5)*. Ubi notandum quod de illa progenie dicitur, quæ in peccatis patrum et in odio pertinax fuerit virtutum: sicut et misericordia in illis fit, qui in dilectione Domini continui permanserint. Bonus namque homo, quamvis de malis parentibus sit natus, misericordia fit dignus: sicut e contrario, malus quilibet ex bono generatus, pœna plectitur, Dei judicio rectissime condemnatus. Joram itaque qualis fuerit divina prodit historia, quod Deus ei dixerit: *Quod non ambulasti in viis Josaphat patris tui, et in viis Asa regis Juda, inces isti autem per viam itineris regum Israel, et fornicari fecisti Judam et habitatores Jerusalem, imitatus fornicationem domus Achab; insuper et fratres tuos, domum patris tui, meliores te, occidisti; ecce Dominus percussit te plaga magna cum populo tuo, et filiis, et uxoribus tuis, et universam substantiam tuam, tu autem agrotabis pessimo languore uteri, donec egrediantur vitalia tua paulatim per singulos dies (II Par. xxi, 12)*. Et ita factum legimus, atque ita consumptus est tabe ut egeret etiam viscera sua; languore pariter et vita caruit. Mortuusque est infirmitate pessima, et non fecit **51** ei populus secundum morem combustionis exsequias, sicut fecerat majoribus ejus, neque sepelierunt eum in sepulcro regum. Quem secutus quoque Ochozias filius ejus, Scriptura teste: *Ingressus est per vias domus Achab. Ipsi enim fuerunt et consiliarii post mortem patris sui in interitum ejus (II Par. xxii, 3)*. Sed hoc omnino nos movet, quia in libro Paralipomenon (*I, xxii, 2*) legimus quod quadraginta duorum annorum erat cum regnare cœpisset, quid sit quod pater ejus Joram triginta duorum annorum fuisse legitur cum regnare cœpisset, et octo annis regnaverit, qui simul sunt anni quadraginta (*II Par. xxi, 20*). Quod verum esse omnino non constat. Quia si Ochozias quadra-

ginta annorum esset cum post patrem suum regnare cœpisset, erat profecto patri suo duobus annis ante natus, quod facere penitus ipsa natura prohibet. Unde constat illud verius fore, quod in Regum volumine legimus, quia viginti duo annorum fuerit cum regnare cœpisset (*IV Reg. viii, 26*). Et est illud quod in multis Paralipomenon libris habetur, scriptorum vitio, sicut et aliis in locis quamplurimis, depravatam. Cæterum Joas filius Ochoziæ qualis fuerit, postquam obiit Joiada sacerdos, Scriptura testatur dicens: *Quia ingressi sunt principes Juda, et adoraverunt regem, qui delinitus eorum obsequiis, acquievit eis; et dereliquerunt templum Domini Dei sui patrum suorum, et servierunt lucis et sculptilibus, et facta est ira Domini contra Judam et Jerusalem propter hoc peccatum* (*II Par. xxiv, 17, 18*). Occidit etiam Zachariam prophetam, filium, ut dicunt, Joiadæ sacerdotis, qui eum in templo Domini nutrierat et constituerat regem. Quem Zachariam, cum esset collactaneus ejus et consobrinus, et Spiritus Domini induisset eum ac fecit stare in conspectu populi, qui dixit ei: *Hæc dicit Dominus, quare transgredimini præceptum Domini quod vobis non proderit, et reliquistis Dominum ut relinqueret vos? Qui congregati adversus eum, miserunt lapides super eum juxta regis imperium in atrium domus Domini, et non est recordatus Joas rex misericordiæ quam fecerat Joiada pater illius secum, sed interfecit filium ejus. Qui cum moreretur ait, Videat Dominus et requirat* (*Ibid., 20, 21, 22*). Quod profecto postea Dominus testatur dicens: *Et requiratur omnis sanguis qui effusus est a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ, quem occidistis inter templum et altare* (*Muth. xxiii, 35*). Successit igitur mortuo Joas rege filius ejus Amasias **52** in regnum, qui post cædem Idumæorum, allatos deos filiorum Seir statuit sibi in deos et adoravit, illisque adolebat incensum. Quamobrem iratus Dominus misit ad illum prophetam, qui diceret ei: *Cur adorasti deos qui non liberaverunt populum? Cui ille: Num consiliarius regis es? Quiesce, ne interficiam te* (*II Par. xxv, 15, 16*). Hæc autem omnia ideo hic ad præsens posui, ut animadverteres, quia tres isti Joram patrem suum in omni impietate sequentes, ac continuum tenentes odium in Deum, merito præ omnibus de genealogia Christi excluduntur. Reliqui enim reges, quamvis mali fuerint et impii, ubicunque in genealogia ponuntur, aut a bonis omnino generantur, aut ipsi de se bonos generant: id est, aut boni patris est filius, aut certe pater est cujusdam boni filii. Joram ergo fuit filius Josaphat justi viri, qui reliquit sibi filium regni et impietatis suæ hæredem. Quem secuti omnes ingressi sunt per lineam eandem pravitatis viam, donec perventum est ad Oziam. Qui Ozias pene in omnibus fecit rectum coram Domino nisi quod in templo super altare thymiamatis voluit adolere incensum. Tamen qui idololatra non fuit, impiis de medio prætermissis, in eundem genealogiæ rectissimus ordo decurrit; ne

aut a lege videretur excedere ultio divina, aut certe, qui patrum noluit imitari impietates, ipse eorum in peccatis videretur involvi. Quo loco probatur, sicut et in aliis quam plurimis, unumquemque in peccato suo mori debere: et, si secutus fuerit mores priorum patrum bonos malosve, pœnas sibi aut præmia benedictionis accumulari. Quo profecto et isti penitus hinc de medio sub silentio auferuntur, videlicet propter pœnam peccati; et tamen fructu benedictionis in semine, propter præcedentium patrum repromissa, minime privantur. Idcirco et de Joram recte dicitur, quod *noluerit Dominus disperdere domum David propter pactum quod inierat cum eo, quia promisit illi dare lucernam ac filiis ejus in omni tempore* (*II Par. xxi, 7*). Quam lucernam propter juramentum constat omnino quia nullus peccatorum scelera quiverint extinguere, et adhuc miseri Judæi pro cæcitate sua suis quotidie peccatorum tenebris obscurantur.

Ozias autem, qui et Azarias, genuit Joathan. Joathan vero genuit Achaz. Achaz autem Ezechiam. Sub quibus ergo quatuor regibus Isaias propheta, non tam prophetiam de Christo, quod de domo **53** David futurus esset contexuit, quam Evangelium omnibus prædicavit. Unde cum ad Achaz, quia idola colebat, diceret: *Pete tibi signum a Deo de cælo, sive de profundo inferni* (*Isai. vii, 11*). Et ille nolens diceret: *Non petam, et non tentabo Dominum* (*Ibid., 12*), versus ad omnem domum David aiebat, dicens: *Audite utique domus David. Nunquid parum est vobis molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo? Propterea, inquit, ipse Dominus dabit vobis signum: Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel* (*Ibid., 13, 14*). Atque ad extremum: *Nisi credideritis, inquit, non intelligetis.* Quod testimonium suo in loco Deo annuente tractabimus. Cæterum Ezechias cum adhuc esset sine liberis, quia audierat a Domino per Prophetam: *Dispone domui tuæ, quia morieris tu et non vives* (*IV Reg. xx, 1*), conversus ad parietem illico dixisse fertur: *Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulaverim coram te in veritate et corde perfecto, et quod bonum est in oculis tuis fecerim. Flevit itaque Ezechias fletu magno.* Flevit autem non propter plurimos, inquam, vitæ annos, quia omnino noverat idcirco placuisse Deo Salomonem quod annos vitæ non petierit ampliores; sed hinc prorsus iturus flevit fletu magno, propter promissionem Domini ad David, quam videbat tunc in sua morte penitus perituram. Eo enim tempore Ezechias filios non habebat. Unde et amariter flebat, ne propter eum lucerna diu patribus repromissa exstingeretur, antequam plenitudo temporis adveniret. Pro certo namque sciebat se de David stirpe generatum, per quem nimirum venire oportebat juxta successionem carnis illum quem ipse et multi alii quamplurimi venturum desiderabant. Unde idem inter lamenta doloris sui aiebat, dicens: *Quæsi vi residuum annorum meorum, dixi, non videbo Dominum Deum in*

terra viventium (Isa. xxxviii, 10). Pro quo Septuaginta **A** dixerunt: *Nequaquam ultra videbo salutare Dei in terra viventium*. De qua et alibi scriptum est: *Placebo Domino in regione viventium* (Psal. cxiv, 9). Hoc autem est omne quod hic metuit Ezechias, ne salutare Dei, id est Jesum, ductus ad inferos nequaquam mereatur aspicere. Hinc est quod sequitur, ita dicens: *Non aspiciam hominem ultra et habitatorem*. Timet ergo satis ne non videat Dominum in terra viventium, ne generatio illius subito instar tabernaculi dissolvatur, ne in telæ similitudinem in ipso lucis exordio præcidatur, et nequaquam de semine ejus Christus oriatur. Sed misericors Dominus cito flectitur **B** **54** ad clementiam, provocatur ad misericordiam. Et immutat illico sententiam, quam secundum præscientiam promulgarat ad probationem fidei ejus, et dat spatium generandi etiam in quo mystica futurorum sacramenta monstrentur. Unde et post tertium annum concessæ vitæ Manasses nascitur, per quem origo Christi duceretur, quia post mortem patris duodennis legitur regnasse. Ex quo fit et quidquid antea fuerat desperatum, hoc totum quamvis malus fuerit, per successionem patris, postea in eo sit reparatum. Ergo iste omnis erat fetus, quia desperabat Christum de suo semine nasciturum, quem multis Dei oraculis noverat repositum, et coram positus plurimis Isaia verbis quotidie audierat prophetatum. Sed, ut verius loquar, credebat hic, et dubitabat, ideoque sic amarissime flebat. Flebat igitur, quia dictum ei fuerat, cum esset sine liberis, *Dispone domui tuæ, quia morietur tu et non vives*; credebat autem, quia qui promiserat non mentitur, Deus. Sed vicit fides timorem. Idcirco sub spe vitæ, sicut sermo divinus narrat, tam subito consolatur. Unde et nos ergo credamus, quem post tantas Patrum promissiones læti suscepimus, atque, eo ducente, per ipsam successionis lineam, usque ad ipsum firmi perveniamus.

Manasses quippe genuit Amon. Amon autem Josiam. Josias vero genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigratione Babylonis. Josias iste est rex justissimus, qui, antequam nasceretur, proprio ex nomine quia futurus erat per prophetiam Spiritus sancti est promissus. Sed tamen ejus justitia non invenitur in filiis quos in transmigratione Babylonis genuisse dicitur. Non quod Josias in transmigratione filios suos genuerit, qui nusquam legitur transmigratus; sed quia non sunt secuti eum filii ejus, dicuntur quasi ex prædestinatione Dei geniti ad transmigrandum. Non, inquam, in transmigratione, sed ad transmigrandam, id est, utique ad transmigrandum. Jechoniam autem et fratres ejus idcirco simul ponit, ut quorum erat communis impietas, et cœqualis infamia, fieret simul una supplicii sui et miseriarum memoria. Etenim, vulnerato Josia in bello contra Nechao regem Ægypti, atque defuncto, Joachaz filius, qui et Sellam, successit in regnum, et regnavit tribus mensibus in Hierusalem, deinde est translatus in Ægyptum. Et constituit pro eo rex Ægypti fratrem ejus

PATROL. CXX.

A Eliachim regem, qui altero **55** nomine Joachim vocatur. Quem post undecim annos Nabuchodonosor rex vinctum catenis perduxit in Babylonem: et regnavit Joachim filius ejus pro eo, qui et Jechonias est appellatus. Regnavit autem et ipse tribus mensibus: quem postea mittens Nabuchodonosor vinctum, abduxit in Babylonem, et constituit Sedechiam patrum ejus filium Josiæ, fratrem videlicet Joachim, pro eo. Quem et ipsum postea idem rex cæcavit, et in cavea veluti bestiam clausum, in Babylonem adduxit: ut quorum erat, ut dixi, par impietas, fieret simul par pœna, et ab evangelista communis infelicitatis eorum memoria. Illud sane recte quæritur, quare Jechoniam dixerit Matthæus, et fratres ejus a Josia genitos, cum Jechonias, qui et Joachim, non filius sed nepos Josiæ fuisse manifeste probetur, id est, filius Joachim, sicut in toto Veteris Testamenti textu declaratur. Ac deinde quod si in fine secundæ tessarescædecadis Jechoniam ponimus, in tertia non erunt quatuordecim, sed tredecim tantumveniunt. Restat ergo ut Jechoniam priorem, quem a Josia dicitur genitum, sciamus ipsum esse Joachim patrem Jechoniæ, filium Josiæ, qui in Danielis principio scribitur: secundum vero Jechoniam, quem post transmigrationem Evangelista scribit genuisse Salathiel, intelligamus ipsum esse Joachim filium Joachim, hoc est prioris Jechoniæ, nepotem autem Josiæ, qui et ipse in Ezechielis commemoratur exordio. Quorum alter Joachim per α et μ , alter vero per χ et ν scribitur. **C** Apud Græcos autem et Latinos hoc confusum est nomen, ita ut ab aliquibus eorum unus idemque in duorum prophetarum principiis habeatur. Joachim autem patrem Jechoniæ, Jechoniam fuisse vocatum, nullo alio in loco præter istum Evangelii locum legimus. Cujus auctoritati, si tamen hoc ita voluit intelligi, nullus est sane fidei interventor qui contradicat: sive isto nomine olim vocatus sit ipse, et tamen modo in Scriptura divina taceatur: sive solus evangelista eundem hoc ideo nuncupat nomine, quia Jechonias interpretatur *præparatio Domini*. Præparatio namque ideo recte dicitur, quia hunc sicut et filium ejus Jechoniam, Dominus olim præparaverat ad transmigrandum. Unde, sicut jam supra diximus, Josias non transmigratione, sed ad transmigrandum, eos dicitur generasse. Utique quasi ad hoc nati esse dicantur, qui eos Dominus pro suis ac populi peccatis captivandos **56** præscierat, ut in transmigrationem irent. Sciat namque prudens lector quia in his quæ modo de duorum virorum distinctione nominis diximus, veritatem historiæ secuti sumus; ut alterum in fine prioris tessarescædecadis, alterum in principio sequentis, quatenus utramque quaterdeno completeret numero, poneremus. Secundum mysticum autem sensum unus idemque Jechonias, bis quasi in angulo constitutus, annumeratur. Cum enim, inquam, quaterdenas generationes tribus distinxisset articulis, dicens ab Abraham usque ad David generationes quatuordecim, et a David usque ad transmigratio-

nem Babylonis, generationes quatuordecim, totidemque alias usque ad Christum, non eas tamen duxit in summam, ut diceret: sunt omnia quadraginta duæ. Unus quippe in illis progenitoribus bis numeratur Jechonias, videlicet a quo facta est in extraneas gentes quædam deflexio, quando in Babyloniam transmigravit. Ubi autem ordo a rectitudine flectitur, atque ut eat in diversum intendit, quasi angulum facit; et illud quod in angulo est in fine prioris ordinis, et in capite ipsius deflexionis, bis numeratur. Hoc autem ipsum jam præfigurabat Christum a circumcissione ad præputium, tanquam ab Hierusalem ad Babylonem quodammodo migraturum, atque utrisque in se credentibus hinc atque hinc, tanquam lapidem angularem, medium adfuturum. Hæc quidem tunc in figura præparabat Deus rebus in veritate venturis. Nam et ipse Jechonias, ubi angulus iste præfiguratus est, *præparatio Dei* interpretatur. Ac per hoc jam non quadraginta duæ, quod faciunt ter quatuordecim; sed propter unum bis numeratum quadraginta et una generationes sunt. De quo postea, Domino juvante, plenius suo in loco dicemus. Porro Joachim pater Jechoniæ, secundum ejusdem doctoris intelligentiam, cur sit prætermittitur non satis elucet: quod reticuit idem occultarum rerum quæstionum conspicuus perscrutator. Nisi forte accipere debeamus quod evangelista, ut typum Christi faceret, ideo Jechoniam bis voluerit numerari; et Joachim, ne numerus augetur, prætermitti decreverit.

Jechonias autem post transmigrationem Babylonis genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Quod autem Zorobabel sit filius Salathiel, multis Scripturarum sanctarum in locis sine ambiguo reperitur. Sed in Paralipomenon **57** longe aliter habetur.

Sic enim inibi legimus quod Jechoniæ filii fuerunt, Asir, Salathiel, Melchiam, et Phadaia. De Phadaia autem orti sunt Zorobabel et Semei. Nos autem quid de hoc medium dicamus non facile reperitur. Quod si dixerimus quod hi duo fratres unam diverso in tempore duxissent uxorem, ex qua alter genuerit filium, qui alteri ex lege sit adoptatus, refellunt hoc ipsa Scripturarum verba, dum Matthæus dicit quod Salathiel genuerit Zorobabel. Ac deinde Paralipomenon liber loquitur, quia de Phadaia orti sunt Zorobabel et Semei. Nam neque *genuit* aliunde potest hic intelligi, quam quia illum de semine proprio generavit. Neque *orti sunt* aliunde, nisi de istius carne nati. Sed simul de amborum semine, ipsa prohibente natura, natos eos absurdum est intelligi. Unde, sicut tradunt Hebræi, verum est trinomium eum fuisse, scilicet Asir et Salathiel et Phadaia. Interpretatur autem Asir *cæcatus*, Salathiel *frutex Dei*, Phadaia *redemptus Domini*. Aut fortassis sic accipientum est, quod Salathiel et Phadaia duo fratres, filios quos genuerint, simul uterque eorum propriam Zorobabel vocaverit, ita ut duo fuissent. Quod non approbo, maxime cum evangelista dicat de isto Zorobabel Abiu quoque genitum esse. Para-

lipomenon vero liber habet quod Zorobabel genuerit Mosollam, Ananiam, ac reliquos, inter quos Abiu nusquam annumeratur. Tali igitur vel alio quolibet exitu agendum est, ne divina dissentire videatur auctoritas. Alioquin evangelistam rectius protulisse credendum est; super quod divina consonat auctoritas, etiam aliis in quamplurimis locis: ita tamen si ulla de hoc quod dicimus dubitatio possit fieri. Præsertim cum in hoc libro propter vitia scriptorum, sicut et in Esdra, genealogiarum quamplures interminatæ veniant quæstiones. Unde et Apostolus: *Inutiles autem et interminatas genealogiarum quæstiones devita* (Tit. iii, 9). Ex hinc quoque eorum qui inscribantur usque ad Christum, in gestis sanctarum Scripturarum nullam reperimus mentionem. Sed fides apostolo et evangelistæ est accommodanda; cum et de vicino, quamvis in archivis Judæorum quiverint inveniri, poterat hoc cognoscere, et per diligentiam parentum litteris mandare, quod omnibus Judæis notum erat, quia de David carne Christus deberet venire. Unde et diligentius omnis illa prosapia memoriæ **58** tradebatur. Hinc est enim quod Africanus, de consonantia evangelistarum scribens, quærit quid sit quod Matthæus dicit Joseph filium fuisse Jacob, et Lucas eum commemorat filium fuisse Heli. Atque rursus Heli quod fuerit Mathat, et Jacob filium Mathan Matthæus evangelista probat. *Mathat, inquit, et Mathan diverso fuere tempore, qui de una eademque uxore Estha nomine singulos filios procrearunt. Quia Mathan, qui per Salomonem descendit, uxorem eam primus acceperat, et relicto uno filio Jacob nomine, defunctus est. Post ejus obitum, quæ lex viduam alio viro non velat habere, Mathat, qui per Nathan genus ducit, cum esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Mathæ accepit uxorem, ex qua et ipse accepit filium nomine Heli, per quod ex diverso patrum genere efficiuntur Jacob et Heli uterini fratres. Quorum alter, id est, Jacob, fratris Heli sine liberis defuncti uxorem ex mandato legis accipiens genuit Joseph, natura eadem germinis suum filium, propter quod et scribitur: Jacob autem genuit Joseph. Secundum legis vero præceptum Heli efficitur filius: cujus Jacob, quia frater erat, uxorem ad suscitandum semen fratris acceperat. Ac per hoc rata invenitur et integra generatio. Hæc autem, idem inquit, non nobis ad subitum reperta, aut absque ullis auctoribus commentata sunt, sed ipsi hæc Salvatoris nostri secundum carnem propinqui sex studio tanti seminis demonstrandi, seu docendi quæ secundum veritatem gesta sunt, tradiderunt.* Si enim historiographus iste tantam curam habuit perquirendi rei veritatem, quanto magis evangelista, qui cum ipso Domino moratus in carne, etiam inter parentes ipsius quotidie versabatur? Verumtamen quod hic etiam et nostrum aliqui Joseph dicunt filium Heli fuisse, non quasi ex carne, sed quasi ex lege; quia Jacob susceperit defuncti fratris uxorem, ad suscitandum semen ejus, sicut constat ex lege, quia sine liberis obierat: videtur infirmari hæc solutio quæstionis, quod defuncti fra-

tris nomen habere debuerat, ut in eo nomen patris A suscitaretur, sicut ex lege sonare videtur; nisi forte inveniatur de hoc alia quælibet rationabilis causa, per quam probetur sic præmissam stare posse sententiam. Præsertim cum et Juda in Thamar nuru sua, licet ignaro suscitante semen defuncti filii, non ideo eorum quisque, qui ex hoc uno concubitu generantur, Her vocatus fuisse legitur; sed profecto alter eorum Phares, alter vero Zara vocitatus est.

59 Unde non contra auctoritatem Veteris Testamenti venire probatur, quod hic Joseph, et non Eli, quamvis filius ejus sit per legem, alio vocatus nomine accipitur. Similiter et Booz cum accepisset Ruth ex lege, filium qui ex eo natus est, non Abimelech, in cujus nomine suscitatur, sed Obeth vocari placuit. Ergo si ex lege mandatum esset semen defuncti non alio posse vocari nomine quam ejus in cuius suscitabatur, nequaquam credimus viros et mulieres virtutum contra legem venire voluisse. Unde liquido constat hanc quæstionem sic solidam manere, sicut a majoribus explanata atque litteris commendata cernitur. Cæterum quod Matthæus, genuit hic aut ille, per omnia ponit, probat se filios tantum carnis de semine uniuscujusque posuisse. At vero Lucas, quia dixit *qui fuit Heli, qui fuit Mathat*, sic demum et in reliquis, ostendit se etiam in hac genealogia alios quam carnis filios posuisse. Unde et beatus Augustinus in libro concordie Evangelistarum: « Quos autem, inquit, movet, quod alios progenitores Matthæus enumerat, descendens a David usque ad Joseph; alios autem Lucas ascendens a Joseph usque ad David: facile est ut advertant Joseph duos patres habere potuisse, unum a quo genitus, alterum a quo fuerit adoptatus. Antiqua est enim consuetudo adoptandi, etiam in illo populo Dei, ut sibi filios facerent quos utique non ipsi genuissent. Nam, excepto quod filia Pharaonis Moysen adoptaverat, illa quippe alienigena fuit, ipse Jacob nepotes suos, ex Joseph natos, verbis manifestissimis adoptavit, dicens: *Nunc itaque duo filii tui, qui facti sunt tibi priusquam ad te venire, mei sunt, Effrem videlicet et Manasses, tanquam Ruben et Simeon, mei erunt; alios autem quos postea genueris, tibi erunt* (Gen. XLVIII, 5). Unde et factum est ut duodecim tribus essent. Israel absque tribu Levi, quæ templo serviebat. » Ex quo intelligitur Lucas patrem Joseph non a quo genitus, sed a quo fuerat adoptatus in Evangelio suo suscepisse, cujus progenitores sursum versus commemoraret, donec ad David exiret. Quem igitur probabilis adoptantis tenuisse originem, quam eum qui noluit Joseph genitum dicere ab illo cujus eum esse filium narrabat? Commodius enim filius ejus dictus est, a quo fuerat adoptatus, quam si diceretur ab eo genitus, de cujus carne non erat natus. Nam Matthæus dicens: *Abraham genuit* **60** *Isaac*, atque ita in hoc verbo, quod est *genuit*, perdurans, donec in ultimo diceret, *Jacob autem genuit Joseph*, satis expressit ad eum patrem semper duxisse ordinem generantium, a quo Joseph

non adoptatus, sed genitus erat. Quanquam etiam si Lucas genitum diceret Joseph ab Heli, nec sic nos hoc verbum perturbare deberet, ut aliud crederemus, quam ab uno eorum gignentem, ab altero vero adoptantem patrem fuisse commemoratum. Neque enim absurde quisque dicitur, non carne, sed charitate genuisse filium quem sibi adoptaverat. Unde et Deus, quibus potestatem dedit filios Dei fieri, non natura eos atque substantia genuit, sicut unicum Filium, sed utique dilectione adoptavit, ut, Apostolus inquit, *adoptionem filiorum Dei recipemus* (Gal. IV, 5). Et tamen dicimur accepta potestate nati ex Deo, ut filii ejus efficiamur, qui jam homines eramus. Efficimur ergo filii per gratiam, non per naturam. Nam si per naturam filii essemus, nunquam aliud fuisset. Tamen quia per adoptionem ex Deo nati dicimur, nunquam alienum esset a veritate, si Lucas etiam ab illo esse Joseph genitum diceret, a quo fuerat adoptatus. Sic quippe eum genuit non ut homo esset, sed ut Filius esset, sicut nos genuit Deus, ut filii ejus essemus, quos dudum fecerat ut homines essemus. Unicum autem genuit, non solum ut Filius esset, quod pater non est, sed etiam ut Deus esset quod et Pater est. Sed si hoc verbo Lucas uteretur, ambiguum esset quis eorum adoptantem, quis ex propria carne gignentem patrem commemorasset. De cætero quid horum magis sequendum sit, utrum ex lege, an per quamlibet adoptionem filius fuerit Heli, frustra certatur, dum omnimodo utrosque Evangelistas verum dixisse probamus.

Quod autem sequitur, quia *Jacob genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Christus*, non creditibus utique satis difficillimam generat quæstionem, quid pertineat ad Christum generatio ex David origine ad Joseph usque deducta, cum omnes, secundum Scripturam divinam, catholice confiteamur quia Christus de Joseph semine non sit natus, sed de Spiritu sancto ex Maria Virgine, sicut in Symbolo confitemur, procreatus. Quibus primum facile respondendum est, non esse consuetudinis sanctorum Scripturarum, ut mulierum in generationibus **61** ordo textatur, quod ex omnibus libris divinæ legis probare possumus. Et ideo non per Mariam generationis series inducitur, sed per Joseph, ut idioma Scripturarum in principio non violetur. Deinde ex una tribu Joseph et Mariam fuisse probamus, unde et præcepto legis eam quasi propinquam cogebatur accipere, ne se tribus in aliam commiseret tribum; sed unusquisque de sua tribu legitima sibi acciperet uxorem. Et ideo cum descriptio prima Romani imperii celebratur, ut singuli in suam profiterentur civitatem, Joseph et Maria, non solum quasi de una tribu, verum etiam velut de una stirpe generati, simul in Bethleem censentur nomine. Ubi, si non esset de una tribu ac de eadem civitate, non diceretur, *Ascendit autem et Joseph a Galilæa de civitate Nazareth in Judæam civitatem David, quæ vocatur Bethleem, eo quod esset de domo ac familia David, ut*

profleretur cum uxore sua desponsata (Luc. 11, 4). Quia, sicut legimus, singuli ibant ut proflerentur in suam civitatem. Quod si singuli, et Maria tunc ad suam conscendit utique civitatem, ut Joseph, qui erat ejus sponsus, ibidem cum ipsa profleretur. Nam et supra Prophetarum oraculis satis ostendimus Christum de semine David venturum. Ex quo probamus evidenter Mariam de ejus stirpe descendisse. Unde et specialius per prophetam domui David dicitur: *Audite itaque, domus David, quia molesti estis Deo, propterea ipse Dominus dabit vobis signum. Ecce virgo concipiet et pariet filium* (Isa. VII, 13). Ac si diceret: Vobis quidem dabitur omnino, quia de vobis, et in vobis, ac pro vobis erit. Ubi notandum, quod et Virginem profleretur, ne forte existimemus, sicut nonnulli hæreticorum, cum virum audimus, Christum de Joseph semine generatum. Virum autem eum Mariæ cur dixerit, paulo post apertius monstrabitur. Neque enim fas erat ut ob hoc eum a conjugio Mariæ separandum putaret, quod non ex ejus concubitu, sed Virgo Christum peperit. Hoc enim exemplo magnifice insinuat fidelibus conjugatis, etiam servata pari consensu continentia, posse permanere conjugiumque vocari, non permisto corporis sexu, sed custodito mentis affectu. Neque enim propterea non erat appellandus Joseph pater Christi, quia non eum concumbendo genuerat; quandoquidem recte pater esset etiam ejus, quem non ex sua conjugio procreatum, sibi aliunde adoptasset. Nunc autem **62** quia ex sua sponsa nascitur, qui ab omnibus filius putabatur, recte vir uxoris et pater filii nuncupatur. Putabatur quidem Christus filius Joseph, tanquam ex ejus carne genitus, sed ab his quos Mariæ latebat virginitas. Nam Lucas ait: *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph* (Luc. III, 23). Atque alibi, *Erant, inquit, pater ejus et mater mirantes super his quæ dicebantur de illo* (Luc. 11, 33). Cum igitur recte putative pater appelletur, quid mirum si eum virum Mariæ recte appellatum dicimus sine commistione carnis? Multo itaque conjunctius pater Christi dicitur, quia ex ejus conjugio nascitur, quam si aliunde in filium adoptaretur. Et ideo quod dicit evangelista quia putabatur filius Joseph, propter illos utique constat dixisse, qui eum ex Joseph, sicut alii homines nascuntur, natum arbitrabantur. Ac per hoc, inquam, si possit aliquis demonstrare, quod sane non potest, Mariam ex David nullam consanguinitatis originem ducere, satis erat, secundum istam rationem, Christum filium David accipere, cum Joseph virum Mariæ, et patrem Salvatoris, ut præmissum est, recte intelligamus. Quanto magis nunc, cum prophetarum eloquia et Evangelium, multis in locis de David cum stirpe asseverant generatum? Unde et Paulus apostolus: *Segregatum se dicit in Evangelium Dei, quod ante promiserat in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem* (Rom. 1, 4). Idcirco dubitare omnino non debemus Mariam de David stirpe consanguini-

A tatis originem deduxisse, quod nec sacerdotale genus ejus, Luca insinuante, tacetur, quod cognata ejus esset Elisabeth, quam dicit de filiabus Aaron fuisse. Unde nos carnem Christi de utroque genere propagatam minime dubitamus; regum scilicet et sacerdotum. In quibus personis apud illum populum Hebræorum etiam mystica Christi unctio figurabatur, quod futurus erat in quo simul regalis et sacerdotalis ordo per unum eundemque mediatorem Dei et hominum melius impleretur, *Virum, inquit, Mariæ de qua natus est Christus*. Pulchre itaque, *de quo natus est, et non, de quibus dixit, quia sine viri coitu ubique generatus de Maria prædicatur*. Quibus ita decursis, rursus evangelista in fine concludendo mystice cunctam sub numero genealogiam recapitulat. **B** *Abraham, inquit, usque ad David generationes 63 quatuordecim; et a David usque ad transmigracionem Babylonis generationes quatuordecim; et a transmigracione Babylonis usque ad Christum generationes quatuordecim*. In qua nimirum distinctione, tria ad Christum declarantur tempora concurrisse; scilicet ante legem, sub quo versatus est Abraham, naturale servans ex devotione mandatum: post legem, cum Judæi prævaricantes in captivitatem ducuntur: post gratiam, per quam omnes de eadem misera Babylonis captivitate solvuntur. Et in omnibus istis temporibus monstrantur hi qui ad Christum veniunt, manifestius designari: quod aliter per fidem tantum in primordio renati justificantur, aliter autem secundum electionis gratiam, qui a David in **C** Babyloniam, videlicet in tentationem, mittuntur: ipsique rursus de ipsa tentatione probati ad coronandum post certamina, velut victores, usque ad Christum ascendunt. Quæ distinctio æquo partitur numero, ut per singulas partes bis septem inveniantur. Scilicet quia gratia sancti Spiritus in homine, propter utramque substantiam, tam intrinsecus quam extrinsecus, geminatur. Quippe qui, si non utrasque partes possidet, nequaquam recte dicimus cum propheta: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum* (Psal. LXXXIII, 2). Ille nimirum totus in Deum exultat, quem gratia sancti Spiritus ad plenum implet. Ad plenum igitur interdum repletur quisque, si anima et carne pinguedine sacræ unctio-
D nis Christi pariter saginatur. Quod autem ter quaterdeni connumerantur, verum religionis cultum in eum qui ad Christum festinat dedicant. Quatuor enim et decem, quid aliud quam Vetus atque Novum legis Testamentum insinuant? Quia nimirum via quæ ad Christum credentes invitat, per decem verba legis, et quatuor regni cœlestis Evangelia prædicatur. Ita tamen, si quidquid in eisdem lineis describitur; quasi hoc in nobis triplicantes, Trinitati, quod Deus est, per omnia consecramus. Alioquin præceptorum perfectio minime adimpleretur, si hoc quilibet numero colendi Deum in aliquo vacuatur. Et ut hanc esse viam perveniendi ad patriam evidentius appareat, totus hic numerus in summa colligatur, et quadraginta duo generationes veniunt.

Quo numero mansionum verus Hebræus proficisci-
tar ex Ægypto; ut quandoque ad patriam post labo-
rem itineris ingrediatur. Quam patriam Christum
dñi patribus repromissum omnino intelligimus: quia
64 ipse est terra illa viventium, in qua Propheta
credit se bona Domini videre (*Psal. xxvi, 19*); eo quod
sint in ipso omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei.
Per has igitur mansiones generationes Christi, ut
diximus, currit verus Hebræus, qui de terra trans-
ire festinat ad cœlum; et Ægypto sæculi derelicta,
terram repromissionis ingreditur. Nec mirum, si in
illo numeri sacramento perveniamus ad regna celo-
rum, sub quo Dominus atque Salvator a primo pa-
triarcha, cui fuerat repromissus, pervenit ad Vir-
ginem, quasi ad Jordanem, quæ pleno fluens gur-
gite, Spiritus sancti gratia redundabat. Nam Mat-
thæus ab Abraham orsus est genealogiam, velut
cœlestis patriæ mansiones texere, et numeravit,
quibuslibet prætermisissis, quadraginta duo genera-
tiones. Quæ ut totidem essent, Christum in fine
supputavit: eo quod ipse sit consummatio totius
itineris, et mansio perpetuæ vitæ, ante tempora
sæcularia credentibus præparata. Abraham quippe,
in quo gens Hebræorum a cæteris gentibus primum
distingueretur, idcirco Deus de terra sua et de co-
gnatione separavit, ut ex hoc distinctius ad prophe-
tandum Christum ac prænuntiandum maxime per-
tineret, quod promittebatur ex qua gente esset ven-
turus. In eo quippe primum fides ad justitiam repu-
tatur; et ideo quasi initium viæ ad Paradisum ab
ipso usque ad Christum per quadraginta duo genera-
tiones dirigitur. Si quidem præsens sanctæ Eccle-
siæ tempus per hunc numerum designatur, quod
Dominus nobiscum, si quid agimus quod rectum sit,
intrinsicus cooperatur. Septies enim seni quadra-
ginta duo faciunt. Et rarus est quidem, qui sane
sex ad opera, septem vero ad requiem futuræ vitæ
significandam pertinere dubitet. Unde bene populus
ille de terra Ægypti salvatus, quia sub spe intrandi
in requiem, virga disciplinæ Dei corrigitur, per
septies senas, id est per quadraginta duo mansiones
arctissimæ viæ ad patriam castrametatur. In quarum
ultima, dum Jesum ducem suscepit, mox Jordane
patefacto, et devictis hostibus, promissam olim in-
travit requiem, et propriam regni hæreditatem ob-
tinuit. Sic itaque Dominus Jesus noster quadrage-
sima secunda generatione, postquam mundus cæci-
tatis antiquæ tenebras, atque Abraham credente
Chaldæorum incendia dereliquit, adveniens in car-
ne, baptismi nobis lavacra, et cœli januas pate-
fecit. Unde profecto virtutum cursu, sub ejusdem
65 numeri sacramento, ad id quod nondum vide-
mus tendimus: sed sperantes per patientiam exspe-
ctamus donec veniat quod in Christo læti percepimus,
et jam quotidie prælibando, gustu cœlestium sacra-
mentorum fruimur. Quapropter ut hanc viam tam
angusti itineris melius desuper, Spiritu sancto il-
lastrante, pertransire possimus, libeat paululum
articulum reflectere, quatenus per singulos Patres

A virtutum tramite moraliter castra metentes, pos-
simus vastam vitiorum solitudinem pertransire, et
ad Christum ocius, divina juvante gratia, pervenire.
Per hos igitur Patres ad nostram salutem Christus
in mundum veniebat, et horum omnium in seipso
gerebat officium, ut horum interpretatione nominum
nostram designaret salutem. Quam recte salutem
quærentes, primum cum Abraham de incendio vi-
tiorum exire curemus, et ad patriam virtutum, quam
Deus nobis per semetipsum monstravit, tendamus.
Ubi primum fides, quæ per dilectionem operatur,
necesse est interveniat; ut per eandem fidem, quia
per carnem nequimus, filii simus Abrahæ, quatenus
cohæredes ejus esse postea valeamus. Scriptum
namque legimus, *Credidit Abraham Deo, et reputatum*
B *est ei ad justitiam* (*Gen. xv, 6*). Credamus ergo et
nos quia pro nobis hæc scripta sunt, et exeamus de
terra carnis nostræ, ultra proficiscentes ad meridiem,
ubi Christus pascit atque cubat in omni plenitudine
charitatis. Tunc igitur quisque recte pater excelsus
nuncupatur, cum tanta fidei fortitudine sublimatur,
ut magis Christum fide, quam ex se carne generet.
Neque enim Abraham primum nisi per fidem justi-
ficatur, atque ideo obediens factus meruit audire
quod in semine ejus omnes gentes benedicentur. Ideo
et tu, si vis pater excelsus fieri, imitare tantum pa-
triarcham; quia tunc veri sumus filii Abrahæ sicut
Dominus dicit, si ejus facimus opera (*Joan. viii, 39*).
Abraham quippe pater multarum gentium postea
commutatur, quia per gratiam quisque pater mul-
tarum virtutum efficitur. Fides namque Christi gra-
tiæ copulata, plurimarum virtutum copiam in nobis
generat, et facit nos aliquando exire obediens in
locum per contemplationem, quem accepturi postea
sumus in hæreditatem. Exiit ergo ille nesciens quo
iret; et nos quidem per fidem ambulantes tenebra-
rum caligine involvimur, quia nondum per speciem
ambulamus. *Hæc est*, inquam, sicut ait Apostolus,
66 *victoria quæ vincit mundum, fides nostra* (*Joan. v, 4*).
Et ideo si cohæredes tanti patris esse cupimus,
fidem, quæ per dilectionem operatur, in omnibus
teneamus, quia sine fide Deo nequaquam placere
possumus. Hæc est namque prima mansio, in qua
verus Hebræus Ægyptum fugiens supra petram, quæ
Christus est, firmissime castrametatur. De qua fide,
D quæ multarum virtutum initiatrice est, verus Isaac
profecto nascitur. Isaac quippe *risus* vel *gaudium*
interpretatur, siquidem quia tunc vere gaudemus,
si per fidem Domino cohærentes virtutum opera
adimplemus. Unde Apostolus clamat, dicens: *Gan-
dete in Domino semper, iterum dico gaudete* (*Philip. iv, 4*).
Gaudium itaque verum non nisi de fidei sub-
stantia et virtutum operibus generatur: substantiam
autem sperandorum Apostolus eandem fidem ap-
pellat (*Heb. xi, 1*). Unde non aliud per ipsam fidem
de Deo sentire oportet, quam quod adhuc sperantes
in futurum per Christum expectant. Sperandorum
autem substantia fides interdum ideo dicitur, quo-
niam quidquid illud est quod Deus est, habitare per

fidem in cordibus nostris, aut intelligendo, aut certe credendo debet, donec in via sumus. Unde quod cœlum et terra minime capiunt, sinu fidei oportet comprehendere; et de Deo, ut est, sentire; et in omnibus etiam quæ incomprehensibilia videntur, ut se rei veritas habet, per fidem omnia comprehendere. Alioquin error magis quam fides est appellanda, si aliud fide concipitur, quam quod Deus est, et ipse de se credentibus ut crederent Spiritus sanctus Deus revelavit. Nam fides omnem intelligentiam, dum sumus hic in via, antecellit. Quoniam quidquid est quod intelligere non valemus, quia Deus veritas non mentitur, fide credimus, et in fide per substantiam, quidquid est illud quod est, jam tenemus. Hanc igitur sperandorum substantiam ad liquidum non quomodo est scientes, sed quia est plenissime credentes; etsi nondum adhuc in re tantum, quia in spe profecto gratulamur; merito in Isaac, qui risus interpretatur, castrametamur. Isaac quippe totus in spe, quod repromissus concipitur per fidem, quod nascitur per gratiam, gaudium parentibus generavit. Ita sane et Apostolus ipse gaudentes nos esse voluit; quia de spe bonæ conscientie, quam in Christo per fidem, quæ per dilectionem operatur, habemus, risus nobis ex gratia generatur. **67** Hinc quippe est quod virtute operam damus, ut in spe, veluti Isaac, serentes eodem anno, id est in præsentis vite, centuplum accipere, et in futuro vitam æternam possidere valeamus. Sed, quia in Isaac spes vite negotio figuratur, necesse est ut Rebeccam, quæ patientia interpretatur, in conjugium sumamus; ne sine patientia spes cito frangatur. Sed, sicut ait Apostolus, *Spe gaudentes, in tribulatione patientes (Rom. xii, 12)*. Unde et Rebecca in Mesopotamia nata dicitur: quippe quia Mesopotamia fluminibus circumdatur, ut inter tentationes ac tribulationum procellas, multis angustiarum injuriis erudita, sciat de conceptu spei Deo filios procreare, et meditati Isaac in agro, virtutum pallio cooperta verenter occurrere. Si quidem Isaac, spes videlicet promissorum Dei, in eo meditatur agro, quo thesaurum novit reconditum, et occurrit ei patientia conjux, quæ suo complexu cuncta componat; ut per labores et certamina thesaurum possit effodere, et ad promissam spem quandoque feliciter pervenire; pro qua beatus Apostolus suos monebat auditores: *Iuste et pie vivamus in hoc sæculo expectantes beatam spem et adventum Domini (Tit. ii, 13)*. Ista est namque spes, quæ processit usque ad interiora velaminis Christi; et velut aurora dum illiditur fluctibus, quia patientia sociata, tanta atque immobilis perseverat, et nullis periclitatur angustis. Quam recte patientiam tunc in tabernaculum Saræ introducimus, cum quidquid laboribus fatigamur, patientissime totum gratiæ committimus Redemptoris. De quibus profecto parentibus, quid aliud quam charitas generatur? Quia nimirum spes nobis talia repromittit, qualia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aliquatenus ascenderunt, procul dubio non possumus non amare. Et inde est,

quod charitas procreata jugiter inardescit, et contra omnia carnalia dimicans vitia supplantat. Sed cur per Jacob charitatem significari dixerim, si diligenter animadvertimus, facillime quibimus intueri; præsertim si duas tantum uxores ejus, Liam videlicet atque Rachel, in medium deducamus. Quarum Lia laborans interpretatur, Rachel vero visum principium dicitur: quam sibi charitas dum primum recte appetit in conjugium, præsentis vite labores ardentem tolerat. Et quidquid eximium est periculi, sine cessatione usque ad mortem per patientiam concertando superat. In tantum ut parum **68** ei videatur quod laborat, si forte possit pervenire ad eam quam amat. Unde scriptum est: *Concupisti sapientiam, serva mandata, et Dominus tibi illam præbebit (Eccli. i, 33)*. Sed Lia, videlicet vita activa, prior nuptiis noctu traditur, dum hic proximos interim per charitatem diligere jubemur. Quia si primum proximum, quem videmus, minime diligimus, Dominum, quem non videmus, diligere ut oportet non valemus. Nam et idem patriarcha primum Jacob, deinde Israel recte dicitur. Quia eadem charitas antea per labores vitia supplantans vitam practicam complexatur: postea namque per contemplationem Deum facie ad faciem, sicuti est, certissime perfuitur. Unde Apostolus, *Nunc autem, inquit, manent fides, spes, charitas, tria hæc, major autem charitas (I Cor. xiii, 13)*. Et cur major? nisi quia cum finitum fuerit quod ex parte est, sola charitate fruituri quod perfectum est contemplabimur, illam sapientiam quæ Deus est; atque ita cum illa et per illam beate viventes, ipsi etiam beati erimus? Propter quam nimirum servit omnis religiosus, et desudat fortiter in agonia, hujus desiderans nimiam pulchritudinem, si quandoque mereatur attingere illud visum principium, et in eo feliciter delectari. Neque enim se quisque convertit servire justitiæ per charitatem, nisi ut quiete viva in verbo, per quod videtur principium quod est Deus, et requiescat protinus post laborem. Quis tandem amaverit in operibus justitiæ desudare, laborem passionum, non propter Rachel, imo propter Liam, subire? Quis eam vitam propter seipsam unquam expetivit? aut quis eam per mortem petiit, quam omnes moriendo deserunt? Hinc namque est quod charitas Deum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota virtute, non ob aliud quam propter seipsum diligit; proximum vero non propter seipsum, sed propter Deum amare disponit, et ei per charitatem servire contendit. Verumtamen quamvis propter eandem Rachel, id est propter visum æternæ vite principium, cuncta devotione virtutum opera peragamus, Lia nobis primum nocte supponitur, quia per seipsam vita laboriosa diligi non poterat, ut per eam Deo virtutum filios generantes quandoque ad dulces cœlestis vite perveniamus amplexus. Toleratur ista, ut perfruatur illa. Sed dum quaeritur illa, ista supponitur, ut post istam perveniat ad illam. Servimus autem primum, cum a nobis **69** Lia diligitur, septem annis, id est septem legis præcepta servantes, quæ ad

proximi pertinent charitatem : deinde alios septem A juxta perfectionem vitæ. rursus reinsumimus annos, si quomodo ad illam, quam concupiscimus, ardentem ingrediamur. Hinc namque dicitur : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati quoque lugentes, quia consolabuntur. Et, Beati qui esuriunt ac sitiunt justitiam, quorum est æternæ vitæ saturitas. Et, Beati misericordes ac pacifici, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 3, 4, 5, 6, 7). Felices sunt ergo monachi, quorum talia sunt incitamenta virtutum. Quia si vere sunt quod dicuntur, in eorum vita ista virtutum incrementa b' atitudines parant regni. Etsi nondum in re, in spe tamen talibus quotidie coronantur. Vellent enim, si fieri posset, sine tolerantia laboris, quæ in agendo faciendoque B amplectitur, statim ad pulchræ atque perfectæ sapientiæ delicias pervenire. Sed sane hoc non potest hic, dum vivitur in terra morientium. Et hoc forte videtur significare, quod dictum est ad Jacob, *Non est moris in loco nostro, ut minor prius quam major nubat* (Gen. xxix, 26). Quæ ideo recte major appellatur, quia tempore prior est, propter eruditionem divinæ voluntatis; quamvis illa merito antecellat, propter aspectum divinæ pulchritudinis. Ista est, inquam, charitas, per Jacob atque Israel duobus nominibus designata : quæ cum fuerit usque ad auroram matutinæ lucis certaminibus fatigata, Israel tantum vocabitur : quia deinceps, ut dixi, Deum facie ad faciem charitas contemplabitur, et in amplexibus perpetuæ lucis jocundabitur sine fine. Has C namque tres virtutum mansiones, qui vult in Abraham semine benedici, et inter filios computari, primum necesse est ingrediatur, ac deinde ad reliquas quotidie proficiendo castrametetur. Quia sine istis nulla virtutum opera per viam, quæ Christus est, ad patriam nos deducunt. Unde concilio recte, quod istorum Deus tantum ideo appelletur, ut per eos demonstraret illos, qui secundum interiorum hominum tribus istis virtutibus propagantur cultui divino D mancipati, quorum non confunditur Deus vocari. Hos omnes secundum electionis gratiam sibi dedicavit in servos. Nam dicere, *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob* (Exod. iii, 6), 70 quid aliud est quam aperte ostendere, quod horum tantum Deus sit, qui tribus istis virtutibus istorum colliguntur ad meritum? Et, ut aptius dicam, quid aliud in aliquo comprobatur, nisi hæc tria virtutum mystica dona? Per quæ profecto divinus sermo a specie transit ad genus, et dicitur Deus Abraham, eorum scilicet, qui cum ipso per fidem justificantur et patres multarum sunt virtutum; ut in idipsum, secundum promissionem semini unum omnes inveniantur. Deus autem Isaac eorum recte accipitur, qui, spe gaudentes tribulationes patiuntur; quorum vox est cum Apostolo : *Quia confidere nos fecit in cælestibus* (Ephes. ii, 6). Sane nondum in re, sed in spe plenissime gloriantes, et nullie æternæ vitæ promissionibus infirmantur. Unde et credentes Apo-

stolus divinitus exhortatur : *Si consurrexistis igitur cum Christo, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in cælis* (Col. iii, 1). Tales namque spes facit gaudentes nos, et Isaac nomine dedicari : quia in præsentī vita juste pieque viventes, nihil aliud quam beatam desiderantes spem, adventum Domini expectamus. Quorum quia Deus portio et hæreditas invenitur, Deus Isaac, id est spe gaudentium, merito nuncupatur. Porro quia Deus Jacob potius quam Israel interim ascribitur, designat charitatem illam, quæ per dilectionem proximi hic cum fide hactenus operatur, et negotium activæ vitæ in spe peragit : quia dum cum istis vivitur, visione Dei sicuti est hic nullus fruitur. Et ideo interea potius Deus Jacob quam Israel recte appellatur; ne quod nondum est illis qui adhuc sunt in certamine sine fruitionis gratia nominatenus condonetur. Nec mireris quia dixi tribus istis omnium universitatem electorum velut per speciem designari; cum alibi Noe ac Job et Daniel, pro universis accipiantur, qui soli sua in extremis justitia liberabuntur. Sua, inquam, quia gratis per fidem justificati, eorum patrum operibus inhærendo, quorum præsignavit nomina, Dei justitiam conservantes, propriam sibi suis meritis acquisierunt. Similiter et in his, ut diximus, Deus eorum accipitur, qui per fidem ac spem et dilectionem, patribus copulantur, et cultui divino servantur; quia, sicut liquido constat, nullus sine istis tribus 71 virtutibus Deo appropinquat, neque Deus eorum vocatur ex merito, quorum non sunt istæ virtutum omnium virtutes vitæ operis in negotio. In his igitur jam mansionibus castrametati reliquas Christo duce facilius commeabimus, super istas cæterarum virtutum opera cumulando; quia nimirum hæc non nisi omnium virtutum perficiuntur operibus; ut verus Hebræus ad terram, quæ Christus est, quandoque perveniat diu patribus repromissam. Ubi mox ante alios significantius, post eos quos evangelista præmisit, primum occurrit Judas, qui recte confessio interpretatur : eo quod postquam tribus istis velut virtutum passibus Christianitatis iter fuerimus ingressi, necesse est ut ad confessionem fidei illico nos paremus: quatenus ante reges et præsides, vel certe cum relaxamur aliquantisper a tentatione, confessionem non minus corde quam ore teneamus; ne, per infirmitatem carnis, virtutes quas percipimus, subito relinquamus. Quam si omnino Petrus in passione servasset, discrimen negationis non incurreret; verum, quia Christum confiteri timuit, fidei ac charitatis ardorem in subito prætermisit, et laqueum negationis non evasit. Sed ne in desperationis barathro diutius remaneret, mox ad eum divina respexit clementia, et quod per inconstantiam fidei deliquit, per confessionem postea amarius purgavit. Siquidem, confessio gemina esse dicitur, eo quod aliud est confiteri Deum per fidem, et hanc omnino confessionem charitatis ardore ad finem usque vitæ inter universa tormenta constanter retinere; aliud sane postquam

prolabimur, conscientia nos accusante, peccati confessione purgari. Utraque tamen virtus prædicatur: sed illa mirabilis ex virtute martyrii, ista quodammodo laudabilis propter confessionem et remedium peccati. Illa siquidem martyrio coronatur, ista saltem veniam post reatum meretur. De illa quippe dicitur: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, et ego confitebor eum coram Patre meo, qui est in cælis* (*Matth. x, 32*). De hac vero, *Quia gaudium est in cælo super uno peccatore penitentiam agente* (*Luc. xv, 7*). Nec immerito quod Judas quarto loco ponitur: quia Deus Trinitas tribus præmissis virtutibus, cum sit ubique colendus, quarta videlicet sola confessione hominibus prædicatur. Unde scriptum legimus: *Corde creditur ad justitiam, aure autem confessio fit ad salutem* (*Rom. x, 10*). Et ideo quisquis es, Christiane, si vis tibi tres istas virtutes **72** proficere ad salutem, confessione induere, quatenus contra omnia adversantia victor possis existere. Nam diabolus cunctos expellit, ut cribraret velut triticum. Tu autem, aut per confessionem thesaurum fidei tibi forte commissum omnino servabis, ut contra vitia tentationis Christianum te proles; aut certe, post reatum, penitendo, sola confessione mundaberis. Alioquin quisquis es, non evades, si harum unam non tenueris. Forsitan ergo Christus de Juda, qui est quartus ab Abraham, idcirco nasci voluit, et tribus prætermissis fratribus, de quo veniret per carnem, hunc elegit, ut mox percepta gratia fidei et spei, ac charitatis, ex nostra Christus confessione nasceretur, moribus eum ac voce veraciter profitendo, quatenus et ipsi in semine, quod est ipse, divinitus cuncti, benedictione fruamur, etiamsi post baptismum labimur. Ergo quia tres inesse motus animi sapientes sæculi dixerunt, necesse est per confessionem, quæ quarto succedit loco, continuo reparemus: ut Christus, qui in nobis concupiscentia, et ira, ac ratione humana perimitur, vera confessione peccati ad pristinam charitatis opus confestim resurgat et innovetur. Ruben quippe, qui effusus ut aqua dicitur, concupiscentia denotatur. Et Simeon iræ vitio ascribitur, quoniam furor ejus pertinax criminosius exprobat. Porro Levi rationabilem tenet formam, cui etiam servare legem committitur. Sed quia humana ratio contra divinam non prævalet sententiam, necesse est confessione deleatur quidquid tribus istis motibus negligenter contrahitur. De qua igitur confessione per Prophetam pulchre dicitur: *Confessionem et decorem induisti* (*Psal. ciii, 2*), videlicet fide ac moribus Christum in omnibus exornando, ne nudi inveniamur; imo per hanc, quia pulchritudo virtutum et fidei confessio semper in conspectu ejus versantur, coram Domino nos ubique sistentes mundi et immaculati inveniamur. Quisquis igitur Christiano censetur nomine, non tantum gloriatur dici quam esse, quia profecto hæc est quadratura virtutum quæ perfectum faciat Christianum, et omni soliditate undique versari firmissimum. Super quam reliquarum fabrica vir-

A tutum solidius confirmatur; eo quod sine istis nulla possit virtus subsistere, neque Christianus aliquis esse. Sed quia in fundamento diu morati sumus, regiam carpentes viam, restat ut ad Phares et Zaram ocius **73** veniamus. Phares namque lingua nostra *divisus* interpretatur; Zara vero *oriens* sonare videtur. Ille nimirum recte Phares dicitur, quem torrens tribulationis una cum populo peregrinantis de medio dividit Babylonis. Unde propheta clamat, dicens, imo per prophetam Dominus: *Exite, popule meus, de medio Babylonis, exite qui fertis vasa Domini, et pollutum nolite tangere* (*Isa. lii, 11*). Bene enim se diviserat a populo, videlicet a terrenis, qui dicebat: *Nostra autem conversatio in cælis est* (*Philip. ii, 20*). Sed et David: *Judica me, Deus, inquit, et discerne causam meam de gente non sancta* (*Psal. xlii, 1*). Talibus et hujuscemodi incrementis sancti Dei proficientes, ad patriam Paradisi gaudentes ibant, et semper ad id quod in ante est se superextendebant. Unde in Zara matutinam Dei auroram conspicientes, splendebat ubique in eis sol justitiæ, et verus Lucifer in eorum cordibus oriebatur. Porro in Esrom velut in acie constituti, sagittas quibus militia Christiana armatur contra hostem dirigimus. De quibus sagittis profecto dicitur: *Sagittæ tuæ acutæ, populæ sub te cadent* (*Psal. xlv, 7*). Quas denique sagittas filii excussorum, apostolorum scilicet, tenentes, ibant ubique fulgurantes, et omnem altitudinem redigentes in captivitatem. Futurum est ut fiat omnis mundus subditus Deo. Has igitur virtutum sagittas quisque sibi tunc ad cor apponit, cum compunctionem divini Spiritus percipit; et carbones, qui forcipe tolluntur de altare Dei, velut desolatorios contra omne frigus peccati devotus admovet. Ac per hoc fit ut ad Aram, qui *electus* vel *excelsus* interpretatur, tandem aliquando perveniamus: quia nimirum qui istis fuerint enutriti virtutibus, hi profecto genus electum, secundum gratiam qua quisque gratificatur, inveniuntur. Felix ergo ille est, quo secundum Dei electionem, meritis intervenientibus, excelsus fuerit appellatus, atque consummatione virtutum in ultima Dei examinatione electus meruerit approbari. Sane talis dum hic in via vivitur, *populus voluntarius*, quod est Aminadab, non inconvenienter vocatur. Quoniam voluntarie semetipsum Deo quotidie sacrificat, et in omnibus mandatis ac justificationibus Domini ultroneus, quæ sunt bonorum operum instrumenta offert, et ea jugiter meditat. Alioquin Deo **74** acceptum non erit munus operis, si non fuerit sponte dedicatum ex abundantia bonæ voluntatis. Unde in lege donaria offerentes, prorsus ultronei requiruntur, ut ex eo quod quisque habet acceptum fiat, et non ex eo quod in voluntate aliquis non habet. Nihil igitur ditius est bona voluntate. Quæ tunc vere fit devota, si ad futuram semper inspiciat mansionem, et quæ sunt æterna bona indesinenter intendat. Naason autem *augurium forte* interpretatur. Et quid per forte augurium, nisi recta fides, per quam quæ sunt divina contemplantes,

promissas rerum humanarum divitias parvi pendimus? Vilescunt namque omnia quæ sunt in terris, si bene velut augurando illa considerentur, quæ nobis promittuntur in cælis. Fortassis ergo Joseph tali se gloriabatur augurio eruditum, et ideo fratribus dicebat: *An ignoratis quia non sit similis mei in augurando?* (Gen. XLIV, 15.) Sanctorum quoque augurium, quod est percipiendi fiducia, valde firmius exhibet quod promittit, quam gentilium error, in quo quidquam aliud non est præter dæmonum falsitatis figmentum. Sed quia verus divinatorum inspector, contemplando semper inhiat ad superna, quandoque necesse est sensibilem se reddat, et intelligat mandatorum Dei mysteria, quibus Propheta sacramentis imbutus aiebat, dicens: *A mandatis tuis intellecti, propterea audivi omnem viam iniquitatis* (Psal. CXLVIII, 103). Et Apostolus: *Sentite de Domino in bonitate et in simplicitate cordis* (Sap. I, 4). Quid igitur est sentire de Domino in bonitate, nisi quodammodo suaviter percipere, et quodam palato cordis prægustare, quam suavis est Dominus? Talis itaque justus omnem carnis concupiscentiam, si est in nobis, abdicat, et in præsentiarum miserias reficiendo nos confortat ac consolidat. Interea qui sic sentit de Domino, præsentis vitæ angores et oblectamenta sentire non potest, eo quod in ipso sit maxima Domini fortitudo. Pastus enim tali dulcedinis sensu Booz illico, quod sonat, in ipso est *fortitudo Domini*, consolidatus gustu aptissime nuncupatur. Unde nimirum Elias cum percepisset cibum de manu angeli, gustu recreatus, ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus usque ad montem Dei Oreb. Quem montem Christum significare non ambigimus: ad quem fidelis quisque per **75** hæc incrementa virtutum quotidie properat, quandoque perventurus. Sancta igitur viri anima, paululum cum prægustat quam suavis est Dominus, mox, mundi nescia, velut ignis amoribus inardescit, et fit fortis; ita ut ei non videatur impossibile venire ad quod tendit. Magis autem in bello fortis facta, cuncta quæ occurrerint adversantia transilit ac contemnit. Quod si cœperit quid jam fatigari, continuo Deum ubique præsentem sentiens velut propugnatorem fortissimum, ejus consolidatus brachio non lacescit. Quapropter Domini solatio adjutus, verus Christi athleta, obedientiæ arma semper bajulans Obed efficitur. Siquidem Obed in lingua nostra *serviens* vocatur. Quæ servitus ut sit perpetua, recte non aliunde quam de fortitudine et velocitate timoris Dei generatur. Unde Ruth quoque, de qua hic nascitur, *festinans* est interpretata: ut sit sensus, quod cælestis vitæ militia talibus enixa parentibus oriatur, et generet Jesse, quod profecto *incensum* dicitur. Incensum scilicet illud, quod infra Sancta sanctorum, ubi Jesus pontifex introivit, super aram in odorem suavissimum Domino mane ac vespere offertur. Quippe quia sic servire, velut incensum boni odoris fragrare est, et igne charitatis Deo in holocaustum feliciter con-

cremari. De hoc quippe sacrificio virtutum in Penateucho profecto dicitur: *Odoratusque est Dominus odorem suavitatis* (Gen. VIII, 21). Alioquin sacrificiorum carnis adustio magis fetorem generat quam odorem suavitatis Domino. Aut nunquid Deus talibus recte delectari videtur, qualibus nec humanus sensus, etsi ex his interdum nutritus sit, honestius se agens, delectatur? Non omnino talia sunt cælestium odora menta virtutum, quæ secundum Apocalypsis Joannis fidem orationes sunt sanctorum (Apoc. V, 8). Unde David aiebat dicens: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (Psal. CXL, 2). Quod incensum quia ex multis honorum operum speciebus conficitur, ideo cum summa devotionis fiducia in conspectu Dei dirigitur: ut ex hac David, qui manu **76** *fortis interpretatur*, quasi virtutum ex merito pronascatur. Verumtamen quia Booz, etsi in ipso est fortitudo accipitur, major hic duntaxat recte æstimatur, qui jam quod in ipso est manu propria agere pertentat, et viribus suis una cum Dei gratia ursorum brachia, et leonum ora valet effringere; quam ille qui hactenus fortitudinem quæ in ipso est operibus noluit aut non valuit adimplere. Qua igitur fortitudine quisque adversarias dejecerit potestates, satis est ut post victoriam Salomon, id est *pacificus*, habeatur. Quia nullus hic magis quam propter pacem bellare videtur. Et ideo dignum est ut, prostratis vitiis, deinceps et subjectis hostibus, quisque tranquillus ac quietus vivat: quatenus ex eo quod futurus creditur jam esse incipiat. *Beati enim pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (Matth. V, 9). Quid igitur in hac vita feliciter est, ubi non nisi jurgia et scandala vigent, quam inter eos qui oderunt pacem esse pacificum? Vel quid difficiliter quam inter seditiones et molimina vitiorum, inter fraudes et laqueos inimici, quempiam immunem esse, et quæ pacis sunt jugiter operari? Hæc siquidem inter octo beatitudines septima est, quæ in futuro plenius repromittitur, cum adoptio filiorum Dei fuerit exhibita, per quam summa sanctorum requies designatur. Nam in Genesi septima dies sanctificatur, in qua Deus requievisse legitur, per quam æterna illa pax, quæ exsuperat omnem sensum, velut ex præsagio futurorum, ab initio Spiritus sancti gratia consecratur. Quod si ab exordio fidei, scilicet ab Abraham, qui ex fide nempe justificatus promissionem primus accepit de Christo, usque ad Salomonem simul omnes connumeret, quindecim colliguntur, quibus ad templum gradibus olim ascendebatur, et sub ipso numero etiam quindecim psalmodum cantica titulis prænotantur. Qui profecto numerus ex septem et octo constat, quatenus eisdem virtutum gradibus nos propter adoptionem filiorum Dei satis pacificos exhibeat, atque operum incrementis ad culmen pacis usque perducat. Septem igitur referimus propter Sabbatum ad legalia vitæ instituta; octo vero propter resurrectionis gloriam exsequimur, ut quantocius, quæ sit illa cælestis patriæ pax, plenius degustantes percipere mereamur. Non minimum ergo ille in hac vita conscen-

dit, quisquis jam, Domini dispensante gratia, pacificus digne vocatur. Huic sane quid superest, nisi ut aliorum profectu in charitate dilatatus ac fundatus, ubique propagetur? Roboam quippe *latitudo populi* nuncupatur. **77** Quid sit autem latitudo populi, nihil aliud quam cbaritas invenitur, de qua profecto dicitur: *Latum mandatum tuum nimis* (Psal. cxviii, 96). Et: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum* (Ibid., 32). Ille nimirum jure latitudo populi fore creditur, qui dilatato corde viam mandatorum Dei operibus adimplere probatur; quia quod latet, quod patet, totum circumplecti videtur in intimis, dum devote charitatem gerit in moribus. Nullus enim suis excipitur amplexibus: quia omnes in Christo non minus manere quam pervenire desiderat; et castis visceribus Deum propter se, et proximum propter Deum diligere gaudet, et amare contendit. Sequitur autem Abia, qui *pater Dominus* interpretatur. Hic præterea longe jam castrametatur ab Ægypto, quandoquidem per latitudinem charitatis filius Dei jam effectus, fratres in Christo omnes veraciter sinu amoris fovet, veneratur, atque diligit. Hic quippe non ollas carnum jam suspirat, sed hæres Dei, cohæres autem Christi, tantum cœlestia sapit, meditat, atque intendit. Porro Asa, filius ejus, *attollens* recte nuncupatur. Quia qui ad hoc culmen pervenerit sanctitatis, semper necesse est ad sublimitia se attollat et eleve; quatenus per incrementa virtutum de hac valle lacrymarum festinus ascendat. Disposuit enim ascensiones in corde suo. Et ideo celerius adeptus est ut Josaphat dicatur. Josaphat ergo, *ipse judicans*, vel *judicium Dei* sonat. Si enim felix animus quotidie se attollit, ut spiritualis efficiatur, tum ipse judicans jure interpretatur. Quia, sicut ait Apostolus, *spiritualis omnia dijudicat* (I Cor. ii, 15), et ipse a nemine judicatur. Agit autem secum quotidie Dei pertractans judicium, ne dum omnia examinat, ipse in aliquo reprobis inveniatur. Iste igitur habitans in excelsis, de supernis cuncta considerat, ad excelsa virtutum pervenisse jure letatur. Et ideo Joram qui sequitur apte *excelsus*, secundum banc quam gradimur viam, vocatur; ut discat viator hujus itineris, dicere cum Apostolo: *Nostra autem conversatio in cœlis est* (Psal. iii, 20). Porro Amasias, *populus elevatus*, et Osias *robustus Domini* sonant; ut simul super eos cohæreat illud propheticum: *Elevare, elevare, Hierusalem, indue fortitudinem brachium Domini* (Isa. li, 9, 17). Qui tum fidelis recte se elevat ad sublimitia, cum se induit non sua fortitudine, sed **78** assumit sibi auxilium brachium Domini. Deinde Joathan *profectus* jure accipitur, quia sancti viri animus, dum in hac vita vivitur, indesinenter habet profectus suos, et vadit jugiter de virtute in virtutem, ut apprehendat Deum deorum in Sion. Unde Achaz, qui sequitur, apte *comprehensens* interpretatur. Perfecti viri namque animus meditat, cum Apostolo (Philip. iii, 12) illud comprehendere in quo jam divina dispensante elementia comprehensus est. Idcirco vost profectum operis, ordo

successit virtutum, ut idem apprehendens intelligatur. Sequitur autem Ezechias, *fortis Dominus*; quia hic talis jam non sibi vivit, vivit autem in eo altissima virtus Christi. Et ideo non ipse, sed fortis Dominus in illo feliciter quam extollentius enuntiatur, ac per hoc, quia jam non ipse est per efficaciam mentis, qui per carnis substantiam adhuc inter infirma mundi versatur, recte obliviosus huic continuo subnectitur. Manasse ergo in lingua nostra *oblivio* vocatur. Unde et Paulus prædicator egregius, præretorum obliviscens, ad ea quæ in futurum sunt quantocius se agebat (Philip. iii, 13); ut in Ammon fidelis inveniretur, et per Josiam salus Domini sibi comes inventa, ipse post finem vitæ cum angelis gloriosus decantaret: *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, et agno* (Apoc. vii, 10). Istit igitur mansionum successibus verus Hebræus noster transactis, restat nunc ut secundum Jechoniam præparet se; non utique ad captivandum, sed hinc ad transmigrandum, quoniam beati qui parati sunt occurrere Christo. Unde alibi legitur: *Et quæ præparata erant intraverunt cum eo ad nuptias* (Math. xxv, 10). Hinc quoque voce Redemptoris vigilantibus servis dicitur: *Et vos estote parati*. Per hunc itaque Jechoniam hi recte accipiuntur in quibus est sola Domini præparatio, et ejus interea præstolantur adventum, donec eorum petitio compleatur. Quia Jechonias *præparatus Domini* quolibet ex negotio demonstratur. Ex quo nimirum Salathiel genitus, *petitio mea Deus* interpretatur, eorum designat personam, qui nihil in terra requirunt, sed dicunt utique cum Propheta: *Unam petii a Domino, hanc requiram* (Psal. xxvi, iv). Quorum portio et hæreditas invenitur Deus: et eorum jugis oratio est, ut sit eis Deus omnia in omnibus, **79** ut cum eo quandoque et ipsi unum inveniuntur. Cui Zorobabel quoque succedit, et vocatur iste *magister* in lingua nostra; quatenus eorum exhibeat magisterium veritatis, qui sciant refellere inter caligines obscuritatum eorum confusiones qui morantur in Babylone, et peccatorum suorum laqueis involuti adhuc tenentur captivi. Talium enim doctrinæ magisterium in Ecclesia ideo subrogatur, ut de captivitate una cum Jesu pontifice magno, recto itinere prædicent quibusque in Hierusalem, qui fuerant errorum laqueis implicati, et faciant eis intelligere illud quod Abiu sonare videtur. Abiu namque *pater meus iste* interpretatur. Quem tunc recte confiteri probantur, si peccatorum nexibus absoluti, non alium quam unum eundem quoque Deum qui possedit ac fecit et creavit, adorant, venerantur et colunt. De qua tandem profecti regione tantisper veniamus in Eliachim, qui *Dei resurrectio* vocatur. Ita sanè surgentes, ut deinceps in novitate vitæ ambulemus, et Dei adjuti auxilio, inimicos salutis nostræ vincamus, si quomodo tandem aliquando in Sadoch justificari mereamur ab eo qui justificat impios, et de peccatoribus facit pios. Azur quippe *adjutus*, et Sadoch *justificatus* interpretantur. Quia nemo prius justificatur quam Dei adjutus misericordia, Dei justi-

ut sit subjectus, ut per eum ejus auxilium invocetur. Interea de Joachim, qui frater meus sonat, aliud quid possumus intelligere, quam quod ipse Dominus ait: *Si quis fecerit voluntatem Patris mei qui in caelis est, ipse meus frater, soror, et mater est?* (Matth. xii, 50.) Unde quotidie in oratione Dominica exoramus ut fiat ejus voluntas in nobis super terram, quemadmodum fit et in angelis super caelos. Talis igitur voluntas usam nos cum Deo efficit, et supernis consociat atque consolidat veritati. Ubi prudens animus diligenter intendat, quod non qualitates aut actus eorum juxta mortalitatem expressimus, sed per interpretationes tantum eorundem nomina, spiritualibus spiritualia comparantes, profectus virtutum et veri itineris incrementa monstravimus. Hærent enim sibi omnia honorum operum instrumenta, et ita inter se conexa sunt universa, ut qui eorum aliquo caruerit omnibus careat. Et ne dicat fastidiosus auditor, quod noluerit evangelista in istis nominibus, ad patriam ire desiderantibus ethicam præmonstrare doctrinam: intendat cur quorundam in catalogo genealogiæ omissa sint nomina, quorundam vero taliter annotata, ut et numero satisfacerent, et virtutum incrementis profecto congruerent. Si enim populus ille Hebræorum, per desertum ascendens, juxta mansionum interpretationes, iter conscendisse virtutum a catholicis dicitur doctoribus, quanto magis in his iter vitæ jure accipitur, per quos Christus, secundum promissiones Dei in formam servi ad nos venisse probatur? Et dignum itaque est ut nos per eandem lineam sanctitatis ad eum fide nitamur, per quam ipse monstrare dignatus est ad nos descendisse. Nempe quia ideo venit Mediator Dei et hominum, ut fieret firmus unus idemque Dei pietatis ac clementiarum descensus, et nostrarum per ipsum quotidie virtutum census. Idcirco moneo lectorem meum, ne dedignetur secundum has interpretationes nominum, iter virtutum ascendere; per quos non dedignatus est auctor vitæ, juxta promissiones olim promissas, ad nos descendere. Cujus a longe descensum sponsa in Canticis prospiciens, aiebat, dicens: *Ecce hic venit saliens super montes, transiliens super colles* (Cant. ii, 8). Et quid est dicere, *ecce hic venit saliens super montes?* Ecce enim demonstrantis est. Quomodo ergo velut in præsentiarum ostenditur, qui satis a longe venturus Scriptura teste monstratur? Nisi quia in his omnibus, ac si in semine juxta promissum coram positus, cernebatur. Cernebatur autem saliens super montes, aut transiliens colles. Non per campestria quidem, nec per cultivam terram, sed per solitudines, per caeumina montium, per deserta collium iter faciens. Unde nec immerito per hos viam moralem ostendimus illi, qui vult ad patriam diutius repromissam festinus conscendere: per quos et in quibus Christum ambulantem, velut capream hinnulumque cervorum ad nos descendisse gratulamur. Ille enim exultans et ludens nullas timuit insidias venantium erga montes Bethel, in quibus hinc habitasse legimus, nullas muscipulas, nul-

losque laqueos perhorruit. Ideo per hanc viam super montes Bethel nos ire docuit quodammodo, per quam ad nos illum descendisse Scriptura monstravit. **81** Inoffensum igitur iter est ire ad Deum, si de virtute in virtutem transimus, et aliud quam Deum coram oculis, neque ad dexteram, neque ad sinistram non respicimus. Unde Eliud sequens *Deus meus* interpretatur. Eleazar vero *Deus meus adjutor* sonare videtur. Quoniam eorum Deus tantum esse cognoscitur, et hi soli una cum Dei adjutorio per hanc gradiuntur viam, qui ad hoc proficiunt, ut nihil aliud in terra quam Deum possideant, quem summum et perpetuum donum in cœlestibus habere desiderant. Ex quo recte Mathan illico, qui *donum* sonat, subjungitur; ut ad illud unum æternumque avidius tendentes donum, interea vitia supplantemus. Quod profecto sequens Jacob fieri debere insinuat, qui *supplanto* interpretatur. Nam et si supra per Jacob supplantatio vitiorum præmittitur, rursus per hoc unum idemque vocabulum in fine commemoratur; ut usque ad extremum vitæ contra vitia nos certamen habere necessarium existimemus: donec appositi ad Patres nostros virtutibus in Christo augeamur æternis. Quod bene Joseph demonstrat, qui *appositus* sive *auctus* in conclusione interpretari probatur. Quia tunc quisque virtutibus cumulatur, cum fuerit appositus sanctis Patribus et in civitate virtutum perenniter habitaturus introierit. Quod ut fiat, stella maris, sive illuminatrix Maria, inter fluctivagas undas pelagi, fide ac moribus sequenda est, ne mergamur undis diluvi; sed per eam illuminemur, ut Christum natum ex ea pro salute totius mundi credamus. Hæc igitur illa terra est, quæ Patribus in figura et ænigmate repromittitur. Hæc terra, inquam, est, de qua David suspirans canit: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxix, 19). Hæc terra namque est, quam soli mites inhabitant, de quibus dicitur: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram* (Matth. v, 4). Per hos sane patriarchas ad nostram salutem Christus veniebat in mundum. Et horum omnium in seipso gerebat officium, et ex horum interpretatione nominum, nostram designabat salutem. Unde prudens investigator diligenter examinet quid de ipsis Patribus, quidve ad ipsos passim Scriptura loquendo nobis insinuet. Et continuo inveniet quod ubique Christus, velut per fenestras aspiciens, prospiciens per cancellos, quantocius sponsæ, videlicet Ecclesiæ suæ, venturum se in carne pronuntiet. Cujus amore necesse **82** est unaquæque anima vitiis exuatur, et e regione ad se venientem respiciat, atque properantis contempletur adventum, ac non videntibus dicat: *Ecce hic venit saliens super montes* (Cant. ii, 8). Super montes scilicet ut ipsi primum suscipiant partem; deinde transiliens ad colles, ut etiam hi justitiam, quæ in Christo est, possint suscipere. Quod et tu, si mons fueris, si salit in te sermo Dei, si de virtute in virtutem transcendis, percipies pacem. Sin autem vel secundus a monte, quod est collis, fueris, transilit super te Christus. Ita tamen

si tantus es, ut possis justitiam excipere, et virtutum opera, quatenus ad Christum per fidem venias, consummare. Sed quia hucusque Christum post parietem nostrum, inter ænigmata et mysticas obscuritatum figuras Ecclesiæ suæ loquentem audivimus, oportuerat etiam thalamum nuptiarum, in quo Spiritus sanctus omnia charismatum dona paravit, ingredi. Sed quia Faustus velut scorpius in fine hujus genealogiæ suæ diffundit venena, obsecramus lectorem ne obducta fronte fastidiat, quod nos rursus repetendo agimus, ne suis errorum laqueis simpliciores quosque involvat. Unde adhuc proponendum est ne quandoque in fine hujus genealogiæ velut serpens nostro insidiatur calcaneo. Laborat enim, ne recto tramite fidei possimus ingredi ad Christum longe diu Patribus repromissum. Et cupit evacuare ne de David stirpe ortus credatur. Ait itaque sibimet callidus persuasor, ac si dialogum texens, qui possit simpliciores quosque laqueis irretire. « Quid, inquit, Matthæus scripsit? *Liber generationis*, ait, *Jesu Christi filii David, filii Abraham*. Putaveram, inquit, quia esset dicturus, *Liber generationum Jesu Christi filii Dei*. Nunc autem quia Matthæus hic Dei Filii generationem scribere non se fatetur, sed David, erit mihi interim de Maria natus; ut de Dei Filio tantum animadvertas, quod nulla in hoc textu generationis fit mentio, donec ventum sit ad baptismum. Vos autem, inquit, frustra ingeritis Scriptori hanc calumniam, tanquam Dei Filium ille in utero mulieris clauserit. Quod si præsertim consideres propositum hujus evangelistæ, potius vult nos accipere factum aliquando per baptismum apud fluentia Jordanis quam de Maria Virgine procreatum. Illic enim dicit baptizatum eum a Joanne, quem David filium ab exordio designavit, factum aliquando Filium Dei post annos duntaxat, secundum Lucæ fidem, ferme triginta. Ubi vox divina **83** tunc primum ad eum delapsa sonuit: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Vides ergo, inquit, id quod natum est ante annos triginta (ut huic videtur) de Maria, non esse ipsum Filium Dei, sed id quod de baptismo postea factum, hominem videlicet novum, quem de gentilitatis errore conversi ad Deum videmur credere; quod nescio tamen utrum satis cum ea fide faciat, quam vos catholicam nominatis. Sic, inquit, Matthæo interim videtur, si sunt ipsius hæc. Quia nec in partu Mariæ dictum legitur illud a Deo, *Filius meus es tu, et, Hic est Filius meus dilectus*. » Ecce hic quam insanissime de Christo loquitur et sine sensu, ita ut nullis ad revincendum egeamus Scripturarum testimoniis; cum præsertim Dominum et Salvatorem, non unius auctoris sententia, aut unius libri assertio, sed omnis Novi Testamenti series, evangelistarum videlicet atque apostolorum doctrina, unum eundemque Filium Dei secundum divinitatem, et filium David secundum carnem, ubique evidenter affirmat. Quod ita probamus ex Evangelicis et apostolicis litteris, ut nemo valeat contradicere, nisi qui ipsis contradicit litteris. Non sicut sibi Faustus proposuit, nescio quem pauca verba

A dixisse, et contra ejusdem versipellis astutias, nulla postea testimonia protulisse: quod quisque facere cum voluerit, nihil quod respondeat inimicus, ultra remanebit, præter illud quo vim manifestissimæ veritatis in divinis litteris conatur evidentius illudere atque evacuare, ut falsa in Scriptoribus sanctis immissa respondeat; et quidquid contra se sonuerit, furiosius, injecta ubique velit asserere. Sed quia ubique jam, Domini dispensante gratia, veritas Evangelii præminet, et in omni gente et in omni varietate linguarum, secundum catholicam atque apostolicam fidem, unum omnes libri consonant, considerandum est quam longe a professione beati Matthæi hic aberrat, qui solum Christum ab initio Evangelii sui usque in finem eundemque Dei et hominis commendat filium. Tanto igitur a catholica doctrina dissonat, quanto nobis tacentibus a vero, Scriptura divina monstrante, discrepare ubique probatur. Et ideo qui nosse voluerit quemadmodum Matthæus eum quem dicit filium David narrando usque ad passionem resurrectionemque perducit, ita ut ipsum unum eundemque usque ad finem continuatim Dei et hominis filium designet, intentus legat, et inveniet hunc sane miserum delirasse, et **84** coram simplicibus vaniloquorum suorum nebulas aspersisse. Quia beatus evangelista, etsi in principio non dixit: *Jacob genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Filius Dei, sed simpliciter, sine additamento, de qua natus est Christus*; satis tamen datur intelligi quia ipsum voluit declarare, quem Apostolus alibi ex semine David, a mortuis resurrexisse testatur, et ipse continuo de Spiritu sancto conceptum ac natum ex Maria Virgine luce clarius manifestat; cui rei adhibet illico testimonium de Propheta: *Ecce virgo in utero concipiet et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum: Nobiscum Deus (Isa. vii, 14)*. Sed hic beatus Matthæus, imo per eum Spiritus sanctus, non solum hic alio sine additamento, verum etiam sine nomine Jesu, quod ubique jungere consuevit, primum proposuisse cernitur. Quia mox per angelum hoc nomen illi inferendum erat, ut gloriosius paulo post sonaret, et divinitus nomen acciperet, quasi ex præsgio, qui solus substantialiter Salvator prophetatus fuerat a sæculo. Quid igitur majus est, ut hic asseruit, quod factus est Filius Dei per baptismum, quando dictum est: *Hic est Filius meus dilectus*; an quod idem Apostolus divinum adhibuit testimonium ex Propheta, ubi ipse partum Virginis per angelum appellatur *Nobiscum Deus*? Quippe quia etsi de cælo in baptismo, aut certe in monte souit: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui (Matth. iii, 17)*, non tamen antea Filius Dei non fuit, quandoquidem ex utero Virginis ille accepit formam servi, qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. De quo Paulus apostolus apertissime denique dicit: *Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege*. Factum autem eum ex muliere, non ex baptismo, sicut hic mentitus est,

pene omnis Scriptura Novi Testamenti declarat. Et idcirco, qui beatum Matthæum, sicut hic conatur contraire, velut ipsum hujus Evangelii scriptorem non esse voluerit, restat ut adversus omnem auctoritatem ecclesiasticam contradicat, et contra omnia Scripturarum fluentia divinitus inspirata oblectetur. Quia omnis pagina litterarum hoc consona voce probatur asserere, et universorum fides, omniumque linguarum peritia, non aliud quam Christum Dei et hominis filium, natum de Maria ex semine David, credere et confiteri cognoscitur. Unde quia hic insanus **85** culmen tantæ auctoritatis mentiando ausus est contraire, jure eliminatus est cum suis omnibus ab Ecclesia, et anathemate condemnatus; ita ut nulla eorum memoria super terram inveniatur, nisi tantum quod suas errorum nænias litteris mandaverunt. Unde ne simplicem quemque, ut dixi, moveat lectorem tenebrarum caligo alias quocunque diffusa, studuimus admodum, prout locus poscebat, versutias doli prudenter annotare: ne per imperitiam tardiores involvat ingenii, et mendaciis obaubleat veritatem. Ait itaque inter cætera adhuc veneni sui fallacia: « Quod nec ipse Christus quem Maria peperit (tamen si ullus fuit) recte David filius appelletur, nisi constet eum omaino ex Joseph semine esse natum. Quod quia, inquit, negatis, illud etiam fatendum est, nec quidem ipse esse David filium. Quia nimirum generatio, quæ ab Abraham usque ad David, et a David usque ad Joseph, deducitur, et per omnes Hebræorum Patres ad eum usque dirigitur, Christi fore continuo denegatur: ex quo quia Jesus conceptus non est, ut legitur, nec filius David utique ut astruitis invenitur. Nam nec Virginis ipsius origo ex hac tribu fuisse monstratur, unde David constat exstitisse: sed ex tribu Levi, de qua sacerdotes omnino fuere. Quod quidem palam est, eo quod eadem patrem habuerit sacerdotem quemdam nomine Joachim. Quomodo ergo ad hanc Davidicæ cognationis prosapiam Maria pertinere dicitur, in qua eam nec patrem habere videas nec maritum? » Jure itaque nescio ex quo apocrypho libro hic sibi falsitatis magister auctoritatem vindicat, qui veritatem Evangelii reluctando contradicit. Sed quia de hoc jam, ut diximus, quantum ad fidem possit sufficere, locuti sumus: strictius tamen modo agendum est, quatenus hinc magis pateat veritas, et ne lectori fastidium generemus. Præsertim cum hæc Manichæorum controversia ita omnium sanctorum Patrum sit æterno anathemate præfocata, et somno silentii consopita, ut in perpetuum nusquam credatur resurgere, neque deinceps in aliquo jam ulterius pullulare. Neque enim Joseph, quia concubitu non permistus, ideo fuit non maritus, cum ipse sanctus evangelista mox narret ab angelo Mariam conjugem ipsius appellatam; qui narrat etiam non de ipsius concubitu, sed de Spiritu sancto eam concepisse. Quod si non Matthæus ista vera, sed nescio quis alius, sub ejus nomine, sicut putatum est, falsa conscriberet, itane sibi etiam ipse in rebus

A apertissimis et de proximo contextis **86** contraria loqueretur, ut quem diceret David filium, de Maria Virgine sine cujusque viri concubitu generatum, ejusdem parentes gradatim numerans usque ad eum sine ratione perduceret, quem non commistum Mariæ ipse dixisset? Nunc autem nec adeo desipimus, ut talia de Matthæo penitus suspicemus, nec adeo ut hæc alterius quam Matthæi credamus. Unde Joseph maritus Mariæ recte dicitur, habens eam conjugem continenter, non concubitu, sed affectu; non commistione corporum, sed copulatione, quod est carius, animorum. Et ideo constanter destruimus, omnino non debuisse virum Virginis separari a serie parentum Christi, ut per eum, secundum quod supra diximus, origo Mariæ monstraretur. B Ac per hoc, quia ex lege cogebatur eam accipere ut propinquam, constat magis eam de stirpe David venire, ex cujus origine Joseph descendisse nemo est qui ambigat. Talibus ergo, et aliis quamplurimis declaratur indiciis, Mariam aliquam ex David carnis propaginem sanguinis duxisse, ut caro Christi etiam ex Virgine procreata, sine dubio originem de semine David duxisse pariter probaretur. Quid igitur contrarium videtur fidei, cum unus idemque narrator utrumque dicat, utrumque commendet, et virum Mariæ Joseph, et Virginem Christi matrem, et Christum ex semine David, et Joseph in serie propagatorem Christi ex David origine? Nunquid non magis convenit credere Evangelio quam hæreticorum fabulis? Unde nos, quia Scripturis sanctis credimus quæ utrumque dicunt, et Christum ex semine David secundum carnem, et ejus matrem Mariam, non concumbendo, sed virginem, profecto etiam non minus colligimus exempla divinarum Scripturarum, quibus evidentius possit astrui quod ubique fides universalis Ecclesiæ confitetur et credit. Hoc enim prophetarum oracula concinunt, hoc Vetus Testamentum multis figurarum testatur ænigmatibus, hoc omnium apostolorum doctrina confirmat, hoc sane etiam angelorum voces enuntiant, hoc omnia elementa testantur, hoc quatuor isti evangelistæ ubique Spiritu sancto repleti prædicant. Inter quorum prædicamenta virtutum, etiam quamplurimi de plebe ita sensisse narrantur. Quia tunc temporis omnibus manifestum erat scire Mariam de David origine descendisse. Quod autem hic asseruit, eam patrem **87** habuisse ex tribu Levi sacerdotem quemdam nomine Joachim, nec nos recipimus, quia canonicum non est, nec nos potest movere, eo quod apud catholicam disciplinam illa scriptura nullum habeat pondus auctoritatis. Sed etiam si hoc crederemus, ipsum potius Joachim diceremus aliquo modo ad David sanguinem pertinuisse, et aliquo modo ex tribu Juda, in tribu Levi adoptatum vel ipsum, vel ejus aliquem progenitorem fuisse; vel certe in tribu Levi ita natum, ut de stirpe David aliquam consanguinitatem duceret, sic fieri potuisse, ut idem sycophanta fatetur, Mariam de tribu Levi fuisse, quam tamen constat viro traditam, qui fuerit

de stirpe David, id est, de tribu Juda, et dicimus vel ita potuisse accipi, Christum filium David fuisse. Nam etsi mater illius Joachim, quem patrem Mariæ commemorat de tribu Juda et genere David, nupsit in tribu Levi, non immerito Joachim et Maria et filius Mariæ etiam sic ex David semine veraciter perhibentur. Hoc ergo potius, vel tale aliquid credendum erat, si illius apocryphæ scripturæ auctoritate, ubi Joachim pater Mariæ legitur, coarctaremur, quam mentiri Evangelium, in quo scriptum est Jesum Christum Salvatorem nostrum secundum carnem ex semine David procreatum. Ex quo profecto liquet quia falsitas veritatem non quærit in testimonium. Imo dubia aut certe sibi mendosa ad muniendum errorem quærit; quia veritate præsentis falsitas illico superatur. Alioquin, nisi veritatem subterfugiat, locum mentiendi habere non potest. Et ideo Faustus, cum esset deceptus ab eo qui in veritate non stat, lucem veritatis ferre non valens finxit sibi veritatis Evangelium, ac si falsum esset et apocryphum illud, velut verum, sibi ascivit in testimonium; ut ubique dubius ex dubio firmaretur in dubietatem, et ex mendacio mendosus velut de pœna peccati in mendacio gravior plecteretur. Nulla enim societas lucis ad tenebras, et ideo semper cæcitas dnm magis suis in tenebris involvitur, lucem non valet conspicerere veritatis. Nimirum, quia si eam conspiceret ut est, jam utique cæcitas non esset. Quia etsi perveracia mentis quasi ignara conscientia sæpe contra veritatem oblutatur, est tamen testis sibi, quod ad lucem foras venire detrectat qui intus in se falsitatis tenebras portat. Nam ipsa sua luce magis cæcatur quisque, dum et **88** veritatem non ignorat, et tamen falsitatis umbra mentiendo fallere quempiam non formidat. Hinc igitur est, quod Faustus, et pene omnis hæreticorum schola, conati sunt, non solum evangelistas, verumetiam apostolos, et omnium catholicorum magistros violare ac corrumpere. Dissipaverunt itaque Evangelia, corruerunt apostolorum Epistolas, quas non Christi, sed suas proprias esse fecerunt. Quia quicquid contrarium in eis suo dogmati sonuerat, penitus craserunt. Ac deinde fortius corrumpentes, ausi sunt dicere: Hæc pars Evangelii Matthæi, aut Lucæ est, aut alterius evangelistarum; hæc vero neque ipsius, neque catholica est. Et fecerunt sibi omnia dubia, ut ad scientiam veritatis nusquam attingerent. Unde patet quia non fuerunt illustrati sancto Spiritu, neque illuminati; idcirco extra remanserunt, infra suas tenebras oberrantes. At vero sancta Dei Ecclesia ab initio quia Spiritum Dei percepit, nullis unquam movetur erroribus, nullis decipitur fraudibus, nullis privatur promissis. Veritas quippe veritatem repromittendo credita est, et ideo nullis ofuscatur erratibus. Ait enim: *Ego mittam Spiritum paracletum, Spiritum veritatis, et ipse docebit vos omnem veritatem* (Joan. xvi, 13). Nihil igitur extra omnem veritatem est nisi sola falsitas; et ideo præter Spiritum sanctum, nullum recipimus jam ultra do-

ctorem alium, nullum admittimus mendacium, nulla seducimur falsitate; sed credimus et confitemur hoc quod credit universalis Ecclesia, quæ se latatur ubique in omnem veritatem venisse, et tramitem fidei puritatis inflexe ad finem usque servare. Sufficiebat ergo nobis quod Scripturæ, quæ dicunt Christum ex semine David fuisse, et quibus credimus, nulla possent unquam ab inimicis falsitate convinci, etsi minus potuissemus id quod dicimus expressius in eisdem litteris significatum ostendere. Nunc autem, quia ipsa Scriptura divina per se ubique Christum testatur ex David semine fore natum, et in eisdem litteris locutionum indicibus deprehendimus evidentius id expressum, teneamus clarissimo eundem atque fortissimo documento designatum, quem legimus ubique in Veteri Testamento, sicut, venit ex Virgine, et quando venit ex tempore, et ubi venit in tempore, firmissime reprobis. Non quidem, ut iste calumniatur, utero mulieris inclusus, quasi extra non fuerit quem cœli ac terra **89** non capiunt, sed quod in se manens, et apud Patrem regnans, et universam creaturam regens, pertingat a fine usque ad finem fortiter, et disponat omnia suaviter. In cujus dispositione mirabile fuit, quod matrem sibi in terra creavit, per quam et de qua formam servi acciperet, ut servos per eam liberaret, atque devicta morte nos redimeret. Sed quia longius ab expositoris officio, flante Spiritus aura, prosiluimus in conclusione hujus libri, quasi in media domus janua, sequentem versum citatenus hinc inde respicientem vivimus.

Christi autem generatio sic erat. Ac si diceret, generatio per quam Christus venire dignatus est, sic erat ut per Joseph ex David stirpe carnem duxisset monstraretur, et ipsa non per eundem Joseph, sed de Spiritu sancto Christum concepisse credatur. Quid igitur pertinet ad Christum generatio ex David deducta, si per Joseph origo Mariæ non creditur descendisse? Quod volens evangelista manifestius exprimere, *Christi*, ait, *generatio sic erat.* Sic erat, inquam, ut ex Joseph origo Mariæ claresceret, et Christus non ex ejus semine, sed ex virgine, sicut promissum fuerat, de Spiritu sancto conceptus utique nasceretur. Nascitur autem Deus et homo. Idcirco sermo generationis ad utramque refertur naturam, ut per eam partem qua generationis ordo in carne describitur, homo fuisse monstraretur: per eam vero qua de Spiritu sancto ex virgine concipitur, Deus manifestissime declaretur. Et notandum quod non sicut Faustus astruit, per regenerationem Spiritus sancti in baptismo factus est Filius Dei: sed jam quando concipitur, totus idemque est qui de Spiritu sancto generatur. Et ideo non in baptismo fit, verum ex utero Virginis nascitur Verbum, caro factum. Et per hoc quod Verbum est, eum Dei Filium ante sæcula de Patre natum credimus: per hoc vero quia caro factum est, natum ex Virgine hodie in tempore plenissime confitemur. Christi enim nomen solum, sine additamento *Jesu*, ut diximus, hic posuisse creditur,

ut eum intelligeres, de quo Propheta dixerat, *Unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis* (Psal. XLIV, 9); et nomen Jesu, quod substantialiter illi inerat, angelo dicendum reservaret: ut qui de Spiritu sancto paulo post conceptum eum dicturus erat, ipse divinitus consubstantiale nomen ejus, velut proprium, et salvationis officio, sicut erat in 90 prophetis repromissum omnibus scire cupientibus sublimius declararet. Porro interdum evangelista, imo per eum Spiritus sanctus, qui eum conduxerat in omnem veritatem, velut hinc inde ad demonstrandum intus, *Christi*, ait, *generatio sic erat*. Sic erat, inquam, ut præscripta est; sic utique ut continuo litteris commendata, sicut postea signis et prodigiis manifestius ostensa. *Christi autem generatio sic erat*. Et ideo qui vult intelligere, si eam credat, ut præscribitur, ut signatur. Alioquin Isaias fatetur dicens: *Si non credideritis, non intelligetis*. Utique quod Virgo concipiet et pariet filium; hoc sane non intelligetis, neque in eo, hoc est in Christo, ut alii codices habent, permanebitis. Quia omnino eum Emmanuel, quod est *nobiscum Deus*, minime vocare valebitis. Unde quia primum credendum est, si volumus intelligere divina verba quæ dicuntur, modis omnibus non pensemus humana. Depoñendus namque est sensus humanus, ubi totum quod dicitur est divinum. Quia quod nascitur Deus ex Virgine, non est consuetudo, sed mysterium; non est natura, sed virtus, sed dignatio; non est ordo, sed potestas. Nam mundana sapientia hic quid capiet, et intelli-

gentia carnis quid requiret, ubi totum est divinum atque ineffabile quod narratur? *Christi*, inquit, *generatio sic erat*. Itaque ut altius dicamus, non dixit, sic facta est, sed sic erat, quia Christi generatio erat apud Patrem, quando per hanc præscriptam genealogiam generabatur ex matre. Quod autem erat, utique semper erat. Semper ergo erat, qui in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1). Ac per hoc nisi crederis primum quod Christi generatio sic erat, omnino nequibus intelligere quia divinum est, et ideo verbis non possumus explicare. Si ergo in terris erat, quia dignatus est, ut audivimus: sic et in caelo, quod nusquam nisi per ipsum cognovimus. Unde quia de hac in terra multum scire Domini dispensante gratia, meruimus, si quid est quod lateat, toto mentis affectu credamus, quia Christi generatio sic erat ut evangelista testatur: ab Abraham quippe incipiens, et per David ad Christum usque descendens. Incipiens sane a fide, fidem quoque in fine commendans, ut per fidem suos quosque auditores ad contemplandam suam speciem claritatis ejus quandoque perducatur. Unde et nos reparatis in Christo sensibus, 91 post hanc seriem lectionis prolixius enodatam, paululum quiescamus; quatenus rursus in principio alterius libri tantisper acutius ex luminis ejus visu reanimati, arcana generationis ejus jam in utero, angelo prædicante, sublimius atque intentius cernere contuendo valeamus.

PROLOGUS LIBRI SECUNDI.

Quia rerum gestarum figuras et omnium prophetarum præsentia in manibus nunc habemus, quibus olim Christus in carne venturus figuratur, satis admodum devotione mentis invocandus est Spiritus sanctus, qui nobis Salvatorem per os omnium prophetarum quandoque promittebat venturum. Invocandus utique ut ipse aperiat oculos cordis nostri, ne præsentem eum, propter velamen carnis minus capaces, non satis intelligamus, quem a longe ipsi conspicis cernebant oculis, et velut coram positi quasi digito designabant, quem futurum vere ac fideliter noverant. Hinc est sane quod ubique, Ecce advenit, dicunt. Quid enim est aliud tam frequenter ecce advenit dicere, velut coram exhibendo quod nondum erat, nisi visibilem omnibus repromittere, quem ipsi Deum præsentem ubique cernebant? Cernebant autem eum in Spiritu; et ideo quem sine tempore videbant, cui sunt præterita futurave præsentia, licet complendum esset, præsentem insinuabant. Ipse est enim, sicut Propheta ait, *consector omnium sæculorum* (Eccli. xxxvi, 19). Unde et ipsi super se rapti in Spiritu præsentia intuebantur quidquid eis futurum Spiritus divinus insinuabat. Nam æternitas quia cunctum excedit tempus, simul perfecto omnia quæ fiunt in tempore

comprehendit. Unde nimirum sapientes sæculi æternitatem etiam nobis volentes ostendere, dixerunt: *Æternitas est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio*; quod ex collatione temporalium clarius illucescit. Ad quam sane æternitatem prophetæ in Spiritu extra se, et extra omne quod corporeum infra tempus est, transvecti, cernebant præsentem illud, quod ante tempus jam in illo erat. Illuc namque semper præsentem simul interminabilis rerum possessio, ac negotiorum pariter plenitudo, seu causarum summa consistit. Quo quia omnis hæreticorum ignavia non valuit attingere 92 ut inspiceret, cæcitatibus caliginibus circumfusi, neque præsentem eum in utero Virginis, ut decuit, neque ab exordio cuncta creantem de Patre genitum, ut oportuit cognoverunt. Unde summopere flagitandum est ut mens nostra Spiritus sancti gratia illustretur, quatenus divina ipsius inspiratione possimus interdum juxta quod rei veritas est intelligere: interdum ubi superexcellit nostram intelligentiam, sic nos divinis submittere, ut quandoque per humilitatis devotionem ad summam intelligentiam cacumen, Domini dispensante gratia, erigamur. Tunc quippe illic ratio videbit rectissime cœlitus illustrata quod ex se primum non poterat intueri. Quippe in rebus humani,

omne quod scitur, non ex sua, sed ex comprehendentium natura cognoscitur. Quod si minus humana ratio id de quo agitur fuerit ad dignoscendum idonea, erit tamen illud quodcumque ut est in subsistendo. Nos vero aut certe simplicitate purgabimur ignorantiae, aut temeritate diludimur falsitatis. Propter quod divinam si cui placet majestatis intelligere veritatem, et humanitatis filii de matre sine patre cognoscere puritatem, non ex se tantum, sed divino irradiatus Spiritu, inde aliquid ut est, cognoscendo dicat; quia nisi illuminatus de Deo ut oportet quisque nihil omnino sapit. Hinc est namque quod pravi homines, necdum illustrati, dum ex se sibi Deum conantur fingere, non solum ignorantia obvolvuntur, verum etiam fidem simplicem quam habere poterant errando amittunt. Et ideo medullitus cordis, Trinitas Deus noster, tuam invoco enixius obsecrando majestatem, ut sancti Evangelii hujus mysteria, quibuslibet ad profectum, eodem Spiritu quo sunt divinitus irrorata sanctorum Patrum per omnia vestigia sequendo, valeam liquidius explanare. Imploro namque propitius sensus meos regas, ne oberrem a veritatis tramite de me quippiam praesumendo; sed tua suffultus gratia, quidquid in eo narrandum est, totum ex te sentiam: et quod minus est quia necdum capio, Spiritui sancto duntaxa

A alteri reserandum commodius derelinquam, dum modis omnibus ex pia devotione temeritatis audaciam ne incurram. Tribue, quaeso, benignissime Rector, dispensante gratia, quod necdum intelligere queo, saltem fide integra capiam: et quidquid eisdem litteris enuntiatur, totum credendo teneam; neque vita aut moribus veritatis intelligentiae contradicam. Quia nimirum magnum est nobis praestitum divini suffragii sacramentum per fidem interea ambulantis, si ab ea peccati caligine non depravamur. Scio igitur, sanctissime Creator, quod nemo te, qui recte sapit, totum intra intelligendi sententiam claudit, neque extra sentiendi intelligentiam manere definit. Et ideo interdum sola, quae fidei sunt, ratione comprehendere posse omnia non praesumo. Imo veritatis viam instanter sequendo, depono, ne contra fidem unquam de fide sine fide sentiam. Propter quod maximi viri quam saepe corruisse probantur. Quippe quia quidquid ab intellectu Spiritus sancti discrepat, quod prolata sunt quae in Scripturis sanctis leguntur, ignorantiae, imo erroris potius ascribitur quam virtuti. Unde quia pertinaces fuerunt suum sequentes arbitrium, contra divinum Spiritum oblatrantes, veram ejus intelligentiam percipere non potuerunt.

LIBER SECUNDUS.

Cum esset, inquit, desponsata mater Jesu Maria Joseph. Ubi primum recte quaeritur quid sit quod Isaias simplicem tantum virginem repromittat dicens (Isa. vii, 14): *Eccè virgo concipiet et pariet filium*, beatus vero evangelista desponsatam eam nominat, quam etiam pari assensu virginem confitetur. Nequaquam autem vacat ab officio divinae dispensationis quod Sapientia, quae a fine usque ad finem pertingit, et suaviter cuncta disponit, maluit de desponsata nasci quam de simplice virgine. Nisi forte fatendum quod Isaias hoc praedixerit nondum credentibus, ex vocabulo quod fieret omnibus in miraculum: evangelista vero, rei veritatem aperiens, insinuat quod est etiam et nobis in mysterium. Quia quamvis Evangelium non sit jam umbra, sed veritas, propter mystica tamen doctrinarum eloquia non apices, non litterae, non syllabae, non verbum, non nomina, non persona in eo divinis vacua sunt figuris. Hinc est nimirum rei negotium, quod hic sponsa quaeritur, ut per eam omnino jam tunc futura Christi universalis Ecclesia signetur ad desponsandum, et colligatur genus in specie, juxta illud quod Osea 94 propheta fatetur dicens: *Sponsabo te mihi misericordia et miserationibus, et desponsabo te mihi in fide* (Ose. ii, 19, 20). Quid enim aliud est dicere, *Desponsabo te mihi in fide*, nisi monstrare quod Maria per fidem de Spiritu sancto Christum conceperit? Ubi nimirum universalis Ecclesia

C praesignatur tandem de Spiritu sancto replenda, per quem in cordibus credentium et ipsa Christum quotidie non solum parit, quia mater et virgo est, etiam sponsa in omnibus appellatur. Hinc Joannes ait: *Qui habet sponsam sponsus est* (Joan. iii, 29). Et beatus Paulus: *Respondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (II Cor. xi, 2). Vere sponsa, quae virginali partu novam Christi gignit infantiam. Unde hic, ut diximus, praeparatur jam in specie mater sponsa, ut postmodum per hanc carnis unitiorem Ecclesia in genere congregetur. Quippe quia tota per hoc quod Verbum caro factum est, velut membra, colligitur in corpore, et unita Christo per gratiam jam tum sponsa Christo paratur in thalamum. Hanc igitur volens beatus evangelista electionis gratiam praesignari in Maria, primum commendat sponsam, quam virginem per omnia postea confitetur, et totum ut, dixi, simul praestigat in specie, quod faciendum adhuc erat in genere. Nam et ideo de sponsa jure, quam de simplici virgine nasci voluit, ne per feminam, contra Scripturarum consuetudinem, sed per virum, ut mos erat, Christi genealogia texeretur. Inducitur namque et alia probabilis causa, ne lapidaretur a Judaeis ut adultera. Quis enim illo tempore virginem credidisset de Spiritu sancto concepisse, ac non magis velut adulteram condemnasset? Et ne forte dicat aliquis quod aliis ex causis divinitas Christi poterat subvenire, ne viro

esset indigna : sciat profecto quia consilium Dei, quod sæculis ac generationibus ignotum fuit, mendendi officio, carne tegebatur. Et ideo interea necesse fuit ut ex infirmitate parentum cunabula tegerentur : ita duntaxat ut aliis virtutum indicii paulatim Deus in homine latens credentibus panderetur. Alioquin novum non esset, nisi contra naturam, iuno ultra naturam virgo Deum et hominem sine coitu genuisset. Assumitur namque Joseph sponsus adhuc alia ex causa velut testis idoneus ; non solum ut eam servaret illæsam, virginitatis pudore servato a suspicionis infamia : verum etiam ne virginibus velamen excusationis fieret, quod mater Domini criminibus fuerit infamata. **95** Hinc est quod testis eligitur castitatis, et adhibetur velut maritus qui possit cuncta virginitatis refellere opprobria, et celando protegere puerperium, etiamsi non agnosceret sacramentum. Quia præmium conjugii partus est feminarum. Unde nulli datus est locus mentiendi ex eo, quia virginitas desponsata criminari non potuit se obumbrasse mendacio, dum testis assumitur castitatis, et super eum eloquia concinunt prophetarum, ubi angelorum discurrunt officia, et confirmant Deum natum in pueri eorum præconia. Dum, stella duce, hoc ipsum testantur magorum mœnera, et pastorum, ut prædictum fuerat, confirmant præcordia. Talibus igitur et aliis hujusmodi causis provisum est divino consilio, ut de desponsata patris sapientia nasceretur ; in qua sibi, sicut per Salomonem testatur : *Domum ædificavit, et scidit columnas septem* (*Prov. ix, 1*). Quibus sane columnis omnis domus quam sibi ædificavit, videlicet sancta Dei Ecclesia, toto orbe terrarum sustentatur, fulcitur ac regitur. Et notandum quod idem qui de Spiritu sancto concipitur, ipse sibi domum primum ædificat, et scidit columnas septem, dona scilicet sancti Spiritus ex quo concipitur, per quem in se credentes confirmat ac roborat, et perpetuos facit. Quod nequaquam omnino faceret, nisi ejusdem esset potestatis cum Patre et cum Spiritu sancto, qui concipitur. Et ideo sibi ipse columnas scidisse recte dicitur, dum eadem potestate cum Patre manens æternus, dedicavit Mariam et per eam sibi univit Ecclesiam, cui septem principalia dona Spiritus sancti divisit. Alioquin eam non solum exemplo Suzzannæ ad mortem velut adulteram condemnassent ; verum etiam Christum quasi de stupro natum jure se occidisse mentirentur. Hinc namque est quod interim Joseph pene ab omnibus pater credebatur ; in tantum ut evangelistæ opinionem vulgi sequentes, juxta legem historiæ eum patrem expresserint Salvatoris. Sed et in Ægyptum fugiens solatium præstitit ut nutritius, ne Virgo viribus destituta rerum molestiis frangeretur. Occultatur autem et per hoc diabolo, velut quidam aiunt, partus virginis, dum videt sponsum devotionis affectu sub castitate servire conjugio : quia fortassis nequivit satis dignoscere utrum sine semine, an simpliciter de

PATRUL. CXX.

A Virgine sit natus. Unde sequens evangelista adjungit dicens :

Antequam convenirent inventa est **96** *in utero habens de Spiritu sancto*. Inde itaque est quod concipitur, quod generatur. Et non dicit, *antequam convenirent*, sic quasi post partum continuo eos convenisse velit intelligi, sicut quemdam desipuisse dolemus ; sed simpliciter volens proximum tempus nuptiarum ostendere, designat priusquam convenirent, rem conveniendi effectum jam in utero sine coitu habuisse ; ut quæ prius sponsa fuerat, sine viri opere uxor esse inciperet. Quasi dixerit : Antequam oscula amplexusque miscerent, antequam rem agerent nuptiarum, inventa est magis quam res naturæ in utero, quia de Spiritu sancto est quod nascitur, et Filius Altissimi juxta angeli testimonium vocatur. Non enim intellexit miser, de quo dixi, virorum insipientissimus, quod modus iste locutionis frequenter fiat, non solum in Scripturis sacris, verum et in sæcularibus. Velut dicamus : *Matthæus antequam obisset nusquam aberravit a veritate* : et alius nescio quilibet, *antequam pœnitentiam egisset, morte præventus est*. Nec ideo recte consequens videtur quod aut hic post mortem erraverit a veritate, qui tunc omnem veritatem est ingressus ; aut ille postquam obiit pœnitentiam egerit, quam ante non gesserat. Unde plane non est consequens ut Maria post partum miscuerit se, quod ante conceptionem constat penitus non fecisse. Quod si hujusmodi locutio ita consequens esset, multa Scripturarum testimonia in contrarium venirent. Unde nos tali eloquio recte præmoniti, dicamus, quod ante fidem quemque oporteat mori, quam credere post partum Mariæ quempiam miscuisse. Et si ingruerit hinc persecutio, ante mortem non est fatendum quod post mortem impossibile erit cuiquam confiteri. Non enim intellexerat hic pistillo retusior, callidus disputator, quod de hac specialiter dictum sit in Canticis, quamvis generaliter de Ecclesia significatum intelligamus. Nimirum quia, quidquid in ea speciali narratur affamine, totum expressius monstratum signatur in genere. Ait enim Sponsus ita : *Hortus conclusus, soror mea ; hortus conclusus, fons signatus* (*Cant. iv, 12*). Itaque *hortus conclusus*, quia uterus Virginis modis omnibus integer atque incorruptus fuit. Hortus autem ideo est appellatus, quia universæ deliciae paradisi in eo effloruerunt, et signatus est venter pudoris, ubi fons emicuit nostræ redemptionis. Signatus, inquam, quia incontaminatus atque incorruptus existit **97** sanguis, ex quo manavit unda liquoris. Ergo quia signatus fuit sigillo pudoris, inventa est a sponso habens in utero, non aliunde quam de Spiritu sancto, ut idem investigator mysterii, etiam testis fieret castitatis. Habens, inquit, in utero, non aliunde accipiens, si quomodo expleretur illud Jeremiæ vaticinium : *Ecce faciet Dominus novum super terram, et mulier circumdabit virum* (*Jer. xxxi, 22*). Circumdabit autem, non aliunde quam ex se gignen-

do : ut sit novum et sæculis inauditum, quod Virgo A conceperit, et demum manserit incorrupta. Alioquin novum non esset nisi contra naturam, imo ultra naturam, Virgo Deum et hominem sine coitu genuisset. Et notandum, quam hic mulierem appellat Isaias, ut mirabilius illud enuntiaret, Virginem designavit. Ille siquidem *mulierem*, ut sexum monstraret : et ostendit et præmisit, *novum*, ut Virginem explanaret. Iste vero, ut incredulos mulceret ad fidem, manifestius parituram pro miraculo Virginem præsignavit. Interea, sicut diximus, a Joseph *inventa est habens de Spiritu sancto*. Non absurde queritur cur postea velut dubius cogitando secum deliberet eam dimittere. Quo profecto patet quia *inventa est ab eo habens in utero*; sed utrum de Spiritu sancto, aut alio quolibet ex facto, penitus ignorat. Sciebat namque se virginem accepisse, et servasse intactam, de qua tamen dubius elegit aliquod medium, per quod effugeret ne videretur celare quod ignorabat, et ne traderet velut ream ad pœnam, quam procul dubio inculpabilem noverat. Illud vero quod additum est : *Habens de Spiritu sancto*, Matthæus ardenti probatur amore, preveniendo addidisse, antequam angelus id exponeret, maxime ne lectoris animum mox subriperet suspicio, quæ postea dictis angelicis purganda esset. Joseph autem, quamvis nosset eam habere non de carnali concubitu, tamen ignorabat quod esset de Spiritu sancto : et ideo dubius inter utrumque, mediam, ut dixi, subterfugiendi elegit viam, ut occulto dimitteret eam ; quia unde vel quid esset in ea, profecto hactenus nesciebat. Quod autem de Spiritu sancto, vel sicut in Græco est, ex Spiritu sancto, dicitur inventa, sciendum, quod quicquid ex altero est, aut ex substantia ejus est, aut ex potestate. Ex potestate quidem de Deo, ut est *ex quo omnia* ; ex substantia vero, idem Spiritus ex Patre Filioque procedit. Et ideo hic potius ex potestate, quam ex substantia 98 accipiendum est ; nec incarnatus intelligatur Spiritus, etsi unius substantiæ sint Filius et Spiritus sanctus.

Joseph autem vir ejus cum esset justus, et nollet eam traducere. Virum autem hic, sicut et in aliis quibuslibet locis, non aliud quam sponsum, secundum consuetudinem divinarum Scripturarum accipere debemus, sicut nec uxorem aliud quam sponsam intelligimus. Consuetudo namque est Scripturarum sanctarum sponsos viros dicere, et sponsas uxorum nomine nuncupari. Unde pauca de plurimis ex Deuteronomio sumenda sunt testimonia, ut pateat quod dicimus : *Si quis inquit, invenerit virginem desponsatam viro in campo, et vim faciens dormierit cum ea, morte moriatur, quia humiliavit uxorem proximi sui (Deut. xxii, 23)*. Et in alio loco : *Quis est homo cui desponsata est uxor et nondum accepit eam? vadat et revertatur in domum suam ne forte moriatur in bello, et alius accipiat eam (Deut. xx, 7)*. Nec non et alibi : *Si autem fuerit adolescentula sponsata viro, et invenerit eam homo, humiliaveritque*

eam, ambo moriantur. Adolescentula quidem, quia non clamavit, vir autem, quia humiliavit uxorem proximi sui (Deut. xxii, 23). Ex his ergo et aliis Scripturarum locis, manifestum est sponsos viros appellari. Et ideo hic recte virum eum accipimus, maxime cum in eo affectus servatur amoris, quod est verum conjugium, et in ea fructus sine coitu inventus est nuptiarum. Jam ultra in negotio quid obsistat ne vir Joseph, et Maria uxor recte dicatur, omnino non video; nisi quod sola libido intervenire non potuit, ubi ad informandam vitam perpetuam virginitas servabatur. Sed quid sit quod Joseph recte justus dicatur, qui non modo castitatis non accenditur zelo, verum nec causam exquirat, pudoris utique Mariæ est testimonium, quam innocentem noverat, ut eam servando justus valeat appellari. Verumtamen pio magis videtur congruere, quam justo, ne velit prægnantem tradere homicidio. Sed quarelibet tunc divino judicio vera est virtus, quando neque pietas sine justitia, neque sine pietate justitia invenitur. Quæ profecto si separatæ fuerint ab invicem, dilabuntur; ita ut justitia sine pietate crudelitas appelletur. Et ideo recte justus quisque quia pius. Sed sanctus evangelista justum eum magis commendat; ut ex hoc Mariæ castitatis testimonium esset. Caterum pium eum demonstrat, dum dicit quod noluerit eam traducere. Quod verbum traducere videtur ad utramque partem posse referri, 99 videlicet quod distulerit quam sponsam acciperat ducere in conjugium : et quod eam traducere nollet ad pœnam, in qua noverat non esse traditionis infamiam. Sed hoc traditionis verbum ad reatum magis, quam ad aliam quamlibet significandam causam, sæpius in Scripturis positum invenitur. Unde, quia de radice peccati originalis non conceperat, justum fuit ne eam ipse traduceret, quia castitatis ejus conscius erat, propter cujus justitiam et ipse justus merito appellatur. Ex timore quidem inventus est pius; sed ex conscientia quam habebat castitatis, quia noluit eam traducere, justus utique approbatur. Quidam sane dicunt quod significantius hoc verbum in Græco dicatur *παράδογματίζαι*, et *propulare* interpretetur. Ut sit sensus, quia noluerit conceptum ejus omnibus palam facere. Sed nos auctoritatem nostri interpretis sequentes, verius æstimamus, quod ex Hebraico fonte translatum habimus. Quia in ea lingua hoc Evangelium scriptum primitus minime dubitamus. *Voluit, inquit, occulte dimittere eam*. Et quare occulte? Ne si palam esset, omnino velut adultera plecteretur ad pœnam : aut certe si apud se eam servaret nesciens rei eventum, velut peccati conscius, ipse se reum faceret coram Domino. Quod velim audivant temerarii, et discant inter causarum incerta, diu secum ex reverentia timoris Dei deliberare negotia; ne discrimine levitatis pressi in deterius cadant.

Hæc autem, inquit, eo cogitante, ecce angelus Domini apparuit ei in somnis. Quid igitur est, hæc eo cogitante? nisi quæ per anticipationem Evango-

lista præmisit. Ubi profecto talis videtur sensus reddendus, ac si diceret: Hæc eo ante deliberationem inter angustias cogitante quid ageret, utrumne occulte dimitteret, an deberet traducere. Cumque itaque hæc jam secum deliberare cœpisset, quod vellet eam occulte dimittere, ecce angelus Domini apparuit ei in somnis dicens: *Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Cum igitur æstuaret sanctus animus negotii novitate percussus, cumque pietatem inter caligines ignorantie potius elegeret, ne quasi ex justitia crudelitatem incurreret; subito in somnis angelico consolatur affectu, et certus redditur de conceptu. Unde profecto liquet quia inter n.oras totum committebat Deo, nesciens quid ageret. Idcirco mox meruit consolari, ne culpam incurreret. Et **100** nos, fratres, quoties turbat nos dubietatis caligo, fallit rerum species, facit superficies causarum interdum interiora veritatis nescire, declinemus ad præsens iudicium, subtrahamus sententiam, fugiamus discrimen; dicamus totum Deo, ne dum temere gestimus diffinire sententiam, nobis parem ex discrimine alieno ruinam. Quod autem angelus Domini in somnis, et non in alia manifestius revelatione illi apparuit, dubietas animi designatur. Quia dum inter angustias anxietate dubius velut infidelitatis somno opprimitur, angelum conspicua visione videre non meruit. Sed tamen quia timore devotus circa pietatem justus apparuit; saltem per somnum visionem videre potuit; ne diutius premeret culpa dubietatis, quem æquitatis iustitia commendabat. Et notandum quod non in somno, sed in somnis, illi angelus apparuisse dicitur. Quo forte plurimis visionibus usque ad sufficientiam fidei monstratur ostensus, quem somnus quantisper occultabat, eo quod esset caligine circumductus. Sed sane requirendum puto secundum proprietatem verbi, si forte sermo divinus certius aliquid in somnis velit significare, quam si dixisset in somniis. Quia somnus, ipsa quidem dormientium quies est; somnium vero, nonnunquam delusio dormientis. Hinc est quod dicitur angelum apparuisse; quia res insolita ultra somniorum phantasias præmonstratur. Non enim ejus natura fuit angelum videre cum vellet, sed in potestate ipsius apparentis, quomodo et quando se præbisset. Nam hoc verbo divina Scriptura, frequenter tali utens eloquio, potestatem semper significat apparentis, ut nos alius erigat ad consideranda causarum negotia, quibus pene se semper conformat exhibitio demonstrantis. Hinc, quia Joseph angore dubius illo prægravatur somno, quo in passione apostolorum oculi premebantur; quanquam non ex duritia cordis hæc dubietas eveniret, sed de admiratione rei magnitudinis; saltem in somnis instruitur, ut ex eo patesceret interius quid corde gestaret. Signanter quoque additur, angelus Domini, ob distinctionem alterius angeli, ne fortuito delusio putaretur. Unde quia in eo pietas ac iustitia decertare videntur, mox pellitur dubietas, et revelatur arcanum. Panditur plane quod primum

A per angelum ostensum fuerat Mariæ, et sit continuo mysterium. Quod mirum satis admodum videtur, si quod olim **101** Mariæ narratum fuerat, Joseph per eam non potuit agnoscere. Sed quia perscrutari etiam quæ potiora sunt mysterii propter fastidiosos quosque brevitati studentes omisimus, ad reliqua quæ sequuntur commenta tendamus.

Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Hæc quidem vox blandientis affectu, familiarissimum eum sibi ac notum designat, cujus nomen ac genus signanter nuncupat. Sed ideo profecto fit ut hanc vocem, dudum ad David prolatam, recognoscat: *Juravit, inquit, Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum; de fructu ventris tui ponam super sedem meam.* Noverat enim se de David stirpe descendisse, et ideo monendus erat ut recoleret ex Propheta, quod jam in se compleri cernebat et in Maria. Nimirum qui cum hic David filius dicitur, datur intelligi de Maria, dum eam ex eadem stirpe cognoverat descendisse, de qua ipse filius David ab angelo vocabatur. Quod volens idem ostendere, *Joseph, inquit, fili David, ac si patenter dieat: Recognosce quid dictum sit domui David; quia quod ibi promissum est ex prophetia, jam sane completum est per Mariam; unde ne timeas accipere Mariam conjugem tuam: quia si non ex tuo coitu quod nascetur, tamen per eam, quia ex te propinquitatem carnis ducit, tibi filius generatur. Et ne suspiceris quod genitus sit ab alio; noveris quia de Spiritu sancto est, ut totum percipias in mysterio quod olim habueras in promisso. Et quomodo me audis in persona genus vocare, et in te totam prosapiam reiterare, ita ut tricesima octava generatione natus filius David dicaris; sic propinquius intellige Mariam ex reciproco de tua carne quodammodo derivari, moneo ut habeas filium sine coitu, et possideas eam uxorem plenissimo charitatis affectu. Propter quod ne timeas, inquit. Ac si diceret: Ne timeas de reatu, imo amplectere conjugem tuam charitatis officio: quia charitas foras mittit omnem timorem. Conjugem autem quare dixerit, jam supra exposuimus, etiam inter reliqua, quod nihil defuerit operis conjugii, nisi sola commistio libidinis: in tantum ut ad Joseph juxta carnem pertineat ortus Christi, si quomodo dici possit idem per hoc pater Salvatoris.*

D *Quod enim in ea natum est, inquit, de Spiritu sancto est.* Videtur quoque hic subtilis valde nasci intelligentia, ne forte quod natum est in ea filius ejusdem Spiritus **102** de quo conceptus est, juxta quod ipsi constemur in Symbolo, absurde intelligatur. Dicimus enim quod conceptus sit de Spiritu sancto ex Maria virgine. Si enim sic accipimus, ut eum filium Spiritus sancti dicamus secundum humanitatem, profecto in sancta Trinitate duos patres intrmittimus, videlicet unum divinitatis, et alterum humanitatis ejus propagatorem Spiritum sanctum. Sed quis hoc dicere audebit? Unde aliter datur intelligi, et querendum si non ideo dicatur de Spiritu sancto natus, quia fecit eum nasci de Virgine. Quippe quia

hoc opus mirabile, totum dono Dei factum est, et dñum Dei proprie Spiritus sanctus dicitur. Sed et ipse Spiritus charitas Patris ac Filii ubique catholice prædicatur. Quæ charitas profecto sola eum ad incarnandum adduxit. Et ideo quod natus est de Maria virgine, utique de Spiritu sancto recte interpretatur; quia causa nascendi sola charitas fuit. Neque adeo, quia mundum istum fecit Deus, eum dici fas est Dei Filium, aut natum de Deo ullatenus prædicari. Sed factum, creatumve, aut institutum, aut conditum ab eo, vel certe si quid hujusmodi, recte dici potest. Quin neque concedendum ut, quidquid de aliqua renascitur, continuo ejusdem rei filius prædicetur. De quarum rerum exemplis pauca de pluribus pandam. Certe omnes qui Christiano censentur nomine, profecto nascuntur ex aqua et Spiritu sancto, quia omnino aliter Christiani esse non possunt. Sed nunquid eos recte quisquam filios aquæ, aut Spiritus sancti dixerit? imo Dei Patris et sanctæ matris Ecclesiæ filii nuncupantur. Sic itaque, quamvis longe differentius natus de Spiritu sancto Filius Dei Patris dicatur, tamen non est filius ejusdem Spiritus sancti ullo modo appellandus. Videtur autem adhuc quosdam monere, quia dictum est ab angelo, *Quod natum est in ea*; cum nostræ consuetudinis non sit natum dicere, priusquam in lucem hujus mundi quisque veniat, quod omnino nativitas illa nondum expleta sit. Sed forte dictum putamus, juxta sanctorum Scripturarum loquendi consuetudinem, ubi sæpe præteritum jam narratur quod novit esse futurum; vel certe secundum præscientiam ipsius angeli quam habebat ex Deo, cui futurum jam quasi præteritum erat, recte natus accipitur.

Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Alias autem idem juxta Lucam 103 idipsum Mariæ legitur dixisse: *Ne timeas, Maria*, inquit, *invenisti gratiam apud Deum: ecce concipies in utero et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit, inquit, magnus, et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* (Luc. 1, 30-33). Hoc ideo totum dixerim, ut saltem vox angelica credatur, Mariam de stirpe David venisse, quod supra Faustus contradixerat: et intelligat fidelis auditor quia omnes promissiones patriarcharum, et omnia prophetarum eloquia, super hanc promissionem concinant, ut is qui promittitur regnare debeat in æternum. Cæterum quia huic dicitur *vocabis*, quod olim jam Mariæ dixerat, debemus animadvertere, quod idem angelus in sua perdurat sententia, utrique præcipiendo, quatenus Scriptura divina quæ Jesum multis in locis, scilicet salvatorem, vel salutare repromittebat ex nomine, eundem jam venisse, tam viris quam feminis, repræsentet ex voce.

Ipsæ enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Volens itaque angelus nomen ejus interpretari, addidit: *Salvum faciet populum suum.* Quia nostra vitiorum ægrotudo aliter sanari nequiverat,

si non salus credentium advenisset. Nam licet multi Jesus olim fuissent, hic tamen substantialiter *salus* est appellatus. Et notandum quia, non sicut Judæi falluntur, terrenam Hierusalem venturus est salvam facere; sed venit salvare populum suum a peccatis eorum. Populum, inquit, suum; quia, etsi venditi eramus sub peccato, tamen legibus naturæ ejus eramus. Unde Zacharias: *Et fecit, inquit, redemptionem plebis suæ in domo David pueri sui* (Luc. 1, 68). Ergo quam suam præscivit, illam procul dubio venit salvare, reliquos omnes occulto suo judicio in massa damnationis reliquit. Sequitur:

Hoc totum factum est ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Isaiam prophetam, dicentem. Quid igitur est hoc totum quod factum est, vel quis eorum hoc dixerit? Si enim dixerimus quod angeli hæc sint verba, restat tamen quærere quomodo dicatur hoc totum factum est, cum nondum natus, nondum vocatus adhuc juxta circumcisionis legem fuerat Jesus, nondum propter quos venerat redimere passione sua salvarat. Etsi videatur hinc solvi posse, quia omnia jam sunt in conspectu Dei quæ nondum sunt, tamen melius ab Evangelista credimus postea 104 superadditum, quando jam hæc omnia absque dubio factis completa erant. Ac si diceret, hoc totum, quod antequam convenirent inventa est Maria habens in utero de Spiritu sancto, quod peperit virgo filium, quod Jesus idem vocatus est, quod salvat populum suum a peccatis eorum; hoc totum ideo factum est ut adimpleretur quod dictum fuerat per prophetam; quia hæc unius adimpletio etiam multa complet mystica sacramenta.

Sed rursus hinc nobis alia objicitur quæstio, quomodo intelligendum quod dicitur, hoc totum factum est, quod dictum est per prophetam. Quippe quia, si hoc totum ideo factum est ut Christus de Virgine nasceretur, eo quod propheta præsciendo id futurum prædixit, videtur ex consequenti causa cur venerit Christus in carne fuisse sola prædictio prophetalis. Ubi rursus si dicimus, quia sermo prophetæ pendebat ex præscientia Dei, qui per os ipsius futura loquebatur; restat ut prophetarum eloquia, juxta quod prædicta sunt, necesse sit impleantur, et omnia futurorum necessitatibus astringantur. Quia verisimile videtur quod Deus cuncta prænoscit, neque falli ullomodo potest, ut necesse sit mox evenire quidquid præscientia futurum esse prævidit. Quare si, ut aiunt, non solum facta, verum etiam consilia singulorum voluntatesque prænoscit, nulla erit arbitrii libertas. Neque enim in facto aliud existere poterat, quam quod prædictum erat ex præscientia prophetarum. Unde quia secus nequiverat accidere, necessitate præscientiæ pressi videntur rei criminibus non teneri, quia illos prophetarum eloquia præscribebant, ut aliter evenire non posset, donec omnia completerentur, quæ de his fuerant promulgata ex divino eloquio antequam nascerentur. Quam nostri eodantes quæstionem dixerunt. Non ideo quidpiam provenire, quoniam id providentia divina futu-

rum esse prospexerat; sed e contrario potius quid futurum erat divinam providentiam latere non posse. Sed satis præposterum videtur, ut æternæ præscientiæ temporalium rerum eventus causa esse dicatur. Quid est autem aliud arbitrari, ideo futura quæque quia sunt ventura ad liquidum providere; quam putare quæ olim acciderint, summæ illius causam fuisse divinæ providentiæ? Aut forte nunquid dicendum est, non **105** necesse esse contingere quæ providentur, imo necesse esse quæ futura sunt prævideri? Sed huic sensui contrarium satis sonat quod dicitur: Hoc totum factum est ut adimpleretur quod dictum est a Domino. Ubi fatendum quod hoc unum solum et singulare, quia præminet ultra omne libertatis arbitrium, et transcendit omne fragilitatis meritum, ideo forte factum est, nec quasi nostro libertatis arbitrio quæsitum, sed ut impleretur quod jam erat non solum prædictum, verum etiam et præscitum apud Dominum. Nequaquam enim dicimus quidpiam adimpleri, nisi quod jam capax est plenitudinis. Unde, quia sicut jam erat in prædestinatione et præscientia Dei ut caperet, jam quodammodo quod necdum erat antequam fieret, profecto completur illud quod erat. Erat autem, inquam, in æternitate Dei, quod fiendum esset in tempore. Et per hoc non aliud factum est quam quod erat, ut nobis adimpleretur quod prædictum et prædestinatum fuerat; quia omnino jam capax erat ut sic quomodo factum est tunc fieret. Unde et Apostolus: *Cum autem, inquit, venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege (Gal. iv. 4)*. Ergo cum venit plenitudo temporis, quando prædestinatum in æternitate Dei erat ante tempora sæcularia, ut veniret, misit Deus Filium suum in carne factum ex muliere. Et ideo non nova voluntas in Deo, non aliqua necessitas veniendi, quasi ex eloquio prophetali, sed sola exhibitio veritatis. Quod Propheta, futurum aspiciens, aiebat: *Veritas de terra orta est, et Justitia de cælo prospexit (Psal. lxxxiv, 12)*. Quid igitur est dicere, Veritas de terra orta est, nisi aperte Christum de Maria, velut virgultum ortum de terra ostendere? quippe quia rectum erat ut ex plenitudine præscientiæ Dei plenitudo promissorum in plenitudine temporis impleretur. Alioquin omnium prophetarum eloquia vacua remanerent. Sed quia in veritate vaticinia prophetarum de fonte veritatis fuerant perhausta, aliud devenire non poterat, nisi exhibitum esset quod promiserant.

Cæterum, quia supra diximus juxta quosdam, quod libertatis arbitrium videantur auferre ne justa quidem vindicta sequatur, ut aiunt, prophetia peccantes præscripsit ad culpam. Scire convenit quia non imponunt necessitatem **106** peccandi, neque præscribunt aliquem, quia præscita sunt, ut cogant homines labi in ruinam; sed ideo prædicta sunt ut sint signa præsentis Dei, credentibus ad medelam. Omne enim signum non efficit quod designat; sed tantum signum est illius rei quam ostendit. Hinc

prophetia non necessitatem facit eorum quæ prædicat; sed signum est præscientiæ Dei, et curatio nostræ infirmitatis: ut qui Deum cuncta scire non ambigit, colligat ex prophetia quia qui futura antequam fiant prædicat, præsentia omnino ignorare non possit. Prædicantur autem quæ præscita sunt, ut dura mens et incredula contraire non possit, cum venerit, ne credat quod olim prænuntiatum atque præscitum erat, antequam fieret; magis autem sit Deo subdita, et divinæ obediati voluntati, ne per insolentiam reluctetur, aut cogitet Deum certe mortalia non curare. Quod si dixerit quispiam, quia præscita sunt, aliter evenire non posse, cum præsciri nequeant nisi certa, et, quod solidius est, præscire Dei solum sit velle: ac per hoc quidquid præscierit non potest non evenire. Fatebor hoc futurum omnino, cum ad divinam refertur scientiam, necessarium esse: cum vero in sua natura perpenditur, vel ex voluntate agentis, prorsus quædam libero arbitrio evenire. Duæ siquidem necessitates in hoc argumento videntur incurrere. Una videlicet, qua necesse est omnes homines esse mortales: altera conditionis, ut si quempiam videam ambulare, necesse est ut ambulet. Sed una earum libertatis esse videtur arbitrii; altera vero peccati fore supplicium. Hunc sua voluntas seu cupiditas quodammodo facit incedere: illum vero jam pœna peccati in terram facit etiam nolendo redire. Sic itaque cuncta quæ providentia Dei speculando conspiciunt ad divinum relata intuitum, necessarie sunt; per se vero considerata aut propria libertate, quamvis de pœna peccati feruntur in vitium; aut certe libertate recepta propriam voluntatem gratiæ Dei resignant ad meritum. Inde namque est quod, quamvis eveniant existendo per donum, munus tamen mercedis habeant ex labore; aut certe propriam peccati vindictam non effugiant, ex delicto; quia priusquam fierent, ante reatum quodammodo etiam non evenire possent. Unde, si diligenter animadvertas, multas ex prophetia prædictiones reperies, quæ non fuerint quidem ut prædictæ **107** sunt, operibus adimpletæ, eo quod sint aut peccatis prævenientibus munere vacuatæ, aut certe libertatis arbitrio una cum gratia Dei pœnitentibus ad veniam indultæ. Hiuc nimirum possumus approbare, quod alia sit prophetia ex prædestinatione Dei, quam necesse est modis omnibus evenire: ut veritas, quæ jam est in æterna Dei voluntate, sine nostro nonnunquam libertatis arbitrio, rerum in negotio temporaliter impleatur, quale est istud quod nunc in manibus habemus; alia vero ex præscientia Dei, quo nostrum admiscetur libertatis arbitrium, et, cooperante gratia Dei, aut consequimur præmium, aut justo iudicio, nos illo relinquente, trahimur ad supplicium. Quorum unum ex prædestinatione fit, alterum tantum in præscientia manet. Est et aliud genus prophetiæ, quod comminatio recte vocatur. Fit namque potius ob signum divinæ animadversionis quam ex præscientiæ terror; quoniam longe alite, præscitur illud quam comminetur venturum. Si-

gnum autem idcirco fit, ut fugiant intuentes a facie arcæ, et liberentur electi, contradicentes vero videantur in supplicio justè puniri. Quarum rerum exempla superfluum est aggregare, quia patent etiam non quærentibus.

Sed quia ob quorundam objectiones longius excessimus, cum propter vitandum lectoris fastidium nec satis dixerim, rursus figamus mentis oculum, ubi æterna, non quidem præscientia, ut nos sentimus, sed vera Dei scientia, omnem temporis supergreditur motionem, et videamus quantum passumus, quomodo propheta ad divinam raptus veritatis ac prædestinationis scientiam, dicebat, quasi digito demonstrando: *Ecce virgo concipiet* (Isa. vii, 14). Nam in eo quod dicebat, *ecce*, præsentiarum est ostensio; quod vero, *concupiet*, futurorum erat præcognitio. At vero quod idem rursus evangelista resumit in testimonium et dicit: *Hoc totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino*, haud dubium quin præscientiæ Dei ac prædestinationis est in tempore exhibitio, et juxta quod loquens cernebat, promissorum in præsentii ostensione veritatis adimpletio. Unde, si præsentiam recte pensare velimus, qua cuncta dignoscit Deus, non præscientiam quidem, sed vere nunquam deficientis instantiæ scientiam **108** rectius appellabimus. Nobis quidem videtur prævidentiæ jure dici, sed quantum ex Deo rectius providentiæ nuncupatur. Vocatur autem prævidentiæ, quod, procul ab rebus constituta, quasi ab excelso rerum cacumine cuncta prospiciat. Unde nobis, si dissimulare nolumus, magna necessitas præbitatis incumbit, ut solliciti simus semper, quia et nos indesinenter ante oculos cernentis judicis sumus, et omnis intentio nostra jugiter coram eo versatur.

Ecce, inquit, virgo in utero habebit, et pariet filium. Ad quod Judæi, semper calumniari parati, dicunt quod in Hebraica veritate non habeatur, *ecce virgo concipiet, sed puella*; volentes sane hoc nomine ætatis et non integritatis significari naturam, quatenus per hoc mysterium fidei nostræ facilius vacuetur. Sed primum interrogemus eos, quomodo signum possit appellari, quod puella tantum, et non virgo pepererit. Quippe cum propheta dicat, quia *Ipse Dominus dabit vobis signum*. Si ergo signum fuit, nec dubium quod extra humanam consuetudinem evenit. Unde et Jeremias: *Ecce faciet Dominus novum super terram, quia mulier circumdabit virum* (Jer. xxxi, 22). Non enim est signum, neque novum aliquid poterat æstimari, si non virgo sine coitu potuit concipere, ac filium generare. Nec nos itaque fallimur, quasi in Hebræo secundum Isaiam *Betula*, quod *virgo* interpretatur, habeatur: sed pro hoc verbo positum est *Alma*, quod præter Septuaginta, omnes *adolescentulam* transtulerunt. Porro *Alma* apud eos verbum ambiguum est. Significat enim et adolescentulam et absconditam. Sed Septuaginta pene in omnibus locis ubi *a. Alma* legitur, *absconditum* transtulerunt. Quos secutus Aquila etiam et ipse hoc verbum frequenter

ita interpretatus est; per quod intelligitur non solum *puella* vel *virgo*, sed etiam, velut ex epitheto (quia fixi nominis quidni apud nos quam sæpe fungitur officio?) *virgo* multum recondita demonstratur, et secretissima, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus, verum magna parentum diligentia custodita sit. Nam et lingua punica, quæ de fontibus Hebræorum ducitur, proprie vero *a. Alma* appellatur. Unde, quia Hebræi pene omnium linguarum verbis utuntur, forsitan propheta hoc sibi ascivit in eloquium, ut per hoc figuraretur qualis erat futura, quia *Alma* in **109** lingua nostra *sancta* intelligitur. Quod autem ipsi cæterarum linguarum utantur verbis, ostendit illud de Græco in Canticis canticorum *φορτίον*, ubi scribimus, *Ferculum fecit rex Salomon* (Cant. iii, 9), quod et ita in Hebræo legitur. Sunt et alia quamplurima verba cæterarum linguarum, quæ sibi in suo sumperunt eloquio; et quantum peritia sanctorum Patrum docet, qui ex eadem lingua probatissimi existerunt interpretes, nunquam se *Alma* in muliere nupta legisse, sed semper super eam quæ virgo fuerit, modis omnibus protestantur. Hinc quoque datur intelligi quia non solum virgo fuit Maria, sed et junioris ætatis puella. Imo majoris esse laudis quam puella aut virgo quæ forte nubilem annos adolescentiæ vix attigerat, et adhuc necdum virum nosse posset. Unde et in Deuteronomio, sub puellæ vel adolescentulæ nomine virgo intelligitur designata. *Si invenerit, inquit, homo puellam in campo desponsatam, et vi opprimens dormierit cum ea, interficietis virum qui concubuit cum ea, et puellæ nihil facietis*, ac reliqua (Deut. xxii, 25). Ubi recte, puella non aliud quam virgo monstratur. Sicut et illud, quod in volumine Regum legitur, quia quesierunt puellam virginem, et introduxerunt ad regem. *Et erat, inquit Scriptura, puella pulchra nimis, et ministrabat ei, et rex non cognovit eam* (III Reg. 1, 4). Quod si causantur Judæi, in Hebræo hoc in loco, secundum Isaiam, virginem non haberi: intelligant idioma divinarum Scripturarum, et patebit puellas quam sæpe virgines appellari: et sicut quidam cruceatius tradunt, virgo apud Hebræos tria nomina habet, *Alma, Betula, Nara*. Sed hoc loco *Alma* solum debuit poni, quod totum simul significaret, scilicet puellam, adolescentulam, absconditam, et merito virginitatis almam; siquidem absconditam diligentia parentum, et adolescentulam juventutis ætate. Nam *Nara*, ut aiunt, infantulam designat, quæ quia necdum adulta, quid sit pudor femineus, nondum capit. Interea quod sequitur:

Et vocabunt nomen ejus Emmanuel. In Hebræo juxta Isaiam prophetam, non, *vocabunt*, sed *vocabis* habet. Quia is proprie ac speriatim ibidem domui David loquebatur; hic generaliter de universo genere humano, *vocabunt*, dicitur; quanquam et in Isaiæ verbum *Karathim*, quod omnes interpretati sunt, tam *vocabis*, quam et *vocabit*, utrumque potest interpretari, ut **110** sit sensus, quod et ipsa virgo Maria Emmanuel debeat eum vocare. Ex quo notandum,

quod Evangelista non verborum ordinem secutus est, sed sensum, quando pro *concipiet, in utero habebit* dixit, et pro *rocabis, vocabunt* enuntiavit. Nam aliud est, quasi ex alio quolibet modo concipere, aliud vero non aliunde, sed ex sese quidpiam habere : qui enim habet nequaquam accipiet. Quibus profecto verbis, manifesta ejus de Spiritu sancto ex substantia carnis designatur natiuitas. Nam in eo quod dixit *concipiet*, voluit subintelligi, quod ex se non habebat ut virgo pareret, de Spiritu sancto provenire : quod vero hic *habebit* dictum est, manifestat ex substantia carnis suæ in se habere quod non aliunde per coitum conceperit. Ut appareat illud Jeremiæ propheticum, quod Dominus faciens novum fecerit clauso utero mulierum circumdare virum : *Et vocabunt, inquit, nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus*. Recte igitur quaeritur quis hoc dixerit quod interpretatur nobiscum Deus, propheta videlicet, an Matthæus? Sed quia in libro ejusdem prophetae non invenitur, arbitramur potius Evangelistam quam angelum aut Hieronymum hujus verbi esse interpretem. Quippe quia nec eundem interpretem de suo qui *piam* addidisse credimus; quem certe verbum ex verbo, vel sensum ex sensu omnia transtulisse, minime dubitamus. Sed rursus hinc nihilominus alia quaestio revirescit, quod Matthæus in Hebræa lingua Evangelium suum scribens, Hebræo utens verbo, eum interpretari in una eademque lingua videtur minus indiguisse. Ad quod fatendum quia, quamvis Emmanuel Hebræum verbum sit, tamen apud eos obscurissimum esse, sicut et apud nos multa obscuriora sunt verba; et ideo necessarium fuisse interpretari apertius, ut talis et tanta promissio nullis esset obscura verbis, verum omnibus ex hoc manifestius reassumpto patesceret. Porro enim Emmanuel proprium nomen est, sicut et Jesus, quod vocatus est ex præceptione Evangelica. Igitur duobus istis nominibus, non modo Creatorem eum atque restitutorem, verum etiam gubernatorem atque rerum provisorem fore, qui nostra in carne Deus et homo apparuit, prædicatur. Nam in eo quod angelus Jesum eum nominat, Salvatorem eorum qui perierant aptius reconsignat. **111** Quod vero propheta Emmanuel eum appellat, insinuat, quia ipse, quemadmodum est pollicitus, cum his quos semel servaverit, quotidie sanando ac juvando perseverat. Quid autem sit dicere *nobiscum Deus*, Joannes Evangelista declarat, quia *Verbum, inquit, caro factum, et habitavit in nobis* (Jonn. 1, 14). Inde profecto illud Baruch expletur vat cinium, quod in terra visus sit, et cum hominibus conversatus (Bar. III, 38). Quia idem Emmanuel Deus et homo simul in una eademque persona intelligendus commendatur. Hinc est plane quod modo non genitricem hominis Mariam, verum et *θετόρον*, id est Dei genitricem, cum catholicis orthodoxis plenissime constemur. Hunc igitur Deum nobiscum dignanter credimus adfuturum, sicut est in prophetia signatum, et per Evangelistam eisdem testimoniis reseratum. Quem ideo nobiscum habitare

fatemur, quia præter peccatum, quidquid est quod nos sumus, totum dignatus est fieri, cum nostra carne venit indutus. Unde, quia ex nobis et pro nobis fuit, nobiscum Deus Emmanuel recte vocatur, ut per hoc et ipsi in eo unum esse possimus. Pro tribus uaque rerum efficientium causis videtur evangelista, de Veteri Testamento astruere illa in evangelio quæ proponit; pro testificatione scilicet mysterii Novi Testamenti, ut habeat, secundum Paulum apostolum (Rom. III, 21), testimonium a lege et prophetis; pro confirmatione fidæ nostræ, ut profecto facilius credantur, cum viderimus impleri quæ divinitus fuerant non solum præscita et prædestinata, verum etiam a mortalibus antequam fierent prædicata. Præsertim cum et devotio credentium ex hoc magis firmatur, quia, nisi essent divinitus adimplenda, nunquam fuissent per Deum humanis vocibus prædicata. Necnon et pro conjunctione Veteris ac Novi Testamenti, ut monstraretur illud Ezechielis (Ezech. I, 16), quod esset rota in rota, videlicet Novum in Veteri præsignatum, et animarentur homines ad spiritalem eorum intelligentiam, cum viderent quod spiritus vitæ esset introitus.

Exsurgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini. Nimirum hic justus viri perfecta describitur obedientia, dum dicitur : *Fecit sicut præcepit ei angelus Domini*. Quia, nisi fiat sicut præcipitur, et non aliud quam quod præcipitur, et tum fiat quando vel ubi præcipitur **112**, obedientia vera esse non potest. Ubi animadvertere debemus, ne, quod dicitur : *Fecit sicut præcepit ei angelus Domini*, quia dictum est ab eo : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam*, male intelligentes, naufragemur in fide, quasi quia præcepit velut conjugem eam accipere, obediendo dicamus opera nuptiarum exercuisse; quod Helvidius volens asserere, sua quidem mentis ignavia victus, et mole divinarum Scripturarum oppressus, didicit se nescisse saltem sero, qui dudum penitus ignorabat vel quod nesciret. Unde, sicut paulo ante diximus, idipsum recolentes, fateamur eam, cum esset desponsata Joseph, jure transisse ad conjugis nomen; quia in ipsis, præter seminis coitum, non solum affectus, verum, salva virginitate, fructus invenitur nuptiarum : et dum totum exhibet servitutis atque amoris affectum, obedientiam sequendo, recte dicitur fecisse juxta omnia quæ sibi ab angelo fuerant imperata. Ubi notandum quod hic angelus Domini ideo cum additamento ponitur, ne quilibet malignus angelus fuisse putetur : et nullus appareat locus mentiendi, quo divina peraguntur mysteria, et angelorum celebrantur summæ devotionis obsequia.

Et accepit, inquit, conjugem suam, et non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum. Ecce præfatus Christi adversarius superfluo labore desudat, cognoscendi verbum præterens magis ad coitum quam ad scientiam referendum. Quasi hoc quicum nostrum velit negare, ut ex hoc possit conficere, quod donec certum tempus significet. Quo

completo, quia non cognoscebat eam, donec peperit filium suum, conficiat eam continuo cognitam, cujus cognitionem cum ea, ne coiret antea, filii tantum nativitas differebat. Ad quod breviter respondentes, *cognoscebat* verbum, dupliciter in Scripturis sanctis nos intelligere profitemur. Refertur enim sæpe ad scientiam, ut est, quod puer Jesus remansit in Hierusalem, et non cognoverunt parentes ejus. Refertur et ad coitum, velut ipse nullo dubitante hoc in loco conatur adstruere. Verumtamen quorundam traditio habet, quod Joseph non potuerit in faciem ejus prospicere, quam Spiritus sanctus ut conciperet, penitus adimpleverat; et virtus Altissimi, ne pateretur libidinis æstum, divinitus obumbrabat.

113 Et ideo, ut volunt, non cognoscebat eam facie quam virginem desponsaverat, donec vacuaretur uterus; quia nimiam ob reverentiam claro aspectu nequiverat intueri. Religiosa quidem et plena pietate traditionis assertio. Sed hoc de concubitu dictum, quod non coierit cum ea, donec peperit primogenitum suum, intelligere minime formidamus: quia *donec* aut *usque*, nonnunquam in Scripturis sanctis, sæpe certum tempus, sæpe infinitum significant. Hinc quippe est quod Deus quibusque loquitur per prophetam: *Ego sum, ego sum, et donec senescatis ego sum*. Quid est quod dicit, donec senescatis ego sum? Nunquid postquam senuerint illi, Deus qui æternus est esse desinet? Et Salvator in Evangelio: *Ecce, inquit, vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20). Ergo post consummationem sæculi, non erit Deus cum suis apostolis, aut cum sanctis suis, quando erit Deus omnia in omnibus? Et illud Apostoli ex persona filii: *Quod oporteat eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis* (I Cor. xv, 25). Nunquid tandiu regnaturus est, donec inimici subjiciantur ei? aut postquam illi subjecti fuerint, desistet regnare? Tali igitur locutionis genere utens Evangelista, profecto voluit intimare Mariam non esse cognitam a viro suo usque ad partum. Quia sub hoc tempore magis scandalum poterat etiam credentibus suboriri, quippe quia de sponsa coram oculis fructus cognitionis ejus cernebatur in prolem. Sed quoniam tunc vere se abstinnit, cum de jussione adhuc poterat dubitari, multo magis intelligendum est, quod post partum eam non cognoverit; quando jam, multis divinarum rerum indicibus Deus idem qui nascitur, atque homo Dei Filius declaratur. Quod si quærimus cur Joseph usque ad partus diem se abstinnuerit a concubitu, haud dubium quin angelum dicentem audierat, illud in ea natum, quod de Spiritu sancto esset. Sed simul cum hoc verbo perceperat: *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam*. Ergo ubi prohibitum est ne derelinquat, ne adulteram æstimet, putasne a congressu conjugis fuerit separatus, quo ne separaretur magis est admonitus? Ergo qui tantam eam crediderat ut uxorem non auderet attingere, cum esset vir justus, et audiret Dei Filium in utero, hic de coitu Virginis potuit cogitare? A =

dierat namque pastores, et angelum Dei eis evangelizasse gaudium magnum, quod erit omni populo, **114** quia, inquit, *natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David* (Luc. ii, 11); necnon et cum eo laudes exercitus cœli concinuisse: *Gloria in excelsis Deo*, ac reliqua quæ sequuntur. Audierat et Simeonem, inter amplexus parvuli prædicantem: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum, secundum verbum tuum, in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum* (Ibid., 29). Audierat et Annam prophetissam, magos atque stellam viderat; aut nunquid per eos Iem Herodem turbatum non audierat? Nonne Bethlehem ex vaticinio ubi Christus nasceretur, a principibus sacerdotum designatam cognoverat? Quod si hæc omnia impudenter ignorasse asseritur, quid est quod Lucas refert, quia *Pater ejus et mater mirantes erant super his quæ dicebantur de eo* (Ibid., 33). Unde ergo mirabantur, si non cognoverant? cognoverant autem utique; et ideo quod Dei templum et sedem sancti Spiritus, ac matrem Domini ausus sit violare, nefas est credere. Præsertim cum Lucas (ii, 19) dicat quod Maria conservaverit omnia verba hæc conferens in corde suo, ut videret quomodo cuncta divinæ legis mysteria huic sacramento congruerent. Quippe satis impium est cogitare de ea quod unquam coitus colluvione potuerit maculari. Nam etsi, *donec*, semper ubique finiti esset temporis, nullo modo hic eum sinebat ratio, prohibente lege divina, finitum intelligi. Alioquin, si mox post partum eam cogitet aliquis cognovisse, nullo interveniente purgationis suæ tempore, ubi erit quod septem diebus, juxta legem separationis menstruæ, debuit immunda sedere, et triginta tribus diebus in sanguine puro permanens, omne sanctum interim non tangere? Vel nunquid eam statim Joseph invasit inter præconia angelorum, ubi nullus erat locus in diversorio? Constat ergo modis omnibus, quod nullus fuerit nuptiarum locus inter angusta præsepia jumentorum. Neque justus scriberetur in Evangelio, si tanto insaniret voluptatis amore, ut eam saltem appeteret violare, quam multis Scripturarum figuris præsignatam legerat in perpetuum virginem permanere.

Et peperit, inquit, filium suum primogenitum. Primogenitum autem, non eum quem fratres sequantur dicit, sed eum quem nullus antecedit. Unde videtur potius unigenitum dici debuisse, quam primogenitum, juxta quod sæculares litteræ de eo dici debere quem fratres sequantur **115** insinuant: nisi, quod idioma est sanctarum Scripturarum, sanctificatos Domino, vel omne quod aperit vulvam, primogenitos appellari. Idcirco illum conservans textum Evangelii, maluit primogenitum quam unigenitum dicere. Nam et alibi (Rom. viii, 29) ipse primogenitus in resurrectione ex multis fratribus, appellatur; propter quod, quia genus colligitur in specie, quamvis unigenitus per naturam, ideo primogenitus et hic debuit dici, ut esset indicium, quod jam in eo et alii quam multi fratres colligebantur per gratiam

In Veteri quoque Testamento, illis primogenita con-
donantur, qui Dei gratia præleguntur quorum non
ex natura dignitas, sed ex gratia meritum antefertur.
Idcirco et nos dicimus, quod primogenitus hic
significantius scribitur, ut per eum omnes qui ex
gratia colliguntur illico adunati primogenita in cœ-
lestibus habeant. Hanc quippe figuram gerebant om-
nia illa primogenita, sub lege Domino consecrata.
Unde et de his Dominus ad Aaron talem legitur de-
finisse sententiam: *Omne, inquit, quod aperit vulvam
ab omni carne quæ offertur Domino, ab homine usque
ad pecus, mea erunt tantummodo; primogenita pecu-
dum immundorum pretio rediment (Exod. xxxiv, 19).*
Ecce quid sint primogenita divinus sermo definivit:
Omne, inquit, quod aperit vulvam. Alioquin in sacer-
dotibus primogenita non debentur, quandiu et
alia in omni genere nasci posse creduntur, ne forte
non primogenita, sed unigenita Domino consecren-
tur. Quia nimirum si sic accipiendum esset ut solum
primogenitus diceretur is quem fratres sequerentur,
poterat excusationes obtendere sacerdotibus, ita di-
cens: *Quid me in unius mensis juxta debitum strin-
gis articulo, ut offerrem ex lege primogenitum cui
fratres non sequuntur? Expecta paulisper donec
secundus nascatur, quia interim nihil debeo sacer-
doti, nisi fuerit procreatus per quem is qui natus
est incipiat esse primogenitus. Nam de Maria scri-
ptum est quod: Cum expleti essent dies purgationis
ejus secundum legem Moysi, duxerunt illum in Hieru-
salem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in
lege, quia omne masculinum adaperiens vulvam san-
ctum Domino vocabitur; et ut darent hostias, secun-
dum quod dictum est in lege Domini, par turturum,
aut duos pullos columbarum (Luc. 11, 22).* Ergo si pri-
mogenitum sequentes faciunt, et hæc lex tantum ad
primogenitos pertinere videtur, non debuit lege pri-
mogeniti censeri, cui nondum fratres successerant.
Sed ideo **116** hic recte tenetur primogenitus, quia
omnes unigeniti primogeniti esse possunt, non autem
omnes primogeniti jure queunt unigeniti vocari.
Ex quo colligitur in summa, primogenitum eum vo-
cari debere qui vulvam aperit et ante quem nullus,
non eum tantum quem fratres sequuntur. Jure igitur
Christus primogenitus appellatur ex virgine, quia
ab initio primogenitus est totius creaturæ; nec non
et in baptismo primogenitius fidelium recte vocatur,
qui et in resurrectione primogenitus ex mortuis
resurrexisse dicitur. Unigenitus autem nonnunquam
ideo vocatur, quia solus singularis ac proprius est
Filius Dei, unde et unigenitus apte idem ex Maria
probat, quamvis primogenitus appelletur. Si quidem
unigenitus quia solus de substantia Patris natus est
Filius, sicut de Maria singularis ac proprius idem
est hominis filius. Sed quia per hoc mediator Dei et
hominum est factus, jure primogenitus ex multis
appellatus, quatenus ob hoc per gratiam habeat
multos fratres, quorum ubique primum teneat. Quia
secundum proprietatem naturæ

A in utraque substantia significantius Unigenitus prædicatur.

(CAP. II.) *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem in diebus Herodis regis.* Quatuor hic sane fundamenta jaciuntur, prophetarum præsagiis roborata, ut nullis vacillet ingeniis domus quæ super petram fundatur. Describitur namque nativitas, de qua dictum fuerat: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis (Isa. ix, 6).* Et declaratur personæ ex nomine, jamdudum multis in locis præsignata. Monstratur quoque et locus ex prophetia ostensus: nec non et tempus per Herodem signatur nascentis astipulatione circiter evolutum. Sed, quamobrem per Herodem ejus nativitas lege chronographorum metiatur, quæ toto fuerat orbe prædicanda, non absurde quæritur. Præsertim cum nec annus regni ejus, ut mos est historiographis, quando Christus natus sit, certo ex numero præfigitur. Præterea fortassis videretur evangelista rectius fecisse, si ad tempus designandum nativitatis Christi Octavianum Augustum ad medium evocasset; cujus potestas evecta usque ad fines orbis terrarum, etiam Herodem hunc et omnem Palæstinam provinciam inter reliqua terrarum regna suo claudebat imperio, quadragesimo si quidem regni Augusti, quando Jesus natus est, anno, divina ordinante potentia, firmissima primum pax in omni terrarum **117** parte, mortalibus famulatur. Tunc igitur nempe hoc factum legitur, quando angeli cecinerunt audientibus hominibus: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. 1, 14).* Unde liquido constat quia pax ista non virtute Cæsaris, sed Christi gratia, componitur. Adeo ut idem Augustus, ad quem rerum summa concurrerat, in consistorio se dominum appellari non sit passus. Imo quia non ausus est divino succensu, eo quod verus Dominus totius humani generis inter homines nascebatur. Eodem quoque anno singularum provinciarum ubique homines censentur ex nomine, et singuli suis profitentur in locis; ita ut servus qui proprium non redisset ad dominum, jure plecteretur in mortem. Describitur autem universus orbis, quod Lucas meminit, eundemque Cæsarem clarissima illa professio cunctorum hominum principem designavit. Inter quos nimirum Christus, qui universum genus condidit, inveniri atque conscribi homo inter homines humanis legibus voluit; quatenus per hoc suos conscriberet in æternitate cælestis patriæ cives, per quod idem humano dignatus est subjacere imperio. Quod nusquam penitus ab exordio cujusquam in regno fuit, ut aliquis totius mundi potiretur imperio. Unde fidei nostræ inspectioni manifestissime patet, quia Dominus noster Jesus Christus, cum venit, potissimum pacem ideo mundo reddidit, ut sui prædicatores per orbem liberam intrandi viam haberent, et pace recepta mundus tranquillus verbum prædicationis intenderet. Hinc igitur est, quod in omnem terram sonus apostolorum exisse legitur (*Rom. x, 18*), et in fines orbis terræ verbum prædicationis cucurrisse monstratur. Deind

super omnia idcirco factum ostenditur, ut ille advenisse solidius firmaretur, qui, sicut quidam maximus poeta (*Virg.*) cecinerat :

Pacatum regit patriis virtutibus orbem.
Ille Deum vitam accipiet, divisque videbit
Permistos heroes et ipse videbitur illis ;

et :

Te duce et qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidæ terras.

Tum igitur vere terra soluta est ab omni bellorum formidæ, velut idem testatur, quando
Jam nova progenies cœlo demittitur alto ;

et :

Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo ;

et :

....Toto surgit gens aurea mundo.

Hæc nimirum poeta summus Octaviano principi scribens, quia levis eum spiritus **118** flaverat auræ, et Sibyllino carmine divinum aliquid interius, etsi nescius, suo præmonstrabat eloquio. Unde inquit :

Ultima Cœlæ venit jam carminis ætas,

scilicet quidquid olim prædixerant Sibyllæ, quod jam totum illo in tempore completeretur. Quia sicut suo in loco monstrabitur, mirabiliter velut organis, his usus est Spiritus divinus, ut pene omnia quæ de Christo sunt adimpleta, suo carmine longe antea prænotarent. Profecto igitur apice Romani imperii, ut diximus, evangelista rectius agere videretur, si per eum Salvatoris nativitatem ascriberet, ubique prædicandam in orbe terrarum, qui notissimus sub quatuor plagis cœli omnibus habebatur. Sed si consideranter advertamus, continuo patebit quod non Herodem tantum ideo posuerit, ut per eum tempus nativitatis humano more describeret, sed potius ut prophetia Jacob patriarchæ tandem completa significanti monstraretur. Legamus itaque Josephi Africani, cæterorumque historias, et inveniamus profecto hunc Herodem, qui tunc in Judea regnasse scribitur, non esse ex Judeorum gente, neque ab eis ullam duxisse carnis originem, pro quo in eis recte dominari debuisset : sed ex alienigenis natus, auctoritate Augusti Caesaris, justo Dei iudicio, regno Judeorum injuste potiebatur. Dictum quippe fuerat : *Non deficiet princeps de Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est* (*Gen. xlix, 10*). Unde jam eum profecto venisse volens evangelista insinuare, maluit Herodem ob temporis seriem, quam Augustum subtexere, ut per hoc plenitudinem adventus Christi ex prophetia firmius explicaret. Quia nisi hic esset cui fuerat repositum, omnino princeps de Juda, et dux de femoribus ejus nullatenus defecisset. Nimirum quia usque ad hunc locum, Christi videlicet et templi, sacerdotes ex utraque tribu commisti Judæorum regebant populum. Quorum extremi Hyrcanus et Aristobulus, filii Alexandri sacerdotis, pontifices exstiterunt; qui facibus succensi cupiditatis, regiam affectantes dignitatem, contra se invicem dimicant. Hinc utique occasionem præbentes Romanis, ut iidem Judeam invadant hostes. Quorum primus Pompeius, capta

A urbe, atque templo reserato, usque ad sancta sanctorum velut tyrannus accessit. Aristobulum quoque vinctum secum abduxit, et pontificatum Hyrcano tradidit. Deinde vero Antipatrum, cujusdam **119** Ascalonitæ filium, qui fuerat olim ut aiunt, æditus templi Ascalonis, procuratorem Palestine provincie fecit. Unde Herodes hic, sub quo Christus nascitur, Lujus Antipatri filius ab Hyrcano Romam directus in notitiam Octaviani Augusti ac senatus venit. Sed postea Hyrcano mortuo, destructoque pontificatu, nihil ad eum peritens utpote Antipatri Ascalonitæ, et matris Cypridis Arabicæ filius, a Romanis contraditum undecimo regni Augusti anno principatum Judæorum alienigena suscepit. Cujus sane progenies per successiones, ut Scripturæ ferunt, tantisper idem regnum tenuit; et sacerdotio in templo nullus secundum legem successit, donec civitas ac templum usque ad solum diruta una cum populo deleteretur. In hoc quippe tempore cœpit hostias et sacrificium, juxta Danielelem, deficere, et in templo abominatio desolationis esse (*Dan. ix, 27*). Ac deinceps usque ad consummationem et usque ad finem, juxta eundem prophetam, desolatio perseverat; in tantum ut, in loco quo prius templum et religio fuit, Sarraceni fanum culturæ suæ habeant, in modum sancti templi, ad profanationem sanctuarii, quod sua lingua, ut aiunt, Mischidam vocant. Unde contra Judæos hinc inde contuendum venire sententias. Qui quamvis lapideum gerant animum, tamen sanctarum Scripturarum auctoritas, et secularium litterarum pagina, non minus contra eos clamant, et revincunt, quod obstinato cæcitate animo contradicant. Oratorum quippe argumenta rerum, quæ non minus in Evangelio quam in prophetis interposita inveniuntur, plura sunt. Ex quibus septem sensim hinc inde Christi ad fidem inserti, quæ simul omnes artium scriptores tractaverunt, et in præceptis suis supposita reliquerunt, per quæ rerum apud eos omnis assertio firmatur atque conficitur. Quæritur enim in omni causarum statu, *quis et quid, cur, ubi, et quando, quemadmodum, quibusve adminiculis* res fulciatur. Quæ simul Scriptura quamvis distincte singula, et quod majus est, prophetarum eloquiis roborata, et angelorum vocibus declarata nobis in Christo reldidit; quatenus nec Judæis ad fidem miracula deessent, nec Græcis sapientibus ad persuadendum de hac sacra nativitate, credendi negotia minus adessent. Quis autem sit qui natus est, primum requiratur Isaias propheta, et dicat quod qui natus est, sit magni consilii angelus, **120** appelleturque Fortis et Dominator, Pater futuri sæculi, et Princeps pacis (*Isa. ix, 6*) : hic Jesus, quem angelus signanter annuntiat Filium Altissimi, et prophetarum eloquia futurum nominant Salvatorem. Quid autem sit, idem etiam et Joannes evangelista patenter insinuat, quod *In principio Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan. 1, 1*). Ac deinde quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Ibid., 14*). Ubi profecto quidom et evidenter

est ostensum. Cur autem venerit, angelus insinuat. A populum scilicet suum a peccatis eorum salvum facere, et, ut alibi dictum est, *clausis apertionem ostendere* (Isa. lxi, 1). Porro idem: *Ubi* venerit, Joannes dicat quod *in sua venit*, et propheta describit dicens: *Tu Bethlehem, terra Juda, non es minima in principibus Juda: ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel* (Mich. v, 2). Dux, inquam, cui repositum erat, quem Daniel utique futurum præviderat. Quando vero venit, tunc utique quando cœpit dux de Juda deficere, ac princeps de senioribus ejus, quando venit plenitudo temporum: in diebus scilicet Herodis regis, qui jam alienigena contra legem in Judæa regnabat. Quemadmodum igitur sit natus, manifestum quod ineffabiliter de Virgine: quia revera iste modus nascendi non est nature humane fragilitatis, sed divine majestatis fuit dignatio. Interea, quibus adminiculis sit factum, declarat angelus ad Mariam cum dicit: *Quod Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Atque illud: Quod natum est in ea de Spiritu sancto fiti. Est quia præcepta hæc philosophorum ad persuadendum incredulis videntur ipsis esse congrua, idcirco apposuimus ut hinc inde pateat divinus sermo quantis redoleat sacramentis, quantisque præmineat indicibus, et præcellat sæcularium litterarum eloquiis. Est enim constantior in dicendo, copiosior in eloquio, profundior in sensu, in intellectu sublimior, luminosior in prospectu, suavior in gustu, certior in promisso, fructuosior in proventu. Quam qui altius effoderit, majores sibi thesauros acquirit, et quæ sunt indicibilia mortalibus, subito per gratiam Spiritus ibidem adinvenit. Bethlehem autem Judææ, ob distinctionem alterius Bethlehem dicitur, quæ est in Galilæa, in tribu Zabulon, etsi in antiquioribus exemplaribus Judææ invenitur: quia nimirum Judæa tota illa regio decem tribuum intelligitur; Juda vero, sola illa tribus David per hoc apertius designatur. 121 Est autem earum utraque in Judæa, et ideo hic legendum est Judææ, ut significantius illa exprimitur civitas David in tribu Juda, de qua Christus diu prophetice repromissus expectabatur. Hæc, inquam, est civitas David in sorte tribus Judææ in sexto quidem milliario ab Ælia sita, contra meridiana plagan, juxta viam quæ ducit Hebron. In qua nimirum adhuc hodie sepulcrum Jesse ac David ostenditur: quanquam et alibi idem in Hierusalem sepultus legitur. Bethlehem quippe *domus panis* interpretatur, ex quo nimirum presagium inducitur futurorum, quod ibidem panis vivus, qui de celo descendit ad refectionem eorum qui credituri erant, quandoque nasceretur. Nam antea Ephrata vocabatur, sed postea commutato vocabulo Bethlehem significantius nominatur. Gerit enim figuram totius Ecclesiæ, quæ domus panis non inconvenienter dicitur; in qua quotidie credentes cœlesti dulcedine jam illo aluntur cibo angelico, et saginantur, dum prægustant carnem ac sanguinem Redemptoris. *Caro*, inquit, *mea verus est cibus, et sanguis meus verus est**

potus (Joan. vi, 55). In Bethlehem ergo nascitur, quia vera domus panis sola Ecclesia Christianorum ostenditur, extra quam panis ille cœlestis non invenitur. Hinc igitur in præsepio ponitur, velut piorum uberimus jumentorum cibus, si quos forte ratione carentes invenerat, refectos alimento spirituali ad angelicam sublimius referret dignitatem. De quo nimirum nativitate loco, latius post paululum explicabitur.

Ecce, inquit, magi ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Ubi est qui natus est rex Judæorum? In magis ergo istis jam fides gentium, velut primitiæ, Domino consecrantur; qui per fidem in Oriente silus cernentes, matutinam stellam, quæ Christus est, feliciter sunt secuti. Nisi enim lucifer matutinus primum eorum cordibus oriretur, nequaquam, stella prævia, regem Judæorum tam constanter inquirerent. Fuerunt autem, ut aiunt, de genere Balaam, successoresque doctrinarum ejus, et ideo ex prophetia illius evidenter cognoverunt, quod etiam in doctrina studiose recolentes, experiri secundum disciplinam ipsius artis meditabantur. Nam magi idem sunt qui postea mathematici sunt vocati, quorum est in stellis nascentium 122 ortus inspicere, et ex mathesi rerum probare eventus. Sed de istis magis fatendum potius quod ex prophetia, vel certe Spiritu sancto eos excitante, crediderint, quam aliqua inimici fraude substitutos ad fidem esse, præsertim cum præceptoris eorum vaticinium cunctis in signum esset futuræ promissionis. *Orietur, inquit, stella ex Jacob, et consurget homo vel virga de Israel, et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seih, eritque Idumæa possessio ejus* (Num. xxiv, 17, 18). Et post paululum: *De Juda, inquit, erit, qui dominetur et perdat reliquias civitatis* (Ibid., 19). Quæ nimirum singula nemo qui de Christo dubitet intelligi. Unde et isti, tali edocti præconio, divina inspirante gratia, nativitatem summi ducis prædicant, qui nondum locum in quo nasceretur agnovissent. Noverant igitur quod ex vaticinio magistrum quem sectabantur perceperant, et ignorabant penitus locum quem alibi per prophetam Spiritus sanctus declarabat. Hinc sane fit inter Judæos et gentes mira doctrinarum vicissim commutatio. Illi locum insinuant, qui tempus adventus Domini non recognoscunt. Quippe quia scriptum est quod *Milvus, et hirundo, ac ciconia, custodierunt tempus suum: populus autem Domini non custodierit iudicium Dei sui, neque tempus visitationis cognoverit* (Jer. viii, 7). Isti vero e contra tempus prædicant, qui nascendi locum ex disciplina artis suæ nequeunt comprehendere. Ab Oriente quoque veniunt Hierosolymam, quia civitas altissimi Dei illa in toto fulgebat orbe terrarum, ut ex ipsa, quod minus erant edocti, divinis legibus erudirentur.

Sed quomodo venerint ex Oriente, terrarum spatia longissima in tam subito peragrantes, non satis apparet, nisi forte post annum, ut quidam volunt, venisse credantur, quod pepitus stare nequit. Quia

si post annum eo usque venissent, nequaquam in præsepio, ut Evangelium narrat, sed jam eum in Ægyptum delatum prorsus invenissent. Quo profecto patet quod ad duodecimum venerint diem, et eo sit Kalendarum articulo a magis in præsepio adoratus, quo postea in Jordane specie columbæ a Spiritu sancto perunctus, et voce paterna, *Hic est Filius meus dilectus*, de cælo testificatus. Duodecimo autem die idcirco eos possibile apte creditur adventasse, quoniam omnis illa pars anterior regionis ab Hierusalem jure Oriens appellatur, sicut etiam ipsa consuetudo loquendi docet, et auctoritas divinarum Scripturarum multis **123** in locis ita debere intelligi probat. Unde Habacuc de hac ipsa nativitate gratulabundus canit, dicens : *Deus ab Austro venit*. Itaque quia Bethlehem, ubi Christus natus est, ad meridiana[m] plagam ab Hierusalem sexto ferme milliaro sita est, idcirco ab eadem parte regionis recte venisse dicitur. Fuerunt namque isti, ut ferunt, de terra Persarum, velut Juvencus noster canit :

Tunque jubet Persas extendere gressus,
specialiter tamen Evilat, ubi abundat aurum optimum,
habitasse creduntur. De quibus Isaias : *In tempore illo, inquit, desertur munus Domino exercituum a populo diuulso et dilacerato, a populo terribili, post quem non fuit alius (Isa. xviii, 7)*. Hoc autem hyperbolice, propter Persarum robustissimam gentem, dicit ; ad cujus tunc potentiam nullus his in locis populus comparatur. De quibus magi venientes, Dei agente nutu, Christo munera detulerunt. Hinc iterum ipse fatetur loquens : *Omnes de Saba venient aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes (Isa. lx, 6)*. Quia nimirum Saba illis in partibus Persidis regionis fluvius decurrit, ex quo tota illa regio, proprio ejusdem nuncupatur vocabulo, juxta quam Arabia jacet, et confinis est regionis illius. Unde et David : *Vivet, inquit, et dabitur ei de auro Arabiæ*. Ac post pauca : *Reges Thursis et insulæ, munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent (Psal. lxxi, 10, 15)*. Nam et in his regionibus, ad orientalem plagam Hierosolymorum, magos reges exstitisse, nemo qui historias legit gentilium, ignorat ; quo profecto reges eos fuisse opinamur. Quia, etsi tria rerum munera detulisse leguntur, non ideo mox, ex Evangelio non amplius quam tres fuisse probatur. Sed ex traditione majorum, ut per eos gentium multitudo, quæ de tribus Noe filiis enascitur, ad fidem Christi ventura præsignaretur. Quorum quia nomina etiam a quamplurimis viris exprimuntur, potest fieri tot principes religionis ac potentiæ tanti itineris exstitisse, et alios quamplurimos in suo comitatu, sicut mos est magnorum, socios habuisse. Alioquin videtur difficile ut soli tres homines per alienas provincias tantum subirent negotium, et omnem Hierosolymam suo nuntio commoverent.

Sed utrum stella quam viderant in Oriente sit orta, an etiam eo positi ad Occidentem eam natam conspexerint, videtur ambiguum : præsertim cum

dicat evangelista, illis ab Hierusalem exeuntibus, **124** quod *Ecce stella quam viderant in Oriente, antecedebat eos*. Nec utique demonstrans utrum ipsa perduxerit eos Hierosolymam, et civitatem regiam intrantes deseruerit, an tantum, postquam exierint ab Hierusalem, eadem ipsa stella, quam viderant in Oriente positi, dux ac comes itineris esse cœperit. Potest quippe congruere, sicut multi doctorum tradunt, quod ex Oriente eos Hierosolymam perduxerit. Et dum requirunt humanum quasi ex lege auxilium, mox divino destituuntur. Sed si diligentius inspiciatur, nequaquam Evangelii veritas probare videtur quod ad Judæam eos illa perduxerit. Imo in Oriente tantum eos stellam vidisse fatetur, ex qua nimirum intellexere natum in Judæa, de quo Balaam prædixerat. Propter quod illi statim ut conspiciunt, Judæam petunt, et civitatem regiam, ubi ejus nativitatem ex propheticis oraculis crediderant, agnoscere deveniunt. Ubi cum Bethlehem eum natum ex prophetarum testimoniis comperissent, mox illuc iter aggressi, ecce stellam quam viderant in Oriente præviam cernentes recognoscunt. Sic namque habes in Evangelio dicentibus magis : *Vidimus, inquit, stellam ejus in Oriente*. Neque enim fatentur quod eos ab Oriente illuc perduxerit, sed tantum : *Vidimus stellam ejus in Oriente*. Qui cum profecto audissent regem, sequitur, *abierunt, et ecce stella quam viderant in Oriente antecedebat eos*. Et neque scribitur quod alibi eam vidissent, neque quod comes itineris esset. Verumtamen etsi ita possit, ac si enucleatius explanari, non mox prior plurimorum sententia videtur refellenda. Quia, etsi cursu itineris sui visibilis non præcessit, tamen illustratione fidei intus in animo comes fuit. Quod autem sidereas vias non tenuerit, ostenditur ex hoc quod stetisse supra ubi erat puer narratur. Quia si in summa cœli arce inter cæteras sita esset, unicuique domui in omni illa civitate supra verticem stare videretur. Unde patenter insinuat multum eam domui vicinam in qua puer erat, stetisse. Cæterum, si in cœli centro locata radiasset, ut ipsi de reliquis probare possumus signis, neque viantibus illis iter monstraret, neque domum in qua puer erat signanter exprimeret. In quo nimirum operis negotio, quatuor simul videtur congruere, signum videlicet, ac prophetia, et demonstratio, atque typica Hierusalem **125** novæ fide prævia cœlestis adingressio. Signum si quidem hujus mysterii fuit columna illa ignea quæ antecedebat populum Dei Hierosolymam petentem, per quam Spiritus sanctus ductor eorum designatur, qui ad Christum veniunt. Unde quidam Spiritum sanctum per stellam velut in columba visum fuisse astruunt, quod omnino Evangelium non loquitur, heque probabile aut verisimile videtur ; quanquam et ipsa figuram gesserit Spiritus sancti, per quem fides in corde credentium radiat. Prophetiæ quidem fuit, ut prætulimus, adimpletio, quia dictum erat : *Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo in Israel*. Nam etsi de Christo simpliciter, *Orietur stella ex Jacob*, possit intelligi, quia illa velut

de cœlo innuitur exstitisse, fatemur tamen quod ad utrumque referri queat : quia et Christus, juxta quod Joannes in Apocalypsi (xxii, 16) sua loquitur, stella fuit ; et in ea, quæ apparuit, Christum esse monstratum manifestissime approbatur. Nullum igitur signum congruentius poterat apparere ad invitandum, quam per quod fides credentium radiaret in miraculo ; et vera quæ Christus est, stella ex Jacob præsignaretur ex oraculo. Cui profecto vera fide Christo obsequentes configurati, per hoc jam jamque velut stellæ cœlorum, æterna perpetuitate collucentes, virtute spei in cœlestibus præsiderent. Quid enim aptius, quam per stellam fides, qua itur ad stellam, ostenditur ; ut per eam, quia lumen proprium non habemus, illustrati perpetua æternitate lucere possimus ? Demonstratio quippe Christi profecto in stella fuit. Alioquin non dicerent : *Ubi est qui natus est rex Judæorum ? vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum.* Ad quem qui pervenerit, et ingressus fuerit Hierusalem illam cœlestem, monstrabitur ei continuo Christus stella matulina juxta promissum Joannis, et ideo supra puerum recte stetit dicitur, quia idem sanctorum claritas approbatur : quam qui conspexerit, gaudebit utique gaudio magno valde, et adorare ante conspectam Dei non desistet. Quia domum semel ingressus, æterna satietate Christi lætus fruitur.

Sed Hierusalem cur iidem magi intraverint tanto præviante lumine, non abs re factum crediderim. Primo ut Judæi **126** Christum non credentes progenitum, a magis longe venientibus discerent ; et si credere nolissent, inexcusabiles omni ex parte prophetarum eloquiis convicti remanerent. Deinde ut sacerdotes, Scribæ, ac Pharisei, qui locum natiuitatis ex prophetia designabant, velut lapides milliarum immobiles permanentes, non ex ignorantia, sed ob cordis duritiam, quod credere noluerint, debite damnarentur. Tertio namque, ut Christus, qui pax nostra dicitur, de Hierusalem, quæ visio pacis interpretatur, manifestius Isaia dicente nuntiaretur : *Quia de Sion exibit lex et verbum Domini de Hierusalem (Isa. ii, 3)*, ac si diceret prædicabitur. Unde nimirum Judæis pastoribus, tanquam ex lege rationali affatu promptioribus, angelus Christum annuntiat. Istis vero magis, tanquam infidelibus, Deus signis loquitur ; quia *signa*, sicut ait Apostolus, *non fidelibus, sed infidelibus sunt data (I Cor. xiv, 22)*. Utrisque tamen de cœlo reseratur, ut ad cœlestem cœlestia jam cœlestes credendo rerum præsentia firmius invitarent. Fertur autem, ut dixi, hæc stella sidereas vias non tenuisse, quia quantisper inferius ibat, etsi superior volatu avium paulisper parebat ; quia illum præmonstrabat ex itinere, qui paulo minus ab angelis in carne minoratus, excelsior tamen sanctis omnibus natura et gratia præeminebat. Itaque stella illa, ut aiunt mathematici, vel Priscillianistæ, quam magi viderant, non ad decretum ex mathesi Christo secundum carnem dominabatur, sed ad testimonium ei ut sua creatura famulabatur. Nec

enim eum suo subiciebat imperio, sed pio indicabat obsequio. Proinde constat eam non ex illis fuisse stellis, quæ ab initio itineris ordinem servaverunt : sed novo Virginis partu novum sidus apparuit. Quod ministerium officii sui etiam ipsis magis Christum quærentibus, cum ante faciem præiret, exhibuit ; donec eos usque ad ipsum locum ubi Dei Verbum infans erat, præeundo perduceret. Qui tandem astrologi quia constituerunt hominum nascentium fatum sub stellis, præbeant aliquam stellarum homine aliquo nato cursus sui ordinem reliquisse, et ad eum qui natus fuerit perrexisse. Quia sortem quippe nascentis astrorum ordine ligari æstimant, non astrorum ordinem ab hominis nati die posse mutari. **127** Quapropter si stella illa de his erat quæ in cœlo peragunt ordinem suum, quomodo poterat decernere quid natus Christus acturus erat, quæ nato Christo divino jussu passa est relinquere quod agebat ? Si autem, ut probabilius creditur, ad demonstrandum Christum quæ non erat exorta est, non ideo Christus natus est quia illa exstitit, sed ideo illa exstitit quia Christus natus est. Ipse quippe illi, et non illa Christo nascendi causam attulit. Neque quia cessavit in primordio novam deinceps condere creaturam, ideo per hoc novum est aliquod appellandum. Quia, etsi nondum erat quæ facta est in subito, erant tamen reliqua astra singulatim composita, inter quæ ista novo exortu manifestationis officio deputatur. Nam pastoribus angeli, magis vero stella Christum demonstrat ; utrisque tamen loquitur lingua cœlorum, qui cessaverat jam jamque lingua prophetarum. Atque per hoc, utrisque cœli enarrant gloriam Dei ; ut hi qui prope ac qui longe erant, simul cœli cives fierent. Quid ergo est quod tot reges antea in Judæa nati, nemo tamen ab alienigenis adorandus requiritur, præsertim cum Herodem, quem adierant, nec adorent ? quia etsi regnantem inveniunt, alium Judæorum regem, duce de ipsis deficiente, jam natum intelligunt.

Et venimus, inquit, adorare eum. Adorare, quem Deum stella famulante intelligunt. Alioquin Herodem, quem regio cultu renitentem cernebant, primum debuerant adorare. Sed quia divinitus agebantur, ut latentem Deum in cunis, vel inter præsepia vagientem, ad adorandum requirerent, hunc nec regem intendunt, nec eum venerantur, nec aliquid eum esse computant. Quo sane inspirationis affectu et illud gestum dixerim, quod Octavianus Augustus, eo tempore quo totum sibi subditum atque subjectum persenserat orbem, atque populus universus in concione, quod supra meminimus, dominum eum totius terræ voluerit acclamare, nequaquam passus est : sed legibus hoc prohibuit, quod nullus unquam regum ante fecisse legitur. Hinc profecto patet quia vis divina, quæ istos devotionis intus agebat affectu, ipsa hunc cohibuit principem, ne sibi applauderet indebite, quod potentatu alterius totus terrarum **128** orbis sub monarchia Romani imperii subdebatur. Sed corybanta Herodes, au-

diens alium quam se Judæorum regem requirere, turbatus dicitur, et omnis Hierosolyma cum illo. Moliebatur enim, cum esset alienigena ignobilis genere, legitimus Judæorum rex videri. Unde et omnes cotices, teste Josepho, quibus Judæorum genealogia texebatur, igne cremaverat, ne notarent eum, reticendo, ignobilem, et prosapie ordinem tribus Judæ clarissimum commendarent. Æstimans se itaque nobilem videri posse, si nullis sacræ Scripturæ fascibus premeretur.

Unde verum profecto constat, quod Africanus innuit, quia fuerunt viri studiosi ex Judæis, qui dicebantur Heriles propter propinquitatem scilicet generis Christi, erantque Nazaræi, qui per omnem regionem circumeuntes, ordinem supradictæ genealogiæ Christi, partim memoriter, partim ex Dierum libris quos domi, cum incenderentur, ex archivis templi habuerant, partim vero ab avis et proavis narrantibus retinentes, litteris secundum ordinem mandaverunt. Quibus omnibus perscrutatis, ea maxime quæ in eisdem archivis, aut aliubi infra impenetrabilia locorum abdita sunt servata, ex quibus nostra divinorum auctoritas librorum derivatur hinc inde ut veritas Evangeliorum evidentius declaretur.

Regem autem Herodem ideo nominat, quamvis nequeat jure rex vocari, qui proprios nescit motus mentis regere, ut ex collatione regis Judæorum, quem magi quærentes cupiunt adorare, iste intelligatur extraneus, quia propius jam defecerat. Et notandum quod omnis qui sibi ob insolentiam vindicat indebitum principatum, et multis movetur suspicionibus, ita ut per nefas pravis argumentorum fraudibus velit cunctis obviare negotiis, ne digniori se locum tribuat regendi, quod idem indigne tenere probatur; similis est huic scelesto Herodi, qui, suis cupiditatum dolis, per multa parvulorum homicidia divino peccando contraire tentavit decreto. Unde mox turbatus plures suorum habuisse complices scribitur, in tantum ut more vulgi, Dei quondam populus ob favoris gratiam turbatus dicatur, dolens repromissum jam cœlitus advenisse. O misera fragilitatis humane conditio! quæ sepe plurimum eis favet injuste, **129** quos Dei justo judicio crudeles sustinet oppressores; nec iis metuit adulari, quos Dei in semet quotidie voluntati conspicit reluctari. Inde nimirum illud Salomonis verum probatur, *Quod rex injustus omnes ministros habebit in ius* (*Prov. xxix, 12*). Turbatus autem hic forte duabus ex causis dicitur, vel quia exitum regni sui pertimescebat; et ideo cœli Rege nato rex terræ turbatur: vel quia tam Cæsar Augustus quam senatus decreverant ne quis rex aut deus sine ipsorum consilio diceretur. Idcirco forsitan audito regis nomine, furore movetur, ne in se, si vulgatum esset senatus decreta violasse, discriminis sententia verteretur.

Congregans autem omnes principes sacerdotum et scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. Diligentiam inquirentis ostendit, ut si in-

veniret, faceret quod postea se velle insinuat; sin autem ut si ad notitiam Augusti Cæsaris, vel senatus quandoque relatum esset, sua excusaretur diligentia, cuncta quæ potuerat zelo Romani imperii peregrisse. Alias autem ob legis peritiam, ut cautius eos exploraret, si rex eorum ex lege repromissus tristes gaudentesve faceret. Christum autem ideo nominat, quia didicerat ex more patriæ Judæorum reges omnes ab unctione christos vocari.

At illi dixerunt: In Bethlehem Judæ; sic enim scriptum est per prophetam: Et tu, Bethlehem, terra Judæ, nequaquam minima es in principibus Judæ, ex te enim exiet dux qui reget populum meum Israel. Quod testimonium duntaxat nec Hebraico, nec Septuaginta interpretibus convenire, nobis quoque tacentibus comprobatur. Unde quidam calumniantes dicunt in omnibus pene testimoniis, quæ sumuntur ex Veteri Testamento, hujusmodi resonare errorem, ut aut ordo verborum mutetur, aut sensum, adeo usque ut intellectus interdum diversus videatur. Apostoli, inquit, vel evangelistæ non ex libris testimonia decerpserunt, sed memoriæ credentes, quæ nonnunquam fallitur, contraria interdum protulerunt. Quasi ex ingenio tantum artis sint locuti, et non magis divina inspirante gratia, per Spiritum, per quem olim Scripturæ sunt editæ, non contrariæ quidem, sed juxta quod opportunum fuerat, mysteria inserendo eloquiorum Dei testimonia reseraverint. Hic tamen arbitramur beatum evangelistam Scribarum et Phariseorum arguere ignaviam, atque circa divinarum Scripturarum eorum negligentiam **130** notare, et ideo sic posuisse, ut ab eis dictum est. Qui tamen etsi arguuntur socordia, sensus quodammodo restituunt veritatem. Nam in Hebræo sic habet: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Judæ, ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel; et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis* (*Mich. v, 2*). Et est sensus: nequaquam tu Bethlehem, id est Ephrata, quantitate seu numero minima es inter omnes civitates Judæ, quæ tantis civitatum millibus comparata, vix parvus es viculus. Ac si diceret: Nequaquam minima es, quia ex te magnus egredietur Christus, qui erit utique dominator in Israel. Neque putes eum de genere tantum esse David, cui promisi dicens: *De fructu ventris tui ponam super sedem meam*; quippe quia carnis assumptio non impedit divinitatem. Nam egressus ejus mea constat substantia, natus a diebus æternitatis, juxta quod in principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Neque enim conditor temporum tenetur sub tempore, quamvis Deus homo factus nascatur ex tempore. Ecce quam evidens testimonium non solum contra Judæos, verum etiam et contra eos qui dicunt Christum in carne purum hominem fuisse. Cæterum quod in Hebræo, et in Bethlehem Ephrata scribitur, et non Judæ, malitia Judæorum postea creditur commutatum, ne Christus de tribu Judæ ortus videatur. Sed illi quando necdum de Christo livore movebantur, simplicitate,

et in Bethlehem Juda efferunt, quamvis in reliquis negligentiae arguantur, quod postea in eorum eodibus minime reperitur. Ephrata quippe a Septuaginta liquido constat additum aliam ob significationem, quod multis in locis eos fecisse legimus. Nos tamen recte interea possumus probare ex divina auctoritate, Bethlehem in tribu Juda omnino esse. Legitur enim in libro Judicium (xvii, 7) quod fuerit vir Levites habitans in lateribus domus Ephraim, et accepit sibi mulierem concubinam de Bethlehem Juda, atque toties de reliquo eodem replicatur nomine. Nam et juxta Septuaginta, quamvis hic dixerint, *et tu, Bethlehem, domus Ephrata*, in Jesu Nave tamen, ubi tribus Juxta, urbes atque oppida describuntur, etiam hanc inscriptam legimus: *Theto, inquit, et Ephrata, hæc est, Bethlehem, Fagor (Jos. xv)*, ac reliquæ quæ sequuntur civitates undecim. Quod penitus nec in Hebræo nec apud alium quemlibet interpretem invenitur. Sed et omnem familiam domus **131** David hanc sorte hæreditatis tenuisse, nemo qui ambigat. Quam profecto domum de tribu Juda, et in eadem funiculam possessionis percepisse omnes pagine divinæ distributionis loquuntur. Cæterum quod Septuaginta, *et tu Bethlehem, domus Ephrata*, dicunt juxta librum Geneseos ob veritatem rei, quia ipsa est Bethlehem, ubi mortua perhibetur Rachel et sepulta in via Ephrata, qui est, inquit, Bethlehem. Sed Ephrata antiquius vocabatur, et postea propter mysticum intelligentiæ sacramentum significantius immutatur. Nam Ephrata, *furorem vidit*, interpretatur. Quod patenter Herodis præmonstrat insaniam; quia dum Christum quæsit perimere, delusus est a magis: unde iratus valde, mittens occidit omnes pueros in Bethlehem. Qua de causa recte *furorem videns*, antiquitas est appellata. Sed jam nemo timeat, nemo dubitet, nemo desperet, quia requies illa quam quærebat David, audita est in Ephrata, inventa est in campis silvæ, et domus *furorem videns* facta est *domus panis*. Unde et Rachel, figuram gerens Ecclesiæ, ibidem sepulta legitur, ut in eodem loco plena requies ejus signetur, ubi Christus panis vivus, qui de cælo descendit, quotidie ex ortu novo sine defectu versatur. Comprehenderunt eum itaque dolores parturientis antequam nasceretur Christus, et ideo *furorem videns* ante merito nuncupatur. Videbat igitur furorem, eo quod pareret iniquitatem, et jugiter dolores conciperet, et injustitias alluentius parturiret. Nullus enim magis dolor quam peccati vultus, ubi in conscientia nihil est validum, nihil sanum, sed omnia mœroribus abundant, et discernant infelicem animam pondere peccatorum. Hinc sane David miseriarum suarum perhorrens vulnera: *Turbatus est, inquit, a furore oculus meus, increpavi inter omnes inimicos meos (Psal. vi, 8)*. Cui nimirum cæcitatibus furori omnis subiacebat natio gentium, imo omne humanum genus, quia omnes eramus filii iræ. Sed gratias agamus largitori nostro, quia, ut dixi, ecce ubi domus furorem videntis erat, facta est domus panis; ubi crudelitas, ibi pietas;

ubi ira, ibi misericordia; ubi grave jugum super filios Adam a die nativitatis eorum, ibi Christi onus leve et suave jugum; et quæ erat Ephrata, ipsa est Bethlehem. In domo igitur furoris natus est Christus: et ideo jam non domus furoris, sed domus panis, quia panem de cælo venientem suscepit, felicius **132** vocatur. Quanquam et Ephrata eundem videatur sensum significare, Ephrata namque *frugifera* dicitur: quia in præsentis vite profecto excoleus agrum ubi Christus effloruit, vitæ fruges ad horreum indesinenter ferre satagit. Siquidem hic frugifera, ut ibi, cum manifestata fuerit gloria Christi, satiatur ex adipe frumenti, et repletur omni felicitate perpetua. Et notandum forte quod satis illi congruant intellectui duæ istæ unius nominis interpretationes, ex quo bene Propheta canens, ait: *Qui seminant, inquit, in lacrymis, in gaudio metent; euntes ibant et fiebant portantes semina sua (Psal. cxxv, 6)*. Flere igitur non cessat Dei Ecclesia dum est in via, etsi sepulta dicatur a mundi illecebris, quia furorem videt venturi judicis; unde exclamans dicit: *Domine, ne in furore tuo arguas me (Psal. vi, 1)*. Cum autem dicit: *Qui seminant in lacrymis*, edocet quod ex proprio labore frugifera jure vocetur. Quippe quia quotidie intra aream, quam Christus ventis labro suo permundabit, universa virtutum opera congregat et recondit. Eo itaque decebat ut Christus nasceretur in loco qui totius Ecclesiæ figuram gestaret, atque ex nomine Christum inibi cunctis pabulum credentibus a futurum innueret; quando quidem extra Dei Ecclesiam, non nisi mortis inedia crudeliter fame impietatis filios regni hujus vastat.

Tunc Herodes clam vocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit. Diligentia doli est ac fraudis, cupiens explorare, quia locum ex prophetia didicerat, quando nasceretur. Et ideo pollicitus est adorare, ne quisquam adverteret, quod ex conjectura postea colligitur, quid animo celabatur. Qui nimirum clam vocatis magis contulit cum eis, ne forte Scribæ ac Pharisei, quasi ex Dei oraculo repromissum occulerent, si aliquo significationis nutu deprehenderent eum se velle perimere. Neque enim æstimare poterat, quod contra Dei promissa tanto insanirent odio, ut non vellent suscipere eum qui vocibus prophetarum proprio ex genere fuerat repromissus. Unde clam vocatis magis, didicit ab eis diligenter tempus stellæ. Sed revera quid de ipsa didicerit, quando, et ubi, vel quomodo apparuerit, non satis claret responsis. Et ideo alii alia fingentes, velint, nolint, totum Deo possibile reliquerunt, quilibet difficultimum hominibus videtur. Interea mittens eos Bethleem dixit: *Ite et inquirete diligenter de puero, ac renuntiate mihi, ut et ego **133** veniens adorem eum*. Simulat se ergo adorare quem necare disponit, ut persuadeat eis, sine ulla fraudis suspitione, ob favoris gratiam sibi renuntiare.

Et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos donec veniret supra ubi erat puer. Deseruntur autem Judæam ingressi stellæ indicio, ut compello-

rentur ex lege propter fidei sacramenta diligentius requirere tanti regis nativitatem; quatenus et ipsi sacerdotes a magis interrogati ubi Christus nasceretur, de adventu ejus inexcusabiles essent. Ut quia socordia premebantur, ne prophetarum vaticinia intenderent, a gentibus præmoniti, saltem debitum exemplis invitati venerationis obsequium credendo impenderent, qui primi ex vaticinio ad adorandum velocius venire debuerant. Provocantur enim ad fidem, sicut scriptum est, in eis qui non erant ex populo Dei, et irritantur stulta in gente ad æmulationem ut ex utroque convicti inexcusabiles essent. Sed ipsi, tanquam Jacob filios benedicens, obfusis cæcitate oculis caligabant, quia presentem lucem non intuebantur, cujus etiam locum nativitatis ex prophetia veluti digito longe positi demonstrabant. Aliter autem, deseruntur magi divino viantes auxilio dum requirunt humanum: ut ex hoc pateat nos non debere, quos fides et Christi gratia illustrat, humanum docendi, dubietatis animo, requirere suffragium. Neque enim debuerat signum miraculi magis tanquam infidelibus ostensum, eisdem apparere legis doctoribus, quos prophetarum eloquia, et patriarcharum præsentia, atque figurarum ænigmata, velut domesticos, non modo ad fidem, verum etiam ad scientiam promissorum plurimum præstruebant. Unde timendum est de his quæ in divinis litteris habentur, si mens male devota exstiterit, infidelitatis nodo incredula, aut subterfugendi examine subdola, ne unquam ullis signorum prodigiis valeat invitari. Quia si Moysen et prophetas non audierint, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Magi autem tandem comitante stella pervenientes ad locum, atque famulante desuper, ubi erat puer, sidere, ad quem eos ex Oriente perduxerat.

Gavisi sunt gaudio magno valde. Usus itaque Scripturarum puerum cum ideo frequenter nominare videtur, ut eum recognoscas de quo propheta canit: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis (Isa. ix, 6)*. Sed si in litteris divinis nihil superfluum esse creditur, neque unus apex vel iota vacat a mysterio, textus hic Scripturarum quæstionem videtur afferre: cum nemo nisi gaudio possit gaudere, sicut nec nisi vita vivere, et morte mori; præsertim cum non, *gaudio gavisi sunt*, simpliciter annotatur, sed etiam magno valde superadditum cumulatur. Nam legimus in Genesi ad Adam dixisse Dominum: *In quacunque die comederis de ligno dignoscentiæ boni ac mali, morte morieris (Gen. ii, 17)*. Et per Ezechielem: *Impius, inquit, si egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et fecerit iudicium et justitiam, vita vivet, et non norietur (Ezech. xviii, 28)*. Nunquam itaque dixerim hujusmodi locutiones Scripturarum sanctarum supervacuas esse. Quia, sicut morti quam sæpe vivitur, et vitæ, ut usus Scripturarum approbat, frequenter moritur; sic et gaudio profecto gaudet aliquis, quando propter Deum quod est verum gaudium, gaudet. Nam vita vivere quid est aliud quam

in virtutibus vivere, et beatæ vitæ actus habere adhuc in istius corporis vita? Sicut e contrario, morte mori, quid est aliud, quam pro vitiis et peccatis morte puniri? Ut ille qui posse habebat, si vellet, non solum non mori, verum etiam obediendo quandoque per Deum immortalis haberi; fleret in peccatis moriendo mortalis, et, si non redimeretur, deinceps, post mortem carnis, ob mortem animæ æterna morte victurus. Hinc igitur profecto patet, in divinis litteris nihil supervacuum, sed, mira distinctione verborum, sunt omnia mysteriis referta, et mirabili decore sensibus variata. Unde beatus evangelista volens illud unicum et admirabile gaudium credentibus innuere, præmisit eorum gaudendi magistrum, lætandique munus, fide cum gratia desideranter quærentibus in corde cœlitus diffusum. Et non solum gaudio gavisos, sed magno utique gaudio, quo nullum est majus; atque in ipso magno gaudio eos valde gavisos. Quia potest in uno eodemque magno gaudio, alius plus, alius minus gaudere. Porro isti quorum specie genus præsentiebatur credentium, gavisos sunt ex illo magno gaudio valde, quia certi facti sunt de obtentu, fideles de præventu, devoti ex affectu, ardentes interius de inspiratu. Sed et magnum gaudium dici potest, ob distinctionem alterius gaudii; quia est et infimum gaudium, quo proprie magis gestire dicimur, etsi eo abusive, recte gaudere dicatur. Unde per Salomonem, secundum Septuaginta: *Lætantur cum male fecerint, et gaudent in rebus pessimis (Prov. ii, 14)*. Est itaque et medium vitæ, quoties de bonis Domini temporalibus gaudere populus perhibetur: quoniam, si ad eadem bona referatur, infimum esse vincitur; sin autem ad Deum qui dedit illa, saltem aliquid esse cognoscitur, quando per ea gaudento, animus ad illud summum et incommutabile bonum, si non per se colendum, sursum erigitur. Magnum vero gaudium recte non aliubi quam in Deum propter seipsum accipitur. De quo quia primitiæ gentium erant hi magi, persusi visione humilitatis, suscepta fide devoti Deum adoraverunt, et religiosi pro voto fideliter Domino munera obtulerunt. Hoc igitur gaudio beatus Joannes, amicus sponsi, gaudere se perhibet. *Stat, inquit, amicus, et gaudio gaudet propter vocem sponsi, quia amicus ejus est (Joan. iii, 29)*. Ita siquidem et isti fide justificati gaudio gaudent magno, propter charitatis ardorem læti gaudentes, quia de inimicis se profecto amicos per reconciliationem factos intelligunt. Unde nimirum suis apertis thesauris ei munera obtulisse, et procidentes devotos adoravisse Scriptura testatur. Quo facto, magnum religionis nostræ sacramentum aperitur, ut fide prævia thesauros nostros in via minime pandamus, donec transpositi inimicorum insidias, gratia illustrante, soli Domino devoti, ex reconditis secretorum cordium thesauris munera offeramus. De quo nimirum alibi thesauro recte dicitur: *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis*. Unde quia Ezechias incaute thesauros suos alienigenis universos prodidit, divina percelli-

tar sententia, et justo Dei judicio in posteris condemnatur. Veterum enim traditio est quod Parthorum ac Persarum reges nullus sine muneribus vacuus adorabat. Idcirco istos aiunt vicinitate concivium assuetos munera obtulisse. Sed nos divina ex inspiratione magis factum astruimus, ut in specie totius generis cœleste refulgeat magisterium, pro quo signanter tria obtulisse dona narratum credimus.

Aurum videlicet, thus et myrrham. Per aurum quippe, quod maxime regum est ornamentum, regis insignia declarantes: per thus vero, quia in sacrificiis antiquitus ponebatur, eum venerantes, Deum intelligere fatebantur: per myrrham, qua mortuorum corpora passim condiebantur, eum testati sunt, velut ex præstigio, humanitus moriturum. Ex **136** B quo, quod si jam tunc voce edita loqueretur, poterat, ut alibi ipse fatetur, dicere, quod ad sepeliendum eum fecissent. Jure igitur quæritur utrum singuli singula, an simul omnes tria hæc: vel certe, quod magis fatendum est, utrum eorum unusquisque forte hæc tria pariter obtulisset. Hoc enim potius congruit in mysterio. Quia nemo Christianus recte dicitur, nisi qui eum ubique Deum regnare fatetur, et pro salute humani generis Deum hominem factum, sine ambiguo mortuum confitetur. Nam isti constanter regem Judæorum inter eosdem Judæos, et apud ipsum Herodem regem requirunt; et ideo ei fideliter, ut prædictum fuerat, in spiritu aurum deferunt. Noverant eum Deum ubique omnibus sine metu humani timoris veraciter prædicandum. Et ideo **C** venerantes dicunt quod *venimus adorare eum*. Atque thuris incensum ferunt, quod solum quotidie infra sancta sanctorum mane ac vesperi eidem ex præcepto funditus cremabatur. Hominem quoque factum cœlitus inspirati Deum intelligunt, eundemque sane moriturum. Et ideo ardentem requirunt: *Ubi est qui natus est?* Atque in sepulturam ei ex fide munus mortificationis myrrham videlicet devoti offerunt. Quia unusquisque tunc Christum recte condit, cum eum in carne passum quandoquidem in seipso mortificatus veraciter profitetur. Unde Apostolus: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Deo in cœlis* (Col. iii, 3). Quippe quia offerenda sunt munera nostra Salvatori jugiter. In auro scilicet purissima divinarum rerum scientia, in **D** thure oratio jugis, vel compunctio recta: porro in myrrha ut prætulimus, tam voluntatum quam vitiorum abdicatio, atque vera mortificatio carnis prælibanda Deo signatur. Quæ munera ex thesauris animi jure recondita proferuntur, cum corde creditur ad justitiam, ore autem confessio sit ad salutem.

Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Responso, inquit, accepto, cum eos nequicquam interrogasse legimus. Sed claret veritatis indicium, quod illis cogitantibus, utrum redire ad Herodem necne deberent; quod ad eorum cogitata,

antequam deliberarent, responsum est eis. Ubi eorum sobria signatur sollicitudinis cura, et nobis evidenter innuitur quod Deus semper ubique præsens adest cordi nostro. Verumtamen, **137** quia sicut Moyses nihil dicens ad Deum mente clamabat: sic et isti tacentes pio devotionis affectu, solliciti interrogabant quid divina juberet voluntas, ne suæ temeritatis ignavia quidpiam a Dei omnipotentis libramine deviant. Forma igitur in specie cunctis imprimitur credentibus, quam devote ad Deum veniant, et, postquam venerint, ut intendant quid Deus jubeat. Scilicet ne redeant ad eum cui abrenuntiaverunt, neque vitiorum repetant calles, sed per aliam viam, id est, virtutum semitas sectando ad patriam paradisi cursim redeant: ut qui contemnendo cecidimus, obediendo et abstinendo vias vitæ apprehendamus. Et notandum quod non per angelum, uti ad Joseph, hæc repositio facta dicitur: sed sanctorum Patrum traditio est ab ipso Domino divinitus imbutos fuisse; quia neminem alium constat viam regressionis ad patriam usquam instituisse, præter eum qui se viam præbuit imitabilem, ut per ipsum ad ipsum tendentes quandoque patriam repetamus. Hinc quippe ait ipse de se, dicens: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). Per quam viam quisque gradiendo sine errore incedit, ut ad vitam festinus veritatem sequendo ingrediatur. Non enim alloquitur eos puer in præsepio positus voce humana, nondum adultus, ne contra naturam nostræ humanitatis agendo, se passim detegeret. Sed omnia sic temperat, ut latens divinitas per fidem in homine illo deprehendatur; ne cuiquam antequam oporteret inconsulte revelaretur. Quia nimirum et fides nutrienda erat ad præmium, et via doctrinarum ejus ubique sequentibus prosternenda ad gradiendum. Alioquin non vere suscepisset infirmitatem nostram, si non per omnem ætatem temporis humana crevisset provectione, et efficientias in se qualitatis nostræ, præter quæ divina virtute mirabilius operabatur, minime prætulisset. Unde recte Lucas evangelista testatur, quod *Puer Jesus proficiebat ætate et sapientia coram Deo et hominibus* (Luc. ii, 52); ut omnem provectum tam corporis quam animæ designaret, et omnem plenitudinem humanitatis in eo esse ostenderet. Unde per omnia pueritiæ suæ tempus debuit observare, quo maxime assumpta fragilitas carnis explicatur, et humilitas longanimitatis suæ indicium commendatur. Fuit igitur in eo plena humanitas, sicut et plena gratia, atque plena veritas. Ex quo Joannes evangelista: *Vidimus, inquit, gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti* **138** *a Patre plenum gratiæ et veritatis* (Joan. i, 14). Quod autem Verbum caro factum est, plenum veritatis fuit. Veritas quippe ipse unigenitus est Dei Filius, non gratia, sed natura. Quæ gratia suscepit hominem quando conceptus est de Spiritu sancto. Tanta siquidem unitate personæ, ut idem ipse sit hominis filius, qui Dei Filius unicus atque unigenitus prædicatur. In quo nimirum ipso uno Deo et homine plena gratia humanitatis, plena-

que divinitatis Veritas catholice prædicatur et colitur. Hæc igitur plenitudo divinitatis in seipsa plenitudinem habet gratiæ, quæ est tota humanitas in divinitate sua : et plenitudo gratiæ in se habet omnem plenitudinem veritatis, quæ est tota divinitas in humanitate sua. Ita ut plenitudo veritatis in se habeat perfecte plenitudinem gratiæ, atque plenitudo gratiæ in se habeat plenitudinem veritatis. Sic est igitur a divinitate plenitudo humanitatis suscepta, ita ut in humanitate ejus omnis plenitudo divinitatis, sicut ait Apostolus (Col. II, 9), corporaliter habitasse recte credatur. Ac per hoc omnia incrementa humanitatis, tam corporis quam animæ fuerant creditibus exhibenda. Sicut et plena divinitas in eo, atque gratia ex initio conceptionis corporaliter habitasse paulatim omnibus fuerat signis atque virtutibus declaranda : ut fides per gratiam libertatis arbitrio sublimius ad præmia capessenda nutrireretur. Hinc sane illis remeantibus,

Ecce Angelus Domini in somnis Joseph rursus apparuit dicens : Surge et accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi dum dicam tibi. O quam inauditum nuntium, et profundum humilitatis negotium ! Ut de quo dudum Propheta fidelis cecinerat : *Domine, refugium tu factus es nobis* (Psal. LXXXIX, 1), et, *Deus noster refugium et virtus* (Psal. XLV, 1), Ægyptum ipse per fugam asportatus intraret. Nequaquam igitur vacat a mysterio, quod refugium fugiendo petit Ægyptum ; quod virtus, quasi timore perculsa, videtur infirmari ; quod cunctorum præsidium migrat ad extraneos per fugam elapsus. Forte, sicut natus est ut corruptam redintegraret naturam, sic quoque, ut fugaces suis revocaret exemplis, aufugit. Præceptorum namque erat : *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam* (Matth. x, 23). Unde, si fortitudo se differendo reservat ad potiores virtutum agones, et universorum defensio subterfugiendo declinat ad extraneos, non debet humana fragilitas temeraria procaciter de virtute sua **139** præsumere, sed semper in omnibus, quod fructuosius sit, diligentissime pertractare. Nam Deus quod fugit hominem, sacramenti fuit, non timoris. Quia nemo occultum patitur inire conflictum, qui suum sæculis vult mandare triumphum, atque exemplum pugnandi posteris derelinquere. Neque enim mortem fugit, qui mori venerat. Neque humanas insidias expavit, qui totas diaboli versutias et fraudes venerat aperire, et superando potentius revincere. Scriptum quippe erat : *Non occides agnum in lacte matris suæ* (Exod. xxiii, 19). Et ideo provisum ne fieret in experto, quod diu, licet occulte, perhibitum fuerat in mysterio. Moliebatur enim callidus persuasor, ut Christi susceptam præveniret infantiam, et virtutis ejus anticiparet insignia. Jam forsitan senserat quædam prophetarum vaticinia in eo adimpleri. Haud dubium quin intellexerat juxta illud prophetæ : *Priusquam puer sciret vocare patrem aut matrem, secundum humanitatis infantiam, virtutem accepisse Damasci, et spolia Sa-*

marie (Isa. viii, 4).. Et hac quippe fuga Isaias prædixerat dicens : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, carne videlicet absque peccato circumtectus, et ingredietur Ægyptum, et movebuntur simulacra Ægypti a facie ejus* (Isa. xix, 1), quod multorum traditionibus approbatur : ita ut in quadam civitate Frondosii ducis omnia idola penitus corruerint in terram. Et de quinque civitatibus loquentibus lingua Chanaan earum una tunc vocata est civitas solis, in qua diutius dicitur habitasse. Nam, ut quidam supputant, ab ingressu Ægypti usque ad principium regni Archelai, septem tuere anni, quibus in Ægypto Christus delituisse creditur. Felix, inquam, regio, quam tanto tempore spatio sol justitiæ suæ illustravit præsentia ; ut quæ tantis erat idolorum sordibus polluta, fieret demum tanquam hortus irriguus doctrina Christi, et tanquam paradisi Domini, cœlesti disciplina clementius adimbuta. Unde nimirum constat, quod deinceps pene tota illa regio facta sit monachorum, non minus cœnobialis quam anachoretica, in modum paradisi quodammodo cœlestis habitatio. Quæ qui nosse voluerit, legat Vitas Patrum, et collationes eorum ; satis abundeque clarebit Christum non, abs re descendisse in Ægyptum, imo genitum eorum audisse qui vexabantur terrenis operibus, et descendisse liberare eos ; ut essent, Pharaone submerso, liberati jugo servitutis, qui tantis tribulationibus et angustiis premebantur.

140 *Futurum est enim, inquit evangelista, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum.* Angelus enim Domini, quod Herodes dolose insidiando se promiserat eum adoraturum, aperit, et præmonet ex consilio transportandum, quem ille fraudulenter tractabat ad perimendum. Ex quo profecto liquet, quod fraudes et simultates, atque omnes doli nunquam lateant oculos divinæ majestatis. Idcirco virum sanguinum et dolosum passim Dominus abominatur, et in fasciculo divinæ ultionis involvit : *Accipe, inquit, puerum et matrem ejus.* Hinc Joseph non quasi maritus, sed velut nutritius ac custos infantiae Salvatoris in comitatu adsciscitur, et commendatur ei servanda virginitas. Nocte autem ideo tollitur, ut per hoc commendet qualis vel quanta caligo infidelitatis terram Judæam obtenebrasset. Quia nimirum corda Judæorum non aliud quam cæcitatæ nox premebat. Hinc igitur nocte exiit, quia occulte per fugam ad illustrandam Ægyptum descendit. Cum vero hinc reascendit, neque nox, neque dies describitur.

Ut adimpleretur, inquit, quod dictum est a Domino : Ex Ægypto vocavi filium meum. De adimplitione quidem prophetarum jam supra tractavimus. Sed et nunc ideo fugisse dicimus, ut legis veritas constaret, prophetiæ fides daretur, Psalterii testimonium, quando David verus fugit a facie Saul regis, firmaretur. Unde et Dominus : *Necesse erat impleri quæ scripta erant in lege et prophetis et psalmis de me* (Luc. xxiv, 44). Ubi autem hoc scriptum sit, fre-

quenter omnium interpretum clarissimus atque A eruditissimus interpres noster testatur, juxta Hebraicam veritatem quod in Osee scriptum legatur. Nonnulli tamen, sicut nec ipse denegat, ex libro Numerorum, dicente Balaam, hoc sumptum asseverant. Nam et in aliquibus codicibus prophetarum, *Ex Ægypto vocavi filios meos*, sæpe invenitur, quod magis omnino filiis Israel de captivitate venientibus convenit. Sed nos beatum evangelistam et Hebraicam sequimur veritatem, amplissime confitentes quod de Christo, etsi aliud significet, ex præsentio prophetarum recte credatur. Verumtamen ex Numeris hoc sumptum esse videtur, et astruere quod legitur, sicut dictum est a Domino. Quia si ab aliquo sanctorum prophetarum, ut aiunt, rotatum esset in ore Matthæi, sicut dictum est per Prophe-
tiam rectius diceretur. Nunc autem quia forte ex Balaam **141** barioli videtur dictis hic insertum, jure Deus auctor hujus prophetiæ, qui per eum locutus est, astipulatur. Sed quid horum verius sit, nullam objectionis controversiam quærimus. Quia etsi in utrisque locis de Christo dictum accipitur, evidenti-
us inde duntaxat hæc firmatur assertio. Duobus namque vel tribus testibus stabit omne verbum. Et notandum quod dicitur, *Ex Ægypto vocavi filium meum*. Meum, inquit, quia Verbum caro factum est, et secundum unitatem personæ, unus idemque hominis filius, et Dei utique proprius appellatur.

Tunc Herodes videns quod illusus esset a Magis, iratus est valde. Et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Hæret hæc sententia, quod illusus est a Magis, ubi ait, quia per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Et ideo valde iratus dicitur, quia cum esset primum de nativitate Christi furore turbatus, postea delusus, valde flammis succensus ira accumulatur. Occidisse autem eos dicitur, quia præcepit verbo: lingua enim usus est pro gladio. Unde scriptum est: *Et lingua eorum gladius acutus* (Psal. lvi, 6). Omnes pueros qui erant in Bethlehem ideo occidit, ut is, qui in ea dudum natus dicebatur, non effugeret. Et non solum eos tantum, qui in eadem reperti sunt civitate; verum etiam et in omnibus finibus ejus circumquaque tenera matronarum pignora jugulavit a bimatu, et infra secundum tempus quod exquisierat a Magis. Secundum tempus igitur quod exquisierat a stellæ nascentis ortu, ubi non verisimile videtur eum sustinuisse, ut e vicino duobus annis expletis ad se redirent. Quia bimatus Græce duos significat annos. Unde quidam suspicantur, quod integro nativitate Christi expleto anno, venerint: deinde alio anno transacto, videns se Herodes delusus, furoris stimulo pueros jugulari. Ac per hoc a bimatu et infra duorum annorum tempus, exquisitum ab eis jure narratur. Sed tamen magis reor fatendum, quod idem quibuslibet ex rebus fraudis suæ venena tanti temporis silentio presserit, ut eum quandoque sollicitius deprehende-

ret, ne laboretur e manibus. Et ideo fortassis duobus eum constat sustinuisse annis, ne forte quibusque delitesceret argumentis. Aut certe qui missi fuerant, tandem morarum causis explicitis interdum renuntiassent. Sed dum pro certo se comperit delusum, **142** occidit omnes, pueros qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus a bimatu et infra. A bimatu scilicet, ex quo constat stellam apparuisse, usque ad puerum unius noctis. Quoscumque igitur hujus temporis puerorum lactans concluderat ætas, idcirco jugulari præcepit, ut in nullo se dissimularet si esset cujusque gratiæ filius, nisi modis omnibus infra hoc spatium comprehensus, saltem inter plurimos necaretur. Omnes igitur occidit, ut unus non effugeret. Sed quanti eorum essent, non facile reperitur, etsi quorundam traditio habeat juxta Apocalypsin Joannis centum quadraginta quatuor millia fuisse (Apoc. vii, 5). Nam ibidem ex omnibus tribu duodecim millia leguntur ascripti; hic vero tantum ex Bethlehem atque ejus finibus omnes perhibentur occisi. Rursus alii asseverant per viginti locorum spatia duo millia infantum occisos fuisse, ita ut in singulis locis centum perempti essent. Quod nos non astruimus. Quia quod in Scripturis sanctis non legimus, melius ignorare quam temere definire credimus. Hoc tantum ad præsens fatemur, quod Deum non lateant, cui omnia vivunt, qui pro Domino mortis dispendium subierunt. Præoccupavit autem crudelis jussio regis omnes fines ejusdem civitatis, sicut et omne tempus quod dudum exquisierat a Magis, ut neque loco neque tempore celaretur, qui sine loco ac tempore eum patre manens infra tempus ac locum nascebatur localis. Unde nonnulli anno expleto nativitate, verius opinantur pueros occidisse; sed ideo a bimatu, ut sicut præoccupaverat circumquaque fines civitatis; ita præoccupaverat ultra integrum annum tantumdem temporis spatium, atque infra præteritum totius ætatis usque ad puerum unius noctis terminum. Noverat igitur callidissimus hostis, divinitatis puerum subito coram oculis vel duorum annorum vel unius noctis apparere potuisse, ut ætatem sui temporis celaret, et ideo sub hac conditione, hinc inde temporis ac locorum partes omnes præoccupavit, ut absque ullo ambiguo in mortem eum quem quærebat concluderet.

Tunc impletum est, quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus. Rachel plorans filios suos. Veteris quidem fortasse recordatur historiæ (Jud. xix, xx), ubi propter uxorem Levitæ fornicatione peremptam secundum numerum duodecim tribuum in duodecim partes divisam, omnis Israel **143** tribum Benjamin, præter trecentos viros, omnem usque ad internecionem delevit. Quorum qui superfuerant ploratus et ululatus vox tanta usque Rama duodecimo milliario ab Bethlehem audita exaggeratur, ut hyperbolice Rachel jam mortua dolentis affectu filios flere dicatur. Unde nimirum per hoc de Chal-

dæis textitur historia, quod similis esset ab eis priori cladi populo Judæorum futura vastatio. Sed verius revelante Spiritu sancto, per beatum evangelistam prophetia de nece puerorum accipitur, qui cæsi sunt pro Christo, quamvis ad utrumque more prophetiæ referri posse non incongrue videatur. Hinc ergo recte dicitur, quod tunc impletum sit, quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: *Vox in Rama audita est*. Quia nimirum etsi ad imminens captivitatem Judæorum sermo prophetiæ respicit, tamen in eo velut ex umbra, corporis veritas, futura scilicet cædes infantum pronuntiatur. Et ideo adimpletum esse dicitur, quod interea usque dum fieret, legentibus velut semiplenum jacebat; quia quod tunc in littera rei gestæ sonare videbatur, aliud longe futurum occultius promittebat. Nam Rama, quo dicitur vox ploratus et ululatus resonasse, non nomen loci putare debemus, qui est juxta Gaba, duodecimo, ut dixi, ferme milliario a Bethlehem; sed Rama *excelsum* interpretari doctorum dictis quam sæpe probamus. Vox igitur in Rama audita est, videlicet in excelsio. Quia planctus lugentium longe lateque resonans per exaggerationem ad Deum usque in cælum pervenerit. Diverse namque in Scripturis sanctis, vox clamoris in excelsio ad aures scilicet Dei altissimi dicitur pervenire, sicut clamor peccati quod jugiter ante Deum contra delinquentes clamat. De quo Dominus: *Clamor Sodomorum venit ad me* (Gen. xviii, 20): Et alibi propheta, cum peccata populi commemorasset: *Nonne, inquit, in auribus Domini sabaoth sunt hæc omnia?* (Isa. v, 9.) Fit itaque et eorum clamor, qui paupertate vexati, ab exactoribus crudeliter affliguntur; vel certe viduarum et pupillorum, quoties injuste opprimuntur. Unde Dominus: *Vociferabuntur, inquit, ad me in tempore, et ego exaudiam clamorem eorum* (Exod. xxii, 23). Fit et sub ara Dei clamor sanctorum interfectorum propter verbum Dei, et propter testimonium quod habent, quorum sanguis effusus est super terram. De quibus beatus Joannes in Apocalypsi sua (vi, 10): *Et clamabant voce magna* 144 *dicens: Usquequo sanctus et verus, non judicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?* Nam et vox sanguinis Abel contra Cain de terra clamare dicitur. Atque ideo Dominus: *Ut veniat, inquit, super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justii, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare* (Luc. vi, 51). De quorum medio vox eorum in Rama, videlicet in excelsio, tanto clarius audita prædicitur, quanto crudelius vita totius turbæ innocens pro uno omnium Redemptore jugulatur. Quæ si tunc ac si ex præscientia vox ista infantum clare sonuit ab excelsio, cum propheta hæc cernebat in spiritu, longe validius infremuit, cum jam multorum millia et inanes passim suis implebant auras gemitibus; quando gloriosa infantum ac simplex puritatis vitæ turba pro Christo in morte succubuit; quando eorum omnium genitricis vultibus suffusus

lacerantes vertice criues trahebantur, et nuda rumpebant pectora: quando lacrymosis genas rigabant imbribus, et totum infeliciter corpus suis sauciabant unguibus: quando non minus patres ac matres, quam et omnis cognatio eorum saas tendebant palmas, et dabant lamenti voces in cælum. Nunquid non tantus clamor omnium et crudelis Christi persecutio ab omnibus poterat non venire in cælum? Num et vox sanguinis tantorum poterat silere super terram, cum vox sanguinis Abel ad Deum clamet de terra in cælum? Vox igitur in Rama digne audita est; quia in eorum specie genus omnium, qui pro Christo passuri erant, figurabantur. Unde nec immerito, dum sub ara Dei cum cæteris iniantur mansuri, etiam in eorum vocibus, dicimus omnium sanctorum Martyrum voces in Rama, scilicet in cælestibus jam audiri. Et ideo non modicum fuit prophetæ, tanti mysterii sacramenta, licet obscure, diligentius præsignare: ut sicut in illis jam genus omnium pro Christo martyrum signabatur: ita sane in Rachel figura totius Ecclesiæ plorantis in hac valle lacrymarum expressius pro suis monstraretur occisis. Mox igitur Virginis partu editus mundo Christus apparuit, a passionibus cœpit: quia dum ipse persecutionem patitur, sanctorum omnium persecutio in eo nimirum velut ex præscilio figuratur. Super quem isti proprio primum cruore dedicantur ad victimam, ut tenera adhuc et lactans infantia totius corporis, donec omnia viri perfecti membra in unum 145 colligantur, initium significantius exhiberet. Igitur occiduntur infantes dum Christus infans quaeritur. Et in eisdem infantibus nascitur forma martyrii, ubi totius Ecclesiæ infantia mirabiliter dedicatur. Ex quo sensim membra corporis parantur Christo conformia, donec omnes in mensuram plenitudinis ejus in virum perfectum ad æternitatem regenerati, celerius occurramus. Et ideo Rachel, quæ *ovis Dei* dicitur, videlicet Christi Ecclesia, jure teneros suos morte peremptos deplorat agnos. Neque consolari vult in præsentiarum, quia non sunt; sed omnem suam spem, et consolationis gaudium ad æternam transmittit vitam, ut ubi eos recipiat beata immortalitate vestitos, quos hic amisit quambrevi vita expoliatos. Nam de Rachel docet lectio Genesis (xlviii, 7), ubi ait, quod mortua est et sepulta verno tempore in via Ephrata, quæ est Bethlehem. In via namque sepulta est, quia typus erat Ecclesiæ, quæ nondum est in patria, sed in via quæ Christus est, per quam transeunt eunt, et flent portantes semina sua. Quorum itaque vocem in excelsio ascendere, et eorum ploratu quotidie aures Dei pulsari, nemo qui sane sapi potest ambigere. Verno quoque tempore sepelitur in via, quia dum hic in Christo sumus, pariendo illum jugiter mortificamur, et absconditur vita nostra, quousque frigus infidelitatis pertranseat, ut cum Christus apparuerit, qui est via, et veritas, et vita nostra, tum simul cum eo et ipsi appareamus in gloria. Interea autem vox clamoris quotidie inaltatur et ploratus ac luctus augetur;

nimirum quia de hoc mundo non sumus : si enim de mundo essemus, mundus quod suum esset diligere. Nunc autem Rachel nostra, dum parit in via, tristitiam gerit, quippe quia dictum est ei : *Vos plorabitis et flebitis, mundus vero gaudebit*. Sed mox additur consolatio, quod *tristitia vestra vertetur in gaudium*. Unde nimirum nequaquam hic vult consolari, quia filii ejus non sunt de hoc mundo, sed totam cum suis eo se transponit, ubi Christum suæ satiæ cibum ante se in domo panis natum et passum atque resuscitatum transmisit. Interea quia de hoc ad materiam suæ quantitatis pauca libavimus, restat quærerere **146** juxta historiam, quomodo Rachel filios Judæ, id est Bethlehem, quasi suos ploret ; profecto cum ex ea natus est Benjamin, in cujus tribu nullo modo Bethlehem civitas invenitur. Quod forte brevius referatur, dum sepulta inibi juxta Bethlehem in via legitur, ut ex æterno corpusculi sui hospitio nomen matris acceperit. Sin alias idcirco flere innuitur, quia Juda et Benjamin duæ tribus junctæ erant : Herodes autem præceperat non solum in Bethlehem pueros interimere, verum et in omnibus circumcirca finibus ejus, qua cædis occasione jussu regis accepta, intelligimus etiam multos de Benjamin morte fuisse peremptos. Plorat autem Rachel eos filios suos, et non recipit consolationem, secundum duplicem quorumdam intelligentiam. Sive quod eos in æternum mortuos æstimaret. Sive quod hic consolari se nollet de his, quos sciret in æternum esse victuros. Verius tamen in Rachel, ut diximus, figura totius Ecclesiæ exprimitur. Et ideo ex utraque parte illi duo isti sensus conveniunt : seu quod non tantum peremptos doleat. Sed eos etiam lugere probatur, quos primum genitos retinere, vel certe nondum genitos generare voluit. Ex quibus nullam recipit consolationem, eo quod æterna morte sint perempti, quia non sunt in æterna soliditate mansuri. Seu noluit consolari, quia non supererant quos dolebat amissos : eo quod hi qui mortui videbantur, in æternitatis perfectum martyrio erant translati. Consolatio namque de re amissa jure quæritur præstanda, et non habita vel possessa. Quia ex aucta felicitate profecto gaudium æternæ vitæ copiosius in posterum generatur. Verumtamen quamcunque horum quisque sensuum receperit intelligentiam, tropicam locutionem intercurrene necesse est non refugiat. Ac per hoc etsi ad Rama usque vox ploratus ex sepulcro Rachelis pervenisse juxta litteram prædicatur, non abhorret a vero, sicut et mortuam non fabulose, sed formatæ locutionis modo, apte filios deslevisse comprobatur. Melius tamen per Rachel, quam si Bethlehem civitas plorasse diceretur, mystici figura sacramenti introducitur ; quia per eam in omnibus schema Ecclesiæ Christi legentibus apertius **147** commendatur. Commendatur autem per Rachel Christi Ecclesia cum suo capite hinc inde tam translato morte quam peremptos supplicio deslevisse ; sicut et per Herodem diabolus cum suis membris penitus

designatur. Itaque didicit Herodes, Christum ubi et quando venisset, nec tamen eum veneratur ut Christum, neque unde sit intelligit, aut ad quid venerit qualiterve, penitus non requirit. Sic et omnes iniqui, membra videlicet inimici, quamvis Christum false nominent, nec intelligunt, nec venerantur digne, nec requirunt, sed persequuntur eum in membris suis, et prave vivendo, recedunt procul, et avertuntur.

Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini in somnis apparuit Joseph in Ægypto dicens : Surge et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel. Herodem autem hic non eum debemus accipere, quem postea Joannem legimus decollasse : sed eum de quo jam supra disseruimus, cujus fuisse filius idem ac successor non ambigitur. *Tolle, inquit, puerum et matrem ejus ; puerum sane et non filium, matrem pueri et non uxorem suam.* Porro in somnis jubetur redire, sicut et antea præmonitus erat in somnis, ut in Ægyptum descenderet ; quia nec dum publice revelabatur, cui Angelus devote servitutis officium deferebat.

Defuncti sunt enim, inquit, qui quærebant animam pueri. Ubi recte innuitur, quod rege crudeli extincto, complices ejus illico periire, qui pariter in necem Christi, invidiæ aut timoris, adulationisve gratia tractaverunt. Mirum igitur, quomodo dictum sic, qui quærebant animam pueri, cum Dominus dicat : *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere (Matth. x, 28).* Si enim anima invisibilis et impalpabilis non potest occidi armis istis corporeis, quomodo recte quæritur ad perdendum, præsertim cum sit post exitum carnis etiam immortalis ? Sed animam hic simpliciter aut pro sola carne posuit, aut certe, quod magis reor, pro vita præsentis ; quia nonnunquam anima in Scripturis pro vita hac temporali accipitur. Unde recte quæsisse animam pueri censetur, qui præsentem **148** ejus vitam extinguere moliebantur. Sed et notandum, Christum animam habuisse, quod Apollinaristæ contradicere conantur. Pluraliter autem forsitan ideo dicuntur, etiam ut per hoc sævitia Herodis atrocior pertractaretur. Ferunt enim, quod idem priusquam moreretur, jussit super funus suum omnes Judæorum occidere nobiliores, saltem ut per hoc cogenter Judæi flere ac si mortem ipsius. Quod forte volens Angelus innuere : *Defuncti sunt, inquit, qui quærebant animam pueri.* Possunt et pro uno per synecdochen, quamplurimi significantis mortui appellari, ut per hoc omnis ordo persecutorum cessasse persequi clarius designaretur. Quo defuncto, sancta Dei Ecclesia in Christo vivens, per amplius et perfectius ad cœlestem Jerusalem quotidie invitatur. Hinc sane typum Ecclesiæ jure præmissimus, dum non modo illius vox ploratus quoque auditur, quæ nullum habuit de amissis filiis dolorem jam defuncta, sed etiam per eam hujus Ecclesiæ vox quæ diu sterilis jam nunc secunda sublimius audita significatur. Non quod non sint qui per Martyrium

mortui putabantur, præsertim cum æternitatis augmento transvecti credantur identidem ad gloriam. Sed quia eos retinere non valuit omnes, quos parturivit, vel eis persuadere ad fidem de tyrannide quos ad præmia melioris vitæ jugiter invitabat. Consolatione enim eget, ut diximus, res amissa, et non aucta; quia felicius transformata in melius potius gaudium affert, quam mœrorem, et lætitiâ fruentibus illa coacervat. Unde beatus evangelista hujusmodi volens confirmare figuram, subtexendo quæ sequuntur, addidit dicens:

Surgens accepit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire. Et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth. Servari itaque typicam narrationis figuram recte diximus; quia Joseph apostolorum gerit speciem, quorum officio Christus circumferendus erat passim per universam hanc mœroris ac tribulationis Ægyptum. Hi vero tanquam defuncto **149** Herode, videlicet, populo Judæorum, sub ejus regimine in passione Domini infidelitatis vitio perempto, Judæis prædicare sunt missi, ad quos Dominus velut ad oves perditas fuerat directus. Sed manente hæreditario infidelitatis dominatu, metuunt et recedunt, admoniti per visum sancti Spiritus; donum gratiæ in gentibus contemplantes, ad eas transferunt Christum olim Judæis missum. Alioquin quomodo Joseph audiens quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illuc ire, si per angelum ascendere monebatur? Nunquid vir justus timere debuit, quod per angelum imperatur? Aut si infirmitas ejus fuit, ut pro infidelitate timeret, quomodo rursus ut in Galilæam transeat sine ulla reprehensione monetur per angelum? Reverti ergo ad Judæam jubetur et timet, in Galilæam vero regionem gentium admonitus transire penitus non recusat. Aut enim eum timere ita tenuis, si forte jussum est, non oportuit, aut certe per angelum præceptio mox mutanda inferri non debuit. Unde liquido constat, typicam in hoc rationem servatam fuisse. Aut forte hoc ita intelligendum putamus, quod Joseph audiens, *Vade in terram Israel*, intellexerit se primo jussum esse ire in Judæam, haud dubium quin ipsam putabat terram Israel. Sed postquam comperit illic regnare Archelaum, noluit se periculo subijcere; præsertim quod æstimasset Christum et partes ejus, de quo responsa angelica talia monuerant, alibi non esse habitandum quam in Jerusalem, ubi templum Dei erat et prophetarum omnium celebratio. Quo profecto iturus esset, si non Archelaus ibidem vice patris regni jam sceptrâ moveret. Veruntamen angelus cum dixisset, *Vade in terram Israel*, non Judæam, sed Galilæam voluit intelligi, quam etiam Judæorum populus incolebat, in qua nimirum Nazareth constat fuisse. Galilæa namque metropolis erat civitas, ad quam, velut pars in toto Nazareth pertinuisse probatur. Porro videns angelus errorem de

pietate descendere, et timorem ac si de providentia, monuit eum ire in Galilæam civitatem Nazareth, non mutans visionis præceptum, sed manifestius corrigens pietatis errorem. Unde continuo evangelista, ut apertius commendaret sic fuisse prædestinatum, **150** adjecit dicens:

Ut adimpleretur quod scriptum est per prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur. Ex quo colligitur aliud prius angelum nequaquam præcepisse, quam quod hinc inde prædestinatum erat. Non enim rerum eventum secutus est ipse processus, sed processum ejus passim consecutus est rerum eventus. Non simpliciter quidem, ut reor, processus qualibet causarum specie in aliquo transformatur; sed in omnibus prædestinationis veritas ita tenuis adimpletur, ut typice gestarum ordo doctrinarum pene in omnibus figuratarum rerum sacramenta afferret. Unde nimirum parvuli primum ideo trucidantur, quorum nulla nisi innocentia exstitit causa; ut omnes intelligant martyrium, neque ex reatu culpæ constare, neque ex merito, aut ulla electione, nisi ex Dei gratia cuiuspiam provenire. Et revera hic omnia sic contextuntur, ut et veritas pateat, et sacramentorum typica suffragentur eloquia. Hinc sane adhuc movet aliquos, quod Lucas refert, monarchiam regni Herodis divisam in quatuor partes; quomodo verum constet, quod Joseph audiens Archelaum regnasse in Judæa, timuerit illo ire, et non magis in Galilæam, ubi Herodes alius, Evangelicis teste, regnasse perhibetur. Sed hanc quæstionem Josephus, et alii quamplurimi solvunt, dicentes primum Archelaum, totius regni post patrem monarchiam suscepisse, atque illo insolescente dejectum fuisse a Tiberio ex patris solio, divisumque regnum in quatuor tetrarchas. Quarum unam, Galilæam videlicet, fratri ejus Herodi contradidit, quam necdum perceperat, quando Archelaus adhuc omnem regni monarchiam suo crudeli vexabat imperio; sed postea justo Dei judicio Lugdunum exsilio deportatus est, quæ Galliarum est civitas. Et hinc est, quod Joseph antea eum velut hæredem crudelitatis providus metuebat: *Ut impleretur, inquit, quod dictum est per prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.* Si enim cuiuslibet prophetarum satis præfixum in Scripturis testimonium habuisset, nequaquam sicut dictum est, per prophetas differenter dixisset. Veruntamen magis sensum, ut reor, de ipsis sumens Scripturarum locis, suæ expleverit assertionis fidem, quoniam hic velut sanctus sanctorum Nazaræus jure vocatur. Nam secundum **151** Hebraicam veritatem scriptum in Isaia legimus: *Exiet virga de radice Jesse, et Nazaræus de radice conscendet (Isa. xi, 1).* Ergo Nazareth non minus germen novellum, quam flos campi interpretatur; de cujus radice germinis, ut reor, sanctus sanctorum, scilicet Nazaræus nuncupative, ad significandam æternitatis suæ substantiam, legitur ascendisse. Quo enim rectius nutrireretur, quam in Nazareth, ex qua nomen daretur, quo esset indicium, quia essentialiter

ipse sanctitas in sanctitate nutritus, Sanctus sanctorum recte sit appellandus? Hinc profecto liquet, quia sicut elegit tempus quando nasceretur, et locum in quo nasceretur: ita et civitatem recte dicitur elegerisse, in qua etiam ad explananda suæ incarnationis mysteria significantius coalesceret. Est itaque usque hodie in Galilæa viculus contra regionem in quinto decimo ejus milliario ad orientalem plagam, juxta montem Thabor, nomine Nazara, quem multi putant eandem Nazareth dudum fuisse; sed paulatim deficiente civitatem in viculum commutatam. Dominus autem in ea ideo enutritur, ut per eam quis sciat, qui nuncupandus est, ex ea plenius dignoscatur. Nam Nazareus varie in Scripturis sacris accipitur. Siquidem in lege Nazaræi erant, quorum votum ad tempus erat, aut certe a primordio usque ad finem Nazaræi sanctificationis suæ fiebat gratia. At vero de hac civitate qui forte essent lege patriæ, similiter et ipsi, Nazaræi aut certe Nazareni quamlibet ob distinctionem sunt vocati. Inter quos nimirum Salvator Nazareus voluit appellari, quatenus idem agnosceretur, qui per Danielem futurus prædicatus est Sanctus sanctorum. Nam et discipuli primum sunt Nazaræi dicti, postea vero Christianitatis vocabulum sortiuntur a Christo, et generaliter omnes Christiani hactenus nuncupantur, de quibus recte canitur: *Quod candidi facti sint Nazaræi ejus* (*Thren. iv, 7*), splendorem Deo dederunt, quia nuptiali veste sunt induti, Cæterum quidam hæretici Nazareni sunt vocati, eo quod in Christum crediderint, ita tamen, ut omnia Veteris Testamenti instituta servare contendant. Sic enim Christum prædicant suscipi debere, ne legalis umbram videantur omittere. Quorum quia schisma specialem elegit vitam, speciale sibi, **152** nescio quo auctore, Evangelium invenerunt, quod Nazarenorum proprie nominatur. Qui quasi de religione gloriantes nomen sibi sanctitatis dederunt, et rei facti sunt, non credentes omnibus Christum ad justitiam posse sufficere. Unde supersticiosi conantes nova veteribus assuere, pejorem operati sunt scissuram, et facti sunt sine Deo, qui sine fide inveniuntur. Porro Evangelium cum dixisset, quod veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum erat per prophetas, quoniam Nazareus vocabitur, illico adjunxit, dicens:

(CAP. III.) *In diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto Judææ, dicens: Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum. Ex quo non modica quæstio videtur inter utrosque evangelistas generari. Nam Matthæus continuo ut infantem vel puerum ex Ægypto revocatum commemorat, statim quasi in diebus illis Joannem Baptistam venisse confirmat; cum Lucas anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ithuræ et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha, fa-*

ctum fuisse verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto manifestius declarat; atque insinuat jam tunc Jesum ferme annorum fuisse triginta, quando mox baptizatus ab eo monstratur. Unde nimirum constat intelligere nos debere alios hos dies temporum, quando, Scriptura teste, Archelaus adhuc Judæam regebat; alios, quando Lucas per terrenas potestates, more historiographorum, expressius præconem Christi ad prædicandum venisse declarat. Nam tunc Christus, ut conjicitur, ferme infra octo annorum erat, nunc vero jam circa triginta annorum spatia versabatur. In tantum siquidem ipsa tunc commutata sunt tempora, ut et Judææ Pilatus præsideret, et regnum per tetrarchias divisum sub principibus sacerdotum Anna et Caipha commemoretur. Quo profecto patet, Matthæum per hoc quod ait, *In diebus illis*, non tantum pueritiæ tempus insinuasse, sed omnes **153** dies quo cœperat habitare Nazareth, usquedum ascenderet et ipse de Galilæa, ut baptizaretur a Joanne, contiguos voluit demonstrare. In quibus diebus cum adhuc Nazareth parentibus subditus habitaret, venit Joannes prædicans baptismum pœnitentiæ in deserto. Nam et Lucas hoc insinuat dicens: *Puer autem crescebat et confortabatur, plenus sapientia, et gratia Dei erat cum illo. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die solemnâ Paschæ* (*Luc. ii, 40*). Ac deinceps: *Cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis in Hierosolymam, secundum consuetudinem diei festi; consummatisque diebus, cum redirent remansit puer Jesus in Jerusalem. Et cum requisissent eum, invenerunt eum in medio doctorum* (*Ibid. 42*). Ac deinde scriptum est, quod *descendit cum eis et venit Nazareth, et erat subditus illis* (*Ibid. 51*). Ex quo nimirum datur intelligi, quod in eisdem diebus, quibus a principio cœpit habitare Nazareth, adhuc eo ibidem commorante, venit Joannes in desertum parare viam adventus ejus, et prædicabat pœnitentiam, et quod appropinquasset regnum cælorum. Atque eadem primum veritatis præco annuntiat, quæ deum per se ipsa Veritas auctoritate sua prædicat ob salutem hominis, ac commendat. Quippe quia vox præibat verbum, rectum erat ut primum annuntiaret, quod postea ex eodem verbo consonum sonuisset; prædicans in deserto Judææ, ac dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.*

Porro, dicens, retulit ad hoc quod ait, *pœnitentiam agite*; prædicans vero, ad illud quod dixerat: *Quia appropinquavit regnum cælorum.* Neque enim duo pariter verba geminari poterant absque intelligentia, ubi nec apex vel iota vacat a mysterio. Pœnitentiam igitur agere, est prioris vitæ errores in se punire, deinde promissionibus regni cœlestis spe animos ad superna erigere, atque ad melioris vitæ actus studia provocare. Nihil enim ad persuadendum animos auditorum magis valere poterit, quam spes æternæ promissionis, et metus tormentorum, atque comminatio divinæ majestatis. Quæ nimirum satis ad persuadendum apta conspiciens divina pro-

videntia, voluit dicendo *pœnitentiam agite*, mon-
strare, quod prima sit miserorum virtus, ut per pœ-
nitentiam discant in se perimere veterem hominem.
et odisse vitia; quod nisi quisque fecerit, non modo
virtutes apprehendere, verum nec suppliciorum
poterit exitio liberari. Pœnitentiæ quoque virtus
timore concipitur, **154** sed ipse timor, divina inspi-
rante gratia, tantisper de sapientia generatur. Hinc
namque scriptum est: *Initium sapientiæ timor Domini*
(*Eccli. 1, 16*). Siquidem pœnitentia a puniendi ore
vocari creditur, qua quisque punit quæ novit se illicite
commississe, quod nemo digne valet agere, nisi per
sapientiam illustratus cœperit inter bonum malumve
discernere. Sed timore commotus dum mala fortiter
in se puniendo reluctatur, necesse est spe gra-
tiæ subrigatur, quatenus per hanc ad ea quæ digna
sunt inhiare consuescat. Nemo igitur consuescere
recte potest quæ sectanda sunt, si non prius dissue-
scat quæ contraria probantur, et perimunt virtutum
conamina. Idcirco sub hac deliberatione, quicumque
salubriter vult agere pœnitentiam, semper timorem
divini examinis, et metum pœnarum ante oculos
ponat. Deinde pudore velatus jugiter ante Deum,
atque verecundia coopertus, dolorem cordis fletibus
attemperet; quia sine dolore nulla queunt esse vul-
nera, si vitalia membrorum non fuerint circummor-
tua. Quod si itaque vulnus cordis non doluerit,
emortuum est illud, et eo magis est incurabile quod
nec se sentit, neque supervenientem medicinam sen-
tiendo valet suscipere. Quod si sentire cœperit, erit
divinæ gratiæ, quod sentendi reddidit primum liber-
tatem. Deinde libertas simul cum gratia infatigabiliter
debet insistere, ut medicinam quotidie exercendo,
pristinam animus æger a medico recipiat sanitatem.
Hinc namque est quod veritatis præco tale salutis
antidotum languentibus proponit: *Pœnitentiam*,
inquit, *agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*.
Ac si patenter diceret, puniat unusquisque mala
prioris vitæ opera, et cauterio pœnitentiæ putrida
viscerum secat vulnera, quoniam appropinquavit
sanitas quam perdidimus, et facultas spei, ut redire
valeamus unde cecidimus. Appropinquavit enim
regnum cœlorum. Quod nisi appropinquasset, nemo
nostrum ad eum redire quivisset, quoniam privati
pedibus et cæcati lumine, etiam viam quæ Christus
est male sani perdidimus. Quam viam veniens
parare Joannes, primum pœnitentiæ gressus ut per-
venias ad viam proponit. Quam qui spreverit, non so-
lum perdit quod promittit verum etiam propter con-
temptum magis ruit. Hinc quoque Paulus ait: *An*
ignoras quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?
Secundum duritiam tuam, inquit, *thesaurizas*
tibi iram, **155** *in die iræ et revelationis justi iudicii*
Dei (*Rom. 11, 4*). Quapropter nemo spernat primam
præconis in prædicatione vocem, nemo initium sal-
utis negligat, nemo prima Salvatoris documenta
contemnat; neque parvipendat pœnitentiæ fructum,
post cujus præconium cœlorum regnum prope fore
annuntiatur. Nusquam enim prius hæc vox fuit au-

ditæ, et ideo debet non modicum venerari. Prius
sane ante alios Joannes regnum cœlorum prope esse
prædicat: nec debet contemni pœnitentia per quam
gratis ad eum venire nos invitat. Regnum itaque
cœlorum, aut præsentem Christum, per quem reg-
nant sancti in cœlestibus, jam propinquasse na-
scendo annuntiat; aut certe Evangelium regni, per
quod omnes invitantur ad superos, venisse demon-
strat. Cujus nimirum vox prima est, pœnitentiam
agite, et ideo jure appropinquasse continuo sub-
infertur.

*Hic est enim de quo dictum est per Isaiam prophe-
tam dicentem: Vox clamantis in deserto, parate viam*
Domini, rectas facite semitas ejus. Quod testi-
monium ambigue positum videtur. Neque satis
B apertum, utrum evangelista hoc affirmans de Joanne
prosequatur, an ipse Joannes de se quasi de alio,
sicut Scripturarum mos est, tropice loquatur. Si
enim hoc Joannem de se dixisse intelligamus: *Pœ-
nitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlo-
rum: et Hic est qui dictus est per Isaiam prophetam*,
et cætera quæ sequuntur, tale est, ac si diceret, ego
sum ille qui dictus sum per Isaiam prophetam. So-
let enim hujusmodi locutio in Scripturis frequentis-
sime fieri. Unde hic Matthæus: *Invenit, inquit, Jesus*
hominem sedentem in telonio (*Matth. ix, 9*), et non
dixit, invenit me sedentem, ne quasi de se jactan-
ter loqueretur. Itaque et Moyses per omnem textum
divinæ legis sic de se, seu de alio loquitur: *Locutus*
est Dominus ad Moysen dicens. Neque enim ad ex-
C primendum se, locutus est Dominus ad me, ponere
judicavit. Quippe nec mirum, cum et Dominus sæ-
pissime dicit de se, Filius hominis, aut, Filius Dei,
et non dicit, ego; præsertim cum nec minus Patrem
per se, quam seipsum Deum prædicare velit. Hinc
profecto ait: *Oportebat Christum pati, et resurgere a*
mortuis tertio die. Et nequaquam ait, oportebat me
pati. Sic quippe et Joannes, cum dixisset: *Agite pœ-
nitentiam, appropinquavit enim regnum cœlorum*
maluit occultius de seipso subtexere quæ sequun-
tur, hic est enim qui dictus **156** est per Isaiam
prophetam, quod continuo videtur evangelista mon-
strare, narrationem suam ita connectens.

Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis
camelorum. Neque contrarium omnino debet vi-
D deri, quod idem Joannes alibi, de se interrogatus
rursus ait: *Ego vox clamantis in deserto*, quod jam
idem præmiserat, ut protulimus, quando dixit: *Pœ-
nitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*.
Qui vocem ideo se nominavit, eo quod propheta,
Spiritu sancto revelante, prius eum ita vocarat, non
sua quidem assumptione, sed assertionem veritatis.
Nullum igitur verbum sine voce auditur, neque vox
quidpiam sine verbi intelligentia valet. Formatur ita-
que in voce velut quoddam præconium verbi, ut
deinceps voce dilapsa, verbum interius vigens per-
cipiatur. Mittitur et Joannes divinitus ante Verbum,
ut per ejus præconium verbum, quod in principio
erat apud Deum, plenius intelligatur. Joannes quippe

Jure vox est appellatus, quia verbi præconium A fuit: et ideo de se confessus est quod olim se appellatum noverat, et implevit vocis officium, ut Verbum quod in principio erat digne intelligeretur. *Parate, inquit, viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Ac si patenter dicat, quia Verbum, quod in principio erat, corda credentium illustrare venit, mundate mentem, corrigite mores, ut eum credendo digne in vobis suscipere valeatis. Nostis igitur quod via verbi ad cor dirigitur, et ideo parate fidem, ut per eam in cor vestrum Christus ingrediatur. Dirigite mores in æquitate, ut per eos in vobis, velut per semitas justitiæ, gressus salutis ponat. *Habitabo, inquit, per fidem corda eorum.* Et Apostolus: *Per fidem enim ambulamus, et non per speciem (II Cor. v, 7).* Unde cum fides in nobis habetur recta, via Domini ad cor dirigitur: et dum mores mutantur in melius, rectas Dei in nobis semitas præparamus.

Ipsæ autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos ejus. Ex quo nimirum ita debemus advertere habitum, et conversationem ac victum, ut meminerimus gestorum veritatem prædicatoris pœnitentiæ personam simul et pœnitentium operibus exhibere formam. Nam locus conversationis ejus non frequentia hominum, sed desertum scribitur. Vestitus quoque non mollis et delicatus, ut fluxum libidinis enutriet, sed rigidus atque asper, ex pilis 157 camelorum insinuat. Deinde victus quam tenuis atque inusitatus fuerit, nobis tacentibus Scriptura prodit. Quandoquidem non nisi per gratiam eo servari posse vitam, natura confiteri suadet, quod imitari non audet. Decebat itaque eum, cui primum prædicandi privilegia regni cœlorum committuntur, quantum mortalibus fas est, imitari angelicam vitam, et rebus mundi exspoliari; quatenus per eum discerent auditores quod item verbis monebat operibus adimplere. Primum igitur pœnitentiam suis proponit auditoribus, per quam est reditus ab errore, recursus a crimine, abolitio vero peccati et progressus ad paradysum. Deinde exhibet vivendo quod docet, ut omnes instruat doctores, in se prius damnare a quibus et alios cohibent, atque operibus expedit, quæcunque monuerint ut agantur. Infelix nimium nostri sæculi ætas, quando rarissime invenitur aliquis vivendo evangelicam habens formam, sed omnes præsentium rerum sectantur honores, ut per fas et nefas magis præesse valeant, quam prodesse. Verumtamen omnes ea prædicant, quæ vix pauci tenere moribus ac vita, velint: quia dum paupertatem persuadent, cuncti regnare cupiunt: ejus nimirum fautores facti, cujus beatitudinem operis etiamsi possint, præsertim cum debeant implere, digito movere nolint. At vero Joannes quia formam contemptoris præsentis vitæ in se transformat, non solum appetit malâ mundi perpeti, sed etiam habitum atque victum talem insumit, velut beatus Hilarius tradit, qui omnium eorum figuram gerat; quos exemplo doctrinæ suæ velut intra corpus mandendo trajicit. Ut per hoc

quod foris exhibetur, intus quid agat plenius ostendatur. Per desertum namque, quo primum exclamatur, agite pœnitentiam, designat eos, quos Spiritus sancti gratia deseruerat, ut per hoc non minus aptus pœnitentiæ locus doceatur, quam quales sunt ipsi inter quos, velut inter surdos auditores, regnum cœlorum advenisse clamat, si se vitiis vacuassent. Nam cilicium de camelorum pilis contextum, austerræ satis vitæ indicium est, per quam concupiscentiarum incentiva frenantur, et figuram gerit eorum, qui terrenarum rerum pressi honoribus, ad fidem veniunt, maxime de Gentibus aggregati. Ex quo propheta ad cœlestem Jerusalem, videlicet Ecclesiæ loquens, repromittit: *Inundatio, inquit, camelorum operiet te (Isa. LX, 6).* Quos cum ad fidem Christi 158 hic pœnitentiam persuadens, Joannes invitat, quid aliud quam vestem ex camelis confectam ad Christum mittendo indutus portatur? Ac per hoc hinc inde divina doctrinarum redolent sacramenta; quatenus per hoc demonstratur, quod illi ad decorem indumenti Christi pertineant qui per pœnitentiam, asperam agunt vitam, et suam super Christum peccati deponunt sarcinam. Zona quoque pellicea circa lumbos ejus, per quam mortificatio carnis exprimitur, eos insinuat, qui fidem recipientes Christi lumbis ejus adhæserunt, per quod propagati ex semine hæredes Dei et cohæredes Christiveniunt. Porro per locustas Jûdæi veritate fugaces non immerito designantur, qui per legem virtutum alas videbantur afferre; unde quasi quibusdam corporum salibus sublimius a terra efferebantur. Sed quia litteram sine spiritu sunt secuti, messem legis suis male interpretando corrodebant dentibus. Erant enim aura cupiditatis flante vagi, operibus infructuosi, verbis queruli, circumferentes se omni vento doctrinæ. Sed postmodum multi eorum fiunt sanctorum alimonia una cum melle silvestri, et satiætas prophetarum. Mel autem in cibum non ex alveariis legis, sed ex truncis silvestrium arborum prælibatur: ut per hoc gentilitas vocata ad gratiam, quam dulcis sit Christi corpori sociata, expressius declaretur. Hinc nimirum David canens aiebat: *Invenimus eam in campis silvæ (Psal. cxxxi, 6),* inter quas Joannes ejus dulcore pœstus, jucundus saginatur. Forsitan et Jonathan filius Saul in hunc saltum devenerat, ubi ad superficiem terræ mel istud manabat (I Reg. xiv, 27). Quo gustato paululum illuminatus legitur, ut per hoc apertius designaretur gratia Redemptoris in Ecclesiam de gentibus confluisse; quam quisque attigerit, non solum illuminatur, verum etiam interius reffectus corroboratur.

Tunc exibat ad eum Hierosolyma et omnis Judæa et omnis regio circa Jordanem, et baptizabantur confidentes peccata sua. Ubi notandum quod ideo confluentur peccata sua, ut digni efficiantur baptismi gratia, secundum quod audierant, pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. Unde apparet, nullum recte pœnitere posse, nisi primum confiteatur peccata sua, et prioris vitæ errores damnaverit,

ut efficiatur idoneus percipiendæ gratiæ, et tunc deum divinis mysteriorum sacramentis in Christi corpore consecratur. **159** Præterea ex eo quod Apostolus ait : *Quia sine pœnitentia sunt dona et vocatio* (Rom. xi, 29), non incongrue legentibus quæstio generatur. Quia nimirum si sine pœnitentia sunt dona mysterii, et nobis in baptismo condonatur remissio peccatorum, videtur non recte ad eum currentibus pœnitentia velut indigna prædicari. Sed pœnitentiæ modus triplex accipitur, dum aliud sit errorum vitiorum, et universa diaboli opera per pœnitentiam abrenuntiando ante ablutionem fontis penitus condemnari, aliud post fontem remissionis labi in peccatum, et per pœnitentiam iterum renovari. Nec non et illud quod quotidie sancti a talibus purgantur delictis, sine quibus nostra humana mortalitas, aut vix, aut certe minime potest vivere. Quorum prior pœnitentiæ modus ideo prædicatur, ut homo qui Deum auctorem suum, declinando post ea quæ vana sunt, contempserat, et per reatum iræ filius factus erat, tandem in semetipsum rediens, pristinos vitæ errores rudimento fidei funditus condemnaret. Non enim erat fas duobus dominis servire, imo proprio veniente rectum erat, ut quod infauste tenerat primum, relinqueret, et puniret in se quidquid in eo male vivebat, quatenus per hoc divini gratiæ capax esset. Verumtamen hæc ut ageret non sua libertas, eo quod esset servituti addictus, sed vocantis gratia fuit ; quæ gratia non solum reis peccata gratis indulsit, sed etiam facultatem agendi quæ monebat, dedit ; ac deinde meritum, quo perciperet quisque quæ promissa sunt, plenius condonavit. Et ideo jure clamat Apostolus : *Quod sine pœnitentia sint dona et vocatio*, præsertim quod cuncta gratis donantur, in tantum ut etiam ipsa pœnitentia Dei donum recte dicatur. Nunquid igitur ulla religionis pœnitentia sine Dei gratia videri potest, præsertim cum propheta postulet : *Converte me, Domine, et convertar ad te* (Jer. xxxi, 18). Quomodo, inquit, tu, Domine, convertisti me, et egi pœnitentiam, ostendisti mihi et percussi femur meum. Ac si patenter diceret, quia nisi me convertisses, utique ex me pœnitentiam non egissem. Unde liquido constat, quod pœnitentia Dei sit donum, sed tamen Apostolus baptismi gratiam et remissionem peccatorum sine illa pœnitentia, quæ publice peccantibus datur in Ecclesia, dari omnino perhibet, et nequaquam de hac, per quam quisque abrenuntiat diabolo, et omnibus operibus ejus Christus aut Joannes **160** tacet. In hac quippe non multa corporis quæritur satisfactio : in illa vero prolixius, juxta æstimationem delicti, et fructum pœnitentiæ ejus qui sua deflet errata, tempus insumitur. Non quidem ut de venia in uno eodemque momento diffidamus conversi, sed ut ex hoc satisfaciens reus ad meritum, potam lacrymarum percipiat in mensuram. Porro de his qui ante donum vana sectati sunt instituta, dicit Apostolus : *Quem ergo fructum nabuistis, in quibus nunc erubescitis ?* (Rom. ix, 21.) De istis vero alibi divina vox per

A Joannem : *Memento, inquit, unde cecideris, et age pœnitentiam, et priora opera tua fac* (Apoc. ii, 5). Ea videlicet quæ primum per charitatem debueras operari. Cæterum Paulus apostolus ad Hebræos loquens, non solum hanc quam diximus, ante baptismum negat pœnitentiam agendam ; verum ipsum baptismatis nomen pœnitentiam appellat. *Impossibile est, inquit, eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis, et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt, renovari rursus ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibi metum Filium Dei, et ostentui habentes* (Heb. vi, 4). Quid enim est quod dicit, impossibile illuminatos rursus renovari ad pœnitentiam ? Nunquid hanc alteram, quam diximus post gratiam, denegat pœnitentiam ? Absit. Non enim illam denegare poterit, quam idem multoties prædicare probatur. Sed quod dicit rursus renovari ad pœnitentiam, tale est ac si diceret, impossibile est eos rursus reiterare baptismum. Baptismum igitur hoc loco pœnitentiam appellat, et ideo recte negat renovari posse rursus ad pœnitentiam. Quia sicut Christus semel mortuus est pro peccatis nostris : ita et nos cum illo per baptismum semel oportet mori. In quo nimirum baptismo, dona et remissio sine pœnitentia condonantur. Quia profecto illud, quod renascimur ut filii Dei simus, per baptismum gratis omnibus prælargitur. Cæterum qui post hoc deliquerit ad mortem, quamvis in quacunque die conversus fuerit, omnia ejus peccata oblivioni tradantur, non tamen sine aliqua condigna satisfactione delicti immunis a pœnitentia poterit expiari. Unde fortassis hoc Paulus volens annuere, sine pœnitentia dixit dona remissionis, et vocationem, quam in hac iterum si lapsus fuerit quispiam credimus necessarium adimplere. At vero de his qui non adeo peccant, et tamen seipsos quotidie per lamenta districtiōis purgando **161** puniunt, dictum accipimus, quod *Septies in die cadat justus, et resurgit*. Cadit quidem per varios delictorum excessus, sine quibus nostra mortalitas non subsistit, sed resurgit illico per humilem confessionem, firmus in proposito, etsi fragilis inveniat in excessu. Alioquin non justus interea censeretur dum incidere in reatum, si non justificatus continuo veniam resumeret ex indulto. Quapropter nemo ex omnibus invenitur qui confessione, veritate prode, non egeat. Idcirco nullus se excuset, quatenus dum vacat misericordiam non requirat. Non enim erubescat confiteri medico jam pro omnibus imo lato, quod isti dudum non erubescerant publicare Joanni, nondum salutis antidoto eisdem quantum propalato. Quod si igitur circumquaque ad eum exeuntes, confitebantur peccata sua, necdum veritate percepta, quid putas faciendum est his qui post veniam hactenus peccatorum tenebris involvuntur ? Qui profecto nisi ad lucem confessionis venerint, tenebrarum caligine circumfusi manent in morte. Quia omnis qui manet in morte adhuc in te-

nebris est, et nescit quo eat, quia tenebræ obcæca-
verunt oculos ejus. In morte igitur manere est hac-
tenus infra januas peccati circumcludi. De quibus
januis nemo est qui evadat, nisi agente illo ad quem
David dicebat : *Qui exaltas me de portis mortis*
(Psal. ix, 14). Quod hic nempe Joannes intel-
ligens :

*Videns multos Pharisæorum et Sadducæorum ve-
nientes ad baptismum suum, dicebat : Progenies vipe-
rarum, quis vobis demonstravit fugere a futura ira?*
Ac si patenter diceret, nemo nisi unicus Dei Filius,
quem vobis futurum annuntio, et per modicum
ostensionis digito luce clarius præmonstrabo. Proge-
niem autem viperarum eos appellat, quia de venenatis
parentibus nati, sua primum oportebat confitendo
venena fraudis antiquæ deponere, et tum demum
fide Christi indutos fontem suæ purgationis intrare.
Quam permissionem naturæ secundum physiologos,
in eorum comparisonem decenter adinvenit. Ferunt
namque viperarum esse naturam, quod femina dum
concepit caput maris ore permulgens, nimio fervore
libidinis virus ejus exhauriat; quo consumpto ex-
templo idem masculus morte deperat. At vero illa
dum tempus pariendi advenerit, fetibus prægravata
perimitur : discerpunt enim unguis matris uterum,
et pariter cum vita effusis visceribus egerunt.
163 Sic itaque et Judæi caput viri, quod Christus
est, ore livido perimentes, matrem suam, videlicet
synagogam, prophetarum vel eorum, de qua nasci
debuerant cruentis manibus occiderunt. Quos forte
videns adhuc Spiritus sancti indagine suæ fraudis
venena intrinsecus occultare, jure censura severita-
tis increpat eos, quare prius callidas doli astutias
non evomerint, et sic demum intrarent ad fontem,
ubi columba sine felle amaritudinis deargentata, in
pallore auri quotidie gratia Spiritus sancti dealba-
tur, et deinceps sine ruga et sine macula cum Chri-
sto in terra gradiens, omnia serpentum genera suis
conculcat pedibus, et repellit incredulos.

Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, inquit,
ac si aperte diceret, nolite insultare quod facio,
imo quæ dico piis adimplete operibus, et facite
fructus dignos pœnitentiæ quam prælico : quia nul-
lus vestrum suis vel patrum justificatur operibus,
qui omnes iræ filii per reatum facti estis. Magister
itaque perfectæ pœnitentiæ Joannes factus, non so-
lum exhibuit in se personam pœnitentis, verum etiam
qualis debeat esse modus patenter insinuat, dum
subjungit : *Facite dignos pœnitentiæ fructus*. Alioquin
baptismi ablutio, non abolitio peccati, sed delusio
judicatur. Fructus igitur pœnitentiæ dignus, morti-
ficatio carnis, omniumque vitiorum est, quatenus
per fidem sata virtutum semina, messem boni operis
copiosius accumulent. Quibus ditati, damnum quod
sibi intulerant, suffragante gratia, meritis recom-
pensent. Sed cum talibus eos præco veritatis per-
celleret increpationibus, videns fastu elationis eor-
um ob prærogativam Patrum intrinsecus animum
tamere, occurrit cogitationibus eorum, quasi dice-

rent : Nos non genus sumus viperarum, sed filii
Abrahæ sanctissimi patriarchæ censemur. Quibus
itaque talia sibi plaudentibus :

Ne velitis, inquit, *dicere intra vos, patrem habe-
mus Abraham*. Quia non carnis filii, sed gratiæ,
connumerantur in semine. Non enim quod ex carne
suscepit Abraham hæredem habuit, sed quod ex fide.
Idcirco si vultis esse in semine, fidem imitamini
ejus : quoniam non ex operibus legis justificatus
est, sed quia credidit Deo, reputatum est ei ad ju-
stitiam. Siquidem et vos fidei opera probate, per
quam filii secundum interiorem hominem sitis. Alio-
quin ne velitis vos dicere filios, quod **163** tantum
ex carne estis, dum Ismael nequaquam computatur
in semine. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ,
videlicet fructus baptismi, si placet per regenera-
tionem fidei regni hæredes fieri. Alias autem ex
patre diabolo estis, quia si filii essetis Abrahæ, ope-
ra patris utique fecissetis. Qua de causa ne glorie-
mini, vos tantummodo ex carne filios esse præser-
tim cum sitis alterius ex imitatione. Et ideo hi magis
probantur filii, qui per fidem propagantur in semine.
Unde :

Potens est Deus, inquit, *de lapidibus istis suscitare
filios Abrahæ*. Ubi nimirum potentia Dei, cui est
possibile omne quod velit, non ideo prædicatur exi-
mia, ut tantum suspiciatur laudabilis, verum etiam,
ut ex hoc eorum refrangatur temeritas, et incipiant
prædestinationis Dei opera cogitare. Quia sicut nihil
ab eo prædestinatur quod non possit : ita quidquid
prædestinatum fuerit, non nisi justitia dictante, aut
certe misericordia suffragante, consummabitur. Pri-
ma igitur rudimenta fidei sunt pro certo credere
Deum quidquid voluerit posse. Deinde subnixius in-
telligere, quod cuncta juste providus dispensator
atque clementer disponat. Hinc est autem quod pro-
fecto simplicem lectorem satis juvare opinor, si pro
certo crediderit, quod Deus qui cuncta creavit ex
nihilo, potens sit ex lapidibus filios Abrahæ formare,
et velut ex propagine illi repromissos hæredes etiam
ex quolibet pulvere suscitare. Alioquin fidei rudi-
menta nondum percepit. Si enim Græcia portentosis
male suis erudita fallaciis Deucalionem conata est
asserere mundo, quibus creati sint homines lapides
aspersisse, quid magis putas, quod magis fatendum est,
Deum verum ac vivum ex lapidibus filios Abra-
hæ simpliciter non posse creare? Unde Virgilius
Maro :

Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis; quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem.
Unde homines nati durum genus.

Volens annum octingentesimum decimum ante Ro-
mam conditam significare : quando, ut aiunt, Am-
phion tertius a Cecrope Athenis regnavit. Cujus
nempe temporibus aquarum inundatio majorem
Thessaliæ populi partem absumpsit, paucis per re-
fugia montium liberatis. Unde et fabulam intro-
dixit. Tunc itaque in monte Parnasso quam multi

transpositi, circa quem Deucalion mortalis regno potiebatur, quos tunc ratibus ad se fugientes **164** suscipiens per gemina ejusdem montis juga interea fovit, aluit, atque servavit. Quos demum remittens sæculo, dicitur genus hominum reparasse, ac si de lapidibus, quos unda nudarat, tunc nati essent. At vero si sapientes sæculi de his talia finxerunt, ut quamplurimos suis cæcarent tenebris; quanto nunc religiosius est credere, quod omnibus verum lucē clarius prædicatur? Tamen quod signanter Joannes de lapidibus istis dixit, ac si aliquos subterpositos digito demonstraret, nequaquam vacat mysterio. Sed profecto unam harum aut certe utramque rerum vult promulgare figuram. Quia mystice, ut aiunt, hoc illo agebantur in loco, ubi Jesus filius Nun duodecim lapides de medio Jordanis in terram transportari **B** jusserat, atque alios ex terra in eodem alveo restituerat (*Jos. iv, 8*). Ad quos tunc fortassis lapides digitum extendens, aiebat: Potens est Deus ex lapidibus istis, per quos Judæorum necatio et gentium ad lucis speciem transformatio præfigitur, filios Abrahæ, sicut promissum est, suscitare. Prorsus quia in illis lapidibus etsi non natura, tamen figura gentium erat, non immerito scribitur ex iisdem eos silicibus suscitandos, in quibus jam olim gratia salutis eorum prætendebatur. Ac si patenter diceret: Nolite dicere, patrem habemus Abraham; potens est enim Deus ex lapidibus istis, scilicet per eam gratiam quæ in ipsis præfigurata ostenditur, filios Abrahæ suscitare de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de non gente in gentem, ut et ipsi per fidem renati tanti patris quandoque hæredes inveniantur. Alias autem lapides Gentiles vocat, ob cordis duritiam, vel certe quod idololatræ lapides adorabant. Hinc quoque juxta Psalmistam: *Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis (Psal. cxliii, 16)*. Atque alibi, eo quod ipsi lapidei essent Dominus per prophetam: *Auferam, inquit, a vobis lapideum et dabo vobis cor carneum (Ezech. xi, 19)*. Secundum efficientiam igitur operis, et non secundum substantiam, Gentiles lapides appellantur: quia juxta naturam boni et incontaminati sunt creati; at vero seipsos corrumpendo per varias rerum efficientias, facti sunt ut non essent, et ideo non incongrue lapides vocantur. De quibus nimirum lapidibus potens est Deus, non dico resuscitare filios Abrahæ quasi ex aliquo, **D** sed omnino suscitare velut ex nihilo. Quia prius cum essent per Deum, seipsos corrumpendo fecerunt ac si non essent: Scriptura teste, quoniam **165** omnes gentes sic sunt ante Deum quasi non sint, et in nihilo reputantur. Ergo qui erant lapides propter duritiam et asperitatem peccati nullo usui apti, virtute Dei facti sunt lapides vivi, qui super terram volvuntur, et in sanctuarium Dei tandem pretiosissimi computantur; quibus cœlestis illa Jerusalem construitur, et omnes muri ejus per gyrum in Christo ex ipsis cœdificantur. Ex quo aptius fortassis videretur evangelista significasse si diceret: Potens est Deus de lapidibus istis parare qua-

dratos lapides, quibus cœlestis illa civitas Jerusalem ædificetur, præsertim quod tum de una eademque substantia facta esset verbi translatio. Sed quia longe altius idem docente Spiritu sancto ac perfectius eruditur, non verborum secutus est sonoritatem; sed sensuum profunditatem plenius scrutatur, et congruenter satis eloquitur. Præmiserat enim superius, *Generatio viperarum*, non quod earumdem essent naturæ existentia, sed quia fuerant veneno doctrinæ suæ, et infidelitatis vitio transpositi ad propaginem. Et ideo ne glorientur ex semine carnis, facit anastrophem ad gentes, quod hi tantum habeantur filii, qui fuerint secundum interiorem hominem per gratiam suscitati. Suscitati, inquam, quia veniens Christus accepit uxorem fratris defuncti, scilicet patriarchæ Abrahæ; quippe quia per Saram, mater omnium nostrum Ecclesia significatur; et suscitavit ex ea filios per gratiam, per quam idem olim ob præsagium genuerat filium. Unde secundum legem omnes qui ex fide sunt, patris jure hæredes defuncti non minus quam filii supputantur. Hinc quoque signanter verbum, quod potens sit Deus suscitare, inseruit, ut recognoceres in Christo quem prædicat compleri quod dudum Moyses ex lege mandaverat (*Deut. xxv, 5*). Præcepit ergo, si frater defunctus esset sine liberis, ut is qui superstes fuerit frater ejus, accipiat uxorem defuncti, et suscitet ex ea semen fratris sui, cui cum natus fuerit filius, profecto hæres defuncti erit, et in sorte suæ successionis annumeratur. Ob cujus mysterii sacramentum Christus veniens, quia Abraham defunctus sine liberis approbatur fidei, eo quod omnes ex carne ejus degeneres essent, potens astruitur suscitare filios ipsius, juxta quod promissum fuerat ei; ne tantus patriarcha divinis privaretur promissis. Interea ne et ipsi viderentur immunes, si se a talibus donorum sacramentis penitus abdicassent, comminatur **166** illico, exempla sumens de agricultura.

Jam enim, inquit, securis ad radices arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, et in ignem mittetur. Porro per arbores animorum statum significari, nemo qui attingit, si Scripturas sanctas legerit, quia frequentissimum est per eas, bonorum malorumve hominum qualitates exprimere. Habet igitur suam agriculturam genus humanum, quod Christus veniens excolere nimium infecundum per infidelitatis intemperantiam invenit; sed omnibus libertatis arbitrio per gratiam restituto deinceps licentiam fructificandi dedit. Unde justo Dei judicio jam securim ad radices arborum positam comminatur, quatenus si per fidem fructum pietatis non protulerint excidantur a præsentī vita, vel certe a terra viventium qua sancti cum Domino sunt regnaturi. Arborum itaque a nonnullis pro qualitate quatuor connumerantur genera; quia sunt aut bonæ viriditatis, et fructum suis temporibus bonum ferunt; aut sunt male virides, et fructum malum ferunt; aut certe sunt solummodo virides per vigorem, et manent in-

fructuosæ, neque fructum, eo quod sunt steriles, A
 usquam ferunt, quædam vero jam exhaustæ omni
 viriditate suâ, quamvis adhuc radicibus sursum a
 terra erigantur; quia nondum præcisæ, vel impul-
 sione aliqua, destierunt, nec ad aliud quam ad
 usus ignium hactenus reservantur. Quarum omnium
 exempla si quis diligentius velit animadvertere, po-
 terit in hac agricultura totius Ecclesiæ considerare,
 quia sunt hæretici viriditate fidei jam intrinsecus
 arefacti, atque viroris gratia, etsi adhuc in carne
 sint, denudati. Sunt et quidam sub hypocrisi deli-
 tescentes in Ecclesia, quorum fructus omni felle
 amaritudinis peccati contagione amarior invenitur:
 qui autem comederit ex fructibus eorum veneno
 iniquitatis illico peremptus, salute propria, quæ a
 Christo est, privabitur. Sunt igitur et bonæ opera-
 tionis arbores, quæ fidei fervore calentes, plurimum
 fructum, et omni bonitate condulcoratum ferunt. De
 quibus Dominus: *Non potest arbor bona fructus malos
 facere, neque arbor mala fructus bonos facere: a
 fructibus eorum, inquit, cognoscetis eos* (Math. vii,
 18). Sunt autem et nonnulli, qui fidei viriditatem
 tantam habent; sed quia fidei fructum non habent,
 steriles terram occupant; et ideo securis ad radices
 arborum recte commemoratur, ut qui meliorem
 167 vitæ fructum ferre noluerint, excidantur, et
 æternis ignibus præparati atrocius concrementur.
 Quod paulo superius volens insinuare qualiter fugi-
 gamus: *Facite, inquit, fructus dignos pœnitentiæ.*
 In quibus nimirum verbis valde notandum est, quod
 non solum fructus pœnitentiæ, sed dignos pœnitenti-
 æ fructus faciendos præcipiendo persuadet. Aliud
 itaque est fructum facere, aliud dignum pœnitentiæ
 fructum operibus adimplere. Neque enim par fructus
 esse debet boni operis ejus qui minus, et ejus qui
 amplius deliquit: aut ejus qui in nullis, et ejus qui
 forte in quibusdam facinoribus ceciderit. Per hoc
 ergo quod dicitur: *Facite fructus dignos pœnitentiæ,*
 uniuscujusque conscientia convenitur, ut tantum
 bonorum operum quærat lucra per pœnitentiam,
 quanto graviora sibi damna intulit per culpam;
 alioquin jam securis posita est ad radices arborum,
 quatenus quisque infructuosus cominus succidatur,
 si post sterora pœnitentiæ fructus dignos non
 tulerit. Quæ securis namque Christus est incarnatus,
 duabus unitus substantiis; ut qui per humanitatem
 quasi manu tenetur comprehensionis nostræ, per
 divinitatem interius ad radices conscientie nostræ
 positus, inibi si qui sunt infructuosi vivacius abscin-
 dantur. Quia etsi interdum per patientiam nos ex-
 spectat, per Divinitatem examinat et disponit, quando,
 vel quantum, pro qualitate delicti unumquemque
 feriat. Efficax est enim Dei sermo, et penetrabilior
 non modo securi, verum omni gladio ancipiti, per-
 tingens usque ad divisionem animarum et spiritus,
 compagum quoque et medullarum ac discretor cogi-
 tationum est. Quæ cogitationes non incongrue ra-
 dices arborum nuncupantur, quia sicut per radices
 arbores fructificantes figuntur in terra: ita et nos

quoque per easdem in cœlum sustollimur, fructifi-
 cantes Deo; aut certe complantati in terra, car-
 nales ad ima radicales, jam apud inferos destinati.
 Et notandum, quod securis non juxta radicem, sed
 expressius ad radicem ponitur; ut omnis qui sentit
 intelligat examen judicii, et præsentiam majestatis
 usque ad divisionem animæ contingere. Unde se
 debet fidelis animus omni hora omnique momento
 circumspicere, ne feriat, et sic vivere quasi sem-
 per illo tremendo examini debeat præsentari. Quis
 enim securus esse poterit, dum dicitur, ecce jam
 securis ad radices arborum posita est? Quod si non
 videt, 168 saltem sentiet, eam. Itaque si nec sen-
 tire interdum nec videre potest aliquis, valde timen-
 dum est, ne forte jam arefactus, dum soporatur in
 mortem, nescius ad tartara deducatur. Propter quod,
 satis invigilandum est, ne dum vivitur, sine fructu
 pœnitentiæ condigno aliquis nostrum inveniatur;
 eo quod nullus excipitur, sed omnis arbor quæ non
 fecerit fructum bonum excidetur, et in ignem mit-
 tetur. Omnis, inquit. Ergo ubi nullus excipitur,
 satis horrendum est ab opere ne quilibet vacuus
 æstimetur. Præsertim quia non dicit, si fecerit fru-
 ctum malum, sed omnis arbor quæ non fecerit
 fructum bonum, inquit, excidetur, et in ignem mit-
 tetur. Sed ne videatur sua tantum auctoritate con-
 temnentes minari, deinceps incipit aperire quantæ
 auctoritatis sit, cujus eis præsentia comminatur,
 vel cujus beneficiis ad fidem debeant jure per-
 suaderi.

C *Ego quidem vos baptizo aqua in pœnitentiam, qui
 autem post me venturus est, fortior me est, cujus non
 sum dignus calceamenta portare. Ipse vos baptizabit in
 Spiritu sancto et igni.* De quo loco satis Lucas dis-
 sentire videtur verbis, quamvis ab eadem sententia
 non recedat. Nam cum dixisset velut ad eorum cogi-
 tata: *Ego vos baptizo in aqua, nequaquam addidit
 in pœnitentiam.* Deinde: *Venit, inquit, fortior me,
 cujus non sum dignus corrigiam calceamentorum sol-
 vere.* Sed nullo modo hinc laborandum, quisquis
 prudenter intelligit ipsas sententias cognoscendæ
 veritati, necessarias esse, quibuslibet verbis expli-
 centur. Quod enim alius aliam verborum tenet se-
 rriem, non est utique contrarium: neque illud con-
 trarium est, si alius dicat, quod alius prætermittit,
 D cum fas non sit evangelistarum aliquem mentitum
 credere. Et si non modo verbis aut verborum or-
 dine, aut alio quolibet locutionis genere, verum etiam
 reipsa videtur aliud esse, *Calceamenta portare,* aliud,
corrigiam calceamenti solvere: non tamen continuo
 putare debemus eos contraria sibi velut ex igno-
 rantia conscripsisse. Unde recte quæritur, quid
 horum Joannes dixerit, non se dignum esse, utrumne
 calceamenta portare, an corrigiam calceamentorum
 solvere? Quandoquidem ille videtur solus verum
 narrasse, qui hoc protulit quod primum Joannem
 suis auditoribus certum est nuntiasse. Sed si ad
 rem pertinet aliud aliquid ex eo intelligere quod
 eos diverse certum est edidisse, quid aliud æsti-

mare recte possumus, quam Joannem utrumque **169** A dixisse, sive aliud alio tempore, sive contextum? Ac si diceret: Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere, neque calceamenta portare. Ex quo unus eorum hinc aliud, alius vero, sicut et reliqui duo, aliud; omnes tamen quod verum narrauerint, possumus luce clarius approbare. Unde, sicut jam diximus, quocumque in loco sic tractandi sunt, quatenus in nullo a vero deviasse credantur; neque sibi contraria protulisse. Sed interea redcamus ad ordinem expositionis, et videamus cur Joannes baptizet aqua in pœnitentiam cum peccata non relaxet. Neque enim fas erat servulo peccata relaxare alterius, etsi major eo nullus, juxta Domini vocem, jure dicatur. Quia nescio, quamvis in utero matris sanctificatus, si potuit usque in finem omnis peccati contagium evitare. Qui licet potuerit, si fas est dicere, non sua vi, sed gratia, qua legitur præconis officio dedicatus, omnino credimus evitasse. Baptizabat autem ut præcederet suo præconatus officio Christum, ne Christus novi quidquam contra legis mandata faceret. Atque invitabat omnes ad pœnitentiam, quatenus cum veniret pontifex pro nobis factus, ipse jam quærentibus veniam peccata ut Dominus relaxaret. Facit autem Joannes catechumenos, et hortatur omnes ad nuptias, ut, cum Christus processerit Pontifex pontificum ad fontes, illico jam instructi filii renascantur, et thalamum cum sponso ingressi, de ipsis in mysterio nuptiæ celebrentur. Alias autem, cur ipse venerit, in Evangelio secundum Joannem, cum de Christo idem loqueretur, insinuat dicens: *Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur*, inquit, *in Israel, ideo veni in aqua baptizans* (Joan. 1, 31). Præterea jam cur venerit baptizans, nulla major causa esse poterit. Alioquin deinceps idem baptismus maneret. Nunc vero quia ad aliud non profuit, veniente Christo, velut expleto ministerio, cessavit. Quod autem ait, *Venit fortior me*, non quasi comparare se velit creatura cum Creatore; sed eum fortem insinuat, sine quo nulla est fortitudo; de quo Isaias propheta: *Deus fortis, pater futuri sæculi* (Isa. ix, 6). Verumtamen Joannes non ideo fortiorem eum dixit quod ipse in comparatione ejus esset fortis, sed quia æstimabatur aliquid esse, ita ut Christus credi potuisset, temperavit sermonem, ut paulatim suis virtutibus Christus quantus esset copiosius **170** commendaret. Venturus autem post eum, non ex eo quod æternus a Patre est, sed carnis nativitate, apparitione ostensionis suæ ad plebem, passione et descensione ad inferos. *Cujus, inquit, ego non sum dignus calceamenta portare*. Ex quo nimirum juxta simplicem intelligentiam condigne se humiliat, ne se illi comparasse videatur, qui se calceamenta ejus portare non dignum judicat. Cæterum si altiora paulisper contueamur, in calceamenti mysterii supereminet magnitudo. Per calceamenta quippe se non minus Verbi incarnatio, quam universa Evangelii sacramenta designantur, quæ beatus Joannes nequaquam

dignus fuit portare. Quoniam singulis de Christo sua meritorum officia suis exstiterunt temporibus. Quibus nimirum calceamenti pedes apostolorum vestiti, quam speciosi ad evangelizandum dicuntur; et per eos deinceps Christi Ecclesia confitetur: *In Idumæam extendam calceamentum meum* (Psal. cvii, 10), eo quod usque ad eos qui terrenam vitam degunt Evangelii prædicamenta currerunt. Quæ videns beatus Joannes ad prædicandum apostolorum officii deputata, illis circumferendæ gloriæ prædicationis derelinquit, quibus erat debitum speciosis pedibus pacem gentibus annuntiare. Quorum nimirum pedes calceati ad præparationem Evangelii pacis recte dicuntur, eo quod idonei per eum facti sunt, quo erant induti, et calceati calceamento salutis. **B** *Quibus profecto calceamenti Moyses, dum ad contemplandam visionem Dei omnipotentis magnam vellet accedere, quia nondum fuerat calceatus, dictum est ei: Solve calceamentum pedum tuorum, locus enim in quo stas terra sancta est* (Exod. iii, 5). Nequaquam igitur sancta erant illa pedum calceamenta; idcirco illis adhuc vestitus non merebatur terram sanctam contingere, neque ad visionem Dei omnipotentis calceatus accedere. Nam neque Josue postmodum angelus eadem remandaret (Jos. v, 15), si ei fas esset adhuc talibus indutum terram sanctam calcare. Quæ nimirum vetustas quia necdum erat remota, quamvis idem præco veritatis sanctificatus esset, idcirco fortassis non se dignum ad perferenda calceamenta veraciter clamat. Alioquin, neque iidem **C** apostoli ea ferre digni essent, nisi exspoliati a vetustate per mortem Christi essent (Deut. xxv, 9). Cæterum apud veteres mos erat ut si quis eam, quæ sibi competeret uxorem **171** nollet accipere, calceamentum ei ille solveret qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Quid igitur Christus inter homines nisi sponsus sanctæ suæ Ecclesiæ carnis vestitus apparuit? De quo recte idem Joannes dicit: *Qui habet sponsam, sponsus est* (Joan. iii, 29). Sed quia homines eum Christum esse putabant, quod ipse de se constanter veritatem confitendo negat, recte non solum, ut significantius Lucas narrat, ad solvendam corrigiam calceamentorum ejus, verum etiam ad perferenda eadem sponsalitates mysteria, pressus humilitate, indignum se fore clamat. **D** *Hinc est igitur quod Moyses aut Josue sponsi non erant, verum nec ipse Joannes, et ideo jure discalceari jubentur*. Sed et iste ad perferenda vel dissolvenda eadem sponsalitates jura indignum se veraciter asseverat, quæ per spiritum prophetiæ in Christo futura cognoverat. *Ipse vos baptizabit, inquit, Spiritu sancto et igne*, hoc est purgatione sanctificationis; et deinceps ad charitatem nutriendam, probatione tribulationis. Charitas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Unde, si primum per eum sanctificamur, quid aliud quam in eo abluimur? Et deinceps si per charitatem ad Christum pertingimus, quid aliud quam per eam in Christo regeneramur? De hac quippe

Spiritus sancti ablutione in spem vitæ nascimur. **A** holocaustum Domino, igne divini amoris, veluti De charitate vero id regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ perfectius nascendo immortalitate vestimur. Sed cur eadem charitas ignis dicatur, non incongruum potest videri, dum mentes hominum ardere facit. Nam et apostoli primum cum Spiritu sancto percipiendo sanctificati essent, non tamen adeo ardentes erant, sed cum in die Pentecostes per eundem Spiritum in eis plenius charitatem refudit, eos quam maxime ardere fecit. Quia nimirum, charitate renati, ab ea separari non poterant ullis tormentorum generibus. Hinc quoque est quod Paulus constanter aiebat dicens: *Certus sum ego quod neque mors, neque vita, neque instantia, neque futura, neque creatura ulla poterit nos separare a charitate Christi* (Rom. VIII, 38). Totus enim charitatis erat effectus per gratiam; idcirco aliud esse non poterat quam quod factus erat. Quam itaque charitatem quia in præsentia vita vix paucitam plenam habent, in futuro vero ita tenus ut semper in ipsa maneant, ad plenam immortalitatem omnes per eam renati erunt. Unde profecto credimus dictum: *Ipse vos baptizabit* **172** *Spiritu sancto*, in præsentia vita ad æternam sanctificationem, et postmodum igne charitatis post multas tribulationes, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, ad innovationem beatæ immortalitatis. Quia nimirum, sicut hic omnia peccata donantur, ita et illic, ea sine quibus nostra mortalitas non potest subsistere, si congrua præcesserit conversio, plenius ad integrum relaxantur. In Actibus quoque apostolorum Spiritus sanctus ideo in igne apparuisse legitur, ut esset indicium quod eos quos repleverat ardentes fecerat. Et unde ergo ardentes, nisi de igne quem infuderat, ac per hoc ipsa charitas ignis erat? Et ideo recte dictum videtur: *Ipse vos baptizabit Spiritu sancto* Primum ex sua significatione, ac deinde igne consummatæ charitatis, quando nemo vos separare poterit a Christi charitate, quando non aliud in vobis quam ignis divini amoris ardebit. Nisi forte ita accipiendum sit: *Ipse vos baptizabit Spiritu sancto, et igne*, ut quidam volunt, quasi ideum Spiritus sanctus ignis sit, quod omnino constemur, quia Deus ignis consumens est. Sed quia copulativa conjunctio interponitur, videtur non de una eademque re conjunctionem subtexere. Unde quidam refugientes, ignem purgatorii volunt significari; quasi nos in præsentia Spiritu sancto abluat, et deinceps si qua peccati macula subrepserit, per ignem conflagrationis ad purum exurat. Sed si ita est, de levioribus quoque atque minimis peccatis credendum est; quia nequaquam abhorret a vero quod pene ab omnibus opinabile pertractatur. Unde et Apostolus: *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit* (I Cor. III, 13). Nam et in Levitico super altare semper ignis ille de cælo missus ardebat, qui holocausta cuncta consumeret, et cremaret omnium sacrificiorum adipem; significans eos qui super Christum, in odorem suavitatis, in sacrificium vel in

holocaustum Domino, igne divini amoris, veluti victimæ quotidie concremantur. Quo profecto igne credentes quid aliud quam rebaptizantur? Hunc igitur ignem venit Jesus mittere in terram, et quid vult, nisi ut ardeat, et concremet universa carnis vitia; quatenus in eo electi ad novam vitam quotidie renascantur? Hinc quippe ignis perpetuus esse jubetur, qui nunquam deficiet ab altari; ut ex eo omnes qui in Christo, id est super altare offeruntur, purificati gloriosius innoventur, quatenus per hoc in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede **173** majestatis suæ, adoptionem filiorum Dei plenius percipientes, immortalitati æternæ vitæ donentur.

B *Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Per ventilabrum quippe examen divini judicii designatur. Quia, sicut per ventilabrum in area tritura paleæ secernuntur a tritico, ita per divinum examen leves et vacui a fructu boni operis et a consortio sanctorum segregantur. Quod triticum ex eo frumenti grano crevisse cernitur, quod cadens in terram per crucis passionem alibi mortuum perhibetur. Unde nimirum per fidem exorti unum in Christo efficiuntur. Et inde hæredes Dei facti, Christi vero cohæredes, non natura quidem, sed gratia, ad horreum paradisi, paleis rejectis in ignem uno ex grano viritim quotidie colliguntur. Paleæ quidem traduntur ignibus, quamquam ex radice processerint seminis, non quia non sunt ex eo, sed quia degeneraverunt a pinguedine fructus: ita et peccatores, quamvis renascantur ex fide Christi, si non habuerint fructum fidei, conflagraturi supplicii deputantur. Non quia non sunt in fide, sed quia vacui et degeneres a fructu fidei in divino examine decernuntur. Nam cæteri qui non credunt, nequaquam isto remouentur ventilabro a tritico; sed quia jam judicati sunt, destinato itinere ducuntur ad tartara. Quod autem in manu ejus ventilabrum situm minatur, potestas judiciaria exprimitur; quia Pater non judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Dedit autem ei propter humanitatis formam, quod ipse prius semper in manu habuit cum Patre, propter æqualem suæ divinitatis majestatem. *Et permundabit*, inquit, *aream suam*; utique a paleis, dum boni segregantur a malis. Per aream quippe, in qua frumentum ad liquidum tritatur, præsens Dei Ecclesia exprimitur, in qua sancti diversis pressurarum angustiis propulsantur. Et qui grana fuerint in Christo per patientiam solidati, efferri huc illucque nequibunt. Nam seminato Christo in cordibus credentium per fidem, quasi in terra bona plurimum ferunt fructum per patientiam, sine qua Deo nemo fructificat. In cujus nimirum soliditate cuncta seminis grana, quia ex ipso sunt, a Christo nequeunt separari. Neque enim aliud per aream signatur, et aliud per triticum, quod in ea coarcervari noscitur. Sed **174** unum utrumque exprimens, ab agricultura decentissimam allegoriarum fecit figuram. Nam in eo

quod dicit: *Permundabit aream suam*, tale est ac si patenter diceret quod quotidie, variis tentamentorum generibus propulsando, purgabit triticum suum, et, per patientiam approbato, congregabit in horreum suum; paleas autem leves, atque ab omni vento tentationis fugaces, missurus est in ignem inexstinguibilem. Inexstinguibilem quippe dicit, non, ut quidam delirant, quod demum, iudicio peracto, revocandi sint ad veniam illo qui cremandi sunt incendio, sed ideo inexstinguibilis, quia fenum et paleæ, ac stipula perdurabiles ad ignem erunt. Alioquin inexstinguibilis forsitan jure sentiretur, si non eorum pabulo quorum est incendium ad sempiterna tormenta jugiter pasceretur. Nam ejusdem, ut semper sit inexstinguibilis, materiei facti sunt hi quorum portio cum diabolo delegatur, ut cujus membra, sectando illum, sunt facti, etiam ignis æterni concrematione consortes fiant. Neque enim sine alimento, quamvis perpetuus recte credatur, jure inexstinguibilis commemoraretur, si non hi ad supplicia tormentorum semper durabiles essent.

Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordane ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Tunc autem quod dicit, ad eum respicit locum, quando baptizabantur in Jordane a Joanne, et reliqui confitentes peccata sua. Porro a Galilæa ideo venisse perhibetur, quia Nazareth, ubi hactenus conversatus est, ut jam diximus, in ea erat metropolis; ex qua tunc ut manifestus fieret hominibus, recte advenisse dicitur, qui prius qualis et quantus esset latebat. Siquidem ætate qua venerit, ipso Luca teste, didicimus quod quasi annorum triginta fuerit. Interea factum ut forma daretur quibus evangelizandi esset futura successio; qua et ipsi ætate pietatis opus deberent suscipere, et perfectionem vitæ in omnibus de se locupletius exhibere. Hac igitur ætate perfectæ vitæ integritas jam adulta rectissime designatur. Unde et universalis Christi Ecclesia, quos ad presbyteratus officium provehit, usque ad hanc ætatem diligentiori examinatione, nutriendi gratia, sub Christi disciplina instituere consuevit, et postea sollicitius in sacerdotium promovere. Rectum quippe erat ut Christus, qui se viam credentibus voluit exhibere, etiam doctoribus ostenderet, **175** quando et ipsi prædicandi ac consecrandi officium deberent suscipere. Hinc quoque quorundam probabilis opinio est, quod quasi in hac ætate omnes in virum perfectum ad immortalitatem perducti debeant resurgere. Quod satis pium credere censeo, et ex divina potentia confidentius sperare. Venit autem Jesus creator aquarum baptizari a Joanne Jordanis in aqua, ut primum in se monstraret mysterium secundæ nativitatis per aquam et Spiritum credentibus appetendum, et insinualet quod nisi ex hac renati, filii Dei et fratres ejus per adoptionem minime queunt censer. Non quidem necesse habens abluvi baptismate Joannis, qui mundus erat ab universis sordibus; sed ut viam se nobis præberet, qui nati eramus in peccatis, ad diluenda nostrorum scelerum facinora; quatenus cum eo renati

fratres jure nominarem, et ei cohæredes essemus. In eo quippe non solum ei fratres existimus, verum etiam ex ipsa peccatorum purgatione, generaliter omnis renatorum Ecclesia sponsa consecratur. Et ideo dignum fuit, ut prior ipse non sibi, sed nobis in fontem descenderet; quatenus per hoc nos sibi germanius uno in corpore coaptaret, et mysterium baptismatis ad appetendum ex suo descensu gloriosius commendaret. Namque per hoc non ipse, sed omnia aquarum fluentia in ministerium ablutionis nostræ purgantur, atque magisterium humilitatis plenius demonstratur. Ut nemo quasi vita excelsior, etiam ad infimum cujus est baptizandi officium, venire dedignetur. Venit itaque ad baptismum, præcipue, ut Joannes insinuat, manifestare quod hic est qui baptizat in Spiritu. Dictum quippe a Deo acceperat: *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat* (Joan. 1, 33). In quo siquidem visum, magnum nobis fidei exhaustum est sacramentum, per quod satis admodum intelligimus qualiscunque sit officii hujus minister, quod hic est solummodo qui baptizat. Hanc igitur potestatem nulli servorum largitus est, sed eam in se retinens, securiores nos reddidit, ne aliquis de aliquo ministrorum diffidat, neque de se, quisque quod dat, quasi ex se sit, baptizando præsumat. Sed qui gloriatur uterque eorum, tam qui accipit quam qui dedit, in Domino gloriatur, quia omnino hic est qui baptizat, et non ille per cujus ministerium exterius, **176** quod cernimus adimpletur. Hac igitur de causa inter reliqua ut ostenderet credimus advenisse: quia in ipso Spiritus sanctus, specie corporali manens, dispertitur per singulos, et fit inde totius Ecclesiæ mira unitate concorporatio. Et, sicut omnia corporis membra uno eodemque animantur spiritu: ita omnium in Christo renascentium summa uno vivificatur Spiritu sancto, et ab omni labe vitiorum sanctificatur. Unde et Apostolus: *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei* (Rom. VIII, 14). Verumtamen cur in Jordane, et non in alio quolibet fluvio hoc mysterium celebratur, non abs re factum putamus, præsertim cum populus Judæorum secundo ab Jesu Nave in mysterio circumcisis, per hunc fortassis locum terram repromissionis introierit; de quo David ob mysterium magnitudinis: *Et tu Jordanis, inquit, quare conversus es retrorsum?* (Psal. cxlii, 5.) Rectum quippe fuerat ut eo baptizaretur fluvio in quo jam figura baptismi præcesserat, et ex nomine quid in eo gestum sit apertius designaret. Jordanis namque *descensus eorum* dicitur. Quorum? nisi eorum qui de supercilio superbæ ad Christi humilitatem descendunt, et suis inibi abluuntur criminibus. Satis itaque provide per Jordanis nomen totius baptismi operatio prædicatur: et ideo decenter in eo Christus baptizatus est, ut hinc inde omne negotium sacramentis responderet divinis. Jordanis quippe, ut aiunt, duobus constat fluminibus, ex Jor videlicet atque Dan, quibus ita junctis Jordanem faciunt. In quo Christus inter reliqua ideo mystice baptizatur,

bere. Sed sibi met Deus homo, quia dignatus est A ut duas sibi leges simul junctas doceret. Interea quod per aquam visibilem celebratur, ut non solum gentiles ad fidem, verum etiam et Judæos duceret, si forte credidissent remissionem peccatorum, per rem visibilem fieri, ut ante per sacrificia consueverat: quia omnino si non vidissent lavare corpora, minus forsitan animas mundari credidissent. Porro:

Joannes prohibebat eum dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? Expaverat autem eum ad se venisse cui nulla inerat baptizandi necessitas, eo quod ipse tolleret peccata mundi, sicut jam idem testatus fuerat; ignorans profecto, quod nisi medicus primum venisset ad ægrotum languentem, languens medicum non requireret. Cui Dominus:

177 *Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Ac si patenter diceret: Sine modo impleri ad quod veni. Quia quidam suam volentes statere justitiam, facti rei, fines justitiæ minime contigerunt. Nos autem, quia omnes dilapsi sunt per superbiam, sic decet per humilitatis exemplum reducere ad vitam, et insinuare quod nemo absque unda baptismatis possit perfecte justus existere. Ac si aperte diceret: Si ego Dominus opere Spiritus sancti de Virgine natus et conceptus sine contagione peccati, secundæ nativitatis lava crum non delinor subire, quanto magis necessarius est omnibus, quamvis innocenter justique viventibus, ut nullus eorum contemnat meo exemplo etiam velut ab infimis humilioribusque baptizari? Hinc quoque decet nos implere primum omnem justitiam, videlicet per quam omnis justitiarum summa ab omnibus deinceps impleatur, ut omnes non ex operibus neque ex libertatis arbitrio glorientur, sed agnoscetes se reos, justitiæ Dei sint subjecti, et justificentur ex gratia, sine qua nusquam est aliquis operibus consummatus. Et ideo recte quisque cum renascitur ex aqua et Spiritu sancto, per fidem justus non incongrue appellatur, quia hoc implevit credendo, per quod omnis Dei justitia ex gratia adimpleretur. Quam profecto satis primum decuit Christum implere, non quasi ex indigentia, sed velut ex magisterio; quatenus per hoc idem renatus Filius Dei proprius omnes renascentes in se fratres colligeret, et per adoptionis gratiam sibi conjunctos Dei filios faceret. Quod cum cognovisset Joannes ea quæ hactenus D nesciebat, tunc admisit eum. Quia profecto quamvis sciret, quantus et qualis esset, multa duntaxat in momento didicit quæ primitus nesciebat. Docuit eum itaque Spiritus sanctus qui in specie columbæ mansit super eum, et deduxit in omnem veritatem. Idecirco quod prius humiliter formidabat, postea devotus implere permisit. Ac per hoc, qualiter excelsiora virtutum opera debeant appeti, Joannis humilitas insinuat, dum et refugit ex sua infirmitate pavidus, et obedit ex divina institutione securus. Nihil enim potest mortalitas formidari ex merito, ubi Deus totum cooperatur ex dono.

Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua. Ecce aperti sunt cæli. Non quod oporteat credere,

PATROL. CXX.

tunc primum ei cælestia patuisse secreta: cum recta fides **178** habeat, semper eum æqualem, ubique totum cum Patre mansisse. Sed evidens sacramenti est indicium quod per mysterium sacri baptismatis, introitus patriæ cælestis cunctis in Christo renascentibus illico aperitur. Neque itaque trigesimo ætatis suæ anno, quando baptizatus est, Spiritus sancti dona primum perceperisse credendum, qui ex eodem Spiritu sancto conceptus ipso siquidem semper plenus extitit. Unde liquido demonstratur quod nobis quidem baptizatus est; nobis idem Spiritus sanctus visibili specie desuper apparuit. Nobis etiam Pater de cælis clamavit, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite* (Matth. XVII, 5). Hæc omnia nobis sane celebrata sunt salutis mysteria, per quod aditus cæli reseratur, et gratia Spiritus sancti plenius passim omnibus infunditur. Quod autem dicit: *Tunc ascendit de aqua*, liquido censetur, quod omnes qui descenderint ex supercilio vanitatis se ad abluendum in baptismo, debeant quotidie crescendo reascendere ad virtutum cultiva, atque ad patriam unde ceciderant festini remeare. Quæritur autem non immerito, cur in aqua et in Spiritu sancto baptisma sit constitutum, visibili invisibilique substantia deductum. Ubi continuo cogitanti occurrit quod, sicut homo duabus consistit naturis, corpore videlicet et anima, ita duabus substantiis renascitur in salutem. Siquidem aqua consepelitur Christo, Spiritu vero sancto totus itidem sanctificatur Deo. Nullum igitur elementum aptius invenitur ad consepeliendum nos quam aqua, quæ terræ nomine etiam mixtim in Genesi prænotatur: *Terra, inquit, erat inanis et vacua* (Gen. 1, 2), ibi namque et aquarum omnia tacito nomine concluduntur. Per aquam quippe sordes purgantur corporum. Cujus rei officio præsignatur in aperto quid intrinsecus geratur divinitus in occulto. His itaque duobus elementis, videlicet aqua et igne, omnia quæ mundari egent usibus humanis mundantur. Molliora siquidem aqua, duriora vero rerum metalla igne ad liquidum expurgantur; sic et in nobis divina dispensatio adimplevit ut per aquam et ignem sancti Spiritus omnia in nobis peccati crimina decoquantur. Ita ut per aquam mundo morientes consepeliatur Christo, et per ignem Spiritus sancti de fonte ascendentes in melius conflantes ad cælum mente rapiamur. Ad hoc quippe cæli aperiuntur, non elementorum reseratione, **179** sed spiritali apertione, ut, spirituales jam facti, spiritaliter ad spiritalia illico invitemur. De qua quidam reseratione: *Scinditur, inquit, auricula septemplex aethera cæli.* Quam nimirum bene Ezechiel, ex principio visionis suæ, per hoc quod præsentialiter cernit, futuram enuntiat reserationem, ita dicens: *In anno trigesimo, in quarta mense, in quinta dei mensis, cum essem in medio captivorum juxta fluvium Chobar, aperti sunt cæli, et vidi visionem Dei* (Ezech. 1, 1); in Ezechiel namque Christum fuisse, nemo qui dubitet. Quia sicut scriptum est: *Assimilatus est in manibus prophetarum* (Ose. XII, 10). Trigesimo quo-

que ætatis suæ anno Ezechiel juxta fluvium Chobar A venit, qua hic Christus ætate ad Jordanem venisse manifestatur. Chobar quippe *gratitudo* vel *gravitas* interpretatur. Quid igitur per Chobar fluvium, nisi humanum genus congrue designatur? quod nimirum ab ortu defluit in mortem, et gravis sibi est ex peccatis quæ perpetrat indesinenter ac portat. Quia, sicut scriptum est: *Super talentum plumbi sedet* (Zach. 7, 7). Omne enim peccatum grave est, quia non permittit animam ad sublimia levare. Unde et per Psalmistam dicitur: *Filii hominum usquequo gravi corde?* (Psal. 119, 3.) Scriptum ergo est de Domino, quod ipse sit *Dei virtus et Dei sapientia* (1 Cor. 1, 24). Venit igitur Ezechiel juxta fluvium Chobar, quia fortitudo Dei per incarnationis suæ mysterium propinquare dignata est peccatorum suorum pondera portanti generi humano. Quæ pondera per hoc descenderunt in profundum, quasi lapis; et ideo Jordanis recte *descensus eorum* interpretatur. Flavuit enim Spiritus Dei desuper, et submersa sunt univisa peccatorum vitia, cum suo principe, quasi plumbum in aquis vehementibus. Tunc quippe aperti sunt cæli, ut dixi, non elementorum reseratione, sed quia nobis iter reseratum est, et spes redeundi ad sublimia restituta. Non enim illi reseratur, sed nobis, sicut nec idem sibi baptizatus est; neque sibi passus, sed pro nobis utique omnia factus, si, quos fecerat, recrearet et eveberet ad sublimia. Alioquin ipse nunquam cælos deseruit, sed huc veniens semper cum Patre fuit. Restincta est itaque tunc aquis baptismi rhomphæa illa flammatis, quæ versabatur ante januas paradisi. Et ideo non inconvenienter cæli aperti super eum commemorantur; super eum quippe, quia propter eum et per eum patefuerunt, qui a primordio per primum Adam omnibus clausi erant.

180 *Et vidit Spiritum descendantem sicut columbam, et venientem super se.* Haud dubium ipse Jesus vidit super se venientem Spiritum sanctum. Cæterum, juxta Joannem Evangelistam scriptum est, quod etiam Joannes testimonium perhibuit dicens: *Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de cælo, et mansit super eum* (Joan. 1, 32). Ex quo liquido constat quod utriusque eum descendantem, Christus videlicet et Joannes, non tamen super utrosque, sed solum super Christum, corporali specie venientem viderunt. Hinc profecto non absurde quaeritur an verum columbæ corpus, in cujus specie Spiritus apparuit, an forte phantasma fuit: quod satis frivolum est cogitare inibi ut aliud quam Veritas apparuerit. Ergo quia Christus, super quem venerat, non phantasma, sed verus homo et verus Deus erat, aptum satis nobis videtur ut verum corpus, formatum ad horam in specie columbæ, ob mysterium docendi assumpserit, quod super veram Christi carnem adveniens, intus quid gestum sit exterius declararet. Alioquin idem Spiritus sanctus mortalibus oculis, nisi corporali specie apparere nequivisset. Quod quidem corpus probabilius ex aere, vel ex aqua formatum putamus, quam ex alio

quolibet corpore generatum. Tantisper ergo dicimus eum apparuisse in mysterium, et postea, ut ipse voluit, suspicari licet desisse quod vere formatum fuerat. Ut quid autem corporali specie descenderit, nisi, ut prædiximus, tu eum ut videres, tu quoque ut agnosceres. Columbam ergo illam, quam Noe emisit ex arca, istius columbæ speciem fuisse, nemo qui dubitet: et ideo per eam typum agnoscimus sacramenti. Unde fortasse dicturus, cum illa vera columba fuerit, quæ fuit emissa, hic sicut columba descendisse dicatur, quomodo rursus illic figuram fuisse dicimus, hic veritatem; nisi quod illa vetus fuit, et negotium, quod per eam gestum est, hujus sacramenti prophetia fuit. Deinde quod hic positum est adverbium similitudinis (*sicut*) sciendam quia secundum Græcos *in specie columba*, in quamplurimis exemplaribus, sicut et in Luca scriptum fertur. Alioquin quid tam verum quam divinitas quæ manet semper, creatura autem non potest veritas esse, quanquam et speciem pro veritate accipiendam recte nemo ambigat. Igitur liquet eam veram columbam fuisse; sed vox similitudinis, *sicut* ideo **181** apponitur, ut idem Spiritus sanctus corporali specie in columba, non tamen ipse corpus apparuisse intelligatur. Apparuit autem in columba, ut per eam exponeret quales futuri erant qui ad gratiam ejusdem Spiritus pervenirent. Ex quo, quia columba fel non habet, patenter insinuat quod in felle amaritudinis esse non debet quisquis ad hanc gratiam venire devotus exoptat; sed simplicitatem atque innocentiam, quam de se videntibus exhibet, animo retinere atque moribus, conspicientibus se in faciem, simplicitatem vitæ repræsentare. Columbarum quippe privilegia quamplurima enarrantur, quod hæc avis præter fluentia residens aquarum, insidiantium sibi umbras provida consideratione intendat, et laqueos exinde nimia suspicionis diligentia celer evadat. Siquidem et tantæ benignitatis a natura fertur, ut omnium avium pullos quasi proprios dicatur suscipere atque suis laboribus nutrire. Est itaque mitissima in tantum, ut nec rostro neque unguibus cupiat aliquem lacerare; ne minimos quidem musculos vel vermiculos, quibus minores pene omnium aviculæ se suosque nutriunt, edere dicuntur. Gemitum quoque pro cantu habere nescuntur. Unde quidam devotionis obtentu: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes*, inquit, *die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus?* (Psal. 119, 4.) Tali siquidem meditationis affectu, totius Ecclesiæ habitum lugentis exprimit, et quid in nobis Spiritus sanctus gerat, per hoc patenter insinuat; postulat enim pro nobis gemitibus inenarrabilibus, hinc inde quia gemere nos docet. Unde et in columba merito apparuit ut per eam nos doceret quid ipse in nobis gerat, vel ipsi in eo quales esse debeamus. Solet itaque nidificare in foraminibus petræ, seu in caverna maceræ, ubi Moyses positus, posteriora Dei vidisse legitur; petra autem est Christus, in cujus lateris foramine omnis Ecclesia nidificat, dum ejus sanguinis pretio conse-

cratur. Unde et in Canticis : *Surge, inquit, amica mea, speciosa mea, et veni, columba mea, in foraminibus petrae, in cavernis maceriae; ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis* (Cant. II, 13). Ex quo liquido constat, quod ex efficientia, et non ea natura ita vocatur. Idcirco justum erat ut efficiens ea specie appareret ad quam per gratiam interius nos vellet transducere; necnon, ut paulo superius iam præmisimus, juxta proprietatem figuræ, nihil aptius quam ut per **182** columbam secundum veritatem redderetur exhibitus, qui per eam in diluvio juxta mysterium sacramenti fuerat figuratus. Et ideo dignissime simul et universalis Christi Ecclesia dicitur : *Una est columba mea* (Cant. VI, 8); quia per hanc gratiam Spiritus sancti, quæ in eadem monstrabatur specie dedicata et coadunata tota conspicitur. Hinc et officiosissimum fuit, Spiritum sanctum apparere per eam, ex cujus jam olii specie illa cognominabatur. Quatenus per ipsum donum transferentius ad ea quæ mente intelliguntur, transcensio sacramentorum gradibus, quandoque feliciter perveniretur.

Quod si quæretur cur Filius apparuerit in homine, et Spiritus sanctus in columba, non inconvenienter dicimus, quia ille venit ut exemplum vivendi Deus homo homini exhiberet, et conatus ei per carnem, eam morte redimeret; illa vero, ut donum ipsum, quo ex gratia bene vivendo pervenitur, expressius significaret : utrumque tamen factum est visibile propter carnales quosque; si quomodo per ea quæ oculis corporeis conspiciunt, ad ea quæ mente intelliguntur, sacramentorum, ut dixi, gradibus transcensio, quantocius transferantur. Quæ nimirum columba, nequaquam creditur passa, vel Spiritus sanctus per eam, quo modo Deus homo in carne passus dicitur. Quia omnino non columbas venit redimere, sicut Christum Jesum Dominum nostrum nos homines constat redemisse, neque in Deum ut Christus Jesus creditur assumpta, neque quolibet pacto in sede majestatis recepta, sed sicut omnia illa schemata, in quibus olim Patribus Deus Spiritus sanctus, aut certe Filius visibilis apparebat expleto apparitionis officio resolvebantur : ita fatendum hanc ad proprium, ut præmisimus, elementum rediisse, divina operante potentia. Homines quippe venit instituire, propter quos non solum Christus, verum etiam illa visibilis apparuit, ut veram innocentiam doceret. Hoc sane explicito, velut verbum dum sonat et transit, quamvis ea quæ verbo significantur, cum aliquid divinum atque æternum loquendo exponitur, non simul transeant : ita et illa quæ visa est ad horam, illico cum voluit, ubi et quando voluit, Spiritu sancto incommutabiliter permanente, ad nutum ejus disparuit. Ubi, si bene sapimus, illo quidem docente percepimus; sin alias, quod ex sacrificio necdum capimus, igne Spiritus sancti concremandum **183** remittimus. Verumtamen signanter credimus; quidquid columba veritatis de veritate columbam docuit; etiam gratias lar-

gitori agimus, qui sanctificatam sibi columbam ex corvis paulatim instituendo aptavit. Verum igitur typum columba illa Noe more tulit, per quem tale mysterium præsignetur. Tulit itaque ramum oliivæ ad arcam, hanc futuram præsignans quæ mundo pacis gaudium detulit, et oleo suæ pinguedinis perunxit. De quo nimirum oleo, Christo dicitur : *Unxit te Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis* (Psal. XLIV, 8). Cujus profecto unctionis oleo peruncta omnis Christianorum Ecclesia; etsi a Christo derivetur hoc vocabulum, per hoc tamen, quia et ipsi ex quibus constat peruncti sunt, Christiani hactenus nuncupantur. Hinc quoque beatus Petrus Apostolus, renatis in Christo scribens, genus eos regale, seu sacerdotium sanctum vocat (*I Petr. IV, 9*). Videlicet eo quod omnes qui in Christo renascimur, non minus oleo Spiritus sancti intrinsecus, quam isto materiali extrinsecus in mysterio perungimur. Per hoc quippe visibile exterius signatur, quid per eundem Spiritum interius geratur. Sicut et per hanc qua abluimur aqua, illam nos ad emundationem percepisse docemur. De qua Jesus ultimo festivitatis die clamabat, dicens : *Qui in me credit, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem, inquit Evangelista, dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum* (Joan. VII, 38). Nam et in quamplurimis Scripturarum locis, per aquam idem Spiritus sanctus significatur. Unde haud dubium quin super aquas apparuisse creditur, super quas olim et in principio superferebatur, ut edoceret se advenisse in aquis, ad confovendam rationabilem creaturam suam, per quas se præsignabat operaturum quandoque pietatis mysteria. Nam et hoc verbum Hebraicum, ita esse, expressius illo in loco positum, denuntiat. Quia ubi noster interpres *serabatur* posuit, ibidem apud Hebræos *mereseth*, ut idem testatus est, legitur : *Quod nos, inquit, incubabat, sive confovebat possumus appellare, in similitudinem volneris ova sua calore animantis*. Quod certe non nisi de Spiritu sancto recte accipitur, qui ideo super Christum in columbæ specie apparuit, ut ostenderet nos in eum per semetipsum foveri, et suo calore animari ad vitam. Alioquin unde tantus calor existeret, qui tam frigidus de morte evigilaret? Ex quo liquido patet quod sancta Dei Ecclesia recte **184** columba vocatur, cujus fotu et calore animata vivificatur, ut cujus gerit Spiritum, ejus et apparitionis vocabulo nuncupetur. Hinc quoque Isaias sanctorum volatum admirans aiebat : *Qui sunt hi, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas?* (Isa. LX, 8). Columbæ autem singuli quam recte appellati sunt sancti; quia de hac una eademque columba, quæ in Christo apparuit, omnes sunt generati. Unde et David : *Emittis, inquit, Spiritum tuum; et creabuntur, et renovabis faciem terræ* (Psal. CIII, 30). Nimirum igitur provida Dei dispensatio hinc inde latissime patet, quæ tam concinna sacramentorum mysteria olim Patribus signanter aperuit, quatenus cum impleri cõpissent corda credentium, notius mirarentur

quam in aliquo dubitarent. Et ideo qui vult inter A
 medios clericos columbæ, cujus pennæ deargentate
 leguntur (*Psal. lxxvii, 14*), felicius eo uniri, exhibeat
 de se moribus quod columba docuit, et teneat calorem
 Spiritus, donec totus in holocaustum Domino
 concremetur. De quo nimirum igne Paulus suis dicebat
 auditoribus, *Spiritum nolite extinguere (I
 Thess. v, 19)*. Quia profecto in quo idem Spiritus
 fuerit, ardentem facit, et ad omnia virtutum in-
 citamenta, quem illustraverit, provehit, et corrobora-
 torat. Verumtamen si capiti nostro Christo Jesu
 conniti velut membra cohæreamus, et ex ejusdem
 Spiritu in ipsius corpore secundum interiorem hominem
 intus vivificamur, recte columba propter simplicitatem
 vitæ nominamur et sumus. Alioquin supervacua spe
 gloriamur de nobis, si non curamus conformes fieri
 cujus membra dicimur. Quatenus per ipsum et in
 ipsum Spiritu sancto recreati in beatæ immortalitatis
 formam feliciter configurati transferamur. Sed ut ei
 firmiter inhæreamus, Patris desuper intonantis
 vocem diligentius oportet audire.

Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.
 Quod et alii duo, Marcus videlicet (i, 11) atque
 Lucas (iii, 22), similiter ediderunt, nisi quod de ver-
 borum consonantia variant, salva tamen pari rerum
 in utrisque intelligentia. Nam quia Matthæus dicit,
Hic est Filius meus, et reliqui duo, *Tu es Filius
 meus dilectus*, ad eandem sententiam explicandam
 utrumque valet, sicut jam supra et in aliis locis
 quæ dissentire videntur, concordia intelligentia
 unum eos sentire docuimus. Vox enim Dei Patris
 de cælo unum horum dixit, sed Evangelista voluit
 ostendere ad id quod dictum est valere *Hic est
 Filius meus*, ut illis potius qui **185** audiebant,
 utique quod ipse esset Dei Filius aperte indicaretur.
 Et ideo ita dictum referre voluit, quod sonuerat:
Tu es Filius meus dilectus, ac si illis diceretur
 qui aderam, demonstrantis obtentu: *Hic est
 Filius meus dilectus*. Quia nequaquam Christo
 indicabatur quod ipse de se sciebat, sed eisdem
 propter quos ad quos ipsa vox divinitus de cælo
 facta est. Jam vero quod alius dicit, *In quo mihi
 complacui*, alius *In te complacuit*, atque alius
In te complacuit mihi: si quæris quid horum in
 illa voce sonuerit, quodlibet accipe devotus,
 dummodo intelligas illos, licet diversis verbis,
 unam eandem intellectus retulisse sententiam.
 Quia, etsi unus eorum propria voce verba tenuit
 quæ sonuerant, alius tamen ad eandem sententiam
 familiariter explicandam verba variasse non absurde
 intelligitur. Ita duntaxat ut ab omnibus sic dictum
 intelligatur, tanquam diceretur: in te placitum
 meum constitui. Hoc est, in te volui agere, quia
 in primo Adam mihi displicuit, et per eum omnes
 quasi in massa facti sunt iræ filii, ut per te omnes,
 quos prædestinavi ad vitam, placeant mihi. Itaque
 sicut in principio, *Pœnitet me fecisse hominem*
 (*Gen. vi, 7*), ita et, *in te complacui*, quatenus et
 per te ipsi qui præciti sunt, placeant mihi. Omnis si-

quidem qui pœnitendo corrigit aliqua quæ fecit, eo
 ipse quo pœnitere probatur, indicat sibi displicuisse,
 dum revocat ad emendationem quod fecit. Unde omni-
 potens Deus Pater quomodo intelligi possit ab homi-
 nibus juxta humanum modum olim locutus in Genesi
 pœnitet me hominem fecisse super terram, ubi quod
 sibi displicisset in peccatoribus quos creaverat
 patenter instruat. At vero in solo sibi Unigenito
 Domino Jesu Christo complacuisse, quem inter homines
 propter eosdem hominem creaverat, aperta voce de
 cælo, ut ipsi cognoscerent inter quos et propter quos
 venerat, manifestat. In illo quippe nullum peccatum
 fuit, et ideo super eum non solum non pœnituit, sed
 in illo placitum suum constituit. De quo Psalmista
 canit: *Juravit Dominus et non pœnitabit eum, tu es
 B Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*
 (*Psal. cix, 5*). In quo jure sibi complacuisse testatur,
 quem de sua substantia unicum atque cœternum sibi
 consubstantialiæque genuerat Filium. Qui utique
 missus pro nobis ad incarnandum, Verbum caro
 factum est et habitavit in nobis; et ideo vere sibi
 in illo complacuit, qui ex suo ei consubstantialis
 exstitit, et ex nostro uno **186** idemque fuit, non
 suam, sed ejus a quo missus est in omnibus volun-
 tatem fecit. Quapropter qui cupit Deo Patri placere,
 non in se, aut quasi ex suis actibus sibi placeat,
 imo displiceat sibi in se, ut totus in illo per fidem
 et charitatem transpositus, in quo Pater sibi
 complacuit, placeat, et per eum reconciliatus iræ
 filius, filius per adoptionem Dei fiat. Alioquin qui
 de se sibi applaudit, quasi ex se in quantum non illius
 voluntati, reus adhuc, nondum ut oportet patri
 placens esse convincitur. Idcirco et in oratione
 dicimus: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo, et in terra*
 (*Luc. ii, 2*), quatenus terrenum nostrum omne
 fih coherendo celeste fiat, et sit illud quod idem
 de nobis ad Patrem ait: *Volo, Pater, ut sicut ego et tu
 unum sumus, ita et ipsi in nobis unum sint* (*Joan.
 xvii, 74*). Quolibet pacto, nisi ut, sicut Pater et
 Filius unum sunt per substantiam, ita et nos in
 ipsis unum simus per gratiam? et hoc totum ideo
 futurum, quia in illo placitum suum constituit,
 quatenus per eum illi in ipso placere possimus.
 Et notandum quod mysterium Trinitatis in hoc
 baptisate apertissime prædicatur. Ita ut non solum
 Trinitas totius majestatis evidentissime intelligibilis
 declararetur, verum etiam sensibilis quodammodo,
 cum sit incomprehensibilis, ac si corporeis sensibus
 distincta, ad intelligendum luce clarius pertractetur.
 Pater scilicet ad Filium clamans in voce, idemque
 Filius veraciter humana natus in carne ab ipso
 Patre diligentius prædicatur; Spiritus vero sanctus
 super eum in columba demonstratur. Sed et per
 ipsam plurima, quæ Joannes adhuc de Christo
 ignorabat, divinitus edocetur, impleturque in
 ibi tum illud propheticum: *Vox Domini super
 aquas, Deus majestatis intonuit, Dominus super
 aquas multas* (*Psal. xxviii, 3*). Prædicatur
 ergo a Patre Filius, prædicatur a Spiritu sancto
 et dicatur etiam a seipso dum de se Patrem

insinuat, et unum se esse cum Patre testatur : *Ego a Pater*, inquit, *unum sumus* (Joan. x, 30). Quid igitur ultra meus tali renata sacramento dubitationis poterit habere in fide, cum uno eodemque momento Patris vox ad nos delapsa Filium in aquis visibiliter apparentem prædicat, et Spiritus sanctus desuper in columba quæ sentienda sint de eo evidentias edocet? Quod si sane in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum, multo firmiter recte accipitur de se Patris, et Filii, ac Spiritus sancti testimonium. In hac quippe fide renati sumus, quid opus est nobis amplius de fide quasi dubios retractare? Præceptum **187** est itaque apostolis : *Ite; docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Math. xxviii, 19). In nomine ergo cum dixit, unum eos ostendit, quod tribus nominibus satis ad intelligendum Trinitatem egregie distinxit. Unde quicumque recte secundum catholicam fidem baptizati sunt, sane sunt renati, et per hanc fidem mater Ecclesia eos in se suscepit. Hinc sane secundum Daniellis pro, etiam Sanctus sanctorum ungitur (Dan. ix, 24), et abhinc quoque iuge sacrificium Judæorum, omnisque unctio legalis cessavit; in tantum ut quadragesimo post ascensionem Christi in cœlis anno Hierusalem destructa sit, et templum eversum, atque omnis populus incredibili cæde vastatus, omnisque religio eorum et sacerdotium simul interierit. Unde aut ostendant nobis duricordes Judæi iuge legis sacrificium, et unctiones, ac templum : aut certe, secundum prophetiam Daniellis, quia illa omnia longe diu cessarunt, licet iuviti, audiant et intelligant Christum Dei Filium, qui est vere Sanctus sanctorum, unctum jam oleo Spiritus sancti præ participibus suis, et incipient non blasphemare. Porro præ participibus ideo unctus dicitur, quia in illo Spiritus sanctus totus mansit. Nam, sicut ait Apostolus : *In illo omnis plenitudo divinitatis corporaliter habitavit* (Colos. ii, 9). Cæterum sanctos et omnes Christianos, qui ejus recte participes intelliguntur, secundum mensuram fidei, per gratiam donationis Christi eundem Spiritum percepisse, nemo qui recte sapit ambigit. Ergo qui Spiritum Christi non habet, hic non est ejus; de quo Apostolus : *Nos enim, inquit, non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est* (I Cor. ii, 12). *Ipsæ enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filii Dei* (Rom. viii, 16). Quia ipsum accepimus pignus promissæ hereditatis nostræ, et quasi quoddam chirographum æternæ salutis. Hic itaque Spiritus facit nos Dei templum, et interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, suæ advocacionis implens officium. Assuefacit nos cœlesti virtute quotidie spiritualibus admisceri, et æternæ vitæ consociari. Erudiuntur itaque in illo et per ipsum corpora nostra, si ejus sumus, ad immortalitatem proficere, dum ad decreta ipsius discunt se moderate in quibuslibet temperare. Hic est qui inexplicabiles cupiditates nostras coercet in nobis, libidines frangit immoderatas, illicitos extinguit ardores, flamman-

tes impetus vincit, ebrietates reprimit, repellit vera avaritiam, **188** et omnia mundi oblectamenta fugat, charitatem inter quosque necit, morum affectiones componit, regulam veritatis ubique expedit, hæreticos revincit, improbos vero foras mittit. De hoc quippe Apostolus manifeste dicit : *Quia in novissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoriis et doctrinis dæmoniorum; in hypocrisis loquentes, canterizatum habentes conscientiam suam* (I Tim. iv, 1). Qui certe si Spiritum Dei haberent, nequaquam deinceps spiritui seductorio credidissent, quia nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu. Sed quia omnes signati sunt a principio signo fidei in Christo, mirum cur quamplurimi postea, aliud eligentes, hæretici facti sunt. Et quid ob aliud, nisi quia primam fidem irritam fecerunt, et, quasi novam quærentes fidem, a fide facti sunt extorres? Erraverunt autem a vulva matris, videlicet recedentes a fide Ecclesiarum Dei, ab utero locuti sunt falsa; non enim erant ex nobis, et ideo recesserunt a nobis. Quia utique si essent ex nobis, unctionem nobiscum haberent a sancto Spiritu, et permansissent circa fidem, antequam finis veniat. Non ideo tamen illi aliam pertractabant fidem qui electi erunt, sed illam in qua renati sunt, plenissime in omnibus sine aliqua mentis infidelitate servabunt. Satis itaque absurdum est idcirco deviare a fide quia plures periclitantur, præsertim cum potior inde esse debet fides credentium ac robustior, eo quod, sicut prædictum ex præscientia Dei fuit, ita completur in illis. Nos enim qui nunc sumus, futurum credimus quod nondum satis videmus; nisi quod jam in quamplurimis dudum iniquitatis ministerium excrevit, ut signatum de ipsis erat, quamquam et in subito contriti sint, et ad inferos deputati. Quanto magis illos firmiores esse oportebit in fide, super quos hæc omnia, quamvis pauca quæ restant, adhuc plenius complebuntur? Nam præteritarum promissionum tum præsens exhibitio certitudo erit, si quæ supersint futurorum, quæ cum venerint, confirmatio fidei magis esse debent, quod Deus quæ prædixerat ea quæ nondum erant suis assignavit temporibus. Cæterum quibus est fides illa in qua renati sunt, per quam et in membris Ecclesiæ sunt aggregati, sperandorum substantia, non aliam requirunt, etsi dictum sit : *Quærit Dominum et confortamini, quærite faciem ejus semper* (Psal. cii, 3); atque illud :

189 *Quærite et invenientis, pulsate et aperietur vobis.* Quia, etsi quærere oportet, non alium tamen quam unum Deum in tribus personis, quo Trinitatis nomine signati sumus. Sub qua omnino fide rebus exspoliati mundi, nudi fontem introivimus. In quo nimirum fonte quicumque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus: consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte; et ideo jam ultra de fide nihil retractare debemus, sed custodire modis omnibus quod credidimus, et credendo gratis a Deo accepimus. Credere omnino de-

Lemus aliud non esse credendum, idcirco nec requirendum, eo quod jam inventum credidimus. Ergo aliud non requirimus, quia nec ipse nobis mandat, eo quod unus est, aliud requirendum; et scimus quod nisi hoc unum, aliud quidpiam nihil est necessarium. Amplectimur autem eum quia unus est. Et certe devotionis affectu, in una eademque fide proficiendo, sperando atque amando, quia infinitus est, ipsum semper requirimus, adhuc in ænigmate et nondum in specie, quem tenendo quærimus ardentissimo amore quotidie perscrutamur. Sed et cum ænigmata rerum præsentium fuerint evacuata, etiam certi sumus quod non alius quam unus idemque Deus Trinitas sibi credentibus, ut jam per fidem percepimus, apparebit. Per hanc itaque fidem signatum est lumen vultus Dei super nos; et ideo ad infidelitates quorundam hominum, et ad tenebras errorum respicere non debemus. Ex fiducia igitur probationis, quia tempora periculosa pronuntiantur futura, præveniendò monere desideramus quosdam nihil ultra, nisi quod in baptismo credendo pereceperunt, idque esse et non aliud, quod quærere interim debebunt. Nam ratio quærendi non nisi in tribus rerum articulis consistere videtur, in re videlicet, et in tempore, atque in modo. In re, ut quid sit quærendum consideremus; in tempore, ut quando, ne forte quando quærendum non est, aut aliud, aut illud quod quærimus non satis inveniamus; porro in modo, quousque quærendum sit adspiratur. Idcirco nobis scrutandum est quod Christus instituit, et tenendus est ipse, quem invenisse gaudemus. Quia omnino neque nisi invenisses primum, credere potuisses. Ad hoc ergo quæsisti ut invenires, invenisti autem ut crederes. In qua nimirum fide omnem probationem quærendi et invenienti **190** credendo fixisti, dum te eum Christo in mortem per sepulcrum fontis exspoliatus mundo sepelisti. Quod si vere mortuus es, et vita tua abscondita est cum Deo in cœlis, quid adhuc cum sibi viventibus et non Deo de fide quasi dubius disputas? Vel quid, sæviente persecutore, de morte formidas, qui jam mortuus in sepulcro fontis cum Christo teneris, et vitam tuam in cœlis repositam perfecte credis? Nec dubium quin quod, si priorem vitam tuam in terris receperis, novam, quam in cœlo cum Christo absconderas, perdidisti. Sub tali siquidem te illa determinavit sepulcro, qui te non vult jam deinceps aliud credere quam quod instituit. Idcirco neque tu aliud debes quærere profecto, neque, tormentis addictus, ac si invitus quidquam aliud confitori. Novissime melius censeo ignorare monendo infra baptismi sacramentum, neque quod non debeas ediscas, quam aliqua fraudis curiositate captus ducaris extra captivus. Totum igitur novit, qui Christum novit. *Fides, inquit, tua te salvam fecit (Matth. ix, 22)*. Et ideo maneat Christianus intra fontem fidei, ex qua renatus est in salutem. Et si quidpiam hæsitaverit ad horam, tangat manu fidei adhuc Christum in fonte, quo Verbum caro descendens

A nobis est baptizatus. Deinde Patris vocem desuper ut nos erudiat per aurem exteriori, auditu auris interioris audiat intonantem: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Quæ nimirum vox quasi aliquod ad eum insinuandum, imò quia, auribus sensibilis, verum corpus fuit, idcirco qui per eam non voce inclusus Pater sonuit, jure auribus quodammodo, etsi est incomprehensibilis, dicitur sensibilis existisse. Sicut et Spiritus sanctus per subjectam speciem visibilis apparuisse manifestatur. Verumtamen nos secundum proprietatem naturæ, quia Deus Trinitas, cum ubique totus recte creditur, non in loco cernitur, quia incorporeus et illocalis esse atque invisibilis probatur, neque describitur visu nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Hinc quoque dicitur: *Deum nemo vidit unquam, sed unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse narravit nobis (Joan. i, 18)*. Non tamen ita intelligendum quod sono debeat percipere in auribus nostris, sed quia Verbum et imago est Patris, dum se mentibus nostris innotescit, ineffabili luce Patrem declarat, atque insinuat manifeste, juxta quod idem testatus est dicens: *Qui videt **191** me, videt et Patrem meum (Joan. xiv, 9)*. Quæ nimirum visio non corporeis sensibus deprehenditur, sed, sicut scriptum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8)*. Prædicat ergo Filium Pater sensibili vocis sono, et Filius, dum se exhibet visibilem, quia verbum Patris est, non alium quam cuius est Filius in se declarat. Porro C Spiritus sanctus, quia ex Patre Filioque procedit, etiam et ipse non divisus in natura substantiæ majestatis, sed distinctus in personis, ut Deus Trinitas hominibus panderetur, medius in columbæ specie apparuit. Nec ideo tamen idem describitur visu, velut nec Pater hic aut alibi auditur affatu. Sicut nec dum deambularet in paradiso, potuit incessu sentiri. Alioquin quoties, per subjectam se Patribus ostendit formam, sensibilis fuisse videri potest, quod absurdum est credere. Sed quia invisibilis est, visus est ut voluit, non quidem ut est, sed quali specie illi placuit apparere. Si quidem et hic aliter auditus est non modo a Joanne, verum alibi et ab aliis interius, aliter a turba hic aut alibi, quæ quodam loco tonitruum factum esse dicebant. Unde nec mirum si D voci prædicatoris quamplures non obediunt, cum et hanc vocem multi audierint, et nihil eis profuisse probatur. Deus est enim, qui incrementum sine voce dat intus. De quo beatus Ambrosius: *Cum absens, inquit, putatur, videtur; et cum præsens est, non videtur*. Non enim dixit cum absens est, sed cum absens putatur. Nusquam enim est absens, qui cœlum et terram atque omnia complet, nec spatiis includitur parvis, magnisve diffunditur; sed ubique totus et nullo continetur in loco. Hoc itaque qui excedente mente intelligit, hic videt Deum, et cum absens putatur. Hic sane intelligit, etsi distinctus in baptismo apparuit Deus, Trinitas in personis, quod inseparabilis sit ubique totus, propter unitatis sub-

stantiam. Non quidem in loco, sed totus ubique Pater in Filio, et Filius in Patre totus, atque Spiritus sanctus in Patre et Filio simul totus, et coæternus manet Deus. Quia nimirum quodecumque Pater est, hoc et Filius atque Spiritus sanctus est; et quodcumque Filius, hoc et Pater atque Spiritus sanctus; necnon et quod Spiritus sanctus, hoc totum Pater atque Filius. Sed tamen alius Pater, alius est Filius, alius Spiritus sanctus. Alius, inquam, et non aliud. Quia qui Pater est non est Filius, neque Spiritus sanctus. Sic et qui Filius nequaquam Pater aut Spiritus sanctus. Sed neque idem Spiritus est Pater aut Filius. Quod volens Deus Trinitas adhuc rudibus in fide luce clarius aperire, qui necdum aliud sensu quam corporea sciunt cogitare, tria distincte ad cognoscendum unus refulsit specialitatis numero. Quatenus viso, auditu et tactu adhuc lactantes in fide tribus istis sensibus intus in se trajicerent prima fidei rudimenta cooperante ipso qui exterius sentiebatur, fides perfecta deinceps uberibus Scripturarum plenius nutretur. Non enim prius adhuc animales spiritualia potuissent ad plenum capere. Et ideo necesse fuit ut per sensum exterius tenera credentium infantia fidem perciperet, et de sensu carnis introrsus rediens, totus homo conversus ad Deum, invisibilia videndo per fidem fieret spiritualis, et tenderet sublimius per fidem, doctrinarum lacte nutritus ad spiritualia. Unde et quamplurimi sanctorum in tantum spiritualiter profecerunt, ut spiritualia spiritualibus comparantes, viderent melius ea videri vidente, quam sensu corporeo persentiri. Qui etsi visus a plurimis aut auditus, sicut hoc loco ex quo agitur in divina auctoritate legitur, sine ulla sui commutatione aut per corpus visus est, aut certe per corporales quasdam imagines, quas Dei quidem voluntas elegit, non quas natura formavit. Fecit enim ista Deus quibus voluit, quando voluit, et uti voluit, sua tamen in se latente incommutabiliterque manente substantia, et sine ullis locorum aut temporum intervallis omnia implente: ita ut nec minor sit in parte quam in toto, neque major in toto quam est in parte. Verumtamen quomodo voluit, quam sæpe apparens in locis et in tempore, ut eos qui locales et temporales erant, ad invisibilia protraheret credenda, et illa postponerent quibus tenebantur devincti, et cernebant suis defectibus quotidie labefactari. Hinc quoque certum est, ut præmissimus, in fonte baptismatis

A ideo totam simul divinitatem majestatis in Trinitate sensibus corporeis se quodammodo sensibilem infudisse, ne quando ex fide renascentes ad vitam æternam deinceps susciperent, nisi per quam quisque junctus est Deo, et carnali sensu male deceptus periret. Signatus quippe est fons iste annulo fidei, et ideo nullam debet quandoque firem admittere. Ex cujus nimirum irriguo, deliciarum hortus, videlicet Dei generalis Ecclesia, undique satis munitus atque conclusus florens viret, quia in 193 se Christum non solum sepultum, verum resurrexisse gaudet. In istis sane fidei rudimentis fidelis cujusque anima requiescit securo. In hac quotidie virtutum operibus floret, et contra omnes pressurarum impulsus, velut clypeum protectionis opponit. Ex quo denique nimia securitatis fortitudine circumvallata, fidenter canit illud in Canticis: *Ego dormio, et cor meum vigilat* (Cant. v, 2). Dormit enim spei suæ certitudine soporata; vigilat vero pervigili diligentia, ne quod signatum est annulo fidei, fraudulentius corrumpatur. Nescit autem ulterius de fide dubitare: quia etsi in terris adhuc degat, in cælo tamen collocatus per fidem, si nondum re, spe quoque regnat cum Christo. Est itaque quorundam modica fides, et est magna. Unde et uni, *Modica fidei*, dicitur, *quare dubitasti?* (Matth. xiv, 31.) Alteri vero: magna est fides tua, idcirco fiat tibi sicut petisti. Quippe quia virtutum dona, secundum mensuram fidei a Spiritu sancto unicuique largiuntur. Præterea per hanc sancti vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt promissiones. Per hanc sane unam eandemque fidem, etiam et nos vincimus, quia hæc est victoria quæ vincit mundum fides nostra. Sed et Apostolus eam non modicum gloriatur se servasse ita dicens: *Fidem servavi, cursum consummavi, de reliquo, inquit, reposita est corona justitiæ quam reddet mihi Dominus in illum diem justus iudex* (II Tim. iv, 8). Unde et nos hanc unam eandemque catholicam integram servantes fidem, quam ex symbolo adhuc in lacte suscepimus, bonis operibus jugiter inhærendo, ad finem usque tendamus, quoniam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Ad quem finem et ipsi currentes, hic finem libri sub hac fide, quasi in tutissimo pacis portu paululum quiescendo, constituamus. Quatenus per hoc itatenus, et ipsi ea fide subnixi spe certa subvecti, consummati in charitate perfecta, finem viæ in Christo feliciter habeamus.

PRÆFATIO LIBRI TERTII.

Solent secularium litterarum amatores, nimiam sine pudore suorum se præceptorum jactitare doctrinis, et eloquentiam eorum sine sapientia docendo protulerint ostentare. In quorum sane doctrinis quidam nostrorum, quia non queunt satis intelligere, 194 varios et diversos requirunt expositores, ut ad

eorum loculenta nefandarum rerum mendacia intelligendo valeant pervenire. Etsi eorum polita sit vanitatis eloquentia, quorum se cupiunt inservire doctrinis; tamen frequenter illorum expositorum satis incultus est sermo, et rusticitati vicinus. Qui quavis pleni sint sordibus vitiorum, propter necessita-

tem quoque intelligendi, non dico paginam, sed neque syllabam prætermittunt, quam non enucleatius discutiant summa cum vigilantia ac labore. Unde miror satis quid divina eloquia quorundam mores offenderunt, quod non velint mystica Dei sacramenta ea diligentia perscrutari, qua tragœdiarum nœnias et poetarum signa sudantes cupiunt investigare labore, et si per theatralia mimorum plausus hominum excitare. Quorum inefficax laboris studium, nemo qui ambigat, ubi de re agitur quæ profecto caret fructu, et sine præmio invenitur. Qui licet Academicum rhetorem per hanc inanem vanitatis eloquentiam usque ad vitalis gramma circuli extulerint, et dormientem Scipionem cœli civem effecerint, tamen omnia hæc anihus ordiuntur fabulis quam aliqua veritate fulciantur. Quapropter moneo lectorem, divinarum Scripturarum eloquiis magis operam dare, quod jam supra satis persuasum exegi, et non ob exiguitatem personæ veritatem legendo fastidiat, sed personam propter veritatem sibi commendatam

accipiat, eandemque veritatem intelligentiæ non propter aliud quam propter seipsam devotus legat. Nos enim non *Arma virumque* Maronis, Græca sapo- rante fabularum salsura tractamus; sed de fonte Spiritus sancti catholicorum Patrum sensus rimantes, Christo cooperante, quod in divinis litteris intelligimus, nostrorum auribus explanare cupimus. Siquidem neque tragica pietate permulcenus lectorum, aut comicorum sagmate onerare cupimus; se- l quod in eisdem divinitus redolet, simplici eloquio juxta capacitatem ingenii reseramus. Unde quibusdam nostrorum, etsi libeant illa Maronis, quod per arma virtutem velit significare, et per virum sapientiam, sicque cætera quæ sequuntur; magis tamen placere debent ista quæ nunc tractare disponimus; ubi virtus inexcusable, et sapientia Dei Patris, et militiam Christianorum contra aereas potestates instauraret, primum illico de fonte baptismi ad eremum, 195 quasi dux exercitus preliaturus advenit.

LIBER TERTIUS.

(CAP. IV.) *Ductus est, inquit, Jesus a spiritu in desertum, ut tentaretur a diabolo.* Nihil igitur aliud quidpiam Dei Sapientia faciendum primum post baptismum providentius poterat eligere, quam illud quo instrueret universos regni sui milites quid et ipsi agendum esset contra dæmonas, mox ut renati essent per fontem. Mos itaque antiquissimus non dico Romanorum, verum etiam cæterarum gentium fuit, ut si quis ad militiam, post longa tirocinii sui exercitia, idoneus jam transiret, nomen suum ad transcribendum in bibliothecis publicis, proprio ex voto donaret; ac deinceps in exercitu regis proprio recitatus nomine, communerabatur. Quod singuli Christianorum faciunt, antequam fontem baptismi ingrediantur, et interrogati per singula, hosti cum suis omnibus renuntiant armis, et induunt se Christi armatura, fortes fide, qualiter possint adversus insidias diaboli stare, et contra legiones dæmonum quotidie dimicare. Quorum utique nomina non chartis, sed cœlo tenentur ascripta, ut si quidpiam in prælio digne gesserint, coronentur; si autem succubuerint, mortis signo notati tanquam qui cœlo digni non fuerint, de libro vitæ penitus delebuntur. Quod ne fieret, mox prævius Christus Deus homo factus ut processit a fonte, ostendit exercitui suo qualiter quibusve armis, contra quem hostem debeat pugnare. Unde beatus evangelista volens nullum intercipiendi temporis spatium medium intervenire, *Tunc ductus est Jesus, inquit, in desertum.* Nullum igitur spatium recte interfuisse creditur, quia post baptismi gratiam, nulla credentibus, a tentatione ut securi sint, mora relinquatur. Hinc quoque scriptum legimus: *Fili, accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem* (Eccli. ii, 1). Sed et in Job :

Militia est vita hominis super terram (Job vii, 1). Unde nunquam Christianus debet arma virtutum deponere. Quod bene Paulus apostolus intelligens ita esse monebat dicens: *Induite vos armatura Dei; quoniam, inquit 196 alibi, non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, et adversus mundi rectores* (Ephes. vi, 11, 12). In magno igitur Christiani spectaculo positi sunt in mundo; contra quos non solum omnis mundus et principes tenebrarum, omnisque nequitia spiritualis pugnat, verum etiam idem in seipso divisus homo contra se dimicat ac certat. Idcirco Apostolus suos ad cautelam redigens, ait: *Spectaculum facti sumus mundo et angelis ejus* (I Cor. iv, 9). Quod nequaquam tam crebro suis monendo inculcaret auditoribus, si non sciret nos hinc inde fraudulentis hostibus obsideri, et nostrum iter ad cœlum quotidianis machinamentorum oblectamentis præpetiri. Unde Dominus ducitur ad desertum, contra diabolum monomachiam expleturus, quatenus eum omnis Christianorum inspectet exercitus. Et discant vincere visibilia contemnendo, atque gulam simulque vanam gloriam calcando reprimere.

Sed cur idem tentandus ad desertum ducatur non abs re quaeritur, præsertim cum omnis mundus laqueorum tentamenti sit ubique plenus, nisi forte, quod ubi serviendi Deo major est quietudo, ibi major exhibeatur necesse est virum colluctatio, quia et ibi nusquam deerit fraudulenta oblectamentorum persuasio. Per desertum quippe a mundi pressuris et tumultibus remotior vita significatur; ut omnes discant quietem appetere, et soli Deo vacare, etiamsi inter homines videantur versari. Alioquin in Canticis non quaereret de Ecclesia: *Quæ est ista quæ*

ascendit per desertum, quasi uxor consumens, pulchra ut luna, et electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata? (Cant. III, 6.) Quæ nimirum idcirco ut castrorum acies contra hostes ordinata narratur ascendere, quia illi viam ad cœlum eundi obsident, ut in nullo frangatur comamine. Porro per desertum hujus mundi ideo sustollitur, quia etsi inter tumultus hominum versatur, ipsa mundi fragoribus segregata, secum ubique solitudinem cum Deo habet. In cujus nimirum figura, exercitus ille Dei ex Ægypto per desertum ascendisse creditur, ut solius ducatu cum Deo gradicus ad patriam remearet. Et notandum quod pulchra ut luna, electa ut sol eminens prædicatur, eo quod corpus simul et caput passim graditur, scilicet Ecclesia quæ per lunam exprimitur, et Christus caput, qui per solem cum sponsa ascendere designatur. Unde et Christus pugnaturus **197** ad desertum ducitur, si quomodo eum snus recognoscendo sequatur exercitus, et quod illum viderit agere, illius adjutus suffragiis, prosequatur. Nam et Propheta cum se videret mundanarum rerum pressuris augeri, contristatus in sua exercitatione, et conturbatus a voce inimici, quod declinaverant in eum iniquitates, ac cætera quæ sequuntur, mox exclamat dicens: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? volabo et requiescam. Ecce, inquit, elongavi fugiens, et mansi in solitudine. Itaque exspectans eum qui salvum me faceret, et a pusillanimitate spiritus et tempestate (Psal. LIV, 6-8).* Ex quo liquido monstratur quod ideo solitudinem petiit ne mundi premeretur angustiis; sed tamen necdum in solitudine liberum se intelligit a periculo, dum adhuc se flagitat liberandum. Quippe quia non ante se hostis erexit ad pugnam, quam ille vellet exire de sæculo. Ergo si adhuc quisque versatur in mundo, contra eum se potest princeps mundi erigere, quia suis eum legibus infra sui regni fines tenet captivum. Unde Jesus suum volens exercitum ad certamina provocare, prior exiit ad desertum, et instituit prælium, quatenus sui eum digne valeant imitari. Alioquin quodammodo, nisi extra se quisque et extra mundum in mundo fiat, legitime certare nequit, quia ejus legibus subjacet, cujus in regno tenetur vita ac moribus complantatus. Quod volens Joannes præcursoris suæ officio demonstrare, ab initio nativitatis suæ eremum incolit, ut ibi jam Christi inveniretur miles, ubi reliquus exercitus pugnaturus erat in capite. Sed et omnium monachorum agmina, ideo nudi corporaliter festinant exire de medio vulgi, ita tenuis ut pene nullum desertum jam vacuum invenire liceat, quatenus nudi cum unda firmiter ac constantius possint luctari, et luctando vincere. Ex quibus recte dictum creditur: *Uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos (Cant. III, 8).* Alioquin vacuum est venisse ad eremum, si non omni armatura virtutum vigilantissimo animo fuerit indutus. Ad hoc quippe quisque de turba sæculi exivit cum Christo in solitudinem, non ut torperet otio, sed ut

A tentaretur cum eo, tentatus vero vinceret, victor coronaretur. Majorem enim quisque adversarii ferorem contra se commovet, ejus cum legibus acriter repugnare cœpit. Quod satis in Apocalypsi sua (xii, 13) Joannes insinuat, cum de muliere loquitur, quæ pepererat filium, sanctam Dei scilicet Ecclesiam **198** volens ostendere, quæ quotidie credendo Christum concipit, et peperit bonis operibus inhærendo; cui cum data essent duæ alæ, amor videlicet Dei et proximi, ut volaret in desertum, ubi aleretur per tempus, et tempora, et dimidium temporis, a facie serpentis, quia cupiebat devorare filium ejus, id est Christum in nobis perimere. Mox misisso legitur ex ore suo post mulierem serpens aquam tanquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine; ac post pauca, *Iratus est, inquit, draco in mulierem, et abiit facere prælium, cum reliquis de semine ejus qui custodiunt mandata Dei, et habent testimonium Jesu (Ibid., 17).* Quæ etsi ad futurum videantur respicere, in presentiarum tamen nemo est qui dubitet hæc omnia, ita tenuis contra eos qui reluctantur grassari. Unde cavendum est qui Christiano censentur nomine, ne forte aut antea se cogitent Christi participes esse quam exeant de sæculo, aut certe postquam exierint, aliquid professæ, nisi milites Christi suam militiam ad finem usque perduxerint. Alias autem quod Christus in eremum ducitur, ipsius militiæ est documentum. Ut quia Adam in paradiso deliciis affluens, victus est per serpentem oblectamento concupiscentiæ, Christi milites asperitate eremi correpti, discerent cum suo capite, omnes concupiscentias carnis continentia refrænare. Quia, sicut deliciæ invitant ad gulam, ita sterilitas et squâlor eremi permulcent animum ad continentiam. Ferunt itaque nonnulli juxta literam (quamvis quibusdam aliter videatur) hoc de illo deserto dictum, quod de Hierusalem in Hierico descendentibus occurrit in via, propter parabolam quam Dominus alibi proposuit, ubi ait: *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico, et incidit in latrones (Matth. x, 30).* Porro latrones eum antiquitus obsedissee probat locus inibi, qui *Domim* adhuc hodie vocatur; *Domim* quippe *sanguis* interpretatur, signidem propter effusionem sanguinis, quæ ibi olim fiebat. Unde et Dominus secundum consuetudinem latrocinantium ibi videtur istam contexuisse parabolam. Ex quo non debet incredibile videri, Dominum jejunando ibidem ad tentationem diabolum excitasse; ut ibi vinceretur in veritate secundum historiam, ubi figurabatur primum vicisse Adam juxta allegoriam. Quia eandem viam Samaritanus noster Christus, etsi non peccando descendit, in qua ille vulneratus ceciderat, tamen, carne indutus, usque ad easdem tentationes quibus ille succubuit dignatus est descendere, **199** ut, hoste dejecto, vincendi præberet suis exemplum, cum ipse prius victor existeret.

Verumtamen a quo spiritu ductus sit in desertum, non abs re quaeritur; præsertim cum sine addita-

mento Spiritus sanctus in Scripturis sanctis rarissime inveniatur. Unde nec abhorret a vero, is qui a membris diaboli crucifigi sustinuit, si etiam ab ipso diabolo tentandi gratia duci se permiserit. Sed magis ad sensum congruit, quod Spiritus sanctus, qui in baptismo super eum mansit, ipse continuo hominem, quem de Virgine creaverat ex fonte renatum, ubi nobis adoptio condonatur, ad tentandum obtulerit, quatenus per eum discerent omnes qui ex Baptismo renascuntur, illico per continentiam pugnare debere, quod ex adverso mox calidus persuasor stat, suis fraudibus congressurus. Et ideo satis dignum fuit ut Spiritus sanctus Jesum, super quem pleniter mansit, velut regem ad militiam contra hostem, exercitus sui prævium excitaret. Et per quod primum Adam in paradiso deliciarum devicerat, per hoc a secundo Adam in deserto vastitatis dejectus, omnis deinceps exercitus, ipso Dei agente Spiritu, securius, dum in hoc deserto vivitur, atque sollicitius dimicaret. Nescit enim Spiritus sanctus, quoscunque possederit, inefficaces atque inexpeditos relinquere; sed provebit ad certamen, ut post victoriam, quicunque ab illo aguntur, per eum, Christo configurati, feliciter requiescant. Hinc quoque Apostolus ait: *Quod qui spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei (Rom. viii, 14)*. Unde, cum in primordio super apostolos, et qui cum ipsis erant clausi propter metum Judæorum, cœlitus advenisset, mox expulit eos inter medias persecutorum acies, et fecit intrepidus decertare, qui antea velut timidi obserati tenebantur. Sed et universi martyres eo inflammati Spiritu tanquam scintillæ in arundinetis cucurrerunt per orbem, et omnia sibi adversantia pugnando fortiter pelibus subjecerunt. Neminem enim, ut prædixi, hic Spiritus relinquit inertem; et ideo magis putandum est quod ipse eum duxerit in desertum, quatenus doceret in capite, quid sciendum erat in membris, si quo modo caput, omnia membra per ipsum infatigabiliter sequerentur. Alioquin sine Spiritu Dei quisquis ad militiam Christianitatis accesserit, eo tempestatis impetu prosternitur subito quo pulsatur. Unde et Apostolus: *Probate spiritus si ex Deo 200 sunt*. Quia, nisi fuerit homo illo interius animatus, facile vento tentationis dispergitur, et a quo visus est refugiens, velut palea huc illucque vacuus effertur. Propter quod Apostolus monet dicens: *D* *State, dilectissimi, succincti lumbos mentis vestræ in veritate, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo positus omnia tela maligni ignea extinguere, et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi, 14)*. Istitis igitur tanquam inseparabilibus armis, suos volebat invictissime armari. Quia noverat omnes ad militiam esse vocatos, idcirco præstruebat eos, ut fortissimos Christi milites, manere invictos; et demonstrabat quibus armorum telis accincti, fortius dimicaret. Lumbos videlicet succincti balteo castitatis, et pedes calceati munimine pacis. Quia et discinctus miles ab impudicitia

A *incentore cito vincitur, et non calceatus facile a serpente mordetur. Qua de causa, nullus incaute vivat valde curandum est, quia nullus nisi inter hostes ambulat. Quem itaque tentare non audeat, qui nec ab ipso Domino Jesu Christo conatus suæ fraudis abstinuit? Quod volens ad cautelam suis militibus declarare, illico post fontem baptismi primus processit ad pugnam, et per quod primus homo victus est in paradiso videlicet gulam jejunando cœpit devincere, per quam concupiscentiarum fomes nutritur, et incentiva libidinum in nobis acrius inflammantur. Nam carnis concupiscentia, quam in se unusquisque repugnantem legi mentis suæ, ac captivantem sine consensu invitus sentit, pœna peccati est: et ideo non aliunde magis nutritur, quam ex B gula, pro cuius vindicta carni est infesta. Unde et ab eis qui de vitiiis specialius conscripserunt, prima ex omnibus gastrimargia, id est ventris inghuvies ponitur, ut ex hoc apertius declaretur, quod in vacuum quisque laborat, si quod fomentum est reliquorum, non hoste quidem, sed sola adhuc carne devictus, sobrie non refrænât. Unde sequitur:*

Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit. Qui utique sacræ abstinentiæ numerus si diligenter tractetur, evidens præsentium est sacramentum. Quia ut paucis jam supra ostendimus, per eum omnis præsens vita, in qua Christus tam contra carnis vitia, quam et contra terreas potestates in suis membris victor ipse dimicat. Propter quod et provide satis in exemplo, hunc

C **201** *dierum noctiumque jejunando per se sacravit numerum, quatenus doceret quod usque ad consummationem sæculi eatenus in suis militibus, per hanc abstinentiæ militiam tentandus et victor futurus esset. Quadragenarius quippe numerus, quod præsens sæculum significet, frequentius declaratur. Sed et illud tempus quo Jesus post resurrectionem cum suis conversatus est discipulis, hoc enuntiat. Unde et alicubi: *Ego vobiscum sum, inquit, omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Math. xxviii, 20)*. Siquidem omne præsens sæculum ex quatuor elementis sex quippe diebus perfectum esse legitur. Ex quo utique numero denarii summa conficitur; quatuor quippe et sex decem fiunt. In cuius nimirum perfectionis calculo decem præcepta homini, pro quo mundus factus esse dignoscitur, a Deo conservanda traduntur. Tria siquidem quæ ad Deum pertinent charitatem illam, per quam Deus colitur, ex toto corde, ex tota anima, et ex tota virtute commendant. Reliqua vero septem charitatem proximi, quæ per gratiam Spiritus sancti operatur, explicant. In quibus decem præceptis, legis et prophetarum, ut Evangelium compleatur, pendent eloquia. Est autem Creator Deus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Et ideo Deus Trinitas Pater et Filius atque Spiritus sanctus, recte juxta interiorum atque invisibilem hominem, invisibili ternario numero*

præceptorum, ex toto corde, ex tota anima, et ex tota virtute diligi a creatura pro qua facta sunt invisibilia, jubetur. Siquidem invisibili ternarius tribuitur, ut quaternarius, ex quo constat homo noster exterior, corpori tribuatur, calido scilicet et frigido, humido atque sicco. Ex quo revera totus homo noster interior atque exterior isto septenario numero præceptorum consecratur. Et quia Deus Trinitas est a creatura Creator jure colendus denarii summa totus homo ad Deum relatus conficitur. Quapropter omnis disciplina noscens et discernens Creatorem et creaturam, hoc recte denario numero insinuat. Quæ disciplina præceptorum Dei quandiu devotionis obtentu temporaliter adimplenda mandatur, fide constat et rerum gestarum opere dilectionis per fidem, donec fiant idonei divinæ contemplationi, quos interdum parvulos lacte nutrit. Sed, quia hæc disciplina decem mandatorum pro nostra torporis ignavia, quam sæpe ut oportet non impletur, denarius, qui totam **202** hujus religionis disciplinæ exprimit perfectionem, quadrato qui corpori tribuitur, multiplicatus numero, eo quod motu carnis Dei charitas in nobis et proximi violatur, ad diluendas peccatorum maculas in quadragenarium tempus pœnitentiæ surgit. Ac per hoc, quam diu sumus in hac vita, semper necesse est immunditias delictorum acriter vitis resistendo uberius defleamus, quia recte per hunc numerum præsens vitæ tempus designatur. Unde et in Levitico mulier, per quam, ut volunt, præsens Ecclesia indicatur, quæ masculum peperit, Christum videlicet fide concipiens: *Sedebit, inquit, Scriptura, septem diebus immunda et triginta tribus diebus in sanguine puro, donec ad templum veniat (Levit. xii, 2)*, quo Christus pontifex introivit, qui simul quadraginta sunt, per quod præsens sæculum et futura purificatio parientis forsitan non incongrue figuratur. Quandoquidem omnes justitiæ nostræ illius vitæ munditiis comparate, sicut Propheta testatur, nihil aliud quam velut pannus menstruatae videntur (*Isa. lxiiv, 6*). Hinc quoque factum est, quod universalis sancta Dei Ecclesia ex doctrina Spiritus sancti, sub hoc quadragenario numero annis temporibus pœnitentiæ sibi tempus generaliter indidit: quatenus per hoc maculas quas jugiter variis contrahit excessibus, sub hoc sacramento copiosius exemplo Christi jejunando dilueret, et aciem pugnandi, quæ per partes defluerat, strictas repararet.

Sed quæri potest, cum Dominus Epiphaniarum die transacto, quando juxta traditiones catholicorum Patrum creditur baptizatus, mox desertum petens cœperit jejunare, quid sit quod Ecclesia universalis hoc jejunium ad usque passionis tempus voluerit differendo ejus temporibus protelare. Ubi quid aliud rectius poterit occurrere, quam ut ad paschalia sacramenta, quo victor Christus ab inferis resurrexit, velut ad diem immortalitatis suæ in fine Spiritum sanctum per eos docuisse sollicitius decertandum, ut per hoc victrix Dei Ecclesia, purificatis mentibus,

A feliciter sanctificata cœlum valeat introire? Unde si Moyses et Elias typice sub hoc numero jejunarunt, et Christus, cui nulla inerat causa peccati, nobis instituit jejunandum, multo magis debemus omnes qui tantis astringimur vitiorum funibus, etsi, non ut illi, saltem quotidianis ad vespertinum parcimonis sustentati, continuis jejunare diebus, et inde magis magisque secundum interiorem hominem **203** divinis dapibus copiosius satiari. Nam et Moyses atque Elias, non, ut Christus, ex virtute jejunaverunt, præsertim cum Moyses sustentatus Dei fruit onis alloquio dicatur, et Eliam in fortitudine cibi, quem de allatu angeli perceperat, quadraginta diebus et quadraginta noctibus jejunum ambulasse Scriptura testatur (*III Reg. xix, 8*). Christus vero neque alicujus majoris alloquio, neque ullius cibi fortitudine sustentatus, continuis quadraginta diebus ac noctibus jejunasse creditur. Sed diebus noctes supra adduntur, ne cuiquam daretur copia mentiendi, eum saltem noctibus manducasse, ne quod ex nobis non possumus, de Deo uspiam dubitaretur. Quia quod ita tenuis jejunavit, deitatis suæ fuit potentia; quod esuriit, veræ humanitatis naturæ exhibitio declaratur. In quo quippe dierum numero, duas in uno novo homine Christo Jesu complendas per abstinentiam monstravit leges, scilicet quia in quadraginta nihil aliud quam Decalogi mandatorum et quatuor Evangeliorum summa resonat; ita ut nec quatuor sine decem, nec decem sine quatuor recitentur. Porro et in decem rursus alia perfectionis norma colligitur, si omnis retro numerus usque ad primum quadratum quaternarium in unum copuletur. Nam unus et duo, in quibus unitas Deitatis, Creator et creatura pariter prædicantur, necnon et tres atque quatuor rursus in quibus Deus Trinitas ostenditur, et creatura quæ quatuor subsistere elementorum generibus nuntiatur, si sensim simul jungantur, decem sunt, et ipsi per eosdem quatuor geminati in quadragenarium surgunt. Unde ut dixi, divinitus institutum est, isto præfigurationis numero nos acrius dimicare; quatenus per quem in diluvio aquis necata est omnis caro, præter quos arca continuit, per ipsius figure numerum nostra necentur carnis delicta, ut nullus nostrum pereat, quos Christi probatur Ecclesia circumcludere. Verumtamen Christus toto cum jejunasset tempore, naturæ suæ hominem esurire permisit, quia nisi esurisset, nequaquam tentandi ausu accederet, ubi nullum infirmitatis vestigium reperisset. Propter quod, cum recepisset infirmitatis nostræ esuriem, gavisus est diabolus, signum se in eo passibilis atque mortalis naturæ invenisse. Unde, illico aggressus, conatus est superare. Alioquin nullum tentandi locum in illo habuisset; quia nulla lex peccati in eo inerat ad quam adversarius, ut in nobis, ad incitandas carnis concupiscentias sic **204** quasi ad suam legem accederet. Manet enim in nobis, id est in carne nostra, causa peccati, quæ nimirum causa pro pœna peccati existit, et ideo diabolus nobis, per legis suæ jura, tentandi accessum habet. Sed, quia

in Christo nihil tale reperit, tota illa tentatio, non A
intus, uti in nobis assolet, sed extra fuit. Accessit
itaque, non ad concupiscentiam quam nullam habuit,
sed ad infirmitatem carnis, quam ut auferet in se
recepit. Et jure, ut per infirmitatem vinceretur
carnis, qui nostræ humanitatis massam exspoliata
viribus, in infirmitatem mortis projecerat.

*Si Filius Dei es, inquit, dic ut lapides isti panes
fiant.* Contuendum itaque quod tandem prius in-
terrogatione usus sit inimicus, si possit explorare
quod formidabat valde suspectans. Cogitabat enim
eum esse Filium Dei, sicut et alibi demones confi-
teatur, quod tamen impii Judæi negaverunt. Prop-
terea valde tremendum est quid de nobis fiet mi-
seris, quorum vita nihil aliud quam tentatio est, si
ab eo non se continent, quem utique Dei Filium vere-
batur. Non igitur scire poterat, quod magis esu-
riebat Christus in figura totius vitæ salutem anima-
rum, propter quas totum agebat, quam rerum car-
naliū escas. Sed tamen omnia sic temperat, ut, eo
ordine quo primum deiecerat Adam, ab eo in Spiritu
per carnem e contrariis vinceretur. A gula quippe
cepit, per quam prius homo se et omnes prostravit
in mortem; per quam Esau primogenita natiuitatis
sue perdidit; per quam transmissis mare Judæis
fraudulentus vitiorum suorum occurrit, et per con-
cupiscentiam sibi tenera virtutum eorum incre-
menta fregit. *Dic, inquit, ut lapides isti panes fiant.*
Noverat igitur cæcus Scripturarum inspector, Deum
in principio dixisse *fiat*, et sic omnia ex nihilo fe-
cisse. Nec tamen intellexerat, quod hic esset illud C
Verbum per quod Pater cuncta crearet. Quippe quia
illud *fiat*, quod Moyses carnalibus ad audiendum
intulit, non sono vocis a Deo Patre prolatum fuit,
sed per illud temporalitatis verbum voluit legentibus
inuere, quod per verbum sibi cœternum simul
Deus cuncta creasset. Quod tamen volens formido-
losius explorare, percussit eo tenore dicendum ut
lapides panes fierent, quo didicerat Moysen literis
mandasse Deum universa creasse. Nec enim fallitur
in hoc quod, si juberet, omnino fieret, eo quod
omnis 205 creatura sentiat, et obediat Creatori,
sed quia fraude calliditatis agitur, ad veritatis scien-
tiam pervenire nec debuit nec meretur. Nec enim
majus est transmutare et efficere aliud ex alio,
quam cuncta creare ex nihilo. Sed refrenatur jussio
jubentis Scripturarum auctoritate, ut discerent mem-
bra corporis ejus, magis doctrina utriusque Testa-
menti quam miraculis deitatis ejus pugnare. Quem
si novisset primus homo divino præceptionis oraculo
ita retundere, nequaquam impigisset in mortem, sed
beatus post triumphum obediitionis suæ, in melius
translatus existeret. Ad lapides autem fraudis suæ
experientiam convertit, ut probaret si is esset cujus
imperio Moyses populo aquas de petra produxerat.
Suadet igitur conditionis suæ esurienti pane ex lapi-
dibus effecto relevaret, non quod curæ sit ei salutis,
sed ut ex mutatione lapidum in panes, potestatem
virtutis agnosceret, et si esset purus homo, panis

oblectamento patientiæ esuritionis ejus illuderet;
quem non de humo, non ex aliquo seminis germine,
ac si non esset mirabile, cum quotidie de terra
panes creat. Imo ex lapidibus apte elegit panes expo-
scere, ut quam durus sit qui loquitur, tali signaretur
exemplo. Verum, quia durius est eum mollescere ad
pietatem, quam lapides si juberentur, quod satis pos-
sibile erat, in panes converti: sed pro diaboli arbi-
trio docet nihil faciendum. Nam aliud horum explo-
rantis fuit, aliud tentantis, dum Deum cæca confes-
sione profiteri videtur, et homini conatur illudere.
Sic enim tentat ut exploret quod veretur, et sic ex-
plorat ut tentando decipiat, et expleat quod molitur.
At contra Dominus sic eum fallit ut ambiguum victor
relinquat, sicque vincit ut adhuc ejus fraudes ten-
tatus fallat.

*Scriptum est enim, inquit, non in solo pane vivit
homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.*
Ubi non quasi Deus sua utitur potestate, sed quasi
homo, ut homo disceret admodum pugnare Scri-
pturarum potitur auctoritate. Et docet quod altera
pars cœli sit, atque altera terræ. Ideo non in
solo pane, per quem non nisi exterior homo in com-
mune cum pecoribus vivit, sed in omni verbo per
quod interius angelis cœquaretur. Omne quippe ver-
bum Deus charitas jure accipitur, in qua legis et
prophetarum omnia pendent verba, sine qua nemo
in Deo unquam vel cum Deo vivit (Rom. iii, 9).
Quod bene Paulus insinuat: *Et si quod est aliud
mandatum, 206 inquit, in hoc verbo instaura-
tur. Diliges proximum tuum tanquam teipsum.* Ac
si diceret, etsi est cibus alius quo pascatur inter-
rior homo, habeat aliquis charitatem, et omnibus
abundabit bonis, quia fruitor illo verbo ad quod
concurrunt universa. Nam in Christo Jesu Deus
et homo erat; quisquis illo utitur verbo, charitate
pascitur Dei et hominis, quia omnes in Christo di-
ligit et veneratur ut membra Christi; et qui necdum
sunt in Christo, curat ut ad eum perveniant, et
compleantur omnia Christi membra. Alioquin si
habeat omnia rerum verba, et compleat etiam reli-
qua quasi virtutum opera, factus est omnium
reus, si non vixerit hoc omni verbo. Est autem
hoc verbum generale omnium verborum, in quo
pendent omnia verba, non qualiacunque, sed quæ
D procedunt de ore Dei. Cæterum verba hæreticorum
et poetarum ac philosophorum, extra hoc verbum
sunt, quia non sunt in charitate, neque Christo
fruuntur, Patris videlicet Verbo, et ideo quæ in
Christo sunt omnino diligere nequeunt. Huic sane
verbo Moyses intentus panem desiderare non po-
tuit, illoque pastus Elias famem prolixioris inedia,
omnino non sensit. Non enim qui hoc verbo vescitur
panem terrenum, delicias angelorum satius, in-
quirit. Sed et omnia Scripturarum sanctorum verba,
cujuscunque enuntientur officio, sic quasi ex ore
Dei sumantur, quia non ejus sunt a quo ex ministerio
debite narrantur, sed Dei ex cujus ore procedunt.
Quod si quidpiam doctor aliud voluerit interserere,

quam quod in hoc omni verbo invenitur, quia non ex ore Dei profertur, neque ex charitate subsistit, tanquam venenum, tanquam virus lethiferum respuitur. Quandoquidem non humanis divina ministrantur officiis, sed inimica, sed fraudulenta diabolicis suggeruntur officiis. Et notandum quod ait: *Non in solo pane vivit homo*. Ex quo datur indicium quia non deitas, sed homo tentatur, ita ut quomodo præmisi, tota hæc tentatio exterius facta credatur. Unde, quia inibi verba ad invicem deprompta leguntur, in effigie hominis inimicum apparuisse, quamvis idem ubique secundum deitatem visibilis Christo existeret, magis opinabile probatur. Tribus itaque modis tentatur quisque, per quæ abstractus et illectus nonnunquam vincitur, suggestione, delectatione, consensu. Sed Christus horum in nullo cessit; quia nec ex suggestione concupiscentiam **207** quam non habebat, admisit, neque consensum præbuit, in quo nulla concupiscentia fuit. In nobis quippe *lomes delectorum* concupiscentia ex lege peccati adversus legem mentis repugnat. Porro in illo diabolus nihil habuit legis peccati ad quam accederet, unde saltem in eo concupiscentias excitaret. At vero in nobis quia lex peccati inest, sic quasi ad suam accedit legem, et concupiscentias movet ut ad delectationem nos pertrahat. Unde, etsi non aliud saltem concupiscentiarum virus, quod in nobis est, amplius suggerendo, Dei tamen modificante clementia, inflammat, ut et nos exerceat, et exercitatos victores reddat. Deus est enim, qui non patitur nos tentari supra id quod possumus sustinere. Alioquin nulla virtus sufficeret ad reluctandum, si non Christi gratia nos juvaret, ne captivemur, mole carnis oppressi in legem peccati. Tentatur autem unusquisque a concupiscentia sua; sed tunc gravius exagitur, cum callidus propugnator eandem in nobis concupiscentiam movet, et fraudes adjicit ut alliciat. Quas utique fraudes ordine quo primum prostraverat hominem volens contra dominum eliminare.

Rursus assumpsit eum in sanctam civitatem, et statuit eum supra pinnaculum templi. Quam sane civitatem non aliam intelligimus quam Hierusalem, quæ tunc temporis sola in toto terrarum orbe propter cultum divinum et religionem veri Dei recte sancta vocabatur. Unde et in passione, multa corpora sanctorum quæ dormierant surgentia dicuntur venisse in sanctam civitatem, et multis apparuisse. Sancta quippe vocabatur, quandiu in ea justitia et iudicium requievit; sed demum, iniquitate repleta, scelestior quam Sodoma prædicatur, etsi hæcenus ab Evangelista sancta ex antiquæ pacis vocabulo nuncupetur. Interea querendum est quomodo in deserto jejunasse ut tentaretur dicatur, cum hic in civitate sancta assumptus tentandi causa congregiatur, præsertim cum et Marcus manifestius dicat, *Quod quadraginta diebus et quadraginta noctibus fuerit in deserto ut tentaretur a diabolo* (*Mar. 1, 13*); utrumne in deserto tentabatur, an

post expletum jejunium, Hierusalem repetens, ibi sit peractum quod de congressu pugnae legitur? Ex quo quidam conantur asserere, ut hanc questionem effugiant, quod et Hierusalem et omnis illa regio, quia Dei notitiam perdidit, desertum jure appellabatur. Sed nonnulli **208** rectius arbitrantur, ut æstimo, primam et ultimam in deserto tentationem fuisse peractam, mediam vero quæ juxta historiam extrema creditur, postquam regressus est a deserto, in Hierusalem fuisse completam. Quia Mathæus, non secundum historiam consequentiam, sed juxta tentationis Adæ ordinem narrationem rei gestæ persequitur. Unde liquido patet alterum eorum ita ut res gesta est explicuisse; alterum vero ut tropica texeretur doctrina, commutato tentationis ordine, docuisse. Porro quorundam opinio est quod, in uno eodemque loco posito corpore, hæc variis in locis animo sint ostensa. Quod non satis approbari potest, ubi quæ gesta sunt omnia corporeis explicita sensibus contextuntur. Et nec mirum, si se permisit huc illucque corpore circumferri, si forte ita intelligendum est verbum assumptionis, qui se permisit a membris ejusdem diaboli crucifigi. Sed ex hoc magis tremendum, quod neque virtus impleta, neque sanctitas approbata, neque locus Domino dedicatus cohibuit impudentissimum hostem a congressu. Ino formidolosius suis rearmatur viribus, dum crebris virtutum vincitur insigniis. Hinc quoque ducit eum ad altiora et usque super fastigium templi, ut ex hoc daretur indicium ad quid elevet unumquemque, quem deorsum præcipitare desiderat. Jactantia quippe super omnem altitatem mentem elevat, per quam dum se putant quicumque ad altiora sublimium factorum usurpatione sua conscendere, ad inferiora jam lapsi triduntur. Quis igitur in genere humano, non magis præesse et altior videri, quam subesse et humiliari cupit? Quippe, quia pene omnes abducit elatio, et universi ad altiora diaboli fastu tolluntur, volens magister virtutum apertius exhibere, permittit se assumi super pinnaculum templi, quæ sedes erat doctorum; ubi nimirum quisque positus vana gloria tentatur, et Scripturarum errore plerumque illicitur. Porro in Palestina consuetudo est architecturae, quod et in templo Salomonis fuisse probatur, ut desuper per totum plana habeatur atque in gyro, juxta quod lex præcipit cancelli deambulatorii, ne forte aliquis inde labatur incautus. Inter quos nimirum sedes doctorum super pinnam templi erigebatur, ut exinde quasi in eminentiori positus loco doctor ad populum loqueretur. Sed quod provisum est ad utilitatem totius officii, hoc quam sæpe **209** callidus persuasor utitur ad ruinam eorum qui alius præferuntur. Nonnullos quidem in sua inflationis aura etiam ad honores erigit indebitos. Nonnullos vero recte prælatos, ut corruant, et se vitiis inmittant, indefessus hortatur. Qui tamen quamvis persuadere possit, omnino præcipitare non potest. Nullo igitur vitio eos magis devastat, quos honor

magisterii sublimius ad docendum elevat, quam vanae gloriae, per quam etiam de bono virtutum opere inflatos reddit, dum non Dei, sed suam quærentes gloriam, inanes fiunt. Unde magister egregius super pinnam templi ad tentandum provida dispensatione assumitur: ut ex hoc doceret, eos qui in sublimitate sunt constituti, quid magis cavere oporteat; ita ut nihil per inanem gloriam faciant, ne vitium incurrant, quo etiam et ipsi quam sæpe qui sani videntur pessime laborant. Quod bene, præcavens Propheta: *Non nobis, Domine, non nobis, inquit, sed nomini tuo da gloriam (Psal. cxiii, 9)*. Cæterum qui sibi applaudunt, et favores vulgi excitari in se cupiunt, non lucra cogitant animarum, sed omnia gerunt laudis suæ gratia, et appetunt etiam nonnunquam quæ supra se sunt, et circumferuntur omni vento jactantiæ. Neque videri erubescunt quod ipsi non sunt, neque de se prædicari quæ minime illis competunt. Ideoque de sublimium usurpatione factorum ad inferiora labuntur.

Si Filius Dei es, inquit, mitte te deorsum, hoc sane per omnia volens experiri si Filius Dei sit. Neque attendit cur idem se deorsum debeat mittere, nisi ut eam jactantiæ vinculis irretiret, et ipse quod veretur, si Filius Dei esset, ex hoc saltem per conjecturam cognosceret. Quæ nimirum vox bene sibi congruit, qui omnes deorsum ex altiori gradu meritorum præcipitare satagit. Quid enim tam proprium illi, quam ut omnes persuadendo de sublimi mentis statu deorsum mittat? In quo satis admodum infirmitatem suam nobis demonstrat, malitiamque designat, quod nemini possit nocere, nisi se homo infelix prius deorsum miserit.

Scriptum est enim, inquit, quod angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis, et cætera quæ sequuntur, donec ad eum locum ubi conculcandus ipse ostenditur, et omnia veneficia ejus figurate virtute sanctorum calcanda penitus prædicantur. De sua quidem fraude et conculcatione narrare refugit, quasi callidus tergiversator, sed de auxilio **210** angelorum ac si ad infirmum loquens, instantius reprimittit, non ut confirmet in melius, sed ut prosternat in pejus; ad hoc quippe utitur Scripturis, non ut virtutes instituat, sed ut errores ingerat. Quem denique imitantur omnes quicumque testimonia Scripturarum quam sæpe adulterando ad suos inductunt sensus, non sane ut veritati faveant, sed ut temerarios voluntatis suæ ausus impudenter astruant. Hic quoque in Novo Testamento primus hæresim, talia ex Veteri permutando, fraudulentus condidit, atque idololatriam ingressit, dum se adorare persuadet, quem et in simulacris falsi deorum cultores male decepti colunt, qui et in Veteri Testamento loquens, priorem Adam, Dei subvertendo sententiam, prius deceperat. *Cur, inquit, præcepit vobis Deus ne comederetis ex omni ligno paradisi? (Gen. iii, 1.)* Quod omnino constat Deum non dixisse, sed, ut mentem subruat, mentiendo præcepti pondus exaggerat. Ac deinde post dubia infidelitatis responsa,

permutat severitatis sententiam Dei: *Nequaquam, inquit, morte moriemini. Scit enim Deus, in quacunque die comederitis ex eo, quia aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Sic itaque diabolus semper Scripturarum utitur exemplis, non ut corrigat, sed ut decipiat, etiam grandia false re-promittendo. Hinc quippe est: *Hæc omnia tibi dabo; atque illud: Aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Unde liquido constat, ut dixi, quod omnes quicumque sensus Scripturarum ad suos persuadendum fraude conatus dolose infligunt, et severa Dei præcepta male blandiendi extenuant, atque peccantibus ut permulceant in malum grandia repromittunt, illo aguntur spiritu qui, male interpretando, Dei sententiam extenuando, primem Adam morti addixit, et novissimum eadem calliditatis arte, quasi ex auctoritate divina, male tractando Scripturas, prosternere concupivit.

Cui Jesus: Rursus scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Quod sane præceptum quamplures duplici corde sæpe transgrediuntur incanti, et unde Deum conantur probare, offendunt. Et notandum quod tentare dicitur, dum de Scripturis persuadere aliud quam expediat, conatur. Quia profecto, sicut Spiritus vita est in Scripturis divinis, dum recte intelliguntur, ita in eis qui eis callide suis applicant favoribus, laqueus erroris, et tentatio ac subversio simplicium protinus invenitur. **211** *Quorum sermo, ut Apostolus ait, velut cancer serpii.* Digna deinde contra laqueatorum sensus et diaboli petulantiam Domini responsio satis infligitur: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Ex quo declarat quod nec secundum humanitatem Dominum, neque secundum divinitatem Deum aliquis debeat tentare, sed agere in tentationibus quidquid humanæ mentis industria secundum eum valet agere. De cætero soli Deo omnipotenti, cui omnia possibilis sunt, si quid superiminet, non tentando, sed devote ac confidenter debet committere. At vero quod Dominum Deum suum se testatur, non sicut Manichæi delirant, alius est Deus tenebrarum et alius lucis, sed unus idemque Deus tenebrarum et lucis convincitur; qui etiam et super eum qui est abyssus omnium tenebrarum dominari testimonio ipsius confirmatur.

Sed cur tentatur, si ab eo tentari non debuit? **D** Profecto quia tentatoris præsumptio fuit. Et postquam primum hominem sua tentatione deiecit, justum omnino fuit ut non solum tentaretur Christus, verum et in illis eisdemque passionibus tentaretur, incorruptam Dei imaginem ac similitudinem possidens, in quibus et Adam primus tentatus est, cum adhuc in illa inviolata Dei imagine perduraret, quæ sunt gastrimargia, cenodoxia, superbia. Unde nec in quibus post prævaricationem mandati Adam damnatur, et deinceps suo in vitio devolvitur, Christus tentatus est, sed in quibus antea tentatus et superatus legitur. Tentatus est autem gastrimargiæ vitio, quando ligni interdicti præsumpsit edulium. Cenodoxia vero, quando dictum est ei: *Aperientur oculi*

vestri. Porro superbia dejectus tunc exstitit, quando dictum est ei: *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum*. In his ergo tribus vitiis etiam Dominum Salvatorem legimus tentatum fuisse. Gastrimargia quidem, cum persuasum est ei a diabolo, *Dic ut lapides isti panes fiant*; cenodoxia, *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*; superbia, cum ostendens illi omnia regna mundi et gloriam eorum repromittit: *Hæc tibi omnia dabo, si cadens adoraveris me*: ut eisdem quibus nimirum ille tentationum lineis appetitus est, tentaretur; et nos quoque quemadmodum tentatore vincere deberemus suo perdoceret exemplo. Ideoque et ille Adam, et iste Adam dicitur: ille quidem primus ad ruinam in mortem, hic vero primus ad resurrectionem et vitam. Et si velis omnia **212** diligenter perspicere, invenes, sicut dicit Apostolus, in primo formam futuri esse, præter quod ille ad ruinam lapsus, hic vero in similitudinem carnis peccati veniens omnia in melius per easdem lineas reparavit. Unde et in eisdem eum vitiis diabolus tantum tentat, in quibus et illum primum deceperat; conjiciens hunc quoque simpliciter velut hominem, in cæteris illudendum, si eum in illis quibus priorem dejecerat elisum sensisset. Nam quod Lucas hunc ordinem transcribit, non ex imperitia, sed pro mysterio transmutavit. Siquidem in utrisque factum est ut et veritas rei gestæ appareat, atque ordo tentationis Adæ; deinde ut moraliter ad præsentis temporis reliqua conformentur. Hinc est nimirum quod Lucas mediam ponit avaritiam, ultimam vero superbiam; quia etiam usque in finem vitæ post omnes virtutum triumphos sævire non cessat. Nam in eo quod ait, quia in momento ostenderit ei omnia regna mundi, passio philargyriæ convenienter accipitur. Et in eo quod dixit, *Si Filius Dei es, mitte te deorsum, superbiæ persuasio juxta hunc locum recte intelligitur. Ergo, quia dum gastrimargia eum superare nequivit, omisit libidinem, et quæ de gula nascuntur, et transcurrit ad philargyriam, quam pro certo radicem omnium malorum noverat. Quo utique illico superatus, nullum ei vitium ex his quæ sequebantur illam, ausus est ingerere; sed ad extremam superbiæ passionem transiit, qua noverat perfectos quosque posse pulsari. In quibus tribus omnia vitia sibi inætæ federata perempta jacent. Unde et diabolus, videns per singulos tentationis suæ gradus se superari, auget fraudes, acuit ingenia. Et primo apponit curiæ lapides, ut potentiam exploret, et continentiam frangat; secundo etiam ex divinis litteris, quasi ex auctoritate divina persuadens, ut demulceat liqueos parat. Tertio vero, ac si in se victus, universa vitiorum molimina, et arma potentiae suæ artis coram oculis ponit; quatenus in eo, si quid deesse possit mali, mens blandimentorum laqueis irretita male suasa rerum deliciarum cupidine capiatur. Ubi cogitandum quid nos miseri facturi sumus, in quibus inest virus concupiscentiæ, et peccati lex membris omnibus dominatur: ita ut unusquisque tentetur a concupiscentia sua abstractus et illectus.*

A Ant quid agemus, cum ipse per se diabolus concupiscentias carni insitas, acrius **213** inflammare, et quod gravius est, quasi ex auctoritate divinarum Scripturarum, mentem ut seducat atrocius delinire ac seducere cœperit? Et quod adhuc infelicis est, jam hinc colligitur universis quæ in mundo sunt contra nos, ut suis, utitur armis. Quid ergo anima inter hujusmodi casus factura est? Nam nihil in mundo est nisi concupiscentia carnis, et concupiscentia oculorum, atque superbia vite. In quibus nimirum tribus sententiis Apostolus (*I Joan. II, 16*) universa tentationum genera comprehendit. Et ideo Dominus hæc omnia in se sine contagione peccati vincenda suscepit, ut miles disceret, quid una cum gratia Dei jugiter ageret, quæ vitiorum recidiva in se profligare debuisset.

B In montem autem enim assumpsisse ideo dicitur, ut ex eo loco mons Tyri vulneratus a monte Dei, super quem omnis avarus erigitur, evidentius signaretur. Non quod Jesus spiritu superbiæ inflatus eo quo ipse corruit, sit elatus, sed super quemlibet terrarum montem assumitur, ut monstraretur apertius, quo ipse transvehitur qui avaritiæ æstibus inflatur. Alioquin omnia regna mundi et gloriam eorum minime locupletius possidebit, nisi fuerit supra fundamentum superbiæ transplantatus. Nam vere humiles non nisi in Domino gloriantur. Omnia autem regna mundi ei dicitur ostendisse, videlicet omnia quæ in mundo possunt esse concupiscibilia, in quibus mundi amatores regnant. Vel certe simpliciter accipiendum, ut quidam volunt, quod illo suggerente totus mundus in momento visus ab eo dicatur. Et nec mirum, cum et eximio viro Benedicto, quam subito in sphaera, antequam exiret et corpore, dicitur ostensus; quanto magis ab ipso Domino Christo simul potuit in momento videri, qui simul semper conspiciat universa? Et bene in momento, juxta quod alius evangelista narrat, quia omne quicquid in mundo est, breve ac momentaneum esse convincitur. Sed gloriam horum quo visionis oculo Salvator inspexerit, non absurde quæritur, ne forte, quod abiit! illam concupiscentiæ oculo intuitus intelligatur, quo nos, depravato mentis aspectu, quælibet concupiscibilia circumplectimur. Sed si in mente fuit ista rerum ostensio, eo nimirum aspectu juxta humanitatem fuit, quo medici solent conspicerè omnia morborum genera sine ullo lesionis vulnere, ut et per hoc ab his suos mederi possint ægros, **214** et saluti eorum qui nondum corrupti sunt, consulendo diligentius providere. Quod autem ait: *Hæc omnia tibi dabo*, ex arrogantia descendit. Non quod in totum mundum habeat potestatem, ut possit omnia regna mundi dare, sed ut male persuadeat se prius adorare, et per hoc ante corruat, qui ad avaritiam divitiarum venire festinat. Nam et Apostolus avaritiam servitutem idolorum nuncupat (*Col. III, 5*), quia quilibet avarus infra pedes diaboli male persuasus curvus jacet.

Respondit autem ei dicens: Vade retro, Satana.

Congruum ergo temeritatis suæ exitum sententia A
responsionis Christi accepit, cum et fraudis suæ,
qua contra moliebatur, in Satana illico reperculsus
nomine audivit, atque retrorsum abire jure victus
promeruit. Retrorsum autem ire, non sicut Petro
dictum est: *Vade post me* (Matth. xvi, 25), qui adhuc
contrarius es voluntati meæ, ut mea sequaris exem-
pla: sed, vade retro, cæcitatibus tuarum pravitate in abys-
sum demersus, qua nunquam te valeas explicare, et
in antea quæ lucis sunt appetere, qui lucem obfuscare
tuis fraudibus conaris modis omnibus.

Scriptum est enim, inquit, *Dominum Deum tuum*
adorabis. Ubi evidenter ostendit quod homo Chri-
stus ut Deus ac Dominus sit adorandus, quatenus
postposita omni humanæ potestatis gloria, et sæculi
ambitione calcata solum Deum ac Dominum Chri-
stum instantius adorare debeamus. Quia omnis sæ-
culi honor non ad Deum relatus, negotium diaboli
esse convincitur. Sed ubi hoc scriptum sit quod ait,
Dominum Deum tuum adorabis, cunctis legentibus
liquet, quod in Pentateucho. Ex quo bene Deus ille
manu fortis contra immanem hostem pugnaturus
signatur, qui quinque lapides videlicet et quinque
libros legis divinæ in pera pastoralis reponens, uno
eorum, ex Deuteronomio scilicet per quem nova lex
figuratur adversarium repercutit, nobisque omni-
bus illo perempto victoriam reportavit: *Dominum*
Deum tuum, inquit, *adorabis*, *et illi soli servies* (Deut.
vi, 13). Ac si dicatur: Non tu igitur adorandus es,
ut jam multos falso erroris laqueo decepisti; sed
Dominum scilicet Filium, et Deum Patrem, ac so-
lum Spiritum sanctum, qui est Deus unus, jure po-
tius adorabis, et ipsi soli quolibet pacto deceptus
servies. Ex quo liquido colligitur quod, velit nolit,
idem ejus obtemperat jussis, et servit licet invitus
imperatus. Cujus nimirum **215** coacto malignitatis
suæ servitio Deus justo utitur moderamine, ut
omnia serviant unius Dei scriptis, et nihil effugiat,
etiam quod sibi met male deperit dominantis impe-
rio. Namque, in eo quod ait, *illi soli servies*, recte
illa solius Dei servitus exprimitur, quæ nulli alteri
quam Deo soli debetur, quam Græci *λατρειαν* vo-
cant; unde et idololatria nuncupatur, dum solius
Dei cultus diabolo per simulacra offertur. Porro illa
servitus quæ communem significat servitutem, *δουλεία*
in eadem lingua significantius appellatur. Ex quo
recto intelligitur quod similiter et de illa adoratione
dixerit, *Dominum Deum adorabis*; quæ soli Domino
debetur. Quia profecto etsi legimus homines et an-
gelos a sanctis Patribus adoratos, non tamen illa
adoratione putare debemus, qua unicum et singula-
rem Deum jure competit adorare. Unde summopere
cavendum est, ne aut ista in corde minuatur, aut
certe per illam circa Deum immutetur servitius
et adorantis devotio; ita tenus ut illa communis an-
gelo-rum hominumque servitutis veneratio plusquam
expediat transcendatur. Sed orare Deum propter
seipsum ut Deum satis decet, et serviri illi a crea-
tura ut Creatori: angelum vero aut hominem ve-

nerari, juxta quod expedit, non propter seipsum,
sed propter Deum, ut Deus in eis veneretur, a quo
venerabiles et ipsi facti creduntur. Alioquin non
sunt adorandi prorsus, in quantum non sunt veri
dii. Adhibendi quidem sunt in precibus; verumta-
men non sunt colendi, ut et ipsi quasi Deus ado-
rentur. Facti enim sunt venerabiles propter Deum.
Simpliciter in eis Dominus diligatur, propter quem
et ipsi dilecti a nobis devotissime venerantur. Cete-
rum si quis ab hac regula catholicæ fidei qualibet
parte succubuerit, scilicet aut spernendo sanctos,
ne debitam eis venerationem impendat; aut certe,
cum non sint quod Deus est, sibi eos in Deum præ-
ferendo constituat, omnino a religione veræ fidei
nimirum extraneus aberrabit. Nam et Apostolus mo-
net nos per charitatem invicem servire, secundum
illam communem servitutem dilectionis Christi
(Gal. v, 13). Sed et ipse alibi, ut servi dominis suis
non ad oculum placentes sint monet, sed velut Do-
mino servientes (Ephes. vi, 6). Et ut beatus Petrus
apostolus ait, non tantum bonis et modestis, sed
etiam dyscolis omni timore Domini servire convenit
(1 Petr. ii, 18), ut per omnia Deo devota in omnibus
216 Christiana religio, atque irrecomprehensibilis
comprobetur. Infelix quoque nimirum humana mor-
talitas, quæ tantis obfuscat vitiorum tenebris, et
a tam æquissima piæ religionis regula devio gra-
diens itinere, hinc inde peccatis intercipitur. Ita ut
et hi qui præsumt, tyrannica non metuunt vi exagi-
tare subjectos; neque hi qui subesse coguntur con-
ditione sua, sine timore pœnali parere possint præ-
latis. Quorum utrique dum Deum medium non
attendunt, sua morum improbitate a vera fidei ju-
stitia deviant. Vera namque justitia est, sua cuique
jure ut decet honestatis officio, sive molestia et
morum improbitate deferre. Unde, si ad diabolum
dicitur, *Dominum Deum tuum adorabis*, non ex su-
perfluo est quod imperatur. Bene igitur Christus
noverat illum hoc suo devotionis officio non imple-
turum; sed ex debita reciprocationis sententia lo-
quitur, ut ex contrario quam ille moliebatur osten-
deret scriptum quid ipse magis jure debeat, qui ab
omni pietatis negotio suo pravitate vitio est esse-
ratus. Non enim injustum est cuique imperare quod
illi justum est exhibere. Et ideo licet proprio super-
biæ vitio sit ille deceptus, tamen per hoc quod dic-
tum est, *Dominum Deum tuum adorabis*, patet
illum creantis dominio subjacere. Sed querendum
utrum ex auctoritate Scripturarum, quæ hominibus
per Moysen solummodo datæ sunt in eruditionem
et doctrinam recte vivendi, debuerint contra hunc,
ac si essent tam illi quam reliquis spiritibus præ-
cepta, talia proferri. Nunquid ad eum erudiendum
scriptum erat: *Non tentabis Dominum Deum tuum*,
et, *Dominum Deum tuum adorabis*, *et illi soli ser-
vies?* præsertim cum per Moysen, non illi, sed po-
pulo institutionis doctrina tribuatur. Et ideo proba-
bilis videtur, non ut suspicatur, diabolo ex aucto-
ritate divina ostensum esse Dominum adorare de-

humilitatis formam assumere, ut se viam redeuntibus ad patriam præstrueret, contra sagittas adversarii clypeum præceptorum opponit : quatenus discent sequaces, quid et ipsi in suis tentationibus prudenter agant. Nam si præceptum Domini lucidum contra tentamentorum nebulas adhibeatur, restat continuo ut omnis tenebrarum caligo, ut fumus, dispergatur. Unde sicut dictum sibi Salvator recolit, *Non in solo pane vivit homo*, ut illustretur præceptis divinis secundum humanitatem, ex quo suos instituat bellatores. Ita et : *Non tentabis Dominum Deum tuum*, **217** atque *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*, non diabolo, sed sibi præceptum insinuat, quatenus his fascibus mandatorum, laqueorum tenebras repellat, et repulsis eminus eisdem ad nihilum evanescat.

Tunc reliquit eum diabolus. Et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei. Reliquit eum consummata tentatione. Non quasi rursus eum non aggressurus, sed ut beatus Evangelista Marcus ait, ad tempus, postmodum contra eum, per mortem, Judæorum odiis apertissime impugnaturus. Expleta autem tentatione diximus, non quasi expleverit quod conatus est, ut dejiceret; sed, expleta contra eum omni arte tentandi, jam ulterius quid ageret non inveniens, dereliquit. Nam cujusque artis officium tunc expletur, cum quidquid ars ipsa juxta facultatem negotiū dictaverit, ad peragendum fuerit expletum, etiamsi non obtineat opifex artis quod intendit. Ut puta orator, aut aliquis medicorum, non solum quoties persuadet hic, aut ille curat, finis completur officii; sed tunc recte prædicatur expletus, etsi conditio rerum ac personarum non admittat exple, cum quidquid ars ipsa valuerit diligenter negotiis et personis fuerit attributum. Quod tandem diabolus in se cernens artis suæ peritiam consummatam, continuo eum dicitur reliquisse, quia ultra quid ageret penitus non habebat. Nam tentaverat eum primum per gulæ concupiscentiam, quæ radix omnium malorum est; deinde per vanam gloriam, quæ habitus est superborum. Teste igitur Apostolo, initium omnis peccati superbia probatur, cujus nimis illa species fore non indubitanter manifeste cognoscitur. Unde, si radix omnium malorum concupiscentia, et initium omnis peccati superbia, recte ergo tentatio expleta dicitur, cui omnium malorum origo et peccati initium penitus superatur ac conteritur. Nam nec mundus, qui in maligno positus a Domino condemnatur, alia tentamentorum habet quam quæ illi opposuit, carnis videlicet concupiscentiam, quæ est in membris nostris, et concupiscentiam oculorum, quæ semper exterius generatur, nec non et superbiam vitæ, quæ tam interius quam exterius suis fastibus coalescit. Jure igitur expleta dicitur tentatio, dum universis tentamentorum generibus Scripturarum auctoritate repulsis, victus tandem hostis succubuit. Et : *Ecce, inquit, Angeli* **218** *accesserunt, et ministrabant ei.* Accesserunt utique, non quasi tunc primum illud adeuntes, sed veluti

PATROL. CXX.

agonem sui Creatoris per assumptam formam hominis contra hostem humani generis diu procul aspicientes. Si enim nos, ut ait Apostolus (*I Cor. iv, 9*), spectaculum facti sumus mundo et angelis ejus, multo magis eum venerabiliter intuebantur agonem, in quo Deus homo virtute sua pro omnibus dimicabat. In illo quippe et nos vicimus, quia in illo eramus et nos pro quibus ipse factus est homo. Stabant autem angeli a longe inter ea, ne forte quasi præsidio eorum vicisse videretur, aut certe auxilio indiguisset. At vero ut ex virtute monomachiae Christi hostis ille victus abscessit, exercitus angelorum quasi paratus ad obsequium regis, qui procul triumphum illius longe diu contemplabatur, devotus accessit, et ministrans famulabatur. Porro, quod pugnat, nostræ humanitatis susceptio erat; quod vero isti ministrant, divinitatis in eo privilegia prædicantur. In utroque tamen unus Christus et doctrinarum exempla in eo plenius commendantur. Quia sicut in hoc agone militia totius religionis nostræ præstruitur, ita et in obsequio angelorum remuneratio servitutis nostræ futura gloriosior edocetur. Quia post triumphos, per hoc æternæ vitæ, beatorum vera designatur refectio, ubi non modo angeli, quorum charitas ardet indefessa, sed etiam ipse Dominus per se transiens ministraturus sanctis luce clarius prædicatur. Et ideo qui vult cum eo tanti honoris obsequio postmodum refoveri, necesse est prius, in militia positus, discat, ejus adjutorio fultus, agonem suum ad finem usque perducere; quia non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.

Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, recessit in Galilæam, et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit in Capharnaum maritimam, in finibus Zabulon et Nephthaim. Terra Zabulon, et terra Nephthaim, via maris trans Jordanem Galilæe gentium, et reliqua. Nam et Joannes refert quod Jesus, cum discipulis suis invitatus ad nuptias in Cana Galilææ, signum fecerit Deitatis, aquas convertens in vinum : *Hoc fecit, inquit, principium signorum Jesus in Cana Galilææ, et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus* (*Joan. II, 11*). Sed cur, cum audisset Joannem traditum in carcerem, secesserit in Galilæam, perfacile cognoscitur, **219** si rei veritas intente perpenditur. Joannes enim non nisi propter Evangelium regni, et justitiam quæ est ex Evangelio, quam prædicabat, discrimen mortis incurrit. Christus vero, qui amplius et perfectius erat veritatis justitiam prædicaturus, necesse habuit ad tempus ut secederet in Galilæam : ne, antequam veniret tempus passionis, Judæi semper infidelitatis amici, homicidio jungerent homicidium, et martyribus fugiendi ad horam in tempore passionis suffugium per hoc signanter denegaret. Secessit autem ad tempus, ut suis daretur sequacibus in persecutione locus fugiendi, juxta illud : *Si vos persecuti fuerint in unam civitatem, fugite in aliam* (*Matth. x, 23*). Non quidem causa timoris, sed ut exemplum fieret et doctrina credentibus. Porro an-

7

loquam iret in Galilæam, nonnulla ab Joanne facta interponuntur, quæ isti alii prætermisere, unde intelligitur aliquos fuisse dies interpositos quibus illa gesta sint quæ ab eo interseruntur. Nam traditio ecclesiastica tenet (quanquam nonnulli Dominum baptismatum VIII Kalend. Januariæ dixerint, ut eo die crederetur renatus quo natus; et, ut alii asseverant, ac si ipsa die circumcisio spiritalis sit celebrata, quo fuerat carnalis adimpleta), quod VIII Idus, quando nunc celebratur, baptismo perfunctus sit; et inde, quod idem Joannes præmisit, ductus est in desertum. Post cujus expletionem temporis, aliquantis interpositis diebus, jam Joanne in carcere retruso, secessit in Galilæam, et deinde veniens habitavit in Capharnaum maritimam. Ubi cum cœpisset miraculis coruscantibus Evangelium prædicare, adhuc Joannes in carcere audiens opera Christi, misit duos de discipulis suis, quibus responsum est, quod jam virtutes operarentur, et Evangelium pauperibus prædicaretur. Quæ nimirum prædicatio a catholicis Christi doctoribus Kalendis Maiis traditur inchoata. Ex quo liquido constat, non, ut quidam volunt, post annum, sed in uno eodemque, et baptismatum et jejunasse, ac deinde spatio interposito prædicare cœpisse. Cœpit autem Jesus exinde postquam venit Capharnaum, prædicare quod appropinquaverit Evangelium regni, ut adimpleretur quod dictum erat per Isaiam prophetam dicentem: *Terra Zabulon, et terra Nephtalim, via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus 220 qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis (Isa. ix, 1, 2).* Unde et Septuaginta hoc loco dixere: *Hoc primum bibe, velociter fac.* Quia terra Zabulon et terra Nephtalim prima Christi videre miracula, ut primæ biberent fidei potionem, quæ primæ viderant miracula Dominum facientem. Unde, juxta Hebræicum, Matthæus ponens hoc testimonium, primo tempore, inquit, alleviata est terra Zabulon et terra Nephtalim onere peccatorum, quia in regionibus harum duarum tribuum primum Salvator Evangelium prædicavit. Unde et in Psalmo: *Benedicite Deo Domino, de fontibus Israel (Psal. lxxvii, 28).* Ibi Benjamin, adolescentulus videlicet, et Paulus apostolus in mentis excessu. Ex quo alibi ait: *Sine mente excedimus Deo (II Cor. v, 13).* Principes Zabulon et principes Nephtalim, quia in his tribubus fuere viculi, ex quibus sancti duces Apostoli exstitere. Et in novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Galilæa namque gentium ideo dicitur, quia duæ fuisse probantur. Quarum una confinis ac vicina est Tyriis, quæ nunc hic gentium vocatur, ubi et Salomon viginti civitates donavit Hiram regi Tyri in sorte tribus Nephtalim. Altera dicitur circa Tiberiadem et stagnum Genassar, in tribu Zabulon. Sed in utrisque Dominum commoratum esse, vicinitas earundem civitatum probat. Hic tamen, propter figuram eorum qui vocandi erant ex gentibus, recte illa quæ gentium est memoratur. Nam et Evangelista ea quæ in

A primordio prophetiæ versus sunt, prætermisit; sicut et in medio, quod via maris in novissimo aggravata sit, dereliquit. Quia nimirum illuc pertinuit ex prophetia etiam juxta historiae fundamenta jacere; hic vero tantum insinuare, quod ex ipsa historia adventus Domini et initium prædicationis ejus luce clarius reseretur. Populus, inquit, qui ambulabat in tenebris videlicet et caligine erroris, et cæcitate ignorantiae, vidit lucem prædicantis Christi. Et non quamcunque lucem, sed magnam illam scilicet, quæ ait in Evangelio: *Ego sum lux mundi.* Et quam discreta Dei prædicatur clementia, ut hi primum revelarentur a jugo servitutis peccati, qui primum, sicut Hebræi tradunt, captivati ab Assyriis ducti sunt in terram hostilem ex omni populo Judæorum. B Postea vero non 221 solum duæ tribus, sed et reliquæ quæ habitabant trans Jordanem atque in Samaria, ductæ sunt in captivitatem. Et hoc est quod Scriptura nunc dicit, ut populus qui prior ductus est in captivitatem, et in tenebris vitiorum versabatur, ipse, miserante Deo, prior lucem prædicantis viderit Salvatoris; ac deinde disseminatum sit Evangelium salutis in universas gentes. Urte et sequitur:

Habitantibus, inquit, in tenebris et umbra mortis lux orta est eis. Inter mortem autem et umbram mortis hoc esse putaverunt, quod mors eorum est qui cum operibus mortis in inferno morte sepeliuntur devicti. Umbra vero mortis eorum, qui cum peccant, necdum tamen de vita ista penitus expelluntur; sed divino exspectantur judicio, ut in melius convertantur. Unde, si voluerint, possunt agere penitentiam, et ad veram lucem, ut deinceps non sint in tenebris, Domini suffragante gratia, quantocius pervenire. Ad hoc enim relaxantur, ut non perveniant ad veras tenebras, quæ alibi exteriores vocantur, sed de interioribus peccati tenebris egressi, sint lux in Domino; quippe quia tenebræ peccatorum non aliud corpus quam mortem perpetuam habere probantur. Et ideo interdum umbræ vocantur mortis: quia sicut umbræ nunquam sunt sine corpore, ita nec peccata sine morte. Unde scriptum est: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xviii).* Quapropter qui vult effugere mortem, necesse est nullam in se habeat, in quantum fas est, umbram mortis. Qua ex causa desinat peccare, et totus adhæreat Deo, ut sit lux in Deo. Quia profecto si luci inhæserit, nullis obvolvitur tenebris peccatorum; sicut nec ubi lux ista visibilis est, locus quilibet offuscatur caligine, sed omnia in melius collustrata clarescunt in lucem, et pulchritudini decoris omnia reformantur.

Exinde autem cœpit Jesus prædicare et dicere: Penitentia magis, appropinquavit enim regnum cælorum. Eadem igitur Judex, quam bene confestim, quæ et præco veritatis prædicat, ut ostendatur non alius quam qui in voce ipsius Joannis dudum sonuerat. Unde idem et Joannes inquit: *Ego vox clamantis in deserto (Joan. 1, 23).* Et quid est dicere ego vox clamantis, nisi: Ego sum vox illius qui in me clamat Christus? Quia, etsi ipse exterius per vocem

sonat, intus tamen verbum Christus clamans fuit. A
 Cujus nimirum clamantis 222 vox Joannes jure
 accipitur : quandoquidem organum Spiritus sancti
 fore monstratur, per cujus inspirationem Verbum,
 quod in principio erat apud Deum, voce ipsius fide-
 libus reseratur. Non enim à se quidquam Joannes,
 sed omnia intus ille loquebatur qui eum ad loquen-
 dum movebat. Idcirco non inconvenienter vocem se
 ipsius pretestatur; clamantis autem se vocem potius
 quam loquentis fatetur, ut in eo sapientia illa cla-
 mare intelligatur, de qua in Salomone dicitur : *Sa-
 pientia foris clamat, in plateis dat vocem suam*
 (Prov. 1, 20). In summis excelsisque verticibus su-
 per vias, in mediis semitis stans juxta portas civi-
 tatis, ut ubique audiat, et nullas insipientium de
 ignorantia excusetur. In ipsis quidem foribus loqui-
 tur dicens : O viri, ad vos clamito, et vox mea ad
 filias hominum. Quæ nimirum vox Joannes erat, in
 quo Sapientia Dei Patris clamans, dicebat : *Peni-
 tentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.*
 Et, ut apertius claresceret quod ipse esset qui dōdum
 per eum clamabat, debuit eadem et ipse in primor-
 dio prædicationis suæ retere, quæ ipse præcon-
 tus officio nuntiaret; quatenus ipse voce clarius per
 se nitesceret ex opere, qui prius per Joannem cla-
 mabat in voce. Et, si diligenter attendimus, non
 solum in eo Christus, verum etiam in omnibus qui
 aliquid ab initio divinitus inspirati dixere, ipsa Dei
 Sapientia clamor fuit. Sed tamen Joannes, quan-
 quam et in aliis Christus clamaverit, ex privilegio
 meritum, proprietatem vocis solus obtinuit; qua-
 tenus per eum præsens verbum agnosceretur, quod
 longe diu alii nuntiarent. Inter vocem quippe et
 verbum nihil medium esse potest, sed continuo et
 vox sonaret, verbum præsens percipitur. Sic quo-
 que inter Joannem et Christum nullus alius medius
 recipitur; sed mox ut Joannes carcere retruditor,
 Christus in mundo virtutibus prædicatur. Vox ergo,
 ut cepit desistere, Verbum quod erat substantiate
 omnibus ad intelligentiam sine strepitu vocis intus
 in animo manens, cepit clarescere, et semetipsum
 per se plenius explanare. Joannes quidem expleto
 vocis officio desit in mundo ulterius audiri : Christus
 vero Verbum, singulorum in corde perceptus, tena-
 cius permanere. Et ideo primum non aliud debuit
 audiri ex Verbo, quam quod officio vocis prius
 enuntiaverat præco; ut totum nimirum refragraret
 in 223 verbo, quidquid formatum audites experi-
 entia fides conceperat ex voce. Nam et Joannes
 figuram legis et prophetarum tenuit, quibus cessa-
 tibus, consequenter Christi Evangelium annuntiat.
 Et, si diligentius inspexeris, percipies quod omnis
 Scriptura Veteris Testamenti non aliud quam vox
 clamantis fuit. Uadidem quicunque Scripturas
 sanctas, aut certe doctores earum obtemperanter
 non intendit, omnino non eos, sed clamantem in eis,
 insipientens meritis contemnit. Quorum figuram præ-
 gestare Joannes sciens : *Ego vox clamantis*, inquit,
 quis quodammodo legis et prophetarum adimpletio

fuit. Lex ergo et propheta usque ad Joannem; in
 Joanne vero voces omnium consummantur, atque
 deinceps vox evacuata solum Verbum quod sonet
 rat intus ab eorum legis et prophetarum, per se
 sine disiectate recte percipitur. Si autem eadem Sal-
 vator prædicat quæ et Joannes in spiritu prophetis
 ante prædixerat, ostendit seipsum esse, cujus ille se
 vocem fatebatur, et quem omnis ordo legis ac pro-
 phetarum currens usque ad Joannem, olim a sæculo
 venturum nuntiabat. *Penitentiam, inquit, agite, ap-
 propinquavit enim regnum cælorum.* Regnum quippe
 cælorum hoc loco Evangelium recte accipitur, aut
 certe ipse salus mundi Christus, qui pridem longe a
 peccatoribus minabatur, nunc vero per reconcilia-
 tionem eorum qui credituri erant appropinquasse
 dicitur. Quo enim fieri propinquus generi humano
 posset, quam quod hoc esse dignatus est absque
 peccato, quod nos ipsi eramus? *Verbum, inquit
 Evangelista, caro factum est, et habitavit in vobis*
 (Joan. 1, 14). Hoc est, quod nos ipsi eramus factus
 est, et habitavit nobiscum. Regnum autem cælo-
 rum jure ideo appellatur, quia ipse est illud regnum
 per quod et in quo sancti omnes in cælestibus pe-
 renniter regnaturi, jam hic per fidem quotidie ejus
 corpore colliguntur.

*Ambulans autem Jesus secus mare Galilee vidit
 duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, et Andream
 fratrem ejus, mittentes rete in mari. Erant autem pi-
 scatores. Et ait illis : Venite post me, faciam vos fieri
 pisces hominum.* Hoc quippe valde contrarium
 inter evangelistas sonare videtur. Quia quod Mat-
 thæus narrat quod venerit et habitaverit in Caphar-
 naum maritima; et postea discipulis piscantibus
 eos de navi vocasse ut sequerentur eum; longe aliter
 Joannes edisserit, quod post 224. Illud miraculum
 de aqua in vinum coarsa, descenderit Jesus in
 Capharnaum, ac mater ejus et fratres atque discipuli;
ibique, inquit, manserunt non multis diebus
 (Joan. 11, 2). Sed incertum sane videtur, virumne
 illi jam adhaeserant Petrus et Andreas, atque illi
 Zebedæi duo; ut per capitulationem hic loquatur
 Evangelista, quasi hoc, priusquam ad Capharnaum
 descenderet ad habitandum, quolibet pacto factum
 fuerit. An sic descendisse cum eo discipuli ejus Ca-
 pharnaum dicantur, quomodo et in Cana Galilee
 jam discipuli vocari ad nuptias cum eo leguntur. Non
 quod tunc jam discipuli fuerint, quando propter illud
 miraculum in eum credidisse dicuntur, quod factum
 erat. Nam et antequam in Cana Galilee Christus de-
 veniret, dicitur Andreas Petrum ad eum fratrem suum,
 Joanne teste, adduxisse; et cum eo siquidem uno die
 mansisse. Non quidem ut jam ei per discipulatum ha-
 berent, sed ut per experientiam tantæ dulcedinis vite
 pabulum a primordio avidius degustarent. Undidem
 reor Matthæum hoc per recapitulationem dixisse,
 præsertim cum non interposuerit more solito, *tunc,*
 aut *deinde,* vel certe *post,* seu aliquid hujusmodi
 continuationis gratia, sed simpliciter, *Ambulans*

autem, *iuxta mare Galilææ*. Verumtamen quid horum potissimum credatur, nihil fidei est discriminis, dum modis omnibus ita res gesta credatur, sicut Evangelium narrat. Mare autem Galilææ propter vicinitatem ejusdem civitatis expressius appellatur, sicut hoc idemque mare alibi propter circumstantias terrarum, multis vocatur nominibus; videlicet lacus Genesareth, aut stagnum, seu Tiberiadis, vel lacus Salinarum. Vidit, inquit, *duos fratres*, quod satis dispensative, sicut in Veteri Testamento Moysen et Aaron vocavit ad liberandam per signa fidei populum ex Ægypto: ita Petrum et Andream conduxit per gratiam, ut transpicerent piscando animas e mundo ad Jerusalem cœlestem. Quorum fraternitas carnis debet nobis insinuare quod omnes qui sunt in Christo, secundum regenerationem vitæ, germani debeant esse per fidem, et fratres nomine appellari. Ex quo patenter: *Vidit duos fratres*, inquit, *Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream*. Non quod hic primum vocatus sit Petrus, sed postea, quando confessus est **225** Christum Filium Dei vivi; tum, inquam, dictum est ei: *Quia tu es Petrus, et super hanc petram œdificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi, 18). Porro hic per anticipationem ab Evangelista est utique appellatus, præsertim cum eo tempore, quando hoc scriptum est Evangelium, jam ei a petra hoc inditum erat nomen. Quanquam et alii, pridem quauklo Andreas illum adduxit ad Jesum, hoc nomine nuncupatum eum asseverent antequam iret Jesus in Galilæam, dum dicitur ei: *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus* (Joan. 1, 42). Sed videtur hic per aliud obscuritatis vocabulum quasi ex reprimissione significari quod futurum erat; nondum tamen eam adhuc aperte, sicut postea per fidem meruit hoc nomine nuncupari. Aliud est enim promittere ex præscientia quod futurum est, aliud vero implere per gratiam quod præscitum est. Et bene primum Christus ex omnibus Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream, ad discipulatus sui gratiam vocasse dicitur. Simon quippe *obediens* interpretatur, Andreas vero *fortis* vel *virilis* dicitur. Ex quo liquet, quod quisquis ad Christi disciplinam velit transire, necesse est ut primum virtutem obedientiæ excolat, ac deinde idem viriliter ad finem usque fortis viribus perduret. Quia nimirum sine obedientia nullus digne ad hanc Christi militiam valet accedere; ubi, si desit virilis animus et fortitudinis virtus, nemo usque ad mortem crucis agonem potest ferre. Et ideo bene divina providentia duos istos germanos prius vocavit ad fidem. Quia germanæ sibi sunt vicissim duæ istæ virtutes, per quas quisque Christi agonem videtur excolere et adimplere. Nam quia primus homo inobediens fuit in paradiso, consequens erat ut prius Simon, quod est *obediens*, rursus iter sumeret in regressum. Quod satis continuo sermo divinus, quam obediens quis esse debeat, per hoc exemplum latenter insinuat, dicens: *Vidit duos fratres retia mittentes in mare*. Ergo in hoc quod ait, *retia mittentes*, designat eos intentos fuisse ad præ-

sentis vitæ negotia; sed mox dum infert, quod illi continuo relictis retibus secuti sunt eum, perfectam eorum insinuat obedientiam. Quatenus per hoc discant veri Christi imitatores, sua quælibet imperfecta relinquere, et vicino obedientiæ pede vocem jubentis sequi, atque sectari eum qui ait: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me, Patris* (Joan. vi, 8). Et vocavit eos, inquit. Vocare autem Dei non semper in Scripturis **226** divinis secundum electionem gratiæ est. Neque una vocatio omnium. Sed tamen quacunque vocatione quisque vocatus a Deo, necesse est in eadem permaneat. Alioquin magis obesse creditur, eo quod se indignum sua vocatione fecerit, dum cœperit, velut Judas, apostatare. Nam et Judas vocatus est apostolus, non secundum prædestinationem vitæ, sed secundum illud quod *multi vocati* dicuntur, *pauci vero electi*. Plures etenim vocantur, sed pauci eliguntur. Quia nonnunquam etiam hi ad fidem veniunt, qui ad electorum numerum non pertingunt; et, licet hic per confessionem fidelibus sint admisti, propter vitam reprobam in sorte fidelium numerari non merentur. Quos vero præscivit et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui, hos et vocavit. Et quoscumque igitur juxta vocationem hanc vocavit, hos et justificavit. Præscivit autem eos primum, deinde prædestinavit. Et quos prædestinavit, hos et vocavit juxta electionem gratiæ. Unde et justificati postea magnificantur, ut præsciti erant, dono perseverantiæ, et deinde ob hoc in perpetuum coronantur. Nemo igitur a vocatione sua retro respiciens, aptus est regno Dei: nemo in ea segniter vivens, potest cum fructu remunerationis perseverare, nisi rursus bonis reinsumatur operibus. Alioquin non de hac qua vocatus est Judas, sed de illa omnino vocatione qua vocatus est Judas, et multi quotidie veniunt, ex quibus quamplurimi non permanent; sed pauci utique eliguntur. Pauci quidem dinumerantur et eliguntur, multiplicantur vero plurimi super arenam, et foras mittuntur, quia ex maledicto sunt, et reprobi decernuntur. *Multiplicabo*, inquit Deus ad mulierem, *conceptus tuos et ærumnas* (Gen. iii, 16); multiplicatio autem hæc ex maledicto est. Alioquin si non esset ex maledicto, non super arenam multiplicati essent qui vocantur, sed sicut stellæ cœli dinumerarentur, et singuli vocatione qua vocati essent Dominum vita ac moribus collaudarent. Qua nimirum vocatione duo isti pro certo afficiuntur. Et ideo ex dono perseverantiæ postea coronantur. Hoc ergo propterea dixerim, ut unusquisque consuescat juxta vocationem proprietatis suæ, et opera prosequi meritum. Quia et hi qui vocantur secundum electionem gratiæ, non absque fervore fidei, quæ per dilectionem operatur, digni inveniuntur, neque hi qui non satis eliguntur, nisi pro torporis ignavia et vitiorum meritis, repelluntur. **227** Ex quo instat ut apostolus opera veri apostoli habeat, et martyr charitate martyris fulciatur; epi scopus vero aut presbyter, et deinde cæteri Christi

ministri, singuli per singulos gradus operibus fidei A vocationem suam expleant. Neque metiatur se aliquis eorum ad eum qui infra est, sed vocationem suam devotus intendat, ne aut indignus ex ea corruat, aut certe torpens vitiis morbo ignavus in mortem lethargico sopiatur. Cæterum virgo quælibet, nisi opera virginitatis habuerit, et vidua, seu quælibet conjugio sociata, si non se ornaverint operibus vocationis suæ, profecto ad ima dilapsæ inter fatnas repelluntur. Ni forte quantocius evigilaverint, et juxta illud Apocalypsis (II, 3) videant unde ceciderint, prioraque opera, videlicet ea quæ prius debuerant agere, cum additamento pœnitentiæ divinitus reparatæ suppleverint. Unde nemo sibi applaudat, non clericus, non monachus, non quilibet vocatus sanctus; quia, nisi opera vocationis suæ habuerint, omnes aut inter apostatas aut certe inter hypocritas sortiuntur. In istis quippe duobus, quos primum Christus ad fidem vocat, figura omnium eorum est qui, de profunditate rerum carnalium retia mittentes, quotidie revocantur. Retia igitur sua mittentes in mare, simul omnes suis occupantur negotiis, dum unusquisque sagenam concupiscentiarum, post vana sæculi lucra, velut avidus piscator laxant. Nemo jam absque sæculi quæstu immunis et concupiscentiarum retibus alienus vivit. Undidem simul duo forsitan adsciscuntur, quod omne genus humanum anima et carne subsistat; ita ut anima, virilis portio, prior agnoscens Deum, carnem sibi obedientem perducatur ad Christum, et simul sequantur quousque unusquisque sua vocatione dignus inveniatur.

Venite, inquit, post me, faciam vos piscatores hominum. Porro vocatio hæc quodammodo generalis videtur, dum qualibet quisque vocatione vocatus adhuc provehitur, ut venire per eum qui est via post eum festinet. Quia qualibet vocatus occasione instat ad Christum veniat, sine quo nemo pervenit ad patriam. Quibus tamen dum generale datur præceptum, speciale promittitur donum: *Faciam vos, inquit, piscatores hominum.* Immutatur enim intentionis negotium, non piscationis officium. Mutantur retia in doctrinam, cupiditas in amorem animarum. **228** Fit mare sæculum, navis Ecclesia, pisces, boni malique homines qui in sæculo fluctibus quantuntur. De quo nimirum mari David canens dicit: *Hoc mare magnum et spatiosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus* (Psal. ciii, 26). Quæ profecto reptilia in linteo coram beato Petro, quatuor initiis submissa offeruntur (Act. x, 11). Offeruntur autem, ut Petrus indifferenter discat omnes extrahere quatuor Evangeliorum initiis, a fluctibus hujus sæculi et in corpus suum mundo mortuos trajicere. Et nimirum de cælo ideo submittitur, ut intelligat ex gratia Dei cœlitus sibi concessum, quod erit operis ex officio. Unde et signanter dicitur: *Faciam vos fieri piscatores hominum.* Alioquin in vacuum laborat aliquis doctorum, si non factus a Deo fuerit ut proficiat; quia neque qui plantat neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus.

At illi continuo relictiis retibus secuti sunt eum. Secuti sunt autem eum non solum morum affectione, et imitatione doctrinæ, verum etiam pedum incessu et obedientia charitatis. Datur quippe in eis forma cunctorum credentium, ut, si quis velit esse Christi discipulus, renuntiet omnibus quæ possidet, adhuc et relinquat semetipsum, deinde tollat crucem suam, et sequatur eum. Quia profecto qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ipse ambulavit, et ipse ambulare. Sed quomodo Petrus reliquerit navem, quæ postea ipsius Simonis appellatur, atque in piscatione rursus ab eo resumitur, recte queritur: nisi perfacilis esset sensus, quod jam non ex concupiscentia proprietatis ejus hactenus dicebatur, ut suis eam usibus resumeret, sed magis obedientiæ officio, et societatis jure; quatenus per hoc sacramentum divini operis mysticum texeretur. Nihil enim possidetur, quod cum concupiscentia et amore carni non servatur. Unde idem relinquens extra Christum quidpiam amare, aut deinceps aliquid concupiscere intra mundum, gloriabatur dicens: *Nos reliquimus omnia, et secuti sumus te; quid ergo erit nobis?* (Matth. xix, 27.) Ille quippe recte relinquit omnia qui nec se sibi reservat, sed et seipsum pro Christi amore superimpedit. Sequitur autem quod, inde procedens:

Vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, cum Zebedæo patre eorum reficientes retia sua. Etiam ex horum electione futurum eorum officii opus proditur, et tota integritas quadraturæ **229** sanctorum prædicatorum quatuor istis piscatoribus plenissime designatur. Et præter rerum fidem, quia et de istis ita gestum est, futurorum per eosdem Evangelistarum numerus præsignatur. Quorum artificio doctrinæ ad lumen cœlestis vitæ, per quatuor Evangeliorum rudimenta, renatorum animæ a mundi fluctibus extrahantur. Provida quoque Dei dispensatio hunc ita prævidit sanctæ vocationis ordinem, quatenus per eos præfiguraret in specie, quod futurum erat in genere. Quatuor igitur piscatores in primordio idcirco jure dicuntur electi, quia quatuor de cælo initiis linteum, in quo erant universa reptilia et quadrupedia, submissum, rete quatuor Evangeliorum præsignabat, coram prædicatoribus sanctis de cælo signanter inferendum. Et ideo quatuor colliguntur viri, in quorum numero reliquus ordo doctorum figuraretur, quatenus quatuor initia unius retis sancti Evangelii ad depiscandas gentes, per universa quadrati mundi maria, quatuor ipsorum manibus ad littus usque paradisi salubriter traheretur. Multiplex ergo et subtilis Dei dispensatio, quæ sapienter cuncta ita disponit ut et veritas rerum demonstraretur ex relatu, et mystica doctrinarum sacramenta passim opere compleantur. Quod conspicue sancti doctores in Spiritu sancto considerantes, sic, mirabiliter dicendo, singula subministrant, ut et rei veritas in sermone pateat, et profundiora quæque intus latenter in negotio resplendant. Unde bini ac bini quatuor isti eliguntur, in

quorum numero cunctorum ordo prædicatorum al-
 ditur. Sane quia charitas, sine qua nec martyrium
 aliquid computatur, cum sit gemina, non minus
 quam inter duos usquam a quoquam haberi concedi-
 tur. Quia de causa, non solum duodecim, verum et
 septuaginta postea transmissi, bini et bini pariter
 predicatu consociantur; quatenus Dei et proximi
 charitatem ex veteri et novo Scripturarum fonte,
 tam in eorum cordibus qui de gentibus crediderunt,
 quam et in eorum qui de Judæis in Christo sunt re-
 nati, uberius diffunderent, et terrenos quosque cœ-
 lestibus per gratiam sociarent. Quadrantur enim hi
 tantum, ex mysterio; conjunguntur vero et alli cum
 istis ex officio; quatenus in Dei agricultura singuli
 geminæ charitatis jugo consociati semen dilectionis
 Dei et proximi ubique per populos aratro verbi uber-
 tim sererent, et quadratam præceptorum Dei sago-
 nam præsignati **230** omnes una in istis ad littas
 trahant. Quatuor itaque isti tantum piscatores le-
 guntur, ut a quatuor mundi partibus trahentes rete
 mandatorum ex tenebrarum fluctibus ad lucem, quæ
 Christus est, universos in unum transpicerent. Hinc
 sane miræ dispensationis mutantur rerum commer-
 cia: ut qui pisces ante de vita clauderant in mor-
 tem, nunc de morte, mortificatos tamen carne, per
 aquas rursus reducant ad vitam. Quia nimirum et
 ipsi, nisi prius mortui forent mundo, non poterant
 relinquere quæ sectabantur, et Zebedæum patrem
 deserere. Zebedæus quippe *fugitivus* interpretari di-
 citur. Per quem sane is recte accipitur, qui, suis te-
 nebris a luce veritatis effugatus, jam deinceps lucem
 illam conspicuam majestatis, ut respiscat tandem a
 malis, adire non poterit. A quo Spiritus divinus vo-
 lens animæ ejusque male genitæ ut refugiat sua-
 dere, canit in Psalmo: *Audi, filia, et vide; inclina
 aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum
 patris tui (Psal. XLIV, 11)*. Quem nimirum patrem
 Jacobus et Joannes, simulque retia concupiscentia-
 rum, quæ male quotidie variis refliciebant desideriis,
 relinquentes, facti sunt filii contritui, qui erant ha-
 ctenus una cum patre servi fugacissimi. Unde unus
 eorum Jacobus *jure supplantator* interpretatur, quia
 virtutum pedibus vitiorum laqueos attriverat, et
 supplantaverat contra quem luctantur omnes qui vo-
 lunt mortis tormenta evadere, et vitam fidei operi-
 bus *apprehendere*. Quæ ut possint, prius Dei gratia
 veluti fraterno solantur auxilio. Unde idem et Joan-
 nes satis apte *Dei gratia* in Latina de Græco sonat.
 Quia nimirum quilibet supplantator vitiorum posi-
 tus in agone, non nisi per gratiam valet quasi fra-
 ternæ ex acie hostem subvertere. Et ideo actibus
 nostris illa necesse est irremota ubique comes ger-
 manitatis obsequio comitetur. Hinc quoque Paulus:
*Non ego, inquit, operor illud, sed gratia Dei mecum
 (I Cor. xv, 10)*. Quia, sicut profecto virtus obedienti-
 æ, quæ per Petrum exprimitur, sine fortitudine
 aut mentis vinitate, quæ per Andream signatur,
 consummati nequit; ita sane et vitia cum pestis au-
 ctore nequunt: certumque abque Dei gratia superari,

Qua de causa quadratus virorum iste numerus, te-
 tragonum sancti Evangelii bene consolidat funda-
 mentum, ut si qui velint per orbem trahere retia
 præceptorum, quatuor istis possint virtutibus sine
 quibus nemo manum mittens in aratrum ad coronam
231 victoriæ nunquam poterit pervenire. Et, ut
 ostendat quam frequentes sint in doctrina, mox bea-
 tus Evangelista subjungit dicens:

*Circumibat autem Jesus totam Galilæam, docens in
 synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni. Ex
 quo liquido perdocet quam sedulum oporteat docto-
 rem esse in docendo; quia omnino pigritia prædica-
 toribus non expedit: sed ut circummeant non partem,
 sed totam, cui præesse cernuntur, plebem Neque
 præoccupentur negotiis sæculi, sed doceant præsen-
 tium mandatorum doctrinam vitæ activæ subjectos,
 et prædicent de futuris vitæ contemplativæ perfec-
 tis; quatenus impræsentiarum hi erudiantur mori-
 bus, hi vero spe confirmentur futurorum majoribus
 documentis. Quia neque contemplatio sine operibus
 activæ vitæ a puero descenditur, neque activa sine
 spe promissorum Dei perfectius consummat. Et
 ideo fortassis circummissis Jesus dicitur docens ac
 prædicans, quia utrasque vitas appetere, non minus
 exemplo quam voce credentibus reserabat; ne signi-
 dem paucis proficeret, verum ut sine acceptione
 personarum universam vocationis suæ gratiam om-
 nibus abundanter infunderet. Docerat autem non
 qualiacunque fabularum portenta, sed summa ac di-
 vina, ne suis falsa antiquorum videretur introducere
 signa. Unde et signanter, quod Evangelium regni
 doceret illico subinfertur. Regni quippe dicitur
 Evangelium, quia suos quos modo spe jam regnare
 concedit, in futuro simul reges et regnum Deo rebus
 adeptis facit; dum quidquid spe regniæ nunc creden-
 tibus repro-mittit, muneribus gratiæ adimplebit.*

*Et sanans, inquit, omnem languorem et infirmita-
 tem in populo. In quibus nimirum duobus nominibus,
 generaliter omnium morborum genera comprehen-
 dit. Quia quod hic omnem languorem et infirmita-
 tem dixit, plane postea per partes specierum sigilla-
 tim divisit. Siquidem non solum plurima suis locis
 restituens, verum etiam hic, si qua non sunt de mi-
 raculis Salvatoris litteris commendata, intelligere
 dedit, et fide permisit credere. Inter languorem au-
 tem et infirmitatem, hoc in loco quidam ita distin-
 guunt, dicentes languorem pertinere ad animam, in-
 firmitatem vero corporibus deputari debere. Sed
 languorem ad ea quæ diabolus, potestate accepta,
 ingesserat; infirmitatem **232** duntaxat ad hæc
 quæ natura rerum, per intemperantiam male sauci-
 atæ, sibi-met contraxerat.*

*Et abiit opinio ejus in totam Syriam. Fama scilicet,
 quam Judæi cæcitatibus suæ obfuscabant invidia,
 gentes sensim illustrabat, et omnem Syriæ provin-
 ciam, quæ a Galilæa non multum longe abest, virtu-
 tum odoribus respergebat. Et ideo hinc inde offere-
 bant ei omnes male habentes. Talem quippe dece-
 bat esse magistrum pontificum, ut et testimonium*

laudis egregie etiam ab his qui foris sunt haberet. Quis tunc ante contemptum sacerdotum infirmitates morum liberius deseruntur, et panduntur vulnera, cum fama vitæ, et curatio salubris in populo prædicatur. Syria namque *sublimitas* interpretatur. Tunc recte virtutis fama Syriam usque pertenditur, cum vita meritorum quotidie per incrementa boni operis sublimius ad fastigium veræ laudis attollitur. Formam igitur medicus moster doctorum in carne gessit, et ideo interius omnes languores et tormentis comprehensos sanat; necnon dæmonia ejicit, et lunaticos ac paralyticos curat. Ex quibus gestorum beneficiis, opinio ejus usque ad eos qui foris sunt respargitur. Quia profecto nec fama sine veræ laudis opera proficit, neque opera salutis absque fama boni odoris satis auditoribus relucet. Quod bene Paulus hortatur dicens: *De cætero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque sancta, quæcumque iusta, quæcumque pudica, quæcumque bonæ famæ; si qua virtus, si qua laus; hæc cogitate, inquit, quæ didicistis et audistis, et vidistis in me (Philip. iv, 8).* Ducas, inquam, verbis cuncta conclusit dicens, si qua virtus, si qua laus; ad virtutes namque perlinet bona conscientia, ad laudem vero fama vitæ proficit, sine quibus sane forma veri sacerdotis non commendatur. Curat autem Dominus, non solum animas interius, propter quas venerat, sed et prius corpora exterius beneficio visibili, ut invisibilia salutis per fidem paratius adeant. Alioquin corporibus continuo morituris param erat salutem impendere, nisi ut fidei virtus per ea quæ fiebant exterius firmaretur. Ad hoc quippe fiebat, ut oculis cordis interius operantem recogitarent, et quem hominem exterius cernebant, interius Deum per fidem intelligendo requirerent. Quandoquidem prædicatio Salvatoris beneficiis commendatur plurimis, et fides virtutibus, ut idem homo Deus credatur, solidatur maximis. Et mira hæreticorum deliramenta, qui aut hominem verum eum fuisse negant, aut Deum rursus unum eundemque et duobus unitum substantiis contradicunt. Cum et tunc semper non minus visibilis quam passibilis monstratur, et Deus fit eo signis et virtutibus passim declaratur. Quapropter et visibiliter curabat exterius, et invisibiliter fovebat intus: Deum ostendens se miraculis, et mores erudiens disciplinis. Curabat igitur omnes vitiorum languores, dum et sapientiæ doctrina respargebat ægrotos, et tormentis comprehensos medicamento fidei relaxabat sanos. Porro lunatici et paralytici hi recte accipiuntur, quos mensuris temporibus idololatria eruebat, et discordiæ morbus ab omni compage charitatis dissolvebat. Paralysis quippe Græcè dissolutio dicitur. Ex quo signantur illi vitio laborare, qui nulla membrorum societate in Christi corpore uniantur, et sunt dissoluti corporis vitio ab omni soliditate amoris. Qui etsi vivere videantur, pene nihil sentiunt, cum fuerint manu linguæ salubriter fomentati. At vero lunatici, secundam opinionem vulgi dicuntur: non quod vere luna-

tici forent; sed quia, dum calidus hostis illa vel illa lunæ accessione illos exagitat, putabantur lunatici, quasi ab ipsis lunæ impulsu cruciarentur. Egerat enim hoc fallacia sua ut, creatura Dei atrocis infamata, super Creatorem blasphemiam redundarent.

Curavit autem, inquit, omnes. Scilicet quoscunque ei hinc inde obtulerant. Ex quo notandum plurimas miraculorum virtutes, quas reliqui Evangelistæ aliis in locis retulere plenius narrando, non hic eas penitus prætermisisse, dum hoc in loco brevitatis compendio generaliter omnes curatos legimus. Inter quos nimirum fuerunt et illorum quidam, quos Marcus vel Lucas, ordine interposito, ubi ubi alia ex causa plenius texuerunt. Circumbat itaque Jesus omnem Galilæam, omnem videlicet volubilitatem sæculi. Quia profecto Galilæa *rota* interpretatur. Unde et pervenit ejus opinio usque ad Syriam, quod est ad sublimitatem fidei credentium pervenisse, et ideo sequebantur a Galilæa; scilicet qui de vitis jure fidei ad virtutum initia transmigrarunt. Nec non et de Decapoli, revera qui decalogum mandatorum implere cœperant per fidem. Unde et decem istæ civitates simul ubique ponuntur, quia nemo ex una eorum tantum ad Christum venit, nisi simul decem legis præcepta servaverit. Quod si quis in uno eorum offenderit, factus est omnium reus. Sequebantur quoque et de Hierosolymis ac Judæa, necnon et de trans Jordanem, hi profecto quos visio pacis illustraverat, et confiteri jam confessione fidei Deum didicerant. Et recte de trans Jordanem dicuntur comessasse, quod baptismo transposito, quasi ab aliæ regionis parte, terram veræ repromissionis intrantes, Christum fidei gressibus jam jamque sequebantur. Unde et:

(CAP. V.) *Jesus videns turbas ascendit in montem.* Ascendit autem supra montem excelsus Dei Patris Filius, ut eos doceret altiora virtutum culmina petere, et ex loco signaret, non tantum altiora moralis vitæ sacramenta, sed etiam sanctam Dei Ecclesiam sublimius erigendam, supra quam ipse rex et sacerdos præsidens, non modo decernit, verum doctrina sua instituit universos. Hinc quippe scriptum legimus: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus (Psal. ii, 6).* Audis itaque, quisquis ades, prædicantem supra montem Sion summum pontificem Christum: cogita etiam et regem; quia ex una eademque cathedra docet ac decernit, juxta doctrinæ suæ instituta, quid unusquisque lucri afferat de talento, et quantum proficiat ex negotio, ut obedientibus præmia, negligentibus autem supplicia in examine rependat. Etenim, quia docere salutaria vitæ præcepta credentibus venerat, dignum erat ut supra montem ascenderet, quatenus monstraret quod ex ipsa eademque scientia, hanc cui præsidebat, Ecclesiam quæ mons dicitur, usque in finem sæculi plenius erudiret. Figurarum ordo posebat ut rebus ac temporibus mystice doctrinalis virtus commendaretur, quæ, typicis fulcita sacramentis, copiosius patesceret,

et ad theoriam quos jam subvexerat hinc inde figuris generaliter docentibus sublimius invitaret. Nam et iustitia, quam secundum dispositionem temporum tradebat perfectioribus, major erat utique quam pharisæorum; quia profecto legem suis partibus adimplebat. Non hominis quidem erat, sed Dei, de qua sane editum legimus: *Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua abyssus multa* (*Psal. xxxv, 7*). Et ideo non alibi quam supra montem hanc dare decuerat, ut celsitudo Ecclesiarum, supra quam Christus veritatis magister sedebat docens, ad sublimia **235** se attolleret, et fluenta quæ de vertice manabant uberius totum corpus rigarent. Christus itaque mons verus est, qui super omnes colles elevatur, ut confluant ad eum omnes gentes. Et ideo discipulos secum præ eminentius abducit, ut montes ipsi prius ab eo qui celsior erat pacem suscipiant; deinde colles ex quibus totus mundus colligitur, iustitiam exciperent. Quæ nimirum iustitia, sicut montes Dei. Et notandum quam mystica doctrinarum ubique scateant sacramenta. Nam turba quæ sequebatur eum prius non ad excelsa pervenit, idcirco bene, juxta Lucam, Dominus cum eis alium in campestribus habuisse sermonem putatur (*Luc. vi, 17*), de quo forte Matthæus siluerat. Quanquam ita possit accipi ut cum discipulis prius, quasi orationis gratia, in montem præ eminentius ascenderit: deinde descendisse, et tunc in aliqua montis ac si campestri celsitudine, quo turbæ adesse possent, unum eundemque sermonem, quem Matthæus Lucasque narrarunt pariter, habuisse. Sed verius reor, ut protulimus, quod et Evangelium magis sonare videtur. Unde magis mysticum præ tenditur. Nam qui corda inspicit singulorum, nulli dubium quod noverit quibus sublimiora sublimius, et quibus mediocria debeat locis ac temporibus docere inferius. Non enim omnes omnia possunt. Et ideo præceptorum non æqualia sunt omnibus instituta, licet una sit æternitas vitæ. Quia nec singulorum unum est votum, sicut nec unicuique meritum æquale est præmium.

*Et cum sedisset, inquit, accesserunt ad eum discipuli ejus, et aperiens os suum docebat eos, dicens. Accedunt autem discipuli ad eum, qui jam animo ei inhærentes, fide interius propinquabant; et ipse aperiens os suum docebat eos. Apertio namque oris profunditatem significat sacramenti. Aperit itaque oris januam, ut fluenta eructaret abyssi. Aperit ostium thesaurorum, ut dona divideret universis. Si quidem ora prophetarum prius aperiens ipse impleverat. Aperuit autem et ipse os suum; quia ex ipso erat gratia, quæ illos olim perfuderat. Alioquin hic si non aperuisset oris ostium, eorum eloquia mendacio notarentur; quia quidquid a sæculis promissum fuerat, in eo quasi sigillo clauderantur. Unde cum reseravit mystica sapientiæ documenta, recte os aperuisse dicitur, quo flueret quasi ex uno paradiso **236** Ecclesia sæculorum rigata vireret.*

Beati pauperes spiritu. Nova igitur res et præconium

ineffabile. Nihil enim magis contrarium quam paupertas et cœlestis beatitudo; paupertas namque magis miseriarum est, et pressura calamitatis. Sed et luctus et persecutio quid aliud sunt quam quoddam pœnale præsentis vitæ exitium? Idcirco sciendum quibus beatitudo condonatur, quod jam non hic vivant; quia secundum sæculum viventibus hæc nihil aliud sunt quam miseriarum ærumna. Unde patet quod juxta illam, in qua fide ac spe et charitate jam vivitur, vitam beati vivere dicuntur; etsi non adhuc in re, spe tamen perveniendi jure beati accipiuntur. Potest enim esse non beatus spe, cui præmia cœlestia promittuntur? Causa igitur hujus beatitudinis possessio regni cœlorum. Ad hoc quippe Dominus montem ascendit, ut discipulis terrena jam relinquens et superna petentibus, velut in alto positus, præcepta traderet cœlestium mandatorum, et munera sacræ benedictionis divinitus largiretur, secundum quod David canit (*Psal. lxxxiii, 7*): *Etenim benedictiones dabit legislator.* Atque ut apertius gratiam apostolorum designaret, addit dicens: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.* Patet placite quod idem in hoc monte benedictiones apostolis dedit, eisque gradus quosdam firmissimos ex lapidibus pretiosissimis stravit, qui dudum in monte Sina Moysi legem dedit. Sed ibi in tabulis lapideis eam descripsit; hic vero Testamentum Novum, secundum Jeremiam, de quo inquit: *Scribam leges meas in cordibus eorum, et in sensu eorum scribam eas* (*Jer. xxxi, 33*). Ibidemque quasi servos, hic autem quasi filios affatur. Unde miro principio usus, illic a terrore incipit, hic vero a beatitudine. Illic namque pœnas irrogat, hic autem desiderium accendit, proponit munera, præmia reponit.

Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et notandum quod non sine additamento ait, *beati pauperes.* Plures ergo scimus rebes egere, sed non quia pauperes sunt, illico beati esse possunt. Profecto, quia non necessitas paupertatis facit esse aliquem beatum, sed fides sancta devotio paupertatis. Hos utique pauperes jure significat esse beatos, qui contemptis rebes mundi huic sæculo moriuntur ut Deo vivant, et coram eo divites ac locupletes habentur. De qua nimirum paupertate in Apocalypsi **237** angelo Ecclesiæ Smyrnæ dicitur: *Hæc dicit primus et novissimus, qui fuit mortuus et vivit: scio tribulationem tuam et paupertatem tuam, sed dives es* (*Apoc., ii, 8*). Omnifariam igitur paupertatem intelligere debemus, cum, unus Evangelistarum, *beati pauperes* tantum dicat. Quæ nimirum paupertas duabus constat evidenter partibus: in terrenarum scilicet rerum abdicatione, atque in spiritus contritione. Et quidem harum unam paupertatem, quæ in abdicatione terrenarum consistit, pauci habere probantur. Alteram vero, quæ contritione spiritus est, omnes electi habere possunt; qua et illi facultates terrenas abdicasse creduntur, qui eis non ad illecebras carnis, sed ad opus pietatis usus necessarios uti

videntur. Quanquam enim nonnulli electorum multas pecunias possideant, tamen quia, ut diximus, non ex desiderio carnis, sed ex voto pietatis atque instinctu necessitatis ab eis possidentur, pauperes procul dubio esse probantur. An pauperes non sunt qui cuncta terrena, non tanquam propria, sed tanquam aliena dispensant? Sed unde pauperes, inde divites fiunt. Quia nimirum, unde in terris temporales pecunias indigentibus erogant, inde sibi æternas in cœlis divitias congregant. Utrisque autem illis Pauli sententia potest aptari, qua dicitur: *Tanquam nihil habentes et omnia possidentes* (II Cor. vi, 10); quasi enim nihil habentes omnia possident qui, terrenas divitias penitus abjicientes, cœlestes per fidem jam tenent; quasi nihil habentes omnia possident, qui etiam istis in usum vel opus misericordiæ retentis, illas in delectationem quandoque se habituros sperant. Vel certe ut de horum persona loquamur, in eo, tanquam nihil habentes, omnia possident, quo res perituras, et ad illicita desideria sua non recognoscunt, et tamen ad cuncta quæ sunt utilia, suas omnino esse perpendunt. Hæc de una electorum paupertate breviter dicta sint, nunc de altera divitiis utique plena. Ait namque: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Pauperes videlicet non amictu, sed spiritu. Ille autem spiritu pauper est qui, etiam cum bona agit, semper se inutilem attendit. Ille spiritu pauper est qui cum plures virtute et sanctitate superet, cunctis seipsum inferiorem meritis perpendit; cujus nimirum vox in Psalmis resonat dicens: *Ego egenus et pauper sum* (Psal. xix, 6). Et rursum: *Egenus sum ego, et in laboribus a juventute mea* (Ps. lxxxvii, 16). Sed talis profecto paupertas valde locuples **238** jam regni præmio datur, cujus portio et hæreditas Deus esse creditur. *Beatus*, inquit Propheta, *populus cujus Dominus Deus est* (Psal. cxliii, 18). Et ideo, quanquam beatos dicant eos quibus hæc quæ mundi sunt affluunt, Dei tamen judicio beati pauperes spiritu prædicantur. Pauperes autem spiritus, humiles et timentes Deum intelliguntur. Quod, sicut initium sapientiæ est timor Domini, ita spiritus paupertatis prima beatitudo ponitur. Nam spiritum contritum et humiliatum Deus non spernit. Cæterum quos præsumptio spiritus inflat, et tanquam vento distendit superbia, jam jure timoris supplicium hac in vita pœnaliter vastat. Sed et rebus pauperes, ipsi quoque jure beati accipiuntur, quia nec habere indebite cupiunt, et habita possidere contemnunt, aut certe semetipsos afficientes, possessa, quasi nihil haberent, aliis largiuntur. Quamlibet harum acceperis paupertatem, recte exordium beatitudinis sentientibus humilis Dominus promisit: qui nihil nisi quod communis natura docet appetunt, et ad nullam altitudinum insolentiam erigere se cupiunt. Imo sola quæ timoris sunt et veræ humilitatis, semper excolunt. De talibus enim Propheta ex persona Salvatoris ait: *Dominus unxit me, propter quod evangelizare pauperibus misit me* (Luc. iv, 18; Isa. lxi, 1). Et bene quasi ex

A officio primum eisdem præmium beatitudinis reponit; quoniam nihil magis congruebat ad meritum, quam præsentis vitæ pauperibus cœlorum regnum promittere: ut qui Christum paupertate sequi, et servitutis jugum subire decreverint, divites futurorum regna felicesque possideant. Sequitur:

Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Inter mitem autem et mansuetum, atque modestum, nihil nisi verba solummodo distare videntur. Quia, licet singulatim quibusque in locis quasi propria ponuntur, tamen non una earum sine altera perficitur, quanquam ea quidam velint distinguere; quod mansuetus sit, qui nullum læserit, modestus qui nec læsus alteri vicem rependit, mitis vero qui humiliter hæc cuncta æquanimiter tulit. Sed verius una eademque virtus, non modo tribus istis prædicatur vocabulis, verum lenitas ac suavitas, aliæque hujusmodi virtutes, hanc unam ædificant, ut possit quisque legibus mitis vocari. Mitem itaque, non iram, non rixam, non contentio, non rancor, aut asperitas mentis, vel fellis amaritudo, seu concupiscentiarum **239** livor, afficit aut fatigat; sed simplicitas fidei ad omnem injuriam sustinendam patienter præceptis evangelicis informat. Consummata enim virtus est, et perfecta morum possessio, de qua Salvator: *Discite*, inquit, *a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi, 29). Quæ profecto si summæ non esset perfectionis via, nequaquam hanc a se specialiter magister veritatis disci juberet. Unde et Propheta ex ea præsumens, fidenter ait: *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus* (Ps. cxxxii, 1). Denique et Moyses idcirco maximam gratiam jamdudum apud Deum habuit, quia mitis fuit. Unde ad perfectionis laudem: *Erat*, inquit, *Moyses mitissimus super omnes qui morabantur in terra* (Num. xii, 3). Felix revera virtus, pro qua credentibus, non terra quæ maledictionibus subjacet, quam nemo hominum per mansuetudinem possidet, sed terra utique viventium in possessionem largitur. Nam primo homini pœnaliter dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii, 19); mansuetus vero, quod *Ipsi hæreditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis* (Psal. xxxvi, 11). Igitur non inconvenienter hanc plurimis dixi constare partibus; quandoquidem inter mansuetos et mites, humiles atque benignos, magna morum affinitas regnat, quorum vita bonorum hominum apta probatur consortio. Idcirco hæc non modica æstimanda est, ad cujus magisterii formam prælectus, virtute Christus egregia doctorem se obtulit, et vitæ præconiis præcipuam declaravit. Huic sane bene pietatis spiritus coaptatur, quia pietas sanctarum Scripturarum cuncta credit eloquia. Nam mitis non resistit, neque audent contradicere, quidquid in eis annuntiatur. Imo cedit improbitatibus, et constanter vincit in bono malum. Felix nimium hujusmodi ascensio, et ordinata virtutum dispensatio. Ut prima beatitudo sit contemptus sæculi, cui jure dantur sempiterna, si quis primum bene contempserit sæcularia. Neque enim potest quispiam

præmiû regni cœlestis assequi, si cupiditate mundi A pressus, respirandi ad sublimia non habuerit facultatem. Rectus itaque ordo meritum, ut primum beata paupertas suos intus exspoliet sectatores ab omni labe peccati et superbix fastu. Deinde eos exterius solvat ab omni concupiscentia mundi, ut depellant hinc inde tunicam primi parentis; mores quoque temperet mansuetudo, et mitescat animus. Alioquin, *Super quem, Christus inquit, requiescam, nisi super humilem, et quietum, et timentem sermones meos? (Isa. LXVI, 2.)* Sed **240** venire ad virtutum culmina minime potest, qui necdum prinis vestigiis sequi iussus Christum valet. Impossibile namque est extra ordinem secundum gradum ascendere, nisi primum apprehenderit: et nequaquam mitis esse poteris, nisi prius pauper spiritu fueris factus. Quomodo inter divitias positus, inter curas et sollicitudines, inter lites et contentiones (ex quibus iræ, rixæ, et odia sine intermissione nascuntur), animus poterit esse mitis et lenis, nisi prius omnes discordiarum occasiones præcideris? Sed hujus incendii materia vix ad purum detrahatur, ideoque in nobis quam sæpe ista mansuetudo corrumpitur. Unde quam bene:

*Beati qui lugent, tertio sacratur loco. Quoniam etiam, quæ mundi sunt, moresque improbos abjecimus, et præclara jam Christi vestigia sectantes, honestate morum vestimur, restat rimarum alluvionem quotidianis flibus purgemus. Luctus sane beatus non uno eodemque modo semper accipitur; et ideo non pro omni luctu futura consolatio, imo magis offensio generatur. Solus igitur ille luctus beatitudine fulcitur, quo partibus suis hinc inde perfecte cœlestia meditatur. Cujus extrema pars est præteritorum maculas deslere; media autem præsentiarum lapsus, et miseria inter quas versamur, aliorumque casus et calamitates, charitatis affectu acriter condolere, quosque mortuos interdum mortuos plangere. Quia profecto rarus invenitur qui non habeat quos deploret mortuos, peccata scilicet sua vel aliorum. Nam quomodo nostra delictorum facinora flere nos oporteat, David ex se ostendit, dicens: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo (Psal. vi, 7).* Cæterum aliorum delicta Jeremias in Lamentationibus ut sua lugeat. Unde ait: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? (Jer. ix, 1.)* Ex quo patet quod, si membra sumus corporis, aliorum vulnera quasi nostra curare debemus. Porro Samuel lugebat Saul, et Paulus multos ex his qui ante peccaverunt et non egerunt pœnitentiam. Sed et Daniel nimio luctu pro peccatis afficitur aliorum. Unde et in hac lacrymarum valle, inter laqueos et ruinarum hostes, quia nemo extraneus a miseria, nemo alienus debet esse a fletu et ploratu cordis, si non vult in posterum esse absque ullo consolationis effectu. Verumtamen iste adhuc duarum partium luctus de irriguo inferius generatur; licet nemo qui recte sapit, **241** hunc quodammodo ad beatitudinem pertinere dubitet. Dei itaque munere præstatur pietatis gratia,*

qua possimus peccata deslere, et ærumnas præsentium inbianter lugere, aliorumque miseria dilectionis amore nostras facere. Cæterum illa lacrymarum inundatio quæ ab irriguo superius nascitur, magis ex desiderio patriæ cœlestis fit, dum recordamur illius felicitatis, et dulcedo suavitatis ejus quodammodo intelligendo sentitur. Inter quæ lamenta hic mundus non nisi carcer æstimatur, et ea quæ in eo nitore pulchritudinis flagrant, non aliud quam carnis laquei deputantur; unde renuit consolari viri sancti anima, factaque est jucunditatis delectatio, solius recordatio Dei. At vero talis interim lacrymis refectus, super Christum spe sola innititur, donec visione quandoque in patria fruatur. Unde suis hæc beatitudo confecta partibus, aut præsentibus lavat sordes vitiorum, aut futuræ vitæ succendit acrius amatores. Quæ nimirum virtus, quia Trinitas Deus peccata condonat, bene tertio consecratur loco, ut ex affectu amoris ejus vitia relaxentur, et futura contemplatio pulsantibus post lacrymas concedatur. Beati quoque non ob hoc dicuntur, quia plorant et flent inter miseriis, sed quia, exulti malis, æternis consolabuntur gaudiis, satiati jam felicitate perpetua. Causa itaque harum beatitudinum, non præsentium est fructus, ut secundum ea beati dicamur, sed futurorum repromissio, qua singuli a Christo beatificantur. Enimvero causa tantæ beatitudinis sola Christi gratia est, et laborum sollicita concertatio.

*Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Hoc igitur loco jure succedit justitiæ esuritio; quia qui peccata deposuit causa timoris Dei, et mores corripuit mansuetudinis affectu, delicta quoque flere studuit, et lugeat per desiderium, succensus cœlestis patriæ amore; non potest jam non esurire justitiam et sitire. Sed prius, dum adhuc æger gravi premeretur morbo, esurire nequiverat, quia bonæ vitæ fastidium, justitiæ sitim esurientemque pellebat. Justitia namque multarum partium virtutibus integratur. Est enim quasi genus cæterarum virtutum, quibus constare videtur. Justitia ergo est sua unicuique tribuere. Hinc patet quod non pro se tantum agit, verum et aliis subvenire gaudet, se quoque Deo reformari parat, et communi cum proximis officio se vivere. Quæ nimirum **242** virtus nunquam sine spiritu fortitudinis adimpletur. Unde, prudens lector, diligenter inspicere, quia singulæ istæ beatitudines, ut impleri possint, suffragium totidem donorum postulant. Et, ut hæc dona percipiantur, docente veritatis magistro ea in oratione Dominica septem precibus orare monemur. Nam in eo quod oramus, *Libera nos a malo (Math. vi, 13)*, nihil aliud dicimus nisi ut spiritu timoris Dei, intus omnis tumor elationis, et inflatio superbix, nec non et omnia noxia rerum exterius depellantur, quatenus sub spiritu paupertatis beate vivere possimus. Sic quippe sapientia Dei Patris hæc cuncta providit, ut et virtus beatitudinis percipiatur ex dono, et donum sancti Spiritus prece orationis, quam ipse composuit, impetretur. Nemo igitur mitis, nisi quem spiritus pie-*

causis irroraverit : et ut hæc virtus continua servetur, A
petimus apud eum : *Et ne nos inducas in tentationem.*
Deinde lugentes scientiæ spiritu illustramur, ut scire
possimus quibus malis involvinur, et ad quam pa-
triam suspirantes lugendo quantocius festinare de-
beamus. Sed ut lacrymæ proficiant lugentibus, roga-
mus dimitti debita nostra, quibus retinemur, [ut]
libertate recepta, ad Patrem securi quantocius repe-
demus. At vero esuries et justitiæ sitis quandoque
ut ad satietatem pertingat, fulciatur spiritu fortitu-
dinis, ne lassescat in via jugiter rogandum, fulcita
vero ut inter defectus alatur varios, et in patria sa-
lietur, orandum : *Panem nostrum quotidianum da
nobis hodie (Luc. xi, 3).* Tali igitur pane relecti, non
noxiam sitimus crapulam, sed ea quibus tantis per-
potamur Scripturarum uberibus, et quo reficimur B
corporis ac sanguinis sacramento divinitus aspirati.
Sed hæc quoque non sine Spiritus sancti gratia de-
gustantur. Quia profecto, sicut non sine ejus gratia
intelliguntur, ita nec sine ullo digne accipiuntur.
Unde implorandus est spiritus fortitudinis, quatenus
per eum esuriendo, ad satietatem quandoque veniamus.
Alioquin cum in nobis, aut quasi ex nobis, apud
nosmet intus in animo exteriusve in rebus suffici-
mur, cavendum est ne dimittamur : quia Christus
*esurientes replevit bonis, divites autem dimisit ina-
nos (Luc. i, 53).* Esurientes, inquam, et non torpen-
tes, neque in se aut in suis quibusque rebus affluent-
es. Verum justitia non minus quam tribus in par-
tibus adimpletur, cum aut naturæ nostræ sua jura
lege divina servamus, aut cum fratribus 243 certam
C
tam ea quæ nobis fieri nolumus opposentes, nos etiam
impedimus, ne in quibus possumus negotiis, patiamur
in malis. Porro in Deo justitiam tenemus, cum
quæ Dei sunt ardenti animo exsolvimus. Unde idem :
*Reddite, inquit, Cæsari quæ sunt Cæsaris, et quæ sunt
Dei Deo (Matth. xxii, 22).* Quod sane justitiarum
culmen nequaquam prius complebitur in nobis, quam
sit Deus omnia in omnibus, et nos ei ex toto subjecti
simus. Propterea hic esurire possumus, satiari ta-
men nequimus ; quia necdum nos Deo, reluctantes
sæculo, ut dignum est restituere valemus. Sed quia
satiari hic non possumus, valde necessarium est, ne
fastidio torpentes fame perpetua moriamur.

*Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam con-
sequuntur.* Misericordia autem non nisi de præceden-
tibus nascitur gradibus. Nam plena et vera compas-
sio miserorum non est, nisi præcesserit vera humi-
litas et naturæ communio, deinde mansuescat animus
divinis semper legibus subjacere, et incipiat suos
cæterorumque casus et miseras compatiendo de-
flectere, ac postea, purgatus, quantisper justitiam esu-
rire. Quarum de percepta vera misericordia gene-
ratur, quas qui habuerit, miseras hominum curabit
suas efficere, viribus quoque quibus poterit omnibus
subvenire. Cui si facultas desit subveniendi, non
ergo compassio miseriarum deerit. Ab hoc quippe
misericordia dicta est, ut in corde miseras aliorum
nostras faciamus. Deus vero, etsi misericors dicitur ;

nulla in eum passio cadit, sed clementer nostris sub-
venit miseriis. De qua recte misericordia Dominus
aliubi dicit : *Estote ergo misericordes, sicut et Pater
vester misericors est (Luc. vi, 36).* Ac si diceret : ad
hoc miseremini proximis, ad quod et in quibus mi-
seretur Pater, scilicet ut bonitas redundet in cunctis,
qui malis ideo miseretur et præstat beneficia ut tan-
dem bonitate vincantur convertanturque ad eum,
quo possit eis largiri quæ servat bonis. Et notandum
quod in hujus virtutis negotio prius justitia præcedit,
deinde misericordia terminatur, et recte, quia nemo
justus sine misericordia, sicut e contrario nemo mi-
sericors sine justitia. Igitur justitiæ lumen miseri-
cordia : sicut misericordiarum virtus justitia æsti-
matur. Verumtamen in quibus nobis iudicium non
est, debet etiam nostra misericordia dilatari, et men-
tis affectus crescere, ut justitiæ veritas apertius
commendetur. At vero quorum causas 244 jure
discutimus, non in iudicio misereamur, sed post sen-
tentiam in quantum nostri est misereri, discrete mi-
sericamur. Profecto virtus misericordiæ multas effi-
cientiarum habet materias. Sed nulla earum major
ab imminente mortis periculo, qua liberatur animæ,
et futura venia fratribus providetur. Quæ ut possit
hinc inde bonis quotidianis accrescere, spiritu eget
consilii, sine quo alteri nemo ad veniam juris con-
sultu circumspecte miseretur. Et ideo indefessis præ-
cibus orandum nobis est, ut fiat in terra sicuti et in
cælis, Dei voluntas, quoniam non est scientia, non
est consilium contra Dominum. Quapropter volunta-
tem Domini consulentes, agendum est in alterutrò
miserendo, quatenus a malis omnibus liberemur.
Ordo tamen misericordiarum, ut a se unusquisque
incipiat, sicut scriptum est : *Miserere animæ tuæ,
placens Deo (Eccli. xxx, 24).* Finem vero Christus ipse
insinuat, huc qui tanta misericordia motus venit,
etiam ut pro peccatoribus vellet mori. Nam et eos
quos vulneratos invenit, livore suo sanavit, propriis-
que humeris, sanguinis sui medicina sartos ad pa-
triam revexit. Unde, quia suo exemplo tantam præ-
stitit misericordiam, jure beati qui eum imitantur.
At vero econtra illis iudicium sine misericordia, qui
noluerint in hoc sæculo egentibus misereri.

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.
Quam pulchre sexto loco cordis munditia ponitur, ut
homo sensim, qui sexto die conditus est, per hanc
redeat ad imaginem Creatoris. Quam profecto non
nisi caligo vitiorum obliteravit. Sed his depulsis
præcepta salutis recte exsequimur, ut rursus illumi-
nati Deum videre possimus. *Præceptum, inquit Pro-
pheta, Domini lucidum illuminans oculos (Psal.
xviii, 9).* Lux denique præceptorum non potest lu-
cere in domo tenebrarum. Idcirco pellantur vitia
nostris cordibus, ut illustremur luce mandatorum
Dei. Sed forte vult aliquis sic operari plurima virtu-
tum opera, ut habeat adhuc in pectore alicujus vitio-
rum caliginem, quam necdum velit luce fugari veri-
tatis. Huic profecto lex illa congruit de conjugate car-
mine redempta, cujus nimirum viro lex datur ne, dum

tartara liquerit, fas sit in eam lumina flectere. Unde quidam: *Quicumque ad superum diem mentem ducere querit, et tartareum in specus victus lumina flectit, quidquid præcipuum trahit lucis, perdit dum videt inferos.* Quapropter quinque præmissis gradibus, purgandus est **245** mentis oculus, ne forte in uno mandatorum animus offensus, fiat omnium reus. Idcirco veræ beatitudinis amator ab omni labentium rerum jucunditate sese extrahat, et avertens se convertatur ad dilectionem æternorum. Contempletur ex desiderio incommutabilem et immensam unitatem Dei, eandemque Trinitatem Deitatis incapabilem fidei intellectu comprehendat. Ob cujus amorem, expletis gradibus ab omni strepitu rerum, et appetitu concupiscentiarum alienum se faciat, quoad possit videre Deum, quantum potest ab his qui huic sæculo moriuntur. Hunc itaque tantum quisque videt in quantum sæculo moritur. Videt, inquam, per speculum et ænigmate quodammodo certior, quia jucundior ei species lucis incipit apparere. In futuro autem, qui usque ad hunc attingerint gradum, jam mundicordes Deum, sicuti est, mentis oculo videbunt. Et ideo spiritus intelligentiæ huic gradui jure aptatur, quoniam intellectus oculus mentis est; itaque expletio mandatorum Dei intellectum aperit, sicut Propheta canit: *A mandatis tuis intellexi.* Unde constat cor mundari debere, et vitam virtutibus illustrari, ut simus lux in Domino. Quibus respersi votis, in lucem nobis clarescant omnia, et affectibus prosequantur; tale quippe cor regnum jure dicitur Dei, et ideo ut fiat in nobis oramus: *Adveniat regnum tuum.* Regnum itaque Dei munda possessio est, et tanto integrior, quanto plenior virtutibus et purgatio vitii. Quia ut dixi, quoadiu mentem vitiorum caligo torporque ignaviæ cæcat, non dico lucem esse, sed nec nos lucem videre posse dubito. Verum nec aliis oculis videbitur Deus Trinitas quam oculo mentis. Nec dubium quod beati mundicordes dicuntur, quorum mentes præmissa beatitudinum exercitia illustrant, et earum munditia directionem cordis ad Christum gubernat. Nimum quoque miserî et infelices, quos adhuc intentio vitiorum cæcat. Quia, sicut fastidientes esuriem justitiæ vitaliter non recipiunt, ita cæcati peccati caligine, lucem licet fulgentem videre nequeunt.

Beati, inquit, pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Pacificorum igitur beatitudo adoptionis est merces, qua exspectatur ut simus filii, quod spe jam dicimur. Nihil ergo nobis amplius aut perfectius reponitur. Et ideo summus est iste **246** gradus, ad quem purgatus quisque semper intendit, et illustratus dirigitur. Qui veritati nec seipsum quidem confert, nec eum quem sicut seipsum diligit. Ita ut neque placendi studio, neque ullius commoditatis voluptatisque lucro, aut certe adversitatis periculo frangatur vel deterreatur a vero. Talis nempe ad hanc, et ad spiritus sapientiam, quæ maxima donorum est, ordinate pervenit, qua pacatus Deo tranquillus adoptione beata fruatur. Sed hæc primum a

A nobis recte incipitur, quia, donec lex carnis repugnat legi mentis, pacati non modo alteri, verum nec nobis esse possumus. Interdum autem inoffense medicinam aliis ferre nequimus, qui divisi in nobis intus civili bello vastamur. Idcirco prius sedandi sunt omnes animi motus carnisque frenandi, deinde componamus subjicientes eos spiritui, mentique ac rationi, calcantes domando omnes concupiscentiarum rimas, ita ut imperet in nobis quidquid excellentius est, et totus homo noster Spiritus sancti pareat disciplinis. Tunc recte fons pacis ad alios derivatur, cum in nobis manaverit, et omnes partes animæ ac corporis occupatas tenuerit. Oportet ergo, quantum ex nobis est, et cum omnibus hominibus pacem habere. Deinde inter se et in se, dissidentes B justitiæ affectu, singulos in se et cum omnibus pacatos exhortando, movendo, agendo, restituere. Vera quidem pax est, ubi nihil repugnat. Quapropter, etsi nobis pacati sumus, sollicitè consideremus ne a sanctificatione nominis Dei in aliquo discrepemus. Sed patris nomen in filiis dedicatum, vita et moribus ostendatur. Unde oramus: *Sanctificetur nomen tuum,* revera ut et nos sancti simus. Igitur pax ista non nisi voluntate bona nutritur, quod bene in ortu Salvatoris angeli cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. II, 14).* Hanc quippe mundus dare non potest pacem. Hanc Jesus quasi hæreditatem et Testamentum adoptionis suis reliquit hæredibus: *Pacem, inquit, do vobis, pacem relinquo vobis (Joan. XIV, 27).* Et vere magnam hæreditatis commercium, quo filii Patris effici-mur et regnum sortimur æternum. Sed quærendum pax quam suis distribuit discipulis, utrumne illa sit de qua dicit Apostolus: *Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum (Philip. IV, 2).* Quod si omnem superat sensum, saltem quomodo apostolorum? vel quomodo secundum eam pacifici esse possumus, quam nec capimus? Omne enim quod exsuperatur, nec **247** attingit ad eum quod præeminet, quia longe inferius pressum sua infirmitate jacet. Idcirco si pax Dei omnem sensum superat, sensus humanus eminus in se victus jacet. Unde fortassis eam quæ superexcellit, non dico capere, saltem quantum ex se est, nec attingere valet. Ex quo constat, si sensus eam præminentem minime capit, nec recipitur; et, si non recipitur, forte nec datur. At vero, quia datur, summopere cogitandum est quomodo capi queat. Quia quod Veritas promisit nec mutatur. Relicta est autem pax apostolis, in tantum non modo ut ipsi pacifici essent, verum ut omnis mundus pene per eos, pace Dei pacatus, restituatur. Idcirco aut sic accipiendum quod sensus eam non capiat, sed ipsi clementer ut adoptentur, capiantur ab ea, aut certe magnitudine sua superat ne capiat ut est, quanquam pro capacitate sensuum rationalium utique capi queat. Non quanta est, inquam, sed quantum ad reconciliationem adoptionis sufficit. Igitur nulli dubium quod infinitas æternæ pacis excedat sensum nostræ capacitatis. Hac de causa pax

Dei istis intelligentiarum modis nostros exsuperat A sensus, dum iræ filiis pax de cœlis gratis mittitur, et, pace Christi reconciliati, non illi eam prius, sed ipsi comprehenduntur ab ea. Quæ nimirum pax recte superat omnem sensum. Quid igitur scis quomodo filiis iræ pax conveniat? aut scis quomodo tranquillus in pace Deus habitans, ac si severus, iudicat universa? Et quod mirabilis est, pax totius Trinitatis, quanta et qualis, quis agnovit? Ubi potestas una et Deitas prædicatur. Una quippe virtus, una operatio, et indivisa voluntas. Puto tanta et talis pax, nisi quodammodo sensu fidei et intellectu capiatur, mens eadem pace non illustratur. Illustrata autem, si se hanc altitudinis infinitatem comprehendisse præsumit, eo sensu evacuat, quo privatur luce veritatis, et præsumptionis errore premitur. B Inde fortassis est, quod tantæ pacis altitudo sensum intelligentiarum omnem effugiat et excedat; substantiam tamen fidei, et illustrationem intelligentiæ, quod sit, et tanta ac talis sit quanta in sacris litteris prædicatur, sensus omnino intelligentiæ non relinquat; imo gaudet sentire et illustrari, nec non et semper per gratiam eidem paci reconciliari. Idcirco se abducit ab omni quod ab ea dissentit, ut 248 possideat donum de cœlis sibi allatum. De cætero cum fuerit ipse in se hinc inde pace Christi possessus, tunc utique beatitudo adoptionis præstabitur, quia in nullo sanctificationi quæ filiis debetur, contrahitur. In nullo igitur totius Trinitatis regno rebellatur, in nullo voluntati Dei contradicitur. Sed donec carne gravamur, talis et tanta pax ad liquidum vix aut nunquam servatur. C Quia quam sæpe in nobis etiam ipsam reluctamur. Verumtamen pacatus homo, interioris pacis fœdera custodiens, ea quæ repugnant exterius domat, reprimat et componit, in nullo tamen (quia fidem servat quam promisit, licet bellum gerat cum vitiiis) illam abruptit pacem quam Deus indulsit. Hinc scriptum est: *Pax multa diligentibus legem tuam, Domine, et non est illis scandalum (Psal. cxviii, 165)*. Alioquin quandiu ab hac dividimur, timendum est ne potius iræ filii quam adoptionis connumeremur. Sed tamen Deus, qui nostram fragilitatem inspicit, docuit plura reconciliationis medicamina; ut, quia quotidie offendimus, quotidie pacem quærentes vitæ documentis obtemperemus. Hactenus igitur incrementa virtutum inspexi, restat quanta per incrementa præmiorum consideremus. Quia profecto, licet minus intelligam, sicut augmenta virtutum, ita sunt repromissa et incrementa meritorum. Nec enim jure uniformis meritorum repromittitur ratio, ubi non omnium una eademque virtus antecesserit. Sed diversis laboribus diversas retributionum mensuras divinus sermo instituit. Unde, licet beati dicantur quorum sunt regna cœlorum, et beati qui possidebant terram, ac cætera quæ sequuntur, multum interesse tamen credimus inter perceptionem consolationis et plenitudinem saturitatis justitiæ; multumque distare inter illos qui misericordiam consequuntur, et illos qui gloriosissima Dei visione

frui meruerint. Alia ergo est claritas solis, alia claritas lunæ, alia vero claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate, ita et resurrectio mortuorum. Nam regnum cœlorum in commune est in omnibus reconciliatis Deo passim, infra quod nimirum varia præmiorum merita sunt discreta. Sed tamen aliquid majus est, intra ipsum quidpiam dignitatis jure specialiter possidere. Ergo inibi multiplices sunt mansiones, et ideo fit de tantæ felicitatis 249 possessione consolatio. Jam saturari justitia majus aliquid est quam consolari a luctu, et ad ultimum Dei filium esse quam a reatibus misericordiæ veniam promereri. Verumtamen infra palatium summi Regis quia plurimi sunt gradus, jam ille perspicuus est in numero, cui claritatem et vultum æterni Regis indesinenter amplius videre licuerit: sed ille excelsior, qui ultimam, quam prætuli, adoptionem gloriosus perceperit. Et notandum quod generaliter omnium unum dicitur regnum cœlorum, etsi specialitas connumeretur meritorum. Quia licet illius jure queat dici qui saltem in eo novissimus esse poterit, tamen universorum dignitas in commune erit, dum in omnibus singula per charitatem etiam ultimus possidebit. Ideoque ibidem quanquam differant in claritate distincti, tamen per dilectionem omnia possidentes cuncti in eo satis abundeque beati erunt. Beatus sane sicut dictum est jure ille accipitur, qui nihil mali vult, et omnia habuerit quæcunque vult. Propterea, licet extremus in eo regno recte beatus dicitur, qui nihil extra gratiæ meritum appetit, nec vult amplius, quia nihil injuste vult. Sed beatitudinis gratia ditatus etiam claritatem et gloriam aliis attributam, per charitatem velut sibi concessam, possidet. Unde beati omnes fide creduntur, etsi infra eum meritorum claritas differat. Sed cur eas octo dixerim, cum non nisi septem donorum præmia laborantibus promittantur? Nam octava earum repromissio non alia quam prima verbis reiteratur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Et:

Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Hinc liquido patet quod mysticum est in numero, quidquid iteratum est in promisso. Infra septem quidem, prius idem sonat, sed connumeratur extra septem, ut gloria sacre resurrectionis in Christo his octo præmiorum gradibus consecratur. Octava namque resurrectionis dies, ipsa est quæ et prima; in qua prius ab exordio lux creata legitur; in eadem quippe die creata, in qua demum amplioris vitæ gloria illustratur. Interea, etsi eadem videatur præmii pollicitatio, tamen potioris præeminet dignitate; quia nunquam æquale dixerim incipientes et perfectos præmium percepturos. Ubi docemur fortassis mystice quod primum sit regnum 250 cœlorum, dissolvi et esse cum Christo, quando sancti rapiuntur in nubibus in aera, obviam Christo. Tunc quidem multi dormientium surgent, isti in vitam æternam, illi in opprobrium. Primum scilicet regnum

propositum in absolute corpore, imo prius, ut absolvatur ab omni mundi concupiscentia et carnis illecebris, ac demum spiritu paupertatis possessus jam in cœlestibus spe subvectus, mente incipiat conversari. Quod alioquin satis signanter evangelista innuit, dum non de futuro, sed ex presenti repromittit, dicens: *Quoniam ipsorum est regnum celorum*. Ad hoc quippe jam de presenti illinc eos regnare astruit; quatenus interea spes omnia inter pressuras et varios rerum eventus corroboret. Quia facultas regnandi propter ditissima donorum munera jam suppeditat, ut ad futura firmiter inhæreant, et regnum quod perceperunt instantius appetant et custodiant. Vera quippe paupertas Christi non immerito jam regnare promittitur; quia interius mente quam exterius carne, ab omni voluptate mundi et desideriorum illecebris aliena, tota, favente Spiritus sancti gratia, supra gaudia futuræ vitæ innititur, et sola quæ Dei sunt delectatur. Hæc namque virtus de timore Dei nascitur, sicut et reliquæ sex beatitudines, singulæ de singulis Spiritus sancti donis generantur. Unde propheta: *Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis* (Isa. xi, 2). Novissime autem velut quiddam specialius, ac si municipium secretionis ab omni labe peccati, intulit, dicens: *Et replevit eum spiritus timoris Domini* (Ibid., 3). Non enim quoscunque repleverit, capaces alterius rei esse plenitudo timoris sinit. Et ideo, quanquam imitatrix sapientiæ hæc virtus sit, sicut et paupertas beatitudinum, non modica tamen æstimanda est; quoniam, etsi divitiæ salutis sapientia et scientia, tamen a propheta timor Domini ipse thesaurus ejus recte probatur. Plurimas enim perfectiones hæc mansio paupertatis habet, sicut et reliquæ mansiones, idcirco non perfunctorie cogitanda est; præsertim cum ipsa jam non de futuro, sed de presenti spei alata, dives in cœlestibus regnat. Cæterum post carnis resurrectionem quasi secundum regnum perfectiorum, non inconvenienter accipitur; in quo processus mansionum, et diversa meritorum præmia numerantur. **251** Sed martyribus, qui propter justitiam patiuntur jure illud integre mox conceditur; quoniam, dum ad altiora per gradus virtutum se tulerint, ea quæ sunt sublimiora percipientes, illico etiam illis inferior dignitas non negatur. Non enim evacuatur prioris vitæ præmium, dum amplior meritorum gloria virtutibus cumulatur. Et ideo, ut dixi, ultima beatitudinis repromissio sic mystice temperatur, ut et una sit de septem, et tamen eisdem verbis repetita præmineat extra septem. Ex quo liquido patet quod omne illud regnum beatitudine incipitur, et interius meritorum claritas iisdem gradibus illustratur. Finis quoque et principium, non aliud quam unum regnum cœlorum recte concluditur: quod licet septem Spiritus sancti donis creditibus reseratum sit, et præmissis septem charismatum precibus longe diu expetitum, totidemque virtutibus harum beatitudi-

num inhiante quæsitum: tamen non absque octava Christi resurrectione illius præmia consequetur. Ad quod velim, lector, [ut] animum parumper altius attollas, et vide quam consona et mystica Dei hinc inde pateant sacramenta. Haud dubium quin, sicut septem Spiritus sancti donis omnia virtutum munera largiuntur, ita eisdem septem precibus, auctore Deo, quotidie cuncta presentis et æternæ vitæ salutaria postulatur. Et cum præstitum fuerit quod oramus, totidem harum beatitudinum virtutibus cœlorum munera, per octavam Christi resurrectionem ad vitam prædestinatis juxta opera singulorum connumerantur. Quia profecto juxta fidem Apocalypsis (cap. 1), septem spiritus in orbe terrarum missi, septiformem Christi Ecclesiam perlustrantes, suæ potestatis ditone operantes, quasi septem candelabra coram Dominatore lucentia, virtutum scilicet opera quotidie perornant, et in pinguedine charitatis ut magis magisque luceant, accendant.

Obsecro, Domine Jesu, habeam et ego inter has beatitudinum lampadas lucens recti operis candelabrum, et ne mihi moveatur donec tuo firmetur acceptu, ut coram te luceat in æternum. Veni ergo, quæso, et doce me harum doctrinarum tuarum disciplinam. Non igitur quod sub istius calculi sacramento omnium prædestinatorum merita ut luceant colliguntur, neque absque magno, ut jam dictum est, profunditatis mysterio, tuus sanctus evangelista præmiserit, quod residens apereris **252** os tuum; scilicet quia reserasti thesauros sapientiæ et scientiæ, eructasti autem profunda gratia tuæ arcana, tuus nimirum sæculis et generationibus abscondita. Tali nimirum tuus prædoctus Apostolus (Ephes. vi, 19) magisterio postulat orare, ut detur ei sermo in aperture oris. Unde imploro et ego, reseretur mihi os scientiarum clave, quia verbum tuum ex te clavis est oris. Qua peto, quoties loquendum est, potius laxatis silentii catenis, tuarum mihi eloquia intelligentiarum pateant. Intelligam enim quod septem sint dona, sed unus Spiritus; septem orationes, sed una petitio; unde Propheta: *Unam petii a Domino, hanc sequar* (Psal. xxvi, 4); septem virtutum beatitudines, una nimirum charitas, quibus et ipsa in presentiarum quasi suis ex membris nititur ac firmatur; septem incrementa meritorum, sed una ex resurrectione Christi virtus, quæ est octava, ex qua regnum cœlorum patientibus pro justitia repromittitur. Profecto hanc ideam beatus evangelista sub mystico reservavit numero, quia et pro octava plurimi inscribuntur psalmi. Quia, sicut octava Christi immortalitas virtutum summe nituit: sic beatitudinis hujus octavæ prædestinatorum remuneratio erit. Sed et in Salomone: *De partem, inquit, septem, non novet octo* (Eccle. xi, 2). Fortassis quia prælatorum virtutum numero facti opera inebemur impendere, et tamen octavæ spei nostræ, quæ Christus est, processu meritorum, et largitoris beneficia ex integrotum tribuere. Alioquin per se ad hæc quis idoneus? Imo, ut idonei essemus, missi sunt in orbem

benarum septem spiritus Dei, unde universa virtutum dona profluant. Sub quorum sane obtentu, in oratione Christus votorum preces edocuit. In pendente omnia vitæ odoramenta : quanquam necdum sciamus, teste Apostolo (*Rom. viii, 26*), quomodo interdum orare oporteat. Unctio enim spiritus docet nos de his omnibus. Aliter autem, nec secundum dona ipsius vivere, nec ea salubriter precibus implorare, nec beatitudinum promissa feliciter valeamus adipisci. Et ideo prius dona gratis largiuntur negotiorum, deinde virtutum exercitia, secundum donorum talenta, exiguntur cum lucro, etiam et post certamina vitæ præmia sub militiæ penso recompensantur. Ad quod Salvator noster preces totidem docuit, ut et dona copiosius petantur, et percepta virtutibus officiosissime locupletentur. Quorum profecto remuneratio feliciter augmentata in celestibus, **253** nobis sudantibus præceatur. Sed nihil acrius in vita credentibus quam pati pro justitiâ mandatur. Quia vera esuries justitiæ tunc probatur, si ante quisque pro ea velit mori quam fidem ex qua justificatus est sinat falsitatis mendacio violari. Verumtamen hæc ultima et præcipua vitæ beatitudo, septem præcedentibus suppleta donis, recte ut teneat quod accepit ultima martyrii passione, feliciter decoratur. Alioquin sine his ad passionem ire imbecillis est conatus, quod mortalitas infirmitas acerbitate penarum cito vincitur. Propterea Christi miles pacis tempore virtutum muniendus est armis, sine quibus nemo gloriosa gerit certamina. Possunt enim istæ, si persecutio desit, donec Christi militiæ palmam absque sanguinis effusione expeditius promereri; illa vero, si tempus adsit passionis, nunquam sola mortis audacia sine istis salubriter coronari. Nemo igitur sine pace Christi, nemo sine mundo corde, vel sine misericordia pro justitiâ patitur. Sane quis unquam dixerit aliquem sine amore justitiæ tormenta recte sustinere? Nemo, inquam, absque compunctione cordis, et futuræ patriæ desiderio, libenter pro eo morti subjicitur; peno absque Christi mansuetudine, nemo absque paupertatis affectu, præsertim cum verus athleta Dei nec se velit sibi servare; sed cum vitæ dispendio magis Creatori lucrifieri, seu pro justitiâ eligat citius immolari. Aliter autem quisquis pro justitiâ devote, sed culpis exigentibus alia qualibet ex causâ digne patitur, non beatitudo, sed ultio peccati aequitatis Dei iudicio cumulatur. Hæc de his dicta sufficiant. Cæterum species harum virtutum lectoris efficacia solertius discernat; quod et legislator Moyses decem præcepta in monte generalia prius proponens, deinde eadem suis explanat partibus, et præceptorum summam pluribus ex causâ replicando, rursus dividit per species: ita et Christus volens ostendere se per Spiritum sanctum illa docuisse, simili modo nunc, ac si virtutum genera, octo beatitudinum proposuit verba, ex quibus, ni fallor, quæcunque docuit in eodem monte, pendet omnia. Sed qui obcurius paucis verbis plura con-

cluserat, rursus personis ac negotiis congruentia latius exponit, ut singulis singulas sententiarum partes edisserat et coaptet. Proponit enim prius in utriusque legis oraculo sententiarum genera verbis paucis conclusa. Nimirum **254** quia species rerum quam sæpe vim minuit generis. Deinde illa sapienter dividit in partes, quod divisio in causis difficillimis, ad capescendum plurimum valet. Unde prudens auditer devotus perpendat quod, simul in patris collectum, fortius ac mirabilis viget. Deinde sparsim numerosiora singulis rebus specialius attributa intelligat; et quod suo proposito congruere viderit in parte, fidelis accipiat in toto, velut sibi clarior reseratum. Ne aut specierum varietas vim summamque beatitudinum extenuet, aut simul compositam moralium intelligentiam sentiendi obscuritas confundat. Igitur hæc de causa has octo videtur gradatim prius enumerasse, postea vero figuratarum species significanter reassumpsisse. Unde, secundum antiquam translationem:

Beati estis, inquit, cum vos oderint omnes homines, et dixerint adversum vos omnia mala, et expulerint vos. Quibus profecto verbis patet quod dico, quod nihil aliud in his, quam virtus octavæ beatitudinis latius recapitulatur, et persecutionum partes pro justitiâ plenius exponatur. Nam supra generaliter absolute omnibus illa dicuntur, hic vero specialiter apostolos eorum sequaces pro justitiâ passuros, expressius pronuntiat. Sed tamen et illa apostolis, et hæc universis pro Christo conveniunt patientibus, in qua nimirum sententia, ex quibus una Ecclesiarum pressura continuatur, tria persecutionum genera designantur; quia aut cordis odio persequuntur bonos iniqui, aut maledicis dilaniant verbis, aut quod scelerius est, factis pelluntur malignis. In his quippe sceleratorum gradibus tota adversantium hominum crudelitas designatur. Sed habent istæ partes singulæ quibus conficiantur rursus suæ fraudis membra. Unde expulsio recte duobus modis accipitur; scilicet dum aut a consortio civium interdum aliquis cum injuria segregatur, aut dum vita præsens suis sedibus pulsa, caro morte perimitur. Quo tamen facto, nulli dubium pro justitiâ, quod melius mortua vivat. Econtra illi calumniantes jure mentiri dicuntur, si nos justitiâ sectantes pro Christo devote patimur. Alioquin reatus sui penam luit quisquis culpis exigentibus damnatur. Hinc est quod gaudere patientibus, et exultare pro justitiâ monet; quia conscientia testis et fida devotio nihil aliud requirit quam justitiæ culmen. Unde profecto, quod supra regnum cælorum, hic **255** copiosa in celestibus merces futura signatur. Sed ne forte quod dicit durius audiat, temperat exemplo prius passionis rigorem: ut tanto facilius tolerent quod minatur, quanto feliciter cognoverint, per hæc se ad æterna perventuros gaudia quæ promittit.

Sic enim, inquit, persecuti sunt et prophetas qui erant ante vos. Ac si patenter dicat, eorum exempla vos invitant; quia, sicut veritas est, meum tibi pro-

nuntiantes adventum pro justitia sunt perempti. Idcirco vos minime dubitare potestis me sequi per labores ad gloriam, dum eos quorum prophetias probatis in me impletas, cernitis ante triumphum passionis devotos ac fideles sine exemplo succubuisse in mortem. Hæc juxta exemplaria priorum dicta sint; cæterum nostra interpretatio.

Beati estis, inquit, cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter me. In quibus nimirum verbis, eadem videntur significari; præsertim cum maledicta ex cordis odio fiant, et persecutio una cum variis suppliciis vitam a corpore expellat. Quibus tamen tunc recte gaudere et exultare jubet, si exterius hæc omnia propter Christum, qui vera justitia commendatur, patienter ferunt; interius vero spei beatitudo veritatis conscia uberius pollet. De quibus Propheta: *Omnis gloria ejus filiae regis ab intus (Psal. XLIV, 14).* Unde licet extrinsecus persecutiones et alia quæque sæviant, nobis tamen gaudere convenit, quibus merces in cælestibus copiosa servatur. Et non solum gaudere, verum et exultare præcipimur, quod tanto uberior merces erit, quanto gaudium et exultatione pro Christo in tribulationibus devotior fides fuerit. In cælestibus autem, non superiores mundi partes dici arbitror, neque in rebus volubilibus, sed in spiritalibus firmamentis quoque ubi nulla corruptio dominatur. De quibus profecto cælis Paulus aiebat, dicens: *Nostra autem conversatio in cælis est (Philipp. III, 20).* De spiritalibus itaque bonis gaudere, et ea semper lucra sectari, non solum in eisdem thesaurizare, verum etiam jam conversari est; quia ubi thesaurus, ibi et cor vestrum erit.

Vos estis sal terræ. Sal utique pro sapientia figurate accipitur. De qua Paulus: *Sapientiam, inquit, loquimur inter perfectos (I Cor. II, 6).* Sapientiam autem, non hujus mundi, neque principium mundi hujus qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinavit ante sæcula ad gloriam nostram. Nec itaque mirum, si eos sapientiam voluit appellari, qui et dii et lux sunt vocati: equidem non substantialiter, sed per gratiam, multis hujusmodi nominibus sublimati. Sal terræ, id est, sapientiam eos dicit, propter donum Spiritus sancti, ex quo sunt veræ sapientiæ participes facti. Et si quærenda est proprietas dictorum, aquæ et ignis, quibus duobus sal conficitur, cogitanda sunt elementa. Unde in psalmo (LXV, 12): *Transivimus, inquit, per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium.* Ac si patenter dicat: vos estis sal terræ, quia ex aqua Spiritus sancti, quam ego dedi vobis, et igne tribulationis, in unum sapientiæ saporem concreti. Vel certe per aquam baptismi et ignem charitatis renati ad condimentum terrenarum mentium dati estis. Terrenarum enim mentium insipientia, quia terram sectantur, cruentat animas. Idcirco salis officio ad saliendas eas data est doctrina apostolorum. Quidquid enim sale conditur con-

ficiendo caret sanguine et putredinem purgat. Ubi autem peccati corruptio sale desiccatur sapientiæ, vermes non demoliuntur, nec sapor infatuatur. Ut igitur cibus non est aptus ad comedendum, nisi sale conditur: ita sermo utilis non erit ad disciplinam, si apostolicæ sapientiæ non habuerit documentum. Hinc quippe dictum est in Levitico: *Ne auferas sal fœderis Dei tui de omni sacrificio tuo, nec non et in omni sacrificio sal offeres (Levit. II, 15).* Videlicet in omni munere, ut quodcumque docueris aut correxeris, in quocumque proposito versatus fueris, apostolicam sapientiam et imitationem semper habeas. Igitur quantum ad eloquentiam spectat Latinitatis, istæ sententiarum clausulæ videntur ad eum pendere locum ubi dicit, ut sit plena oratio: *Docebat eos dicens.* Docebat autem, inquam, eos dicens: *Beati pauperes spiritu, et cætera quæ sequuntur.* Necnon et: *Vos estis sal terræ et lux mundi;* seu ad informationem eorum qui credituri erant: *Beati eritis cum vos persecuti fuerint, et dixerint omne malum.* Omne itaque malum cum dicit, simul universa malignantium comprehendit genera verborum.

Quod si sal evanuerit, in quo salietur? Ac si aperte dicatur, si doctor erraverit, a quo doctore emendabitur? *Vos estis, inquit, sal terræ.* Quod si vos metu temporalium rerum aut concupiscentiarum affectu, omiseritis saporem sapientiæ, qui erunt per quos vestræ fatuitatis insipientia **257** et vitiorum error auferatur? Et notandum quod hujus sententiæ propositio quasi solis apostolis dirigitur; sequens autem assumptio de cunctis qui magisterii censentur nomine, pronuntiatur, et in fine de universis concluditur. Nec dubium quin sal terræ vocentur per doctrinæ virtutem, qui saliendi officium susceperunt ad condiendas fidelium mentes, et corpora æternæ vitæ verbo eruditionis servanda. Unde necesse est ut audiant temerarii, absque ullo falsitatis emolumento, hoc in loco quam terribilis evanescentibus in doctrina sacri officii sententia concluditur.

Ad nihilum, inquit, valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus. Foras autem extra Ecclesiam, vel forte extra officium docendi, quia saporem non retinuit gratiæ, mittendum significat. Quia, si vera comparatio salis secundum generis sui naturam pensatur, rigorem emolliendi, nulla manet argumentatio, eo quod, si evanuerit a sapore, nullis usibus ulterius aptus esse convincitur. Sed utrum de vita doctoris, an solum de doctrina, vel simul de utroque dicatur, non temere judicandum puto. Præsertim, cum alibi dictum sit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei. Omnia, inquit, quæcumque dixerint vobis servate et facite, secundum opera vero illorum nolite facere (Matth. XXIII, 2).* Ecce hoc loco sanam eorum doctrinam commendat; agentibus ergo quis negat illa proficere, dum veritatis magister operibus quæ præcipiuntur jubet servari? Verumtamen opera mandat non imitari, doctrinam vero eorum exsequi. Haud dubium quin deterrentis exemplo veritatis magistris Novi Testa-

menti, sicut et de justitia sensim Pharisæorum ista **A** conclusit: ne moribus impugnent quæ verbis docuerint. Alioquin, licet habeat condimentum sanæ doctrinæ, et saporem veræ sapientiæ, tamen periculose ad docendum præsumit qui, sibi factus insulsus, alios vitiorum suorum fetore corrumpit; qui, etsi non ejiciatur foras, jam utique conculcatur ab omnibus, dum ejus vita contemnitur. Contemnitur autem recte, si talis est ut ad nihilum ultra valeat. Imo amisso saliendi sapore ne possit condire corrupta, proteritur pedibus subditorum. Cæterum sanctus **A** verus minister Christi, quamvis in terris multa **A** fastineat et derideant eum mali, tamen conculcari non potest, quod mente fixus in cælo manet. Unde signanter apostolos Veritas præstruit, ne perceptam **258** exiniant in se sapientiam, ullius rei gratia **B** aut timore aut concupiscentia aut torpore, sed maneat in soliditate salis semper reminiscentes hujus naturæ sint, et quid ab opifice receperunt.

Vos estis lux mundi. Lux utique ideo sunt vocati, quia, veritatis lucem percipientes, in Christi corpore per gratiam sunt assumpti. Ex quo et Apostolus: *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8). Luminis enim natura est, quocumque inferatur, ut tenebras foras mittat: ita et apostoli, lux in Domino effecti, quia mundus extra cognitionem Dei positus tenebris ignorantæ cæcabatur, positi sunt ut per eos omnes illuminentur. Hinc quoque propheta de Christo vel ex persona quorumlibet signanter ait: *Posui te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ* (Isa. **C** XLIX, 6). In lucem itaque sunt cum ad illuminationem fidei diriguntur, salus vero cum ad sanitatem. Et ideo sal eos esse supra commemorat, ut eorum sapientia corrupta sanentur. Siquidem per illuminationem gratiæ lux dicuntur, ut illorum illustratione ab humanis cordibus tenebræ pellantur. Quod et Propheta de Domino: *Dominus illuminatio mea et salus mea* (Psal. xxvi, 1). Quibus duabus sententiis integritas nostræ salutis exoratur. Propterea et apostoli quatenus dii secundum gratiam intelligantur, non solum sapientia in salutem, verum etiam et lux ad illuminationem hujus mundi sunt vocati. Unde et in quibusdam codicibus, ad distinctionem alterius sæculi, additur *hujus*, demonstrativum. Ac si patenter dicat, vos estis lux hujus mundi ex officio, et sal terræ pro ministerio. Ego autem, quia Lux vera sum, ero universis in lucem sempiternam. Porro mundi nomine, aut universalitas humani generis designatur, aut hi tantum qui de hoc mundo in maligno posito electi per Christum accipiuntur. Quod si universaliter lux mundi intelligantur, fortassis, quia cunctis ad perceptionem fidei sunt directi. Sin autem secundum prædestinationem eorum, lux jure dicuntur, qui per eos ad vitam illuminantur. Quod etsi lux in tenebris lucet, tenebræ tamen eos, imo Christum per eos, non comprehenderunt; si enim apprehenderent, utique nequaquam tenebræ remansissent. Præterea et apostoli, cum essent filii tenebrarum, facti

PATROL. CXX.

sunt, per gratiam Spiritus sancti, lux in Domino. Non a natura quidem, sed per efficientiam doni, juxta quod scriptum est: *Qui adhæret* **259** *Domino unus Spiritus est* (I Cor. vi, 17). Et notandum quod eadem sit hæc gratia in apostolis, per quam supra beati mundicordes efficiuntur; quorum corda mundantur fide et intellectu. Hoc sane lumine recte Deus videri creditur, quo profecto divinitus illustrati apostoli cohærentes luci, a parte majoris gratiæ jure lux mundi sunt nuncupati. Nam et supra quod sal vocatur pacificis congruit; quia sine sapientia condimentum pacis non tenetur. Hinc quoque Marcus ait: *Habet in vobis salem, et pacem habete inter vos* (Marc. ix, 50). Nimirum quia sal discretiōnis et sapientiæ absque pace Christi minime valet: et e contrario nec pax siue sapientiā Deo cohæret. Quibus profecto donis, perfectio designatur apostolorum. Et ideo eis tria hæc summa et præcipua ex his octo specialiter deputantur; quatenus et cætera eos assecutos plenius cognosceres. Unde sequitur:

Non potest civitas abscondi supra montem posita. In quibus civitas illa Hierusalem cælestis, ac si duodecim splendore gemmarum, supra Christum, qui verus mons appellatus est, dedicatur. Quod bene locus in quo eos docebat, demonstrat, ac si aperte dicat: *Aspicite quo positi estis, quia locus montem insinuat, super quem vos, in quibus cælestis civitas fundatur, constructi estis.* Vos enim estis fundamenta ipsius civitatis quæ fundatur in montibus sanctis, et ideo jam a fundamento quasi aperte civitas appellamini. Non potest civitas supra montem præeminentem posita se abscondere, ne, bene aut male cum fecerit, innotescat; neque se timore oculere, ne ab hostibus inveniatur. Quapropter dedicate in fundamento quod maneat in culmine. Præparate armaturam civitatis, quia supra montem statutis, nulla vobis facultas erit subterfugiendi, neque clanculo quidpiam gerendi. Excelsus est enim mons justitiæ quo propalamini, etsi vos abscondere velitis. Idcirco, munite vos potius virtutum armis; quo ad debellanda mundi adversantia in lumine præstructi estis. Oculosa quidem in omnibus Providentia. Nam tria superius specialiter apostolis deputavit, sed civitatem supra montem positam, quod non possit abscondi, absolute omnibus indicavit. Quippe quia Hierusalem cælestis, quæ in terris a primordio usque in finem sæculi de lapidibus vivis adhuc politur, prædestinatorum ordo monstratur. Et ideo jam colligitur in genere, quod sparsim futurum erat per species. Dictum **260** est in Canticis: *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis suis; mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium* (Cant. iv, 4). Præterea hæc civitas aut turris, quia in sublimibus prælata, immensas possidet et ineffabiles thesaurorum divitias; idcirco sæviant contra eam adversariæ potestates. Unde nimirum lectulum Salomonis Christi videlicet passionem, et resurrectionis gloriam sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios ad bella doctis-

8

simi : *Uniuscujusque ensis*, inquit, *super femur suum, propter timores nocturnos*. Quos sane timores magister veritatis præcavens, monet in quibus hæc civitas a primordio dedicatur, et per eos universa corporis sui membra, ut virtutum se induant armis; quia cunctis hostibus in propatulo positi, nullum delitescendi locum habebunt, nisi cœlestibus se defendant propugnaculis. Et mira Dei prædestinatio. Necdum enim constructa etiam suis in fundamentis, quasi perfecta dedicatur. Proponitur jus et prædicuntur futura, cujus rex et artifex civitatis longe ad alia iturus interdicit abscondendi fiduciam civibus, ut fortioribus virtutum se circummunit armis. Ubi si respicias ordinem donorum, cernuntur hæc pertinere ad spiritum consilii et fortitudinis: quatenus habitatores suos interius misericorditer consilio regant, et adversarios exterius spiritus valetudine, cum universo fidei apparatu pro justitia decertantes vincant.

Neque accendant lucernam, et ponunt eam sub modio. Quod si de seipso insinuat, non esse sub obscuro legis, ut quidam volunt, vel sub modio carnis ponendum; tum recte per candelabrum crux passionis, super quam levandus erat, et per lucernam introrsus lucentem divinitas in carne reserata monstratur. Sed tamen circumstantius apostolos et apostolicos viros lucernas esse putamus, quanquam superius gloriosius lux sint vocati. Nimirum quia etsi luci adhaerentes lux esse meruerant, tamen alterius lumine succensi, sicut lucerna alienis pascitur donis, non oportuit sub modio timoris delitescere illos, vel certe sub commoditate presentis vitæ abscondere. Sed accensi lumine veritatis, ponendi erant in candelabro, super quod septem lampades mystice in templo positæ, oleo, videlicet Spiritus sancti gratia, jugiter nutriebantur. Cur autem præminentius lampas fidei et bonorum operum lucere debeat, patenter insinuat, **261** cum subjungit, *ut luceat*, inquit, *omnibus qui in domo sunt*. Videlicet in Ecclesia, quæ una et perfecta domus prædicatur. Vel forte luceat omnibus in domo hujus mundi, quæ sub uno cœlo quasi camera concluditur. Præsertim cum et supra lux totius generaliter sint vocati.

Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. Ac si patenter dicat: sic luceat ut præscribo, sic utique ut doceo. Doceo autem non sub modio eam ponere, sed super candelabrum: et causam expono, ut qui in domo sunt omnibus luceat lux vestra, et videntes vestra bona opera, glorificent non vos, sed Patrem vestrum, qui est in cœlis: opera enim requiro ut videantur, et ut confirmetur vestra doctrina. Neque tamen aliubi finis ponendus est operis, nisi ut per ea glorificetur Deus Pater, qui vobis lumen verum infudit, et per Spiritus sancti gratiam operandi virtutem dedit. Alioquin cassus labor et vana præsumptio, si non vita doctoris et linguæ officium, ad gloriam et laudem Dei devotissime referatur. Et ut omnia colligantur, hæcænis

A eos specialiter quam supra generaliter de omnibus ad plenum instituens, docuit summa et sublimia quippe, ut condiant salis officio ad incorruptionem animas, ut illuminent eas ad intelligentiam veritatis, ut defendant quas acquisierint ab impulsu hostili, defensos vero ut accendant ad amorem divinitatis. Nunc autem, velut cœlestis orator, forte quia poterant æstinare quod jura præceptorum veterum vellet infringere, et penitus abolere, occurrit præsciis ante interrogata eorum.

Nolite, inquit, *cogitare quod veni solvere legem aut prophetas*. Solveret sane legem, si mentes credentium ad eam intendere, et quæ dicta erant spiritualiter perficere vetuisset. *Non veni, ait, solvere, sed adimplere*. Implevit enim legis et prophetarum omnia quæ præmissa sunt ad inchoationem agendæ vel significandæ vitæ, dum et plura superaddidit ad perfectionem moralium præceptorum, et omnia quæ de illo vel Ecclesia erant ab eo completa declarantur, quæ olim in his signata tegebantur. Virtus enim legis et prophetarum Christus; quia quæ de ipso prædicta et præfigurata fuerant, si ea ipse non implevisset, omnia verborum ænigmata imperfecta et vacua remansissent. Implevit autem ea operando, implevit et perfectioribus, **262** quæ deerant in parte agendæ vitæ, superaddendo. Implevit etiam et significatarum rerum arcana, seu prophetarum mystica sacramenta, dum quælibet quæ prædicta erant ad liquidum exhibuit, ut vera et fidelia manerent universa. Nam de his omnibus præteritorum exhibitio quæ in lege aguntur, aut de lege credita suscipiuntur, futurorum perfecta est veritatis adimpletio. Idcirco non percunctari debetis de veteribus mandatis, nec mirari de novis promissionibus, neque terreri de variis pressurarum angoribus, quia ad hoc hæc omnia superaccumulantur, ut ea quæ jam dictis aut gestis præfixa sunt compleantur.

Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant. Quippe, hoc loco pro affirmatione ponitur, quæ nusquam alias in Matthæo geminatur. Cælum autem et terram transire fortassis dicit in meliorem formam, quia promittuntur nobis cæli novi et terra nova. Unde idem aliubi: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transient* (Matth. xxiv, 35). Illinc quippe videntur verba eadem significare, quod et iota; ut sit sensus, quia sicut nec verba transient nisi compleantur, ita nec iota unum, aut, quod minimum est, unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant etiam quæ in lege minima putantur. Non dico autem transibunt ne sint, sed donec melius sint; iota unum non præteribit nisi operibus compleatur. Nam diximus Christum præcipuis legem duabus implevisse in causis, scilicet in præceptis agendæ vitæ, quod per iota unum figurate satis monstratur; et significandæ vitæ, quod per apicem expressius declaratur. Iota enim apud Græcos sicut decima est in ordine alphabeti, sic decem significat in eorum numero. Unde

liquido decem mandatorum agendæ vitæ summa colligitur. Ostendens quod nullum eorum Christus venerit solvere, sed omnia ut perfectius fiant, perfectioribus potiora præcipiendo plenius adimplere. Deinde unum apicem litterarum, minima quæque scilicet præceptorum significandæ vitæ præterire noveris; sed apicem rerum et omnium mandatorum, scilicet ex lege et prophetis, ut veritate complerentur, singula perfectius et integrius restituere. Alioquin non video quomodo evangelista Hebræo sermone hæc scribens non magis Ioth, juxta proprietatem linguæ adhibere debuisset in figuram **263** quam tota linguæ alterius, ex quo passim decem monstrantur semper in numero. Ioth quippe *confusio vel desolatio* interpretatur, et ideò hanc adhibere pro eo non decuit, sed illam per quam mysticus gestorum signatur numerus. Quod autem dicit: *Donec cælum et terra transibunt, iota unum aut unus apex non præteribit a lege*, tale est ac si diceret, non præteribit eorum quidpiam ex utrisque partibus, nisi et illa semper perfectius agantur ex opere, et hæc de me significantia fiant in veritate luce clarior consummata. Sed tamen Interea, donec cælum et terra transeant, si quæ restant vel modica quæ necdum figuram æigmatibus sint monstrata, non præteribit eorum quidpiam ante in corruptionis formam, sensim universa donec completa fiant. His itaque dictis, non præscribo simpliciores quorumque explanationem; sed lectori etiam, si aptius aliquid inveniri poterit quod veritati congruat, illud aperire et ista docernere committo. Dumtaxat modis omnibus ex lege hoc intelligat, quæ minima putantur in ea, quod sacramentis plena sint omnia. In Evangelio quoque cuncta recapitulata etiam quousque elementa mundi transeant, operibus et figuris ea quæ necdum reddita sunt, explenda.

Qui ergo solverit unam de mandatis istis, minimus vocabitur in regno cælorum. Significantius satis dixit de mandatis istis, quæ per iota et apicem expressius ad perfectionem supra præfiguravit; quæ licet minima videantur, si quis ea solverit, illa scilicet non agendo, ista vero non credendo, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum, profecto non quia docuit, sed quia solvit et sic docuit: Non, inquam, secundum quod invenit et legit, sed secundum quod non operatus est, vel non recte credidit. Solvere autem unam eorum, est aut non agere quod recte intelligit, aut non recte intelligere quod ex sua traditione depravavit; aut forte imminuere, si quid ad integritatem perfectionis ex Evangelio manavit. Quolibet igitur modo tota unam aut apicem ex mandatis istis minimis solverit, et docuerit sic homines, minimus vocabitur, non quia sanè docuit, sed quia male solvit; et sic docuit. Hinc verim prudens lector attendat quam periculosum sit magistris Ecclesiarum vel minimis peccatis obnoxios esse. Quid enim prodest docere justitiam quem minima destruit culpa, et a gradu maximo deficit levis **264** præsumptio?

Sugillat ergo hoc loco Scribas et Phariseos, qui, contemptis Dei mandatis, proprias sibi statuebant traditiones, quod et Christianis etiam est cavendum. Porro in regno cælorum minimus vocari dicitur, quia indignus illo erit. In eo regno quippe nullus minimus, sed omnes magni erunt; quia etsi pusillius benedicuntur, ea prorsus benedictione digni erunt, quia inter summa deliciarum paradisi gaudia tunc magni erunt. Quod bene captura illa piscium designat, ubi plenum rete magnis piscibus, centum videlicet quinquaginta tribus, ad littus trahitur. Potest et aliter interpretari: quod minimus vocabitur in regno cælorum, id est, in præsentis Christi Ecclesia, quæ jam multis in locis regnum cælorum, dicitur. Profecto talis quilibet cum claruerit quod est, minimus in Ecclesia vocabitur, quia despectus erit. Idcirco in eo regno, ubi solummodo magni erunt, non erit utique; quia prælationis gradu, in ista dum esset, indignus fuit. Hinc sequitur: *Qui autem fecerit et docuerit sic, magnus vocabitur in regno cælorum.* Fortassis ergo quia in Ecclesia humilis et perfectus, licet abjectus fuerit, idcirco jure in illo magnus erit. At vero econtra ille, quia indigne prælatus contemptor fuit, non dico in illo magnus, verum etiam in præsentis regno Ecclesiarum Dei et hominum judicio, minimus jam vocatus, contemptibilis erit.

Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum. Sane quod ait: *Dico vobis*, magnam in animo lectoris vim et profundam cogitandi intelligentiam incussit. Quia non quicumque, sed divina majestas, et immensus Omnipotens per se ait: *Dico vobis.* Ille, inquam, est, qui et ea imperfectioribus per ministros legis et prophetarum suo tempore mandavit; et nunc nobis per semetipsum jam doctioribus abundantiora sanctorum superaddidit. Superaddidit namque, et non quæ prius mandaverat absolvit. Idcirco inquit: *Nisi abundaverit justitia vestra*, et justitiam eorum dicit omnia illa ad divinum cultum actualiter præcepta, seu figurarum mystica, tamen ad litteram instituta, quibus omnibus simul expletis justitia Scribarum applaudebatur. Sed quia Christus quæ deerant agendæ vitæ superaddidit, et quæ fuerant significandæ vitæ promissionibus adumbrata, veritate sui ac perfectione replevit **265** jure perfectioribus jam discipulis, vel omnibus Christianis dicit: *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Phariseorum*, etc. Plus enim abundat, cum illi oderint inimicos, et nos eos diligimus; cum illi tantum non adulterant et nos mulierem ad concupiscendum non aspiciamus; cum illi non occiderent, et nos nec irascamur. Talia siquidem et hujusmodi, quæ a Christo apposita sunt, potiores nostram justitiam Deo commendant, quia justificatur omnis qui ex illis vivit. Non enim alia est Christianorum justitia, quam vera fides ex lege in Evangelio perfectis operibus consummata. Sed quia Scribæ et Pharisei etiam ex lege venisse nullatenus crediderunt, idcirco

quæ ad completionem præceptorum sunt, suscipere respuerunt. Ex quibus omnibus, nisi Christianorum iustitia plus abundaverit quam illorum, non poterint. Veritate teste, regnum cælorum intrare. Sed quæritur ab aliquibus, cum supra dixerit: *Si quis solverit unum de mandatis istis minimis, deinde, Qui autem et docuerit sic*, de quibus accipiendum sit mandatis. Si enim de legalibus, quomodo nunc dicit: *Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum, non intrabitis in regnum cælorum*, cum qui ea fecerit et docuerit sic, magnus sit in regno cælorum? Vel quid eisdem minimis superaddi fuerat opus, cum ex his quisque implendo et docendo magnus futurus esset? Unde, sicut dixi, de utrisque partibus dictum liquido constat, quia qui unum iota vel unum apicem, scilicet minima præceptorum legi adhibita, non solverit, omnia legis et evangeliorum mandata consummabit. Quoniam dum sunt illa quæ adduntur ad perfectionem, etiam et illa longe plenius aguntur, quæ præmissa sunt ad inchoationem. Quia qui mulierem non viderit ad concupiscendum, nec fornicatur. Et, si non irascitur, multo remotior ab homicidio erit. Notandum vero, quod jam supra meminimus, iustitiam fidei virtutum partibus subsistere. Et pulcherrimus ordo perfectionis, ut per eam opus legis verus incipiat Christianus excedere, qua abundantiori profectu iustitiam Pharisæorum præcellere. Unde sequitur:

Audistis quia dictum est antiquis: Non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio. Hic Magister egregius perfectionem quam venit implere manifestius incipit explanare, ut vera discipulorum iustitia **266** dignior declaretur. Sed quærendum arbitror cur dixerit, reus erit iudicio? Nisi quia scriptum erat in lege: *Si quis occiderit hominem, fellis ira permotus, ut ipse rursus legis iudicio reus morte plecteretur (Exod. xxi, 12).*

Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo sine causa, etc. quæ sequuntur. Ergo, *sine causa* de medio radendum puto, quia in quibusdam Hebræorum codicibus constat non inveniri, etsi Græcorum pene omnes habeant, seu Latini antiquiores. Sed tamen consideranda est ratio cur apostolus Paulus ad Galatas scribens, stultos et insensatos eos vocat (*Gal. iii, 1*), quos corrigendo monens, non minus fratres appellat, maxime cum et multis laudibus eos commendat. Unde pro tali et aliis quibusque causis, fortassis hanc particlam nonnulli sanxerunt, non solum semel inscribi debere, verum etiam et in aliis duabus clausulis subaudiri; ut sit cum ea parte prior integra verborum sententia: sequens vero, *qui dixerit fratri suo raca, ut subintelligatur sine causa: deinde tertio, qui dixerit fatue, ut sit integrior sensus fratri suo, sine causa, quasi præcisa sententia subaudiatur.* Siquidem hæc illi ac si provide considerantes, ceserunt infirmitati humanæ, quibus irasci aiunt, natura est ita tamen ne sine causa fiat. Sane huic sensui forte videtur illud propheticum iure aptari: *Ira-*

ascimini et nolite peccare (Psal. iv, 5), nisi quod omnis occasio iræ tollitur, dum inimicos diligere, et verberanti maxillam præbere alteram iubemur. Verumtamen prius quærendum quid sit inter eum qui fratri suo irascitur, et eum qui dixerit *raca*, et qui *fatue* fratri conviciatur. Quomodo et pro his gradus pœnarum a levioribus ad graviora, donec ad gehennam ignis usque intentantur. Non enim ultio delictorum varios haberet damnationis terminos, si non etiam commissa in divino iudicio essent disparia. Ira namque discordiarum fomes et homicidiorum arma, dum adhuc necdum incitata acris animo tegitur, levior esse convincitur, quam si in voce irascentis affectu exterius prorumpat. Nam ira nihil aliud est quam motus animi felle amaritudinis contra quemlibet incitatus. *Raca* vero ira est, cum voce irascentis, sed *raca* Hebræum esse probatur, significans indignantis animi motum, quas grammatici partes interjectiones vocant, velut cum in Latino dicitur a dolente, *heu!* **267** ab irascente, *hem!* Quæ nimirum voces in nullam facile aliam transferri queunt linguam, unde nec transferri hæc potuit, sed saporem sensus etiam in Latino cum voce servavit. Cæterum qui dixerit *fatue* maledictionis animo, plus utique fit reus criminis, quo certa vituperatio contra quem profertur exaggeratur. Neque enim modicus furor est, virtutis gravitatem, et patientiarum violari, et quem Deus sale sapientiæ suæ condidit, contumelia infatuati sensus lacessere operantem quoque ac salientem Deum interius fatuitatis verbo impie derogare. Quapropter magister veritatis integritatem doctrinæ perfectioribus volens ostendere, iota vel apicem superaddidit, non modo ut homicidia de medio removeret, verum etiam maledicta et verba iracundiæ, necnon et fomitem irascendi penitus de corde tolleret. Unde quam terribile sit irasci, etsi humanum sit, pius animus intelligat. Quia quod dictum est antiquis, *Si quis occiderit, reus erit iudicio*, hoc et irascentibus dicitur, ut appareat quid sit inter iustitiam Pharisæorum et Christianorum, quæ vera et perfecta esse iustitia prædicatorum. Sed quibus modis divina discretio hæc decernat, quis poterit explicare? Nam quod de homicidio in lege, hoc de ira ex Evangelio taxatur. Unde qui vere pertimescit iudicio reus fieri, erit sollicitus pro ira, nec unquam atrociora contumeliarum crimina fratribus irrogabit. Verumtamen intelligendum quia, etsi pro ira velut pro homicidio reus Dei iudicio iudicatur, gehennarum in igne variis pro causis differenter utique puniuntur. Sed inter reum iudicio, et reum concilio, atque reum gehennæ ignis, hoc distare videtur, quod in iudicio adhuc defensionem datur locus. Quæritur enim recte prius in causæ negotio, utrumne reus sit qui accusatur, quia in eo statu juris quo sæpe deliberatur apud iudices, plurimæ frequenter subveniunt qualitatibus defensiones, quibus aut purgatur reus a crimine, aut certe convictus deprecatur pro eo, accusans se peccasse zeli commotione, aut erroris subreptione, impulsione quoque casus, necessitatis

constrictu, reatu oblivionis. Talibus et hujusmodi A
 quamplurimis ratiociniis, antequam in concilio de
 reatu judicetur, quam sæpe rei, ut dixi, aut pur-
 gantur crimine, aut supplicatione eis venia impe-
 tratur criminis. Cæterum in concilio, quamvis sæpe
 indifferenter **268** iudicium et concilium ponantur
 in Scripturis, non cum eodem reo jam agitur utrum
 damnandus sit pro crimine, sed apud iudices decer-
 nitur, et conferunt in invicem, quo supplicio dam-
 nari debeat reus, quem constat omnino esse dam-
 nandum. In quo nimirum concilio, nusquam aut
 nulla interdum subvenit ratio, quousque excipiat
 reatus sui sententiam. Unde prius oportet nos deli-
 berare in animo, dum adhuc in cogitatione res affe-
 ctu persuasionis suggeritur, utrumne voce proferen-
 dum sit quod impellitur. Quia, sicut gravior culpa B
 de prolato, ita in concilio periculosior sententia de
 reatu. Porro ad ultimum de perpetrato operis, vel
 quod minus esse sentitur, de fratris contumelia,
 quam terribilis sequatur conclusio, nullis opus est
 verbis edicere, quomodo reos quos gehenna ignis
 exurit, culpam sui reatus damnati luunt. Quos sane
 delictorum gradus quisquis apud se sollicitus non
 præcavet, experietur iudicium damnationis de ad-
 missis, gehennam vero ignis ex impœnitudine cordis
 et reatu. Certum quippe est quod, sicut in hac vita
 nihil felicius bono Christiano, ita nihil illo damna-
 bilis, qui, etiam lapsus, dum vacat, pœnitendo non
 vult cogitare de venia, neque vitiosus, bonis operi-
 bus inhærendo, cessare a culpa. Sed dum hæc quasi
 minima contemnimus, causa peccati jam damnati, C
 sicut Apostolus docet, ad nefandiora scelerum cri-
 mina pœnaliter peragenda rei relaxamur.

*Si ergo obtuleris munus tuum ad altare, et ibi re-
 cordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adver-
 sum te, et reliqua.* Explanat ergo, quam cœperat,
 ampliorem justitiam Christianorum, et fratri de quo
 dixerat cui non est fas irasci, aut *raca* vel *fatue* di-
 cere, multo minus fas in animo quidpiam retinere
 quod in odium converti queat. Imo recordari con-
 venit Cain et munerum ejus, ad quem, cum offerret
 non respexit Dominus, neque ad munera ejus; pro-
 fecto quia livorem atque indignationem in animo
 contra fratrem gerebat. Unde dicitur: *Si recte of-
 fers, et non recte dividis, peccasti; quiesce.* Quid
 enim est dicere *peccasti; quiesce*, nisi peccasti ira-
 scendo vel invidendo, aut quolibet pacto quidpiam
 contra proximum moliendo; quiesce ab hac stulti-
 tia; cessa irasci vel invidere, alioquin non sus-
 cipiam munus de manu tua? Ecce præceptum
269 et exemplum recolimus. Nullus sibi favet,
 nullus se decipiat. Quia si contra proximum quid-
 piam mali in animo gerimus, munus Deo quod pla-
 ceat offerre non possumus. Si vero proximus e con-
 trario adversum nos quidpiam habuerit, non dico
 iram, sed quamcunque læsionem in qua nos eum
 læsimus et recordamur, etiam in momento sacræ
 oblationis nequimus quod acceptum sit offerre, do-
 nec reconciliemur cum eo quem offendimus. Quid si

absens aut quam longe fuerit ultra mare seu extra
 regionem procul, et tunc quidpiam horum in mente
 veniat, nunquid relinquendum est quod offerimus,
 et debemus pedibus perquirere, quem forte invenire
 nequimus? Patet omnino sensus, si præsens fuerit
 is de quo agitur, quod ei supplicando lenire ac satis-
 facere debemus; quod si prorsus eum attingere ne-
 quimus, potius ad eum motibus animi et humili
 affectu, charæque mentis devotione ire convenit, et
 prostratis ante conspectum ejus cujus munus offeri-
 mus, fratri benignitate cordis devincti veniam im-
 plorare. Nulli dubium, quantum ex nobis est, quod
 cum omnibus pacem habere oporteat, quia ea sola
 Deo reconciliamur. Ecce magister veritatis de recor-
 datione præceptum dedit ante altaris faciem. Quid si
 alibi munus laudis, aut vitæ religionis, vel eleemo-
 synarum, seu quodlibet boni operis sacrificium offeri-
 mus; nunquid, si recordamur aliquid hujusmodi,
 putandum est placere posse illud, quia coram altare
 non sumus? Aut quo relinquetur munus, si non su-
 mus cum quo relinquere jubemur? Vel si est tale
 aliquid, quod absque nobis localiter dimittere nequi-
 mus, quid ergo agendum est? Unde constat quod
 hæc omnia non secundum litteram religioni sacræ
 conveniunt: sed potius spiritaliter accipiendum;
 quanquam et secundum historiam impleta de cultu
 religionis non abhorreant, ut fides templum intelli-
 gatur, et altare Christus, ante quem nostræ fidei
 donaria devoti offerimus. Ille quippe est illa sublimis
 cælorum ara coram Patris vultu, sub qua sancto-
 rum animæ requiescunt. In quo nimirum altari fide-
 lium vota et munera holocaustorum offeruntur Do-
 mino. Nemo igitur virtutum vota satis defert in ho-
 locaustum, qui usque ad eum fidei gressibus non
 pertingit. Ubi si recordamur, inter sanctorum fre-
 quentiam, quod aliquis habeat aliquid adver-
 sum nos, oportet eam eo **270** munus nostræ
 devotionis relinquere, et morum affectione infra
 conscientiam redire; ibique, si abest quem læsimus
 satisfacere donec reconciliatis, quantum ex nobis
 est, pura conscientia munus offerre liceat. Non enim
 sine causa coram altare munus relinquere præcipi-
 mur; quia quidquid coram Deo recte offertur im-
 mutari non vacat. Imo vitium prævæ mentis corrigitur,
 et dilectionem quam debet prius fratri restituit.
 D Tuncque ad eum quantocius coram quo munus sta-
 tuit, festinus redeat. Chirographum quoque interea
 illud esse voluit. Ideo non refer munus tuum, dixit,
 sed relinque, donec idoneus ex conscientia placabilis
 offeras quæ vovisti. Nequaquam enim munus
 repulit, sed charitatem proximi quæsivit, sine qua
 nemo ad charitatem Dei pervenit. Unde fenus cha-
 ritatis debitor coactus prius exsolvat, si placere Deo
 munus legitimæ servitutis optat; qui profecto si
 non fuerit spiritu humilitatis in animo fundatus,
 minime poterit explere quod jubetur. Quia superbia
 inflati, non solum offensæ satisfacere contemnunt,
 verum et magis lædere fratres non pertimescunt.
 Hactenus quidem de fenore proximi reddendo, nunc

etiam et cum adversario benevolentiam pacis habere A reatu. Nemo enim utrisque adversantibus melius jubet.

Esto, inquit, consentiens adversario tuo, dum es in via cum eo. Ubi quærendum quis sit adversarius noster, cui in via consentire jubemur. Si enim de diabolo, ut quidam putant, dictum accipimus (eo quod adversarius noster diabolus tanquam leo contra nos sæviat), convellitur omnis circumstantia lectionis, et perfectio legalium mandatorum mox ex Evangelio non continuatur. Videtur enim violenta interpretatio, benevolos nos illi fore debere, cum ejus non obedimus fraudibus, ne ille propter nos amplius æternis crucietur pœnis. Quænam perfectio est, non propter amorem Dei, sed propter eum quem odisse in baptismo statuimus, vitia deserere, cuique bellum indiximus? Vel quomodo cum eo in via sumus, qui nunquam in via stetit, neque cum eo mente, si recte sapimus, aut voluntate unquam fuimus? Quapropter melius de fratre quolibet adversante, aut certe ex Evangelio præceptorum dictum accipimus, quatenus et textum lectionis continuum servemus, et sensus Scripturarum concordēs ubique restituamus. Jubemur ergo **271** adversantem nobiscum in via consentire, benignitatem ei præstantes; quod magis de Græco *ὑποῶν*, id est *benevolus* sonare videtur. Et est sensus: jam quia fratri, si læsus fuerit supra te reconciliari docui; nunc quod magis est exsequor: etiamsi adversarius exstiterit, esto ei benevolus dum es cum eo in via, affectu placabili, et consenti ut æmuleris meliora salutis, verbo Evangelii, quod et tibi adversatur, dum es in via cum ipso. Jubet enim Evangelium inimicos diligere, patrem quoque et matrem, fratres vel sorores; adhuc et animam, quod satis carni contrarium, mandat odisse. Ex quibus duobus forte adversariis, unus efficitur, dum aliquando adversatur frater injuste, contra quem concitatur carnis prudentia et felis amaritudo; et e contrario sermo divinus jubet ne resistas malo, sed vincas in bono malum. Unde, quia ut dictum est, Græcus habet *benevolus*, et nostra interpretatio consentiens, ac si ex uno verbo simus benevoli fratribus quamquam debite adversantibus, et consentientes Evangelio in quo dictum est: *Nolite resistere malo*. Nullus igitur adversarius major quam qui multis impugnat partibus, et resistendi sine graviore jactura nullam tribuit facultatem. Et ideo cognoscitur hunc sensum tenere, quia magis congruit ex circumstantia doctrinarum, et eos tamen non refellere qui affluunt hinc inde pro veritate catholicæ interpretationis. Nam istum quem endimus quasi ex duobus metallis sequens sermo explicat, dum et percipienti maxillam alteram præbere jubet, et tollenti tunicam pallium dimittere, et angarianti cedere, et cum eo alios mille passus ire. Hæc omnia nihil aliud sunt quam adversario in præsentia favere. Sed tamen ea sic tolerare oportet ex subjectu, ut benevolentia in omnibus comitetur, quantum ex te est, cum eo qui adversantur, ex illo; et divino oraculo semper obediatur sine

consentit, quam hic qui diligit, et sine peccato propter eum patitur quem diligit. Cum ea ergo sumus in via, quia ipse sermo divinus nihil nobis aliud est quam via. Hinc quoque David ait: *Viam mandatorum tuorum cucurri, domum dilatasti cor meum* (Psal. cxviii, 32). Via quippe Christus est, per quem et in quo recte cum adversario vitiorum nostrorum gradimur, scilicet verbo Evangelii; ut dum ejus jussis obsecundamus, ad vitam quandoque sine offensa judicis **272** venire valeamus. Quasi itinerarius nobiscum temporaliter sermo Evangelii ac si comes in via graditur, ad perfectionem vero vitæ identidem sermo jam deinceps æternus erit. Unde Joannes in Apocalypsi sua dicit quod B viderit in persona Christi angelum, Evangelium habentem æternum. Æternum autem fortassis erit, quia ultra vita actualis non erit, quæ multis divinorum duntaxat evangelizatur eloquiis. Cæterum adversarius noster nobiscum quomodo gradiatur in via non absurde quæritur; quia, si nobiscum in via quæ Christus est, iret, utique adversarius non esset. Unde liquido patet quod potius de via præsentis sæculi dicatur, in qua simul omnes nascendo, vivendo, vel moriendo transimus: ubi nobiscum, tempore quæ vivimus adhuc, adversario iter agente, consentire illi patienter pro dilectione oportet, et omni benevolentia fovere; non ut adversarius permaneat, verum ut in via Dei amicus fiat. Sed forte quæret aliquis: adversarius si permanserit, cum et ipse coram iudice C criminibus saltem inimicitiarum reus adjudicatur, quomodo poterit reatu vincitus iudici reum tradere? Tradet ergo, licet reus sit, nos iudici, quia manent in eo simultatis nostræ ira, quem placando delinire nolumus, ob impœnitundinem coram iudice arguit. Ac si apertius loquar, is qui me vulneravit mortali vulnere, tradidit in manibus medicorum: sic, quia me adversitas superavit ne illum benevolentia foverem et consentirem verbo Evangelii, cruenti livore vulneris, tradidit me iudici reatu vincitus, quo nulla, quia adversanti consentire noluit [*f. nolui*], ulterius proficit excusatio. Patet igitur sensus, quod sermo divinus nostris adversatur desideriorum illecebris, cui nisi consentiat animus, traditur ab eo, quem violavit, iudici morte perpetua puniendus. Sed D quæritur, ex homine qui adversatur, si subito, ut assolet, occisus fuerit, quomodo accipiendum sit? Nunquid pœnitentiæ locus tollitur, quia in præsentia via jam consensio et benevolentia reconciliationis negatur? Quod si ad pœnitentiam, ut fatendum est, reis venia relaxatur, nihilominus quærendum quomodo ab eo quem peremit tradatur iudici, nisi quia sic Salvator temperavit sententiam, absque dubio pro impunitate peccati reus tradendus monstratur, et tamen pœnitentibus venia non negatur. Unde indefinite: **273** *Ne forte tradat te, inquit, iudici.* Sic quippe temperavit verbum dubietatis, ut pœnitentiæ locum non adimeret. Haud dubium quin Salvator, iudex vivorum et mortuorum ipse constitutus est;

quia Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Porro minister, cui a iudice is traditur, angeli sunt, de quibus dictum est: *Quod angeli accesserunt et ministrabant ei*; namque et cum angelis ad iudicium venturus legitur, qui separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis, ubi erit stetus et stridor dentium. Sed quod ibi caminum ignis dicit, hic carcerem figurate, quæ reorum est custodia, appellavit. Sed terribilis valde incutitur sententia.

Amen dico tibi, inquit, *non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*. Hinc cogitet unusquisque apud semetipsum, et hoc quasi specialiter sibi prædictum advertat; veritas enim est qui loquitur, et non mentitur. Singulis enim dictum est, singuli audiant, et nullus de audacia præsumat; quia non exiet inde donec minima quæque peccata persolvat. Hoc nempe per quadrantem videtur significasse. Nec æstimandum, sicuti quidam dixerunt, quod donec finiti sit temporis, et aliquando, ac si, post expletionem pœnarum, liceat exire de carcere; jungentes illud Isaiæ: *Claudentur impii in carcere, et post mille annos visitabuntur* (Isa. xxiv, 22). Præsertim cum et illud absolute dicatur, *visitabuntur*, quod et ad ultionem potest intelligi, et a plerisque de die futuri sæculi manifeste interpretatur, quando corpora recepturi graviores suscepturi sunt damnationis sententiam. Unde hoc loco *donec* pro infinito ponitur. Quod pravi homines nolentes considerare, voluerunt non suos sensus Scripturis divinis, sed eas pravis sensibus applicare. Nulla locutionum genera, neque Spiritum sanctum sua potestate loquentem attendere volentes, fixerunt sibi ex eloquentia, falsam sapientiam. Cæterum hi qui sane sapiunt, intellexerunt quod semper rerum verba et eloquentia, velut ancilla servit sapientiæ divinæ, prout placuit utentibus ea loqui. Nam hæc pars, de qua sibi astruunt falsa, quia velut limes temporis est, videtur quasi per abnegationem unius rei, alterius interdum concessionem determinare. Et fit tribus vicissim modis. Cum **274** aut utriusque termini simul uno complentur tempore, et finita utrarum partium sententia terminatur; aut ex contrario cum in usu loquendi ad modum simul pro infinito tempus et negotium sociantur: aut cum altera eorum portio finita est, altera vero, quamvis ei collata, pro infinito tamen accipitur. Exempli causa, veluti in psalmo: *Persequar inimicos meos, et comprehendam illos, et non convertar donec deficiant* (Psal. xvii, 38). Ac si dicat, illis deficientibus, mox convertar et quiescam. Necnon et illud: *Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto* (Luc. xxiv, 49), qua nimirum virtute percepta, illico exierunt de civitate ad prædicandum. Secundum hunc modum volentes hæretici quocumque *donec* inscribitur, utrasque consequentias simul finire, erraverunt multis in locis. Veruntamen pro infinito quam sæpe una earum regio accipitur, altera vero satis finita patenter monstratur, ut est in hoc eodem opere de quo dixi. Quod non cognovit eam

A Joseph: *Donec peperit filium primogenitum*. Finita est enim sententia ex ea parte de qua dicitur: *donec peperit filium suum primogenitum*; infinita vero secundum catholicam fidem, ex ea quod modo non cognovit eam eum peperit, sed constat nunquam cognovisse. Quia virginitas ejus incontaminata permansit, de qua satis jam dixisse sufficiat. Cæterum tertium loquendi genus est, cum ambæ ipsius partes pro infinito accipiuntur, ut præsens locus manifestat: *Et non exies inde*, inquit, *donec novissimum quadrantem reddas*. Igitur infinitus erit uterque eorum terminus, quod nec fenoris nomen illinc a debito unquam evacuabitur, nec a carcere illo quisque reatu vincetus, post peractum iudicium, solutus egredietur. Erit autem istius uterque sententiæ finis sine fine tenendus, ita ut nec a debito se valeat illuc damnatus explicare, nec carcere clausus quandoque reatus sui catenis abducere. Huiusmodi ergo loquendi genere dictum est: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis* (Psal. cix, 2); necnon et illud: *Oportet eum regnare donec ponat inimicos sub pedibus suis* (I Cor. xv, 25), id est, donec sibi subiciat omnes contradicentes sibi. Sed nunquid postea non regnabit, cum ei fuerint inimici subjecti, et ipsius potestati subjugati? Regnaturus utique est sine fine, cui et ipsi erunt sine fine subjecti. Neque **275** enim consequens est, cum ei fuerint subjecti inimici, ut tunc ille regnare desistat: aut quia, identidem semper regnaturus, illi quos sibi subjugavit deinceps non subjecti maneant. Nam et nos tali loquendi genere frequenter utimur, ac si dicam: veritas istius sensus sententiam tenet, qui profecto sensus nunquam infirmabitur, donec veritas mentiatur; hinc quoque ex infinito patet, quia, sicut veritas nunquam mentitur, ita sensus iste sine fine illa manente nunquam evacuat. Sed quæritur quia homo cum sine peccavit, charitatis debitum proximo non reddendo; quomodo justum sit quod a justo iudice sine fine damnatur. Qui profecto sensus ex sententia Pauli (Rom. ii, 5) perfacile patet, quia secundum impenitentiam sui cordis, thesaurizans sibi iram in die ire et revelationis iusti iudicii Dei, iure sine fine exsolvit thesauros ire qui sine fine, propter duritiam et impenitentiam cordis, peccare disposuit. Noluit igitur fratri reddere charitatis debitum; velit, nolit, redditurus est ire, quam sibi thesaurizavit, pœnarum supplicium. Servat namque a principio metaphoram, quasi ab exactione publica et iudicialia sæculi potestate. Ubi adversarius, cui iure debetur charitas, inducitur, et Iudex, cui ab illo, quia fenus non reddidit dilectionis, reus ad decernendum traditur; minister quoque qui omnem exactionem pretii officiose exigit; deinde carcer quo reus claudatur; ac sententia usque ad nunquam quadrantem novissimum proponitur, quod non prius possit exire a pœna carceris, donec minima quæque persolvat. Quadrans igitur exigitur, sed pœna peccati solvitur. Unde nonnulli, quia omnis mundus quatuor subsistit elementis, quadrantem mystice vo-

luerunt interpretari; quorum novissima portio terra esse probatur, et ideo per terram, omnis terrenæ actionis delicta, et carnis meditatio, quasi novissimus quadrans, ignis supplicio pœnaliter exiguntur. Nam juxta hunc sensum, primus quadrans ignis, quia de cœlestibus est quo charitas signatur, jure dicitur; secundus aer, quem semper spiramus, per quem vita nostra signatur; tertius vero aqua, qua renascimur in Spiritu sancto; deinde novissimus quadrans terra connumeratur, per quam carnalis vita, et peccata terrenæ contagionis designantur. Hinc quoque primo homini dictum legimus: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. III, 19), ac si dicat, exsolves quod esse voluisti usque ad novissimum quadrantem, **276** quia nihil peccatorum tuorum impunitum erit. Recolat igitur prudens animus, etiamsi ubi vel ubi quod supra proposui commemorare prætermitto, quod hæc omnia ex illis octo beatitudinibus quasi a genere spectantur. Hinc est quod hic oratio fidei implorat, liberari nos a malo, id est ab adversario, per spiritum pietatis, ut mitescat animus et possit omnia tolerare. Alioquin, nisi mitis fuerit, quomodo in via cum adversario consentire valet? Verumtamen etsi ad Evangelium referendum est, qualiter ejus aliquis consentiet jussis, nisi pietatis spiritu repletus fuerit? Ille enim consentit, qui eum pie audit et intelligit. Deinde quidquid intellexerit, etiamsi contra voluntatem suam sonat, non adversatur, sed magis diligit obediendo, et gaudet adimplere, licet contra mores suos veniat. Siquidem non eum ad voluntatem propriam detorquendo, sed mores et omnem intentionem cordis ad ea quæ dicuntur humiliter referendo.

Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, mœchatus est eam in corde suo. Pendet igitur hæc sententia ex eo ubi ait: *Non veni legem solvere, sed adimplere.* Implet autem eam eo quod dicit: *Qui viderit mulierem.* Nec tamen solvit legem, cum de corde mœchiam tollit, et castitatem in carne servare jubet. Non enim absolvit illa, sed implet in Evangelio quod deerat in lege, ut major sit justitia Christianorum, quam Scribarum et Phariseorum. Ubi considerandum quod non dixit: omnis qui concupiscit mulierem, sed qui viderit eam ad concupiscendum, scilicet eo fine et animo ut eam concupiscat consentiendo libidini, si facultas fuerit explendi. Quem sane locum Græci duobus verbis significantius explanant, *πάθος* et *προπάθειαν*, id est, *passionem* et *propassionem* dicentes. Quandoquidem passionem dicunt ad vitium animi reputari, propassionem vero, licet habeat initium culpæ, non tamen teneri in crimine. Est namque *προπάθειαν*, temporalis, vel subitaneus animi affectus, ut iratus sit aliquis, aut amans aliquid, *πάθος* vero, aut *ἔθος*, ut quidam aiunt, quædam animi forma vel deliberatio ex consensu pene quasi naturalis habitus mentis; ut est dum dicius iracundum, aut cujusque amatorem. Quippe quia *πάθος* non

A solum de quolibet irato vel amante dicitur, verum quod et iram super alterum, seu misericordiam **277** vel concupiscentiam aut amorem habeat. Unde jam supra cum dixisset: *Audistis quia dictum est, non occides*, adimplevit quæ deerant, et addidit quod *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio.* Itaque non simpliciter omnis qui irascitur, sed cum additamento addit, *fratri suo.* Quem sensum bene David duobus explanat verbis, *Irascimini, et nolite peccare* (Psal. IV, 5). Ac si dicat quod, si irascamini, cum sitis irascibiles, nolite peccare irascendo fratribus. Haud dubium quin sicut *προπάθειαν* accidens est, sine deliberatione boni aut mali operis: ita *πάθος* affectio deliberati animi, si locus adsit perficiendi. Unde fortassis non dubitandum quod, sicut in perfectionibus, ira fratris, veluti homicidium, reos facit judicio: ita concupiscentia mulieris, aut illiciti cujuslibet concubitus nefanda deliberatio mentis, mœchos et morte dignos ex lege facit. Mœchia namque generaliter illinc pro omni concubitu illicito accipitur; quia in eo quod dixit *non mœchaberis*, omne libidinis crimen interdixit, quod postea Moyses variis crinimum speciebus dispertiens singula proprio judicio damnavit. Alioquin in illis decem verbis legis, nec fornicatio, nec concubitus masculorum, nec alia portenta libidinis prohibita cernuntur. Unde patet quod mœchia, quamvis proprie de uxore alterius dicatur, generaliter tamen ut fassus sum, pro omni libidinis incestu interdicitur. Simili quoque modo et hic cum mulieris concupiscentia, quæ, veluti naturalis, de corde tollitur, ne mœchus sit Christianus, ut Evangelii justitia plenior commendetur; protinus liquet concupiscentiam masculorum, vel alicujus libidinis flammam, quæ potius monstra flagitiorum sunt quam vitia nuncupanda, funditus a cordibus tollenda mandasse. Quia profecto, sicut major ex Evangelio castitatis justitia exigitur: sic e contrario acrior pœna reis ex eo incutitur. Unde summopere curandum, si propensione aliqua titillamur, tollamus oculos mentis ab intuitu operis, ne forte levis suggestio transeat in delectationem et affectum cordis; ne rei ex passione deliberati animi pro facto damnemur. Quid putas, absentes quando simus, si feminam aut (quod scelestius est) aliud aliquid ita corde aspiciamus, ut, si facultas adesset, definitum habeamus intus, et personam quamlibet ad hoc meditatione revolvimus in conscientia: nunquid non adulteratur corde, ubi talis versatur deliberatio, etiamsi desit **278** species coram istis exterioribus oculis, quæ visu concupiscatur? Immo tum adulteramus corde, cum illi aperiuntur oculi, quos propter pœnam peccati primis parentibus male apertos in paradiso legimus, et carnis incentiva eos afficiunt. Tunc sane in affectum libidinis laxantur frena concupiscentiarum; versatur species ante mentis oculos, ubi non voluntas, sed sola deest occasio peccandi. Quæ nimirum intentio, non propensio, sed *πάθος* vocatur, quia mens male illecta transivit ad passionem consensus. Jure igitur ex Evangelio

alis deliberatio in omni molimine vitiorum, pro opere reputatur ante oculos interim iudicis; quod ex hoc quisque censetur quod est vel quod corde gerit. Nam sola bona voluntas et prompta devotio mentis, cum deest agendi copia, quod pro charitatis affectu apud pium remuneratorem acceptabilis sit, nemo sane qui ambigat, nemo qui dubitet. Placet igitur quod *in terris pax hominibus bonæ voluntatis*, ab angelis, sicut et *Deo gloria in excelsis* prædicatur. Sic, sic plane e contrario, quorum voluntas depravatur, et illicitur fratris ira vel odio, seu concupiscentia incesti vel flagitii, luxu aut quibuslibet malitiæ affectionibus, et deliberatione vitiorum pascitur, jure reatus supplicium illis denuntiatur; quia non secundum quod quis non potuit, aut non licuit, sed secundum quod fuit et proposuit ex conscientia, aut accusatur aut defenditur in die cum judicaverit Deus occulta hominum. Sequitur:

Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Hæret hæc sententia superioribus, ubi ait: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum*. Ex quo liquet, *oculum dextrum*, quidquid mentis delectatione interius concupiscitur, intelligi debere; quia profecto, cum ille interior ad concupiscendum aperitur, mox turbati motu libidinis acris scandalizamus. Dexter vero ex meliori parte mentis non inconvenienter dicitur. Quia sicut præstantior pars corporis dextra vocata est: ita visus ille ab intus, quia præstantius videt, recte dexter est nuncupatus. Scandalizat autem, cum ad concupiscendum aperitur, et mens per varias et illicitas cogitationum formas a statu puritatis et justitiæ captiva ducitur. Qui nimirum oculus dexter dum ad concupiscentia illectus trahitur, et eruendus et projiciendus est a nobis, ne per eum noxia carpamus. Eruendus sane antequam **279** labatur in vitium, ne quod in nobis optimum est cito flectatur ad culpam. Quid igitur magis scandalizare potest quam quod nos revocat a proposito et removet de via justitiæ? Ergo, nisi primum parentem hic oculus scandalizasset, nequaquam timore ac dolore pressus a facie Dei, locatus in paradiso, se abscondisset. Quem si, priusquam petulantia eum fœdaret, ab intuitu vetiti revocasset, nequaquam scandalum pateretur erroris. Et ideo projiciendus est illico talis aspectus, antequam mens labatur in vitium, non quia dexter est, sed quia scandalizat nos male concupiscendo, in lege mandatorum Dei quam bene positos. Alioquin quandiu in charitate defigitur, continuandus et servandus est in aspectu, quia pax multa diligentibus legem Dei adesse creditur, et nullum illis scandalum devenire poterit. Quod si nos scandalizare cœperit ab illecebra delectationis, mox eruendus est visus cogitationum, ne forte videat mulierem ad concupiscendum. Abjiciendus est ergo, ne ad ea quæ carnis sunt exterius se diffundat, sed purgatus disciplinis cœlestibus, semper veluti cherubim circa aram in propitiatorium se referendo custodiat. De quo nimirum visionis oculo in Canticis Ecclesiæ a sponso canitur: *Vul-*

nerasti cor meum, soror mea, vulnerasti cor meum in uno crine colli tui (Cant. iv, 9). Vulneravit enim cor sponsi in uno oculorum, charitatis gladio, quia nulla carnis petulantia maculata aliubi quam in idem propitiatorium respicere consueverat, cujus amore nimio perfusa etiam de se dicebat: *Vulnerata charitas ego sum*. Talis quippe oculus columbarum dicitur, quæ resident ad fenestras suas. Idcirco non scandalum, sed pacem ferens, nihil ad concupiscendum exterius attrahit, sed quæ salutis sunt munda omnia interius servantur. Igitur propter circumstantiam lectionis, quia hinc inde de muliere dicitur, medium duarum partium, ut sermo divinus continuaretur, melius ad hunc sensum retulimus. Nam supra, qui viderit mulierem ad concupiscendum, mœchum esse eum in corde denuntiat. Nunc iterum, priusquam deveniat, eundem cordis oculum jubet erui et projicere, ne aspiciat quo male deceptus homo pereat. Et notandum: si ea quæ in nobis dextra sunt, scilicet oculus aut manus, nos interdum scandalizant, quanto magis ea quæ sinistra sunt? Quia si anima introrsus labitur, multo magis corpus, quod ad peccandum proclivius est. Et **280** ideo præstantior ille purgandus est oculus, et eruendus illicitus aspectus. Quoniam dum is sine scandalo pravæ visionis in propitiatorium assiduus refertur, iste sinister et exterior, lege illius frenatus, ab omni labe vitiorum immunis quotidie custoditur. Verumtamen, et si ita dixerim, non præscribimus numerosiorem sensuum explanationem. Potest enim in dextro oculo, vel in dextra manu, fratrum et uxoris, ac liberorum seu carorum amicorum affinitas, vel quorumlibet propinquorum monstrari affectus; quia nihil minus eos quam oculos nostros diligimus. Solet enim ab his qui se vehementer diligere quemlibet volunt ostendere, ita dici: *Diligo eum ut oculos meos*. Et ideo fortassis ad augmentum dilectionis exaggerandum positum est, si oculus tuus dexter aut manus dextra scandalizat te, quatenus ad contemplandam veram lucem impedimentum fiat, debeas illud abscondere, et quidquid præcipui amoris esse potest, ne tibi obstat, penitus detruncare. Cavendum igitur ne, dum volumus alios lucriferi, ipsi in æternum pereamus. Hinc sane et in Levitico de sacerdote magno dicitur, cujus anima Dei cultui mancipata est, ne supra patrem aut matrem vel filios polluatur, id est ut nullius affectum sciat præter ejus cujus cultui dedicatur (Lev. xxi, 41). Verumtamen manus et oculus, quamvis unius corporis præcipuæ partes sint, quia non eundem actum habent, nunquam dixerim quod unum velint significare. Et ideo per oculum, manente illo quem supra prætulimus sensum, potest intelligi quilibet magistrorum, quorum officium est prævidere mores ac vitam subditorum, aut forte amicorum aliquis, cujus concilio utaris ad considerandos actus tuos et cœlestia meditando. Qui si profecto scandalizaverit te projiciendus est, ne malo illius exemplo pellectus pereas, vel erroris depravatus in mortem ruas. Porro per unum,

aliqua locuples vitæ actualis vel prospera operatio juxta superiorem sensum : secundum hunc autem, quem subdidimus, forte quilibet strenuus adiutor inter vitæ negotia designatur, cujus juveniæ prosperis successibus etiam vita nostra in sæculo queat polere. Qui profecto dum cœperit nobis obsistere, et scandalum esse in lege mandatorum Dei, melius est, illo præciso, absque illius adiutorio salvari, quam ut cum eo totum corpus nostrum pereat in gehenna. Potest autem per dextram manum, etiam et ipsa practica vita significari, **281** sub qua Martha satagens variis officiorum negotiis occupatur. Simili quoque modo et per oculos vita theoretica exprimitur, quam sæpe imbecilles non valentes ad purum contemplari, scandalizantur. Hi pro nimia vitæ desidia et torporis otio, illi vero, pro multiplici sæculi frequentia, et plurimæ occupationis tædio. Quorumlibet igitur quisque oculo vel manu patitur scandalum, melius est, si unam earum interdum non potest sectari vitam, alteram solummodo retinere, quam pro enormitate duarum infirmitatis scandalo deperire. Hinc summopere curandum ne aut ille qui non potest contemplativa frui, torpeat otio, actuali neglecta; aut forte aliquis, dum occupatur practicis negotiorum studiis, arescat ab interna dulcedine, cum melius in contemplativa posset proficere. Jam quia dextrum jubemur oculos vel manum, si forte scandalizaverint nos, abscindere seu a nobis projicere, nihil dubitandum de sinistris, ubi quidquid præstantius est in corpore, detruncatur. Quod si ad litteram quisque velit accipere, licet de pietate descendat ejus affectus, non est audiendus ut membrorum abscissio prædicetur, sed ut improbitas morum, et pravitas actionum resecetur. Unde quidquid in oculo mentis interioris de via injustitiæ et probitate morum nos subvertere voluerit, illico eruatur a nobis, et quidquid contra operationem virtutum exterius propulsaverit, etsi dextra manus vel oculus videatur, quasi scandalum nostræ salutis, a corpore societatis procul pellatur; ne forte, quod absit! morbo illius corruptis totum corpus pereat in gehenna.

Dicitur autem: Quicumque dimiserit uxorem suam det illi libellum repudii. Ego autem dico vobis: Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœcham, et qui dimissam duxerit, mœchatur. Hunc locum Dominus et Salvator noster paulo post plenius explanat, quod hoc Moyses propter duritiam cordis eorum jussit, non discidium volens, sed auferens homicidii discrimen. Quoniam multo lenius erat quamvis lugubrem evenire discordiam, quam per odium et infestationem uxoris fundi sanguinem. Hoc quippe non Dominus amator pacis præceperat, sed Moyses ex suo, propter pejus, ne fieret, concessit. Idcirco auctor dilectionis, et magister veritatis, restituit perfectioribus quod deerat, et abnegavit discidium insectationis, quod duricordibus, et non piis **282** ac mitibus datum fuerat. Nihil igitur hoc loco Christus, vel alibi dempsit legi, plura vero addidit. Unde lex cum au-

toritate libelli repudii libertatem dari jussisset, dum deliberatur ex ea ob recogitandam gratiam, et vitandi peioris criminis culpam, indixit non dico voluntatem pacis; verum exosæ uxoris adulterium, dum dimissa mœchatur, ad virum contorsit. Qui dimiserit, inquit, uxorem suam, excepta causa fornicationis, ac si dicat: Quicumque fœdus nuptiarum pro alicujus rei negotio, vel pro fœditate morum aut corporum spreverit, et quod Deus conjunxit victus injuriis separaverit, is cogit infirmiore se cum alio fornicari, et causa reatus ejus ipse efficitur, qui eam sua depulsione facit mœcham. Præsertim quia olim plures erant causæ omittendi uxores; scilicet si leprosa, si sterilis, si odiosa, si fornicaria, etc. At vero Christus solummodo causa fornicationis deserendi licentiam dedit. Jure igitur, quia illo tantum vitio fides castitatis, et connubium nuptiarum prius rumpitur, idcirco non eam ille facit mœcham, sed ipsa reatus sui causa est, et dissolutio fœderis. Alias autem diligenda est et tenenda, ut justitia Christianorum potior commendetur, et charitas conjugii firmior usque ad mortem servetur. In quo nimirum castitatis præcepto propter brevitatis compendium plurimæ hinc inde quæstiones emergunt: sed solum eas tangere decrevi, quas necessitas exposcit. Et quia si uxor fornicata sit, quid liceat viro satis expressum est, quærendum ergo fuit e contrario, si vir fornicatus fuerit, quid agendum sit uxori. Unde Paulus dicit quod nullus eorum proprii corporis potestatem habeat (*I Cor. vii, 4*), et Dominus solum fornicationis causam excipiens, non dixit cujus eorum, viri scilicet an femine. Propter quod duo termini lege una simul videntur adnecti, ne alter eorum faciat quod alteri non licet, etsi vir potestatem habeat super mulierem. Potestas autem ei ex eo datur, quia præstantior est in natura, et mulier de viro facta legitur, et non ex eo quod servus uxoris est, et ne quærat solutionem, ei mandatur. Alioquin occurrit illud de Apostolo, *In quo enim alterum judicas, temetipsum condemnas, eadem enim agis quæ judicas* (*Rom. ii, 1*). Qua de causa quisquis fornicationis elogio vult deserere uxorem, debet et ipse a fornicatione immunis esse, quia nihil iniquius quam fornicationis causa uxorem abjicere, et se ipsum ab eodem **283** vitio non custodire. Sequitur: *Et qui solutum a viro duxerit, mœchatur.* Mœchatur autem, quia secundum Apostolum, debet permanere innupta, aut forte viro suo reconciliari (*I Cor. vii, 11*). Ubi apparet quod nec vir qui eam dimiserit, dum illa advenit, potest alteram suscipere in conjugium, sicut Apostolus manifestat. Sed quæritur ab aliquibus, utrum et illa mœchatur, quæ facit eum cum quo coierit, mœcham, quod satis hinc inde, aut ex Evangelio aut ex Apostolo, patet, licet illa a viro discesserit causa fornicationis, quod non liceat ei alio sociari viro, quanto magis si dimittatur a viro? Potest enim fieri ut aut illa discedat, aut vir eam nolente illa dimittat. Sed quid horum contigerit, non licet aliquem eorum, dum quilibet advixerit,

cupiam alteri copulari. Quia discidium quamvis A quod enormitate membrorum eorum præsideat, et causa fornicationis qualibet ex parte fiat non tamen ex imperio, sed ex indulgentia juste conceditur. Unde, quia voluntas unius usum sibi interdixit, et reatus alterius id coegit, haud dubium utrosque manere debere sine copula, nisi forte in invicem reconcilientur, quibus prius, si vellent, licuit non discedere. Et hoc sane quia non ex voto fuit, sed ex discidio. Idcirco aut simul redeant, aut simul se contineant; quatenus fornicatio ne plus valeat in causa, quam foedus nuptiarum. Cæterum, ubi utrorumque vota conveniunt, quia Deus est in negotio, nec licet revocare connubium carnis, eo quod non homo, sed Deus conjunxerit eos. Scriptum quippe est, *Quod Deus conjunxit, homo ne separet* (Matth. xix, 6). Homo igitur eos non separat, sed Deus B melius sibi sociat, quos Christi charitas ad libertatem vitæ ex voto feliciter invitat. Sed quæ circumcirca quamplurimæ, ut dixi, quæstiones ebulliunt, hæc de his simpliciter dicta sufficiant, licet brevitatis ea non sit passa præstruere, et Scripturarum testimoniis omnia confirmari.

Iterum, inquit, audistis quia dictum est antiquis: Non pejerabis, reddes autem Domino Deo tuo juramentum tuum. Ecce hoc loco, sicut et ubique in istis cumulus justitiæ redintegratur. Nam per quod quisque jurat, aut veneratur, aut diligit, aut timet; idcirco carnali populo jurare per Deum ex lege licitum erat. Et hoc quasi parvulis concessum erat, ut quomodo victimas immolabant Deo, ne idolis eas offerrent, sic et jurare illis in Deum permissum erat; non quod recte hoc facerent sed quia melius erat C Deo id exhibere quam 284 dæmonibus. At vero illi per elementa jurandi semper pessimam consuetudinem tenere, sicut a prophetis quam sæpe arguuntur. Jurabant namque per angelos, jurabant et per urbem Hierusalem ac per templum; creaturas quoque resque carnales obsequio et honore Dei venerabantur. Idcirco superstitionem contumaciæ veteris condemnant, et religionem jurandi per cælum, vel terram, aut caput, aufert, quia in contumeliam Dei sacramenti venerationem referebant. Porro Judæi alia ex lege agebant, alia ex traditione et superstitione Pharisæorum, alia falsitatis errore decepti. Quæ omnia Magister veritatis removens, ea quæ D legi deerant adimplebat. Hinc quoque ait: *Ego autem dico vobis non jurare omnino per cælum, et addidit, quia thronus Dei est.* Thronus utique Dei, et non Deus, quia creatura esse probatur. Porro in lege, *Reddas, inquit, juramentum tuum Domino Deo tuo.* Illi vero e contrario, aut cælum plus aliquid suspicantes, aut forte si per eum jurarent, persuasum habebant non se juramento teneri. Propterea providus arbiter sic sententiam temperat, ut et cælum Dei creatura credatur, et tamen quia secundum spiritalem intelligentiam thronus Dei est, se teneri juramento, quisque per eum juraverit, asseverat. Ita quoque et de terra sentiendum, per quam omnino jurare vetat, quia scabellum pedum ejus est. Non

hunc vasti aeris spatium cruribus intercludat, veluti Anthropomorphite suspicantur, quatenus scabellum terræ pedibus attingat: sed quia per terram sancta Dei Ecclesia figuratur, quæ nimirum scabellum pedum: ejus jure dicitur, quia subdita Creatori, gressibus ejus prostrata, fidei devotione substernitur. Hinc quoque in psalmo: *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix, 2). Scabellum quippe inimici voti ponitur dum reconciliati Deo ditioni ejus devoti inclinantur. Ipsa est enim terra viventium soliditate Christi super aquas fundata, quæ longe alio visionis sacramento, a Moyse et Aaron, Nadab quoque et Abiu, una cum septuaginta senioribus, sub pedibus Dei Israel, quasi opus saphirinum cernitur, et quasi cælum cum serenum est. Nec mireris interea, si nunc terra, nunc scabellum pedum ejus, sancta Dei Ecclesia nominatur, interdum vero quasi cælum, cum serenum est, sub pedibus ejus cernitur; quia una eademque res variis figurarum ænigmatibus, 285 ob meritum efficientiam et significationem causarum luce clarius reseratur. Qua de causa jurare per terram aliquem vetuit, qui scabellum pedum ejus, ac si cælum cum serenum est, firmitate perpetua, sancta Dei scilicet Ecclesia solidatur. Unde, si quis terram aut cælum vel Hierusalem illam magis aliquid existimat quam creaturam, errat. Si quis vero non se teneri juramento, quia creatura esse cernitur, cogitet quod in his omnibus præstantiora clauduntur et adumbrantur arcana. Quis enim ignorat quod Hierusalem illa terrena illius cælestis imaginem gerat? Et ideo quisquis per eam jurat, jusjurandum ei debet cujus est civitas, nec alteri quam illi reddendum recte putatur. Sed ut simplicius loquar argumentati sunt se non teneri juramento, si per ea tantum ad litteram jurassent, quia dictum fuerat: *Reddes autem Domino Deo juramentum tuum.* Idcirco docet nihil tam vile in creaturis Dei, ut per hoc quisque perjurare debeat, quando, a summis usque ad infima quæque divina Providentia cuncta creata reguntur. Hinc quoque incipit a throno Dei, quod sublimius est, et pervenit usque ad capillum album vel nigrum, quod vilius est. Et insinuat nec per caput debere nos jurare, quamvis nihil magis ad nos pertinere videatur. Sed quomodo nostrum est, ubi potestatem faciendi vel commutandi colorem nigri aut albi non habeamus? Propterea ineffabiliter tenent omnia, et ubique præsentem juramentum debetur veritatis. Unde quisque per caput jurat, illi utique debet jusjurandum, qui potestatem capitis habet, et cujus figuram caput tenet. Nam caput nostrum Christus, caput vero Christi Deus: et ideo quisque per caput jurat, illi utique debet juramentum suum, cujus figura et potestas in eo manet. Verumtamen quia ista de superstitione vel errore Judæorum venerant, resecat noxia et superflua, complet autem ad perfectionem, dum tollit jurandi occasionem, quæ defuerant. Sed tamen quia videtur Apostolus quam sæpe jurasse, et

veritatis sacramenta inter Christianos pro satisfactio-
 ctione alterius, licet a malo sint, frequentius conce-
 duntur, liquet quod Christus penitus jurare non
 prohibuit; sed propter occasionem perjurii, docuit
 quod perfectius est; et ostendit quidquid ulterius
 fit, esto liceat veritatis obtentu, quod a malo est,
286 dum quisque, pro dubietate alterius, ut fidem
 faciat ^a qui non credit, jurare cogitur. Hinc est quod
 Apostolus sæpe jurat, ut infirmis ad fidem persuadeat.
 Hinc est quod Ecclesia suos pro pacis fœdere fidei-
 que assensu frequenter jurare concedit. Sed Do-
 minus docuit quod perfectius est, indulsit quod
 infirmitatis, resecauit quod superstitiosum erat et
 noxium. Quia profecto, sicut mentiri non potest qui
 non loquitur: sic perjurare omnino non valet, qui
 nunquam jurat. Idcirco nemo sicut bonum appetat
 jusjurandum, sed pro infirmitate alterius quæ a
 malo est, quia infirmitas mala est, utatur jura-
 mento veritatis subsidio fretus, ut ei persuadeat quem
 jure necessaria fide viderit infirmari. Aliter autem.

Sermo vester, inquit, *sit: Est, est; Non, non.*
 Quia omnino evangelica veritas non recipit jura-
 mentum, sed alterius infirmitas id cogit, dum quilibet
 simplicem non potest recipere veritatem. Verum
 quod omnis sermo fidelis recte pro jurejurando acci-
 pitur, et ideo in illo semper esse debet in affir-
 mando, *est, est*, in negando, *non, non*; sufficit enim
 dicere ore, est illud, quod in corde est; non est au-
 tem, in ore, illud, quod in corde non est. Quidquid
 vero extra hanc regulam secus est, certe aut ex
 mendacio est, aut ex infirmitate alterius, licet verum
 sit quod juratur. Et ideo non dicit, quidquid
 amplius est, malum est, sed temperat sententiam,
 et ait, a malo est. Quia si quidpiam plus minusve
 subterfuerit, a malo esse convincitur. Quapropter
 quod est in corde, sit et in ore; quod vero non est
 in corde, nequaquam sit, quia non debet esse in ore.
 Unde, si quis verum loqui curat, calamus linguæ
 prius necesse est intus in veritate tingat, deindidem
 ex eadem veritate foras in ore verum proferat.
 Omne quippe verum a veritate verum est, et omne
 quod est eo habet esse, quia est ab eo quod est. Sic
 itaque omnis veritas a vero habet ut omnino veritas
 sit, et ideo non simpliciter, sed geminate dictum est,
Sit omnis sermo vester: Est, est; Non, non. Neque enim
 vicissim ea confundere licet, ut sit in eo *est*, et *non*,
 quod Apostolus denegat, sed in ea quam corde gerimus
 essentia veritatis, est illud quod ore proferimus;
 veritas autem Deus est, et quisquis verum loquitur
 utique ex illo loquitur. Quia, sicut quidquid est, ab eo
 habet esse quod essentialiter est: ita ex illo, qui in
 nobis et in fide nostra Deus veritas est, debet ore pro-
 ferri quod verum **287** est. Alioquin, etiamsi verum
 videatur, nisi ex illo habeat esse, utique non est. Esse
 quippe Deo substantialiter est: nobis quidem et rebus,
 ac negotiis universis accidentaliter. Idcirco,

A quodcumque nos sumus, quod in nobis vel ex nobis
 est, seu quodcumque circa nos est, ab eo constat
 esse, quod est. Sin autem ex eo non habuerit esse,
 utique non est. Propter quod mira dispositio rerum,
 omne quod non est, quia non habet esse ab eo quod
 est, non minus verum est, quia non est, quam quod
 est, et partitur esse ex eo quod est. Hinc igitur constat,
 quod in ore Christiani, non minus in negando,
 quam in asserendo semper veritas esse debet. Sed
 tamen talia quæ tam ardua sunt et difficilia, quia
 peccandi via satis lubrica est, nemo sine spiritu
 fortitudinis custodit; nemo nisi esuriat et sitiatur justitiam,
 partes vitæ perfectiones, et consummatam regni
 cœlestis justitiam adimplebit.

Audistis, quia scriptum: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Subaudiendum est rediet, ut ætas
 rudis vitæ, quasi justitiæ initium præstruatur. Cæ-
 terum Christus justitiam perfectæ vitæ insinuans,
 addidit quod deerat. Unde patet sicut et in cæteris
 locis, quod ea quæ de lege sunt, inter prudentiam
 carnis, et consummatum Evangelii justitiam media
 sunt. Manent igitur hinc inde quasi duo termini,
 unus qui detrahit ad culpam, alter vero qui regni
 justitiam perfectius implet. Medietas porro horum
 legalem adhuc rudibus pandit disciplinam. Non mo-
 dicus quidem justitiæ gradus est, plus lædenti, quam
 intulit, non rependere. Nam prudentia carnis quæ
 ab Apostolo mors dicitur (*Rom. viii, 6*), est ulcisci,
 insidiari, concupisci, quæ carnis sunt callide sectari,
 et cætera hujusmodi. Justitia vero legis segregat
 nos ab his, et initium perfectæ vitæ suos adhuc ter-
 renos incipit erudire. Deinde Christi justitia, per
 quam regnum cœlorum digne quæritur, docet om-
 nino non resistere malo. Esset quippe justitia Evan-
 gelii major, si lædenti minus injuriarum quam per-
 ceperat quisque juberet reddique nunc multum su-
 perexcellit cum jubet nec resistere malo. Unde
 justitia Phariseorum plus aliquid habet a prudentia
 carnis; lonæ tamen inferius sita est a justitia regni;
 et ideo Christianis jure dicitur: *Nisi abundaverit justitia
 vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Sed hanc nemo
 digne, sine spiritu consilii, et gratia misericordiæ,
 consummabit. Sic enim **288** tolerandi sunt in spi-
 ritu mansuetudinis, quasi phrenetici et sine mente
 homines, ut quandoque respiscant, et sint amici
 tolerantes qui erant prius persequentes. Parum itaque
 est Christi discipulo in hac parte ad perfectionem
 justitiæ, non solum ex lege lædendi, non amplius
 quam acceperat reinfligere; verum etiam si minus
 aut nihil reddiderit, quod integritas hujus
 perfectionis est, juxta præceptum Domini, non resistere
 malo. Qua de causa statuamus duos justitiæ terminos,
 ut medietates eorum secundum proportionem
 diligentius contemplerur. Nam initium justitiæ
 est, non amplius, sed æquo judicio, lædenti ex lege

^a Hic interserendum *illi*, aut saltem subaudiendum; quam vocem et huic similes, solita ellipsi, illius ætatis auctores in hujusmodi phrasium structura omittunt.

pendere; perfectio vero, malo non resistere, sed paratum esse ad omnia patientissime toleranda. De cætero medietates horum multo minus quam passus sis, aut nihil reddere. Sed prior terminus, dentem pro dente, oculum pro oculo, aut certe damnum æquo pondere pro damno exigere, quamvis infra fœces justitiæ claudatur, prudentia tamen carnis pascitur, et ex vicinitate illius, licet gradum justitiæ teneat, offuscatur. Paratum vero esse ad omnia toleranda pro Christo, nec resistere malo, integritas vitæ, et consummata virtus justitiæ prædicatur. Cæterum, medietas horum, quantum, *multo minus exigere*, hæret adhuc initio, et aliqua carnis prudentia frequenter exagitur; tantum *nihil mali reddere*, hæret jam perfectioni, et si ex amore Christi est, spiritu mansuetudinis subsistit. Cum si adfuerit spiritus fortitudinis ad toleranda omnia, ut etiam cum adpossit, malo non resistat, plena justitiæ in Christi patientia possidetur. Verumtamen considerandum est quod dicit: *Non resistere malo*. Nunquid vitia et peccata mala non sunt, contra quæ omni conatu mentis reluctamur pugnantes? Aut nunquid adversarius noster diabolus malus non est, cui, Apostolus ait, *resistite fortes in fide?* (II Petr. v. 9.) Hæc utique mala sunt, sed non de his malis dicit sermo divinus. Nempe alia sunt mala, quæ vulnerant animam, et quibus morte punimur æterna; alia sunt mala temporalia, quibus in præsentiarum affligimur, ut probemur; probati vero non confundimur, sed coronam expectamus certaminis. His quippe temporalibus malis jubet non resisti, quoniam nobiscum per patientiam cooperantur in bonum. Peccati vero malum restat præcavere ac repellere, ne integritatem corrumpat animæ, quia faventibus sibi cooperatur in mortem. **289** Unde si talia interius exteriusve nobis suggeruntur mala, resistenda sunt utique et vitanda: si vero hæc temporalia, licet a diabolo vel a quolibet inferantur homine, non resistenda sunt, sed patientissime toleranda. Quod satis Job verus athleta prænosceus confirmat exemplo; qui multis appulsus malis nec reluctatur, tentatus vero interius peccatum perperam non admittit. Quod ideo dixerim, ut diligens lector libertatem Scripturarum in loquendo advertat; quia non semper calumnias hæreticorum pertimescit, sed regulas catholicæ veritatis efficaciam nostræ intelligendas derelinquit. Idcirco, non cui malo, sed absolute, nolite resistere malo, dixit. Verumtamen de quo diceret malo, continuo latius per partes explanat. Unde sequitur:

Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi et alteram. Per dextram quippe maxillam, non abs re conscientia nostra, quam secundum Deum habemus, significatur; in qua si quis nos percusserit culpando quod in nobis notissimum ac præcipuum est, offeramus ultronei totum corpus ad affligendum, priusquam, quod potissimum est, opprobria non ferreutes, amittamus. His quippe tribus generibus injuriarum omne malum præsentis vitæ distinguitur. Quia omne quod patimur, aut in corpore nostro

A cruciatibus afficimur, aut exterius damnis rerum affligimur, aut certe variis negotiorum operibus angariamur. Sed in his omnibus parati ad perfrenda, patientesque esse debemus. Unde Propheta: *Paratum cor meum, Domine, paratum cor meum. Cantabo et psallam in gloria mea* (Psal. cvii, 1). Paratus namque corde est ille qui et interius promptus est pati pro Christo, et exterius licet in angaria devotus est, si qua inferantur, patientissime tolerare. Idcirco propter has duas maxillas, sermo propheticus geminatur. Ac si dicat: Paratum est cor meum, Deus, omnia malignantium interius opprobria sustinere; paratum est etiam exterius, pro te, quæ me excruciare possunt, libenter sustinere. Qua de causa lætus cantabo ac psallam in gloria mea. In gloria, inquam, mea, quia de conscientia bona securus, confundor in nullo quo patior. *Gloria nostra*, inquit, Apostolus, *hæc est testimonium conscientie nostræ* (II Cor. 1, 12), quibus profecto verbis **290** liquet quod quoties in una earum Christianus flagellatur maxilla, semper paratus esse debet ut alteram devotus ad feriendum offerat. Unde signanter dictum est: *Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi et alteram.* Alteram ergo dixit, et non sinistram: quasi dicat, præbe illi et alteram dextram. Quia juxta hunc sensum justus totus est dexter, et sicut Aod ille in libro Judicum, utraque manu pro dextra utitur (Jud. iii, 15), dum exterior et interior virtus hominis in holocaustum Domino mactatur. Sic quippe rectius intelligitur quam ut, ad litteram, sinistra facies, dum dextra percutitur, porrigatur. Alioquin Christus in passione, quod suos docuit discipulos, non implevit, qui percutienti se in maxillam, licet pati paratus esset, alteram non præbuit. Verum simili quoque modo nec Paulus, cum in facie cæderetur, adimplevit. Ait itaque principi sacerdotum: *Percutiet te Deus, paries dealbate* (Act. xxiii, 3). *Si male locutus sum, perhibe testimonium; si autem bene, cur me cædis?* (Joan. xviii, 23.) Quid putas, nunquid Christus contrarius est præceptis suis? Aut Paulus discipulus veritatis oblitus est quod ei jussum erat ex Evangelio? Non utique quia et Christus non solum alteram maxillam, verum omne corpus pro nobis clementer simul et animam in cruce obtulit. Et Paulus quod mori paratus esset pro Christo, postea passio probavit. Qua de causa Christus hoc docuit, quod ex operibus exhibuit, et non quod quisque delirus ex verbo Evangelii frivolum sibi finxit. Nihil enim prodest percutienti alteram maxillam præberi carnis, si non cum ea offeratur etiam devota maxilla mentis. Hoc quippe Christus docuit, cum ait: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. 11, 29). Quod autem ex se docuit qualis esse debeat humilitas, hic descripsit; descripsit enim virum evangelicum; et ideo quisquis in Evangelio militat, debet paratus esse pati, si necessitas incuberit, pro Evangelio. Hinc quoque Jeremias ait: *Bonum est homini, cum portaverit jugum adolescentiæ suæ, dabit percutienti se maxillam, saturabitur oppro-*

bris (*Thren.* iii, 27, 30). Quod autem saturatur opprobriis, in dexteram interius percutitur; quod vero exterius maxillam præbere jubetur alteram, dexteram scilicet, **291** totum corpus offerri pro Evangelio ad percutiendum mandatur. Itaque tandiu verberanti adversario succedentes sibi dexteram præbere debemus, quousque aut inimici ira convertitur in pacis et veræ dilectionis concordiam; aut totus homo dexter flagellis ac passionibus affectus holocaustum fiat. Ecce liquido patet perfectionis apex quantum distet ab angustia legis; profecto quia lex carnalem populum non minus metu vindictæ coercebat, quam furiosas eorum mentes talione sævæ ultionis temperans mitigabat. Dominus vero in Evangelio fidem nostram, quæ per dilectionem operatur, rebus ipsis volens probare, non solum ut quisque sibi injuriæ illatæ vindex fiat prohibet, verum etiam, dissimulatione contumeliæ quam perpe-ssus est, pretensa, præbere jubet, et quod residuum est, ut ingenuus homo noster libere quod est pro Domino patiat.

Et ei, inquit, qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, remitte ei et pallium. Qua nimirum sententia, non modo humani iudicii sustinere jubet in rebus caducis violenta decreta diripientium nostra, verum cum voluntate libertatis, si quis voluerit violenti iudicio tunicam auferre, remittamus ei et pallium, et nolimus resistere malo. Sane, per tunicam, quidquid nobis ex substantia magis necessarium est, recte accipimus; per pallium vero, si quid ex superfluo exterius dilatatur, non inconvenienter dicimus. Quibus duobus omnia illa intelliguntur de quibus iudicio nobiscum contendere potest; ita ut a nostro jure in jus illius, sponte, sine ullius litis contentione, diripere [*F.*, diripi] gaudeamus. Unde Paulus suos collaudans auditores: *Et rapinam, inquit, bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis* (*Hebr.* x, 34). Quod si de necessariis vitæ indumentis accipitur, quanto magis superflua contemnere debemus? Nam istis duabus speciebus, generaliter omnis pecuniæ habitus contemnendus esse monstratur. Unde quidam interpretum pro pallio vestimentum interpretati sunt. Et Lucas versa vice, prius *vestimentum* dixit, deinde *tunicam ne prohibeas* (*Luc.* vi, 29). Ex quo patet per tunicam necessaria quæque intelligi debere; per vestimentum vero omnia quæ supersunt: tanquam si diceret, qui vult ea **292** quæ tibi ad præsens copiosa affluunt tollere, remitte ei et si quid vitæ necessarium habes. Indumentum namque habitus est hominis; habitus vero etiam apud philosophos, universam supellectilem designat possessionis. Omnis itaque tunica vestimentum est, sed non omne vestimentum tunica vocatur. Ideo vocatur quod minus est necessarium per vestimentum: aut quidquid amplius et magnarum rerum facultas est, non abs re contemnenda monstratur. Contemnenda igitur est sæcularis facultas Christiano, ut inanem stultorum cupiditatem, et vanitatem insatiabilis avaritiæ liberaliter arguat; se

A quoque spe bonorum futurorum jam locupletem in Christo esse ostendat. Sed infidelitas multorum mentes in præsentiarum atrociter vastat. Ideo nunquam et inter ecclesiasticos viros pro rebus pecuniariis lites ac jurgia grassantur. Frater cum fratre iudicio pugnat, et rarus jam qui ad hæc agendo vel docendo manum mittat. Manet tamen sententia qua dictum est: *Qui solverit unum de mandatis istis, et docuerit sic, minimus vocabitur in regno cælorum.* Atque illud: *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regno cælorum.* Unde cogitet apud se fidelis quisque auditor, et non sequatur plurimam vulgi multitudinem. Imo præceptorum, ac paucorum utique perfectorum teneat exempla: quod etsi ardua sunt quæ jubentur, merces eorum copiosa in cælis repromittitur. Tradunt autem in hoc eodem altiore intelligentiæ sensum, ut per tunicam intelligatur anima, per pallium vero corpus exterius; quatenus si quis animam tuam perdere voluerit, dimittas ei et corpus in martyrio. Simili modo et de maxilla alium ferunt sensum: ut si quis hæreticorum te percusserit in uno Scripturarum testimonio, præbe illi et alterum, quousque is veritate victus, tandem respiscat.

Et qui te, inquit, angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. Non solum igitur vestimentum sine iudicio altercationis, sed et teipsum concede ei. Nempe secundum antiquorum consuetudinem est locutus. Unde non modo Jesus, sed et Simon Cyrenæus angariatus est crucem post eum portare.

C Crucem in angariam portat, quæquis necessitate sibi imposita, **293** non dico evangelizandi, verum juxta Evangelium, mundo crucifixus, quæ ponderis sunt et æstus hujus sæculi, devotus sustinet. Cui recte dicitur: *Si quis te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo.* Ac si dicat, vade cum illo alia duo, ut sis non tam pedibus quam ex animo paratus. Sed cur mille passus dixerit et non plus aut minus, omnino non sine mysterio factum reor; præsertim tum et alia duo cum eo ire, nec tamen a mensura mille passuum recedere nos jubet. Quippe si ad mille alia duo passuum millia addideris, tria millia sunt. Ut sicut perfectio passionum tribus istis prædicatur exemplis: sic ultimum verbi finem trino conclusit numero, et perfectionem in eo millenarii consecravit. Millenarius namque in lege sabbati est iter, quia plus quam mille passus ire in sabbato non licebat. Hoc igitur sabbati itinere spiritualis perfectio designantur. Non licet enim in sabbato servilia opera exercere, sed semper quæ perfectionis sunt, ingenue ac liberaliter sectari. Ea scilicet agere debemus, quæ ad futurum pertineant sabbatum, de quo Isaias: *Erit, inquit, sabbatum ex sabbato* (*Isa.* lxxvi, 23). Quia qui hic in præsentiarum a perverso sabbatizaverit opere, illinc ex isto quiescet in cælesti retributione. Siquidem recte vadit cum eo alia duo, qui corpore tantum in servitute redigitur, integer spiritus et anima cum eo devota in servitio illo angariante, conservantur. His quippe par-

bus secundam Apostolum, totus homo perfectus A connumeratur; et ideo non absurde millenarius numerus triplicatus est. Ita tamen ut extra perfectionem et libertatis sabbatum consensio servitutis non excedat; sed ingenue in quo angariamur, absque peccato, quod est servile, corpore, anima, et spiritu perferamus. Nam per hanc itineris angariam servitus operis designatur, ut non solum privati rebus patienter feramus, verum, et si redigimur in servitium, æquanimiter ultronei peragamus. Quod bene Paulus, harum trium passionum summam enumerans, ait: *Sustinetis, si quis vos in servitute redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit* (II Cor. 11, 20). Ecce de reciproco servitute insinuat pertinere ad angariam; devorare vero et accipere, ad eorum rapinam B qui diripiunt quæ nostra sunt violenter et devorant. Cæterum 294 si quis extollitur, ad hæc tria referitur, qui nemo aliena diripit, nemo alteri angariam imponit, nemo nisi de extollentia persequendo alium in faciem cædit. Sed hæc omnia Christiano patienter ferenda sunt, et libertatis animo peragenda. Quia in his omnibus injuriarum generibus, docet magister veritatis misericordissimum religiosi viri animum exercendum, et propter cumulum justitiæ paratissimam ejus mentem esse debere ad quamplura sustinenda. Sed quia parum est hæc omnia tolerare, nisi præstiteris aliquid beneficium quod potueris, consequenter adjungit dicens.

Omni petenti te da; et qui voluerit mutuari a te, C non aversatus fueris. Constat igitur quod omnia hæc quæ adduntur, partes justitiæ sint, ut integra justitia ex his omnibus prædicetur. Hinc quoque liquet quod de his rebus dicit: *Omni petenti te da*, quæ honeste ac juste dari possunt. Alioquin si contra justitiam inhoneste aliquid poscatur, quomodo illud dando complebitur? Præsertim cum innumerabilia sint, quibus si petita tribuantur, justitia penitus perimitur. Idcirco restat sic intelligendum, ut omni petenti te juste et honeste, si id possis, libenter impertiaris; sin autem facultas defuerit, saltem ipsa justitia affectu, verbo, vel obsequio porrigatur; hinc quoque fiet ut omni petenti te interdum et melius aliquid tribuas. Cæterum quod dicit, *qui voluerit mutuari a te, ne avertaris*. Querendum est utrum de illo dicat tantum qui accipit redditurus, an de omni etiam etsi non velit accipere redditurus. Omnes enim qui recte aliis miserentur, plura cum fœnore percepturi a Deo expectant. Idcirco omnis qui accipit, mutuatur, dum patronum se ingerit feneratoris, et ille qui tribuit, hæc eadem, quæ seminat in eò, fenerator. Sed tamen Dominus bis verbis duo præstandi genera est complexus. Unum quod gratis pro amore Christi et justitiæ integritate nunquam præsentiarum recepturi damus; aliud quod mutuo postulatur et præstamus. Hoc igitur jubet, ne pigri simus. Recte itaque ad hoc nos divina hortatur Providentia, quia talibus indigentes multo relevanter quam sæpe juvenamine, propterea quæstus 295

lucri et usura passim condemnantur. Fœvus vero ex præcepto quasi justitiæ membrum collaudatur. Neque enim putandum est quod Domino non placeat etsi homo reddiderit, profecto cum id ex præcepto facias, tantum ne avertaris, et nullum seceris lucrum terrenorum, quia apud eum qui jubet infructuosum non erit. Nam, supra, quid contra persecutionem et rerum violentiam agere debeamus, nunc quid beneficii voluntarie sine ullius vi quærentibus impendere. Sed quidam refugiunt hæc de pecunario usu posse intelligi. Quia, si elemosynam cunctis qui petunt tribuamus, ad modicum non erit, etiamsi dives sit aliquis, quid sibi net largiatur: neque si semper tribuitur, erit quid jugiter donare possimus. Nisi forte hæc sententia illo defendatur sensu, ut omni petenti et volenti mutuari juste quod honestum est tribuatur, ita ut æquo pondere nobis et officio nostro, seu qui ad nos domestici fidei pertinere noscuntur, deinde omnibus æquanimiter dividamus, ut in nullo injusti aut inhonesti, quod omnino nec decet, inveniamur. Quod si de sapientia aut spiritualibus donis quis velit accipere, satis patet quod, cum divisa fuerint, augeantur quæ cum dederis non amittis. Idcirco talis pecunia semper inexhausta erit. Qui profecto sensus, etsi pro Apostolorum officio locupletior videatur, tamen si accipiendus est ut quæ humanitatis sunt a nullo prætermittantur, quia pro nobis hæc omnia, tum melius profutura sunt, cum sine habendi damno apud Deum in futuro centuplicantur.

Audistis quia dictum est: *Diliges proximum tuum, et odies inimicum tuum*, et cætera. Igitur, quia legem implere venerat, a principio cogitandus est textus, et considerandum quo fine cuncta conclusit. Profecto bonitas Dei eam complendo usque ad charitatem plenam provexit. Lex quippe, *Diliges proximum tuum*, inquit, et *odies inimicum tuum*, dixit non voce jubentis, sed permittentis; relaxat enim pronum eorum animum ad vindictam, et tamen aliquem æquitatis gradum commendat, dum *diliges proximum tuum* jubet. In quo nimirum gradu constringuntur hi quos, propter vitia dilectionis, affectu frequenter coercemus. Sicut sunt luxuriosi filii, vel proximi nostri aliis quibuslibet vitiis devincti, 296 quos etiam ex lege potest diligere in severitia persequentes, eo quod non de odio, sed ex amore fiat. Exigitur ergo amor proximi, datur licentia odire inimicum, ut ex utroque rudis populi infantia temperetur; at vero in Evangelio, ut perfectioribus cumulus justitiæ augeatur.

Ego autem, inquit, dico vobis: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus ac calumniantibus vos*. Hæc est latitudo charitatis et consummata armatura justitiæ, quæ usque ad dilectionem inimicorum extenditur. Nam persecutorum rabies contra Christi Ecclesiam tribus dimicat modis; mentis scilicet odio, et verborum maledictis, atque injuriarum et tormentorum cruciatibus: contra quæ Christus docuit, pro inimicitii dilectionem impendere, pro odio vero

odiorumque injuriis beneficia retribuere, necnon et pro persecutione ac calumniis eorum, orationes fundere. His quippe partibus charitas dimicat, ut omnia mala in bono vincat. Singulis enim singula opponuntur, ut omnes malitiæ partes bonitate vincantur. Unde, si juxta est inimicus, dilectio emolliat cor ejus; si vero longe, beneficia nostra eum visitando perquirant; et si quo sit loco ignoratur, penitus oratio profusa apud Deum etiam latentem inveniat. Verumtamen in omnibus discretio virtutum satis moderanda est, et sollicitè perscrutandum, quid sit quod Joannes pro peccantibus ad mortem fratribus prohibeat orare, Dominus vero etiam pro inimicis id fieri jubeat (*I Joan. v, 16*). Ubi nihil aliud occurrit, quam quia sunt aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum persecutionibus graviora videntur, pro quibus nec rogare liceat. Sunt autem et tales, juxta Apostolum, cum quibus nec cibum sumere permittitur (*I Cor. v, 11*): ita tamen ut vitia sint in odio, natura vero a nobis, quia homines sunt, diligatur. Cæterum ea quæ a sanctis Patribus sunt probata, et in Scripturis divinis quasi maledicta sonare videntur, potius prophetiæ sunt de futuro quam livoris vel odiorum inflammationes.

Neque æstimandum, juxta quosdam, quod ista præceptorum decreta impossibilia sint, eo quod dicunt: Satis erat inimicum non odisse; nec attendentes, quod etiam in Veteri Testamento hoc multi implevere, quanto magis illis poterit esse **297** possibile quibus Christi gratia suffragatur, et oporteat filios adoptionis illum imitari, qui huc veniens omnes inimicos invenit, et de ipsis fecit sibi amicos. Sed quæritur quomodo non solverit legem, quia dixit: *Diligite inimicos vestros*, præsertim cum lex dicat: *Odies inimicum tuum*. Hæc siquidem quæstio solvitur illo verbo quod supra præmisimus, quia non est imperantis, sed permittentis, propter duritiam et imperfectionem eorum. At vero cum advenit gratia, qua nostra infirmitas relevatur, restitutum est legi ad perfectionem justitiæ, quod detruncatum erat propter imbecillitatem carnalis populi et segnitiam eorum. Hinc est quod et aliubi de dilectione loquens dicit: *Mandatum novum do vobis*, licet antea fuerit præmissum, *Diliges proximum tuum* (*Joan. xiii, 34*). Novum autem ideo vocat, quia in illo carnali populo inveteratum erat et semidictum, eo quod vix eorum aliquis quempiam diligeret, nisi carne proximus fuisset. At vero Christus, novus homo noster, renovatis in se dilectionem præcipiens, omnes aut in Deo aut propter Deum diligere jubet. Idcirco novum mandatum proposuit; quia illud innovatum omnia innovat, et de filiis iræ filios adoptionis facit. Unde sequitur

Ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est. Ecce filiorum adoptio sola charitate acquiritur, charitas vero præmissis justitiæ partibus expletur, et dilectione inimicorum firmatur. Hæc est, inquam, illa potestas de qua dictum est per Joannem: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan. 1, 12*). Hoc quippe testatur Spiritus

sanctus in nobis, per quem charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, quia sumus filii Dei. Alioquin nisi per fidem renascamur charitate, quomodo ex Deo nati dicimur? Charitas quippe Deus est, et ideo quisquis ex ea renascitur, ex Deo natus est. Hinc notandum quod non ait: *Facite ista quia estis filii*, sed ait: *Facite quæ moneo, ut sitis filii Patris vestri*. Ex quo mira locutio generatur. Quid enim filius Patri potest esse nisi Filius? Et tamen Pater jam dicitur, licet adhuc facultas fieri crementibus offeratur. *Ut sitis*, inquit, *filii Patris vestri*, ac si dicat: *Facite opera, ne degeneres sitis, quia necdum estis re, quod jam spe divinitus facti estis*. Nam et vulgo sic sæpe loquimur: *Fias sic filius patris tui, non utique natura, quod jam est, sed imitatione*, quod necdum est. Quanto magis de nobis hæc locutio et Deo Patre dicenda est, **298** ubi non una natura Dei et nostra prædicatur, sed hortamur permaneamus in gratia adoptionis, per quam jam filii nominamur, et nobis idem Pater dicitur. Præterea quærendum æstimo, utrum hæc sententia pendeat ex eo tantum, ubi dictum est, *Diligite inimicos vestros*, an ad omnia quæ supra præmissa sunt? Liqueat igitur satis quia illa hac sola dilectione, per quam et inimicos diligere jubemur, complentur et in ea cuncta recapitulantur. Quamobrem non solum ad hanc, verum et ad illa omnia, ex quibus conficitur charitas, referendum est: *Ut sitis filii patris vestri*. Ac si patenter dicat: *Diligite inimicos vestros misericorditer, et hac sola dilectione supplete omnia quæ mandavi, ut sitis filii Patris vestri*. Accepta igitur potestate, agite operibus, ut sitis filii, quia ille jam Pater est. Non enim potest non esse quod est. Idcirco vos estote renascendo per charitatem, quod vocati estis. Alioquin licet ille sit Pater, vos filii non eritis, nisi ex Deo nati sitis; Deus quippe charitas est. Hoc quippe insinuat filius ille prodigus, qui, quamvis non audeat, nec dignum fateatur se filium vocari, tamen nihilominus patrem eum appellat, quem scierat non posse mutari; ac si patenter clamet: *Si ego peccavi in cælum, et non sum dignus vocari filius, tu nunquam pater fore desistis, neque viscera paterni affectus unquam prætermittis, fac me sicut unum de mercenariis; quod et Dominus Novi Testamenti volens præcavere ne itatenus degenerarent adoptionis filii, implet justitiam legis, removet simultates carnalium, extendit præceptorum summam usque ad inimicorum dilectionem, proponit exempla paterna, quæ debeant boni filii sollicitius imitari, et reddit causam mandatorum omnium, Ut sitis, inquit, filii Patris vestri qui in cælis est*. In cælis autem, licet ubique sit Deus Pater, ideo monstratur, ut dignitatem suam hæredes ejus, et c. hæredes Christi, illic evindicent, ne forte peccasse in eo, ubi prodigus ille peccavit, demum gemendo doleant.

Qui solem suum, inquit, oriri facit super bonos ac malos, et pluit super justos et injustos. Hoc quippe pietatis exemplum, quamvis spiritaliter possit accipi de Christo qui est sol justitiæ, quod ortus sit ad re-

demptionem in carne super bonos et malos, et pluit A imbrem evangelicæ prædicationis super justos et injustos; melius tamen de sole isto et pluvia ista **299** quotidianis usibus necessaria dictum accipimus. Quia Christus, etsi omnibus venit, siquidem non omnibus ortus reluxit. Unde in eo libro qui inscribitur Salomonis: *Et sol justitiæ, inquit, non luxit nobis.* Alioquin si omnibus luceret, et plueret imbrem prædicationis suæ super universos, nequaquam injusti sine fructu poenitentiae aridi remanerent; neque propheta ex eo diceret: *Pluit super unam civitatem, et super aliam non pluit* (Amos. iv. 7). Idcirco patet sensus, quod de hoc sole et hac pluvia dicatur. In quibus non modica benignitas Patris prædicatur, dum hæc bona temporalia æqualiter cunctis tribuit, æterna vero solis reservat justis. Quod evidenter eis in exemplum qui adoptantur congruit, ut imitari debeant paterna pietatis opera, et bonos ac malos, justos et injustos, omnes suis beneficiis, absque ulla exceptione, circumfoveant et illuminent; irrigent vero charitatis imbre et inebrient, si forte qui steriles videntur, quandoque ad melius conversi tractum ferant.

Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Ubi ostendit, quamvis nostris temporibus vix aliquis perfecte diligentes se diligit, quod non multa justitia sit, si eos, juxta legis decreta, tantum diligimus qui nos diligunt. Ideo dicit: *Quam mercedem habebitis?* Ac si respondeat, nullam. Non quod aliquam exinde non habeant mercedem, profecto quia dilectio qua diligitur ab alio quem diligit, jam merces dilectionis est. Sed quia pro talibus merces illa quæ in cælis copiosa promittitur, non datur, idcirco quasi nulla dicitur. Quia, etsi merces esse potest, apud Deum tamen nulla est, propterea recte nec merces vocatur; merces autem filiorum, sola adoptio creditur. Unde, si quis eam desiderat adipisci, exempla adoptionis teneat. Alioquin quid plus publicanis affert vestra dilectio? Nonne et ipsi diligentes se diligunt? Publicani autem erant exactores Romanorum, quos Judæi sic appellabant, quia de republica curam gerebant. Sectabantur autem lucra, exigebant vectigalia; negotiationes quoque, fraudes ac furta, et scelerata perjuria exercebant; quorum dilectioni ad invicem legalis dilectio comparata, nihil videtur habere meriti, quod non ex officio debite charitatis venit, sed ex recompensatione lucri.

Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et ethnici hoc faciunt? Dicuntur autem ista, non quod aut diligentes **300** diligere, aut salutare fratres humiliter et officiosissime non oporteat: sed quia hæc, vel hujuscemodi perfectione prætermittenda, parva esse videantur. Et, quod pejus est, jam nec hoc interdum sinit quorundam nostrorum inflata superbia, ut salutatione se præveniant, quod a paganis honestatis gratia agi probatur. Hæc ideo dixerim, ut simpliciores sciant doctrinam priorum in nullo prætermitti debere, quod tam sollicite

PATROL. CXX

etiam de mutua benedictionis salutatione inter cætera sanxerunt: quia si nec hoc, propter insolentiam, dignamur alternatim impendere, minorem paganis sectamur honestatem.

Estote ergo vos perfecti, sicut Pater vester cælestis perfectus est. Ecce ad quod culmen Christus suos provehit, et quam perfectos eos esse debere in charitate denuntiat. Unde, si volumus esse filii, perfectionem sectemur charitatis, quia, præcepta custodiendo erimus filii, non natura quidem, sed gratia, per quam in nostro positum videtur arbitrio ut filii maneamus. Ad quod fortassis dicat aliquis: Quomodo mortalis nostrum quispiam tam perfectus poterit esse, sicuti Deus Pater perfectus est, præsertim cum nunquam in eodem statu subsistat? Interea, quisquis hoc requirit, sciat quod non aliud est similem Deo Patri fieri, quam per charitatem, quæ diffusa est in cordibus nostris, eandem similitudinem, in qua creatus est primus homo, ad melius reparari. Quod nemo fidelium negat; nam ad imaginem et similitudinem totius Trinitatis factus est. Idcirco quid mirum si renovatur admodum, ut sit perfectus, sicut Deus perfectus esse dicitur, cui et olim perfectio imaginis ac similitudinis attributa fuit? Sed quia subtilius hanc similitudinem perfectionis quidam requirentes, nescio quam caliginem inpegerunt, saltem ne ad quod facti sunt remearent, libeat paulo latius intimare etiam quid philosophi de hoc loquendi genere senserunt. Nam omne quod simile est, per quod quisque alteri similis efficitur, duobus modis consideratur; aut quadam habitudine formarum, aut natura rerum. His quidem duabus partibus omnis similitudo contemplatur. Age nunc quam harum elegeris partem, in qua per similitudinem Dei Patris perfectionem habere queas. Si autem secundum habitudinem formarum perfectus esse elegeris, scias quod in eo nulla habitudo est, nisi quod ipse est; ipse enim illa forma est ex qua omnia formantur. Si **301** vero juxta naturam te similitudinem perfectionis habere dixeris, occurrit illico, quod non alia natura ejus, si prædicanda in eo natura est, et alia formarum habitudo; quia ipse idem forma et natura est. Ac per hoc erigendus est interior homo noster, ut quod ille habet per essentiam, nos incipiamus habere per adoptionis gratiam. Ut, sicut relative ad nos ille per adoptionem, qua nos adoptavit sibi filios, Pater noster dicitur, ita et nos per eandem similitudinem qua sumus filii adoptionis, relative in illa perfecti maneamus. Alioquin quomodo is perfectus dicitur, qui nunquam factus, nunquam initium aut consummationem habere creditur? Perfectus autem Deus, non proprio verbo, sed sicut multis in locis pro nostra infirmitate dicitur, ut per hoc integre Deus bonus et summus prædicetur. Homo vero non esse realiter, sed per gratiam perfectus invenitur; qui si Deo comparatur, quid in eo perfectum erit? Nemo bonus, nisi solus Deus. Quod si nemo bonus, quis nostrum in bonitate perfectus erit? Unde

9

constat quod hæc similitudo, non pro toto, sed pro parte accipitur. Si autem homo in toto par Deo, vel similis foret, utique Deus esset. Nunc autem quia juxta quantitatem vel qualitatem deitatis, nihil ei par aut simile esse potest, restat ut pro parte capacitatis suæ homo aut angelus perfectus esse dicatur. Non tamen aliunde quam ex ipsa imagine vel similitudine Dei, ad quam factus legitur. Tanto enim perfectior quisque, quanto similior erit. Similis autem vel perfectus, non ex proprietate sui, sed ex gratia divinæ largitatis, et virtutum integritate. Ut, quod Deus habet per naturam, homo incipiat habere per adoptionem, ex participatione bonitatis Dei. Ac per hoc recte quisque perfectus, sicut Deus Pater dicitur, dum integritatem virtutum, et adoptionis donum, quantum per gratiam assequi potest, participat. Ut, sicut ille ex sese perfectus dicitur in natura deitatis, ita nos ex eo perfecti dicamur pro parte, in gratia sanctæ adoptionis. Sed quia ab initio, quo Dominus Deus Sabaoth exercitum ad mili-

tiam contra aereas potestates prior pro eis pugnaturus conduxit, immensos doctrinarum pelagos decurrimus, poscit jam oratio finem libri, ne lectoris animus longo sudoris tractu fatigatus torpeat. Perfecto tamen fine militiæ tirocinia claudentes, ut ubi finem libri facimus, ibi virtus consummata in nobis perfectionem obtineat triumphantis. Sed utrum satis **302** abyssus scientiarum, ac recte decursa sit, quorum præsidii innixus hæc agere tentavi, Patrum tuta probetur auctoritas. Ubi, si fructus arriserit laboris, opitulante gratia divina, illi perfecti operis gloria deputabitur, ex quo venit effectus, et facultas piæ capacitatis. Ubique aut minus aut secus quam debui intellexi, non eorum quos secutus sum, sed mea ignavia fuit. Ac per hoc illorum fluentia supplebunt, quidquid imbecillitas perfectionis substraxit. Lectori tamen non ingratum erit, si quid de fonte veritatis fidelibus hausit votis, et meis quod potui ad legendum pro dono servitutis expensis obtuli.

PROLOGUS LIBRI QUARTI

Quoties navis a portu solvitur, expansis alarum velis, jam non in potestate consistit remigantis inter innensos aquarum fluctus, quas viarum partes legat, sed quocunque vis et aurarum flatus eum appulerit, una cum spiritu, ventorum gnarus gubernator etiam invitus vadit: sic itaque lingua doctoris, postquam a portu silentii se dirempserit, non in sua satis obtinet potestate quas doctrinarum vias in oratione promotus teneat, neque quibus verbis sententias quas intelligit, stylo opportunius committat. Unde constat si eum Spiritus sancti aura intus afflaverit, quod rectas intelligentiarum semitas irreflexo itinere devotus carpat; sin autem destituatur, periculosum est ulterius progredi, ne forte ad devios calles et aspera loca quibus se nequeat explicare, incautus ruat. Qua de causa semper orandus est Spiritus divinus, ut vitam bonam huic negotio appulsis, et sanam doctrinam tribuat; quatenus bona vita docentem sapienter reprehensoribus commendet; doctrina vero sana proterat resistentes, et suis auditoribus prudenter ostendat quod Scripturarum veritas, a quovis sit prolata doctore, nunquam repudiari debeat; sicut e contra, si eam falsam esse contigerit, licet eximius sit in vita per quem docetur, quod nunquam suscipi, nunquam utique liceat venerari. Sed quia de vita idonea me non jacto, subdite tamen seniorum nobilium disciplinis nutriendus, et ad melfora vitæ studia provehendus in mili-

tia monasticæ religionis persisto. Porro juxta **303** exiguitatem ingenii, non solum sanam me apprehendisse doctrinam gaudeo, verum meorum adhuc præsidio eruditionis juvari morum gravitate jucundor; id mihi negotii exoptans dari, ut eis saltem proficiam quibus desudo; eos vero quibus nostra non placuerint, ut quiescant derogare priusquam pernoscant quæso, ne (quod absit!) aliorum profectibus aspernati non ferentes placere, sibi obsit plurimum quod fortassis prodesse poterat. Hac quippe spei gratia subvectus ad ea quæ de cordis munditia mandantur a Domino, retractanda tandem veniam. Quia profecto, sicut ab adulatoribus, et vanam gloriam captantibus, quæ jubentur non recte aguntur animo: sic, nisi in semetipsum redeat is qui festinat enodare aut docere alios, ut semper perpurgato mentis oculo se suosque sermones ad laudem Creatoris sui referat, nunquam sine periculo perfunctoriæ laudis, ad calcem usque pervenit. Idcirco me totum Deo committo, cujus spiramine ad portum salutis, et ad finem operis quandoque advectus, obsecro inter varios Scyllarum laqueos sine offensa veniam. Et imploro, quia hic liber permaxime de munditia cordis tractat, ut ille qui jubet servari, faciat et emundato cordis oculo ad eandem contemplationis inspectionem pertinere, de qua dictum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Mat. v, 8)*.

LIBER QUARTUS.

(CAP. VI.) Hactenus justitia Evangelii suis partibus A usque ad plenam omnium et dilectionem inimicorum redintegrata, ut plus esset quam justitia Phariseorum ac Scribarum; nunc vero qua inspectione et cordis munditia ipsa eademque justitia credentium operibus debeat adimpleri, diligenter Veritas insinuat.

Cavete, inquit, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis. Justitia autem nostra quid velit significare, non abs re queritur. Nunquid, velut Judæi Dei justitiam ignorantes, nostram querimus statuere? Sic itaque de his scriptum in Paulo legimus: Ignorantes Dei justitiam, et suam querentes statuere, justitiæ Dei 304 non sunt subjecti (Rom. x, 3). Simili modo cum dicit, Cavete ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, querendum utrumne dicat: Cavete ne justitiam, quæ Dei B est, vestram faciatis ob vanam gloriam coram hominibus ostentando, ut videamini ab eis. Quam justitiam studentes, Dei justitiæ non potestis esse subjecti. Patet enim quod variis modis, secundum Scripturas sacras, justitia vocatur. Dicitur enim justitia Dei, et justitia fidei atque Evangelii, quæ simul Dei et una est. Dicitur autem et justitia legis et Judæorum atque carnis. Sed et nunc justitia Dei nostra appellatur; ex quo liquet, quia sub Christo in fide vivimus Evangelii, recte nostra justitia vocatur: Dei autem ex eo, quia finis legis Christus ad justitiam omni credenti; nostra vero, quod per gratiam piis operibus adimpletur. Ac per hoc de illa dicit justitia, quæ major, sicut supra monstratum est in Evangelio, suis impleta partibus, prædicatur quam C Scribarum et Phariseorum, quæ non Dei, sed eorum esse pronuntiatur. Porro nostra justitia est, de qua dicitur: Justus ex fide vivit (Rom. i, 17); fides vero Dei est, quæ per dilectionem Dei ac proximi consummatur. Patet igitur sensus, quod ipsa est quæ præceptis operationum, et præceptis signorum superius adimpleta gloriosius præfertur. Unde aperiat oculos mentis suæ prudens exsecutor, et circumspiciat se in omni negotio, in omni officio laudis aut operationis, in omni beneficio charitatis, vel in omni re ex qua hæc justitia Christianorum commendatur, et amoveat se a favoribus sæculi, atque ab omni præsentis laudis intuitu. Tantum, quæcumque agit per spem fixam transponat ad Deum, nec sectetur ostentationem vulgi; non jactantiam religionis, non superstitionem verborum, aut vanam eloquentiæ pompam, ne forte, dum suæ querit cum Phariseis justitiam statuere laudis, justitiæ Dei non sit subjectus. Justitia quippe Dei est, omnia quæ ab eo jussa sunt impleri, et impleta simul universa ad laudem Creatoris referri. Alioquin, nisi eo intuitu fiant, dilabuntur, et sine fructu etiam pauca quæ gerimus in ventum dispereunt. Sed querendum quomodo paulo superius dixerit: Sic luceat lux vestra coram

hominibus, ut videant bona opera vestra, et glorificens Patrem vestrum, qui in cælis est; nunc autem, e contrario: Cavete ne justitiam vestram faciatis coram hominibus. Quarum terminos sententiarum quisquis diligenter inspicit, sine nostro laboris officio intelliget 305 quid cavere prohibeat, quidve coram fieri. Illic enim: Sic luceat lux vera, inquit, coram hominibus, ut glorificent Patrem vestrum; istinc vero, Cavete ne faciatis opera vestra ut videamini ab eis: ac si dicat: Facite ut qui viderint, glorificent Patrem vestrum, et ne faciatis coram hominibus, tantum ut videamini ab eis. Nihil enim stultius quam majora justitiæ opera vel minora tantum ideo fieri ut videantur. Si autem, quod majus est, martyr vis fieri, vel quod minus, calicem aquæ frigidæ tribuere ut videaris et lauderis, tu qui agis, te finem tui operis statuisti, et forte quod quæstisti habes. Qua de causa, nihil videri profuit; quin exinde vanam gloriam incurristi: et si rursus ideo coram facias ut luceant opera tua eis qui viderint ad laudem et Patris gloriam, licet non fiat quod quæstisti, tu tamen in conscientia finem justitiæ tenuisti. Unde non dicitur: Luceat lux vestra, et si viderint eam, ac glorificaverint Deum; sed tantum, ut videant et glorificent. Ac si dicat: Ad hoc agite ut glorificent Patrem vestrum, erit in divina respectione quid ei placeat. Quippe quia prædicatoris officium est verbis et operibus persuadere ad laudem fidei; Dei tamen est, si obtineant apud eos numeris firmitatem. Notanda igitur in omnibus verborum proprietates; nam illinc dictum est: Sic luceat, istinc autem Cavete ne faciatis opera vestra coram hominibus tantum. Itaque nec prohibet ne luceant, sed tantum, ne fiant ab eis ut videantur. Quia profecto, si virtutis essent, lucerent; nunc, quia vitiorum sunt et tenebrarum opera, videant tenebrosi tenebras suas; Deus quia lux est, ea respicere, nisi ut puniat, nec approbare potest. Diversa igitur voluntas et mentis intentio, diversos fines meritorum obtinet. Alius enim finis, ut videantur tantum opera tua ab hominibus; alius vero, per ea ut laudetur Deus. Dic, quæso: quis unquam agricola, quamvis rusticus, ideo colit agrum et seminavit, tantum ut videatur ab his qui transeunt? Vel quis unquam, nisi stultus sit, finem laboris sui collocat in aspectu hominum, ut nihil ex eo aliud requirat? Qua de causa semper sollicitus sit animus quid agat, vel quantum agat; cur autem, et ubi, vel quando, aut qualiter agat. Quia nisi agatur, ut scriptum est, quod præcipitur, et si non ad modum, quantum sufficiat ad justitiam, si non ideo pro quo, et ubi, id est, pro Christi amore, in Ecclesia, quod debetur, aut si non tempore 306 opportuno, dum seri'ur, vel si non ea festinatione timoris aut amoris Dei, qua deceat et jubetur; alioquin, ut Veritas fatetur, merces nulla est apud Patrem qui in cælis est.

Oportet enim filios Patris gloriam sectari; quia natorum gloria patrum dignitas. Unde rectum est, ut a quo sumus, ei omnia boni operis, vel si quid est in nobis quod jure placeat, referamus. Alias adhuc si hominibus placemus, Christi non sumus, licet quibusque placeamus. Unde et Apostolus non se placere hominibus aiebat (*Gal. 1, 10*), quamvis alibi nos, ut ipse, omnibus placere jubeat (*I Cor. x, 33*); quia in eo ipso quo se Deo servire probat, recte aliis placere propter virtutum formam non dubitat, inde et ad placendum hominibus alios invitat. Sequitur :

Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te. Quod est dicere : Nolo præconium laudis ante te attollas, ut videaris ab hominibus, neque prædicare te libeat factis tuis, sed Deum. Ante se quippe tuba canit, qui laudem suam quærendo, semper de se ante alios potiora, ut major appareat, innotescit. Sed si ad litteram Phariseorum hypocritæ, quoties ad rogatam irent, tuba ante se cecinerint, ac si convocandi gratia, ut pompaticè propter favorem vulgi, veluti ad spectaculum procederent, non satis liquet. Tamen nec dubitandum, cum multa superstitionosa egerint, quod et istam habuerint consuetudinem; de qua Dominus, loquendi accepta occasione, monet suos ne jactantiarum appetant præconia, sicut hypocritæ faciunt, sed omnia ad laudem Dei, humiliter ac religiose in conscientia gerant. Ergo hypocritarum nomen ex antiquis theatralibus assumptum est disciplinis, quia erant simulatores (simulator quippe Græcè hypocrita sonare probatur) qui tanquam oratores in concione, fabulose agebant partes personarum in theatris, et omnia negotia eorum tragica vel comica, ac si essent ipsi quorum personas gerebant, monstrabantur. Narrabant enim, non suas, sed eorum historias, et continentiam, motus quoque et voces eorum ac vultus, videntibus ob favorem vulgi vicissim repræsentabant : ita sane et illi qui bona opera ficto laudis officio, non ad Dei, sed ad suam gloriam, ostentant. Agunt enim partes justorum, et personam eorum, cum sint simulatores, ob favorem hominum assumunt; non quod habeant justitiæ opera, sed quia simulant se habere. Alias autem si justa essent, non ad se, imo ad **307** Deum, cuncta quæ faciunt boni referrent. Nunc autem quia, ut mimi, secundum tragicam pietatem in theatricis ludorum, coram hominibus, diabolo adstipulante, permulcent se, et cupiunt justi videri, ubi cum rex militum venerit, invenient non se fuisse quorum partes agebant in superficie, sed scenicorum imitatores quorum speciem tenebant in corde. Quapropter quisquis appetit videri exterius quod non est intus, utique hypocrita est et ludificator hominum; quos cum decepti simulatione sua, non eos sed seipsum perdit. De quibus sequitur :

Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Hoc de his dicit, quos jam in synagogis et vicis laudes humanæ paverant; cum quibus etiam hi colliguntur qui eorum imitatores fuerint, *Amen quippe dico vobis, quia receperunt mercedem suam.* Suam scilicet,

et non Dei. Suam scilicet, quia quam quæsierunt laudem, ferentes pensum erroris et pœnam quam meruerant, culpis exigentibus recepere. Nota quam provide magister veritatis omnes justitiæ partes tangat. Prius igitur quid agas; deinde ne, tua laude deceptus ex eadem justitia, cum hypocritis damneris; postremum insinuat illud quod potueris, quomodo agas, ut in futuro exinde postea coroneris. Hinc quoque est quod sequitur :

Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Non quod natura corporis istud secundum litteram intelligere permittat; sed ut ex tam evidenti corporis secreto, aliud cogitare compellat. Quis unquam dixerit quod anima, quæ tota ubique in omni loco corporis est, possit non sentire sinistra manu quod agatur in dextera? Nam sicut compatiuntur omnia membra si patitur unum membrum, ita sentiunt omnia, per vivificantem animam, quidquid sentitur in uno. Anima enim, quæ est in omnibus membris, non minus scit in sinistra quid agatur in dextera, quam quid in toto: quia ubique adest tota, et ideo scit ac sentit omnia. Quapropter cogimur alium requirere sensum, et docemur, ubicunque sic de membris loquitur, sicut jam supra fecisse cernimus de manu vel oculo, vel sicut de his qui se castraverunt propter regna cœlorum; non debere secundum litteram accipere, sed per hoc mysticas doctrinarum efficientias cogitare. Nisi forte hoc loco hyperbolice dicatur : nesciat sinistra tua quid dextera tua **308** faciat, videlicet ut tam occulto fiat, saltim ut nec sinistra id scire liceat. Quid igitur si per sinistram eleemosyna porrigatur, aut si dextera præcisa fuerit, nunquid ea manu quidpiam dari non licet? Constat igitur utraque fecisse Deum, et ideo non quod per eam sit bonum, Deus odire recte creditur, sed quod per eam significatur, malum. Habet enim interior homo noster suam dexteram, habet et sinistram : sed utinam totus homo noster dexter esset! Per dexteram quippe virtutum opera designantur, per sinistram vero vitia. Ideo dicitur, nesciat sinistra tua, nulla videlicet vitiorum operatio, quid agat dextera tua. Quod est aperte dicere, nesciat vitium elationis, aut superbiæ, vel vanæ gloriæ, seu quodcunque ex illa parte est, quid agat virtutum dextera. Quia, sicut tenebræ lucem nesciunt, sic oportet vitia virtutes nesciant. Imo sicut lux eas fugat, ita fugentur vitia luce recte operationis. Hæc ideo me dixisse sufficiat, ne aliquis superstitionose velit asserere, tam occulte quod mandatur nos facere debere, ut nulli alteri vel nobis scire liceat; præsertim cum dictum sit : *Sic luceat lux vestra coram Homnibus, ut glorificent Patrem vestrum.* Præterea sunt plurimi qui, quamvis secreta videantur bona agere, tamen scit sinistra illorum quid dextera geratur, quoniam permiscet lucem tenebris, et ita confundunt bona quæ agunt, ut omnia obscurantur tenebris, et priventur luce. Neque putandum quod solum de gloria dicatur : *Nesciat sinistra tua* : omnia enim vitiorum membra

sinistra virtutibus sunt contraria. Idcirco quidquid nobis vitii est pro lege peccati insitum, prorsus nescire debet actus boni operis, id est, in nullo admitti, ut quæ lucis sunt offuscentur; sed cuncta circumspicte convenit in lucem clarescere.

Ut sit, inquit, *eleemosyna tua in absconso*. Absconsa autem eleemosyna tunc recte fit, si nullis tenebris misceatur, quia tenebræ semper exteriores sunt a luce, lux vero semper interior. Et ideo quidquid interius fit, id est, in luce, semper in absconso est; quod vero in tenebris, id est vitii admiscetur, semper exterius, et veritatis luce privatur. In qua nimirum luce, id est, in abscondito, quodcumque fit, quia Deus lux est, approbatur luce; videre enim Dei, approbare est. Et quidquid in luce est, non rejicitur; quidquid vero exterius, id est in tenebris, reprobat. Multi quidem multa super hoc capitulo fingentes, 309 opiniones varias ediderunt. Nam quidam eorum per sinistram paganos, quidam vero inimicos, et quamplurimi uxorem debere intelligi sanxerunt; sed repugnancia sensuum cogunt eâ respicere, et hanc quam sequimur intelligentiam tenere: licet superius per dexteram uxorem vel amicum scandalizantes nos posse accipi, et abscindi a nobis debere, dixerimus. Servatur, autem idiomata loquendi, ut quidquid in hoc sermone generaliter proposuerit, specialiter exsequatur. Hinc est quod supra Christianorum iustitiam cœpit implere, et eam a Pharisæorum distinguere, quam profecto vetuit ut videamur coram hominibus exhibere. Nunc autem eandem iustitiam sicut per partes impleta est: ita per partes quomodo fieri debeat, explanat. Nam eleemosyna pars iustitiæ est, sicut plurima quæ sequuntur. Et ideo dicit: *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua*. Ergo Pharisæi faciunt eleemosynam, ita ut ejus sinistra committantur vanæ laudis opera. Idcirco docet in specie, quod paulo superius docuerat in genere. Illinc quippe pluraliter dictum est omnibus: *Cavete ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus*. Istinc vero singulariter: *Te autem, inquit, faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua*. Unde datur intelligi quod et ibi unus in omnes, et hic omnes simul in uno accipiuntur. Omnibus tamen cavendum, ut in secreto conscientia, coram Deo, cuncta fideliter agant; non modo ut temporalia caveantur, et omnis commoditas laudis, vel retributio exteriorum rerum, verum omnis vitiorum fucus auferatur. Quia, si nescire jubet quid agat dextera, multo minus sinistra operari potest quod placeat, vel quod reputet in dextera. Hæc igitur disciplina filiorum est. Idcirco coram paternis vultibus semper in absconso conscientia virtus iustitiæ exhibenda est. Non quod non videant alteri quæ gerimus, sed ut nihil sanctis admisceatur operibus, imo ad laudem et gloriam Patris proficiant universa; nihilque ex ea quaeratur aliud commoditatis, sed abscondantur omnia, ubi et vita nostra absconsa est cum Christo, et magna multitudo dulcedinis sibi timentibus reserva-

tur. Ibi quippe recte absconditur nostra conscientia, ut ibi sit cor nostrum, ubi et thesaurus noster. Ibi enim Deus Pater conspicit, ibi videt et approbat, ibi sibi placent omnia. Extra quod secretum nihil videt et approbat, nihil est quod 310 placeat, nihil quod maneat. Idcirco necesse est ut pro Christo et in Christo fiant omnia; quia nihil est Patri quod extra Christum, ubi sibi bene complacuit, placeat aliquid, vel videndo comprobet. Hinc est quod sequitur:

Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, ac reliqua. Quæ nimirum sententia conjungitur ad priorem; ex ipsa conjunctione similis ordo loquendi reiteratur. Prius dixerat: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus*, ac subditur: *Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ*. Qua, sicut Pharisæi simulatores, id est, hypocritæ flebant, ita et in oratione gloriabantur, ac superstitione tantum. Ut viderentur ab hominibus, in synagoga, et in angulis platearum orabant. In angulis autem, quasi absconsores precum suarum, et tamen in plateis ut viderentur; ac per hoc ex utroque amplius gloriabantur. Quos sæpe infirmiores quique adspicientes putabant eos esse aliquid quod non erant. In angulo enim orat quisquis, a recta conscientia deflectens, tenebris se obducit, et abscondi se simulat. Sed tamen, quamvis in absconso orare se fingat, in platea tamen orat, quia publicam et latam hominum famam elatus captat, nec dubium superstitione ad litteram istas eos observasse. Nam et nos frequenter non solum in publico vel in quolibet angulo, sed ubique oramus; profecto quia semper et ubique non minus orare quam et gratias agere jubemur. Quod simili modo accipiendum, sicut jam supra de iustitia exposuimus. Non enim prohibet orare ubique, sed signanter ait: *Cum autem oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant stantes orare, ut videantur ab hominibus, etc.* Nequaquam igitur nefas est quocumque loco Deum orare ac videri ab hominibus; sed ideo orare ut videaris, et ibi constituere finem orationis ut lauderis. Quod bene sequentia demonstrant: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam*. Eam videlicet mercedem, qua visi et laudati sunt orantes, quasi religiosi. Non quod vera laus noceat, sed ideo orare ut videaris et lauderis ab eis, quod hypocritarum est, non modo nulla merces est (quia fructus prava intentione intus evacuatur), verum etiam vitium simulationis, et irrisionis contra Deum augetur. Deus enim non irridetur; scit utique quia latior est corde nostro, quid sibi, quid vanæ gloriæ in conscientia appendatur.

Tu autem, inquit, cum orabis, intra in 311 cubiculum tuum. Singulariter nempe edocetur quod supra, sicut et de iustitia, pluraliter effertur. Unde datur intelligi quod hic unitas pro universali Ecclesia colligitur; neque ratione caret quod sæpe universalia præcepta quasi ad unum diriguntur, dum pluralitas in eo teneatur. Unde est istud in Deuteronomio quam sæpe, et in aliis quibuslibet locis: *Et nunc, Israel, audi præcepta et iudicia quæ ego doceo*

te, ut faciens ea vivas, et ingrediaris, et possideas *terram* (Deut. iv, 1). Nam sic per omnem textum ipsius libri quasi singulari personæ loquitur, ut unitas totius populi commendetur. Quid denique magis unum esse potest, quam corpus Ecclesiæ, quæ multis ex partibus cœnitur? Significantius enim quia una charitate Christi fulcitur, et fide generatur, atque uno Spiritu sancto regitur et vivificatur, per unum universalitas exprimitur, et sic omnibus veluti soli sermo divinus intimatur. Ut per hoc unus in cunctis, et cuncti in uno simul animentur, ex quo maxima communio Ecclesiæ monstratur. Tu autem, inquit, cum orabis. Ac si dicat, quia omnium Ecclesiarum unum est corpus, idcirco tu, amica mea et sponsa, quæ mihi corpus es, quoties oras, intra in cubiculum tuum. Cubiculum autem dicit secretius mentis arcanum, ubi nemo videre potest quid sit in illo, nisi spiritus hominis qui est in eo. De hoc quippe cubili David monendo canit: *Quæ dicitis, inquit, in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini* (Psal. lv, 5); videtur enim aliquid secretius per ea velle significari, dum quæ corde promissus, quasi introrsus prius compungi jubemur. Ad hujus ergo cubilis ostium pulsatur sapientia Patris ita dicens: *Ecce sto ad ostium et pulso* (Apoc. iii, 20). Quod sane ostium ei per fidem aperitur, de quo in Canticis sponsa loquitur: *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo* (Cant. v, 6). Pulsatur itaque Christus ad ostium, quoties per aspirationem boni operis mentem afficit, cujus profecto vox, quam sæpe blandientis affectu ingeminat, ita dicens: *Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea* (Cant. v, 2), quæ nisi pulsanti aperuerit, vacua introrsus in se redit. Quid enim prodest orare in eo cubiculo mentis, ubi nec Pater, nec Filius, nec Spiritus sanctus venientes adhuc recepti sunt, neque mansionem apud eum fecere? Quapropter quisquis infra cubiculum cordis Deum, ut iussum est, vult orare, prius per fidem ostium pulsanti aperiat, et deosculetur eum per charitatem, atque intra cubiculum genitricis suæ, ubi doceatur ab eo, **312** devotus indicat. Alioquin quid prodest orare ubi non esse velis quem oras? Quod si fide jam tenes quem diligis ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totâ virtute tua, recte intras cubiculum mentis, ubi Deus Trinitas per fidem colitur, per charitatem amplectitur, per spem quoque profundius solidatur. Tale quippe templum jam sacrum est, sicut ait Apostolus: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii, 17). Quid igitur prodest introire, orandi gratia, quo nullus est religionis locus? Idcirco, quia gratis venit Christus pulsans ad ostium, suscipiatur, et per charitatem interiori tacita conscientia amplectatur Deus Trinitas: tum utique, sicut præcipitur, claudatur ostium, et oretur Deus Pater. Oretur autem non strepitu verborum tantum, sed fide ac spe et charitate intus quod quærimus impetretur. Hæc est, inquam, vera religio Christianitatis, non ut ultra cælos aut infra abyssum, vel circa

finis terrarum quærendo Deum animus se diffundat, sed intus quem diligit fide teneat, et eisdem virtutibus quibus eum colit attentius exoret. Sic itaque decet adorare eum, qui nec loco clauditur, nec fine terminatur. Hinc quoque mulieri Samaritanæ: *Veniet, inquit, tempus quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate* (Joan. iv, 23). Ac si dicat, adorabunt Patrem et Filium et Spiritum sanctum; quia Deus Trinitas non alibi quam in seipso adoratur et colitur. Felix plane cubile, quod tanta capacitate fidei dilatatur, ut immensum et incomprehensibilem apprehendat: ubi quæcumque ingressus orat, nihil hæsitans exposcat, quoniam in se habet per fidem quem orat, a quo perfacile devotus obtinebit fideliter quod orat. Unde Psalmista inquit: **B** *Apud me oratio mea Deo vitæ meæ* (Psal. xli, 9). Atque paulo superius: *Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam* (Ibid., 4). In me, inquit, effudi animam meam, quia intra me est quem fide tenet, charitate diligit, super quem spe certa innitor, et cultu religionis suppliciter imploro. Sic itaque de Anna legitur, cum multiplicaret preces coram Domino, et Heli observaret os ejus, quod *illa loquebatur in corde suo, tantumque labia illius movebantur, et vox penitus non audiebatur* (I Reg. i, 13). Quid putas, nunquid ut videretur orabat? Non utique, sed clauso ostio, scilicet tacita conscientia, ut exaudiretur in cubiculo, Deum, cui præsto sunt omnia, rogabat. Et ideo exaudita est, quia cum eo qui ubique præsens est, largiter flens, in sese interius versabatur. Clauso **313** itaque ostio Deum orat quisquis ea quæ a foris improbe se immergunt, vi spiritus et observationis custodia, funditus ne surrepant, repellit. Appetunt enim nostra interiora, et obstrepunt ad cordis ostium visibilia, et omnia quæ hujus vitæ sunt temporalia. Propterea obserandum est, et totus interior homo intrinsecus colligendus, quatenus cubiculum ingreditur. De quo sponsa lætatur in Canticis, quod introduxerit eam rex in cubiculum suum (Cant. i, 4). Ex hoc quippe cubiculo ad illum pervenitur. Et ideo fidelis anima prius sese ingreditur, Deumque mansionem cordis suscipiat, ut deinde per ipsum ad ipsum subvecta quandoque pertingat: et quod nunc spe, tunc reipsa jam in patria beate fruatur. Quia, licet pro gratiæ æterna nobis concedatur gloria, in conscientia tamen sibi unusquisque gerit quid velit adipisci de quo labore in prece. Hinc quoque scriptum est: *Exsultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis* (Psal. cxlvii). Exsultabunt ergo de gloria pro gratia gratis percepta, lætabuntur in cubilibus suis, scilicet in conscientiis, quia in eis, dum essent in agone positi, Christi gratia gaudium est operata. Qua de causa monet magister veritatis ut ingreditur unusquisque cubile cordis, et ibi incipiat orare vel operari quo possit postea lætari. Unusquisque enim in se tantum gloriam habebit, et non in altero. Hæc autem omnia magister vitæ sic instituit, ut filium erudiat, et ideo ait: *Clauso ostio ora Patrem tuum*. Ac si dicat: Sic ora ut filius, et secundum quod re-

natus es ora. Paternitas ejus te doceat qua fiducia A vel quo affectu orare debeas: Patrem enim oras; ingredi ad eum in conscientia, et ora illum ut filius.

Et Pater, qui videt in absconso, reddet tibi. Noli orare ut videaris ab hominibus, sed ora intus clauso ostio, ut Pater tuus videat, et Pater, qui viderit in absconso, reddet tibi. Reddet autem non verba pro verbis, neque pro precibus precem, sed fructum orationis, et mercedem fidei.

Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici. Plane ethnicos gentiles vocat, vel philosophos, qui diutius de causis prolixius orabant. Putabant enim apposite, sicut in rerum negotiis et causarum statu soliti erant, **314** ad persuadendum loqui, ita in oratione debere, arbitantes Deum verbis persuaderi B posse. Et, sicut conciliabant verborum facundia sibi iudices ad favendum, reddebantque intentos atque benevolos, sic utique moliebantur permulcere Deum, quia singulis in causis opinabantur eum flecti posse persuasibilibus verbis. Vel forte ideo plurimum loquebantur, quia nihil de conscientia, sed omnia verborum superficie agebant, nescientes ubique Deum adesse. Quorum infida supplicatio poscebat ut, si abesset quem rogabant, more dæmonum tandem adveniret; veniens autem, quod prius nescierat, ambagibus verborum addisceret. Nec mirum itaque, cum idolis famularentur, si multa coram surdis profunderent verba nugatoria. Præsertim cum nec ipsi dæmones scire possent, antequam ignari eorum instruerentur eloquio, quid obsecrantes vellent. Sed C fidelis Dei orator non multorum eget verborum, neque illi narrare plurima opus est, cui omnia patent, et ubique scrutatur secretorum arcana, et intensor est cordium, discretor quoque cogitationum ac medullarum. Sed nec sane multas lacrymas, vel multas obsecrationes in puritate cordis damnat, damnat autem multiloquium, quod de infidelitate et impuritate mentis generatur. Alioquin et Annam legimus preces multiplicasse coram Domino, et sanctorum plurimos biduo triduoque, sine ulla intermissione orationes suas protelasse; sed et Dominum pernoctasse in oratione, atque in agonia prolixius orasse, ita ut sudor ejus quasi gutta sanguinis in terram distillaret. Ex quo datur intelligi quod non multiplicatio precum et profusio jugis, ex affectu divini amoris, vel intercessio veniæ damnatur, sed quod tantum verbotenus vacuas replere auras sine affectione infideliter contendunt. Nimirum quia sicut damnabile est cum hypocritis orare, ut ab hominibus videamur: ita infidelitatis est, cum gentilibus in multiloquio nos exaudiri putare, nec intelligere, saltem credendo, Deum, cui præstio sunt ea quæ sunt, quæve fuerunt, vel quæ futura sunt, ipsum prius scire, quam petamus, quidquid opus est nobis. De quo recte quæritur: si Deus **315** antea novit quam petamus, quid opus est apud scientiam petere, vel cur, licet paucis verbis orare iubeat? Nam et quidam philosophorum superfluum dixerunt eum precibus fatigari, qui novit singula

ctiana priusquam petantur. Sed hæc quæstio perfacile solvitur, si ordo debitus et justitia pensatur. Siquidem aliud est ignoranti quod nesciebat narrare, aliud vero cultu religionis orare illum cui subjectus esse debes, et apud scientem petere ut accipias gratis quod ex te antea non habueris. Quippe longe aliud est devote implorare apud potiozem te suffragium, et aliud infirmo narrari quæ nescit. Sane in uno eorum indicium est ignorantia, in altero vero obsequium justitiæ. Ibi fideliter referimus nescienti, hic suppliciter obsecramus et petimus a largitore. Vult enim Deus interrogari se, ut bonitas ejus derivetur ad plurimos, et tamen devotio et status justitiæ servetur apud subjectos. Non quasi nesciens doceatur, sed velut bonus Dominus suppliciter veneratus clementer præstare dignetur. Unde et composuit brevissimam precem, si quomodo salutem celerem misericors tribueret, et nulla præpediret verborum prolixitas, imo fiducia esset ex brevitate dictorum, quod pius iudex, qui brevi se voluit rogari oraculo, citius annuat poscenti ex voto. Verumtamen, quamvis pauca composuerit verba quibus nos doceat orare, quærendum tamen arbitrator cur vel hisdem paucis verbis opus sit ad eum qui scit omnia, et novit, ut dictam est, quid nobis necesse sit, antequam petamus. Ad quod illico fatendum, potius rebus quam animo gerimus, et intentione cordis, cum dilectione pura et simplicitate affectus, nos agere debere apud Deum, quam verbis, ut impetremus. Idcirco sciendum verba nos docuisse, ut eisdem doceret verbis quid orare oporteat, quatenus ex his animus conciperet et memoriæ mandaret regulam orandi: non verba quæ diceret, sed res et sententiarum intelligentiam ex affectu quid exposceret. Alioquin nunquam aliis verbis orandum esset, quam eisdem in quibus hæc docuit. Nunc autem longe aliter sentitur. Idcirco non verbis apud eum agimus, sed affectu mentis, quem ex eisdem verbis percepimus, cum fide ac spe et charitatis obsequio devote implorantes eum, quatenus **316** ex verbis accendatur cor nostrum, et serenetur in precibus: deinde, ab ipsa intentione cordis illustrati, quod ipse docuit fiducialius impetremus. Ac per hoc, ex ipsius doctrina, cor nostrum quid orare debeat, paucis illustratur verbis; illustratum vero, non indicando cui omnia patent, sed supplicandæ qui omnia potest, affectuosius diffunditur, et exposcit cum charitate, quod jam spe fidei percepisse præsumitur. Spes vero non confunditur, quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. In quo nimirum Spiritu jamque clamamus: Abba, Pater. Hinc liquido patet, non aliud nos orare debere, quam quod docuit magister veritatis; et, licet aliis verbis frequenter oremus, tamen quod aliud non licet orare minime dubitamus. Unde perpendat in Christo renatus, quia, ex quo justitia Christianorum cœpit egregie adimpleri, ab inde filiorum adoptio cœpit reformari. Et, si viderit se eisdem justitiæ partibus favere, noverit se jure adoptionis filium vocari, et ex

eadem adoptione paterna viscera ad misericordiam promereri. Sin autem minus attenderit quod præmittitur, timendum ne oratio fiat execrabilis. Aliter ergo vivere quam ut docuit, degenerare est a gratia, per quam sibi nos Deus Pater adoptavit in filios; aliter vero orare, non solum ignorantia, verum erroris culpa prægravari. Ex quo idem ait: Rejecistis mandata Dei ut traditiones vestras statuatis (*Matth. xv, 3*). Unde oremus sicut docuit unicus Filius Patris, qui Patrem suum, scilicet a natura, nostrum præstitit esse per gratiam. Et honorem proprium largitus est hominibus ut, quod solus habebat consubstantialitatis optimum; cunctis sua bonitate per gratiam donaret indultum. Quapropter docuit prius nos conformes esse debere, deinde concessit, quod ipse habebat ex natura deitatis, nobis per adoptionis gratiam possidere. Quid igitur ordinabilius dici potest, quidve potentius? quid benignius, vel quid largius, quam quod præstitit nobis, et docuit nos participes esse nominis ejus, et dignitatis fecit esse consortes? Hinc est ergo quod inter cætera salutaria sua monita et præcepta divina, quibus credentibus consuluit ad salutem, proposuit etiam orandi formam, instituit qualitatem, tradidit disciplinam, movit quid petendum, dedit ausum adoptionis, ut, **317** dum interius in nobis apud Patrem petimus, facilius audiamur. Implevit denique quod promiserat, quia veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Veri itaque, quia, juxta sanctificationem spiritus et traditionem veritatis, Patrem adoramus sine ullo erroris obstaculo. Nos enim nescimus quomodo oporteat orare, sed Spiritus sanctus est qui docet nos de omnibus, et postulat pro nobis, atque transponit in omne veritatem. Idcirco nulla magis spiritualis oratio neque profusior, quanquam a Filio, qui est Veritas, ex ejus ore percepimus. Amica enim et familiaris oratio est, Deum de suo, ipso præcipiente, rogare, et ad aures paternas Christi ascendere mandata. Quid igitur putas, agnoscetne Pater Filii sui verba? Ergo cum precem facimus, ideo intra cubiculum intrare jubemur, ut qui habitat Christus intus in pectore, ipse sit et in voce. Alioquin sine Deo apud Deum preces fundere, ac rem verbis implere possumus profecto; effectum operis nequam obtinebimus.

*Sic ergo, inquit, vos orabitur: Et quid est dicere Sic ergo vos orabitur? nisi, non ut hypocrite, ut videamini, non ut ethnici, in multiloquio, sed ut doceo, et quod doceo, et quomodo doceo, vos qui mei estis, orabitur. Ergo ubi non solum pensandus est effectus orationis, verum etiam cogitandus habitus corporis, et modus vocis, quietudo quoque discipline Christi, et pudor humilitatis, Propter quod infert: Sic ergo vos orabitur; ac si diceret, ut trado, ut instruo, ut præcipio, ut præscribo. Deus enim non vocis, sed cordis auditor est, de quo Propheta; Præparationem, inquit, cordis eorum audivit auribus (*Psalm. ix, 20*). Idcirco quisquis orat, illum quem orat, jam per eundem in corde teneat, per charitatem*

*A diligat. Nam si hoc solum quod jubetur orat, relictus se accepturum quod spe præsumit in eo qui nulli negat quod requiritur, confidenter gaudeat. Publica est enim omnibus in Christo renatis, et communis hæc oratio, quando non pro uno, sed pro omnibus effunditur, quia omnes in Christo unum sumus. Deus igitur pacis et concordie, magister veritatis, unitatem renatorum instituit. Ideo sic unum pro omnibus orare voluit, quomodo ipse in uno simul omnes portavit. Nam majus est unum in omnibus orare, quam in seipso aliquem, propter quod non modica virtus orationis **318** existimanda est, in eo ubi omnes pro uno simul orant, quia unus in omnibus dedicatur. Et cum dicitur ab omnibus:*

*Pater noster, qui es in cælis. Si profecto unitus es in Christi corpore, omnes pariter secum te in precibus assumunt, atque ut fiat voluntas in te, simul implorant. Idcirco non modica cogitanda est hæc unitas, non parvipendenda tam firma in Christo societas, ubi omnium vox est una, et simul omnes una fide Deum in mente portant, una charitate diligunt, una jam spe fruuntur; simul quoque omnes unum petunt, unum querunt, unam pulsant ad januam pietatis. Nihil igitur validius, nihil locupletius, nihil melius, quam ut omnes unum sint, et omnes pro uno invigilent, sicuti unus pro omnibus inter omnes, et universi simul in Christo unum inveniantur. Qua revera fide, qua spe, qua denique charitate docuit ut nemo fidelium ab hac unitate se dividat. Ideo nemo apud Patrem impetrare quod Filius docuit unicus se diffidat; nemo, quæ docuit, opera filiorum ignaviter prætermittat. Hæc est, inquam, illa potestas, quam dedit hominibus filios Dei fieri. Idcirco et præmisit opera potestatis, ut ex ipsius maneat adoptio libertatis nostræ. Propter quod dat ausum orandi quam dedit et docuit, si quod minus est in nobis ut per gratiam impleatur. Hinc quoties nostrum aliquis, quamvis semotus a cæteris, et secretioribus habitans latenter locis, Deum Patrem nuncupaverit, animadvertat, non separatim singulis, sed communiter universis donum tanti muneris attributum. Et ideo nemo sibi applaudit dicere, Pater meus qui es in cælis, sed Pater noster, quoniam soli Christo competit, cujus proprie pater est Deus. Unde alibi signanter ait, Vado ad Patrem meum, deinde intulit, et Patrem vestrum (*Joan. xx, 17*). Quo dicto, satis discrete insinuat, sibi specialem gloriam quod Filius est congruere per naturam, generalem quoque gratiam adoptionis cunctis communiter concessam esse per gratiam. Ac si aliquis paterfamilias quempiam habeat a natura filium, et tamen plures possideat famulos, nunquid ob hoc quia paterfamilias dicitur, servi ab eo æqua conditione habentur ut filius, præsertim cum idem Filius Dominus probeatur esse cunctorum? Patet igitur in altero consubstantialitas naturæ, in altero vero bonitas dominantis, et in utroque commune paternitatis **319** nomen sortitur. Unde docemur, omnes quos unda lavat baptismi, nos in ipso fratres esse debere, et in vicem*

fraternitatis vinculo sociari. Ac per hoc in utroque **A** est cum Deo in cœlis (Col. III, 1). Age jam, quæso, simul monemur Patri rependere affectum adoptionis, et fratribus non odium, sed germanitatis obsequio deservire. Si enim carnalis nativitas ex uno mortalium nos tanti amoris ligat vinculo, multiplicius cogitanda est fraternitas ex Deo Patre veneranda, quam nemo nisi spiritalis potest dignoscere. Alioquin, si non spiritaliter renascatur, quomodo valet apprehendere aut sentire affectum secundum interiorem hominem hujus amoris? Namque si vera fide et spe certissima hæc paternitas veneraretur et amaretur, per Spiritum sanctum charitate diffusa, nunquam fraternitas carnis amplius valeret apud aliquos, sed præferrent nobilitatem ex Deo, et gratiam adoptionis corruptioni; darentque operam ne degeneres existerent, et tanto parente indigni, propter vetustatem carnis. Ecce quam fidelis et beata debet æstimari oratio, quam nobis doctor vitæ et magister cœlestis docuit; ecce quam beati nos esse possumus, si hæc non tantum officio oris, sed fideli conversationis serramus actu; ecce quam certa spes salutis data est credentibus, quantaque circa nos dilectio Creatoris diffunditur, quanta misericordia et pietas prærogatur, quantaque gratia et fiduciæ munus indulgetur, ut, qui servi digni non fuimus, Deum patrem dicere audeamus. Unde necesse est quasi filii Dei vivamus et conversemur, ut id esse quod dicimur, spiritaliter actu et moribus probemus, secundum quod Joannes ait: *Qui natus est ex Deo, non peccat* (I Joan. v, 18), quia nativitas Dei custodit illum, et diabolus non tangit eum. Qui autem peccatum facit, non est ex Deo, sed ex diabolo, quia diabolus ab initio peccat. Idcirco, servantes sacramentum nativitatis nostræ, ab omni labe peccati nos immunes custodiamus, ut vere filii Dei simus. Quod longe Isaias voce nostra vaticinatur, dicens: *Tu es enim Pater noster, quia Abraham nescivit nos, et Israel non cognovit, sed tu, Domine, Pater noster, ab initio nomen tuum super nos* (Isa. LXIII, 16). De quo nimirum nomine satis edoceri rogamus.

Sanctificetur nomen tuum. Sed prius quæritur: Deus pater quia ubique esse creditur, cum ei tantum, qui es **320** in cœlis, dicatur? Necnon illud, *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis* (Psal. CXXII, 1) seu et in quamplurimis locis, ubi Deus Pater in cœlestibus esse asseritur. Ad quod fatendum hos cœlos, in quibus Deus inhabitat, non corporales, sed spirituales intelligendos; quia Deus non spatiis locorum distenditur, neque loco clausus tenetur. Monemur autem nihil terrenarum nos ambire debere, sed ad illam potius regionem, in qua Patrem nostrum commemorari fatemur, quantocius summo cum desiderio festinare: ut ibi jam mente versemur, quo Pater et Creator noster esse probatur. Unde Paulus: *Nostra, inquit, conversatio in cœlis est* (Philip. III, 20). Et alibi: *Qui consedere nos facit in cœlestibus* (Ephes. II, 6). Nec non et illud: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, mortui enim estis, et vita vestra abscondita*

est cum Deo in cœlis (Col. III, 1). Age jam, quæso, cœlestium scrutator, et perquire quinam cœli sunt in quibus et Deum Patrem et vitam tuam absconditam recognoscis. Nunquid altissima mundi corpora, quæ non possunt esse nisi in loco? Quod si ita est, aves cœli majoris meriti erunt, quarum conversatio Deo vicinior est; quod omnino stare non potest. Et ideo fatendum Deum nusquam in loco corporalium rerum quærendum aut cogitandum; neque aliquem esse locum quo non sit, quia omnis locus præsto est ei. Nam quod ubique est, ita dici videtur non quod localiter in omni sit loco (omnino enim in loco esse non potest), sed quod ei omnis locus adsit, eique ad capiendum pateat, cum ipse non suscipiatur in loco, atque ideo recte nusquam in loco esse dicatur. Quoniam Spiritus Deus ubique est, licet non in loco, sed in spiritalibus et in Sanctis. Hinc quoque David ait: *Deus, qui in sanctis habitas* (Psal. XXI, 5), nimirum hoc est dicere in cœlis. Quapropter quisquis cum Deo in cœlis versari desideras, in sanctis et spiritalibus atque intellectualibus a terrenis te transpone; quia qui terrena sapiunt, cum Deo nequeunt sortem hæreditatis participari. Hinc quoque est quod spiritus sapientiæ in bonis filiis meditatur, non pro utilitatibus terrenarum rerum interveniens, sed pro nostri Patris gloria totum pietatis impendit affectum, ita dicens: *Sanctificetur nomen tuum.* Nomen itaque Patris filiorum est, quoniam Pater non nisi ex filio appellatur, sicut nec filius nisi de Patre dicitur. Relatio **321** quidem ad Filium refertur, quoniam nemo eorum secundum se, sed secundum alterum appellatur. Unde Filius ad Patrem ut sit Filius, et Pater ut sit Pater ad Filium refertur. Hæc enim invicem relata consistunt, quia alter ex altero nuncupatur. Hinc liquido patet, quia Patris nomen in Filio est, sicut e contrario in Patre Filii esse monstratur. Alioquin si non alter in altero esset, nec iste Pater, nec ille Filius diceretur. Idcirco quia nomen Dei Patris in nobis est, quatenus per adoptionem jure vocemur filii precamur: *Sanctificetur nomen tuum.* Non quod ille sanctior esse possit, qui omnes ex seipso sanctificat. Unde ait: *Sancti estote, sicut et ego sanctus sum; sed idcirco sanctificari nomen ipsius in nobis postulamus, ut sanctificationis suæ operetur augmentum, videlicet Spiritum sanctum suum nobis præstando, per quem charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, et clamamus Abba, Pater. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Qua de causa tunc sanctificatur Patris nomen in nobis, cum nos ab eo sanctificamur a quo præstatur omnis sanctificatio. Nam, sicut dignitas patris ad filios refertur, ita sanctificatio filiorum ejus nomini tribuitur. Quid enim aliud est sanctificatio nominis, quam infusio sancti Spiritus, per quem cor purum, mite, placidum et castum, omnique virtute præditum ad ejus præparam ingressum, quo sanctificetur adoptio libertatis? Sic itaque nomen Dei Patris sanctificatur in nobis, quemadmodum ipse Filius clarificatum se in suis discipulis alibi testatur; qui*

clara semper, sine ullo additamento detrimentove, divinitatis luce fulgebat. Nam inter cætera sic inquit : *Sanctificatus sum in eis (Ezech. xxxix)*. Et alibi : *In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis (Joan. v, 18)*. Ubi ergo sanctificationis suæ locum invenit, ibidem se sanctificari dicit. Pietas enim Patris præstantissima sibi conferri pronuntiat, quidquid suis famulis clementer ipsa largitur. Sic itaque sanctificatur in nobis, sicuti et magnificatur a nobis. Hinc quoque virgo Maria gratanti animo canit : *Magnificat anima mea Dominum (Luc. 1, 46)*, non quod magnus et excelsus Dominus, nullam habens consummationem, major minorve esse possit; sed quia, dum nos in eo crescimus, ille in nobis quasi magnificatur. Ac si dicamus : Pater, sanctificetur nomen tuum, ut tales simus qui sanctificationem **322** tuam non modo intelligere, verum capere valeamus; quatenus tu ex nostra conversatione spiritali sanctus appareas. Quod tunc recte sit, si, videntes bona opera nostra, glorificent Patrem qui est in cælis. Sed quam infelices hi, quorum operibus malis nomen Dei Patris blasphematur! Unde ne fiat, quia quotidie delinquimus, quotidie oramus, ut vivificatio et sanctificatio, quæ a Dei gratia sumitur, ipsius in nobis protectione servetur. Ac per hoc, nomen Dei Patris, quod in nobis est, per ablutionem sancti Spiritus, ne deterius quidpiam contingat, indesinenter sanctificatur. Quæritur ergo non abs re ab aliquibus, de quo nomine dicatur : *Sanctificetur nomen tuum?* Utrum quia a Christo Christiani vocati sumus, an quia a Deo Patre per gratiam adoptionis filii nominamur? Quod ex circumstantia lectionis illico designatur, cum præmittimus : *Pater noster, qui es in cælis*. Nullum enim nomen in nobis ampliori honore sublimatur, quam ut filii Dei per Spiritus sancti infusionem nominemur et simus. Quod videlicet nomen duobus crescendo sanctificatur modis; cum aut numero credentium latius propagatur, aut cum quantitate meritorum in credentibus amplius diffunditur. In utroque tamen quotidie sanctificatur, dum renati suo munere augentur. Verumtamen non ideo loquor, ut nomen Christianitatis in nobis sanctificari non debeat, sed quia adoptio in renascendo gradus excelsior meritorum consecratur. Alioquin neque Christianitas sine adoptione, neque adoptio sine Christianitate præstatur. Hinc quoque in Apocalypsi Joannis vincenti dicitur : *Dabo ei calculum candidum, et in calculo nomen novum, quod nemo novit, nisi qui accipit (Apoc. 11, 17)*. Per calculum quippe, mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus designatur. In quo nimirum calculo, unusquisque renatus in Christo, dum per adoptionis gratiam unum corpus in eo efficitur, nomen novum accipit, ut Patris filius dicatur, et cohæres Christi in regno Patris efficiatur. Ac si patenter dicat : Qui vicerit mundum et auctorem mortis, dabo ei cohæredem Christum et consortem, per quem hostis devincitur, et in eo nomen novum, de quo Isaias ante prædixit : *Vocabitur tibi nomen novum, quod os Do-*

A minavit (Isa. lxi, 2). Quod sane nomen nemo novit nisi qui accipit; tanquam si dicatur, **323** nullus dignitatem adoptionis moribus et vita defendit, nisi qui ipsum nomen divina prædestinatione ad æternam vitam nosse promeruerit; nam accipere ad prædestinationis gratiam refertur. Unde Baptista Joannes, cum de eodem Mediatore nostro loqueretur, inter cætera : *Testimonium ejus, inquit, nemo accipit (Joan. 11, 32)*; qui autem accipit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est, et ideo datur vincentibus calculus candidus, atque in eodem calculo, id est in eodem corpore Christi, nomen novum, scilicet sancta adoptio per quam filii nominamur. In qua nimirum adoptione prædestinatorum nomen, ut Deum diligant et proximum, consecratur.

B Hinc quippe scriptum est : *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem (Joan. xiii, 34)*. Nulla igitur dilectio major esse potest, quam inter patrem et filios, inter filios vero et fratres a Domino commendatur; et hoc est in calculo nomen novum discipulis collatum, quod nemo novit nisi qui accipit. Tanquam si dicatur : hujus virtutem nominis per omnia ignorat quisquis in mandato dilectionem fratris paterno amore non conservat. Profecto de quo nomine in eadem Apocalypsi repromittitur : *Scribam, inquit, super illum nomen Dei mei, et nomen civitatis Dei mei, novæ Hierusalem, quæ descendit de cælo a Deo meo, et nomen meum novum (Apoc. 11, 12)*. Igitur hæc inscriptio nihil aliud est quam sanctificatio nominis. Unde oramus : *Sanctificetur nomen tuum.*

C Quo utique stylo vel quo calamo super victores nomen Dei Patris inscribitur, audiamus. *Lingua, inquit, mea calamus scribæ velociter scribentis (Psal. xlii, 2)*; hic est, inquam, Filii Patrisque spiritus, cujus gratia nomen adoptionis, vel Christianitatis, inscribitur et sanctificatur. Quoniam, sicut Paulus ait : *Quia sumus filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corde nostro, clamantem : Abba, Pater*. Hinc certe dignitas nominis, hinc celsitudo meritorum : hinc reges sumus, hinc sacerdotes, hinc triumphatores, hinc nova creatura, hinc Christiani vocamur, hinc filii Dei sumus. Idcirco, ubi totius summa salutis, intimo sensu cordis oremus : *Sanctificetur nomen tuum*. Deinde sequitur :

D *Adveniat regnum tuum*. In qua supplicatione quid petimus? Nunquid eum regnare sine initio et fine indesinenter dubitamus? Nequaquam, quia rex est omnium sæculorum, cujus profecto imperium nec sine clauditur, nec initio terminatur; sed hoc petimus ut veniat illud regnum adoptionis, in quo hæredes Dei, **324** cohæredes autem Christi futuri sumus. Congruus quippe satis ordo petitionis, ut quia in priori supplicatione filiorum adoptio consecratur, in secunda, ut regnum quod filiis debetur, obsecremus; non enim oramus quod ei prosit, sed quod nobis. Quia, sicut, dum ejus nomen sanctificatur in nobis, nos utique sanctificamur; ita, dum ejus regnum poscimus adfuturum, nostrum quoque Christi sanguine vel passione quæsitum, oramus

promissionis advenire regnum. Quando cum evacuaverit Christus omne principatum et potestatem, omnemque virtutem, traditurus est nos regnum Deo Patri, triumpho virtutis suæ, ut sit Deus omnia in omnibus, contemplantibus nobis illud quod nec oculis vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quod Deus præparavit his qui diligunt eum. De quo nimirum regno dicturus est electis suis in fine: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv, 34). Sed ne dilatione animus torpescat, noverit pius exactor, quod, sicut quotidie in nobis nomen Patris sanctificatur, ut nos ad meliora virtutum opera valeamus; ita et regnum quod optamus quotidie advenire sentitur, dum evacuantur a nobis principatus et potestates, virtutesque aeræ potestatis, cum evacuantur vitia, et mundi concupiscentia extinguitur. Tum utique, cum his propulsis virtutum bona in nobis fragraverint, et odora mentium meritorum cubile mentis asperserint; tum profecto Patris regnum jam jamque advenire in nobis minime dubitamus. Cujus nimirum gustu inter pressuras sæculi validius solidamur, et ut integrius adveniat ad quod ingredimur, instantissime oramus. Age ergo, quisquis te adoptatum in regnum gaudes, dilata sinum fidei, extende longanimitatem spei tuæ, amplifica magnitudine amoris, et ora omni virtute mentis, omnique instantia cordis, ut hoc regnum quotidie non solum credentium numero augeatur, verum etiam in te, vel in cunctis qui jam Christiano censentur nomine, quantitate meritorum dilatetur, et, evacuatis malis, clarificetur virtutibus. Insuper extende oculum mentis ad illud ultimum re promissionis diem, quando si permanseris in adoptione audietur es: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum*. Extende igitur oculum fidei et charitatis, apprehende precibus simul omnia quæ magister veritatis paucis conclusit verbis. Ora Dei Patris in **325** cunctis adveniat regnum; ora, ut in credentibus, evacuatis malis, virtutibus amplietur, et resplendeat congruo deitatis honore; quatenus et tempore finiatur, atque æternitatis principio gloriosius beatitudine concludatur. Hæc enim dicere vel optare criminorum nemo audeat, quia nec videre tribunal judicis optat; eo quod in adventu ejus, non præmii palmam se percepturum sperat, sed teste conscientia protinus pro suis reatibus excipere magis poenam timet. Age ergo, quisquis es, saltem opta nunc in tempore, ut exuaris vitiorum malis, et veniat in te virtutis regnum; quia Deus virtutum est et non vitiorum. Opta igitur in membris Christi ut numero colligaris, et quicquid orat universum corpus in toto, ad membrum usque perveniat, si forte spe ac fide vel charitate fueris recreatus: ut simul capiti ac membris orando, agendo, vita et moribus deinceps fideliter collabores. Alioquin licet venire illum non velis, hoc iudicium non effugies, et poenam quam formidas male victus excipies. Disce, velim, longanimitatem, et consuesce infatigabiliter laborare. Ecce

quandiu est quod sancta Dei Ecclesia illud orare cepit: *Adveniat regnum tuum?* tamen licet quotidie augeatur, adhuc differtur. Quod nempe, idcirco dixerim, si petieris, ac forte illico non obtineas, ne fatigeris instantius in agonia desudare: quia regnum Dei dilatione quæritur, spe jam certa tenetur, a quo quod per fidem gradimur, et nimio charitatis ardore quicquid obstiterit revincimus, et per eandem ad illud donec perveniatur, infatigabiliter desudamus.

Fiat voluntas tua. Par quoque et huic intelligentiæ sensus est. Non enim quisquam est qui Deo, ne fiat ejus voluntas, obsistere vel contradicere possit. Præsertim cum scriptum sit: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in caelo et in terra* (Psal. cxxxiv, 6). Sed hoc oramus ut libertatem arbitrii nostri ejus per gratiam sociemus ipsius voluntati, ut qui vivit, jam non sibi vivat, sed voluntas Dei libera in omnibus impleatur. De qua nimirum voluntate sanctis Apostolus testatur dicens: *Voluntas Dei est sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a carnalibus desideriis* (I Thess. iv, 3). Et alibi Dominus: *Hæc est, inquit, voluntas Patris qui me misit, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam* (Joan. vi, 40). Quapropter et hic non quod illi, sed quod nobis prosit, devote oramus. Cum ergo dicimus, *Fiat voluntas tua*, cogitandum est qua fide dicamus, quæ **326** charitate; quia nemo hæsitans de Patris voluntate unquam recte orat. Idcirco magna fides, magna devotio, magna securitas, de incommutabili Domini bonitate scire quod nihil mali velit, imo, secundum **C** Apostolum: *Omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire* (I Tim. ii, 4). Nullus igitur ista ex affectu potest dicere, nisi qui pro certo credidit, omnia quæ videntur, vel quæ non videntur, prospera vel adversa, Deum pro nostris utilitatibus dispensare. Oportet enim fide devota credere, magis eum pro nostra salute sine ulla intermissione esse providum ac dispensative sollicitum, quam nos ipsos pro nobis. Unde, si quis ista deliberato vel fixo tenet animo, semper ad ejus pendet voluntatem, nihil de se præsumens, diebus ac noctibus jugiter implorat illius in nobis fiat voluntas, quæ nunquam falli potest, nunquam immutari, nunquam ullis affectibus depravari. Nam ejus voluntas salus est omnium. Hoc quippe noverat idem unicus Filius magister veritatis, cum dicebat: *Pater, transeat a me calix iste, verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat* (Matth. xxvi, 39). Et alio in loco: *Non veni ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris* (Joan. vi, 38). Plus enim de Patre quam de se humanitas assumpti hominis præsumebat, ut omnibus ostenderet quanta et qualis fiducia in ejus debeat consistere voluntate. Nulli dubium, secundum quod Joannes ait: *Qui fecerit voluntatem Dei, maneat in æternum* (I Joan. ii, 17). Idcirco dilatentur animi, crescat affectus, concipiamus mente quod oramus; quia quicquid magister cælestis docuit verbis vel exemplis, hæc est voluntas Patris, ut omnia compleantur. Ad hoc quippe scripta vel gesta

sunt, ut fideliter pro salute nostra operibus peragamus. Unde provideat unusquisque in se quid velit, quid in corde gerat. Quod si viderit voluntatem suam in aliquo a Dei voluntate discrepare, corrigat pravitatem suam, ne quod verbis orat, moribus contradicat. Hinc quippe scriptum est: *Et a voluntatibus tuis averte* (Eccli. xviii, 30). Sed quia de cœlo anima, pars cœli sumus; de terra vero corpus, pars terræ esse convincimur; ideo adhuc, sicut ait Apostolus: *Curo concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (Gal. v, 17). Unde dumtaxat velle quantisper adjacet, perficere autem bonum non invenimus. Ideo oramus: *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo*, videlicet in spiritu, *sic et in terra*, quatenus caro et anima ille spiritalis sit homo, de quo canit David: *Cor meum, et caro mea* **327** *exultaverant in Deum vivum* (Psal. lxxxiii, 3); et idem: *Sitivit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea* (Psal. lxxii, 2). Quis enim ignorat in angelis aut in spiritalibus, quia Deus spiritus est, esse voluntatem Dei? Nam qui adhaeret Deo unus spiritus est. Ubi ergo unitas regnat, nulla dissensio esse potest. Cæterum, si quis terra est, et in terram ibit. Nam et hoc loco per terram carnalitas designatur, per quam malignis spiritibus in nobis datur accessus. De quo David: *Dum appropiant, inquit, super me nocentes, ut edant carnes meas* (Psal. xxvi, 2). Et serpenti in paradiso: *Terram, inquit, comedes cunctis diebus vitæ tuæ* (Gen. iii, 14). In qua nimirum terra, quia contra voluntatem Dei agitur, et adversatur contra Deum carnalis homo noster, rogamus.

Fiat voluntas tua in terra sicut in cœlo. Non ut terra permaneat, quatenus illa manente in ea tua fiat voluntas, sed ut transeat quidquid in nobis terrenum est aut carnale, et fiat spiritale atque incorruptibile. Alioquin in terra, quæ quarta elementorum species est, quid minus quam in cœlo Dei voluntas tanquam agitur? Omnia quidem rerum elementa, et quidquid in eis aut ex eis est, ejus subjacent potestati. Omnisque natura illius imperiis famulatur, etiam et in adversas transit jussu dominante species vel figuras, nec est aliquid quod reluctetur ejus dictis. Sed quia solis hominibus in terris libertas arbitrii concessa fuit, sicut angelis in cœlestibus, docemur denique precari ut, sicut illi jam per gratiam voluntati ejus inhaerent, ut ultra nec peccare, nec quidpiam contra ejus voluntatem velint aut possint agere; ita nos illi cōmiamur, qui adhuc in terra sumus, quatenus cum eo per ejus voluntatem unum simus. Quid enim felicius possidemus quam si Dei voluntatem perpetuam nobis conservemus? Cujus velle summum bonum est et virtutum omnium dedicatio, vitiorum quoque peremptio, et perpetuitas æternæ beatitudinis. Hac quippe voluntate terrena cœlestibus sociantur. Unde perpendat fidelis animus quantum sibi et sæculo mortuus esse debeat, si veraciter vult orare quod magister veritatis docet; alioquin, quisquis suum velle suumque nolle, adhuc in corde abstractus, fovet, Patris velle in se impleri fideliter minime rogat. Pro quo, admonitus, caveat ne

quando dicatur ei: *Hic labiis me honorat, cor autem ejus longe est a me; longe utique a salute, quia voluntas Dei salus nostra creditur.* Idcirco, etsi aliter velimus, semper orandum est **328** non nostra sed illius voluntas fiat. Quod si eadem quæ Deus vult, ipso aspirante jam volumus, non nostrum sed Dei munus est. Ideo, magis de illo quam de nobis præsumentes, submissi ejus præstantissimæ voluntati, recte oramus: *Fiat voluntas tua in terra*, id est in nobis, ex ea parte in qua terreni sumus, sicut in cœlis est, in quibus ipse habitas. *In cœlis* utique, ut diximus, non in istis materialibus, sed in sanctis angelis in quibus perfecte Deus Trinitas operatur; vel etiam in sanctis, quos de terrenis elevans ad sublimia per gratiam jam cœlos fecit. In quibus profecto cœlis, Dei plena voluntas et perfecta adimpletur, cum in nullo ab ea eorum aliquis discrepare potest ulterius aut deflectere. De qua nimirum voluntate David canit: *Ut videam voluntatem Domini, et risitem templum sanctum ejus* (Psal. vi, 24). Hinc quoque et Isaias propheta in persona Patris ait: *Et in omnibus mea voluntas* (Isa. xlvi, 10). Unde oramus ut, sicut est jam in cœlis, id est in angelis et sanctis ejus, etiam et in nobis, quia adhuc ex parte terra sumus, voluntas Patris, de qua recte nemo qui fidelis est dubitat, penitus impleatur; quatenus spiritalia et divina in omnibus et in singulis agantur, et terrena deficient. Sed scrutandus est animus, et nutrienda fides, atque intelligentia uberius dilatanda, Patris voluntas quam locuples sit, quam sancta, quam **C** justa et rectissima, quam pia, quamque omnibus proficua. Nam omnium creaturarum existentia, sola voluntas Dei fuit, quia ejus voluisse, fecisse est. Et ideo rectum est ut illa voluntas, qua creati sumus et per quam existimus, in nobis fiat et permaneat, ne, ab ea destituti, mox veluti rei condemnemur. Nihil ergo justius quam ut voluntas Dei, qua subsistimus, agatur in nobis, quatenus ab ipsa, per ipsam, ad ipsam, feliciter quandoque perveniamus. Nam sicut nulla alia causa est cur existimus, nisi sola voluntas Patris, ita nulla alia causa esse debet cur vivamus, nisi ut voluntas ejus in nobis omnibus compleatur, et ad quod voluit nos esse, satis devoti perveniamus. Cæterum quod terra sumus, de maledicto est; quia **D** *terra es, inquit, et in terram ibis* (Gen. iii, 19). Et ideo petimus ut voluntas Dei, quæ de terra cœlos fecit, fiat in nobis, quatenus et ipsi cœli simus. Et notandum quod non ait: *Fiat voluntas nostra sicut tua, aut Fiat voluntas quæ in terris est, sicuti illorum qui sunt in cœlis; sed ait: Fiat voluntas tua sicut in cœlis, et in terra.* Ut sicuti illi jam non sibi vivunt, **329** sed voluntas ejus in eis vivit, et per eos quæ vult operatur; ita et in nobis et in omnibus qui adhuc terreni sunt, voluntas Dei fiat, et quæ salutis sunt operetur. Non enim oramus tantum ut velimus quæ bona sunt, quia velle et non perficere infirmitas est, sed libere petimus ut ejus voluntas, quæ valde dives est, nihilque infirmitatis habens, nihilque mali admittens, fiat in nobis, quatenus omnia ipse operetur

in nobis. Quia quicumque spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Cæterum, qui post suas voluntates adline ire sinuntur, veluti iræ filii, sua infelicitate pascuntur, nisi quandoque ad voluntatem Dei bonitate ipsius vincantur, et ditissima virtus Christi eis subvenire dignetur. Porro hi qui jam quæ Deus vult, divinitus inspirati, ardentem volunt, nec talem voluntatem operibus consequuntur, quasi perfectionis gradum tenent, nec adeo beati existimantur. Unde doctor egregius, ut præmissi: *Velle, inquit, adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio (Rom. vii, 18)*. Et ideo instanter quod perfectius est obsecramus: *Fiat voluntas tua sicut in cælo, et in terra*. Quia, licet in terra fiat voluntas tua per potestatem, tamen longe aliter jam fit in cælis per gratiam. Unde oramus non qualitercunque, sed *fiat voluntas tua, sicut in cælis et in terra*. Ut sicut in cælis non nisi tua voluntas regnat et operatur in cunctis: ita et in terris operetur in omnibus, et gratia tua voluntate ditissima obtineat universos. Ex quo perpendat devotus animus, quam latissimo sinu charitatis orandum est, quæ fide corroboranda est supplicatio, vel quanta spe pascenda sit devotio. Nam voluntas Patris eadem est quæ et Filii atque Spiritus sancti. Quia non aliud vult Pater quam Filius, neque Filius aliud quam Pater et Spiritus sanctus. Sed Patris et Filii et Spiritus sancti sicut una deitas, una virtus, una potestas, ita una et incommutabilis voluntas. Propterea cum ad Patrem oramus, ut illius in nobis fiat voluntas, sic accipiendum est, ut Filii ac Spiritus sancti in nobis voluntas impleatur. Idcirco quæcunque Filius docuit, aut Spiritus sanctus divinitus inspiravit, obsecrandum est, ut in nobis operibus peragantur; quia hæc est voluntas Patris ut secundum Deum vivamus, et præcepta ejus in omnibus observemus. Sed quia ad hæc minus idonei sumus, nostris prætermisissis voluntatibus, instanter oramus ut illius in nobis fiat voluntas, et nos ei subditi simus, quatenus adoptio quandoque nobis **330** jam indulta præstantius concedatur. Et notandum quod, sicut in Decalogo tria præceptorum ad Deum pertinere probantur mandata, ita et in hac formula orationis, secundum interiorem hominem, Deus Trinitas in nobis consecratur; imo nos illum in nobis advocantes, ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota virtute, per hæc tria plenius consecramur. Quatuor siquidem sequentium preces, ad præsentis vitæ præsidia pertinent, tria autem hæc ad futuræ adoptionis gratiam diriguntur. Nam terrenus homo noster quatuor elementis subsistit, et ideo bene quaternario precum numero quotidie relevamur. Cæterum futura illa adoptio voluntate Dei circumfusa, regnum Deo Patri, ut sit Deus omnia in omnibus, solidissimum, ac deinceps sabbati requies, et plenissima beatitudinis sanctificatio in omnibus erit. Tunc sane integer homo noster illud charitatis præceptum implebit, ut diligat Deum ex toto corde, et ex tota anima, atque ex tota virtute. Interim tamen oramus, fiat in nobis quod futurum est, ut sicut filii et imi-

tatores Christi, qui ait: *Si quis fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, soror, et mater est (Matth. i, 12)*; atque idem de se: *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris (Joan. vi, 38)*. Sed ut fiat voluntas ejus in nobis, prius inspirante gratia divina, maneat prompta voluntas, secundum Deum, et sic oremus, *Fiat voluntas tua*, ut quod ex nobis est minus possibile, ejus dono compleatur, ut ibi incipiamus vivere ubi futuri sumus. Volunt quidam voluntatem Patris ad personam sancti Spiritus referri, et venturam regnum ad personam Christi, de quo pueri qui præcedebant et qui sequebantur clamabant, dicentes, *Benedictum regnum Patris nostri David (Marc. xi, 10)*. Cæterum ad personam Patris, sanctificationem ipsius nominis pertinere quis dubitare poterit? Nos tamen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sicut unam voluntatem esse dicimus, ita unum regnum et unam sanctificationem totius Trinitatis catholice confitemur; licet diffusio charitatis, id est prompta voluntas et Deo devota, ad Spiritus sancti gratiam referatur, sicut et regnum ad Christi triumphum, qui devictis hostibus triumphavit; per ejus victoriam Deo Patri reconciliati, gloriamur per adoptionem, ut hæredes ejus, cohæredes autem Christi simus divinitus consecrati. Hæc autem progenies adoptionis in futuro amplius et **331** perfectius est præceptura, et ideo de his hæc pauca sufficiant. Cæterum ad ea quæ hic sunt necessaria, interim mentis oculum dirigamus, quatenus, his perceptis, ad ista quæ sunt sublimiora in fine quandoque veniamus.

Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. In qua nimirum petitione, quæcunque sunt necessaria præsentis vitæ, ut ad futuram pervenire possimus, omnia videtur petenda docuisse. Nam in eo quod ait, panem nostrum *πρωτότοιον*, id est supersubstantialem, illud nobilitatis et substantiæ illius significat qualitatem, quod super omnes substantias sit, et super omnes creaturas sublimitas nature ipsius excedat. Hoc quippe significantius expressit, cum supersubstantialem posuit; quia ipse est panis vivus ille qui de cælo descendit, de quo qui edunt, adhuc esuriunt, et ideo quotidianum cum alius Evangelista (*Luc. xi, 5*) nominavit. Veruntamen in via quotidianus, in patria vero æternus, unde per Joannem, si quis ex hoc pane manducaverit, non morietur: *Ego sum, inquit, panis vivus, qui de cælo descendi, si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem dabo caro mea est, pro mundi vita (Joan. vi, 51, 52)*. Et paulo post, dum ad hæc litigarent Judæi semper increduli: *Amen, amen, dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere cibus, et sanguis meus vere est potus, ac cætera quæ sequuntur (Ibid., 53, 54, 55, 56, etc.)*. Patet igitur quam instantissime hunc panem petere debeamus, sine quo in Christo vivere

non valemus. *Qui manducat me*, inquit, *et ipse vivet propter me*. Vivet autem jam alia vita, quia qui manducat hunc panem vivet in æternum. Sed si de hoc pane accipiendum est, scilicet de Christi corpore, non absurde quæritur cur non quotidie illum comedimus, absque intermissione dierum, sicuti eum dari nobis quotidie oramus. Nam et in orientalibus Ecclesiis plurimorum est quotidie non communicare, præsertim cum iste panis quotidianus dicatur. Alioquin si ex præcepto quotidie communicandum esset, nunquam sic indifferenter istud fieret in Ecclesia; nam sine scandalo quibus placuerit, illud faciant, et nemo sacerdotum est, qui aut quotidie agere prohibeat, aut præcipiat non intermittere. Quo constat aliter intelligendum, quia nec quotidie omnes parati esse possumus ad accipiendum: nam qui manducat indigne, iudicium sibi manducat. Idcirco aut quotidianum eum intelligimus, eo quod quotidie liceat immolari, et ab his qui parati sunt fideliter accipi, aut quotidianum ideo, quia ipse idem indesinenter interius per fidem et charitatem, cultu religionis ac spei, reficit nos, et pastu suæ dulcedinis consolatur. Nam sine ipso nunquam spiritaliter possumus vivere. Et ideo cum dicit hodie, ostendit eum quotidie sumendum, nec sufficere quod hesternam die illum percepimus, si non adhuc hodie et ad finem usque indesinenter sumamus. Docet denique nos, hanc quotidie orationem coram Patre profundere, ut ex ipsa quotidiana vitæ indigentia commoneamur, quod non sit dies quo non debeat cor interioris hominis illo pane intrinsecus confirmari. De quo David: *Et panis*, inquit, *cor hominis confirmet* (Psal. ciii, 16). Potest et istud quod dicitur, *hodie*, de præsentis vita satis intelligi, dum scilicet in hoc sæculo commoramur. Ac si dicat: Præsta nobis hunc panem, quandiu in hac sæculi via sumus. Novimus enim, nisi quis in hac vita eum perceperit, minime in futuro illius particeps erit. Nam sæpe, hodie, pro omni isto tempore accipitur, sicuti est illud: *Hodie si vocem audieritis* (Psal. xciv, 8). Quod si hoc loco ita accipiatur, tunc recte de corpore ac sanguine accipiendum erit, ut sit sensus: Panem nostrum da nobis, dum in præsentis vita sumus, quatenus nunquam, ab eo excommunicati, de Christi corpore præcidamur. Quia si quis ejus mandata non custodit, hunc panem indigne sumit. Quod satis per Adam cum peccasset adhuc in paradiso insinuatim credimus. Videte, inquit, ne forte sumat de ligno vitæ et vivat in æternum. Lignum autem vitæ, Christum debere intelligi, nemo qui Scripturas sacras legit dubitare poterit. De quo sumere prohibemur, quoties gravius peccamus, ne corpus ejus et sanguinem indigni accipiamus. Ex quo recte orare docemur, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, id est, tales nos exhibe, ut eum ex te jure sumamus. Sed quidam hunc sensum altius discutientes, panem quotidianum, spiritalia præcepta et divina quæ quotidie meditari debemus et operari, accipienda planius sanxerunt; eo quod regulam hanc orandi trans-

gredi non oporteat, vel addendo quidpiam, vel subtrahendo, vel aliquid immutando. Unde dilatandus est intelligentiæ sinus, et, si quotidie corpus Domini percipere non audemus, quotidie illum in mente, et omnia ejus præcepta, ardenti animo sumamus. Et ut plenius ea capere possimus, diebus singulis rogemus: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; cibus namque verus voluntas Patris est. Ex quo idem unicus ut nos doceret Patris Filius: *Meus*, inquit, *cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei* (Joan. iv, 34). Et alibi ad discipulos: *Operimini cibum qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam* (Joan. vi, 27). Meditatio enim legis divini, et præceptorum exhibitio, animarum est cibus. Nec dubium quin, sicut præsens vita constat in cibo panis, sic æterna vita constat in opere mandati. Hinc jam beatus dicitur, si quis in lege Domini die ac nocte fuerit meditatus. De qua profecto meditatione David, *Quam dulcia*, inquit, *faucibus meis eloquia super mel ori meo* (Psal. cxviii, 103). Ubi ostendit cibum vocari præceptorum eloquia debere, dum ea faucibus dulcia dicit esse, et non auribus. Similiter et Apostolus: *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus lac vobis potum dedi, et non escam* (I Cor. iii, 1); escam autem nominans spiritalium doctrinam. Unde quæso quis dubitet quod ideo immolatus sit Christus, ut salutaris sit cibus et vitæ potus? Ex quo sane clamat Apostolus: *Panem nostrum immolatus est Christus; itaque epulemur* (I Cor. v, 7). Sed in his ut copiosius deliciis affluamus, oremus instantius, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. In qua profecto petitionis clausula probabiliter tripertitus intelligentiæ sensus aperitur; licet Scripturas divinas sic oporteat omnes interpretari. Primum, juxta litteram, ab eo qui cuncta creavit, jure rogamus ut diurnam nobis necessitatis victum tribuat. Sed forte aliquis morebitur cur pro his oremus adipiscendis quæ necessaria sunt hujus vitæ, præsertim cum Dominus dicat: *Nolite solliciti esse quid manducetis aut quid induamini: quærite primum*, inquit, *regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (Matth. vi, 33). Quibus profecto verbis et hujusmodi exemplis æstimant docendam non hæc cum supplicatione Domino postulanda, sed tantammodo illa semper quærere quæ spiritalia sunt et æterna. Quod si ita est sentiendum, erat generalis Ecclesiarum consuetudo, quæ suis in precibus quam sæpe ea quæ sunt necessaria præsentis vitæ intentissime rogat, et quibus et in sacramentorum preces quamplurimè recitantur. Ex quo liquido patet quod, sicut laborare debemus manibus, nec tamen solliciti esse. Ita orare peculiariter oporteat, ab eo qui cuncta tribuit, ista percipiamus. Alioquin nunquid ingrati esse debemus, aut nunquid ea sine ipso percipimus? quod si ab eo, licet cum malis, istis participamur bonis, nos, quorum fides est adoptio, debemus humiliter petere quod clementer volumus impetrare. Attamen cum dicimus *panem nostrum*, præ-

sin segregamur ab eis quorum nec fides est nec adoptio. Quia, etsi iste omnium communis est panis, videmur alium quasi specialius deprecari, qui non nisi tantum noster esse probatur; quoniam corporis aut sanguinis Christi cibus solum est Christianorum, nec non et operis mandatorum atque doctrinarum alimenta tantummodo filiorum censentur. Cæterum iste communis, inquit cibus, nec recte admodum noster dici potest, quia et aliorum est. Ad quod fatemur quia, sicut pro his qui prædestinati ad vitam sunt, hic mundus factus et consistere creditur: ita et pro eis isti gratis accipiunt quæ illis, quia diligunt Deum, debentur; unde et noster jure dicitur, quia pro nobis, ut bonitas ejus ad omnes derivetur, illis porrigitur. Sed eorum nec quotidianus est cibus, quia perpetuitatem amoris, licet non sint ipsi perpetui hic in terris, radice cordis plantarunt. Porro illi quorum adoptio est, quia de crastino solliciti esse non debent, quotidianam tantummodo annonam postulant, largitatem Dei semper sibi ad futuram sperantes. Quod bene populo, qui ex Ægypto egrediebatur, gradienti per desertum, præcipitur ut singuli non amplius ad victum quotidianum, quam gomor unum colligerent; et si quidpiam aliquis alio plus collegisset, seu in crastinum ex eo reservasset, scaturiebant vermes illico ex illo, ita ut nec ultra cibus ille proficeret. Ex quo præsens Christianorum regula signabatur, quod perfecti quoque non debeant solliciti esse de crastino. *Sufficit enim diei malitia sua; crastinus dies sollicitus erit sibi* (Matth. vi, 34). Quod si plane laboriosum putatur et arduum, filiorum tamen debet esse ista perfectio ut sic vivant quotidie quasi mox morituri, et ibi spe semper pendeant, quo se credunt quantocius perventuros. Unde, quotidie orantes, triplice istum vitæ cibum quotidie, veluti fideles filii, de manu Patris percipiamus; ne forte accepta substantia, sicuti ille prodigus, longius ab eo recedentes oberremus. Sed talis profecto regula a paucis viris et rarissime **335** custoditur, talisque Patris amor et filiorum devotio vix servatur. Unde, sperantes in illius pietate, rejiciamus quæ mundi sunt, et ita vivamus, ut etiam cibo isto corporeo hic in via cum gratiarum actione, sine quo non possumus, quotidie pascamur. Deinde moraliter in lege mandatorum die ac nocte versemur, quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Matth. iv, 4). Constat igitur quod, sicut isto pane pascitur exterior homo noster, ita illo de die in diem interior reformatur. Atque per hoc, tam isto quam illo interim sustentamur; isto corpus in via alitur, illo anima et corpus simul ad æterna nutritur. Vescimur autem et spiritalem escam quotidie, dum aut in sacramento carnem ejus vel sanguinem assumimus; aut solummodo in mente, ipsum amando, credendo, sperando, interius ruminamus. Isto siquidem cibo ad æternam vitam Christo incorporamur, et cum eo unum corpus efficiamur; ideo nihil minus orandum ut ab eo illo di-

gne pascamur cibo, sine quo salvi esse nequimus. *Nisi manducaveritis]*, inquit, *carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quapropter sic vivendum est ut digni illo inveniamur, et sic orandum ut quotidie ista omnia competenter et sobrie ab eo percipiamus; ut ex uno quidquid in præsentiarum nobis necessarium est, impetremus; ex altero vero ut interius illis angelorum deliciis, in doctrina atque mysterio, quotidie, quando in tempore vivimus, spiritualiter participemus. Nec dubitemus in aliquo quia Deus Pater cum Christo simul nobis omnia donavit, aut præsentia vel futura. Unde illum, quia puer natus est nobis, et filius datus est nobis, oremus quasi thesaurum nostrum, oremus ut cibum nostrum; noster enim est, et ideo cum eo simul omnia nostra sunt. Idcirco petamus eum quasi nostrum, ut quomodo in fide illum jam tenemus, ita in re fruamur, et per eum a Patre cuncta impetremus. Noster quippe est, quia nobis jam jure debetur. Ideo oramus ut quod nostrum est per donum, quotidie tribuatur per effectum. Sit tantum ille cibus nobis quotidianus, et omnia in eo simul nostra erunt. Hoc est dicere: *Primum quærite regnum Dei, et omnia hæc adjicientur vobis.* Quæ nimirum omnia aliena sunt, quia non sumus de hoc mundo, et ideo prius quod nostrum est oremus, ut in eo cuncta impetrasse lætemur. Nam quod aliena sint reliqua **336** omnia, docet evangelicus sermo, ubi ait: *Et si in alieno non fuistis fideles, quod vestrum est, quis dabit vobis?* (Luc. xvi, 12.) Propterea quod nostrum est, ante omnia et super omnia requiramus, quatenus ille sit nobis panis, ille cibus, ille vita, pro cujus amore quæ mundi sunt omnia postponentes quasi aliena deponamus: et ideo non nisi diurnam, licet a Patre, alimoniam istam aut illam rogemus, ut in illo, de illo, ab illo semper aliamur. Quoniam nec locupletius cellarium invenitur, nec præstantius paratissimum quidem est et continuum; idcirco non aliud quæramus quam quod proprium et paternum. Sequitur:

Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Hic unusquisque semetipsum attendat, et cautionem coram judice voce propria proposuisse intelligat. Docuit enim hoc Magister pietatis, non solum ut nos invicem ad misericordiam inflecteret, verum ut peccantibus in se reus, ipse indulgentiam largiretur. In uno siquidem nobis subveniens, in altero vero peccantibus fratribus per eorum debita relaxans; in utroque tamen utrisque veniam elementer providit, et ad libertatem adoptionis singulos quolibet charitatis voto venire voluit. Unde diligentius unusquisque petitionem cautionis dignoscat; quia sicut promptus ad indulgentiam circa suos debitores extiterit, sic Deum in suis propitium habebit. Hoc enim sperare docemur a Domino, et in nostra ponitur potestate, quod cernimur dimisisse conservo. Nostra quidem sponcione astringimur: idcirco sicut debitores esse nolumus, ita nec habere cupiamus, quia in eorum per

sonis aut ligamur, aut absolvimur. Quod si putatur hic incertum, de quibus debitis, vel de quibus debitoribus dicatur, abjicienda est materies excusationis, et intelligendum planius ex omni debito tam culpam quam et pecuniaræ gravitatis, ut in quocunque tibi frater tuus reus fuerit, hoc relaxes. Nam et nos plurimis ostendit nexibus involutos tam delictorum crebra præsumptio, quam pecuniaria inhonesta quæstusque lucri contractatio. Ideo, prout facultas virium omnibus suppetit, debent singuli suis relaxare debitoribus pondera facultatis quibus oppressi tenentur debitis. Quia quisquis egenti fuerit inhumanus, Deo quæ sua sunt abnegat, cuius infinita pietas sic angustias suscipit miserorum, ut quidquid pauperi dispensatione benigna fueris largitus, sibi præstitum connumeret. Debitores autem **337** tribus obnoxii modis tenemur: cum aut quæ Divinitas prohibuit admittimus, aut quæ jussit non implemus; seu cum de propriis astringimur votis; quia et tum debemus, Christi beneficia gratis consecuti, omnia quæ promisimus, donec fidei mente singula reddamus. Sic itaque et in nobis tripliciter admittitur, quod remittere jubemur, nostris ut absolvamur reatibus. Dum injuste aut in animo lædimur, aut in corpore passionibus afficimur, aut in his exterius, quæ nobis jure competunt, quolibet injuriarum affectu prægravamur; quorum, quibusque debitoribus, seu peccati sit pretium, seu rerum, quod nonnunquam sine dilecto tenetur, debemus omnino fratribus relaxare, quatenus nobis nostra a pio iudice relaxentur debita. Maxime tamen pondus peccati, si ad nos pertinere probatur, ultronei remittamus; quoniam etsi debitum pecuniæ interdum juste repetimus, debitum delictorum nunquam petentibus sibi indulgeri absque damnatione nostra negamus. Unde præceptum est in hoc ipso Evangelio: Cum steteris ad orationem, remittite si quid habetis adversus aliquem, et Pater vester, qui in cælis est, remittet peccata vobis; si autem vos non remiseritis, inquit, neque Pater vester, qui in cælis est, remittet vobis peccata vestra (*Matth. xviii, 35*). Excusatio namque nobis nulla relinquitur, quia unusquisque nostrum secundum hanc sententiam in die iudicii iudicabitur. Sed cauti esse debemus ne aut ea quæ in Deum admittuntur, quasi nostra peccantibus relaxemus, aut ea quæ nostra sunt, veluti ex zelo Dei, causa vindictæ retribuamus. Solemus ergo, quod est gravius, erga illa quæ ad Dei omnipotentis injuriam prorumpunt, quasi clementes existere; erga illa vero quæ in nobis fiunt, licet parvissima, immites et inexorabiles esse: pro quibus non indulgentiam utrisque factis, sed condemnationem a Domino promeremur, quia ex ipsa nostra petitione durius condemnamur. Quid ergo est dicere: Dimitte sicut dimisi debitoribus meis, cum non dimiseris, nisi pium iudicem ex tua crudeitate ad severitatem vindictæ acrius provocare? Idcirco formam nobis imposuit, quemadmodum volumus iudicari. Unde indulgentibus summa

coram Deo jam fiducia respondet impetrandi: exigentibus vero, pœna in conscientia remordet dandam. Deus tamen mavult invenire cui indulgeat quam quem puniat. Ideo **338** in nostra posuit potestate, qua quisque conscientia Dei iudicium erga se provocet, et quomodo sententiam tanti discriminis valeat temperare. Nemo igitur se immunem a peccatorum debitis existimet, quia nemo sine culpa vivere potest. De quo Joannes apostolus: Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est (*1 Joan. 1, 8*). Neque perfunctorie hoc Magister veritatis discipulos docuit orare. Neque universalis Ecclesia false ista probatur dicere. Omnes quidem debemus, et ideo omnibus necessaria est Christi indulgentia. Propterea **B** devoti ex animo omnibus relaxemus, ut et potiora seu quamplura nobis a pio iudice relaxentur. Pecuniariam quippe proposuit orandi figuram, flagitiis comparatam, quoniam radix omnium malorum non solum cupiditas, sed et avaritia probatur, sine cujus semine vitioso nulla propemodum generantur scelera. Idcirco in utrisque servandum est, ut in quibuscunque possumus conservis subveniamus. Alioquin qui corda inspicit singulorum, ipse aut preces approbat, charitate in animo flagrante, aut reprobat illa refrigescere. Quia profecto prius corda viresque singulorum inspicit, et tunc ex eo munus voti, seu supplicum preces pensat. Hinc est quod primum ad Abel, deinde ad ejus munera respexisse legitur; unde placatus ea suscepit, quia eum quem prius aspexerat coram se rectum invenit. Quapropter **C** nemo se fallat, nemo se circumveniat; quicumque non dimiserit peccantibus sibi ex corde, frustra ante iudicem, cujus hæc sunt mandata, preces offert.

Et ne nos inducas in tentationem. Non quod Dominus dux et magister veritatis, qui via est credentibus, quempiam in laqueum tentationis inducat; sed abhorrens qui suis negligunt parere disciplinis, cum eos deserit et permittit ire quocunque ducuntur illecti, tum utique inducere eos perhibetur. Fit ergo iste loquendi modus in Scripturis divinis frequentissime, per id quod sinit aut præstat fieri, ut ipse facere dicatur. Habes quoque in bono quod Spiritus sanctus postulet pro nobis *gemitibus inenarrabilibus* (*Rom. viii, 26*), dum nos postulare facit; habes **D** in malo, dum dicit: *Et ego indurabo cor Pharaonis* (*Exod. iv, 21*), cum eum indurari permisit. Atque propheta: *Indurasti, Domine, cor nostrum, indurasti ne iremus post te* (*Isa. lxxiii, 17*). Non quod pius Dominus aliquem aut inducat in laqueum tentationis, aut induret, ne verbum disciplinæ queat **339** suscipere: sed quia, dum iudicio suo vero et justo nos deserit, quasi inducere in sacris litteris figuratur, et dum nos sinit infidelitate cordis interius congelescere, quasi indurare dicitur, quia non resolvit ad calorem amoris, quos novit frigescere ab illo, qui sedem suam ad Aquilonem posuit. Unde sponsa in Canticis: *Surge, Aquilo, et veni, Auster, perfla hortum, ut fluant aromata illius* (*Cant. iv, 16*)

Alioquin, nisi animus divino fuerit adiutus suffragio, cito flante vento tentationis ad ruinam impellitur. Hinc est quod petimus : *Et ne nos inducas in tentationem*, id est, ab eo qui male tentat ne sinas nos induci. Deus enim intentator est malorum. Hinc scriptum est quod Deus neminem tentat. Non quod non tentaverit Abraham et Jacob, seu electorum quamplurimos ad salutem, sed quia ad malum neminem tentat, et ideo intentator malorum dicitur. Inducimur autem in tentationem, cum tentatio nos vel parum fregerit; neque enim oramus ut non tentemur, sed ne inducamur in tentationem, id est, ne nos tentatio vel ad modicum vincat; hoc quippe est dicere, ne nos inferas in tentationem, quod Paulus præmittit dicens, quod faciet cum tentatione, etiam providebit ut possimus sustinere (*I Cor. x, 13*). Nam non ideo beatificatur quispiam, quod non tentatur, sed quia post tentationem victor divinitus coronatur. Hinc quippe scriptum est : *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ (Jac. 1, 12)*. Constat igitur quod omnibus tentatio necessaria est, et omnes tentamur. Sed quia vires nostræ ad ea non sufficiunt superanda, oramus medullitus cordis, *Ne nos inducas in tentationem*, hoc est, ne sinas nos ire ut vincamur; ac si dicatur : *Infer tentationem, ut probemur, et præsta suffragium ne vincamur, quatenus post triumphum victores coronemur*. Veniunt quippe venti, impellunt flumina, feriunt undæ, coacervantur immensi gurgites, petimus ne nos inducas, hoc est, ne tuo nos destituas auxilio, ut tentatio vincat; tu enim de cælo clamas, adhuc certantibus in agone militibus : *Confidite, ego vici mundum (Joan. xvi, 33)*. Ac si dicatur : *Si formidatis inter innumeratos hostes, si timeris propter immensam mundi sævitiam, si vires contra violentos eorum impulsus pro diffidentia franguntur, si laquei hinc inde parati tenduntur, si caligo tenebrarum, ut impingatis cæcitate pressi, aspergitur, 340 si ab innumeris coangustamini casibus, et circumdati vallo jam tandem fide infirmamini, confidite, ego vici mundum*. In mea siquidem victoria triumphus vester erit. Inter quæ nimirum mala, culpis exigentibus, ne nos deserat recte oramus, ne inferat nos in tentationem. Ac deinde subjungimus :

Sed libera nos a malo. Quibus duabus precibus regno diaboli exuimur, scilicet quantum ab eoeducti sumus, ne rursus illo inficiamur; et quantum adhuc propter infirmitatem carnis in eo sumus, quantoocius inde liberemur. Nam in eo quod dicimus, *libera nos a malo*, non minus de invisibili, quam de visibili liberari malo petimus. Præcipue tamen ab illo nos exui malo rogamus, a quo retinemur, id est, a diabolo et a peccato, quod ex diabolo quotidie propagatur. Verumtamen et ad finem oratio dirigitur, quia ab omni malo tunc penitus liberabimur. Nam quandiu hic sumus, sine illo malo quo caro atteritur et animus frenatur, esse nequimus; verum cum corruptibile hoc induerit

A incorruptionem, et mortale immortalitatem, tunc utique ab omni malo funditus liberi erimus, qua libertate Christus nos liberabit. Interim tamen et a malo sæculi hujus liberari poscimus, ne gravemur angoribus et pressura corruptionis. In qua nimirum petitione, oculus tam ad præteritum, quam et ad præsens, nec non et ad futurum extenditur tempus; seu ab illo quod admisimus, seu ab eo quo tene-mur adhuc malo, interioriusve, seu ab illo quod imminet in futuro, modis omnibus liberemur. Namque omnis corruptio mala est utique, quia a malo, id est, a diabolo exstitit; et ideo dum oramus, libera nos a malo, integritatem futuræ vitæ precamur participare, ut tandem ad eam feliciter pervenire possimus. Quid igitur deest quod istis non contineatur septem precibus, seu ad præsentem vitam, seu, quod majus est, ad futuram? Ex quo profecto liquet quod in eisdem res potius docuit Christus, quam verba. Unde non aliud orandum jure credimus, quando quidquid ad salutem fit, quod est in nomine Jesu petere, totum inibi deprecamur; ubi si recte pensamus mirabilis ordo ascensionis monstratur. Nam, sicut septem dona Spiritus sancti a summis incipiunt, et ad finem, id est usque **341** ad initium sapientiæ, gradatim decurrunt : ita et ordo precum a summis usque ad finem, ut a mundi malis liberemur, extenditur. Unde in utrisque si a fine incipimus, ad perfectionem fit gradalis ordo virtutum septem : et si a summis, quia ista de supernis æque accipimus, fit rursus identidem ordo descensionis. Sed quia per operationem harum, nos ab imis ad summa consurgimus, septem beatitudines, ut prætulimus, quæ nostro labore per eadem dona quaeruntur, ut nos ad altiora doceant elevari, de imis ad summa gradatim veniunt. Habemus ergo in principibus eadem ut impetremus dona, in donis vero, ut operemur Spiritus sancti mandata : deinde in operatione beatitudines quibus coronemur, illico consequuntur. Ac per hoc oremus ut percipiamus, perceptis vero donis operemur quæ jussa sunt; operantes autem præmeditemur quatenus ad singulas beatitudines divinitus adjuti quandoque perveniamus. Nam sicut a malo per spiritum timoris liberamur, ita liberati ab eo, non minus spiritu pauperes quam rebus esse cupimus, deinde cum dicimus : *Ne nos inducas in tentationem*, spiritum pietatis rogamus, ut mansuescat interior homo noster, et mites simus, ne, ullo nos monente, tentamentorum incidamus laqueos; imo agamur spiritu pietatis, ne ullis exasperemur malis et perviam justitiæ gradientes sine ulla impietate mentis ac corporis evadamus. Nam in eo quod petimus dimitti nobis debita nostra, non nisi spiritu scientiæ rogamus, quia delicta nostra scire vel intelligere, illo ex dono possumus. Hinc quoque David ait : *Delicta quis intelligit?* Ac si patenter dicat : Nemo nisi qui spiritum scientiæ Dei ex dono possederit. Intelligere enim pro scire dixit, quia divina et spiritalia intelliguntur terrena vero, et quæ

carnis sunt, proprie sciuntur. Unde quidam doctorum inter sapientiam et scientiam hoc esse sanxerunt, dicentes sapientiam ad contemplationem futuræ vitæ pertinere, scientiam vero ad usum temporalium ut his bene utamur. Quæ profecto scientiæ virtus in evitandis malis, sive intelligendis, vel appetendis bonis versatur, quia per eam prius veritatis agnitio repulsis malis participatur. Propter quod nostra et aliorum vitæ contagia lugere indefessis precibus hortamur, et ad superna cœlestis patriæ desideria copiosius inardescimus. **342** Quibus duobus, vitiorum scilicet præmiiq̄ue, finibus bene utimur, cum et illa lugentes penitus vitamus, et ista desiderantes amplius omni ardore charitatis concupiscimus. Magnus itaque quisquis tribus istis gradibus subrigitur; nam dum liberatur a malo, hæret jam illi summo bono; et dum postulat, confitetur esse sectandum. Qui cum liberatum se aspexerit, petit a quo liberatur, ne se inducat in tentationem, ne rursus in malum ruat. Ubi aperte illius potentia prædicatur, sine cujus permissu adversarius nihil valet; et dum permittitur culpæ exigentibus, quasi nos inducere videtur. Unde omnis timor noster, spes et devotio, cultu religionis convertatur ad eum, dum constat quod in tentatione nihil inimico liceat, nisi potestas nocendi ab eo tribuatur, quæm petimus, ne nos inducat. Deinde quia in hac vitæ sine peccato renatis vivere non vacat, bene hac prece utimur, ab his liberari, ut doceamur ex ea, charitatis officio, quid et ipsi agere in fratribus debeamus. Sed quia necdum visione Dei et virtutum plenitudine integrè fruimur, cibus nobis in via necessarius est quotidianus, ut ex eo refecti, quandoque ad patriam redeamus. Unde illico, panem nostrum quotidianum petimus, ad quem nemo sine spiritu fortitudinis pervenit. Hinc sane scriptum est: *In sudore vultus tui vesceris panem tuum* (Gen. iii, 19). Ubi ergo sudor quæritur, labor utique designatur, et ubi labor, ibi spiritus fortitudinis necessarius probatur. Ubi vero spiritus fortitudinis adfuerit, ibidem iustitiæ esuries indefessa præmeditatur, quia iustitiæ plenitudo æternus est cibus. Diurnus autem, ut quotidie illam esurientes, quam Christus docuit iustitiâ impleamus, ut sit panis ille qui de cœlo descendit in prece, iustitiâ in exhibitione, spiritus fortitudinis in refectione; quibus duntaxat quatuor virtutum donis reliqua tria in fine plenius consummantur, quandoquidem voluntas Dei in terris, sicuti et in cœlo, spiritu consilii moderatur: quia nihil aliud vult Deus quam quod consilii est, et per eum omnia diriguntur. Sane unum est illi velle atque consulere. Neque igitur in parte distenditur, ut aliud habeat volendo, aliud consulendo. Nam nos quam sæpe aliud nolumus, et aliud consilii esse cernimus. Idcirco interdum perverse gradimur, **343** propter quod spiritus consilii est necessarius, ut ex illo voluntas Dei in nobis dirigatur, quatenus jure misericordes esse possimus. Restat plane spiritus intelligentiæ, ex quo illud regnum futurum ingredien-

libus declaratur, et cordis munditia tribuitur; quo nimirum oculo reserato Deum ibidem sicuti est regnantem visuri sumus, ubi spiritus sapientiæ complebitur illa septima sanctificatio nominis ejus; quam denique, non in senario, qui perfectus ab omnibus prædicatur, neque in alio retro numero decuit postulari, sed in septenario in quo illa signatur sanctificatio diei septimi, ubi Deus requiescens ab omni opere suo suam sanctificasse requiem enarratur. Non quod post laborem requieverit, sed quia quæ perfecta fecit, in se requiescere concessit. Nam omne quod est, ita ab illo et per illum est, ut totum ei debeat quod est. Idcirco perfectione senarii regni adventus poscitur, quatenus occurramus omnes in virum perfectum et mensuram plenitudinis Christi; deinde nobis in illo requiescentibus, sanctificetur ipse in nobis, dum nos in illo sanctificamur. Quam profecto sanctificationem a principio in se credentibus repromisit, dum illam sanctificasse legitur diem, quæ perfectionem omnium sequebatur rerum. In qua Deus in sese requiescens, non etiam non alibi quam in se requiescere concessit. Quam sane requiem jure poscimus in nobis sanctificari, ut perenniter in eum sanctificati requiescamus. Iste est igitur digitus summi pontificis Christi, quo septies ejus respergitur sanguis, ut in eo a lepra immunditiæ sanctificemur. Nam per digitum Spiritus sancti gratiâ designatur, quo preces nostræ et beatitudo donorum expletur, et omnia præsentis vitæ contagia expiantur. In qua nimirum septima sanctificatione pax veræ beatitudinis firmatur, præstatur adoptio, sapientia plenissime condonatur. Hinc quoque Paulus ait: *Pacem sequimini et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum*. Verum omnis virtutum dedicatio ad hanc ultimam porrigitur sanctificationem, quia post perfectionem senarii, de dono immortalitatis vestiti, ipsius aspersione sanctificamur, ut deinceps in illo requiescentes incommutabiles per eum et sancti maneamus. Moneo igitur lectorem hos septem gradus **344** donorum et precum diligentius contemplari, quia non sine causa plurimis in locis, isto sub numero omnis perfectio et vera requies prædicatur. Nam Christus Jesus omnibus venit. Venit enim admodum docere sapientes et insipientes corde, omnique sexui et ætati præcepta salutis dare. Idcirco compendiose sagis, non modo mandatorum tradidit disciplinam, verum etiam donorum ac precum, ut verbis paucioribus memoriæ res multiplices et pernecessarias commendaret. Si quomodo simplicitas fidei, velociter addisceret, salutis suæ sufficientiam, et prudentia ingeniosorum amplius profunditatem mysterii obstupesceret. Hinc Isaias vaticinatur dicens: *Sermonem abbreviatum faciet Dominus super terram*. Quem profecto sermonem ita abbreviavit, ut memoriter eum subito capere possint; ita rebus implevit, ut in præsentiarum nemo sine Spiritu sancti gratia, et cum ea rarus admodum qui omnia aut intelligere aut percipere possit. Unde precibus

elaborandum ut dona percipiamus ex gratia; donis vero agendum, ut pervenire possimus ad meritum gratiæ, deinde pro meritis beatitudinem speremus quærentibus concessam. Alioquin nec sine fidei precibus ad domum, nec sine meritis pervenitur ad beatitudinis gradum: quod sequens conclusio satis declarat.

Si enim, inquit, dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Unde patet quod unusquisque sua condemnatur infidelitate. At ille in utroque Pater incommutabilis manet, quia non potest viscera paternitatis amittere; imo quia filius esse non vis, tua crudelitate jure damnavis. Hinc ex omnibus hoc unum post prece[m] in sine conclusit, ut reduceret ad memoriam quid tu in oratione sponderas, quatenus in tua cognosceres potestate impetrare vineam quam postulas. Neque aliud primum exigit iudex apud quem rogas, nisi ut talis circa fratrem qualem eum exposcis circa te filium esse. Quod si fratri non parcas, Patri quoque infligis injuriam, quem rogas, et ideo jure condemnaris dupliciter reus. Primum, quia peccatis et debes, deinde quia monitus a iudice, petenti 345 fratri amore patris, ut tu ipse veniam acciperes, crudelis in utroque, veniam non dedisti. Propter quod nemo se circumveniat, quia qui prece[m] composuit, ipse cordis arcana penetrat, et talem te habet in prece, qualis exstiteris corde. Quibus ita inspectis, jam, quid ulterius prosequatur, expleamus.

Cum jejunitis nolite fieri sicut hypocritæ tristes, ac reliqua. Consequenter in omnibus filios erudit, quomodo jejungere debeant, exponit. Siquidem neutrius more hypocritarum pareant hominibus jejunantes. Non quod in die jejunii pro delictis et variis miseriarum casibus non oporteat contristari, sed affectatam vanæ laudis tristitiam vult procul abesse a nobis, ut in omnibus glorificetur Deus, et ad ejus laudem omnia referantur. Unde nec simpliciter, Nolite tritari, sed cum additamento: Nolite, inquit, fieri sicut hypocritæ tristes. Alioquin quomodo humiliabimus ante Deum animas nostras, præsertim cum oporteat nos contristari ad poenitentiam? Nam cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Hinc quoque illam tristitiam, quæ vanas sectatur laudes, damnat, eamque fugendam docet, de qua illico infertur.

Exterminant enim facies suas, ut pareant hominibus jejunantes. Finem quoque intentionis, sicut jam superius, reprehendit, et jejuniarum profectum docet extra jactantiam confecti corporis esse debere, neque de ostentatione squaloris favorem vulgi quærere. Quia decet omne jejunium nostrum in sanctæ operationis decore ponere, ut ei placeamus inde, cuius semper gloriam oportet sectari, et laudem infatigabiliter quærere. Et notandum quod sicut jactantia ex nitore vestium et decoris pulchritudine

subripit elatos, sic utique de nimio squalore et macie corporis vana gloria decipit incautos. Exterminant, inquit, enim facies suas, quod est aperte dicere. Extra terminos humanæ consuetudinis eas obducunt, et inusitato genere fœditatis semet afficientes, pallorem quærunt, quatenus dissimiles ab aliis videantur, ut ex ipsa vilitate carnis ultra homines prædicentur. Melius tamen, sicut in quibusdam codicibus habetur, demoliuntur facies suas, quam exterminant, dicimus. Quia exterminare, quasi extra solum est ducere; demoliri autem, quasi 346 dissipare, et obductu tristitiæ ac squaloris quasi ad nihilum omnem venustatem vultus redigere. Sed quodlibet horum acceperis, hypocritarum est, ut scenam larvarum gestantes, aliud in corde gerant, et aliud in superficie cernentibus se exhibeant. Non ut cultu veræ religionis virtutes Christi studeant, sed ut favorem vulgi excitent. Hinc est quod sequitur:

Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam, Suam itaque mercedem, et non adoptionem fidelibus repromissam, quia propriam gloriam quærentes, a Christo sunt alieni. Siquidem Deus non irridetur, Et ideo impræsentiarum fumosas vulgi laudes, et in futuro simulationis suæ mercedem damnationis receperunt.

Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, etc. Idioma sanctarum Scripturarum est, ut sic uni quasi omnibus, et sic omnibus quasi uni loquatur; idcirco singulari numero, tu autem, dixit, cum jejunas, ut unusquisque specialiter sibi intelligat hoc dictum. Cæterum notandus est locus, quod non omnia etiam Novi Testamenti præcepta juxta litteram sunt servanda. Alias autem fugientes in jejuniis hominum conscientiam, et vanæ laudis jactantiam, uncti capitibus magis ostendimur jejunare, et ridiculi erimus olei pinguedine delibuti. Verumtamen more Palestinæ provinciæ loquitur, ubi diebus festis solent ungere capita sua solemnia celebrantes. Ex quo liquet jejunantes nos festivos esse debere, et in diebus abstinentiæ lætitiâ spiritali pinguescere. Est namque interior homo noster, in quo sicuti a capite omnia membra corporis reguntur, ita a mente illius participantur partes, propter quod sæpe caput pro mente ponitur. Quam oportet denique in diebus jejuniarum sacro perungi unguento, illo videlicet de quo sponsa in Canticis ad Sponsum loquitur: Unguentum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ diligunt te (Cant. 1, 3). Quo nimirum unguento mens nostra peruncta, recte diligit eum, cujus amore interius perfusa, fragrat odorem, et virtutum odorama passim bonis operibus decorata respergit. At vero hypocritarum caput unguento ungitur adulationis, de quo Psalmista canens: Oieum autem peccatoris non impinguet caput meum (Psal. cxl, 3). Christus itaque factus est nobis unguentum, quod effusum per passionem mortis, totam domum, sanctam videlicet Ecclesiam, suo replevit odore. Idcirco non alterius causa jejunare

convenit; **347** sed illius spiritu profusi, debemus per abstinentiam macerare carnem, ut ejus passionibus participemus. Alioquin nisi ejus ungamur spiritu amoris, jejunia nostra vana erunt. Illo itaque oleo unctus est Jesus præ participibus suis. Illo ungamur et nos, ut opera misericordiæ cumulentur, implorantes spiritum charitatis, quo interius divinitus irroremur. De quo Propheta: *Impinguasti, inquit, in oleo caput meum, et calix meus inebrians quam præclarus est (Psal. xxii, 5)*. Quia nisi illo ungamur unctionis oleo, calix jejunii nostri nullo inebriatur pietatis affectu. *Unge, inquit, caput tuum, et faciem tuam lava; quod est manifeste dicere, Perfunde mentem spiritu lætitiæ, bonis operibus insudando, et faciem tuam, scilicet conscientiam, lacrymis lava, at munda sit in omni opere tuo mens et conscientia coram Deo. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 6)*. Alioquin in diebus jejuniorum nostrorum, nec caput sufficit misericordiæ operibus perungi sine pura conscientia, neque conscientiam sufficit lavare ab operibus peccati, si non bona quæ possumus instanter agamus. Unde ut reniteat caput Spiritus sancti gratia perfusum, purgetur conscientia ab omni labe peccati, et lavetur fonte lacrymarum, quatenus jejunium acceptabile fiat, et nos Spiritus sancti gratia delibutos candidioresque commendet.

Ne videaris hominibus jejunans, sed patri tuo qui est in abscondito. Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Hominibus itaque ille jejunat, qui favore eorum captus vanam gloriam quærit: ille vero Deo Patri, qui propter ejus amorem sese macerat, et quod sibi subtrahit alteri largitur. Nec non etiam is sibi jejunat et non Deo, qui avaritia pellectus, in posterum sibi de quo abstinuit, reservat. Porro autem qui Deo jejunat, pura conscientia intus in abscondito offert profecto ubi Deus Pater videat. Si enim per fidem ille intus in abscondito esse creditur, ibi est jejunandum quo ipse videat, quia non alibi videre potest, qui nusquam deest, quam quo esse probatur. Idcirco necesse est jejunans sic vivat, ut ei placeat, quem in pectore portat.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, et reliqua. Hæret hæc sententia circumstantialiter ubi ait: *Ne videaris hominibus jejunans.* Quia qui jejunat, seu reservando quod non ederit, seu gloriam sibi quærendo quod abstinuit, in terris utique **348** sibi thesaurizat. Omne enim quod pro terrenis commodis gerimus, in terris thesaurizamus. Et omne quod propter Deum agimus, ad cælum transponimus. Cælum autem hoc loco pro æternitate ponitur, terra vero pro transitoriis. Unde quidquid agimus, vel quantum agimus, pro æternis agere debemus, et in spiritalibus, ut in æternis feliciter vivere possimus. Nec itaque cogitandum, quod ista terrena præceptorum usibus distributa ibidem aggregata ad litteram inveniemus, sed pro servitutis nostræ operibus illos in Christo sapientiæ thesauros et scientiæ acquirimus. Neque enim in

A cœlestibus alii thesauri possidentur, neque illuc hinc alii transferri queunt. Sed dum ista propter Christum amittimus, ea quæ in ipso sunt, nobis thesaurizamus. Nam etsi specialiter de eleemosyna moneamur, generaliter tamen de omni opere virtutum accipiendum. Quia quidquid pro Christo temporaliter impendimus, illinc in eo æternaliter recepturi sumus. Unde illa quæ gerimus, semper eo studio agere curandum est, ut Christo placeamus, atque per hoc in illo thesaurorum arcana nobis recondita solerter præparemus.

Ubi nec ærugo nec tineæ comedunt; neque fures effodiunt nec furantur. Prætermissa igitur vanæ laudis cura, et invidorum obtreccatione, quibus duntaxat pretiosi corrumpuntur thesauri animarum, ponamus omnem spem nostram in cœlestibus, et ibi thesaurizemus, ubi per spem jam sumus, per fidem adhuc gradimur, per charitatem amplectimur. Verum hic omnia metallorum splendentia ærugo consumit, et vestimentorum renitentia tineæ vel vetustas vastabit. Et, ut evidentius loquar, quæcunque in munde possidentur præteribunt, unde tribus istis verbis. omnis concupiscentia mundi, et avaritiæ luxuriam condemnatur. Nam et moraliter, si quid in carne gerimus, thesauros in terra condimus, dum pretiosos corporis sensus terrenis desideriis occupamus. Ergo cum gula, seu fornicatio exercetur, talentum in terra confossatur æruginis consumptum, profecto quia ferreas mentes libido domat et erodit; deinde morum indumenta, ira, superbia, timor, et arrogantia, seu omnis vitiorum exercitus vastant, cum quibus si quid residuum fuerit, fures, dæmonum scilicet multitudo, effodiunt et furantur. Unde beatus Job, tactus dolore cordis, plangit dicens: *Et qui me comedunt 349 non dormiunt, a multitudine, inquit, eorum consumitur vestimentum meum sicut a tineæ (Job xxx, 17)*. Quibus sane verbis ostendit quod etiam, quos Deus probat interdum multis insidiarum dentibus corroduntur, et atteruntur sicuti a tineæ paulatim dum eorum indumenta subripiuntur fraudibus corrumpuntur. Quod bene paucis verbis veritatis Magister cavere suos instituens, simul omnia comprehendit.

Thesaurizate, inquit, vobis thesauros in cælo. Ac si dicat: Cum jejunatis, aut aliquid boni operis agitis, ibi recondite, ubi non adulatio, non vana gloria corrumpat. Cum vero terrenarum aliquid propter abstinentiam, quod etiam natura ipsa exigit, vobis subtrahitis, hoc et aliud quod habetis ibi reponite conservanda, quo nunquam fures vel corruptio possit accedere. Postremum quidquid illud est quod opere sit agendum, spiritaliter agite; quia qui seminat in carne sua de carne metet et corruptionem, et qui seminat in spiritu de spiritu metet vitam æternam. Qua de causa thesaurizate in spiritalibus, id est in cœlis, ut de spiritalibus vitam percipiatis æternam. Et hoc notandum quod non ait: *Thesaurizate mihi, sed vobis, quis quidquid boni operis pro ejus amore facimus, non illi, sed*

nobis prosumus. Hinc David ait : *Conserve me, Domine, quoniam bonorum meorum non egesset* (Psal. xv, 1). Nihil igitur eget alterius, et ideo quidquid illi tribuimus nobis servatur. Cæterum quod ait : *Ubi nec arugo, nec tineæ demolitur*, ostendit quod futuræ divitiæ sanctorum incorruptibiles erunt. Quod vero illinc nec fures effodiunt, nec furantur, manifestat quia ibidem ulterius adversus electos Dei nulla fraus diaboli prævalebit; unde sine fine illis incorruptibilis erit gloria, et ea sine aliqua delicti transgressione semper fruente, beati per gratiam incommutabiliter erunt. Sequitur :

Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Quia qui in terris thesaurizat, cor deorsum habet, et qui in cælis, id est in spiritalibus, spe jam in sublimibus versatur, et cor in Christo, in quo sunt omnes thesauri divitiarum, fixum habet.

Lucerna corporis tui est oculus tuus, et reliqua. Prosequitur autem munditiam cordis nostri, et de exteriori docet metaphorice interioris hominis officium. Quia sicut oculis istis carnalibus omnia corporis membra ordinate ad operationem diriguntur: ita intentione mentis et luce fidei cuncta virtutum genera, ut lucidum corpus perficiant, illustrantur. Ubi non nisi unus et simplex quæritur oculus, de quo sponsus in Canticis : *Vulnerasti cor meum, soror mea, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum* (Cant. iv, 9), ubi purissimum cordis ejus lumen expressit. Quia licet plura virtutum genera hinc inde resplendeant, ex uno fidei, qui per charitatem operatur, oculo vulneratur Christus amore dilectionis : nam lucerna lumen in testa est, sic et charitas amoris Christi in fide lucet. Cum autem fides ceasaverit, tantum nobis sola charitas luxerit.

Si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosus erit. Id est, si mentis intentio non est ex fide, nequam est : propter quod totum corpus tuum, licet videantur virtutes inesse, id est totus interior homo, nequam erit. Quia quidquid non est ex fide, peccatum est : peccata autem omnia nequam sunt, et ideo corpus quod ex ipsis constat, tenebrosus erit. Nihil enim magis damnat quam infidelitatem, et malam hypocritarum intentionem, quæ de infidelitate descendit, ubi etsi bona videatur fieri, inter vitia computantur, quia de origine vitiorum nascuntur.

Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, ipse tenebræ quantæ erunt? Id est, bona quæ egeris, quæ a mala intentione, si tenebrescunt, cum poterant esse lux si ex fide forent, quid putas ea, quæ et mala per se sunt, et non ex fide fiunt, imo mala intentione nascantur, quia tenebræ sunt, tenebræ quantæ erunt? Nam mala intentio tenebræ sunt. De quibus si nascatur quasi lux, virtus boni operis, ipsa lux virtutis, quia male fit, vitium erit. Quod si rursus vitium mala infideliter agatur intentione, quasi tenebræ de tenebris generantur. Ac per hoc tantas tenebras quis poterit explicare? Vult ergo

Christus et bona fieri, et ex bono mentis proposito illa oriri. Alioquin si justificatio nostra ex fide est, quis poterit justificari per eam fidem quæ in se ambigua est? Ubi quærendum, si virtutes quæ mala intentione fiunt, vitia sunt, utrum vitia quæ rursus videntur bono proposito fieri, quando Dei judicio fallimur, in lucem interpretentur. Alioquin pronior severitas videtur ad culpæ vindictam, quam origo boni ad virtutis augmentum. Sed judicia Dei abyssus multa. Quis enim novit, quo judicio Dei in eodem bono proposito fallamur? Vel quis intelligit si voluntas nostra omni circumstantia nostra recta judicetur? **351** Verumtamen fidendum de Domini bonitate; si recta intentione gerentes labimur, cito luce fidei et confessionis purgabimur.

B Quod si obstinatio perduraverit, magis timendum ne a radice mala intentionis hoc processerit. Quia si quid bonæ voluntati secus contigerit, humilis confessio, quæ de bona voluntate nascitur, cito purgabit, ita ut in lucem clarescant omnia. Quæ de causa Deo subjecta sit semper anima, et illud : *Revela Domino viam tuam, et spera in eo, et ipse faciet.*

Non potestis duobus dominis servire, et reliqua. De contrariis ergo et inter se dissidentibus loquitur. Quia sæpe videmus duobus bene concordantibus, sine ulla perturbatione mentis æquanimiter uno proposito deservire. Sed non de his dicit, quia propter dissidentia rerum negotia inter se ista proponit. Unde Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, non tres Domini, quorum deitas et voluntas, atque potestas una prædicatur. Sed ibi deficit æqua obtemperatio servitutis, ubi dispar voluntas interseritur. Quæ nimirum sententia continuatur ad tria illa, quæ superius exposuimus. Ac si dicat : Non potestis solum ut videamini coram hominibus bona agere, atque ex his Deo placere. Neque potestis in terris thesaurizare simul et in cælestibus ea recondere. Neque sine dubio vitii et virtutibus deservire, quibus alteris partibus, recte vel Deo servitur vel diabolo. Sed quia regnum Christi et regnum diaboli longe inter se dividuntur, idcirco simul in utroque non possumus militare. Propter quod bene a principio fidei nemo ingreditur fontem baptismi, per quod intratur ad regnum Christi, donec abrenuntiet diabolo, et omnibus operibus ejus, atque omnibus pompis ejus.

D Stultus igitur miles est, qui tyrannicam abjecit dominationem, et sub pilissimo cœpit armis cælestibus militare imperio, si rursus contemnat, projectis immortalibus armis, quem devotus susceperat, per quem etiam exemptus de morte salutem perpetuam acquisierat, illius nolens parere legibus neque disciplinis obedire; et quod stultius est, sub ejus redire dominio a quo prius morti addictus, captivus tenebatur, et crudelibus vexabatur furiarum legibus. Unde cogitet unusquisque apud semetipsum quid abjecerit in baptismo; diabolum scilicet et omnia opera ejus, atque pompas ipsius unusquisque nostrum repudiavit, et fit mira deceptio, cum aut opera carnis aut pompas sæculi sectamur. **352** Quid enim

sunt opera carnis nisi opera diaboli? Et rursus A pompæ sæculi, quid nisi diaboli esse censentur? Quibus cum servimus vel succumbimus, cui nisi diabolo prosternimur? Mirabilis igitur vicissim proprietates verborum commutatur.

Aut unum, inquit, odio habebit, et alterum diligit: aut unum sustinebit et alterum contemnet. Quia profecto diabolus semper est odio habendus, Christus vero utique diligendus. Neque aperte unquam aliquis Deum odio habuit; sed omnes etiam pagani eum se fatentur diligere, licet variis seducantur erroribus, dum sibi falsos constringunt deos. At vero diaboli nomen pari modo simul omnes execrantur. Unde vitiosus quisque, pressus sua concupiscentia, velut tyrannum sustinet, super se iniqua exactione dominantem; Deum vero et Dominum Creatorem suum, suis concupiscentiis et diaboli devictus persuasionibus, adhuc revocantem se contemnit. Verumtamen non odio habens quem se diligere suamque salutem velle pro certo novit, sed contemnit redire, dum male perfectus a concupiscentia, pressus sub diabolo jacet. Duo sunt igitur utrarumque sententiarum fines, quia omne genus humanum sub duabus istis colligitur partibus. Omnes enim aut odio habent diabolum, et Deum verum obediendo diligunt, aut certe sub diabolo propria concupiscentia victi, tyrannicam sustinent dominationem, et Creatorem suum, ejus nolentes mandata servare, quasi de misericordia præsumentes mente cæcati contemunt.

Non potestis Deo servire et mammonæ. Hoc loco quæ superius proposuerat, apertius exponit, quod non possint simul Deo et sæculo servire, neque simul temporalibus et æternis, cælestibus et terrenis. Mammona namque Syra interpretatione divitiarum dicuntur, quibus servire Deum negare est. Non enim dicit, non potestis habere divitias et Domini militiam bajulare, sed designanter non potestis Deo simul et divitiis servire. Aliud quippe est opes sæculi habere, et aliud eis servire. Nam qui habet eas et legitime utitur, ut dominus, dispensator potius est earum quam servus. Ille vero qui se negligens, avaritiarum quæstibus immoderatus desudat, Mammonæ servus jure vocatus est. Quod nomen Irenæus Lugdunensis episcopus et martyr Christi dæmonis esse dicit, quasi qui divitiis præsit 353 D

hujus sæculi; non quod mundi opulentia illius sit, aut in ejus sit ditio: sed quia his utitur ad decipiendum, dum incautos divitiarum irretit laqueis. Sed quid horum acceperis, diabolo servit quisquis divitiarum ita irretitur nexibus, ut servus earum jure sit appellandus.

Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Cujus sententiæ constructio non satis præmissis congruere videtur propositionibus. Nunquid igitur unius domini servus non potest circa vestem cibumque sollicitus esse? Vel quia non potest duobus æque dominis servire, quæ causa est ut non debeat de

victu et vestitu sollicitus cogitare? Quam profecto conjunctionem si diligenter inspicimus, superiorum sensum exsequitur sententiarum. Nam contemptum sæculi et fiduciam futurorum toto superiore sermone, quasi filiis et hæredibus æternæ vitæ, præcipiendo tradiderat; dum et injurias sustinere patienter jubet, damna quoque voluntarie ferre, in nullo tamen ulcisci, necnon inimicos diligere, deinde humanam gloriam fugere, nunc vero confirmari nos per fidem suis promissis in spem honorum æternorum laborat. Quia plures sunt quos amor præsentium et desperatio futurorum torpentes facit, atque infidelitas omni caligine circumvolvitur. Hinc est quod dicit: *Non potestis duobus dominis servire*; deinde: *Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quia manducetis*; ac si patenter insinuet, quid sit divitiis servire. *Ne solliciti sitis*, inquit, quia sollicitum esse pro his servire est; et ideo ne servi sitis pecuniarum, prohibeo sollicitudinem gerere cibi aut vestimentorum, neque enim dictum est in sollicitudine, sed *in sudore vultus tui vesceris panem tuum*. Idcirco labor exercendus est, sollicitudo tollenda. Ne forte, etsi non superflua quærantur, quasi propter necessaria cor duplicetur. Unde totam spem nostram Deo committere debemus, ne rebus serviamus caducis. Nam sollicitudo sæculi suis occupatur partibus, ne aut possessa depereant, aut elaborata non contingant, ex quibus metus et timor miseram animam satis sollicitè perturbant, cum propterea nihil magis acquirere valeamus, nihilque amplius retinere, nisi quantum ille decreverit, cui et nosmet committere oportet. Sed quærendum, cum anima spiritalis et incorporea sit, quomodo ad eam corporeus iste cibus pertinere dicatur, nisi quia 354 anima, sicut et alibi, pro vita ista qua vivimus accipitur. Nam duabus suis partibus constare videtur, ut sit superior ejus pars mens, a qua noster homo interior non solum spiritalis, sed etiam ipsa anima spiritus appellatur; inferior vero animus videtur, a quo animalis homo vocatur, qui necdum percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, sed tantum vita ista, quæ cibo alitur, cum pecoribus vivit. Quam qui perdidit propter Christum, invenit eam spiritalem a Spiritu sancto vivificatam in vitam æternam. Hinc est quod secundum hanc partem cibo eget ut alatur vita, secundum aliam vero partem, multo plus quam esca creditur. Neque enim vita ista propter escam, sed esca propter hanc vitam creatur. Simili modo et corpus non propter vestimentum, sed vestimenta propter corpus fiunt. Unde non debet esse sollicitus animus ne percipiat quod propter se creatum est, imo credere oportet in dictis Dei, quia veritas est et omnium creaturarum efficiencia in ejus verbo est, quapropter non sit homo ambiguus. Quia in promissis ejus qui ista spondit, nihil inefficac nihilque ambiguum est. Sit autem homo quod esse debet et ad quod factus est, continuo aderunt ei omnia propter quem facta sunt.

Respicite volatilia cæli, quia non serunt, nec

metunt. neque congregant in horrea. Quorum exemplis nunquid prohibemur serere, seu laborare quæ ad usus humanos necessaria sunt? Absit ut ita intelligamus; sed sicut hoc loco, ita et in omnibus scripturarum locis ille querendus est sensus, qui et catholicæ congruit veritati, et intelligentiam præbeat spiritalem. Non enim ad humanos labores respicit hoc exemplum, quibus dictum est: *In sudore vespæ panem tuum*, sed ad sollicitudinem tollendam, et fiduciam de summò et præstantissimo Patre filiis ingerendam. Ut quia aves cœli absque ulla cura et metu victus terrenarum vivunt, multo magis pro quibus hæc omnia creata sunt, absque ulla mentis sollicitudine Domino debeant famulari, et in eo omnem curam suam et sollicitudinem projicere, ut ei vivant, cui credendo semel inhæserunt.

Et pater, inquit, vester cælestis pascit illa. Exaggerat ergo fiduciam filiorum et confirmat; unde patrem etiam ea pascere testatur quæ minima sunt et propter filios sunt creata. Quod si bonitas largitoris ad illa se extendit, quanto magis ad eos quos forte adoptionis sibi computavit in filios?

355 *Nonne vos pluris estis illis? Pluris hoc loco non ad numerum refertur, sed quia sunt pretiosiores ratione utentes filii, et in adoptionem per gratiam sociati.* Verumtamen hæc comparatio sanctorum, sicut solet majoris ad minorem, non immerito cœli avibus confertur, quia sancti ultra quam aves secreta cœlorum penetrant. Et sicut præcipui sunt natura et merito, ita præcipua cœlorum sublimius volando per gratiam tenent. De quibus propheta miratur dicens: *Qui sunt isti qui ut nubæ volant, et velut columbæ ad fenestras suas? (Isa. lx, 8.)* Sunt præterea eorum quamplurimi a mundi negotiis ita sejuncti, ut jam in terris nihil agant, nec aliud quid laborent, sed in verbo et sola contemplatione divina versantes, spe jam in cœlestibus degunt.

Quis autem vestrum potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Hucusque de cibo exhortatus est, nunc vero de indumento corporis, cui per nimiam sagacitatis suæ diligentiam non potest quispiam adjicere, idcirco ei cura corporis relaxanda est, cujus providentia factum creditur, cum ex eo nihil sit in nostra potestate creare. Quibus profecto verbis non modo fiduciam vestimentorum ingerit, verum demonstrat quod sua virtute quantitas et qualitas corporis metiatur, et si quid deest in futuro possit restituere. Unde qui mensuram corporis providit ut formaretur, illi tribuenda est cura vestiendi. Non quod laborare quispiam et providere ista non debeat, sicuti et pro cibo, sed hinc omnem timorem ac sollicitudinem abjicere, spem quoque suam et fiduciam Deo committere, et nihil sibi formidinis pro victu ac vestitu reservare. Quod bene Paulus ex hoc alibi docens, uno declarat verbo: *Quod qui arat, debet in spe arare (I Cor. ix, 10)*; non enim interdixit illud agere, sed spem etiam in talibus Deo committere: neque fassus est quod qui arat, debeat arare sollicitus, sed proprie in spe arandum insinuat. Nisi

forte interpretetur aliquis, spem se habere in ipso facto terræ semine, quod nunquam nisi insensatus dixerit. Sed ita intelligendum, quidquid provide pro hac vita gerimus, ut spem de ipsis, et pro futuris, semper in Domino habeamus.

Considerate lilia agri, quomodo crescunt. Etiam exhortationem habitus sicut supra victus fecerat, congruo satis exemplo firmat, non quod ista, sicut pie quidam volunt, allegorizare oporteat, ut per volatilia dæmones, per lilia sublimiores angelicas dignitates, et per viride fenum **356** gentes intelligere doceamur. Sed simpliciter Christus eis de rebus manifestat, virtute sua et sapientia cuncta existere; neque in illius potentia deesse. Neque ab ejus providentia effugere corpora quæ suis mensuris formata creavit, unde debeant vestiri dum tantam pulchritudinem etiam herbarum contulit oleribus. Verum igitur quod nec Salomon, qui præ regibus terræ sæculi gloria floruisse legitur, *tanta vestitus est pulchritudine, sicut liliorum est.* Quia nullo artificio res aliqua tam perspicue colorari potest, ut ita caudeat ut lilium, aut rubeat ut rosa, nec tamen laborant tincturæ coloribus se ornando, sicut nec volatilia in terra serendo: *neque nent*, ut conficiant quibus induantur operimentis. Ad quod quispiam imperitorum quasi physica disputatione sciolus, simplicitatem Evangelii reprehendit dicens: *Quid requirere deberent insensibilia quod eis natura contulit, vel cur elaborare pulchritudinem, quam non sibi, sed nobis Creator indulsit? Aut quomodo cooperiuntur, quia scriptum est quod nec Salomon coopertus sit sicut unum ex istis? Nam lilia nascuntur potius quam cooperiuntur; et sicut quidam ait: «Cooperio vel amictus est corporis, non corpus ipsum. Unde si ad sensum, inquit, humanæ intelligentiæ res refertur, colorem lilii candor velamenti poterat æmulari.»* Quibus profecto verbis non rei veritas aperitur, nec circumstantia lectionis intenditur, sed sensus caligine obducitur. Nam exemplum proposuit ubi multiplex providentia Creatoris atque efficax potentia prædicatur, qui tantum insensibilibus præstitit, quod nobis, pro quibus ista creata sunt, et necessaria præstabit. Non quod eis potiora præstiterit quam nobis, sed ne interiorem habentes gratiam pulchritudinis, hanc exteriorem diffidentius requiramus. Cooperta autem colorata omnia jure dicuntur etsi nascuntur: non quod exterius aliud habeant tegumentum, sed ipse color juxta modum locutionis cooperimentum dicitur. Nam ita sæpe dicimus: *Cooperuit eum pallor, aut rubor; cooperuit eum cæcitas seu macies corporis, et talia hujusmodi quæ infra corpus fiunt.* Igitur nulli dubium quod sicuti est habitus animi, ita est et habitus in corpore, et habitus extra corpus. Porro candorem lilii quilibet vestitus color, quamvis possit æmulari, nullo modo tamen coæquari potest. Et ideo si talia tribuit uni cuilibet ex oleribus, nihil dubitandum Christiano, **357** quod eum unquam debeat fraudare promissis.

Si enim fenum agri, quod hodie est et cras in cli-
banum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos,
modicæ fidei? Ergo fidei nostræ inviolabilem con-
fidenciam exemplorum auctoritate divinitus confir-
mat, ut nulli fas sit ambigere, dum tam evidenti
documento dubietas aufertur, et promissione Chri-
sti infidelitas propugnatur. Si enim fenum, quod
nodie est, tantæ viriditatis decore vestitur, quan-
to magis eos vestire parat, quos æternæ socie-
tatis participes fecit? Et cras in clibanum mit-
titur. Ubi alii codices, in ignem habent. Nec dubium
quin in ignem mittatur, cum necesse fuerit, licet ad
hoc inhabilis habeatur, sed ad usus jumentorum
potius servatur. Porro in clibanum magis tropice
mitti dicitur, quia dum colligitur quod hodie virebat
decore pulchritudinis, cras in acervum mittitur. Et
hoc est in clibanum mittere, quoniam acervus ille,
quia formam clibani exprimit, jure clibanus no-
minatur.

Quanto magis vos, modicæ fidei? subauditur ve-
stiet. Igitur quia omnem fiduciam nostram in fide
repromissionum, et ipse perceptionis atque virtute
sua majestatis persuadet collocari, cura rerum qui-
bus indigemus ommissa, indubitanter ab eo omnia
expetere jubet, a quo et ipsi vivendi exordium
sumpimus, nihil hæsitantes de minimis, qui cœle-
stia et æterna, absque ulla ambiguitate sperare, et
per patientiam exspectare debemus. Sic enim de ter-
renis et caducis rebus, promissis ejus non credimus
ne solliciti simus, et tamen ab eo, licet ingrati, ista
percipimus; quomodo invisibilia et cœlestia recte
speramus? Vel quomodo æternorum promissis abs-
que ambiguo credimus, qui nec de istis fidentes
sumus? Et ideo sic exclamat tuba veritatis, quate-
nus de his et fiduciam nobis ingerat, et infidelitatem
condemnet. Permodica igitur fides est, si fides di-
cenda est, quæ nec de minimis immobilem asser-
tionem præstat. Sed quod pejus est saltem hanc
pauci admodum habent, et ideo, quod alibi Dominus
damnat, curis sæculi et sollicitudinibus suffocant
verbum divinæ prædicationis, nec referunt fidei
fructum, ut omnem spem vitæ suæ Creatori suo
committant, et quæ cœlestia sunt, justitia dictante,
primum quærant.

Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manduca-
bimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Plenius
igitur inculcat et revolvit, 358 quidquid a princi-
pio sermonis docuit, ut omnes Christiani absque præ-
sensitis vitæ sollicitudine vitant quia sollicitudo sæ-
culi suffocat verbum, ne Christi miles possit referre
fructum. O infidelitas præcordiorum! tantum pre-
mis corda hominum, ut vix aliquem liceat ad plenum
respirare ad superos. Hac quippe sollicitudine pene
omnes premuntur, etiam aliquando et ipsi qui
mortui videntur sæculo. Unde pro victu et vestitu
quam sæpe scandalizantur. Infelix ergo eorum perfec-
tiō, dum pro his solliciti gentilibus cœquantur.

Hæc omnia, inquit, gentes inquirunt. Ac per hoc
quid amplius habet a gentili, cujus adhuc infidelitas

dum sollicitat animum, hujus vitæ curis fatigat.
Qui ergo de istis tantum confusus est a Domino,
saltem modicam habet fidem: qui autem adhuc de
his sollicitus est, infidelis censetur. Unde rara et
paucorum est perfecta fides. Et ideo dubitanti ad-
huc Petro, post Domini jussionem, recte dicitur:
Modicæ fidei quare dubitasti (Math. xiv, 31)? Qui-
cunque ergo dubitat in aliquo præceptorum Dei,
vel minus ex eo confidit, quam promissit potens
Deus, modicus est fide. Hinc quoque Jacobus: Qui
indiget sapientia, postulet eam ex fide, nihil hæsitans;
quia qui hæsitat similis est fluctui maris, qui a vento
movetur (Jac. 1, 5). Quod si in divinis hæsitare
Christiano non convenit, in humanis et caducis post
promissa quomodo fidelis dubitare poterit? Quid
igitur fugis, Christiane? Quanto magis in promissis
Dei hæsitaveris, tanto minus invenies pro quibus
sollicitus desudas. Et si, bonitate Dei etiam dubius
acceperis quod sollicite quæstisti, non tua sollicitudo
id fecit inefficax, sed Dei largitas, qui solem suum oriri
facit super bonos et malos.

Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis.
Patrem igitur ad memoriam filiorum revocat, ut ex
eo de illius bonitate atque providentia absque sæculi
cura securiores reddat. Unde alibi, ut certiores nos
faceret: Si ergo vos, inquit, cum sitis mali, nostris
bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater ve-
ster dabit spiritum bonum petentibus se? (Math. vii, 10.)
Ad quod infidelitas forte dictura: Novi quia scit
nos his egere, sed nescio utrum dare velit. Stulte,
Patrem audis, et de voluntate dubitas? Quis unquam
bonus pater clausit viscera sua fideli filio? Et si pro
nobis proprio Filio non pepercit, quid habet quod
negare debeat? Quoties ergo non accipis quod juste
359 quæris; non illius, sed tua provitas vel infide-
litas facit. Nihil enim filiis potentius dedit fide,
nihil fortius charitate, nihil locupletius spe. Idcirco
quicumque his tribus abundat, omnia in Christo
potest, et per eum cuncta possidet.

Querite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et
omnia hæc adjicientur vobis. Primum autem, non ad
ordinem referendum puto, ut postea ista quærere
debeamus, sed omnia hæc, inquit, adjicientur vobis.
Unde magis ad quantitatem referendum est, ut
extra hoc nihil quærendum sit; quia cum eo universa
fidelibus condonantur, et ideo dicit: Querite primum
regnum Dei, ac si summum bonum, quod non prop-
ter aliud, sed propter seipsum oportet quærere, ne-
que ad aliud referendum, quoniam adjicientur vobis
omnia necessaria, non quidem propter se ample-
ctenda, sed ut justitiam operari, et ad regnum felices
quandoque possitis contingere, interim, dum estis
in via, utenda, non propter se quidem, sed pro-
pter illud. Unde his utamur in via, quatenus illo
fruemur in patria; quia hæc omnia propter illud
nobis sunt necessaria, illud autem propter seipsum.
Hinc ergo dicitur: Querite primum regnum Dei et
justitiam ejus, et omnia hæc, quæ propter eum sunt
vobis necessaria, superadjicientur. Superadduntur

autem, quia . ud unum solum et permaximum necessarium est, in quo omnis sufficientia filiorum adimpletur. Quod sane fide, spe et charitate devote satis quæritur, si, omnia quæcunque facimus, quæcunque cupimus, semper illud in mente quærimus. Ubi ordo præposterus decenter satis permutatur, *Quærite primum regnum Dei*, deinde addidit, *et justitiam ejus*. Ergo prius quærenda est justitiâ regni, per quam pervenitur ad illud, deinde per eandem ad ipsum perveniendum; quia nemo nisi justitiâ opera exsequendo illud invenire poterit. Sed primum proposuit, ut permulceret auditum, deinde intulit justitiam perquirendam, quæ satis laboriose impletur. Ut, si placuerit quod permulcet, impleatur laboriose justitiâ, quam ubique docuit, licet doleat quod jubetur. Alioquin *nisi abundaverit justitiâ vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum*. Justitiâ ergo regni omnia quæ Christus docuit, cum tribus præmissis virtutibus observare, deinde regnum quærerere, ipsam eandemque justitiam non ob aliud operibus adimplere, nisi ut glorificetur Deus, **360** et nos per omnia illi placeamus. Gentes enim terrena infideliter quæruunt, quibus spes nulla de futuris monstratur, nec ad optio data est, neque in cælestibus regnum aliquid permittitur. Fideles vero quia electi sunt ad gratiam, jure illis dicitur: *Quærite vos primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis*. Quia etsi bonus omnibus, credentibus scilicet et non credentibus, in præsentiarum prædicatur, in futuro tamen justus ubique prædicatur. Unde filios præmonet, quærite primum regnum in mundi origine præparatum, et in Evangelio repromissum; deinde justitiam ejus, quia in eo nullus reprobis introibit, sed reddet unicuique rex virtutum prout gessit. Qua de causa virtutes studere, filiorum est; quæ mundi sunt quærerere. gentium, id est infidelium. Verumtamen quia filiorum sunt omnia, idcirco etiam et non quærentibus adjicientur hæc omnia; quibus cum substrahuntur, ad probationem sunt; cum vero præbentur, ad gratiarum actionem, quoniam qui secundum propositum sunt vocati, omnia illis cooperantur in bonum.

Nolite solliciti esse de crastino. Et, si quæsieris: quare? Quia hæc omnia adjicientur vobis. Ubi, cum de futuro sollicitos esse prohibuit, saltem de præsentibus curare permisit. Paulus enim die ac nocte laborabat manibus, et de collectis monebat quæ fiebant in sanctis. Nec non secundum Agabi prophetiam famis a sanctis procuratur; nec non et Dominum loculos habuisse legimus, unde non labor, non providentia, sed sollicitudo et cura mentem præfocans damnatur: Crastinus autem pro futuro ponitur. Quia non sollicitudo æternæ vitæ, sed sollicitudo sæculi prohibetur. Unde liquet quod pro his sollicitum esse in acquirendo, timidum in conservando, dolentem vero in perdendo, nec non et gaudentem in fruendo, servire est: liberum vero ab his et ab hujusmodi passionibus regnare. Non enim possumus duobus

A dominis servire; quia longe alia est sollicitudo sæculi, alia sollicitudo justitiæ Dei ac regni.

Crastinus enim dies sollicitus est sibi ipsi. Non illa nimirum sollicitudine virtutum, sed sollicitudine, quæ non nisi timore, gaudio, et mœrore, nec non et anxietate curarum mentem perturbat. Unde: *Sufficit diei malitia sua*. Id est sollicitudo præsentis vitæ, atque afflictio; quod ~~maxia~~ verbum Græcum simul sonat, malitiam videlicet et afflictionem. Verumtamen **361** hic malitia magis transferri debuit: sed malitia peccati est, quæ laboris et cruciatus. Unde quidem sufficit diei malitia, labor suus et angustia, idcirco superfluum est, de incertis cogitare. Nos tamen non contendimus, pro utraque malitia simul accipi hoc loco debere; quam sane malitiam peccando incurrimus: non quod dies malus aliquis per se inveniat, sed quia in eo utraque mala sunt. Quam denique diem bene Job et Jeremias intuentes, maledicunt; quia non illa est dies quam fecit Dominus, sed quam adinvenit diabolus, dies utique malitiæ et tenebrarum, unde sufficit ei malitia sua, nec eget alterius. Quia si in præsentiarum in luce vix subsistimus, quanto magis si malitiam futurorum in præsentibus junxerimus? Nam curis præsentibus ita mens obruitur ut vix lucem respicere queat; quanto magis si fuerit malitia ipsius diei geminata? Et ideo præcepta dat vitæ, ne in hoc exsilio duplicibus prægravemur.

(CAP. VII.) *Nolite judicare, et non judicabimini*. De occultis dubiisque loquitur rebus, quæ non possunt aperte interpretari quo animo fiant. Alioquin quid est, quod et apostoli et universalis Ecclesia de manifestis criminibus judicant et decernunt; nisi quia de manifestis, quorum est judicandi officium, debent utique decernere? Porro de his quæ occulta sunt, vel nescimus quo animo fiant, nemo absque periculo judicat. Sed sunt quædam vitiorum crimina, quæ nunquam possunt bono animo fieri, de quibus judicandum nemo qui ambigat. Sunt talia factorum opera, quæ et bona, si bono fiant animo, et mala si malo fiant, esse queunt. De quibus, cum sub specie religionis agunt, non est mox judicandum, quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, ut manifesta fiant consilia cordium. Verumtamen quorundam simulatione nonnunquam manifestantur, de quibus Dominus: *A fructibus eorum cognoscetis eos* (Matth. vii, 16). Ex quibus manifesta fiunt, utique judicandum est; ut arguantur a luce, quia non sunt in veritate facta.

In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini. Et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Ex quo nescio quidam philosophorum nebulam caliginis asperserunt, ut simplex veritas obtegeretur. Si ad mensuram, inquit, Deus peccantibus reddendus est poenam, et omnis mensura **362** circumscribita est tempore, quid sibi volunt minæ infiniti supplicii? Ad quod fatendum quod non omnis mensura, ut eorum aliquis arbitratus est, præscribitur tempore. Sed tamen ne hanc videamur fugere quæstio;

rem, verisimile aut omnino verum esse probatur, quod omnis mensura præscripta sit, non tantum tempore, ut hic somniat, sed et locorum spatiis quædam proprie terminantur, vel capacitate rerum, quæ ad locum etiam referuntur. Unde quærendum si aliquid sit, quod æternum dicatur, et tamen quodammodo circumscriptum quibusdam teneatur lineis. Ut puta ipse homo, qui auctoritate divina æternus futurus confirmatur, et tamen loco circumscribitur, quamvis sine terminetur. Alioquin illocalis esset. Nam quem ipsi philosophi solem æternum putant, et ab eis geometricis figuris comprehendi putatur. Hinc igitur et aliis quamplurimis modis monstrari potest quod possit aliquid et æternum esse, et certam sui modi habere mensuram. Qua denique sententia coguntur accipere, velint nolint, aliquid cum mensura æternum. Ac sic æterna erunt supplicia quæ minatus est Christus, quamvis habeant juxta modum culpæ sui mensuram. Verumtamen non dictum est: Quod mensi estis, hoc remetietur vobis, sed in qua mensura mensi fueritis. Neque dubium quod aliud sit in quo metitur aliquid, et aliud quod in mensura metitur. Fieri enim potest, in qua mensura homo aliquis mensus est aliquid alicui, in eadem remetiatur ei. Verbi gratia, modium tritici, in qua nimirum mensura, potest illi hordeum aut aurum, aut aliud aliquid metiri, seu centum millia in eadem re assignari. Ita ut sine comparatione ipsarum rerum, et genus et quantitas differant, et tamen rectissime dici potest, in qua mensura mensus est, in eadem illi rursus metitum est. Porro unde hoc dictum sit paulo superius elucet: *Nolite, inquit, judicare, et non judicabimini, in quo enim judicio judicaveritis, et cætera.* Nunquid si iniquo judicio judicabunt, iniquo ab æquissimo iudice judicabuntur? Aut si non judicant in talibus de quibus prohibentur, nunquid de aliis quibuslibet suis sceleribus non judicabuntur? Absit ut ita sentiamus! nulla quippe iniquitas apud Deum, neque peccatum aliquod inultum patitur abire. Sed hoc est quod dicitur: *In quo judicio judicaveritis, judicabimini, 363* tanquam si diceretur, in qua voluntate benefeceritis, in eadem liberamini; vel in qua voluntate male feceritis, in ipsa puniemini. Ac si dicatur, dum quispiam ad turpem utens oculis concupiscentiam, si jubeatur ideo cæcari: in quibus itaque oculis peccasti, in eisdem patieris; judicio enim animi sui in quo judicat, in ipso aut condemnabitur aut purgabitur. Unde non iniquum est, ut in quo judicat, animi sui judicio pœnas luat, cum eisdem malis patitur, quæ male judicantem animum consequuntur. Neque enim de aliis quibuslibet peccatis accipiendum est, nisi de istis iudicialiis; quia in ipsis aut offendimus temere judicantes, aut excusamur, recto judicio quæque elementer examinantes, aut quæ dubia sunt et colorem habent justitiæ, in bonam partem interpretantes, soli Domino discernenda relaxamus. Alia vero peccata quæ admittimus, non in ista mensura vel judicio, sed in sese unumquodque ul-

trahitur delictum; id est secundum ipsius qualitatem vel quantitatem, propria accusante conscientia, infelix anima punietur. In ipso nempe animo, quo appetitus sit voluntatis, humanorum omnium est mensura factorum, in qua nimirum culpam sequitur pœna. Et ideo cum dixisset: *In quo judicio judicaveritis, secutus adjunxit: Et in qua mensura mensi fueritis;* qui in voluntate propria metietur bonus bona suorum operum facta, et malus metietur mala, reatusque sui miserias. Quoniam ibi est quisque bonus ubi bona vult, et ibi est malus, ubi mala vult. Ac per hoc geminatum est, ut in ipso delicto, seu in ipsa animi sui conscientia, unusquisque sciat se puniri; quia ibi est, aut miser aut beatus: in ipso scilicet voluntatis suæ affectu, quæ est mensura factorum meritorumque, non ex temporum spatiis metiuntur quam morose fiant, sed ex voluntate qua fiunt. Voluntas quippe ipsa punitur, sive animi supplicio, sive corporis, ut quæ delectatur in peccatis, ipsa puniatur in pœnis. Unde quibus fuit voluntas sine fine peccandi, quamvis cum fine peccaverint, juste sine fine damnantur. Et quibus fuit iudicium sine misericordia, sine misericordia judicabuntur. Hæc est, inquam, illa mensura, ut quod non præstitit, nec percipiat. Atque ideo quod ipse judicatur, æternum erit; quamvis quod ipse judicavit, æternum esse nequiverit. Justum igitur ut qui æternam voluit **364** habere peccati fruitionem, æternam inveniat vindictæ severitatem; et quorum voluntas nec habuit finem peccandi, nec habeat finem torquendi, ultricem pœnam sine fine ferendi. Quidam autem nostrorum, continuum circumstantiam lectionis in hoc capitulo servantes, ita sentiunt quod prohibeat judicari de sponsonibus suis. Quia, ut judicia pro incertis rebus inter homines sumuntur, ita et hoc iudicium adversus Deum ex sententis vel opinantis ambiguitate interdum suscipitur. Quod penitus repellit a nobis, ut constans fides et fiducia in ejus promissis retinerentur. Quia non, sicut in cæteris, peccatum est, propter diffidentiam in Dei promissis, quidpiam perperam judicasse; sed infidelitatis est crimen.

Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides? Grandis hoc loco moderatio iudicii proponitur, sed rarus qui ab hujusmodi vitio sit alienus, quoniam unusquisque dum suis favet, aliena facile reprehendit. Aliena quoque gravius quam sua tolerat, et ideo arguendi sumit auctoritatem, sine ullo suæ emendationis exemplo. Per oculum quippe, ut dictum est, mentis intentio designatur; in qua nimirum unusquisque dum trabem gerit, videlicet majoris culpæ crimen, seipsum intueri non valet, quia caligine pressus delicti, introrsus cæcus jacet. Sed ille semper oculus exterior, qui reseratus in paradiso post culpam fuit, ea quæ sibi sint noxia, non quibus proficiat, apertus videt. Conspicit enim jactantiam vanæ laudis, dum sibi cæcus, alterius mentem mederi curat, non ut proficiat, sed ut adhuc per inanem gloriam evidenti-

cedat. Difficile est, quod quisque egeat, ut alteri præstet; idcirco nemo cæcus ducatum alteri præbet. Metaphorice quidem loquitur; ideo a corpore ad animum exemplum trahere debemus, ut per oculum mentis intentionem, per festucam minima quæque delicta, per trabem vero graviora criminum probra intelligamus. In cujus autem mentis intentione adhuc odium residet, de ira temere alium castigat, ideo a iudice salutis increpatur, ut quid videat minora quæque in fratre, dum in se majora non considerat. Et, quod gravius est, quomodo medicus animarum vult videri, qui sui curam non habet. Cui bene a Domino mox inferitur :

365 *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo.* Hypocrita enim est quisquis appetit videri quod ipse non est. Idcirco ad cautelam sui unusquisque reduci- tur, ut primum seipsum curet, deinde, virtutibus illustratus, fratris, in quantum prævalet, salutem quærat.

Notite dare sanctum canibus, neque margaritas vestras mittatis ante porcos. Proverbialiter ista proponens, monet dispensatores Ecclesiarum, et purgato mentis oculo ad alios castigandos veniant. Deinde ne sanctum canibus projiciant, verbum videlicet prædicationis. Quia sicut periculosum est pecuniam Domini abscondere: ita sane prodigum eam canibus tribuere. Et quomodo vitii, verum oculere, sic periculi est, non sustinentibus verbum vitæ coram ponere. Nam per canes intelliguntur hi, qui contra veritatem oblatrando impugnant; per porcos, qui contemnendo quæ audierant, pedibus substernunt, de quibus Petrus apostolus: *Canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volutabrum sui (II Petr. II, 21).* Et ideo per canes hæretici, seu abnegatores veritatis, revertentes ad vomitum infidelitatis denotantur. Per porcos vero, qui in sua immunditia perdorantes cognitionem Dei recte ruminare nesciunt, quibus non est allegoriarum veritas reseranda eo quod omni vitiorum immunditia pol- luantur, sed apertiora quæque illis pandenda, vel si viliora dici possunt. Cæterum mystica eloquiorum documenta ad tempus reticenda sunt, donec ea singuli ferre possint, et tritici mensura omnibus præbeatur, ut neque isti præcepta dilanient, neque illi oblata conculcent. Sed tamen quoquo modo periculiosius est sancta porrigere perversis, quam pretiosa impuris. Quod bene uno dubitantis adverbio temperavit.

Ne forte conculcent illas pedibus suis, et dirumpant vos. Quia fieri potest ut respicient ab immunditiis suis, et de porcorum grege transeant ad consortium ovium. Verumtamen non ideo illud canibus, contra præceptum Domini temere tribuendum, neque istæ coram pedibus porcorum projiciendæ, ne forte et illas conculcent, et vos dirumpant. Conculcant autem contemptores veritatis eloquia Dei pretiosissima, dum despiciunt participantes pulchritudinem promissorum, et veluti sues ad immunditiam **366** revolvuntur. Cæterum illi qui contra veritatem oblatrare moluntur, si fue-

rint eis prodita, quæ velo celari jubentur obumbrantia sancta sanctorum, quibus non est licitum non solum ea contingere, sed nec videre, mox, inquit, dirumpent vos, non eas siquidem; quia incorruptibilia maneat eloquiorum Dei arcana; sed simplicitatem fidei vestræ. Hinc igitur est quod unitas fraternitatis tantas patitur pressuras, tantisque dirumpimur scissionibus, tantis dilaceramur verborum confutationibus; quia non probantur primum, quibus mystica reseranda sint sacramenta, imo quibusdam indifferenter omnia panduntur. Qui profecto tales non dispensatores pecuniæ, sed prodigi, atque extirpatores thesaurorum jure censentur; quoniam tollunt panes filiorum, et mittunt eos canibus. Ignorant enim quod avidius quæritur abscon- tum, venerabilius conspicitur celatum, charius tenetur diu quæsitum, sine fastidio fit cum mensura perceptum, et sine læsione stomachi ad horam compe- tenter esurientibus indultum. Hinc est quod Petrus Simoni gratiam Spiritus sancti negat, et tamen quia quantisper ad notitiam fidei intromissus fuerat, credentes dirumpere festinat. Hinc est quod multi hæreticorum Ecclesiam scindunt, et unitatem impugnant. Hinc est quod Julianus refuga tyrannica dominatione blasphemias et arma simul contra Christum movet. Hinc etiam est, quod hodie in Ecclesia indulgentia pœnitentiæ toties conculcatur, et securitas promittitur, ita ut illusio potius interdum quam medicina sordescitibus fiat; quia dum facile præstat, vilior habetur, et præcepta negligentius custoditur; atque culpa in facto cum spe veniæ audientius nonnunquam reiteratur. Hæc non ideo dixerim, ut crudelem esse doctorem doceam, sed ut ad cautelam incautos reducam. Quia, sicut quærentibus cum fide dilectionis non est neganda, ita delusoribus et infidis non est continuo præstanda; ne forte margaritas spei nostræ, non solum pedibus conculcet, verum etiam ne aliis, toties dum sordibus criminosus intingitur, peccandi fiduciam male pellectus præbeat. Inde est quod sacri canones multoties ad pœnitentiam reiterantes non facile admittunt. Quos sane **367** terminos nec nos oportet indifferenter transgredi, sed omnia cum discretionem pensare.

Petite et dabitur vobis. Quærite et invenietis; pulsate et aperietur vobis. Quibus profecto gradibus, via, veritas et vita, legitime certantibus præstat. Ut primum in via, quæ Christus est, ambulantes, veritatem inveniant, ipsum quærentes apud quem est fons vitæ. Ubi pulsantes ad ostium, licet per angustam portam, vitam ingrediantur sempiternam. Nam ostium Christus est, sicut ipse ait: *Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur (Joan. X, 9).* Et ideo non aliud petendum quam quod quærendum est, neque aliud quærendum nisi ad quod jugiter, ut ingrediat, pulsandum est. Hic est enim panis vivus qui de cælo descendit, filiorum utique cibis. Hæc est regnum, et justitia regni qua justificamur omnes. Idcirco eam primum non minus pe-

tere quam et quærere, verum etiam quæsitam invenire; inventam autem ad ipsam indesinenter pulsare januam, donec pulsantes ad eum per ipsum ingrediamur. A principio ergo hujus sermonis nihil aliud quam justitiam, regni filios et hæredes docuit; ideo animos eorum ab omni sollicitudine sæculi se crevit, ut illam intenderent justitiam, et solummodo regnum cœlestis devoti quærerent. Alioquin regnare in eo nequimus, nisi primum leges ejus et justitiam, non dico discere, verum et implere quæramus. Hoc itaque est regnum primum quærere, ante omnia et super omnia Deum mente diligere, deinde dilectionis opera perficere. Sed ne cui impossibile videretur, composuit preces, docuit quid petamus, et modo præbet confidentiam, ut nihil hæsitantes poscamus. Veritas namque id promittit, et ideo hæsitare in precibus non debemus, tantum ut ea et sic petamus, ut jubet. Nec non et tunc et ibi quæramus, ubi jubet. Ex quo Propheta: *Lætetur cor quærentium Dominum, quærite Dominum et confirmamini, quærite faciem ejus semper* (Psal. civ, 3). Ubi, si bene inspicimus, non aliud quam Patrem et Filium atque Spiritum sanctum quærendum esse docuit, et semper eum quærere mandavit læto et firmo corde. Non quia est nisi unus, sed quia ipse idemque immensus est et sempiternus. Petimus autem fide, per eam **368** profecto ad Christum gradientes; quærimus speciosissima, dum, per ipsam penetrantes, interdum attingimus usque ad interiora velaminis Christi: quam denique sicut anchoram tutam, in cœlo jam fixam habemus; pulsamus charitate, dum infatigabiliter ad ostium, quod Christus est, jugiter sustinentes laboribus desudamus; quatenus unum quod petimus et quod quærimus quandoque devictis malis adipiscamur. Et ut majorem præberet constantiam perseverandi, diligentiam quærendi, fiduciam impetrandi, addidit, ita dicens:

Omnis enim qui petit, accipit; et qui quærit, invenit; et pulsanti aperietur. Unde cuicumque non datur quod petit, absque dubio non recte petit, neque quærit, neque recte pulsant ante januam pietatis. Omnia enim quæcumque petimus aut quærimus, et ad quod pulsamus, sicut dixi, non nisi unum, et propter unum esse debet, quia non nisi unum est necessarium. Hinc quoque David ait: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ* (Psal. xxvi, 4). Alioquin quomodo negabit petentibus se, qui primum se non petentibus sponte obtulit? Aut quomodo quærentes eum non inveniunt, qui etiam non quærentibus se ut invenirent præstitit? Vel quomodo pulsantibus non aperiet ad se, qui quotidie clamat nobis: *Ecce sto ad ostium et pulso* (Apoc. iii, 20); utique de ostio nostri pectoris dicens: *Si quis aperuerit, introibo ad eum, et cœnabo cum illo*? Patet igitur quoties non accipimus quod non recte petimus, et cum non invenimus quod non bene quæsimus, et dum pulsantibus non aperitur: quia non recte pulsamus. Sequitur:

A *Quis ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei?* Incipit lucidius explanare, quid petendum sit, et ex ipsa humana circa filios benevolentia, commendat præstantiorem et incomparabilem Patris diligentiam circa nos. Ubi cogitanda est excellentia dignitatis, et corroboranda fiducia mentis. Quia si patres bona data tribuunt filiis, multo magis Pater noster, qui incomparabiliter bonus est, daturus est bona sua petentibus se filiis. Comparat ergo panem lapidi, ut per panem intelligatur Christus vita, qui de cœlo descendit; quem si petimus recta fide, nunquid daturus est lapidem illum **369** offensionis, et duritiam cordis? Absit ut hoc de summo et incommutabili bono sentiamus, quod nec de homine mortali et incommutabili sentire fas est!

Aut si petierit piscem, nunquid serpentem dabit ei? Piscem utique illum quem Petrus primum piscando cepit, latentem inter aquas Scripturarum, in cujus nimirum ore staterem invenit, quem pro se daret. Si quis filiorum hunc poposcerit, nunquid benignus pater serpentem illum, qui Evam veneno fallaciæ suæ peremit, dabit illi ut moriatur dolo patris deceptus? Quibus duabus sententiis confirmamur, quod nunquam a Deo Patre nisi bona percipimus, qualiacunque nobis videantur. Quia his qui secundum propositum vocati sunt sancti, omnia illis cooperantur in bonum.

Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in cælis est dabit bona petentibus se? Malos autem appellat aut apostolos, aut omnes generaliter in comparatione divinitatis. Bona vero sæculi dicit, vel sicuti a secularibus æstimantur, vel quia omnia per naturam a bono Deo, jure bona dicuntur. Quæ tamen bona non nisi ab ipso habemus. Sed alia bona sunt longe incomparabiliter, quæ petere ac quærere, et ut accipiamus, perseveranter pulsare debemus. Quæ nimirum bona non nisi filiis præstantur, et ista sunt semper pro quibus invigilare debemus et certare, atque solliciti esse; quoniam quæ sæculi bona sunt superadjicientur, ista vero quia æterna sunt et spiritalia, indesinenter petere, perseveranter quærere, et ad ea infatigabiliter pulsare, quoniam ea non nisi petentes accipiunt, neque nisi quærentes inveniunt, et ad ea non nisi perseverantes introeunt. Primum est tamen petere, ut habeas quæ quæras; deinde quærendo festinus ire ut invenias; inventa observare ut ingrediaris ad ea, et sine fine fruaris. Decens itaque ordo, et secundum Lucam bene tribus alternatim rebus comparatur (Luc. ii, 41): ut per panem, in quo tota signatur vita, charitas intelligatur; per piscem fides, quæ sub fluentis Spiritus sancti nutritur; per ovum vero, de quo pullus adhuc speratur, spes certa teneatur; quibus profecto virtutibus universa charitatum dona consequuntur. **370** Unde præfatus evangelista, non simpliciter bona dixit, sed quanto magis Pater vester dabit spiritum bonum petentibus se? Utique quia per eum spiritum omnes thesauri

sapientiae et scientiae, qui in Christo sunt, acquiruntur, sine quo nihil pretiosum accipitur. Quia qui spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Unde idem spiritus catholice donum appellatur. Hinc quidquid est quod oramus, primum et permaximum non aliud esse debet, quam Pater et Filius atque Spiritus sanctus, quod est æternum Christianorum regnum, ejusque justitia, ut omnia charitatis Dei et proximi opera, sicut præcepta sunt, impleamus. Unde sequitur:

Omnia ergo quaecunque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite eis. Hæc est enim lex et prophetæ. In quibusdam namque codicibus: *Omnia ergo quaecunque vultis bona, habetur; quia profecto non aliunde quam ex bonis dicit. Sed quod in ipsa Hebraica veritate non invenitur, superfluum est; id quamvis quidam, ut planius sonaret, addere voluerint. Sed si proprietatem verborum attendimus, voluntas non nisi in bono, sicuti, e contrario, cupiditas in malo recte accipitur. Quamvis multis in locis, et voluntas in malo, et cupiditas in bono improprie dicatur. Tamen isto in loco, non nisi de bono, et in bonum dicitur. Videlicet, bona quæ vultis accipere ab eis, et vos eadem facite illis, ut charitas proximi compleatur. Quam sane charitatem sine dilectione Dei nemo recte perficit, et ideo addidit: *Hæc est lex et prophetæ.* Propter quod alibi, non in una earum parte, sed in duabus istis, dilectione videlicet Dei et proximi, tota lex pendet, inquit, et prophetæ. Nisi forte in dilectione proximi simpliciter dictum accipiamus, quod in ea pendeat lex et prophetæ; in Dei autem simul et proximi tota pendeat lex et omnis prophetia. Sed melius in utraque simul ea pendere dicimus; quia nec charitas Dei sine proximi, nec proximi sine Dei jure servatur. Unde Dominus: *Si diligitis me, mandata mea servate* (Joan. XIV, 15). Et Apostolus: *Qui diligit Deum, diligat et proximum.* Alioquin: *Si quis dixerit, quia diligo Deum, et proximum oderit, convincitur quia mendax est* (I Joan. IV, 20). Idecirco diligatur proximus propter Deum, et Deus propter seipsum, ita ut mandata ejus custodiantur. Ac per 371 hoc, dilectio proximi erit in dilectione Dei, sicut et Dei in dilectione proximi; unde in una earum, quia simul semper sunt, jure tota lex dicitur pendere, et prophetæ. Ubi manifeste insinuat unde dicatur ut ea faciamus hominibus quæ volumus et ipsi faciant nobis. Quia non de qualibet voluntate dicitur, sed de illa quæ ad dilectionem Dei et proximi pertinet: ut talia quæ volumus nobis fieri, aliis et ipsi propter Deum faciamus. Alioquin si quis ebrius vult ab alio inebriari, nunquid et alios ipse jure inebriat? Aut si luxum libidinis sibi assentiri vult, nunquid jure cum ea quæ se voluerit admisceri, mox fornicabitur? Absit ut ita sentiamus! Sed quidquid charitas Christi dicat in invicem impendamus.*

Intrate per angustam portam. Quia quamvis charitas non nisi dilatato corde compleatur, et lata sæpe in Scripturis esse monstretur, satis tamen mentem

A quam repleverit per ardua et angusta hinc abducere festinat. Quam nimirum portam nemo sublimium superbia tumens intrare potest; nemo abjectus et imus (non quem humilitas vera inclinât, sed quem diabolus prosternit in pulverem, et conculcat); nemo honoratus sæculi rebus, quia facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem per tam angusta intrare. Satis itaque excelsa est, dum usque ad amorem Dei erigitur; satis vero deorsum angusta, cum etiam pro amore proximi nos mori velle, atque inimicum diligere jubet. Unde quamvis charitas lata dicatur, angusta tamen est; quam pauci inveniunt, et, si invenerint, pauciores contendunt intrare per eam. Verumtamen ubi porta auditur, civitas consideranda est, quæ et qualis sit, quæ tam angustum habet ingressum quem pauci inveniunt, et si invenerint, pauciores qui contendunt intrare per eam; ubi nemo nisi absque peccati onere ingreditur, nemo absque labore et absque animi puritate. Quoniam satis angustum est omnia prætermittere, et unum solum diligere, unum intendere, unum quærere, et ad unum quotidie pulsare; neque ad dextram, neque ad sinistram deflectere; id est, neque prospera ambire, neque adversa formidare; quæ non videntur quærere, quæ autem videntur respicere; sicque omnia propter iter angustum hinc inde ab animo propellere.

Quia lata porta et spatiosa via quæ ducit ad perditionem. Hanc igitur, licet nemo 372 quærat, omnes inveniunt, quia in ea nati etsi se inde abstulerint, ultronea se offert. Unde rarus qui ad virtutes manum mittat, voluptas vero omnes, quasi importuna meretrix, suis oblectamentis invitat. Et ideo multi intrant per eam. Cæterum quam angusta est porta et arcta via quæ ducit ad vitam! Unde sponsus et sponsa miratur in Canticis: *Quæ est ista quæ ascendit per desertum, quasi virgula sumi ex aromatibus myrrhæ et thuris?* (Cant. III, 6). Ac si dicatur: *Quæ est ista quæ ascendit viam quam pauci inveniunt, etsi invenerint. Quomodo ergo sic dirigitur et attenuatur ut sumi virgulæ comparetur? Et non qualicumque, sed ex aromatibus myrrhæ et thuris? Quæ nimirum aromata Christus supra docuit, ut mortificationem ejus in corpore nostro circumferentes, sacrificium thuris Deo simus, ita extenuati, ut virgulæ odoramentorum jure comparemur. Hanc quippe deserti viam pauci reperiunt, sed eam in quibus frequentia est populi, plures ambulant. Deserti autem viam, in quo Christus pugnant, pauci aggrediuntur. Pauci autem ad comparisonem eorum dicuntur, qui per latam ambulant. Et ideo satis angusta est porta, et via quæ non nisi paucos recipit.*

Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium. Ab his itaque dicit, qui ambulant in humilitate, et religione falsa, quos Scriptura pseudopphetas appellat. Quia de corde suo in hypocrisi falsa loquentes, quæ sua sunt quærunt. Unde Dominus volens suos in omnibus erudire, quia dixerat arctam et angustam viam paucos invenire, ne forte, cum vidissent plurimos per eam magis fecte, quam

simplicitate cordis transire, illorum implicarentur A erroribus, continuo adiecit dicens : *Attendite*, id est custodite vos, a *falsis prophetis*, ne illorum erroribus polluamini. Ipsi enim venturi sunt ad vos ut decipiant, in habitu ovium, quia vos vere oves estis, et ideo vestram ferentes schemam in habitu et in conversatione forinsecus, ut simplicitatem vestram dedulant tamen *intrinsicus erunt lupi rapaces*. Scilicet immundi spiritus, qui eos pervaserunt. Idcirco cavete ab his, ne vos dilanient verborum morsibus, ciborum blanditiis, compositione simulationis.

A *fructibus*, inquit, *eorum cognoscetis eos*. Quapropter non dicat quilibet falsorum : « Unde me nosti? cur itaque me iudicas? » vel « Cur mecum non participas? Aut quare me spernis quem iudicare non debes? » **373** Profecto, quia vestem exterius præ- B tendis, et religionis habitum præmonstras; intrinsicus autem lupum pertimesco, eo quod fructum in te pacis et charitatis Christi, cæterarumque virtutum non invenio. Habitum igitur recognosco, sed quod intus laet timeo. Qui licet occulta doceas, quasi in mysterio loquaris, aliud requiro quod in te non video. Unde intelligant quo censendi sint nomine, qui nec habitu teguntur humilitatis, nec fructum exhibent pietatis. Si enim ab istis cavendum est, qui et prophetiam prædicationis impendunt, et habitum sanctæ religionis gerunt, quid utique ab his qui cultioribus sæculi se ornant vestibus, et mundi sectantur gloriam, et in omni verborum afatu, atque conversationis pompa, nec non in cibis, rerumque dignitatibus lucis hujus filios esse se C præmonstrant, et tamen magisterium inter oves Christi quam sæpe sibi vindicant? Nam, velint nolint, proprius ovium est habitus; quo licet mali utantur, tamen non ideo Christi ovis quod ei proprium est debet deserere: imo illos præcavere, qui talibus se transformant indumentis ut decipiant, et istos non imitari qui crucem Christi se jactant inter sæculi delicias portare; præsertim cum mortificationem carnis habeat, et contemptum mundi prædicet.

Nunquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Spina namque quamvis a principio floribus candeat, non ideo uvas affert, quia non manet in vite, etsi videantur uvæ pendere super eam. Vitis autem Christus est, et omnia membra ejus palmites. Idcirco solummodo eorum est uvas ferre, opera videlicet Spiritus sancti, quæ inebriant mentem. Quas profecto cum videris inter spinas, novaris non ex eis esse; et ideo sic uvam carpe ut spinam caveas. Spinarum autem est, dilacerare tangentem se et disrumpere; quia hæretici verborum aculeis universos dilaniant et affigunt. Porro tribuli nullam dulcedinem ficus ferunt; quia fornicarii et scelerum amatores sine fructu ad tempus florent. Quibus duobus bene omnes, qui de massa perditionis sunt, etsi ad nos veniant, extra nos ad ignem sine fructu futuri figurantur. Unde primo homini dicitur : *Cum operatus fueris terram, spinas et tribulos germinabit tibi* (Gen. III, 18). Quas isti miseri in

carne et in animo, quia terra sunt, nutrientes, hostros ferre nequeunt vineæ, de qua Pater agricola est, et omnes palmites propagantur. Neque de tribulis ficus generantur, **374** quos mittit ficulnea grossiores, sed ex sua propagine; quæ carnis sunt ex Adam sentiunt, et ea solummodo sectantur.

Sic omnis arbor bona fructus bonos facit; mala autem arbor fructus malos facit. Sic utique ut de spinis uvæ non possunt oriri, et de tribulis ficus, sed a radice manet fructus uniuscujusque; sic de bona vel mala arbore non potest fructus permutari, sed unumquodque a sua radice pullulat. Neque enim dixit: Non potest arbor bona mala fieri. Alioquin Judas non posset de Apostolo verti ad apostasiam, ut proderet Salvatorem; neque Paulus ex persecutore fieret vas electionis, si non posset et mala bona fieri. Nos ergo non duas ex hoc loco naturas, juxta Manichæos, boni et mali prædicamus; neque, secundum Jovinianum, dicimus quod et mali non possint permutari ut boni fiant, et boni rursus ad malitiam commuere, si non gratia Dei salventur. Igitur, quia nemo natura malus, sed vitio permutatur, eo quod terra quæ maledictionibus subjacet spinas et tribulos affert. De quibus nec uvæ nec ficus unquam colliguntur. Nam, etsi aliquam videatur utilitatem ferre interdum scelerati, vel mali doctores, dum bene prædicant male viventes; non eorum utique fructus est, sed vitis, quæ aliquando super sepe spinarum exuberat. Unde, sicut dixi, carpendus est botrus, et cavenda spina, quæ male nascitur in manu temulenti, ne configatur incautus. Hinc Moyses Jethro socerum suum audiens collegit uvam, nec tamen gentilitatis vitio sordidatur. Nec possumus dicere quod de spina uvas collegerit; quia quod ad horam in illo paruit, non ex eo, sed ab illo cui famulabatur Moyses, fuit. Unde devotus Deo, in populo cui jam Christus præerat, sic omnia ut Veritas docuit ordinavit. Nam et illi qui veniunt in vestimentis ovium, videntur habere contemptum sæculi, jejunia, elemosynarum effusionem, publicas orationes in foro et in angulis platearum, sed omnino non sunt eorum fructus, quia ei pro vitio reputantur; fructus autem iste improprius est eis, et ideo hypocritæ nominantur, quoniam alienas partes fiete agunt. Idcirco illorum magis censendus est fructus, quorum proprius esse recognoscitur. Porro malarum arborum fructus, opera carnis sunt: videlicet fornicatio, luxuria, immunditia, idolorum servitus, et cætera hujusmodi facta tenebrarum. Fructus vero bonæ arboris, gaudium, pax, patientia, longanimitas, **375** benignitas, et alia virtutum insignia cælesti rore interius fecundata. Quos utique fructus nunquam nisi bona voluntas parturit, sicut e contrario malos cordis intentio mala semper enutrit. Nunquam igitur bona voluntas fructus malos facit, sicut nec mala bonos; et ideo per arborem recte voluntas uniuscujusque designatur; quia, sicut arbor radicitur in terra, ita voluntas quorumque in anima. Etsi malæ naturæ arbor in terrâ bona planti-

letur, non ideo mox ex ea fructus bonus nascitur: simili modo etsi anima bona probatur per naturam, non ideo voluntas mala insita in illa unquam fructus bonus valet facere; sicut econtrario, nec bona malos. Propterea rectius accipimus, tropice, voluntatem uniuscujusque bonam vel malam arborem; animam vero, natura manente integra, quotidie voluntatis affectione corrumpi, vel commutari in melius. Nisi forte illa hæreticorum calumnia id prohibeat, quasi jure non possint, metaphoricè, rebus quæ substantiæ non sunt de substantiis similitudines adhiberi. Præsertim cum eadem sæcularis disciplina, tropos tam ab animo ad corpus, quam extrinsecus a corpore ad animum doceat fieri posse. Unde passim innumera rerum exempla concurrunt, et de his rebus quæ substantiæ non sunt, ad eas quæ substantiæ sunt; et rursus de his quæ sunt, ad eas quæ non sunt, similitudines trahere cernuntur; quod satis evidenter præsens locus verum esse confirmat. Ubi, licet ipsæ arbores bonæ maleve, homines simpliciter, et non voluntas eorum accipiatur, fructus tamen, velint nolint, virtutum vitiorumve opera erunt, quæ nemo nisi imperitus substantias æstimabit. Ac per hoc, jure voluntas hominis arbor esse dicitur; quia, sicut illa radicatur in terra, sic et voluntas cogitationibus in mente. Unde Dominus jam securim ad radices arborum positam esse dicit, dum cogitationes singulorum, quibus radicatur mala voluntas, verbo divinitatis suæ parat præcidere, et ex his universos judicare. Quæ nimirum voluntas si bona fuerit, et recta intentio, fructus malos non facit, sicut nec mala bonos facere potest. Quia omnia opera, licet bona videantur vel mala, radicis suæ succum, ac seminis virorem trahunt. Ex qua denique sententia omnes hypocritas, omnes pseudopphetas damnat; et omnia quæ supra docuit de cordis munditia, hoc uno exemplo irreflexibilis naturæ confirmat, quod nemo de mala voluntate fructum **376** bonum percipiat, neque de bona intentione ne aliquis nisi quod bonum est metet. Bona autem voluntas hominis, arbor videlicet bona esse non potest, nisi habeat plantationem et virorem voluntatis Dei, ut ejus saporem gustantibus se fructus afferat. Quia quidquid ab ea degenerat, vitio corrumpitur, et inter malas dignoscentiæ partes connumeratur. Et hæc est, inquam, angusta via, quæ tam irreflexibili tramite et norma justitiæ regulatur. Lata vero, sæculi, quia in dextris istius a sinistris in immenso dispergitur, et per omnia vitiorum gramina huc illucque lata diffunditur. Hinc sequitur.

Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, etc. Voluntas quippe Dei ut fiat in nobis requiritur, non verborum effusio. Idcirco attendite a falsis prophetis, et ex fructibus illorum illos cognoscite. Quia non potest eorum prava voluntas bonos facere. Licet igitur dicant, Domine, Domine, non continuo credendi sunt. Nam labiis me, ut recipian-

tur a vobis honorare videntur, cor autem eorum longe est a me. Et ideo non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum. Quia, etsi latronem pro sola invocatione noninis videtur in paradisum introduxisse, constat eum corde fidei intus approximasse, et dilectionis obsequium exhibuisse. Neque ex hoc prohibuit se voce invocare, sed ostendit quod non omnis qui eum voce ingeminat, corde credit, aut operibus diligit. Ubi quærendum, quomodo verum erit quod Paulus apostolus testatur, quia nemo possit dicere Dominum Jesum nisi in Spiritu sancto (*I Cor. xi, 13*)? Si autem in Spiritu sancto dicimus ad eum, Domine, Domine, nunquid non audiet nos pulsantes ad eum, ut ingrediamur? Audiet utique. Propter quod quærendus est sensus Scripturarum, et non est audienda stultitia hæreticorum. Ecce inter hoc et illud dicere magnam distantiam esse nemo qui ambigat. Nam voce tantum quis idiota non valet dicere Dominus Jesus? In spiritu autem rarus et non nisi prædestinatus si permaneat. Siquidem voce multi dicunt, Domine, Domine, qui in novissimo adventu fatui repelluntur. Oriatis vero lampadibus oleo sancti Spiritus, pauci januam introducuntur; et ideo hoc est dicere in Spiritu sancto Dominum Jesum, quod est ornare lampades, id est, per Spiritum sanctum **377** Christum Dominum corde simul et ore, atque dignis operibus confiteri. Dicere Dominum Jesum confiteri est. Dicit autem eum qui corde credit ad justitiam, et ore illum confitetur ad salutem, deinde operibus quem credidit testificatur. Alioquin prodesse nihil potest, si operibus eum negant; ideo vere dicere Dominum Jesum confiteri est corde, et ore atque bonis operibus prædicare. Nam unum sine altero, negare est. Integre vero illum confitetur et dicit, qui fide et intellectu dicibile intus verbum in corde gerit, et quoties expedit ipsum quod dicibile intus habet, ore profert, et dicit: deinde rebus et operibus verum esse in se confitetur, quod in animo dicibile permansit. Secundum quam integritatem dicendi, Apostolus clamat quod nemo possit dicere Dominum Jesum nisi in Spiritu sancto. Quia sine illo eum intelligere non valet. Quod aperte Petrus insinuat, qui dum mori timuit, vitam utique negavit. Cæterum opera virtutum, id est Spiritus sancti dona, quis recte sine ipso percipiet? Nemo igitur sine ipso Dominum Jesum potest dicere, quia nemo in membris Christi sine Spiritu sancto potest esse. Unde isti pseudopphetæ, vel hypocritæ, seu falsi Christiani, licet verbo tenus dicant, Domine, Domine, dum nec corde illum diligit, nec ore recte prædicant, nec operibus confirmant, voluntatem Patris non faciunt, et ideo extorres a regno rejiciuntur. Ecce omnes voce clamant, sed non omnes recipiuntur. Recipiuntur autem illi qui in Spiritu sancto Dominum invocant, et unctionem habent ab ipso: propter quod docuit ut de fructu omnes intelligantur. Quia non solum illi qui solo nomine Dominum nominant, non recipiuntur; verum nec hi qui prophetant sin-

operibus, et dæmonia ejiunt, vel virtutes multas A faciunt. Hinc quoque sequitur :

Multi dicent mihi in illa die : Domine, Domine, aperi nobis. Nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Vult enim hinc inde circumspectos nos esse, ne seducamur. Ideo, sicut superius ut a falsis prophetis cavere nos præmonuit, ita etiam ab his qui dæmonia ejiunt, et virtutes faciunt multas, cautos esse debere insinuat. Quia prædicare Scripturarum occulta, et mali possunt ex studio discendi : quia et mentis efficacia videmus quam sæpe flagitiosos quosque 378 pollere, et divinis litteris erudiri. Cæterum malos prophetasse frequenter, et adhuc eorum complices futuros esse quis ignorat? Nam et Balaam hariolus, et Saul reprobus, atque Caiphas iniquus prophetavere, et alii quamplures quos Scriptura non nominat. Porro dæmonia plures ejiunt, non eorum meritis sed invocatione nominis Christi, sicut in Actibus apostolorum filios Scevæ cujusdam sacerdotis fecisse legimus (Act. xix, 14). Virtutes vero simili modo fiunt a reprobis, exuberante divina gratia, pro tribus causis : ut contemptores eorum decipiantur errore pravitate, qui nolunt credere ea quæ jam impleta sunt et magister docuit veritatis, et ut alii per eos sanentur, quibus Dominus decreverit subvenire, et credant tam ipsi quam et alii, miraculis excitati; et hæc ideo per eos, licet reprobi sint, potestate divina fiunt, ut discant fideles Christi virtutes operari non magnopere studere, sed Christum in omnibus imitari, qui dixit : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi, 29), charitatemque sectari. Nemo igitur dubitet, in nomine Christi priores virtutes multas fecisse, atque dæmonia ejecisse. Quod si aliquis voluerit abnuere, legat quid ipse Dominus etiam de futuro dicat : *Tunc, inquit, si quis vobis dixerit : Ecce hic Christus, nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophete, et dabunt signa magna, ita ut in errorem inducantur etiam electi, si fieri potest. Ecce prædixi vobis* (Mat. xxiv, 23). Unde purgandus est oculus mentis, quærenda sapientia, firmanda fides, constantia fidei roboranda, inter tot perversorum hominum mala, inter tot laqueorum scandala ut evadere possimus, et a talibus præcaveri. Quærenda est igitur semper sana doctrina, et vita perfecta imitanda. Quoniam virtutes fieri, Spiritus sancti est operatio; bene autem vivere Christi imitatio. Unde dicturus est istis : *Non novi vos; operantibus autem : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv, 34). Propter quod et Dominus prohibuit discipulos gaudere, quia dæmonia illis subjecta fuerant : *Gaudete, inquit, quia nomina vestra scripta sunt in cælo* (Luc. x, 20). Unde et Paulus non virtutes linguarum, non mysteria secretorum nosse, non prophetias, non fidem qua montes prodigiose transferantur, sed solam charitatem commendat, quam Christus docuit (I Cor. xiii, 1, 2).

Et tunc confitebor illis quia nunquam novi vos; discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. Confitebor autem, quod illi 379 noluerunt confiteri ut redirent ad me : confitebor quod diu patienter tuli. Confitebor sane : Non novi vos. Ergo qui finxit singillatim corda hominum, et intelligit omnia opera eorum, quomodo recte dicit non nosse quos creavit? Nunquid non vultus Domini semper super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum? Propter quod utique *non nosse* Dei magis figurate accipitur : quia novit quos approbat et salvat : non novit autem eos quos perimit et damnat. Dicimus enim : Non novit lux tenebras, id est non aspicit; quia si aspiceret, tenebræ jam non essent. Idcirco non inspexisse, reprobasse fuit. Unde orandus est jugiter ut illustret cæcitates nostras; quia, nisi respiciat, nihil aliud quam tenebræ sumus. Nam *nosse* Dei, approbare est et per gratiam eligere. Hinc quoque scriptum legitur : *Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit* (Psal. vi). Et illud : *Novit Dominus qui sunt ejus.* Et ad Moysen : *Novi te ex nomine* (Exod. xxxiii, 12). Novit igitur cognoscentes se, et approbat eos qui in simplicitate cordis mandata ejus custodiunt. Unde sequitur :

Omnis qui audit verba mea et facit ea, similabo eum viro sapienti, qui ædificavit domum suam super petram. Conclusio totius sermonis mirabili fidei exemplo firmatur, excludens omnes qui aut hypocrisi falluntur, aut aliqua ignavia infidelitatis in aliquo premuntur, et eos tantum ad summum sapientiæ gradum comparat, quos supra petram rectæ fidei interioris firmos esse veritatis acio probat. Omnis, inquit, qui audit verba mea et facit ea. Non dixit qui audit tantum, sed qui audit prius, deinde facit ea. Quia nemo recte audit, nisi faciat ea. Hinc quam sæpe dicitur : *Qui habet aures audiendi, audiat* (Matth. xi, 15; Luc. viii, 8). Aliud quippe est audire auditu corporis, aliud vero auditu mentis : Auditum itaque mentis quicumque audit, intelligit, et intellecta votis implere satagit. Cæterum qui verbum exterius in sono percipit, nisi rem verbi clamantem introrsus capiat, surdus redit. Quia, cum vox siluerit, nihil ei remansit quod audire possit. Et ideo qui audit, verba mea dicit, et non sonum loquentis. Nam quod exterius fit, verbum lectoris D aut doctoris est; quod vero intus sentitur et intelligitur, Christi verbum est. Unde David : *Audiam quid loquatur in me Deus* (Psal. lxxxiv, 9). Tunc enim recte in nobis loquitur, cum, exterius organo vocis sonante, interior ad vocem Christi excitamur, divinitus colloquentem. Quapropter clamat 380 Apostolus : *Si quis loquitur, quasi sermones Dei* (I Petr. iv, 10). Quod si sermones Dei iste loquitur, ille interior quid aliud audire debet, nisi eosdem sermones? Non enim ait, omnis qui docet verba mea, sed qui audit. Tutius ergo est audire quam docere; sed tamen et ille qui docet, si recte docet, utique prior in corde audit quod docet. Ac per hoc Christus est qui docet omnes; et quos docet, audi-

tores utique verborum Dei sunt, deinde factores. Verumtamen etsi perfectius sit facere quam discere, prius tamen oportet audire ut facias disciplinam iubentis, deinde doctrinam quam didiceris, operibus exæquare. Et si forte semel audisti, debes delectari, indesinenter ut audias tubam salutaris; quia nunquam desunt hostes, contra quos præliandum est. Neque cibus unius diei sufficit ad omnem vitam præsentis sæculi; et ideo jugiter meditanda sunt verba Scripturarum, quatenus ex his vitam habeamus, et, unde vivimus, exercitatione operis pascamur. Alioquin nec recte audiuntur verba sine fructu operis, nec recte operatur sine cibo tantæ dulcedinis. Quod qui utrumque simul, ait, et recte videlicet audit, deinde facit verba quæ audit, videlicet ea intus quæ verba audit: *Similabo eum*, inquit, *viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram.* Quærendum igitur, quis sit iste architectus, qui ædificavit domum suam supra petram, cui assimilari debeat is qui audit et facit verba Salvatoris? Non enim simpliciter de quolibet artifice domorum accipiendum puto, quæ sæpe supra petras ædificatæ impulsu ventorum præcipitanter ruunt, sed forte de illo qui ait: *Ut sapiens architectus fundamentum posui (I Cor. III, 10).* Magnum itaque est quempiam Paulo assimilari. Ipse enim hoc ait; sed si veraciter inspicimus, magis adhuc est quod promittitur. Quia nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant omnes qui ædificant eam. Idcirco licet Petrus ædificet, licet Paulus, licet quilibet sanctorum seu doctorum, Christus est vir sapiens qui ædificat; non quascunque domos, sed unam cœlestem in cœlis, supra se, qui recte petra est appellatus, fundamento fidei collocatam. Unde in hoc eodem Evangelio Petro dicitur: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. XVI, 18)*, id est: A qua tu Petrus sortiris nomen, pro firmitate fidei, supra ipsam eandemque petram ædificabo fundamentum fidei Ecclesiam, quæ est domus Dei vivi constructa in cœlestibus lapidibus **381** pretiosis. Ubi nullus hæreticorum ædificat, nullus hypocrita, nullus terrenarum thesaurizatorum, nullus vitiorum sectator, sed soli qui audiunt quod docuit, et faciunt ut docuit. Hi nimirum ædificant domos suas supra petram. Quia, licet una sit domus quam in se Christus ædificat, singuli supra fundamentum fidei coædificant suorum merita. Unde alibi: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt (Joan. XIV, 2)*; quas qui ædificant, coædificatores Christi sunt, qui cum eis, ipsas ædificat; et ideo jure illi assimilantur. Quia ubi ille, et illi; et quod ille, hoc et ipsi operibus erigere, et domum construere satagunt. Hoc quippe est verba ejus audire et ea facere, domum illam in cœlestibus fabricare. Cujus nimirum fundamentum fides Christi est, cacumen vero, spes certa sustollitur, compago quoque juncturarum charitas coaptatur, columnæ vero ipsius dono Sancti spiritus eriguntur. Quibus nimirum sentem donorum columnis, tota domus innititur,

A domus et fundamento Christi corroboratur. Omnem igitur structuram, id est omne opus quod in fide Christi eo in sublime excreverit, moveri non posse ullis impulsionibus manifeste docet. Hinc quoque ait:

Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit. Per pluvias ergo, blandas voluptatum illecebras, et sensim illabentium concupiscentiarum imbres significat. Quibus primum fides, rimis patentibus negligentiarum, madescit, et dissolvitur rigor fidei, et fortitudo charitatis corrumpitur. Unde Jacobus: *Tentatur unusquisque a concupiscentia sua illectus et abstractus (Jac. I, 14).* Cum enim mens carnis concupiscentia inebriatur, quasi pluviis a rigore sui status dissolvitur. De quibus profecto pluviis, in persona eorum qui reprobantur, David minatur dicens: *Pluit super peccatores laqueos (Psal. X, 6).* Laqueos utique, quia unusquisque a sua concupiscentia, si relinquitur auxilio Dei, illaqueatur. Quod si talibus non fuerit permotus majora tentamentorum flumina relaxantur, ut graviore experiatur undarum motus, et quasi tractu fluminum, vehementius obruatur concupiscentiarum fluctibus. Nihil infirmius in vita humana, quam qui sua concupiscentia vincitur: nihil validius quam qui nec a diabolo superatur. Sed aliter tentatur vere supra petram fundatus, et aliter qui super arenam ædificat. Iste quidem ut cadat, ille vero ut coronetur et **382** vincat. Ad utrosque tamen pluvie oblectamentorum descendunt, et flumina proluxæ tentationis inundanter veniunt. Sed hi corruunt; hi vero, in quibus Christus ex sese ædificat, stabiles permanent, et opus eorum in cœlis semper constabatur. Unde propheta: *Dominus in turbine, et in tempestate viæ illius (Nahum I, 3).* Quia profecto contra eos qui in Christo coædificantur sævior ac vehemens procella sævit. Ubi licet minora oblectamenta vitiorum pulsant, flumina elationum vel superbiæ fluant, deinde diabolus omnes ventos tentationum circumcirca fortius movet, et, si inconcussi adhuc stamus, satis timendus est Dominus in turbine ventorum et in tempestate, ne forte nos imbecilliores inveniat. Verumtamen fixos esse oportet, quamvis tribus istis generibus contra nos sæviat, et omnia tentamentorum genera in his expendat, quod nihil possit contra nos, nisi super arenam nos ædificasse inveniat. Quippe tribus hostis armorum generibus semper diabolus pugnat; carnis videlicet concupiscentiis aut exterioribus mundi oblectamentis atque favoribus, aut per seipsum, cum universos hinc inde ventos impulsionum laxaverit, eorum ad ruinam quos super arenam ædificasse invenerit. Sed tamen cur iste quilibet vir non ceciderit, manifeste ostendit dicens: *Fundatus enim erat supra petram.* Alioquin nisi super eam fundatus esset, penitus cecidisset. Unde datur intelligi, quicunque ruunt quod non in Christo ædificantur: quicumque vero permanserint, non illis sed fidei firmitati præstatur, et fidei virtus in eis a Christo consolidatur. Expleta

igitur adhortationis paradigma deterrentis: *Quod A* **omnis qui ædificat super arenam**, versa vice, *stulto comparabitur* architecto, cujus structura nullius inniuitur firmamento virtutis. Nam vitia semper fluida sunt et velut arena collabuntur. Arena quippe nunquam solidari aut conjungi ad invicem potest; semper bibens aquas, et nunquam ab ariditate quantisper mollescens. Sic sic itaque desiderium et concupiscentia vitiorum nunquam expletur fluxu voluptatis, et tamen semper ariditate mali ardoris sine satietate conduratur; neque conjunctionem recipit charitatis, ut soliditatem possit habere cum venerit æstus, sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ, huc illucque impulsionibus raptatur: profecto quia non spiritu, sed in carne propagantur. Hinc ergo ad Abraham remissio generis duplicatur: **383** *Erit, inquit, semen tuum sicut stellæ cæli, et sicut arena quæ est in littore maris.* Per arenam quippe carnalis propago designatur, infidelitatis vitio et ariditate carnalis desiderii a Christo dissociata; super quæ qui ædificat, qualiacunque sint quæ agit, non culmen erectionis, sed ruinam dejectionis exspectat. Ubi simul gentilis adhuc in carne, necnon et Judæus ædificat sine Christo; hæreticus in fide damnatus, hypocrita quoque simulatione deceptus, falsus Christianus vitiorum laqueis involutus, omnes isti non supra petram sed super arenam ædificant, et ideo disperguntur a Christo. Quorum ruina tanto fit major, quanto altius super arenam ædificasse inveniuntur. Profecto quia de his dicit qui audiunt verba hæc, et non faciunt ea. Audiunt quidem aure carnis, et non aure mentis. Audiunt itaque ut excusationem non habeant, et non ut opus fidei perficiant; idcirco, ut in fine concluditur, fit ruina eorum magna, qui talia Christi salutaria monita contempserunt.

Et factum est cum consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrinam ejus. Quænam turbæ miratæ dicuntur, cum superius ad eum soli discipuli legantur accessisse? Nisi quia aut turba discipulorum, ex quibus duodecim elegerat, dicitur admirata, quos, pernocians in oratione, cum dies factus esset accesserat; aut certe cum descendisset, secundum Lucam, et stetisset in loco campestri, ubi et multitudo plebis fuisse legitur. Tunc utique cum finisset eundem sermonem quem jam forsitan supra habuerat, miratæ dicuntur turbæ, et non discipuli. Quia discipulis fides potius et dilectio congruebat quam admiratio. Admiratio ergo signum est infidelitatis, quia necdum mens bene de virtute Dei sentiens, stupet ad ea quæ prius necdum crediderat. Præsus et ideo fiunt miracula, ut mens ad ea com-

moveatur quatenus incipiat credere, et de illo cui nihil impossibile est, in nullo dubitare. Consummatio igitur sermonis plenitudo et integritas intelligatur doctrinarum, quia nihil imperfectionis habet sermo Christi. Unde et:

Turbæ admirabantur, eo quod esset docens quasi potestatem habens, et non sicut scribæ et pharisæi. Potestas ergo non in dominatione exactionis, sed in doctrina erat, **384** ostendens se Dominum legis qui et ea quæ deerant potestative illi ad perfectionem addebat, et quæ umbræ fuerant, luce veritatis reserata, submovebat. Deinde indidem præceptorum quæ ad agendæ vitæ perfectionem fuerat, verbo et exemplis confirmabat. In omnibus se Dominum exhibens, non, sicut pharisæi ac scribæ, supersticiosa docens, sed quæ salutis erant præmonstrans. Illi quidem ea quæ verbis docebant, operibus impossibilia demonstrabant; iste vero, perfectiora docens, omnia virtute et operibus firmabat. Cujus nimirum doctrina testimonium habens a lege et prophetis, signorum etiam virtutibus commendabatur. Non enim doctrinam legis quam prædicabat in synagogis, a scribis et legisperitis didicerat, sed famulabatur ei, ac si ancilla ipsa eloquentia verborum et rerum sententiarum affluentia. Ita ut manifeste hinc inde daretur intelligi quod ipse foret legum lator, cujus potestas et virtus in omnibus patescebat. Fertur namque quod etiam in vultu ejus gratia quantocius resplendebat, ita ut hinc inde mentes afficeret auditorum. Sed hinc magis propter doctrinam dicuntur admirati; quam sane doctrinam jugiter intendentes non admiremur cum turbis, sed operemur cum apostolis, quatenus post finem vitæ coronemur cum ipsis. Sed quam infelices sunt carnales adhuc hodie in Ecclesia, qui nec admirantur cum istis, eo quod non curant intelligere quæ dicuntur; nec credunt cum fidelibus, ut adhibeant meditationem operis; nec agunt cum apostolis, ut possint assequi regnum quod promissum est recte quærentibus? Sed quia, remigante Christi gratia, immensa Spiritus sancti flumina transegimus, et cacumina montis Olivarum, in quo hæc dicta creduntur, mente lustravimus, ad nosmet redeundum est, quatenus ad descensum montis cum leproso vulnera nostra medico pandamus: et quia hæc quæ diximus, adhuc minime implevimus, saltem ut deorsum adorantes, et proci-dentes ante faciem ipsius, in confessione veniam consequamur. Propter quod finem libri et consummationem sermonis simul claudamus, ut, in alterius principio, a lepra qua coinquinamur, Domino manu tangente, plenius purgemur.

PROLOGUS LIBRI QUINTI.

385 Sanctissimis in Christo fratribus, quos divina sapientia satis abunde suis illustrat virtutibus, et cœlestis gratia miris exornat muneribus, sub sancto

proposito monasticæ disciplinæ Centulo degentibus, PASCHASII RADBERTI, monachorum omnium peripsema, et Levitarum ultimus.

Expositum in Matthæo, charissimi, quod olim inchoaveram, ut eo in officio fratribus pensum servituti meæ pro voto persolverem, multis demum, suscepto regiminis loco, præpeditis sollicitudinum curis, et causarum sæcularium variis implicatus negotiis, tantum a me longe abductus, quantum a studio litterarum remotus, non solum illud imperfectum reliqui quod cœperam, verum etiam, prætermissis quietis bono, memetipsum, pene plurimis aurarum allisis impulsionebus, in naufragium dedi. Sed quia Deus nobis, ut ille vates ait, sua providentia hæc otia fecit, fratres, qui a vobis ad nos missi venerunt, crebro me solerti aggressi sunt hortatu, ut explem opus quod inchoaveram, vestroque consecrarem nomini: ne illuderer, juxta illud ex Evangelio, quia cœpi ac si turrim ædificare, nec potuerim consummare. Unde itaque, eorum exhortatione permotus, ac si divino tactus affatu, decrevi rogatus offerre devotionis obsequio, tam charitati vestræ quam et fratrum meorum, qui me et ipsi sui amoris xenio ad id impulerunt ut facerem. Unde continuo quatuor librorum opuscula in eodem Matthæo, quæ dudum illis condideram pro voto, statui retexere ac si principium hujus operis, si forte super ipsos, ac si super fundamentum, possem tam vobis pro munere, quam et illis pro censu servitutis, culmen totius structuræ erigere; ut quorum una inviolabilis et incontaminata manet charitas, una devotio, unumque propositum, fieret hæc lectio una soliditas dilectionis, unaque faniculus triplex fidei, spei et charitatis, qui nunquam rampitur, unaque fabrica perfectionis, quæ nusquam violatur. Beatum ergo me existimans fore, si quidpiam **386** meis quod gratum esset, pro censu exsolverem, et offerrem vobis licet exiguum pro munere non ignavi ponderis talentum locupletius quod placeret. Quoniam ut præsentem, ex omnibus et in omnibus gratissima me dilectione in Christo suscipere dignati estis, et refovere sinu charitatis, Deoque committere precibus, maxime eo in tempore, juxta illud antiquum proverbium, quando amicus et medicus in necessitate probantur. Hinc charissimam quod tanto studio causa visitationis ad vos quam sæpe venire decrevi, desiderans vos videre, et corrigere in me quod diu negligentius omiseram; qui me dilectionis affectu contra omnia adversantia consolati estis in orationibus vestris, ita ut in præsentiarum nihil mihi deesse putarem, cum tanta beneficia vestra perfectæ charitatis circa me flagrant, quoniam debitores facti estis omnibus, qui nihil aliud illi debetis (quia radicem cordis in cælo posuistis), nisi charitatem, quam semper debendo exsolvistis, et exsolvendo magis magisque debitores facti estis. Sed quia liberalitas vestra multum exuberat in dando, credo quod et in accipiendo liberalius, sancta benevolentia vestra magis gaudebit pro munere verbi, quam pro ullius censu dati. Hinc gratum fore putavi quidquid devotus obtulero, quibus profecto debeo quidquid possum et quod sum. Ve-

a Subaudi me, vel conatus, aut labores meos.

rumtamen non adeo ignarus ut nesciam quod nequeo digne quatuor Evangelistarum quadrigam sensu penetrare exiguo, neque ad liquidum unum eorum intelligere; non dicam ego tantillus, verumetiam nescio et si ullus eorum qui magnos sese faciunt virtutibus. Quoniam hæc quadriga currus Dei est multiplex, in qua Christus cœlestis auriga peragrat quadratum orbem modo universum: nunc in tempore volans per omnia; nunc extra tempus super omnia, et ultra cœlorum excelsa, semper cum Patre idem in una æternitate Deus manens; nunc infra tempus Deus homo perlustrat universa; modo a summo cœlorum egrediens, excurrit usque ad inferos; modo ab inferis regreditur usque ad superos. Et ideo hæc animalia, quæ hanc quadrigam per orbem trahere videntur ubique volantia, etiam terga pennata habere dicuntur; quorum corpora plena sunt oculis ante ac retro, deinde intus et foris; ex quibus emicant scintillæ ac si aeris candentis, et **387** discurrunt fulgura. Habent itaque singuli pedes rectos et semper in sublime tendentes. Unde non immerito et ipsi Cherubim vocantur, eo quod habeant in se multitudinem scientiæ Dei. Quam bene igitur dictum est per Ezechielem: Quia non revertebantur cum incederent, sed unumquodque eorum ante faciem suam gradiabatur (Ezech. 1, 9), quia ad æterna tendunt. Quæ nimirum animalia multis in locis præfigurata, et, quod mirum est, ante sunt in cœlis huic prophetæ in spiritu Dei ostensa, quam essent in terris nata. Idcirco non potest non esse ineffabile, neque incomprehensibile quod sentiunt. Et tamen, ex eorum dictis est et verbis quidquid est quod recte sapimus vel intelligimus; quia eorum verba, verba sunt Dei. In quibus profecto verbis non humana sapientia, sed spiritus et vita lucet. Et ideo ipsa verba jure verba vitæ dicuntur, quia non in his flos eloquentiæ redolet sæcularis, sed fructus vitæ. Quapropter, etsi ad plenum nemo de talibus loqui potest, non ideo tamen ex toto homo quilibet silere debet; licet in elimato loquendi genere, ne loquatur ea divinitus inspiratus quæ sentit. Quia intelligentia Evangelii non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis constat, sed in sapientia Christi: quam Paulus etsi imperitus sermone, ut ipse ait, non tamen scientia inter perfectos loqui se gaudet (II Cor. 11, 6). Interea etsi senilis oratio per se compta esse debeat ac decora sensibus debet tamen esse et mitis, maxime in talibus. Cujus profecto sermo etsi decorus sit, quod non requiro, ut quidam ait, quietus esse debet ac remissus. Quod si in sæcularibus studiis talis debet esse eloquentia, quæ succum habeat modestiæ; quanto magis ego inter hæc flammantia virtutum documenta proferre non debui, et si possem, nitorem sæcularis facundia, quæ sæcum splendorem ferat verborum, sed puritatem sensus quærere et intelligentiam veritatis? Quoniam hæc sapientiæ Christi in mysterio abscondita est in ipso, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ Dei reconditi. Et ideo ab ipso ini-

petrandum est ut oratio nostra emolumentum magis habeat perfectæ intelligentiæ, quam incitamentum vanitatis. Sed, quia hæc quatuor animalia varie describuntur, quærendum omnino quid est quod Joannes primum animal simile leoni dixerit (*Apoc.* iv, 7), **388** cum Ezechiel propheta, non leonis speciem, sed hominis primo animali inesse perhibuerit. Sic enim ordinem eorum describit: *Similitudo*, inquit, *vultus eorum facies hominis et facies leonis, a dextris eorum quatuor, et facies bovis a sinistris ipsorum quatuor, et facies aquilæ desuper volantis ipsorum quatuor* (*Ezech.* i, 10). Mirum quippe valde est quod Joannes animal primum simile leoni, propheta vero primum homini simile ponit. In qua nimirum sententia magna nobis oritur quæstio. Quamvis enim Ezechiel dicat de ipsis animalibus, quod essent quatuor facies uni, et quatuor pennæ uni, singulorum tamen facies declarantur. Unde cur immutetur ordo qui scriptus est in propheta Ezechiele, et dicatur a Joanne leo pro homine, non absque magno mysterio est. Quapropter sciendum quia mystica Scripturarum eloquia non semper ordinem servant historicum; quod si facerent, non jam mystica, sed tantum historica essent. Hinc, si ad descriptionem Evangeliorum recurrimus, propheta se animalia vidisse describens, ordinem servavit, qui Matthæo humanam faciem habuisse narrat; quia ipse primum de humanitate Christi exorsus est scribere. Marco autem leonis forma tribuitur, secundum quod a clamore, ac si leo in deserto rugiens, cœpit. Tertius vero Lucas speciem bovis, seu vituli gestat, quia ipse a sacerdotio suum Evangelium inchoavit. Joannes quoque in aquilæ similitudine figuratur, eo quod altius transvolans universa, ad divinitatem verbi usque pervenit ascendens; in qua clarius obtutum oculorum defigit, et inde nobis arcani verbi mysteria plenius reseravit. Nam et ipsi doctores nostri ex hoc loco diversa sentiunt, sicut et diverse narrata leguntur: quod in leone Matthæus, in homine Marcus visus sit. Sed, si ad dispensationem Redemptoris nostri mentis oculum defigimus, quam dispensationem eadem animalia peractam declarant, nec ipse propheta ordinem tenuit, qui secundo loco leonem posuit; cum idem Redemptor noster natus ut homo, prius fuerit ut vitulus immolatus, quam ut leo a mortuis suscitatus. Propterea videamus quam ob causam eorum ordo præpostere-
389 tur, cum sint, ut dictum est, quatuor facies uni, et quatuor pennæ uni. Ubi patenter nimirum Evangelistarum demonstratur concordia et unitas Evangelii Dei: quodlibet eorum et suam et trium possidet formam, ita ut in uno tria, atque in tribus unum inveniatur. Quod si in unoquoque eorum tria inveniuntur animalia, quodlibet horum primum est, nec alteri cuilibet posterius, quoniam singulorum omnium quatuor facies est una, sicuti et uni ipsorum simul quatuor. Quia Christus homo fuit quem simul prædicant omnes; et leo propter suam eximiam fortitudinem, quia moriens mortem devi-

A cit; et vitulus quoque, quia immolatus est in sacrificium Deo Patri, sicut ipsi quatuor testantur; sed et aquila figuratus est, quia mox ut occubuit per mortem innovata est juvenus ejus, et resurrexit, atque descendit altior omnibus etiam angelis suo volatu, quando rediit ubi erat in principio Deus apud Deum. Et ideo non immerito facies hominis et facies leonis a dextris ipsorum quatuor, et facies vituli a sinistris ipsorum quatuor, et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor: quia omnium eorum una facies est, et propria; ita ut et proprietates prædicationis mirabiliter resplendeat in singulis, et unitas commendetur in omnibus. Quia licet singuli suam habeant proprietatem narrandi, non tamen aliam inveniunt faciem in alio, quam alius non habeat: et ideo uni, ut ita dicam, ineffabiliter quatuor facies sunt. Quia, si requiras quid Matthæus de incarnatione sentiat, hoc nimirum sentit quod Marcus, Lucas, et Joannes: si quæras quid Joannes, hoc procul dubio quod et alii tres similiter; et si quæras quid Marcus sentiat? quod Matthæus, Lucas et Joannes; et si quæras quid Lucas? utique hoc quod Joannes, Matthæus et Marcus sentiunt. Quia eorum una notitia fidei est, qua cognoscuntur a Deo; ac per hoc ipsa est in uno facies fidei vel cognitio, quæ est simul et in quatuor. Quæ cum ita sint, charissimi, in hoc loco si alium ordinem sequar, propter quem nostri inter se variant doctores, nemo me reprehendat temere, quoniam nec Joannis ordinem, sicut quidam fecerunt, nec Ezechielis impugnare cognoscor, sicut nec ipsi sibi etiam in diversa ordinis narratione facere probantur: dum unus eorum, id est, propheta Ezechiel ordinem demonstrat, ut dixi, Evangelistarum juxta quod ordinati sunt a Domino, et ipsi conscripserunt **390** Evangelia unusquisque in præfiguratione sua et qualitate principii. Alter vero, id est, Joannes, sacramenta quæ in Christo præfigurata sunt et expleta, potius persequitur: quia Christus ipse leo est qui securus dormivit in passione. Unde Jacob ait de Juda in persona Christi: *Quia occubuisti ut leo, et quis suscitabit eum?* (*Gen.* xlix, 9) Ipse homo et vitulus, ipse et in aquila jure præfiguratur. Sed leonem Joannes primum ponere maluit, quia sacramentum resurrectionis ejus jam credentibus scribens, rectius prius judicavit declarare per quod maxime mundus credit, quam hominis seu vituli personam. Quia non ideo omnes generationes in eum crediderunt quia homo natus est in mundo, neque quia immolatus est ut vitulus, sed quia post mortem victor resurrexit ut leo, ipse se resuscitans, sicut Moyses scripserat Jacob olim prophetasse. Alias autem, si solummodo natus esset ut homo, et passus, et non resuscitatus prædicaretur, quis in eum crederet? Quapropter Joannes primum solerter satis in sacramento resurrectionis Christi leonem posuit: quia per id quod mortuus resurrexit, in se mundum credere compulit. Idcirco leonem ante posuit. Nam, etsi primus est homo in ordine, seu vitulus, tamen prior est in virtute leo, et

in fortitudine sua Christus. Hinc Paulus aiebat dicens : *Et si noveramus Christum secundum carnem , sed jam non novimus (II Cor. v, 16)*, ac si aliis verbis diceret, non jam in animalibus hominem moriturum, sed leonem post mortem attendimus resurrexisse in æternum victurum. Sicque hoc modo, quantum mihi videtur, et Evangelistarum ordo recte servatur, ut præmissum est, et hæc præposteratio narrationis, quæ facta est in Apocalypsi a Joanne, non absque magno mysterio est. Sed utrum nostra præfatio, salva auctoritate priorum Patrum, debitam rationis consequentiam servet, tam vestro quam fratrum meorum examini, quibus laborare videor, derelinquo. Quia tam in hac sententia, quam et in omni opere isto, si vestro utrorumque judicio approbatus, vestraque defensus sententia fuero, nullius temeritatis supercilium pertimesco; neque reprehensionem indebitam formidabo, qui talium tantorumque auctoritate fulciri me cognoscam et firmari, quorum doctrina in omni scientia Dei longe lateque prædicatur, et sapientia pollet, non dico in verbo tantum, verum etiam in omni **391** opere bono atque disciplina virtutum. Qui, quidquid in doctrina didicistis locupletius factis exhibetis, ita ut Christus ubique glorificetur in vobis. Hinc me non immerito felicem censeo, si aliquid dignum vobis in hoc opere senex edidero, saltem quod prodesse queat juvenibus, ad emolumentum doctrinæ, et ad studium pietatis. Quoniam, sicut quidam ait, ut adolescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur, leviorque fit senectus eorum qui a juventute coluntur et diliguntur: sic et adolescentes boni senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducantur. Quapropter, charissimi, senectus mea non modo languida circa vos et circa fratres meos esse debuit; quos exhortari debui cum præessem, neque iners, verum nec otiosa in ipso otio, sed operosa et semper agens aliquid, et moliens tale, quo et vita formetur præsentium, et exemplum præbeat futurorum. Ne sacramentum salis, olim in ore puerulus quod accepi, evacuetur in senectute vel in senio. Fac ergo quod nec tanta præditus sim sanctitate, nec tanto conditus sapientiæ sale, nec tanta eruditus disciplina litterarum, ut sit senectus mea in misericordia uberi, nec tanta illustratus virtutum, claritate, quo dignus videar talibus et de talibus scribere, vestri tamen est **D** meriti et gratiæ obediendo immeritus quod præsumo.

A Quod si me quisquam adeo ultra præfocare voluerit, id ne audeam ineloquens, ac si omnium vitiorum illuvione respersus, conspiciat leprosum primum in hoc opere occurrentem, in quo et cum quo me sanandum confido. Intueatur omnium morborum genera, et solius Domini voluntatem mecum salutis causam imploret. Audiat ergo Dominum imperantem, si matum me credit, in Evangelio, *Ephphetha (Marc. vii, 34)*, quod est, adaperire. Et quia de saliva oris ejus olim infans gustavi, verum loqui jam senex rogatus a vobis non erubescio. Prorsus quia digitos ejus meis in auribus intus sentio, idcirco quæ audio mihimet, et meis tacere non debeo. Unde et si ipse benignissimus Jesus mihi præciperet ne loquerer, satis me illi invitarent, ne tacerem qui quanto magis eis præcipiebat, tanto plus prædicabant, et eo amplius admirabantur dicentes: *Bene omnia fecit, quia surdos fecit audire, et mutos loqui (Marc. vii, 37)*. Hinc, quæso, nemo mihi molestus sit, nemo me reprehendat, si **392** loquar; ne forte videatur Christi operibus ingratus, qui bono suo, et surdis præstat audire sacramenta vitæ, et mutis loqui, quo possint narrare magnalia Dei. De cætero precor lectorem meum ne processus sermonis vix sufficiens sensibus Scripturarum, fastidiosa conseatur prolixitas, quando non oratio nostra verbis sed sensibus dilatatur. Licet enim plerisque legentium plus placeat sterilis brevitatis interdum, quam utilis explanationum prolixitas; tamen locupletior sensus jure studiosis plus præstat quam commentum brevitatis. **C** Ubi nos nec tropologias secuti sumus Evangelii in explanatione, nec mysticas sententiarum intelligentias; sed solummodo simplicem sensum dictionum in brevi, prout oportuit, explicavimus. Idcirco habeant fastidiosi regulas veritatis ex commento, quas in Evangelio prius dictavit auctoritas priorum Patrum et efficacia mentis, ne prolixiora fastidiant. Studiosiores vero, quæso, dignentur nostra legere, quibus satisfacere volui requirentibus ampliora. Quod si nec ista nec illa placuerint quibuslibet ignavia pressis, legant quæ sibi dormitu somnique silentio fingunt; aut si secus delectantur, siliquas porcorum sæcularium litterarum adhuc pueri, vel cortices rodant. Nobis tamen, quos divinus spiritus instituit, prætermittendum non fuit, ne loqueremur vobis, amantibus, quidquid ex doctoribus sanctis confectum; prodesse credidi, et diligentioribus placere non dubitavi.

LIBER QUINTUS.

(CAP. VIII). *In illo tempore, descendens Jesus de monte, ecce leprosus veniens adoravit eum (Matth. viii, 2)*. Quia de monte Domino descendente, leprosus prior occurrit, festinandum nobis, ut et nos cum ipso perveniamus; quia et in illo fuimus, dum per eum genus humanum et cura salutis nostræ designatur. Verumtamen hinc prudens lector intelligat, et in aliis

quibuslibet sancti Evangelii locis, allego, quibuslibet sancti Evangelii locis, allego, **393** figuras de veritate rei gestæ nihil ad fidem minueat. Quia in his dispensatione divina ita sunt omnia procurata, ut et fides nascatur ex miraculo, et doctrina fidei ex ipso eodemque opere ad institutionem morum proficiat in mysterio. Quapropter ubique loca, tempus, et ordo, atque omnis circumstan-

tia historię consideranda est, ut et veritas rei gesta pateat ad fidem, et spiritualis intelligentia reniteat ad doctrinam. Hinc est sane quod in monte excelsius spiritalis discipulos spiritalia, quasi ad cœlestia subjectos, docet. Deorsum vero descendenti prior leprosus occurrit. In quo nimirum leproso allegorice humanum genus, ut dixi, designatur, quia universos lepra maculosæ vitæ resperserat; atque ideo ad paradisi castra commeandi nulli regressus erat. Divinarum autem Scripturarum allegorię usitatissimę duobus principaliter formantur modis, rebus videlicet, atque verbis: aliter tamen rebus, aliter verbis. Sed verbis quę fit, proverbialis appellatur, et quatuor cognoscitur modis. Aut per translationem scilicet verborum, ut est: *Apertum est cœlum et descendit Spiritus sanctus* (Luc. iii, 21); *B* et illud: *Exivi a Patre, et veni in mundum* (Joan. xvi, 28); quę ad insinuandas metaphoricę rerum causas ex humanis motibus transferuntur ad Deum. Aut secundum imagines parabolarum, sicut est: *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Jericho, et incidit in latrones* (Luc. x, 30), et parabolę vineę, agriculturalumque ejus narratio (Matth. xxi, 33). Ex quibus profecto non res gesta exigitur, sed personarum ac negotiorum transformatio ad aliud refertur. Aut certe comparative per similitum rerum collationes: etsi vix in aliquo differatur, nisi quod non narratio, sicut in superioribus, contextitur, sed causarum tantummodo cooperatur effectus. Aut tantummodo proverbialiter, sicut est: *Ne mittatis margaritas vestras ante porcos* (Matth. vii, 6). Porro allegoria rerum illa de qua diximus, semper ita mystice figuratur ut de rebus gestis nihil subtrahere jure credatur, quia non rerum factarum typica auferunt veritatem, sicuti præsens locus probat, cum leprosus, Domino descendente de monte, curatus illico perhibetur, designans humanum genus, Domino de cœlestibus descendente, lepra peccati mundatum. Nec inconvenienter per unum multitudo credentium significatur, cum in solo uno hominis nomine universitas **394** humani generis a doctoribus comprehenditur. Nam, eum dicitur homo, quidquid ex nostra humanitate procreatum est, etiam ex usu sæcularium intelligitur disciplinarum. Et ideo apertissime per unum leprę maculis respersum, unitas credentium ostenditur peccatorum maculis coinquinatorum, et immunditiarum squaloribus abjectorum. Propter quod nemo de suis gloriatur meritis, quia omnes eramus irę filii, et a cœlestibus exclusi consortiis. Quod nimirum genus, cum descendisset, mox occurrisse in uno præmonstratur. Alioquin, nisi descenderet ille, per incarnationem habitu inventus ut homo, iste non ascenderet, a paradisi gaudiis expulsus leprosus ut homo. Ergo simul omnes cum isto mystice occurrimus, simul omnes cum isto dicamus corde: *Domine, si vis, potes me mundare*. Omnes quidem immundi, tamen, fide accedentes, voluntatem, de cujus potentia non dubitamus, rogemus. Et tanto propinquius, quanto fide-

lius. Quid ergo in omnibus disciplinis tam efficax negotium quam voluntas Dei? Porro voluntas Dei causa est et origo, atque existentia omnium rerum, quia cuncta voluntate Dei creantur ex nihilo, et de informitate sua produciuntur ad formam. Hinc sane peccati contagione male deformibus, prudentissime hic aperuit causam originis atque existentię, dum universa Christus quę voluit, fecit, et solummodo voluisse, fecisse est. Quandoquidem unitas credentium in isto præmonstrabatur, justissimum erat ut ex doctrina ipsius, causa omnium, voluntas Dei cum fide deprecaretur. Quoniam non est fides, cuncta creasse credere; nisi credamus etiam, ea ipsa voluntate qua conditi sumus, rursus ad formam æternę felicitatis in melius posse reparari. Quam argu-
C menti materiam olim nemo philosophorum invenit, sed ipse illam docuit qui creavit. Unde dicat fidelis quisque: *Domine, si vis, requirens causam suę originis, nihil hæsitans de proventu, eo quod vult omnes homines salvos fieri: potes me mundare, et ad formam salutis restituere*. Nec dubium ob hoc, secundum historię veritatem, Domino descendente, hunc primum lepra perfusum occurrisse: quia, curam suscipiens beatus Matthæus et apostolatam de peccatoribus, instituit eos, et formam doctrinę imprimit, quos, exsules a civitate Sion, cujus fundamenta in montibus sanctis, lepra immunditiarum peregrinantes fecerat. **395** Et bene a primordio curationis non alium una cum turbis, quam leprosum, occurrisse commemorat, fide probum, confessione devotum, doctrina cœlesti præditum, qui profecto rogat: *Domine, si vis, potes me mundare, docens prudenter causam et efficientiam omnium rerum, voluntatem Dei*. Quam disciplinam nec Plato philosophus alind prædicans attigerat. Confitetur ergo potentiam Christi, et implorat voluntatem; quoniam quanta ejus voluntas est, tanta et potentia, imo ipsa voluntas potentia est. Idcirco religiose obsecrat satis, ut a quo est de nihilo, inde reformetur rursus ad pristinam naturę suę formam de informitate peccati. *Tunc Jesus, extendens manum, tetigit eum dicens: Volo*. Extendit vero manum, quoniam ille longe recesserat. Et nisi prius miseretur ut extenderet manum, hic nunquam redire ac sanari posset. Pro quo Propheta gemens aiebat: *Ut quid, Domine, avertisti manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem* (Psal. lxxiii, 12)? Quę nimirum manus nisi extenta esset, quia in extremis demersi eramus, nunquam nos tangenda curaret. De cujus nimirum potentia rursus alibi conquirendo: Nunquid abbreviata, seu parvula facta est manus tua ne possis salvare? (Isa. l, 2.) Quę utique si brevis esset ad misericordiam, vel parvula ad potentiam, nunquam ad ima mersos levaret tantis delictorum ponderibus prægravatos. Sed quia jam extensus venit Christus, scilicet Patris dextera carne indutus ad misericordiam, recte extendisse manum ac tetigisse dicitur. Alioquin quid necesse erat, juxta litteram, ut manum extenderet et tangeret leprosum,

qui, solo sermone ut creavit, imo voluntate, restaurat universa : nisi quia fecit in uno efficacissime, quod simul in genere se facturum, multis prophetarum eloquiis olim repromiserat? Propterea extendisse manum jure dicitur, ac tetigisse, quia si non maculas nostras ille incarnatus tangendo emundasset, adhuc sub lepra peccati essemus, necdum delictorum contagione expiati. Propter quod manum extendit, ut quamvis profundissime demersos apprehenderet; tetigit vero per incarnationem mysterii male saucios, ut sanaret. Cæterum, juxta litteram, ut se Dominum lepræ ac legis ostenderet, cum lex prohibeat a sacerdotibus eam tangi, ideo tetigisse creditur, quoniam lepra illa legis non poterat cum sordidare. Erat enim umbra, licet vitium carnis. Tamen bene a sacerdotibus Judæorum leprosus non **396** tangebatur, quia illi maculari poterant, nec sanare quempiam. Sed erat unus mediator Deus et homo, promulgator legis, cui fas erat et per humanitatem tangere, et per divinitatem imperare : cujus nequiret coinquinari munditia, sicut nec sanitas inîrriari. Et ideo quia Dominus legis erat, removet ex auctoritate lepram, et fugat ex imperio, sicuti luce fugantur tenebræ. Unde puto manum illam lepram non tetigisse, sed ut tenebras a facie lucis, ita lepram a facie manus continuo disperisse. Quoniam nec lepram peccati tetigisse fas est credere, verum sola incarnatione sua et verbi potentia omnia peremisse. Quia de causa verbo curatur, quod manu tangitur. Hinc quoque post tactum imperat, *mundare*, ut et divinitas in verbo imperii, et humanitas in tactu carnis intelligatur; quia neque divinitas sine carne, neque humanitas sine divinitate quidpiam in hoc mysterio gessit. *Continuo*, inquit, *mundatus est*. Continuo ergo mundatur, quia semper voluntatem Dei et imperium effectus consequitur. Quem sane locum etsi juxta tropologiam lector voluerit discutere, præstabit non modicam moralitatis doctrinam. Quia profecto semper tropologiæ species in Scripturis sacris gemina est, scilicet aut mystica, aut nuda et simplex. Sed mystica, quæ de rebus gestis ad ædificationem morum trahitur : ita ut per hunc leprosum uniuscujusque anima humana curata intelligatur; nuda vero, dum Scriptura sacra simpliciter mores erudit, uti est : *Qui habet duas tunicas, det non habenti, et qui habet escas similiter faciat* (Luc. III, 11). Ergo cujusque anima quotidie, quamvis peccatrix, a Domino curatur, si supplex ac devota illum adorans ubique confiteatur ex fide dicens : *Domine, si vis, potes me mundare*. Corde enim creditur ad justitiam. Unde necesse est fidissime deponat, nihil ex potentia dubitans. Et si per fidem quæ per dilectionem est, oraverit, erit præsto indubitanter voluntas divina ad salutem, efficax ad imperium, potens ad effectum. Unde mox leproso supplicanti dicitur : *Volo*. Quia, dum anima sic inchoat credendo exorare, jam incipit curari a lepra sua ex manu Salvatoris. Ipse enim quotidie descendens inspicit et tangit peccata nostra, dum se ad misericor-

diam inclinat ut relevet inîrmitates nostras. Nam ægroti prius ad montana, videlicet ad cœlestia, per contemplationem ascendere nequimus; sed solus Moyses, et pauci seniores cum eo ex omnibus **397** eliguntur; necnon et soli discipuli ad sublimia ducuntur. Deorsum vero plebs invalida et leprosus adorans, non volentes theoriam sectari, eo quod multis præpediuntur laqueis, curantur. Ad quos itaque Dominus frequenter se inclinans, tangit manu clementiæ suæ, et verbo imperat majestatis. Ex quo liquet manum Domini non lepram, sed mundum leprosi tetigisse corpus, sicuti et nos quoties tangere disponit aspectu misericordiæ, mox scelera fugantur, et munda restituitur anima. Quia profecto ubi salus agere dignatur, nulla infirmitas esse potest; ubi lux, nulla offuscatio peccati; ubi vita, nulla irruptio mortis; ubi potestas, nulla difficultas sanandi. Idcirco hic magister supplicandi egregius, de voluntate Domini non quasi pietatis incredulus dubitat, sed quasi immanitate suorum scelerum concubitus non præsumit. Imo quod possit eum abluere si velit, ut in Domino potestatis auctoritatem, ita in isto constantiam fidei declaratam laudamus. Quoniam integra et vera fides tanti esse jure debet promunere, quanti est et potentia misericordiæ Creatoris in operatione. Alioquin fides quæ infirmatur ipsa prius sananda, et sic demum sanitas corporis aut animæ efficacius per eam est impetranda. De qua sane fide Apostolus : *Fide*, inquit, *purgans corda eorum* (Act. xv, 9). Quod si fide purgantur corda credentium, cogitanda est virtus fidei, quia *qui dubitat, similis est*, ut ait Apostolus, *fluctui maris* (Jac. I, 6). Integra vero fides in dilectione, constans in perseverantia, patiens in dilectione, humilis in confessione, fortis in fiducia, devota in supplicatione, provida in petitionis consilio, profecto ubique audiat Dominum dicentem : *Volo*. Ob quod mirabile, verborum consequentia jungatur. Nam illi præmiserat : *Domine, si vis*, et Salvator : *Volo*. Ille, *potes me mundare*, et Dominus verbo potentiæ suæ imperat, *mundare*. Quidquid enim vera peccatoris confessio in fide tenuit, hoc totum pietas et potentia mox indulgendo exhibuit. Et ne de immanitate scelerum suorum aliquis diffideret, hic ipse qui curatur, ab alio Evangelista plenus lepra describitur. Omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei. Quia, sicut potestas Dei jure ubique creditur, ita et voluntas ejus necesse est credatur. Vult enim omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Agnitio quippe veritatis est Patris ac Filii sicut una Deitas, ita et voluntas; et quæ **398** voluntas utriusque, ipsa et potestas : quapropter non minus eum potentem quam volentem credere fas est. Unde scriptum est : *Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit in cælo et in terra* (Psal. cxxxiv, 6). Propterea ergo hic egregius voluntatem requirit, de potestate nihil dubitans, de pietate præsumens. Cui dixit Jesus : *Vide, nemini dixeris*. Cur ergo præcipitur nemini dicere quod omnibus volebat manifestum esse, nisi quia

factus est ipse nobis via a Deo, ut doceat quod non sint vulganda mox nostræ virtutis opera, sed ob custodiam humilitatis interdum silentio tegenda, ut non solum a mercede nos abstineamus muneris, verum etiam gratiæ ac laudis. Nequaquam igitur celandum quod pro salute omnium gessit; sed in uno eodemque opere docere volens quid nobis agendum sit; et in nostris etiam quam cauti esse debeamus, insinuat: ne unde sublimamur ad culmen, inde corruamus gravius ad crimen. Hinc est sane quod Marcus ait, mox eum cœpisse prædicare et diffamare sermonem, ita ut jam non posset Jesus manifeste in civitatem introire. Profecto quia divina pandenda sunt opera, et quæ in nobis geruntur, ne prolabamur interdum tegenda. Nobis quidem præcipitur in illo ut nemini dicamus; ille vero absolvitur, ut absque culpa, in laude Salvatoris, etiam sacerdoti mundatum se exhibeat. *Sed vade*, inquit, *ostende te sacerdoti*. Alioquin quomodo nemini diceret, qui et pro sua emundatione sacerdoti in templo publice munus offert, nisi forte ubique ad gloriam et laudem Dei nostra pandenda sunt, et quæ in nobis a Deo geruntur opera; nemini vero pro nostra laude et favoris gratia, exhibenda: vel certe, sufficit ipsa virtutum ostensio ad exhortationem operis. Ita ut superfluum sit verbis edicere quod omnibus ad imitationem fas est conspiciere; neque de se laudem quærere. Sed imitabilem se plurimis exhibere. *Vade*, inquit, *ostende te sacerdoti, et offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis*. Non quod Dominus jam de illo Mosaico satis curaret præcepto, quod mox abolendum esset; sed ut omnibus qui ad fidem veniunt et sanantur, ne ingrati essent, formam daret offerendi summo pontifici Christo, cujus ipse sacerdos figuram gerebat, gratiarum quotidie hostias, et munera debitæ laudis. Quæ nimifum legis sacrificia spiritaliter pro nostra emundatione offerenda sunt; quoniam præcepta erant significandæ vitæ, promittentia **399** Christum pro nostra emundatione in carne passurum. Hæc sunt quippe illa redemptionis nostræ sacrificia, sine quibus Deo placere nequimus. Et ideo jugiter etiam respersi sanguine Christi per baptismum, ista fide pro nobis offerre debemus. Verumtamen ad sacerdotem ire præcepit, ut etsacerdos cum intelligeret, non legis ordine, sed gratia sancti Evangelii supra legem esse curatum. Hinc est ergo quod sequitur: *Et offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis*. In testimonium quippe offertur munus ut credant. Et, si credere noluerint Judæorum pontifices, pateat, quem legis duritia a lepra sua mundare nequiverat, Christi gratia sanus et incofums effectus. Nam et illud ipsum munus quia umbra erat, illum venisset typice præmonstrabat, qui sanguine suo universum genus respersum a lepra immunditiæ suæ clementer liberaret. Omnia namque miracula Salvatoris per carnem, testimonium erant divinitatis, quod esset idem Deus et homo Christus Jesus. Et ideo dicebat: *Si mihi non vultis credere,*

A *salem operibus credite* (Joan. x, 38). Convincuntur sacerdotes et scribæ testimonio legis et prophetarum; quia testificatus est a lege et prophetis. Convincuntur etiam ab eisdem operibus, quæ non minus supra legem quam et supra hominis virtutem esse probantur. Qua de causa satis provide mittitur ad sacerdotem: ut et ipse a sua impietatis lepra discedat, habens testimonium a lege, illam nunquam talia potuisse; testimonium ab ipsa legis typica sanctione: testimonium ab ipso curationis opere, et verbo imperii, saltem ut recognosceret illum qui olim verbo cuncta crearat. Non quidem, velut aliqui suspicantur, illud Moysaicum videtur approbasse sacrificium, quod nec Christi Ecclesia credidit deinceps offerendum: sed solum ob testimonium, præsertim cum necdum cœperat illud sanctum sanctorum, corpus ejus videlicet, offerri sacrificium, quia necdum in passione seipsum redemptionis nostræ holocaustum obtulerat. Propterea nempe necdum oportebat auferri significantia legis sacrificia, donec illud quod significabatur ostensum et confirmatum esset ex impletione operis; ut tum quod tegebatur uberius fide credentium, passionis figuris jam repudiatis, Christi sacrificium amplecteretur.

B *Cum autem introisset Capharnaum accessit ad eum centurio, rogans eum et dicens* (Matth. viii, 5). De quo sane loco Lucas et præsens Evangelista multum dissentire videntur, **400** dum Lucas dicat, quod miserit ad eum prius seniores Judæorum, petens ut veniret ad eum, et salvaret servum ejus: qui cum venissent, rogabant eum sollicitè, dicentes quia dignus est, ut hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse nobis ædificavit. Jesus autem ibat cum eis, et cum jam non longe esset a domo, misit ad eum rursus centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari, non enim dignus sum ut sub tectum meum intres. Propter quod et meipsum non sum dignus arbitratus ut venirem ad te, et cætera (Luc. vii, 4-7). Porro hoc loco, quod ipse accesserit ad eum, dictum est, cum nec se dignum venire juxta Lucam testatur. Sed ibi veritatem historiæ ille prosequens; Matthæus vero hoc secundum usitatissimam loquendi consuetudinem asseruit. Nam et Lucas, quasi per recordationem, alicubi longe post, de leproso, quæ hic mox, cum de monte, in veritate facta interseruntur, edidit; de centurione vero: *Cum implesset*, inquit, *omnia verba sua in auribus plebis, intravit Capharnaum*. (Ibid.) Ut sit sensus, quod non ante intraverit, quam sineret ea. Tamen non exprimens sensum, post quantum temporis, sermone expleto, illuc intraverit. Eo itaque modo et ex hoc non dissentiant. Volens unus edicare, quid secundum historiæ veritatem; alter vero, quod majus est, quid secundum fidem sentire debeamus. Præsertim cum perventionem, cujus adipiscendi causa aliquem adimus, plerumque dicimus factam, licet ad quem pervenit non videat ille qui audierat, cum per amicum pervenerit, cujus sæpe in talibus favor

^a Satis, id est, multum valde; ut cum Gallice dicitur: *il est assez habile, assez savant*, etc.

est necessarius. Unde vulgo mos obtinuit, ut per-ventores eos appellemus, per quos potentium animos, licet inaccessibiles, personarum interpositione, quasi ambitionis arte, pertingimus. Quanto magis hunc per amicos accessisse recte dicitur, qui plus omnibus accesserat per fidem; juxta quod scriptum est: *Accedite ad eum, et illuminamini (Psal. xxxiii, 5)*. Proinde, quia fidem centurionis, qua vere ad Deum quisque accedit, ita ipse laudavit ut diceret: *Non inveni tantam fidem in Israel (Matth. viii, 10)*. Evangelista potius accessisse ad Christum dicere voluit, quam illos per quos verba sua miserat. Hoc quippe Lucas intelligens, historicam veritatem contexit, ut ad fidem te reduceret, quemadmodum alius dixerit accessisse, qui omnino mentiri non potuit (*Luc. viii, 43*). Sic enim et mulier illa, quæ sanguinis fluxum patiebatur, magis, licet simbriam tangeret, Dominum 401 tetigisse dicitur, quam turba. Propter quod nec mirum si magis accessisse hic creditur qui, et per fidem plurimum, et postea cum pervenisset ad domum, omni devotione supplex occurrit, et mente totus accessit. Eo igitur magis accessit, quo magis credidit. Et quidquid humilitatis ac devotionis prudentissime mandavit, sine dubio, licet alterius ex officio, totus non minus sententia obsecrationis quam fide religionis accessit, dicens ita: *Domine, puer meus jacet paralyticus in domo, et male torquetur*. Multi in illo tempore pro diversis rogabant infirmitatibus, alius pro se, alius pro filio aut filia, alius pro alio aliquo, nullus tamen legitur pro servo, nisi solus iste, tam suppliciter exorasse. Audiant ergo nostri, qui aliquando non solum pro suis non rogant servis ne male torqueantur; sed ipsi crudeles fiunt ac pessimi tortores, ita ut interdum gravius videatur sub manu eorum servire, quam sub manu paganorum. Didicerat enim jam iste doctrinam apostoli: *Servi subditi in omni timore dominis (I Petr. ii, 18)*, et *obedite non ad oculum servientes (Ephes. vi, 6)*, *scientes quoniam unum Dominum in cælis habetis (Coloss. iv, 1)*. Sciebat ergo hunc communem Dominum esse Jesum Christum; et ideo plenus fide ac charitate, devotus pro conservo rogat. Nec sane illum ad eum attulit, quia credebatur perfecte ipsum ubique præsentem omnia posse. Sed neque illum eum venire rogat, quem nusquam deesse credidit majestate, quamvis eum carne localiter vidisset conversantem. Inde nimirum magna est ejus fides, et excellit omnium fidem, qui unius temporis erant in Israel. Nec tamen nuda vel mortua, sed fides quæ per dilectionem circa Deum et proximum fortiter operabatur, augens sibi præmium de cura conservi. Manifeste namque noverat Christi potentiam, quod nec loco concluditur, nec fine terminatur, sed ubique pollet. Idcirco, sicut nec venire illum necesse ad eum credidit, ita nec deferre famulum ex domo ad eum putavit. *Sed dic, inquit, verbo, et sanabitur puer meus*. Quo mox revera verbo sanabitur, quia verbo Domini cæli firmati sunt. Et mira doctrina centurionis. Fateor plane, ab ineunte ætate, quoscumque legere potui philosophos, sicut

A nec Christus tantam fidem in Israel, ita nec ego tantam in eis sapientiam invenire potui. Et quod illi ex omni fabrica mundi nequiverant intelligere, hoc iste in uno parvo corpusculo totum deprehendit, et divinitatis plenitudinem 402 in eo inhabitantem præsensit. Accesserat nimirum ad eum Verbum, per quod Deus Pater cuncta creaverat; non prolativum quidem, sed consubstantiale et coæternum. Idcirco rogat: *Dic verbo*; quia profecto cooperatur Patri Filius; et sicut per eum Pater omnia vel dicit vel facit, ita ipse cum eo per se operatur et jubet. Quod hic recte intelligens: *Dic, inquit, verbo*, ex tua scilicet consubstantialitate, quia verbum et sapientia es Dei Patris: sapientia autem sanitas est orbis terrarum. Et mox profecto sanabitur puer meus.

B Efficacia enim verbi pertingit ad omnia, et ideo noli vexare corpus, quod verum esse confiteor. Neque enim te passionibus et labore carnis fatigari exopto, quas te pro nobis suscepisse penitus non ignoro; sed majestate operari, videlicet verbi potentia. Quia in una eademque persona fides mea mihi Deum et hominem prædicat. Nec ideo, sicut quidam hæreticorum, duas personas docet, sed *dic, inquit, verbo* (scilicet majestate tua) *et sanabitur puer meus*. Cui Dominus: *Ego, inquit, veniam, et curabo eum*. Mirum ergo! ecce offertur ei quod ipse non exigit. Cuidam autem regulo poscenti ut descenderet, priusquam moreretur filius ejus, omnino denegatur. Nunquid ergo personarum acceptor est Deus, præsertim cum ille regulus, hic centurio fuisse legatur? Absit!

C Alioquin honoratius erat ire ad domum reguli, et poscenti tribuere, quam ad domum centurionis, et recusanti offerre. Sed fides in causa est. Ille ut erudiat qui credit eum non posse absentem curare, cum esset ubique totus, et præsentem adesse filio; iste vero ut exerceatur ad ampliora, et nobis innotescat quantis præemineret virtutibus, ad quem Dominus libenter ire gauderet. Discant igitur ex hoc loco imitatores Christi altiora sæculi contemnere, et humilia sectari, cum Dominus ad filium reguli ire distulerit, et ad servum centurionis mox venire consensit, ut et iste probetur, et nostra ex eo superbia reprimatur: *Domine, inquit, non sum dignus ut intres sub tectum meum*. Sic nimirum omnis se humiliat, qui divinitatem Christi præsentem ferre non valet. Hinc Moyses ex colloquio Dei, etsi per ænigma loquatur: *Non sum, inquit, Domine, eloquens seu dignus ab heri et nudius tertius, ex quo capisti loqui cum servo tuo (Exod. iv, 10)*. Hinc Abraham, se terram ac cinerem coram Domino fatetur (*Gen. xviii, 27*). Sed et Job post visionem, in favilla et cinere promittit se peragere 403 poenitentiam (*Job xlii, 6*). Cujus et ipse Petrus miraculo permotus, exclamat in captura piscium: *Exi a me, Domine, quia homo peccator sum (Luc. v, 8)*. Tamen hic non a se Dominum repellit, sed fatetur quod non sit dignus ut intret sub tectum ejus, et verbi majestatem in eo plenissime confitetur. Implorat enim absentem, ut præsentem se insinuet, cujus indeficiens præsentia ubi-

que adest, et potentia omnia complet. Tum denique A altiora promovens, licet occulte, de suo exemplo manifestiora docet, quod angelorum obsequio etiam humana curantur. *Nam et ego homo sum, inquit, sub potestate constitutus, habens sub me milites; et dico huic: Vade, et vadit; et alii: Veni, et venit; et servo meo: Fac hoc, et facit.* Mira prudentia centurionis, qui sub uno momento tanta persecutus est majestatis arcana, quando et visibilia atque invisibilia Christo subjecta esse ostendit, per quem omnia constant et angelorum administrari officio. Unde idem Dominus Rex exercituum in Scripturis sacris quoties predicatur. Non enim ad humilitatem suam insinuandam, ut quidam volunt, ista centurio indidit, quod homo esset sub potestate constitutus, quasi exinde magis peccator intelligatur; sed ut perfectus orator aut philosophus, inducit exemplum, quo animum piissimi judicis ex officii sui qualitate moveat ad effectum, et credentibus demum fident exhibeat suae devotionis. Hoc quippe ipsa conjunctio probat, dum dicit: *Nam et ego*, sententiam connectens aut ordinans. Ac si patenter dicat: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum, cum sis rex aeternus sub nullius imperans potestate, tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. Nam et ego, licet sub potestate alterius (forte ducis, aut regis), praelatus in ministerio honoris, habeo sub me milites, et dico huic: *Vade, et tamen vadit, ac caetera; quanto magis tu non sub aliquo habens exercitum angelorum, et eorum obsequio quam potenter cuncta disponis? Prius namque verbo cuncta potes, deinde magnorum militum officio potestative possides: in altero quidem majestatis habens imperium, in altero vero dignitatis obsequium. Quod si ego sub potestate alterius tanta quoque sine labore per subjectos, quanto magis tu utique per eximios apparitores, qui verbo simul omnia potes? Facit enim hic noster philosophus inductionem comparationis a minore ad majorem. Idcirco inquit: Si ego sub potestate 404 alterius tanta valeo, ostendens quod Christus, juxta divinitatem, sub nullius sit potestate, et tamen praesit exercitibus, etiam juxta humanitatem. Unde et *Rex sabbaoth*, hoc est exercituum, vocatur. Nam omnis, ut aiunt, argumentatio duobus fit modis: aut per inductionem, aut per ratiocinationem. Sed inductio ab aliquibus saeculi sapientibus sensim per exemplum studet, ut hic noster orator, animum judicis permovere ad effectum. Hinc certe, de re non dubia ipse nobis faciens argumentum, imo per eum Spiritus divinus, a quo illustrabatur, ad credendum id quod adhuc dubium erat, planius inducitur. Simili quoque modo exaggerat paulo superius exordium narrandi ad Dominum, tam per se, quam etiam per internuntios, more rhetorum. Primum enim narrat beneficia et humanitates, quod edificaverit synagogam Judeis, et dilexerit gentem illam, qua a noverat Dominum dilexisse. Deinde suppliciter eum Dominum vocans, dicit: *Puer meus jacet in domo, et non qualitercunque, sed paralyticus, ac princeps, et male, inquit, torquetur.* Quod solum sufficeret ad*

paenam, si torqueretur, tamen addidit, *male*, ad comparisonem eorum, qui aliquando torquentur ut corrigantur, aut probentur. Hic autem male torquetur propter infelicitatem peccati, non ut emendetur quidem, sed ut jam male puniatur. Et, hoc dicto, silet caelestis orator, ac si patenter diceret: Tibi quidem aperti vulnera, tu medicus es, nosti melius implere officium et praestare salutem ob quam venisti, quia salus mundi crederis. Nihilominus ergo mirandum in eo quod ait: *Habeo sub me milites, et dico huic: Vade, et vadit; et alii: Veni, et venit; et servo meo: Fac hoc, et facit.* Puto enim quod omnia caelestia rimatus erat, qui et divinitatem in homineprehendit, et officia caelestis militiae plenissime intellexit, et servorum ab his, ut aestimo, secrevit famulatum. Nam ille internus arbiter, alii interdum dicit angelorum: *Vade*, dum ad nos eos quam saepe mittit; quia ad hoc in ministerio sunt positi illi superni spiritus, propter illos qui haereditatem accepturi sunt salutis, ut nostrae vitae negotia quotidie disponant, et singulorum opera renuntient Creatori; alii vero: *Veni, et venit.* Quia et eos quos mittit, et illos quos indefessos intus ad laudem sui tenet, omnes ad se venire jubet. Non quod ab eo unquam exeant, scilicet ab illa aeternae visionis dulcedine, dum 405 ad nos veniunt; sed hoc est illis irae, quandoque creaturarum, et nostram intendere causam. Venire vero in contemplationem illius immensae majestatis semper propensum aspiciere. Unde recte dicitur: *In quem desiderant angeli prospicere (I Petr. 1, 12).* Eo namque desiderio, quo magis desiderant, magis ad eum venire creduntur, quia immensus est et summa beatitudo, quem aspiciunt. Caeterum quod ait: *Et servo meo: Fac hoc, et facit*, videtur ab his daemonum servitia prudenter secrevisse, quos et servos appellat, et ab eo sicut nec redire, ita nec venire, suo exemplo unquam designat. Nimirum quia semper se suasque nequitiarum fraudes intendere, non ex divino jussu, sed pro sua pellecti superbia, non omitunt. Quia, sicut eorum est ire, nec aliquando ab his desinere, ita, potestate Domini agente, qui eorum bene utitur malis, velint nolint, explent omnia quae sibi sunt imperata. Nam et in antiquo populo Romano, quos libertas generis nobilitabat, nullus eorum quos judiciaria damnabat sententia, quempiam torquebat cruciatibus; sed servilis conditio illos penis afficiebat; quanto magis in electorum angelorum ordinibus, quodammodo nullus exactor poenarum jure creditur. Sed tortores illi nimirum intelliguntur, quos et potestas premit ut obediant imperatis, et conditio peccati vitiat, ut in malo ministri poenarum sint, qui nunquam aliud queant, quamvis male velint, nisi quod divina aequitas decreverit. Unde et in hoc eodem Evangelio jure tortores appellantur. Quod prudenter iste intelligens, suppliciter suggerit Dominum per angelorum obsequia omnia implere posse. Quorum officio corporis infirmitas, vel contrariae potestates, quibus fortasse iste torquebatur; quia illi maligni nihil amplius possunt

quam quod iubetur, procul ab homine pellerentur, **A** sub potestate **407** alterius esse fertur, habens non maxime ille cum solo posset curare verbo. Multa siquidem hic, fide, quamvis adhuc gentilis, intelligere potuit de divinis, et prudenter edicere de arcanis. Idcirco sequitur: *Audiens Jesus miratus est*. Quid ergo miratus est? Nunquid fidem, quam aut ipse ante non dederat, aut eum tantæ fidei prius fore non præsciebat? Non utique; sed fidem laudat et approbat, quam ipse dederat, et miratur, ut nos admirantes faciat. Sic quoque et ad Abraham dicitur: *Nunc cognovi quod timeas Deum* (*Gen. xxii, 12*), id est, cognoscere faciam. Qui nimirum loquendi modus in Scripturis sacris usitatissimus est. Sed tamen, **406** sicuti perfectus timor in Abraham divinitus in tanto fidei opere approbatur, ita in hoc centurione, quasi in primitiis gentium, fides perfecta ex Domini admiratione ostenditur. **B** Ergo in mundo nihil in conspectu ejus mirabile, et tantum unius admiratur fidem. Ideoque sequentibus ait: *Amen dico vobis: non inveni tantam fidem in Israel*. Non de omnibus prioribus Patribus et sanctis hoc dictum putamus, sed de solis ejusdem temporis loquitur hominibus, quibus ideo istius antefertur fides, quia eos, licet lex aut prophetæ, tamen longa eruditione perduxerant ad fidem; hunc vero, nullo docente alio, Pater solus per Spiritum sanctum plenius instituit. Non enim caro et sanguis eum ista perdocuit, sed Pater Christi cœlius reseravit. Unde per eum, nec immerito, fides gentium collaudatur. Nam in priori leproso universitas designatur quos lepra peccati originalis resperserat, in isto vero centurione sola gentilitas aggregatur. Cujus nimirum fides, ultra Judæorum, multis in locis, propter Christi gratiam, prædicatur, quia gentes mox, gratia prædicationis et signorum percepta, plenissime crediderunt. *Israel autem, inquit, me non cognovit et populus ille me non intellexit* (*Isa. i, 3*). Non quod in Israel salvato tunc fides aliqua non fuerit, sed in isto plurima et præcipua, quasi in omnibus gentibus, approbatur. Ostendit denique in illo electos per gratiam ex gentibus, propterea fides ejus Israeli cum pomorum fructibus præponitur. Fructus autem fidei fuit charitas qua Deum et proximum dilexit; prudentia et intellectus quibus in homine divinitatem deprehendit; humilitas fundatissima, qua se indignum quem **C** Christus tecto accipiat, constituit. Justificatur autem ex fide, et primam carnis conditionem non spernit, curam gerens pro domesticis. Quapropter nec immerito, virtutum militia circumvallatus, centurio nominatur. Centurio quippe a centum nomen accipit. Centenarius vero numerus de læva semper in dexteram, coronam cœlestis et beatitudinem designans, transfertur, eos ostendens in beata vita futuros, qui a dextris erunt locandi. Qui profecto, quia perfecti sunt, necesse pro imperfectis Deum exorent, eo quod adhuc sub spiritu servitutis, quasi pueri timore premantur servili; quatenus ab eis paulatim perfecta charitas foras mittat timorem. Sed tamen adhuc eadem gentilitas, quia, necdum renata, ideo

minus sub se milites, quam et super se dominos, qui sibi ad universa quæ carnis erant, officiosissime male famulabantur. Sed et juxta tropologiam, si quis centenariam attigerit perfectionem, quasi Abraham, Isaac ex repromissione generans, inveniet quo miser introrsus gemat. Quia partus adhuc in utero, quasi puer in domo, male vitiorum languoribus vexatus, paralyticus jacet. Altera pars etenim est in nobis centenaria, de qua spiritales simus; altera vero animalis, unde quæ Dei sunt necdum recte sapimus; quia animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Nam ex eo quod sapimus, pro nostris obsecramus erratibus, et quotidie clamamus: *A timore tuo, Domine, concepimus ac peperimus, et facimus spiritum salutis*. Perfectior enim libertas viri pro servo rogat. Qui, quamvis necdum sit renatus ex Deo, dum adhuc in carne fragili peccat [quia, si ex Deo natus esset, ut Joannes ait (*I Joan. iii, 9*) penitus non peccaret], tamen, quia centenarius, Deum ad dexteram collocandus obsecrat, ex fide quotidie curatur: *Domine, inquit, puer meus jacet paralyticus in domo*. In domo, inquam, de qua dictum legitimus ad animam: *Obliviscere populum tuum et domum patris tui* (*Psal. xlii, 11*). In hac quippe domo, scilicet hujus sæculi, omnis anima paralytica jacens, id est intus dissoluta, nec immerito, eo quod hactenus ex parte animalis sit, puer appellatur. Et puer, licet centum annorum, morte morietur; qui profecto semper, donec puer est, male a dæmonibus torque-
D tur. Idcirco tam diu quam talis est, non æstimatur dignus ut Jesus sub tectum ejus ingrediatur. Multum est enim, ad quem Christus intrare dignatur, ut mansionem apud eum faciat. Propterea ergo primum per humilem confessionem exhibenda est nostra infirmitas, quibus intus in animo torqueamur malis; tunc demum post curam, hospitium bonorum operum virtutibus præparandum. Interdum tamen licet simus sub potestate principis hujus sæculi, creduntur subesse nobis universi appetitus carnis, et nos eorum jure dominamur. Hiuc quoque ad Cain cum de peccato in foribus loqueretur: *Sub te, inquit, erit appetitus tuus*; quorum si bene dominamur, si ea quæ libertatis sunt semper sectamur, ut de servitute ad integrum transferamur in libertatem, tum fidem rectam cum bonis operibus Domino exhibemus. Revera multum distat inter fidem et fidem, licet **408** una sit fides omnium, sicut Apostolus ait: *Una fides, unum baptisma* (*Ephes. iv, 5*). Unde et fides jure dicitur singulorum, non quod alia sit fides alteri et alia alteri, cum non sit nisi una fides; sed in una eademque fide, pro dono gratiæ et virtute animi, magna sit distantia quantitatis. Inde nimirum est quod et singulorum dicitur propria, et tamen catholice una omnium prædicatur; quia nisi hæc una eademque teneatur nulla est altera. Propter quod Dominus nequaquam: Non inveni istam fidem in Israel, quia omnino si diceret, omnes extra fidem essent, sed ait: Non tantam

inveni fidem, ut sit unitas in substantia fidei intel-
ligenda, et quantitas meritorum in ipsa eademque
fide a Domino recompensanda. Hinc quoque Cana-
næ dicitur mulieri : *O mulier magna est fides tua*
(*Matth. xv, 28*). Petro vero : *Modicæ fidei, quare*
dubitasti? (*Matth. xiv, 31.*) Quæ, si non multum in-
teresset, nec in isto modica culparetur, nec in illa de-
nique magna laudaretur. Tamen in utrisque sicuti et
in omnibus qui sane sapiunt, fides una vel corrigi-
tur, vel provehitur, vel proponitur quoque ut ab
aliis imitetur. Cæterum, ficta fides licet dicatur, non
est fides, quia de corde fingitur. Quod si falsi fal-
sum de Trinitate crediderimus, inanis est spes nostra,
charitas quoque incerta. Quia, dum falsum diligitur,
vera esse non poterit. Propter quod in isto quod
veram habuerit fidem et magnam, non ob aliud
laudatur nisi ut imitetur. Quod si volumus ejus imi-
tatores censerī, non audiendus Marcion, ac cæteri,
qui phantasma Christum sine vera carne fuisse dix-
erunt. Non Arius, qui creaturam eum putat cum
Verbo, quod in principio erat apud Deum, creat
omnia, et solo sermone restaurat universa. Non nova
hæresis Felicianæ, quæ veterum cineres voluit remo-
vere, duas personas in Christo introducens Verbum
scilicet, proprium Dei Filium, et adoptivum in
Deum hominis filium, cum hic hominem Deum intel-
ligat, cum ait : *Dic verbo.* Alioquin, nisi unus
idemque esset Deus et homo, potius ad Deum in-
terius, quam exterius ad hominem orandum esset.
Quem etsi minoratum ab angelis cernebat, tamen
eundem ipsum hominem, per hoc quod unus erat cum
Verbo, dominari super exercitum angelorum
suo exemplo apertissime docet. Idcirco credendum,
quod homo, quia medicina nobis a Deo Patre factus
est, Verbo dicit et curat. Non tamen alius ipse, et
alia persona Verbi; quia *Verbum caro factum est,*
et **409** *habitavit in nobis unus idemque.*

Dico, inquit, vobis, quod multi ab oriente et oc-
cidente venient, et cætera quæ sequuntur. Quæren-
dum ergo quomodo venient? Nunquid gressibus pe-
dum? Non utique, sed fide ac charitate atque hu-
militate, quibus ad eum iste accessit gressibus. Eo
quoque quisque magis perveniet, quo magis per fi-
dem, quæ dilectionem operatur, crediderit. Sed
quomodo vere multi venturi creduntur, cum alibi
dictum sit, quod *multi vocati, pauci vero electi* (*Matth.*
xxii, 14). Pauci quidem ab initio usque ad finem sæ-
culi, licet multi vocentur, in comparatione illorum
qui pereunt, ex omnibus colliguntur, venientes tam-
en simul hinc inde congregati, multi absque dubio
invenientur. De quibus Propheta : *Dinumerabo, in-*
quit, eos, et super arenam multiplicabuntur (*Ps.*
cxxxviii, 17). Quod autem ab oriente et occidente
dicit, non quasi ab his duabus plagis solum venturi
creduntur, verum etiam a meridie et ab aquilone.
Sed hoc est quod dicit ab oriente, quia prima pars
mundi est, quasi ab initio sæculi, et ab occasu,
quasi sine vitæ, omnes hinc inde ad unum mediatore
Deum et hominem venient per fidem, ad quem

hic accesserat; id est : Et illi requiescent qui ante
adventum ejus digne crediderunt in eum, et illi qui
post adventum ipsius, cum, non ex sanguinibus,
neque ex voluntate carnis, sed, ex Deo renati, fide
susceperunt. Seu aliter : ab oriente et occidente,
hoc est, ex omni gente quæ sub cælo est, ab ortu
solis ad occasum. Quia sicut per omnes gentes habet
prædicari, sic ex omnibus gentibus venturi sunt ad
regnum cælorum. In quibus nimirum partibus, etiam
duæ mediæ, ut conquadrentur ad soliditatem, pro
certo intelliguntur. Sed prima et ultima ideo ponun-
tur, quatenus dies ille semper in memoria figatur
quando fulgur exiit ab oriente, et parebit usque in
occidentem; quoniam tunc erit adventus Filii ho-
minis. Nam et illi soli tunc in regno recumbent,
quos nimirum initium rectæ fidei et consummatio
boni operis probaverit idoneos. Unde et hi Patres ad
medium deducuntur, quorum non confunditur vocari
Deus; sed ait : *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac,*
et Deus Jacob (*Exod. iii, 6*); Deus utique eorum
quorum isti apud eum qui cunctos novit, tenentur
exemplar. Nam in Abraham fides, qua placuit Deo,
et reputatum est ei ad justitiam; in Isaac vero spes
quasi sacramentum fidei et gratiæ, generatur. Porro
per Jacob charitas designatur, quæ per varia certa-
mina, **410** donec Israel Deum possit deorum in
Sion videre, laboriose satis desudat. Ex qua nimi-
rum duodecim tribus, videlicet omnis prædestinato-
rum ordo propagatur. Unde et in novissimo, duode-
cim apostoli super omnes duodecim tribus erunt ses-
suri, ubi nulli numerabuntur alii, nisi quorum fides,
spes et charitas Deum istorum credidit, speravit, at-
que omni charitate coluit. Quibus sane virtutibus re-
nati accumbent cum istis non carnaliter jacentes, sed
spiritualiter quiescentes a laboribus suis. Et cum
utique ex diversis partibus aggregati, erunt unum
ovile et unus pastor.

Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores.
Ergo regni filii Judæi accipiuntur, quos Deus ex
Ægypto educens, constituit in regnum, et sibi ado-
ptavit in filios. In quibus regnum diu tenuit, donec
Christum Regis Filium ad se venientem rejecerunt.
Propter quod, quia credere noluerunt cum gentibus,
quarum hic centurio fidem obtulit, ejicientur in
tenebras. Possunt autem et regni filii, sæculi istius
interpretari, super quos principantur rectores tene-
brarum; ut simul omnis damnatorum ordo intel-
ligatur, quia non minus de gentibus quam de Judæis
in easdem tenebras ibunt. Nam ab initio sæculi,
hæc duo regna, Hierusalem scilicet et Babylonis,
colliguntur; et ædificatur illa Hierusalem in cælesti-
bus : Babylon vero quia per se semper, sine Deo, in
terrenis regnare voluit, projicitur uno impetu in te-
nebras, et in caminum ignis ardentis. Filii autem
regni sic dicuntur, quemadmodum et filii tenebra-
rum, aut gehennæ filii, aut filii iræ, quod nos sui-
mus, sed per Christi gratiam adoptionis filii. Sed
quærendum quomodo in tenebras exteriores ej-
ciendi sint, cum tenebræ semper interiores fiant!

Nisi quia non de his dicit tenebris, quas videmus ex corporibus obscurari, in quarum medio quam sæpe et ipsi requiescimus; sed de his quas caligo vitiorum et infidelitas simul cum diabolo sibi præparavit. Exteriores ideo dicuntur, quia extorres a regno Christi erunt. Nam quidquid infra illud regnum cœlestis erit, totum utique lux erit, sicut et vita; quia omnes in luce ipsius et vita, beati erunt. Porro quidquid extra illud, non aliud quam tenebræ ac mors erit; quia omnes in igne tormentorum, qui paratus est diabolo, sine fine miseri erunt. Miseri ergo, quia dilexerunt magis tenebras quam lucem. Et quia secum interiores in animo tenebras tulerunt, juste in exteriores pelluntur a luce alieni, quam nunquam amaverunt. *Ibi erit, inquit, fletus et stridor dentium, 411* ex quo vera resurrectio carnis prædicatur futura, licet qualitas pœnarum designetur; ut et animus defleat sine fine per oculos, absque fructu pœnitentiæ, quæ male consensit; et dentes strideant de horrore tormentorum, ut per eos intelligamus, misera caro quanta pro malis sustineat. Tunc ait centurioni: *Vade, et sicut credidisti, fiat tibi (Joan. xi, 25)*. Absque dubio ita et unicuique secundum mensuram fidei promittitur. Hæc est namque illa potestas, qua dedit nobis libertatem filios Dei fieri, ut ex Deo in Christo per fidem quotidie renascamur, et, secundum mensuram ejus, cætera, juxta Apostolum, charismatum dona unicuique tribuantur. Ideoque ait huic: *Vade, et sicut credidisti, fiat tibi*. Credamus ergo et nos, quia si quis crediderit in eum (ut ipse testatur) etiamsi mortuus fuerit, vivet. *Et sanatus est puer ex illa hora*. Ex hora scilicet illa, qua dixit Jesus, *sicut credidisti, fiat tibi*. Reportavit enim fides præmium salutis; quia potestatem accipit. Quod quidquid orando petierit, accipiet, si recte crediderit; sed quoties non accipimus, aut non recte credimus, aut certe mala petimus.

Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit sororum ejus jacentem, et reliqua. Ad hoc ergo venerat ut videret febricitantem, et ideo mox cum venisset, vidit eam ac sanavit. Causa namque adventus ejus jacentis infirmitas, et non edendi necessitas fuit; quia in domo qua misera febris hominem laniabat, non cura prandii ac lætitiæ, sed lacrymarum erat effusio. Mira omnipotentis Dei dispensatio, qui etiam non quærentes se quærit, et non valentes ad se venire, ad eos clementer venit; quia si non ille ad nos prior venisset, nunquam ad eum redire potuissemus. Sed bene, postquam descendit, hæc mulier tertio loco curata legitur, quamvis alii evangelistæ alio in loco eam commemoraverint (*Marc. i, 30; Luc. iv, 38*). Nihil enim interest ad historiæ veritatem quis quo loco ponat, sive quod ex ordine interserit, sive quod recolit, sive quod postea factum ante præoccupaverit; dum tamen invicem non adversentur, quod nunquam reperies. Multum vero ad mysticam semper proficit intelligentiam, ut eo loco ab unoquoque, Spiritu sancto docente, singula ponantur

• Ante hoc quæ, subaudi ea, vel peccata.

tur, ut et veritas pateat operis, et doctrina spiritalis uberius appareat ex circumstantia lectionis. Nam, ut dixi, leprosus ille universum designat humanum genus, id est lepra originalis felicti coinquinatum: **412** puer centurionis gentilitatem solam, morbo idololatriæ, quasi paralyti, dissolutam, et ab omni compagine vitæ pene emortuam. Quibus curatis, clementissimum erat ut mulier, quæ fuerat auctor morborum et mortis, post virum curaretur et ipsa. Utrumque enim sexum Dominus curaturus advenerat. Sed prior curari debuit qui prior creatus est, tum demum et illa ab opifice nec prætermitti. Unde et Scriptura:

Tenuit, inquit, manum, et dimisit eam febris. Quid putas? Nunquid verbo non potuit eam curare, quia tenuit manum ejus? Vel cur leprosum tangit, et curat verbo; hujus vero tenet manum, et continuo discedit febris? Illum ergo tangit, quod lex vetuerat, ut se supra legem ostenderet, de quo satis jam diximus. Hujus vero tenuit manum, quam mulier contra mandatum extenderat ad arborem, de qua noxium arboris gustum sumeret. Propterea ergo ratio fuit ejus tenere manum, ut vitam resumeret; quia Adam de manu mulieris acceperat mortem. Sic omnia Salvatoris concinunt opera. Justum quippe erat ut quod manus præsumptis admiserat, manus repararet auctoris, et indulgentiam reciperet quæ cunctis intulerat mortem.

Quæ surrexit, et ministrabat eis. Contra consuetudinem febricitantium, quia solent, incipiente sanitate, lassescere, et ægotationis sentire molestiam; sed sanitas; quæ Domini confertur imperio, tota simul redit, licet, ad altioris causæ rationem, continuo ipsa ministraverit. Alioquin non erat in domo Petri vernula, non minister aliquis, non familiaris, non propinquus, certe vel uxor, quæ matris obsequium junior præveniret; sed anus sola diu vexata febribus hoc faceret magistro, quod discipulus, cujus domus fuisse dicitur, facere debuerat. *Fuerat enim dixi, quia licet ejus dicatur, eo quod prius fuisse non dubium; tunc tamen jam non esse inde probatur quia omnia reliquerat*. Erant autem cum eo et alii quamplures ministri; idcirco non quod illius egeret Christi ministerio, sed ad altiora nos intelligenda provehit. Nam et domus Petri, non absque mystica, ut credo, significatione commemoratur. Ita hujus obsequium, quod si non ob aliud, tropologice saltem ad demonstrandum, secundum Apostolum, ut membra quæ servierunt iniquitati ad iniquitatem, fructificent et serviant justitiæ in sanctificationem. Verum etiam eam ideo servire voluit, **413** ut indicium esset redditæ sanitatis. Quia ubi virtus curat, nullum residere debet vestigium infirmitatis. Venit ergo Jesus in domum Petri, quatenus ad eum domus Petri veniret. Et tunc itaque venit quando habitum nostræ carnis assumpsit; Domus enim Petri, ipsa est domus Juda, vel Bethleem, quæ domus panis interpretatur, ex qua Christus secundum carnem. Ad

quam sane domum cum venisset, vidit socrum Petri A
 jacentem et febricitantem, Synagogam scilicet ja-
 centem in perfidia sua, et in lectulo vitiorum decubantem. Cujus tenuit manum; quia non tantum verbo, verum manibus Judaicæ plebis operatus est salutem. Unde Propheta: *Operatus est salutem in medio terræ (Ps. LXXIII, 12)*. De qua manus confortavit lassas, et genua tremantia solidavit. Cujus cum tenuisset manum, tradidit sacramentum vitæ quæ a sibi attraxerat mortem, et surrexit ministrans Christo, quæ prius jacebat febricitans in lecto infirmitatis. Febribus ergo Synagoga cruciatur, dum libido concupiscentiarum et avaritiæ misera inflammabat mentes, et frigus infidelitatis corda eorum gelidabat, quibus nimirum febris semper alternans, nunc flammis, nunc frigore misera hominum membra dilaniat. Hinc ergo est, quod manu erigitur quæ jacebat, et ministrat Christo, dum sanctificat modo manus suas in operibus bonis, quas ante suis polluebat criminibus.

Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonium habentes, et ejiciebat spiritus verbo. Mirum si tanta multitudo erat, aut deferentes tam tardi, ut, contempto die, vespere multos male habentes deferrent. Sed, licet ita sit ob nimiam occupationem Salvatoris, tamen tam diligenter ideo exprimitur, ut mystice hoc factum intelligamus. Nam vespere est, cum finitur dies, sic et finis sæculi, cum jam mundus a luce temporum ultimam ageret ætatem, in qua Christus nobis diem reddidit sempiternum. In hoc quippe vespere, oblatis sunt ex officio apostolorum multi male habentes, etiam et nos de gentibus, ignorantibus unum verum Deum, de quibus verbo virtutis suæ spiritus ejecit immundos. Unde scribitur: *Omnes dii gentium dæmonia (Psal. xcv, 5)*. Nam Christus verbo ad nos venit; quia fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei. Quo plane captivos ab impia damnatione reddidit liberos, et omnes nos sanavit ægros. Ad hoc quippe scriptum erat: *Misit Verbum suum et sanavit 414 eos, et eripuit eos de interitu eorum (Psal. cvi, 20)*. Quod volens evangelista exponere: ut adimpleretur, inquit, quod dictum est per Isaiam prophetam: *Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes nostras portavit (Isa. LIII, 4)*. Audiant qui dicunt quod Salvator, licet passus dicatur, aut lassus, aut esuriens, hujusmodi passiones absque doloris et laboris affectu sustinuerit. Quod si verum est, nec nostras infirmitates tulit, nec passiones portavit. Imo vere passus quia doluit, et laboribus fatigatus infirmitatem carnis sustinuit. Alioquin homo ille Dominicus insensibilis esset, nec vera passio, sicut nec vera redemptio fieret. Propter quod catholice confitemur omnem infirmitatem carnis absque peccato suscepisse, ut nos sua sanaret infirmitate, et spiritus immundos a nobis verbo pelleret, atque per veram infirmitatem carnis nostra crimina factus medicina curaret: per divinitatem vero verbi, unus idemque Christus Deus et homo

dæmonia ejiceret a nobis, et cuncta in melius restauraret.

Videns autem Jesus turbas circum se jussit ire trans fretum. Habebat enim Dominus refugium a turbis aliquando in mari, aliquando in montibus, aliquando in deserto. Et hinc est quod jubet nunc ire trans fretum, ut a turbis tam ipse, quam et sui paululum requiescerent a tumultu eorum et laboribus. Hinc quoque datur indicium doctoribus, quod aliquando debeant occupari in prædicationibus, et negotiis Ecclesiarum; aliquando vero remotius vivere, et soli Deo vacare precibus ac studio contemplandi Deum. Aliter autem, Dominus videns turbas circa se necdum fide ferventes, sed corpore tantum tumultuantes, vidit quod in conscientia infidelitatis adhuc B
 procella collidebantur, ac patiebantur naufragium fluctuantes, jussit ire trans fretum, ut eos a fluctibus amoveret, et post eum irent trans fretum tentationis; quibus interdum dedit inducias convertendi ab insipientia sua. Ipse duntaxat jubet ire trans fretum, ut ad patriam, expletis tentationibus sæculi, perveniamus. Quo jubente,

Accessit unus scriba, et ait illi: Magister, sequar te quocunque ieris. Accessit autem non fide, ut centurio ille, de quo diximus; sed tantum labiis dicendo: *Magister, sequar te*. Sic itaque decedit qui promittit, aut incaute aut fecte, se Deum ad omnia sequi posse. Displicet enim Deo infidelis et 415 stulta promissio. Necdum sciebat miser, quinam vel quantus esset, quem sequi se promittebat quocunque iret; alioquin quomodo promitteret quod nemo mortalium in hac vita potest, licet post finem vitæ dicatur de sanctis, qui empti sunt de terra ex omnibus primitiæ Deo et Agno (*Apoc. xiv, 4*), quod sequantur eum quocunque ierit. Quorum profecto mox addidit causam, quod virgines sint, et empti de terra ex omnibus, ut primitiæ Deo et Agno essent etiam sine macula. Sed iste nec suam perpendit mensuram, nec Christi considerat celsitudinem, ignorans quid vel quantum inter se et illum esset. Unde patet quod nihil eum amplius quam hominem putabat, unde et magistrum eum vocat. Credit enim quod unus esset ex doctoribus legis, et ideo sic eum appellat. Vult ergo sequi, non ut imitetur, sed ut de miraculis et virtutibus lucrum, aut vanam quærat gloriam. D
 Sic itaque et Simon magus sequi desiderat (*Act. viii, 13*). Nam Petrus princeps apostolorum per mare sequitur, sed mergitur (*Matth. xiv, 30*): ad passionem quoque, sed negat. Quod si tantus una cum cæteris deserit, nec sequi valet ad omnia; quid putas iste incautus promissor, si tunc adesset? Verumtamen sic dicit, quasi cum eo posset ferre crucis ignominiam, portas confringere inferorum, mortem quoque morte destruere, et vitam resurgendo restituere, ac cætera quæ de Christo difficile est enumerare. Idcirco unicuique prius cogitandum quid possit, aut cui, vel quid voveat, quoque animo, qua intentione. Sed quod iste dolose hæc promiserit, pandit

* Ante hoc *quæ*, subaudi *illi*, quæ vox scilicet, ellipsi jam a nobis indicata, ommissa est.

mox conspexerit omnium, qui corda inspicit singulorum.

*Vulpes, inquit, foveas habent, et volucres cœli nidos et reliqua. Non quod eum devote offerentem repellat, sed insinuando qualis esset iste, demonstrat. Tenet enim hic hæreticorum aut hypocritarum formam, qui semper ob aliud Deum confiteri et sequi se simulant: quorum non approbatur officium, quia non habent in corde fidei hospitium. Hinc sane apte dicitur: *Vulpes foveas habent*. Alioquin tales, nisi foveas haberent et dolos ac fraudes, vulpes non essent. Sed et nisi quia foveas habent, et terrenarum speluncas insidiarum; volucres cœli, id est dæmonia in aere isto volantia, nidos in eis minime haberent. Et si non prius in eis nidificassent, isti sibi foveas in terrenis pravitatibus non effoderent. Nunc vero ideo*

B semper hæretici quærunt foveas, quia in eisdem dæmones vitiorum nidos habent. **416** Istæ sunt ergo volucres, quas Abraham ex holocausto suo vesperare aiebat, volucres semper paratæ ad devorandum (*Gen. xv, 11*). Quam bene hæretici vulpibus comparantur: fallax enim animal satis, et semper insidiis intentum, fraudis rapinam passim exercens, nunc extra, nunc infra, nunc circa domos inter ipsa hospitia hominum fraudem requirens, jugiter foveas parat, in quibus semper aut latere aut refugere captat. Denique insidiatrix domesticarum avium, pullos galinarum, indefessa rapere curat; de quibus Dominus ad Hierusalem, inquit: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis suis?* (*Matth. xxiii, 37*.) Istos namque **C** pullos semper insectantur hæretici, et rapere moluntur de sub alis Domini. Quod sane animal nunquam ita mansuescit, ut dolos deserat. Propter quod Dominus hunc rejecit, quia in felle amaritudinis sequi se pollicebatur; non quidem ut fructificaret, sed ut demoliretur. De quibus ipse in Canticis: *Capite nobis vulpes, quæ demoliantur vineas* (*Cant. ii, 15*). Et *Samson* ideo ad caudas earum faces ligat (*Jud. xviii, 4*), quia hæretici semper post se ad succendendas segetes ignem trahunt. Bene hunc Dominus repellit, ne discipulatum occasione messem Domini consumeret. Potest tamen et lectorem ædificare, quod Dominus tantæ paupertatis fuerit, ut vel ingurium nullam haberet in terris. Ac si diceret: Cur propter ambitiones et lucra sequeris, qui tantæ paupertatis esse probor, ut nec caput habeam quo reclinem? Sed altius intelligendum in isto, et in omnibus qui forte foveas habent pravitatis, et dæmones nidificant, **D** Filium hominis non habere in eis quo caput reclinet. Caput vero Christi Deus, Deus autem non nisi in mundis se reclinat mentibus, fide prius mundans corda eorum. Cæterum in eis qui aut foveas sibi fodiunt pravitatis, ut in quibus volucres dæmoniorum nidificant vitiorum artibus, Deus reclinare non creditur. Idcirco ex universis suos requirit Dominus sectatores, in quibus per fidem ea quæ charitatis sunt impleantur. Patet igitur, ut dixi, quod Chri-

Legendum videtur *intentione*.

A stus hunc scribam non volentem sequi sed fingentem prodidit, quem exhorruit præsentem. Alioquin quomodo volentem istum repelleret, qui alium ire cupientem prohibuit ne abiret? Veruntamen in utrisque stupenda et formidanda judicia Redemptoris, qui et istum juste rejecit, quem prius non intus a suo infidelitatis frigore per unctionem **417** spiritus removit, et hunc clementer volentem ire retinuit, quem prius prædestinatum ad vitam divinitus elegit. Unde ad hæc quid aliud dicimus, quam illud Apostoli: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* (*Rom xi, 33*.) Cui enim vult miseretur, et quem vult indurat. Et si nos ea quæ sunt hominum exterius sentimus, Dominus intuetur cor, et quæ sunt in singulis perspicacissime videt.

Tunc alius discipulus ait illi: Domine, permitte me primum ire et sepelire patrem. Ad hoc quippe dispensator omnium post tria illa miracula hos duos ad medium deduxit, ut disceres nec illos qui salvantur, eorum meritis, nec eos qui pereunt, nisi justo Dei judicio; quatenus nemo gloriatur de se, sed omnes confugiant ad medicum salutis. Quod autem dicit: *Permitte primum ire*, fallitur, licet non de studio, dum ad opus pietatis ire festinat. Hoc enim ei non primum esse debuerat, sed secundum. Quia prius est in prima legis tabula Deum diligere, in secunda vero patrem honorare. Terrenus namque pater postponendus erat cælesti; et ideo mox ait: *Sequere me*. Hoc profecto jubet omnibus quos ad vitam vocat, propter quod venit ut seipsum cunctis exemplum præbeat, Et hoc est dicere, *sequere me*, ad passiones scilicet, ad obedientiam, ad humilitatem, ad omnia quæ Patris sunt, implenda. Fidei enim filius, ad donum perfidiæ ire non debuit. Siquidem nec ei juberet, *sequere me*, si non mortuus esset pater ejus, de quo dicitur: *Obliviscere domum patris tui* (*Psal. xlii, 11*). Quo mortuo, misertus eum, quamvis imprudentem, ad discipulatum vocat, sed mox instruit, sciens quod non discipulatum respueret animo, expleta debiti officii patris pietate ut liberior eum sequeretur. *Permitte*, ait, *mortuos sepelire mortuos suos*. Nunquid religionis officium humandi, quod ab auctoritate sanctarum Scripturarum percepimus, vetat, dum paterni **D** funeris sepultura prohibetur? Itaque nequaquam hoc dixerim, eo quod aliud sit perfectio discipulatus Christi, aliud initium religionis; humana namque posthabenda semper divinis, et præferenda quæ summa sunt humanis: quoniam cum studium, ait, intentio^a, dividitur per multa, fit minor ad exitum. Idcirco Dominus prædicatoribus Evangelii neminem in via salutare permittit (*Luc. x, 4*); non quod Deo benevolentiae displiceat officium, sed quod irrevocabilis exsecutio, **418** et evangelizandi plus placeat intentio. Hinc et apostoli ministros eligunt ad ministerium pauperum, ne ipsi occuparentur, et a studio interdum prædicationis cessarent. Quærendum ergo quomodo

mortui sepeliunt mortuos suos, nisi cum ab impiis et mortuis Deo humantur cadavera defunctorum? Unde manifestum quod, sicut moritur caro cum deseritur ab anima, ita rursus anima cum deseritur a Deo. Et inde est quod ait: *Sine mortuos sepelire mortuos suos*, infideles scilicet eos qui defuncti erant carne. Ac si patenter dicat: Tu qui fide visis, et mortuus sæculo probaris, nihil tibi cum mortuis, ideo illud consortibus relinque: tu autem una cum electis sequere me in vitam; alioquin cum mortuis deputaberis. Hæc non quod funera defunctis abneget, sed ut doctrinam ubique credentibus aperiat: neque ut ab officio patris filium revocet; sed ut a consortio impiorum eum seceruat, et omnia pro tempore, pro doctrina, pro officio mystice dispenset.

Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus. Hoc est quod supra jusserat ut irent trans fretum, et occurrit ad medium quod de his duobus narratur. Unde hic unus: *Permitte me primum*, inquit, id est antequam iret cum eo trans fretum. Quia profecto rudes et tepidi adhuc moventur parentum affectionibus, quibus præpediuntur ire post Christum ad passiones et officium prædicationis. Sed Dominus omnia postponere, secumque in navicula, quæ est ipsius Ecclesia, inter varios fluctus et procillas sæculi ire trans fretum jubet; ne sine ipso mediis obvolvantur gurgitibus. Unde sequitur: *Ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus.* Mira dispensatio Dei. Mare, quod pedibus ejus tumentes fluctus submitit, et undarum vertices redegit in planum, quod liquentem viam solidavit veluti aridam, ut super eam Dominus sicco vestigio incederet, modo quid est quod, Domino ascendente in naviculam, tantum sævit? Vel nunquid ipse præsciens futurorum, præsentium sic erat ignarus, ut instantem tempestatem et tempus periculi non præcaveret? sed ut aliud ex hoc minueret, ideo et navim ascendisse, ac ventos excitasse credimus. Alioquin in tanto periculo, quomodo solus, ut Jonam olim fecisse legitimus (*Jon.* 1, 5), somno gravaretur, ita ut obdormiret, se suisque tanto discrimine comprehensis? Sed, ait, **419** provida Christi virtus omnia, quatenus et fides augeatur de miraculo, et aliud doceatur interius ex mysterio. Nam gubernatoris peritiam non probat temperies serenitatis, sed immanitas tempestatum. Ergo Christus tunc ascendit in naviculam, quando ex hoc doceret quod ab initio sæculi potens in sua, dum periclitatur, agit Ecclesia. Et quod fecerunt apostoli, postquam viderunt peritiam deperisse gubernandi humanæ fragilitatis, cernentes mare quod amplius sæviret, et turbines ventorum quod contra fluctus magis magisque collideret; hoc quotidie discipuli Christi agunt, dum periclitatur Ecclesia. Mox ergo jure confugiunt ad gubernatorem verum, ad triumphatorem sæculi, ad elementorum Dominum, petentes ut fluctus mitiget pressurarum, periculum submoveat tentationis, salutem restituat laboranti-

bus. Et hoc est, quod in Psalmo canimus: *Exsurge; quare obdormis, Domine? exsurge, et ne repellas in finem (Psal. XLIII, 23).* Non quod unquam dormiat qui custodit inter fragores sæculi Ecclesiam et gubernat, sed quoties periclitantibus non præbet auxilium, quasi obdormisse dicitur. Ergo unde ille obdormit, inde navis, videlicet Ecclesia, et qui in ea sunt, regitur, quia exinde fides contra tentationes amplius ad victoriam eruditur. Hanc sane Christus ascendit navem, quando ad nos incarnatus venit, hujus sæculi mare transfretaturus. Sed mox turbo et persecutionis procella insiliens, turbatur Herodes rex, et omnis Hierosolyma cum eo. Deinde usque ad finem sæculi contra eum, suosque, acrior dæmonum tempestas sævit; totius mundi fremit rabies, regum spumant vicissim fluctus, populi gurgites rotantur perfidia credentibus semper parat naufragia. Nequaquam igitur in hoc mari magno et spatioso draco, qui in eo est ad illudendum, unquam aut usquam cessat. Sed tamen quoties accedunt ad Christum discipuli suscitant eum quasi de sopore dormientem. Ipse vero mox imperat ventis, corripit procellam, tranquillitatem reddit Ecclesiæ, mitigat potestates sæculi, et pacem componit omnibus. Hinc est quod quam sæpe obdormisse putabatur, dum vero ejus Ecclesiam perimere moliebantur, dum Diocletianus subvertere, Decius extinguere, Maximianus vero fluctibus obmergere, et alii quamplures arma diaboli ferire.

*Tunc, inquit, surgens imperavit ventis **420** et mari.* Surgens utique ut potens a somno mortis, dejecit hostes, qui prius dormiebat dum venti flarent, et mare fluctibus ferveret. Tamen, licet per humanitatem dormiat corpore, per divinitatem vigilans custodit omnia, et surgens imperat majestate. Quandoque dum dormit conturbat maria, qui evigilans serenat universa; tunc quidem, et nunc, ut suis suam insinuaret majestatem, et corda credentium erudiat ad fidem. Ad hoc quippe interdum dormit Christus, ut dormientes excitet discipulos. Excitantur autem, dum et suam recognoscunt infirmitatem, et ejus intelligunt, inter angustias conclusi, majestatem. Unde profecto, inquit: *Domine, salva nos; perimus.* Quorum precibus ideo excitatur, quia homo imperat majestate, quia Deus. Sed mox timorem eorum increpat, dicens:

Modicæ fidei, quid timidi estis? Nam ad hoc quippe obdormierat ut fides eorum pulsaretur. Qui cum timuissent, magis magisque periculo premebantur. Sic et Petrus videns ventum validum timuit, et mox cœpit mergi. Unde manifestum quod fides sine fiducia et fortitudine, ubique infirmatur. Non enim ex se sed ex Deo quisque debet confidere, sicuti eadem fides revera ex Deo esse probatur. Et ideo ut magna et efficax, sit, quantus est ex quo est ipsa, tantum cum precibus se debet dilatare, atque fiducia largitatis Christi crescere. Quæ nimirum quanto plus timuerit, tanto minus valet; quia ipse timor de nostra infirmitate venit; fiducia vero fidei ex potentia et boni-

tate divini adjutorii, ubique et semper solidat credentes et efficaces facit. *Hæc est*, ait Apostolus, *victoria nostra quæ vincit mundum, fides nostra* (1 Joan. v, 4). Alioquin sine fide nos quid sumus? Quod si fides perfecta illis, fateor, esset, ipsi contra eandem tentationem per eam possent. Propter quod Christus obdormit, ut probaretur infirma; probata vero ut nutriretur de miraculo, et doceret magister in modico quid ipse suam gubernans Ecclesiam inter omnia sæculi discrimina omni tempore gerat. Legi ergo quemdam doctorem dixisse quod mare exsiliens prægandio sui adventum Creatoris vix ferre quivisse, et hinc esse non quod tempestas fuerit aurarum, sed lætitiæ motus. Pia quidem, etsi non consona lectionis intelligentia. Quia et venti, quibus sæpe mare turbatur, Domini compescuntur imperio; ut sit indicium quod ei omnia cédunt, et sentiunt imperantem. Sed **421** magis credo illi ventorum a verbo imperasse, de quo Ecclesia in Canticis: *Surge, Aquilo; et veni, Auster* (Cant. iv, 16). Quia profecto idem ventus ejus qui ad aquilonem sedem posuit, semper significat frigus infidelitatis, quod excitat contra Christi Ecclesiam. Hinc quoque periclitantur etiam discipuli, quando fides eorum refrigeravit. Tunc denique quasi obdormiens Christus suum paulisper subtrahit auxilium, ostendens nos potius obdormisse, qui tandem excitati a somno dubietatis aut timoris necesse est vera fide dicamus: *Domine, salva nos; perimus*. Porro homines mirati sunt, dicentes. Nam discipuli ascendunt ad Dominum in navim, qui suscitant eum qui salvari humili supplicatione deposcunt. Homines vero dicuntur elementa mirati obedisse, nescientes quod omnis, ut dixi, creatura sentiat jussa creantis. Vere homines, et non discipuli, qui putant insensibilia non ad jussum Dei posse sentire, sicuti et sæculi homines qui mirantur ad imperium et voluntatem Christi mundum sic subito convertisse. Tamen eos qui mirantur, nautas, aut certe de turba qui ascenderant, credimus fuisse, et non apostolos, licet timore victos, in stuporem dubietatis ob miraculum redisse, qui jam plura viderant signorum prodigia, præsertim cum nusquam invenimus Domini discipulos præter honorem cognominatos, sed semper aut apostoli, aut discipuli, aut certe aliquid tale, nominantur. Mirabantur ergo homines dicentes:

Qualis est hic, quia mare et venti obediunt ei? Non quidem interrogantis affectu, sed asserentis ista dicuntur. Qualis est iste, hoc est dicere, quantus, quam fortis, quam potens, quam magnus, cui et insensibilia obediunt elementa, quibus neque auditus, neque loquela, neque sensus est ullus? In eadem tamen substantia in qua sunt, hujus nutu moventur, et jussioni deserviunt imperantis. Nec tamen ideo contendimus quod aliquando per angelos, mundi non moveat creaturam, sed veraciter asserimus, non dico jussis, verum voluntati ejus omnia cedere, et rerum naturam imperanti obtemperare. Claret

^a Post., ventorum, subaudi furori, ut sit: *illi ventorum furori verbo imperasse.*

PATROL. CXX.

A igitur ex hoc miraculo, sicut et in omnibus, quod unus idemque Christus una sit persona, dum et ipse sit qui imperat, ipse vero qui dormit. Ex eo namque quod dormit, homo; ex eo vero quod imperat, Deus. Et ex utroque, quod unus idemque ubique dicitur, non sicut noviter **422** quidam finxit, sed una persona Dei Filius, qui et hominis filius catholice prædicatur.

Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia de monumentis exeuntes, sævi nimis, et reliqua. Causa salutis humanæ Christus venerat; idcirco ambulat, non ut loca videat, sed ut eos qui illum nec quærere nec invenire poterant inveniret. Hinc quippe voluit ire trans fretum, ut et istos ad se traheret, quos ibidem prius plenos dæmonibus sciebat. Qui mox occurrerunt ei de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. Denique prævidit, antequam transfretaret, quid mali in eisdem locis esset, decrevit non modo afflictis et miseris subvenire; verum etiam qui eorum patiebantur vesaniam. Sic enim semper diabolus suam exaggerat malitiam, non tam eos quos possidet, verum etiam transeuntes per viam (quæ Christus est) de hoc sæculo ad patriam, insectatur incautos et inermes, ut decipiat. Unde sævos, quos contra conspicimus, homines non odio habeamus, sed eorum sævitia deputemus qui per eos agunt quatenus nemo illæsus per viam transeat, sed omnes aut morsibus attrahant aut discerpant manibus. Hinc quoque tanta Ecclesiarum pressura, et persecutio proximorum. Porro et hi tales unde exeunt? De monumentis utique, quia os eorum sepulcrum patens est, ubi sepeliant quos verborum morsibus peremerunt. Aut certe ipsi sepulcra dealbata, pleni sunt ossibus mortuorum, a quibus nisi exirent, nunquam occurrerent Redemptori. Non quod jam exuti a potestate dæmonum, sed ut exuantur, uti filius ille prodigus, qui necdum se dignum vocari filium confitetur. Quapropter attende, lector, quæ sævitia dæmonum, quive furor, aut quæ rabies erga humanum genus, dum ferre nequeunt mori homines, qui vivos gestiunt sepelire, et seipsum sepulcris mandant, ut homines redigant in sepulcra. Digna quidem utrorumque conditio, ut qui cælo præsidere nolunt, pascantur cadaveribus, et saginentur putredine; delicientur fetore, quibus tota voluptas est vitii deservire. Sed tremendum satis exemplum, quod tam sævi dicuntur ut nemo possit transire per viam illam; concluderant enim viam, veniendi ad Deum transitum denegarant. Et ideo nemo putet quod sine Christo ad Deum possit pervenire. Unde **423** factus est nobis ipse via, quia prius, sicut signanter evangelista dicit, nemo poterat transire per viam illam. Per illam utique et non per istam quæ Christus est; quia per viam ad viam, et per Deum ad Deum venientibus obsistere nulla vis dæmonum potest. Sed ad Deum, nisi per

^b Ante hoc qui, subaudi illis.

Deum minime pervenitur. Unde patet quod isti A Christo suis occurrunt votis; sed exhibiti ut latrones ante iudicem; attracti quidem, non volentes, una cum suæ fraudis præda. Et mira ordinis conversio. Ante, latrocinante diabolo, vexabatur homo innocuus: nunc homo currit ad eum qui est refugium nobis, et diabolus pœnam incurrit suæ fraudis. Alioquin si non religati traherentur inviti, nec ipsi venirent ante lucem, nec isti ad adorandum currebant. Fortassis ergo prius isti ex permissu concitarunt ventos adversus eum, et moverunt fluctus, ne transmissio freto ad eos veniret iudex. Quo nimirum fluctuantis mundi termino crucis navigio transposito, quasi ad littora salutis nostræ Christum pervenisse fuit, et regionem cæcitatatis splendore lucis suæ perfudisse. Unde mox duo, quasi ex duobus populis per fidem resurgunt de monumentis, in quibus diu variis latronum vexabantur ludibriis. Sed mox hostes, ut præsentiant virtutem Christi, clamant:

Quid nobis et tibi, Jesu, Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos. Quæ nimirum confessio non voluntatis est, sed necessitatis exactio, quæ cogit invitos aliquando tormentis pœnarum quæ nolunt confiteri. Velut si servi fugitivi, post multum temporis videant dominum suum, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur, accusante illos conscientia. Sic itaque dæmones, cernentes ex conjectura Dominum in terris repente versari, ad iudicandos se jam venisse credebant. Nam præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum, sicuti et reorum tribunal iudicis. Inde nimirum clamant: *Quid nobis et tibi, Fili Dei?* Ac si patenter dicant: Quid auctori vitæ cum mortuis, habitatori cœlorum cum sepulcris, iudici cum reis; qui de paradisis cœlorum eieci, etsi digni sumus talibus, quid nobis et tibi, cum tu præsertim non sis tanta injuria dignus? Igitur ex omni parte perfida confessio, denegans Creatori nihil esse cum creatura, nec Salvatore cum perditis, cum multum nobis et illi sit, ut ei a quo sumus devoti maneamus; illi quidem ut regat quos condidit et salvet; nobis autem, ut ei charitatis affectu devincti fideles ac devoti famulemus. Quod si responso digni essent, quia semel perditum redire nequeunt, objiciendum saltem: ut reddatis homines, quos invasistis, et restituatis auctori, quos captivastis. Quod si vobis nihil mecum, mihi autem vobiscum multum esse scio, quia et vos mei estis, et neque potestis manum meam effugere. At vobis nihil cum his, quos ad imaginem meam creavi, quos vestris fraudibus decepistis. Filium autem Dei dubitative suspicantur. Senserant enim introrsus virtutem majestatis ejus, quam miseri hæretici nolunt sentire. Isti siquidem Filium Dei eum clamant, et Arius tantum filium hominis prædicat. *Venisti enim, inquit, ante tempus torquere nos,* et præscribunt illud, quasi noverint tempus iudicii. Præsumunt enim plus scire quam sciant, non curantes de mendacio. Propterea et Filium Dei confitentur, et iudicem advenisse ex-

* Hic aliquid, ob negativum denegans, requireretur loco negativi nihil.

clamant, et de tempore quasi ante tempus præscierint; omnino cum tempus illud non solum eorum non sit nosse, verum nec alicui Sanctorum, quod Pater posuit in sua potestate. Sed malis semper, licet longa patientia brevis videtur, sicuti et bonis ultio tarda. Idcirco isti, non quod sciant quando debeat esse, sed quod licet longissimum eis breve videatur, eo quod acrior instet cruciatus, et tempus concupiscentiarum, cum pertransierit, sic fit ac si non esset.

Erat autem ibi non longe ab illis grex porcorum multorum pascens. Grex porcorum mystice non longe ab illis erat, quia semper immundi juxta illos sunt, et a quibuscumque expelluntur, propter immunditiam eos repetunt. Isti sunt sane porci, ante quorum pedes superius Dominus margaritas vetat projicere (Matth. vii, 6); quorum cibus junior filius cupiebat implere ventrem, cum nemo illi daret. Significat autem grex iste porcorum omnes immundos, quos semper dæmones, a quibuscumque expellantur, possident. Hinc quoque, licet dubitative: *Si eijcis nos,* inquit, *mitte nos in porcos;* quia profecto sciunt tetorem mutare et immunditiam, nec tamen amittere. Haud dubium quin ipsi porci erant, de quibus pellebantur; ideo in porcos rursus expetunt introire. Quibus Dominus, *ite,* inquit. Unde videndum quod si nec porcis possunt nocere, multo minus hominibus, nisi prius ipsi se subdiderint eorum pravis suasionibus. Sed tunc eis permittitur ut possideant, cum extraherentur a Deo per immunditiam digni tali mansore fiunt. Et nimirum, quod qui de cœlo ruunt, non nisi cœnum petant, et volubra porcorum ambient. Ex quo notandum quanto melior sit homo pecude, cum propter duos tantum homines grex porcorum dæmonibus expositus suffocetur. Neque ut Manichæus somniat, omnium animalium æqualis est anima, cum propter istos, quorum erat immortalis, tot animæ pariter cum morte datæ sunt ut perirent. Alioquin earum si æqualis conditio esset, absurdum erat ut de regno suo, imo, ut ipsi aiunt, de substantia sua, propter hos, tot animas perimeret. Parum est ergo in comparatione paucorum electorum, non dico animalium multiplex numerus, verum pereuntium hominum multitudo. Idcirco plurimi traduntur pro paucis, quia omnis palea, tritico enutrito, igni ad comburendum traditur. Caveant ergo imitari hanc confessionem diaboli mali Christiani et malitiam, qui ex parte ipsius esse probantur, dum et credunt et verbo tenus confitentur, ac contremiscunt, non ut corrigantur et salutem quærant, sed indurati ut proficiant in pejus; propter quod semper adventum iudicii formidant. Et contra justum gaudeant, qui adventum regni suppliciter implorant, et non solum pœnas non pertimescunt, verum et regnum desiderant.

Ecce, inquit, cum impetu abiit totus grex præceps in mare, et mortui sunt in aquis. Ad hoc sane quosque diabolus expetit ut præcipitanter demergat, et

cum impetu ruentes extinguat in aquis pravæ coluvionis, et suffocet doctrina malæ persuasionis. Nec prætermittendum quod Salvator non propter preces eorum ire permisit eos in porcos, sed propter salutem quorum erant; ut pastores, viso miraculo, illis nuntiarent, uti fecerunt, de his omnibus. Unde sequitur :

Et ecce tota civitas exit obviam Jesu. Exeunt ergo commoti fide et devoti religione, licet adhuc parvuli ac timidi essent. *Quo viso, rogabant eum ut transiret a finibus eorum.* Et mirum si aliquid in aspectu non præsenferint quo eum ferre nequiverint, qui tam devote prius ad eum exierunt. Propter quod sciendum quia non de infidelitate ista loquuntur, sed de stupore et reverentia majestatis. Unde et Petrus, viso miraculo piscium, mox precatur : **B** *Ezi a me, Domine, quia homo peccator sum* (Luc. 7, 8). Ita siquidem et isti, semetipsos considerantes, necdum fide imbuti, pertimescunt a **426** tanta divinitate, nec ferre possunt tanti luminis claritatem. Nec mirum, oculi qui diu lumen non viderant, si reperi cuncti tanto fulgore interdum cæcunt.

(CAP. IX.) *Et ascendens in naviculam, transfretavit, et venit in civitatem suam.* Nec mirum ubique, si Christus aut in navem ascendit, aut caducis interdum utitur adjumentis, licet omnia possit. Quia præsertim nostras venit infirmitates suscipere, et suas nobis conferre virtutes. Idcirco dignum fuit, sicut jam supra diximus, ut nostras sustineret infirmitates. Alias autem, si in suis mansisset virtutibus, nihil commune cum hominibus haberet; et nisi implesset carnis ordinem, carnis in illo otiosa esset susceptio. Propterea ergo quando his utitur, verus homo credatur, et quando pedibus absque navigio supra mare ambulat, unus idemque Deus intelligatur. Cur autem ascendit in navem, ut iret trans fretum, et veniret in patriam suam, jam supra diximus quod ascenderit in navem Ecclesiæ suæ, quam inter undas sæculi ipse gubernat, ut ad cœlestem patriam omnes qui cum eo in ea navigant, quandoque cives perducatur, quoscunque municipes patriæ vel civitatis suæ esse voluit. Quia nimirum navi non ipse, sed Christo navis indiguit, sine quo inter fluctus hujus sæculi absque naufragio pervenire ad portum non valet. Cæterum in terris, unde habuit patriam, inde indiguit nave. Ad quam profecto cum pervenisset, obtulerunt ei paralyticum jacentem in lecto. Videns autem Jesus fidem illorum qui offerebant, ait paralytico. Magna in hoc loco doctrina sancti Evangelii, magna virtus fidei prædicatur, quæ non solum pro se, verum et pro aliis, licet sine fide sint, potenter subvenit. Potenter, inquam, quia integra et vera fides, magno ex Dei dono utitur privilegio.

Videns, inquit, Jesus fidem illorum. Quærendum quibus oculis in altero fides videatur, cum nec in se quisque eam possit videre; nisi oculis spiritualibus. Sed tamen, quia nemo nisi Deus corda inspicit sin-

gularum, probat se Deum esse, qui fidem eorum videt et metitur. Nec dubium ex hoc loco auctoritas totius Ecclesiæ firmatur, quod parvuli adhuc inscifi fide alterius offeruntur baptizandi, et in alterius fide tinguntur, ut ex ea renascantur fide, sicut et iste aliorum fide salvatur. Quapropter prius eorum fides est discutienda qui offerunt, ut probetur, deinde infans est sacramento fidei consecrandus. **427** Alioquin non putas, prius quod Christus offerentis fidem inspiciat? Quod et si infidelis fuerit, quid alterum juvare poterit? Unde eligendi sunt in populo fide oblatores, tunc demum sequendus est ordo salutis.

Confide, inquit, fili, remittuntur tibi peccata tua. Patet ex hoc loco quod multæ infirmitates pro peccatis eveniunt: idcirco fons et origo infirmitatis prius a vero medico sanatur. Et memento quod filium vocat, quem adhuc infidelitas premit. Sed recte filius vocatur, cum confidentia fidei ante restituitur, sine qua quisque mortuus probatur. Ac per hoc quod ait *Confide*, resuscitatio est ad vitam. Per hoc vero quod filium eum vocat, charitatis infusio et pietatis affectus largitur. Sine quibus sane duobus, omnis anima, non dico paralytica, verum mortua jacet. Ab his quippe delicta relaxantur, quia fide mundat Christus corda credentium, et charitas operit multitudinem peccatorum. Ergo prius in offerentibus, quod ipse approbat, hoc ægrotis largitur. Deinde, quia fides animarum est, mox offerentium fide anima curatur. Audiant, quæso, paralytici, audiant criminibus dissoluti, quod fides alterius pro alio multum valet. Idcirco et si adhuc surgere optant, quærant fideles intercessores. Quos ego, qui loquor, valeam invenire, quorum fide oblatum ante Jesum, prius remissionem peccatorum, deinde a paralyti pravæ infirmitatis medelam salutis merear obtinere. Habet enim misera et infelix anima paralytin suam, quo pravitate morbo male dissoluta jacet in lecto vitiorum. De quo sane lecto David: *Lavabo, inquit, per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo* (Psal. vi, 6). In hoc namque lecto iste jacebat miser, et ideo exsurgere, nec ante Jesum venire poterat. Sed felix qui adinvenit oblatores! Ita et tu, anima gravis, criminibus obligata, si peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe **D** Ecclesiam, induc super te presbyteros, seniores, scilicet quibus Jesus, quod tibi forte negare possit, clementer, videns eorum fidem, ignoscat. Necesso est igitur habeat patronos, qui per se venire necdum potest. Ad Christum autem non nisi fide venitur. Quæ nimirum fides, si fuerit virtutibus roborata, potest mox contingere ad salutem. Hinc est quod alius evangelista infert, quod a quatuor portaretur (Marc. 11, 3). Quatuor autem virtutes scimus generales esse, prudentiam scilicet, justitiam, fortitudinem **428** ac temperantiam, quibus subvecta anima defertur ante Salvatorem, ita tamen si ex fide manent. Quidquid ergo non ex fide, peccatum est. Unde non eos qui attulerant, sed fidem illorum vidisse di-

clitur. Quia primum fides animæ semper inspicitur, A deinde opera fidei exiguntur.

Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se : *Hic blasphemat.* Quæ dictio cordis fuit cogitatio, quo livor Phariseorum nobis ostendit Deum esse qui ait, *Dimittuntur tibi peccata tua*; calumniantes, ut Marcus ait, *non posse, nisi Deum, dimittere peccata* (Marc. 11, 7). Siquidem illorum testimonio Deus esse convincitur, quamvis illi calumniantes opus astruant Deitatis, personam negent. Deum utique confitentur, et perfidiam non amittunt. Porro perfidia verbo tenus confiteri potest, credere non potest. Sed medicus animarum semper affert fomenta salutis.

Ut quid cogitatis, inquit, mala in cordibus vestris? Quod est cordis verbum. Verumtamen quærendum B quomodo mala cogitaverint, cum verum sit neminem peccata posse, nisi solum Deum, dimittere. Hoc quippe illos cogitasse certum est. Sed hoc ipsum male cogitant, dum ad hoc cogitant, ut convincant eum ex hoc blasphemasse, homo cum esset, Dei solius potestatem sibi usurpasse, nolentes eum Deum credere. Ad quod ipse mox, non ad eorum dicta sed ad cogitata, ut Deus, respondit. Ac si diceret : Cur non recordamini solius Dei esse, cogitationes hominum nosse, sicut scriptum est : *Tu solus nosti corda hominum?* (II Par. vi, 30.) Profecto, quia sicut Dei solius est peccata dimittere, ita et cogitationes singulorum videre. Hinc quoque ait : Quid est quod cogitas mala, me purum hominem esse? Ecce dum cogitationes vestras intueor, probare potestis me C Deum esse, qui eas aspicio, quod nemo nisi Deus potest. Atque ex hoc quod negare minime potestis, vosmet convincite, et perfidiam superate.

Quid est enim facilius dicere : dimittuntur tibi peccata tua, an dicere : Surge et ambula? Nam apud homines inter facere et dicere, multa distantia est; apud Deum vero, utrumque ex potestate descendit, ut fiat signum visibile; quatenus illud spiritale quod ait, *dimittuntur tibi peccata tua*, factum in veritate intelligatur. Alioquin sicut imperio vitium animæ, peccata scilicet, nemo potest purgare, nisi solus Deus, ita omnino nec vitium carnis. Ex quo constat, non sicut Manichæus delirat, sed totum 429 hominem ab opifice uno creatum. Idcirco nihil minus potentiæ est, *Dimittuntur tibi peccata tua*, quam surge D et ambula. Fecit enim hoc argumentum Salvator contra perfidiam eorum, ut si de cogitationibus tergiversarentur, fieret miraculum visibile, cui Deitatis opus non possint denegare.

Ut sciat, inquit, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata : tunc ait paralytico : Surge et ambula. Hoc quippe quod ait, *ut sciat*, ad Judæos loquitur; sed adhuc imperfecto pendente sermone, evangelista interponit, *Tunc ait paralytico*, deinde sermo sequitur Salvatoris plenus potestate : *Surge et ambula.* Tria quidem simul imperat, surge, et ambula, et tolle grabatum tuum; ac si patenter

* Legendum videtur eadem.

dicat : Surge de profunda vitiorum ruina, et vade in domum æternæ felicitatis unde cecideras, et tolle interea lectum infirmitatis tuæ, donec induaris immortalitate plena. Mira Phariseorum perfidia, sed mirabilior hæreticorum pravitas, qui nec eisdem oppressi veritate tacent. Ecce filius hominis potestatem habet divinitatis, et ideo, ut Deus, relaxat peccata, cogitationes novit, et imperat jacentibus ut resurgant. Non alter quidem homo, ut illi volunt, alter Deus; sed Deus et homo unus Christus. Qui profecto hoc loco, sicut et in quamplurimis, filium hominis ideo se nominat, quia de illo Pharisei calumniabantur, cum verus homo esset, cur Deum se faceret; et probat ex hoc opere se Deum esse, quod potestatem haberet in omnibus Deitatis. Nec tamen negat se verum filium hominis, quod Marcion facit, et cæteri ex hæreticorum schola. Prævenit enim his factis Deus mentium maligna consilia, et deitatis suæ potentiam operis attestatione monstravit, dum dissoluti corporis membra firmat, et sub imperio pristinam reddidit sanitatem. Ubi duntaxat integra ostenditur resurrectio, animæ videlicet et corporis. Et per hoc quod patuit exterius, etiam illud in anima provenisse comprobatur. Hoc namque adhuc hodie Christus agit in Ecclesia, dum et peccata nostra solus relaxat, et quæ carnis sunt interdum sanat. Quis enim non videat, animam virtutibus destitutam jacere in strato vitiorum? Unde indesinenter currendum ad veniam. Et quia nos minus idonei sumus, intercessores adhibendi, donec intrinsecus resurgamus. Ob cujus testimonium ait paralytico : *Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.* 430 Eadem quippe potestas ejus erit in resurrectione, in qua mortui qui in Domino sunt resurgent primi. Sed quod ait, *Tolle lectum tuum*, duabus de causis dicitur : ut et vera sanitas, et robor virtutis redditum, cunctis patesceret; et quid per hoc mystice figuraretur, manifestius claresceret. Nam per lectum infirmitas carnis designatur. Et hic est lectus doloris in quo anima nostrâ conscientiæ cruciatu jacens afflicta torquetur. Mirum, quandoquidem, dum relaxantur peccata, carnis infirmitas non tollitur; ideo lectus, in quo prius portabatur infirmus, ab ipso portatur. Nec dubium quin nemo nisi ex infirmitate carnis aut animæ dissolvitur, et mortalibus nexibus irretitur. Sed peccata in baptismo, aut certe semper ex indulgentia donantur; infirmitas vero peccandi aut corrumpendi manet. Hinc quoque et in Psalmis : *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas* (Psal. cxi, 3). Aliud quidem operis ostendens propitiandi, aliud vero sanandi. Propterea ergo et lectum jubetur tollere, licet vitia relaxentur, quatenus unusquisque intelligat, secum semper suam infirmitatem portare. In qua nimirum infirmitate non jacemus, nisi dum succumbimus; quia Dominus opem fert super lectum doloris nostri, licet universum stratum humani generis in infirmitate versaverit. Idcirco post medelam salutis, post veniam

delictorum, in eodem infirmitatis lecto non jacendum, sed portandum est fortiter, et vitia præcavenda. Hinc ergo patenter ait: *Tolle lectum tuum, et rade in domum tuam.* Domus autem nostra, paradisus est. De qua, inquam, domo Propheta gratulando canit: *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi; in domum Domini ibimus* (Psal. cxxi, 1). Ad quam nimirum domum repedantes, ferre debemus lectum infirmitatis nostræ, orantes: *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum* (Psal. vi, 5). Et quanto fragiliores, Domini suffragante gratia, tanto instantius super Christum innitentes, ad domum ire jubemur. Quia profecto lectus doloris, refrigerium ex gratia et quietem beatitudinis operatur. *Tunc surrexit et abiit in domum suam.* In uno ergo momento dicti et operis impletio coram calumniatoribus exhibetur, ut intelligerent illum de quo dictum erat, *Quia ipse dixit et facta sunt* (Psal. xxxii, 9). Propter quod sequitur:

Videntes autem turbæ timuerunt et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. Mira oblatione Phariseorum. **431** Turbæ videntes resurgentem, saltem alii timent, licet necdum crediderint ut diligant, alii glorificant. Illi vero livore acriori moventur, et ideo calumniabantur quod blasphemaret. Et notandum admodum, quod et adhuc imperfecti admirantes dicantur glorificasse Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. Sed quærendum, utrum Jesum Deum glorificent, qui dabat, illis videntibus, potestatem hominibus sanandi verbo, an Deum, more Judæorum, qui dedit homini Christo Jesu, una cum eisdem apostolis talem ac tantam potestatem curandi, ut eum tantum hominem intelligant, quamvis opera habuerit Deitatis. Quidquid horum igitur velis astruere, patet sensus, quod in illo potestas fuerit Deitatis. Verumtamen, quia peccata dimiserat, quod solius Dei est, et cogitationes occultas deprehenderat, et huic, sanandi ac resurgendi, sicut et quampluribus, verbo potestatem dederat coram eis, rectius intelligimus, Christum Deum illos glorificasse ac timuisse, quem miseri Pharisei credere noluerunt. Et hæc est, inquam, potestas quam glorificant Deitatis, qua dedit in se credentibus non solum sanari verum filios Dei fieri, et ad domum cælestis patriæ quantocius pervenire.

Et cum transisset inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine, et ait illi: Sequere me. Consuetudo est sapientum in Scripturis divinis, quoties ipsi de se loquuntur, sic quasi de alio dicere. Nec immerito, quoniam etsi ipsi videntur loqui, tamen Spiritus sanctus loquitur in eis, et ipse de illis quæ vera sunt, quasi alius absque fuco decolorationis testatur, licet eo loquendi genere humilitatis causa se occultent. Sic itaque Moyses quam sæpe, sic Isaias, sic et Joannes loquuntur, quasi de altero, ut veritas suis adornetur virtutibus. *Vidit, inquit, hominem,* hominem ait, et non Matthæum, quia Matthæus donatus interpretatur, etsi jam in

A prædestinatione, necdum tamen vocatus ad gratiam: ideo nondum Matthæum vidit, sed hominem Matthæum tantum nomine, necdum gratia. Vidit, inquam, hominem ex iis de quibus dicitur, *Vos autem sicut homines moriemini* (Psal. lxxxii, 7). Profecto quia cælestia relinquens, non nisi terrenis lucris inhiabat. Hoc igitur vidit, quod eripuit. In Matthæo namque hominem salvavit. Vidit ergo hominem eo aspectu, quo et Nathanael dicitur vidisse sub ficu (Joan. 1, 48). Vidit, **432** inquam, miserationis suæ affectu, sed istum in telonio, illum autem sub ficu, quo prior Adam foliis se contexerat, hunc tamen eo longius, quo terrenis inhiabat. Unde ad exaggerandum cupiditatis suæ cumulum, sedentem eum vidisse dicitur. Sedebat enim ut magister rapinæ juxta fornacem avaritiæ, et æstuabat concupiscentiarum caloribus. Nec stans ut vinceret, nec abiens ut evaderet, sed sedens ut princeps rapinæ ministrorum prædam diriperet. Nam τῶς Græce tributum, aut vectigal dicitur. Unde legitur in Græco τῷ τῶς, τὸ τῶς, hoc est, cui tributum, tributum (Rom. xiii, 7). Ex quo manifestum, in domo tributaria eum resedissee, ubi lucra, tributa vel vectigalia exigebantur. Sed venit in questionem cur Matthæus nunc vocatus legatur, cum Lucas longe retro exponat (Luc. vi, 13) duodecim apostolos simul electos, et audisse a Domino sermonem in monte, quem supra exposuimus. Patet igitur hoc mystice factum. Illi quidem signantes historica narratione, ante hunc sermonem in monte eos vocatos fuisse. Sed Matthæus post sanitatem leprosi, post curationem paralyticorum cæterorumque, medium se interserere maluit; ut ubi multi debiles curantur, etiam se ipsum quasi debilem et immundum, sanatum a pio Domino humilitatis gratia ostendat. Simulque notandum, quod non omnium apostolorum vocatio, quando vel ubi facta sit, in Evangelio declaretur. Hunc tamen cum vidisset Jesus sedentem in telonio, dixit ei: *Sequere me.* Et mira dispensatio Dei. Nathanaelem ad se jam venientem quem laudat, licet viderit miserationis affectu sub ficu, nec tamen ad apostolatus officium vocat: hunc autem de tam profundæ iniquitatis cathedra, mox ad thronum apostolatus clementer provehit; et reor, ut illud Apostoli compleatur, quo *prius abundarat delictum, superabundaret gratia* (Rom. 1, 20). Quem non solum apostolum, verum evangelistam esse voluit. Novit enim artifex singula licet incomposita, ad quos valeant usus suo proficere opere. Idcirco præteriens vidit materiam operis sui, elegit unde formaret vas in honorem, quod prius in contumelia jacebat. Vidit autem, cum approbavit. Non quod probum jam esset, sed erat unde ab opifice probabile fieret. Sic igitur omnia in principio quæ fecit, vidisse dicitur, hoc est approbasse. Quidquid enim ad se in laudem sui operis revocat, prius ex sua indulgentia probat, ut videat; et quidquid viderit, approbat in **433** laudem perfecti operis, ut reducat. Hinc est quod ait: *Videns vidi afflictionem populi mei, qui*

est in Aegypto (Exod. iii, 9). Alioquin eos nisi prius ille videret, licet ejus essent, ipsi ad eum non redirent. Sic et Petrum de cruce, qui male negando recesserat, respexit, flendo ut rediret. Sic omnes, quos ad suam gratiam vocat, quocumque in loco recesserint, prior videt oculo pietatis, deinde vocat suæ dignationis officio ut cum sequi studeant. Nec istum ideo divitem vocat ut permaneat dives; sed ut, relictis omnibus, beatam amet paupertatem, et exemplum sequatur Præceptoris: siquidem non solum inaccessu pedum, verum imitatione perfectæ vitæ. Quapropter non alium ad imitandum quam se proponit. Et notandum quod transiens eum vidit et vocat. Ad hoc quippe ut, et ipse de hoc sæculo transiens, ad æterna quantocius festinet. Nam et Petrum atque Andream non stans aut sedens, sed perambulans secus mare, vocavit simili modo, ut Jacobum et Joannem transiens, quemadmodum idem Matthæus testatur (*Matth. iv, 18, 21*). Propterea, lector, hujusmodi eventus non casu contigisse censeas. Imo divinitus ad institutionem nostram omnia præparata, quatenus et fides reniteat de præcepto, et de doctrina hinc inde uberius resplendat ex negotio.

Et surgens secutus est eum. Surgens autem sequitur, quia sedens male corruerat. Nec utique stare quiverat, pondere pravæ cupiditatis pressus. Surrexit, nec minus fide quam corpore. Totus ergo surrexit, quia totus ceciderat; et secutus est eum moribus, doctrina fidei, exemplo discipulatus. Non ut quorundam insania contra nos latrare ausa calumniatur, apostolos fatuos seu stultos fuisse, quod tam subito adhuc inscii secuti sint eum quem necdum probaverant. Nescientes miseri, quod ex auctoritate vel majestate jubentis potius, quam ex levitate hæc fecere. Si enim in succinis, aut magnetæ lapide tanta vis inesse dicitur, ut saltem levia quælibet contrapositione ad se trahant, quanto magis vis et virtus divinæ majestatis interius eos afficiebat, et suæ dilectionis flamma a torpore solvebat infidelitatis? Nec poterat durare frigus dubietatis, a facie caloris quo intus urebatur; sed liquefacta mens affectu charitatis, currebat mox post fontem, cujus erat dulcedine respersa; nesciens dubitare de illo; cujus jam spiritu **434** interius agebatur. Currebat autem mens, sed trahebantur, de quo sponsa in Canticis, *Trahe me post te, curremus in odore unguentorum tuorum (Cant. i, 4)*; ac si patenter dicat, trahe prius me ut exsurgam, donec debilis et infirma videor, donec ægrolatione torpesco; trahe me post te, ut convalescam. Postea vero curremus, nec sine adjumento, sed in odore unguentorum tuorum. Quibus recreati odorem indefessi post eum ibant. Tetigerant enim, ne dubium quin ista virtutum aromata, nares eorum, dum ante illos odor vitæ transiret. Et ideo absque ulla mentis retractione, relictis omnibus, ea quæ intrinsicè fragrant ocius sequebantur. Imo trahebat eos vis divina, uncius pomorum scilicet, quem propheta con-

spexerat; et ideo præpedire illos nihil poterat. Poma erant convallium; idcirco contra uncinum, quem divina manus tenebat, resistere nequibant. Quod miseri nescientes Porphyrius atque Julianus Augustus, arguunt, ut dixi, vel imperitiam historici mentientis; vel stultitiam eorum, quod quasi irrationabiliter secuti sint hominem quemlibet se vocantem; cum tantæ virtutes tantaque signa præcesserint, quæ ante apostolos, quam crederent, vidisse non dubium est. Et, ut aiunt, poterat ad se videntes aspectu trahere, dum fulgor ipse et majestas occulta divinitatis in facie relucebat. Sed isti qui purum hominem fuisse illum mentiuntur, nequeunt intelligere, qua virtute apostoli mox odorem vitæ sequuntur.

B *Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores venientes, discumbebant cum Jesu*. Nec dubium quin ut Lucas astruit (*Luc. v, 29*), et Marcus in domo ipsius Matthæi (*Marc. ii, 15*), quia paraverat ei Levi convivium in domo sua. Manifeste complens illud Apostoli, *Si vobis spiritualia seminavimus, dignum est, ut vestra carnalia metamus (I Cor. ix, 11)*. Rectus igitur ordo, ut prius fidem susciperet, deinde renuntiaturus omnibus, non luxuriose distribuens, sed ex suis sumptibus hospitalitatis convivium Domino præpararet. Prius tamen illud exhibuit in pectore, juxta illud, *Ecce sto ad ostium et pulso, si quis aperuerit mihi januam intrabo ad eum, et cænabo cum illo, et ipse mecum (Apoc. iii, 20)*. Quod itaque convivium tunc paravit, cum per fidem eum in animo ad dilectionem suscepit. Sic, sic, convivium quisque Domino recte **435** parat, qui se prius, tum sua, devotus impendit. Voluit enim Christo vicem rependere, et ideo mox ei convivium in domo sua parat, ut a quo jam perennia sperabat bona, ei sua largiretur temporalia. Cæterum Dominus non propter epulas terreni victus ad convivia tam frequenter ibat, sed ut occasionem haberet præstandi gratiam. Hinc sane quoties interfuisse legitur, aut ea quæ docuit memorantur, aut quæ gessit, quatenus omnes per hoc ad vitæ epulas venire invitaret. Unde non minus ad peccatores, quam etiam et ad eos qui se justos æstimabant, intrat ut cuncti se peccatores intelligant, et ad fontem misericordiæ currant. Nam et isti qui cum Domino in domo epulantur, quos peccatores accusant, non ita cum eo discumbunt ut peccatores permaneant, sed ut deinceps cum Mathæo ejus magisterio adhæreant. Inde namque est quod eisdem calumniantibus objicitur.

Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus, et illud: Misericordiam volo et non sacrificium. Ostendit igitur suis responsis, cur ad convivia peccatorum intravit: equidem non ut acciperet escas, verum ut præstaret misericordiam, miseris et languentibus indulgentia subveniret. Nec prætereundum quod Matthæus ob id electus sit de talonio, quatenus nemo immanitate scelerum suorum diffideret, Domini bonitate attractus, qui de tam ininis et obscænis quæstibus videt hunc protractum,

et in numero apostolorum subito connumeratum. A imo humilibus et peccatoribus me impendo. Hæc Unde mox et in domo ejus, quæ fuerat officina crudelitatis, cellarium fraudis, et spelunca iniquitatis, fons emanat pietatis : ut multi publicani ac peccatores quasi ad vitam resuscitati, cum Domino participantur. Alioquin si in peccatis permanere decernerent, ei, qui sine peccato est, nequaquam convesci auderent. Imo unius peccatoris conversio multis exemplum præbuit pœnitentiæ. Mutavit ergo Matthæus negotium, nec amisit, dum in domo ad quam prius multos secum propter lucra conduxerat, ad veniam invitat : et qui erat magister rapinæ, factus est exemplum veniæ. Unde conduit illico suos ad scholam vitæ, quos conduxerat prius ad quæstum mortis. Accepit itaque alia talenta, ideo refert alia lucra. Et sicuti beati piscatores, jam B alios in sagena Christi capiunt pisces, ita hic de negotio veniæ alios secum peccatores et publicanos plurimos 436 invitat, et omnes recumbunt cum Jesu in domo misericordiæ. De quibus evangelista Marcus : *Multi, inquit, peccatores et publicani recumbebant cum Jesu et discipulis ejus* (Marc. ii, 15). Erant enim multi qui sequebantur eum. Sequebantur autem, quia huic dictum fuerat, *Sequere me*. Apparet ergo quod prius per ignorantiam lucra conquisierant præsentia, qui tam subito ad unius conversionem rapti sunt ad divina. Facile enim contemnitur, quod in comparationem adeptæ rei vilissimum judicatur. Tum generosus jure censetur animus, qui tam subito per fidem, quæ magna putarat, et tam facile captus amore melioris vitæ prætermittit. Sed C invidia semper bono alterius torquetur, propterea Pharisei adeunt discipulos dicentes :

Quare magister vester cum publicanis et peccatoribus manducat? Primum infirmos adhuc adeunt discipulos, quia non audent aperte Magistrum reprehendere. Deinde suam ostendunt imperitiam, quod nec seipsos intelligant, nec eum quem calumniari conantur. Nesciunt miseri quod nemo sine peccato : et si peccatoribus non communicaret, nemo vita dignus esset. Venit denique eis hæc superstilio de jactantia, et non de justitia, quoniam, sicut Propheta canit, *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (Psal. cxlii, 2). Unde Dominus audiens hæc aiebat, *Non est opus valentibus medicus, sed D male habentibus*. Non quod aliquem sanum a medicina suæ salutis exciperet, sed ut omnes reos esse monstraret. Quod si medicina circa ægrotos non fuerit adhibita, sanis quid prodesse poterit? Ad hoc quippe ad Matthæum venit, quia ille ægrotus erat, et avaritiæ curaret vulnera, ut concupiscentias restringeret. Non tamen hæc ideo dicit, quasi illi qui eum reprehendere moliebantur sani essent, sed ut infirmantibus se medicinam ostenderet. Cæterum illos qui de falsa legis justitia præsumebant, magis exprobrando tangit, quam ut justos esse confiteatur. Ac si aperte dicat : Omnibus veni, quia omnes morbo pressos novi; sed vobis, qui de supercilio malæ præsumptionis jactitatis, non opus videor :

contra eos dicta gravius proferuntur, quia justos æmentiebantur; humilibus autem et confitentibus salus offertur. Propterea beatus Apostolus : *Conclusit enim Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur* (Rom. xi, 32). Et David : *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non 437 est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (Psal. xlii, 3). Idcirco melius est in domo beati Matthæi Christo cum publicanis et peccatoribus participari, quam cum Phariseis male sine illo justificari. Jejuni quidem erant cibo salutis, propterea non sentiebant se ægrotos : et saturati jactantia falsæ justificationis, ideo nesciebant esurire misericordiam, et quærere medicum perpetuæ sanitatis. Alioquin quis erat in genere humano sanus, ægrotante ipsa natura peccato primæ originis? Hinc benignus medicus adhuc eos quasi languentes monet.

Euntes, inquit, discite quid sit : Misericordiam volo et non sacrificium. De propheta proferens testimonium suggillat quod justos se existimantes peccatorum et publicanorum consortia declinarint, propterea invitat ad doctrinam, ut dicant quid sit quod scriptum est, *Misericordiam volo et non sacrificium* (Ose. vi, 6). Misericordiam ergo vult divina pietas, ut omnium misereatur, et omnes eam implorent, atque compatientes in invicem misericordiam præstando, nullis infirmitate miser remaneat; quod isti dedignantes, nec aliis præstare, nec sibi quærere curabant, credentes se in sacrificiis, et sabbatis, ac neomeniis justificari. Quæ dum reprobatur, horum sectatores ostendit peccatores esse, et provocat quantocius ad misericordiam convolare. Medicum quidem se vult intelligi, qui noverit infirmitates eorum, qui ex justitia legis tumebant superstitiosa præsumptione; cæterum male habentibus, qui suæ fragilitatis conscientia victi, gratiam requirunt, se offert ultroneum. Ubi simul ostendit, ut præmisi, quod hi, quos culpabant, non in pristinis permansere vitiis, sed pœnitentiam agentes præcesserint in regno Dei venientes ad Christum. Ad hoc quippe vulneratus est propter iniquitates nostras, ut ejus livore sanaremur. Attritus es propter scelera nostra, ut gratis ab eo justificaremur. Unde ait :

Non veni vocare justos, sed peccatores. Sed forte movet aliquem, quomodo dixerit, *Non veni justos, sed peccatores vocare*, cum omnibus pateat, quod etiam eos, quos secundum justitiam Mosaicæ legis atque instituta perfectos invenit, ad evangelicæ culmen perfectionis plurimos vocavit. Si enim solos peccatores, et non etiam justos ex lege vocaret, nequaquam Nathanael discipulatu ejus adhæreret, quem ad se venientem tanta laude dignum duxit extollere. Sed et cæteri quos ex lege justos fuisse nemo dubitat, nunquam ad altiora 438 erigeret, si etiam de his non eligeret per gratiam, quos vocaret. Quem locum sane Lucas apertius fortassis explanat (Luc. v, 32) : *Non veni, inquit, vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam; ac si patenter*

insinuet: Omnes quidem electos ad regna cœlorum Dominus vocat; sed illos solummodo ad pœnitentiam, quos graviora delicta ligant. Illos siquidem, ut perfectioris vitæ culmen apprehendant; istos vero, ut per pœnitentiam priorum errata delictorum damnent. Potest tamen et aliter interpretari, *Non veni vocare justos*, eo quod non illos vocaverit ex prædestinatione, qui suam volentes justitiam constituere Dei justitiæ non sunt subjecti, sed eos potius qui, suæ fragilitatis conscii, confiteri non erubescant quod omnes peccaverunt et egent gratia Dei, et quod in multis offendimus omnes. Licet profecto et de his vocaverit, quos prius falsa inflabat justitia correctos ad pœnitentiam; tamen manifestum, quod non jam de sua vel legis justitia præsumentes; sed isti et illi omnes qui salvi sunt gratia Christi ad veniam justificantur. Propterea ergo jure non justos vocare dicitur; quia etsi justitiam legis habuere, non nisi Christi gratia justificati apud Deum inveniuntur. Qua de causa insinuat, quod non peccatores diligat duntaxat, sed peccatores absolute vocat in pœnitentiam, ut eos per eandem baptismi pœnitentiam, de qua longe supra diximus, ad veniam jam justos suscipiat. Quibus profecto verbis duplici errore illos deceptos probat, dum et se justos arbitrabantur, et eos criminabantur injustos, qui respiscendo a malis jam justitiæ propinquabant. Igitur nec se, nec illos noverant: ideo Judex eos discernens, istos ad humilitatem reprimit, illos ad spem veniæ sublimat; utrisque tamen se medicum gratis offert. Sed in istis, puto ille senior filius foris stans invidet, et male jejunit; in illis vero junior reversus paternis glorificatur donis, et convalescens justificatur. Felix tantus evangelista, qui sua duntaxat conversione, gregem meruit publicanorum ad Christum trahere. Unde sicut in principio hujus operis præmiseram, curam gerit in omni opere suo de peccatoribus; quod fortassis ejus convivium, in quo eos cum Christo conducebat, demonstrabat; quod ipse suis exemplit, sua doctrina, suæ prædicationis officio, curam eorum gerat, qui nefandis criminibus rei tenebantur, ut cum Christo epulis æternæ vitæ saginentur. Sed quæritur ad litteram, cum sicut Lucas insinuat (*Luc. v, 28*), relictis omnibus **439** secutus sit Christum de teloneo, quomodo postea in domo sua suis sumptibus pascat eum cum publicanis et peccatoribus? Ex quo liquet quod res votis magis, quam manu relinquatur. Reliquit autem omnia, ex quo se novit illum imitari, et ideo in domo sua, qua præsidebat ad teloneum, non quasi Dominus domus, sed quasi minister fidelis spernit et dispensat caduca prudenter; cui æterna committenda erant. In cujus nimirum convivio suppliciter obsecro cdm Christo vel ultimus epulari, et medicina ipsius a malis quibus præpedior, sanari.

Tunc, inquit, accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes: Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant? Grandis Judæorum invidia et perfida calliditas, qua Christum

nunc adulando interrogant, nunc reprehendendo, nunc dolis, nunc insidiis, nunc apertis odiorum blasphemis atque contumeliis appetunt, pulsant, insectantur, et cupiunt subvertere, quem nemo fallere, nemo contraire poterat. Hinc est sane quod Pharisei prius apud discipulos notam in magistrum de publicanorum convivio componunt, apud magistrum nunc iterum isti una cum eisdem Phariseis discipulos captiose quasi jejunii nescios, et gulæ deditos accusant. Præhendunt igitur discipulis de magistro laqueos odiorum, et magistro rursus de discipulis fomenta discordiæ seminant. In utroque tamen agentes, ut ejus doctrinam evellerent, et contra eum insidias excitarent. Immittunt aliquando oppositas personas, nunc Sadducæos, nunc Herodianos, nunc ipsi per se Pharisei arcuatis sæviunt jaculis: Et modo mittunt discipulos Joannis, ut ipsi contra eum veniant, quem magister prædicaverat. Alioquin quæ esset eorum societas cum eisdem Phariseis, quorum dogma dispar erat? Sed junxit eos invidia, quos disciplina dissociabat. Illi quidem, ut Moysen Christo præferrent; isti vero, eidem ut Joannem anteponebant. Utrique errore pares, utrique livore communiter sævientes. Quibus Dominus, quia disciplina Joannis erant imbuti, sponsum se insinuat, de quo magister eorum prædixerat: *Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi gaudio gaudet, quia stat et audit vocem sponsi* (*Joan. III, 29*). Et convenienter satis, ut ex magistri sui voce crederent, et non cogerent insidiando tempora sponsi læta tristitiis permisceri Pharisæicæ legis. Nec dubium illa jejunia, non de præceptis implendæ vitæ; sed de traditione Pharisæorum **440** erant, quibus Ecclesiæ præsentis figurabatur observatio. Unde patenter ait: *Non possunt jejunare filii sponsæ*. Non quod eos jejunare nollet, præsertim cum eorum vita non aliud quam jejunium fuerit; sed ut altiora nobis monstraret, quod non possunt jejunare jejunia illa Pharisæica, quæ aut de rigore legis veniebant, aut de superstitione magistrorum. Neque adhuc illa instabant, quæ postea Spiritus sancti gratia roborati, perfectius impleverunt. Interea quia sponsam quærit, jejunia seponit, relinquit austera, et quod sponsæ tenera tantumdem requirit affectio, totum se dat spiritalibus gaudiis, indulget epulis, ut sit filiis quos lactantes dicit, totus blandus, totus amabilis et suavis, totus festivus. Processit enim tanquam sponsus de thalamo suo, et exultans occurrit a summo cœlorum vertice usque ad summum ejus, donec sponsam suis confirmet dotibus. Propter quod interdum præstabat se mensis, convivantibus intererat, et omnibus communiter se exhibebat, donec divinis humana conjungeret, et faceret de terrenis cœlestis consortium. Nec dubium, quod in vocatione beati Matthæi, licet Hebræus esset, quia contra legis sanctionem se transfuderat Romanis parere quæstibus, per eum vocatio Gentium designatur. Unde cum eo mox multi publicani et peccatores veniunt convivium celebrantes, et non qualecunque, sed

magnum, ut Lucas ait (*Luc. v, 29*). Quod profecto mystice illud ostenditur esse convivium, quo simul sponsus et sponsa, celestibus redempta donis, fœderantur. Et ut altius fatear, idem sponsus est vitulus ille saginatus qui occiditur, juxta alterius loci parabolam, unde istud convivium divinitus instruitur. Sed ab eisdem qui Christum per fidem in animo dilectionis affectu suscipiunt, utique præparatur. Ibi namque publicani et peccatores, ibi Raab meretrix, ibi Tyrus et populus Æthiopum, quos idem evangelista ad Christi vocavit gratiam. Hinc Dominus per prophetam : *Ultra flumina Æthiopiæ inde supplices mei* (*Soph. III, 10*). Propterea nec immerito Levi magnum præparasse convivium dicitur, quia gentilitas hæc omnia in domo sua, scilicet in Ecclesia Christo per fidem exhibuit. Et ideo dictum est in persona Domini : *Memor ero Raab et Babylonis, scientibus me* (*Psal. LXXXVI, 4*). Sciebant namque jam isti Christum, et ideo memor eorum Dominus, non solum ad fidem eos vocarat, verum etiam secum ad convivium admittens, vestierat **441** veste nuptiali. *Propterea filii sponsi ac sponsæ quandiu cum illis est sponsus, jejunare nequeunt.* Filii autem ideo dicuntur, quia ex fide Christi et Ecclesiæ renati, maternis adhuc alebantur doctrinis. Omnes quidem sponsi ac sponsæ filii, etsi ex omnibus sponsa una concorporatur, ut idem sint filii simul collecti in unitate fidei, quæ et sponsa, charitatis fœdere sociati. Unde nec immerito in eadem domo sponsa cum sponso vescebatur. Sed sponsi filii tantum ideo vocantur, ut teneritudo fidei eorum et tirocinium discipulatus insinuetur, propter quod eis non debeat grave aliquid imponere.

Venient autem, inquit, dies cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt. Patet ex hoc loco quod omnes illi dies quibus Christus in carne fuit, quasi dies convivii et nuptiarum fuerint sponsi ac sponsæ, de quibus spiritali connubio apostoli jam creati, lugere non poterant, quandiu sponsum cum sponsa, in thalamo esse gaudebant. Sed venient, inquit, dies cum transierint nuptiæ, et passionis ac resurrectionis tempus seu ascensionis advenerit, tunc jejunabunt : tunc utique, cum auferetur ab eis sponsus. Multiplicaverunt ex hoc loco post dies quadraginta passionis mox jejunia illa ecclesiastica celebranda, licet statim dies illos Pentecostes Spiritus sanctus adveniens festivos dedicaverit. De qua sane occasione annus Prisca et Maximilla saltem post Pentecosten tradiderunt quadragesimam faciendam, quasi ablato sponso mox debeant filii sponsi jejunare. Sed Christi Ecclesia illud ad passionem et resurrectionem usque distulit, ut spiritalis saginæ jejunio ad illud Paschale sacramentum animæ melius præpararentur. Tamen apostoli non solum post ascensionem Christi cœperunt flere, verum in passione. Expleta autem ascensione, diebus quibus adventum Spiritus sancti expectabant sine dubio et deinceps flentes et abstinentes erant. Sed et Dominus quomodo discipulos prohiberet jejunare, qui et ipse jejunabat?

A Deinde, dicit eis, quod nequissimum illud dæmonium genus, non nisi jejuniis et orationibus posset superari. Quapropter si eos vincere vult, qua ratione, quandiu cum illis erat non debuerint jejunare? Vel quomodo non jejunabant, cum omnis turba cum eo perseverans non habeat quod manducet; præsertim cum non nisi quinque, aut alibi, septem inter omnes panes inveniantur? **442** Putasne illis omnibus jejunantibus, Christus et soli prandebant apostoli? Absit nos ita desipere. Sed quod verius est, filii sponsi lugere vel jejunare, quandiu cum illis est sponsus, mystice nequeunt, quia introrsus gaudio gaudent spiritali, et epulis epulantur æternæ beatitudinis. Hoc itaque gaudio Joannes gaudebat propter vocem sponsi, non quod sponsus esset, sed quia amicus ejus erat. Et hinc est quod ait non posse sponsi filios jejunare, licet illi jejunent, qui necdum ad nuptias intrarant. Quia nimirum omnes illi jejunant qui panem vitæ ignorant. Christus autem et sponsus et panis est, atque convivium deliciarum. A quo jejuni erant, qui necdum renovati nuptiarum interesse nequiverant epulis. Hinc sane sequitur :

Nemo commissuram panni rudis mittit in vestimento veteri, ne major scissura fiat; neque vinum novum in utres veteres, et reliqua. Igitur antiquæ legis suppellectilem vetus appellat vestimentum, Judaicis attritum studiis, sensibus corruptum, sectis scissum, actibus obsoletum : commissuram autem panni rudis, Evangelii nuncupat indumentum. Quia profecto sicut vestimento tegitur corpus, ita doctrinæ anima cooperitur. Sed aliud est vestimentum vetus, aliud vero novum; quia vetus corruptionem patitur vetustate consumptum, cui si assuatur novum, pejor scissura fit, dum et illud quod erat significationis gratia promissum, corrumpitur, et illud quod ad salutem omnium erat repromissum, per se sufficere non æstimatur. Hoc plane Ebionitæ non intelligentes, commiscuerunt nova veteribus, non putantes sine lege Moysi Christi Evangelium posse sufficere. Lex quidem per se usque ad gratiam, licet traditionibus Phariseorum esset consumpta, multum profuit; sed inchoante gratia, non vestis Evangelii, quæ de agni vellere contexta est, ei admitti debuit. Imo cessantibus figuris, vetustate exinanita, ea quæ in eadem erant lege agendæ vitæ, in novitate oportebat transire. Unde Joannes, cum de dilectione loqueretur : *Filioli, mandatum novum do vobis, inquit* (*I Joan. II, 8*), mandatum quod ab initio audistis. Quia profecto illa omnia non vetustatis, sed novitatis erant. Cæterum Sabbatismus et Neomeniæ, ac ritus juniorum, vel reliqua significandæ vitæ instituta, quasi vestimentum vetus, jam consumpta præterierant, veluti umbræ clarescente luce. Propterea his non assuendus erat pannus novæ doctrinæ. **443** Utraque tamen doctrina, jure pannus aut vestimentum dicitur, quibus induta anima non timebit a frigore infidelitatis, neque nuditate turpabitur. Quia hæc est illa stragulata vestis mira varietate ornata, quam nobis in Salomone sapientia perfecit.

Sed et quidam de philosophia dicunt sub specie mulieris, quod habuerit vestes subtili artificio et indissolubili materia perfectas, quas ipsa suis manibus texerat. Quarum species ferebat ac si fumosas imagines, quas caligo quædam neglectæ vetustatis obdlexerat; habens in extremis deorsum in Græcum, quod significat practicam vitam, in supremis vero in legebatur, theoreticam volens exprimere. Quibus aperte insinuat, habitum animarum, sapientiæ doctrinam esse, licet traditiones hominum eam commaculaverint. Quibus remotis ac si umbris, patet lucis veritas, quæ nimirum non potest admitti vestimento veteri, ne pejor obcæcatio fiat, si lux obscureretur in tenebris, imo caligo earum rectius si clarescat in lucem. Verumtamen audis commissuram panni rudis, non scissuræ partem accipias, sed principium texturæ. Tunc enim primum tela regalis indumenti de Christi vellere texebatur. De vellere, quod dabit Agnus qui tollit peccata mundi. Tunc quidem principium Evangelii texebatur, idcirco jure commissura dicitur, hoc est junctura. Non quod veteribus debeat sociari, sed quia usque in finem supra corda credentium debeat extendi et dilatari, ut una sit vestis omnium inconutilis, et indiscissa, desuper contexta, capiens omnes, neminem nudum relinquens, nisi qui se talibus privaverunt ornamentis. Geminat autem exemplum vestimenti, et utrumque veterum novorumque. Sed per utres veteres debemus intelligere Scribas et Phariseos, vel quoscumque extra Christi gratiam, quos necdum abluit aqua baptismatis. Qui necdum veteri homine deposito, possunt sustinere fervorem doctrinæ Christi. Nam per plagulam vestimenti novi, et vinum novum, præcepta Evangelii sentienda, quæ non possunt sustinere Judæi, ne major scissura fiat. Tale quid et Galatæ facere cupiebant, cum Evangelio legis præcepta miscerent. Sed Apostolus ad eos: *O insensati*, inquit, *Galatæ, quis vos fascinavit veritati non obedire?* (Gal. iii, 1.) Sermo igitur evangelicus, et doctrina Spiritus sancti, apostolis potius quam Scribis et Phariseis, aut discipulis Joannis Christo invidentibus, infundendus erat, qui majorum suorum traditionibus **444** depravati sinceritatem præceptorum Christi non poterant custodire. Alia est enim puritas virginalis animæ, nulla prioris vitii contagione pollutæ, alia libidinosæ obscenitas, quæ multorum sordibus subjacuerit. Licet quidam ad imperfectionem discipulorum ista voluerint transferre, ut ipsi adhuc carnales et infirmi præcepta severiora ferre nequiverint. Quod si ita est, adhuc et ipsi in vetustate erant; quod absurdum est intelligere, cum jam secreti essent a jugo legis, et sponsi filii appellentur. Potius ergo contra eos ista dicuntur, conquirentes quare nos et Pharisei jejunamus, discipuli autem tui non jejunant? videntur desiderasse, ut eos Christus a juniorum jugo, et gravitate legis solveret. Idcirco mox audiunt Evangelii præcepta, dum in vetustate manserint servare nequaquam posse, ne pejor in eis scissura fieret, quorum

A doctrina vetustate attrita, novitatem præceptorum ferre nequibant. Et ipsi, utres, vinum nuptiarum, de quo apostoli ebrii loquebantur variis linguis, continere non poterant. De quo nimirum vino architectriclinus sponso fertur dixisse: *Servasti vinum bonum usque adhuc* (Joan. ii, 10). Quod denique vinum, necdum Pharisei quibant ferre vetustate corrupti. Utres autem novi, scilicet apostoli et eorum imitatores, illo replebantur. Quia prius utres pellium ab omni squalore purgantur, et pigmentis liniuntur odoramentorum interius, ita confecti divinis torcularibus apti censebantur virtutibus, et gratia Spiritus sancti reparati. Quos sane David futuros aspiciens de se gemebat dicens: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me? Quia factus sum sicut uter in pruina* (Psal. cxviii, 82). Quæ pruina infidelitatis procul dubio istos congelaverat, idcirco vetustate consumpti, mustum evangelicæ prædicationis capere nequibant, neque præcepta servare. Quod bene dispensator salutis prævidens, novos utres de prælo crucis replet ebrietate spiritus, veteres autem vacuos deserit, ne pejor scissura fieret.

Et ecce princeps unus accessit, et adorabat eum dicens: Filia mea modo defuncta est, sed veni, impone manum tuam super eam et vivat. Porro Marcus et Lucas, non mortuam eam dicunt, sed in extremis esse, vel in brevi morituram, videlicet morti proximam (Marc. v, 25; Luc. viii, 42). Quam ideo præsens evangelista mortuam nuntiasse asseruit, quia desperaverat pater eam vivam invenire: propter quod vicissim utrumque dicunt, quia **445** utrumque ille petierat, ut sive morituram mox sanaret, sive jam mortuam suscitaret. Hinc quoque tam flebili lamentatione remedium postulat illæ desperatus de vita: non quidem, ut æstimo, incredulus, sed eruditus a lege. Qua de causa licet omnia verbo creasse Deum in principio cognoverit, hominem tamen Dei manu plasmatum legerat, et quo denique eadem manu filiam, qua creata fuerat, recreari credidit, et reduci de morte ad vitam. Unde patenter rogat: *Sed veni, impone manum super eam.* Ut qui sponte prius ad creandum posueras, ad reparandum iterum exoratus imponas. Et hoc est quod Propheta fatetur dum decantat: *Tu formasti me, et posuisti super me manum tuam* (Psal. cxxxviii, 5). Quia qui posuit eum formaret ex nihilo, deposuit ut imponat iterum manum, et reformet eam de perditione. Juxta anagogam etiam multum valet quod ait: *Sed veni, impone manum super eam.* Procul dubio, quia singula sacramentis plena sunt, et omnia satis provide a Domino præparantur. Nec vacat a mysterio quod sexto signorum loco, homines a dæmonibus obsessos liberat: ut quem sexto die manibus de terra plasmaverat, eodem (juxta hunc evangelistam) curationum numero ad se revocans a dominio deceptoris liberaret, et ad imaginem primæ creationis reformaret. Sic itaque quod septimo loco, fide offerentium, pa-

ralyticum curat, peccata relaxat, et eum ad domum A repedare jubet. Quia septem Spiritus sancti donia, omnia peccatorum vulnera sanat, et gratiam redeundi ad patriam præstat. Unde satis oculose sermo divinus nunc octavo curationis signo filiam archisynagogi offert, nolens eam excludere a mysterio veræ circumcisionis, sed subintrat mulier fluxum sanguinis perpessa, et octavo sanatur loco. De cujus revera numero Synagoga divinitus removetur, ut saltem veniat ad novum, juxta quod in Psalmis canitur: *Æthiopia præveniet manus ejus Deo (Psal. lxxvii, 32)*. Atque illud: *Cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet (Rom. xi, 25)*. Nam princeps qui accedit rogaturus pro filia, typice populum patriarcharum specialiter designat, qui pro Synagoga indefessis precibus obsecrans, post Ecclesie introitum et curationem a profluvio infidelitatis, et a menstruis idolorum, vix filiæ obtinuit sanitatem. Hinc quoque est, quod implorat: *veni et impone manum super eam*. Venire enim rogat, qui ubique omnia replet, hoc est carnem visibilem apparere. Cujus nimirum **446** impositione manus sanatur Synagoga, et resuscitatur ad vitam. Quæ revera prophetica voce canit etiam cum Ecclesia: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me (Psal. cxvii, 16)*. Ac si patenter dicat: dextera Domini restituit quod crearat, propterea non moriar, sed vivam. Talia quippe præsenferat populus patriarcharum, et ideo hic ab alio evangelista bene Jairus nominatur. Jairus quippe *illuminans*, vel *illuminatus* interpretatur. Illuminatus autem a lege et prophetis per gratiam sancti Spiritus; et ideo ipse illuminans ab eo quod jam illuminatus erat, jure appellatur. Sic et apostoli lux mundi sunt vocati, non substantialiter quidem, sed ex participatione veræ lucis. Hunc princeps Synagogæ humilis descendit ab arca Pharisæicæ traditionis, devotus venit, suppliciter adoravit: licet quidam adhuc de infidelitate venisse autument quod eum ad filiam, ut ei imponat manum, venire rogat; quasi necdum ubique sicut nec regulus ille ex Evangelio, præsentem intellexerat. Sed qui cuncta novit huic mox obtemperat. Sed tamen absens curans filiam, se ubique præsentem docet. At vero hic tale aliquid si in corde gessisset, qui corda inspicit singulorum corrigere debuisset. Nisi forte ad hoc mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur, ad medium in via deducitur, ut iste disceret eum non loco circumferendum, non itinere fatigandum, non præsentia solummodo corporali requirendum, sed credendum quod ipse ubique potens esset Deus, ubique totus, ubique semper. Interea præsciens idcirco fortassis ire festinat cum eo, ut hanc in via prius clementer curet, de cujus plane curatione nodum dubietatis tollat. Ait namque: *Filia mea modo defuncta est*, quod est dicere, adhuc est in via spiritus, adhuc in extremis est, adhuc domi. Quam necdum tartarus invasit. Ergo ut eam possis retinere, festina. Quo nimirum dubietas Judæorum insinuat, et vecordia. Unde

A mox e more usa gentilitas, videlicet fide recepta, occurrit ad medium, ut prior sanetur quam Synagoga. Veruntamen Christus, licet non se missum nisi ad joves perditas domus Israel fateatur, propter duritiam cordis eorum, prius a menstruis idolorum Ecclesiam de gentibus clementer curat. Et hinc est, quod dum ad alia tendit, alia in via fide sanitatem præcipuit. Propter quod itaque scriptum legimus: *Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat populus, et in gente stulta irritabo illos (Deut. xxxii, 21)*. Nam quod archisynagogus eruditus a lege et prophetis Christum Deum forte ubique præsentem necdum noverat, neque Christum Deum æstimat, mulier jure perpessa, menstruis curatur. *Si tetigero*, inquit, *tantum fimbriam vestimenti ejus, salva ero*. Potest igitur uterque sensus populo Judæorum convenire, ut per eos qui Christum Deum crediderant, Jairus illuminans vel illuminatus dicitur; per eos vero qui dubitantes tantum hominem putarunt, Ecclesiam introisse ad fidem, sicut Apostolus commendat. Ait enim, incredulitas eorum salus gentium. *Cum autem*, inquit, *plenitudo eorum introierit, tunc omnis Israel salvus erit (Rom. xi, 25)*.

Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. Juxta Evangelium itaque Lucæ et ipsa principis filia duodenis defuncta legitur (*Luc. viii, 42*). Quia profecto mystice hæc mulier, Ecclesia videlicet de gentibus aggregata, ex eo cœpit aggregare, profluxumque immunditiarum pati, ex quo gens Judæorum credere, deinde legalibus ad Deum institutis divinitus erudiri. Melius jamque comparatione virtutum vitia ostenduntur. Sed cum adulta illa de menstruis idolorum cultibus, in quibus secundum evangelistam, erogaverat omne patrimonium suum, conversa sanatur ad Christum, illa mox perfidiæ suæ languore moritur. At per hoc utraque illarum duodenis jure narratur. Solent enim etiam leges sæculi quoque duodecimo ætatis anno jam suis coercere præceptis; et ipsi legum præmio pro bonis, aut supplicio pro malis interdum subjacere. Unde secundum anagogicos Scripturarum sensus jure illa sanatur a Domino, quæ adulta vitæ recepit intelligentiam, et præteritorum actus ignorantia deputantur. Illa vero simili modo cum jam jure adulta Christum ex lege repromissum suscipere debuisset, quia noluit credere a prophetis et patriarchis mox mortua nuntiatur. Et notandum quod sanguine fluens, non in domo, non in urbe accedit ad Deum, quæ juxta legem a conversatione humana excluderetur, sed in itinere ambulante Domino: ut dum pergat ad alia, in via quæ Christus est, aliam, id est Ecclesiam, curatam ostendat. Quod sane alibi sermo divinus insinuat, cum quidam invitati ad nuptias venire recusassent. *Exite*, inquit, *ad exitus viarum, et quoscunque inveneritis bonos et malos, compellite intrare (Matth. xxii, 9)*. Siquidem de viis hujus sæculi vocatur Ecclesia. Idcirco ista præ-

paratur dum ad aliam iret, ut hæc prior in via occurreret. Dicebat enim intra se: *Si tetigero fimbriam vestimenti ejus tantum, salva ero.* Mira dispensatio. Ecce inter Deum et mulierem furtivæ salutis agitur, tamen grande commercium. Archisynagogus quidem devotus occurrit, et totus ad adorandum in terra prosternitur; causam refert, dolorem insinuat, movet affectum, impetrat ut properet, et accedat ad curam. Mulieri vero non quæsitus Dominus occurrit præteriens, saltem ingessit, quatenus et hoc generale pietatis opus apertius præmonstraret. *Accessit*, inquit, *retro*. Retro autem, quia post ascensum Salvatoris credidit. Sed juxta historiam hanc etsi cogebat ad Christum doloris magnitudo accedere, fœditas tamen vulneris prohibebat. Sed maluit fidei trepidante consilio ex fiducia judicari, quam de tam fœdo vulnere sic perire. Audiant igitur scelesti et immundi, abrumphant pudorem noxium, et inveniant consilium fidei, medicinamque salutis. Noverat enim hæc, quod Christus Deus et homo esset. Alioquin illum nisi Deum crederet, quomodo in fimbria extra hominem salutem quæreret? Qui nisi Deus esset, quomodo in fimbria extra se sentiret? Constat igitur et illam Deum in homine credidisse, atque extra hominem Deum fuisse; idcirco ejus devote tangit fimbriam, quem ubique fides Ecclesiæ constitetur. Profecto autem totus ubique totus, et in homine Christo Jesu, quandoquidem extra se nihil præstat. Ait enim:

Sentio virtutem exisse a me. De illo quidem exiit, quia in illo plenitudo divinitatis erat, et in divinitate virtus omnipotentissima pollebat. Divinitas autem ubique erat. Aliter tamen in homine Christo, aliter autem in fimbria vestimenti. Porro in homine Christo ut Deus homo esset, quia Verbum caro factum est: in fimbria vero, sicut et in universo mundo, non quod Deus jure mundus vel fimbria credatur, sed quia extra, sive intra, potens tenet et regit omnia. Præparatur igitur mulier, in cujus typo universalis Ecclesia sub specie designetur, propterea dum libet ex ea divinitus tanta prædicantur.

Si tetigero, inquit, *fimbriam vestimenti ejus tantum, salva ero.* Et mira fiducia! Nam in lege si quis mulierem menstruam vel fluentem sanguine, sive quodcumque **449** illa tetigisset, immunda erant. Hæc vero: *Si tetigero fimbriam vestimenti ejus, salva ero.* Liqueat igitur, quod eum Deum credidit, qui nullis coinquinatur sordibus, imo abstergit vulnera, mundat immunditias, et languores vacuat. Sed nunquid non sine tactu ejus, ei præstare poterat; præsertim cum nec se tangi ab eo postulat, sed ipsa cincinnum vestimenti ex fide furtim tangere præsumit? Istinc igitur liquet, quod passim in Evangelio mysteriis et rebus divina prædicantur; propterea et hæc tetigisse nempe dicitur, ut fides qua Christus a suis tangitur luce clarius reseretur. Quantum igitur ad historiam attinet, quia se indignam judicabat, idcirco retro accessisse dicitur, non quod ignoret

Christum omnia contemplari, præsertim cum et in fimbria Deitatem credidit, sed ut turbæ declinaret aspectus. A populo quidem nesciri voluit, non a Christo. Propterea non Deum latere se, sed homines quid gereret æstimavit. Alioquin quomodo ab aspectu divinitatis latere credidisset, in quo nihil postremum, nihil judicavit infirmum, dum virtus et salus etiam in fimbria quæritur. Patet itaque, ut dixi, sensus mysticus, quod hæc mulier, videlicet Ecclesia, Christum tangit fide, quem turba premit. Ista siquidem est mulier, quæ primo vulnerata peccato primæ originis fluebat sanguine, et menstruis cruentabatur delictis. Quæ fide integra surripuit sanitatem, dum perfida archisynagogi filia, videlicet Synagoga, suis doctoribus perlecta, mortua nuntiatur. Sic, sic nimirum Christus tangitur, dum et ubique potens creditur, et Deus in homine veneratur. Propter quod cuidam necdum credenti dicitur: *Nolime tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum* (Joan. xix, 21). Ascenderat autem hic ad Patrem, quia cœqualem ei illum credidit, idcirco fimbriam vestimenti ejus fide perfecta tetigit. Quid ergo per fimbriam, nisi virtus Deitatis designatur? Ista namque est fimbria mandatorum, quas in summitate pallii sacerdotis Moyses fieri jubet, per quam hæc mulier interna penetrauit, et per fimbriam tetigit capitis summitatem. Hausit namque de cincinno guttam salutis, et de capite rorem pietatis. Unde et sponsus in Canticis: *Caput meum plenum est rore, et cincinnati mei noctium guttis* (Cant. v, 2). Pervenit enim hæc ad fontem roris, et furtim hausit ex fimbria guttam salutis. Profecto quia credidit quod unguentum in capite descendens pervenerit usque ad oram vestimenti ejus. Hoc namque rore Spiritus sancti **450** crines Samson septem repleti erant illius Nazaræi, scilicet Christi, in quibus tanta virtus inerat, ut inexcussibilis esset. Sed dum Dalilæ amplexus quærir, scilicet Ecclesiæ menstruosæ, infirmatur usque ad mortem, mortem autem crucis. Hoc nimirum ista intelligens accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. Fimbria autem vestimentorum nec immerito quilibet sanctorum apostolorum accipitur. Omnis namque Ecclesia vestimentum Christi sæpe designatur, et ideo quoque est quod unguentum de capite fluens usque ad oram vestimenti descendisse canitur (Psal. cxxiii, 2), ut omnes quos divina virtus induerit plenos Spiritus sancti gratia non dubitemus. Unde cum quilibet eorum fide tangitur, doctrina salutis hauritur. De quibus per prophetam voce patris ad filium: *Vivo ego, quia omnibus his veluti vestimento vestieris* (Isa. xlix, 18). Isti sunt equidem, ut dixi, cincinnati guttis noctium pleni, dum sponsus pulsat ad ostium, quos admodum Christi Ecclesia ubique fide tangens constitetur: *Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero.* Quia per doctrinam eorum a fluxu infidelitatis salvatur. Retro autem tangit, sicut dixi, quia post ascensionem ejus, credidit; seu quia dictum est: *Si quis mihi ministrat, me sequatur* (Joan. xii, 26); et alibi: *Post Dominum*

Deum tuum ambulabis. Unde Moyses posteriora Dei A
videns coruscus de monte descendit.

At *Jesus conversus, et videns eam, dixit: Confide, filia, fides tua te salvam facit.* Nec itaque dixit: fides tua te salvam factura est, sed salvam fecit; ac si aperte dicat: In eo quod credidisti, jam salva facta es. Et notandum quod fides salutem acquirit, et non salutem fidem. Siquidem quia initiatrix radixque omnium virtutum fides esse probatur. Licet quidam prius virtutes requirant, deinde promittant fidem: tamen prior esse debet fides, ut postea quilibet perveniat ad salutem. Quod autem *Jesus conversus dicitur ad mulierem, credendum non motu corporis tantum, sed etiam prius divinitatis aspectu, ut mulier converteretur ad Christum, deinde per fidem curam acciperet sanitatis.* Propter quod fatendum, quia vidit divinis oculis potius quam humanis, vidit ut salutem redderet, et non ut agnosceret quam profecto sciebat antequam ipsa sciret Deum requirere. Quid plura? *Christus hoc mulieris exemplo docuit quantum fides proficiat ad salutem.* Ista namque est potestas qua utimur, non solum ut sanemur, sed etiam ut filii Dei simus. Unde ait: *Fides tua te salvam 451 fecit.* Sed nisi prius eam conversus vidisset, hæc minime illum fide tangeret. Sed recreavit prius quod faceret, et dedit unde tangeret. Inde duntaxat renata jure filia vocatur, et potestate accepta fidei, sanatur. Alioquin nisi prius perciperet, non solum salutem a medico non referret, verum nec eum tangeret. Porro juxta tropologiam, princeps iste animalis quilibet homo jure designatur, qui pro filia, id est pro carne, rogat; eo quod omnis mortalitas nostra in extremis fore recte creditur. Sed quaerit prius anima fluxum vitiorum male perpessa, et tangit saltem minima mandatorum Dei fide recreata, ut in salutem perveniat. Prius namque ordo, id est ut homo in anima sanetur, deinde ad resurrectionem et salutem carnis anhelet. Unde Propheta: *Sitivit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea (Psal. LXII, 2).* Verumtamen audiat Christianus quilibet, et quotidie corpus Christi de altare participans, quantum de eo possit sumere medicinam, quando mulier tantam rapuit de sola Christi fimbria sanitatem. Fortassis per hoc docuit hæc mulier, quantum sit corpus Christi sumere de sublimitate altaris coram oculis divinæ majestatis, dum ex fimbria sic profluxit illico a tactu fons sanitatis. Sed quod defendendum est valde, exinde medicinam tulit vulneris; nobis vero medicina ipsa interdum retorquetur in vulnus. Hinc quoque est quod Apostolus ait: *Qui tangit, seu qui comedit corpus Christi indigne, judicium sibi sumit (I Cor. xi, 29).* Capit igitur temeritas potius infirmitatem, unde fides accipere debet sanitatem. *Propter quod inter vos multi infirmi et ægri, et dormiunt,* inquit Apostolus, *multi (Ibid., 30).* Dormientes vero mortuos appellat quos acriter deplorat et luget in vivo corpore jam sepultos. Et notandum, quod Christum nec tactus polluit im-mundæ, nec visus offendit cruentæ, nec odor ex-

asperat fetoris, nec auditus coinquinat humanæ contagionis. Profecto, quia etsi sol tangat stercora, nec tamen coinquinatur, quanto magis creator solis, dum tangit nostra vulnera? Offendunt itaque et duplicent ei peccatorum vulnera, magis quam corporum passiones, vitiorum sanies magis quam viscerum fluxus. Quia etsi quisque voluntarius labitur in delictis, tamen in languoribus tenetur invitus. Propter quod caveat quisque indigne contingere vitæ sacramentum, imo purget se prius a menstruis, et sic demum fidelis accipiat. Nec prorsus dubitet divinitatem Christi deesse in carne corporis ejus, 452 si usque ad fimbriam pervenit. Virtutem autem Divinitatis fides ubique consequitur; quia ubique est et nusquam abest: sed tamen magis in corpore et carne Christi: per quod etiam, quia *Verbum caro factum est et habitavit in nobis (Joan. 1, 14).* Et si itaque corporis Christi assumptio transvecta est ad cælos, quia majestas Verbi infidelitatis est ubique libera, non recessit a nobis. Propter quod devotus quisque ubique fide tangat, ne cum turbis male comprimatur, et conculcet Christum. Sequitur:

Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat: Recedite, non est mortua puella, sed dormit. Ecce dormire dicit, quam supra mortuam pater nuntiara. Et sicut alius evangelista expressius refert, dum hæc aguntur in via, a servis mortua asseritur dicentibus: *Noli vexare Magistrum, mortua est enim puella.* Mira Dei dispensatio! Ecce duodenis ista defluxit ad mortem, dum illa coæva resurrexit in vitam. Quo nimirum numero non tempus humanæ vitæ conclusum dicitur, sed annus duodecim distinctus mensibus designatur. Unde propheta: *Annum acceptum Domini prædicat (Luc. iv, 19),* et Apostolus temporis plenitudinem commendans: *Venit, inquit, plenitudo temporis, misit Deus Filium suum (Gal. iv, 4).* Qui nimirum adveniens credentibus vitam reddidit, incredulos vero detrusit in mortem; eos videlicet quos perfidia Judæorum interemit. Recte servi appellantur qui nolunt vexari Christum, ut ad defunctam Synagogam veniat; Magistrum eum legis æstimantes, licet mortuam pronuntient, eo quod perdididerint spem resurrectionis, et nolunt ad eum redire. Constat igitur Scribas et Phariseos Deum in corpore despexisse, sed Christus prophetis et patriarchis pro ea interpellantibus, domum adire festinat, ut mortuam resuscitet Synagogam. Ubi cum vidisset tibicines et turbam tumultuantem, recedere jubet. Isti sunt enim fautores, quorum perfecta threnis somno usque hodie premitur infidelitatis. Solet igitur in tibiis lugubre carmen ad vigiliam, et cantilenæ personare mortuorum, ut corda torpentium excitent ad lamenta. Sic, Judæi litteram sectantes, quæ occidit, quasi suis cantibus et threnis, luctum ingerunt, et mortuam Synagogam usque hodie deplorant. Quibus cum a Christo vel a suis dicitur discipulis: *Non est enim mortua puella, sed dormit,* derident eum, perfidia depressi suæ infidelitatis. Sed Christus, his cum

turba ejectionis omnibus, intrat et tenet manum **A** **453** puellæ, quia Deo omnia vivunt. Unde ait : *Non est mortua puella, sed dormit.* Ac si patenter dicat, dormit in superstitionibus legis, et traditionibus pravæ persuasionis. Unde a domo resurrectionis Christus turbam tumultuantem infidelium Judæorum eiecit, et tibicines, pravos scilicet magistros, ab officio litteræ repulsurus, extra donum facit. In qua denique domo solummodo septem personæ remansere, designantes ex Judæis eos resuscitari ad lucem, in quibus septiformis Spiritus sancti gratia se perfuderit, et numero consecraverit. Sed forte quæritur cur manum hujus tenuerit, sicuti et ejus, quem a febribus in domo Simonis supra sanasse legimus. Patet igitur in utraque quod sexus femineus ad vitam reducitur; propterea juxta litteram utrumque manus tenetur, ut illa sanetur, quæ contra vetitum de arbore gustum mortis viro porregerat. Cæterum juxta moralem intelligentiam, ejectionis dæmonibus, qui male præcantabant miseram animam, et turba vitiorum, resuscitatur ad vitam; quæ manu tenetur Salvatoris, de qua, qui prædestinati sunt nemo potest auferri. Quibus curatis reddita salus cunctis designatur, dum una earum de infirmitate erigitur, altera vero a morte resuscitatur. Scit enim prudens lector quod ubique mystice species recurrit ad genus, et dum fides confirmatur gestorum miraculis, generalitas prædicatur salvanda virtutibus. Unde et species infra genus concluditur, et specierum significationis terminum, tam in moralibus quam in allegoriis genus non excedit. Propterea et per mulierem Ecclesia de gentibus, aut anima quælibet decore virtutum et fortitudinis robore penitus destituta, designatur. Per puellam vero defunctam Synagoga, quæ prius Spiritu fidei vixerat; aut anima dæmonum præstigiis perempta, significatur. Illa siquidem fluxum patiebatur vitiorum; hæc vero jam jamque in mortem deciderat. Illa pulchritudine et robore sanguinis destituta; hæc pessimis dæmonum præcantationibus interempta est. Nam in sanguine decor et fortitudo corporis præstatur, cujus fluxu virtutes bonæ vitæ deciderant, et misera ac flebilis anima suis sædata immunditiis cruentabatur. Sed sicut ista nisi ex fide tactuque virtutum non sanatur: ita defuncta criminibus vitiorum, non nisi manu Salvatoris ad vitam resuscitatur.

Transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes: Miserere nostri, fili David. **454** Hoc de duobus cæcis, et de muto dæmonioso, solus Matthæus dicit (*Matth. xx, 30*). Illi enim duo cæci, de quibus et alii narrare probantur, non sunt isti; sed tamen simile factum est. Ita ut si hic ipse eorum etiam non meminisset, posset hoc quod nunc narrat ab aliis dictum fuisse duobus. Quod commendare memoriæ diligenter debemus, esse quædam facta similia in sacro Evangelio, cum idem ipse utrumque commemorat. Ut si quando talia singula apud singulos invenerimus, atque in eisdem contrarium quod solvi nequeat, occurrerit, non hoc esse, illius loci factum simile

alterius rei. Nam transeunte Domino de domo principis, et pergente ad domum suam, sicut supra legimus, quod ascenderit in navem, ut transfretaret et iret in civitatem suam, clamabant ipsi duo dicentes: *Miserere nostri, fili David.* Et tamen non curantur transitorie, non in itinere, ut putabant: sed postea venit ad domum suam, accedunt ad eum et introeunt. Et ibi interrogati diligentius et instructi, lumen recipiunt. Profecto quia extra domum Jesu, id est extra Ecclesiam, nemo lumen potest accipere. Unde primum eorum discutitur fides, si possint credere, quod queat eos salvare. Deinde fidei lumine recepto, visus oculorum mox redditur. Nec tamen, ut supra dixi, de miraculo fides, sed per fidem lumen oculorum obsecrantibus restauratur. Idcirco prior fides requiritur, quia possibile sunt omnia credenti. Exponit autem hoc miraculum illud de principis filia, et emortuæ mulieris, propterea consequenter ut quod ibi mors et debilitas, hoc cæcitas duorum ostenderet; uterque duntaxat populus Domino transeunte cæcus erat in hoc sæculo, cupientes reverti ad domum suam. Qui nisi confessi fuerint Christum filium David, et clamaverint *Miserere nostri*, neque a profluvio delictorum, neque a morte resuscitantur. Hinc quoque interrogantur.

Potestis credere quia possum hoc facere? Responderunt: Utique, Domine. Credebant autem, et confirmatur hac interrogatione fides eorum, sicut is qui dicebat: *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (*Marc. ix, 24*): propterea, ut æstimo, prius non curantur. Tamen clamor eorum profundum cordis affectum insinuat: *Miserere nostri, fili David.* Ac si aperte dicant: *Os nostrum et caro nostra es, miserere nostri.* Et si non ob aliud, pro cognatione carnis. Porro interrogati si credunt, dicunt, *Utique: Domine.* Prius enim **455** filium David clamantes, postea vero plenus et perfectus Dominum confitentes dicunt: *Utique, Domine.* Ac per hoc humanitatem Christi divinitatemque invocant, ut fides eorum accepta fiat. Alioquin quicumque humanitatem carnis in Christo sine divinitate prædicant, aut divinitatem sine vera humanitate, necdum credunt, sed erroribus obcæcantur: propterea lumen cordis nequeunt recipere. Audiant Marcion et Manichæus, ac cæteri, qui negant Christum de stirpe David in carne venisse, **vel** **D** qui veram Divinitatem in una eademque persona negant; et discant Christum appellare filium David secundum carnem, eumque ipsum Dominum confiteri. Cæterum illi qui extra Ecclesiam se faciunt catholicam, redeant ad domum Jesu, quia nequeunt alicubi lumen recipere, quatenus per veram fidem resumant quod amiserunt. Noverint igitur fide promerendum, quidquid petierint infra domum Christi, et non ex imperatis fidem somendam, quoniam **istis** non prius salus præstatur quam credant.

Deinde comminatus est eis ne quis sciret; illi autem diffamaverunt eum in tota terra illa. Contraria quidem, sed justa. Nam Dominus humilis docet **fac** **tantiam** declinare, illi e contra beneficium **salutis**

nequeant ob memoriam gratiæ reticere. Ne dum enim de se vult Salvator magna quæque et deifica prædicari, ne gloria præcederet passionem. Apostolis quidem hæc servantur, et ideo istis recte dicitur, ne usurparent quod aliorum erat. Ipsi vero diffamaverunt eum in tota terra illa, juxta quod futurum erat, quia in omnem terram exiit sonus apostolorum, et in fines orbis terra verba eorum (Psal. xviii, 5). Secundum moralem autem intelligentiam, exterior et interior homo lumen a Domino infra unitatem Ecclesiæ Christi tum plene recipit obsecrando, cum et Christum in carne venisse de semine David creditur ad justitiam, et cum Deum et Dominum ore confitentur in salutem.

Illis autem egressis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem. Et ejecto dæmone locutus est mutus. Quod autem Græce dicitur κωφόν, in communi eorum sermone magis surdus quam mutus intelligitur. Sed moris est Scripturarum per κωφόν, mutum, vel surdum indifferenter dicere. Ex quo patet in uno eodemque homine tria simul signa exhibita, dum ejecto dæmone locutus est mutus, et per ambiguum verbum surdus recepisse auditum 456 significatur. Mirum si totum hominem dæmon pervaserat, quomodo aliquas partes corporis occuparet, aliquas vero relaxasse non dubium, ut puta visum, odoratum et tactum. Quod non abs re fecisse manifestum est. Obstruxerat enim auditum, ne verbum fidei vel doctrinæ Christi capesceret; obtorperat lingua, ne confessionis vocem, vel obsecrationis emitteret. Oculis autem, cæterisque sensibus, non nisi corporalia sentire poterat. Unde quærat prudens lector, si animam introrsus possideat, dum sic exterius membra inimicus dilaniat his utens, alia quidem ut nullum usum habeant, ac si organo, ut miser homo nihil interea agere videatur. Porro nec mirum si in carne dominatur, ubi habitat lex peccati, de qua Paulus apostolus: Scio quod non habitat in carne mea bonum (Rom. vii, 18). Ac per hoc jure a. leam, quasi ad suam legem, accedit inimicus. Sed aliud est cum suas leges in nobis ad concupiscendum inflamat, aliud cum sibi traditum in interitum carnis totum hominem possidet. Utrum tamen aliquos in carne et in anima simul, aliquos vero in carne solum, ut spiritus salvus fiat, jure quæritur. Quod facile patet ex his quos divinus arbiter sibi prædestinatos servat: qui non ei ideo traduntur, ut deinceps animam pejus possideat; sed ultione expleta per hoc quod suum erat evindicans quæ Dei sunt, quia non judicat Deus bis in idipsum, juste postremum amittat. Quosdam vero alienos a Deo aliquando sic jam tenet, ut totam fabricam penitus quasi perennis exactor possideat. Istum tamen calliditatis arte sic affecerat, quia Dominum in terris repererat advenisse, quatenus nec auditus verbi, nec virtus divini nominis, nec confessio ad eum pertingeret. Hinc est quod latebras speluncæ suæ pectus fecit, obstruxit aures, vinxit linguam, ne obseratis foribus verbum vitæ aut ederet aut perciperet. Non quod

spiritus immundus humanis distinguatur membris, sensibus angustetur, quia spiritus est, et uno momento temporis totum circumvolat orbem, varias mutatur in formas, corda penetrat, illudit animas, aspirat impias et pessimas cogitationes. Sed dum misera hominis membra tenet, nihil de se potest, quem fortis possidet inimicus.

Et cum ejecisset, inquit, dæmonium, locutus est mutus, et admirativæ sunt turbæ. Liquet igitur quod fenestras ipse clauserat; propterea auctor salutis auctorem prius pepulit, 457 quo namque ejecto linguæ officium mox mutus recepit, et mirantur turbæ. Mirantur nec credunt, neque constentur Deum, sed dicunt quod nunquam sic apparuit in Israel. Supra legem, licet inscii et increduli ea quæ gesta sunt esse intelligunt, supra omnes qui retro fuere Jesum prædicant quia licet Elias, aut Elisæus, vel cæteri virtutes fecerint, nullus tamen potestate vel imperio. Neque aliquis eorum talia vel tanta fecit. Judæi autem dicebant quod in principe dæmoniorum ejecit dæmonia. Miseri, quæ negare non poterant, calumniantur opera Deitatis. Turbæ quidem admirantes dicunt, quod non apparuit sic in Israel. Et isti obsecrati invidia dicunt opera Salvatoris in Beelzebub principe dæmoniorum esse facta. Secundum anagogen autem, mutus iste gentium populus designatur, qui apostolorum ministerio Domino est oblatum, cultui idolorum mancipatus. Qui plane mutus fuisse probatur, dum veritatem loqui necdum didicerat. Surdus autem, quia Domini præcepta nec fidei verbum audierat. Plenus denique dæmonio, quia membra ipsius spiritu immundo repleta erant. Quo sane ejecto, audiunt quotidie verbum veritatis, et ore confessionem pronuntiant salutis. Unde mirantur adhuc hodie infideles, sicuti a principio, quando Ecclesiæ linguis loquebatur variis, et Judæi calumniantur nos Christum non credentes. Constat igitur quod sic ut per admirationem et confessionem plebium fides gentium præmonstratur, ita per calumniam Judæorum, usque hodie incredulitas et blasphemia designatur. Patet namque omnis anima, dum adhuc in mundo criminibus volvitur, quod muta et surda esse convincitur. Alioquin nisi surda esset, utique verbum salutis audiendo perciperet. Unde quam sæpe Dominus: Qui habet aures audiendi, audiat (Matth. xi, 15; xiii, 9, 43; Marc. iv, 7; vii, 16; Luc. viii, 8; xiv, 35). Sed quia infelix torpore surditatis premitur, constat quod a dæmonio vexatur. Propterea nec verbum confessionis proferre, nec salutem vitæ audiendo potest haurire. Hinc Propheta terribiliter incutiens: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? (Psal. xlii, 16.) Ac si patenter dicat: quia spiritu immundo ageris, indignum est ut verbum salutis ulli narrare præsumas. Curandum igitur doctoribus, quoties tam insensibilis sit auditor, ut nec velit, nec intelligere cordis aure quæ dicuntur queat, offerat cum suis precibus Salvatori, qui a maligno premitur spi-

ritu, ut, illo ejecto, cordis occulta confiteatur, dein-
ceps autem auditu auris audire quæ divina sunt de-
votus invigilet. Alioquin **458** quisque in vacuum
laborat, nisi Deus audiendi introrsus incrementum
præbeat.

*Et circuibat Jesus civitates omnes, et castella, do-
cens in synagogis eorum.* Per omnes autem civitates
et castella, ut nemo exciperetur ab officio salutis.
Apostolos tamen prius docuit in monte, quorum
conversatio in cœlestibus futura præsignatur, cæteras
in synagogis eorum, qui altiora necdum poterant
comprehendere. Mirabili quidem ordine prius do-
cens Evangelium regni, deinde post prædicationem
atque doctrinam, curabat omnem languorem, et
omnem infirmitatem; ut quibus sermo fidem non
suaserat, virtutum opera persuaderent; *Erat enim,* **B**
(ut duo ex discipulis ambulantes loquuntur) potens
in opere et sermone (Luc. xxiv, 19), propterea pro-
mittēbat regni documenta, postea vero signis et
prodiigiis, ut commoverentur ad fidem, potenter
hoc ipsum commendans. Nusquam igitur de alio
aliquo dictum reperies, nisi de solo Domino, quod
curaverit omnem languorem et omnem infirmitatem;
licet et discipuli multos sanaverint, sicut legimus,
quod etiam ex umbra Petri plures curati sunt. Sed
quærendum utrum ab eo loco quo de monte descen-
dit, omnem languorem et omnem infirmitatem cu-
raverit eorum qui obliti sunt, cum decem solum-
modo exinde curati connumerantur, an etiam et
alios quod manifestum est; quia profecto ad hoc
tam sollicitus omnia circuibat, ut omnes sanaret, et
ipsi perciperent Evangelium regni. Manifestum est
quod sicut in civitatibus et castellis, et in omnibus
vicis docebat in synagogis eorum, quæ sermo Evan-
gelicus explanat per singula et promittit, licet ex
hoc intelligatur quid docuerit, quia legitur Evan-
gelium regni docuisse. Ita liquet innumeras virtutes
fecisse, quæ non sunt scriptæ, in tantum ut nullus
languor, nulla infirmitas esset eorum quam non cu-
rasset. Porro discipuli non poterant eum sanare a
dæmonio, qui delatus est ei. De quo dicitur, quod
hoc genus dæmonum non nisi oratione et jejunio
curetur. Christus vero omnem languorem et omnem
infirmitatem interius exteriusve pellebat quasi Do-
minus, probans sibi nihil impossibile. Sed solum-
modo sicut ille sermo ex his omnibus in monte ha-
bitus, sufficere creditur, propterea Spiritu sancto
reserante posteris stylo traditus est ad doctrinam.
Ita siquidem ex omnibus paucissimæ narrantur
virtutes, quæ rebus et numero sacramenta fidei
commendent, et omnia Salvatoris opera insinuent
plena fore mysticis muneribus. **459** Sæpe enim
legimus in hoc ipso Evangelio sine narratione gesto-
rum indifferenter, absque personarum expressione
curatos omnes, et omnes languores atque infirmitates,
sine cujusque proprietatis designatione, de-
pulsas. Sed cæca infidelitas non vult interdum cre-
dere paganorum. Dicunt enim quod nulla, compe-
tentibus signis, indicia tantæ majestatis in Christo

claruerunt. Quia larvalis illa, inquit, curatio de-
bilitum, et reddita vita defunctis, si et alii conside-
rentur qui mira fecerunt, Deo parva sunt. Fatemur
quidem et nos talia fecisse prophetas. Nam in his
signis quid excellentius, quam mortuos ad vitam re-
suscitasse? Fecit hoc Elias in Veteri Testamento,
fecit et Elisæus, fecerunt hoc et innumeri post
adventum Domini. Nam de magorum miraculis, ex
quibus pagani gloriantur, utrum ipsi mortuos susci-
taverint illi viderint, qui suis eos fecisse fingunt
mendaciis. Qui et Apuleium contra magicarum
artium conamina copiosissime defendunt egisse, et
conantur non accusando, sed laudando convincere.
Legimus et magos Ægyptiorum istarum virtutum
peritissimos, tamen a Moyse famulo Dei potenter
utique superatos. Quia profecto illi et omnes sæculi
sapientes, si aliquid egerunt, non nisi arte diabo-
lica, nostri vero non nisi virtute Christi et in no-
mine Salvatoris. Quem et prophetantes et prædi-
cantes, magnam ei gloriam dederunt, nihil de se
præsumentes. Hunc autem non tanquam parem sibi,
nec in eadem miraculorum potentia superiorem,
sed plane Deum illum et omnium Dominum, homi-
nem propter homines factum nuntiaverunt. Qui
propterea et ipse talia voluit facere, ne absurda
viderentur quæ per illum fecerant, nisi et ipse simi-
lia faceret. Verumtamen et aliquid proprium facere
debuit, nasci de Virgine, resurgere a mortuis, in
cœlum ascendere, sedere ad dexteram Patris super
omnes choros angelorum, et dæmonia subjacere
Deo. Hoc qui parum putat, quid amplius expectet
penitus ignoro. Arbitror enim quia in principio per
ipsum omnia facta sunt, homine assumpto debuit
alium mundum facere, ut eum crederemus fore,
per quem factus est mundus? Sed nec major mun-
dus, nec coæqualis in hoc mundo fieri posset. Quod
si minorem faceret et infra istum, similiter hoc
quoque parum putaretur. Ergo, quia non oportuit,
nova fecit in mundo. Potentius fortasse est, quod
novissimis temporibus, quam quod in principio
fecit. Unde mira hominum cæcitas. Fecit Filius Dei
in carne minora vel æqualia, **460** quam et alii fe-
cerunt, et contemnunt; fecit majora, et non cre-
dunt. Fecit quidem juxta eorum sententiam credi-
bilia, et parum æstimant Deo. Fecit vero Deifica,
D sed nolunt credere, quia competunt Deo. Nesciunt
igitur miseri quod Christus non venit rursus mun-
dum facere; manet enim quod fecerat: sed venit
quod perierat (humanum scilicet genus) salvare,
propter quod hæc omnia olim creat. Qua de causa
fecit quæ ad salutem pertinere noscuntur, et fecit
in exteriori homine visibilia virtutum signa, qua-
tenus per hæc mens avida satis disceret quid inter-
ius requireret. Interius namque in animâ, qua
parte homo melior esse creditur, totus ceciderat:
idcirco virtutes operantur salutis exterius, ut ad
salutem homo ex beneficio provocetur interius, et
diligat auctorem vitæ, ac credat, et quærat ab eo
devotus medicinam salutis. Quod si quæritur adhuc,

quid Christus, quod nullus alius fecerit; pauca de pluribus libeat recensere. Complevit enim prophetarum omnium ex se vaticinia, quod nullus alter fecit. Natus est de Virgine, in cujus ortu sidus novum refulsit, et per viam magos ad eum devotos adduxit. Angelorum exercitus ad ejus cunas pastoribus audientibus canunt (*Luc. II, 10*): *Gloria in excelsis Deo*. Et Gabriel fatetur: *Ecce Evangelizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator*. Porro talia et tanta de nullo alio a sæculo leguntur. Fecit quidem virtutes, quas et sui vates, ut veri Dei prophetæ probarentur, prius fecerunt; sed potestative et nullius invocatione alterius, tantæ ac tales sunt, ut a nullo aliquo unquam factæ legantur, ut prædictum erat. Et hinc est, quod multoties ait, curans omnem languorem et omnem infirmitatem eorum, qui sua quoque virtute dedit etiam testibus Evangelii potestatem similia faciendi, sed per fidem et invocationem nominis ejus, quod nemo alter fecit. Ea tamen solummodo de gestis ejus scribuntur quæ ad fidem sufficiant, et mystica nobis insinuent virtutum documenta. Quapropter prudens lector, velim ne fastidias, dum omnia divinis respondent muneribus. Quandoquidem si omnia quæ incarnatus gessit, Joanne teste, litteris mandarentur, nec totus ea capere sufficeret mundus (*Joan. XXI, 25*). Et non dico tantarum insignia rerum, verum nec ea quæ in suis postea operatus est membris. Unde et quam mirabilis jure prædicatur in sanctis suis, quibus non modo similia, sed etiam horum majora potestatem dedit faciendi. Quapropter ista quæ ob confirmationem fidei, et doctrinæ testimonium, **461** sermone decurso narrantur; magis mysticis ut proficiant dicuntur hinc inde sacramentis, quam ut gestorum operum exhibeant quantitatem. Quorum conclusio major est sine præfinitione numeri, quam numerositas signorum sine intelligentia sacramenti. Sunt enim ab exordio signorum in hoc Evangelio virtutes ferme decem aut eo amplius, ex quo cœpit Jesus signa facere, quia decem leguntur curati homines, mare vero et venti verbo imperii mitigati. Constat etenim decem plagis olim pro sui cordis duritia Ægyptum fuisse percussam, et ad extremum omnem eorum equitatum in mare demersum; quibus in modum plagis noster hic mundus jacebat attritus. Idcirco ut tunc ad curandum decem in monte præcepta dantur: ita nunc sursum discipuli amplius quam Moyses et perfectius in sublimioribus erudiuntur. Deorsum vero decem curationes divinitus exhibentur, ut quo vexabantur numero plagarum, eodem relevarentur medicamine salutis. Hinc fortassis dicitur *curans omnem languorem, quia in his exem-*

plum dedit totius sanitatis, dum omnia dolorum genera curasse præmonstratur. Lepram scilicet immunditiarum, paralysin dissolutionis, febrem incendii, dæmonis vexationem, fluxum infidelitatis, mortis incursum, cæcitatem ignorantæ, surditatemque et nodum linguæ loquendi. Quæ si diligenter inspicias, post octo doctrinæ beatitudines propterea totidem curationum genera sequuntur, ut sit sensus evidentior, quicumque has octo beatitudines animo compleverit, omnem sanitatem recepisse, omnem a se infirmitatem evacuasse. Quæ nimirum signa si duo in unum junguntur, surditas videlicet, et linguæ obligatio, septem connumerantur, sicuti et in oratione Dominica preces sub eodem numero constituuntur. Ac per hoc si animadvertas, omnia divinis concinant sacramentis; ut et denarius numero respondeat in personis, octonarius autem in morborum generibus; quia dum simul duo paralytici junguntur, in eisdem una infirmitas curatur. Rursus cum duo dæmoniaci sanantur, unus hostis expellitur. Ubi dum septem, et octo, atque decem gradatim dignoscuntur, sacratus hinc inde redditur numerus, et mysteriorum virtus uberius aperitur. Porro quod mare tempestate permotum verbo serenatur, fit ut omnes cum Christo sanitati redditi, possint pertingere portum salutis. Unde prius, ut dixi, duo parantur discipuli, quorum unus pro culpæ suæ infidelitatis ejicitur, alter **462** vero Christi gratia liberatus ad vitam transponitur. Quo transposito, legiones dæmonum cum subibus quos tenebant, in mare denervantur. Ut dum verus Israel ad patriam revehitur, equitatus Pharaonis mediis obvolvatur fluctibus. Et mira Dei dispensatio, ut totus homo curetur, agitur. Nam in muto, labia et gustus, in surdo vero aures purgantur, et aperitur auditus. In cæco namque tenebrarum caligo discutitur, et illustratur visus. Porro in leproso fetor narium rejicitur, et pulchritudo totius corporis inducitur, ut sit confessio in loquela, pulchritudo vero in reparatione decoris. Deinde febricitante socru tactus in manibus purgatur, redditur mitigato mare, ut cum Christo suffocatis hostibus, quantocius ad patriam revehatur. Talia quidem et hujusmodi diligens perscrutator enucleatus perpende, et videbis quod nec conclusio sine sacramento, nec virtutes sine mysterio, nec doctrina sine narrationis intelligentia pedetentim, dum adhuc tenera in discipulorum cordibus fides enutritur, et continuatim describuntur. Sed quia concluditur ab initio prædicationis Christi periocha sacramenti, velim concludatur et liber explanationis, ut in principio ac si novæ narrationis articulo, animus reparatus, uberius ea quæ sequuntur, delectet, et delectando plenius apprehendat.

PRÆFATIO LIBRI SEXTI.

Expositio mea, dilectissimi, multorum eruditissimorum est doctorum, quos antiquior tulit ætas, et PATROL. CXX.

firmavit auctoritas veritatis. Sed proprio commendatam stylo novitas facit esse meam: ita ut tractatus

qui de omnibus colligitur, unus vere videatur et specialiter esse meus. Quo communes plurium doctorum sensus fide et intellectu catholicorum, proprios esse feci. Non enim mysteria divinæ intelligentiæ, seu sententias Salvatoris Dei meis tantum explanare probavi ausibus: quod multi fecerunt, qui noluerunt sapere quæ sacra interius Scriptura divinitus inspirata sapit, sed eam in multis perverse suis applicaverunt erroribus. Et ideo tanto longe oberraverunt a vero, quanto minus palato cordis gustare potuerunt sapientiam interius divini verbi, quia magis humanis consenserunt conatibus, quam ut se et sensus suos divinis submitterent eloquiis. Hinc malui catholicorum Patrum sequi vestigia, quos cœlestis sapientiæ eruditio saepe **463** condidit, atque, ut dixi, eorum doctrinam meam feci, ut vobis eruditissimis in lege divina, non aliud quam quod probatum erat asferrem. Etsi aliunde aliquid veritatis contraxi, non eorum fuit apud quos peregrinabatur ipsa veritas. Quinimo nostrum erat eum recognoscere et restituere, suis admodum ut floreret in locis. Sed quia sextum in Matthæo librum eudere paramus, plurimum ad perfectionem intellectus nostri valere credo, si homo sexto die sub perfecto numero de limo terræ formatus, et ad imaginem Dei creatus, reducat ab exordio natiuitatis Christi usque ad hunc locum per lineas et viam quæ Christus est: ut intelligat fidelis anima ascensiones in corde suo, de virtute ad virtutes quotidie proficiscens. Quia sic omnia Christi opera describuntur, ut nobis ipse per ea via esse monstretur. Quoniam ipse sic venit ad nos saliens super montes, transiliens colles, prospiciens per cancellos, ut nos semper ad altiora evocet. Idcirco prudens lector veniat primum in Ephrata, ubi longe diu audita est copula nuptiarum. Unde David gratulandus non vult somnum dare oculis, neque requiem temporibus suis, donec inveniat locum Domino, qui ubique est illocalis, et tabernaculum Dei Jacob, quod sibi ipsi Christus in sole posuit. *Ecce audivimus eam*, inquit (*Psal. cxxxi, 4*), *in Ephrata*, id est in Bethleem, ubi natus est Christus. Ad cuius cunas multitudo angelorum canit: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc. ii, 14*). Quem pastores Verbum prædicant, et contuentur Verbum carne, quod in principio erat apud Deum, quod Dominus ostendit eis. Exeat primum de Babylone, id est de confusione, quo longe diu male jacuimus vulnerati, fidelis anima, et videat ubi debet ascendere et adorare cum Magis suaque deferre fidei munera. Quo enim alicubi exsul paradisi jacebat, nisi in confusione sua? Et ubi primum ascendere oportet, nisi ad domum panis? Quoniam ibi panis vivus ille descendit de cœlo. Ad quam qui pervenerit domum, jam ultra famem non patitur verbi, quia in eo vivit quicunque vivit, qui panis est vivus et verus, ac de cœlo descendit. Deinde quia in Ægyptum venditi eramus multis prægravati oneribus, suo defertur nutu, quasi patrocinaturus, ut nobiscum nostros mœrores, et mœstitias se participasse insinuet, et

A sustinuisse multa pro nobis. Cum quo cœlestis anima multis afflicta tribulationibus et angustiis, reascendit **464** in Judæam per Dei gratiam, id est ad veram confessionem, ut confiteatur in omnibus misericordias Domini, et mirabilia operum Domini fidelis enarret. Postmodum nutritur cum eo in Nazareth, id est in flore boni operis, quatenus et ipsa cum Christo flos vocetur convallium, eo quod floruerit in palma, ut fructum ferat justitiæ. Sicque adulta possit ascendere juxta alium evangelistam (*Luc. ii, 42*) ad templum Domini in Hierusalem, ubi semper moratur Jesus, quia in his eum oportet versari quæ Patris sunt. Verumtamen etsi ipse sit sapientia Dei Patris, interrogat tamen Scribas et sacerdotes de lege, de prophetis; non ut doceatur, sed ut exemplum præbeat de se, quid in hac ætate pueris sit agendum: ita ut mirarentur omnes de illo super prudentiam interrogantis, et responsis ejus. Nec absque mysterio est, quod duodenis fuisse legitur, quia in ea ætate omne genus humanum incipit sensu ac ratione vigere, et carne pubescere, ut totam se transferat anima ad cœlestia, et discat interrogare quæ divina sunt, contraque propulsantibus sibi in animo vitis et interrogantibus intus in conscientia, ut possit prudenter respondere ad singula. Ne forte quia in eo tempore aperiuntur oculi, qui male aperti leguntur in paradiso, confundatur juvenus erroribus. Quapropter debet ascendere ad templum, ibique interrogare quomodo possit proficere sicut ætate, ita gratia et sapientia, coram Deo et hominibus. Alioquin C Jesus nihil gratia nihilque in sapientia sibi per ætates profecit, qui simul totus, etiam in utero virginis, gratia et sapientia Dei Patris fuit. Unde Joannes: *Et vidimus eum*, inquit, *quasi unigenitum a Patre, plenum gratiæ et veritatis* (*Joan. i, 14*). Et ideo, pro nobis est, quod ipse proficere dicitur, quibus plenus venit; quatenus et nos exhortemur crescere virtutibus, ut quantum ætas augetur coram hominibus, tantum gratia et sapientia Dei quotidie intus crescat in moribus. Sed ne nos extollat juvenus et virtus sapientiæ, quæ suos nonnunquam inflare solet, veniendum est ad descensum Jordanis. Siquidem Jordanis descensio interpretatur, per quam sane descensionem significatur humilitas. Ut humiliemus nosipsos in omnibus, quia non nostris meritis, sed gratia abluimur in baptismo ac salvamur. Deinde jam salvati ducimur cum Christo in desertum, ut discamus pugnare singuli contra invisibiles hostes, et contra vitia carnis, per abstinentiam et custodiam **465** nostræ mentis, si quo modo ad triumphum victoriæ pertingat anima nostra, depulso inimico. Omnes igitur isti processus animæ nostræ sunt ascensiones, ut sequamur Christum fide indefessa cum bonis operibus. Per quos nimirum gressus anima plurimum exercitata inveniat gratiam piæ institutionis, et pertingat ad culmen virtutis. Sed quia postquam Adam expulsus est de paradiso, humana conditio religata est in castellis vitiorum: propterea benignissimus Jesus omnia circuisse dicitur, et in

omnibus viarum anfractibus perambulasse. Verum A qua ætate id Jesus cœperit considerandum censeo, ut discat prudens anima, nihil prius de se præsumere, quam erudiat sub disciplina Christi; neque locum præoccupet regimini, antequam discat quod docere debeat jam maturus. Hinc sancitum puto, nemo presbyterorum ætate triginta annos ordinetur doctor et magister, circa quam ætatem cœpit benignissimus Jesus circuire castella et prædicare verbum vitæ. Exorsus est autem primum juxta fines Zabulon, id est, circa nocturna profluvia, hoc est juxta obscuriora prophetarum ænigmata. Ibi quidem sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Quos cum illustrare cœpisset Sol justitiæ, provehit eos ad sublimiora, ubi soli queunt ascendere discipuli, et docet mysteria cœlestis vitæ, quæ non nisi in B cœlestibus animo capiuntur. Sed quia plebs invalida illuc eum sequi nequiverat, veniens deorsum curat languores animarum, et pertendit usque Capharnaum, quæ interpretatur *villa pulcherrima*: quatenus de tantis squaloribus, ad incolatum agri et pulchritudinem habitationis perveniant. Ex quo procedens, ut ad fines Gerasenorum pertingat, navem

ascendit, et docet suo exemplo fluctus hujus vitæ: et procellas non timere. Habet namque Christus navem intelligibilem quam regit, et in ea pias provehit mercedes ad patriam. In cujus nimirum puppi, tanquam bonus gubernator, tranquillo requiescit somno. Cujus itaque excitatur motu, increpat ventos, quatenus suis tranquillitatem refundat. Transiens quoque ad gentes liberat animas, quæ multis vexabantur dæmonibus, et concludit, ut dixi, periocha salutis, quod curaverit et docuerit omnes. Vere misera et infelix nimium dici potest anima, quæ in tot provectibus nullam recipit sanitatem. Sed tamen nec desperet, quoniam adhuc pius pastor, quasi in alio narrationis 466 exordio, visitare dignatus est gregem ovium suarum, ut omnes ad medicinam salutis indefessus perducatur. Hæc ideo interdum dixerim, quatenus ex his potius animus potiora comprehendat, et discat in Evangelio nihil aliud hinc inde renitescere, quam vitam. Siquidem Christus nobis a Deo via factus est, et veritas ac vita. Propterea in his quæ gessit semper via necesse est requiratur, teneatur veritas, et fruatur vita.

LIBER SEXTUS.

Videns autem Jesus turbas, misertus est eis qui erant vexati, et jacentes sicut oves non habentes pastorem. In hoc sane capitulo completur illud Ezechielis, ubi dicit ex persona Domini: *Ecce ego ipse requiram oves meas, et visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum* (Ezech. xxxiv, 11, 12). Vexabantur autem variis languoribus vitiorum, et jacebant prostrati sub pedibus inimicorum; quia ex perfidia prius piæ amiserant pastorem, et multis dæmonum laniamentis cruciabantur dispersi. Propterea ergo circuit Dominus omnes civitates, docens et sanans, ut omnes inveniat, et jacentes erigat, qui nequiverant stare. Vidit autem turbas, non in uno quolibet loco, sed dum circuit vicos et castella, ubi disperserat eos ventus infidelitatis, propter quod circuissæ legitur. Erraverat enim omne genus humanum sicut ovis quæ perierat: Idcirco D requirens eam, invenit vexatos et jacentes sicut oves sine pastore, quia oberrantes verum amiserant Salvatorem. Vexatas quidem a dæmonibus eas et jacentes invenit, dum premebantur variis vitiorum languoribus, nullum habentes procuratorem; sed omnes luporum moribus laniatæ, jacebant in strato magnæ infirmitatis. Alioquin eas nisi prius requireret, et misertus vidisset, hæcenus in suis totis grex jaceret languoribus. Nunc vero sanata infirmitate fortiter fert lectam infirmitatis, refecti omnes virentibus herbis, ut ad fontem satietatis quandoque pertingant. Tunc sit:

Mensis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis ut ejiciat 467 operarios in mes-

sem suam. Mira figurarum satis et ornata varietas. Quos oves prius sine pastore signat, eosdem messem sine operariis appellat. Oves quidem, licet a pascuis paradisi recessissent, multis ex causis vocat: messem vero, propter naturam seminis; quia ex uno omnes, ac si annuis temporibus, satis de terra crevimus. In qua nimirum messe operarii pauci erant, qui eam excolendo ad horreum paradisi, unde semen exierat propter peccatum, per gratiam referrent. Etenim alii in hoc agro laboraverant, quamvis apostoli in labores eorum introissent, tamen adhuc pauci erant, idcirco jubentur Dominum messis rogare, ut mittat operarios in messem suam. Et notandum, quia messis licet spinas ac tribulis suffocata sit, non alterius est, quia ipse utique fecit nos, et non ipsi nos; ut quidam physicorum volunt, naturam introducentes effectricem humani generis. Seipsum itaque Dominum ac Creatorem insinuat, qui debeat prædicatores mittere in messem suam. Alioquin quomodo prædicabitur, nisi mittantur? Prædicatores ergo fore nequeunt, nisi ab eo dirigantur ut proficiant. Idcirco rogandus est Dominus messis, cui cura est de omnibus, ut mittat cultores ad excolendum. Quia profecto languor ovium, et sterilitas frugum, spinarumque et tribulorum suffocatio, agricularum pastorumque fit indigentia. Fortassis ergo hæc ideo istos duodecim monuit, ne invidia moverentur, imo rogarent, velut optimi agricultores, socios, quorum suffragiis eorum paucitas fulciretur. Eligendo namque septuaginta et duos discipulos providus magister, præmittit potius pro his ut rogent, quam ut invidiant. Ergo dum circuit

omnia castella et vicos, vidit turbas non tantum **A** carnis infirmitate jacentes, quam morum improbitate atque infidelitate mentis; quia vexabantur variis dæmonum ludibriis, idcirco misertus ait:

Messis quidem multa, operarii autem pauci. Ad hoc quippe hos duodecim jam supra vocarat; ad hoc seorsum in monte plenius erudierat; ad hoc coram eis virtutes fecerat. Sed quia necdum eos ad prædicandum miserat, rogari se vult, ut discant ab eo quærere, sine quo nihil queunt proficere. Doni est namque eorum copiosissimus fructus, quod quamvis sumatur a cunctis, tamen semper exuberat; propterea rogari jubet, quod gratis cupit impendere. Præstatur enim Spiritus sancti gratia pulsantibus **468** et petentibus, ut cooperatores sint gratiæ Dei. Alioquin in vacuum sine Spiritus sancti copia **B** passim messorum laborant, dum jure prædicare nisi mittantur, nequeunt. Unde virtus verborum ubique non minus consideranda quam rerum; quia par in dictis et factis gestorum significatio declaratur. Nam per eos quibus misertus legitur, omne genus humanum designat; quia nimirum vexati erant omnes variis nequitiarum præstigiis. Alii quidem philosophicis artibus pellecti et magicis; alii Scribarum et Phariseorum pravis traditionum suarum doctrinis imbuti; alii deceptione dæmonum idololatriis occupati; alii peccati oneribus pressi, et sæcularibus curis intenti, non habentes potestatem resurgendi. Perierat enim lex naturæ, patriarchæ defuncti erant, propheta nullus, et totus, ut ita dicam, orbis incultus jacebat, et jam ipsi Judæi, in quibus **C** olim patres vitæ semina sparserant. Ad cujus utique comparisonem multitudinis, operarii, videlicet apostoli, pauci erant, nec ipsi gratia Spiritus eatenus illustrati, ut sufficerent. In cujus plane rei figuram, ex consilio soceri Moysen ad erudiendum populum unius gentis plures constituisse gradus legimus (*Exod. xviii*): quanto magis in hac multitudine humani generis rogandum, ut mittantur a Christo plures operarii, quorum doctrinis messis et vinea, in qua pater agricola est, ulterius exulta copiosius exuberet, et amplius fructifcet?

(CAP. X.) *Itaque, convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem.* Quo sane loco in neutro evangelistarum satis apparet, an per recordationem, an juxta historiciæ veritatem, ordo narrandi successerit. Unde singuli eorum, Marcus scilicet atque Lucas, et sequentem sermonem quolibet in loco habitum insinuant, et tamen nemo illorum usquam a tramite veritatis deviat, dum et missos eos a Domino, et vocatos fuisse patet. Nam Lucas eos in monte simul vocatos et nominatos dicit; alibi autem, missos. Dehinc tertio loco septuaginta duorum discipulorum ad prædicandum narrat directionem. Quod et hic sane tantundem quovis factum comprehendit. Et notandum quod in hujus gratiæ distributione nec Judas excipitur, sed ut in ordine ita in dono connu-

meratur. Clemens igitur magister, qui suis non invidet virtutes et dona largiri. Sed **469** longe aliud est, habere essentialiter, aliud dare indulgenter, aliud vero accipere misericorditer. Quod illi scientes semper suam confitebantur infirmitatem, dicentes: In nomine Jesu Christi surge, vel aliud quod ex imperio congrueret sanitatis. Qua de causa, etsi discipuli curant omnem infirmitatem, et sanant omnem languorem, Christus est qui agit, cujus potestas in discipulis operabatur. Mirabilis quidem ordo, prius docuit ut scirent quid sectandum, et instituit monita salutis, deinde miraculis firmavit fidem eorum, et doctrinam solidavit. At vero cum mittit ad prædicandum, dedit et illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem eorum. Sapientiæ quidem doctrina eis primum præstatur ex sermone, media ex operibus divinitatis fides; deinde potestas fidei per gratiam terminatur: ut nec doctrina sit sine potestate signorum, nec potestas sine doctrina sapientiæ, neque potestas signorum, aut sapientia, sine fide: sed pendeat uterque terminus ex fide Jesu Christi, quatenus et doctrina eam recte sapiat; et potestas non aliunde quam ex fide possit. Quam sane alternationis speciem musici admirantes laudant, ut medietas symphoniciæ duarum partium utrisque suorum æque respondeat terminis, et ipsi tandem medietatem efficiant. Efficitur autem fides testimonium habens a lege vel prophetis, et virtute signorum media concluditur. Idcirco primum docuit, ut erudirentur a lege, et addidit quidquid legi deerat, deinde Deitatis opere quod Deus esset fidem instituit, quam rursus suis potestatem impertiens signorum, validissime firmavit. Primum itaque docuit ex fide vivere, sicut scriptum est, *Justus autem meus ex fide vivit (Hebr. x, 38)*. Tum demum fide percepta Deitatis opere largitus est etiam, ut si fidem haberent velut granum sinapis, possent verbo montes de loco transferre; quatenus et ipsi potentes in omni opere ac sermone fidem omnibus de Christo astruerent veritatis. Et notandum, quod primum spirituum immundorum potestas tribuitur, ut sciamus quod morborum genera eisdem corporibus infliguntur: quibus demum expulsis, tribuit sanandi facultatem si quid ab eis est ingestum. Alioquin **D** nisi auctor tormenti prius pelleretur, virus languoris atque infirmitatis maneret. Et ideo recte spirituum immundorum potestas antea largitur, et tunc ab eis quidquid **470** inflictum est, curandi virtus. Mira quidem omnipotentis dispensatio. Quia etsi nulla est potestas nisi a Deo, tamen alia est quam ipse permittit interdum aliquid ut possit, quæ semper pietatis obsistit bono, quamvis justa jure credatur; alia quæ voluntati ejus semper obedit, quam suis Dominus clementer indulsit. Sed illa licet extollat se super omne quod dicitur Deus, et ita efficax sit, ut nulla humana virtus adversus eam possit, præstatur tamen hominibus non modo ut resistant, verum eis ut dominantur et potestatem adversus

omne, quod contra Dominum est, gerant. Audiant A igitur Manichæi, qui Dominum contra Deum tenebrarum dimicasse autumant, et corpora de regno tenebrarum esse contendunt, quomodo condignum putant, qui tam paucis et exiguis supra omne quod adversas Dominum conatur, potestatem tribuit ut pellant a corporibus, bellum adversus eos gessisse. Vel quomodo corpora de regno tenebrarum jure credantur, cum et Salvator ab eis evacuare venerit omnem fraudem inimici, et sanare omnem labem corruptionis. Patet igitur quod nulla est virtus aut potestas nisi a Deo, et ipse Deus sit, qui tanta suis præstitit ut possint: dedit enim eis potestatem calcandi supra omnem virtutem inimici; sed et corpora non ab alio quam ab ipso condita, ut quod sauciaverat hostis, jure sanetur ab opifice; propterea curandi omnem languorem et omnem infirmitatem verbo dedit suis et gratiam indulisit. Verumtamen queritur, quid sit inter omnem languorem, et omnem infirmitatem, etiam ab his qui nihil putant vacuum in divinis litteris a mysterio aut superfluum in relatu. Unde liceat existimare quod languor ad infidelitatem animæ pertinuerit, infirmitas vero ad vexationem carnis. Quæ nimirum duo morborum genera de obsessione dæmonum venire manifestum est. Et ideo prius illi pellendi erant, deinde per fidem anima purganda, tum sanitas carnis consequenda. Quapropter et fides quam sæpe requiritur in miraculis, et plenius confirmatur ex beneficiis, si quo modo totus homo salvetur, et nulla desit apostolis gratia salutis. Siquidem languorem quidam ad diuturnam vexationem carnis interpretantur, infirmitatem vero ad ingruentem subito corruptionem. Porro alii afflictionem hostis ad infirmitates æstimant pertinere, languores vero ad intemperantiam carnis. Si quid horum verius sit, patet sensus dum dicit **471** omnem languorem et omnem infirmitatem; nullam ergo excipit hominis malitiam, qua possit exterius interiusve corrumpi; nullam quam non dederit apostolis gratiam contra omnem adversitatem sanitatis, ut in nullo potestas eorum videretur infirma. Nam omnis corruptio a maligno est; et ideo perfecta potestas eis tribuitur, ut habeant largiendi ex domino quod in ipso est: ipse autem potestas, salus et bonitas est, et fons totius incorruptionis. Idcirco præstitit suis ex gratia, quod ipse est per naturam, tantum ut auditores eorum doctrinam, quam exhibuit, et fidem recipiant, quam signis et virtutibus commendavit. Sequitur:

: *Duodecim apostolorum nomina sunt hæc.* Ex quo quippe præfigitur titulus, quia venturi erant pseudoapostoli, ne ullus alius recipiatur; et ideo mox connumerantur. In istis namque consecratus ordo, et duodenarius est numerus. Propterea satis provide post doctrinam Salvatoris, et prodigia signorum, illico dum potestas eis tribuitur prætitulantur, ne aliquis aliud extra doctrinam istorum afferens (licet ullis aliquid videatur artibus) forte in apostolatu, vel doctrina salutis reciperetur. Porro hi duodecim

fundamenta civitatis Dei, quæ in Apocalypsi præmonstratur, totidemque portæ et anguli quia solidantur, oportuit eos connumerari, et suis signatis præfiniri nominibus. Unde etsi alii dicuntur apostoli, tamen in istis præfixa est et completa figurarum varietas, super quos mare collocatur æneum; et ipsi ac si duodecim boves ternario consecrati numero, ad singulas mundi plagas respicientes, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, baptismum, quod est mare æneum, signanter ferunt. Porro quod et mystice tantum duodecim eliguntur, qui profecto numerus dum ter quatuor, vel quater tres supputantur, alternatim conficitur, ita ut nec tres sine quatuor, neque quatuor sine tribus suis respondeant partibus; eo quod solummodo istis quatuor specialius credita sint Christi Evangelia in nomine Trinitatis, quæ debeant ex officio ad quatuor mundi plagas jure deferre, et Trinitatem in iisdem partibus nuntiare. Hinc quoque duodecim tribus filiorum Israel ascendentes ex Ægypto (*Num. 11*) similiter castra metantur; tres videlicet ad orientem, et tres ad meridiem, tres vero ad aquilonem, et tres ad occasum, apostolorum præfigurantes formam, de quibus scriptum est: *In omnem terram exivit sonus* **472** *eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal. xviii, 4*). Verus quippe Jacob duodecim genuit filios, quos benedictionibus collium æternorum spiritaliter benedixit. Hi duodecim fontes in Elim ubertatem vitæ fluunt, circa quos septuaginta duæ palmæ crevisse leguntur (*Exod. xv, 27*), videlicet septuaginta duo qui ad prædicandum mittuntur discipuli, quos profecto apostolorum fons salubriter enutrivit. Sed et leones duodecim thronum ferentes Salomonis (*III Reg. x, 20*), dum quadrato numero, tres simul ad singulas mundi junguntur plagas, istorum præmonstrant fortitudinem, quibus verus Salomon Christus præsidere in throno Ecclesiæ suæ jure creditur, quia super eos solum majestatis ejus fide fundatur, et civitas, de qua dictum est, solidatur: *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (*Psal. lxxxvi, 1*), quæ nimirum fundamenta mox portæ dicuntur, quas Dominus diligit supra omnia tabernacula Jacob. Si quis ergo per eas, per eorum scilicet fidem atque doctrinam, Christi Ecclesiam non introierit, ostium nusquam et nunquam reperiet qui ait: *Ego sum ostium, per me si quis intraverit, salvabitur* (*Joan. x, 9*). Multa sunt igitur figurarum exempla, quibus apostolorum numerus præsignatur, principatus quoque, eorum ordo et sublimitas declaratur. Unde multis Scripturarum indicibus divinarum, creberrime officiorum et personarum præconium sub eodem retexitur numero, quatenus mystice istorum et numerus et merita commendentur. Habet enim verus Salomon tantummodo super omnem Israel hos duodecim duces prælatos, quibus dictum est a Domino: *Sedebitis vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel* (*Math. xix, 18*). Siquidem isti sunt duodecim lapides altaris, et duodecim panes propositionis coram Domino (*Levit. iv, 5*). Isti de medio

tolluntur alvei Jordanis et referuntur (*Jos. 17*), quorum nomina mox in fronte juxta Apocalypsin portæ civitatis conscribuntur (*Apoc. xii, 1*); qui et ipsi, ut diximus, portæ dicuntur, eo quod per eos tantummodo cunctis pateat introitus. Pluribus igitur talibus et hujusmodi figuris, creberrime eorum in divinis litteris præscriptus est numerus et assignatus, ut et illorum, ut fassus sum, dignitas ex hoc claresceret, et quod totidem, nec amplius vel minus recipiendi essent. Quia etsi sint alii adhuc apostoli, ut Paulus et Barnabas, ac cæteri quibus credita sunt apostolatus sui jura divina, tamen in istis consecratus est mysticus sacramenti numerus, et fundata in eodem Christi Ecclesia, quatenus ad eos **473** etiam et Paulus ac cæteri colligantur, et omnes in eorum numero, supra duodecim sedes judicantes resideant: ut sicut non excedit duodecim tribuum de Ægypto transillens numerus, sed et gentes etiam in eodem inseruntur; ita nec ordo vel numerus prædicantium, sed omnes ex eisdem propagati eorum sociantur cœtui per fidem Christi, et cœnuntur numero. Oportuit quidem ut eorum evidens mysteriorum dignitas multis ac creberrimis Scripturarum commendaretur præconiis; et ideo, prudens lector, attende, quia quanto diligentius ea discussis, tanto profundiora de lege Dei mirabilia considerabis.

Primus, inquit, Simon Petrus, et Andreas frater ejus. Jam catalogum eorum adoritur divina dispensatio, qui novit merita singulorum. Sed quærendum de Simone Petro, quia dicitur primus, utrum ad ordinem et numerum pertineat, an ad meritum? Haud dubium quin ad utrumque referri possit, quia sicut hic primus ordinatur in catalogo, ita et in aliis quibuslibet locis; dum et specialiter solus, et generaliter cum cæteris ubique præfertur. Solus quidem cum dicitur: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth. xvi, 18*); et illud: *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (*Luc. xxix, 32*). Jure igitur in meritis primus æstimatur, per quem, et in quo ad alios dona transmittuntur. Accipiunt autem reliqui in eo omnes claves regni cœlorum, cum ei a Domino specialius committuntur; et fundatur Christi Ecclesia super eos: unde et fundamenta per prophetam dicuntur, cum et ipsi in petra, quæ Christus est, solidantur. Tamen quod huic præstatur quasi soli, omnibus in eo largitur. Et ideo in Petro prior vivit potestas, præcellit auctoritas. Simon autem Petrus ad distinctionem alterius Simonis qui Chananæus dicitur, appellatur, ut in nullo nos error de his involvat; sed præscriptus et præordinatus ordo servetur, ne aut alter pro alio, aut alius extra hos unquam recipiatur, aut de his ullus, ac si non ascriptus, repudiatur. Ordo autem eorum, ut aiunt, tribus de causis ita distinguitur: Quippe aut vocationis gratia, aut perfectione meritorum, et ideo Petrus forte in exordio, Judas vero Iscariotes in fine ponitur, cui elogium denotationis iure semper ascribitur, ut et culpa pateat ex hoc, et

A distinctionem habeat ab alio apostolorum, qui et Judas nominatur. In quo sane sciendum, quod solus scrutator **474** cordium, qui merita novit singulorum, eos ita distinxit et præordinavit, ut et sacramenta redoleant de relatu, et divina in eisdem venerentur ex affectu. Tertiam vero fatentur causam, quasi ex cognatione carnis, quod non satis approbo; licet Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes, simul fratres jungantur, qui nimirum bini propterea ponuntur, quia sic ad prædicandum mittendi erant, ut charitas in eis gemina, Dei videlicet ac proximi, quam prædicaturi erant, patesceret, et germanitas eorum in spiritu solidior firmaretur. Unde et fraternitas Petri et Andree pene ubique a principio designatur. Constat igitur charitatem non minus quam inter duos haberi posse; idcirco satis dispensative duo simul, reor, junguntur, quatenus et ipsi prius eadem sibula charitatis annectantur, et cæteros iugo dilectionis in hac Domini agricultura binos ac binos consociet. Si quo modo omnis structura domus compacta et consociata crescat in Domino. Habet enim Dei agricultura necesse, ut sub uno iugo fidei bini charitatis loro astringantur, ne possit dissociari germanitas et lascivire. Quia profecto nemo manum mittens ad aratrum et aspiciens retro, aptus est regno cœlorum (*Luc. ix, 62*). Et ideo quam bene bini ac bini consociantur, ut eorum conjugatio in senarium surgat. Constat enim eodem dierum calculo universa, et in sexto hominem, quia perfectus est numerus, procreatum. Sed quia omnem agriculturam sæculi spinæ peccatorum et fruticeta infidelitatis pervaserant, justum fuit totidem iuga bonæ aratrum sancti Evangelii ad scindendas cordium glebas, perfecto traherent numero, et semina verbi superspargerent; quatenus charitatis iugo simul asciti, perfectionem senarii exhiberent, et singuli connumerati supra duodecim tribuum sedes ad judicandum gloriosius niterent. Quorum primus binomius Simon *obediens* interpretatur, Petrus vero *agnoscens*; quia omnis perfectio Christianæ religionis ex obedientia, sicut apostasia prioris Adam ab inobedientia incipit; et non ex ignorantia dum libet, sed ex agnitione veritatis. Propterea jure, ut dixi, Petrus *agnoscens* de Græco in nostra sonare dicitur. Quod tamen nomen non minus et in Latino a petra, quæ Christus est, derivatum, firmitatem fidei ejus designat. Hinc inde, ut obedientia quæ certatrix usque ad mortem est, non modo agnitionem veri, sed et fortitudinem fidei habeat. Unde **475** et scharioth, quod in catalogo ultimum affligitur, *memoriale Domini* vel *memoria moris ejus* recte interpretatur, quia vera apostolorum obedientia in memoriam mortis Christi debet per martyrium dilatari, et imitatrix passionis ejus usque ad mortem fieri. Interpretatur tamen Simon etiam, *pone mœrorem*, satis provide ob dispensationem negationis suæ, de qua satis mœrens ac dolens amariter fleuit; quem nimirum mœrorem tunc deposuit, cum repletus jam Spiritu sancto mustum jucunditatis eructavit, sed et mœrorem quem de Christi passione contraxer-

rat, dereliquit, cum Christum resurrexisse visu corporeo conspexit. Jungitur autem ei Andreas frater ejus in cognominatione juxta tropologiam, ut virtus præfata fortitudine fulciatur. Siquidem Andreas *virilis* de Græco interpretatur, ut sit sensus, quod nec obedientia sine virilitate mentis, neque virilitas sine agnitione veri et obedientia coram Domino expletur. Præmonstrant autem ejus tyrocinia credendi, quam virilis iste præfuerit et decorus, quod simul ex Græco Hebræoque sonare videtur sermone; qui mox, Joanne insinuante *Ecce Agnus Dei*, non solum videre, sed sequi Christum maluit, ad quem et fratrem suum perducere curavit; qui simul relictis omnibus ad unius jussionis vocem, auctorem vitæ sequuntur (*Joan. i, 29, 40, 41*). Sed et finis virilitatem ipsius patenter insinuat, quam strenuus ad crucem venerit, quamque viriliter perduraverit, et quam decorus in omnibus refulerit. Unde potius ex præsidio nomina apostolorum, quam fortuito indita probantur. Propter quod et alia eis superponuntur, ut Petro, quod in utraque lingua a *petra*, quæ Christus est, derivatur, et *Boanerges*, quatenus filii veri tonitrua intelligantur. Idcirco et Simon etiam *audians tristitiam* interpretatur, eo quod audierit a Domino: *Cum autem senueris, alius te cinget, et ducet quo non vis* (*Joan. xxi, 18*). Non enim est æstimandum aliter, sed intelligendum quod hæc omnia hinc inde mysteriis sint plena, ut divina in singulis respondeat sapientia. Sequitur:

Jacobus Zebedæi et Joannes frater ejus. Filius autem Zebedæi ad distinctionem alterius Jacobi dicitur; ut in nullo catalogus eorum confundatur, et interpretatur *supplantator*, quia non modo carnis vitia supplantare, Domino vocante, verum etiam ipsam carnem Herode feriente, pro Christo contemnere prius omnium apostolorum gavisus est. Joannes vero **476** Christi respersus gratia præfulsit virginitatis suæ gloria, et solus in cœna supra pectus Salvatoris recubuit, ut totus gratia Dei possessus patenter annueret nomen ex præsidio traxisse. Unde etiam prisca meritorum gestant cum recordatione patris nomina, quatenus evidenter insinuetur cujus ante fuerint meriti, vel cujus demum gratia sint salvati. Interpretatur itaque Zebedæus *fugitivus*, illius habens figuram, qui semper ab initio fugit a facie Salvatoris, licet ubi vel ubi ejus indesinenter comprehendatur potentia. De quo Propheta patrem monet: *Obliviscere populum tuum et domum patris tui* (*Psal. xlii, 11*). Quo relicto, continuo a Domino *Boanerges* vocantur, id est, filii tonitrua, saltem quia vocem patris seorsum supra Christum terribiliter intonantem audierant: *Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite* (*Matth. xvii, 5*), vel quia alter eorum quasi de cœlestibus intonans vocem illam theoreticam, quam nemo prius attigerat: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan. i, 1*), effulsit: qui si altius evolare, puto nec totus posset capere mundus. Alter vero mox Christum quasi tuba prædicans, ante alios imitator passionis,

palnam adeptus est martyrii; qui simul sæpe seorsum ducuntur a Domino in monte, et nescio cujus gratiam privilegio una cum Petro præ cæteris honorantur.

Philippus et Bartholomæus. Philippus autem *os lampadis* interpretatur. Et recte quia, prædicante Joanne, velut lampas succensa prior in agnitionem veritatis effulsit, et alium discipulum cœlesti lumine illustravit. *Quem scripsit*, inquit, *Moyse in lege et propheta, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth* (*Joan. i, 45*). Ecce quare os lampadis hic futurorum præsidio jure interpretatur, qui veluti fax in caliginoso, ab ore veritatis de lege ac prophetis edocuit. Bartholomæus vero licet Syrum sit, et non Hebræum, interpretatur tamen *filius suspendit aquas*, id est fluentia doctrinarum in nubibus, quæ pluunt super unam quarumlibet civitatum, et super aliam non pluunt, propter distributionem divini arbitrii. Porro sancti jure nubes dicuntur, qui dum ad altiora volant, Christus in eis vitæ suspendit aquas, quibus visitata terra inebriatur, et locupletatur cœlestibus disciplinis. Inter quos sane iste Filius ejus qui hæc agit in singulis pro ubertate gratiæ, jure nominatur; ut per eum etiam largitas Patris ad alios transmittatur. Sequitur:

477 *Thomas et Matthæus publicanus.* Nam cæteri Evangelistæ in catalogo apostolorum, primum Matthæum ponunt, deinde Thomam; et hoc ipsum sine additamento publicani, ne utique prioris vitæ recordantes suggillare videantur apostolum, quem Christus tanta suæ pietatis gratia illustrare dignatus est; ipse autem semetipsum et post Thomam ponti, et publicanum, utique humilitatis gratia, se nominat; quatenus liqueat cunctis, quod ubi abundavit prius peccatum, superabundaret gratia. Enimvero ex hoc etiam docet, nos priora coram oculis peccata semper opponere debere, nostrasque injustitias percepta indulgentia non abscondere, ut et alii consolentur spe veniæ post reatum, et humilitas conservetur in corde pœnitentia obtentu. Thomas quidem interpretatur *abyssus*. Utique abyssus super quam ferebatur olim Spiritus sanctus (*Gen. i, 2*); ut de infirmitate cordis sui, quandoque ipso desuper illustrante ad formam procederet rectæ fidei. Alioquin post tot præconia, post miracula, post mortuos excitatos ad vitam, cæteris Dominum se vidisse nuntiantibus quomodo non credidit, nisi quia mens ejus abyssus erat informis, super quam ferebatur Spiritus sanctus, ut confoveret et enutriret eam ad fidem? Hinc sane est, quod attractatis diligenter vulneribus, mox exclamavit, dicens: *Deus meus, Dominus meus* (*Joan. xx, 28*). Alias autem nunquam nisi eodem Spiritu recreante, de tanta debilitate formaretur ad lucem, ut veram deprehenderet in una eademque persona divinitatem. Siquidem hominis carnem palpat, sed Deum et Dominum exclamat. Propterea igitur Thomas jure *abyssus* interpretatur, qui de tanta deformitate sua pervenit ad tantam profunditatem mysterii. Nam idem in Græco Didymus appellatur, quod interpretatur *similis* seu *geminus*, eo

quod, ut aiunt, vultu similis fuerit Salvatori, sicut A
 assolent duo gemini alternis vultibus unam habitus
 exprimere facieique figuram. Porro Matthæus dona-
 tus dicitur, et quam bene; quia de teloneo donatus
 est nobis Spiritus sancti gratia apostolus et evange-
 lista. Omne igitur donum ex dono donantis donum
 esse creditur. Propterea et Spiritus sanctus in sacris
 litteris, quia Patris et Filii est munus, quam sæpe
 donum vocatur. A quo et iste jure donatus dicitur,
 eo quod illo dono repletur, mox sine ullius meriti
 præventionem in melius de teloneo commutatus.

478 *Jacobus Alphæi et Thaddæus.* Jacobum autem
 Alphæi pari modo ad distinctionem alterius Jacobi
 nominavit; fortassis eo quod pater ipsius, sicut et ille
 illius fuerit. Qui profecto Jacobus in Evangeliiis fra-
 ter scribitur Domini, etsi ambo a patre cognomi-
 nantur; quia Maria uxor istius Alphæi soror Mariæ
 matris Domini fuisse probatur, quam Joannes in
 suo Evangelio Mariam Cleophæ cognominasse legi-
 tur, forte a patre, sive ab aliquo familiæ suæ trahens
 nomen; aut certe quod defuncto Alphæo Cleophæ
 alteri viro illa nupserit; seu alia qualibet ex causa
 cognomen gerens impositum. Qui profecto Alphæus
 ex Hebræo sermone *millesimus*, sive *doctus* interpre-
 tatur, ut sit docti filius vel perfecti, qui prior Hiero-
 solymis ab apostolis episcopus debeat ordinari. Et
 notandum quod sicut duo Simones, ita et duo Jacobi,
 et duo Judæ, cum suis connumerantur cognomen-
 tis. Quia sicut perfecta obedientia corde constat
 et opere: ita supplantatio vitiorum non minus esse
 debet in anima quam in carne, et cordis credulitas
 non minus ad justitiam, quam oris confessio ad sal-
 utem. Hinc quoque Propheta canit: *Confitebitur tibi,
 Deus, confitebitur (Psal. LXXIV, 1)*, ac si patenter dicat:
 Corde et ore tibi confitebitur, ne unum forte sine
 altero a te, qui scrutator es cordium, condemnetur.
 Geminantur autem sex isti, ut senarii perfectio ex
 duodenario solidetur, et gemina hominis substantia
 ex tribus istis virtutibus Trinitatem colens cuncta
 incipiens ab obedientia, vitiorum demum sup-
 plantans hinc inde molimina, et perveniens a con-
 fessione cordis usque ad confessionem oris, etiam
 (si contigerit) per martyrii passionem in salutem.
 Hæc ideo dixerim, ne prudens lector aliquid in his
 putet vacare a mysterio. Cæterum Thaddæus ipse
 est, quem Lucas in Evangelio et in Actibus aposto-
 lorum nominat Judam Jacobi; et alibi Lebbaeus co-
 gnomentum habet a corde, quod nos quasi diminutive
 corculum possumus appellare. Forte ob dispensa-
 tionem prius duobus istis usus est nominibus;
 quasi aliquid facetiarum gerens, quia gratius so-
 nare videtur corculum diminutive maternum inter
 crepundias nati exprimens affectum, quam si cor
 diceretur teneritudinem sonans amoris. Ipse namque
 est, quem ecclesiastica tradit Historia missum a Sal-
 vatore ad Edessam civitatem ad Abagarum regem.
 Erat enim frater Jacobi **479** fratris Domini, sicut
 ipse in sua scribit Epistola. Hinc quoque et ipse
 frater dicitur Salvatoris, attestantibus ejus civibus,

qui stupentes de miraculis aiebant: *Nonne iste est
 fabri filius et Mariæ, frater Jacobi et Joseph ac Judæ
 et Simonis? (Matth. xvii, 55.)* Non quod ex matre, ut
 Helvidius delirat, fratres fuerint Salvatoris, sed ex
 consanguinitate generis, uti mos est Scripturarum
 fratres appellari.

*Simon Chananæus, et Judas Schariotis, qui et tradi-
 didit Dominum.* Hos igitur et cum additamento co-
 gnominis posuit, ad distinctionem Simonis Petri, et
 Judæ Jacobi. Hic quia fuit de vico Chana Galilææ,
 in quo Dominus aquas convertit in vinum; quem
 Lucas sermone Zeloten in suo nominat Evange-
 lio, quia Chana zelus interpretatur, unde et Chan-
 anæus jure interpretationis ab eo *Zelotes* est dictus,
 ob nimium fervorem charitatis; quem zelus domus
 Christi inflammaverat, et ideo martyrio consumma-
 tus est. Judas vero Scharioth, vel a vico in quo or-
 tus est, vel a tribu Issachar vocabulum sumpsit
 quodam futuri præsigio in condemnationem sui;
 Issachar quidem *merces* interpretatur, quia mercedem
 prodicionis est sectatus, de qua propheta in
 persona Domini: *Appenderunt, inquit, mercedem
 meam triginta argenteos, pretium quo appreciatus
 sum ab eis (Zach. xi, 12).* Porro Schariotis memoria
 mortis sonat, ut sit inexcusabilis, quod non casu,
 sed ex meditatione mortis Dominum prodiderit, cu-
 jus memoriam in animo diu, quo modo, vel quando
 illum proderet, gestavit. Dicitur autem et memoria
 mortis, quia quoties eum recolimus, Domini passio-
 nem continuo memoramus, ut obedientia quæ cæpit
 a Simone in animo usque ad alium Simonem consu-
 meretur in carne: quatenus hinc inde in confessionem
 perdurantes memoriam mortis Christi semper
 habeamus, donec, si contigerit, etiam et ipsi pro-
 pter illum martyrio explicemur. Non igitur æsti-
 mandum, quod sine providentia Dei electus sit inter
 apostolos, cui et interpretatio nominis respondit, et
 vitium quasi extra hos jam repudiandus eligitur.
 Maluit enim Christus inter imperitos judicium suum
 de illo periclitari, quam effectum. Præsertim cum et
 simili modo in Ecclesia nunc eligantur, alii quidem
 ut probentur, et probati perveniant ad coronam; alii
 vero ut probent alios in quibus operatur diabolus,
 quasi in filios diffidentiae, qui et falsi fratres ab
 apostolo nominantur. Siquidem **480** illi ut salven-
 tur, isti vero ut per eos boni exercentur; omnes
 tamen ex præscientia Dei et providentia diversas ob
 causas eliguntur; non quod præscribantur ne aliter
 possint esse quam mali, sed præsciuntur quales jam
 cum necdum sint, utriusque futuri sint, isti per gra-
 tiam, illi vero justo Dei judicio in massa perditionis
 derelicti, eo quod nec prædestinati sint ad vitam.
 Omnes tamen, ut dixi, et sciuntur et præsciuntur. In
 nullo igitur scientia Dei fallitur, in nullo judicium
 ejus a vero et justo deviat, et hæc est altitudo divi-
 tiarum ejus, unde Apostolus exclamat: *Quam incom-
 prehensibiles sunt viæ ejus! (Rom. xi, 33.)* Pro-
 pter quod quisque fidelis quoties desereris a socio,
 quoties injuriatus fueris, etiam traditus patienter fe-

ras; quia sicut hæc omnia de isto prædicta fuerant, A ita et de pravis et falsis fratribus, quod mistim futuri sint, pene omnis pagina testatur. Unde profecto et Dominus ideo voluit tradi a discipulo, voluit et deseri, quatenus tu non frangaris cum videris tuum deperisse iudicium, beneficium defecisse.

Hos duodecim misit Jesus. Unde et speciatim missi nominantur, quia siquidem apostoli Græce, *missi* Latino sermone interpretantur. Etsi alii missi sint, isti tamen specialius sub duodenario mystice destinantur numero, quatenus rebus et figuris omnium scripturarum sapientiæ Christi serviat ordo. Hinc quoque signanter dicitur: *Hos duodecim misit Jesus*, quasi præfixos et præsignatos in eorum calculo, quos olim Moyses ad explorandam miserat terram (*Deut.* 1, 23). Illi quidem, quia figura erant, sine suis mittuntur B nominibus; isti vero in quibus veritas fulget, quos Raab sola suscepit meretrix, præmonstratis et præfixis assignantur nominibus, ut nullus de his scandalum patiat. Qui bini ac bini quam bene junguntur, ut botrum quo gentes inebriantur duo ac duo (quia charitas non minus quam inter duos esse potest) suis deferant humeris. Isti sunt duodecim menses, qui simul annum placabilem, annumque acceptabilem sole illustrante justitiæ complent. Isti duodecim horæ diei, in quibus qui ambulat profecto non offendit. Et ideo hos duodecim misit Jesus, ut nemo aliam quærat lucem, nisi quam ipsi demonstrant, et nemo aliud recipiat doctrinæ, quam quod ipsi afferunt. Quia isti sunt veri exploratores, qui de Christo et majestate divina omnem explorarunt veritatem, C et suis usque ad nos humeris mortificationem Christi in 481 cruce lætis gressibus detulerunt.

Et præcepit eis: *In viam gentium ne abieritis.* Hoc igitur loco consideranda est vis, et sensus præceptorum, quia non omnia præcepta æquali pondere vel fine terminantur. Alia enim sunt tantum significandæ vitæ, alia vero agendæ vitæ, alia vero dispensative ad tempus servanda, et tropologice indesinenter adimplenda, ut est illud: *In viam gentium ne abieritis*; alioquin contrarium est quod ait eisdem apostolis: *Ite, docete omnes gentes* (*Matth.* xxviii, 19). Quomodo ergo docebunt omnes gentes, si ad eorum non dico civitates et vias, verum ad consortia et communionem docendi gratia non erant adituri, neque a Judæa egressuri? et unde sonus eorum D exiit in omnem terram, et in fines usque pervenit, si non delatus ab eis ad gentes confluit? Quapropter non ignorandum huiusmodi præcepta ad tempus dispensative data, et secundum tropologiam jugiter exsequenda. Exhibenda quidem ad tempus, donec repulsi a Judæa exirent divinitus ad omnes. Dedit enim hoc præceptum, ne Judæi, quibus repromissus erat Christus, et ad quas venerat perditas oves domus Israel, scandalum ex hoc sumerent, si ad gentes prius irent, quibus communicare juxta legem non licebat; memor suorum præceptorum: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis* (*Matth.* xviii, 6); præsertim cum necdum in eum crederent, et

ideo magis scandalizari poterant, si ad quos repromissio facta fuerat desererent, et ad externos irent. Sed mox ut indignos se judicaverunt æternæ vitæ, solutum est hoc præceptum; non quod umbra fuerit, sed quia ad tempus datum erat. Quo constat omnia divinæ legis præcepta eo sensu accipi debere quo data sunt, non humana præsumptione penitus temerari. Verumtamen secundum tropologiam hoc jugiter observandum, ne in viis gentium, pii prædicatores, quæ sunt actiones pravæ vitæ, uspiam eant; sicut nec in civitates Samaritanorum, quæ sunt munitiones hæreticorum, unquam intrare licet. Et ideo debite monentur qui ad salutem gentium mittebantur opere ac vita gentilitatis ignorantia abstinere; nec non et civitates Samaritanorum moraliter introire, præsertim cum et ipse craverit Samaritanam. Unde manifestum est eos prohibitos ne adirent doctrinas pravitatesque illorum, quorum sermo serpit ut cancer, sed disciplinam 482 veri magistri sinceram, illibatamque passim omnibus libere prædicarent. Porro Samaritæ, juxta litteram, hi sunt quos ad custodiendam terram Israel decem tribubus captivatis Sargon posuerat. Unde et *custodes* interpretantur, qui legem Veteris Testamenti primum depravare cœperunt, non recipientes nisi quinque libros tantum Moysi, et eosdem pravitate Scribarum corruptos; idcirco hæreticorum personam jure probantur habere, qui norunt solida scindere, integra violare. Ad quos itaque primum introire vetat ante passionem, quia et ipsi de gentibus erant: ut a Judæa prædicatio apostolorum repulsa, prædicatores sancti post resurrectionem per ordinem ad vocationem gentium venirent.

Euntes autem, inquit, prædicate, dicentes quia appropinquavit regnum cœlorum. Hoc igitur primum præco veritatis edocuit, hoc Christus, appropinquasse regnum cœlorum principium prædicationis suæ fecit. Hoc et apostolos primum monuit prædicare; quia utique tota in eos potestas virtutis Dominicæ transfertur, ut qui in Adam terra erant, et imaginem Dei ac similitudinem amiserant, nunc perfectam Christi imaginem et similitudinem sortiantur, nihil a Domini sui virtutibus, potestate percepta differentes. Et ideo qui antea terrestres erant jure primum cœlestes flunt; et jubentur appropinquasse regnum cœlorum prædicare; imaginem scilicet ac similitudinem nunc in consortium veritatis assumi, ut sancti omnes qui cœli nomine sunt appellati, Christo conregnent, et in quibus Christus amodo regnum sempiternum possideat. Anima enim justi sedes est sapientiæ, sapientia autem Christus est; Christus vero nusquam nisi in cœlestibus habitat; de quibus dictum legimus: *Cœli enarrant glóriam Dei* (*Psal.* xviii, 4). Propter quod eis mox virtutem adoptionis qua dedit potestatem filios Dei fieri, deinde opera Divinitatis concessit.

Infirmos, inquit, curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones ejicite. Quatenus per ea non

modo in Christo Deitatem deprehenderent visibilibus intenti, verum et eisdem apostolis Deum fore non dubitarent. Non miremur quia primo homini dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. III, 19), qui fide renascuntur in Christo, si audiant, quia cœlum es, et in cœlum ibis. Non in **483** cœlum utique firmamenti, quod locale est, sed cœlum spirituale, profecto quia Deus Spiritus est. In quo sane cœlo Deus habitare creditur, et localiter quodammodo ambulare, licet incircumscrip-tus et illocalis sit, quem ubique non loco, sed virtute credimus. Hinc quoque ipse: *Inhabitabo, inquit, et inambulabo in eis* (I Cor. VI, 6). Atque alibi: *Regnum Dei intra vos est* (Luc. XVII, 21). Quod nimirum regnum cœlorum jure appropinquasse dicitur, non inclinatione cœli, quod firmamentum cognominatur, sed illustratione fidei, qua Dei homines efficiuntur. Cœlorum itaque regnum non modo ideo dicitur præsens Ecclesia, quia spe jam in cœlestibus regnat; sed quia cœlum effecta spiritaliter Christus in ea regnat, sicut et in angelis qui cœli nomine spiritaliter appellantur. Nam sanctorum regnum Christus est; sancti autem, ut diximus, cœli sunt vocati. Quorum regnum bene appropinquasse dicitur, dum Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Hoc quippe dono homines cœli facti sunt, et ipse Christus regnum eorum, ut perveniant et hi ad regna cœlorum. Primum quia descendit appropinquans, et facti sumus ipsi regnum cœlorum. *Infirmos, inquit, curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones ejicite*. Hæc omnia namque deceptione diaboli contigisse nulli dubium est. Et ideo dignum fuit, ut sanato homine rursus daretur ei facultas, quod ille indixerat dolo et persuasione maligna, hoc isti potestate fidei curarent, et expellerent ipsos rectores mundi de corporibus obsessis. Magna quidem virtus magnumque donum, magna reparatio, magna que fiducia lapsis. Alioquin florente mundo, et diu humano genere in perfidiam prolabente, jamque mundo insolescente contra Deum cœcicitatis suæ ignorantia, provoluto carnis propagine non modo ad incrementum, verum ad voluptatis malitiam exuberante, quis unquam visibilis invisibilia proferret? quis aliam vitam crederet? quis se a tam longa consuetudine revocaret? quis de tam lata via, quam omnes ingrediebantur, ad tam arctam et tam angustam se constringeret? nisi magis ad fidem moveretur miraculis, ut de his quæ visibiliter fiebant, invisibilia intus, quæ prædicabantur, fide apprehenderet. Ad hoc quippe concessa sunt ista, non larvalia, sicut perfidia asserit paganorum, **484** sed deifica et solius ejus potentiae congruentia virtutum miracula: ut beneficii invitati majora invisibilium crederent auditu, visibilibus permoti potentiam intelligerent Deitatis ex relato, fraudem quoque diaboli gauderent evadere san-nitatis ex proventu. Hinc plane Apostolus: *Signa, inquit, non fidelibus, sed infidelibus, data sunt* (I Cor. XIV, 22), quatenus per ea in eis fides nasceretur; fide vero percepta, potestas adoptionis daretur,

Potestate siquidem fidei mala fugarentur, et diabolus vinceretur; quo nimirum victo, libertas hominibus et triumphus deberetur.

Gratis accepistis, ait, gratis date. Quia profecto vult veram in hominibus imaginem ac similitudinem Deitatis, quam amiserant, reparari, tribuit eis potestatem primum quidquid diabolus suo instinctu depravarat, corrigere; deinde beneficia sicut accipiunt a Deo, gratis dare, ut si omnibus prædicatione sancti Evangelii gratuita, et imaginis reparatio atque similitudinis plena, ne aut dispensatio tanti mysterii corrumpatur, aut similitudo reddita in moribus, causa avaritiæ violetur.

Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Hæc itaque præcepta non solum apostolorum sunt, verum omnium eorum quibus prædicatione sancti Evangelii credita est, licet a multis corrumpantur. Quæ tamen nisi recte intelligantur, non modo errare impellunt quoslibet incautos, verum dissonantiam inter sanctos evangelistas facere videntur. Unde primum cum gratis jubeat dare, superflua videtur auri argentique et pecuniarum interdictio. Præsertim cum et Judas ex commissu Domini oculos habuerit unde sibi emerent quæ necessaria videbantur. Et alibi discipuli ierunt in civitatem emere sibi escas. Quo profecto patet Dominum necessaria non interdixisse, sed superfluo reseccasse. Hinc quoque signanter ait: *Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam*. Quoniam aliud est necessaria victus et vestimenti ad horam habere, aliud vero, longa sollicitudine quæsita, timide aut cupide possidere. Verumtamen, ut arbitror, non invidiosus thesaurus, neque sumptuosus, auri argentique, et æris in zonis tantum haberi, sed docet quod prædicatorum in Domino tanta debeat fore fiducia, ut præsentis vitæ sumptus, quamvis non prævideant hos sibi deesse omnino non diffidat. Idcirco satis provide **485** divitias detruncat, qui propemodum etiam necessaria præsentis vitæ amputare festinat, ut ibi sit cor nostrum quo thesaurus esse probatur. Et ne forte viderentur apostoli magis lucri gratia prædicare, quam salutis humanæ, omnia subtrahit quæ possent esse scandali, et necessaria concedit ex Evangelio, quatenus eorum nemo de crastino cogitare videretur. Sed quærendum quid sit quod Matthæus et Lucas virgam in via ferre Dominum prohibuisse narrant, Marcus vero nihil eis concessum nisi virgam tantum ferre, et calceatos sandaliis incedere debere; quamvis Matthæus signanter etiam calceamenta possidere penitus vetuerit. Unde quidam Orientalium monachorum in cœnobiis degentes hactenus ad litteram observant, et servari debere nudipedalia sectantes contendunt. Quapropter ne contraria videantur evangelistæ sentire, quærendus est inodus, tam hic quam alibi, quo Scriptura sancta catholice intelligatur, et auctoritas tanti mysterii non violetur. Fertur enim juxta Matthæum dixisse Domi-

num, ut nec virgam ferrent (*Matth. x, 10*). Juxta **A** Marcum vero, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum (*Marc. vi, 8*). Contraria quidem dicunt, sed mystica et vera, ut intelligamus sub alia significatione dictam virgam, quæ secundum Marcum est ferenda, et sub alia illam, quæ secundum Matthæum et Lucam non est ferenda. Sicut illud: *Tentat vos Dominus Deus vester* (*Deut. xiii, 5*), etc., et: *Deus neminem tentat* (*Jac. i, 13*). Hæc quidem seductionis est, secundum quam Deus neminem tentat, videlicet ut decipiat; illa vero probationis, secundum quam tentatus est Abraham et Job, cæterique sancti, quatenus probati manifesti essent, juxta quod Abraham dicitur: *Nunc scio quod diligas Deum* (*Gen. xxii*), id est scire feci. Veluti, quod supra dictum est, *ut sciat si diligatis eum* (*Deut. xiii, 3*), quod est dicere ut scire faciat, utrum eum pro certo diligere velitis: ita et hoc loco virgo quæ ferenda est in via, potestas est Salvatoris, quæ ab ipso perceperant, et regimen animarum. De qua sane potestate mox adjecit dicens: *dignus est operarius mercede sua*. Quam itaque mercedem Apostolus exponens dicit: *Ut qui Evangelio deserviunt ex Evangelio vivant* (*I Cor. ix, 14*). Et: *Nunquid non habemus hanc potestatem?* (*Ibid., 4*). Propter quod Dominus cum dixisset: *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam*, et cætera, continuo subdidit:

486 *Dignus est operarius mercede sua*. Ex quo satis ostendit cur eos ista possidere noluerit. Profecto quia sic eos mittebat, ut hæc ab iis, quibus jam credentibus Evangelium prædicabant, accipi debere monstraret. Et ideo illis loquebatur, ut securi non possiderent, neque portarent hujus vitæ necessaria, saltim nec magna nec minima. Propter quod posuit, juxta Matthæum et Lucam, *neque virgam*, sed omnia vitæ necessaria a fidelibus, ex potestate et ordinatione Domini debere accipere, et nulla superflua a suis auditoribus requirere. Quia sicut justa potestas a Domino, ita et injusta præsumptio a diabolo. Unde Dominum utrumque dixisse manifestum est, ut ferrent virgam in via, et non ferrent. Quia sicut est virga justorum, de qua dicitur: *Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt* (*Psal. xxii, 4*): ita et; *Virga peccatorum, quam non relinquet Dominus super sortem justorum* (*Psal. cxxiv, 3*). Quam itaque virgam monuit Dominus, ne sui ferrent in via discipuli, quæ Christus est, ne sub obtentu debitæ potestatis, quæ digni erant mercede, sua cupiditate sumptuosa, quasi ex licentia, suos affligerent auditores. Non quod eis manibus non liceret victum quærere necessarium, sicut Paulus, et alii operabantur manibus, ne hæc nterentur potestate; sed licentiam concedit, dum dicit:

Dignus est operarius mercede sua. Atque nihil ferendum in via nisi virgam tantum mandatur, ex cujus profecto potestate quæ necessaria sunt ad futura, nulli doctorum fidelium dubitandum (*Exod. iv, 20*). Ipsa enim virga de radice Jesse, quam Moyses olim secum tulit, et in cujus potestate plurima signorum gessit

(*Num. xx, 11*). De cujus curi ad aquas contradictio- nis potestate dubitasset, offendit. Ita et viri prædicatores, nisi legitime utantur ac potestate Christi, fideliterque nihil dubitantes de illo penitus alienantur retrorsum. Ideo non aurum, non argentum, non pecunia, vel aliud aliquid ex superfluo, fidelibus est prædicatoribus requirendum, quasi ex virga quæ peccatorum est; sed ex potestate Domini præsumendum. Sed quæritur quomodo gratis dare debeant, quod gratis acceperunt, si dignus est operarius mercede sua, et ex hac mercede sumptus vitæ necessarios licet accipere a suis auditoribus. Quod ita solvitur. Aliud est enim pro mercede lucri, verbi mysteria impendere, commoda præsentis vitæ hinc requirere: **487** aliud victum vix necessarium, et illud non ut vivamus tantum, sed ut libere prædicare possimus, accipere. Quæ licet jam de mercede sint operis, tamen Evangelii sunt lucra. Et ideo justum est ab eis accipere stipendia sumptus, quibus offerimus cœlestis vitæ præmia: quoniam hæc internum evangelizandi gratia nobis sunt necessaria. Unde sint ista necessitate prædicatoribus concessa, non lucri causa quæsita; et vitæ sacramenta fidelibus, gratis quidem, sed non pro mercede, impensa. Quæ nimirum merces ita de laboribus hic inchoatur fidelium, ut illic de veritatis visione compleatur jure credentibus. Quod autem nec calceamenta ferenda sint in pedibus, magis ad sensum accipiendum; quia, ut dixi, secundum Marcum calceatos eos jubet incedere sandaliis (*Marc. vi, 9*). Unde et adhuc hodie sandalia Domini Romæ habentur, quibus pedes tecti et intecti monstrantur; id est ut nec nudi deorsum ad terram sint, nec cooperti desuper. Volens ostendere, calceatos eos esse debere in præparatione Evangelii pacis; quatenus Evangelium nec occultari debere insinuet, nec terrenis commodis implicari. Quod autem hic nec calceamenta permisit ferre, stultorum operum exempla insinuat, nec conspicere, ne sui corporis opera credat quasi ex mortuis pellibus muniri. Quia sunt nonnulli, qui pravitatem suam ex alienis pravitatibus conantur tueri, dum alios talia fecisse conspiciunt, et ea perficere licentius credunt. Ac per hoc sicut ex mortuorum pellibus pedes teguntur, ita et eorum quasi quadam decorticatione se muniunt. Nam sicut in duobus istis **D** evangelistis contraria jubentur, in Matthæo videlicet et Marco: ita et aliubi ab eodem Domino jubetur sancto Moysi: *Solve, inquit, calceamenta de pedibus tuis* (*Exod. iii, 5*); et Josue similiter (*Jos. v, 15*), in comestione vero agni longe aliter prædicatur. Ait enim ita: *Sic autem comedetis illum: lumbi vestri sint præcincti, et calceamenta habebitis in pedibus vestris* (*Exod. xii, 11*). Porro Agnus Dei verus Christus est, quem Joannes demonstrat: *Ecce, inquit, Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan. i, 29*). Hujus ergo tam fideles in ministerio corporis et sanguinis Domini, quam simul universi credentes in fide, ita debemus edere, nostrique cordis interioribus commendare, ut non solum lumbos præcinctos

habemus castitate, verum etiam calceati simus in præparatione Evangelii **488** pacis, quoniam sicut calceamenta carnales muniant pedes, et asperitatem frigoris defendunt, serpentium quoque morsibus, vel spinarum resistunt aculeis: ita Scripturarum præcepta, quibus gressus nostrarum mentium munire præcipimur, repellunt serpentis diaboli dolos, et asperrimum aquilonis frigus, ac deinde gentium ac hæreticorum undique compugnantium spinas ac tribulos. Hujusmodi ergo calceamentis uti debemus, quotquot Pascha Dominicum celebramus. Quid ergo prodest, si lumbos castitate habes præinctos, et fueris incautus, ac si munimine Scripturarum sanctorum, quasi calceamentorum pellibus, exspoliatus? Novimus namque quod dictum est diabolo: *Et tu insidiaberis calcaneo ejus* (Gen. iii, 15). Multæ sunt quidem insidiæ ejus, quibus quotidie vulneramur. Et ideo non sine ingenti ratione ab uno evangelistarum dictum est, ut calceatos pedes sandaliis habeamus, et in alio, nec calceamenta in via feramus. Sic et in Veteri Testamento dum Pascha comedimus, calceati esse jubemur. Et Moysi, ac Jesu Nave, longe aliter præceptum legimus. Sed si ordo et ratio consideretur, mox tanta diversitas absque ambiguo solvitur, dum statim ipsa causa subditur: *Solve*, inquit, *calceamenta de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est* (Exod. iii, 5). Ostenditur ergo terra Ægypti, ubi datur præceptio mandati superior de Pascha, quod terra sancta est, et ideo populo Dei habenda ibi mandantur calceamenta et portare in pedibus, in sancta autem terra decernunt solvenda. Quas tamen causas diligenter considerare oportet, quia magna in se præmonstrant sacramenta. Quandiu ergo in hac Ægypto versamur, oportet nos Pascha Domini celebrantes, calceatis pedibus incedere, et sacrarum Scripturarum tegumentis munire gressus nostros, quia tutus non est incessus noster, nisi mandatis Dominicis præstruantur ac contegantur pedes, quo usque intremus in illam sanctæ promissionis terram, quæ justis debetur, et electis Dei est præparata; de qua dictum est: *Beati miles, quia ipsi possidebunt terram* (Matth. v, 4); in qua non sunt spinæ et tribuli, in qua non sunt serpentes et scorpiones, ubi diabolus cum suis non accedit ministris. Habemus et Dominum Jesum, ut paulo ante jam dixi, Joanne teste, fuisse calceatum: *Cujus ego*, inquit, **489** *non sum dignus corrigiam calceamentorum solvere* (Joan. i, 27). Sed longe alia in Christo est ratio. Ille non propter se calceatus est, id est carne vestitus, quoniam terra sustinere non poterat majestatis ejus nuda vestigia. Sed et calceamenta ejus cum dicit, gressus ostendit sanctarum Scripturarum, quibus graditur et peragrat habitus et notitia ejus in omnes usque qui habitant supra terram. Et ideo Joannes indignum se judicat, qui solvat corrigiam calceamentorum ejus: quia quasi calceata adhuc in isto sæculo verbi Dei veneranda probantur vestigia, quæ exsolvere ad liquidum nemo potest. Quia modo per speculum videmus in ænigmate, tunc

facie ad faciem; ubi non erit aliquid opertum quod non revelabitur, et occultum quod non scietur. Et propterea in hoc Evangelio calceamenta prohibentur portare apostoli, cum dicitur eis: *Nolite possidere aurum, et post pauca, neque calceamenta, neque virgam*. Marcus vero ait quod jusserit Dominus ne quid secum tollerent in via, nisi virgam tantum, et calceatos, ut dixi, sandaliis haberent pedes. Ut verbum Dei, ac si calceatum et coniectum in mysterio propter spinas et tribulos blasphemantium, nec non et hæreticorum venena prædicent, ne sancta canibus pandantur continuo, et porcis pretiosa quæque projiciantur. Porro ad eos qui fideli mente ac devota audiunt, sanaque intentione quæ divina sunt scire desiderant, quasi jam in terra sancta gradientes, ac si perfecti in fide jubentur merito non portare calceamenta, quibus securi possunt nuda Scripturarum proferre testimonia, et apertis illic incedere vestigiis, et divina reserare arcana. Et ideo Petrus, jubente angelo (Act. xii, 8,) calceavit se in carcere calceamentis suis, et sic exiit ad hostes Judæos, et adversarias potestates, ut calceatis pedibus in præparatione Evangelii, calcaret super serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici. Sed et sponsa in Canticis laudatur pulchra in calceamentis, quoniam et ipsa sicut liliū inter spinas florere commemoratur (Cant. vii, 1; ii, 2). Idcirco per desertum incedens hujus sæculi calceata sit necesse est, ne lædatur serpentium morsibus, vel peccati aculeis. Nam et Moyses dicit in benedictionibus suis quas Israeli proposuit, in persona Christi: *Ferrum*, inquit, *et æs calceamentum tuum* (Deut. xxxiii, 25), quæ duo metalla valde fortia videntur. Unum eorum interminuat et confringat, quæcunque dura esse videntur: aliud vero, ut nullo unquam tempore **490** æruginis vitio consumatur. Et ideo ac si his calceatus, Christus venit ut calcaret et contereret omnia capita draconis, et confringeret omnem potestatem inimici; neque ullis in sæculo afficeretur vitiorum contagiis, sed in omnibus victor incederet, donec omnes inimicos suos redigeret, et prostraret pedibus suis. Verum altius repetendum est, cur in zonis auri, argenticque, et pecuniarum pondera ferre signanter prohibuerit, nisi ut et avaritiam resicaret, et aliud ex his per tropologiam ostenderet. Nam in zona ministerii apparatus et efficaciam operis designat, ex quo, ne aliquid sit venale in ministerio Evangelii, monemur, et opus apostolatus auri, argenticque et pecuniarum sit lucrum; unde Dominus: *Sint lumbi vestri præincti* (Luc. xii, 35). Ad hoc quippe præcingi jubentur, quo expeditiores ad opus ministerii fiant. Sed et Paulus calceatos pedes monet habere in præparatione Evangelii pacis (Ephes. vi, 15), quamvis Moysi dicatur, ut dixi: *Solve calceamenta de pedibus tuis; locus enim in quo stas, terra sancta est* (Exod. iii, 5). Ex quo patet sensus quod hæc mystica sunt, licet quædam ad litteram debeant observari, et ideo calceari debere, ne pulvis peccati adhæreat gressibus. Quod si discalceatis in aliquo

rursus pulvis adhæserit perfidorum, excutiendus utique de pedibus, ne ullis coinquinemur fraudibus.

Neque peram, inquit, in via, neque duas tunicas. Detruncatis igitur avaritiæ thesauris, mox gulam cohibet, et arguit philosophos, qui dicuntur Bacchionitæ vel Baccroperitæ, qui, omnia mundi pro nihilo ducentes, cellaria secum ferebant. Quorum unus supellectilis cum nihil secum ferret, nisi caucam quo aquam biberet, videns quemdam concavis bibere manibus, mox projecit illud: *Si scissem, inquit, quod natura hanc haberem artem, nec istum tulissem.* Quanto magis indignum erat ut apostoli ciborum saccos, quibus ex Evangelio accipere ias erat necessaria, onusti ferrent. Verumtamen legimus (*Joan. xiii, 29*) Judam loculos habuisse in quibus non onera ciborum, sed necessaria victus, et ad usus pauperum, aliqua detulisse. Duas autem tunicas ferre vetuisse patet. Non quod in locis Scythiæ glaciali nive rigentibus, aut in quamplurimis Alpium cacuminibus una cuilibet tunica sufficere possit: sed quod tunica pro vestimento hoc loco **491** jure accipitur necessaria. Alioquin qui duas vetuit, non alia fortassis vestimentorum genera interdixit. Unde Paulus penulam a Troade sibi jubet afferri (*II Tim. iv, 34*), sed rectius, ut per tunicam vestimentum vitæ integrum accipiatur et necessarium; licet sanctus Basilius unam et simplicem suis tunicam posse sufficere probaverit. Hoc igitur est quod ait: *Neque duas tunicas*, ne quisquam eorum post eam qua esset indutus aliam ferendam putaret, sollicitus ne indigeret: præsertim cum ex illa potestate præmissa posset a quolibet jam imbuto accipere. Proinde Marcus non pòrtari, aut haberi duas tunicas, sed expressius indui vetuit (*Marc. vi, 9*); insinuans eos non dupliciter incedere debere in Evangelio, sed simpliciter qui veste nuptiali circumtegantur. Quorum est tunica illa indescissa, et inconsutilis desuper contexta per totum; quam qui habuerit non timebit a frigore nivium, sed ad omnia protectus fidenter incedit. Verumtamen quia in his omnibus dura conditio videbatur apostolorum, ita concludit, dicens:

Dignus est operarius mercede sua. Ac si patenter dicat: *Tantum accipite quantum in vestitu et victu vobis necessarium fuerit.* Hinc sane Paulus: *Habentes, inquit, victum et vestimentum, his contenti simus* (*I Tim. vi, 8*). In hac igitur secunda prædicatione, postquam pro dilectione proximi infirmos sanare concessit, ad proprios suos vertit amicos sermonem, insinuans habitum quo monstrarent potius salutis gratia se, quam lucri, Evangelium prædicare, et sicut sermo in monte habitus mox virtutibus confirmatur: ita et istis, quia dura sunt quæ jubentur, larga virtutum operatio conceditur.

In quamcumque civitatem intraveritis, interrogate quia in ea dignus sit. Pius magister omnia discipulis nilia et honesta proponit, ne ullis deturpetur Evangelium infamiis. Sed ignotam intrantes apostoli ci-

vitatem, unde scire poterant, nisi ex relatione civium, quis in ea dignus esset? Et ideo jubentur interrogare. Non quod in eisdem aliquis dignitatem fidei quæretur habere: sed si dignus sit moribus et fama bonæ vitæ, ut multi fuere Gentilium et Judæorum, honestatem sectantes et nobilitatem generis. Mira celsitudo apostolorum, quorum hospitio, non quicumque, ut assolet etiam magnatibus, sed dignus requiritur hospes, non minus ut impartiat aliud, quam ut accipiat. Alioquin dignitas tantæ prædicationis suscipientes turparetur **492** infamia, si esset indignus coram suis civibus et notabilis. Magna igitur dignitas Deo tribuente beneficia; sed major ab eo si mereatur gratiam percipere. Tamen in utroque laudabilis, quisquis ad hæc idoneus invenitur.

Ibi, inquit, manete. Ne vagi sitis huc illucque discurrendo, ut quia dignus inventus est hospes, ibidem confluere possint auditores. Docuit ergo quid intrantes urbem agerent, deinde quid domui hospitis implorarent: *Dicite, inquit, Pax huic domui.* Docet in specie quod exhibuit in genere. Nam cælestis militia angelorum in ingressu Christi ad nos hanc exhibuit pacem mundo: *Gloria, inquit, in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc. ii, 14*). Et hoc est quod hic dignus requiritur; scilicet ut sit hospes bonæ voluntatis, quia nihil ditius neque locupletius invenitur. Enim vero pacem non parietibus implorare jubet, sed hominibus, ex quibus etiam domus construitur in cælis. Quæ si fuerit digna, videlicet bonæ voluntatis: *Veniet, inquit, pax vestra super eam.* Nam et Paulus quam sæpe, quibus scribit, primum pacem implorat, ut, pace cum Deo recepta, qui sunt iræ filii, fiant adoptionis. Et notandum, quod jam pax Dei, pax apostolorum dicitur; quia reconciliati et ipsi Deo, ex dono largitoris aliis munus pacis impendunt. Quod si non fuerit digna, id est bonæ voluntatis, quia aliis provenire non potest: *Pax vestra ad vos revertetur.* Revertetur quidem, eo quod egressa fuerat per sermonem, non ut desereret a quibus missa fuerat, sed quia hospes eam sibi oblatam suscipere noluit ob malitiam cordis, totum in prædicatoribus redundat, et merces pacis oblata, et pax ipsa eos quantum ex ipsis est, suo refundit rore, quia non sunt suscepti ne ullo patiantur mentis scrupulo. Quod si fuerit per bonam voluntatem in domo filius pacis, requiescet super eam pax Domini, dum ab omni perturbatione sæculi mentem Deo reconciliatam requiescere facit. Alioquin illa nullo fastidio patitur, quæ omnes seditiones interius repellit. *Sin autem, pax vestra ad vos revertetur,* quia nemo prædicatorum sine fructu erit.

Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel de civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Utrumque observandum, quia nec receptio apostolorum sine susceptione prædicationis, nec susceptio prædicationis sine officio charitatis. Et ideo **493** simul

jungit: *Cum non susceperint, nec audierint; exeuntes de domo, vel de civitate.* De domo primum, si forte in eadem civitate qui dignus sit invenitur, quia unus non præjudicat omnes: sicut et si aliquis in ea eos receperit, non excusat domum, cui pax oblata displicuerat. *Exeuntes, inquit, excutite pulverem de pedibus vestris.* Quid si lutulenta fuerit civitas, quo non pulvis, sed lutum pedibus adhæserit? Magis ad sensum hoc accipiendum puto quam ad litteram. Ipsi enim non suscipientes pacem remanserant in sua impietate, de quibus dicitur per Prophetam: *Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ (Psal. 1, 4).* Et alibi de diabolo: *Pulvis panis ejus (Isa. LXV, 25).* Ergo pulvis anathematis est miseræ civitatis vel domus, ne adhæreant gressibus apostolorum, qui noluerunt suscipere pacem suæ reconciliationis; ut permanent projecti a facie terræ viventium nullam soliditatem fidei habentes; sed sint pulvis in cibo diaboli, nolentes pluviam doctrinæ sibi de cælo allatam qua complerentur, accipere. Unde signanter ait alius evangelista: *In testimonium illis (Luc. IX, 5).* Quia si eos aut doctrinam eorum perciperent, pulvis non remaneret. Et ideo ad testimonium pulvis excutitur, ut insinuetur ex hoc, quid ipsi per culpam remanserint, et quod projecti a gressibus eorum huc illucque ventorum impulsione ad tenebras propellantur. Vel ad testimonium apostolorum pulvis excutitur, ut sit signum laboris eorum, quod ad eos venerunt, et ipsi pacem noluerunt accipere. Unde adeo nihil terrenorum ab eis communicasse, ut nec pulverem paterentur pedibus adhærere; sed omnia eorum sub anathemate reliquisse. Exeuntes vero pedes excutiunt; quia sancti doctores dum pravitates refugiunt auditorum, nihil debent adhærere peccati, et si quippiam inhæserit, festinanter excutere, ut aliis inveniantur idonei.

Amen dica vobis, tolerabilis erit terræ Sodomorum quam illi civitati. Mira igitur dignitas, et magna consolatio apostolorum, quorum ex receptione tanta præstatur gratia, et ex repulsione illorum tantum offenditur Deus. Sed videndum quid sit quod ait: *Tolerabilis erit terræ Sodomorum.* Nunquid ergo ipsa terra, quæ conflagrata est semel incendio, rursus eveniet in iudicio? Non utique, sed terram pro habitatoribus posuit; qui licet pro suis sceleribus semel damnati sint, tamen in futuro tolerabilius poenas luent. Terra **494** enim jure homines dicuntur, quibus dictum est in Adam: *Terra es, et in terram ibis (Gen. III, 19).* Sed miseri Sodomitæ, qui et in præsentiarum conflagrantur, et in futuro, licet tolerabilis, cruciantur. Fit enim comparatio de levioribus ad graviora: et ideo quibus tolerabilis erit et lenis, tamen poenaliter erit. Audiant ergo, qui de quibuslibet incaute præsumunt, quod non judicat Deus his in idipsum: ne scientes quod aliqui hinc incipiant torqueri, non ut finiatur eorum cruciatus in fine vitæ, sed ut qui vident terrentur, et ipsi quæ admiserunt sine fine luceant. Alioquin et Pha-

raonis spes veniæ restat quod absonum est. Idcirco credendum quod sola conversio ad Deum finem malis imponat, et non tortura reatus sine gratia quæ hic incipit, ut in æternum desæviat. Tamen ex hoc loco colligitur, quod sicut defertur præmium sanctorum in requie: ita et pœna tormentorum in suppliciiis. Sed qui perscrutator est cordium, et novit omnia, ipse justissime discernit quid singulis pro suis restituat factis. Alioquin quis contemplari valet, cur Sodomæ tolerabilis, et illi civitati atrocius esse debeat? Possumus tamen dicere quod illis pax reconciliationis non prædicata fuit, nec ad eos missus est aliquis qui eis vitam salutis annuntiaret; sed angeli mox ad perdendum eam quidem; qui ad Loth ingressi, vel unum repererunt cum quo diverterent. Vel quia hic Sodoma pœnam sustinuit, si forte ita aliquid levius in futuro habebit. Sed misera civitas, quæ sibi oblatam pacem rejectit, et hospitalitatis gratiam interdixit, utramque legem contempsit; legem scilicet naturæ, et Moysi; ac Christi gratiæ reluctata est: cum Sodomitæ tantum legem naturæ pene abolitam diu illecti conculcaverint.

Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Quæ nimirum vox plena omni auctoritate, ac si patenter tonat: Licet vos pauci et exigui, viles, et indocti sitis, ecce ego sum qui mitto vos sicut oves in medio luporum. Quod si terret luporum immanis et innumerabilis sævitia, confortamini, quia ego mitto vos. Et mira exaggeratio potestatis. Esset quidem terribile, si lupi mitterentur ad oves licet pauci: nunc paucissimæ oves mittuntur ad superanda milia luporum, quorum rapacitas totum occupaverat mundum. Sed has oves leo de tribu Juda parturierat: idcirco insuperabiles eas ipse mittebat. Hi sunt autem de quibus paulo ante dicitur: *Hos duodecim **495** misit Jesus, quos ovium nomine innocentes esse designat.* Lupis vero Scribas et Phariseos atque hæreticos et philosophos bene comparavit, qui semper insidiantur simplicitati Dominici gregis.

Estote, inquit, prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Quasi quædam contraria jubet; sed similitudine satis conveniunt. Nam et Moyses populum a morsibus serpentinis visu ænei serpentis, quem exexerat, curavit (Num. XXI, 9); cujus Christus, suspensus in cruce, veritatem expressit. Non enim calliditatem serpentis atque quibuslibet habere, sed secundum physicos, naturalem eorum prudentiam imitari. Dicunt enim aliqui eorum pretiosissimas in capite gemmas gestare; quos cum ut eas possint auferre, velint incantare, imprimunt fortissimè lapidi aurem, et cauda desuper aliam cooperiunt, ne vocem audiant incantantis. Quo sanc facta, et quod pretiosum est, custodiunt, et vitam non amittunt: ita et sancti apostoli monentur margaritam, quam venditis omnibus emerent, sua prudentia custodire; mentemque (quod est principale hominis, petræ, quæ Christus est, fortiter imprimere, auremque carnis cauda, id est, sine vitæ, per passionem etiamsi contigerit, operire, ne vocem audiant in-

cantantis, Magna igitur prudentia est Christum in A nobis portare, vitamque custodire, ne auferatur ullis pravorum fraudibus. Ad hoc quippe Scribæ et Pharisæi, atque hæretici, nec non et philosophi, laborant incantando pravis persuasionibus, ut Christum nobis auferant. Dicitur ergo et alia prudentia serpentis, quod totum corpus præbeat ut caput, in quo est vita, custodiat. Qui cum sequerit, ingreditur in angusto petrarum foramine, ut se veterem exuat tunicam: ita et nos caput nostrum, quod est Christus, in nobis custodientes, corpus ponamus, per angustam intrantes viam exuamus tunicam veterem, ut in omnibus reuovemur. Bona igitur prudentia serpentis quam Paulus exponit dicens, *Estote prudentes in bono, et simplices in malo* (Rom. xvi, 19). Præmisit igitur prudentiam Christum, ut tuta possit esse simplicitas: et sequitur columbæ simplicitas: ne stulta inveniatur in nobis prudentia apud Deum, de qua dicitur, *Perdarn sapientiam sapientum, et prudentiam eorum reprobo* (I Cor. i, 19; Isa. xxix, 14). Idcirco alternis se foveant prospectibus; ne sit illa simplicitas in nobis, de qua dicitur, quod simplex omnia credit: quia profecto in sæculo prudentiores 496 sunt filii lucis, et simpliciores sua fatuitate. Si forte coram prudentibus simplices inveniatur a sæculi actibus, coram simplicibus vero prudentes in bono. Perhibent etiam physici, quoties velint aquas bibere, quod prius venena deponunt: ita et nos si volumus aquam doctrinarum de fonte Salvatoris haurire, evomamus per humilem confessionem venena vitiorum, ut deinceps 497 fluente doctrinarum haurire possimus. Quæ nimirum quatuor, quæ posuimus, naturæ serpentis exempla bene videntur congruere ad imitationem prudentiæ. Sed duæ ut Christum, qui caput est nostrum, ante omnia per fidem in nobis custodiamus: duæ vero ad imitationem vitæ, quatenus exuti vitiis, in novitate vitæ ambulemus. At vero quidam, non ad naturam serpentis oportere referre dixerunt; sed ad aliud quod in Genesi legimus, antequam Adam in paradiso traduceret, prudentiorum eum fuisse præcunctis animantibus terræ. Unde primum animum sexus mollioris aggressus est; deinde spe eam illexit, dum communionem immortalitatis cum diis spondidit. Et per hæc tanta præmia opus consilii sui et voluntatis persuasit. Pari igitur dicunt oportere prudentia doctorem agere, ut inspiciat primum uniuscujusque naturam et voluntatem, quid intendat, quidve possit, vel quantum sit capax. Sicque adhibendam verborum prudentiam, deinde spes bonorum futurorum reseranda, et cœlestia fidei præmia promittenda, ut quod ille mentitus est, contra Apostoli prædicarent ex vero secundum sponsonem Dei, quod angelis similes futuri sumus. Quatenus hujuscemodi prudentia, verbis et promissionibus, sævientium mentes, et luporum rabiem protraherent ad fidem. Sed quid horum magis congruat præcepto Salvatoris, prudens lector videat; dum virus veneni fugiat, et simplicitatem columbæ non amit-

taj. Quia quantum est amandum in columba quod fel non habet, tantum timendum in serpente, ne venena pravæ intelligentiæ in nobis diffundat. Sunt autem in columbæ natura quatuor, quibus permaxime simplicitas commendatur. Primum est, quod non rostro nocet, nec unguis discerpit, nec alis ut lædat, sicut reliquæ aves, ferit: sed simplicitatem amoris, quia fel non habet, sine amaritudine intus custodit. Aliud vero est, quod desuper rivos aquarum residens, insidantium sibi umbras videt, sicut legitur de Ecclesia in Canticis (*Cant. v, 12*); 497 deinde tertium est, quod suos diligentissime nutrit pullos, etiam et alienos pascit. Quibus nimirum exemplis, nos omnibus beneficos esse docet, et nulli nocere debere insinuat: verum quod postremum est, ut prius dixeram, sine fellis amaritudine nos omnia et facere et docere, ne cum Simone obligati dolo inveniatur (*Act. viii, 24*), demonstrat; sed semper juxta doctrinarum fluentia versantes, insidias vitemus malignantium, et contemplantes Deum in cordibus nostris, exterius concupiscentia transponamus. Unde propheta de sanctis prædicatoribus: *Qui sunt isti, inquit, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas?* (*Isa. lx, 8.*) Ad fenestras quippe suas sancti recte aspiciunt, ut simplicitatem innocentiae intus custodiant, dum nihil exterius aspiciendo, quod libeat cernunt. Imò omnibus prostant etiam alienis, qui suos exutire modis omnibus elaborant. Dicuntur autem columbæ etiam suis invicem oculis, vel mutuis aspectibus concipere: ex quo instruimur moraliter, per charitatem sine ullius carnis concupiscentia, virtutes serere et parturire filios adoptionis, intus amore spiritali regeneratos. Sequitur:

Cavete autem ab hominibus. Ad hoc totum valet quod præmisit: *Estote prudentes, et simplices*, ut cavere possimus ne aut malis persuasionibus exterius decipiamur, aut simplicitatem, quæ per Spiritum sanctum diffusa est in credentibus, foras male projiciamus. Et hoc est cavere ab hominibus; non ut non tradamur, quod veritas futurum pronuntiat; sed ut non decipiamur ullis insidiarum fraudibus. Respicit hic locus quod ait: *Ecce ego mitto vos.* Et ideo cavete per prudentiam, ne amittatis simplicitatem columbæ.

Tradent enim vos in conciliis. Magister egregius Christus quæ ventura erant prædicit discipulis; non ut deterreat, sed ut instruat, quatenus paratiores sint pro eo, ad omnia sustinenda. Unde Paulus apostolus cum esset in vinculis: *In hoc, inquit, positi sumus* (*I Thess. iii, 3*), id est, ut patiamur et sustineamus quæ inferuntur nobis. Quatuor namque erant quæ possent apostolos permovere; quæ hic ideo prænotantur, ne subito præriperet eos tacita cogitatio, quod homines simplices et indocti in concilium ducerentur; et ideo ait: *Tradent enim vos. Quod fragiles et imbecilles viribus, ne forte corde pavent: In synagogis suis flagellabunt vos. Quod viles et rusticani coram regibus starent, ut ait: Ad 498*

reges et præsidēs ducemini. Quod ineloquentes et idlotæ, ut ita fatear, disputare deberent de Christo et de lege ac prophetis, in quibus omnia de illo prænuntiabantur. Idcirco continuo ait: *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini.* Unde Paulus doctor egregius: *Veni ad vos, inquit, fratres, non in eminentia sermonis, aut in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, annuntians vobis testimonium Dei, sed in ostensione Spiritus, signorum, et veritatis (I Cor. II, 4).* Itaque insinuat quod Deo totum tribuere debeamus, nec aliunde nos habere credamus, nisi ab eo in cujus manu nos et sermones nostri sumus. *Hæc omnia, inquit, propter me, in testimonium illis.* Ubi magis fides imploranda est, quam sensus requirendus; quia quodcumque sanctis prædicatoribus verbi evenire posset, non aliunde posset quam ab ipso et in ipso a quo missi erant. Quod autem ait: *In testimonium illis, distinguit Judæos et gentes, sicut et supra, quorum in testimonium venisse ad eos dicitur, ut essent inexcusabiles.* Sicut Dominus ait: *Si non venissem et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent (Joan. xv, 22).* Alioquin et tam Judæi quam et gentes quodammodo excusabiles essent, nisi apostoli et apostolici viri ad eos venissent. Nam locus iste non solum de apostolis intelligendus est, verum etiam et de omnibus usque in finem sæculi doctoribus, qui passuri sunt coram principibus gentium, aut in synagogis Judæorum. *Cum autem tradent vos, hoc est, quod dixerat superius: Quia tradent vos, nolite cogitare quomodo, id est, utrum facundus sit sermo et luculentus, aut simplex et incompositus: Vel quid loquamini, id est, de qua re: tantum ut de conscientia bona est fide non ficta, ita ut prudentia vos præcedat, et simplicitas columbæ non effugiat.* Quia in his duobus verbis Dominus et Magister miro modo magnam brevitatis discipulis præparavit materiem, custodiendi quæcumque denuntiat dura et aspera perferenda; quoniam intus erat Spiritus sanctus, qui docebat singulos de omnibus: *Dabitur enim, inquit, vobis in illa hora, id est, cum coram regibus aut in synagogis, vel ubi et ubi interrogati fueritis. Vult enim ut cor doctoris pendeat in Deum, et ad gloriam Dei ex donis ejus operetur aut loquatur in cunctis. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium.* Quoniam nullus est lidus affectus carnis, ubi diversa est fides. Exaggerat itaque in tempore persecutionis **499** pressurarum angustias, dum in-nullo nisi in solo Deo spes relinquitur: dum etiam ipsi filii surgere dicuntur in parentes. Et hic est gladius verbi divini, quem venit Jesus mittere in terram, ut dirimat religionem fidei ab omni amore carnis, et pietatem proximi a pietate divina.

Et eritis, inquit, odio omnibus hominibus propter nomen meum. Nomen autem Dei magnum est et ineffabile. Sed est nomen ejus, ex quo scandalizantur plurimi, quo insigniuntur omnes quicumque recte invocant nomen Domini; unde et Christiani vocamur. Quod sane nomen, quia in vobis erit, per-

sequentur audientes. Omnes cum dicit, non eos dicit, qui audierint, sed ex eo omnes, qui ex contrario adversaverint.

Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Non qui perseveraverit odio, aut in cujuscunque rei negotio, in tradendo scilicet fratrem aut filium, sed qui perseveraverit in fide nominis Christi, quod Marcus manifestius dicit (*Marc. XIII, 13, 14*). *Qui sustinuerit, id est, omnia sibi illata probra, persecutiones, quæ sanctis martyribus satis abundeque inflictæ sunt, si quis sustinuerit hæc usque in finem, salvus erit.* In finem autem intelligimus, aut usque in finem vitæ, aut usque dum compleat testimonium, quod est martyrium passionis; vel quousque ad Christum perveniat, qui est finis omnis consummationis, per quem apprehendat unusquisque veram et perpetuam vitam. Quatuor quippe in hoc capitulo commendantur salutis elementa. Quia primum expellitur a nobis temeritas elationis, cum dicitur: *Qui perseveraverit, ne ullus de suis præsumat viribus.* Deinde cum ait: *Salvus erit, spes præstatur, quacunque morte consummatus fuerit.* Tertium cum dicitur: *Usque in finem, duo simul ostendit, quod omnis tribulatio finem habeat, sed præmium boni laboris nullum habeat finem.* Et ideo in fine laboris, vel certaminis bene addidit: *Salvus erit, ut intelligas in æternum, in quo finis nullus erit.* Alioquin finienda commendaretur æternitas in eo quod ait: *Salvus erit, si esset et finienda salus sicut finitur temporaliter certamen agonis.*

Cum persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam. Quia dixerat: *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum, ac si cogitationibus eorum respondere videtur quid deinceps fieri oporteret.* Quod autem dixit: *In civitate ista, non demonstrative dixit, sed de qualibet ait civitate* **500** *in qua persecutio fuerit, ut puta si Hierosolymis, Romam fugite, sicut populum fecisse legimus etiam et de Damasco (II Cor. XI).* Nam ideo fugam præcepit, vel concessit, ne aut infirmus non haberet locum respirandi in confessione Christi, si minus quilibet adhuc se videret idoneum, et temeritas periclitaretur, et ne aut importune martyrio occumberet Christi antequam militiam prædicationis suæ pro salute eorum, qui credituri erant, indigne expenderet. Stultum ergo est in bello militem prius se morti offerre, quam aliquem adversariorum suis prosternat armis; imo expedit ut festinet, antequam cadat, plures prosternere; deinceps etiam si contigerit ad alia se servari gaudeat: ita et in hac militia Christi sic quærenda est palma martyrii, ut non refugiat quis pro salute aliorum tolerare dispendia sui, diuque ferre agones proprii laboris. Cæterum alii hunc locum expressius intelligentes dixere, quod in ista civitate cum ait, *Jerusalem voluerit ostendere, quasi metropolim Judæorum, ne prius irent ad Samariam et ad gentes, quam in ea persecutio moveretur.* Quod et primitivam Ecclesiam sub Claudio observasse legimus. Ubi sit ordo, cum persecuti vos fuerint in Hierosolymis.

tunc expulsi de civitate, fugite primum ad Samariam, quæ quasi alia civitas nominatur, per quam tota gentilitas designatur. Unde quia dixerat ad tempus: In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis, insinuat quousque servandum fuerit quod præceperat. Quasi diceret: Cum persecutio vos expulerit a Judæa, fugite ad Samariam, et Evangelium ubique in omnibus prædicetur, et compleatur gentibus. Unde Dominus alibi: *Et eritis, inquit, mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ* (Act. 1, 8). Non quod soli apostoli hoc impleturi essent, sed quod dicit illis, omnibus dicit, per quos usque in finem sæculi hæc complenda erant. Alias quid est quod dicit: *Non consummabitis civitates Israel, donec filius hominis veniat?* (Matth. x, 23.) Vel quid est quod dicit: *Non consummabitis?* Fortassis ergo quod præmiserat, *fugite in aliam, non consummabitis eas fugiendo de civitate in civitatem; quod omnino non stat. Sed non consummabitis prædicando et convertendo eas, quousque veniat filius hominis in finem sæculi; sicque eis solis apostolis hoc videtur dixisse, sicut ait: Vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem* 501 *sæculi* (Matth. xxviii, 20). Quod tamen universali Ecclesiæ promississe non dubium est, in qua, aliis morientibus, aliisque nascentibus, usque in consummationem sæculi servabitur. Sic itaque et illud est ad solos apostolos, ubi ait: *Cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in januis* (Matth. xxiv, 33). Cum ad eos solum hoc pertineat qui erunt electi in carne. Qui nimirum usus loquendi quam sæpe in Scripturis invenitur divinis. Unde sic dictum videtur, ut ostenderet quosdam apostolorum prædicationi credituros, deinde reliquum Israel credere in novissimis quos necdum consummatos ad fidem esse conspicimus; *sed in finem, cum plenitudo gentium introierit, suscepturos minime dubitamus. Non quod hi qui Antichristi sunt, debeant credere, sed quotquot prædestinati sunt ad vitam. Quod erit consummatio prædicationis apostolorum, deinde adventus filii hominis. Nisi forte absurdum videtur, quod civitates Israel non consummandas esse dixerit, cum civitates eorum ipsi sunt appellati recte, qui simul commo-*

eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 4). Moraliter vero datur intelligentia, si aliquis nos hæreticorum in uno Scripturarum loco persecutus fuerit, ut fugiamus ad alia divinarum testimonia litterarum, donec consummemus fidem perfectam, quæ in Christo est, et palmam obtineamus victoriae. Sequitur:

Non est discipulus super magistrum. Ad hoc itaque adhortatur quod dixerat: *Persequentur vos.* Ac si diceret: Si ego Magister vester patior, et sustineo propter vos gratis, quanto magis vos discipuli et servi pati pro meo amore non dedignari debetis, sed sustinere et patientissime ferre? 502 quod si patrefamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis discipulos ejus, quia non est discipulus super magistrum? Ideo probra et irrisiones sustinere æquanimiter debetis. Porro Beelzebub idolum est Accaron, quod vocatur in Regum volumine *idolum muscæ* (IV Reg. 1), quod aliquando dicitur Baal, eo quod in montibus adorabatur; aliquando Beelphegor, a civitate in qua erat idolum filiorum Ammon. Bel autem pater Nini regis Assyriorum fuit, quem alii Saturnum esse dixerunt. Porro quod additum est Zebub, tradunt quod propter servum Abimelech, qui fratres suos septuaginta peremit gladio, ita sit appellatus. Hic autem servus dicitur primus hoc idolum in terra Israel adorasse. Interpretatur quoque Zebub, *musca* vel *vir muscarum*, propter multitudinem sordium et putredinem hostiarum, quas coram idolo Muscæ, quæ exterminant suavitatem olei, insequabantur et fœdabant. Unde quia spurcissimum videbatur idolum, principem dæmoniorum hoc appellabant dæmonium, a quo et Christum obsessum calumniabantur, et in ejus nomine virtutes operari (Matth. xii, 24). Et sicut hoc idolum inter omnia idola apud plurimos principatum obtinebat nequitiarum, ita et hunc dæmonem inter reliquos per quem Christus, ut fatebantur, operabatur tam mirifica et inaudita, nomen idoli habere putabant, quanto magis domesticos ejus? domestici autem Christi tam apostolos, quibus loquebatur, vult intelligi, quam et omnes qui pie volunt vivere in Christo, usque in finem sæculi, ut omnes parati sint universa quæ inferuntur ab adversariis sustinere pro Domino, quæ ipse prior in se sustinuisse monstravit. Unde supra præmiserat: *Cavete vos ab hominibus, ne ob timorem, aut ob ullius oblectamenta fallaciæ vos decipiant. Nihil enim gloriosius suis domesticis Magister veritatis proponere potuit ad exemplum, quam seipsum, lumen æternum, qui est immortalis Rex gloriæ. Gloriosum quidem est, si illum, quo nihil est locupletius, amplectimur per fidem quæ per dilectionem operatur, et universis passionum conditionibus, ut ipsi fecerunt apostoli, adæquemur. Quia licet in pace videamur vivere, verum est illud, quod qui pie volunt vivere omnes persecutionem patiuntur.*

Nihil opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur. Idcirco dicit, ne ullus infamiam et ca-

lumnias timeret blasphemantium, **503** etiam si Beelzebub aliquis vocetur, aut aliud, si fieri potest, quod deterius sit, quia totum manifestum erit in ultimo iudicio. Duo quidem proponit : opertum et occultum ; quia nihil in carne aut in anima geritur, quod in die ultimi examinis non reveletur, aut nesciatur, quando iudicaturus est Deus occulta hominum. Revelanda sunt autem illa quæcunque perpetrata sunt et commissa : scientur vero quæcunque fuerint cogitata. Et ideo eos qui Dei sunt timere non debere hominum blasphemias et opprobria, *Quia gloria nostra*, ut ait Apostolus, *hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (II Cor. 1, 12). Verum hæc revelatio, vel hæc scientia æque de bonis erit et malis, quæcunque facta fuerint vel meditata, et ideo non pertimescendas docet minas, concilia, blasphemias, probra, nec potestates insectantium, quia dies iudicii nulla hæc fuisse atque inania declarabit.

Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta. Ergo in tenebris quid dicit? Non puto de his tenebris dixisse quas cernimus, quia nec Salvatorem in noctibus multa disputasse legimus : sed de his tenebris utique dicit de quibus Joannes : *Et lux, inquit, in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt* (Joan. 1, 5). Quod si apprehendissent, utique non tenebræ, sed lux in Domino essent. In his ergo tenebris Dominus loquebatur ; quia omnis sermo ejus carnalibus tenebræ sunt, et verbum ejus infidelibus non est. Ideo quidquid aut secreto quasi adhuc in tenebris illis, aut in figuris et ænigmatibus dixit, jubet prædicare in lumine, id est in manifesto coram hominibus ; et quæcunque in auribus, quasi sub silentio docuit, mandat ac si talentum commissum expendere super tecta. More siquidem Palæstinæ provinciæ loquitur, in qua super tecta deambulatoria erant, in quibus quam sæpe loquebantur ad populum. Unde et Dominus præconia vitæ in excelso proponere jubet, et constanter annuntiare, quidquid sancti prædicatores, non tantum aure corporis quam et aure mentis intus audierunt a Domino. Sic dictum est ad eosdem : *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis* (Luc. VIII, 10). Et ideo quod aure cordis intus vere intellexerunt, rogat ut absque formidine ingerant omnibus cognitionem veritatis in lumine ; quia ipsi lux effecti sunt per revelationem veræ lucis, ut omnes a luce illuminentur.

504 *Nolite timere, inquit, eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere.* Firmat eos in prædicatione permanere intrepidus ; quia etsi corpus cruciari potest ad tempus, anima quæ vita corporis est lædi non potest, vel occidi tormentis, quia immortalis natura est (nam mors ejus alia est), neque eam a corpore quisquam potest evellere, nisi velit aut peripitit Deus. Sed et in hoc testimonio animadvertere debemus, contra eos qui dicunt animam esse corpoream juxta crassitudinem corporis nostri, et corporeis lineamentis metiri ; non valentes

aliud intelligere obtusis sensibus, quam corporum formas et exempla. Quod Dominus hoc loco denegat cum dicit quia corpus potest occidi, animam autem non possunt occidere. Quia anima non est corpus quod possit occidi : quod si esset, mortalis esset, sicut est corpus. Et sicut corporea transeunt omnia, et finem habent sui, pertransiret cum eisdem utique ad interitum, si esset tale corpus ; quod nunc non potest, etiam cum est in suppliciis. Unde mox Magister pius :

Sed potius, inquit, eum timeate, qui potest animam et corpus perdere in gehennam. Ubi vera resurrectio prædicatur corporis, quia nisi resurgeret ad vitam, in gehennam mitti non posset ut sentiret. Nunc autem quia et anima occidi non potest, et corpus de morte resurgere habet, illa timenda est mors qua simul corpus et anima etiam sine fine torqueri potest. Porro gehennæ nomen in Veteri Testamento non invenitur, sed primum in hoc loco a Salvatore ponitur. Dicitur autem idolum Baal fuisse juxta Jerusalem ad radices montis Moria, ubi Soloas defluit. Et hæc vallis fuisse legitur, in qua parva campi planities irrigua erat et nemorosa, plenaque deliciis ; qui nimirum locus idolo Baal fuerat consecratus. Proh dolor ! gens perdita ad tantam insaniam devenerat et amentiam, ut, relicto templo, ibi hostias immolarent et sacrificarent diis. Quo sane facto nihil dementius invenitur ; ut propter delicias, religionem desererent Dei ; insuper filios suos dæmonibus consecrarent, vel initiarent per ignem. Appellabatur autem locus ille *Gehennon*, id est vallis filiorum Enon ; sicut in Regum et Jeremia, nec non et in Paralipomenon legimus. Unde et Jeremias comminatur imo Dominus per eum (*Jer. xix, 16*) locum ipsum impleturum cadaveribus mortuorum, ut nequaquam amplius vocetur Topheth **505** et Baal, sed vocetur *Polyandrium*, id est tumulus mortuorum. Hujus nimirum loci vocabulo, futura peccatorum supplicia et pænæ perpetuæ, quibus peccatores cruciabuntur, denotantur. Porro duplicem esse gehennam et pœnam Job plenissime declarat, dum ait : *Transiunt a calore nimio ad frigus* (Job xxiv, 19). Quæ revera supplicia teste Deo magis timenda sunt et formidanda quam momentaneus dolor corporis et separatio animæ a corpore. Quia tunc anima licet sit invisibilis et incorporalis, secundum nostri corporis substantiam, simul cum corpore punitur, et supplicia sentiet sempiterna, cum quo peccaverat prius, cum esset in hoc sæculo.

Nonne duo passeressæ veniunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Satis igitur abundeque Magister veritatis suos evidentissimis instruit exemplis ne timeant in præsentiarum, et ideo adhuc exaggerat Dei providentiam, sine qua nihil accidit in terra, quia ipse est virtus et potestas. Ac si dicatur, si parva animalia et vilia absque Deo auctore non cadunt in terra, sed in omnibus est illi potestas et providentia, ita in minimis ut quæ peritura sunt, non sine Dei pereant voluntate : vos qui æterni

estis, non debetis timere quod absque Dei providentia viratis. Nam et iste sensus jam supra præmissus est, ubi ait : *Respicite volatilia cæli quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horreis, et Pater vester cælestis pascit illa. Nonne magis vos plaris estis illis?* Seu cætera quæ sequuntur. Verumtamen quia Paulus ait : *Nunquid non de bobus cura est Deo?* (1 Cor. ix, 9.) Recte quæritur quomodo etiam minima quæque Dei regantur providentia, si de his nulla est cura Deo; vel quomodo ad voluntatem ejus manent aut decidunt, si non reguntur arbitrio? ubi, prudens lector, rogo, quod jam olim a majoribus præmonitum est, cave superstitiosam intelligentiam, et ne dicas : quomodo avium et bestiarum ipse per se Deus, etiam et muscarum, seu rerum omnium disponat eventus? Quinimo crede veraciter, quod sic omnia formavit et condidit, ut essent singula in sua conditione præscripta ac disposita, legibusque naturarum devincta. Quod quia semel voluit, et permanent omnia, et finiunt ut voluit omnia. Solus autem in hoc mundo homo ad imaginem Dei creatus, ampliori gratia sublimatus, ita ut filius vocetur Dei, jugi providentia gubernatur et cura pietatis disponitur. Unde quia de illis non curat **506** Deus ad æterna, omnino in prima conditione manent, qua voluit et disposuit ut manerent et essent. Solò autem homini propter quem cuncta creavit, ut ad æternam perveniat gratiam impendit, et beneficia præstat, nec non et providentia regit. Cætera vero omnia, ut dixi, sic accidunt et recidunt, ut ipse voluit et disponit. Et ideo nihil sine voluntate ejus fit in terra, etiam nec in minimis, sed omnia ejus aluntur beneficiis ac subsistunt, et vestiuntur rerum operimentis. Quapropter, o homo ratione prædives, superstitiosa devota, et modos loquendi simpliciter intellige. Nolo tibi tribuas, tuæque naturæ, ut Scripturas ad tuum redigas intellectum, sicque tibi omnia assignes, ut Deo nihil tribuas, a quo sunt omnia. Hæc idcirco longius peroravi, ne mens sua decipiatur ignavia, quam divina virtus tantis adhortatus documentis et gratia, tantisque illustratur beneficiis. Porro quod ait : *Duo passeret asse veneunt*, ideo dicit, quia sic erat consuetudo in templo, ut passeret et reliqua quæ in sacrificiis offerebantur venalia essent, ut advenientes de singulis civitatibus parata omnia haberent. Sed evangelista duos tantum ideo videtur dixisse passeret asse mercari, quatenus intelligeres, ista tam vitia non sine Deo esse, aut interire, multo magis tibi corpus et animam non deperire; cum pro istis assis distrahitur, pro te Christus Dei Filius sit venundatus et peremptus. Adhuc autem ad Dei providentiam commendandam, et timorem pellendum, proponit quod etiam nostri capilli omnes Deo numerati sint. Ubi ineffabilem et incomprehensibilem de nobis multiplicat et commendat curam. Sed miseri et vani, qui semper beneficia Dei et immensitatem sapientiæ ad calumniam vertunt promissorum, dum dicunt quod superflue decisi capilli, aut quotidie

A defluentes, reparandi promittuntur, resurrectionem carnis non credentes, et nolunt intelligere vim Scripturæ, præsertim quia non dixit : omnes reddendi sunt, vel salvandi, sed omnes numerati sunt, eo utique numero quo creati sunt. Et ut ita fatear, eodem pondere et mensura qua mensi sunt, quia ubicunque numerus est, ibi et scientia numeri demonstratur. Licet etiam adhuc velint et hoc vaniloqui reprehendere, quod superflua sit et ista dinumeratio. Quod si igitur eis superflua videtur, cogitent ne forte ejus sapientia, qua cuncta creata sunt, et ipsa superflua temere judicetur. Cui quam recte dicitur : **507** *Omnia in sapientia, deinde in mensura et pondere, et in numero tu fecisti* (Sap. xi, 21). Quod si in numero cuncta creata sunt, utique et capilli; B et quia in numero creati, vere numerati sunt. Unde quia in præscientia ejus sunt, multo magis anima et corpus, ob cujus decorem isti creati sunt. Verum in omnibus divinus Magister fidem corroborat discipulorum; quia si illa quæ decidunt et pereunt, Deo numerata sunt, et comprehensa in numero, et pondere, ac mensura qua condita sunt; multo magis corporum nostrorum nullus pro Deo pertimescendus est casus, maxime in eo quod ait : *Quia multis passeribus meliores estis vos*. Nam illa omnia post modicum non erunt, homo vero ad æternitatem vocatus semper in æternum erit. Quibus doctrinis ad fidem satis abundeque insituti, audiamus quod sequitur :

C *Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo*. Ac si diceret, quales mihi testes eritis coram hominibus, ut vita, moribus, confessione me indefessi prædicetis in terris, tali vos, apud Patrem, cujus et filii estis, testimonio in cælis commendabo. Ad hoc quippe totum valet quod præmiserat, ut in hoc testimonio fidei permanentes usque ad palmam martyrii fortiter decertarent. Quatuor siquidem modis in divinis litteris confessio dicitur, et duobus in locis. Est itaque confessio laudis, est et gratiarum actio, quæ semper fit in cælis; tertia vero confessio peccatorum, quæ nunquam proficue fit nisi in terris; quarta est, de qua hic agitur, in martyrio coram hominibus, in tempore; ut unusquisque eam recipiat coram Patre et coram sanctis angelis in æternitate. Quæ negatio vel confessio, non tantum verbis accipienda est, quam et in omnibus bonis operibus et puritate cordis. Unde e contrario Christus (Matth. xxv, 3) electis : *Venite, inquit, benedicti Patris mei*; et reprobis : *Discedite a me, operarii iniquitatis, quia nescio vos*.

D *Nolite, inquit, arbitrari, quia veni pacem mittere in terra*. Quærendum esset quod cantatum est ab angelis in ortu Salvatoris, quomodo accipiendum sit : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus* (Luc. ii, 14). Quod contrarium est huic loco; nisi quia addidit, *bonæ voluntatis*, quoniam cum ait : *Pax hominibus bonæ voluntatis*, separavit eos ab his qui sunt pravæ voluntatis. Et Dominus cum ait : *Pacem meam do vobis* (Joan. xiv, 27), solis suis

pro'atur dixisse membris, quibus pax diligentibus A Deum servatur usque in finem.

Non veni pacem mittere, sed gladium. 508 Gladium utique verbi Dei, de quo Paulus apostolus: *Et gladium, inquit, Spiritus, quod est verbum Dei* (Ephes. vi, 17). Quia Deus Spiritus est. Hic est autem gladius, qui procedit de ore Dei, utraque parte acutus. Et bene ex utraque parte acutus, quia æque perimit peccatores et impios, ut moriantur prius peccato, et deinceps melius vivant Deo: æque etiam hoc gladio verbi feriuntur qui nolunt converti et agere pœnitentiam; ut mortui Deo, male vivant perempti supplicii æternis. Ille est gladius, quo accingi incarnatus a Patre jubetur: *Accingere, inquit, gladio tuo super femur tuum, potentissime* (Psal. xlii, 4). Quo nimirum gladio, dum sibi sponsam ducit, venit B delere sibi que prosternere omnes adversarios suos. Unde sequitur:

Veni enim separare filium adversus patrem et filiam adversus matrem, et nurum adversus socrum suam, et inimici hominis domestici ejus. Nisi enim nobis hæc divisio ex usu et consuetudine jam notissima esset; valde obscura videretur hujusmodi locutio, quod Dominus, qui matrem vel patrem diligere jubet ex lege, et de dilectione ante omnia tanta taliaque ubique mandat, quid sit quod tam contraria infert, se venisse non pacem mittere, sed discordiam et gladium. Et factum est seminarium impietatis auctoritas clementissimi Salvatoris. Hinc odia in principio prædicationis ubique, hinc bella et seditiones, cum gladius Domini, id est verbum prædicationis, C cœpit dirimere inter patrem et filium, inter filiam et matrem; in tantum ut totus orbis contra se divisus desæviret, multasque persecutiones excitaret. Quoniam Magister ineffabili virtutis gladio pertingente usque ad divisionem animæ, compagum quoque et medullarum, cuncta discevit; ut ex omnibus eligeretur una Ecclesia, in qua pax requiesceret, et secerneret paleas a frumento. Unde quæso, lector, et ab exordio hujus institutionis, quam vehementis sit sermo, quam sublimia præcepta, quam ultra omnem philosophiam oratio, perpendas. Ubi respondent primis secunda, posteriora superioribus; omnia complentur omnibus, si quomodo Christus unum martyrii sui expleat corpus. Hinc in singulis sententiis una est series causarum, et contextus vel ordo narrationis. Partes quoque hujus doctrinæ partibus consentiunt, et cœnunt universa. Ita ut in hoc testimonio videatur mirabilis artifex, scrutator naturarum, etiam profunda quæque in intimis rimare visceribus; dum per gladium verbi filium a patre dividit, et filiam a matre. Grandævam quoque ætatem deserens, et semper in hoc 509 loco parentum juniores assumens. Nimirum quia senior ætas longioribus et diuturnis male assueta, vel implicata erroribus, vix aut nunquam absolvitur; quia sic est quasi a natura pessimæ vitæ longa consuetudo. Junior vero ætas facilius revocatur ad fidem, et quæ rationabilia docentur efficacius

capere probatur, et credere quam c. t. i. u. s. Non tamen ideo dictum est, ut multi ex parentibus non crederint priusquam filii, sed quod frequentius est a natura, benignus Magister intronit. *Non enim, inquit, veni pacem mittere, sed veni separare filium a patre loco scilicet, vel fide, seu moribus; dum de infidelitate convertitur ad veram fidem, de morte ad vitam, de pravitate ad rectam, quæ in Christo est, et veram vitæ viam.* Sicque fiunt *inimici hominis domestici ejus*, cum insurgunt filii in parentes, et parentes contra filios, aut nurus in socrum, seu soerus contra nurum, ita ut nulli sit luta ubique societas. Vel, *Inimici hominis*, id est Christi, qui est filius hominis fiunt *domestici ejus*, dum Judæi apostatantur a fide, qui erant amici prius. Quidam vero, quasi subtilius volentes distinguere, *inimici hominis*, prius, deinde inferunt, *domestici ejus*, ut subaudiatur erunt. Ut qui prius fuerant inimici fiant demum per prædicationem Verbi domestici Dei, sicut facta est omnis gentilitas gentium. Separatur autem spiritualiter omnis qui ad Christum venit a patre diabolo; filia, id est Ecclesia, a gentilitate sua. Nurus a socru, dum Ecclesia fidelium dividitur a Synagoga. Potest et moraliter hic locus accipi: sed hoc lectoris arbitrio ad pertractandum relinquo; quia nec nos hoc Evangelium tripliciter exponendum suscepimus.

Qui amat patrem suum aut matrem super me, non est me dignus. Profecto quia dixerat: *Veni separare filium adversus patrem*, ne putaretur sibi esse contrarius in eo quod jubet diligere patrem temperat modum, et ostendit quod non prohibeat patrem diligere vel matrem, seu cæteras affinitates: sed ut nemo pietatem parentum aut carnis præferret religioni Christianæ, quia renascimur, et adoptamur ut filii Dei simus et nominemur. Docet itaque charitatem ordinatam habere, ut primum Deum ex toto diligamus, deinde proximum sicut nosmetipsos. Quod si hi duo amores simul teneri non possunt, potius in Deum pietas tenenda est, et servanda fides. Unde in lege jussum est (Levit. xxi, 2) ne sacerdos super patre aut matre contaminaretur. Ergo in omnibus his virum evangelicum depingit Salvator, informat, et instruit. Ideo non necesse est quæ tractamus singula 510 excellentius magnificare, et latius protrahere: quia ipsa per se sunt grandia, et magnam vim habent cogitantibus ea, ita ut ab invidis et æmulis divina esse censeantur, et extorqueant necesse est veritatis confessionem. Et notandum, quod filium, quem separare venit a patre, adhuc monet, ne super Deum diligat patrem. Sicque intelligendum est, et in cæteris gradibus, ne aliquis plus quam Deus diligatur.

Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus. Ne forte putares tantum sufficere patrem reliquisse, nisi tollas et crucem, addidit, ut nec crucem satis esse crederes tollere, nisi sequaris et Christum. Unde et in alio Evangelio reperimus: *Qui non accipit quotidie* (Luc. ix, 29), quoniam non

semel sufficit ardorem fidei concepiſſe, ſed ſemper erux feranda eſt-poſt Chriſtum, ut ſemper amandus doceatur. Nam ſunt quidam hypocritarum qui crucem ferre videntur, non tamen Chriſtum ſequuntur; quia non eum corde perfecto amare videntur, dum aliud requirunt quam Chriſtum. Duobus itaque modis crux tollitur, cum aut per abſtinentiam affligitur corpus, aut per compaſſionem proximi intus afficitur animus. Quoniam ille pro nobis crucifixus eſt, et nos pro illo crucifigamur, non minus in occulto, quam et in manifefto. Alioquin *non eſt me dignus*, id eſt ut paſſionis meæ victoriam conſequatur. Hinc quoque Apoſtolus ait: *Qui ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum viliis et concupiſcentiis (Gal. v, 24). Quoniam indignus eſt gratia, qui non crucem ſuam, in qua compatimur et commorimur, conſepelimur quoque et conſurgimus, accipiens, quodammodo imitando Chriſtum fuerit ſecutus, quod eſt in novitate vitæ ambulare. Attende, diligens lector, per ſingulas ſententias quam pulcherrimus ordo prædicandi doceatur, ubi nulla evidenter inſinuat pericula præſentis vitæ formidanda, omnemque affectionem carnis religioni ſubjicit; aurum et pecuniæ ſumptus ad integrum tollit. Propterea ne forte videretur alicui hujusmodi evangelistarum gravis conditio, et quæreret timidus, unde ſumptus, unde et neceſſaria victus? Austeritatem præceptorum temperat ſpe promiſſorum, et beatitudine æternæ remunerationis. Unde ſequitur:*

Qui invenit animam ſuam perdet illam, et qui perdiderit animam ſuam propter me, inveniet illam. Nihil igitur magis habet homo quid agat, quam ut animam ſuam pro Chriſto et proximo impendat: non ſolum ut carnem, **511** in paſſionem pro ipſo tradat; verum etiam ut animam quæ magis eſt quam caro, amittere impræſentiarum gaudeat. Hæc namque eſt ipſa crux, quam ferre jubet. uſque in finem, ut ſalvus fiat. Porro anima quam invenit carnalis quiſque, præſens vita eſt; quam invenisse bene dicitur, quia ſcire aliam non curavit. Hanc ſolam ſibi ſufficere credit, hanc accepisse et invenisse gaudet; quam mavult juxta arbitrii ſui libertatem abuti, quam pro Chriſto crucifigi. Et notandum quod anima diverſis dicitur modis; ſed nil inferius in ea eſt quam vita, qua vivitur. ſolammodo cum beſtiis. Et ideo qui hanc partem noluerit amittere pro Chriſto, qua vivitur cum pecoribus, perdet illam, qua perſeſſi potuit in Chriſto cum angelis. Perdere autem eam dicit in futuro, cum jam non ſuo arbitrio perfruetur, ſed cruciatibus æternis male damnabitur. Qui vero perdiderit illam, et orucem ſuam portaverit, inveniet eam vitam, quæ angelica eſt, et præmia ſempiterna. Porro quidam aliter dixere, ut qui invenit animam ſuam et vult ſuam ſalvare, perdat eam, ac ſi imperativo modo legendum ſit, ut crucifigat eam. Et ipſe invenit eam, qui in hoc mundo perdiderit, dum detrimento brevis vitæ febus immortalitatis acquiſerit. Jam deinceps omnem austeritatem temperat mandatorum, et apoſto-

lorum magnopere exhibet præmia meritorum, dum ait:

Qui recipit vos me recipit, et qui recipit me recipit eum qui me miſit. Ita enim dicit in ſuſcipiendis apoſtoliſ, quoniam membra ſunt Chriſti, ut unusquisque credentium Chriſtum ſe ſuſcepisse gaudet. Sed quia fuere pseudoapoſtoli et pseudoprophetæ, vel falſi Chriſtiani, occurrit cogitationibus ſuſcipientium ſi nequiverint discernere, quive falſi, quive idonei ad eos venturi eſſent, tantum ut in nomine veri diſcipuli, eos ſuſcipiant. Hinc ſequitur:

Et qui recipit prophetam in nomine prophetæ, et juſtum in nomine juſti, mercedem prophetæ et mercedem juſti accipiet. Nequaquam enim de propheta vel de juſto, ſed qui recipit juſtum vel prophetam, juſti ſeu prophetæ mercedem accipiet. Secundum quod Apoſtolus ait: *Qui dat ſemen ſerenti, et panem ad manducandum præſtabit, et augebit incrementa frugum juſtitia (II Cor. ix, 10).* Sed ſi lector alius velit conſiderare, omnia hæc in quibus hospitalitas humanitatis commendatur, magnum et evidens oſtendunt ſacramentum. Jam enim ſupra periculum non recipientium eos protulerat, cum excuſſi pulveris teſtimonio denunciari juſſit; nunc vero recipientium meritum ultra ſperati officii gratiam, commendat **512** et docet in ſe conſistere medietatis officium qui cum ſit receptus a nobis atque ille quia natus ex Deo ad nos venit, Deus per illum tranſuſus in nos eſſe creditur. Hinc itaque qui apoſtolos et ſanctos Dei miniſtros recipit, Chriſtum recipit; qui vero Chriſtum receperit, Patrem Domini, qui in Filio eſt, recipit. Quia non aliud in apoſtoliſ recipit quam quod in Chriſto eſt, neque in Chriſto aliud eſt, quam quod in Deo eſt; per quæ omnia non aliud eſt apoſtolos vel miniſtros Dei recepisse, quam Deum quia et in illis Chriſtus, et in Chriſto Deus eſſe creditur. Sicque ſit ut Mediator Dei et hominum homo Chriſtus Jeſus omnia in ſe habeat. Deum ſcilicet caput et membra corporis ſui, et per hoc in membris ſuis jure ipſe recipitur. Sed ſi in Apoſtolo ipſe recipitur, eos tantum quaſi digito demonſtravit, cum ait: *Qui vos recipit; cæterum omnes alios excluſit.* Quoniam in apoſtolo ipſe Chriſtus ſuſcipitur, in propheta merces prophetæ repromittitur, ac ſi honor horum duodecim apoſtolorum commendetur, quos vicarios Chriſti jure vocamus, prophetarum vero ſuſcipientibus merces juxta officium prophetæ repromittitur, et juſti ſimiliter, quaſi cooperatoſibus prophetarum et juſtorum. Cum poteſt fieri ut pseudopropheta, et juſtus qui videtur non juſtus, ſed falſus et pravus inveniat. Tamen ſi ultra duodecim apoſtolorum numerum nemo recipiendus eſſet, nemo apoſtolum Paulum recepisset, et ſi non niſi verus propheta et verus juſtus, magna difficultas eſſet. Nunc autem hoc uno temperavit vocabolo cum ait: *In nomina prophetæ, aut in nomine juſti, inſinans non perſonas ſuſcipiendas eſſe, ſed nomina officio-*

rum, et mercedem non perdere suscipientis licet indignus fuerit qui susceptus est, donec zizania mista cum tritico, magna tamen exhortatio data est suscipientibus. Porro de apostolis non ait in nomine apostoli, aut in nomine Christi, quoniam superfluum esset. Nam apostolus Græce Latine *missus* dicitur; missus autem Christi nemo recte dicitur, nisi a Christo sit missus, unde qui apostolum suscipit, eum utique suscipit a quo missus est; et ideo, in nomine Christi eum quia venisse credit, recte ipsum suscepisse dicitur, propter quem eum suscipit, et in quem credit.

Quicumque, inquit, potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Hoc quippe est quod supra dixerat: *cuicumque dederit tantum fideliter in nomine veræ religiositatis, quia non perdet mercedem veræ religionis.* Unde cum de maximis præceptorum mandat, pervenit usque ad **513** minimum, id est usque ad potum et calicem aquæ frigidæ. Qua sicut obviant in singulis calumniatorum fraudibus, ita et in hoc excusatorum prævenit defensionibus, ne forte aliquis diceret: *Paupertate prohibeor, tenuitas rerum me retinet ut hospitalis esse nequeam; quam excusationem levissimo delevit præcepto, dum insinuat calicem aquæ frigidæ promptissimo porrigendum animo.* Hinc quoque frigidæ dicit, et non calidæ, quia in calida fortassis aliqua excusatio esse posset paupertatis, nunc autem in manifesto est, quod in nullo excusari potest officium benevolentiae et pietatis. Quia *Deus non irridetur, et quæcunque seminaverit homo, hæc et metet* (Gal. vi, 7). Mira omnipotentis Dei doctrina sic omnia persequitur, ut in nullo defraudetur merces boni operis, in nullo excusatio habeat locum impossibilitatis, si non fuerit præstitus honor nomini discipuli Christi quamvis minimi. Quia probra de se fallentis, non lædunt officiis pie obsequentis; cum merces secundum dantis fidem recompensatur a Domino, et non secundum accipientis mendacium. Et notandum quod per calicem aquæ frigidæ, non inania demonstrat esse singula, quamvis levissima pietatis officia: verum sicut sunt summa recompensata quæ sunt pro Domino in summis; ita etiam et minima in minimis, ita ut in nullo evacuetur merces boni operis. Licet quidam velint solummodo in membris Christi, hos diversos officiorum gradus accipi debere, pro quibus susceptis, aiunt tantummodo remuneratio promittatur; de improbis vero et falsis fratribus quamvis officiosissime susceptis aiunt, quod nulla sit retributio. Unde Dominum in iudicio dicturum affirmant *quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40). Quod hic satis apertius declarat cum quilibet ex fide in nomine suscipitur prophætæ, aut iusti vel discipuli, quia non perdat mercedem iustitiæ, juxta illud Psalmistæ: *Dispensit, dedit pauperibus, iustitia ejus manet in sæculum sæculi* (Psal. cxl, 9). Fit namque quisque justus ex honore iustitiæ, dum consumatur iustitia in nomine iusti ex fide.

(CAP. XI.) *Et cum consummasset Jesus præcipiens duodecim.* Perfectionem apostolicæ doctrinæ insinuat ab eo loco ubi ait: *Messis quidem multa, operarii autem pauci* (Matth. iii, 37). Ergo quod sequitur, *Transiit inde*, id est a domo in qua longe supra duodecim sanati sunt ut doceret et prædicaret in civitatibus eorum. Ad has igitur venit civitates quas paulo post increpat, et quibus exprobrat, post interpolatam Joannis, ac si fabulam quod **514** non crediderint ad signa et prodigia quæ facta sunt in eis, et ad prædicationem ipsius Salvatoris. Sequitur:

Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi. Quia Christus cum audisset quod Joannes traditus esset, accessit in Galiliam, ad quem jam de carcere mittens discipulos suos ait illi: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* Non quod ille Christum ignoraret, quem omnibus digito ostenderat dicens: *Ecce Agnus Dei* (Joan. i, 29, 36), et super quem viderat Spiritum in specie columbæ descendentem et manentem. Nec non et de quo audierat: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui* (Matth. xvi, 5). Sed sicut in Græco reperimus quod nostri non habent codices, cum tingeretur aquis Jordanicis, lux, inquit, magna circumfalsit de aqua, ita ut timerent omnes, id est circumstantes. Ex quibus omnibus satis colligitur non eum ignorasse, quem venturum prius, ut præco nuntiarat; advenientem et consistentem inter turbas ut propheta agnoverat, ostendit; porro adeuntem ut confessor veneratus est, de quo dixerat: *Post me venit vir, qui ante me factus est, cuius non sum dignus corrigiam calceamenti solvere* (Joan. i, 27). Unde igitur tam abundanti ejus scientiæ error obrepsit, ut nesciret quem tot indicibus, docente intus Spiritu sancto cognovit, et præconiis declaravit: nisi forte spiritu prophetiæ ex parte tactus fuit, ut eum Dei Filium sciret, et multa de illo nesciret; et parte vero necdum tactus erat, et ideo de illo fideliter interrogat nonnulla quæ nesciebat. Hincque signanter ait: *Tu es qui venturus es, et non ait, qui venisti.* Non enim ignorabat se Dei Filium baptizasse, sed ignorabat forte, si ipse per mortem mundum redempturus esset, et ad inferna pro suis descensusurus. Et ideo ait: *An alium exspectamus?* Ac si diceret: *Sicut te prædicans annuntiavi in terris, utrum sic ad inferna iturus nuntiabo illis, ut te exspectent quandoque esse venturum.* Alioquin credi non potest quod in carcere positus pro iustitia et veritate, Spiritus sancti gratia, qua repletus fuerat, sit privatus; cum apostolis idem Spiritus sanctus virtutis suæ lumen esset in carcere similiter pro Christo positus, ministratus. Verumtamen quamvis ita recte accipi possit ut monstravimus, Domini et Salvatoris responsio, aliud intelligere nos cogit, qui non ad ea respondit quibus interrogatur verbis. Hinc liquido constat, quia Joannes non sibi tantum interrogat quantum discipulis quos ad Christum dirigit, sic quippe interrogat, quomodo **515** Salvator ubi positus sit Lazarus, ut qui locum sepulcri indicabant, saltem sic pararentur ad fidem cum viderent mor-

num resurgentem. Noverat enim præcursor et propheta Domini quod discipuli ejus hactenus superbirent adversus Dominum, et haberent aliquid contra eum mordacitatis, ex livore et invidia, quod supra ostensum est, evangelista referente: *Tunc, inquit, accesserunt discipuli Joannis, dicentes: Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant (Matth. ix, 4).* Et alibi: *Magister cui tu perhibuisti testimonium ad Jordanem, ecce discipuli ejus baptizant et plures veniunt ad eum (Joan. iii, 26).* Quasi dixerint, invidia stimulat, nos deserimus et ad illum turba concurrat. Quæ omnia plenissime sciens beatus præcursor, formavit, non sibi, ut dixi, sed illis, ac si fabulose, interrogationem mittens per eosdem quos obtraxerat livor invidiæ, ut amplior intelligentia, et efficacia major sentiretur in eodem facto expressa, quatenus ipse propheta in hoc conditionis suæ genere prophetaret, et discipulorum suorum ac si providus Magister sanaret vecordiam. Quia in ipso Joanne forma legis erat, lex enim Christum annuntiavit, et remissionem in eo ipso prædicavit, regnumque cælorum spondit. Nam et Joannes hoc totum opus legis explevit; hinc cessante jam lege, quæ pro peccatis plebium inclusæ tenebatur, et populû vincula vitii, ne Christus possit intelligi, quasi vinculis et carcere retrusa tenebatur. Propterea ergo ad Evangelia contuenda lex mittit duos ex discipulis suis, scilicet Scribas et Phariseos, ut infidelitas fidem non minus factorum quam dictorum contempletur, ut quod intra eam peccatorum fraude sit colligatum, per intelligentiam evangelicæ libertatis ablatur. Tali igitur Joannes exemplo, et mirabili magisterio Spiritus sancti usus, quasi artificis ingenio, et prophetiam texit in facto, et discipulorum consultit ignorantia, ut scirent non alium a se prædicatum quam Deum. Idcirco ad opera ejus contuenda discipulos suos misit, ut auctoritatem dictis illius, et præconiis ejus, opera conferrent, ne Christus jam alius expectaretur, quam cui testimonium opera Deitatis præstitissent. Unde plenissime datur intelligi quod eodem spiritu Joannes erat plenus, qui super Christum requieverat totus, et ideo Christus totum prænoicit, ad quod miserat eos Joannes, et Joannes nihil dubitavit de Christo, cui omnia cordis secreta patent. Hinc quoque, ut dixi, non ad verba **516** interrogantium respondit, sed signa Deitatis ostendit.

Ite, inquit, dicite Joanni quæ audistis et vidistis. Ut ipsi sibi testes essent propriæ conscientia, ad quod eos magister eorum miserat; quibus arbiter omnium secretorum, non ad verba, sed ad intentionem mittentis, et ad scandalum nuntiorum respondit: Cæci vident, ac si diceret: Ite, dicite Joanni quia ego sum de quo propheta dicebat: Deus veniet ipse et salvabit nos (Isa. xxxv, 4); et alibi: Ipse infirmitates nostras portabit (Isa. lxxxiii, 4); nec non et illud: Tunc aperientur oculi cæcorum; claudi ambulant (Isa. xxxv, 5). Quia in eodem propheta dictum est (Isa. xxxv, 6): Tunc saliet claudus sicut cervus. Ac deinde: Surdi

audiunt, ex quo sequitur, quin surdorum aures patebunt. Porro quod ait: Pauperes evangelizantur, ipsi utique pauperes, de quibus dictum erat: Evangelizare pauperibus misit me (Luc. iv, 18); ut intelligeres inopes, seu, quod magis accipiendum est, spiritu pauperes; ut nulla videretur distantia prædicandi inter nobiles et ignobiles, inter divites et egenos.

*Et beatus, inquit, qui non fuerit scandalizatus in me. Ipsorum ergo, ut dixi, conscientiam percudit, vel eorum omnium qui de morte Christi dubitant, quia etsi mortuus est ex infirmitate carnis ut ipse voluit, vivit tamen ex virtute Dei. Idcirco tam eos qui missi fuerant, quam omnes vult sanare ab scandalo infidelitatis; quibus si non fuerint scandalizati beatitudo repromittitur. Alioquin in his dictis vel factis discipuli Joannis plus admirari poterant quam scandalizari; neque jam aliquid in Christo erat gestum unde Joannes scandalizaretur, ut ei talia mandaret. Quinimo eisdem loquitur discipulis ad quos missi fuerant ut sanarentur: non solum ipsi, verum etiam omnes quibus evangelizata erat a principio decursi sermonis mors Christi et passio crucis, sic ait: Qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam, et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus (Matth. x, 38, 39). In quibus quia in Domino universitas passionum conveniret, et futura esset crux ejus plurimis in scandalum, propterea eis qui perseveraverint in fide sine scandalo, beatitudo repromittitur. Unde videtur eosdem nuntios ab exordio præteriti sermonis inter discipulos Christi semper fuisse, ubi prius cæci sunt illuminati et claudi, nec non et pauperes evangelizati, et ad referenda omnia usque ad mortem plenissime instructi. Sed quæ interrogata sunt, quæve responsa ne possent Joannis suspicari **517** infamiam vel suspicionem, tanquam in aliquo scandalizatus esset de Christo, ait benignissimus Jesus ad turbas de eo:*

Quid existis in deserto videre? arundinem vento agitatam? Et hoc quasi fabulose loquitur. Nam per desertum certe, aut ipse locus in quo erant, designatur, aut forte, quia ipsi Spiritu sancto vacui erant, in quo habitatio Dei ulla necdum erat. Unde increpantis affectu potius, quam confirmantis hæc loquitur. Ac si diceret: Ut quid existis videre hominem cogitatione Dei vacuum, et veluti calamum, imundorum spirituum flatu huc illicque vagantem? Hæc idcirco ita dixisse creditur, ut et Joannem miris efferret laudibus, et eos, quorum corda introspererat, redigeret ad soliditatem fidei de Joanne, quod non lenitate mentis de eo ambigeret, quem antea prædicarat; aut forte vanis eorum cogitationibus respondit: ne videretur invidiæ stimulis contra Christum agitari, quasi de prædicatione sua vanam seclaretur gloriam. Verumtamen quidquid turbæ cogitaverint de Joanne, miris eum circumscribit laudibus, quod nec calamo similis esset inter medios fluctus, et aurarum anfractus, ut ullis impulsionibus fidei moveretur, nec vacuus intus esset rore Spiritus sancti, neque mollibus vestitus.

Quomam ecce, inquit, equi mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Quasi diceret: Non ex prædicatione sua vanam captat gloriam, neque vitæ sæculari blanditur, ut mollibus vestiatur, sed potius vos quærit, qui quasi arundo intus vacui, exterius huc illucque flexibiles fulgetis. Nam quatuor modis in Scripturis sacris arundo vel calamus dicitur. Aliquando dicitur pro verbo sacri eloquii, quod manat et influit, ut est: *Lingua mea calamus scribe velociter scribentis (Psal. XLIV, 2).* Aliquando doctoris peritia designatur, ut est: *In cubilibus in quibus prius dracones habitabant, oriatur viror calami (Isa. xxxv, 7).* Aliquando nitor gloriæ sanctorum, ut: *Fulgebunt iusti, et sicut scintillæ in arundinetis discurrent (Sap. III, 7).* Quod arundinetum ipsi erant ad quod Dominus loquebatur fluctuantem. Interea quæ prius audierant a Joanne, et cætera quæ de eo multis protulerat præconiis. Et nunc audiebant interrogantem: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Ergone in his fluctibus auditores Christi remanerent, firmat eos etiam de Joannis exemplo, quod non interius vacuus, quod non exterius siccus, quod non sectator mollitiei, et adulator regum **518** terrenorum fuerit. Insuper addidit quod majus est:

Aut quid existis videre? Prophetam? dico vobis etiam plus quam prophetam. Postquam igitur ab errore animi eos revocavit, mox infert, quomodo vel qualem eum credere deberent. Prius siquidem depulit errorem, tum demum adhibuit veritatem. Et quod ergo plus quam propheta fuisse dicitur, manifestum est quare dicatur. Quia ipsi licuerit prophetare Christum, deinde quod nulli alteri prophetarum, videre, et digito demonstrare, nec non etiam manibus baptizare: unde non minus opere quam et nomine jure plus quam propheta est. Quoniam prophetæ officium est futura prædicere, hic autem, quem prædixit venturum, præsentem extensa manu ostendit. Nonne vero quam magnus sit, voce divina insinuat, cum ait: *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam (Mal. II, 7).* Sed et Malachias ex Hebræo qui angelus interpretatur, hunc prænuntiat in persona Spiritus sancti angelum esse futurum, non quod Joannes angelus fuerit, in naturæ societate, sed ex officii participatione. Nam et angelorum nomen non naturæ, sed officii est. Porro facies Christi ejus cognitio est, sicut et Christi facies Patris, per quem Pater cognoscitur, ante cujus faciem Joannes venire, ut cognoscat Christus longe ante prænuntiat.

Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista. Fortassis ergo, ut dixi, quia missus est ex officio angelus ante Deum, ne forte existimaretur super humanam naturam esse et plus quam homo, ideo mox temperavit sententiam, et inter natos mulierum eum annumeravit. Ita tamen ut inter eos etiam intelligatur qui ex viri femineque coitu generantur, et non Christo qui est ex virgine sine complexu viri genitus, coæquetur. Sic quippe divinus arbiter, inter utrumque sententiam temperavit, et ut monstraretur quid erat et ne ultra

putaretur quam homo, quam non erat nisi qui missus in angeli potestate viam parabat homini Deo. Verumtamen recte adhuc quæritur si major fuerit Joannes Elia, in cujus spiritu et virtute venisse dicitur. Aut si major credendus sit Elisæo, in quo *duplex spiritus.* Eliaë requievisse dicitur (*IV Reg. II, 9*). Quod valde a nobis temerarium est definire, nisi forte ideo major jure dicitur Elia vel Elisæo qui præcedit, in spiritu et virtute Eliaë (*Luc. I, 17*), quo ille venturus est in finem **519** sæculi. Nam eo modo major fortasse accipitur. Unde non ait, sequetur, licet Elia ante fuerit, sed præcedet; qui forte cum venerit, tanto majorem quam prius gratiam habebit, quanto et agonem habiturus est fortiorem. Interea non cum prophetis et patriarchis, vel cunctis B Salvator prætulit hominibus, sed exæquavit cæteros Joanni. Hinc ergo est quod sequitur:

Qui minor est, inquit, in regno cælorum, major est illo. Quamvis eum angelum dixerit, tamen major est illo, in regno cælorum, qui post agones et bella pii certaminis, jam cum Deo est, et victor ad cælos ascendit, istiusque vitæ variis evasis ludibriis, quam his qui adhuc inter dubias sui agonis pugnas, dubius militat, et desudat ex eventu. Nonnulli, quia angelum eum dixerat, de angelis id dictum accipi debere, dixerunt. Ac si dicatur, quod angelus quilibet in regno cælorum, quamvis minor præ cæteris, quia videt faciem Patris, major est Joanne, etsi extremus in officio sit a natura. Unde recte quæritur quia angelus natura antecellit, utrum meritis et gratia hominibus sanctis demum coæquabitur in gloria, quanquam hic nullus audeat præsumere de se, nisi etiam eorum indigeat suffragiis, quorum ubique protegimur auxiliis. Unde David in Psalmo: *Immittet angelos Domini, inquit, in circuitu timentium eum, et eripiet eos (Psal. xxxIII, 8).* Ille utique, *magni consilii angelus*, mittit administratorios spiritus suos, et facit eos angelos dum ad nos veniunt, propter eos qui hæreditatem sunt accepturi salutis. Sed de hoc temere judicare non oportet, vel quantum ipsi inter se differunt, vel etiam quantum summi sanctorum eorum debeant coæquari sublimarive societate. Verumtamen beata et gloriosa Virgo Maria, jam ex auctoritate ecclesiastica et traditiæ sanctorum Patrum, ubique canitur et prædicatur super choros angelorum gloriosissime exaltata. Interea (ut ita fatear) non natura, sed dono et privilegio divinæ gratiæ, quoniam eodem verbo quo cæli, firmata est, et eodem Spiritu repleta, quo virtus eorum et potestas, amplior prædicatur. Quidam dixere quia Christus, qui tunc ætate adhuc et fama minor videbatur in carne, major erat illo in regno cælorum, in præsentem scilicet Ecclesia, quæ jam erat in apostolis certe aut quam ipse supra regebat in cælis.

*A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc regnum cælorum vim patitur, et violenti **520** diripiunt illud.* Singulæ benignissimi Salvatoris sententiæ, quia sunt gravide mysteriis et plenæ sacramentorum

doctrinis, decrevi de singulis pertractare. Sed quia materia vincit loquendi peritiam, quia ex omnibus non possum petentibus condignum opus efficere, saltem brevissime imaginem veritatis ostendam. Et si nequivero principalem de omnibus quam authenticam vocant præstare vocationem, elaboro tamen ut vel scire cupientibus sensum evangelistæ, verbis etsi ineruditis, absolvam. Unde cum perpendo quod dictum est : *A diebus Joannis usque nunc regnum cælorum vim patitur*, miror valde quid velit innuero. Quia etsi ab eo baptismus et pœnitentia per quæ regnum cælorum diripitur, primum prædicata est, quid sit quod ait : *Usque nunc*, satis obscurum est. Quia cum ait : *a diebus Joannis Baptistæ usque nunc*, quasi duos illud rapiendi posuit terminos. Quod si nec post, nec ante, quispiam illud diripuit fide, vana fuit omnis patriarcharum et prophetarum spes, vana et in Christo æternæ vitæ repromissio. Verum quod ante prædicationem pœnitentiæ quam Joannes annuntiavit, nec ante baptismum quem exhibuit, ullus sanctorum regnum cælorum percepit, quoniam, sicut Salvator ait : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum cælorum* (Joan. iii, 5) : unde liquido constat, quod ex eo regnum cælorum violentiam passum est, ex quo credentibus in æ, Christus januam paradisi patefecit. Sed quærendum quid est quod dicit : *Usque nunc*? Nunc autem scimus quia adverbium præsentis temporis est. Quod si a diebus Joannis regnum Dei usque ad illud tempus hæc violentiam passum est quando Christus hæc loquebatur, et non ulterius, ergo omnes exclusit a regno Dei qui ante vel post in Christum crediderunt. Nisi forte aliqua intelligenda est violentia, quæ tunc temporis viguit, nec tamen alio in tempore, cum hæc violentia, nulla nisi fides in Christo, *Quæ per dilectionem operatur* (Gal. v, 6), alia fuit. Idcirco quod dicit Salvator : *Usque nunc*, utique usque ad se illud tempus intelligi voluit, quia ipse semper, heri, et hodie, id est et nunc dum præsens sæculum currit, et ideo nec ante ipsum quem Joannes prædicavit et ostendit digito, nec post ipsum, qui semper in tempore præsens est ubique idem regnum cælorum ulli aperitur. Interea violentia qualis quantaque sit, qua violenti regnum **521** cælorum diripiunt, jure quæritur, quia omnino magna et mirabilis est. Mira siquidem vis est ut peccator homo, regnum supernorum civium, quod non habuit per naturam, adipiscatur per gratiam; et homo terrenus de limo terræ formatus consequatur æternam et angelicam vitam. Quid ergo violentius esse potest quam cælum acquirere per virtutem, quod nunquam tenuimus per naturam? Nam ut rerum exigit natura potior semper vim infert, et minor est, cui vis infertur. Hinc quoque ab exordio sermonis Christi construitur fidei murus, et propugnacula præparantur, quibus omnis violentia fidei armatur, ut diripere possit, gratis quod offertur. Cæterum apostolo Judæorum Joanni non creditur. Auctoritatem Christi opera non merentur. Cruz

A futura scandalum erat pene omnibus. Prophetia Joannis finitur. Lex in Christo completur, deinde prædicatio concluditur. Porro spiritus Eliæ in Joannis voce præmittitur. In illo vetera terminantur, nova incipiunt. Unde velim perpendat quisque fidelis quænam vis major esse potest, quam quæ facta est, dum Christus Judæis prædicatur, et mox a Gentibus suscipitur et cognoscitur. Judæis quidem nascitur, et diligitur a gentibus. Sui eum respuunt, alieni diripiunt. Proprii insectantur, complectuntur inimici. Hæreditatem gentilitas a Deo aliena expetit; familia rejecit. O mira Dei virtus! *Quam incomprehensibiles sunt viæ ejus!* (Rom. xi, 33.) Testamentum promissæ hæreditatis filii repudiant, et servi ex fide promerentur illud accipere. Hinc igitur est quod dicitur, quia *Regnum cælorum vim patitur, et violenti diripiunt illud* (Matth. xi, 11). Quia, ut quidam ait, gloria Israel patribus debita, a prophetis nuntiata, a Christo oblata, fide gentium occupatur et rapitur.

B *Omnes, inquit, prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt*, quod non surrexit major inter natos mulierum. Idcirco jure limes est ipse legis et prophetiæ, ex quo etiam quasi proprio utitur privilegio. Et notandum quod ait : *Omnes prophetæ*. Nunquid et eos hoc verbo complectitur qui post adventum fuerunt Christi? Sed proprie de prophetantibus Christi adventum dicit; quanquam et hi qui post fuere non nisi usque ad Christum et de Christo prophetaverunt. Legis autem unum est nomen, sed tripartitam habet intelligentiam; quia prima pars legis est de Deo, secunda vero pars ejus est in præceptis **522** agendæ vitæ: deinde tertia in neomeniis et sabbato, in escis variis et circumcisione, nec non et in variis sacrificiis. Quam sane partem dicit pro toto usque ad Joannem prophetasse; quoniam quidquid in eisdem est præceptis et ænigmatibus, non nisi futurorum prophetia est. Reliqua vero omnia legis venit Christus non solve, sed adimplere. Implentur autem illa quæ semiplena sunt, ut Deus Trinitas ex lege intelligatur; præcepta vero agendæ vitæ, ut amplius compleantur, sicut est, non irascaris, etc. hujusmodi. Ultima vero pars significandæ vitæ tunc impleta est, cum Christus qui per eam figuris et ænigmatibus reponissus est, jam venisse in carne, per eam ubique præfiguratus monstratur. Et notandam quia lex prophetia est; quoniam sicut Paulus ait ad Hebræos : *Multifarie multisque modis olim Deus patribus in prophetis locutus est* (Hebr. i, 1). Aliter tamen rebus, aliter verbis. Sed rebus et verbis una dicitur facta futurorum usque ad Joannem prophetia.

Quod si vultis, inquit, scire, Joannes ipse est Elias. Quæ nimirum sententia nisi esset multis sanctorum Patrum jam declamationibus serenata videretur valde obscura, in tantum ut quidam non minus hæreticorum quam philosophorum voluerint asserere, animas iterum ad corpora redire, et per diversa se invicem comitari debere. Quod sane catholica fides non recipit. Propterea non in persona

Joannis idem qui Elias, sed in Spiritu et gratia unum sunt etiam et in præconio veritatis. Sequitur:

Qui habet aures audiendi audiat. Quam profecto sententiam ubicunque Spiritus sanctus proponit, mysticam monet requirere intelligentiam, tam in Evangelio quam in Apocalypsi Joannis. Spirituales siquidem aures requirit, dum dicit: *Qui habet aures audiendi audiat* (Apoc. ii, 17). Quis igitur tam imperitus idiota et indoctus, qui nesciat hominem interiorem esse et exteriorem, qui nesciat animum intus habere aures cordis? Nam vox exterior aurem pulsant corporis, cum tangit et verberat aerem sitque vox, et influit tangitque aures, ut moveatur auditus: sicque profेरente Spiritu sancto quæ divina sunt, mens nostra intus simul audit et videt. Cujus nimirum videre, intelligentia est; et intelligere recte, sensus est consummatus. Et sicut exterior vox hominem permovet ad auditum: ita divina interius animam docet et erudit **523** cum suis ipsa quæ Dei sunt, percipit auribus. Sed quia rari sunt qui has intus habeant aures, idcirco vigilanter requirit inter innumeros: *Ut qui habet aures audiendi audiat.* Quas nemo habere poterit, nisi cui datum est eas ut habeat. Sed talis videat etiam ne in vacuum gratiam Dei percepisse videatur, sicut hi fecerunt, de quibus subditur:

Cui autem assimilabo generationem istam? Similis est, inquit, pueris sedentibus in foro, qui clamantes cœqualibus suis dicunt: Cecinimus vobis et non saltastis, lamentavimus, et non planxistis. De his autem videtur dicere, remissis ad Joannem duobus discipulis, ad quos continuatim dubitantibus de illo, locutus est. Quinimo in eorum specie, omne genus Judæorum quorum corda, nimia prenebantur infidelitate, culpatur. Verumtamen de ludo puerorum et lamentantium consuetudine, miram egregius Magister proverbialem proponit similitudinem. Est autem quibusdem in locis consuetudo, ut aiunt, duos inter se constituere ordines, quibus vicissim aliquando quod volunt laudant, aliquando threnos inculcant, suis conclamantes æqualibus. Unde Dominus hanc suis auditoribus congruam innoxia correptionis sententiam. Quia totus hic sermo, infidelitatis opprobrium est, et de affectu superioris querimoniarum, descendit quam pulchre ad cantantium voces modus aptatur saltantium, et ad lamenta plangentium, juxta simplicitatem sensus. Quia et cantibus plausus convenit lætitiæ, et lamentis, planctus compunctionis. Non in lamentis, et bona recitantur eorum quos plangunt, et casus diræ infelicitatis, sicut Jereniam fecisse legimus in Lamentationibus suis. Et propheta alius lamentatrices jubet evocare ad planctum, quæ majores in populo excitent fletus. Porro quod ad cantum saltare conveniat, docet David, dum chori hinc inde psalmos dicerent, et ipse ante arcam subsiliens, etiam nudus saltaret. Unde de his, non libera nobis datur facultas intelligentiæ. Sed quidquid dicitur de pueris et generatione, quam objurgare

A propter duritiam cordis videtur, totum ad Judæos et ad Christum ad prophetas et apostolos, qui pueri vocantur, propter innocentiam, referendum est. Quoniam pueri isti qui sedent in foro, ii sunt de quibus Isaias loquitur ex persona Christi: *Ecce ego, inquit, et pueri mei, quos mihi dedit* **524** *Deus* (Isa. viii, 18; Hebr. ii, 13). Et in Psalmis: *Ex ore infantium et lactantium perfecisti laudem* (Psal. viii, 3). Sed et illud: *Testimonium Domini fidele sapientiam præstans parvulis* (Psal. xviii, 8). Isti ergo sunt parvuli seu pueri, in foro sedentes qui venalia lucra Christi exercent. Qui margaritas in foro ferunt et lapides pretiosos, qui aurum et argentum eloquiorum Dei, venale proponunt. Denique lac et vinum, etiam sine argento, et sine ullo pretio juvenibus gratis offerunt. Nam ubi Latine dicitur *in foro*, Græcus habet *ἐν ἀγορᾷ* quod significantius dicitur, ita et est locus ubi multa venalia sunt. Et quoniam populi Judæorum, semper auribus prægravati, audire noluerunt, ideo non tantum locuti sunt ad eos prophetae et apostoli, verum etiam exaltaverunt ac si tuba vocem suam, et clamaverunt dicentes: *Cecinimus vobis et non saltastis* (Matth. xi, 17), id est provocavimus vos ad nostrum canticum, et nihil opere manuum respondistis. Prædicavimus Christum venturum in carne et non creditistis. Et notandum quod omnia virtutum prædicamenta una harmonia est, et una melodia dulcissimi cantus; nec non et prophetia de Christo tuba salutis. Lamentati sumus et vos ad pœnitentiam provocavimus; nec hoc quidem facere voluistis. C Sprevistis itaque utramque prædicationem, tam piæ exhortationis ad virtutes, quam pœnitentiæ post peccata. Quid enim durius in utroque genere, cum nec mens bonis provocatur ad melius, blandimentis, nec comminatione pœnarum, expavescit ut revertatur, ne forte deinceps obligata peccato, male vivat in pœnis. Quam sane sententiam Salvator, ad quid proposuerit, apertius insinuat.

Venit, inquit, Joannes, non manducans neque bibens. Et hoc est quod ait, Lamentavimus vobis, quia habitus illius et parcimonia victus, nihil aliud quam lamenti forma et pœnitentiæ fuit. Non quod non manducaverit Joannes et biberit, sine quibus impræsentiarum nemo vivit, sed quia communes hominum cibos et superfluos ac non necessarios vitæ nunquam comedit. Insuper vinum et siceram non bibit, qui ab omni potu quo inebriari potest abstinuit. Deinde venit filius hominis habitum lætitiæ habens, quod est dicere cecinimus vobis. Venit siquidem manducans cum publicanis et peccatoribus, in conviviis omnium ciborum alimenta vobiscum sumens, et tamen sic non placuit vobis, ut ad ejus cantica **525** lætitiæ, operam daretis piæ jucunditatis, ac si patenter dicat: Quod si jejunii mœror et abstinentia victus placet, cur Joannes displicuit vobis? Et si lætitia, atque uti omnibus cibis, cur Christus non placuit vobis?

Justificata est, inquit, sapientia a filiis suis. Ac si

diceret, quia vos nolulistis recipere disciplinam, ego qui Dei summi sapientia sum, comprobatus et acceptus sum ab apostolis meis et discipulis. Ab his scilicet qui vim facientes, regnum cœlorum ipsum illud diripiunt, fide justificati. Et ideo quia in sapientia sunt renati, jure filii dicuntur sapientiæ. Operæ pretium est ergo in hoc loco virtutem dicti perpendere. *Justificata est*, inquit, *sapientia a filiis suis*, de se utique volens illud dictum intelligi, est enim ipse sapientia Dei Patris. Non accidens ex rerum efficientiis, sed ex natura. Res enim omnis habet potestatem suæ naturæ, negotium vero potestatis effectus est; quia non idem est opus virtutis quod est ipsa virtus. Tantum igitur discernitur, efficiens virtus per quam efficitur quod effectum est, quantum Creator a creatura. Et ideo in hoc dicto ut justificata sit sapientia a filiis suis quos genuit ut sapientes sint, potius natura sapientiæ intelligenda est quam efficientia et opus virtutis. Quoniam Christus a natura vere Dei virtus ab Apostolo et vera sapientia Dei Patris prædicatur. Et ille se ipsum aperitissime sapientiam nuncupavit, essentialiterque seipsum sapientiam esse ostendit. Hoc quippe filiorum magni est doni privilegium, ut ita eum intelligant sinceriter, quia reprobarunt eam filii regis, ut possit sapientia recte justificata prædicari a filiis suis, et ipsi exinde in adoptionem filiorum transire.

Væ tibi, Corozaim, væ tibi, Bethsaida; quia si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, etc. Inter reliquas, superius quas dicitur circuisse civitates ut prædicaret Evangelium regni, etiam et istis prædicasse nulli dubium est. Quod hic Matthæus per recordationem magis quam secundum textum posterit. Nam hæc duæ civitates in Galilæa fuisse manifestum est; sed quas Dominus virtutes in eis fecerit, non satis apparet, nisi forte eo in tempore quo circumibat et reliquas civitates, ibidem tunc fecerit plurimas virtutes, quod nunc recapitulatur. Verumtamen quia factæ sunt, nulli dubium est; sed valde resolvable ex hoc loco **526** quæstio nascitur, verum etiam et a sanctis patribus impertractabilis, cur non factæ sint virtutes in Tyro et Sidone? Quæ si factæ fuissent juxta Salvatoris vocem, pœnitentiam ad prædicationem ejus egissent. Nunc vero, quia prædicatum non est eis, neque signa miraculorum perceperunt, videntur non esse in culpa, quia non crediderunt. Quinimo vitium silentii in eo est, qui acturis pœnitentiam noluit prædicare, quod nemo fidelium audet dicere: Idcirco, ut dixi, ab omnibus sanctis doctoribus vera et facilis est responsio valdeque aperta, se ignorare judicia Dei, et singularum dispensationum ejus sacramenta nescire. Unde Paulus apostolus exclamans dixit: *Quam incomprehensibilia sunt judicia Dei, et investigabiles viæ ejus!* (Rom. xi, 33.) Siquidem propositum fuerat Domino Judææ fines interdum non excedere, ne justam Pharisæis calumniatoribus et sacerdotibus, occasionem persecutionis primum daret. Unde et apostolis ante passionem

A præcepit: *In viam gentium ne abieritis, et in civitatibus Samaritanorum ne intraveritis* (Matth. x, 5). Ergo civitatibus Judæorum, quas exprobrat Dominus, ideo prædicatum est Evangelium et signa ostensa, ut inexcusabiles essent. In quibus profecto verbis Dominus Jesus altius nobis mysterium prædestinationis ostendit, cum et illis prædicatur verbum Dei, quorum cor obduratum, et aures prægravatæ erant; et illis non prædicatur, inter quos si factæ fuissent, olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent sicut se habent eloquia veritatis. Tamen in die judicii et istæ punientur remissius, quamvis minore supplicio, et illæ gravius, in quibus facta sunt mirabilia et signa ab ipso Domino, propter contumaciam et inobedientiam quam præscivit etiam Dominus habituros, antequam in eis factæ fuissent. Utrumque igitur præscivit Dominus et istos abnegare seipsum cum fierent, et illos pœnitere et confiteri, si fierent. Quod et postea in prædicatione apostolorum fecisse, manifestum est. Unde ne quæras tempus quando factum sit, cum intuearis salutaris credentium, sed cur istis remissius etiam non credentibus prius, et illis gravius quibus prædicatum est, et ad quos venit Dominus, quibus signa et mirabilia ostensa sunt divina, manifestum est. Quia illæ civitates absque Deo erant vero sicut omnis gentilitas, sine notitia legis et prophetarum tantum legem naturæ transgressæ. Judæa vero et civitates quas exprobrat, **527** omnia contempserunt, legem naturæ, et prophetas, legem per Moysen datam, in qua Christus venturus præmonstrabatur. Insuper etiam ipsum Dominum præsentem, signis et virtutibus declaratum, rejecerunt. Et ideo ut inexcusabiles essent, hæc exhibita sunt eis ostensa signa Deitatis. Verumtamen ex his omnibus nostrum est confiteri, quia etsi occulta sunt quæ dicuntur, vera utique sunt et justa quæ fiunt a Deo. Unde canitur in Psalmo: *Judicia Dei abyssus multa* (Psal. xxxv, 7). Et: *Universæ viæ Domini misericordia et veritas* (Psal. xiv, 11), quoniam non est iniquitas apud Deum nec injustitia ulla. Licet quidam disputator catholicus non ignobilis hunc Evangelii locum sic exposuerit, volens effugere profunditatem quæstionis, ut diceret præcisse Deum Tyrios et Sidonios a fide postea recessuros, cum factis apud se miraculis credidissent; hinc misericorditer potius, non eum illic prædicasse vel virtutes fecisse, quoniam graviori pœna obnoxii fierent, si fidem quam susceperant, rejecissent. Utrumne sit ista exsolutio vera, prudens lector intelligat. Potest tamen hinc objicere jam quia pietas fuit Salvatoris in eis quos maluit non accedere ad fidem, quam cum scelere multo graviori discedere a fide, cur non potius factum est clementissime, ut crederent prius, deinde præstaretur eis per gratiam fidei quam perceperant fidem ne relinquerent? Aut antequam eam relinquerent, ex hac vita migrarent, ne malitia, sicut scriptum est de quibusdam, mutaret corda eorum. Ac per hoc manet illud Dei judicium in utrisque occultum, sed justum in omnibus:

quamvis plurimi ex hoc multas coacervent quæstiones, et involvant incautos syllogismorum nexibus. Unde quæso, quia difficile est, tantam in me esse præstantiam et facilitatem doctrinæ, ut omnibus artibus et officiis satisfaciam eloquentiæ, et absolvam impenetrabilia divinorum verborum profunda mysteria ne nostram notent ignorantiam in his quæ Deus solummodo sibi nota voluit reservari. Quorum velim non sit iniqua reprehensio in me, qui debent utique grati esse, et acceptum ferre, quidquid noster labor et industria dignum fidei, et non eloquentiæ percepit. Nam nos grandia et incredibilia pene conamur, tenues ingenio, et exigui. Plus si quidem ex Deo audemus, et præsumimus, quam uti meremur et possumus. Tamen non est inefficax, quisquis de **528** Deo fide vera plus præsumit quam meretur aut possit. Quam fidem sane quia præfatæ urbes recipere noluerunt, etiam Capharnaum, in qua diu conversatus est, denotatur, et comminatus est ei.

Tu, Capharnaum, inquit, nunquid in cælum exaltaberis? Usque ad infernum descendes. Sed in Græco habet: Et tu, Capharnaum, quæ usque in cælum exaltata es, usque in infernum descendes. Sed videtur duplex intelligentia. Vei ideo ad inferna descendes, quia contra prædicationem meam superbissime restitisti, vel quia exaltata usque ad cælum, meo hospitio et meis signis atque virtutibus, tantum habens privilegium majoribus plecteris suppliciis, quia his credere noluisti. Legitur namque quod Capharnaum juxta stagnum fuerit Genezareth in Galilæa gentium, et in finibus Zabulon et Nephtholim: villa quidem pulcherrima, sed quantum videtur in comminatione ejus Jerusalem culpatur quod rea sit, sicut et alibi ad eam dicitur, quia justificata est soror tua Sodoma ex te, ut appareat ejus turpitudine delictiarum, et nimix elationis superbia, atque fœditas vitiorum. Unde ait:

Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, mansissent usque in hunc diem. Ubi primum notandum est quia scelera et flagitia hominum nonnunquam vitam minuunt impræsentiarum. Ac si dicatur de eis: si non peccassent et contra Deum non egissent, mansissent utique usque in hunc diem, scilicet in quo loquebatur. Verumtamen quod ait, forte, ac si dubitantis adverbium, non quod Dominus quidpiam dubitaret, sed ut liberi arbitrii daretur locus et facultas manendi si peccare noluisent, cum fidem ex signis et prodigiis suscepissent. Nam salus omnis ex fide est. Et ideo ubi tot miracula visa sunt, debuisset non solum gestorum visio vocare ad metum, et ad fidem rapere, verum ipsa, licet a longe, auditio invitare. Sed infelices Judæi inter quos facta sunt talia, et quibus præsentia sunt hæc eximia, quorum immanitas peccatorum facit, ut non solum Tyriis et Sidoniis levia sint peccata, verum etiam Sodomorum et Gomorrhæorum, quia forte illis credendi fuisset affectus, si talium virtutum contemplatio contigisset. Et quod magis

est, quia non usque adeo peccaverunt, necdum percepta lege divina. Tamen in his omnibus ostenditur differentia suppliciorum in futuro, sicut **529** et diversa qualitas meritorum.

In illo tempore, respondens Jesus dixit: Confiteor tibi, Domine Pater cæli et terræ, quia abscondisti hæc sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, et cætera. Quæritur autem, non interrogatus quomodo respondisse dicitur? Non enim præmissum est, quod eum aliquis interrogaverit, vel quid interrogaverit. Quod genus locutionis et in Apocalypsi legimus. Sed utrum ad mysticos sensus pertineat, an certe simpliciter hæc locutio accipienda sit, lectoris arbitrio derelinquo. Nisi quia sunt divina interius quæ vident sancti, et audiunt adhuc in carne, quibus quam sepe respondere videntur, et alloqui: quanto magis Salvator, qui omnia quæ interius sunt et divina agebat cum Patre, et respondebat exterius quæ intus contabatur. Unde Lucas: *In illa hora, inquit, exultavit in Spiritu sancto (Luc. x, 21),* quoniam ipse semper cum Deo Patre intus in Spiritu sancto erat. Nam quod iste ait: *In tempore illo, et Lucas in hora, unum est.* Sed de quo tempore vel hora dicatur, alii postquam exprobravit civitates dixerunt, alii postquam septuaginta duo discipuli reversi sunt, gaudentes pro virtutibus et signis, unde monentur non se elevari debere. Alii vero in tempore et loco dixerunt hæc enim dixisse, ubi dictum est: *Hic est Filius meus dilectus (Math. xiii, 5),* cui sermone nunc respondere videtur quod ait: *Confiteor tibi, Domine Pater.*

C Ac si diceret: *Gratias ago tibi, quia abscondisti a sapientibus sæculi, et revelasti ea parvulis, ut me intelligant, et cognoscant quia tu es in me, et ego in te, et ipsi ut gratias agant confiteor et exulto in Spiritu sancto. Pater, Domine, inquit. Aptè Patrem vocat eum, qui dixit, Hic est Filius meus dilectus. Et facit hic locus contra eos qui dicunt Christum non natum esse, sed creatum, quia Patrem eum vocat. Cæterum Dominus est cæli et terræ, licet et ipse formam servi acceperit. Ideo Dominum cæli dicit, quia de cælo vox sonuerat, et in terris monstrabatur paternis Dei Filii indicis. Alioquin insequens fuit, non et sui ac cæli et terræ Dominum vel patrem similiter appellare. Abscondisti, inquit, ea sapientibus sæculi de me quæ parvulis revelasti, a quibus *justificata est sapientia, quasi a filiis suis (Math. xi, 19),* et non a Judæis, qui noluerunt plangere cum Joanne, neque **530** saltare et gaudere ad canticum filii hominis. Sed humilibus et parvulis revelasti profunda mysteria, quæ sapientibus et Scribis abscondisti. Alioquin nisi eis abscondita essent de Christo, nunquam sic aberrassent. Parvuli autem apostoli, vel omnes discipuli Christi ideo vocantur, quia a malitia sunt alieni; vel quia humiles erant et innocentes. Insuper etiam et rudes in sapientia, quatenus de se nihil haberent, sed totum quod erat in eis, ex Deo esset. Hinc quoque blandientis affectu loquitur ad Patrem, eo quod ineffabile sacramentum apostolis reseraverit, et de se præsumptibus, male inanes reliquerit, ut*

universa compleantur cœpta in apostolis beneficia pietatis. Sequitur :

Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et tradentem Patrem et accipientem Filium, lector, mystice accipe. Alioquin, si juxta fragilitatem nostram sentire voluerimus, cum cœperit pro certo habere qui accipit, incipit non habere qui dedit. Verum ne quid in Christo minus existimares quam in Patre, quia blandientis affectu se submiserat, ait, omnia sibi a Patre tradita esse. Quoniam sicut ad Patrem ipse ait : *Omnia mea tua sunt, et tua mea* (*Luc. xv, 31*), ostendit unam naturam Deitatis unamque divinitatem : ita et in eo, dum soli se Patri cognitum dicit, Patremque soli sibi notum, vel cui se ipse revelare voluerit. In qua sane revelatione, eandem utriusque immutata sibi ad invicem cognitione, substantiam esse docet. Ut qui Filium cognoverit Patrem quoque cognoscat in Filio, quia omnia ei a Patre sunt tradita, cum genitus ex eo est consubstantialis Filius in quo est ipse. Atque ita in hoc mutuae cognitionis secreto, intelligitur in Filio non aliud esse quam quod in Patre est; quia ipse Pater in Filio est, sicut et Filius in Patre. Et quæ Patris sunt omnia ei tradita sunt, cum nascendo Patri Filius exæquetur, ut sit ei æqualis per omnia, natura, honore, ac potestate. Quapropter rogo non secundum corporales modos, lector, dictum existimes Filium inesse in Patre, vel Patrem in Filio; ne quasi loco Deus manens, nusquam alibi exstare videatur a sese, sicut homo, aut aliud aliquid ei simile; cum alicubi est, alibi tamen omnino non est. Quia id quod est, illic continetur ubi **531** est; Deus autem immensæ virtutis est vivens ubique, potestas quæ nusquam et nunquam abest, qui totus in Patre Filium, et Pater in Filio, unus et verus Deus est. Ac per hoc Filius cum dicit : *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*, et cum ait ipse a: Patrem : *Omnia mea tua sunt, et tua mea*, se ipsum et Patrem demonstrat. Quia sua, non aliud quam se esse a Patre genitum significat, ut ubi sua insunt, ipse esse recte intelligatur. Non corporali siquidem modo, quasi alicubi non sit, et non ubique esse credatur, cum per sua, et per ea quæ tradita sunt a Patre, in omnibus esse non desinat, qui totus in Patre est. Ac per hoc ipse, ut dictum est, non aliud est, quam quod est ipse quæ sua sunt, quoniam ad naturæ suæ intelligentiam hæc omnia referenda sunt. Unde cum Apostolus alibi de Spiritu sancto loqueretur, ait (*Joan. xvi, 12, 15*) : *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, ille, diriget vos, sen docebit vos omnem veritatem. Non enim, ait, loquetur a semetipso, sed quæcunque audierit loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me honorificabit, vel sicut alii codices habent, clarificabit, quia de meo accipiet.* Deinde intulit : *Omnia quæcunque habet Pater meo sunt, et propterea dixi vobis quod de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* A Filio igitur accipit Spiritus sanctus, quia ejus sunt omnia quæ Patris sunt, et a Filio mittitur, qui a Patre procedit.

Unde quærendum, si idipsum sit a Filio accipere et a Patre procedere? quod idipsum atque unum esse videtur, a Patre procedere et a Filio, atque accipere a Filio sicut et a Patre; quia dixit de meo ille accipiet, et omnia quæcunque habet Pater mea sunt, propterea dixi, quia de meo ille accipiet. Hoc ergo quod dicit, accipiet, sive potestas sit, sive virtus, sive doctrina, sive aliud aliquid quod annuntiaturus erat eis Filius, a se accipiendum dicit; et hoc ipsum omnino de Patre accipiendum esse significavit, a quo procedit. Cum enim ait : *Omnia tradita sunt mihi a Patre meo*, insinuat quod omnia quæ Patris sunt sua sunt. Et ideo quæ a Patre accipienda sunt, etiam a se accipi, quia omnia quæ Patris sunt sua sunt, quia sibi a Patre, eo quod ab ipso genitus est, tradita sunt. Non habet igitur **532** hæc unitas diversitatem, nec differt a quo acceptum sit. Quia quod datum est a Patre, a Patre est, datumque refertur et a Filio, quia omnia quæ habet Pater, habet Filius, quia tradita sunt ei omnia. Hinc igitur patet quia nemo recte dividit naturam Patris a Filio, nemo catholice dissecat hanc unitatem, neque infert in ullo aliquam dissimilitudinem, per quam Filius non sit in unitate naturæ quorum est Spiritus sanctus, una communio, una charitas naturalis, atque unitas consubstantialis. Idcirco universa quæ Patris sunt, similiter ea et Filii sunt, quia ei a Patre omnia tradita sunt. Et ideo prudenter, ut dixi, distinguendum est, ut dicas : *Confiteor tibi, Pater*, deinde inferas : *Domine cæli et terræ*; quia est per naturam Pater, cæli autem ac terræ, Dominus ac creator. Et hæc sunt quæ revelata sunt parvulis, et abscondita sapientibus sæculi, quia sic fuit placitum Deo Patri. Hæc propterea dixerim, ut prudens animus, semper una cum apostolis ad ea quæ divina sunt sensim intentus introducatur. Quia nemo recte novit de Patre aut Filio, quæ nosse oportet, nisi cui voluerit Filius revelare. Neque enim aliquis scire potest Patrem, qui nescit Filium, sic nec Filium, qui nescit Patrem. Quia nemo alterum sive altero potest scire. Et ideo ait ad Patrem : *Hæc est rita æterna ut cognoscant te solum verum Deum, et quem visisti Jesum Christum* (*Joan. xvii, 3*). Dixerat enim supra jam Pater, clamans de cælo : *Hic est Filius meus.* Dicit et hic Filius : *Confitebor tibi Pater.* Quem ergo suum Filium de cælo Pater clamat, ipse Filius eundem Patrem suum esse constitetur, Patrem et insinuat. Sed ne sola simplex confessio intelligatur nominum : *Hic est Filius meus*, et quod dicit : *Confiteor tibi, Pater*, ne forte intelligamus quasi sit nuncupativus pater, vel adoptivus filius, et sit honoris nomen in patre, ut hæretici volunt, propterea adjecit hæc omnia de se, et ait : *Omnia tradita sunt mihi a Patre, et nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (*Matth. xi, 27*). Quod autem Pater Filium revelet cui vult, quid amplius quærere opus est, cum ipse dicat Pater : *Hic est Filius meus*; et ad Petrum de Patre ipse Filius : *Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cælis* (*Matth.*

xvi, 17). Ex quibus profecto verbis patet sensus, cum **533** ait : *Quia nemo novit Filium nisi Pater, neque quisquam ullo modo, ut est, nisi Filius.* Quia nemo eorum nisi per mutuam testificationem cognoscitur, id est per Patrem Filius, sicut et per Filium Pater. Quia tam ignorabilis est Filius quam Pater, nec non et Pater incognoscibilis, sicut et Filius cui tradita sunt omnia. Idcirco, fratres charissimi, ut dixi, hæc addita sunt, ut in omnibus nihil intelligatur exceptum quorum est una natura, unaque virtus, et una potestas, atque una in omnibus exæquata Deitas, quorum secretum cognitionis ad invicem æquale est. Quod si eorum natura æqualis est, æqualis et virtus, et potestas in omnibus, nullo modo potest esse naturaliter, ut non sint quod vocantur Pater et Filius. Et ideo non potest esse tantum nuncupativus ex nomine Christi, vel adoptivus ut novella hæresis asseruit. Quia unus est, neque ut Ariani et cæteri hæretici senserunt, minor quam Pater, vel aliud quam quod Pater est. Sed in omnibus hoc est quod Pater ; et idcirco solus novit Patrem sicut et ipse a solo cognitus est Patre. Quorum jus naturæ æquale est in potestate, et difficultas in cognitione mutua nulla est. Sicque per hæc unigenitus Deus, sapientia Dei Patris quæ justificata est a filiis suis, non nominis tantum testimonio Filium Dei se docet esse, sed vere etiam in omnibus unitum et naturalem filium, ut vere credatur quod dictum est a Patre : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ; ipsum audite (Matth. xvii, 5).* Et quia Judæi eum non ita esse credebant, dicebat eis benignissimus Salvator : *Neque me scitis, neque unde sim scitis, nec enim inquit, a me veni, sed est verax qui misit me, quem vos nescitis : sed ego novi eum, quoniam ab eo sum, et ipse me misit (Joan. viii, 19, 26).* Et ideo verum est quia Patrem nemo novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare ; cujus professio procul dubio propterea tam frequens est, quod solum sibi cognitus est, quia ab eo naturaliter est ; quod si ab eo est, et sibi soli cognitus est, interrogandi sunt Ariani qui creaturam eum dicunt, utrum id quod ab eo est, opus creationis in eo est, an naturam generationis per hoc ostendat ? Si ergo opus creationis est, et universa quæ creata sunt a Deo sunt, quomodo Patrem non universa noverunt, maxime rationales creaturæ ? Cum Christus eum idcirco utique novit, quia ab eo omnino est. Quod **534** si creatus potius quam natus videtur in eo quod a Deo est, cum a Deo cuncta sint, quomodo non cum cæteris Patrem ignorat ? Sicut et omnia sine ipso quæ ab eo sunt ignorant eum. Sin vero idcirco, quia ab eo est, ei proprium est eum nosse, quomodo non hoc ei, quod ab eo est, erit proprium, scilicet ut vere Filius ex natura Dei Patris sit ? Quam itaque naturam et generationem, nemo alius nisi Deus planissime novit. Cum ideo Deum solus novit, quia a Deo Patre solus est. Alioquin si opus creationis esset, quomodo nescirent Judæi quis et a quo esset, cum omnia a Deo esse probantur ? Quamvis ex nihilo facta sint. Et idcirco id quod unde sit ignoratur, natura Deitatis,

ex qua est, profecto nescitur, dum unde sit, nescitur. Quia ignorari non potest unde sit, etiam quidquid subsistit ex nihilo. Sed hunc nemo novit nisi solus Pater, sicut et Patrem nemo nisi solus Filius. Habes igitur, lector, proprietatem cognitionis, de proprietate generationis, in quo non aliud est, quam quod in Patre, neque ad invicem quidpiam ignorabile existisse. Unde quæritur, si soli Filio, ut est Deus Pater notus, aut soli Patri Filius cognitus est ; quid est quod Apostolus ait, nobis autem revelavit Deus per Spiritum sanctum suum ? Si autem eis revelatus est Deus Pater, aut Deus Filius, quomodo soli Filio Pater notus est ? Nisi quia addidit : *Et cui voluerit Filius revelare.* Nec in hoc quidem ulli etiam nec Angelis ita notus est **B** Pater aut Filius, quomodo ad invicem ipsi se cognoscunt, in qua sæpe cognitione mutua, etiam ipse Spiritus sanctus connumeratur, ubi dictum est, quia Spiritus sanctus scrutatur etiam profunda Dei, quoniam et ipse deitatis habet naturam. Denique hoc in loco temeritas Eunomii damnatur, qui ait, quod tantam notitiam Patris et Filii habeat homo, quantum habent illi inter se ad invicem, cum longe aliud sit, naturæ æqualitate nosse quod noveris, aliud revelantis dignatione, quantum noveris pro certo cognoscere. Quærent enim nonnulli, quando ait : *Et cui voluerit Filius revelare.* Quare non dixerit simul Pater et Filius, cum unus eorum sine altero, nemo recte cognoscitur, non considerantes quod supra jam de Patre dixerit, et revelasti ea parvulis. Ac per hoc, quorum est una natura, una **535** et operatio revelationis per Spiritum sanctum, in quo reserantur nobis profunda Deitatis sacramenta. Quoniam ipse amborum spiritus est, in quo sunt omnia. Verumtamen in hac traditione a Patre, non cælum, et terra, et elementa mundi intelligenda sunt, et cætera, quæ ipse fecit et condidit, sed ii qui per Filium accessum habent ad Patrem. Unde olim dictum erat in Psalmis : *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. ii, 8),* quæ omnia Pater cum dedit aut tradidit non amisit, sed acquisivit, quoniam antea inimici erant quos sibi filios adoptavit. Nequaquam igitur ita intelligendum est, sicut quidam male voluerunt, quasi Filius a nullo possit cognosci, nisi a patre solo, Pater vero non solum a Filio, verum etiam ab eis quibus voluerit Filius revelare. Quinimo sic intelligendum, ut Patrem et ipsum Filium, per Filium revelari credamus quia visibilis apparuit, ut esset interius nostræ mentis lumen. Tamen et Filius a Patre revelatus est, ut dixi, et ostensus ; quoniam nemo unum eorum sine altero novit. Ergo ac si verbo suo Pater se declarat, verbum vero Filii, non solum id quod per verbum declaratur, verum et seipsum etiam declarat. Unde quia tradita sunt ei omnia, invitat ad se omnes, quia mediator est, ut eos ipse perferat ad Patrem.

Venite, inquit, ad me omnes, et ego vos reficiam. Tribus namque modis vocatio ista legitur, cum ait : *Venite.* Una est, de qua hic dicitur : *Venite ad me.*

alia est qua doceamur, unde ait : *Venite, filii, audite me; timorem Domini docebo vos (Psal. xxxiii, 12)*; tertia vero erit in futuro, quando dicturus est : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (Matth. xxv, 34)*. Porro quod ait :

Qui laboratis et onerati estis. Judæos simul et gentes vocare videtur, quoniam alter eorum, nimio labore legis sine ulla profectone vexabatur, alter vero peccatorum oneribus prægravatur, nec sursum ad Deum, idola colens, respicere valebat. Gravia quidem sunt onera peccati. Unde Zacharias dicit, quod iniquitas sedeat *super talentum plumbi (Zach. v, 7)*, et David : *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me (Psal. xxxvii, 5)*. Scilicet et lex grave onus erat, sicut Petrus docet : *Quod nec nos, inquit, nec patres nostri portare potuimus (Act. xv, 10)*. Et ideo graviter laboribus fatigatos, **536** vel oneribus depressos benignissimus Salvator ad se vocat, ea omnia ablaturus, tantum ut jugum ejus suave, et onus leve suscipiant, juxta illud Isaia ubi ait : *Cognovit bos possessorem suum et asinus præsepe domini sui (Isa. i, 3)*. Quia per bovem designantur Judæi, qui gravissimum traxerunt jugum legis, et per asinum, gentilitas et irrationabilis, nimis onerata criminibus. Vocantur primum ut veniant ad fidem, et suscipiant utrique speciale, Judæi scilicet laboris quod eis proprium est, et gentes onere camelorum deposito, levitatem mansuetudinis Christi. Hoc quippe jugum est de quo superius ait, ut tollat unusquisque eorum mandatorum Dei præcepta, una cum sacramento Crucis, ut sequatur Christum, quoniam humilis ac mitis est. Blandimenta siquidem proponit creditibus, ut discant abstinere a malis et facere bona. Quoniam nihil suavius est quam velle bonum, nihilque levius quam sine crimine vivere, amare omnes, odisse nullum, æterna consequi, præsentibus non teneri, nolle inferre alteri quod sibi quisque non vult fieri.

Et invenietis, inquit, requiem animabus vestris. Animabus equidem dixit, et non corporibus, quoniam impræsentiarum corpora cruciantur, ut animæ a vitiis requiescant et laboribus hujus sæculi. Non quod in futuro etiam et caro non sit reparanda ad requiem, sed ut anima jam hic in Deum requiescat, in quo vera est requies, et reficiatur bonis cælestibus quotidie, ne laboribus fatigata in via et pressuris deficiat. Sed Judæi et gentes simul unum jugum ferre jubentur, convicti, et connexi, bini ac bini, loco charitatis, quatenus semina verbi elaborantes in Evangelio uberius crescant, et augeatur messis Dominica, cum incremento frugum. Quod nimirum suavitatis jugum, crux est, ut dixi, ipsius Salvatoris. Quam ut ferre possimus mox infert disciplinam ipsius Crucis.

Discite, inquit, a me quia mitis sum et humilis corde. Alioquin nemo nisi humilis ferre potest quod jubet, nisi mitis hæc omnia quæ crucis sunt sustinere. Hæc discere mandat a se, non mundum fa-

abricare, non mortuos suscitare, non virtutes signorum facere, sed humiles esse et mites, ut possimus omnia sustinere. Et notandum quod ait : *Quia mitis sum et humilis corde*, siquidem non laborum **537** superficie, sed cordis integritate; neque in ulla compositione vel defectione habitus, licet et in corpore atque verbo sit exhibenda coram hominibus, sed in omni devotione atque abjectione mentis. Ibi namque primum ferenda est, et habenda, ubi Deus videt, deinde ex fonte cordis exterius exhibenda, ut Deo sit placita et accepta hominibus. Et ideo ibi discenda est a pio domino, et magistro clementissimo, ubi manere, et de quo manare possit ad omnes. Interea jure quæritur quomodo jugum Evangelii leve dicatur, et præcepta gratiæ levia, cum in lege adulterium et in Evangelio concupiscentia damnatur; in quo nec irasci permittitur, neque rependere malum pro malis; quinimo etiam bona pro malis impendere, et orare pro inimicis jubet. Porro in lege opera requiruntur, quæ Apostolus dicit portare non potuisse Judæos: in Evangelio vero etiam etsi effectum non habuerit, ipsa voluntas requiritur in bono, quæ periclitata et in malo damnatur. Sed quia sub timore præcepta legis servantur, ut vivat homo tantum in eis, propterea gravia et importabilia dicuntur, Evangelium vero jam filiis data gratia quæ est in Christo Jesu, valde levia videntur. Legis timor pœnam infert, Evangelii vero charitas suavitatem, quia omnino quicquid libet, magis placet. Nam lex terrena repromittit et temporalia, Evangelium cælestia et æterna. Ibi sine ulla miseratione damnatur reus, hic et converso, non solum venia, verum etiam gratia præstatur et adoptio. Unde quia duobus præceptis tota lex et prophetæ adimplentur, perficit gratia ut charitas (in qua omnia pendunt) integra conservetur, qua nihil est dulcius, nihil levius, nihil suavius, eo quod charitate Dei et proximi non solum premimur aut gravamur, verum etiam his duobus præceptis, ut consortes simus angelis, ad cælum usque levamur.

(CAP. XII.) *In illo tempore abiit Jesus sabbato per sata.* Quod Marcus et Lucas idipsum narrant, sed illi hoc speciali non assignant tempori. Unde apparet quod Matthæus hic ordinem temporis servavit, quando respondit Jesus : *Confiteor tibi, Domine Pater, et deinceps, ex quo narrandi ordinem secutus est, et ideo signanter ait : In illo tempore abiit Jesu per sata.*

Discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas et manducare. Ubi mira **538** Dei dispensatio consideranda est, et gestorum ordo contuendus quandoquidem ab eo loco ubi ait : *Messis quidem multa, operarii autem pauci (Matth. ix, 37; Luc. x, 2)*, usque ad hunc locum, multiplex doctrina exuberat sententiarum. Quas sane sententias, prout potui, brevius quam oportuerat percurri. Sed quia splendorem divini eloquii habent, quia magnificæ et divini sunt, nullam elegantiam verborum adhibui, nec ornatum eloquentiæ, ut pulchra esset et laudabilis oratio quæ-

sivi, sed tantum, ut minus capacibus sensum aperirent; et quibus informatur perfectus Christi discipulus disciplinis, paucis ostendi. Nunc vero post tantam immensitatem divinæ sapientiæ, et profunditatem intelligentiæ; attendat diligens auditor, ad quod opus gestorum pius Magister eos invitat, quos edocuit jam jamque esurientes. *In illo*, inquit, *tempore*, ac si diceret, cum his instituti sunt dictis, *Abiit Jesus per sata*, ut recordarentur eorum quæ dixerat, quod *messis quidem multa*, et *operarii essent pauci*. Ad hoc ergo eos erudierat, ut messores essent animarum; et quod alii prius elaboraverant, ipsi jam meterent. Unde et ipsi cœperunt esurire, et *vellere spicas* primitiarum. Nunquid non antea non esurierunt, quia tam signanter dictum est quod tunc primum cœperint esurire? Esurierunt plane, sed sic omnia gerit, ut plena sint singula sacramentis. Loquitur enim ubique mystice verbis, loquitur locis et temporibus, loquitur rebus et gestis providæ operationis. Propterea et discipuli post tantam exuberantiam divini verbi, post tam egregia et mirifica doctrinarum eloquia, dicuntur ac si messores, per sata, in illo tempore, quod jam Patri Deo gratias pro salute data gentibus, confessus est, ut idem sensus superiora et sequentia conjungeret, ut quod docuerat discipuli opere completerent. Et ideo quam dispensative dictum est, cœperunt esurire et vellere spicas. Perpende, quia tunc primum fervor charitatis in eis cœpit abundantius animarum salutem appetere, ac evellere homines de mundo, et conficere eos doctrinis verbi, ut concalescerent, et trajicere in corpus suum, ut simul membra Christi fierent. Nam messis in agro, genus humanum est in mundo. Sabbato vero qui viando esuriunt et vellunt spicas, otium est et requies ab omni opere præsentis sæculi. **539** Non torpentes ignavia Judæorum, sed viantes ad patriam, esurientesque salutem animarum, et evellentes eas a terrenis actibus quarum se salute discipuli festinant satiare. Alioquin homini non satis congruit cibus spicarum, neque deceptorum esus utilis est aristarum, sed fidem futuri facti jam species exsequitur; et virtus interjecta verborum sacramentum esuritionis et satietatis absolvit. Nec dubium, quin si ipsam, quæ latet in gestis Salvatoris, ubi vel ubi, sententiam diligentius inspicere volueris, examinareque quæ sit singularis intelligentia, invenes non tantam esse rem quæ est in sono vocis uniuscujusque generis, quanta sunt mysteria quæ intus latent, si remota vestis fuerit a tegumento litteræ, ut nuda videri et comprehendi possit veritas. Tanta quippe est solertia divini operis, et sapientia Salvatoris, ut omnibus rebus loquatur et factis, his qui sibi salutem investigare cupiunt, et accipere. Veruntamen quia vescuntur spicarum defricata manibus, turgentia, vitæ austeritas designatur, et indicium est virtutis parcimoniæ ubi non præparatio escarum, sed simplices quæruntur cibi. Quod autem de alieno labore spicas apostoli tollunt, et nequaquam reprehenduntur, legis est

A defensio, quæ jubet, ne tantum exinde foras efferrent. Sed quia sabbatis eunt, et evellunt et confricant, ab æmulatoribus legis litteræ condemnantur. Et notandum quod in sabbatis ait, et non in sabbato, quia non semel solum, et secundo, hoc eos fecisse declarat, verum etiam et amplius, quatenus ex hoc, post omnem instructionem novæ legis, patesceret quod abolenda esset lex litteræ, et cessanda observatio sabbati. Quænam observatio communis erat homini cum peccatoribus, et ideo destruitur primum ab apostolis, quoniam præsens erat spiritualis et vera requies Christus, verusque sabbati Dominus. Cui dixerunt :

Quare discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbatis? Id est quæ supra dixi, ire, vellere, et conficere, vel quidpiam facere. Quod quia plurali numero dictum est in sabbatis, videtur quod sine observantia legis, discipuli ista fecerunt et in aliis sabbatis. Sed Dominus pro discipulis Judæis calumniantibus respondit :

An non legistis quid David fecerit, quando esurit, et qui cum eo erant; quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit 540 quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Veteris obijcitur facti auctoritas, quando David fugiens Saulem, venit in Nobæ (I Reg. xxi, 1), ubi susceptus ab Abimelech sacerdote postulavit cibum, qui cum non haberet panes laicos, dedit ei consecratos, quos non licebat edere nisi solis sacerdotibus et Levitis. Sic quippe in Regum volumine scriptum legimus, quod panes propositionis eis dederit, melius judicans homines eripere de sanis periculo, quam panes oblatos Deo sibi: suisque, quia sacrificati fuerant, conservare. Decrevit enim potius illud implere propheticum: *Misericordiam volo magis quam sacrificium* (Matth. xii, 7). Et hoc quasi in argumento rerum, utitur divina sapientia, olim quod gestum fuerat in prophetia, et ex ipsius prophetiæ ratione docet apertissime illud hujus facti exemplum fuisse. Non enim, si non licebat fieri. David sanctus creditur fecisse sine crimine. Sed quia fecit, et sine criminis piaculo posteris res gesta ad memoriam traditur, nec dubium quin prophetiam magis fuisse, ut ipse David cum suis panibus expletur propositionis. Ostendens Christum cum suis apostolis salutem gentium esurisse, de quibus supra dixerat: *Messis quidem multa*, et easdem per ipsos in corpus Ecclesiæ trajecisse. Ex quo liquido constat, nihil in rebus a Salvatore gestis inventum quod non fuerit antea prædictum. Et ipse de se singulari sic assumit, ac si propria suæ operationis testimonia, quo hostia placabilis hominum salus est. Et ideo hoc in loco proponit et dicit Judæis calumniantibus illud ex lege, ac si argumentum quo rei gestæ veritas commendatur. Quasi diceret, quod si David sanctus est, et Abimelech pontifex a vobis jure non reprehenditur; quinimo legis uterque mandatum probabili excusatione non violasse docetur, cur eandem famem non approbatis in discipulis meis? præsentiam

cum maxima sit distantia inter utrumque rei opus A gestum. Ille siquidem panes Leviticos comedit, isti spicas confricant manibus; ille in tabernaculo, isti in agro; ille in die Neomeniarum, quando locus ejus apparuit vacuus ad mensam regis, isti in sabbato, ad præ sagium, feriato; ille homo tantummodo, ego Deus et homo; ille cum suis militibus terrenis dimicans armis: isti missi a Deo Patre, et a me, prædicatores, ut expugnent tantum duodecim universum orbem. Quæ nimirum 541 figura prolata in exemplum vincit omnia philosophorum epichere mata, quibus contextuntur verisimilia rerum argumenta. Quoniam in hoc, ut dixi, exterius exemplum ostenditur apertissimum, et interius ipsa veritas diu prophetata, latens, aperitur; dum et duodecim panes propositionis duodecim præfigurant apostolos, B et messis de qua grana decerpunt universitas est gentium. Porro Scribæ et Pharisei, ac si Saul David, Christum prosequuntur Regem, quem in Abimelech occidere gestiunt pontificem, ita ut Dohec Idumæus Judam representet in facto.

Non legis, inquit, in lege, quia Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant profanantes eum sine crimine; dico autem vobis quia templo major est hic. Apertissime eos revincit per singula dierum Sabbata sacerdotes in Templo pejora facere, et Sabbata violare, immolantes victimas, cædentes tauros, holocaustomata super lignorum struem ponentes, et incendio concremantes absque necessitatis contemptu. Ac si diceret: Dum aliam legem observare cupitis, Sabbatum utique violatis et destruitis. Verum etiam, C sicut in alio legitur Evangelio, circumcidebant pueros in Sabbato, ut octava die circumcisio servaretur. Nam talia in lege quamplura inveniuntur, ex quo non puto quod leges Dei sibi contrariæ sint. Prudenter tamen Christus, qui est Sapientia Dei Patris, hoc exemplum in eosdem refert qui calumniam suis intolerant discipulis, et graviora legis opponit dispendia, licet videantur esse sine crimine. Proponitur hic totum, ut suos innocentes comprobet, ut eos qui calumniabantur apostolos, reos et plenos invidia convincat. Porro quod ait, quia *templo major est hic*, non pronomen, sed adverbium loci esse Græcus ostendit sermo, eo quod major sit templo locus, qui Dominum templi teneat: et ipse Dominus sanctior atque major erat, licet in loco præsens secundum carnem, quam illud Hierosolymis templum. Adhuc autem quod eis objecerat ex Scripturis comprobatur divinis. Si sciretis, inquit, quid est, *Misericordiam volo, et non sacrificium* (Matth. xii, 7), qui non solum seipsos contaminabant, verum et Sabbatum ac templum violabant, nunquam condemnassetis. Et est sensus: si misericordiam accipitis Abimelech, et comprobatis, quia fame periclitantes panibus recreavit Domino consecratis; quare meos condemnatis discipulos, qui non oblatos Deo panes, sed grana tantum 542 modo præ fame sumunt? Et notandum hoc exemplo, quia opus salutis nostræ, non in sacrificio docet, sed in misericordia. Nam lege

PATROL. CXX.

cessante, sola bonitate Dei salvamur, cujus rei donum si intellexissent, nunquam condemnasset innocentes, id est apostolos, invidiæ causa. Maxime cum, cessante lege, universis per eos misericordiæ novitas subveniret. Unde luce clarius patet sensus, quia melius est esurientes misericorditer cibo recreare, quam otium Sabbati custodire.

Quia Dominus, inquit, est Filius hominis etiam Sabbati, scilicet Christus Dei et hominis filius, verus est Dominus Sabbati, qui non hominem propter Sabbatum, sed Sabbatum propter hominem constituit et creavit. Nam et omnis homo jure ideo videtur esse Sabbati dominus, quia propter quem factum est Sabbatum, potest ob misericordiam solvere legitime jura Sabbati. Sed longe aliter Christus filius hominis jure dominatur et Dominus est etiam Sabbati, quoniam per ipsum omnia creata sunt et subsistunt universa. Sequitur:

Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum. Porro Lucas non in eodem Sabbato, sed in alio venisse illum in Synagogam dicit. Ubi ostenditur aliquos interfuisse dies, in quibus ea disputavit quæ supra dicta sunt, deinde a segete transisse, et in alio Sabbato de agro synagogam intrasse.

Et ecce homo manum habens aridam. Tertius decimus igitur iste est qui curatur in synagoga eorum. Et notandum quod non in itinere, neque foris, sed in conciliabulo Judæorum ubi manus aruerat, et torpebat præ ariditate boni operis. Porro in Evangelio quod utuntur Nazareni legitur quod hic cæmentarius fuerit, istiusmodi auxilium petens: Cæmentarius, inquit, eram, manibus victum quæritans, precor te, Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Quæ nimirum manus usque in adventum Salvatoris arida permansit in synagoga Judæorum. Sed postquam ille venit, reddita est in apostolis creditibus, et dextera restituta est operibus bonis, et donata est sanitati.

Qui cum venisset in synagoga eorum, interrogabant eum dicentes, si licet Sabbatis curare, ut accusarent eum. Marcus vero et Lucas narrant Jesum eos interrogasse, si licet Sabbatis bene facere aut male? animam salvam facere aut perdere? In quo videtur quod illi prius interrogaverint Dominum, 543 tentantes eum, ut possent accusare propter Sabbatum. Quorum intelligens Jesus nequitiam, statuit in medio qui erat sanandus, et interrogavit ipse sicut hi duo protestantur evangelistæ. Quibus tacentibus similitudinem rursus valde egregiam proponit de ove, quæ quæstio ut putabatur inevitabilis quasi tela aranæ solveretur. Alioquin si diceret quod liceret, quasi transgressor legis teneretur: quod si diceret non licere, culparetur immisericors aut impotens in infirmitate prolata, qui non subveniret petenti.

Quis homo, inquit, ex vobis qui habeat ovem unam, et si ceciderit hæc Sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam? quanto magis melior est homo ove? Propter quem facta est ovis, et non solum ovis, verum etiam et Sabbatum in quo cecidit ovis, et ideo quia

et Sabbatum violatis propter ovem, et non estis in crimine, multo magis ego non debeo crimine teneri, qui reliqui nonaginta et novem in montibus, ac vel unam querere, quæ erraverat, et deciderat in mortis foveam. Quæ nimirum figura et Judæos revincit, et factum ipsius Salvatoris ostendit, qui venit salvare quod perierat. Sed miseri Pharisæi, malitia obcæcati, non poterant sapientiam Dei intelligere, ideo resistere conabantur. Revincuntur autem de suis propriis factis et suis alligantur vinculis. Christus vero, qui verbo curat, potestate infirmitates depellit, insinuat in specie quod facturus erat in genere. Ipsi namque Judæi curantur in manco, quia dandæ salutis substantiam non habebant, et manus officium cessabat. Ministerium quoque corporis, quo aliquid agitur aut impartitur, aruerat. Cui Dominus manum jussit extendere, ac mox restituta est sanitati sicut altera; cujus curatio in verbo fuit, et manus sicut altera sana redditur, sitque stupendo et admirabili exemplo virtus salutis; non humanitus, neque casu, sed divina procuratore, et prophetia, ut ita dicam, Dei summæ operationis. Ministerium siquidem apostolorum in officium dandæ salutis, priusquam vellere cœperunt spicas, efficitur. Aruerat enim manus hominis magis stupore fidei quam siccitate nervorum, et plus culpa conscientiæ quam debilitate carnali. Antiqua manus ista erat, quæ in ipso mundi principio contraxerat ægritudinem, nec arte hominis nec beneficio poterat curari, quæ iusta Dei indignatione fuerat arefacta, quia contigerat vetita, inconcessa præsumperat, cum se ad arborem sciendi bonum malumve porrexerat, et ideo auctore indigebat salutis, non qui malagma imponeret, sed qui possit illatam relaxare sententiam, et ignoscendo resolvere quod juste ligaverat indignando. Propterea, ut dixi, præparatur divinitus homo manum habens aridam, ut in eo fieret argumentum nostræ salutis, quia perfecta salus nobis reparatur in Christo. Nam tunc ariditas nostræ manus miseranda dissolvitur, cum errore perfunditur Dominicæ passionis, cum in illo vitali ligno crucis extenditur, cum carpit fructuosam de dolore passionis virtutem, cum amplectitur arborem salutis, cum clavis divini amoris corpus affigitur, ne unquam ad arborem concupiscentiæ aridæ redeat voluntatis. Sed miseri Judæi qui Christum ad se non recipiunt intrantem, nec agnoscunt præsentem, nec divinitus operantem intelligunt! Hinc considerare oportet quam nihil sit præsentia corporalis, ubi fuerit a Deo mentis miserabilis separatio: sicut e contrario nec officit absentia corporalis, ubi corda fidelium fuerint sociata Deo per fidem, et integritatem habuerint bonæ voluntatis. Alioquin semper offendunt bona malos, pia impios, sancta profanos. Et ideo pessimi sacerdotes observabant Sabbatis non si peccaret, sed si sanaret, ut accusarent eum. Insidiantur in accusatione virtutum, quasi contra salutem, non pro salute Sabbatum fuerit constitutum. Jubeatur ergo ut extendat manum, quatenus largitatem boni operis exhiberet. Sed de sanitate hominis mox

A calumniam sumunt, quia homo in Sabbato sanatur, quasi nullus eorum extenderet manum aut pedem eo in die, saltem ad os portans cibos, vel porrigens calicem. Et in Sabbato atque in templo, ut supra dictum est, majora operabantur, præsertim cum liceret ex lege usque ad mille passus iter agere. Unde patet quia zelo amaritudinis et invidia laborabant, non quod curarent de Sabbato, sed quia insidias moliebantur ex odio.

B *Euntes autem Pharisæi consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.* Et sicut alius evangelista ait, hoc cum Herodianis ineunt consilium (Marc. iii, 6), id est cum militibus Herodis, ut ipsi viderentur innocentes, cum illi perimerent, sicut in passione postea fecisse legimus. Gravius est enim omne malum, quod diu præmeditatur, et præmeditatum quasi cum consilio peragitur. Sed non est consilium contra Deum. Et ideo ait: *Jesus sciens secessit inde.* Sciebat ergo in occulto quid agerent, qui 545 novit corda omnium, et quale inirent consilium. Idcirco secessit inde, ut occasionem impietatis ab eis auferret. Sive quia tempus passionis nondum advenerat; sive ut exemplum suis vitandi pericula ad tempus daret.

C *Et secuti sunt eum multi, et curabit eos omnes, et præcepit eis ne manifestum eum facerent.* Festinat igitur, suos quos sanare disponit, educere seorsum, et segregare ab infidelibus. Qui vero salutem desiderant, indefessi sequuntur, et qui secuti fuerint sanat eos omnes. Nullus igitur excipitur a salute, qui eum sequi voluerit ad imitationem. Quibus imperat, ne eum manifestum facerent non timoris causa, sed ne gloriandi de se occasionem daret. Quintimo jaetantiam fugere insinuat, dum se, virtutesque a se factas, celare jubet. Nam salus unicuique redita sibi ipsa testis erat. Sed jubendo de se tacere, magis cognitionem sui præstat; quia observantia silentii ex re quæ sit silenda proficitur; quæ res gesta in propatulo se ostendit, licet tacendi de se veritatem insinuet. Ex quo utique sicut per Isaiam prænuntiatum erat, clarissime quod ipse sit Christus Salvator mundi demonstrat, cum præcipit ne manifestum eum facerent, quoniam indigni erant ut eis annuntiaretur in publico. Quod ut confirmaret Evangelista, testimonium assumit.

D *Sicut dictum est, inquit, per Isaiam prophetam dicentem, ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit bene animæ meæ. Ponam Spiritum meum super eum, et iudicium gentibus annuntiabit. Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet, donec efficiat ad victoriam iudicium, et in nomine ejus gentes sperabunt.* Hoc totum ideo simul posui, ut perpendat prudens lector non omnia hæc ad hunc locum pertinere testimonia. Quia uno tantummodo verbo prædictam confirmat sententiam quo ait: *Neque audiet aliquis in plateis vocem ejus.* Cætera vero alia narrationis suæ loca firmare videntur; ut puta: *Eccce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene compla-*

cuit animæ mee. Illi attestatur loco, ubi ait: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. xvii, 5). Sic et reliqua suis quibusque locis. Quæ tamen omnia Christum depingunt, et suis designant lineamentis; quæ figura characterismos dicitur, Latine descriptio. Quæ ita describit ejus innocentiam, ut nulli alteri congruere **546** hæc longa hujus capituli narratio, nisi solo Christo, videatur; qui nunquam visus est turbulentus et anxius, juxta quod Hieronymus interpretatus est, eo quod æqualitatem vultus omni tempore prætulit; quod falso philosophi de Pythagora gloriantur, quasi nunquam plus solito tristis fuerit vel lætus. Sed ut hujus testimonii explanatio de Christo manifestior appareat, curramus per singula, juxta varietatem interpretum. Nam in principio hujus loci, secundum Septuaginta, Jacob puer meus, habet, assumam eum, Israel electus meus, suscepi eum. Sed Matthæus quia Hebraicam secutus est veritatem, nec Jacob posuit, nec Israel, sed tantummodo, *Ecce puer meus*. Quoniam ubicunque de apostolico choro prophetia est, semper Jacob aut Israel, aut semen appellantur Abraham; quibus quasi hominibus ac servis consequenter dicitur: *Noli timere, vermis Jacob, et parvus numero Israel* (Isa. xli, 14). Ubi vero vaticinium est de Christo, perfecto ut impræsentiarum, semper absque Jacob et Israel legitur. Nec mirum igitur Christus si servus vocetur, pro quo Evangelista, *Ecce puer meus dixit*; quoniam factus est ex muliere, et factus sub lege: *Qui cum in forma Dei esset, humiliavit semetipsum formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo* (Philip. ii, 7), in quo complacuit sibi anima Dei Patris. Non quod Deus Pater, ex cujus persona Propheta loquitur, animam habeat, sed tropice dictum est more humano, sicut et in quamplurimis locis, ubi et membra ponuntur: in quo nimirum sibi complacuisse testatur, quia omnes in eo virtutes fuerunt, nullumque peccatum. Quinimo ipse est Dei virtus, Deique sapientia. Dedi, inquit, spiritum meum super eum in specie columbæ, et mansit totus in eo. Qui puer vocatur, quia licet minor in forma servi, unus tamen idemque Christus cœqualis est in regno Patri, et in forma Dei. In quo quia æqualis est in divinitate, unius est cum Patre voluntatis, totum in eo Pater placitum suum posuit qui natus est ex Maria. Ut qui placere Deo desiderant, in eo illi placeant, extra quem nihil ei placere potest. *Et judicium, inquit, gentibus nuntiabit* (Matth. xii, 18), vel proferet quod antea nesciebant. Unde ipse de se, *In judicium, inquit, ego veni in mundo* (Joun. ix, 39), *quoniam et Pater omne judicium dedit Filio, quia filius hominis est* (Ibid., 22). Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem suam; lata enim **547** et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem (Jerem. vii, 13). In qua nemo audit vocem ejus; quoniam ipse est illa arcta et angusta via, per quam pauci intrare contendunt, ut per ipsum perveniant ad ipsum; quem ideo multi

non audiunt, quia in spatiosa et lata perambulant via, in qua nunquam Christus auditur, quamvis sapientia foris clamitet, et in plateis det vocem suam, in capite omnium viarum. Quia nisi quis ex hac platea transierit ad angustam quæ ducit ad vitam, Christum audire intus non potest. Vel idcirco dicitur quod non clamabit, quia mitis fuit et mansuetus sine voce, non aperiens os suum, et non accipiet personam in judicio, sive non levabit, ut subaudiatur in altum vocem suam, vel juxta Symmachum, non decipiatur; quia omnes insidias diaboli intelligit. Porro Septuaginta hoc loco, *non relinquetur* dixerunt: id est, non relinquet populum Judæorum, nisi vocet eum ad poenitentiam. Nec audietur foris vox ejus, scilicet extra Galilæam, neque extra Judæam in aliis gentibus Evangelium prædicabit. Quod si legimus eum fuisse in terminis Tyri et Sidonis, vel in confinio Cæsareæ quæ nunc Paneas vocatur, tamen sciendum non esse scriptum quod ipsas ingressus sit, aut prædicaverit civitates. Quod non contenderit etiam damnatus, manifestum est, neque defenderit multis injuriatus opprobriis, colaphis et verberibus cæsus; neque clamavit quando dictum est ei: *Non audis quanta adversus te dicunt testimonia?* (Matth. xxvii, 13.) *Calamum, inquit, quassatum, sive effractum, non conteret* (Isa. xlii, 3), quia cunctis placabilis fuit, et veniam præstitit peccatoribus, dicens ad mulierem, *Confide, filia, dimittuntur tibi peccata tua* (Matth. ix, 2). Et *linum fumigans, sive, ut alii transulerunt, obscurum atque tenebrosum, non exstinguet* (Matth., xii, 20). Absuit namque ab eo omnis clamor, et ira, et indignatio, et omnis amaritudo, idcirco nullum læsit; quoniam qui peccatori manum non porrigit, nec portat onus fratris, iste quassatum calamum vel arundinem confringit, et qui modicam scintillam fidei, vel justitiæ, seu boni operis contemnit in parvulo, hic linum fumigans exstinguit, quod Christus non fecisse probatur, quoniam qui vicini erant morti et obscurati peccatorum tenebris, ejus clementia salvati sunt, et accensi flamma charitatis qui venit illuminare tenebricosos peccato, et salvare quod perierat. Aliter regnum Judæorum quassatum et contractum, quia in lapidem **548** offensionis impegit, non ipse, sed peccatum eorum quia non receperunt eum contrivit, et linum fumigans quo utebantur, sacerdotes videlicet ipsos, non ipse sed infidelitas eorum exstinxit, quia fetorem magis et cæcitatum quam flammam charitatis attulerunt. Verum etiam nec gentes nec Judæos a fide repudiavit, sed alligavit quod contractum erat, et quærsivit quod perierat: insuper reaccendit modicam scintillam Judæorum, quibus erat tantummodo natus, ita ut de parvo lumine cognitionis Dei, et poenæ moriente scintilla, maxima in mundo suscitari incendia, ut totus orbis arderet igne Domini Salvatoris, quem venit mittere in terram et adhuc magis vult ut ardeat. Sequitur: *Et in veritate educet judicium* (Isa. xlii, 3). Ac deinde ut in Hebræo, non erit tristis neque turbulentus, donec ponat in terra

judicium. Septuaginta pro tristi, et turbulento, **A** et apostoli testimonia protulerunt, teste Hieronymo, *splendet et non conteretur*; posuerunt; quod hic Evangelista neutrum posuit. Quinimo ut videtur scriptoris vitio factum est, quia supra dictum est, in veritate educet iudicium; et deorsum, donec ponat iudicium. Quod medium erat secundum Hebraicum vel secundum Septuaginta, scriptor prætermisit. Sed quia de uno eorum jam supra diximus, quid Septuaginta dixerint videamus. Splendet, inquit, et non conteretur. Splendet autem resurgens a mortuis, qui de morte victor ascendens, cunctos illuminavit. Vel splendet iuxta quod nonnulli aiunt, quando in facie ejus quidam splendor emicans repercutiebat adversantes sibi, ita ut ferre non possent aspectum vultus ejus, sicut factum est (*Joan. 11, 15*) quando funiculum fecit de **B** resticulis, et a templo eiecit omnes; necnon et in aliis quibusque locis. Et ideo fiebat, ne conteretur ab inimicis, sed inter eos, quando volebat, per medium eorum liber ibat. Porro quod in veritate educet iudicium, splendet, et non conteretur donec ipsum ponat in terra iudicium: nulli dubium quod omne iudicium Salvator secundum veritatem iudicat, cui dictum est: *Deus, iudicium tuum Regi da, et justitiam tuam filio Regis* (*Psal. LXXI, 1*), qui reddet unicuique iuxta opera sua. Tamen impræsentiarum nequaquam reveritus est Scribas et Phariseos, quos confidenter publice redarguebat, et revincebat, hypocritarum nomine notans eos. Splendet autem in Ecclesia sua et in membris suis, et non conteretur licet persecutiones passa, **C** obscurari **549** quam sæpe videatur, usque in finem sæculi, donec perducatur iudicium suum ad victoriam, ita ut dicat morti jam victor: *Ubi est, mors, aculeus tuus, ubi est, mors, victoria tua?* (*I Cor. xv, 59*). Cujus nimirum iudicia verissima sunt in omnibus justificata in semetipsis. Unde alibi David ad ipsum: *Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris* (*Psal. L, 6*). Unde fidenter agat quisquis doctor Ecclesie, quoniam splendet doctrina Christi et non conteretur, etiam ab eo qui se extollit et adversatur contra Deum, donec eiciat ad victoriam iudicium suum Christus, ut sublata mortis potestate iudicium claritatis suæ cunctis ostendat, et in omnibus se in veritate vicisse demonstret. Hæc quippe quasi intra certi temporis statuta præscribit, donec fiat voluntas **D** ejus, sicut in cælo et in terra, et transeat iudicium ejus in victoriam. Ex quo Aquila et Theodotio ita interpretati sunt: non obscurabit, et non curret, donec ponat in terra iudicium. Et est sensus, nullum vultus tristitia deterrebit, nec festinabit ad pœnam impiorum, verum ad iudicium ultimi temporis omnia reservabit. Quod sequitur: *Et in nomine ejus gentes sperabunt*, in Hebræo habet, et legem ejus insule sperabunt. Sed Evangelista sensum potius quam verba interpretatus est; pro lege enim et insulis nomen posuit, et gentes; ut diceret: *In nomine ejus gentes sperabunt*. Et hoc non solum impræsentiarum, verum ubicunque de veteri instrumento evangeliste

et apostoli testimonia protulerunt, teste Hieronymo, non sunt tantum verba secuti, sed sensum. Et ubi Septuaginta ab Hebraico discrepant, Hebræum sensum suis expressere sermonibus. Quod in nomine Christi gentes sperent, jam testis est universus orbis, et legem ejus, scilicet Evangelium, insule, id est Ecclesie susceperunt. Quæ licet diversis fluctibus quatiantur, fundamentum tamen immobile permanet, quia fundata est super firmam petram.

Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus et mutus, et curavit eum, ita ut cæcus et mutus loqueretur et videret. Quod dicit tunc oblatus est, tempus ostendit quando secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes. De hoc siquidem Lucas narrat, licet non eo ordine, sed cæcum tacet. In quo nimirum, tria **B** manifestum est signa simul facta fuisse, cæcus videt, mutus loquitur, possessus a dæmone liberatur. Quod si Lucas ex his aliquid tacet, non ideo de alio dicere putandus est, **550** quam de eo; per quem sane hominem, ac si in specie, universum genus humanum designatur. Quæ nimirum opportunissima occurrit curatio, qui cum post omnes turbas in commune charitas nunc extrinsecus dæmonium habens cæcus et mutus offertur. Ut sine ambiguitate aliqua idem, intelligentiæ ordo mystice servatus videatur. Nam spicas vellere, id est homines a sæculo præcæpere, apostolos Pharisæi arguebant. Pro quo facto misericordia super sacrificium prædicatur. Deinde manus aridæ homo, in synagoga oblatus, curatur. Quæ virtutes ad convertendum Israel non solum nihil proficiunt, verum etiam Pharisæi consilium mortis ejus ineunt. Unde oportebat ut post hæc in unius forma hominis omnium salus figuraretur, ut populus, qui erat habitatio dæmonis, cæcus et mutus, Dei capax fieret, et Deum in Christo videret; Christi opera in confessione totius Trinitatis laudaret. Quo facto stupuerunt turbæ, sed Pharisæorum ingravescit invidia. Ergo quia humanam infirmitatem hæc tanta ejus opera excedere videbant, pudorem confessionis suæ majori perfidiæ scelere declinant. Ut quia hæc esse opera hominis existimare non poterant, confiteri ea Dei nollent, omnem ejus hanc virtutem in Beelzebub principis dæmoniorum esse confirmant, et in dæmonis potestate hanc factam fuisse proclamant.

Turbæ vero stupebant omnes et dicebant: Nunquid hic est filius David? Infelix nimium Pharisæorum cæcitas. Turbæ mirantur et obstupescunt signis, et requirunt ac confitentur filium David, quem ex præ-sagio prophetarum noverant repromissum; hi vero calumniantur et ad blasphemiam insidiosè conver-tunt.

Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit: Omne regnum divisum contra se desolabitur. Ad cogitata quidem respondit, ut vel sic cogerentur credere Deum esse, qui solus novit cogitationes hominum, et occulta cordium sua inspicit virtute. Deinde miro contra eos utitur argumento, quod omne regnum contra se divisum desolabitur. Plurimam ergo intelligentiæ, de se, et exemplorum præbet copiam, vel simplicitate

funditas inspirata est hominibus sanctis, et reserata est lex veritatis.

Unde si ego in spiritu Dei, aut digito Dei, ejicio dæmonia (a quibuscumque eos ejecero) profecto pervenit in vos regnum Dei, et totius Trinitatis. Alioquin nisi Deus Trinitas credatur, et una æqualitas Deitatis in nobis commendetur, nec dæmonia fugantur, nec regnum Dei jure pervenisse creditur. Sed pius Magister adhuc latius duritiam cordis eorum tangit, et convincit opera Deitatis esse dæmonia ejicere, et animas hominum curare. Unde infert :

Quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem, et tunc domum illius diripiet. Contra immanissimam, Judæorum, et insensatam, ut ita fatear, pertinaciam multis benignissimus Salvator ac novis utitur argumentis. Unde nunc viri fortissimi rursus introducitur similitudinem, sicut de regno et civitate jam prædixerat, quam nemo intrare vel diripere potest, nisi prius vicerit et alligaverit fortem? Quod ipse Dominus mox post baptismum fecisse, satis aperte hic præsens Evangelista declarat, quando in desertum ductus est, et congressus cum diabolo; utique cum eo ipso, quem isti insanissimi principem vocabant dæmoniorum. Congressus namque est cum eo, quem tertio tunc vicit ac rejectit. **554** Hinc est quod nunc hoc in loco dicitur quasi aliis de se inferret verbis, quomodo possem dæmones ejicere, nisi principem eorum eis consentientem in omni opere nefario prius vicissem et alligassem? Quod autem ipse fortis sit et indomabilis, Dominus famulo suo Job aperitissime describit, et insinuat quod non sit potestas in terra quæ possit ei æquiparari. Et ideo bene Lucas intulit: *Si autem fortior illo supervenerit, et vicerit eum, universa arma ejus in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet (Luc. xi, 23).* Ubi manifeste ostendit quod illum fortem fortior Christus vicit ac ligavit, cum eum propriis nequitæ suæ vinculis adstrinxit, ne amplius noceret nisi quantum ei permittitur, cui ita victo spolia Salvator detraxit et domum abstulit; nos scilicet, quos redemit, quos in suum, victo Diabolo, rededit dominium, domumque sibi ex nobis dedicavit novam, et sanctificat Ecclesiam. Quos vero suo justo judicio dereliquit, in eorum cordibus quasi in abyso hunc fortem cum suis damnatum religavit, et abstulit ab eo omnes quos redemit. Alioquin nec possent se viribus suis homines eruere, quia fortis erat quia eos tenebat captivos, nisi gratia Dei liberarentur, et fortior illo Christus alligasset fortem, dum ei potestatem exemit, ne impedire posset voluntati fidelium, ne sequi possint Christum et regnum obtinere sibi oblatum. Ergo quod dico oblatum, præsens locus insinuat etiam violenter ut accipiant qui necdum volunt elaboratum. Propter quod adhuc proponit :

Qui non est mecum, contra me est; et qui non colligit mecum, dispergit. Quo sane syllogismo valde revincit eos Beelzebub dæmonem longe a se esse, quantum lucem a tenebris, aut bonum a malo, qui-

bus nihil contrarium invenitur. Unde argumentatur non solum aliquid ab eo non mutuasse, neque in nomine et potestate ejus egisse, verum in nullo ei convenire posse, quando qui secum non est adversum est, et qui secum non congregat dispergit, ex quo ingens corporis Christi unitas, et corporis Satanæ secernitur alternitas; quia non idipsum quod est Deus Trinitas, neque ad ipsum colligitur qui contra Christum dispergere probatur. In omnibus igitur agit, ut ipse intelligatur Deus a Deo Patre missus, in Spiritu sancto operari, in quo unitas Patris et Filii commendatur, quorum est spiritus, et quorum idem commendatur charitas, de quo dicitur: *Deus charitas est (I Joan. iv, 16).* **555** Quapropter nemo cum Christo est, licet videatur habere nomen ejus ut Christianus vocetur; si non habeat Spiritum sanctum, in quo dono unitas commendatur; quoniam ipse non solum adversus se divisus non est, verum etiam quoscunque colligit efficit indivisos; peccata quæ adversus se divisa sunt dimittendo, eosque mundatos inhabitando ut sint membra Christi et corpus Christi, in quo corpore unitas commendatur et colligitur. Qui autem ex adverso sunt, nec cum ipso sunt, nec cum ipso colligunt: sed dispergunt, donec ab unitate corporis Christi dividuntur. Quod si ita est, quid est quod discipuli videntes quemdam in Christi nomine dæmonia pellentem, referunt ad Dominum se vidisse et prohibuisse, quia cum illis eum non sequebatur? Quibus Dominus, Nolite, inquit, prohibere: qui contra vos non est, pro vobis est. Non potest enim quisquam in meo nomine facere aliquid, et male loqui de me. Quomodo ergo contra ipsos non erat, imo contra Dominum, qui adhuc in corpore Christi nondum erat, neque renatus in Spiritu sancto, ut sequeretur Dominum per quem hæc unitas colligitur? Quod si esset, omnino discipuli non prohibuissent ei nomine Jesu non solum dæmonia ejicere, verum nec virtutes quaslibet facere, quas ipsi profecto faciebant. Unde quia extra hanc unitatem erat, quomodo Salvator ait: Qui contra vos non est, pro vobis est? Quod si omnino ita accipiendum est, videtur cum Christo esse, et in nomine ejus colligere quisquis extra communionem Ecclesiæ constitutus, et dissociatus a societate Christianæ religionis est. Atque ita falsum erit hoc quod hic dicitur: *Qui non est mecum, contra me est, et qui non colligit mecum, spargit (Matth. xii, 30).* Securus ergo esse potest quicquid extra Ecclesiam Christi in nomine ipsius bonum aliquod, seu virtutes operatur, quod omnino catholica fides non recipit. Et ideo in Scripturis divinis multa discretio sensus adhibenda est, ubicunque dissonare videntur, maxime in verbis Domini, ne ipse sibi (quod absit) contrarius inveniatur. In hoc enim facto non contra eos, sed pro eis erat, ubi in nomine Christi sanitates operabatur. Idcirco ut utraque sententia vera sit, sicuti omnino vera est, querendus est modus, quomodo juxta sensum Domini utraque recte intelligatur. Ergo ille in hoc facto prohibendus non erat.

juxta præceptum Domini, sed multo magis in tanti nominis veneratione confirmandus, ubi **556** non erat contra Christum, neque contra Apostolos, sed neque contra Ecclesiam; verumtamen in eo culpandus erat, quia non sequebatur Christum, neque jungebatur ei, eo quod adhuc in Spiritu sancto necdum renatus erat, neque ei unitus in charitate Christi cum eo, ut ejus membrum esset. Unde quia ab unitate Christi et Ecclesiæ separatus erat, licet colligeret ipse, tamen extra dispersus erat, quia cum eo necdum erat. Quod si forte venisset ad Christum et ad Ecclesiam, non illud quod habebat acciperet, sed in quo aberrabat in se corrigeret, et quod necdum habebat acciperet. Neque enim Cornelii orationes, hominis gentilis, non sunt exauditiæ, vel elemosynæ non sunt acceptæ (Act. x, 31). Imo et angelum ad se missum meruit intuari; sed quia prodesse illi ea non poterant, nisi per vinculum Christianæ societatis et pacis, ut incorporaretur Ecclesiæ, jubetur mittere ad Petrum, quatenus per eum discat Christum, et per illum etiam baptizatus, in consortio sacræ communionis et unitatis Ecclesiæ colligeretur. Alioquin si nollet bonum quod non habebat societatis Christi et Ecclesiæ suscipere, dispergeret in quo contra Christum erat, contraque ejus Ecclesiam superbiens foris ex eo quod habebat. Videtur itaque Christus in hac sententia, et qui intus sunt, et qui foris, utrosque tangere; si aut illi qui extra sunt voluerint introire cum Christo, sint in Ecclesia unumque corpus fiant; aut si illi qui intus sunt ac si in domo jam collecti noluerint colligere cum Christo, et aggregare virtutes, ut stabiles permanent fundati, et constabiles super petram. Quoniam qui super arenam ædificant domum suam, et thesaurizant sibi iram in die iræ, ipsi non cum Christo congregant, qui est petra, ut habeant stabile fundamentum, sed dispergunt. Quia cum flaverit eos ventus et aura, raptantur huc illucque, quasi pulvis ante faciem venti. Et ideo qui foris sunt seu pagani seu hæretici, licet habeant sacramenta Dei, in quibus forte virtutes operantur, non cum Deo sunt, quia in Ecclesia non sunt, neque in unitate pacis per Spiritum sanctum aggregantur, idcirco adversus Deum sunt. Similiter et qui intus sunt per sacramentum baptismi in domo, nec tamen ædificant super petram, quæ Christus est, dispergunt semetipsos, quia nollunt colligere in unitate Christi, ut sint in Ecclesia Dei, et ipsi unum in **557** Spiritu sancto concorporati et coadunati in vinculo pacis. Hinc quoque colligitur hinc inde, quod nunquam corpus Diaboli cum Christo est, neque cum eo colligit intus forisve, secundum interiorum hominem qui renovatur de die in diem in agnitionem veritatis, et consociatur per charitatem in unitate corporis Christi. Licet nonnulla sacramentorum Dei habeant beneficia, in quibus cum Deo intus forisve esse videantur, tamen Antichristi jure dicuntur, quia in multis contra eum esse probantur, quamvis non contra Ecclesiam, sed pro Ecclesia sint in eo quod

A ejus sunt dona quæ habent, et non eorum qui abutuntur his male, sibi quidem ad perniciem et condemnationem, Ecclesiæ vero ad testimonium. Et ideo utrique, licet in quibusdam cum Deo sunt, contra Deum esse probantur intus forisve, quia non secundum Deum sunt et dispergunt. Sequitur:

Ideo dico vobis, omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemie non remittetur hominibus. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. Quod sane capitulum obscurissimum esse probat præclarissimi doctoris Augustini ingenium, de quo ad populum multis quæstionum declamavit sententiis. In quo reprehendere nullus non debet, si quid plus labor noster et industria, ex his, ultra aliquid pepererit; et quod grandia et incredibilia conamur tenues et exigui nullus nos despiciere, quoniam magna sunt et eximia quæ tractamus. Unde si plus audemus, et præsumimus quam quod possumus, quæso ne quis præscribat donum gratiæ interclusum, saltem bonum quod cupimus. Quoniam non solum obscurum est de quo quæritur, verum etiam valde pernecessarium ut intelligatur, et valde terribile cum intellectum fuerit quod dicitur: *Omne peccatum et omnis blasphemia remittetur hominibus, qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Solet namque res ex collatione interpretum melius intelligi, solet et ex sententiis Doctorum collatis deprehendi quod latet, et ut plenius apprehendatur in Spiritu sancto quod patet; unde inter se Evangelistarum collatio quam sæpe plenior reddit intelligentiam, ut impræsentiarum Marcus ait, qui causas tantæ iræ manifestius expressit: *Quia dicebant, inquit, eum spiritum immundum habere (Marc. iii, 30),* quod et præsens Evangelista ex eadem blasphemia hanc venire interminationis **558** occasionem, suis declarat indicia, quia dicebant eum in Beelzebub principem dæmoniorum ejicere dæmonia. Quoniam, sicut novit fides catholica, in Spiritu sancto omnis remissio fit peccatorum, omnis sanctificatio. In quo dono virtutum omnia donantur dona. Si quis ergo in eo blasphemaverit, in quo sunt hæc omnia perfectionis sacramenta, quomodo consequi potest remissionem peccatorum? Aut quomodo sanctificabitur ab immunditibus suis? Vel quomodo donum accipiet aliquod, cum execraverit eum in quo sunt omnia dona virtutum? Quamvis igitur Pater donet quodcumque donum, etiam se et Filium, quod majus est omnibus donis, non nisi in Spiritu sancto donat Pater et Filius, quia ipse amborum est donum. Cum autem ipse donatur, vere quidquid contractum est, ut ita fatear, contra Patrem et Filium, blasphemia vel peccatum in eo remittitur, in quo omnis remissio datur; vel in eo negatur ipsa remissio peccati, et blasphemia tenetur in crimine, dum ipse blasphemat in quo Patris et Filii omnia sunt dona. Quo dato, Deus tota Trinitas habe-

tur, creditur, et amatur. Quo negato, nullum peccatum nullaque blasphemia remittitur, dum ipse blasphematur, et dicunt ejus opera esse principis dæmoniorum, in quo gratia donatur, et omnis impoenitudo cordis solvitur. Unde sanctus pater Augustinus post argumenta varia rerum, post omnes propositiones Scripturarum, post syllogismorum acutissima epicheremata, post introductiones definitionum latissimas, Spiritus sancti blasphemiam impoenitudinem cordis esse dixit. Quoniam sicut nemo nisi in Spiritu sancto Dominum Jesum dicit, neque cum operibus salutis confiteri nisi in eo potest: ita nec poenitere a peccatis, et blasphemias cessare valet. Quanto magis qui manifeste intelligit opera Dei, cum de virtute negare non potest, diabolica stimulat invidia, calumniatur Christum Dei Verbum, et opera Spiritus sancti esse Beelzebub. Non quod non remittatur eis talis blasphemia si cesset blasphemare, perfecteque voluerit poenitere, et confiteri eum sine quo nemo dicit Dominum Jesum. Quoniam in ipso Christum Dominum confiteri, magis laudare est, et venerari quam blasphemare. Quod delictum blasphemiae juxta impoenitudinem cordis, talibus non dimittitur, neque in praesenti saeculo, neque in futuro; quorum nec audacia tantis revincitur minis, nec impudentia tantis superatur doctrinis, nec fides (qua sanctius nihil est) tantis instruitur divinis eloquiis. Exeruit ergo Christus contra eos (ut ita dicam) orationis suae argumenta, ita divinitus obpacata verbis, ut intus luce clarius exhibeant veritatem, foris vero non intelligentibus afferant offensionem. Quoniam, inquit, omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, si Spiritus blasphemia eos non tenuerit reos. Etiam quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. Ac si diceret: Quod si scandalizatus aliquis in carne mea fuerit, et me tantum hominem arbitratus, quod filius sim fabri, homo vorator, et vini potator, habeamque fratres; talis opinio atque blasphemia, quanquam culpa non careat erroris, tamen forte habet veniam. Non quod si perseveraverit in hac fidei blasphemia, sed si receperit confessionem ac poenitudinem cordis, ne videatur blasphemare in Spiritu sancto, ex quo conceptus est Christus. Alioquin quomodo etiam haereticos post blasphemiam Spiritus sancti episcopos scilicet ac presbyteros quidam in suum recipient gradum, necnon et omnes blasphemantes ad poenitentiam. Unde manifestum est, peccatorum remissionem, nunquam sine Spiritus sancti confessione, nunquam sine advocacy ejus fieri; neque sine illo quemquam, ut expedit, ingemiscere, neque sicut oportet, orare per se, dicente Apostolo: *Quid enim oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (Rom. viii, 26). Nam, sicut dixi, *Nemo potest dicere Dominum Jesum nisi in Spiritu sancto* (I Cor. xii, 3); quod evacuare, et dicere in Beelzebub ejicere dæmonia, vel in eo operari quae divina sunt, nimis exitiabile est, nimisque mortiferum. Quapropter

A nunquam veniam merebitur, qui ab intercessore, et sanctificatore, id est, a Spiritu sancto deserit, qui est remissio omnium peccatorum. Unde est quod dicitur: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta erunt* (Joan. xx, 25). In quo igitur putas remitti peccata, cum accipitur venia, nisi in Spiritu sancto, qui datur credentibus, quoniam Patris et Filii est; hoc unum optimum et perfectissimum donum in quo donantur reliqua dona, quo negato, negatur et venia, quae accipitur in vera Spiritus sancti confessione. Quoniam omnes qui vere in Jesum Christum credunt, habent Spiritum sanctum per quem charitas Dei Patris et Filii diffusa est in cordibus credentium, quae operit multitudinem peccatorum. Habent et gratiam remittendi peccata, verumtamen non nisi in eodem Spiritu, in quo est omne donum, et omnis gratia etiam, ut saepe dictum est, et remissio omnium peccatorum. Et quia per angustum clepsidrae meatum influentis aquae pondere caelestis minus replemur, minusque suffusa mens Spiritus sancti gratia, ad ea intus prolabitur, idcirco circumductas lineas divinae intelligentiae, quas spiritus Dei per beatos Evangelistas modificate distinxit, segnius jam fatiscente senio, cymbalo linguae monemur. Et ideo ad beatum Augustinum et ad alios sanctos Doctores, lectorem meum paucis fatigatum, nec tamen jure fastidiosum, remitto, qui de hoc opere propria edidit opuscula. Interim tamen scire convenit, cum dicit: *Quod blasphemia Spiritus sancti, neque in hoc saeculo, neque in futuro remittitur* (Matth. xii, 32), quia sunt aliqua peccata quae post hanc vitam in futuro saeculo remittantur; aut per ignem purgatorium, ut aiunt, aut per oblationes et preces, ac vota fidelium. Tantum ne blasphemia Spiritus sancti eos inurat, ut Dominum Jesum in Spiritu sancto quo repletus est, abnegent operari. Quia cum caetera gesta dictaque Spiritus sancti venia relaxentur, caret misericordia quisquis per hanc delictam et impoenitudinem cordis, quod Deus in Christo sit, negaverit. Quid tam extra veniam quam non solum negare Christum quod Deus sit, verum etiam blasphemare quod spiritu immundo agatur, et consistentiam paterni spiritus adimere, in quo et per quem omnis blasphemia omneque peccatum relaxatur. Quo abnegato, omne peccatum tenetur. Nam in spiritu Dei omne opus Christus adimplet, ut ipse sit regnum caelorum, et Deus in eo mundum reconcilians sibi (II Cor. v, 19). Alioquin quidquid contumeliae exstiterit in Christo, id omne exstabit in Deo; quia in Christo Deus, et Christus in Deo est. Unde sequitur adhuc evidentior syllogismus, quem nos, ut ait beatus Hieronymus, inevitabilem possumus appellare. Cujus profecto vinculis hunc inde eos, si interrogati fuerint, concludit.

Aut facite, inquit, arborem bonam et fructum ejus bonum, aut facite arborem malam et fructum ejus malum. Utroque itaque eorum eos premit. Ac si dicatur:

si Diabolus malus est, bona opera facere non potest. Si autem bona sunt quæ facta cernitis, constat ut non sit diabolus, id est arbor mala, qui ea facit. Neque enim fieri potest ut ex malo bonum, aut ex bono malum oriatur. Idcirco tribuite bonis operibus **561** quæ sunt, ut cernitis ex me, ut bonus sit idem a quo sunt, quæ negare nequaquam potestis quod bona sint, quoniam Deifica et divina. Propterea alibi eisdem Phariseis ait, etsi me non vultis, saltem operibus credite. Quo nimirum argumento et præsentibus valde revincit Judæos, et futuros propulsat adversarios, dum eos refellit intelligere Christi opera, non esse humana virtute, nolle tamen confiteri quod Dei sint, condemnat. Porro in futuro ex hoc omnem fidei perversitatem coarguit, eorum scilicet, qui dignitatem et communionem paternæ substantiæ ab ipso detrahunt. Unde se arborem, quæ fructum suum et non alienum dat in tempore suo, in corpore positum significat; quia per interioris suæ fecunditatem mittitur ubertas Ecclesiæ, et exuberat omnis fructus justitiæ. Quapropter et jam miro modo dicit: Aut facite arborem bonam cum fructibus suis, aut facite arborem malam cum fructibus suis; quia ex fructibus, ut ait, arbor ipsa cognoscitur. Nunquid secundum arborum naturam arbor mala bona potest constitui, vel quæ bona est, ut mala sit, cum ramis et fructibus suis commutari? Sed ut ex natura arborum convincantur Christum non posse inutilem jure, aut malum judicari, dum fructus ejus boni probantur et Deifici; quinimo juxta fructum operis Deum decerni debere, et tanquam Deum Dei Filium in omnibus venerari. Ne forte cum per admirationem operum tantorum Dei nomen detrahere non audeas, per malitiam mentis, et sensus generositatem, ejus quam habet cum Deo Patre quantum confiteri es coactus in nomine, abnegata paternæ substantiæ communionem, decerpas in fructu proprietatem naturæ. Ac per hoc quia: *Væ qui dicunt bonum malum et malum bonum* (Isa. v, 20). Ideo Dominus bonitatis suæ minus ostendit; et ideo aut malam arborem cum malis fructibus suis, aut bonam cum bonis fructibus suis discernant, ne si quis bonus est, dicant male operari posse; aut de seipsis, ipsi qui mali erant, æstiment bona vel vera dici posse. Unde sequitur:

Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ostendit illos apertius arborem malam esse, et profert in veritate iudicium, talesque eos afferre fructus blasphemix, qualia in se semina Diaboli susceperant. Unde et progenies viperarum jure vocati sunt, non a natura, sed ex vitio diaboli quo corrupti erant **562** jam, ut bona nec loqui nec agere possent, donec in eodem vitio blasphemix perdurarent. Quia bonus homo de bono thesauro profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala. Non quod homo a natura sit malus, sed quia ipse sibi thesaurizat in corde suo malum, unde sit malus. De quo thesauro iræ Dei profert mala. Quo sane thesauro thesaurizato, factus est malus, sicut et ex bono fit

A bonus et profert bona; quanquam a natura ipse homo sit bonus, Quod si in opinione boni malive subreperit dubietas, sub secreto indulgentiæ Dei reposita est venia in bona confessione. Verumtamen omnem corruptelam hominis ex naturæ vitio proficisci docuit, cum et homo bonus, et homo malus dicatur, non ex eo quod homo est, sed ex vitio, quia corruptus est. Et hinc est quod sequitur:

Quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Hæret quidem hoc cum superioribus, et est sensus: quod si otiosum verbum, quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo ejus qui loquitur: quanto magis vos qui opera Spiritus sancti calumniæ reddidituri estis rationem calumniæ vestræ? Porro otiosum verbum est quod sine utilitate audientis loquentisve dicitur. Ut puta si omissis seriis, de rebus frivolis loquamur, fabulasque narremus antiquas. Cæterum si quis scurrilia replicat verba, vel risum moventia, seu aliquid turpitudinis, hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus. Quibus profecto vitiis, dum cachinnis ora dissolvimus quam sæpe offendimus, quia talia divinus sermo et sanctorum Patrum regulæ æterna clausura damnarunt, ne os Christi discipuli talibus maculetur eloquiis. Hinc est quod sequitur:

Ex verbis tuis justificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis. Quoniam sicut supra dictum est: *Ex abundantia cordis os loquitur* (Matth. xii, 14), ac si dicatur: ex proprio thesauro cordis. Quoniam vanitas aut scurrilitas, seu reliqua quæ intus in mente, pejora abundantes aperire frequenter assuescunt. Ubi abundat gratia Spiritus sancti, et thesaurizata bonitas manet, ea profert lingua quæ in thesauro suo intus habet. Quoniam calamus linguæ inde profunditur quæ intus abundant. Nec potest de malo thesauro, nisi quæ mala sunt assuete proferri.

Tunc responderunt ei quidam de Scribis 563 et Phariseis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre. Ubi cunque evangelista, tunc ponit, tempus exprimit ordinis. Idcirco usque ad præsentem locum omnia hæc argumenta contra blasphemiam prioris signi objecta sunt adversus eos. Sed perfidi Pharisei vel Scribæ sic rursus signum petunt ab eo, quasi quæ viderant signa non fuerint. Sed alius evangelista, quæ hic obscurius posuit, manifestius explicat cum ait: *Volumus a te signum videre de cælo* (Matth. xii, 38). Ergo vel ignem de cælo in morem Eliæ venire quærebant; vel in similitudinem Samuelis, tempore æstivo concrepare tonitrua, fulgura coruscare, imbres pluere, quasi non possent et ista, si fierent, calumniari ac dicere, ex oculis et variis aeris passionibus accidisse. Nam qui calumniabantur ea quæ oculis ex aperto viderant, manu tangere possent, et utiliter salutem hominum sentire, quid facerent recordes de his quæ de cælo ex abditis venirent? Fortassis ergo responderent, et magos in Ægypto multa signa de cælo fecisse. Neminem enim esse putabunt nisi tantummodo hominem; et ideo

adulatorie magis et fraude, quam ex fide vel religione A eum Magistrum vocant. Non puto quod ignorarent a magis stellam visam et prædicatam in ortu ipsius, quando et ipsi ex prophetia locum nativitatis Christi Herode interrogante denuntiarunt. Neque latebat angelos pastoribus Christum natum nuntiasse qui vocem Patris de cælo ad eum venisse et Filium sibi dilectum proclamasse audierant vel cognoverant, quando et ipsi magis invidiose tonitruum factum fuisse de cælo dicebant. Pro quibus profecto calumniis et blasphemis egregie dixit :

Generatio mala et adultera. Adultera quia dimiserat virum suum Christum juxta Ezechielem, et multis se miscuerat amatoribus. Quod autem dicit, generatio mala, non naturam eorum damnat qui nati sunt ex semine Abrahamæ, sed vitium, quo a diabolo corrupti sunt. Imitatione quidem ejus, dicuntur filii sicut et supra progenies viperarum. Quia sicut occidunt filii matres ex quibus nascuntur, ita occiderunt Judæi Christum Dei virtutem Deique sapientiam (I Cor. 1, 24), qui est omnium recte sapientium mater.

Signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Omnè igitur signum alicujus rei signum est. Porro signum quod se Christus daturum promittit, illius signi Jonæ res est. Sed ideo signum dicitur, quia quidquid præfiguratum fuit in Jona, 564 totum impletum est in Christo. Ac per hoc, licet signum dicatur, res, ut dixi, illius signi fuit. Quia sicut fuit Jona in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus : sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. Quamvis nonnulli quidquid Jonas gessit signum fuisse de Christo confirmant, quod reprobato Israel ad Ninivitas propheta mittitur, sicut repudiatis perfidis Judæis Christus ad gentes, seu cætera quæ de eo leguntur. Tamen in hoc evidens signum fuit, quod non solum mortem Domini præfiguravit, verum etiam ipsum tempus passionis, tribus diebus et tribus noctibus, signanter expressit. Quamvis ex hoc quidam dubitent, et mendacio ascribant Salvatoris verba, quod non tribus diebus, nec tribus noctibus in sepulcro jacuerit. Nec intelligunt quam sæpe in Scripturis sacris hunc modum locutionis inveniunt, qui tropus synecdoche vocatur, ubi pars pro toto accipitur. Non quod Dominus omnes tres dies et tres noctes in inferno fuerit, sed ut sextæ feriæ diei partem qua sepultus est, cum præterita nocte et die accipias, hoc est pro tota die. Sabbatum vero in quo est tota nox et dies, deinde noctem Dominicam cum eodem die illucescente, partem accipiendo pro toto. Habes igitur tres dies, et tres noctes, si ita uniuscujusque diei partem, aut noctis acceperis pro toto. Ut puta si aliquis hora diei nona egressus fuerit de mansionem alteram pervenerit ; quod si dixerimus bidui eum fecisse iter, nunquid statim reprehendemur mendacii? Quia ille qui ambulavit non omnes horas utriusque diei, sed quandam partem itinere consumpsit. Nam et quod Dominus ostendit se in monte post sex dies factum

dicunt unus evangelista, alter vero, post dies octo ; partem posteriorem primi diei, in quo completum est quod promisit, pro totis atque integris diebus annumeremus, ut intelligas eum qui dixit post sex dies, solos medios connumerasse qui veri, toti, atque integri, completi sunt. Sed hic tropus significationis capax est, pleni intellectus, cum plus minusve pronuntiat Scriptura. Aut enim a parte totum ostendit, ut : *Verbum caro factum est* ; aut e contra, ut ibi : *Ergo propter parasceven Judæorum quia juxta erat monumentum ubi posuerunt eum* (Joan. xix, 42). Porro quod ait, in corde terræ, tropice similiter loquitur : non quod terra cor habeat ut animal sit, sed significat Hierusalem, de qua dictum 565 est : *Quia operatus est salutem in medio terræ* (Psal. lxxiii, 12), in qua crucifixus est Dominus et sepultus.

Viri Ninivitarum surgent. Prosequitur miram et admirabilem prophetiam, quæ de prophetia Jonæ facta est, de qua prophetaverat Christus et ipse propheta. In quo ut explet vaticinium suum, etiam celerior factus est ipse in resurrectione quam prædixerat et præfiguravit propheta. Porro de Ninivitis majorem gentium fidem futuram demonstrat quam Judæorum, et ideo ex fide Ninivitarum, Judæos in futuro, quia non crediderunt, condemnandos denuntiat. Quoniam Ninivitas, Jona prædicante, penitentiam egerunt, et a Deo poenitendi veniam confessione meruerunt ; isti vero Christo Dei filio prænuntiato, ipso prædicante, eum non susceperunt. Ideo surgent dictum est, quoniam laudabiliores erunt in similitudine duorum denariorum, quorum alter formosior splendet et clarior formatione artificis, alter vilissime degeneri actus pondere et splendore, contemnitur. Ubi fides gentium permaxima prædicatur. Condemnabunt autem non judicii potestate, sed quia ex eorum comparatione ipsi condemnabuntur. Et notandum quod gentes ad meliora eo in die resurgent, et sublimiora percipient fide suæ dona.

Et ecce plus quam Jonas hic. Hic autem non nomen accipiendum, sed adverbium loci. Quoniam impræsentiarum erat Christus qui loquebatur sic de se quasi de alio, ac si diceret : Hic inter vos est, qui plus est quam Jonas hic. Quoniam juxta Septuaginta Jonas tribus diebus Ninivitis poenitentiam prædicavit, ego vero tanto tempore ; ille Assyrii genti incredulæ, ego Judæis populo Dei ; ille alienis a lege Dei, ego meis civibus semper a lege et prophetis ea quæ repromissa sunt patribus, exhibeo ; ille voce tantum locutus simpliciter nihil signorum faciens, ego (et si in Beelzebub facere calumnior) innumera infirmis præstiti beneficia gratis. Quæ quia deitatis sunt opera, insinuant quod plus est quam Jonas hic impræsentiarum, a quo tam mira et inaudita fiunt. Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Nemo mortalium est qui tam docilem habeat

naturam, vel excellentissimum ingenium, ut thesauros divinarum Scripturarum sua possit scientia, vel eruditione ad liquidum penetrare. Nemo qui singula queat ænigmata **566** revelare, et allegorias rationesque parabolarum demonstrare; similitudines quoque suis in locis digne exprimere, omnia occulta aperire. Quod quia non potest, non ideo tamen debet putare, quod aliquid in eisdem sacris litteris supervacuum, aut absque sacramento, licet occultæ significationis, sit positum. Idcirco adhibendus labor, et cum studio inveniendi imploranda est divina gratia, ut nobis obscura reserare dignetur qui tenet clavem scientiæ. Quia, ut dictum est, ipsa veritas multum demersa in alto latet. Quis enim deprehenderet disertissimus philosophorum, hæc regina Saba quod ista præfiguraret, vel quod Jonas forte per triduum in ventre ceti demersus tam profunda ostenderet? Nisi Christus Dei virtus Deique sapientia, qui aperit et nemo claudit, illud de se dictum aperiret? Quoniam sicut inaudita vectura rectorem suum servans, et post triduum referens ad superna: ita et Christus per mortem ad inferna descendens, ineffabiliter est adimpleta veritas cum victor triumphans rediit ad vitam. Et hoc est signum quod quærentibus solum se daturum promittit, per quod scirent gloriam quam in Christo spreverant, totam esse gentibus conferendam, sicut et Jonas se reddit gentibus quem aufugiendo abstulerat a Judæis. Unde adhuc et regina Austri in iudicium ventura prædicatur. Quia sicut Jonas prævisus est ut veniret in figura Christi: ita et regina Austri prævisa est in figura Ecclesiæ, quæ venit ad Christum. Propterea beati sumus, inquam, quia quod præcessit in typo et promissum est in figura, nos totam tenemus in specie veritatem, veneramurque ipsam sapientiam, ipsumque Salomonem amplectimur, amamus et tenemus in specie veritatem, veneramurque ipsam sapientiam, ipsumque Salomonem amplectimur, amamus et tenemus fide. Quia profecto hic plus est quam Salomon Christus, cujus egressio a summo cælorum culmine quæsit eam quæ venit a finibus terræ audire sapientiam, et contemplari ineffabilia sacramentorum eius mysteria. Tradunt igitur Judæi quod hæc mulier Meroe sit vocata, solummodo nomen quærentes et carnaliter omnia sentientes. Nec tamen mysterium recognoscunt, quod Christus de se et Ecclesia, quæ vere regina est, esse docuit. Cumulat ergo adhuc invidiam Judæorum hæc comparatio, quia eos sine excusatione facit **567** fides gentium. Ut cum illi prophetis, id est, Jonæ Salomonique credunt, et complectuntur sapientiæ doctrinam; isti Christum non credunt Jona seu Salomone potio-rem. Et ideo eos in resurrectione iudicii condemnabunt, quia in his repertus est timor Dei ac fides, quibus lex non erat data, nec virtus veræ sapientiæ prædicata. Hinc magis indigni sunt venia qui ex lege sunt infidèles, dum plus fidei sectati sunt commercium qui legem non uoverant, quando illis gra-

A tia et venia gratis prædicatur. Sequitur adhuc alia objurgatio:

Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida querens quietem, et non invenit, et reliqua. Continuus quidem ordo lectionis, et ex prioris exordio sermonis proficisci probatur, dum eis ob duritiæ cordis eorum atrocior accumulatur pœna, et major comminatur vindicta. Ad hoc quippe omnis comparatio præsentis loci intentatur, ut demonstret ex ea Judæis graviora imminere supplicia, quod et in fine aperte concludit, cum ait:

Sic erit (inquit) et huic generationi pessime. Nam homo a quo immundus egreditur spiritus Judæorum natio designatur, de qua spiritum immundum lex, quæ data est, interventu suo eiecit. Quoniam antea in Ægypto multa et gravia in Deum peccata idola adorando et dæmonia colendo, contraxerant. Nec non etiam postquam signa et prodigia Dei in Ægypto viderant, post transitum maris Rubri, post innumera beneficia et miracula interdum, cum lex a Deo fabricaretur, metallo ac lapidibus hostias immolaverunt, una cum choris et canticis saltantium, aureos quos sibi conflaverant vitulos, deos adoraverunt. Sed lex, veluti quædam custodia murorum circumjectæ potestatis, dæmonibus rejectis, conclusit Dei populum ab eis, et exclusit adversarium. Qui illinc exiens, pergens quasi per arida loca, et in aquosa, longe diu circuiens, oberravit per solitudines gentium, in quibus nullus fons vitæ adhuc effluerat, neque cælestis imber eos compluerat, et ideo nimia ariditate torridi squalebant. Quas solitudines et loca arida diu dum circuiret, et requiesceret in eis male pacatus, tandem aliquando Dei gratia respersi, postquam per lavacrum aquæ vitæ sunt abluti, et fons vivus in eis effluxit, habitandi cum his nullus locus fuit. Et cum jam in his quietem non haberet regnandi intra se reputans, optimum duxit, **568** et posse credidit in eam regredi domum, de qua depulsus prius per legem ac si ad ampliora invitatus, exivit. Ad quam rursus regrediens, invenit vacantem per otium et sabbatum. Vacabat enim templum Judæorum, quia sine Christo erat, et sine Deo, et sine custodia angelorum. Quoniam, sicut legimus in Josepho, post passionem Domini clamatum est publice multis audientibus in eadem arce murorum: Transeamus ex his sedibus. Nec immerito, quia Dominum angelorum habitatorem habere noluerunt. Et ideo eorum expoliata præsidii vacabat domus otio vanissime feriata, ornata prophetarum præconiis et traditionibus paternæ legis, nec non et superstitionis observationibus. Propter quas nimirum traditiones etiam ipsa legis custodia longe abscesserat, quia onnis lex et prophetia usque ad Joannem data fuerat, ut Christum annuntiarent, quo abjecto, absque habitatore, ut dixi, vacua remansit, non solum ipsa gens, verum etiam et ipsa lex; quia non erat alius quem præfiguraret neque in se quem demonstraret; sed a nobis tamen legitur plena mysteriis ad testimonium confirmationis nostræ, et illis ad opprobrium

damnationis suæ. Quæ domus Judæorum cum ita esset ornata, et mundata, necnon et vacua, ne vacua remaneret, rursus repleta est dæmonibus. Qui ideo sub septenario numero assumuntur, quoniam in eo numero plena perfectio designatur. Ut quia tot erant eis munera gratiarum destinata si Christum recepissent, in quo erant hæc omnia, tot tantaque deinceps e contrario fieret in eis iniquitatis possessio. Quoniam et per septem vitia principalia, universa vitiorum immanitas exprimitur; ut quanta est in bonis gratiarum actio, tanta sit et in malis iniquitatis plenitudo. Sed ideo nequiores dicuntur assumpti quam is fuerat qui eos prius possederat, quia graviora sunt vitia quæ post perceptam legem vel gratiam committuntur quam fuerant illa quæ nulla percepta lege operabamur. Propter quod quia completum videmus in Judæis quæ comminata sunt, expavescamus admittere quæ prohibita sunt, quoniam melius esset, juxta Apostolum (*II Pet. II, 20*), viam Dei non nosse, quam post perceptam gratiam retrorsum abire, aut sub hypocrisis fite ac vitiosissime vivere. Quia cum quisque ceciderit de culmine justitiæ Dei, deinceps jam simulationem habebit. Cupiditas enim carnis expulsa **569** per pœnitentiam, et a consuetis operibus jam exclusa, cum non invenerit in quibus delectationibus requiescat, avidius ad pristinam redit hominis mentem, et rursus eam occupat, si, cum expulsa esset, negligentia subsecuta fuerit, ut de fervore charitatis mens prolapsa ruat. Tunc siquidem non solum habebit illa septem vitia, quæ sunt septem virtutibus spiritalibus contraria, verum etiam per hypocrisium, in seipsa virtutes habere simulabit. Propterea assumptis secum aliis septem nequioribus, hoc est ipsa septenaria simulatione, redit ipsa concupiscentia et possedit eandem domum, ut sint novissima hominis illius pejora prioribus (*Matth. XII, 45*). Etenim Judæis gravius est nunc quotidie in synagogis Christum obstinato animo blasphemare, quam cum in Ægypto ante legis notitiam idolis serviebant, dæmonibus immolare. Et, ut apertius ostenderet de quibus parabola texebatur, ait: *Sic erit generatio huic pessimæ*. Quamvis quodammodo et de hæreticis accipi possit; quoniam multo peioris conditionis sunt hæretici æstimandi, quam gentiles; quia in illis adhuc spes fidei restat, in istis vero pugna discordiæ manet. Tamen ut veritas non extenuetur intelligentiæ, impleta hæc omnia datur cernere libere in Judæis. Quoniam nisi gravius hoc illis esset quod rejecerunt Christum et vacui remanserunt, quam si ut prius idola adorarent, nequaquam ita usque in finem sæculi a proprio solo capite sine ulla repropitiacione expulsi essent. Nam modo non idola adorant et venerantur, et tamen sine ulla clementia per omnem orbem terrarum dispersi, et sine Deo vero vagi inveniuntur. Quia qui noluerunt esse domus Dei, facti sunt domus dæmonum pessimorum. Ad quam regressi cum suo principe suis circumsepti nequitiiis, in eisdem habitant, et sunt eorum omnia pejora prioribus.

A Adhuc igitur Salvatore loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres ejus stabant foris quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam: *Ecce mater tua et fratres tui, foris stant quærentes te*. Quamvis occupatus esset Dominus in doctrina verbi, altior hoc loco requirendus est sensus, quia perfecti et sapientis viri est, per singulas sententias acute inspicere sensus latentes in eis invenire; distinguere singula, quæ in locis et temporibus seu in rebus sunt significata, dicta vel gesta. Breviter quidem definire verbis plenius, quæ explanantur amplificare sensibus, sine insolentia, sine ambitione laudis, et **570** jactantia vanitatis. Quia omnia divina, ut dixi superius, narrata operata sunt mysteriis, et nihil in eis dictum quod non sit plenum sensibus, sicut est quod ait: *Adhuc eo loquente, ecce mater ejus, et fratres stabant foris, et dixit ei quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris stant quærentes te*. Non quod ingrediendi ad eum, ut cæteri non haberent potestatem, sed quia sic divina disposuit Providentia, ut rei eventus monstraret exspoliata prædicatione, deinceps quid ipsi Judæi acturi essent, nolentes per ostium intrare, id est per fidem ad eum. Unde dictum est: *Ego sum ostium (Joan. X, 9)*, et quia in sua venit, et sui eum non receperunt (*Joan., I, 11*). Porro in matre et fratribus Synagoga et Judæi, qui ex ea nati sunt, intelliguntur; qui contemnentes ejus doctrinam, cuncta in opprobrium vertunt. Unde quidam ut ex uno genus intelligatur, ac si insultans dicit: *Ecce mater tua et fratres tui foris stant quærentes te*. Quasi diceret: Quid talia de te in populo respergis, vel quare te Deum facis, et in nobis tanta taliaque reprehendis et minaris, quasi in tua sit potestate atrociora nobis reddere, nonne hæc est mater tua et fratres tui? cum sis homo, fabri filius, et vilior in genere præ cæteris, cur tam eximia de te ostendis, et in nobis tanta calumniaris? Quæ adhuc hodie vox est Judæorum credentes quod homo est tantum fabri filius, et conditione carnis humanæ ex femina generatus. Quanquam videatur iste qui nuntiat et ob aliam calumniam, non fortuito, neque simpliciter insultans, ista nuntiare, verum magis ex hoc insidias prætere, utrumne officio divini verbi contra superius præceptum de matre prolatum vel de fratribus, carnem aut sanguinem eorum, per motus affectum, præferat. Sed **D** inspector cordium benignissimus Salvator sic responsum temperat, ne matrem neget, aut fratres, pro qua etiam in cruce pendens sollicitudinem gerebat, sed ut insidiantem repercuteret, seque Filium Dei non celavit.

Unde extendens manum in discipulo, ait, Ecce mater mea et fratres mei. Ac si diceret, Isti sunt mater mea, quorum officio et doctrina quotidie credentium animæ in meo corpore ut sint generantur ad lucem. Isti sunt fratres qui faciunt opera Patris mei et voluntatem, unde et ipsi ex hoc adoptantur in filios. Non enim ut dixi, juxta hæreticos, matrem negavit, ut putaretur de phantasmate natus. Sed apostolos cognationi prætulit carnis, ut et **571** nos

in comparatione dilectionis semper carni Spiritum præferamus. Sed ne forte de solis apostolis dicere videretur, providus Magister addidit, etiam et de singulis recte credentibus.

Et quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, et soror, et mater est. Interea ne de Joseph dicere rursus calumniaretur, cum voluntatem Patris requirebat, addidit, *qui in cælis est*, ut monstraretur luce clarius seipsum de cælis venisse, quamvis Filius hominis in carne videretur. Formam quoque seipsum omnibus agendi sentiendique constituens propinquitatum omnium jus atque nomen jam non de conditione carnis, sed de Christi et Ecclesiæ communione retinendum. Quoniam Ecclesia, quæ in Christo colligitur, mater effecta est, intus in corde Christum gignendo et pariendo. Soror vero secundum quod quam sæpe in Canticis appellatur, ideo et ipsa vocata est, quia Christus Dei Filius, hominis filius factus est, juxta quod et ipse sponsus et frater est. Unde jam tunc in apostolis cum Christo mater intus erat et fratres, foris vero Synagoga de qua genitus est, et fratres Judæi invidia cæcati stabant, nolentes intus intrare ad convivium, in quo junior filius clementer receptus epulabatur. Ex quo loco quidam, fratres Domini dixerunt esse filios Joseph, de alia uxore generatos. Suspicati sunt enim, sequentes ex apocrypho Judæorum deliramenta quamdam Estham mulierculam fuisse, de qua genuerit filios, qui fratres Domini vocarentur. Nos autem fratres Domini non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, Mariæ liberos intelligimus materteræ Domini, quæ mater fuisse dicitur Jacobi minoris, et Joseph, et Judæ, quos in alio Evangelii loco, fratres Domini appellatos legimus; fratres itaque consobrinos dici omnis Scriptura demonstrat. Qui cum venissent ad eum, quia occupatus erat Dominus omni frequentia populi, non minus in opere sermonis ad turbas, quam et in doctrina interius ad discipulos, in officio curationis, nec non et in responsione sibi insidiantium. Omnium tamen in omnibus unam operabatur salutem, *Qui vult omnes homines salvos fieri*, ut omnes venirent ad agnitionem veritatis (I Tim. II, 4). Id-

A circo mater et fratres differunt introire, ut et reverantia servaretur in accessu, et mysterium formaretur divinitatis ex proventu. Unde quia percurrimus inelimito loquendi 572 genere ab eo loco ubi *circuibat benignissimus Jesus civitates omnes et castella docens in synagogis eorum et prædicans Evangelium regni* (Matth. I, 35), usque ad hunc locum, ubi deinceps novus incipit ordo narrandi. Et quia flagitat ratio ut vires reparentur lectoris, curemus finem imponere libro, si forte ad novum narrandi genus, recreatis viribus, constantius qualitercunque redire possimus. Quoniam nec nos tam largam habemus dicendi peritiam, nec facultatem apposite ad persuadendum, ut quæ optima sunt loquendi explere valeam; neque sum præstantissimo B præditus ingenio, ut hæc tam difficilia enodare facile et explicare possim. Idcirco me intra meos continere terminos decrevi, quos mihi divina indulsit misericordia, ne modum excedam concessæ gratiæ, quoniam nec laudem multam requiro hominum, nec gloriam. Idcirco etsi non eloquentiam mihi vindico, sensus tamen catholicos enucleare cupio. Quoniam si non alii tractassent Scripturas divinas quam oratores studiosi et prudentes, atque illustrissimi viri et præclari, rara esset disputatio divinatorum eloquiorum, et humana facundia laudaretur magis quam cælestis gratia. Stultum quippe est in hac Christi schola, sæcularem et vanam sectari philosophiam, maxime in hoc loco, quem tractavimus. Ubi eliguntur apostoli piscatores et rustici, et mittuntur, *Sicut oves in medio luporum* (Matth. X, 16), ad universa tormentorum genera perferenda; ubi instituuntur apostoli discipuli ad agones, et nullam quærere eloquentiam jubentur. Quapropter, his ita decursis, festinet oratio, una cum præcellentissimo eloquiorum divinatorum magistro, modum loquendi facere, et cum ipso benignissimo Salvatore, quoniam et ipse festinat, nos navem ascendere valeamus, ut dicatur nobis quod dictum est his qui cum eo erant in navi: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis* (Luc. VIII, 10), ne forte cum turbis in terra inveniamur.

PRÆFATIO LIBRI SEPTIMI.

Breviter recenseat animus quæ tractavimus, quoniam timide disserui, quia pene a nullo hoc in tempore inveniuntur impleri quæ jubentur. Describit enim sermo divinus virum Evangelicum, 573 et depingit non penicillo aut calamo, sed ratione ac disciplina cælestis magisterii, ut totus integer homo interius reformetur. Hincque jungamus quæ dicta sunt in domo luce clarius perfectioribus attributa parabolis, quæ sunt obscurius turbis et plebibus adumbrata, ut nosse possimus cum apostolis mysterium cælestis regni, et intelligere ænigmata quæ sunt di-

D vini testimonii auctoritate firmata. Festinet igitur mens peritissima inter utrasque librorum partes, unam sui habitus efficere texturam, ut paulo altius luculenta Evangelii dogmata conspiciat; quam sint splendida, quam præclara, si quo modo videre possit quantum præmineat ejus doctrina, quam pulchram de se reddat imaginem ex visione veritatis. Itatenus ut in quocunque perterruit nos sublimitas præceptorum infra domum, auribus nostris divinitus commendata; ne forte impossibilia censeantur, totum demulceat suavitas parabolarum, et perornet

earum varietas. Sicque jam æqualiter perfusum lumen in cordibus nostris, nulla nos fallat claritas inter utrasque partes. Sed si excelsius nos ducere videmur, nulla nos vertigo capitis decipiat, verum securi simus, quoniam verus est, et falli non potest, quem sequimur. Idcirco sequamur eum intrepidi, sequamur securi. Sunt enim ejus refugia quotiescunque fatigatur a turbis, aut in monte, aut in solitudine eremi, aut in mari. Ad quæ nimirum loca quia plebs invalida accedere non valet, soli discipuli sequuntur, in omnibus remoti a doctrina. Ideo perceperunt jam in monte quæ turbæ nequeunt assequi, et in mari cum eo navicula jam recepti, interrogant secretius mysteria cœlestis vitæ quæ turbæ adhuc audiunt in parabolis. Nec virtus eorum in ullo debilitatur, nec fortitudo frangitur, nec constantia fatigatur, nec præstantia divini amoris gravatur pondere infirmitatis; sed in omnibus hactenus sequuntur

A infatigati, etiam inter fluctus maris, et committunt se naviculæ quæ a Christo regitur; est enim firmissima tabularum connexionem, artificio ædificata divino, solida magis in Christo quam robusta. Frangit itaque fluctus, et non frangitur; turbinibus rotatur, et non mergitur; eludit et elidit undas ventorum quas non recipit; seditiones placat moderatione remigii. In qua igitur navi fratres, quia jam ascendimus, firmi et stabiles permaneamus, semper doctrinam Christi sectantes. Et si qua sunt, quæ minus capimus, quia multa sunt, interrogemus securi, nullis aurarum fluctibus moveamur; quoniam etsi elevantur usque ad cœlum, non possunt nos obruere suis allisionibus, cum quibus Christus in ea navigat. Unde ait: *Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Math. xxviii, 20*); et: *Confidite, quia ego vici mundum* (*Juan. xvi, 33*).

LIBER SEPTIMUS.

(CAP. XIII.) *In illo die exiens Jesus de domo sedit secus mare, et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ.* Apparet igitur quod Matthæus hic ordinem narrationis suæ ac temporis secutus est, cum dicit, in illo die: ac si dicatur, quando finiunt hæc quæ dicta sunt verba, nisi forte diem pro tempore accipiamus, ergo exiit de domo in qua fuit, cum sanatis præcepit ne manifestum eum facerent; vel in qua docuerat quæ dicta sunt. Et congregatæ sunt ad eum turbæ, quæ domum intrare non poterant, ubi apostoli intus audiebant mysteria. Et ideo exiit ut congregarentur ad eum, quia misericors est. Alioquin nisi exisset de illa occulta habitatione sua, in qua semper cum Deo Patre est, nunquam ad eum congregarentur, qui dispersi erant, et vexati variis languoribus. Sedet autem juxta hujus sæculi mare, ut turbæ congregentur ad eum, et audiant secus litus quæ intus non merebantur audire. Sed benignissimus Magister in suis indicat factis etiam ea quæ agit. Ascendit autem in naviculam, et resedit in mediis fluctibus, ubi navis hinc inde, de montuosis valde tunditur procellis. Sed turba foris stat, ut ex subjectis rebus ratio monstretur, quæ in parabolis erat locuturus. Quo nimirum facto significat eos qui foris sunt extra Ecclesiam, nullam divini sermonis capere posse intelligentiam. Navis enim typum præfert Ecclesiæ, intra quam verbum vitæ positum est et prædicatur. Qui autem extra sunt, arenæ comparantur et sunt steriles sine fructu, atque inutiles. Idcirco quæ proponuntur in parabolis intelligere non possunt. Aut certe ideo stant in litore fixo gradu, ut diligentius audiant quæ dicuntur: quoniam necdum cum Jesu, neque cum 575 apostolis, pericula et tentationes, quibus jam premebatur Christus a suis insidiatoribus, ferre poterant. Unde sequitur:

Et locutus est eis multa in parabolis. Multa quidem, sed non omnia. Si enim dixisset omnia in parabolis, absque emolumento turbæ recessissent. Turba autem non unius est scientiæ, sed diversa in singulis voluntas. Propterea eisdem loquitur multis in parabolis, ut juxta varias voluntates suas, diversas reciperent disciplinas. Hinc perspicua miscet obscuris, ut per ea quæ planius intelliguntur provocentur ad eorum notitiam quæ obscura sunt, ut avidius requirant, et intelligant clarius.

Ecce exiit qui seminat seminare. Intus erat, domi versabatur, et loquebatur discipulis sacramenta vitæ. Quibus profecto rebus docet, ut dixi, quod exierit de cœlo, et venit in mundum quod est secus mare sedere, aut de Judæis, quia venit ad gentes, ascenditque navem, id est Ecclesiam. Turbæ vero ad litus stantes, præsentem vitam significant. Exiit namque de domo sua qui seminat verbum Dei, ut seminaret in gentibus: sic enim de se loquitur quasi de alio, quoniam ipse est solus sator universorum, et semen. Et ideo absque ullo cognomine se insinuat, quia ipse est qui proprie et singulariter seminator dicitur. Simul observa hanc esse primam parabolarum, quæ cum interpretatione sua posita est. Et cavendum, quamcunque earum Dominus exponit, et rogatus a discipulis, proprios sermones suos ipse disserit, ne vel aliud vel plus superstitione aliquid velimus intelligere, quam ab eo expositum est. Porro hanc parabolam quidam hæreticorum ad comprobendam hæresim suam assumunt, tres volentes introducere naturas, scilicet spiritalem, animaleam, atque terrenam; cum hic quatuor sationes connumerentur, una juxta viam, alia inter petrosa, tertia inter spinas, quarta vero quæ in terra bona fructificasse dicitur. Quarum intelligentiam ab ipso Domino requiramus. Interim vero differendum parumper, do-

nec cum ipsis discipulis, secreto eandem audire possimus. Et accedentes discipuli ejus dixerunt : Quærendum itaque quomodo accedunt discipuli ejus, cum Jesus in navi sedebat ? Nisi quia intelligendum est quod dudum cum ipso navem conscenderint, et ibi cum eo stantes super interpretatione parabolæ sciscitati sunt. Et **576** notandum quia et illi accedentes interrogant, et turbæ stantes audiunt. Jesus vero majestate sua securus sedet in navi, quasi doctor et judex ; idcirco istos docet accedentes fide, inter medios tentationum fluctus, illos discernit, et tantummodo in parabolis audire permittit ; quia necdum erant idonei ferre tentationes, quia necdum probati. Et ideo ait :

Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum. Audiant Pelagiani, qui sine gratia Dei quidquam se habere jactitant, quoniam nihil sine dono Dei percipitur. Unde Apostolus : *Quid habes quod non accepisti (I Cor. iv, 7) ?* Propterea nemo præsumat de se, quia nihil habet ex se, nisi sola delicta. Accedat igitur alacer, fide devotus, gratia firmus in charitate, ut audiat cum apostolis in navi, ut intelligat quod datum est illis, quia quod illis et datum est, omnibus est repromissum. Magnum igitur est quod illis datum est nosse, quia hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et, quem misisti, Jesum Christum (Joan. xvii, 3). Cognitio quippe hæc magnum est sacramentum, unde dictum est : *Regnum Dei intra vos est (Luc. xvii, 21).* Et quia hoc vere crediderant apostoli, habebant non ex se, sed ex dono Dei jam illud in quo est vita æterna. Propterea sequitur :

Qui enim habet dabitur ei, et abundabit ; qui autem et non habet, et quod habet auferetur ab eo. Id est, qui habet mysterium regni Dei, et fidem integram (quæ ex me est) possidet, sicuti vos, dabitur ei augmentum gratiæ, sicut Apostolus ait, secundum mensuram fidei ; quoniam radix omnium virtutum et fundamentum fides est, super quam ædificatur omnium virtutum structura, quam qui habuerit ei scientia, secundum mensuram fidei. Dabitur et charitas in Spiritu sancto, ut augmentum capiat verus Christianus, et dona secundum magnitudinem fidei, et abundabit etiam usque ad plenitudinem charitatis : quam qui non habet, id est veram et rectam fidem, quod habet auferetur ab eo. Verumtamen e contrario hic tangit Judæos qui gloriabantur in lege, et turbam in parabolis audientem, quia fidem quæ in Christo est necdum habebant. Ideo quidquid per legem possederant, auferetur ab eis. Tangit etiam et eos qui videntur habere per naturæ bonum certe aut simulatas sine fide virtutes, quia auferentur ab eis ; quoniam *sine fide impossibile est placere Deo (Heb. xi, 6).* Neque possunt quidpiam sapienter intelligere, qui caput **577** non habent in se sapientiæ. Sed ne forte aliquis se putet fidem habere cum credit in Christum, sine operibus justitiæ, sciat, quia si opus fidei non habet, fides mortua est. Et si habuerit opus aliquod

A boni sine fide, ipsumque opus vacuum est, quia non est in Christo. Qui autem habet Christum in fide, secundum opus fidei, utique et Patrem habet. Qui autem Patrem et Filium, vere et Spiritum sanctum habet, quorum est spiritus. Quia quod sine fide est, peccatum est, teste Apostolo ; idcirco vere qui hanc non habet, quod videtur habere, auferetur ab eo. Hæc igitur de his loquitur qui stant in littore, et dividuntur ab Jesu propter tumultus sæculi, nec audiunt ad liquidum quæ dicuntur. Propterea in parabolis est eis omne quod audiunt secundum Isaiam prophetam, qui ait : *Auditu audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non videbitis.* Hæc quippe de turbis prophetata sunt, quæ non merentur audire sermonem, auditu cordis, quoniam de Christo nihil aliud sentiebant nisi quod oculis carnis videbant. Carnem quippe et corpus videbant, sed non divinitatem ejus facientem eam quæ divina erant, intelligebant. Audiebatur quidem vox Patris dicentis : *Hic est Filius meus dilectus (Math. xiii, 35),* et non audiebant ; quia dicebant : *Nonne hic est filius fabri ?* Propterea accedamus et nos cum discipulis ad Jesum, et rogemus discretionem parabolarum, ne cum turbis frustra aures et oculos habere videamus. Sed obscurius est valde, quod in Isaiâ juxta Hebraicam veritatem legimus, ubi totum imperative ponitur : *Audite auditu, et nolite intelligere ; et videte visu, et nolite cognoscere.* Ac deinceps : *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava (Isa. vi, 10),* et oculos ejus claude, seu cætera. Hic tamen non imperative dicitur, sed indicative. Sicut et Lucas in Actibus apostolorum posuit. Unde sequitur :

Incrassatum enim est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt. Pro quo valde miror cur Matthæus vere Hebræus, Hebraico scribens sermone, hoc loco contra consuetudinem suam juxta Septuaginta hoc posuerit testimonium magis, quam juxta Hebraicum. Sed et Hieronymus in commentario suo secundum Septuaginta hoc exposuit. Nihil tamen de hac varietate movit quæstionis, neque in hoc opere, neque **578** in expositum Isaiæ, nisi forte, quia unus idemque est in eisdem interpretibus sensus. Sed tamen facilius secundum Septuaginta, quoniam difficultas est in Hebraico, quomodo ipse Deus præcipiat populo, ut auditu audiat, et non intelligat, et videns videat, et non agnoscat ; vel quomodo Propheta introducatur ad Dominum suis precibus agens : *Excæca, inquit, cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude ; ne forte videat oculis suis, et auribus audiat, et corde intelligat et convertatur ac sanetur (Isa. vi, 10).* Quod si divino judicio factum est, et auctoritate, quod imperatum est, non video eos esse in culpa qui non vident, sed magis ille qui excæcavit eos, et dedit oculos ad non videndum. Unde Septuaginta magis liberum arbitrium servare videntur cum aiunt : *Incrassatum est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt, seu cætera.* Ut ex suis

actibus justo Dei judicio, ad divina intelligenda, indigni judicentur. Sed absque hoc testimonio, quod nunc conamur exponere, manet eadem quæstio in ecclesiis. Quia seu sit dictum imperativo modo, seu indicativo, unum est, quoniam nullum Deus condemnat sine justo judicio suo. Neque præscribit ut possis dicere quod ipse sit auctor mali, sed quibus vult miseretur, et emollit ut convertantur, et quos vult indurat. Non quod Deus aliquem excæcat ne videat cordis oculo, aut indurat ne convertatur, sed quia jam cæcum et induratum justo judicio suo, relinquit, nec illuminat ut videat lumen vitæ, nec emollit ut convertatur et sanetur. Quapropter cum hæc soluta fuerit quæstio, solventur et cæteræ in quamplurimis locis, aut cum cæteris hoc loco et ista indissolubilis erit. Quoniam secundum Apostolum: *Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnibus miseretur (Rom. xi, 32 et 33)*. Admirans quoque Domini sacramenta, intulit dicens: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia Dei, et investigabiles viæ ejus!* Verumtamen in hoc loco tria considerare oportet. Unum, quod pro magnitudine sceleris etiam isti qui excæcantur, et presserunt aures suas, ne audirent verba vitæ, pœnitentia indigni judicati sunt; aliud vero, quod si convertatur quis, et pœnitentiam egerit, et audierit rectæ fidei sacramenta, verum quia sanabitur a Domino, et salvus erit, licet in quolibet facinore detentus; tertium vero, **579** in omnibus istis qui pereunt, qui graviter audire dicuntur, et claudunt oculos suos ne videant, ut sanentur, sciendum quod non naturæ vitium est, sed arbitrium malæ voluntatis. Sequitur:

Vestri autem beati oculi, quia vident, et aures quia audiunt. Ergo ideo beati, quia datum est illis nosse mysterium Regni. Et mira locutio: Beati, inquit, oculi vestri quia vident, et aures, quia audiunt. Nunquid non omnes videbant, et audiebant boni malive, etiam et bestię? Quod Lucas evangelista manifestus insinuat, dicens: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis (Luc. x, 23)*. Idcirco ex hoc loco regula sumenda est, quatenus locutionis modos divinarum Scripturarum apertius intelligamus. Quoniam eis datum erat nosse mysterium regni Dei (*Marc. iv, 41*). Et inde erat quod videbant, et audiebant in corde, in quo turbæ et hi qui foris sunt, excæcati erant. Sed quia omnes oculos carnis et aures habebant, ideo jam supra cordis requirebat dicens: *Qui habet aures audiendi, audiat (Apoc. vi, 13, 22)*. Quia illi beati sunt oculi qui possunt Christi cognoscere sacramenta, et quos Jesus levare jubet in sublime, ut candentes jam segetes aspiciant. Verum et illæ aures beatæ, de quibus Isaias loquitur, Dominus apposuit mihi auriculam. Necnon et Job: *Auditu auris, inquit, audivi te (Job xlii, 5)*; neque enim nisi aure auditur. Sed ideo jure audire se dicit, quoniam intus erat quod audivit, intus qui loquebatur, intus per quod audiebat. Unde David: *Audiam, inquit, quid loquatur in me Dominus Deus; quoniam loquitur*

A pacem in populo suo (Psal. lxxxiv, 9). Alioquin nulla beatitudo est, audire et videre quod audiunt et vident universi; veluti viderunt Christum boni malive in carne, et audiunt Evangelium cuncti qui veniunt ad Ecclesiam, licet non intelligant quæ leguntur. Porro quod sequitur:

Quia multi prophetæ et justii cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt. Videtur huic loco esse contrarium quod alibi dicitur: Abraham cupivit videre diem meum, vidit et gavisus est. Verumtamen non dixit, Omnes prophetæ et justii cupierunt videre quæ videtis, sed multi. Unde inter multos poterat fieri, ut alii viderint, alii non viderint. Sed temerarium est de his quidpiam definire, aut merita sanctorum discernere. **B** Nam Abraham vidit in ænigmatæ, **580** vidit in specie, apostoli autem in ipsa completionem veritatis. Et ideo beati, quia quod futurum illi cernebant in spiritu, isti jam completum videbant in Christo, et ad voluntatem interrogabant eum de omnibus, et convalescebantur ei in omnibus sacramentis. Et tanto perspicacius cuncta noverant, quanto præsentius ejus fruebantur eloquiis et doctrinis.

Omnis qui audit verbum regni et non intelligit, venit malus et rapit quod seminatum est in corde ejus; ex quo ostenditur, quia qui non intelligit quod audit, vere nec audit auditu auris, quia non capit quæ audit sensu carnis. Unde hortatur nos ut diligentius audiamus quæ dicuntur in Scripturis divinis: *Venit malus, inquit, et rapit quod seminatum est in corde ejus.* Malus igitur bonum semen rapit, non aliunde quam de corde, in quo seminatum est. Non quod ulla diversitas litteræ sit, id est animarum creditium; sed quia *secus viam cecidit, ideo volucres cæli comederunt illud (Luc. viii, 5)*. Secus viam ergo cadit semen verbi, quando ipsi dæmones viam sibi faciunt in anima, ut est illud: *Incurrare animæ tuæ ut transeamus per eam (Isa. li, 23)*. Alioquin nisi curva esset anima, id est vitii implicita, transitum per eam dæmones non haberent; sed quia eis transitum in se præbuit, propterea quidquid seminatur in ea boni, continuo malus rapit. Nec potest aliter donec misera anima in se talibus iter præbuerit spiritibus. Mira siquidem locutio, ut cum verbum regni seminatum in corde dicitur, transit continuo ad eum **D** in quo seminatur, ita dicens:

Hic est, inquit, qui secus viam seminatus est. Ac per hoc et verbum semen est, et ipse in quo seminatum est. Utrumque tamen, quia juxta viam sunt, non utique juxta viam illam quæ Christus est, sed secus eam quam ipsi sibi dæmones attribuerunt, cum eam a statu rectitudinis deflexam et curvam invenerunt, ideo continuo Satanæ rapit illud de corde, ne credentes salvi flant. Qui modus locutionis secundum idioma sacrarum Scripturarum invenitur, ne carnaliter hæc parabola æstimetur dicta. Unde Marcus evangelista significantius ait: *Hi autem sunt circa viam ubi seminatur verbum, et cum audierint, continuo venit Satanæ, et aufert verbum quod semi-*

audium est in cordibus eorum (Marc. iv; 15). Quasi A et fallacia divitiarum, quia blandæ sunt divitiarum. Aliud itaque agunt et aliud pollicentur; lubrica est earum possessio. Quarum oblectamentis et fallaciis suffocatur verbum Dei, dum instabili gradu cito et habentes deserunt, et non habentes reficiunt. Hæc tria siquidem seminum illi congruunt loco ubi ait: *Descendit pluvia, flaverunt venti, et irruerunt flumina* (Matth. vii, 25-27). Quoniam tria sunt ista, in quibus non solum agricultura subvertitur, verum etiam structura divini ædificii subvertitur.

Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud. Verumtamen supra propositum est, quod alia ceciderunt, id est semina, super petrosa. Et nunc ipse seminatus dicitur supra petrosa, in quo seminatum est semen verbi, quia ipse totus in corde lapideus et durus vitio suo effectus est. Habebat tamen quamtulamcunque, licet non multam terram, id est quamdam affectionem (quamvis ad tempus) boni, et ideo dicitur cum gaudio suscepisse. Sed quia non habuit B altitudinem terræ, longanimitatem scilicet et perseverantem patientiam, vicit duritia cordis pluviam divini verbi, nec habuit semen humorem virtutis, quo radicem firmaret seminis. Quia temporalis erat, nec ad æterna tendens, propterea recte dicitur.

Facta autem tribulatione et persecutione propter verbum continuo scandalizatur. Quod supra dixerat, aruerunt. Et notandum ex verbis Domini, quia in ortu solis vel calore quam sæpe in Scripturis divinis tentatio vel persecutio designatur, sicut est illud: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem* (Psal. cxi, 6). Quoniam quos urit tentatio vel persecutio, quia non habent humorem perseverantiæ in charitate, cito, facta interrogatione de verbo, corruunt in negationem. Sed magna distantia est inter eum qui C multus tribulationibus pœnisque compellitur Christum negare, et eum qui ad primam persecutionem statim scandalizatur et corrui. Similiter et inter eum qui proclivis est quotidie ad peccandum, et eum qui gravioribus tandem vincitur tentationibus, si continuo divina clementia fuerit recreatus.

Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, et sollicitudine istius sæculi, et fallacia divitiarum, suffocat verbum; et sine fructu efficitur. Similiter supra dictum est, alia ceciderunt in spinis, id est alia semina. Hic vero ipse in quo seminata sunt, seminatus esse dicitur, quia semen verbi in se habuit, ut per hoc quod seminatum est ipse qui percepit seminatus intelligatur, inter sæculi divitias crescens et fallacias vanitatis. Nec 582 igitur mirum si talis sit locutio, cum et ipsi spinæ dicantur, sicut est illud in Canticis: *Sicut lilium inter spinas, sic anima mea inter filias* (Cant. i, 2); quarum, licet floreat, nunquam ab illis est fructus sicut nec curæ sæculi, etsi videantur cibum habere salutis. Unde et ad Adam juxta litteram etiam figurate loquitur: *Cum operatus fueris terram, spinas et tribulos germinabit tibi*. Unde in sudore vesceris pane tuo (Gen. iii, 19). Quoniam quicunque sæculi se dederit voluptatibus curisque stus mundi, panem cœlestem et cibum verum non aisi inter spinas comedit; attamen in sudore et labore nimio: *Quia dives difficile intrabit in regnum cœlorum* (Matth. xix, 23). Eleganter autem adjunxit,

Verumtamen admonent ipsi gradus in terra bona, quales sint præfati differentiarum fructus in terra mala, dum in utraque parte tres inveniuntur variasse licet unius seminis qualitates; non quod seminis vitium esset, sed quia qualitas agriculturæ id attulerit, ut etiam in una eademque bona terra, tres unius seminis dicantur prolatae fructus ubertates, centesimi scilicet et sexagesimi, nec non et tricesimi. Verumtamen nec in illa, nec in ista parte mutatur naturæ substantia, sed voluntas et agricultura fidelium vel infidelium. In quorum corda, quia venit malus et rapit quod seminatum est in corde ejus, inde secundo ac tertio ait: *Hic est qui verbum audit*. Similiter et in expositione bonæ terræ, iste est, inquit, qui audit, deinde intelligit, ac sic profert fructum doctrinarum, non minus in opere, quam in intellectu. Quoniam 583 quidquid meruit audire, festinavit nosse et intelligere, quæ vero intellexit, opere implere. Et ex hoc quippe trino profectus gradu, nascitur culmen summæ perfectionis, ut sit omnis Ecclesia Christi, bicamerata, vel tricamerata. In quibus profecto gradibus quasi per tabulata templi veri Salomonis, ascenditur usque ad arcem integræ perfectionis. Depingitur autem iste numerus, *Centesimus, sexagesimus et tricesimus*, etiam juxta ætates humanæ naturæ. Quoniam homo cum fuerit triginta annorum, tunc fortissimus habetur ad omnia, et sponsalitates jura amplius amplectitur, ac hinc inde filii procreantur. Idcirco sub hoc numero fructus conjugatorum ab omnibus Ecclesiasticis viris jure exponitur. Deinde sexagesimus augetur, quia cum ad hanc ætatem pervenerit quis, desinit jam belligerare, etiam et filios interdum procreare. Sub quo sane numero viduarum et omnium continentium ordo deprehenditur; quorum ideo copiosior fructus, quia magis sunt a sæculi actibus alieni, sub angustia pœnitudinis et tribulatione pii laboris, Deo vacare noscuntur. Unde et Apostolus viduam, quæ vere vidua sit et desolata, non minus quam sexaginta annorum jubet eligere. Hinc et cœlibes vocantur, eo quod jam deinceps cœlestem vitam debeant ducere, ut ad duplicatum fructum, sicut et viduæ in sua destitutione possint ascendere, ut deinceps jam sopitis hujus

vita passionibus omnis conditio ad melioris vite negotia sortiatur. Porro centesimum fructum æque virginibus vel martyribus consecratum et reconditum credimus; quamvis quidam nostrorum solummodo ad martyres, propter contemptum mortis, illud referre contendat, et ad virgines sexagesimum, propter otium interius, ut ait, deputat, quia non pugnant contra consuetudinem carnis. Sed mira interpretatio, ubi nec gratia æstimatur, nec incorruptio conservata, quæ consors angelorum est, suis privilegiis honoratur. Quod si ita esset, quia non est, videretur cælibatorum et viduarum, atque omnium continentium, vel pœnitentium ordo exclusus, quibus post militiam vel otium, quasi sexagenariis jam duplicata merces ob contemptum sæculi jure rependitur. Quas partes, quia pius Magister non expressit, nec secrevit, nec demonstravit, nec definivit, non ideo tamen liberè oberrare **584** debemus a regula veritatis. Alioquin in toto hujus parabolæ textu, quid putas quomodo veritas elucesceret tantæ intelligentiæ, nisi divina auctoritas eam reserasset? De qua veritate vix perfecti in his quæ restant se convenire possunt. Unde benignissimus Salvator in cæteris ut regulam tractandi, parabolis, ac si prudens orator, ostenderet hanc per se parabolam, paucis explanare voluit verbis; deinceps auditores suos ut provocaret ad intelligentiam reliquarum, quas proposuit, parabolarum. Fecit enim, ut aiunt, ad similitudinem portantis vas plenum miris et diversis speciebus, quas in terra cum detulerit, ubi antea necdum visæ fuerant, ostendunt unam ex eisdem valde locupletem, et multis exornatam coloribus, quatenus ex hac una provocet mercatores regni cœlestis ad cætera quæ intus obscurius obvolvuntur. Et ideo tam diversa proponit, ut omne fastidium detergeat; quia novit cœlestis orator secundum consuetudinem patriæ, in parabolis graviter, copiose, ornateque dicere. Novit et peritissime docere, animos commovere granditer audientium, efficaciter persuadere, ut diversas audientium voluntates suavissimis parabolarum oblectet blandimentis. Et ideo ex una eadem terra, tricesimum et sexagesimum atque centesimum fructum repromittit, juxta culturæ qualitatem. Sed quanta sit horum graduum diversitas, quantaque divinæ sapientiæ majestas, et quanta potestas eloquentiæ suæ, quantumque pondus habeat in loquendo, nemo est qui digne admirari possit, nemo qui ad liquidum explicare. Unde videamus etiam in computatione Græcorum, qui semper sapientiam quærunt qualiter iste formetur numerus. Nam tricesimum numerum iidem ad nuptias referunt, quoniam in sinistra manu ipsa digitorum complexio, quasi sub molli osculo maritum simul depingit et conjugem. Sexagesimum vero, ad viduas seu cælibes, eo quod sub jugo tribulationis et angustiarum sint positæ, determinant. Unde et a pollice index digitus deprimitur fœdere viduitatis, ut quanto major difficultas gravitatis et oneris, tanto magis præmium augeatur. Porro centesimus, quia ad virgines refer-

tur, seu martyres, de sinistra transit ad dexteram; ita ut quibus digitis nuptiæ significantur, et viduæ circulum faciens coronam exprimat **585** virginitatis. Et hoc est quod canitur in psalmis: *Asiitit regina a dextris tuis (Psal. XLIV, 10)*; quia vera incorruptio, soror est Angelorum, quorum societas in Christo in dextris utique collocatur. *Aliam quoque parabolam proposuit eis, dicens.* Recte aliam, quia multæ sunt, et non alteram, ne forte duæ tantum intelligerentur, quas ipse auctor vitæ per se clementer exposuit, licet paucis in medio interpositis, ut cæterarum intelligentia ex istis avidius requiratur. Quarum quia floridus est intellectus, et dulcis auditus, plurimum invitat lectorem ad reliqua in cæteris, quæ obscura sunt, requirenda. Quia benignissimus Salvator quasi prædices valde paterfamilias quos invitat ad epulas æternæ satietatis, interim diversis deliciarum reficere curat cibus, in via, ut unusquisque secundum naturam stomachi sui alimenta percipiat salutis. Sed quia has tantum, ut dixi, duas, licet paucis interjectis, ipse per se exposuit, simul jungendas censui. Et sicut eas cœlestis sapientia splendore divinæ intelligentiæ illustravit: ita legentibus, simul ut propositæ sunt, assignare decrevi.

Simile est, inquit, regnum cælorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. Quam itaque similitudinem, coram turbis, una cum cæteris, obscure valde peroravit. Deinde dimissis turbis venit in domum, et accesserunt ad eum discipuli, quasi domestici, quasi familiarissimi, et dicunt ei: *Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.* Quæ nisi obscurior videretur præ cæteris, nequaquam de hac sola interrogarent quasi inscii, quam nec populus merebatur audire, nec poterat. Quibus pius Magister ait:

Qui seminat est Filius hominis, ager autem est mundus, bonum vero semen ii sunt filii regni; zizania autem filii sunt nequam. Inimicus qui superseminat est diabolus, et cætera. Hæc ideo præmisi, ut liberior daretur facultas loquendi, et multiplicem quæstionem ex his paucis quæ reserata sunt a Domino, perspicacius intelligeremus. Quoniam quæ exposita sunt et nostræ intelligentiæ derelicta, enucleatus requirenda sunt et breviter annotanda. Quia ad hoc divinus arbiter clausis tegit veritatem figuris, sacramentis obumbrat, obscurat mysteriis, ut fideles et devoti in his exercentur. Exponit nonnulla secretius, ut ad ea quæ oblecta sunt avidiores sui reddantur. *Simile est, inquit, 586 regnum cælorum homini, quoniam Christus factus est homo, ut pereunti humano generi subveniret.* Qui homo seminavit bonum semen in agro suo. Audis quemadmodum ipse Deus homo, sator mundi, rerum principia bona fecit, nec ullum malum ab auctore primæ originis processit, sed omnia valde bona fecit. Idcirco non sunt audiendi Manichæi, seu cæteri hæretici, qui dicunt aliquid mali esse creatum a Deo tenebrarum, quoniam ab inimico superseminat est malum, et non procreatum ab auctore Deo, qui cuncta fecit valde bona.

Sed inimicus homo, id est diabolus, *superseminavit zizania* (*Matth. XIII, 25*) in medio tritici. Primum in Adam dum esset in paradiso, deinde in Cain jam in mundo. Et sic per omne genus quod disseminatum est ab uno usque ab finem sæculi. Et ne in longum protraham tractatum, semper bonis ab initio miscuit mala, virtutibus vitia. Constat igitur quod ex uno homine Deus omnem replevit terram, et semine ex uno pius seminator totum genus humanum tantam multiplicavit in messem. Sed inimicus homo, qui ideo inimicus appellatur, quia Deus esse desinit, quod esse voluit, semper vitalia nostra vertit ad ruinam, et creaturam ad agnitionem Dei creatam, et laudem convertit ad injuriam. Ita in mundo ut nesciretur Deus, quoniam se Deum esse mentitus est. Hinc sapientes sæculi fecit stultos; speculatores mundi docuit nihil videre; professores scientiarum fecit scientiam non habere, inquisitores rerum, juxta Apostolum, dimisit ignaros. Sicque totam segetem satam in mundo cœlesti semine, hæretica pravitate, vel fallacibus præstigiis superseminando confudit, ut manipulos loro fidei et charitatis alligatos, gehennæ fasciculos faceret, et igni perpetuo concremandos, ne triticum cœlestis perveniret ad horreum. Non quod naturam mutaret tritici, sed quia vitii infecit eum, ne quod bonum creatum erat in mundo, obediret auctori ut perveniret ad horreum. Hoc quippe egit dolis, machinis, fraudibus, ut degeneraretur triticum et fieret lolium, non natura, sed per vitium depravatum. Inde igitur in mundo hæreses, inter sanctos peccatum, inter pacificos lites, inter simplices doli, inter innocentes nequitia. Nec igitur curat ut acquirat zizania, sed ut triticum perdat. Nec ut obsideat mortuos, sed ut impugnet viventes. Nec querit **587** capere quos possidet subjectos, sed ut justos capiat suo vitio jam corruptos. Et hoc totum non in die, dum vigilat quis ad præcepta Domini custodienda, sed dum dormiunt homines somno torporis et ignavia, venit inimicus in medio tritici et vadit, non itaque alibi quam in medio tritici, quia malum nusquam est nisi in aliquo bono; ut de bono, quia malus est, suo vitio faciat et ipse malum. Verumtamen et hoc ipsum non nisi dum dormit ipse quem decipit. Unde David: *Dormitaverunt, inquit, omnes, et dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* (*Psal. LXXV, 14*). Idcirco inimicus homo superseminavit zizania, ut tota periret Dominica messis. Et egit hoc præstigio suo celantibus tenebris, ut adulteratæ messis roxa redundaret ad servos, hincque penam sumerent unde speraverunt palmam. Propter quod evigilantes servi præ timore et cura eo quod venerat istud expavescent, hoc metuentes ne zizaniorum germina ad illorum redundaret offensam, quorum conscientia præter factum boni seminis nihil habebat. Unde cogitare oportet quam periculosum sit his qui præsumunt, aliud intendere, vel ignavia torpere. Ne forte in messe sibi commissa inimicus superseminet zizania, id est crimina, vel hæresim, unde pereat bonum semen, quod a Domino seminatum est. Quia

licet seminet quis verbum prædicationis, ipse Christus est qui seminat, quia exiit seminare ipse, et quod seminatur in cordibus credentium.

Cum autem, inquit, crevisset herba, et fecisset spicas, tunc apparuerunt zizania. Quia quod latebat in herba manifestatur in spica, et quod celatur in germine, aperitur in fructu. Hinc quoque Dominus ait: *A fructibus eorum cognoscetis eos* (*Matth. VII, 16*); quoniam in Ecclesia Christi multi flores multitudinem fructuum pollicentur. Sed orta tentatione ad fructum boni operis paucissimi remanent. Hinc est quod boni messorum semper vigilant et metuunt, ne forte illis dormientibus, triticum sordidetur et commisceatur semini alieno. Hinc etiam quod aditum sui Domini præveniunt, nec securi sunt de innocentia, aut timent reatum incurrere de silentio.

Accedentes autem servi patrifamilias, dixerunt ei. Accedunt itaque mente et non corpore, nec loco sed fide, et dicunt non clamore vocis, quia parabola est, sed corde tacito cum dolore: *Nonne, 588* inquit, *bonum semen seminasti?* Seminaſti, aiunt, et non seminavimus. Quoniam quidquid est boni, quod agimus, totum auctori, et non nobis, attribuire debemus. *Unde ergo habet zizania?* Quæ nimirum vox plena admirationis est, plena stupore et pavore. Quomodo natura humana, quæ bona creata sit a bono Deo, sic vitari potuerit et degenerari, ut aliud esset, non per naturam, sed per vitium, quam quod creata est. Totum ergo se ignorare ostendunt, quo Dei judicio factum sit, ut homines ad imaginem Dei facti rationales, et boni conditi sic aberrare potuerunt a Deo, ut tam vani essent et steriles, a fructu alieni, ita ut nihil aliud quam lolium viderentur parati potius ad gehennam, quam digni ut reconderentur in horreum paradisi ad quod creati erant. Idcirco cesset humana præsumptio, cesset hæreticorum pravitas, qui de divino judicio et præscientia Dei temere aliquid definire vel susurrare præsumunt, cum et ipsi angeli, pie interrogando se ignorare fatentur quo judicio contigerit. Sed divinus arbiter longe se et ipsos angelos sanctos removel a culpa. *Inimicus homo, inquit, hoc fecit,* quia infecit et vitavit bonum quod a bono creatum est, et seminatum in mundo. Quod si deinceps velit aliquis ultra interrogare, quare quem nulla latent, etiam antequam fiant, hoc permisit? Profecto quia nihil ei deperire potest, et plus fuit mystica discernere quam mysterium prohibere. Quia majus est reparare perditam, quam servare illaesa. Simulque observa quod jam responsum est, quia oportet zizania, id est hæreses esse, ut probati manifesti fiant. Tunc devoti servi, *Vis imus, inquit, et colligimus zizania?* Indefessi quippe suum offerunt laborem, nec patiuntur, Dominicæ messis, saltem temporaliter, videre tantam fœditatem. Verumtamen pius Dominus, quem tempora non fatigant, qui quando vult suas potest abolerè injurias, *Sinite, inquit, usque ad messem,* et continuo addidit cur hoc præcipiat.

Ne forte, inquit, dum vultis evellere zizania, era-

dicetis simul et triticum. Alioquin clementissimus Dominus, nisi hoc juberet videretur tollere poenitentiam. Sed imperiti cultores et operis Dei nescii, neque scientiam discretionis habentes, aliquando dum cupiunt evellere lolium, eradicant simul et triticum. Non dico ut contradicam illud Apostoli, *Auferite malum ex vobis (I Cor. v, 13)*; quod contrarium huic loco sonare videtur. Sed aliud **588** est de manifestis apertisque criminibus judicare in Ecclesia, aliud de his quæ adhuc quasi in herba latent. Nam zizania, quod nos lolium esse dicimus, antequam in culmum veniant, dum in herba sunt, tanta similitudo in eis est, ut discerni vix aut nunquam possint. Et ideo Dominus, *Sinite*, inquit, *usque ad messem.* Quoniam potest fieri quod hodie zizania videtur, cras triticum fiat, et quod ad præsens paret triticum, in futuro vertatur in lolium, dum aliud protendit in specie, et aliud ministrabitur in flore. Ergo potest fieri ut qui hodie est hæreticus, crastina die sit non solum fidelis, verum etiam et defensor fidei. Sic et de cæteris vitiis sane intelligendum. Quia nisi Dei patientia subveniret etiam Matthæum (cujus hoc Evangelium est) non haberet, nec Paulum de persecutore apostolum possideret. Unde colligitur ne, ubi quid ambiguum est, magister Ecclesiæ sententiam cito proferat, sed Deo judicii terminum reservemus, ut cum dies judicii advenerit, ille non secundum suspicionem criminis, sed juxta manifestum reatum, de sanctorum cœtu reum ejiciat; sanctos vero, quia appellantur triticum, in horreis, id est in mansionibus æternæ vitæ susciperet. Porro quod messis, consummatio sæculi dicitur, quia ultra nec satio erit agri, nec fructus humani seminis ultra augetur. Sed tunc tempus ejusdem messis erit, id est judicii dies, quando de singulis judicabitur. Præterea messorum, quibus dicitur, *Colligite primum zizania*, teste Deo, ipsi angeli sunt, qui sunt in auxilio Ecclesiæ Dei, quos apostolus Paulus administratorios vocat spiritus, qui positi sunt in ministerio sanctorum propter eos qui hæreditatem accepturi sunt salutis. Interea quod ait, *Colligite primum zizania*, non quod altera sit resurrectio justorum, et altera peccatorum vel impiorum, sed quia primum segregandi sunt mali a bonis, et tunc sancti simul colligendi sunt in regno. Et tunc *fulgebunt sicut sol in regno Patris (Matth. xiii)*, quia adoptati sunt in filios per mortem Filii Dei. Aliam parabolam proposuit eis, dicens:

Simile est regnum cælorum grano sinapis. Mira et ineffabilis comparatio; ecce grano sinapis comparata est tota cælestis magnitudo. Sed quid sit quod majestas regni, tam parvi, tam minimi seminis similitudine concluditur, ne absque magna consideratione prætereundum est. Quasi profecto illa cælestis sapientia nihil invenerit **590** locupletius quam granum sinapis, cui illam omnipotentiam supernæ virtutis compararet. Unde ergo Evangelium nemo in transitu legat. Parabolas Christi nemo quasi vile aliquid accipiat. Quia vile non debet videri illud

regnum cælorum sua singularitate potens, æternitate felix, divinitate præfulgens, toto diffusum cælo, tota terra dilatatum. Sed cogitare non sufficio, penetrare non valeo, illa sapientia divina, quid quod tam inestimabile sacramentum, tamque ineffabile grano-sinapis coarctat, et infra tantam parvissimi seminis concludit angustiam. Hinc, quæso, cesset oblatrare hæretica pravitas quod Deus fieri dignatus est homo, si cælestis regni majestas omnis usque ad grani similitudinem venit. Quid quaeritur quod Dominus totius mundi formam servi acceperit? Porro regnum cælorum, sicut jam supra dixi, tripliciter accipitur, scilicet aut ipse Christus, sicut hoc loco, aut præsens Ecclesia sicut in quam plurimis; certe aut Evangelium, quod et hic etiam non incongruenter significatur. Quia ultra omnium philosophorum dogmata, et Scripturarum sanctorum mysteria, crevisse manifestum est. Sed melius tamen de Christo intelligitur dictum, ex quo, et per quem, ipsum Evangelium crevit et dilatatum est. Quia sicut *quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, et quod stultum est, sapientius est hominibus (I Cor. i, 25)*: ita hoc minimum Dei, tota magnitudine hominum et angelorum magnificentius invenitur. Ita tamen si hoc granum sinapis nos in nostris sic seminemus pectoribus, ut intelligentiæ magnitudo nobis intus in arborem crescat. Et non in qualemcunque arborem, sed in eam et talem ac tantam, sub qua in ramis requiescant omnia volatilia cæli (*Matth. xiii, 32*), et sensus nostri levantur ad cælum, ac totum scientiarum diffundatur in ramos. Deinde ita teratur in corde, ut ora nostra gustu ferventia vivo fructus sui sapore succendat. In tantum etiam, ut ab oculis lacrymæ, præ nimio ardore, decurrant: et ita igne seminis sui tantum in nobis ardeat, ut cerebrum purget, et verticem mentis tangat. Flammetur in pectore, quo ignorantiae totum a nobis auferat sua degustatione fastidium, et ferventes reddat. Talis igitur et hujusmodi naturæ sinapis intelligentia insinuat, non se grano hujus oleris sine causa comparasse, *quod acceptum homo, Deus Pater videlicet, misit in agro suo*, vel sicut alii codices habent, in horto suo, id est in **591** Ecclesia sua, vel in mundo. Quod autem minimum se dicit cunctis seminibus olerum, nec mirum cum ait in Psalmo de se: *Ego sum vermis et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis (Psal. xxi, 7)*. Hinc autem, cum crevit, hoc est cum resurrexit, factus est arbor, et ascendit usque ad cælos. Ergo rami ejus, scilicet apostoli, dilatati sunt et creverunt, quia *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ, verba eorum (Psal. xviii, 5)*. Ita ut volucres cæli, qui sancti intelliguntur, habitent in eis, id est in eorum doctrina et Magisterio, dum terrena despiciunt et cælestia appetunt. Quod si ad Evangelium alio sensu refertur hoc granum sinapis, tunc homo seminans verbum Evangelii Christus intelligitur. Quod ideo minimum dicitur, ad comparisonem humanæ philosophiæ, quia non credentibus vile videtur.

Sed cum seminatum fuerit in corde fidelium, fit arbor eximia dum ascendit et dilatatur ultra omnem sapientiam mundanam. Interim vero doctrina Evangelii minima videtur omnibus disciplinis. Quoniam ad primam novæ institutionis doctrinam fidem non habet veritatis, hominem Deum, Deumque mortuum; sed inde omne scandalum crucis oriri videtur. Quam sane doctrinam confer dogmatibus philosophorum, et libris eorum qui nimio splendore eloquentiæ redolent, compositione vero sermonis renitent, sicque videbis quantum minus sit semen Evangelii, seminibus liberalium artium. Sed illa dum crescant et augentur passim, nihil vitale afferunt, nihilque salutiferum demonstrant, neque vividum aliquid ad perpetuitatem æternam. Quinimo totum flaccidum, totumque marcidum, frondescit et floret in olera et herbas, quæ cito arescunt. Sed Evangelii prædicatio, quæ minima videbatur, vel parva in initio fidei, cum in anima credentis vel in toto mundo radicaverit, sicut fecisse cernimus, tota crescit in arborem, ita ut volucres cæli, animæ videlicet credentium vel virtutes Dei servitio mancipatæ, veniant et habitent in ramis ejus. Porro rami hujus arboris dogmata probantur esse sanctorum prædicatorum diversa, in quibus supradictarum volucrum sancta requiescit societas. Hinc ergo assumamus et nos pennas columbæ, ut ad altiora possimus volare; nec non habitare in ramis hujus arboris et nidos facere doctrinarum. Verumtamen multi legentes hoc granum sinapis minimum omnibus seminibus. Nec non et quod alibi dicitur a **592** discipulis, Domine auge nobis fidem, quibus responsum est: Amen dico vobis, si habueritis fidem quasi granum sinapis, et dixeritis monti huic, transi de loco isto, et transibit (Luc. xvii, 5-7). Omnino putant apostolos, vel parvam fidem habuisse, vel Dominum de fide eorum (quia parva erat) eos arguisse; non intelligentes, quod Paulus apostolus hanc fidem grano sinapis comparatam, maximam et eximiam judicaverit: Si habuero, inquit, omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest (I Cor. xiii, 2). Quæ nimirum fides quæ montes transfert, ipsa est illa quæ grano sinapis a Domino comparatur, et ea est tota et integra fides in qua est omnis fides. Quia Deus Trinitas per eam vere et fiducialiter colitur et amatur, in qua totus est Christus, per quem omnia sunt, et per ipsum ipsa fides omnia operatur. Porro rami ejus tunc dilatantur, cum expositiones sanctorum Patrum ex ea crescant doctrina, in quibus volucres cæli, scilicet amatores veræ sapientiæ, secure requiescunt. Quoniam desuper venit quod seminatum est, idcirco confidenter suscipitur auditum, fide radicatur, spe crescit in altum, charitate diffunditur, et dilatatur in ramos, confessione extenditur, virtutibus quotidie virescit. Ad quam sane amoenitatem frondium aves cæli jugiter invitat, id est spirituales sensus; atque ipsos in eisdem ramis, quasi sub quiete recipit mansione quo nidificant, et nutriunt sibi pullos in mente sem-

A piternos. Quod si rursus hoc granum in horto seminatum, quo jacuit in sepulcro requiris, invenies primum in utero virginis, deinde in Ecclesia seminatum. Ex quo nimirum horto sponsus in Canticis: Hortus conclusus, soror mea, hortus conclusus, fons signatus (Cant. iv, 12), emissiones duæ, inquit, paradisi. In quo plane horto, quia crevit hoc granum, totius regni summa in eo manet. Quod regnum Christi, qui crevit in arbore crucis, et per totum dilatatus est orbem, qui quanto plus attritus est passione, tanto amplius fructus sui in mundo effudit saporem, et efferbuit charitas dilatata. Apparuit siquidem virtus ejus vehementior, quando comminutus est usque ad pulverem, et eliquatus prælo passionis. Ex hoc quippe est tota origo regnandi, et ideo cantamus fideliter, *Dominus regnavit a ligno*. Hinc nemo dubitet ex hoc grano, quia olim jam radicatum est in patriarchis, natum est in prophetis, crevit in apostolis, consummata est arbor magna in **593** ecclesiis. Multiplices dedit in donationibus Spiritus sancti ramos quos Apostolus bene dinumerat. In quibus profecto ramis donorum mundissimæ cæli aves fide requiescunt securitate.

Et aliam parabolam locutus est eis. Quapropter rogemus Christum, ne et nobis loquatur cum turbis in parabolis. Quia licet delectabilius nonnunquam auditur, quod dicitur in parabolis, valde infructuosum tamen est, nisi intelligantur ea in his quæ ornantur rebus, et obteguntur figuris.

C *Simile, inquit, regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum.* Bonus, et egregius magister, regni sui similitudines sic enarrat, sic variat et ornat propriis comparationibus, ut non de occulto sumat eas, neque de cœlestibus, sed profert illas de quotidiano usu et de communi conversatione, ut ad omne genus hominum perveniat quod est omnibus profuturum, juxta illud Propheticum: *Audite hæc, omnes gentes, auribus percipite, omnes qui habitatis orbem, quique terrigenæ et filii hominum simul in unum dives et pauper* (Psal. xlviii, 2, 3). Alioquin si quid ex divinitatis occulto, si quid de secreto cæli, si quid de impenetrabilibus divitum afferret in medium, hoc nesciret pauper, hoc non caperet mediocritas, nec notum simplicitas haberet. Nunc vero ita loquitur, ut omnibus congruat loquendi peritia. Quia homo in Dei vocatione quæritur, non discernitur in Dei prædicatione persona. Propterea regnum suum ante, grano sinapis memorat accepisse hominem, id est virum, nunc vero mulierem asserit accepisse fermentum: illudque semen exiguum crevisse in magnam arborem, mulierem modo exiguum fermentum ad profectum totius massæ manifestat abscondisse. Quia sicut dicit Apostolus: *neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino* (I Cor. xi, 11). Ad unum quippe regnum diversum sexum varia similitudo perducit. Neque igitur virum separat a muliere vocatio Christi, sed contra conjungit. Quia quod Deus ex alterutro esse fecit, et natura sociat, mira

similitudine similes reddit hæc parabola et forma componit profectus. Faciunt enim hæc parabola, ut sint duo in uno corpore unum, ne sit aut singularitas destituta, aut confusa conjunctio. Sed quare has similitudines regni sui Dominus per virum et feminam formaverit, quare tantam majestatem regni tam vilibus tamque disparibus **594** comparet exemplis et conjungat, non abs re fieri credo, præsertim cum dicat Apostolus: *Mysterium hoc magnum est, ego autem, inquit, dico in Christo et in Ecclesia* (Ephes. v, 32); puto igitur quod pretiosum lateat aliquid in hoc mysterio. Comparisonibus ergo istis humani generis negotium geritur, et per virum ac feminam mundi causa olim a sæculo præfigurata finitur. Dum et granum sinapis crescit in arborem, de qua purgetur uterque sexus, ita ut quidquid deliquit in illa quæ scientiæ boni et mali appellatur, in hac solvatur quæ lignum vitæ dicitur. Et fermentum in farina quæ tribus absconditur ut fermentetur totum quicquid conspicuum est et corruptum primæ prævaricationis peccato. Ut mulier quæ vitiaverat in Adam totam massam humani generis, totam massam carnis nostræ redintegraret et in Christo, fermento justitiæ, per novam regenerationem et innovationem novæ nativitatis. Mulier quæ confecerat panem gemitus et sudoris, panem vitæ rursus decoqueret igne sancti Spiritus et salutis, essetque omnium viventium mater per Christum, quæ fuerat primum mater omnium morientium. Hoc quippe locum de usu geritur; vir in agro sinapis arborem serit, domi mulier fermentum in farina abscondit, panes decoquit, alimoniam præparat. Quia virum foris est laborare, mulierem vero domestica cura intus constringit. Hinc est, fratres, quod Sara sterilis et anus, ex ista præparatione fermenti et ex tribus mensuris, tres subcineritios panes Dominicæ hospitalitatis mystico offert obsequio, ut sterilitas mundi jam tota senecute conclusa, in mensuris tribus, hoc est in æqualitate Patris et Filii, et Spiritus sancti, fermentum fidei suæ vel doctrinam perfectæ intelligentiæ collocaret. Quæ nimirum mulier justum fuit Domino suo ut tres panes ex Evangelio apponeret, in confessione Trinitatis, pro munere. De qua rectæ fidei conspersione, tota Christiani nominis fecunda facta est proles, et fermentata in Christo, una facta est conspersio. Hæc, ut cernis lector, mulier figuram gerit Ecclesiæ, quæ accepit fermentum, id est fidem Christi, vel doctrinam sancti Evangelii, et facta est una et nova conspersio. Ita ut quicquid in prophetis et patriarchis, nec non et in omni Veteri Testamento celabatur, ubi multiplices videmus, et mysticos sensus, totum una sit massa perfectæ fidei, in verbo, quæ fidelibus non latet, latet vero **595** infidelibus et incredulis. Quod autem *donec fermentaretur totum dicit*, si ad genus humanum retuleris, usque ad finem sæculi, in quo tota integritas hujus fermentationis extenditur, dilatatio commendanda est. Porro fermentum de farina est, sed singularitas ei quædam ascribitur, eo quod virtutem habeat specialem et propriam, et nescio quam acerbiteriam virtutis, in tantum ut de modico multa efficiatur sui generis cum Spiritu sancto; ita ut lex et prophetia, atque Evangelium resolvantur nimirum, et quasi sub tribus mensuris cooperatur hæc omnia. Unoque de grano fermenti unum facit; quia quod lex constituit, propheta nuntiarunt, id ipsum Evangelium explet. Fiuntque omnia per Christum ejusdem virtutis et sensus, ut unum sapiant, ita ut nihil aliud ab alio mensuris æqualibus fermentatum dissidere reperiatur. Quamquam et ad gentium vocationem ex Sem et Cham et Japhet, tres mensuras istas farine referre quidam non incongrue videantur, ut sit sensus quod dicitur donec fermentetur totum, quia ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus, ut evacuetur quod ex parte est, et inveniatur totum unum, quod perfectum est. Non dico quod omnium gentium vocatio sit hac conspersione salvata et cuncta, ut fermentatum sit totum genus humanum, sed eorum unitas ex tribus commendatur generibus, in quibus nulla extrinsecus admixtio fermenti invenitur, sed tota in Christo unitas commendatur; ita ut nec fermentum sine farina de qua est, nec farina sine fermento in quo est, et a quo fermentata est, inveniatur, quatenus per hoc omnia unum fiant, et sapiant unum in Trinitate, quod perfectum est. Tamen hæc parabola quia a Domino non est interpretata, ut duæ supra, de quibus jam diximus, idcirco imbecillitas humani ingenii varia sibi fingit intelligentiarum ac diversa dogmata. Nam quidam referunt has tres mensuras ad spiritum et animam, et corpus pertinere debere; ita ut hæc tria in unum redacta per prædicationem verbi, non discrepent inter se, sed totus et integer homo fiat nova conspersio in Christo. Quia si duobus istis vel tribus inter se, juxta quod alibi legitur, bene convenerit, impetrabunt a Patre quodcumque petierint. Dissertitur et aliter locus iste a nonnullis, quia humana, ut dixi, opinio nutabunda quam sæpe varie incedit, ut tanto quisque doctior videatur, quanto **596** aliquid in sensu novi invenerit, quod saltem verisimile videatur. Unde hoc loco sumunt de Platone philosophorum doctissimo exemplum quod vulgatum est, et dicunt tres esse in anima humana possessiones, rationalem scilicet, et irascibilem, atque concupiscibilem. Et, ut putat philosophus ille, rationale nostrum in cerebro est, irascibile in felle, porro concupiscibile in jecore commoratur. Quibus ita præcognitis et determinatis, si acceperimus fermentum Evangelicum, et Scripturarum sanctarum doctrinam, de qua jam supra dictum est, et tres istæ humanæ animæ passiones in unum fuerint redactæ, et conspersæ fermento justitiæ, ita ut in ratione vigeat prudentia mira, perfectum odium surgat contra vitia, in desiderio vero vel concupiscentia charitas Dei et proximi commutetur, ut sit semper in homine viridis cupiditas virtutum; et hoc totum per doctrinam evangelicam, quam in nobis mater Ecclesia bene conspersit et abscondit in cordibus nostris. Unde David: *In corde meo abscondi eloquia tua,*

non peccem tibi (Psal. cxviii, 14). Quam sane interpretationem sicut non satis approbo, ita nec rejicio; quia clarius est sensus hujus parabolæ qui intus redolet, quem supra jam, licet paucis tetigimus verbis. Tamen etsi ita intelligatur, ut diximus, satis ædificat audientem, quamvis non multum erudiat lectorem. Quia interim donec sumus in via, semper necesse est fermentum divini verbi in nobis conspergatur ad incrementum justitiæ; quia scientia divina illustrat sensus, levat corda, incrementat ingenia, dilatat virtutes et inebriat, ut semper vireat animus in horis, reaccensus igne amoris Dei. Diffundit augmentum charitatis, et sic bene tota fermentatur conspersio et innovatur jugiter, donec incorruptio veniat, et tunc fermentabitur totum, deinceps jam ut nulla regnet injustitia in nobis. Quæ nimirum sata tria farinæ etiam in tribus distincta filiis Noe, ut dixi, a quibusdam accipiuntur, ex quibus procreata est omnis natio humani generis. Sed quia non omnium eorum est fides, idcirco nisi pars pro toto accipiatur, alias totum fermentari, quidquid ex eis est, non recte dicitur. Unde quidam hoc refugientes, tria sata in tribus Ecclesiæ fructibus conspersa intellexerunt, et fermentatur in his omnis Ecclesia, doctrina Christi, quousque Evangelium in hoc toto prædicetur orbe et conspergatur in cordibus fidelium. Porro solum **597** genus est mensuræ juxta morem provincie Palæstinæ unum et dimidium capiens modium, quæ profecto mensura triplicata adhuc in tribus enumeratis personis etiam a quodam eximio doctore, fermentum conspersum et absconsum non incongrue interpretatur, Noe scilicet, et Job, et Daniele, quoniam in his tribus personis omnis electorum ordo designatur. Unde dicitur per prophetam (Ezech. xiv, 20): Si fuerint Noe et Job atque Daniel in medio civitatis, non filios, nec filias liberabunt, sed ipsi soli sua justitia salvabuntur. Per quos, ut dixi, omnis electorum numerus Dei conspersus doctrina et fide intelligitur, donec omnis Ecclesia Christi usque in finem sæculi in unum colligatur, sub eo numero fermentata in fide perfecta Trinitatis, et doctrina sancti Evangelii conspersa in unitate corporis Christi et plenitudine charitatis. Hæc secundum quorundam intelligentiam, modis exposuisse diversis, nemo digne reprehendere potest: quod ideo feci, ut curioso lectori satisfacerem. Ipse vero de pluribus quod placuerit prudenter eligat, aut certe hæc omnia sana fide huic parabolæ non inconvenienter congruere decernat.

Hæc omnia, inquit, locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis. Siquidem non discipulis, sed turbis per parabolas loquitur Christus. Et quod gravius est, usque hodie turbæ et populus hujus temporis in parabolis audiunt singula, et non requirunt ut intelligant, tantum quod in sono vocis audiunt. Sed discipuli, inquit, quia veri sunt discipuli, domi secretius interrogant Salvatorem, et orant ut intelligant, quod David orasse legimus: *Augiam, inquit, quid loquatur in me Dominus Deus,*

A quoniam loquetur pacem in plebem suam, et super Sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor (Psal. lxxxiv, 9). Ut impleretur, ait, quod dictum est per Prophetam dicentem: *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi* (Psal. lxxvii, 2). Nulli dubium quod Matthæus hoc ex persona Christi intellexerit, et ideo quia obscurissimæ sunt hæ parabolæ, in fine ita conclusit, qui habet aures audiendi, audiat. Unde ait:

Eructabo abscondita a constitutione mundi. Quoniam quidquid historialiter sonare videtur in Genesi, vel in Exodo, seu in cæteris locis Veteris Testamenti, omnia omnino in parabolis dicta sunt, et in ænigmatibus abscondita. Quamvis alii **598** transtulerint propositiones, alii abscondita in Hebræo, tamen ænigmata habere dicitur, quia ænigma non est hoc quod dicitur, sed quod intus significatur. Ideo unum est in sensu, seu dicas abscondita, seu propositiones, seu ænigmata tantam, ut Christus aperiat os suum, et loquatur intrinsecus in corde propositiones et ænigmata, quæ ab initio sæculi fuerant abscondita et obscura valde. Unde divinus sermo signanter ait: *Inclinate aurem vestram, in verba oris mei* (Psal. lxxvii, 1). Non enim ait, erigite, sed inclinate humiliter aurem vestram, ut intus quod sonat, non sono vocis, sed auditu mentis sacramentum divini verbi intelligatur, quod absconditum fuit ab initio sæculi, et præfiguratum in Scripturis sacris.

Tunc dimissis turbis domum revertitur. Ut ibi audiant discipuli, quæ nec populus merebatur scire; nec audire intus poterant, quoniam turba magis semper in tumultu hujus sæculi versatur, quam in silentio cordis. Sed quæ tunc audierunt et interrogarunt discipuli, jam prævenimus, ut dux simul a Christo expositæ parabolæ jungerentur. Quoniam procul dubio expositionis suæ parabolam ita concludit, quando congregatum fuerit triticum in horreis, id est in mansionibus æternis, tunc justi fulgebunt sicut sol, in virtute sua. Nam nunc ut lux lunæ in nocte hujus sæculi, sanctorum lux est, tunc vero sicut lux solis ampliabitur. Unde Isaias ait: *Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis, id est Christi, erit sicut lux septem dierum* (Isa. xxx, 26), quia in eo erit omnis plenitudo claritatis æternæ, et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt, omnium donorum gratia in eo fulgebit splendore sempiterno. Sequitur:

Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, etc. Cujus nimirum parabolæ intelligentia, etiam et ipsa obscura est, dum et ipse thesaurus absconditus et inventus prædicatur; ac deinde ab inventore rursus reabsconditus, ut servetur interim obstrusus et occultus, donec simul cum ipso agro, in quo latet, pretio ematur. Unde quid faciam pauper ingenio, quomodo reperiam quod tam diligentissime occultatur? Vel quomodo effodiam, etiamsi invenero, quod tam profundissime celatur? Nam, ut sæpe dictum est, veritas perfectæ intelligentiæ, ob-

voluta figuris et ænigmatibus obscurata est. In imis jacet, et ideo, licet eximia sit oratio, et facundia sublimis, imploranda est divina pietas, ut eo spiritu dissestantur **599** parabolæ istæ, quo videntur esse compositæ. Quoniam, ut sentio, in hac præsentī omnes spei nostræ opes et divitiæ videntur obvolatæ et absconsæ satis; cui thesauro, quia in agro latet, regnum cœlorum divinitus comparatur. Ubi manifeste ostendit quia in homine Christo, Deus est reperiendus, non nostra inventus peritia, sed ex sua demonstratus gratia. In quo, juxta Apostolum, sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ (Colos. 11, 3), sed in agro carnis. Quod si voluero secundum alios agrum, scientiam fidei accipere, et thesaurum ipsam fidem, videtur de tantæ sublimitatis intelligentia non satis congrua interpretatio. Nam alii regnum cœlorum opus justitiæ interpretati sunt, quam in ipso homine, quasi in agro, absconditam esse dixerunt: alii thesaurum in agro utrumque Testamentum in Ecclesia figuris obumbratum, intellexerunt; qui profecto thesaurus non invidiæ causa absconditur, sed ut in corde ponatur; quem profecto thesaurum vendidit populus Judæorum, et emit eum natio gentium, seu cætera de his, quæ confingere videntur magis quam exponere, præsertim quia obscura sunt; ideo libere, ut ita dicam, delirare aliqui passi sunt. Sed nos fulti gratia Spiritus sancti, dicamus, ut supra jam diximus, quia Christi caro ager est, plenus cœlestibus sacramentis, quem olim benedixit Dominus, in cujus pretium vendendæ sunt omnes sæculi facultates, ut æternas cœlestis thesauri divitias comparemus. Verumtamen valde considerandum, quia nec thesaurus sine agro emitur, nec ager sine thesauro invenitur. Hincque damnatur omnis hæreticorum pravitas, qui de incarnatione Domini male aliquid senserunt, et de carne dubitaverunt, quoniam nec caro ejus sine thesauro divinitatis habetur, nec thesaurus sine nativitate carnis ex utero virginis invenitur, et inventus emitur fide ac bonis operibus. Quem thesaurum sapientiæ atque scientiæ qui deprehenderit bono in Christo homine, valde absconditum pro infirmitate carnis comprobabit. Sed qui eum invenit vadit et abscondit, ne auferri interim possit clanculo, ne forte ablati a fide de medio agri, omnis emendi necessitas et facultas fructu careat inventionis. Sed ut rei ita et dicti fuit ratio explicanda. Quoniam ideo rursus per eum qui invenit, absconsus est thesaurus, quia et agrum emi oportebat in quo divitiarum omnium abscondebatur thesaurus. **600** Thesaurus enim in agro, ut diximus, Christus intelligitur in carne, in quo omnis plenitudo divinitatis inhabitat corporaliter, et celatur incredulis. Quem procul dubio agrum invenisse, gratuitum est, quia prædicatio Evangelii omnis in absoluto est, et gratis offertur. Sed utendi et possidendi thesauri hujus potestas cum agro non potest esse sine pretio; quia cœlestes divitiæ non nisi damno sæculi possidentur. Idcirco dicitur:

Quem cum invenerit homo abscondit, et præ gaudio

illius vadit, et vendit omnia quæ habet, et emit agrum illum. Quod autem ait, quia abscondit eum, non de invidia hoc facit, sed timore casto, volens servare eum et non perdere. Ideo abscondit eum in corde suo quem omnibus præsentis vitæ prætulit facultatibus, in tantum ut præ gaudio illius elegerit universa distrahere, et agrum scilicet carnem Christi, quia in ipso est omnia plenitudo, ut dixi, divinitatis (Colos. 1, 9), ex integro in una persona possidere. Alias autem quid necessitatis vel impedimenti erat, ut inventum thesaurum non statim auferret de agro? Quod si gaudebat quia invenerat eum, nonne tibi videtur quasi hujus inventor thesauri non satis prudenter egisse, cum profecto in ipso illo temporis otio et secreto, quo eum repererat auferre potuerit, et in tam facili acquisitionis compendio, sine propriarum habentio facultatum emendi agri necessitatem non haberet, dum thesaurum pro suo gavidum est possidere? Sed cognovit utique prudentissimus homo inefficacem atque inutilem, imo periculosam esse thesauri hujus, sine agro, possessionem. Nam vide quia absconsus eum invenerat, ita et ipse eum abscondit. Nec agrum nudare ac vacuare a suo thesauro ausus est, sed omnia sua vendere festinavit jure legitimo, ut thesauro simul potiretur et agro. Quia nec humanitas Christi sine divinitate, nec divinitas sine humanitate in una eademque persona legitime habetur. Et ideo de Christo prorsus omnis est inutilis et vana confessio atque impia, quæ Dominum Christum Deum tantummodo, aut hominem solum, non et Deum fatetur. Agrum autem carnem Christi figuraliter nominari, et præsens indicat locus, et multa alia Scripturarum testimonia. De hoc quippe agro maxime Isaac in suis benedictionibus testatur, dicens: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni cui benedixit Deus* (Gen. xxvii, 27). Nam corpus Christi **601** magnis diversarum virtutum flagrat odoribus; unde Apostolus: *Christi, inquit, bonus odor sumus Deo* (II Cor. 11, 15); hinc Ecclesia in Canticis: *In odore, ait, post te, unguentorum tuorum currimus* (Cant. 1, 4). Nam de hujus agri pulchritudine ipse loquitur in Psalmo, *Et species agri mecum est* (Psal. xlix, 11). Quem sane agrum in Salomone mulier introducit comparasse, sic enim dicitur: *Agrum vidit, et emit illum* (Prov. xxxi, 16). Quoniam pretiosa est hujus agri possessio, quæ Christi intra se absconsam retinet deitatem. Idcirco nec thesaurus deitatis sine agro, nec ager sine thesauro, ut hæretici voluerunt, jure emitur aut possidetur. Quamvis Augustinus doctor eximius, hunc agrum duo Testamenta esse dixerit; melius tamen sic accipitur, ut non minus Photini error destruat, qui solum hominem dicit Christum, quam et Eutychetis nec non et Nestorii falsitas, ex hoc sicut et in cæteris locis, condemnetur impietas. Sequitur:

Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, et cætera. Aliis quidem verbis, et alio loquendi genere idipsum repetere ornatissime videtur, non ut immutet eandem

sapientiam, sed ut introducat ad eam variis sententiarum ænigmatibus; audientes. Nisi quod solum videtur negotiatorem longe jam diu in lege versantem amplius designare, quamvis omnes qui fidem sectantur Christi generaliter possit hæc parabola evidenter colligere. Nam in eo quod negotiatorem eum vocat, et quærere bonas margaritas, multum diuque prænuntiat, et eos per speciem unius hominis designat, qui longo ac diutino labore ad margaritarum scientiam venire desiderant. Deinde cum jugi meditatione negotiatus fuerit in lege, et eas quæ in lege sunt, deprehenderit intelligentias, tandem aliquando, inter eas quas repererat invenit unam et singularem margaritam Christum quam optabat. In cujus comparatione, licet bona sit lex, bona sit et prophetia, seu quæ in his præcipua inveniuntur doctrinæ ornamenta, homo negotiator similis Pauli apostoli, omnia legis prophetarumque mysteria et observationes pristinas, in quibus inculpate prius vixerat, quasi pergamena contemnit et quisquillas, ut Christum lærificat; quia pretiosissimum est margaritum, scientia Salvatoris, et sacramentum passionis illius, et resurrectionis arcanum. Non quia inventio hujus pretiosissimæ **602** margaritæ condemnatio sit veterum margaritarum, sed quia in comparatione Christi omnis gemma, id est, legis et prophetiæ intelligentia, sit vilior. Potest et per hunc gemmarum diligentissimum negotiatorem, universus Ecclesiæ Christi ordo designari, ut ostendatur genus in specie, et regnum cælorum ipsa intelligatur Ecclesia, quæ longe diu multumque laboravit in patriarchis, quæsit in Prophetis, quamvis latenter; quia necdum erat propalata sanctorum gloria. Tamen in eis multi gemmarum speciem afferebant, et præornabant præfigurando Christum futuram Ecclesiam. Sed nemo in eis inventus est, qui pretium humanæ redemptionis in se afferret, et ideo nemo inventus est lapis tam pretiosus propter quem omnia quæ præsentis vitæ sunt hic prudens negotiator venderet, tantum ut hanc solam acquireret gemmam, in qua sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ, et pretium humanæ salutis. Et ideo eo pretio emitur iste pretiosissimus lapis, quo supra in illa alia parabola emptus est ager et thesaurus. Non quod alii lapides quos quæsit præsens negotiator, et forte invenit, boni non fuerint et pretiosi, sed in comparatione istius nemo bonus, quia omnes ex isto habent ut boni sint et pretiosi. Hic est calculus novus ex Apocalypsi Joannis, in quo nomen novum est conscriptum, quem nemo novit, nisi qui accipit. Unde oportet ut omnis umbra removeatur a sensu legis et Prophetarum, et sola veritas amplectatur; distrahatur præsens vita, et quæ præsentiarum sunt, ut hæc sola habeatur in qua omnia sunt bona et sempiterna sunt. Et notandum quia non dicitur præsens negotiator quantum emerit eam, sed tantum quicumque invenerit eam, quantum habuerit. Unde dicitur:

Vadit et vendit omnia quæ habet, et emit eam.

A Quia regnum Dei tanti valet, quantum habes. Verumtamen non ita emitur, ut tua tribuas Deo, te autem vitis et diabolo, sed ut te primum restituas ei, deinde quæ tua sunt, ut eum liber sequi valeas. Neque cum eum inveneris, et fide bonisque operibus emeris, mox quærere et invenire, donec in hac vita es, cessabis. Sed sicut Propheta canit, *Lætetur cor quærentium Dominum, quærite Dominum et confirmamini, quærite faciem ejus semper (Psal. civ, 3).*

Iterum simile est regnum cælorum sagenæ **603** *missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti, et cætera. Rectissime igitur prædicationem sancti Evangelii Dominus et Salvator sagenæ missæ in mare comparavit ut in his verbis vaticinium Jeremiæ prophetæ impleatur dicentis: Ecce enim ego* **B** *mitto ad vos piscatores multos (Hier. xvi, 16).* Qui profecto piscatores ab initio Evangelii usque ad finem sæculi laboraturi sunt in hac piscatione humanæ salutis; quorum primi fuerunt quibus dictum est, *Venite post me, faciam vos piscatores hominum (Math. iv, 19).* Unde hi quatuor bini, et bini, primum contexuerunt sibi juxta vocem præceptoris et Salvatoris sui, tam ex Veteri quam ex Novo Testamento, sagenam Evangelii dogmatis; deinde omnium sanctorum prædicatorum secutus est ordo. Et trahitur hæc sagenam duobus connexa funibus, per medium hoc mare, a summo usque deorsum extensa: sursum siquidem spe super omnes fluctus sæculi vehementer erecta et firmata, deorsum vero usque ad ima, timore divini judicii dimersa, sed nunquam usque ad ima pertracta, ut semper sursum non sit eminentius charitate Christi levigata, et ad cælum usque erecta. Nam sagenam Græce quæ vulgo a trahente verruculum vocatur. Quod mare, in quo trahitur, *magnum et spatiosum* in Psalmis dicitur (*Psal. ciii, 25*), ubi *reptilia* sunt, quorum non est numerus, in quo et *draco ad illudendum ei* positus est, ut ipse ab omnibus illudatur, non hominum virtute tantum, sed gratia divini muneris, et magisterio tanti piscatoris. Ad cujus nimirum magisterii formam sagenam ex usu ita majoribus et minoribus dupliciter contextitur nodis, ut omnia possit capere genera piscium, ne magnus aut parvus effugere possit. Sicut et hæc duo Testamenta minora et majora sibi duplicant præcepta, ne ullus effugiat salutis suæ retia. Quod si majora non potest, vel minima compleat. Quod itaque recte sic trahitur Evangelium, ut per omne mare penetrèt; ita ut de profundo elemento hujus sæculi, per omne corpus vadens, clausos intra ambitum et sinum suum omnes extrahat ad lucem supernam, et ad lumen veri solis, ne ullus in hac caligine aquarum natus et enutritus, demersus remaneat. Ad hoc quippe similitudo illa componitur, ut ostendat cur in apostolos tum eosdem quibus loquitur piscatores elegerit, et captos piscium fecerit hominum piscatores: scilicet ut divini judicii typus arte piscatoris, monstraretur. Pisces namque congregat captura quoscunque confusos et indiscretos; **604** sed in vasis discretio divini judicii se-

cernit electos : quomodo vocatio Evangelii justos et A injustos, bonos malosve ad fidem vocat et trahit. Finis vero sæculi et judicii dies, quales retia traxerint, demonstrabit. Nam inter hujus maris fluctus quo tumens pompa se multis dispumat allisionibus, quo elato se attollit vertice mundus, undosum se facit sectis, dividitur erroribus, clamoribus se reddit litibus, fremit irarum vaporibus, sævit procellis, naufragatur sceleribus, impietate demergitur. Inter hoc itaque maris fluctus, quo regnabat hostis antiquus, misit Christus piscatores suos, Petrum videlicet et Andream, Jacobum et Joannem, probatos arte cum dicit, *Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum* (Matth. iv, 19). Istos quippe misit retia portantes præceptis evangelicis et cælestibus innodata monitis, circumplexa et contexta virtutum B donis. Quæ sagena sinu evangelico dilatata, longam trahit usque ad finem sæculi humani generis capturam. *Quam cum impleta esset, inquit, educentes et secus litibus sedentes elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.* Hanc igitur tertiam parabolam per se Salvator exposuit, quoniam obscuræ sunt, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum catholicæ dissertationis.

Sic erit, inquit, in consummatione sæculi. Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum. Non quod angeli corporeis egeant sessionibus, sed quia eorum potestas judiciaria designatur. Unde signanter ait : *Exibunt angeli ab illo interno et divinæ majestatis judicio, in quo sedebit Christus cum senatoribus suis.* Exibunt quidem, ad exercenda divina C judicia quæ intus didicerunt ; sed non antea quam impleta sit sagena Christi, id est omnis numerus eorum qui prædestinati sunt ad vitam, et præordinati ante constitutionem mundi. Ipsi in finem sæculi colliguntur in vasis, id est, in mansionibus æternis, et mali ab eo regno, et a claritate æternæ vitæ, foras mittentur. Et hæc est consummatio sæculi. Non quod elementa mundi deperient, quia erit cælum novum et terra nova ; sed consummatio sæculi perfectionis intelligitur plenitudo, quando mundus de fine principium est sumpturus. Finis vero non defectio, ut dixi, elementorum erit, sed innovatio, cum præterierit figura hujus mundi, quia etsi deficiet, non creatori peribit, sed crimini ; quia *mors ultra non erit* (Apoc. xxi, 4). Nec dubium quin Angelos suos, 605 per quos nunc regitur et adjuvatur Ecclesia Christi, tunc implebit benignus Salvator, et tollantur impii de medio justorum, ne videant gloriam Dei, et foras mittentur in tenebras exteriores, et in caminum ignis, *Ubi erit fletus et stridor dentium.* Miror valde quorundam temeritatem et insipientiam, qui dicunt nullas esse pœnas, neque tormenta suppliciorum, nisi proprias sceleratorum conscientias, quasi et ipsi sibi conscii reatus sui non essent, dum adhuc in carne viverent, præsertim cum et ignis æternus præparatus diabolo et angelis ejus dicatur, in quo mittendi sunt quos ignis aduret æternus. Ubi quia carnis resurrectio erit, ideo

stridor dentium et fletus oculorum prædicatur, non de sola conscientia peccati veniens, sed de supplicio præparato æterno. Nisi forte assertores hujus mendacii velint astruere, quod etiam ipsas conscientias auctor vitæ sic præparaverit, in quibus torqueri solummodo ab eis creduntur, ut ipse sit auctor supplicii ; quoniam tormenta quibus torquendi sunt, necnon ignes et supplicia, ab ipso præparata dicuntur. Unde ait, *Intellexistis hæc omnia ?* Solis namque Apostolis hoc dicit, quibus *datum est nosse mysterium regni Dei* (Marc. iv, 11), et plebibus. Idcirco et ipsi quasi magistri, quasi consortes regni, dicunt utique non de trivio docti, non de schola philosophorum, sed Spiritu sancto, quasi futuri magistri, instructi, et magisterio cælesti eruditi.

Tunc ait illis, ideo omnis Scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. Scribas eos vocat, et doctos atque institutos cælestibus insinuat disciplinis, dum eisdem ac si intelligentibus parabolas, dignum reddit testimonium, quoniam ipsi soli quasi notarii Salvatoris et secretorum conscii, verba illius et præcepta recondant in thesauro cordis, et describent in tabulis purissimi pectoris. Idcirco patrifamilias nomine sibi eos comparat, eo quod doctrinam Novi ac Veteris Testamenti, legis videlicet et prophetarum, de thesauro pectoris Christi ad plenum hauserant ; propter quod et Scribas eos nuncupat doctos in lege et Evangelio. Et non solum doctos, verum etiam sibi similes eos facit. *Qui profert de thesauro suo nova et vetera.* Unde ex uno thesauro est quod omnes hauserunt ; et ideo quicquid in Evangelio docebat apostoli legis et prophetarum 606 vocibus comprobabant omnia, ut similes ei invenirentur, cujus thesaurum in corde gerebant. Hinc quoque sponsa canit in Canticis (Cant. vii, 13) : *Nova et vetera fratruelis meus servavit.* Quia nullus doctor in Ecclesia esse debet (quæ est regnum cælorum), nisi thesaurum Novi ac Veteris Testamenti proferre possit in plebes. Debet namque antiquam Adæ prævaricationem ita pronuntiare, ut idoneus sit Christi novæ gratiæ beneficia, et novam redemptionem humani generis plenissime prædicare. Debet etiam dives in virtutibus inveniri, ut possit de thesauro cordis sui bona opera ad novam vitam D pertinentia ostendere, et vitia seu peccata, quæ ad veterem pertinent hominem, more medici scienter curare ; necnon et pœnas inferni, atque supplicia inferorum, aperte denuntiare, ita ut potens sit ex fide, cum omni auctoritate Scripturarum exhortari, ac docere quæ cælestia sunt et spiritualia : et ad ea quæ sempiterna sunt, auditores suos evidentissime invitare, ut sic temperet nova ac vetera, non ut timor gehennæ fideles absorbeat, aut spes beatitudinis jactanter nos elevet, sed humilitas semper virtutes quas operatur in se recondat. Ecce Matthæus impresentiarum octo parabolarum genera proposuit, quas si volueris, lector, octo beatitudinibus conferre, invenies valde invicem easdem congruere non

solum numero, verum et doctrinæ exemplo; quamvis alii voluerint easdem septem esse, dicentes quod novissima iteratio sit præcedentis. Dixerunt enim hoc, ut septem conveniret diebus quibus factus est mundus; quia et sic prima parabolæ de initio videtur mundi sonare, quo seminatum est quicquid post crevit in fruge, vel vitiatum quicquid demum apparuit in semine. Porro novissima earum quæ saginæ comparatur ad finem tendit sæculi, in qua dictum est: *Sic erit in consummatione sæculi*. Reliquas vero sex in medio sex mundi ætatibus contulerunt, eo quod congruere videatur quicquid in singulis dictum est singulis sæculi temporibus, ita ut in prima ætate sæculi, scilicet in Adam primum, deinde Cain, sicque per omnem illam ætatem diabolus ac si inimicus et hostis, zizaniam superseminaverit in medio tritici, et corrumpit naturam humani generis. Deinde secunda ætate Noe quasi granum sinapis parvus numero crevit in gentem magnam dilatatis genealogiarum ramis, et facta est arbor frondosa nimis. **607** Porro fermentum tertiæ parabolæ ætatem designat in qua fides patris nostri Abrahamæ effervuit, et Dei tum deinceps fermentavit mundum, in cujus semine benedicentur omnes terræ. Et in hac quippe sæculi ætate primum Synagoga fermentum legis accepit, quo tota conspersa est massa Novi Testamenti testificata a lege et prophetis. Hinc jam in tempore David quasi sub quarta ætate, inventus est thesaurus in agro prophetiæ latuisse. Unde unus prophetarum cum invenisset eum, aiebat: *Tu es Deus absconditus, et nos nesciebamus te* (Isa. xlv, 15). Interea cum accessisset captivitas illa quæ facta est in Chaldæis, margaritæ longe diu quesitæ defecerunt, donec in fine hujus temporis una, quæ Christus est, pretiosissima inveniretur, quia in ea natus est Christus. Sicque in ultima illa ætate quæ sexta vocatur, omnis ordo prædicatorum in similitudine Christi, qui protulit de thesauro suo nova et vetera, fecerunt in vasis suis fictilibus Sacramenta legis et prophetarum, et eructant usque in finem sæculi ornamentorum pretiosissima, nova et vetera divinorum eloquiorum mysteria. Hæc, quia nonnulli doctorum ita tradunt, ut diximus, ideo nos paucis tetigisse potius, quam explanasse sufficiat. Sed diligens lector consideret, utrum plus simul octo parabolæ, cum suis octo beatitudinibus, conveniant junctæ, an ita, ut volunt, si cum his ætatibus sæculi comparentur. Nam hoc certum est, quia non absque mysterio tales totidemque parabolæ simul junguntur, in quibus et octonarius conformatur numerus, et mysteria humanæ salutis occultantur Judæis, et panduntur apostolis. Unde ait: *Et factum est cum consummasset Jesus parabolæ istas, abiit inde*. Consummatio vero parabolæ opus perfectæ prædicationis est, quod nunquam nisi octo beatitudinibus complebitur. Et ideo quidam psalmus pro octava canitur, qui de passione Domini cantatur, quoniam in eo omnis perfectio beatitudinis consummabitur.

A *Et veniens in patriam suam, id est in Nazareth, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur.* Hic Matthæus ordinem narrandi non tenuit, quoniam post istas parabolæ postquam a domo exivit, ad alia se primum transtulit, quod Marcus et Lucas narrarunt, ubi dicunt quod in mari dormierit, et apud Geræsenos dæmonia expulsa fuerint. Nam et Lucas hunc locum non longe post baptismum posuit, **608** quod cives ejus ad ejus potentiam obstupuerint. Ne mireris, lector, quod ait: Quia venit in patriam suam, non enim secundum Deitatem hoc loquitur, sed secundum humanitatem. Alias autem secundum Divinitatem, unde egreditur qui nusquam abest? Quo ingreditur qui nullo continetur nec concluditur loco? Ad quam ergo patriam vadit, qui fecit et possidet totum? Venit igitur ad patriam et ad concives suos secundum carnem, ut doceret eos in synagogis eorum. In eorum synagogis, inquit, et non in Dei, quia qui eum nesciebant Deum habere non poterant. Et ideo mirabantur et dicebant:

B *Unde huic sapientia hæc et virtutes? Mira siquidem stultitia Nazarenorum et imprudentia. Mirantur unde habeat sapientiam æterna sapientia, et unde habeat virtutes æterna virtus. Sed error eorum manifestus est, dum eum fabri filium suspicantur.* O quantus est error humanus, quantaque insipientia, quæ de virtutibus et divinis rebus invidiam concipit et parit odium! Non enim sic nox diem neque solem caligo tegit, quo modo mentem cæcat et tenebrat quos possederit invidiæ livor. Mirantur hi super sapientiam et virtutes ejus, et nolunt credere; quia hæc admiratio non de pietate, sed de invidia venit. Tamen velint, nolint, deifica est doctrina quam audiunt, et virtutes quas cernunt. Plus eum fatentur quam hominem, et ideo moventur ad miracula, sed nolunt eum Deum confiteri, cum videant in eo opera Deitatis. Sic enim admirantur, ut aliunde fingant eum habere, quæ negare non possunt. Idcirco mox oculos, invidia cæcati, ad hominem reuertunt.

C *Nonne, inquit, hic est filius fabri, et mater ejus est Maria? Unde huic hæc sapientia, tantæ talesque virtutes? Sic dicunt, qui Deum ex quo est sapientia, ex quo virtus, ignorant. Sicque abnegat et confitetur invitus qui non cernit, qui Christum nescit Dei virtutem esse Deique sapientiam. Sed miror cur Mariam nominant, cum de patris nomine taceant, nisi quia irridendo magis fabri filium eum vocant, ut ex utilitate operis amplius eum despiciant, quamvis Dei nutu, etsi inviti, de illo quæ vera sunt et deifica loquantur, quoniam Dei Patris est vere Filius qui fabricator est mundi. Unde Marcus eum non fabri filium, sed ipsum fabrum dicit. Eo enim eum fabrum credebant, quo et fabri filium, **609** ex artificio patris vere et ipe faber, quoniam fabricator est orbis per quem facta sunt omnia. Non igitur mirum cognati et concives si errant cum Judæis de Christo, qui errant de patre et de matre illius, seu de fratribus. Nam callide fratres ingerunt et ostendunt*

rores, ut aut patrem aliam habuisse uxorem confingant, aut numerosior partus sanctæ Matris infametur, ut virginitas sancta lateat, obscuretur integritas, et sentiatur totum de Christo quod humanum est, nil quod divinum; cum si beata Maria filios habuisset, ut quidam garrunt, in ipso crucis tempore mater a Christo discipulo virgini Virgo non traderetur, et in ipso mortis articulo nec commendaretur extraneo. Quinimo fratres et sorores Christi de quibus Cleophæ sororis Mariæ filii sunt, quæ fuit matertera Christi, de qua orti sunt consobrini Salvatoris, qui jure fratres vocantur. Nunquam enim contra pietatis ordinem Matrem Domini exero, hoc est Joanni de cruce, ut dixi, commendasset, si alios post ipsum filios suscepisset. Sed quia non erant alii, Virginem virgini commendavit, ut inter externos solam curam sacramenti haberet, sola societas religionis esset, nec mundanæ sollicitudini discipulus tantus serviret, sed prædicaturus partum virginitatis domi haberetur Virgo. Alioquin Jacob, qui frater Domini dicitur, si filius esset unius femine, nunquid non matris habere potuisset curam? Qui et inter Ecclesiæ primordia, et inter Judaicam tunc perfidiam Hierosolymitanam singulariter rexit Ecclesiam. Unde constat quod hic error Judæorum, non de veritate, sed de invidia natus est. Idcirco nec mirari oportet si errent in fratribus, cum errent et in patre.

Jesus autem dixit eis, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua. Propemodum naturale est, cives semper civibus invidere, et ideo non considerant sapientiam in eo Deitatis, et eximia divinæ majestatis opera, dum fragilis ejus recordantur infantie, et parentum connumerant, et assignant ei genealogiam. Ecce carnaliter qualiter sapiunt cives, ecce qualiter mundani parentes sentiunt de honore propinquitatis. *Et non fecit, inquit, ibi virtutes multas, propter incredulitatem eorum.* Non quo etiam illis non credentibus facere non potuerit, sed quod ne multas faciens, cives incredulos amplius condemnaret. Vel paucas gratis ideo fecit, ut inexcusabiles essent, **610** licet divino suo judicio dislulerit ut multas faceret; quia non merentur ea intelligere, quæ facta sunt ut crederent.

(CAP. XIV.) *In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu, et ait pueris suis.* In illo tempore quod dicit, intelligendum, quando venit in patriam suam, id est in Galilæam, quo erat Herodes. Iste Herodes tetrarcha filius Herodis est sub quo natus est Christus, cui quarta pars regni Judæorum, ut esset regnum humile, concessa est ab Augusto, sicut et reliquis tribus fratribus. Unde singuli ex Græco sibi nomen traxerunt, ut tetrarchæ vocarentur, eo quod singuli quartam partem unius principatus obtinerent. Quod vero Matthæus ait, quia dixerit suis cum audisset famam Jesu, *Hic est Joannes Baptista, ipse surrexit a mortuis*, Marcus ita refert, quia dicebant quidam quod *Joannes Baptista resurrexit a mortuis* (Marc. vi, 14); Lucas vero, *Audisti, inquit, Herodes quæ fiebant ab eo,*

et hæsitabat eo quod diceretur a quibusdam quia Joannes resurrexit a mortuis (Luc. ix, 7), seu cætera quæ sequuntur. Unde intelligendum, quod aut post hæsitacionem, se confirmasse in animo ut hoc crederet quod dicebatur, et sic deinde diceret pueris suis, *Hic est Joannes*, aut hæsitans adhuc interrogative dixerit, *Hic est Joannes? Utroque itaque modo intelligi potest.* Non enim ut confirmaret dixit, *Nunquidnam non hic est, aut hæsitans non dixit, Ne forte hic est, sed tantummodo, Hic est Joannes Baptista, ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo.* Quidam ecclesiasticorum interpretum causas requirunt quare Herodes ista sit suspicatus, ut putet Joannem a mortuis resurrexisse, et ideo virtutes operari in eo. Sed superflua videtur alieni erroris ratio, nisi forte quia reprehensa et condemnanda est secta quam Græci *μυρψυχώτης* vocant, quam per Necromantiam dicunt fieri, ut animæ singulorum post triginta annos in corpora redeant, quod omnino in Joanne et Christo non convenit; quia eo tempore quo Joannes decollatus est, Dominus triginta jam erat annorum: *μυρψυχώτης* autem, ut dixi, post triginta annos, aut eo amplius, post multos circulos annorum in diversa corpora dicat animas hominum insinuari et redire, quod valde dogmatibus Christianis contrarium est et insanissimum credere.

Herodes autem tenuit Joannem. De quo supra dixerat evangelista in persona Herodis, *Hic est Joannes*; quem locum **611** supra recapitulando præmisit. Profecto quia a nullo evangelistarum in ordine, quo facta est hæc tragædia, de Joanne narratur; quamvis Matthæus et Marcus eodem in loco inter se consentiant. Lucas vero longe antequam baptizaretur Dominus, hæc præmittens, narrat. Porro Joannes solummodo tangit eam, et dicit venisse Jesum in Galilæam, ubi vinum fecit de aqua, et tunc, inquit, rediit in Judæam, ubi baptizavit multos, antequam traditus esset Joannes. Tradius est autem, et alligatus, et positus in carcere, propter Herodiam uxorem fratris sui.

Dicebat enim Joannes: Non licet tibi habere eam. Vetus narrat historia Philippum Herodis majoris filium, sub quo Dominus fugit in Ægyptum, fratrem hujus Herodis sub quo passus est Christus, duxisse uxorem Herodiam filiam regis Petiphæ; postea vero socerum ejus, exortis quibusdam contra generum simultatibus, tulisse filiam suam, et in dolorem prioris mariti ad contumeliam hujus Herodis inimici ejus, eam nuptiis copulasse, licet Philippus germanus esset frater ipsius Herodis. Sed Joannes Baptista, qui venerat *in spiritu et virtute Eliæ* (Luc. i, 17), eadem auctoritate, qua ille Achab corripuerat et Jezabel, arguerat Herodem, quod illicitas nuptias fecerit, quia secundum legem non licebat fratre vivente germano uxorem illius ducere, quamvis post mortem id licuerit. Et ideo fratre vivente, quia non erat licitum reus culpabatur Herodes, et incestuosus pro crimine; malens præco veritatis

periclitari apud regem, quam propter adulatio-
nem esse immemor præceptorum Dei. Unde, nec
immerito beatitudo martyrii ei a Domino recom-
pensatur, ipso dicente in hoc ipso Evangelio :
Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth.
v, 10). Quapropter arguendi sunt nunc in tem-
pore quidam qui dicunt, non debere arguere re-
ges aut potestates hujus sæculi, neque durius in-
crepare, ne forte atrocius commoveantur ad iram,
sicut a quodam audiui episcoporum; quia rex sub
nullius, inquit, redactus est potestate, neque sub
cura alicujus regiminis, eo quod omnibus in com-
mune est, et non in una commoratur parochia. Quod
si ita est, Joannes reprehensibilis et temerarius cen-
sendus est, qui ex eremo venit ad regis præsentiam
ut increparet adulterium. Sed quia amicus sponsi
erat Joannes, incestuosos ferre non poterat, quos
hic adulator magis palpate **612** gaudet, et delin-
nere laudibus quam increpare. In quo sane vitio
multi periclitantur, qui videntur gerere curam pa-
storis. Unde nescio, si tempus esset martyrii, utrum
fidem servarent qui modo quidquam pro justitia non
audent. Sed Joannes, licet insidiaretur ei Herodias,
non timebat Herodem, qui tantis erat devinctus
malis, neque moliebatur beneficiis ejus, quia sicut
dicit evangelista, in multis eum sæpe audiebat, et
inclinabat se ad ea libenter, quæ præco Christi mo-
nebat. Erat enim miser in omnibus, dolosus valde,
unde Dominus vulpem eum vocat. Et ideo dicit
evangelista :

*Volens eum occidere, timuit populum, quia sicut
prophetam eum habebant.* Sed quia occidere eum
distulit, ob satisfactionem pessimæ uxoris, vinctum
eam sine culpa in carcere posuit, ut totum esset
mysterium Herodis quod erat ad reatum. Occultatur
iste, dum exaltatur Christus. Finitur in eo lex et
prophetia, quia omnes prophætæ usque ad Joannem
prophetaverunt. Et ideo, lector, sicut quam sæpe
monui, omnem diligentiam Evangeliorum lectioni
adhiberi oportet; quia in his quæ gesta narrantur,
subesse intus, interioris intelligentiæ arcana repe-
riuntur. Habet omnium operum narratio suum or-
dinem, de quibus gestorum effectibus causæ subja-
centis species præformatur. Unde Herodias signifi-
cat synagogam, quæ caput Joannis, id est Christum,
amputare molitur una cum filia, quæ saltavit in
convivio, sicut et gentes ante idola; quæ tulit caput
Joannis, hoc est, corpus Christi in altare, quia il-
lud datum est puellæ, hoc est Ecclesiæ de gentibus.
Rursus illa tulit eum matri suæ, quia fidem quam
accepit de Christo, in finem sæculi ad conversio-
nem Judæorum, ut caput eum recipiant, ipsa est
oblatura.

*Die autem natalis Herodis, saltavit filia Herodia-
dis in medio, et placuit Herodi.* Quam quidem filiam
dicunt fuisse Philippi, ut ex ipsa comprobaretur
coram omnibus suis complicitibus Herodiadem uxorem
duorum fratrum fuisse, quæ affectione conju-

gii violaret affectum fraternum; tantum ut socia-
retur Herodi, et essent in nomine consimiles, qui
non erant jam scelere, moribus, et vita dissimiles.
Jungebantur vocabulo quos criminum junxerat tur-
pitudine. Sed turpior filia quæ suis lusibus, ut pa-
trum incestaret, et matrem amplius sedaret, filia
siquidem prioris mariti hæc omnia publicabat; quo
de facto contigit, ut adhuc **613** deterior esset,
juxta illud Apocalypsis, *ut qui nocet, et adhuc no-
ceat, et ut qui in sordibus et adhuc sordescat* (Apoc.
xxii, 11).

*Unde cum juramento pollicitus est ei dare quod-
cunque postulasset.* Procul dubio ideo dolosus jurat,
ut videretur excusabilis et innocens, qui volebat eum,
ut supra testatus est evangelista, longe diu jam oc-
cidere. Sciebat enim ex affectu matris quod filia
hoc peteret. Alioquin si aliud postulasset, forte ma-
tris mortem utique non impetrasset, neque dimi-
diam partem regni, quam pollicitus est. Non ut da-
ret, sed ut ejus pollicitatio irrefragabilior videretur,
cum peteret quod ipse moliebatur. Nullum ergo in-
venimus diem natalis sui observasse, nisi Herodem
et Pharaonem in divinis litteris, ut quorum erat par
impietas in perfidia, esset una solemnitas ad super-
biam. Inter quas fallacias timens Herodias, ne ali-
quando Herodes resipisceret, vel Philippo fratri
amicus fieret, atque illicitæ nuptiæ repudio solveren-
tur, monet ut in ipso statim convivio caput Joannis
postularet, digno operi saltationis dignum sanguinis
præmium.

*Et contristatus est rex, ait evangelista, propter
jusjurandum.* Quia de se ostendebat, non de peni-
titudine cordis, sed ut simulatione simul discumben-
tes falleret. Artifex enim mendacii et homicida præ-
fert in facie tristitiam, cum lætitiâ haberet in
corde, ut convivantes eluderet. Porro Scripturarum
consuetudo est, ut opinionem multorum hic narret
historicus, quomodo eo tempore ab omnibus crede-
batur, sicut et hoc loco forte discumbentes, Herodes
quod vere tristaretur, putabant. Hinc quoque ait :
*Propter juramentum et eos qui pariter discumbebant,
jussit dari.* Unde Domino jubente fugienda sunt ju-
ramenta, maxime quæ pariunt totis noctibus et hor-
ris protracta convivia; quia vinum quod cum men-
sura emitur, et sine mensura bibitur, cito naufragium
parit. Hinc est quod Herodes, licet sacramento
fidem reddiderit; homicidium perpetravit. Sed mel-
lius esset pro juramento pœnitere infausto (sicut
David fecisse legimus verbis Abigael super Nabal
placatum) quam sanguinem funderet sancti prophæ-
tæ, et fraudem, quam in corde gerebat, perficeret.
Da mihi, inquit, in disco. Cur autem in disco? nisi
ut sacramentum figuraretur nostræ redemptionis.
Quia *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum
ejus* (Psal. cxv, 15). Ut in disco et mensa, quo cor-
pus Christi sacratur, quod esset caput martyrum, **614**
ipsi participarent cum suo capite in oblatione æternæ
salutis. Sed serpentis germen caput Joannis petit
semper, atque hominis, cui suum caput sententia

olim summi iudicis sciebat addictum, dicente Domino, Illa tuum observabit caput, et tu illius observabis calcaneum (*Gen. iii, 15*). Sed misera feralis aula regis, et infelix rabies, quæ in pastum suum suscepit caput martyris, et in polum ebibit liquorem sacri sanguinis, sitiensque mortem prophetæ aspexit. O ferculum crudele! O discus rosis resparsus sanguinis, sed convivantibus valde exitiabilis! quia in tanto convivio nemo fuit qui prohiberet audaciam regis, quinimo, ut Scriptura ait, *propter eos qui pariter discumbebant, jussit dari*. Quo facto omnes sceleris sui facit esse consortes, et in luxurioso impuroque convivio, cruenta epulæ adhuc sordidius sordidantur, dum defertur caput in disco.

Quod allatum datum est puellæ, et illa tulit matri suæ. Legitur ergo in Romana historia Flaminium ducem Romanum, quod accubanti juxta se meretriculæ, quæ nunquam vidisse se diceret hominem decollatum, assensus sit, ut reus quidam capitalis criminis in convivio capite truncaretur; deinde a senatoribus demum pulsum a curia, eo quod epulas sanguine miscuerat, et mortem quamvis noxii hominis, in alterius deliciis prostituerit, ut libido et homicidium simul miscerentur. Quanto scelerator in facto Herodes et Herodiadis, necnon et puella quæ saltavit, et in pretium tragœdiæ suæ, non hircum, sed caput postulat prophetæ, ut habeat in potestate linguam, quæ illicitas arguebat audenter nuptias. Respondit igitur suæ turpissimæ matri, turpior valde filia. Quia talis debuit procreari de adultera, quæ fractis gressibus, corpore dissoluto, omnique compage membrorum disjuncta, fluentibus huc illucque ex arte malefici visceribus deturparetur: sitque tota matri deformitate valde deformior. Et notandum quod ait:

Quia misit Herodes et decollavit Joannem. Ex quo datur intelligi, quia ipse occidit qui juheth, sicut et de omni reatu, quia ipse se auctorem facit sceleris, qui imperat ut fiat. Hæc juxta litteram dicta sint; quia de hac comœdia miseri Herodis, suorumque qui cum eo complices exstiterunt, a multis nostrorum facundissime declamatum est in Ecclesiis, et ideo in hoc tractatu pauca de multis lectori sufficere debent.

615 *Et accedentes, inquit, discipuli, tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud, et venientes nuntiaverunt Jesu.* Ubi qui eum tulerunt, non minus Christi discipulos fuisse debemus intelligere, quam et Joannis; quia qui prius fuerant Joannis, jam facti erant Christi. Sed honor Joannis servatur, in quo tot impleta sunt sacramenta, ita ut in ejus capite truncato cernamus Judæos usque hodie sine Christo remansisse, qui caput est omnium prophetarum.

Quæ cum audisset Jesus, secessit inde in navicula in locum desertum seorsum. Ad solita rursus secessit præsidia, cum ei necem Baptistæ nuntiarunt, non, ut quidam arbitrati sunt, timore mortis, sed tres ob causas. Primum ut parceret inimicis suis, ne homicidio homicidium jungerent; deinde ut usque in diem

A Paschæ suam mortem differret, in quo propter sacramentum semper immolabatur agnus. Ad ultimum propterea recessit, ut nobis præberet exemplum vitandæ temeritatis; quia non omnes eadem constantia perseverant positi in tormentis, qua se nonnunquam torquendos offerunt. Unde et supra jam dictum est: *Cum persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam* (*Matth. x, 23*). Eleganter quoque evangelista non fugit in locum desertum, sed secessit, ait, ut ostenderet persecutores suos magis declinasse ad tempus, quam timuisse. Sed et postquam a Judæis et a rege Judæorum prophetæ truncatum est caput, et linguam et vocem apud Judæos perdidit prophetia, Jesus transiit ad desertum et Ecclesiæ locum, quæ virum antea non habuerat, neque caput. Quod B autem dicit, quia post decollationem Joannis secessit in naviculam, et in desertum, continuus sermo est. Unde apparet quod post hæc audita est fama de Jesu, et facta sunt illa quæ supra narrata sunt. Ille vero etiam ob hoc secessisse videatur, ut credentium probaret fidem. Et ideo sequitur, *quia turbæ secutæ sunt eum pedestres*. Non in jumentis neque in vehiculis diversis, sed proprio labore pedum asperitatem itineris insinuat, ut ardorem mentis eorum ostendat. Nam antequam veniret in solitudines gentium, ab uno tantum populo colebatur. Sed postquam Dominus venit ad gentes quasi in desertum, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ideo sequenti miraculo hoc testimonium apteponitur, quoniam abscisso capite a lege, mox secessit a Judæis et ascendit in navicula, id est in illa primitiva Ecclesia C in locum desertum, ut dixi, quia **616** doctrinæ notitiam non habebant. Et venerunt pedestres, quia humiles, et non in pompis sæculi. Quibus misertus est Dominus, animas eorum sanando, ad eum venerant, quos curavit. Quia, quibus plena est fides, statim præmium consequitur salutis. Unde dicitur:

Et exiens vidit turbam multam, et misertus est ejus, et curavit languidos eorum. Cernis quia in evangelicis sermonibus semper spiritalia reserantur mysteria. Et propterea dicitur, egressus Jesus, significat quod turbæ habuerunt quidem veniendi ad eum voluntatem, sed vires perveniendi non habuerunt; ideo D Salvator egreditur de loco, et pergat obviam, sicut prodigo filio pœnitenti legimus occurrisse. Quibus visis, miseretur eorum, et curat omnem languorem, ut fides plena statim præmia consequatur salutis.

Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli dicentes, etc. Non est qui omnia Evangelii sacramenta ad liquidum valeat perscrutari, quoniam omnia mysteriis plena sunt; et de singulis, ut sæpe diximus, aliud loquitur de locis, de temporibus, de actu, et causis, etiam et de sententiis simul junctis. Recedit igitur de Judæa, et venit in desertum locum, unde jam diximus, et egreditur ad eos Jesus, et miseretur eorum; et hoc facit non mane, non crescente die, non meridie, sed vespere, quando sol justitiæ occubuerat.

Jesus autem dixit eis, Non habent necesse ire, date vos illis manducare. Sed restat quærerere quomodo discipuli accesserint ad Jesum, secundum Matthæum et alios duos evangelistas, vel quomodo dixerint hoc verbum ut dimitteret eos ire, cum Joannes ad Philippum dixisse prius Jesum describit, dicens: *Unde ememus panes ut manducent hi?* (Joan. vi, 5.) Ex quo recte intelligitur quod post verbum discipulorum Dominus locutus est Philippo, unde ememus panes. Quod autem aiunt, *quia desertus est locus*, ostenditur, quia longe a civitatibus erant juxta litteram. *Et hora*, inquit, *jam præterit*, hora scilicet manducandi. Seu hora pro tota die ponitur, quia dies jam præterierat. Porro Matthæus ait, *ut emant sibi escas*, quasi de turbis dixerit. Marcus verò narrat apostolos de se hoc dixisse: *Euntes emanus ducentis denariis panes* (Marc. vi, 37). De quo loco Joannes ait: *Ducentorum denariorum panes non sufficient eis* (Joan. vi, 7). In quo sentiendum nobis, quia vera sunt omnia quæ singuli dixerunt, et nemo eorum suis dictis **617** alterius narrationem impugnat, sicut nec Joannes, in eo quod ait Dominum, Philippum interrogasse, quod alii discipuli ad eum prius jam dixerant, sicut reliqui narrant evangelistæ, contraria sentit. Sed ostenditur quod post verba discipulorum hoc Dominus locutus est Philippo, *Unde ememus panes?* Necnon et quod Andreas dicitur dixisse, *Est puer unus hic qui habet quinque panes*. Alii dixerunt, quia *non sunt nobis nisi quinque panes*, quod utrumque dictum fuisse, nemo qui ambigat. Sic, lector, invenies in omni concordia evangelistarum, eos nihil a sententia discrepare: *Non habent*, inquit, *necesse ut eant, date illis vos manducare*. Ac si diceret, non necesse habent diversos cibos quærerere et emere sibi ignotos panes, cum secum habeant cœlestem panem, date vos illis manducare. Provocat apostolos ad fractionem panis, et ad providentiam suæ possibilitatis, ut illis testantibus se non habere, virtus et magnitudo signi notior fieret omnibus. Unde, quæso, quod sæpe monui ad mentem unusquisque reducat, maxime in hoc miraculo, quia etsi mira sunt quæ gessit Dominus et Salvator, mirabiliora tamen valde videntur ea quæ in his præfigurata sunt, sic ad liquidum expressa ut nulli dubium esse possit hæc omnia sic ad hoc divinitus præparata. Quapropter perpendite quæ gesta sunt vel qualiter gesta sunt, et in his omnibus attendite personas, effectus causarum, et singulas causas, numeros quoque et modos, loca et tempora, seu cætera, in his quæ longum est enumerare. Quoniam quæ gesta sunt, ut dixi, præter gerendi officium longe altius prætendunt munus salutis nostræ. Idcirco non casu, neque secundum eventum rei hæc omnia contigerunt, sed secundum dispensationem divinam. Unde interrogati discipuli dixerunt: *Non habemus nisi quinque panes*. Et alius ait: *Est puer unus qui habet quinque panes*. Hoc quippe Andream dixisse Joannes testatur. Sed horum nihil vacat a mysterio, quoniam etsi Moyses per hunc puerum intelligendus

A est, sicut nostri tradunt, quia quinque libri Veteris Testamenti ejus dicuntur, omnium tamen apostolorum eadem erat lex, quia omnibus illis est data, ut qui fecerit ea quæ in illa sunt jussa, vivat in eis. Præsertim quia apostoli, ante passionem Domini et coruscationem Evangelii, non habebant nisi quinque panes, et ipsos hordeaceos, quia lex Moysi in quinque libris distincta **618** nimia palearum tenacitate constringebatur. *Et duos pisces*, duo vero pisces juxta alios, qui in salis gurgitibus, et in aquis, atque in maris fluctibus versabantur, duo libri intelliguntur qui supersunt quinque, hoc est, Jesu Nave et Judicum, quoniam et ipsi secundum mysticos intellectus magna continent sacramenta: necnon prophetarum eloquia, et Joannis prædicationem alii eos sem piscines esse dixerunt. Sed nos duas personas una cum quibusdam Moysen et Aaron interpretati sumus, per quos regnum et sacerdotium monstrabatur; quorum condimento populus cum Ægypto exiret per desertum pastus est, et in futuro his duabus gubernatur personis. Quia sicut in panibus adhuc prædictis quinque libris vita Judæorum continebatur, ita piscium duorum regis et sacerdotalibus gubernabatur officiis. Quæ tamen duæ personæ Dominum nostrum præfigurabant; ambas enim ille sustinuit, et non figurate, sed proprie solus implevit. Nam et rex noster est Dominus Jesus Christus, qui nobis pugnandi et vincendi demonstravit exemplum. Itaque ipso duce ab oneribus et laboribus hujus peregrinationis nostræ, tanquam ab Ægypto liberamur, et persequentia nos peccata sacramento baptismatis nobis evadentibus obruuntur. Ipse est enim sacerdos noster in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui seipsum obtulit holocaustum pro peccatis nostris, et ejus sacrificii similitudinem celebrandam in suæ memoriam passionis commendavit, ut illud quod in Melchisedech obtulit Deo, jam per orbem terrarum in Christi Ecclesia videamur offerri. Veruntamen et genealogia Christi per has duas personas videtur esse contexta. Quia Matthæus ab Abraham usque ad Christum descendendo per regiam personam eam deducit. Lucas vero ascendendo a Christo usque ad Adam et ad Deum, per sacerdotalem progeniem illam inseruit. Quæ nimirum prophetia de Christo in his quinque libris latebat. Et ideo hi tantum duo pisces cum quinque inveniuntur et habentur panibus.

Et cum jussisset turbam discumbere super fenum, acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in cælum, benedixit, et fregit, et dedit discipulis suis. Audite ordinem miraculi, quinimo, non miraculi tantum, sed parabolæ: ita ut et fides corroboretur in miraculo, et anima pascatur in mysterio, quia et veritas non latet in facto, et parabola **619** facti amplior et profundior prædicatur in sacramento. Jubet ergo recumbere super fenum juxta alium Evangelistam, quia fenum multum erat in loco, et jubet secundum consuetudinem convivantium, ut super quam calcaverunt carnem sedeant, et super omnes

flores illius; quia *omnis caro fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni* (Isa. xl, 6), et omnes voluptates ejus quasi arens fenum. Sed turba illa Judaica super fenum discubuit, quia Testamentum Vetus acceperat, in quo regnum eis temporaliter, et Jerusalem temporalis promittebatur. Ideo constat eos in spe carnali collocatos fuisse, cujus gloria quasi fenum effloruit, et claritas ejus ut flos feni fuit. Verumtamen non jam in terra ideo jacens, sed lege suffultum, et tanquam terræ feno, fructibus scilicet operis sui, unusquisque eorum substernebatur. Unde et in monte pavisse eos Dominum, bene dicitur; quia licet per legis litteram quantisper ad altiora conscenderent, sed quia adhuc, ut dixi, carnales erant, hordeo pascebantur, et non tritico, ut per hordeum lex monstraretur Veteris Testamenti, sicut et per triticum, ex quo septem fuisse panes alibi in Evangelio monstratur, lex sancti Evangelii. Hæc quippe sunt duo testamenta, scilicet et duæ leges, ex quibus impræsentiarum, dum hoc sæculum vertitur, omne pascitur genus humanum, ex benedictione Dei Salvatoris nostri Jesu Christi. Et ideo secundo hoc usus est miraculo, et non amplius, vel minus, ut seipsum ostenderet et in hoc facto, qui duas considerat leges nostræ refectionis gratia, ex quibus pascitur et recreatur quotidie omnis anima fidelis. Sed quia ille prior populus adhuc carnalis erat, propterea talis ei lex data est, quæ vitale animarum alimentum corporalibus obtegeret sacramentis. Et sicut medulla hordei tenacissima obtegitur palea: ita eadem lex suis carnalibus institutis, quoniam carnali dabatur populo, nondum exspoliato carnalibus desideriis, quod sane desiderium tanquam palea hordei cordi eorum inhærebat. Unde a propheta incircumcisi cordibus culpantur, quoniam nullis tribulationum flagellis, neque triturarum pressuris, potuerunt purgari, ut intellectu reserato spiritali, carnalia deponerent tegumenta: sicut nec hordeum aræ tritura, illo paliari tegmine, licet aristæ fragantur, exiit. Propterea igitur Dominus hos tantum quinque panes sibi providit tunc, et præparavit in omni illo **620** populo, ut ex his doceret quid ex his faceret quinque libris suo in tempore. Quos accepit et benedixit, ac fregit, et dedit discipulis suis. Alioquin si ipse eos non accepisset in manibus, ut suo impleverent opere, sine fructu salutis et sine vita essent. Et nisi eos in se benedixisset, in quo est omnis benedictio spiritalis, qui sub ea erant lege sub maledicto essent. Et si non eos fregisset, neminem pavissent ad salutem.

Et dedit, inquit, eos discipulis suis; discipuli autem apposuerunt turbæ. Quia per eos erant divinæ gratiæ dona reddenda populis. Pascitur autem deinceps turba populi, et explentur abundantissime ex quinque panibus et duobus piscibus quinque millia hominum, exceptis parvulis et mulieribus. Consonat ergo numerus quinarium in utraque parte populo carnali, qui tantum vix quinque sensibus bene utebatur carnalibus, quibus multi dediti erant. Et ideo

quam signanter Dominus hoc significare videtur cum dicit, Non opus habent ire, ut emanent alibi, aut aliunde, sed date vos illis manducare. Quoniam sub lege custodiebantur, in qua erat victus perfectæ intelligentiæ, si a Domino discipulis comminuta et exposita traderetur. Et hoc sapientia Dei Patris totum noverat quid dederat singulis, vel quid facturus esset. Idcirco non de ignorantia interrogat, *Quot panes habetis?* sed ob mysterium. Etiam et rogat, juxta Marcum, quot haberent panes, ut se bene convincat nescire in sacramento, quod jam patebat in dato et commisso, et ipsi et omnis turba portabat sub jugo. Quos profecto panes, quia benedixit ac fregit, creverunt. Non enim quinque multiplicantur in plures numero, sed fragmentis fragmenta succedunt, et fallunt semper in fractu, multiplicatione sua, fragentes. Crescit ergo materies panis, nescio utrum an in mensura vel in loco, an in manibus sumentium, an in ore edentium. Unum tamen profiteor, quia in manibus Christi fons erat augmenti, sicut fontis est fluere, uvæ vitibus inesse et vina diffundi, atque omnes mundi opes annuo quodam cursu in diversum fluere. Auctor est enim hujus universitatis tantus panum profectus. Et mirantur omnes hoc quod rarum est, et non mirantur hoc quia res ex usu viluit quod quotidie fit. Agitur enim in opere visibili invisibilium demonstratio, dum superat omnem naturam virtus operantis, et supergreditur facti intelligentiam ratio **621** virtutis, et sola relinquitur admiratio potestatis. Sed priusquam hæc fierent, *aspiciens in cælum*, dedit exemplum, ut semper ad patrem oculos mentis dirigere debeamus, et ad ejus exemplum, cibos, et quæ ex Deo sunt, benedicamus; quoniam omnis benedictio per eum, aut multiplicatio rerum est, aut sanctificatio, ita ut rerum benedictio usque in admirationem, si diligentius attendatur, veniet, admiratio vero usque ad mensuram causæ subjacentis. Nam confracti panes cum piscibus saturato populo interdum deinceps cumulantur augmento, ut quot sunt millia hominum, tot panibus saturarentur, exceptis, quod magis creditur, parvulis et mulieribus; quorum sicut nullus est numerus, ita nec expletio quantitatis. Insuper augetur splendor gratiæ ut secundum apostolorum numerum, duodecim cophini replentur, ita ut modus numero cœquetur, et numerus modo obtemperet sacramenti; quatenus intra fines suos ratio conclusa, ad consequentis effectus conditionem divinæ virtutis moderamina cohortetur, quia vincit humanam intelligentiam opus facti. Et cum frequenter quædam fiant quæ concepta sensu sermo non explicet, in his tamen ipsa sensus subtilitas superatur, ita ut ad rei contemperationem pro difficultatis magnificentia et negotii invisibilis miraculo obstupescat animus, in tantum, ut nec cogitare sufficiat quæ sentit, nec explicare verbis, quæ intelligit. De his tamen nullus esurire permissus est, quos cœlestis gratia pavit. *Et sublatis sunt duodecim cophini reliquiarum.* Forte excepto præfato et ineffabili my-

sterio, ut non fantasma facti putaretur, reliquiae ex his collectae sunt ut panes veros esse ad fidem credentium longo in tempore ostenderentur. Quoniam ab difficultatem facti, unde mox duodecim cophinos, quibus reliquiae colligantur, multi quaerant, in deserto quomodo invenire potuerunt? quasi non eadem virtute qua panes prius praeparati esse potuerunt, maxime quia facto miraculo, ex proximis castellis eos afferre poterant, eo quod essent in loco deserto juxta Lucam, qui est Bethsaide. Ipsosque allatos implent reliquiae et virtus ineffabilis, quos nunquam implere poterat ipsa res, vel ipsa materies. Satiantur quinque millia ex quinque panibus, cum mysterio aeternae salutis, ac perpetuae suavitatis. *Exceptis mulieribus, inquit, et pueris*, qui mihi videntur ad hoc pertinere, ut intelligamus in populo **622** Veteris Testamenti fuisse quosdam tam infirmos ad implendam justitiam quae secundum legem est, in qua justitia Apostolus sine querela conversatum se fuisse dicit, itemque alios qui facile seducerentur in cultum idolorum. Quae duo genera, id est infirmitatis et erroris, mulierum et puerorum nominibus figurata sunt. Infirmus est enim sexus mulierum ad actiones, et facilis ad lusum pueritia. Quid autem lusus puerili tam simile est quam idola colere? quando et Apostolus ad hoc retulit hoc genus superstitionis, cum ait, neque idolis serviamus quemadmodum quidam eorum, sicut scriptum est: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (I Cor. x, 7). Mulieribus ergo similes erant, qui in laboribus expectationis, quosque ad promissa Dei venirent, non viriliter perseverantes, tentaverunt Deum; pueris autem qui sederunt manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Tales quippe sunt, et in Novo Testamento qui non possunt occurrere in virum perfectum, vel infirmitate virium, vel levitate mentis; qui profecto jure interdum mulieribus et pueris comparandi sunt. Et ideo neque in Veteri Testamento, neque in Novo, tales admittuntur ad numerum, neque in bellicis rebus, neque in ullis rerum negotiis: sicut nec in Numerorum libro, quoties sacerdos atque Levitae, et exercitus vel turbae pugnantium describuntur, servi et mulieres, et parvuli, et vulgus ignobile in numero praetermittuntur. Et tamen in populo erant, et ideo, sicut canit Dominus David in psalmo: *Aperis tu manum tuam, et imple omne animal benedictione* (Psal. **CXLV**, 16). Replevit eos donis caelestibus, et saturantur etiam quotidie, et ipsi juxta capacitatem sensus sui et mensuram fidei suae. Porro apostoli, quibus dedit haec omnia in manibus, quoniam ipsis primum revelata sunt mysteria, idcirco ipsi omnibus praedicaverunt Evangelium aeternae vitae; et tulerunt de reliquiis duodecim cophinos, quae omnes capere non potuerunt. Unusquisque apostolorum cophinum suum; quoniam ipsis omnia sunt reserata caelestis vitae sacramenta. Sed miser Judas, qui quod talit perdidit, quia non sibi sed alteri reservatum fuit. Unde et beatus Petrus sorte quaesivit a Domino, licet ambo boni essent, quos statuit coram

PATROL. CXX.

A Domino ut eligeretur non ab homine, sed a Deo cui haec reposita erant, et qui capere posset ea quae solis apostolis divino privilegio parata erant, et servabantur. Idcirco nemo sanctorum **623** fuit, qui sibi tantum honorem vindicare sit ausus; quoniam et numerus est in his mysticus, et ordo sacratus, necnon et honor proprius eis tantummodo a Domino largitus, quorum corda ita sunt virtutibus repleta et sapientia divina, ut omnia quae a convivantibus ex divinis epulis capi non possent, secum in suis reposerint praecordiis, suisque reliquerint sequacibus, et servaverint. Unde mox post passionem Domini, quinque millia sunt repleti fide, et Dominicis imbuti sacramentis, quot sunt in isto convivio praefigurati, etsi ipsa figura veritas esse credatur. Haec de hac prima refectioe sacramenti paucis dicta sufficiant, ut cum ad secundam venerimus, in qua novus formatur ordo, latius Domino inspirante de his disserere valeamus. Interim discentium formamus infantiam, ut distinctis syllabis splendidam confessionis demum de his reddamus vocem, nunc vero inter salutares undas navigaturi navigia nostra praeparemus. Quinimo rogemus cum apostolo Petro, ut ipse nos ad se venire jubeat super aquas, ne mergamur fide qui cum verbo navigamus, ut splendidam in profundo latentem margaritam invenire possimus, ne in vacuum inter placidos fructus ludere jam edocti videamur.

Et statim, inquit, jussit discipulos ascendere in naviculam, et praecedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Et dimissa turba ascendit in montem solus orare. Nam in aliis exemplaribus, non jussit, sed compulit, habetur, discipulos suos ascendere in naviculam, et praecedere eum trans fretum. Quo verbo insinuat invitos eos a Domino recessisse; quia pra amore piissimi praecceptoris, nec puncto quidem temporis patiebantur abesse praesentia, nec volebant separari ab eo. Sed valde contrarium videtur quod nunc dicit, quia *dimissis turbis ascendit in montem solus orare*, cum Joannes, sicut supra praemisi, in monte Dominum turbas pavisse insinuat. Quod si in monte eas pavit, et nunc dimissis turbis ascendit in montem, quomodo in montem eum ascendisse dicit quo fuit, cum eos saturaret panibus? Ex quo apparet manifeste, quod de monte, quo fuerat prius, descendit ad ima ut turham pasceret, quia ad montana non valebant ascendere. De quo rursus loco, dimissis turbis, ascendit in montem, ne a turbis teneretur, qui eum volebant regem facere. Unde et Joannes non ascendit dixit, sed **624** *fugit in montem solus orare* (Joan. vi, 5). Ubi ostendit quod causa orationis non solum secedere debeamus soli, verum etiam fugere caducos et terrenos honores, ut soli Deo in theoria, id est in monte, vacemus; quoniam contemplativa vita semper remotior et uberior est suis fructibus, de qua Dominus dicit: *Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea* (Luc. x, 42). Et notandum quia Matthaeus prius dimississe Dominum discipulos dicit, et

17

hic ascendisse in montem orare. Joannes vero prius fugisse illum in montem, et tunc dimisisse discipulos. Ex quo apparet, quia Joannes quod prius factum erat, postea quasi recordatus quod prætermiserat, commemoravit, sicut sæpe omnes evangelistæ quasi adoblita solent redire, et non suo in loco juxta litteram, qualibet alia ex causa, commemorari. Quod autem dicit, quia solus ascendit, manifestum est quia Petrus, Jacobus et Joannes non erant cum eo, quia si essent, qui forte viderant gloriam transformati, ascendissent cum eo, et ideo ob mysterium sunt præmissi, ut solus oraret pro omnibus, qui solus, ut omnes redimeret, mortuus est pro omnibus. Unde dicitur :

Vespere autem factus solus erat ibi. Ut apparet cunctis, quod ejus oratio salus sit universorum. Et notandum quia vespere factus solus esse dicitur; in vespere namque finis sæculi significatur, quando venit solus pro salute omnium. Unde et supra, hora jam præterisse dicitur, quia sicut ait Apostolus : *Novissima hora est (I Joan. II, 18)*, et ipsa jam præterit, quia quasi umbra fugit. Ne mireris, quia ascendit solus orare. Solus et singularis. Verumtamen quamvis solus, non debes referre ad eum quod orat, qui de quinque panibus quinque millia hominum saturavit, exceptis parvulis et mulieribus, neque ad eum qui super undas ambulavit æquoreas firmis gressibus, sed ad eum qui audita morte Joannis, secessit in desertum locum. Hæc non ideo dixerim, fratres, quo personam Domini dividam in duas, sed quo gemina operatio Salvatoris consideretur, per omnem textum Evangelii in una eademque persona mediatoris Dei et hominum, quoniam sicut in eo Deus et homo erat, eo quod *Verbum caro factum est (Joan. I, 14)* : ita et operatio Divinitatis atque humanitatis. Gemina siquidem operatio, sed unus idemque Christus, qui hæc omnia operabatur. Ipse namque est qui esuriit et sitiit, ipse qui et de quinque panibus tot homines satiavit, ipse qui factus gatus ex itinere, resedit, **625** ipse qui et super mare pedibus ambulavit; sed una earum operatio humanitatis est, altera vero Divinitatis. Quas plane operationes, nisi catholice distinguat et intelligat prudens lector, tanto aberrare poterit a catholica fide, quanto fuerit obcæcatus a confusionis caligine.

Navicula autem in medio maris jactabatur fluctibus. Propterea igitur inviti et retractantes apostoli supra recesserant a Domino, ne illo absente naufragia sustinerent. Noverant enim sine illo quod turbarentur, sicut et Ecclesia quotiescunque impræsentiarum a Christo deseritur, jactatur fluctibus, et ventis impellitur. Nam hujus temporis figura erat omnis illa periclitatio navis. Interea, Domino commorante in montis vertice, statim ventus contrarius oritur, et turbat mare, periclitaturque Ecclesia. Et tandem imminens naufragium perseverat, quandiu Jesus moratur, nec veniat et succurrat. Et ideo se repromisit esse cum suis, donec præsens sæculum

volvitur : *Ego vobiscum sum*, inquit, *omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. XVIII, 20)*. Alioquin sine illo periclitatur Ecclesia et mergitur. Unde quotiescunque variis tunditur fluctibus, et impellitur ventis aurarum, ita ut mergere videatur, invocandus est Salvator, de quo confidere oportet, quod nusquam et nunquam abest majestate, licet in alto resideat in caelis. Hinc est quod laborantibus illis in remigando.

Quarta vigilia noctis venit ambulans supra mare. Quod autem dicit quarta vigilia noctis, ostendit eos tota nocte periclitatos et jactatos fluctibus; quia quatuor vigilæ juxta stationes militares duodecim horæ sunt : habent enim singulæ ternas horas. Et ideo cum dicit quod in quarta vigilia venit Jesus, finem insinuat noctis, et principium auroræ, reserentibus tenebris. Ubi totum tempus paucis depingit verbis, ex quo Salvator ad Patrem rediit, solus pontifex interpellans pro nobis usque in finem sæculi, quando rursus venturus est, calcatis omnibus, suaque luce fugabuntur tenebræ, cessabunt flumina et ventorum impetus, quoniam Deus jam graditur ubi vestigium nullatenus humanæ virtutis invenitur, ubi consuetudo gradiendi desicit. Miracula ex hoc uno hinc inde congeruntur, nam consuetudo non respicit signum, sicut nec singularitas ejus admittit exemplum, sed divina virtus operatur simul mysterium et miraculum. Miraculum in facto, mysterium **626** in præfigurationis sacramento. Quod natura non habet, quod ingenium humanum et philosophia sæculi non capit. Idcirco virtus auctoris est non naturæ humanæ potestas, ut in uno eodemque homine Deitas et humanitas declaretur. Deitas in eo quod ultra hominem cernitur, humanitas, quia ipse homo super undas videtur; quod sane opus superni numinis est, quia hoc caro sentire non potest, nec mens humana intelligere, quomodo fieri possit quod natura utraque non admittit, ut et gravis superambulet, et liquida pondus aliquid sustineat, quod natura neutra permittit; sicut et panes crevisse ita tenes, ut dictum est, nulla probat ratio humana, nulla intelligentia deprehendit, nisi forte fingere velis quod aut alleviaverit corpus ut phantasma, aut aliquod crassiores et concretas reddiderit aquas, ita ut super eas potuerit caro humana sicco vestigio ambulare.

D Quod et hoc mirabile esset si ratio id admitteret; nunc autem facti causam nullus explicat, sensus nullus recipit humanus, mens non capit humana, nemo loquitur hominum quomodo fieri potuerit tam libere, nisi qui subest ei omne posse cum voluerit, ut probetur ex hoc ejus, ut diximus, gemina operatio. Quia omnino Deitatis est, quod ambulat contra naturam humanam super aquas, et humanitatis quod visibilis apparet in forma servi, et vera caro.

Unde videntes eum supra mare ambulantem, turbati sunt dicentes, quia phantasma est. Ergo probaverant cum jam verum hominem esse Christum, et ideo nunc turbantur putantes se contra naturam ejus videre. Alioquin si juxta Marcionem et Manichæum

Dominus noster non est natus ex Maria virgine, sed A visus ex phantasmate, quomodo nunc apostoli timent et turbantur ne forte phantasma videant? Qui præ timore clamaverunt. Nam confusa vox et incertus clamor, magni timoris indicium est. Sed eorum timor nostræ est fortitudo mentis, quoniam de Christo nihil inexplorate sentiunt, nihil quod non requirant, nihil humanitatis in eo aut Divinitatis quod non intelligant. Adeo probant omnia, ut nullus deinceps dubitet, nullus diffidat, nullus desperet, nullus incredulitate de Christo succumbat. Sed divina pietas cito subvenit pie quærentibus, et non impie dubitantibus. Quibus mox illis clamantibus præ timore, et dubitantibus præ miraculo, ut eum reciperent in fide Deum et hominem **627** in quem crediderant, *Confidite, inquit, et habete fiduciam: ego sum.* Ergo quod **B** primum versabatur in causa medicus occurrit. Quoniam qui confidentiam amittit et hæsitat, juxta apostolum, *similis est fluctui maris* (Jac. 1, 6). Ego sum, inquit, nec subjungit quid sit, vel quis sit; quia profecto ex voce sibi notissima, poterant eum quisnam esse intelligere, qui per obscuras noctis tenebras vel crepuscula loquebatur. Noverant enim illi hanc esse familiarissimam ei sententiam, et ideo ait, *Ego sum.* Ac si patenter diceret, *Ego sum ipse qui sum, et non mutor, ut vos putatis me phantasma esse.* Nec dubium quin ipsum esse retinebant animo, quem locutum olim ad Moysen noverant, *Ego sum qui sum.* *Hæc dices filiis Israel; et: Qui est misit me ad vos* (Exod. 3, 13). Ad quam sane vocem Petrus cum audisset, *Ego sum, consonanter respondit dicens: Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas.* Senserat enim in eo quod ait, *Ego sum, ipsum esse, cui est, semper essentialiter idem esse.* Et ideo ait, *Si tu es, ac si diceret, quia si tu es qui temper cum Patre unus idemque es, jussio tua exhibitio est virtutis, quoniam omnipotens es. Ne mire- ris, lector, quod cum fide rogat et dubitat: dubitat autem non quasi infidelis, sed quasi cautus et veteranus explorator, ne facilis ruat in ruinam. Ipsum invocat, cujus essentia veritas est, nihilque dubitat de potentia, nihil de virtute. Alias autem qui Petro apostolo, ac si Ecclesiæ fundamento aliquid infidelitatis ascribit; nimis temerarium est eum arguere, cui pro meritis fidei suæ solvendi ac regnandi potestas attribuitur. Quis ergo alius, erga timorem Dei et amorem tam idoneus invenitur, si huic culpâ innuitur, præcipue cui ipse Dominus testimonium reddidit? Nec igitur mirum quia multi indociles, dum rei gestæ rationem ignorant, laqueos offensionis incurrunt, ut credant fidem veram in eo non fuisse quod dictum est ei, *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Propterea non considerant hi tales magnitudinem ipsius fidei qua dictum est, *Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas.* Utique qui dicit, *Jube me, credidit potestatem.* Ingens ergo hæc credulitas fuit, ut audaci saltu, et de navi intrepido descensu, profundissimo se crederet elemento, et inusitatam gressibus viam securus intraret. Non*

metuit quod onerosum valde esset humani corporis pondus, et liquida maris unda solidum non portaret gressum. Qui tantam in Dei verbo fiduciam conceperat, **628** cum ait, *Veni, ut crederet infidam vestigiis suis tenuitatem subditam, et tanquam terrenam soliditatem esse subjectam.* Nam quod ex omnium consistentium numero in navi respondere solus audeat Petrus, et juberi sibi super aquas ut ad Dominum veniat precat, fervor est amoris et fortitudo fidei et præsagium futurorum; quoniam sic et in passione præ omnibus affectum exhibuit amoris vestigiis semper inhærens piissimi Redemptoris, licet infirmitatem futuræ negationis timiditas prætenderit tentationis. Hinc namque quamvis incedere ausus esset, tamen mergebatur propter imbecillitatem carnis, sicut et usque ad metum mortis abnegandi necessitatem demum est coactus; quoniam nemo mortalium qui Domini æquiparari possit vestigiis. Nam cum Dominus supra mare iter ageret, ita subditum pedibus obtemperabat mirabiliter elementum, ut nec se mare subtraheret, et venerandas Domini plantas superferret. Nec igitur mirum, si ei natura æquoris serviebat, cujus dispositionis arbitrio perfecta sunt universa. Idcirco illi calcabilem se præbuit juxta debitum naturæ quasi Domino, et Petro secundum jubentis imperium ad modum serviens. Tamen necesse poscebat ratio, juxta fragilitatem humanam, ut eum terreret ventus, et perturbaret unda suis collisionibus, ne inter Deum et hominem nihil videretur discrepasse, et esset ob hoc inter **C** homines non minima dubitatio, si Petrum hic vidissent facere quod Christus sua fecit potentia. Nec igitur honos debitus Deo redderetur, quia non esset mirum a Deo factum, quod et ab homine videretur effectum. Præsertim quia in hac virtute Christus insinuat quod ipse sit solus, qui omnes elationes præsentis sæculi, et omnes fluctus sua virtute calcet et comprimit. Ideo debuit in Petro monstrari, in uno ac singulari, quid in omnibus agit, qui suum requirunt auxilium, dum præsens vertitur sæculum. Quia in hoc sæculo tanquam in aliquo mari positus sumus, in quo utique spiritualium nequitiarum turbines quotidie, et impulsiones gravissimas sustinemus, cum omni sollicitudine jugiter naufragium fugientes. Quod valde tunc maxime pertimescendum est, cum virtutibus et miraculis supra nos elevamur. Propterea datur beatissimo Paulo *stimulus carnis, angelus Satanæ* (II Cor. 12, 7), sicut et hic nunc Petrus ventus tentationis, ut virtus in infirmitate perficiatur; **629** quoniam melius est nobis interpellando Dominum liberari quam dissimulando et non orando, quin imo superbiendo, periculum mortis incurrere. Quia plurimum sibi humana usurpatio licentiæ daret, si virtutem cum Deo cõpisset habere communem. Et ideo jure visum est nobis Petrum, in quo apostolorum omnium unitas commendatur, satis dispensative præ timore mersum fuisse nimio, ut sciremus nihil nostris actibus nos tribuere debere, sed totum Deo, quod recte gerimus ascribere, et in om-

nibus Dei invocare auxilium. Verumtamen quod illo
trepidante, virtutem ad se libere perveniendi Domi-
nus non indulserit, cum ei prius venire jussit, sed
manum ei porrexerit, apprehensumque eum sustinuit,
ut supra paucis præmissi, typicus ordo fuit, ut dex-
tera Dei exaltaretur a fluctibus, quæ facit virtutem
in omnibus, quoniam solius Domini est virtus sæ-
culi motus tempestatesque calcare, et omnes a
pressura tentationum eripere. Solus enim passurus
pro omnibus, omnium peccata ipse solvit, nec soci-
um sibi consortemque hujus operis admisit; quo-
niam quidquid universitati præstitit, solummodo ab
ipso fuit, ita ut cum esset unus ac singularis ipse
redemptio universorum, primum Petrum redime-
ret, et calcaret omnia, sicque demum Petrus ipse
Dei auxilio levatus martyr occurreret, non accessu
indignus qui cæteris fide anteibat, sed probatione
ac multiplicatione virtutis instructus ac glorificatus
operibus, ut alios anteiret. Igitur qualitercunque
Petrus, aut ex mysterio, aut ex infirmitate pro-
lapsus sit, constat tamen in eo, quia verum corpus fuit.
Et si ipse tantummodo verus homo super aquas
recto incessu ire potuit, multo magis Deus et homo,
non phantasma, sed veritas fuit, qui non aliud in
utraque natura quam verus Jesus Christus fuit. Et
ideo nemo de virtute infirmetur cum hæreticis,
nemo de veritate carnis falsitatem sibi constringat,
quod pondus non habuerit, nemo de divinitate in
Christo dubitet. *Modicæ*, inquit, *fidei quare dubi-
tasti?* Quod si Petro hoc recte dicitur, cui fides, ut
ita dicam, incomparabilis inter alios emicuit, quid
putas de nobis dicitur, qui nec modicam hujus fidei
particulam habere probamur? Qui ad modicum ideo
tentari permittitur, ut ejus fides de infirmitate au-
geatur, et virtus Christi sublimior de subventu
prædicetur. Nemo **630** igitur modicam potest vo-
care fidem Petri, qui omnes in fide ubique ante-
cellit. Nemo tamen potest negare exiguam, quem
Dominus modicæ fidei fuisse culpando increpat. Ta-
men fides quæ supra grano sinapis comparatur,
fides omnium apostolorum est, et modica videtur,
quæ juxta quantitatem grano exiguo comparatur.
Quid igitur dicimus, nunquid Chananea illa mulier
majorem fidem habuisse creditur quam Petrus, cui
dicitur: *O mulier, magna est fides tua?* (*Math. xv,*
28.) Credo quod nemo hoc audeat asserere. Idcirco
quærendus est modus intelligentiæ, secundum quod
ejus modica dicatur fides, qui in omnibus ardentis-
simus fide ac dilectione prædicatur. Ecce interro-
gatis discipulis quem esse dicerent Jesum, ipse præ
omnibus confitetur, *Tu es, inquit, Filius Dei vivi*
(*Math. xvi, 16*). Sic itaque et in cæteris locis eum
semper præstantiorem invenies fide. Denique talis
tantaque fides, quanquam recte magna credatur in
comparatione tantarum rerum quarum est fides, et
juxta magnitudinem earum, ut mihi videtur, modica
est fides; quia fides est sperandarum argumentum
rerum non apparentium (*Hebr. xi, 1*); et omne ar-

gumentum. Et ideo non incongrue increpatur fides
Petri modica, in comparatione tantæ majestatis Dei,
de quo est fides, præsertim cum his casibus cre-
scenda et nutrienda erat fides Petri usque ad con-
summationem. Et ideo licet in quibusdam ex ardore
magnæ fidei erret Petrus, tamen in omnibus ferven-
tior invenitur, quia in ipso est forma omnium in quo
unitas Ecclesiæ commendatur.

Et cum ascendisset in naviculam, cessavit ventus.
*Qui autem in navicula erant, venerunt et adorave-
runt eum dicentes: Vere Filius Dei es.* In quo plane
miraculo, sicut supra paucis ostendi, omnis fides et
ordo designatur Ecclesiæ, in quo tempore quousque
redeat in finem sæculi Ecclesia multis periclitatur
fluctibus. Et Jesus gradiens super undas maris, a
B quamplurimis phantasma esse putatur. Hinc quoque
in quarta vigilia noctis bene venisse dicitur, quam
particulam, supra, finem noctis esse ostendimus. In
qua sane vigilia cum advenerit Christus ob tenta-
tiones Antichristi, nutabundam valde et naufragam
inveniet Ecclesiam, flantibus undique ventis. Quæ
ideo quarta dicitur, quia prima fuit legis vigilia, in
qua lex data est, secunda prophetarum, **631** tertia
ipsius Domini adventus, quarta vero reditus, quando
venturus est in claritate, calcatis omnibus aurarum
motibus, quando inveniet fessam, et nimium labo-
rantem propter Antichristi impulsiones. In qua ita-
que tentatione anxiis vexata Christi Ecclesia flucti-
bus, ad omnem tentationum novitatem nimis solli-
cita erit, ita ut in Domini etiam adventum expa-
vescere dicatur, propter falsas rerum imagines, et
subreptitia in oculis fragmenta mendaciorum. Sed
bonus Dominus statim aderit suis, et illustrabit eos
voce consolationis, ut fiduciam habeant, timoremque
depellant. Quibus procul dubio inspirabit fidem in
animo, dicturusque est, *Ego sum*, ne Antichristi
seducantur erroribus. Et hoc est ei, ascendere in
navem, quoniam mox adventu suo ventum cessare
faciet, et quiescet mare a fervore tentationis, erit-
que pax et tranquillitas magna. Deinceps cum cla-
ritas æterna refuserit, et ipse manifestus adve-
nerit, tunc quoque admirantes dicturi sunt universi,
quia vere Filius Dei est. Confessio enim universo-
rum tam absoluta et publica erit, quando jam non
ex parte, sed ex toto facie ad faciem videbitur juxta
D Apostolum quod perfectum est; quando Dei Filium
jam non in humilitate corporea, sed in claritate et
gloria quam habet cum Patre, omnis Ecclesia vi-
debit sanctorum, et adorabit eum in sæcula sæcu-
lorum. Nunc autem donec hinc inde surgunt flu-
ctus, et tempestates sæviunt, licet veritas luce cla-
rius jam pateat, adhuc a multis (quod pejus est)
etiam ecclesiasticis Jesus phantasma fuisse putatur,
dum credunt, aut non verum corpus habuisse, aut
si habuit, non eum verum Dei Filium esse, vel pro-
prium. Sed catholica fides utrumque confitetur, et
proprium Dei Filium ac verum, sicuti hoc loco con-
fessi sunt apostoli, et qui cum ipsis erant in navi,
quia *verus Dei Filius es*, et verum corpus habuisse

catholice prædicatur; quod et pondus habuerit, ut dixi, gravitatis absque peccato, et onus corporeum, et cum pondere atque onere corporali incesserit super aquas non infusis pedibus, sicut proprie de hac re Dionysius egregius inter reliquos doctor ecclesiasticus in opusculis de divinis Nominibus contradidit, et conscripta nobis reliquit, quod et alii firmavere doctores. Scribit enim ita inter cætera: Ignoramus qualiter de virgineo sanguine, **632** alia lege, præter naturalem, formabatur, et qualiter non infusis pedibus, corporale pondus habentibus et materiale onus, deambulabat mundam et instabilem substantiam. Ubi ostendit præfatus doctor ita eum ambulasse, et Evangelium hoc probat, nec corpus aliud fuisse quam verum corpus, nec aquas aliud quam veras ipsasque liquidas ac præterfluentes, ubi totum Deitatis est opus quod gessit, et humanitatis veritas quæ apparuit. De quibus ideo hujus rei, licet paucis, mentionem feci, quia ex hoc multi desipiunt adhuc, et conantur explicare, quæ nec veritas admittit, nec ipsi intelligunt. Unde, quæso, ne prolixa videatur alicui digressio et regressio de tam eximiis rebus, in quibus ipsa eademque veritas admirabilis atque ineffabilis prædicatur. Deinde earumdem rerum significatio, cum multiplicitas perplexa, et latior mysteriis figura, quam rei gestæ miraculum invenitur. Quoniam quidquid nunc gerit in tempore, præfiguratum est in miraculo. Idcirco qui in navi erant et pervenerunt ad litus, vere Dei Filium constituentur et adorant, eumque credunt regnantem cum Patre in unitate Deitatis.

Et cum transfretasset venerunt, inquit, in terram Genesar. Porro Genesar regio est, unde et alicubi lacus Genesareth vocatur. Et dicitur Genesareth, quod ipse sibi generat auras, de quo quasi ex naufragio persecutionis benignissimus Jesus navem Ecclesiæ perducit ad litus, ut tranquillissimo portu faciat eam requiescere. Et notandum quod post quinque millia virorum, qui manducaverunt et saturati sunt, multa et media quæ dicta sunt usque ad hunc locum, in omnibus idem sensus est; quoniam finitis legis temporibus, et ex Israel quinque millibus virorum in Ecclesia collocatis, dum orat Jesus solus in monte ubi est cum Patre, et calcat fluctus, discipuli laborant in remigando. Interim vero solus Salvator quoties cum respicit et ascendit navem, mitigat ventos, redditque tranquillum: sicque ex his quinque millibus quos recreavit primum panibus, jam multis credentium occurrit populis ipse per fidem ex lege salvus et satiatus, qui deinceps ex suis infirmos atque ægrotos offert Deo sanandos, quoniam cognoscunt eum Salvatorem. Propterea inquit Evangelium:

633 *Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam.* Cognoverunt eum rumore magis quam facie, quamvis præ signorum magnitudine quæ perpetrabat, jam vultu notus erat plurimis. Sed tota hæc fides et notitia de virtute erat miraculorum, et potentia, vel ex gratia vultus ejus,

A sicut et nostra qui eum nunquam vidimus in carne. Unde perpendat prudentia vestra, quam signanter ait, *Cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes.* Sicut et modo facit Ecclesia, et rogant eum *ut fimbriam vestimenti ejus tangant*, ubi mira fides prædicatur Genesarenorum et Ecclesiæ, quæ non solum contenta in suorum sanitatibus, verum etiam ad universos mittit, ut veniant et curentur. Unde quam bene Genesar ortus principium dicitur interpretari, quoniam per illam primitivam Ecclesiam, quæ in principio eum vidit fide et intellectu, in qua ortus est Christus, et de qua nati sunt apostoli, cognitus est in mundo et creditus; ipsaque misit in universum orbem, ut in toto mundo Christus nuntiaretur, et omnes sani fierent a peccatis et languoribus suis. *Et rogabant eum, inquit, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent.* Nam fimbria, sicut omnes novimus, ex veste est, et ex ea dependet: ita et ex Domino nostro Jesu Christo virtus sancti Spiritus procedit; quæ apostolis data, ipsis quoque tanquam ex eodem Christi corpore exeuntibus, salutem his qui contingere possunt, subministrat. Non enim de apostolo, aut de quolibet sancto hæc sanitas exit, sed de fimbria, hoc est, de gratia quæ est in apostolo, vel in sancto. Hanc quippe fimbriam tetigerat illa mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur, quia ad Christi gratiam pervenerat, et ideo sana facta est a profluvio. Unde nemo sacerdotum sine fimbriis digne ingreditur in sanctuarium; quia quisquis sine gratia **C** sancti Spiritus ad hoc accedit ut ministret, vacuum se ostendit et importunum magis quam officiosum se ingerit et dignum.

Et quicumque tetigerant, inquit, salvi facti sunt. Quia nemo excipitur a salute perpetua, quicumque Dei gratiam attigerit; quoniam qui unum habet earum donum, omnes habebit. Et, *Qui in uno offenderit, factus est omnium reus (Jacob. II, 10).* Unde constat eos qui adhuc male habent et ægrotant **634** in animo, quia non tangunt fimbriam vestimenti ejus, quoniam quicumque tetigerit vel unam, ut omnes habeat, salvus fit continuo, et non ægrotat.

(CAP. XV.) *Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ et Pharisei, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum, et non lavant manus suas cum panem manducant?* Mira Phariseorum Scribarumque stultitia, Dei Filium arguunt, qui legem dedit divinam, quare hominum traditiones et præcepta non servet. Quoniam quidquid in discipulis reprehenditur, ad calumniam Magistri insidiose ab ipsis, qui ab Hierosolymis advenerant Scribæ et Pharisei, refertur. Sed evangelista dupliciter eos redarguit, quia Scribæ erant et doctores legis, qui insidiabantur, et quia a loco sancto venerant metropolitæ, ubi arcem tenebant divinæ auctoritatis, et magistrum doctrinæ. Sed divinus Magister et legis propalator, sicut fulgur, eos terribili collisione quam sæpe repercutit, et corusco verborum retundit; ita ut eos intonando deterreat. et suos doctrina salutari corri-

gat et emendet, sicuti hoc loco fecisse miramur, dum Pharisei et Scribæ gestiunt vituperare discipulos ejus ac reprehendere. Miror autem nihil de eo prophetatum quod non impleverit, nihilque in terris egit quod pronuntiatum prius non fuerit. Et ideo quia prædictum erat, Ipse arguet pro mansuetis terræ (Isa. xi, 4), hoc loco complevit, dum pro apostolis suis, qui mansuetissimi erant, Scribas et Phariseos redarguit ac revincit. Nemo tamen cum hæc audit, existimet discipulos Domini sub specie contemptus sui, incultis et illotis manibus ac si rusticos, consueve manducasse, præsertim quia mensæ Domini quasi convivæ participes erant. Ideo magis credendum, quod communem servaverint honestatem, quando istud neque natura patitur, neque hospitalitatis admittit affectio. Quis itaque mox aquam non offerat manibus, advenientis propter obsequium, aut quis ad offerentis injuriam istud recuset officium? Præsertim cum ipse Dominus arguat Simonem, invitatus ad mensam; Aquam, inquit, manibus meis non dedisti (Luc. vii, 44). Vult itaque fieri Dominus, quod sic exegisse perdocemur. Sed Pharisei non diligentiam corporis a discipulis Domini, sed superstitionis suæ baptismata requirebant, quo in mensa, ut mos est quorundam sæpius lavabant, nescientes unum baptismum, quo a Domino 635 lavandum erat et innovandum, simul corpus et anima, quo non ad cultum cutis, sed ad conscientiam diluendam Dominus præparavit in salutem. Hinc Propheta precabatur cum diceret: Amplius lava me ab injustitia mea (Psal. l, 4). Sed has superstitiones Judæorum magis aperit nobis Marcus evangelista, cum ait, Pharisei et Scribæ non manducant nisi crebro lavent manus, et cum de foro veniunt, nisi baptizati fuerint non manducant (Marc. vii, 3, 4), servantes etiam baptismum calicum, urceorum et ærumentorum, necnon et lectorum, et alia quamplurima, secundum purificationem Judæorum. Quam plane purificationem manuum de superstitione venientem magis quam de honestate, et usu quotidiano illi calumniantes, requirebant, cum essent impuri et immundi. Erat namque eorum traditio talis qualem apostoli imitari superstitiose volebant. Quibus Dominus respondit:

Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Ecce Magister egregius, quam libere cum omni auctoritate divina, quam sapienter, quam officiosissime respondit, et falsam calumniam vera confutat et retundit interrogatione; quoniam iniquum est mandatum Dei propter traditiones hominum etiam superfluas et vanas honeste magis quam reprehensibiliter prætermittere. Ac si diceret Salvator, Si propter traditionem hominum Dei præcepta vel mandata contempnitis, quare discipulos meos innocentes et bene conscios reprehenditis, eo quod seniorum vestrorum instituta quasi Dei præcepta non custodiunt, cum sceleratius sit Dei negligere mandata quam traditiones hominum superfluas prætermittere? Sic namque fortissimo cuneo nodus malus dissolvitur. Sic cælestis orator non solum sua suo-

rumque confirmat facta, verum etiam conterit et destruit adversa, profecto, et ostendit quod semper magis sit animarum levatio, quam corporum sectanda.

Nam Deus dixit: Honora patrem tuum et matrem. Et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri, munus quodcumque est ex me, tibi proderit, et non honorabit patrem suum vel matrem. Brevitas dictionis quam sæpe in Scripturis divinis obscuritatem generat, et difficultatem intelligentiæ parit, sicut in hoc loco cum ait: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit. Nam honor in divinis litteris non tam in salutationibus, et obsequiis inferendis, quam in elemosynis 636 et muneribus ac donis seu oblationibus, servatur. Unde Paulus ait: Honora viduas quæ veræ viduæ sunt (I Tim. v, 3). Necnon et alibi, probo duplicem habeant honorem, Maxime qui laborant in verbo Dei (Ibid., 17), qui nimirum honor, donum intelligitur. Et per hoc mandatum jubemur, ut boni trituranti os non alligemus (I Cor. ix, 9); quoniam dignus est operarius mercede sua (Matth. x, 10). Præceperat ergo Dominus imbecillitates, vel ætates, vel penurias parentum considerans, ut filii honorarent patrem vel matrem, etiam in vitæ necessariis, et ministrarent parentibus suis. Hanc igitur providentissimam Dei legem volentes Scribæ et Pharisei subvertere, ut impietatem sub nomine pietatis inducerent ob avaritiam suam, et lucrum pecuniarum; quæ de causa docuerunt pessimos filios, ut si quis ea quæ parentibus suis debebantur et offerre debuerant eis, in usibus necessariis Deo vovere voluisset qui verus est pater et Dominus, oblatio Domini præponeretur parentum muneribus, et irretractabilis esset oblatio, ne illorum jam ultra subveniret angustiis. Vel certe ipsi parentes si quæ Deo consecrata cernebant, ne sacrilegii crimen incurrerent, tangere declinabant, sicque egestate conficiebantur. Atque ita fiebat oblatio liberorum sub occasione templi et Dei, ut in sacerdotum lucra cederet. Hæc siquidem pessima Phariseorum traditio de alia occasione veniebat; quoniam multi habentes obligatos ære alieno, et nolentes sibi creditum reddere, delegabant sacerdotibus, ut exacta pecunia ministeriis templi et eorum usibus deserviret. Sicque docebant ut dicerent patri vel matri: Munus quodcumque est ex me Deo votis oblatum, tibi prodest, o pater, quoniam ex me pro te Deo offertur. Quibus profecto verbis callide evacuabant honorem patris, et mandata Dei transgredi faciebant pro suis concupiscentiarum lucris, nolentes attendere quod ait ipse Dominus: Misericordiam volo magis, quam sacrificium (Matth. ix, 13). Vel alio modo intelligendum ut possit habere tam brevis dictio sensum, munus quod ex me est tibi proderit, ac si diceret: Compellitis filios ut dicant parentibus suis, munus vel donum quodcumque ex me votis oblaturum erit Domino, in tuos consumo usus tibi que prodest, o pater, vel o mater, ut illi timentes accipere quod Deo saltem voluntatis voto videbant mancipatum, ita ut inopem vellent magis vitam ducere, quam come-

dere de consecratis. **637** Quam sententiam Pater Augustinus sententiarum omnium absolutior eximius, et questionum investigator acerrimus, longe aliter absolvit, dicens : Munus quodcumque offers mei, ac si filius diceret ad patrem : Causa mei ad te pertinebit. Quibus verbis significabant filii jam non sibi opus esse parentum pro se oblationes, eo quod jam ad eam ætatem pervenissent, qua possent ipsi offerre pro se. In hac ergo ætate constituti filii, ut libere possent parentibus dicere, et cum hoc dixissent, negabant Pharisei reos esse filios, si parentibus suis non præstarent honorem. Sed non video utrum respondeat circumstantiæ lectionis, nisi solummodo quia in fine parentes non honorantes, superbia culpabantur illecti, præceptis non obtemperantes divinis.

Hypocrite, bene prophetavit Isaias de vobis. Idcirco hypocrite, quia docebant dicere filios propter meritum : Munus quodcumque est ex me. Ubi insinat quod vacuus est honor a mercede, si labiis tantum fiat, et non in corde. Nam tribus modis Deum honorificat, corde, opere, et sermone. Sed quia Judæi in his evanuerant propter traditiones suas, ideo a Deo et a traditionibus Dei longe erant. Et quia molesti erant Deo magis, quam religiosi, sine causa Deum colebant; in quo cultu Deus in causa non erat, dum vitia docebant in vita sua, et mandata Testamenti Dei relinquebant. Quibus ipse dixit, *Audite et intelligite.* Aures utriusque hominis requirit; quia nec recte audit intus, qui contemnit quæ Dei sunt audire foris : nec foris, ut dignum est, audit, qui intus nec intelligit quæ audit foris.

Non quod intrat in os coinquinat hominem. Hæc ideo, quia ipsi discipulos reprehendebant quod non lavarent manus. Quo verbo audito, quod dixerat, *Quod intrat in os non coinquinat hominem, scandalizati sunt* et de hoc verbo discipuli ejus dicentes, *Scis quia Pharisei audito verbo hoc scandalizati sunt?* Nam in hoc plurimum scandalizabantur, eo quod solveret legem Moysi. Nam ex hoc uno sermone, omnis superstitio Judaicarum observationum fuerat elisa; quoniam omnem religionem suam in cibis sumendis abominandisque arbitrabantur esse positam. Ob quam causam quia dixerat : *Non quod intrat in os coinquinat hominem, scandalizabantur,* quia in hoc uno, plurima ex parte, solvebatur lex. Vel ideo scandalizati dicuntur, quod non illis, sed turbis **638** sit locutus. Porro scandalum, quia frequenter jam in nostris litteris legitur, noverit diligens lector, quia magis Græcum est quam Latinum. Nam ubi Psalmus dicit, scandalum posuerunt mihi, Græcus habet, *Σκάνδαλα ἔθεντό μοι* : quod nos verbum offendiculum, vel ruinam, et impactionem pedis possumus dicere. Idcirco nulli facto vel dicto ruinæ occasionem dare debemus. Et notandum, quia ubi nos habemus *Quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem,* alii codices habent, *Hoc communicat hominem.* Quæ ideo dixerim, quia beatus Hieronymus, etiam hoc loco, ipsum verbum exposuit, dicens communes cibos esse, quibus omnes

utuntur homines : verbi gratia, suillam carnem, ostreas, et lepores, seu istiusmodi animantia quæ non fundunt unguam nec ruminant, nec in piscibus squammas habent. Commune ergo dicitur quod cæteris patet hominibus, et in commune vescuntur, quasi qui non sunt de parte Dei, et ideo a Judæis hujusmodi cibi communes vocantur et immundi. Unde ubi unus interpretes dixit : Hoc coinquinat hominem, alter : Hoc communicat hominem. Et unus idemque sensus est. Discipuli autem cum accessissent, et nuntiassent ei de hoc verbo, respondens ait eis :

Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur. Mira valde et satis provida in omnibus Christi responsio, ut et discipulos doceat et instruat, et insidiantes sibi divinitus repercutiat. *Omnis enim, inquit, plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur.* Quia omnis illa traditio Judæorum, unde sermo exorsus est, non a Deo Patre erat, sed superstitio hominum, pro cujus favore etiam legis præcepta transgrediebantur, et ideo hanc doctrinam eradicandam quam provide satis comminatur, ac si diceret : Propterea isti jure eradicandi sunt, quia non permanent in doctrina in qua a Deo plantati sunt, de qua dicit ipse per Isaiam prophetam : *Ego te plantavi vineam electam* (Isa. v, 2), sed ipsi pravitate sua decepti semen nequam ab ipso jam ultra vocantur. Sed forte quæret aliquis : Si eradicanda sit a Patre plantatio Pauli apostoli, de qua dicit (1 Cor. iii, 6, 9), *Ego plantavi, Apollo rigavit.* Nequaquam igitur hoc dixerim quia sequitur, *Deus autem incrementum dedit.* Dicit et ipse alibi : *Dei agricultura estis, Dei edificatio estis.* Et in alio loco : *Dei cooperatores sumus;* si autem cooperatores, ergo plantante Paulo et superrigante Apollo Deus cum cooperatoribus suis plantat et rigat; quia et ipsi non aliud quam quæ Dei sunt plantant et agunt. Sed Pharisei non ea quæ Dei erant docebant, sed quæ hominum, et ideo quam bene Magister verus et justus, *Omnis plantatio, inquit, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur.* Abutuntur hoc loco qui diversos introducunt naturas, ita dicentes : Si plantatio quam non plantavit Pater, eradicabitur, ergo quam ille plantavit non potest eradicari, et ideo nemo in melius, nemo in deterius potest transplantari, sed unusquisque juxta naturam suam fructificabit. Videant igitur tales ne forte audiant illud prophete ex persona Domini : *Ego te plantavi in vineam electam, quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienæ?* Plantavit eam si quidem Deus, et nemo potest eradicare plantationem ejus, quam plantavit ipse, nisi ipse tribuerit assensum in quo plantatum vel seminatum est, semen verum semen justitiæ et bonitatis; quoniam ista plantatio in voluntate proprii arbitrii est; nullusque alius eradicat eam, nisi unusquisque proprio vitio deceptus. Nam ipsam infidelitatem Judæorum plantationem appellat, quam non Pater cælestis in eis plantaverat, sed diabolus. Et ideo alibi ad eos :

Vos ex patre diabolo estis (Joan. viii, 44). Ex quibus profecto verbis etiam Petrus et alii discipuli commoti, quia dicebat non coinquinari hominem his cibis quos immundos lex vocat, qui per os ingrediuntur in eum; quoniam et ipsi omnino Judæi erant, qui fugiendos quarumdam carniū cibos, a pueritia, ex lege Moysi, instituta præceptorum acceperant. In quibus nimirum observationibus, se omnino justificari credebant. Et ideo curiose satis dicunt accedentes ad eum :

• *Scis quia Pharisei audito verbo scandalizati sunt?*

Forte et ipsi nihilominus movebantur ex hoc verbo quoniam insita erat in eis longa consuetudo in observatione ciborum, ac si lex naturæ, quæ vix aut nunquam tollitur, et si mala ipsa consuetudo videatur, quanto magis illa, quæ legalibus præceptis tradita erat, et auctoritate paternarum traditionum plurimum veneranda commendabatur? Et ideo indubitanter, quia Judæos cæcos vocaverat, ducesque cæcorum, propter escas putabant omnino eum in parabolis hoc dixisse. Non enim poterant adhuc aliud rudes de escis intelligere, neque ad significationem vitæ de quorundam carnibus animalium id præceptum æstimare, ut per eorum immunditiam mores humanos 640 lex designaret, quos Ecclesia quæ corpus est Christi in suæ unitatis vinculum stabile et sempiternum recipere non potest, tanquam immundas escas respuens, et in sua viscera non convertens. Quippe, quia illi necdum erant capaces, ut illa omnia significandæ vitæ præcepta populo carnali imposita, futuram spiritualis populi disciplinam prophetarent : et ideo etiam ipsi non possunt acquiescere sententiæ Domini; ut de his velit dicere escis, quas lex et traditio paterna immundas vocabat. Unde Petrus longe post adhuc, nesciens hujus præcepti mysteria, gloriabatur, cum juberet angelus ea quæ de cælo ei in vase allata fuerant, *Macta et manduca* : Domine, inquit, omne immundum seu commune nunquam introivit in os meum (Act. x, 13). Si enim hoc loco ad plenum Apostolus de escis dictum intellexisset, omne quod intrat in os non coinquinat hominem, puto quod postea hoc audito verbo, *Macta et manduca*, nunquam tam vehementer expavesceret. Neutrum ergo intelligebat, neque quod hæc præcepta, significandæ vitæ in prophetia data essent, neque hoc loco quod de escis diceret. Et ideo ait :

Domine, edisere nobis hanc parabolam. Inviolabiliter præceptum esse credebatur, quod ipse et reliqui Judæi, ut ita dicam, inviolabiliter observabant. Quæ nimirum sententia procul dubio Manichæos revincit et condemnat, qui omnes carnes abominantur et repudiant, etiam carnem hominis a Deo tenebrarum factam esse dicentes. Qui suos auditores nonnunquam tanquam adhuc immundos permittunt vesci carnibus, cum nihil aliud quam caro sint, coinquinari nefarium arbitrantur, et dicunt, quod non Dominus hæc perfectioribus, sed turbis sit locutus, *Omne quod intrat in os non coinquinat hominem.* Et

A ideo quasi paucioribus sanctis sibi interdicit, quod suis perverse relaxant auditoribus. Verumtamen Dominus, non ut illi mentiuntur, sed absolute universaliter omnibus dicit et testatur, omne quod intrat in os non coinquinare hominem. Unde et et ipsos apostolos, quamvis Judæi essent, dure increpat satis. *Adhuc, inquit, et vos sine intellectu estis.* Ergo sine intellectu sententiæ erant, qui necdum intelligebant quæ Dominus simpliciter loquebatur. Et ideo oportet, Domino jubente, Scripturas primum diligenter audire, deinde prudenter intelligere, ut ita intelligamus singula, ut dicta sunt. Quapropter 641 Paulus, quia prudenter intellexerat, aiebat : *Nemo vos judicet in cibo vel in potu, vel in parte diei festi, aut in Neomenia, vel sabbato, quæ sunt umbra futurorum.* Quia hæc omnia vere umbra erant, idcirco removebantur jam a Domino, ut resolveretur servilis obligatio, et redderetur libertas filiorum. Neque enim lex Veteris Testamenti in talibus locis contraria est Evangelio, neque repugnat Evangelium legi, sicut ipsi Manichæi garrunt, sed adimplet et explanat quæ tegebantur in lege. Et ideo illa quæ figurate immunda dicebantur, monstrantur a Domino, per se naturaliter esse munda, quæ nec cum intrant in os coinquinant hominem. Verumtamen jubet apostolos, ne mittant margaritas suas ante porcos, volens insinuare immundos homines et sceleratos, quos significant porci. Et ideo tales, si detecti fuerint, jure abominatur Ecclesia, nec admittit quia immundi sunt in corpus suum. Ac per hoc Salvator, qui legem dedit, ait de escis et carnibus : *Non quod intrat in os coinquinat hominem.* Quia illi cibi per se non immundi erant, cum omnia quæ Deus creavit bona sint valde, et cum gratiarum actione utenda. Sed significatio earum in hominibus quæ nonnunquam invenitur valde immunda erat, et rejicienda ne tangeretur, neque ut in Christi admisceretur corpore. Quod audiens beatus Petrus ac si novo stupore percussus, non potest sentire de cibis dictum ad litteram, neque potest æstimare hoc Jesum absque ratione dixisse. Idcirco primum, ac si pro Judæorum scandalo requirit de verbo, quid significare voluerit; sed cum ille contra eos dure satis respondit, adhuc ei sensus obscurior videtur, et in parabolis eum locutum fuisse credidit. Dixerat enim ac si recte intelligentibus, *Sinite illos*, inquit, *cæci sunt, et duces cæcorum.* Cæci autem erant, quia lumen scientiarum Dei videre non poterant; duces cæcorum, non ut viam Dei illis ostenderent, sed ut propter traditiones hominum, eos in foveam mortis demergerent. Hinc ergo erat quod docebant dicere filios parentibus suis : *Munus quodcumque ex me tibi prodest.* Porro quod ait, *Sinite illos*, hoc est, quod apostolos jubet ut hæreticum hominem post unam et secundam correctionem devites, sciens quod perversus sit hujusmodi, et a semetipso damnatus. Et Salvator in hunc sensum præcepit doctores pessimos suo arbitrio dimitti, eo quod tales difficulter 642 possunt corrigi, et a

sensu pravitatis immutari. Sed Petrus audiens, ut dixi, quæ dicta sunt, suspicatus est in parabolis eum fuisse locutum, et ideo sic respondit: *Edissere nobis parabolam istam*; cui ille dixit: *Adhuc et vos sine intellectu estis*? Ex quo animadvertere debemus vitiosum esse auditorem, quia ut obscura manifeste, aut manifesta obscure vult interpretari, aut intelligere, sicut in hoc loco Petrum fecisse cernimus, qui in re tam manifesta mysticam requirit intelligentiam. Tamen benignissimus Magister sententiam, de qua orta fuerat talis suspicio, adhuc explicat et dicit:

Non intelligitis quia omne quod in os intrat in ventrem vadit, et in secessum mittitur? Omnia Evangeliorum loca, fratres, apud hæreticos et perversos perfidiae suæ doctores, plena sunt scandalis, quia ipsi sibi prætendunt laqueos, et innectunt nodos, ut subvertant doctrinam salutis et decipiant incautos. Unde et in hac sententia calumniatur quod Dominus, omnium naturarum creator, physicae disputationis fuerit ignarus, dum putat omnes cibos in ventrem ire et in secessum mitti, eum statim escæ infusæ et absumptæ faucibus, per artus et venas ac medullas nervosque fundantur, ita ut singula membra accipiant partes suas quibus alitur et nutritur omne corpus, et universi humores in homine procreantur. Unde istiusmodi calumniosiores insidiosè dum volunt Salvatoris reprehendere sententiam, suam ostendunt imperitiam, quia Dominus sic loquitur, ut natura et usus vivendi est, non ut physicam doceat, sed ut homines ad cœlestem erudiat disciplinam. Quoniam ipse omnem naturam tanto amplius novit, quanto constat verum, quia ipse eam condidit et creavit. Sed tamen quamvis hujuscemodi locutio simplex esse videatur, quæramus quantam in se habeat rationis veritatem et sanæ intelligentiæ disciplinam; nam naturæ victus sic se habet usus, ut quod in os intrat, mox ut fauces transierit, primum in ventrem vadat, sicque liquidior esca et pinguedior escæ potusque succus per omnes venas et artus se dividat, ut singuli humores, singulaque membrorum officia, suas accipiant partes. Tunc demum cum jam decocta fuerint et digesta, velit nolit adversarius (quia sic in natura ipse creator firmavit) per occultos meatus corporis quos Græci *πόροι* vocant, et nos aperturas possimus appellare, ad inferiora 643 dilabuntur, quamvis prius cinis ciborum decoctus insuper deinceps et ipsa caro quæ ex his nutritur, et omnes rheumatismi ad ima secedunt, cum decrescunt, nisi pauci humores, qui per suos, ut dixi, poros egeruntur. Quæ omnia in corpore humano suos secessus habent, licet eorum prius cinis et materies ad ima decocta, jam putrida atque putida, secesserit. Et ideo quam vani sint, quamque indicti qui ista reprehendunt, ipsa natura docet, et veritas dicti eos revincit. Cæterum quod ait:

Non quod in os intrat, sed quod de corde procedit coinquinat hominem. Non minor quæstio est; quia etsi ea quæ de corde aut de ore mala exeunt, vere coinquinant hominem, ut puta cum homo bibit, aut

A manducat, cum per os ejus cibus sumitur aut potus immundus erit, etsi contigerit ebrius ut vomat et crapulatus fuerit, nunquid quia ore exiit non coinquinat hominem? Absurdum enim et stultum nimis est, ut tunc putemus non fieri immundum hominem, cum manducat usque ad crapulam, et inebriat se, tunc autem non putemus, quia de ore exit si vomat. Ait enim Dominus: Non quod intrat in os, sed quod exit coinquinat hominem. {Jam quod de idolothytis dici potest si manducaverit homo, Paulus apostolus solvit, quia non nisi ex conscientia coinquinatur aliquis cum manducaverit. Quoniam omnis creatura per se bona est, sed quia idolis immolata est, malum est. Nunquid hoc ita hoc loco explanabitur, ut quando manducas non sis immundus, et quando expuis eris immundus? Aut quando quod gravius est, usque ad nauseam veneris, quia bibisti eris coinquinatus, et quia vomuisti, eris immundus? Tamen Apostolus dicit: *Quia ebriopi regnum Dei non possidebunt* (I Cor. vi, 10). Et Salvator: *Videte ne graventur corda vestra in crapula* (Luc. xxi, 34). Quia non sic est contrarium (inquit) omni Christiano. Verum quando expuis, quia de ore tuo exit aliquid, et quando bibisti, in os tuum intravit aliquid quo inquinaris, ita ut regnum Dei possidere non possis. Quid ergo voluit Dominus dicere: Non quod intrat in os, sed quod exit coinquinat hominem, nisi forte, quia secutus eodem loco Marcus evangelista dixit: *Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare, quia non introit in cor ejus, sed in ventrem, et in secessum exiit purgans omnes escas*? (Math. vii, 18, 19.) Alioquin nisi corpus vitiosum fuisset, ut inebriaretur, 644 aut aliquid tale admitteret, utique non fieret. Et ideo non de corporis ore tantum intelligere debemus, unde exeunt mala quæ coinquinant hominem, sed magis de ore cordis. Propterea et hic Matthæus ait: *Quæ autem procedunt de ore de corde exeunt, et ea coinquinant hominem.* Habet enim cor os suum, sicut et interior homo aures suas et oculos suos, quibus videat aut audiat homo quæ Dei sunt. Unde si non exierit concupiscentia et voluntas, aut assensus malæ rei, a foris, non potest intrare quod coinquinet: *Quia omnia munda mundis* (Tit. i, 15). Hinc quoque Apostolus de idolothytis prohibet manducare, si noveris quod immolatum sit, ne forte ex conscientia sordideris, quod ex creatura, quia bona est ex se, non poteris. Sic et de omni esca et potu intelligendum est, quia non ex se sordidant hominem, sed ex vitio quia male sumuntur, sordidantur homines. Et ideo sequitur:

De corde enim exeunt cogitationes malæ, fornicationes, homicidia, furta, blasphemias. Hæc sunt, inquit, quæ coinquinant hominem. Quæ licet extrinsecus flant, tamen de intus procedit, ut flant. Et ideo sola voluntas prius in culpa est, deinde reatus facti in pœna, quia illa sunt quæ coinquinant hominem, quæ cordis ore exeunt. Et ne dicat aliquis, cor habetne os? audi David dicentem: *Tunc repletum est*

gaudio cor nostrum, et lingua nostra exsultatione (Psal. cxxv, 2). Alioquin os corporis quomodo impletur gaudio? Non solet ergo impleri, nisi aut cibo aut potu, aut aliqua re tali, etiam et quando eum habemus plenum loqui non possumus. Sed habemus intus os, id est in corde, unde non quidquid procedit, sed si malum est, coinquinat nos, si bonum emundat, et ideo quidquid est quod intrat in os corporis, quod non licet, aut non expedit; non illud prius, sed mens et conscientia, quæ immunda fuit, coinquinat hominem, et hæc est voluntas prava, quæ cordis ore manat. Non enim tunc primum quando loquimur, aut quando ad effectum voluntatem deducimus, nos maculat. Ne quis dicat: Quando loquimur, de ore nostro exeunt verba, quia verborum voces de ore nostro exeunt; et quando malum loquimur, tunc immundi efficiamur. Quod si aliquis non loquatur, et tantum cogitet malum, mundus est, quia de ore ipsius corporis nihil processit, sed de ore cordis jam Deus illud audivit, in quo et de quo prava voluntas loquendi, aut agendi processit. Et ideo **645** juxta Domini vocem quæcunque de ore cordis mala procedunt ea communicant hominem, quia inde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemix. Ubi Marcus plura commemorat vitiorum genera quæ de radice cordis exire testatur. Sed nec sic omnia connumeravit cordis mala. Quia nescio si terrarum spatia, aut magnitudo urbium, vel latitudo regionum tantos hostes ferre possint, totque inimicos capere, tantasque sustinere prævaleant nationes, quot vitia, quot delicta, quot crimina sæviunt et rapiunt sensus humanos, hominumque corda devastant, et diripiunt bona virtutum. Ubi novus ordo bellandi quotidie surgit, de homine contra hominem, in ipso homine, et ideo nihil quod exterius, sed quod interius est, et ab intus foras jam vitiatum venit in facto vel dicto, coinquinat hominem. Unde arguendi sunt, qui cogitationes a diabolo submitti putant, et non ex propria nasci voluntate, quoniam diabolus adiutor et incentor malarum cogitationum esse potest, actor utique esse non potest, quoniam extra est. Et ideo si per insidias foris positus, levem cogitationum nostrarum scintillam exploraverit prius, deinde inflammaverit, non debemus opinari eum cordis occulta rimari posse, sed ex corporis habitu, seu motibus explorare vel æstimare, quid versemus intrinsecus. Et ideo incentor est omnium malorum, et non auctor, instigator et non repressor. Porro quod ait benignissimus Salvator: *Quia de corde exeunt cogitationes malæ, naturarum omnium formator et creator insinuat animæ nostræ principale non secundum Platonem in cerebro esse, sed juxta veritatem in corde, quod medium est animantis. Et ideo de medio, quasi de puncto circuli, resplendent radii luminis, et totum quasi in supernis, cerebrum ac si cælum, luminaria quæ cordis fonte circumfulserint, illuminant et illustant. Tanto lucidius a natura caput, quanto sanius; et tanto splendidius a gratia,*

quanto fuerit cor divinitus cælesti illustratum sapientia.

*Et egressus inde Jesus, accessit in partes Tyri et Sidonis, quæ urbes proximæ mari erant. Quinimo Tyrus insula maris proxima a Circeo terræ Judææ. Et ecce mulier Chananaea a finibus illis egressa. Novis quidem et magnis informamur mysteriis per omnem textum sancti Evangelii, quoniam quicumque Jesum sequitur, nunc **646** cælos penetrat, nunc ima descendit, nunc mystica et nova penetrat sacramenta. Ubi etiam et ipsa diversa curationum genera, diversos causarum complectuntur effectus. Sed res atque sermo, ex superioribus ordinem sumit. Nam exprobrata infidelitate Phariseorum et cæcitate damnata, quoniam cæci erant et duces cæcorum, venit post hæc ad regiones Tyri et Sidonis, ut nova de miraculo præmonstraret mysteria, et esset res ad fidem præstruendam mirabilis, et virtus sacramenti ad demonstrandum majora valde sublimis. Quoniam erat in specie generalis gestorum exhibitio, et salus gentium in hoc facto, ipsaque jam repromissio. Et ideo egreditur Salvator a Judæis, et venit ad fines Tyri et Sidonis. Deinde mulier illa Chananaea et ipsa egressa est a finibus suis. O mysterium! Ecce cæcitas ex parte in Israel facta est, ut omnis multitudo gentium salva fieret. Idcirco jam ex causa Salvator reliquit Judæos, et mulier illa quæ est Ecclesia de gentibus, reliquit idololatriam. Et egressa de finibus suis clamat atque orat post Dominum, et filium David confitetur quem supra Scribæ et Pharisei negarunt. Idcirco non immerito illi perdiderunt, quem ista invenit, quoniam isti negarunt eum quem ista confitetur. Sed mira dispensatio Dei, necdum egreditur a finibus Judææ, ne illis ullam daret occasionem calumniandi, sed tamen offert se illis ut Tyrios Sidoniosque curaret. Unde egressa mulier de finibus pristinis, ut clamans impetret filix sanitatem. Sed mira omnipotentis Dei providentia, ut singulæ res singulis suis divinitus administratæ respondeant sacramentis. Ecce mulier occurrit de gentibus, et filia ipsius quinto decimo curatur loco, ut acciperet in parte remissionis suæ septem, nec novem et octo, sicque ad cultum transiret Novi Testamenti, sed non priusquam exiret de finibus suis, et veniret ad Christum. Cujus nimirum fidem Marcus et Matthæus extollunt, et prædicant. Commendant prudentiam credulitatis ejus, magnificent ardorem. Sed Marcus ex hoc facto non parvum nobis generat questionem; dicit enim ita: *Egressus inde Jesus abiit in partibus Syriæ et Sidonis. Et ingressus domum, neminem scire voluit, et non potuit latere* (Marc. vii, 24). Quod nemo sine admiratione potest legere, quia dicunt voluit, et non potuit. Nam velle et non posse non est divinæ majestatis, quinimo infirmitatis est humanæ; scriptum est enim: *Omnia **647** quæcunque voluit Dominus, fecit in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis* (Psal. cxxxiv, 6). Et Apostolus: *Voluntati ejus quis resistit?* (Rom. ix, 19.) Succumbit ergo necessitati, quæ non est libera et abso-*

lata voluntas, et minorat dominantis arbitrium, A voluntasque sustinet aliquantarum difficultatum angustias. Leprosus ille jam longe supra præmissus, dicit: *Domine, si vis, potes me mundare* (Matth. viii, 2). Et Evangelista dicit: *Voluit et non potuit*. Quod absque mysterio dictum esse non credo. Idcirco quid sit, voluit, et quid sit, non potuit, diligentius requiramus. Quoniam Christus Judæis olim repromissus, memor promissionis suæ, venerat in salutem. Unde et dicebat: *Non sum missus nisi ad oves domus Israel* (Matth. xv, 24). Sed ipsi propria feritate bestiis sæviores, obfirmaverunt laniare et perire suum semper pastorem magis quam fide suscipere. Et ideo Christus implere non poterat, ut maneret occultus apud Judæos quasi in domo, non impossibilitate sua, sed pro nequitia proditorum. B Ideo quod aliis detulerat, aliis cogebatur conferre, dicente ipso: *Regnum Dei vim patitur, et violenti rapiunt illud* (Matth. xi, 12). Fecit ergo hæc mulier in sacramento Ecclesiæ vim cum adhuc lateret in domo juxta Marcum evangelistam, quia accessit ad eum continuo ut audivit, ut fide gentium, dispensative satis raperet hæreditatem patris, et transiret ipsa, quamvis canis vocata sit in sortem filiorum. Et ideo quia voluit Judæos, quibus venit, salvare, non potuit, sed ipsi se indignos fecerunt æternæ vitæ, non potuit latere ne gentes hanc salutem diriperent quia sie in dispensatione Dei provistum erat, ut ad eos primum veniret, deinde ad gentes, cum eum a se ipsi repellerent. Unde signanter Marcus ait: *Quia erat gentilis Syrophœnissa, et rogabat eum ut dæmonium ejiceret* C *de filia ejus* (Marc. vii, 26). Qui dixit ei:

Sinite prius saturari filios: non enim bonum est sumere panem filiorum et mittere canibus. At vero Matthæus dicit, quia non respondit ei verbum. Ex quo ostenditur, quia prius hæc mulier juxta Marcum in domum venit, et exclamavit: *Miserere mei, Domine, fili David*. Deinde in via, imo per omnem viam, nunc ante, nunc retro hoc proclamans. Sed quia ei primum non respondit verbum, non de supercilio Phariseorum fuit, nec de superbia, sed ne ipse sententiæ suæ videretur esse contrarius, per quam jusserat, *In viam gentium ne abieritis* (Matth. x, 5), nolebat occasionem calumniantibus dare, perfectamque salutem 648 gentium passionis suæ et resurrectionis tempore volens reservare. Sed illa nihilominus cessat clamare in via: *Miserere mei, Domine, fili David*. Utramque igitur naturam in Christo confitetur, cum et Dominum eum vocat, et filium David proclamât. Interea ubi didicerit hanc fidem mulier de gente Chananæorum, quam ipsi Pharisei et Scribæ negabant, quærendum censeo. Nulli dubium, quod hæc est fides catholica, ut Jesus Christus, unus idemque Deus et homo intelligatur et adoretur. Quid est ergo quod ipsa mulier gentilis et Chananæa, non erudita in lege, neque inter proselytos adhuc forte connumerata, sic confitetur? Unde habuit ut divinitatem in homine deprehenderet, eumque ipsum hominem Filium Dei olim repro-

missum intelligeret? Si dixerimus quod ex traditione Judæorum, inter quos forte tributaria vivebat, revincit nos Evangelium, quod tunc primum dicit ad famam Jesu de finibus suis eam egressam. Quæ nisi egressa esset, non puto quod hanc confessionis vocem emitteret. Unde fateor, quia ideo illa egreditur ut Salvatorem inveniret, quoniam ipse prius eam illustraverat et quæsierat. Quæsierat autem eam quando venit in partes Tyri et Sidonis, ut in specie genus præ sagiret, cujus figuram et formam ista tenebat, et ideo fides Ecclesiæ jam nulla præfulgebat.

Tunc accedentes discipuli ejus, rogabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Diversis ex causis discipuli pro hac Dominum interpellant. Forte quia adhuc mysteria Salvatoris minus intelligebant. Ideo durum eis visum est, quod ad tam deprecatorias voces longe jamdiu nullum responsum daret; aut forte propter tædium tanti clamoris, seu quia misericordia moti succurrere cupiebant miseræ mulieri, vel pro amore piissimi Magistri, ne quasi cniptiam durus videretur, imo ut misericors fletet, exorabant. Quibus clemens Dominus:

Non sum missus, inquit, nisi ad oves perditas domus Israel. Et quid est, benignissime Salvator, quod ais: Non sum missus nisi ad oves perditas domus Israel? Nonne tu alibi dicis: *Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere* (Joan. x, 16.) Quid est, inquam, quod negas? Nonne ista de his ovibus est, quas te oportet adducere? Et ecce modo devota et fidelis venit, teque confitetur et Dominum adorât, filium quoque David te asserit esse, 649 sicuti repromissus es, quid est quod eam repellis? Vel quid est salus mundi quod filiæ salutem negas? Prorsus non absque mysterio est quod agis. Unde datur intelligi quod arcanum est, et paternæ voluntatis sacramentum, ut absolute pateat quod typum teneat Ecclesiæ hæc mulier Chananæa, dum depõscit quod aliis offertur. Non quod et gentibus solus impartienda non esset, sed suis Dominus, quia in sua venerat, primum salutem impartiri gaudet, quatenus ab his primum; quibus et de quibus erat ortus, primitias fidei acciperet. Sic demum per suos apostolos, et sanctos prædicatores ad gentes transiret, salusque una omnibus esset. Sed præfata mulier non cessat, non frangitur; et quia interpellaverat chororum apostolorum, quamvis non impetraverint, rursus ipsa inclamando perseverat.

Cui Dominus: Non est bonum panem sumere filiorum et mittere canibus. Quia dare panem canibus etsi humanitatis non est, humanæ tamen rationis est. Et quia quibus repromissus est panis vitæ, tollere non est bonum illis accipere nolentibus; rursus qui eum quærun et petunt cum fide, illis negare non est æquum. Et ideo ad hoc differt pius Dominus, ut custodiat sacramentum patris, et ne tollat quibus est repromissa salus. Sed illis oblatam eam, sibi non recipientibus, demum ordo fuit, ut se transferret ad gentes, et adducat eas oves ad gregem apostolorum, quæ non

sunt ex hoc ovili. Defertur honor Israel olim pro-
missus, ne frustratus videretur indebite, ac nega-
tus. Sed affectus benignissimi Dei in se invidiam
potius accumulatur Judæorum atque odium, quam
pietatis effectum. Interea Chananæa mulier jam per
fidem salvata, interioris scientiam mysterii habens,
non solum non refugit se canem vocari, verum pro-
ponit humiliter catellos nonnunquam de micis, quæ
cadunt de mensa dominorum suorum, quam fre-
quenter edere. Sicque opprobrium sibi illatum ver-
tit efficaciter in supplicationis suæ blandimentum.
Nec refugit Judæos intelligere dominos, quibus
Chananæorum a Domino fuerat attributa potestas,
et se suosque jure canes esse vocatos. Sed quia illi
oblatum panem conculcare scelus, non ad vitam su-
meresunt conati, propterea rogat supplex toto deside-
rio ut vel micas liceat lambere more catulorum, quia
hoc non est tollere panem filiorum et mittere canibus,
præsertim quia multoties eis allatus, repulsus est
et oblatus satis studiose conculcatus, attributus
650 quamvis se ingesserit, tamen nunquam est
receptus. Hinc est, fratres, quod hæc mulier, fide
Christi jam imbuta, tam efficaciter respondet, tam-
que humiliter. Et ideo quæ se canem confessa est,
tandem commutatur in hominem, et illi oblatrantes
contra Dominum vertuntur in canes, de quibus di-
citur per Prophetam: *Circumdederunt me canes multi,
consilium malignantium obsedit me (Psal. xxi. 17)*. Et
hoc quam juste susceperunt vocabulum, quia filii Dei
esse noluerunt. Hinc est quod jam supra dixi vera ju-
stilia Dei, propter quam nec Judæis dare potuit pro-
missa sua, nec gentibus denegare. Et ideo exclamans
Salvator dicit: *O mulier, magna est fides tua!* Ut in-
telligeremus longe diu silentium Domini et abnega-
tio ex ratione temporis fuisse, et non ex voluntatis
difficultate venisse. Unde rogo perpendat prudens
lector quod sæpe moneo, ne in Dei operibus æstimet
aliquis talia et hujusmodi, fortuito contigisse, sed sic
dispensatus a Domino sunt præparata, ut et fidei
incitamenta essent in miraculis, et amplior in toto
ex his prædicaretur operatio Deitatis in doctrinis.
Nam hæc mulier, ut sæpe dictum est, formam com-
mendat Ecclesiæ. Et ideo perfecta jam fide instructa
venit ad Dominum, quem non cessat confiteri
Deum et hominem ac deprecari pro filia ut ab
hoste liberaretur maligno. Quod Ecclesia facere non
cessat, pro his ex ea qui regenerantur in Christo.
Tamen quia dictum est: *In patientia vestra posside-
bitis animas vestras (Luc. xxi. 19)*, quam patientis-
sime hæc omnia pertulerit, quamque longanimitate
perseveravit in rogando, probat Evangelicus sermo
et Domini responsio. Sed et humilitas ejus quanta
fuerit, quantaque admirabilis sapientia quæ Deum
sic deprehendit in homine, et hominem rursus as-
sumptum in Deum, ut Deus et homo unus sit Chri-
stus, unaque persona unus Dei Filius adoretur, unus-
que hominis filius: *Non in confusione substantiæ,
sed unitate personæ*. Quam sane fidem sic laudat
Dominus: *O mulier, magna est fides tua!* Et non qua-
liscunque, sed magna. In qua renascitur omnis ani-

ma, ut filia possit esse Ecclesiæ. Et ideo dicitur ei a
Domino: *Fiat tibi sicut vis, ut in tua sit voluntate
ac potestate sanitas filiæ. Sic quoque quotquot re-
ceperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri
(Joan. 1, 12)*. Unde et sana facta est filia ejus ex illa
hora. Unde non sunt audiendi qui dicunt pneros nec-
dum idoneos ut credere possint, in baptismo alterius
fide non posse salvari. Et notandum quia ad puerum
centurionis, et ad filiam hujus, in quibus magna
prædicatur fides, per se Christus ut sanentur, 651
non venit, sed e longinquo sanari jubentur, ut osten-
dat Dominum non solum tactu, verum etiam verbo
et voluntate posse salvare omnes. In quibus profe-
cto maxime salutem gentium designat, ad quos ipse
per se non venit, sed in verbo fidei omnes curantur
et liberantur ut filia mulieris, ab omni dominatu
immundorum spirituum in ablutione salutis. Unde
continuo facti fides sequitur, dum mox in monte ob-
sessi vario genere morborum a turbis Domino offe-
runtur, id est a credentibus infideles, ægrotique
ut adorent et procidant, instruuntur: sed non prius
quam in montem ascendat. Ait enim ita Evange-
lista:

*Cum transiret inde Jesus, venit secus mare Galilææ,
et ascendens in montem sedebat ibi. Quia de hoc sæ-
culo ascendit ad Patrem. Et tunc accesserunt ad eum
turbæ multæ habentes secum multos mutos, cæcos et
claudos, debiles et alios multos projecerunt ad pedes
ejus, et curavit eos omnes. Nam in eo loco ubi latinus
interpretans transtulit debiles, in Græco habet *κωλον*
quod non generale debilitatis, sed unius infirmitatis
est nomen, quem nos vulgo *mancum* possumus di-
cere. Sed quia proprietates hujus verbi, in nostra non
exprimitur lingua, maluit interpretans debiles dicere,
quam male non proprio interpretari verbo. Quod
autem Jesus ascendit in montem, quasi terrenos
provocat ad volandum pullos suos, ut altiora sem-
per appetant, quoniam ipse de altissimis sedibus,
eos omnes qui infirmantur, et ad fidem redeunt,
curare non cessat. Sed postquam curantur, ne in via
deficiant, miseretur eorum Dominus tantum, ut ad
montana conscendant. Unde signanter ait:*

*Convocatis discipulis suis ait illis: Misereor turbæ,
quia triduo jam perseverant mecum, et non habent
quod manducent, et dimittere eos jejunos nolo, ne de-
ficiant in via. Tenet ordinem cursus operandi, et
docet mystica in eisdem operibus, dum succedit vir-
tutum opus. Nam in filia Chananææ fides gentium præ-
paratur, deinde debilitates ac morbi jam de monte
per eandem fidem a Domino curantur, sicque cibi,
ne deficiant post languores, more ægrotantium, offe-
runtur, quoniam in omnibus his forma est Ecclesiæ.
Unde ex consequentibus earum rerum intelligentia
accipit auctoritatem, ne in via præsentis vitæ pro-
prier inedia deficiant. Hinc ergo est quod pius be-
nignus Dominus convocat discipulos suos, cum qui-
bus, in consilium de refectioe plebis, ut in nullo
essent inscii 652 quæ facturus erat. Et hoc agit ut
magistris ecclesiarum futuris exemplum præbeat.*

quotiescunque aliqua præcipua agenda sunt, ut cum minoribus et discipulis suis communicent consilia sua, sicut Dominus ex confabulatione ut commendetur facti ratio, et concordiae societas; necnon ut ex difficultate intelligant signi magnitudinem, et sint ministri tanti sacramenti, ac socii in dispensatione salutis. *Misereor, inquit, turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducent.* Consideranda est igitur in hac lectione, sicut et in omni textu sancti Evangelii, in uno eodemque Redemptore nostro, gemina ac distincta operatio Divinitatis atque humanitatis, ut in utroque opere veritas commendetur humanitatis ejus atque divinitatis. Sicque error Eutichetis qui unam tantum operationem in Christo dogmatizare præsumit, condemnatur. Quis enim non videat benignissimus Jesus quod miseretur turbæ, quod colloquitur discipulis, ne vel inedia vel longioris viæ labore, turba deficiat, affectum esse vel compassionem humanæ fragilitatis? Quod vero de septem panibus et paucis pisciculis quatuor hominum millia saturavit, divinæ opus esse virtutis? Et quod majus est, ista ita in omnibus temperentur miraculis, dictis et factis, ut et veritas facti commendetur in miraculo quasi in specie, et sacramentum prædicetur opere divinitatis in genere. Qua de causa rogo intelligat catholicus auditor, quid est quod omnipotens Deus, non amplius quam secundo de panibus hoc fecerit miraculum, ut turbas paceret, et reliquæ superarent. Non enim impotens erat, ut amplius non posset si vellet; sed ratio exegit ne plus aut minus faceret in specie, propter fidem commovendam ad tempus, quam facit in omni tempore, propter doctrinam universum genus humanum ad instruendum per gratiam. Quoniam non nisi duas leges instituit, quibus eruditur et pascitur omnis anima fidelis ad vitam, Vetus scilicet et Novum Testamentum in quibus et de quibus vivit omnis anima: *Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit ab ore Dei (Matth. iv, 4).* Hæc quippe gemina refectio Deum prædicat, qui non amplius aut minus se præbuit in miraculo, quam se exhibuit in Novo aut Veteri Testamento. Duaeque istas statuit leges, unam earum priori præbens populo, alteram vero dedit populo, quem redemit sanguine suo, sicque has duas semel et secundo pro miraculo præbuit pastiones: una earum **653** de qua jam supra tractavimus, typum tenuit prioris legis, ista vero de qua nunc loquimur, sicut suis demonstrabitur differentiis, figuram exprimit Novi Testamenti, in quo Christi gratia commendatur. Et ideo bene de septem panibus facta est hæc refectio; quoniam in septem Spiritus sancti donis totius Ecclesie satietas et gratia præstatur. Propterea ad Novi Testamenti recte intelligitur pertinere. Non enim aliquis evangelistarum dixit quod isti panes, hordeacei fuerint, sicut de illis quinque dictum est: sed magis triticei fuisse creduntur, ut eo alatur Christi Ecclesia grano frumenti, quod cadens in terra mortuum fuit, deinde multum fructum attulit. Pro

qua ipse Dominus misericordia motus, eo quod jam triduo cum eo perseverantes, nec habebant quod manducarent. Procul dubio gentes quia legem non habebant, id est, quinque libros Moysi, nec prophetas, nec prædicationem alicujus sanctorum, sed per solam fidem venerunt primum ad Christum, et ideo quam bene jam triduo cum eo perseverant dum in nativitate ejus et passione ac resurrectione recte credunt, et perseverant etiam in fide Christi cum ipso jam triduo, cum in Patre credunt, et in ipso Filio ejus et in Spiritu sancto, et permanent in confessione Trinitatis, sicut Salvator ait: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22).* Et hoc est dicere: Non habent quod manducant, quia legem non habent, nec verbum prædicationis, sine quo nemo vivit. *Et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.* Ut qui per fidem Christum considerant, verbo fidei deinceps alerentur in salutem. Ordo igitur idem est in sermone Domini, qui et in consequenda gratia manet. Unde et hodie, venturi ad baptismum, prius confitentur se credere in Filium Dei, et in passione ac resurrectione ejus, et huic professionis sacramento fides redditur. Atque ut hanc verborum sponsonem quædam ipsarum rerum veritas consequatur, toto in jejuniis passionis Dominicæ tempore demorantes, quadam Domino compassionis societate junguntur; ac per hoc sive sponsonis sacramento, sive jejunio, omne illud passionis Dominicæ cum Domino agunt tempus. Quibus Dominus misertus ait, jam triduo secum esse, quos ne in cursu vitæ sæcularis, id est in opere præsentis sæculi defectio labefactaret, vult cibo suo eos alere, atque ad pergendum totius initeris fortitudinem, **654** panis sui virtute firmare. Sed minor valde quid sit quod apostoli supra solliciti esse dicuntur post jejunium unius diei de refectioe plebis, et rogant quia desertus erat locus, et hora præterierat ut dimittat Jesus turbas ire ad vicina loca et castella, quo possint sibi emere escas. Hic autem jam triduo perdurante populo et laborante cum Domino in concursu, nihil tale dicunt, sed silent, et sit de pane causatio, quod non sint unde isti possint saturari. Quapropter gestorum causa, nec immerito rationem quærit, unde videtur mihi quod refectio illa salutem demonstrabat Israeliticæ plebis, et mensuram æternæ satietatis eorum qui salvandi erant. Ideo favor fuerit apostolorum, ut salutem gentis suæ quærent, sicut et Jonam fecisse legimus. Cæterum gentibus nulla ex lege salus, neque ex prophetis, sed per solam Christi gratiam, septem eis primum parantur panes, et franguntur; ut Spiritus sancti gratia alantur gratis, donisque cælestibus nutriantur. Ad quas, quia necdum missi erant prædicare, sed potius ad oves perditas domus Israel, propterea de his non solum tacent, verum etiam causantur et dicunt: *Unde istos poterit quis saturare panibus in solitudine? (Marc. viii, 4.)* Alioquin nisi in mysterio hoc dictum esset, incredulitas apostolorum valde culpanda erat, quia etsi non aliunde, ex priori saltem miraculo de

quinque panibus recordari, et scire poterant, quod A Deo nihil impossibile erat. Sed tantu forte eos incredulitas tenuit, et oblivio facti, ne recordarentur quod fecerit de quinque panibus, et duobus piscibus, donec mysteria complerentur gestorum. Nam in priori signo, quia quinque sensibus adhuc qui pascuntur, tantummodo utebantur, et sensibus vicini erant carnalibus, non ipse Dominus recordatur in uno saltem laborantes die, sed discipuli, quia adhuc sub pælagogo erant legis, unde vicina vespere et inclinante jam sole, quia amplius non poterant sustinere pro eis deprecantur, quasi pro imperfectis. Hic autem ipse Dominus recordatur eorum, et misereri dicitur, causasque miserationis exponit: *Quia triduo, inquit, perseverant mecum, et jejunos dimittere eos nolo, ne deficiant in via.* Infelices Judæi, qui adhuc hodie hoc triduum non agunt cum Deo, nec perseverant in his quæ Dei sunt, quia in Trinitate deitatis nolunt credere, neque nativitatem Christi, **655** passionem ac resurrectionem confiteri; quanquam et hoc triduum alii aliter interpretari vellunt. Dicunt enim quod tertius dies esset, ex quo ei jejuni adhæsisent. Quia in toto sæculo generis humani tertium tempus erat, quando fidei Christianæ gratia data est. Primum scilicet ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Et quoniam quartum adhuc restat, quo ad plenissimam pacem Hierusalem venturi sumus, quo tendit quisquis recte credit in Christum, propterea se dicit turbam illam reficere Dominus, *ne deficiant in via.* Quia hæc dispensatio, qua nobis Dominus in carne apparere dignatus est, nihil aliud agit, nisi ut ad palmam supernæ vocationis sine defectu venire possimus. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Unde apostolus Paulus nondum se dicit apprehendisse quod perfectum est, sed ea quæ retro sunt oblitum, et ad ea quæ ante sunt extentum. Secundum intentionem, inquit, persequor ad palmam supernæ vocationis (*Philip. III, 14*). Verumtamen in quod pervenimus, in eo ambulamus, ut quia tertio die Domino adhærentes sumus, et ab illo pasti non deficiamus. Et ait illis Jesus

Quot panes habetis? At illi dixerunt: Septem. Hæc interrogatio Domini, non de ignorantia venit, sed ex dispensatione divina, ut apostoli non remaneret dubium de his quæ perceperant donis, quoniam magistri erant futuri Ecclesiarum, scirentque quæ in Christo perceperant; quia in ipso erant juxta Isaiam prophetam hæc septem dona, in quibus pascenda erat omnis Ecclesia sub quadrato numero in Christo jam collecta vel colligenda. *Et requiescet, inquit, super eum spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini (Isa. XI, 2, 3).* Ad cujus profecto numerum, totidem provisi, ex industria magis Dei, quam ex eventu, et præparati sunt panes; ut discerent apostoli se habere ex gratia quod non habuerant per naturam, in quibus erat omnis satiety plebis. Et notandum quod supra quinque panes, hic septem offeruntur; illic duo pisces

tantum, hic indefinitus, sub paucitatis tamen significatione, numerus ponitur; illic quinque millia virorum juxta Pentathecum, hic quatuor juxta Evangelium; illic duodecim cophini, hic septem sportæ replentur; illi accubuerunt super fenem, isti supra solidam terram; illi diem tantum unum **656** faciunt cum Christo, isti triduo perseverant irremoti. Hinc superius de quibusdam puto jam satis esse tractatum, et omnia secundum personam populi congruenter esse subjecta, signavi. Nunc quoque competenter ratio poseit, quæ ommissa sunt, singularum rerum causas paucis explere, ut singulæ mensæ cui congruant plebi luce clarius pateat. Nam quatuor millia ideo populo Novi Testamenti comparantur, quia hic ordo sub quatuor Evangelis degere probatur, et a quatuor plagis cæli in unitate Ecclesiæ colligitur. Qui numerus semper in laude ponitur, quia quadratus lapis non fluctuat, nec est instabilis. Et per hunc plane numerum multitudo innumerabilium ex quatuor partibus congregata figuratur, ipsaque multitudo quatuor virtutibus, ut subsistat, solidatur. Quo sane numero etiam ipsum Evangelium ut firmum permaneat, quadrato numero solidatur, et in soliditate unitatis perfectissime conquadatur, ne ullis vacillet temporibus. Porro pauci pisces, et non duo sicut supra, hi sunt qui primum de falsis gurgitibus hujus sæculi capti, per fidem Domino adhæserunt, et in ejus nomine juncti sunt, et missi ad prædicationem Evangelii, ut pro ipso magno pisce, id est, pro Christo, legatione fungerentur, ut in eorum condimento animæ fidelium satiarentur, ne ullum fastidium plebs invalida sustineret. Seu indefinitus piscium numerus, diversorum donorum et charismatum partitiones ministrationesque significat, quibus fides gentium gratiarum diversitate satiatur.

Et præcepit turbæ ut discumberent super terram. Prior turba quinque panibus pasta super fenem viride discubuit, nunc ubi septem panibus reficiuntur super terram discumbere jubentur, quia per Scripturam legis carnis desideria calcare, et comprimere jubemur, quia omnis caro fenem, et omnis gloria ejus tanquam flos feni: in Novo autem Testamento, ipsam terram ac facultates temporales relinquere præcipimur. Uterque tamen populus ad montana ducitur. Sed ibi celsitudo propter carnales homines D Jerusalem terrenam carnali spe et desiderio exaltatur, hic remota omni facultate carnali conviva Novi Testamenti spei permanentis ad altiora educere curavit, ac firmare soliditate incorruptionis. Et ideo tanquam in ipsius montis Christi soliditate locati, nullo feno interposito emolliebantur, **657** sed sola æternitate incorruptionis reficiebantur. Et ideo post cæcitates, post claudicationes, post debilitates innumeras, quia jam triduo cum Domino permanserant propter curationes et sanitates diversarum infirmitatum, de manu Domini reficiuntur officio apostolorum, ut ad ea perveniant quandoque; quia gradibus eis juxta angeli vocem restat via.

Et accipiens, inquit, septem panes, gratias agens,

fregit, ac dabat discipulis suis ut apponerent. Et apposerunt turbæ. Quia hæc omnia divina sacramenta, per manus apostolorum distribuenda erant Ecclesiis. Sed benignissimus Jesus prius gratias egit Deo Patri pro salute credentium, deinde benedixit panes, ut in ejus benedictione crescerent; ac fregit, quia nisi eos prius frangeret, nemo erat qui aperiret divina mysteria, et reseraret a sæculis abscondita sacramenta. Quis enim manifestaret Filium Patris? Aut quis Patrem cognosceret nisi Filius? Cum ipse dicat: *Nemo novit Filium, nisi ipse Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (Matth. xi, 27). Ipse est enim panis vitæ, qui de cælo descendit. Et quis hunc panem per se nobis demonstraret, vel quomodo nos ad interiora ejus carnenda penetrare potuissemus, nisi aperiret ipse nobis septem signacula libri signati? In quo libro præcub dubio septem isti panes signati erant, et ideo longe diu propheta plorans dicebat: *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis* (Thren. iv, 4). Quod est aliis verbis dicere, indocti et ineruditi quaesierunt cibum verbi divini quo possent ad virtutem boni operis convalescere, et refici divinis eloquiis, nec erat qui eis arcana Scripturarum aperiret, eosque ad viam veritatis instrueret. Acceptis igitur Dominus panibus, gratias egit, ut nos instrueret ad gratiarum actiones Deo Patri, suaque suffragia implorare, et ut ipse quantum gaudeat de salute humani generis, ostendat. Idcirco et nos ad implorandam gratiam, etiam et referendam, instructi esse debemus, ut quidquid beneficiorum ejus percipimus, gratias agamus ei indefessis laudibus.

Manducaverunt, inquit, et saturati sunt. Hoc quippe a sæculo per David prophetam prædictum fuerat: *Edent pauperes et saturabuntur; et laudabunt Dominum qui requirunt eum, et vivent corda eorum in sæculum sæculi* (Psal. xxi, 27). Ergo quia isti requisierant invenerunt, et quia invenerunt triduo permanserunt: et quia **658** triduo permanserunt, miserius eorum est, et saturati sunt: et quoniam saturati sunt, *Vivent corda eorum in sæculum sæculi.* Sed quantum isti beati qui tali recreantur edulio, et saturantur divinis dapibus, tantum infelices qui manducant, et non saturantur; qui panem verbi, quo vivit homo, audiunt et degustant, sed non fide atque opere perficiunt quæ audiunt, nihilque ex his internæ dulcedinis percipiunt, quo cor eorum firmetur ut permaneant. Profecto, non dicam hi tales, quia de longe venerunt, sed quia longe fuerunt a salute, et alieni a gratia. Nam quidam eorum qui salvantur, et satiantur donis cælestibus, de longe venerunt; quidam vero, sicut Nathanael, et plurimi in quibus dolus non erat, de proximo. Tamen omnes qui venerunt per fidem nisi recesserint a peccato, languescunt, et ut ita dicam, mortui sunt, quia longe est a peccatoribus salus.

Et sustulerunt quod superaverat de fragmentis septem sportas. Profecto quia turba in via posita ad co-

medendi finem pervenire non potuit, ideo relictæ sunt escæ. Sed apostolorum chorus atque doctorum reliquiarum fragmenta perire non est passus, sed impleverunt mirabili sacramento septem sportas, quæ sunt septem Ecclesiæ, in quibus universalitas designatur, septemque candelabra lucentia coram Domino divino lumine illustrata. Quoniam pusillis cum majoribus satiatis, non deerunt in Ecclesia Christi, una cum apostolis, qui hæc altiora perfectionis præcepta, vel potius exhortamenta et consilium compleant, et recondant in vasis suis, quæ generalis fidelium multitudo non potest sensu capere, nec operibus explere. Unde bene septem sportas quibus Dominicorum sunt condita ciborum fragmenta memorantur, propter septiformem Ecclesiam, quæ et ipsa ob septiformem Spiritus sancti gratiam, septenario numero generaliter consecratur; quæ bene reliquiis Domini prandii repleta cognoscitur, et saturata esse narratur, quia totum in culmine perficitur, quod latitudo deorsum carnalium non capit. Tamen omnes admodum saturati memorantur; quia si sunt in Ecclesia qui sua omnia relinquere non possunt, neque explere quod de virginibus dicitur, tamen juxta modum suum unusquisque satiatur, dum quod intelligit, et suus ordo poposcit, implere festinat, ut ad vitam perveniat sempiternam.

659 *Et dimissa turba, inquit, ascendit in naviculam.* Quæ non dimittitur, nisi satiata et repleta. Tamen omnibus diebus vitæ nostræ, nobiscum manet. Unde et signanter navem, quæ est Ecclesia, ascendit, de qua et in qua credentium plebem ipse gubernat et regit, ne pasta deficiat inter fluctus, ne erudita oberret inter auras linguarum, ne vegetata frangatur longo itinere, ne etiam appulsa impellatur ventis, ne sæviente charybdi naufragetur turbiniibus. *Et venit in fines Magedan.* Pro quo in Marco legimus Dalmanutha. Sed quia unus ordo narrationis est in utrisque Evangelistis, idcirco non dubitandum eundem locum esse sub utroque nomine. Nam et nonnulli codices similiter habent secundum Marcum Magedam, quamvis in Græco sit Magdalan.

(CAP. XVI.) *Et accesserunt ad eum Pharisei et Sadducæi tentantes, et rogaverunt eum ut signum de cælo ostenderet eis.* O quam duricordes! Signa quærent, quasi quæ viderant opera Deitatis signa non fuerint. Sed quid quærant ostendit Evangelista cum ait: *Et rogaverunt ut signum de cælo ostenderet eis.* Quærebant ergo signum de cælo, ut jam supra, aut in morem Eliæ, ignem de sublimi venire, aut in similitudinem Samuelis, æstivo tempore tonitrua concrepare, cõruscare fulgura, imbres ruere, de quibus etiam supra dictum est, quasi non possent ista, et alia hujusmodi calumniari ac dicere, ex occultis et variis aeris passionibus accidisse. Qua de causa sensus patet, quod non ob aliud de cælo quærent signum ut credant, sed ut ea quæ secundo facta sunt de panibus, evacuent. Quanquam et in Evangelio Joannis monstretur eos post hoc miracu-

lum de panibus, quæsisse ut manna more Moysi de A cœlo eis daret. Dicit enim Joannes eos ita dixisse : *Quid ergo tu facis ut videamus et credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manna manducaverunt in deserto, sicut scriptum est: Panem de cœlis dedit eis manducare (Joan. vi, 30, 31).* Ac si dicerent, ut qui multa millia hominum secundo pavisti in deserto paucis de panibus, fac in exemplum Moysi nobis manna venire de cœlo, ut credamus tibi. Et hoc vere non de puritate fidei dixerunt, sicut nec patres eorum, quando dicebant: *Nunquid panem poterit dare, aut parare mensam in deserto? (Psal. LXXVII, 19.)* Quæ nimirum vox, non de credulitate venit, sicut nec istorum, sed de infidelitate et duritia cordis ut calumnientur et evacuent quæ facta sunt a Domino, ne credentes salvi fiant. **660** *At ille respondens ait illis.* Porro in Marco habetur quod ingemiscens spiritu dixerit: *Generatio mala et adultera*, prætermis- sis in medio quæ Matthæus commemorat, quoniam sicut supra turbam credentem cœlestibus beneficiis refecturus, gratias agebat; ita nunc ob stultam Pharisæorum non credentium perfidiam, et tentationis callidam fraudis petitionem, gemit et contristatur. Quibus ait:

Facto vespere, dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim cœlum; et male: Hodie tempestas erit, rutilat enim triste cœlum. Faciem ergo cœli dijudicare nostis, signa autem temporum non potestis scire? Hoc apud plerosque codices non habetur. Sed sensus manifestus est, etiam apud gentiles; unde Virgilius canit:

Sol quoque exoriens, et cum se condet in undas,
Signa dabit; solem certissima signa sequentur.
Et quæ mane refert, et quæ surgentibus astris.
Denique quid vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
Audeat.

Constat igitur verum, quod ex elementorum ordine atque ex consonantia rerum, possint et sereni dies et pluviales quam sæpe prænosci. Et ideo increpantur Pharisæi et Scribæ, qui videbantur legis esse doctores, quod ex certiore prophético vaticinio non poterant intelligere Salvatoris adventum, de quo dictum erat: *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram, orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis (Psal. LXXI, 6).* Quæ nimirum aperta et manifesta signa fuerunt, quibus D deprehendi posset tempus adventus ejus. Idcirco increpantur, quod tempora ex aeris qualitate nossent dijudicare, et deprehendere sibi utilia, utilia vero salutis suæ non intenderent nec intelligerent, signa adventus Dei e cœlo in carne. Ex quibus profecto verbis, mirabilis Dei responsio commendatur in omnibus; quia illa humilitatem in Christo carnis et corporis contuentes, doctrinam ex his quæ sub habitu hominis gerebat dedignabantur accipere, quorum insolentiam et inanitatem jactantiæ irridens, multa eos de natura cœli conjicere solere respondit, cum aut ex ortu auroræ, aut ex vespere, serenum nimbosumque aerem prænun-

tient. Quibus ita præscitis et præcognitis valde stultissimum docet eos ignorare adventus sui signa, **661** cum omnis lex et prophetæ hunc annuntiaverunt esse venturum, et quando venturus esset, vel quomodo, prædixerunt; necnon et operum quæ gerebat, indicia cum omni admiratione, jam eum perhibebant venisse. Ita ut quemadmodum fidem tempestatis cœli rubor matutini temporis vel vespertini reddit: ita manifestam temporum cognitionem, virtutum atque operum, indicium sui adventus præstare deberent, si cæci non essent. Et mira comparatio. Quia factu vespere sanguine passionis Christi in primo adventu, peccatorum indulgentia datur; et mane hodie tempestas valida secundi adventus. Rutilat enim triste cœlum. Nam primus B adventus ejus bene vesperi comparatur, quia in fine sæculi fuit. Unde licet rubeat ut rosa Christi sanguine purpuratus, tamen serenus valde fuit. Porro in secundo cum venerit quasi mane erit, sed tunc licet cœlum rubeat aut rutilat, non serenum sed tempestas erit, profecto quia rubor ille non de sanguine, sed ex igne erit. Quoniam sicut in psalmo canitur: *Ignis ante ipsum præcedet (Psal. xcvi, 3), et in circuitu ejus tempestas valida (Psal. xlix, 4);* quod Græce hoc loco significantius dicitur *πυρρόζου*, quod nos ignitum possimus appellare; quia omnis illa tunc rutilatio de igne erit. *Faciem ergo cœli, inquit, dijudicare nostis, signa autem temporum non potestis scire?* Hæc nimirum vox increpantis, vel exprobrantis est, quia signa et prophetias de adventu suo primo, vel de passione ac resurrectione, C cui simile roseum cœlum esse dicitur vespere, non potuerint vel noluerint cognoscere. Neque rursus de tribulatione ante adventum suum futurum diligentius cogitare, cui simile est mane roseum ac triste cœlum, ex quo et quando tempestas futura prædicatur. Perpendat fidelis animus quam digna omni admiratione Domini responsio sit, quam vera, quam fortis in revincendo, quam prudens in docendo, ut quemadmodum fidem tempestatis cœli matutini vel vesperi rubor reddit: ita manifestam temporum cognitionem virtutum atque operum miracula, seu indicia Scripturarum præstare deberent. Quibus, ut ita dicam, ineffabiliter ita responsum temperavit, ut ipse ortus e cœlo signum his non cœleste, sed D terrestre daret ut eos misericorditer intra confessionem humilitatis retraheret, et quod futurum erat lege de se pronuntiatum doceret.

Generatio mala et adultera signum 662 quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophete. Ergo si non essent adulteri, fidem Abrahæ, de quo nati erant, servarent. Sed quia in apostasiam corruerant a fide, adulteri erant. Unde propheta: *Pater tuus, inquit, Amorrhæus, et mater tua Cethæa (Ezech. xvi, 3),* quibus se signum dare repromittit, non qualecunque, sed olim a Deo in figura ipsius, magnum et mirabile promissum. Quia sicut Jonas in prædicatione pœnitentiæ ad Ninivitas missus est: pari specie de se Christus totum exhibuit, ut veritas

adimpleret signum. Nam omne signum alicujus rei signum est, quo signatur res occulta latens, vel futura. Ideirco recte passio Christi signum Jonæ dicitur, non quod aliud jam præsignet aut præfiguret passio Christi, sed quia signi Jonæ est adimpletio. Quæ species apud Grammaticos notissima est, ut dicatur signum res quæ jam nihil ultra de se signat, sed quia signi formam olim promissam in se repræsentat. Nam Jonas ventis sævientibus projectus in mare est, et devoratus a ceto vel bestia, et post triduum de abyssu ac de ventre bestię vivus emissus est, et non retentus a ceto, neque in abyssu consumptus, nec cibi conditione in ventre confectus, sed contra humani corporis naturam, integer et illæsus in auras superas virtute Dominicæ præfigurationis post triduum evasit. Hoc ergo potestatis suæ signum Christus de se constitutum demonstrat, et se impleturum, ut præfiguratum est, repromittit. Quod vel inefficaciter pendat pius animus, et prudenter intelligat mirabile sacramentum et omnipotentia plenum. In prophetia tunc promissum est, et in Christo mirabilius nunc completum. Quoniam ipse est qui relictis Judæis, per se Ninivitas, id est omnes gentes, venit prædicare ad poenitentiam, et salvare in salutem. Ipse est qui sua morte ventos mitigat, et tempestates placat. Ipse qui sæculi iudicio traditus est, et ab hominibus dijudicatus. Ita ut Caiphas, quasi in sorte dicat: *Expediit ut unus homo moriatur, ne tota gens pereat* (Joan. xi, 50). Unde devoratus et deglutitus a morte, projectus est, ita ut usque ad inferna quasi in profundum abyssi descenderet, totumque eum abyssus vallaret. Et non dico quod draco ille qui est in mari, et formatus est ad illudendum, eum absorberet, ut in suum trajiceret corpus, sed ut perimeret illæsum, nesciens quod non esset ei datus ad victum, sed ut vivus et victor remearet ad superos de **663** sepulcro, et ut daretur indicium, quod Jonas in ejus venisset præconium, mox post triduum ex abyssu de morte, contra conditionem hominis, quem assumpserat, non retentus atque incorruptus emersit, ac vivus. Propterea quia ejus mors et habitus plena sunt virtutum miraculis, et signorum sacramentis, voluit de se intelligi futurum, quod promissum erat ad exemplum, ut eo amplius cognosceretur ex prophetiæ signo, quo signum rursus reformabatur in hominis exemplo. *Tuac relictis illis, abiit*. Non sicut locis aliis dicitur, dimissis turbis abiit, sed relictis, ut aliquam differentiam faceret in negotio. Quia infidelitatis error insolentium animos obdurarat, idcirco non dimisisse eos dicitur, sed reliquisse.

Et cum venisset trans fretum, obliti sunt discipuli ejus panes accipere. Qui dixit illis: Intuemini et cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum. Quod autem obliti sunt panes tollere, et quod eis præcepit cavere a fermento Pharisæorum, res in causa est, quia per hanc occasionem docet non solum apostolos, verum etiam et nos, quid significant quinque panes et septem, necnon et quinque millia homi-

num, et quatuor millia quæ pasta sunt in eremo. Quia quamvis magnitudo signorum perspicua sit et mirabilis, tamen longe altius et mirabilius aliud spiritali intelligentia demonstrant. Unde docet quod fermentum Pharisæorum et Sadducæorum non corporalem panem, ut apostoli æstimarunt, sed traditiones perversas, et hæretica significat dogmata, sicut et cibus quo nutriti sunt filii Israel in eremo veram doctrinam, et panem, Christum, qui de cœlo descendit, significat. Sed jure quæritur, Quomodo panes non habuerint secum, qui mox ut impleverant septem sportas, ascenderunt in naviculam, et venerunt in fines Magedan, ibique audiunt navigantes, quod cavere debeant a fermento Pharisæorum et Sadducæorum; quos denique panes cur secum non habuerint, Evangelista dicit, quia obliti sunt, inquit, eos tollere. Sed quomodo eorum potuerunt oblivisci, sola divina dispensatio videtur esse in causa. Et ideo eis proponit proverbium de fermento, ut inde veniret ipsi et nos ad geminæ pastionis intelligentiam. Et ex hoc fermenti dicto, quia apostoli aliud cogitabant quod panes non acceperint, absoluta est omnis obscuritas hujus mysterii et declarata Deitas, quæ sola cogitationes hominum novit. Quod **664** autem abstinere apostolos jubet, ne admisceantur doctrinæ Judæorum, omnipotenter docet, circumspecte lateque intelligendum quia omnis legis opera in effectum fidei posita sunt, et in præformatione rerum futurarum constituta, ut in quorumcunque tempora seu ætates, veritas claresceret signorum, nihil jam ultra in veritatis similitudine aut spei positum adumbraretur aliquid, et æstimaretur superstitio Judæorum seu deuterosis verum quippiam promittere. Et ideo magnum est documentum omni Ecclesiæ catholicæ, ut caveat se ab omni quod extra Christum et extra legem spiritalem est; ne veritas Evangelicæ legis in aliquo corrumpatur. Sed si forte fragilitas aut oblivio humana subreperit, ut septem sportas aliquis secum sumere prætermiserit, caveat ne similis eorum efficiatur, ut obliviscatur beneficiorum Dei. Quinimo audiat benignissimum Jesum increpantem et docentem; quoniam omnino oblivio donorum Dei fugienda est. Et si contigerit, recordari oportet doctrinarum Dei de quinque et septem panibus; quoniam qui de his tot millia satiavit hominum, potens est et recreare, non ex panibus tantum, verum et ex doctrina æternæ refectiois, quibuscunque ad tempus in navi, aut in via, oblivio subreperit, ita si obtulerit ea, quæ pro delicto oblivionis in lege jubentur. Sed quia longam jamdiu viam cucurrimus, et latiores circuivimus campos, non est nobis amplius in his immorandum, ne prolixa oratio, ne accurata lectio, fastidientibus non placeat, et laborantibus ac volentibus discere, impediatur; quia sæpe importuna narratio loquentis patientiam fatigat audientis. Idcirco monere lectorem meum debeo, ne partem parabolarum benignissimi Dei surdus audiat, quia de his dictum est: *Qui habet aures audiendi, audiat* (Matth. xi, 15). Ne cu-

rationes Dei ingratus recipiat, ne ad convivia gemitu refectionis fastidiosus veniat, ne pro filia intercessor indevotus accedat. Unde gravissimam ac simplicem disputationem nostram nemo despiciat, quoniam nulla in nostro sermone est ambitio laudis, nulla pompa vani eloqui: nihil quod festivum resplendeat, nisi sola intelligentia: nihil quod puerile resonet lubricum, vel quod ferveat, juventutis. Et, ut credo et opto, nihil quod senile jure derideatur, quia jam mihi nulla plumea levitas placet, nulla lactea ubertas et infantilis delectat. Nam litterarum studia humanarum **665** jam olim omisi, et ideo nunc nihil de alienigenis studiis captiosum neque

ornatum traho sermonem; quia non adulterinam desidero doctrinam, neque populi amicam exclamantis vocem. Ideo, fratres mei, ut in principio proposueram, quia oratio nostra non habet fucatam pulchritudinem, habeat, oro, naturalem intus virorem et imaginis suæ veritatem, ut caput suum nullis verborum floribus coronet, sed sola et simplici fulciatur intelligentia. Et secuti sumus Jesum per ineffabilia parabolarum documenta, et virtutum miracula. Respiremus paululum, ut ad ea quæ restant pertractanda, infatigabiles regrediamur, si quomodo primum beati Petri fidem a Deo Patre inspiratam percipiamus.

PRÆFATIO LIBRI OCTAVI

Notum est omnibus, etiam qui sæculares litteras legunt, plus esse sectandam sapientiam maxime divinam, quam eloquentiam humanam; quoniam, sicut ait Cicero, totius sæculi eloquentiæ rex et magister, si quis omissis rectissimis atque honestissimis studiis rationis et officii, consumit omnem operam in exercitatione dicendi, is inutilis sibi, perniciosus patriæ civis alitur. Qui vero, inquit, ita sese armat eloquentia, ut non oppugnare commoda, sed pro his propugnare possit, is mihi videtur suis et publicis rationibus utilissimus. Unde et mihi licet non habeam tantam loquendi facundiam, quia intelligentia ex parte divinarum Scripturarum præstita est, nemo me, quæso, reprehendat, quia volui fratribus, quibus me totum debeo, in hoc negotio deservire, et fugaces sententiarum sensus, saltem his qui minus intelligunt, eorum ad incitanda ingenia, litteris alligare. Siquidem simplici eloquio, quia omnino sic magis decet, quam artificioso ingenio, quæ divina sunt, enodare decrevi. Ne vendibilis magis culparetur oratio, quam utilis et proficua legentibus probaretur. Maxime in processu sermonis id servandum, ubi non caro et sanguis aliquid operatur, neque eruditio humana valet, sed Patris infusio, qui per semetipsum proprium Filium suum beatissimo Petro revelavit in carne, et docuit arcana **666** sacramenti sui mysteria, quæ nunquam lingua potuit reserare humana, neque intelligendi formam rationemque mortalibus præstare, quæ præstita sunt principi apostolorum, ut plenissime cognosceret in uno eodemque Christo quod semper Dei Patris Filius fuerit, et semper jus Patris in eo nomenque manserit. Hæc est autem vera et inviolabilis fides ex Deo Patre Petro data, ne si non semper Filius, non semper et Pater fuerit. In qua fide profecto omnis Eccle-

sia fundata et constabilita consistit, Deum Dei Filium credens, cui est de Patris æternitate cum eo una æternitas, unaque virtus, et una potestas. Hanc igitur fidem non eloquentia humana docuit, non philosophia sæcularis, non facundia sermonis, non ullius artis disciplina. Et ideo stultum est in ea parte sermonis suasoria sententiarum verba depromere, ubi totum divina inspiratio operatur; quamvis cavere debeamus ne bonis et sanctissimis documentis amara et venenata dulcedo misceatur, quoniam valde absoluta et plana est beati Petri de Christo confessio, ut nulli liceat aberrare a fide, neque declinare a vero. Unde post declaratam majestatem Christi volens divina sapientia apostolos introducere ad sacramenta redemptionis humanæ, coepit eis ostendere, nunc ejus passiones, nunc eos ipsos apostolos et omnes electos per easdem passiones et mortificationes carnis, ire debere post Christum. Donec rursus redeat ad consueta operationis suæ miracula, elaborat divina virtus ut eum omnes intelligant Deum verum et hominem et passibilem et immortalem. Suisque, ut ita loquar, utens argumentis, non in humana sapientia persuasibilibus verbis, nec secundum introductiones dialecticæ artis, quas Græci *Bagogas* vocant, sed miro et ineffabili modo introducit ad se, nunc inspirationibus ad divina intelligenda, nunc quæ humanitatis ejus sunt demonstranda, nunc se venturum repromittens in gloria Patris; deinde se glorificatum ostendit in monte, et sic novo genere, ut ita loquar, agendi et dicendi procurat ut eum intelligant vere quinam sit unus et singularis, vel quid sit, aut cur venerit. Ut videant, credant et cognoscant mysteria redemptionis humanæ, sicque eum sequendo ut ad eum perveniant, benignissimus magister invitat.

667 LIBER OCTAVUS.

Venit Jesus in partes Cæsareæ Philippi, et interrogabat discipulos suos dicen. : Quem d. cunt homines

esse Filium hominis? Magna et evidens est intelligentia de Christo, quam commendant Evangelistæ, et

ideo locum describit quo facta sit ista interrogatio, **A** et reddita tanta talisque et tam admirabilis responsio. De quo sane loco, quia multi disputaverunt, superfluum duxi aliquid dicere, vel diu loqui. Quia non opus est, nisi solummodo, ut dixi, quod Evangelista nunquam locum et tempus describeret, si non magna et eximia forent, quæ in his locis dicta vel gesta sunt, de quibus et ipse narraturus erat. Interrogavit autem Jesus eo in loco discipulos suos ita dicens: *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* Quidquid igitur de illo quilibet sensisset, non aliud quam de Filio hominis interrogat, quem eum esse dicerent. Quia profecto vult introducere discipulos, quidquid alii senserint, primum ad fidem, ut ipsum eundemque Filium hominis, Dei Filium vere sentiant, credant et intelligant, et non (sicut vetus error noviter repullulasse et veteres cineres removisse doluimus) **B** ut unum et ipsum Christum in duas divideret personas, diceretque humanitatem Christi per adoptionem in Deum esse, et Verbum Patris quod caro factum est, verum confiterentur Filium. Sicque duas naturas in Christo duos dogmatizabat filios, duasque personas fingebat. Cum hic de Filio hominis solummodo ipse interrogat, et Petrus ad interrogata de hoc ipso respondit:

Tu es, inquit, Christus Filius Dei vivi. Nihilque interponens et nihil discernens de unitate personæ, sed totum quod est in Christo verum Dei Filium confitetur. Nec mirum si erravit iste de quo diximus, quia homo erat; sicut erraverunt et illi qui eum aut Joannem dicebant propter Herodis fallaciam, aut Eliam, quia venturus adhuc esse creditur, aut Jeremiam, propter quod ad eum dixerat Deus: *Ecce constitui te super gentes et regna (Jer. 1, 10)*, eradicare et demoliri, et perdere, rursus reedificare et plantare. Quæ nimirum omnia de errore **668** veniebant, quia homines erant, et ideo his omissis transeamus ad alia, quoniam plus ædificat fides, quæ Petro revelata est, quam locus in quo hæc interrogatio proposita est, et relictis etiam erroribus de Christo, et opinionibus singulorum, ne otiosum videamur protendere tractatum, ad apostolorum interrogationem, qua interrogantur a Christo, veniamus.

Vos ergo, inquit, quem me esse dicitis? Ac si diceret benignus Magister, quia illi tantum homines de Filio hominis ut homines male sentiunt: *Quia omnis homo mendax (Psal. cxv, 11)*, vos qui plus estis quam homines, quem me esse creditis? Hoc quippe ex consequentibus textuque sermonis a Domino ostensum est, quod apostoli nequaquam homines, sed dii jure sint appellati. Cum enim dixisset: *Quem dicunt homines esse Filium hominis*, mox subjecit: Vos ergo, quasi diceret: Quia dii estis, quem me esse testimini? Vel, *Quem me æstimatis?* Attende, prudens lector, quam mira et stupenda interrogatio. Nam coram oculis eorum nihil aliud ipse quam homo apparebat, etiam se esse Filium hominis, quod vere erat, dicebat, et tamen ab eis aliud requirebat.

A Idcirco nequaquam dixerim quod de se requisierit illud quod ipse confessus est, quod coram oculis, et in eodem loco erat quod manu palpari poterat; sed in eodem loco erat de quo quærebatur, in quo et usque ad quid fundamenta Ecclesiæ jacienda erant, et fides omnium commendanda. Unde mirabilis omnium et inaudita responsio beati Petri emicuit, ut totum quod erat in Domino cerneret, et quod in Christo, qui Deus erat, videret. Nec hominem, qui loquebatur cum eo, denegavit esse hominem, quem cernebat præsentem: et tamen ultra, sine dilatione, quam ullus eorum confitebatur: *Tu es, inquit, Filius Dei vivi.* Deum vivum forte appellat in comparatione eorum deorum qui putabantur dii, sed mortui erant, et non sunt nisi idolorum portenta. Propterea et beatus Petrus plus quam homo erat, quia ultra hominem sapiebat; qui cum Dei Filium in hominem videret, ultra humanos oculos vidit et intellexit. Et ideo ab ipso Domino laudatus est, quia non id quod ex carne et sanguine erat, tantum intendit, sed Dei Filium etiam in Patris revelatione conspiciens, in una eademque persona confessus est. Neque enim dixit, in te est verus Dei Filius, sicut Verbum erat in prophetis, ut alius esset hominis, et alius Dei Filius; sed mox ut ait, **669** *Quem dicunt homines esse Filium hominis*, sine ulla dilatione aut interpositione confessus est qui loquebatur ei Filius hominis, *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Utique juxta Joannem, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1, 14)*. Est ergo Filius Dei, Deus ex Deo, et homo ex homine, unus in utroque plenus gratiæ et veritatis. **C** Accepit namque nascendo hoc quod non erat, et natum est Verbum quod semper in Patre erat, atque ita filius æternus natus est, quia in eo non aliud natum est quam quod æternum est. Hunc igitur assumpsisse corpus quod erat in propatulo, et hominem factum, perfecta beati Petri confessio est et absoluta; quia sicut æternitas, naturæ nostræ corpus accepit, ita cognoscendum est naturam corporis nostri æternitatis assumere potuisse virtutem. Unde quia in fide ista, summum bonum consistit valde per necessarium, a discipulis requirit, quem se homines esse dicerent? et adjecit: *Filium hominis?* Hæc enim firmissime confessionis tenenda est ratio, et prædicanda fides, ut sicut Dei Filium, ita et filium hominis **D** in una eademque persona credamus et adoremus Deum; quia alterum sine altero nihil specie tribuit ad salutem. Porro quod Petrus prior præ omnibus respondit, prioratus officii est, et ardor fidei nimius, ut unitas commendetur Ecclesiæ, et fides teneatur omnium apostolorum, ac si in capite uno: *Tu es, inquit, Christus Filius Dei vivi.* Habes in hoc exemplo totam Trinitatem, et veram confessionem catholicæ veritatis, ubi Deus Pater prædicatur, et Filius Dei vivi, unctus a Spiritu sancto, et intelligatur una virtus, una natura, una cooperatio Trinitatis. Porro quod addidit Dei, excellentius est, quam ut comparisonem capiat cum his qui non sunt dii. Verum quod majus est, etiam et cum his qui aliquid esse videntur ex gratia, quo.

niam secundum eminentiam qua supereminet omnibus habentibus in se vitam Deus vivus dicitur; quia non accidens ei vita est, sicut nec filio ejus qui ex eo vita natus est. Et ideo a quo habet ut vita sit, ab ipso apostolo Petro revelatum est quod Patris Filium sit. *Et sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in seipso* (Joan. v, 26). Ac per hoc vita filius, Dei Patris vivi Filius est. Quæ confessio procul dubio, sicut æternam habet remunerationem, ita et beatitudinis præmium. Hinc ei dicitur:

Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus 670 qui in cælis est. Beatus qui in thesauris Dei introivit, beata et confessio quæ de thesauris Dei hausta est, quoniam beatitudinis affert præmium. Unde et beatus dicitur ex prædestinatione et ex dono gratiæ, quam necdum habebat jure, dum satanas increpatur, dum negat, et alia quamplurima, quæ infirmitate carnis salutem operabantur. Beatitudo tamen firma manet ei, in eo, *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt* (Rom. iv, 17). Sed quare hæc beatitudo, reciproca vice, ei reddatur a Christo, causa est ipsius confessio; causa vero confessionis ejus, ex dono et gratia est. Ut sit Deus Pater qui revelat Filium suum, in causa, et Filius qui revelatur, causa nostræ salutis; Spiritus vero sanctus amborum Patris videlicet et Filii donum per quem revelatur Filius. Unde et Petro: *Beatus es, inquit, Simon Bar-Jona.* Quare? quia non revelavit tibi ista caro et sanguis, quæ ex patre aut matre, sed Pater qui in cælis est. Et quod caro et sanguis revelare non potuit, Spiritus sancti gratia revelatum est. Hinc ergo Petrus et ex confessione sortitur vocabulum, eo quod revelationem ex Spiritu sancto habuit, cujus et Filius appellandus est. Nam Spiritus sanctus Hebræa lingua feminino genere *Ruha* dicitur, nec inconvenienter, quoniam ex eo, aut ex ea, ut ita Latine loquar, omnis nascitur Ecclesia. Siquidem in lingua nostra Bar filius, Jona columba interpretatur, ut ex toto filius columbæ dicatur; quamvis alii simpliciter id accipiant, ut Simon Petrus filius Joannis juxta carnem intelligatur. secundum alterius loci interrogationem: *Simon Joannis, diligis me?* (Joan. xxi.) Et volunt id scriptoris vitio depravatum, ut pro Bar Joanna, corrupte Bar-Jona legatur, inde detracta syllaba. Joanna autem interpretatur *Domini gratia*, Jona vero, ut dixi, *columba*. Sed utrumque nomen mystice intelligi potest, ita ut et columba Spiritum sanctum, et gratiam Dei que donum significet spiritale illud quod ait: *Quia caro et sanguis non revelavit tibi.* Apostolicæ narrationi compara quæ ait: *Continuo non acquievi carni et sanguini* (Gal. i, 16), carnem ibi et sanguinem Judæos signans. Unde ostenditur quod ei nou per doctrinam Phariseorum, sed per Dei gratiam Christus Dei Filius ei revelatus sit. Et ut verius fatear, neque ab homine, neque per hominem, hanc habuit gratiam, neque ullis humanis sensibus, hanc didicit doctrinam, quoniam sicut: *Nemo novit Filium*

nisi Pater, 671 sic, nemo Patrem nisi Filius, et cui voluerit eum Filius revelare (Math. xi, 27). Ac per hoc sicut revelat solus Filius Patrem per Spiritum sanctum, ita et Pater Filium per eundem Spiritum sanctum.

Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Quod si volueris, lector, singula verba opponere et conjungere prioribus verbis, invenies miræ responsionis eloquium. Ac si diceret: Quia tu mihi dixisti: *Tu es Christus, et ego dico tibi, quia tu es Petrus;* deinde: *Filius Dei vivi, et ego dico, quia tu es Bar-Jona, id est, filius columbæ;* ut et ipse Petrus per gratiam sancti Spiritus Filius Dei intelligatur. Unde cum magno gravitatis pondere cogitandum et legendum est quod ait: *Et ego dico tibi.* Ac si patenter dicat, non sermone casso et nullum habente effectum operis, sed dico tibi ego, cujus dixisse, fecisse est, quia verbum meum omnipotentia plenum est; *Quia tu es Petrus,* quod a petra derivatum est nomen, id est, a me super quem ædificatur omnis Ecclesia. Non enim, ut quidam male putant, Petrus fundamentum totius Ecclesiæ est: *Quia fundamentum nemo aliud potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (I Cor. iii, 11). Licet super eodem fundamento primus, ac si caput Petrus recte positus credatur, tamen in ea petra, de qua nomen sibi ex dono traxit, et super eam tota construitur et constabatur illa cælestis Jerusalem, id est, supra Christum, ut firma permaneat in sempiternum. De cujus nimirum firmitate prior Abraham in Veteri Testamento firmatus et consolidatus in ipso legitur; deinde Petrus in novo, ut in eorum fide omnis re-promissio firma maneat in Christo. Nec igitur mirum si Petrus a petra dictus est, eo quod firmus futurus erat per Spiritum sanctum firmitate fidei, cum et lux mundi dicuntur esse, a lumine quod est Christus. Est igitur commune nomen, ut aiunt, inter Syriam et Hebræam Latinamque linguam. Et notandum quod non hic primum ei hoc impositum est nomen, sed longe supra juxta Joannem ubi adduxit eum Andreas ad Christum. *Tu es, inquit, Simon Joannis, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus* (Joan. i, 42). Et non dixit, tu vocaberis Petrus, quo jam vocatus erat nomine, sed ait signanter: *Tu es Petrus, et super hanc petram, a qua petra factus es, ædificabo Ecclesiam meam.* Non quod jam, ut dixi, tam firmus esset, sed quod futurum erat ut fieret a Christo, *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ 672 sunt* (Rom. iv, 17). Et per Spiritum sanctum ita firmaretur: *Ut neque mors, neque vita, neque instantia, neque futura, neque ulla creatura possit eum separare a charitate quæ est in Christo* (Rom. viii, 38, 39). Et ideo nondum beatus erat in re, sed tantummodo in prædestinatione Dei, a quo non qualis tunc erat, sed qualis futurus erat amabatur a Domino. Nam et Nathanael, in quo dolus non erat, teste Domino, pene eandem prior confessionem tenuit cum ait: *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel* (Joan. i,

47-49). Sed ille adhuc interrogantis affectu ac dubitantis, videtur quærere magis quam firmare, et hoc ipsum quia visus est sub ficu. Petrus autem talem ac tantam expressit de corde confessionem, ut ejus confessio sit omnium apostolorum. Et sicut simul omnes interrogantur, ita in eo omnium est responsio una, supra quam fundatur Ecclesia, et contra quam portæ inferorum non prævalebunt. Quia seu dicas contra hanc fidem eas non prævalere, seu dicas contra Ecclesiam, quæ hac fide supra Christum fundata est, et firmatur, unum est, eo quod nec fundamentum dissolvitur, nec fides talis tantaque infirmatur, nec Ecclesia inter innumeras aurarum tempestates, nec ventorum impulsione subvertitur.

Sed tanta fides non nisi de revelatione Dei Patris, et inspiratione Spiritus sancti, nascitur, ut Petrus quisque qui hanc habuerit fidem a firmitate petræ dicatur, non carne et sanguine revelante, sed Deo illuminante, ita ut cum Apostolo: *Conversatio nostra in cælis sit* (Philip. III, 20). *Quod si secundum carnem et sanguinem vivimus, et confitemur Jesum Christum Filium Dei vivi, ut puta dogma hujusmodi suscipientes a parentibus traditum nobis, tunc forte Pater non revelavit nobis, sed caro et sanguis* (Rom. VIII, 13). Propterea nec stabiles sumus in fide ipsius, nec firmi sicut Petrus, et ideo nec beatitudinem reportamus, nec similem benedictionis gratiam. Et notandum quod tantum petra est unusquisque fidelium, quantum imitator est Christi, et tantum lux, quantum illuminatus a luce. Ac per hoc tantum Ecclesia Christi super eos fundatur, quantum et ipsi firmantur a Christo. Unde non super uno Petro, verum super omnes apostolos apostolorumque successores Ecclesia Dei ædificatur; unde David: *Fundamenta ejus, inquit, in montibus sanctis* (Psal. LXXXVI, 1). Sed ipsi montes super montem **673** Christum ædificantur prius. Deinde et mons Christus ultra omnes montes et colles elevatur. Quod autem repromittit, quia *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*, vel sicut nonnulli codices habent; non prævalebunt ei; recte quæritur, cui ei? vel, adversus quam? Utrum adversus petram supra quam ædificatur Ecclesia Dei, aut ei Ecclesiæ non prævalebunt quam ædificat Christus supra petram? Quia id non exprimit manifeste, tamen indubitanter **D** credendum est, quia nec adversus petram, supra quam ædificatur Ecclesia, nec adversus Ecclesiam quæ ædificatur supra hujusmodi petram. Alioquin adversus quem portæ prævaluerint inferorum, ille neque petra dicendus est supra quam a Christo ædificatur Ecclesia, neque Ecclesia quæ super petram ædificatur. Quoniam si ædificaretur super petram, licet flumina inundaverint, venti flaverint, teste Christo, non cadit quisquam, quia fundatus est supra petram. Novimus quia portæ inferorum vitia sunt et peccata; nam unumquodque peccatum per quod descenditur ad inferos, porta est inferorum, et ideo omnis anima quæ contrahit adversus se, in

se, peccatum, neque petra est super quam ædificatur Christus Ecclesia, neque Ecclesia est, neque pars Ecclesiæ quam Christus ædificat supra petram, quia prævaluit ei porta inferni. Et ideo dum hic vivitur, elaborandum est ne prævaleat aliqua nobis porta inferni; quia si prævaluerit, non in Ecclesia neque pars Ecclesiæ sumus. Hinc est quod ait Apostolus: *Quoniam qui talia et talia agunt, quæ dinumerat, regnum Dei non consequentur* (Gal. V, 22). Et Dominus inquit: *Contendite intrare per angustam portam* (Luc. XIII, 24). Quia sicut sunt portæ inferorum vitia et peccata, ita sunt portæ justitiæ, virtutes, per quas intrant justi in requiem. Unde David canit Domino: *Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntient omnes laudationes tuas in portis Sion* (Psal. IX, 14). Per quas nimirum portas pervenitur feliciter ad illam unam portam, de qua ipse rogat: *Aperite, inquit, mihi portas justitiæ, ingressus in eas confitebor Domino* (Psal. CXVII, 19). Deinde addidit **674** illam unam portam, quæ Christus est: *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam* (Ibid., 20). Cum sint ergo multæ et innumerabiles portæ inferorum, nulla earum prævalet contra eum, quia aut, ut petra est, aut Ecclesia ædificata supra petram.

Idcirco jugiter orandum est: *Ne quando dicat inimicus, prævalui adversus eum* (Psal. XII, 5). Quia tunc vere prævalet, si vicerit usque in finem, ut porta nos absorbeat peccati, ne nos jam ultra resurgere ad virtutes, aut vincere possimus peccatum. Et ideo fortassis non prævalebunt, de futuro dixit, et non de præsentis, quia rari sunt in quibus post perceptam gratiam aliqua eorum non prævaleat porta peccati. Etiam, ut ita fatear, nec ipse Petrus fuit, quamvis jam magis ex prædestinatione Dei beatus esse dicatur, contra quem non prævaluerit dum negavit; sed non defecit a fide. Idcirco tandem aliquando vere conversus per gratiam Spiritus sancti, deinde contra ipsum nihil jam ultra prævaluit, dum victor in fine claruit.

Et tibi dabo, inquit, claves regni cælorum. Competenter igitur primum promissum est, quod ei non prævaleant portæ inferorum, et postea, *Tibi dabo claves regni cælorum.* Dignus enim est ab eo ipso Verbo accipere claves regni cælorum, qui obstruxerit portas inferorum, ut non prævaleant adversus eum. Quasi præmium enim post firmitatem fidei et fortitudinem victoriarum, in secundo loco dantur claves regni cælorum ei qui potuerit virtutibus obstruere portas inferorum, ut ipse sibi aperiat portas regni cælorum, quæ clausæ sunt eis qui vincuntur a vitiis, et portis concluduntur inferorum. Omnis namque species virtutum cum ex corde fuerit adimpleta, quasi ipsa clavis regni videtur, ita ut inveniat eadem virtus et clavis esse portæ simul et porta per quam introitur ad regnum. Idcirco nec immerito tot dicuntur claves, quot fuerint habitæ virtutes. Præsertim quia unaquæque virtus quam sæpe et simul omnes virtutes regnum cælorum di-

cuntur; et propterea qui eas habuerit secundum A quas vivit, videtur esse in regno cœlorum et in civitate virtutum, **675** contra quas inferni leges et tartarorum portæ, et omnia mortis claustra dissolventur, et aperientur Januæ vitæ. Sequitur :

Et quodcumque ligaveris supra terram, erit ligatum et in cœlis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis. Quæso unusquisque circumstantiam lectionis hujus diligenter intendat, maxime tamen episcopi, quibus videtur cum Petro et cum omnibus apostolis hæc potestas specialius a Domino attributa, licet et omni Ecclesiæ eadem sit concessa; quoniam qui hanc sibi vult vindicare gratiam, debet infirmitatem Petri in petra tenere, fidemque moribus et voce prædicare, deinde claves regni quas dixi habere, easdemque claves non a se, sed a Domino, et per Dominum, quasi cœlestis janitor custodire. Alias autem nisi judicia ejus maneat firma in Christo, quasi Deo judicante per ipsum, timendum ne contra ipsum qui ligat aut solvit, prævaleant portæ inferorum, si injuste judicat, et non secundum Dei verbum. Adversus quem autem portæ inferorum non prævaluerint, ipse juste judicat, quia claves regni a Domino jam perceptas secum portat. Propter quod et aperit eis qui soluti fuerint super terram, ut sint soluti et liberi in cœlis. Et claudit eis, qui justo judicio ejus ligati fuerint super terram, ut sint quasi ligati in cœlo et judicati; et ideo, quasi, dixi, quia non in cœlis erunt, sed inde repulsi cœleste secum judicium portabunt ad inferos, si juste ligati fuerint. Et ideo formidolosa utrisque incumbit necessitas; et qui judicat ac ligat, ne forte injuste liget aut solvat; et qui judicatur ac ligatur, ne forte ligatus aut judicatus juste, hinc antequam solvatur, exeat. Veruntamen ovibus Christi, quolibet modo liget pastor, semper timenda ac reverenda est sententia pastoris, ne forte culpam quam non contraxit ex facto incurrat præ contemptu. Cæterum quamvis eis ligandi solvendique maneat potestas, nisi juste ligaverint aut solverint (ut cum eorum pace loquar qui ligant aut solvunt), ridiculum est cogitare, aut sentire, et periculosius facere, ut is qui in vinculis peccatorum suorum ligatus est, et constringitur pœnaliter, propter hoc solum, quia episcopus dicitur **676** habere hujusmodi potestatem, ut ab eo soluti, sint soluti et in cœlis: aut ligati in terris, sint ligati et in cœlis, hoc est, in cœlorum judicio. Absit ergo hoc ab illo senatu cœlorum, ut secundum motum animi superbientis aut irascentis cujuslibet, et ipsi injuste ligent aut solvant coram oculis summi judicis omnia circumspicientis. Quinimo magis timendum, ne forte incurrat judicium judex vitæ alienæ, quia Veritas omnibus dixit: *In quocumque judicio judicaveritis, judicabimini* (*Matth. vii, 2*). Et ideo cavendum, maxime tamen qui in divinis judicant rebus, eo quod apud Dominum non sententia sacerdotum tantum, verum et reorum vita quæritur. Nam et in Levitico de leprosis, ubi jubetur ut ostendant se sacerdotibus, et si lepram ha-

buerint, tunc a sacerdote jubetur ut immundi fiant; non quod sacerdos leprosos mundos faciat aut immundos, sed quod habeat notitiam leprosi et non leprosi, et possit discernere qui muadi sint, quive immundi. Quomodo ergo ibi sacerdos mundum facit aut immundum, sic et hic alligat vel solvit episcopus vel presbyter, non eos qui noxii sunt, vel innoxii, suo arbitrio, sed pontificalis officio cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandi sint, quive solvendi. Et si quispiam secus præsumperit, non de justitia et vero venit, sed de fastu et præsumptione Pharisæorum, quia non sunt ad hoc missi, ut disperdant et occidant, sed ut colligant et salvent eos etiam qui ceciderint.

Tunc præcepit discipulis suis ut nemini dicerent **B** *quia ipse est Christus.* Quoniam alios spiritus sui esse testes oportebat quam apostolos, legem videlicet et prophetas. Resurrectionis autem suæ testimonium, proprium est apostolorum. Et ideo non antea quam tunc primum confirmantur, ut testes fierent idonei in Spiritu veritatis. In quo nimirum præcepto declaratur, quia scientium in Spiritum Christum beatitudo monstrata est. Negatæ vero rursus humilitatis et passionis ejus periculum declaratur. Propterea :

Exinde cœpit, inquit, ostendere quia oportebat eam Hierosolymam ire, et pati multa a senioribus plebis et scribis, et a principibus sacerdotum occidi, et die tertia resurgere **677**. Sed quam dispensative apostolos ad hanc introducat fidem, nescio vel si rari sint qui intelligant. Nam superius Petrus vix tandem pervenit ut confiteretur: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, et hoc non nisi Patre de Filio revelante, et mox præcepit ei et omnibus discipulis, *Ut nemini dicerent quia ipse est Christus.* Quid putas prædicaverint prius, quando dictum est eis: *In vias gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis; ite potius ad oves perditas domus Israel, etc.* (*Matth. x, 56*). Quæ dixit eis, mittens ad prædicandum. Quid ergo, si ad apostolatus officium jam tunc mittebantur, aliud prædicare poterant quam Christum, qui se miris et diversis quotidie operibus Dominum esse declarabat? Et si tunc adhuc eos mittit, et volebat ut eum annuntiarent, quid est quod nunc præcepit eisdem discipulis ut nemini dicant, quoniam ipse est Christus? Si autem nolebat se prædicari, quomodo implentur quæ prædicta sunt eis; quale est illud: *Tradent enim vos in concilio, et in synagogis suis flagellabunt vos propter me, in testimonium illis?* (*Marc. xiii, 9*.) Vel illud: *Cum tradiderint vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini* (*Matth. x, 19*). Quomodo propter Christum flagellandi erant, aut tradendi, si non Christum annuntiabant? Fortassis ergo aliquis audeat dicere, quia nolebat tunc prædicari, quoniam Jesus ipse est Christus, quando primi missi sunt bini et bini, neque ab apostolis usque ad resurrectionis tempus. De quibus omnibus Origenes in tractatu suo multa pro-

ponit et infert, si forte ista et hujusmodi talia suis in locis ad futurum tempus pertineant, maxime hoc in loco quærendum iudicat, et utrum cum mitterentur, jam cognoscebant quoniam ipse erat Christus. Et si jam cognoscebant, inquit, procul dubio cognoscebat et Petrus. Quomodo ergo post tanta et talia, quæ in diversis locis retro habeantur, interrogat eos: *Vos ergo quem me esse dicitis?* Quando et respondentem Petro ac dicenti: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, dixit: *Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cælis*. Per hæc enim demonstrat, quoniam tunc primum confessus eum fuerat Petrus Christum Filium Dei vivi; in cujus confessione et cæteri apostoli **678** confessi creduntur et edocti. Antea vero si nesciebant eum Christum Dei Filium, quomodo prædicare poterant quem nesciebant? aut confiteri? qualemque jam retro confessionem requirit? Dicit enim ita: *Omnis qui confessus fuerit me coram hominibus, confitebor ego et eum coram Patre meo* (*Matth. x, 32*). Ex quibus profecto verbis et sententiis manifestatur sensus, quia tunc primum apostoli seu reliqui discipuli aliqua sciebant de Christo, sed ampliora erant et altiora nostræ salutis sacramenta quæ nesciebant. Et ideo præfatus doctor quærit, utrum minus sit Jesum credere esse Christum, quam cognoscere? Et dat exemplum de Joanne, ubi ait: *Si vos manseritis in verbo meo, cognoscetis veritatem et veritas liberabit vos* (*Joan. viii, 32*). Et ait, ut dicamus quando mittebantur ad prædicandum, credebant quidem Jesum esse Christum, non tamen cognoscebant; postea autem proficientes per doctrinam et plura miracula cognoverunt, quando et interrogati confessi sunt: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Sed fateor quia et Petrus, revelante Deo Patre, cum hæc confessus est confessionem, qua laudatur, non omnia sciebat adhuc de Christo, sicut mox declaratum est, ubi increpat Dominum eo quod dixerit se occidendum, et reliqua quæ præsens locus testatur. Et ideo inter cognoscere et cognoscere multa distantia est. Quoniam tunc quidem apostoli initia cognitionis jam habebant, postea vero profecerunt ut pervenirent, maxime cum perceperunt Spiritum sanctum in omnem agnitionem veritatis. Quid plura? Præsens sententia Salvatoris in causa est, qua dicit, deinde cœpit eis ostendere se passurum, cur præceperit eis, ut nemini dicerent quod ipse esset Christus. Porro deinde quod dicit, id est, ex quo confessus est eum Petrus Filium Dei vivi, etsi tunc Petrus didicit una cum cæteris apostolis de illo quod prius nesciebat, inde scandalizabatur continuo qui erat futurus magister, constitutus jam caput Ecclesiæ, qui æstimare debemus quomodo portare possent reliqui quibus prædicabatur, si ita annuntiarentur de eo omnia ut erant in passione futura? Aut si tunc apostoli hæc dicebant de Jesu quæ nondum noverant, quid putatis quam minus sciebant **679** illi de Christo quos apostoli prius docuerant, et ideo Dominus Jesus Christus

prædicari se primo noluit, ne ullus strepitus inde nasceretur. Quapropter Lucas apertius increpasse illos dicit, ne cui hoc dicerent quod oporteret Filium hominis multa pati, et reprobari a senioribus et principibus sacerdotum et scribis, et occidi, et die tertia resurgere. Et fortassis ideo increpasse eos addidit, quia sciebat Dominus difficile passioni ac resurrectioni etiam discipulos credituros. Hinc est quod ipse passionis suæ ac resurrectionis primum per semetipsum assertor esse maluit, deinde post resurrectionem apostolos; ut ex facta fides, et non ex auditu discordia nasceretur. Neque voluit antequam passionem subiret, gloriari, sed maluit interdum ignobilis videri. Nam in uno eodemque Christi nomine multa sunt et ardua et arcana, quæ prædicanda erant. Ipse est enim Christus qui natus est ex Virgine, et de Spiritu sancto conceptus est, ipse qui mirabilia fecit innumera, ipse qui mortuus est pro peccatis nostris, ipse qui resurrexit a mortuis; et qui passus est, et resurrexit, ipse est qui in principio erat Verbum, Deus apud Deum, sine quo nunquam est Deus Pater, per quem facta sunt omnia. Talia igitur, et alia quamplura quæ catholice de Christo prædicantur, ipse est Christus. Nam unum horum si subtraxeris subtraxisti salutem tuam; quia et hæretici Christum habere videntur, Christumque prædicant; nemo eorum Christi nomen negat, sed negat Christum, quia non omnia quæ Christi sunt confitentur. Quapropter multis ex causis jubet tacere discipulos, forte ut fallat principem mundi, et videatur declinare jactantiam, humilitatemque de se docere, et quod magis est, ne rudes et imperfecti adhuc discipuli altissimæ prædicationis mole opprimerentur. Et si quippiam titubassent in prædicatione, sicuti fecere in passione Christi, magis auditoribus suis scandalum generarent erroris, quam perseverantiam perfectæ dilectionis. Quod si quæritur, utrum hic primum hoc mandatum dederit ne eum annuntiarent, an jam superius quando missi sunt, non solum ut prædicarent, verum etiam ut sanarent omnes et curarent universos? recte dicimus, quia nec hic mandatum videtur ne Christum Dei Filium prædicarent, sed, ut ita dicam, **680** ne quid passurus, aut occidendus esset, vel etiam a mortuis resurgendus, quia nemo ex mortuis resurgere recte dicitur, nisi qui mortuus fuerit, et de morte ad vitam resurrexit. Sed quia hoc præceptum sacræ dispensationis est mysterium, tam temperanter est mandatum, ut in omni prædicatione et tempore iste modus sit servandus, ne aut doctor aliquid assumat ultra quam creditum est ei vel commissum, aut certe ultra quam ipsi auditores ferre possint vel capere, ut unusquisque suo in tempore *tritici mensuram* accipiat (*Luc. xii, 42*), quam possit efficaciter portare, et operibus adimplere. Hinc est ergo quod prohibentur, ut dixi, evangelizare Christum, seu omnia quæ Christus est, ut evangelizarent eum postea amplius et perfectius, etiam crucifixum, sicque cum ipso Christo ipsam commendarent crucem, in

qua gloriarentur Christiani; quia hæc est vera fidei nostræ gloria, si vere intelligamus crucem Christi, quia aliæ cruces nihil nobis prosunt; sed sola crux Christi, quæ nobis utilis est et pernecessaria, per quam nobis *mundus crucifixus est* (Gal. vi, 21), et nos eidem mundo. Mira omnipotentis Dei dispensatio. Quam subtiliter, quam provide introducit suos ad fidem, ne aut obruantur majestate, aut dejiciantur carnis infirmitate; aut uberiolem de eo doctrinam in posterum opportunius prædicandam, reservarent, quando poterant jam de singulis annuntiare quæ viderant, ut si mors Christi aliquem conturbaret ad perfidiam, resurrectio et ascensio ad Patrem releverent et foverent animos credentium ad fidem. Alioquin apostoli, qui semper cum eo fuerant, et viderant miracula universa quæ fecit, et audierant ab eo *verba vitæ* (Joan. ix, 68), quibus et testimonium perhibuerant, si ea nocte qua tradebatur scandalizati sunt, quid arbitramur passuros eos fuisse, qui nihil tale sciebant? Si audissent quia ipse erat Christus, propter quod parcens eis, mandat apostolis ut nemini dicant, quia ipse est Christus. Verumtamen non hoc dixerim, quando missi sunt apostoli, aut quando loquebantur ad plebes, quod non aliquid annuntiarent de illo, sed ita temperanter, ut et quosque ad eum traherent ad fidem, et arcana Christi sacramenta non publicarent ante tempus. Et ideo quia inducti erant jam ad Dominum **681** per fidem ex revelatione Patris, ut plenissime eum Filium Dei vivi non solum crederent, verum et scirent, opportunum jam erat ut ipsum eum etque Dei et hominis Filium moriturum pro omnibus ac resurrecturum intelligerent; quia pernecessaria res est prædicari Jesum Christum crucifixum. Alioquin prædicare Christum, et crucem tacere inutile est. Et ideo præcepit interim, ut nemini dicant quia ipse est Christus, donec præparet eos ad fidem et ad sacramenta mysterii, ut postmodum perfectius atque opportunius dicant, quia ipse vere est Christus. Unde diligentius considerare debemus quia non ait, exinde cœpit Jesus dicere vel docere, sed ait: *Exinde cœpit ostendere discipulis suis*. Quoniam sicut corporalia evidentiis carnalibus ostendi dicuntur, sic eis adhuc quasi mortalibus et parvulis ostenduntur a Christo, ut apertius cognoscerent ea quæ loquebantur. Et non sic puto eis ostensa fuisse visu oculorum ea quæ passus est, vel quæ viderunt et gesta sunt a Christo, quomodo discipulis ostensus est rationalis sermo et intelligibilis de mysterio passionis ac resurrectionis ipsius; et ideo dixit quia tunc cœpit eis ostendere, ut deinceps capacioribus factis ac dictis plenius id ipsum demonstraret, ne jam quasi rudibus incipiens loqueretur, sed perficiens in ipsa ostensione plenius intelligerent quod omnia quæ cœpit Jesus facere aut docere utique et perfecit

Et assumens eum Petrus cœpit increpare illum dicens: Absita te, Domine, non erit tibi hoc. Qui conversus dixit Petro: Vade post me, Satanas, scandalum

es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. Ex quibus dictis apparet quod sæpe a multis dictum est, nimii ardoris amorisque quammaximi fuisse Petrum in Dominum Salvatorem. Nam post confessionem suam sibi a Patre divinitus revelatam, et post præmium benignissimi Salvatoris, quo audierat: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cælis*; repente audivit a Domino, et inquam subito, se oportere ire Hierosolymam, ibique multa pati et occidi, ac reliqua. Non potest ferre quod audit, nec vult infirmari confessionem suam, et destrui, quia non putat fieri posse quod vere novit, et absque ambiguo confessus est, ut Dei Filius occidatur. Inde est quod ex ardore amoris, ex fidei firmitate, ex reverentia pietatis, assumit eum seorsum, ut et Magistrum **682** compescat a talibus, et ne præsentibus condiscipulis eum videatur ac si temerarius arguere; ubi semoti cum essent, cœpit illum increpare amantissimo affectu et optantis, ac dicere: *Absita te, Domine*, quod verbum melius in Græco habetur *Ὁὐὐ σοι, Κύριε*, hoc est, propitius tibi esto, Domine, vel propitiare tibi, Domine; et ut de beati Petri sensu addamus, quia non erit tibi hoc, nec potest fieri, nec recipiunt istud aures meæ, vel cor meum, ut Dei Filius occidendus sit. Nec enim revelatum fuerat ei oportere pati Filium Dei et occidi talentum Christum Deum Filium, quia et hæc indigna Deo Patri videbantur. Unde et dicebat: *Propitius tibi esto, Domine, quia si nolueris non erit tibi.* Et verum. Attamen nesciebat, quod hunc posuerit Deus Pater *Propitiationem pro peccatis nostris* (I Joan. iv, 10) in sanguine ipsius; cujus quidem affectum suscipiens Christus, ignorantiam autem exprobrans dixit: *Vade post me, Satanas, quia non sapis ea quæ Dei sunt*, id est voluntatem et sacramentum Dei. Sed quia per ignorantiam destitisti ire post me, quia non recte sapis, vade retro me, post tergum et audi vocem monentis, ut recte sapias. Porro satanam quod eum vocat, increpantis vox est, quia nullus etsi per ignorantiam contrarius esse debet Deo. Nam satanas in lingua nostra *contrarius* appellatur. Prævaluerat enim in Petro etsi per ignorantiam satanas, ut desineret ire post Deum et sequi eum qui pro illo præcedere se optabat; idcirco jure adversarius vocatur, ut discat jam deinceps Filio Dei scandalum non esse. Ambulaverat prius Petrus a principio vocationis suæ post Dominum, antequam scandalum esse cœpit, et contraire ei, et ideo mox percutitur initio peccati, si peccatum dici fas est, et monetur ut impleat quod eis a Domino in principio vocationis eorum jussum fuerat. Dixerat enim: *Venite post me, faciam vos fieri pisces hominum* (Matth. iv, 19). Et notandum quod huic dicitur: *Vade post me, Satanas, diabolo vero tantum, Vade, ac si dicatur, in ignem æternum*; quia Petrum affectus amoris et ignorantia vicit. Unde hic error apostolicus de constantia fidei venit, magis quam ex incentivo diaboli; quamvis nec hoc satis negare

possimus, quod post prædicationem passionis in eo diabolus tentandi non acceperit facultatem; usque ad tempus enim ab eo secesserat. Sed sumens hanc infidelitatis humanæ **683** occasionem, et si per affectum amoris licet a foris Petro insinuavit objicere Christo, non quo mens ejus veneno infidelitatis esset infecta, sed quo inscientia fuerat obvoluta. Quod sciens Dominus, et illius fraudem, et istius ignorantiam increpat. Petro dixit, *Vade post me*, ac si diceret usque ad crucis passionem; et diabolo increpans ait, *satanas, scandalum mihi es*. Quia sicut Dei munus est Christum in spiritu Deum nosse; ita diaboli opus est Christum in homine nescire. Atque ejusdem periculi res est, vel corpus negare sine Deo, vel Deum negare sine corpore; quia verbum humanæ salutis causa, Christus in corpore quod assumpsit. Et ideo bene Petro dictum est ut sequeretur; ei vero a quo talis suggestio est erroris, reprobando, scandalum mihi es. Sed valde stupendum post tantam confessionem, post tantam beatitudinem et tam admirabilem gratiam, ut super eum et per eum ædificaretur Ecclesia Christi, post tantam sibi ligandi ac solvendi potestatem concessam. Quid est quod tam subito audit (qualitercunque vel cuicumque dicatur, tamen ei dicitur) *Vade retro me, satanas, scandalum es mihi?* Vel quæ est tam repentina conversio, ut post tanta præmia sibi divinitus collata, satanas appelletur? Sed si diligenter attendit prudens animus, hæc omnia non de præsentibus, ut supra dixi, sed de re promissione futurorum sunt. Quia si statim ei tanta esset concessa gratia et beatitudo firmata, nunquam præva persuasionis error invenisset locum. Propterea, ut æstimo, Marcus et Lucas scripserunt Petrum respondentem dixisse, *Tu es Christus*, non adjectives quod hic positum est in Matthæo, *Filius Dei vivi*. Et ideo nec dixerunt ad confessionem relatam istam beatitudinem, neque benedictionis gratiam, aut donum tantæ potestatis, seu cætera quæ illi concessa sunt. Hinc pro certo dicimus, quia hæc ei non impræsentiarum, sed in prædestinatione Dei, et in futuro præstita sunt et gratis concessa. Propterea et nunc hic error subrepsit, et locum habuit contradicendi, et in passione Christi, negandi. Sed utrum error aliquando sine peccato sit, aut officiosus, ut quidam volunt, eis relinquo disputandum, qui sciunt perplexos syllogismorum prætereundum, et animorum internos penetrare sensus, si forte possit aliquis errare, aut scandalum esse uni ex minoribus? Aut contrarium Deo quod ex adverso non sit. **684** Etsi ex adverso fuerit, contra ipsum est. Quoniam etsi errare aliquando alicui profuit, ut bonus error dicatur; potest fieri ut in via sæculi, sed non in via Dei. Unde sequitur, *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*. Audiatur, quæso, exercitus Christianæ religionis; audiant universi qui Christiano nomine censentur; audiant Regem Christum cælestis militiæ populo concionantem, et suis allo-

quentem militibus. *Qui vult*, inquit, *post me venire*, dixerat enim supra suis quod passurus et occidendus esset, dixerat Petro, *Vade post me*, quia invenerat in eo quidpiam contrarietatis. Dicit nunc omnibus ut omnes eum sequantur ad militiam, non pro se, sed pro nobis præliantem. Omnes sequantur, et nemo antecedere velit, nemo contraire, nemo declinare, nemo retrorsum abire, sed omnes eum sequantur, quoniam ipse solus est qui pugnat, ipse solus qui vincit, ipse solus est qui coronat. Tamen liberum arbitrium in omnibus conservat. Regulam omnibus constituit, sed libertatem concedit. Et ideo Marcus ait: *Convocans populum unam cum discipulis suis dixit eis* (Marc. viii, 34). Et Lucas, *Dicebat*, inquit, *ad omnes* (Luc. ix, 23). Nam hæc omnium invitatio salus est credentium, quoniam non qualiscunque virtus est sequi Christum, et ire post eum. Cujus regula primum talis est, cui voluntas sequendi fuerit, ut abneget semetipsum; quia aliter ire post eum non potest, nisi abnegaverit semetipsum. Denegat autem semetipsum, qui carnalem vitam et malam bona conversatione innovat et commutat, et deinceps in novitate vitæ ambulat, id est ut vitia deserat, sectetur virtutes, quatenus per has Christum confiteatur, non minus fide, quam et operibus bonis; quia in his quisque aut denegat Christum, et confitetur semetipsum, aut confitetur rursus Christum, malis operibus per fidem abnegatis, ut totus vivat in confessione et laude Dei, bonis operibus adimplendo. Idcirco omnis cogitatio nostra, intellectus, et omnis sermo et actus, nostram abnegationem demonstrat, Christo confessionem ac testimonium in singulis virtutibus operatur.

Tollat, inquit, *crucem suam, et sequatur me*. Quia non satis est tollere crucem, nisi sequaris Christum. Nam et philosophi hujus sæculi sua omnia reliquerunt, etiam interdum et vitia, sectantes mores bonos, et multa passi sunt, sed quia fidem non habuerunt, neque **685** Christum sunt secuti: *Putantes se esse sapientes, stulti remanserunt, quia non glorificaverunt Deum, sed evanuerunt in cogitationibus suis* (Rom. i, 21), et oberraverunt a vero. Propterea unusquisque qui vult sequi Christum, tollat crucem suam, quia nisi in cruce Christi gloriatum fuerit, et in ea crediderit, crucemque Christi suam esse fecerit, et portaverit post Christum cum Simone, in angaria, eum sequi non potest, quia nemo vacuus Christum sequitur. Idcirco quicumque moritur peccato, non alio modo moriatur, quam secundum carnem, ut dicere possit cum Apostolo, *Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini per quam mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14).

Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. Et qui perdiderit animam suam propter me, in vitam æternam inveniet eam. O beatum damnatum, et jactura felix, salvare nos vult cum detrimento animæ ac corporis, et esse sui similes nos hortatur. *Quia ipse in Dei forma cum esset* (Philip. ii, 6), usque ad mortem humilis factus est et obediens, pro-

pter quod et mortem crucis pertulit, ut unusquisque per crucem in Domino gloriatur, et per eam sæculo ac sibi moriatur. Quia quamvis videatur se aliquis abstinere a peccato, et sit mortuus quantum attinet ad peccatum, tamen nisi in crucem Christi crediderit, et in fide ejus qui crucifixus est, et propter eum se abstinuerit a peccato, ipse sibi et non, Christo vivit, quia non est Christo crucifixus et mortuus, ut omnia hæc in eo Christus operetur; et ideo signanter ait, *Qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam*. Quam sententiam ita possumus intelligere, qui amat animam suam, aut qui odit animam suam: ut dicamus, Si quis est amator vitæ præsentis plus quam æternæ, et putat hanc vitam præsentem optimam esse felicitatem, et parci animæ, ut magis timeat mori, et putat animam suam per hanc mortem carnis perire, iste hoc modo volens animam suam salvare, perdet illam, dum alienam illam fecerit a vita æterna. Dicitur et eminentior pars animæ mens, qua tota regitur vita hominis; est et inferior, qua vivificatur corpus, quæ et vita animalis dicitur: sed anima a parte tota vocatur qua vegetatur corpus. Quam sane animam, id est præsentem hanc vitam, si quis plus amaverit, quam aut vivere secundum Deum, aut mori propter Deum, perdet totam vitam illam qua vivere debuit, secundum Deum, ita ut neutra pars animæ qua vivit **686** et regitur corpus, jam ultra vivat in illa æterna vita per Deum, qui noluit mori sibi ac sæculo ut bene viveret secundum Deum. Similiter et qui contempserit præsentem propter verbum, et confusus de vita æterna usque ad mortem pro veritate certaverit, aut vixerit impræsentiarum, non sibi sed secundum Deum perdet quidem animam suam, quantum ad præsentem attinet vitam, quæ abusive dicitur mors, aut totus mortuus sæculo sibi potest dicere cum Apostolo, *Vivo jam non ego, vivit vero in me Christus (Gal. II, 20)*. Iste igitur talis aut tantus, quoniam propter Christum perdidit animam suam, magis eam facit salvam in vita æterna; quia profecto abrenuntiat diabolo et omnibus operibus ejus, necnon et sæculo cum suis fallaciis et pompis ejus, ita ut sibi hic talis tollat crucem suam, et sequitur Christum. Hæc omnia in libero arbitrio proponuntur, et ideo quasi ad superiora reddit rationem, et dicit, *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam*. Dicendo ergo, *qui voluerit, præcedentem et sequentem unum esse sensum ostendit*. Idcirco quod superius dixit, *Abneget semetipsum, tollat crucem suam, et sequatur me*, si de morte sola dixit, et hoc quod dicit, *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet illam*; continuo et de morte sola intelligere debemus: si autem abnegare et tollere crucem non solum est mori pro Christo, sed etiam carnalem conversationem rejicere, sine dubio et perdere animam, non solum mori est pro Christo, verum etiam deponere carnales voluntates, ac mori sibi et sæculo. Nec dicit, qui salvaverit animam suam, perdet eam, sed qui voluerit eam sal-

vam facere, perdet illam; et qui perdidit prius propter me, hic salvam faciet eam. Quoniam sic consequens erat ratio, ut prius amitteremus quod jam male habebamus, deinde ut consequeremur quæ-rere quod nunquam ex nobis habere potuimus. Itaque sic vivendum est ut consequamur salutem animarum nostrarum in conversatione vitæ melioris. Quæ nimirum varietas sententiarum, licet unus sit sensus, tamen amplius et perfectius aperitur intellectus, dum sententia ex alia prædicatur, et ornatior loquendi commendatur modus. Quisquis enim denegat se, et tollit crucem suam ipse est qui perdit animam suam propter Christum. Et perdens melius eam salvat, dum pro illo qui vita essentialiter **687** est, tota impenditur. Et qui perdit animam, quantum ad voluntates carnales pertinet, ipse est qui abnegat se, et tollens crucem suam sequitur Christum.

Quid autem proficit homini, si totum mundum lucratur, animæ autem suæ detrimentum faciat? Puto quod mundum lucratur qui non abnegat semetipsum, nec tollit crucem suam, et sequitur Christum secundum ea quæ dicta sunt, nec perdit animam suam, ut salvet eam in spiritali amore, qui omnes in se carnales concupiscentias habuerit. Quia sicut omnia relinquit, ut Petrus insinuat, qui nihil concupiscit carnale: ita omnia lucratur, et tenet sibi, licet non possit aasequi, dum in omnibus ejus concupiscentiis inhiat et versatur; et ideo cui non crucifigitur mundus, ipse detrimentum animæ suæ facit. Unde et nobis gemina proponitur electio, ut ex proposito maneat uniuscujusque retributio. Quod si voluerimus mundum lucrari, perdimus animas nostras; aut si animas nostras voluerimus lucrari, abnequamus et perdamus hunc mundum, ita ut omnes concupiscentias ejus abdicemus. Videat igitur fidelis anima, quid potius eligendum sit, quidve sectandum; quia unum horum aut perdet aut salvabit sibi, quamvis mundum retinere non possit, et sine se nihil habere.

Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Quod si aliunde non nosti, homo, lege quid diabolus expetens manum mittere in Job, dixerit Deo; Pellem pro pelle, inquit, et universa quæ habet homo, dabit pro anima sua (Job II, 4). Nam ille non ut servare vellet animam hoc dixit, sed occasionem inde invenire ut eam lederet. Noverat tamen quod alia commutatio pro anima in hominis potestate nulla esset, quamvis et hoc ipsum parum sit, nisi pretioso Christi sanguine redimatur. Et pro hoc omnino qualiscunque reddenda est commutatio. Hinc quoque David ait (*Psal. cxv, 12, 13*): *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Ac si diceret, non inventio aliud quid retribuam, nisi, Caicem salutaris accipiam, hoc est crucem passionis Christi, et nomen Domini invocabo.* Quia nec crux aut calix passionis, sine invocatione Domini, nec invocatio Dei sine cruce, de qua diximus supra, quæ tollenda est ad salutem aliquid valet. Commutatio autem

animæ, prima mundi substantia est, ut relinquat se homo et quæ mundi sunt **688**, in quantum de mundo est, et sequatur Christum, qui de mundo non est, ut per eum acquirat, perduto mundo, se, et quidquid ultra mundum est. Alias autem si lucratus fuerit hunc mundum se perduto, in detrimento animæ suæ, quid dabit pro se? Ecce quam mira Dei conclusio. Audiant, quæso, qui in suis gloriantur actibus, et Scripturarum sanctarum despiciunt simplicitatem, dum proponunt, syllogistice assumunt, et concludunt, sicque de verosimili sua connectunt ad capturam animarum fallacia. Nam hic Magister cœlestis non de verosimili argumentum, sed ipsam veritatem in argumentum proponit arbitrii libertatis, dum ait, *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum*, etc. Deinde assumit, cum ait, *Qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam, seu reliqua*. Quod si hoc quisque noluerit, et lucratus fuerit hunc mundum cum detrimento animæ suæ, quia perdidit eum mundum lucrando, quam dabit commutationem pro anima sua, cui mundus est lucrum, et sibi anima detrimentum? Ac per hoc non lege dialecticæ artis, sed lege divina, qua cuncta sapienter disponit, et sic omnes concludit, ut universi intelligant quod mundus homini aut in lucrum erit, et anima sibi in detrimentum; aut, quod magis optandum, anima Deo ac sibi in lucrum, mundus vero in detrimentum. Quia omnino nemo pariter cum mundo habet Christum, et sequitur eum, qui est ultra et extra mundum. Idecirco nulla est alia commutatio animæ, nisi ut relinquat mundum, et ea quæ mundi sunt, sicque tollat crucem suam, et sequatur eum qui vocat nos. Fortassis ergo aliquis dicturus est, quod non omnes possint relinquere mundum et ea quæ mundi sunt. Ego autem dico, quia nullum compellit sermo divinus, sed suo eos arbitrio derelinquit. Tamen Apostolus id hortatur, ut qui habent, sic sint quasi non habentes, *Et qui utuntur hoc mundo, quasi non utentes; et qui possident, tanquam non possidentes* (I Cor. vii, 31). Quoniam tales licet videantur esse, jam de mundo non sunt. Et ideo quia nulla est alia digna commutatio, quæ detur pro nobis, relicto mundo, sequamur Christum, qui venditus ac traditus est pro nobis; ne forte involvamus inter Ægyptios atque Æthiopes, qui dantur in commutationem juxta prophetam pro Israel. Quæ nimirum commutatio ruinosam est illis. Quapropter aut nulla est alia commutatio, aut ea est **689** vera et sola, ut omnia lucra mundi pereant, solaque salvetur anima. Nam filius hominis

Venturus est in majestate sua, et tunc reddet unicuique juxta opera sua. Ab eo loco ubi interrogantur discipuli, *Quem dicunt esse filium hominis*, et Petrus confessus est, *Tu es Christus filius Dei vivi*, totum ibidem et deinceps, de filio hominis agitur, ut ipse qui est Filius Dei vivi, a Patre, Petro declaratus, filius hominis intelligatur, quia *Verbum caro factum est* (Joan. i, 14), et filius hominis, verus Filius Dei, in una eademque persona, ipse occidendus ac fla-

gellandus demonstratur. Propter quem erux tollenda est, et sequendum est usque ad mortem; propter quem, perdenda est anima, et amittenda præsens vita. Quod si vereris, o homo, talia tantaque sustinere propter filium hominis, aut si ipsum solum hominem esse putas, quia crucifigendum et moriturum se ostendit pro nobis, audi quia venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis. Non duæ, sed una persona unusque Christus. Grandis terror audientium præcesserat, in tantum ut, hoc audito, Petrus princeps apostolorum scandalizaretur, donec sententia Dei est increpatus. Et ideo tristibus læta succedunt, et firmatur confessio Petri, quamvis moriturum se dixerit, quod verus sit Filius Dei vivi, qui venturum se repromittit vivum post mortem, in gloria Patris sui cum angelis suis. *Quoniam etsi minoratus est paulo minus ab angelis* (Psal. viii, 6), propter mortem carnis, major est angelis, quia ejus sunt, quos creavit, quorum ipse est Dominus non comparatione, sicut Ariani volunt, major est angelis, ut sit unus ex numero eorum, quamvis major sit illis, sed divinitate ac majestate, quam cum Patre habet cœqualem, et ideo venturus prædicatur in gloria Patris cum angelis suis. Et non alius, ipse idemque qui venturus est in gloria cum angelis suis, quam filius hominis. Nam per divinitatem nunquam venturus jure dicitur in gloria, de qua nunquam recessit. Hæc ideo dixerim, lector, ut semper sollicitus sis propter hæreticam pravitatem, qui diversis modis de Christo male senserunt. *Et tunc reddet unicuique secundum opera sua* (Psal. lxi, 13). Hæc illis repromissa sunt, qui abnegaverint semetipsos, qui tulerint crucem suam, qui secuti fuerint Christum, qui perdidit animam suam propter Christum, ut in nullo terreatur Christianus fidelis, neque scandalizetur in aliquo; neque in **690** morte ex passionibus Christi, quia venturus est in gloria Patris, cum angelis suis: neque in suis cruciatibus, aut amissione rerum, quia meliorem substantiam sibi repositam inveniet in cœlis, ac manentem, si hic amiserit perituram, necnon et vitam, sicut repromittit Veritas, quam qui hic perdidit temporalem, ibi inveniet æternam et perpetuam, ubi Christus est in gloria Patris, sempiterna vita. Tangit etiam et eos qui aut nolunt credere, aut si credunt fidei opera, quia non operantur, nolunt habere. Sed quia poterat aut apostolorum aut eorum quos convocaverat ad audiendum, tacita cogitatio hujusmodi scandalum generare, et intus dicere in animo, Occisione tuam et mortem nobis repromittis, nosque ad mortem et ad omnia toleranda hortaris, teque quia promittis ad futurum quandoque in gloria Patris cum angelis, insuper et quod reddere debeas unicuique secundum opera sua, astruis hoc in dies longos si forte erit, et in tempora differtur longa. Providens ergo talia, et hujusmodi tentamenta, benignissimus Jesus, qui est omnium occultorum cognitor, quæ possent in mentibus fragilium generari, et generata quæ posset

obicere, ad repellendum præsentem timorem vel cogitationem, præsentem credentibus recompensat præmio, ut de proximo consolentur promisso, qui de futuro gaudere desiderant visu. Dicit enim ita :

Sunt quiaam ac nunc stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo. Sermo itaque et promissio omnipotentis Dei, omni est repleta gaudio et consolatione in spe futurorum, eo quod sperare poterant omnes, qui prius promiserat universis de futuro; dum hic licet paucis, se firmat ostensurum, venientem in regno suo, antequam de proximo mortem gustarent. Et hoc quidem quia in ea claritate se transformavit in monte coram discipulis, quos secum assumpsit, in qua venturum se promiserat in gloria Patris cum angelis suis. Et notandum quia regnum Christi, in quo venturus erat, ut eum viderent venientem in regno suo, ipse est gloria Patris; quia sicut regnum Christi, Patris est regnum: ita et gloria Patris Christi est gloria, quæ ostensa est in monte, licet paucis, ut et ipsi qui viderant; et cæteri qui audierant, illis repromissa se vidisse demum narrantibus, firmarentur ad fidem de filio hominis, quia visus est in gloria, **691** quod ipse esset verus Filius Dei qui et filius hominis. Sed tales eliguntur et assumuntur, qui congruere possint etiam adhuc in carne, ad eam visionem quæ altius conspicitur in mente; de qua latius quidam disputant. Quoniam ista quæ coram oculis refulsit, convenit eis qui tales sunt, quibus dicit Petrus, *Sicut modo geniti infantes lac concupiscite rationabile sine dolo (I Petr. II, 2).* De quibus et Paulus loquebatur dicens, *Lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim, inquit, poteratis, sed nec adhuc potestis (I Cor. III, 2).* Illa vero quæ cælestis est visio et verbi intelligentia, solis convenit perfectioribus, qui ablactatos habent sensus, ut cum his tribus, qui assumuntur, intelligant quæ divina sunt. Hi ergo erant stantes, de quibus loquitur, qui fundatos habent gressus apud Jesum, et stabant cum eo, ubi stabat Jesus Verbum Dei. Sed non omnes æqualiter stabant. Est enim inter eos apud Dominum magna ad alterutrum differentia standi. Propterea non omnes qui stabant apud Jesum, sed quidam ex eis, quasi qui melius stabant, dicuntur non gustasse mortem, donec videant Verbum Dei, quod venit ad homines, et quod caro factum est. Verumtamen non nominatim eos, de quibus loquitur, exprimit, ne forte cæteri invidia moverentur, sed absolute dicit, quod *sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei.* Et ob hoc quippe docet rebus et verbis fidem spei nostræ, dum et illud quibusdam ex illis transfigurans se ostendit in monte, et resplenduit, quia tunc plebi loquebatur saltem in cordibus apostolorum, ita ut viderent et audirent intus, quod Paulus se vidisse et audisse protestatur, quando raptus est usque ad tertium cælum, ubi audivit et vidit vere ineffabilia (II Cor. XII, 4). Nequaquam

igitur negare possumus vel debemus apostolos, antequam hinc exissent, tale aliquid vidisse, in quo intus regnum Dei conspicerent, et filium hominis venientem intelligerent in regno suo in virtute Spiritus sancti. Quæ visio clarior sole nonnunquam in sanctis emicat in intellectu, et refulget. Et inde est, quod aliquando primum per fidem, deinde per intelligentiam adhuc in carne invenitur a quærentibus, dum ingreditur cogitationes fidelium, ita ut videat aliquis, et comprehendat eminentiam verbi Dei, quod solvit et convincit omnes persuasiones mendaciorum, et ingerit confessionem veritatis, ita ut videat filium hominis **692** id est Verbum Dei, cum carne venientem in regno suo, fide et intellectu. Et qui sic videt Verbum Dei, id est Christum Deum et hominem, non solum solventem et convincentem adversariorum persuasiones, sed etiam suas evidencias mentis declarantem, hic talis videt non solum regnum, sed et gloriam Verbi Dei. Quod si tale aliquid interdum in electis Dei fit, quid putas in apostolis tunc quanta erat inspiratio, quantaque illustratio divinæ intelligentiæ? Instruebantur procul dubio verbis, instruebantur et rebus; ac per hoc utrumque potest stare, ut et intus quidam de illis stantibus viderent eum venientem in regno suo in virtute Dei priusquam gustarent mortem, et foris in monte oculis carnis transfiguratum in gloria claritatis æternæ; sicque instruantur intus atque foris. Grave enim onus infirmitati humanæ supra imposuerat, ut cum sensum vitæ homines ex vivendi affectu **C** habere cœpissent, fructum vivendi (qui præsentialiter in sensibus corporis blandiebatur) amitterent, negarentque se sibi, id est quod esse cœpissent, esse se nollent, cum sensus hujus exordia ex affectu voluntatis habuissent. Alioquin apostoli, nisi ex omni parte firmarentur, ne incerti remanerent, ambiguitate spei remorati, ea quæ præsentis vitæ sunt blandimenta et gaudiorum oblectamenta, deserere non possent, neque ea quæ crucis et mortis sunt, appetere, et semetipsos abnegare. Propterea quolibet pacto ea viderunt apostoli, et perfecti quique in vita, ut non dubitarent deinceps pro his gustare mortem. Nam duæ mortes esse dicuntur (licet et tertia peccati animæ dicatur) prima et secunda; sed prima quæ est corporis, gustus mortis dicitur, secunda vero vera mors, qua in æternum damnantur homines, appellatur. Quod si de hac morte intelligendum est, quod non gustaverunt mortem illic stantes, donec viderent filium hominis venientem in regno suo, consequens est, ut postea gustaverint, absque ambiguo, mortis gustum, quia hac momentanea morte mortui sunt. Si autem de illa æterna morte repromissum est, quod hi qui juxta vitam quæ Christus est persisterint, non possint mori, quia æternam vitam jam habent, cum Christum venientem in regno suo vident, quia intelligunt, credunt et confitentur, venerantur et adorant: et ideo dictum est, quia non gustabunt mortem hi tales, eo quod perfectius **693** stent apud eum qui est vita. Unde et

portæ inferorum non prævalebunt adversus eos, qui mortem gustaturi non sunt in æternum, nisi forte quod ait donec, quasi postea gustaturi sint, cum viderint filium hominis venientem in regno suo. Quod omnino credere de sanctis impiissimum est, quia non diffinit tempus, ut postquam transierit illud donec fiat, quod ante non fuerat factum, sed rem, quæ necessaria est, exponit. Simili modo alibi dicitur ad discipulos, *Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxiv, 14). Quasi jam non sit cum illis futurus postquam consummatum fuerit sæculum, ita ut melius esset discipulis hoc tempus quod est ante consummationem sæculi, quam illud futurum, in quo eos cum Christo regnatos dicimus. Idcirco pernecessarium est cognoscere, si nos usque ad finem sæculi non est relicturus, ne nobiscum sit omnibus diebus sæculi, quod multo magis nobiscum erit post finem sæculi, quando plenissime mortalitate exuti, sancti regnabant cum Domino. Et ideo hoc loco, donec, non pro finito ponitur termino, sed pro infinito. Quando qui semel viderit filium hominis venientem in regno suo et in gloria sua, et viderit venientem in regnum ejus, in virtute, jam nequaquam gustabit mortem in æternum. Quod si aliquis quærere voluerit quid sit inter mortem gustare et mortem videre? Quia Scriptura divina in his verbis variare videtur; dicit enim et mortem venire super aliquos, et mortem nonnullos sequi, seu mortem absorbere aliquos. Quærit autem harum Originis differentias, ne forte gravius sit gustare mortem quam videre, et pejus sit sequi eam, quam gustare. Sed et ut veniat super eos quos sequebatur, et comprehendat, nihilominus gravius esse videtur; absorbi vero a morte, illi gravissimum esse videtur. Et ideo, ut supra dixeram, non gustare mortem, de hac temporali morte hoc loco magis dictum esse videtur.

(CAP. XVII.) *Post dies autem sex assumpsit Jesus Petram, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus: et duxit illos super montem excelsum seorsum, et transfiguratus est ante eos.* Quare autem Petrus, et Jacobus, et Joannes, in quibusdam Evangeliorum locis, sequestrantur a cæteris, aut quid privilegii habeant, res in aperto est, si Petri dignitas meritorumque ejus, et firmitas virtutum compensatur; quoniam ipsi sunt qui videbantur columnæ esse, de quibus dixerat, *Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo* (Matth. xvi). Interea quæso, lector, non parum tibi videatur stare cum Jesu; quia nisi prius stabilirentur ut starent firmiter supra petram, nequaquam eum sequi possent, præcedentem et ascendentem super excelsum ascensionis suæ montem, et contemplando introrsus divinam introspicere majestatem. Et ideo licet alii apostoli eadem vigeant in Christo firmitate, isti tamen ob dispensationis gratiam, eliguntur ab eo qui cor inspicit singulorum. Nam hi duo, Jacobus scilicet et Joannes, filii tonitruum dicuntur, quia nati sunt ex magiloquio Dei tonantis, et

A magnifice ad eos coelitus clamantis, *Venite post me* (Marc. i, 17). Idcirco sequuntur eum. Quamvis et Andreæ hæc ipsa dicta videantur, tamen hic soli eliguntur, ut ducantur ad excelsa; non quod Andreas inferior censendus sit, qui et præponitur in catalogo apostolorum illis duobus, sed ob mysterium, ut intelligamus quod hi soli non gustabunt mortem, qui cum Petro firmantur in petra quæ Christus est, et solis datur ut stabiles permaneant. Ipsique sunt filii tonitruum, quia non aliunde perceperunt doctrinam, quam de cælo, ex voce tonantis altissimi Dei. Quibus profecto clamat Jesus, et intonat quotidie, ita dicens, *Qui habet aures audiendi audiat* (Matth. xi, 15). Tres namque tantummodo ideo assumuntur in monte, quia in his regni cælestis ordo, et numerus præfiguratur, quod ex origine trium filiorum Noe colligenda est omnis Ecclesia, et futura ex his omnis electio eorum, qui cum Christo in cælis ascensuri sunt. Quorum firmitas et fortitudo Christus est, quorum doctrina in voce tonitruum de cælo sonuit, et perterruit universos corusco prædicationis in rota, ita ut concussæ sint singulæ partes terrarum, quæ sub tribus describuntur nominibus, ne aut Asia sola credidisse dicatur, verum et Africa simul atque Europa Christi sanguine redempta, de imis ad superna perducitur. Et post sex dies, aut octo sicut Lucas testatur. Quia in hoc loco ubi Matthæus ait post sex dies, Lucas post octo dixisse legitur. Neutrum tamen eorum a vero juxta litteram discrepasse creditur, neque a veritate quisquam dissentit dum sibi ad invicem quasi neuter consentit. Sed sciendum quia Matthæus dierum facta mentione, a toto totum dixit, et Lucas a toto partem expressit; quia in ea die qua dictum est, *Sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem*. Jam pars præcesserat, et in ea die quando eos assumpserat, montemque ascenderat, pars quædam diei restabat. Propterea partes illas quas Matthæus omisit tangere, quasi duarum extremitatem partium, Lucas pro tota die utraque computavit partes, ut octo fierent dies. Ubi tropus consuetæ locutionis intelligitur, qui Græce synecdoche appellatur, quod Latine dici potest, vel a parte totum, vel pars pro toto. Qui profecto tropus in Scripturis sacris quam sæpe invenitur. Et hic uterque evangelistarum eum non absque magno rerum mysterio significatarum posuit. Quoniam cum dixisset Jesus, *Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem*, unus eorum post sex dies dixit, alter vero post octo. Quia unus evangelistarum, primum et novissimum, ut octo fierent, connumeravit, alter vero sex tantum in medio tenens, duos extremos prætermisit; ut finitis sex ætatibus sæculi, claritas Dei, quæ in septima, id est in finem vitæ apparebit, prædicaretur. Lucas vero, qui eos assumptos post dies octo dicit, insinuat, quicumque post Christum ierit, et crucem ejus tulerit, animamque suam propter eum perdiderit, persistens in fide, istæ mortem non gustabit in æternum, donec gloriam octavæ resurrectionis videat, et glorietur cum Domino et

ipse assumptus in monte. Nam qui hic verba Christi audit de cœlo in voce tonitruï sonantia, et firmat gressus suos in petra quæ Christus est, ipse gloriam Christi videbit, quæ octavo die facta est per resurrectionis gratiam. Unde et plerique psalmi, pro octava, scribuntur. Quia is qui propter Dei verbum animam suam perdidit, salvam faciet eam, cum Christus promissa sua in octava resurrectionis suæ die compleverit. Sicut et post sex dies, in quibus mundi opera sunt creata, ut per dies et tempora mundumque intelligamus finire. Quibus expletis resurrectio futura monstrabitur. Et qui fuerint cum his tribus educti de sæculo, ita ut supra mundum ascendant, et hujus sæculi volumina et momentanea vitæ curricula transcendant, velut in sublimi collocati, futuræ resurrectionis claritatem videbunt, et fructum percipient sempiternæ vitæ. Et hæc est evangelistarum varia sententiarum contextio, varia verborum commutatio, et nonnulla factorum interpositio, et quasi quædam, in quibusdam locis, recordatio. Quia varia conficitur vestis **696** Christi in Evangelio, et depingitur cœlesti textura, necnon et multiplices sententiarum intelligentia, atque ornatur quasi gemmarum insignita pretiosissimarum lapidibus, ita ut contexta desuper videatur per totum, quod una sit tunica de vellere Christi, quæ decoratur diversis atque innumeris virtutum et miraculorum floribus. Cujus in specie, quid primum admirari debeas, diligens lector, vix invenies. Et ideo longe, ut supra jam dixi, non syllabæ, non verborum, vel sententiarum ulla compositio in Evangelio, vel dictorum ulla permutatio in transitu legenda est; quia in his nihil vacat a mysterio, sed omnia plena sunt sacramentis. Maxime in hac transformatione, quæ facta est in monte sancto, ubi tres tantum sunt, qui viderent electi discipuli, *Quia in ore duorum vel trium testium, stat omne verbum (Matth. xviii, 16)*. Et duo ex omnibus patriarchis eliguntur, qui cum Domino ab eisdem tribus videantur in testimonium. Quorum uterque numerus et electio personarum, magnum est exhibitionis sacramentum. Tres siquidem, de quibus jam diximus, ob hoc etiam fortassis assumuntur, quia nemo potest resurrectionis videre gloriam, nisi qui integrum mysterium Trinitatis, incorrupta fidei sinceritate servaverit, ex omnibus tribus partibus mundi in hoc collegio fidei aggregatus. Quorum primus, nec immerito Petrus, quoniam ipse prior claves regni cœlorum accepit; deinde est Joannes cui mater Virgo committitur, ob privilegium virginitatis; Jacobus quoque qui primus ex collegio apostolorum solium sacerdotale proprio purpuratus sanguine, et deæthatus in Christo victor ascendit. Pro talibus igitur et hujusmodi causis, quas supra paucis enumeravi, hi tres ad sublimia ducuntur, quoniam et ipsi jam supra mundum erant, ut viderent Christum, non in formâ servi, sed in formâ claritatis Dei, quoniam qui deorsum sunt, non possunt eum videre in formâ Dei, sed in formâ servi. Propterea et ipse unicuique, secundum quod videt

expedire, semetipsum ostendit. Sed post sex expletis diebus die octava, jam supra montem excelsum, et solium elevatum, non nisi in formâ Dei clarificatus apparebit electis. Neque enim simpliciter dictum, quod transfiguratus est, quia *transfiguratus est ante eos*, utique qui ascenderunt cum eo super montem excelsum secreto, et seorsum, ab omni frequentia sæculi ac strepitu terrenæ perturbationis segregati. Quia **697** licet Jesus in valle humilitatis venerit, tamen recte, non nisi supra montem etiam crucifixus conspicitur. Nam et Isaac in figura Christi cum offertur, non nisi in monte oblatum legitur. Idcirco hoc loco quod gessit, et miraculum coram videntibus quod refulsit, ipsa res gesta longe altius quam ipsi viderant, multa designavit, ita ut locus et ipsa transfiguratio altitudinem insinuet Deitatis, ut ibi transformatio fieret, ubi altitudo judicii figuraretur, et contemplatio veritatis appareret. Quæritur tamen ista transformatio qualis sit, utrum pristinam formam amiserit et veritatem corporis, an spiritale corpus fuerit quod apparuit, vel aerium? Quod neutrum horum credo, ut aut pristinam corporis formam seu faciem perdidit, aut aerium corpus vel spiritale ad præsens illud commutaverit. Sed quomodo transformatus sit, Evangelista demonstrat dicens, quia *Resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix*. Non enim ex his verbis aliud prædicatur, quam splendor faciei ejus et candor vestimentorum. Idcirco ubi splendor ostenditur faciei et candor describitur vestium, non substantia denegatur aut tollitur, sed gloria et claritas commendatur, augetur, quæ fulsit ac si de thesauris Dei; ita ut et veritas non subtraheretur corporis, et gloria quæ futura erat in Christo, non ceteretur. Unde liquet quod claritas, quæ foris per vestimenta Christi manavit, ab illa ejus interiore luce processit, quam nullus humani generis corporeus oculus potest intueri, sicut scriptum est, *Deum nemo vidit unquam (I Joan. iv, 12)*. Unde sic temperavit divina majestas hujus visionis formam, ut et mirabilis esset visio qua divinitas prædicaretur in Christo, et humanus eam mortalium ferre possit visus. Sed altera fuit figura in vestibus, altera species in vultu, utraque tamen mirabilis. Ideo, ut qui erat in carne conspicuus, subito appareret coram suis cœlatus. Sed non immerito quæritur, cum de sanctis scriptum noverimus, quod *Tunc justi fulgebunt sicut sol in virtute sua (Matth. xiii, 43)*, in regnum Patris eorum, cur hoc loco facies Christi solis claritati recte comparetur? Nunquid igitur tantam claritatem (quod nefas est credere) in regno Patris habebunt sancti, quantum is qui in se illos justificabit? Quis ergo hoc nisi hæreticus dixerit? Quapropter **698** quia divinum est et mirabile, quod in dispensatione salutis humanæ agitur, idcirco credendum quod non absque magno documento sic ostenditur. Quod mihi videtur inter cætera quatuor ex causis factum fuisse; videlicet, vel quia adhuc mortalis erat, et ipsa carnis mortalitas claritatem divinitatis ejus

uterat, ostendere non sinebat, vel quia ante videntium oculos, ut intueri posset ipsam fulgoris sui magnitudinem, temperabat, ne septemplex lux solis in eo, quam nunc est, appareret. Vel etiam et ideo lux claritatis ejus sic modificata in eo tunc est, ut formam illam tantummodo prætenderet, quam in die iudicii electis et reprobis ostensurum se esse præsciebat. Et ut amplius loquar atque commodius, ipsam figuram membrorum suorum, quali quantaque gloria in futuro ipsi fulgebunt sancti in sua claritate, jam præmonstrabat. Quia qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt (Rom. iv, 17), fecit ea in Christo apparere, quæ nondum erant, ut ex eo certius cognoscerentur ea quæ visa sunt in eo, et futura erant. Sicque transformatus est Dominus in eam gloriam qua venturus est postea in regno suo, quæ est Ecclesia. Et ideo isti tres non gustarunt mortem, donec filium hominis viderunt venientem in regno suo. Quia hoc ipsum ita conspexisse transfiguratum in formam claritatis, jam vidisse eum fuit venientem in regno gloriæ suæ. Ubi transformatio claritatem addidit ex maiestate Divinitatis, sed faciem non subtraxit humanitatis. Ergo ubi splendor faciei ejus et candor vestimentorum ostenditur, ut dixi, nec facies nec vestimentum verum habuisse negatur, sed quorum sit splendor aut candor qui refulsit luce clarius declaratur. Unde quidam volunt astruere in resurrectione iudicii æterni, non nos nuda corpora, quamvis incorruptibilia futura sint, habituros, sed lineamentis vestium circumtecta spiritaliter atque incorruptibiliter contextis. Idcirco vestimenta ejus candida facta fuisse leguntur ut nix. Et ut alius Evangelista dicit, *Qualia fullo super terram non potest facere* (Marc. ix, 2); quia quæ fullo facere potest super terram, corporale est, et tactui subjacet, non spiritale et aereum quod illudat oculis, et tantum in phantasmate conspiciatur, sicut nec illa quæ in futuro erunt tegumenta corporis si forte erunt, non alia quam spiritalia et vera erunt. Porro quod Marcus ait, *Et vestimenta ejus facta sunt splendida, et candida nimis velut nix, qualia fullo super terram, non potest candida facere*, spiritale loci hujus insinuat intelligentiam, seu moralem. Unde quia vestimenta Christi, quibus præclarissimus induitur Jesus, Evangeliorum credo esse documenta, quibus indutus secum ascendentibus in montem excelsum candida fiunt nimis, et splendentia. Sed quia vestimentorum multæ sunt differentiæ candidorum, illa quæ de Christo sunt in Evangelio documenta, quibus se indui dignatus est, fiunt divina contemplantibus, non qualitercunque, sed candida et splendentia sicut lumen. Quod si ita illustrata splendore conspiciatur humanitas Christi in Divinitate sua cum ad altiora mens provehitur, quid putas quanta claritas refulget Divinitatis in humanitate carnis? Unde signanter uterque Evangelistarum ait, quia *Facies ejus sicut sol facta est, vestimenta vero candida sicut nix*; quoniam ipse est sol justitiæ qui illuxit et illuminavit ad justitiam credentes. Sed ta-

lis tantusque non alibi quam in monte excelso conspicitur ab his, qui cum eo meruerint ascendere ad superna, et intelligere quæ divina sunt in Christo et humana. Quoniam utraque natura in eo candida est et præclara. Sed altera pars de cælo splendidior sole cernitur ab his qui ea tantum sapiunt quæ sursum sunt; altera vero candidior nive quæ de terra est, dum cognoscitur ejus gloria et videtur unus idemque Christus unigenitus a Patre, *plenus gratiæ et veritatis* (Joan. 1, 14). Sed omnia in Evangelio vestimentorum ejus quæ de illo et per illum sunt, hunc habent splendorem in facie, hunc et candorem in omni verborum ac sententiarum contextu, quia hæc universa de eo tam candida sunt, tam splendida, *Qualia fullo nullus potest facere super terram*. Fullones ergo istos, ut Origenes dogmatizavit, qui talia non possunt facere vestimenta doctrinarum, salvo altiori intellectu, sapientes sæculi hujus possumus intelligere, qui philosophiæ et omnium liberalium artium habent diligentiam, et student in his quotidie et delectantur, ut sua facundia possint persuadere homines ad suam doctrinam, et inclinare animos singulorum ad sua fallacia, quæ multum jactitant esse præclara, ita ut videantur ea ornare suis dictis, ut possint introducere sæ artis ingenio homines ad turpes eorum intellectus, et ad prava dogmata sua. Hinc conantur suos dealbare sermones, quasi arte fulonica, et candidos eos facere suo eloquio. Sed nullus illorum super terram tale aliquid potuit cudere vel fabricare, quia de terra erant, et ideo terrena solummodo et perpauca sapiebant. At vero Jesus noster benignissimus Salvator et peritissimus magister splendentia vestimenta sua ascendentibus secum supra montem ostendit non quibuscunque, sed dignis et gratissimis. Ostendit enim, licet a fastidientibus et indoctis despiciantur, splendidiora, quam illorum ars fullonica facere potuerit. Quapropter ut sæpe monui, et monere frequenter debeo, nemo Evangelium seu Scripturas divinas desidiose legat, nemo altiora philosophorum judicet eloquia, quorum nusquam vel unquam fuit, qui tale ut dictum est, aliquid facere seu dicere potuerit. Et ut mirabiliora monstrareatur, quæ fiebant in monte:

Ecce, inquit, apparuit illis Moyses et Elias cum eo loquentes. Quicumque ergo intelligit spiritalem esse legem, et per Moysen legem significari, necnon et per Eliam omnium prophetarum vaticinia demonstrari (quæ omnino fidelium nullus dubitat de Christo prænuntiare) hic plenissime cognoscit, quare hi duo tantum cum eo in monte et in gloria apparuerint. Quod satis Lucas evidentius ostendit, cum dicit quod hi duo cum eo visi sint colloquentes in gloria, *Et dicebant excessum ejus quem impleturus erat in Jerusalem*. Ubi ostendit, quod lex et prophetia semper cum Jesu sunt, et cum eo colloquantur; et omnia quæcunque gessit in mundo, vel quæ passurus erat Hierosolymis, cuncta crebris vocibus denuntiant. Et ideo quam bene ut fides confirmaretur apostolo-

rum, et augeatur intelligentia, cum eo hic conspiciuntur in gloria; quorum unus de cælo venisse quo raptus fuerat mystice pertractatur, alter vero ab inferis exsurrexisse. De hoc quippe signo dictum fuerat ad Achaz per Isaiam prophetam, *Pete tibi signum de cælo, aut de profundo inferni* (Isa. vii, 11), quod et Judæos signum supra petiisse legimus. Sed hic congruentius ratio poscebat, ut monstrarentur in quorum hinc inde medio Jesus visus est in gloria: quia lex et prophetia **701** semper eum prædicare non cessant, semperque ac si duo testes cum verbo loquuntur. Neque enim potest esse lex sine verbo, neque propheta vel prophetia, nisi quæ de Dei Filio prophetat. Hinc Petrus ac filii tonitruum corporali in gloria Moysen et Eliam cum Christo loquentes speculantur. Quos etiam et nos, quamvis indigni, quotidie cum eo confabulantes audimus, etiam clarificatos in Evangelio contemplamur; quoniam lex et prophetia in eo completa sunt. Propterea et Jesus solus illis recentibus remansit; quia *Lex et prophetæ usque ad Joannem* (Luc. xvi, 16) fuerunt. Deinde evacuata est gloria vultus eorum, ut solus Jesus Christus, quem prædicarant, de quo omnia quæ futura erant prædixerant, videatur in gloria Dei Patris, et annuntietur in cunctis gentibus ab his qui eos possunt videre cum eo jugiter colloquentes. Quoniam hi duo tantum sunt qui docent de excessu ejus, et de omnibus quæ gessit universa mysteria. Qui licet videantur recessisse, quia jam novi nihil prædicant, tamen adhuc hodie Moyses docet nos de eo, et de iho Elias, id est prophetia loquitur. Hodie namque Moysen in majori gloria quam filii Israel, glorificatum cum Christo in monte conspicimus, non revelato vultu, sed revelata facie jam eum veneramur. Neque Moysen aut Eliam sine Christo invenimus, neque Christus sine his duobus testibus prædicatur. Quoniam etsi hi duo tantum Domino jejuniis quadraginta dierum junguntur, Dominus tamen solus est, qui sine alterius suffragio jejunasse legitur, quamvis uterque eorum in eremo jejunaverit. Quibus profecto iudiciis declaratur, quod lex et prophetia solum, quæ Christus adimplevit, dictis ac factis nuntiaverunt. Alioquin ubicunque sine Christo aliquis eorum videtur, ingloriosus utique probatur; quoniam qui Moysen solum, aut Eliam videt, Dei verbum quod factum est ad prophetam illum, vel illum, simul cum illis videre non potest; et ubicunque Dei Verbum non est, vere prophetia talis aut lex a vero vacua est; quia Christus, Verbum Patris, vere veritas est.

! *Respondens autem Petrus dixit ad Jesum: Domine, bonum est nobis hic esse. Si vis, 702 faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum.* O profunda humanæ ignorantiae cæcitas, quæ tanta involvitur caligine obscuritatis, ita ut vix aut nunquam possit surgere, ut videat lumen claritatis Dei! Ecce beatus Petrus quantis eruditur documentis, quantis attollitur præconiis, sed mox

(quamvis ex affectu Christi amoris) considerandum, ut ita fatear, quam fatue loquitur, quantisque implicatur erroribus. Quia cum Deus in carne venit, *Tabernaculum Dei factum est cum hominibus* (Apoc. xxi, 3). Non tria siquidem, sed unum; quia licet Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, tres sint personæ, unum tamen est eorum tabernaculum lucidum et præclarum; similiter, etsi tres visi sunt in gloria, Christus videlicet, Moyses et Elias, non nisi eos una nubes obumbrat, unumque ut protegat obvolvit et obumbrat tabernaculum. Quod tabernaculum, quia ipse est, nubes lucida sine peccato seipsum, et qui cum eo sunt, defendit ab omni æstu, et illuminat. Hoc quippe est proprium tabernaculi, ut aliquos obumbret sub se. Unde nubes lucida in qua erat Spiritus sanctus, obumbravit eos qui cum Christo unum erant in Evangelio, et tres istos, qui deorsum erant, ut unum fierent, non omisit. Omnibus tamen diviniorem et splendidiorem repausationis et requiei exemplo suo per nubem demonstravit æternæ quietis requiem, quæ protegeret eos simul et illuminaret omnes. Dum hæc aguntur, ecce Petrus in hac assertione trium tabernaculorum quatuor incurrit et eo amplius errores, quorum primus est dum fieri decrevit tria tabernacula, de quibus mox essent migraturi; quia *non in manufactis habitat Deus* (Act. xvii, 24), neque sub foliorum schematibus, cum unum tabernaculum Evangelium, in quo lex et prophetia cunctantur et complentur. Alius error est, quod servos cum Domino coæquat. Tertius, quantum datur intelligi, quia non putavit jam iudicii diem imminere, non interveniente morte, et ideo dicit: *Domine, bonum est nobis hic esse.* Et hoc ipsum, ut dixi, mendacium est; quia si sic bonum esset, utique in eo permansissent loco, nec tamen aliis subvenisset, non dico **703** generi humano, sed nec ipsis coapostolis, qui cum eo ad eundem locum non ascenderant. Nec enim de his aliquid cogitare videtur Petrus, in quibus charitas quam maxime commendabatur. Adhuc ex hoc error quartus commendatur, dum putat tabernacula fieri in regno Dei manufacta, ubi nec calor nec frigus, nec pluvia nec æstus, utique nec ulla inquietudo erit. Unde quamvis beatus apostolus Petrus, tanto claritatis lumine, tantaque circumvallatus gloria, et illectus dulcedine nimæ suavitatis, nullus negare potest eum errasse, etsi nesciens loquebatur. Quapropter quæso, beate Petre, humillimus, si ideo in monte assumptus es cum Christo, ut fixis tabernaculis Dominum possideas solus cum paucis. Quod si tibi hoc placet, cur coæquas servos cum Domino? Quid igitur de te aut de tuis cogitas coapostolis? An forte binos per singula vis sociare tabernacula? Fortassis ergo tanta videtur tibi hæc gloria, ut placeat tibi, ut illi sint Domini, vos in singulis tabernaculis, quos fabricare disponis, magis ut sitis dominorum servi. Neque cogitas quod Moyses et Elias nunquam et nusquam velint esse sine Deo Domino. Sed jam, quia ita intendis, quis vestrum erit Do-

mini servus, quive Moysi, vel quis vestrum Eliæ? **A** Tolerabilius ergo esset, si dixisses unum tabernaculum Domino fieri debere, cum quo quinque simul esse potuissetis. Nunc autem, ut cum venia loquar, videris mihi errare, quod et evangelista testatur, te nescisse quid diceres. Quapropter cum omni intentione mentis cogitandum per omnia quæ gesta dictave sunt coram apostolis, quam difficile pervenerint ad firmitatem fidei ac soliditatem doctrinæ, ita ut ante adventum sancti Spiritus parum virtutis habuerint. Hinc igitur est quod beatus Petrus tantis movetur impulsibus, quamvis de amore Christi, et fidei magnificentia, videamus venire, error tamen in causa est quod tria se repromittit facere tabernacula, unum scilicet, ac si privatim, Jesu, alterum Moysi, et alium Eliæ, quasi non eos caperet unum tabernaculum, neque in uno simul omnes consistere possent. Et hoc, ut Origenes vult, instinctu diaboli malitiose fiebat, dum operabatur per eum, qui nesciebat sacramenta Dei, **704** neque quid loqueretur, volens non esse simul Jesum et Moysen atque Eliam, sed separatim eos ab invicem trium tabernaculorum obtentu, quod fieri non poterat. Nam si in unum sint Christus et lex ac prophetæ, tunc Christus vere Dei Filius comprobatur, sicque lex et prophetæ vera prophetasse inveniuntur. Quoniam lex et prophetæ testimonium dederunt de Christo, prædicentes ea quæ futura erant in Christo, et Christus testimonium legi et prophetis quod vera prophetaverint, dum prophetiam illorum ipsis rebus adimplevit. Neuter eorum sine altero vera dixisse probatur, continuo si ab invicem, quod non potest fieri, separentur; quod forte fieri cupiebat, ut præfatus doctor sensit, mala suggestionem inimici, Petro dicente: *Faciamus hic tria tabernacula; nesciens (evangelista teste) quid loquebatur.* Tamen remedium est erroris, quod benignissimi Magistri, priusquam incipiat facere quod erroris est, devote requiritur voluntas. Sed falsum negari non potest, quod bonum Petrus esse testatur: *Domine, bonum est nobis, inquit, hic esse.* Quod si bonum fuisset illic eos esse, mansissent utique ibi, nec omisissent facere quod erat bonum. Sed quia non erat de veritate, ideo falsitas fuisse non negatur, sicut et illud quod ait: *Propitius tibi esto, Domine, non erit tibi hoc (Matth. xvi, 22).* Verumtamen quia secundum **D** propositum hic Petrus jam a Domino beatus et sanctus erat vocatus, et filius gratiæ Dei, quid est quod oberrat? Ideo credere debemus et confiteri, quia omnia illi, juxta apostolum Paulum, *cooperantur in bonum (Rom. viii, 28)*, etiam etsi ab adversario stimulabatur in aliquo; quoniam proximum indulgentiæ est, quod de excessu venit pii amoris. Nam et ipse, ut Lucas ait (*Luc. ix, 39*), somnum patiebatur, et qui cum eo erant reliqui *gravati* dicuntur non somno siquidem carnis, sed somno mentis. Unde sicut in hoc dicto ignorantiam Petri non approbamus, sic præcipuum amorem illius erga Dominum veneremur, et fervorem

PATROL. CXX.

fidei, quem sæpissime apertis indicibus idem validissimus dilectionis suæ executor, intus celare non valebat, sed flagrabat foris ardor quem intus gerebat. Inde est quod supra interrogati discipuli quem eum esse dicerent, ipse primus pro **705** omnibus respondit: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* Inde, quod eum non vult pati, sed redarguit dicens: *Propitius esto tibi, Domine, non erit tibi hoc (Matth. xvi, 22).* Unde, quod imminente hora passionis suæ, dum ipse diceret: *Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte.* Cum alii turbarentur, intrepidus iste respondit: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor (Matth. xxvi, 31-35).* Et iterum: *Domine, paratus sum tecum, et in carcerem, et in mortem ire (Luc. xxii, 33).* Rursusque: *Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo (Matth. xxvi, 35).* Inde, quod gladium educit, et auriculam servi Malchi abscidit. Hæc omnia et alia quamplura de fervore fidei et ardore pii amoris in Christo, veniebant, quamvis dispensative satis tentationibus exerceretur, quem, ut credimus, licet eis crederet, omnia illico operabantur in bonum, qui futurus erat pastor Ecclesiæ; ut ex suis infirmitatibus disceret non solum humiliari, verum etiam et alios tolerare. Tamen pium est cogitare, si visa Domini vultus claritate, vult deinceps in monte manere, et nec ad momentum descendere, respuit gloriam mundi et totum quod in mundo blanditur, sola ei claritas, quæ de Christi facie resplenduit, placet quid putare possumus quomodo placeret ei, si talem tunc posset intueri per corpus mortale, qualem nunc cernit exutus jam mortalitate! Ut vere fatear nemo qui edicere possit, quantum ei placeret ultra quam mens concipere posset. Verum etiam adeo non est Petrus arguendus, quia recesserat a se, quasi jam gratia resurrectionis futuræ illectus, si ait inter mystica admirationis sacramenta, *Domine, bonum est nos hic esse.* Cupiebat etenim beatus apostolus Paulus eodem ardore fidei *dissolvi et esse cum Christo (Philip. i, 23).* Fortassis ergo et iste quia prægravatus somno fuerat, ideo putabat quod resurrectionis speciem solutus carne, per exstasin jam videret. Quam sane gloriam bonam esse, nec laudasse sufficit, sed etiam devotione præstantior impiger operarius occurrit, et pollicetur communis obsequii ministerium. Qui quamvis nesciret quid diceret, offerebat tamen servitutis officium, quo non inconsulta petulantia, sed præmatura devotio fructum exhibebat, accumulare sibi cupiens mercedem laboris. Nam quod ignorabat **706** quid diceret, conditionis fuit humanæ; quod vero promittebat, devotionis obsequium. Et ideo Petrus a Domino non reprehenditur, quia et si displicuit ignorasse quid diceret, placuit tamen tanta devotio Deo. Et ideo inter hæc verba facta est nubes, quæ ipsas teget lucidissima, et eos obumbraret, ut sciret Petrus, quia non necesse erat tria tabernacula fieri, cum eos videret nube cælesti oblectos, et quasi sub uno tabernaculo cooperiri. Unde consequenter ait evangelista:

19

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Nec dubium quin ipsa est illa nubes, quæ susceptum eum ab oculis omnium apostolorum, quando elevatus est in cœlum (Act. 1, 9). Sed et in Veteri Testamento coram filiis Israel, columnam nubis, per diem: et columnam ignis, per noctem, præcessisse legimus (Exod. xiii, 21), sed quod lucidâ esset aliqua eorum, non habemus. Quinimo ante adventum Mediatoris (ut scriptum est) *Tenebrosa aqua in nivis aeris fuit* (Psal. xvii, 12), hoc est, verborum scientia in lege atque prophetis occulta et obscura, quamvis multi quærant, ipsa nubes utrum corporea fuerit an non? Sed restat tamen intelligere, quidquid fuerit quod magnum sacramentum fuit. Quia Novi Testamenti doctrina, non jam in nube tenebrosa obtegatur, sed per nubem lucidam tonans paterna voce perspicue auditur. Ipsa siquidem nubes non ignea, non tenebrosa, sed lucida fuisse prædicatur. Quia non in igne terroris nunc venit, non in caligine cæcitatibus, sed in lumine veritatis illustratus a patriarchis Christus, et a prophetis lumine claritatis illuminatus. Et notandum quod nubes lucida Moysen et Eliam tenet et obumbrat. Quomodo lucida est si obumbrat? Nam et *virtus Altissimi* obumbrat Mariam (Luc. 1, 35). Ideo intelligendum hæc nubes aliquid quod illuminat et lucet ad aliquid quod obumbrat. Aufert igitur Moysen et Eliam, et occultat; et cum eos teneat et occultet, non tamen jam Moyses et Elias de nube sonant in qua latent, sed solus Pater per nubem loquitur, solaque nubes lucida paternam vocem exprimit. Sicque nimirum Novi Testamenti gratia legem et prophetiam obumbrat et conservat, an tenet, occultat, et obumbrat in littera. Conservat **707** autem in spiritu, occultat in ænigmatibus et figuris, tenet in mysteriis. Sicque fit, ut quidquid lex et prophetia loquitur, quanquam spiritaliter observandum retineatur, non jam per Vetus Testamentum, sed per Novum audiatur, sicut per nubem lucidam solummodo Deus Pater loqui videtur. Jam deinceps Moyses tacet, Elias silet, et per solam nubem paterna vox sonat et auditur:

Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Hic est, ac si dicat qui naturaliter meus est Filius, et hic est qui mihi a natura dilectus est. Ergo, hic, non adverbium loci, sed pronomen personam demonstrantis est, eo quod præter hunc nullus alius propius est. Et ecce ablata est cura figendorum tabernaculorum, quia recessit Moyses, recessit et Elias, qui servi erant et non domini. Recesserunt ergo, ne forte dubium esset, Pater de quo illorum diceret. Nunc autem, quia solus remansit, certum quia et lex et prophetia ad eum transit, et vox Patris, non de alio ad discipulos quam de ipso fuit. Ac si diceret vox divina, hic solus qui remansit est Dominus. Hic solus, quem estis secuti, dilectus et unicus est Filius. In hoc solo et non in Moyse vel Elia, mihi

A bene complacui. Et ideo præ omnibus et ante omnes ipsum audite.

Et audientes discipuli ceciderunt in facies suas super terram, et timuerunt valde. Vox igitur illa quæ aures discipulorum percussit, sive per semetipsum, sive per angelicam creaturam, elementum, quæ lucida refulsit, Dominus commoverit, tamen per nubem sonuit. Quia vero de nube processit vox quæ discipulos ita in terram prostravit, in modum tonitruum facta fuit, sicut tunc quando imminente passione idem Filius ad Patrem dixit: *Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora; sed propterea veni in hanc horam. Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo: Et clarificavi, et iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat et audiebat, dicebat tonitruum factum esse* (Joan. xii, 27, 28, 29). Sed quid est, quod ibi tonitruum audiens turba, non cadit? Hic autem audita voce discipuli, in faciem cadunt? Nisi quia ibi superbia tumet, hic autem humilitas pavet. Nec tamen sine causa mens pavet, quæ primum tanti pavoris per gratiam jam habet, quam accepit. Multa siquidem occurrunt, cur discipuli super terram in faciem corruerint. Primum, quia non poterant sustinere gloriam tantæ vocis de nube, neque **708** claritatem ipsius nubis, qua obumbrabantur, Christus videlicet, Moyses, et Elias, quibus jam cum Christo unum erat tabernaculum, et non tria, quæ Petrus obtulit ut fabricarentur. Erat enim splendor vultus ejus qui fulgebat ut sol, et claritas vestimentorum, in quibus delectabatur Petrus admiratus. Sed inter hæc omnia, virtutem vocis non ferentes, ex eo et vocem a Patre per nubem delapsam, ferre non poterant, idcirco ac si supplicantis affectu, timore percussi, cadentes ruunt in faciem suam. Valde enim perterriti erant spectaculi novitate, et testimonio vocis paternæ. De quo sane testimonio, quia supra jam me satis dixisse recolo, id ipsum reindicare distuli. Nisi quod quidam quærunt, utrum de nube hæc vox ad Moysen et Eliam facta sit, qui desiderabant Filium Dei in carne videre et audire, ut viderent et audirent jam completa quæ de illo ipsi crederant, et prædixerant quæ de illo esse futura. Aut discipulos, quod magis congruit, Pater docebat de Filio, quod ejus proprius esset Filius, quem secuti fuerant, et quem jam transfiguratum cernebant in gloria, ut deinceps de illo jam nihil ulterius dubitarent. Unde et ipsa vox, quia talis tantaque fuit, ut eam ferre non possent, audientes ipsum esse Filium Dei Patris, qui visus est Moysi, et ei dixerat: *Non videbit homo faciem meam, et vivet* (Exod. xxxiii, 20). Fortassis ergo videntes faciem Filii Dei factam sicut sol refulgentem, et audientes testimonium Dei Patris de ipso, non potuerunt non timere. Et ideo humiliantur mox sub manu Dei, quod et ipsum Moysen, necnon et Abraham patriarcham, fecisse legimus. Tunc benignus Magister.

Accessit et tetigit eos, dixitque eis: Surgite et nolite timere. Ac si aperte diceret: Timendum erat si Moysen

audiendam vox clamaret, aut Eliam imitandum tantum, quia nec ipsi sine me utique placent. Porro quod accedit post tantam gloriam clementia est, quod tangit, potentia reformantis : ut ea manu recrearentur ad fidem, qua creati erant ad vitam. Jubeat ergo ut exsurgant a somno, et pellit jubendo timorem. Tangit vero ut debilia membra restituat capitati, et quos manu sanat, sanat et imperio. *Nolite timere*, inquit, quia quos tam vehemens timor possidet, doctrinam recipere sanam non possunt, ideo prius timorem pellit, et sic eos ad seipsum erigit et elevat, **700** ut non alium requirant neque intendant, sed quem Pater signavit, atque unum et singularem demonstrat. Unde et illi : *Elevantes oculos, neminem alium viderunt nisi solum Jesum*, quia in ipso sunt omnia. In ipso quidem Pater et Filius, in ipso et Spiritus sanctus, in ipso Moyses et Elias, etiam cum recedunt, in ipso et ipsi discipuli. Propterea non opus est nisi unum tabernaculum fieri; quoniam cum ipse solus habetur, omnia possidentur. Sed non ante Jesus solus in monte monstratur, quam nubes clara eum obtexit, et de nube, in qua Spiritus sanctus erat vox Patris sonuit : *Hic est Filius meus*, etc. Tunc siquidem nube desuper clarescente, cum vox Patris intonuit per nubem, inventus est Jesus solus. Et cum tres essent, ut dixi, unus est factus. Tres siquidem in principio videntur, et unus in fine est solus Jesus Christus, qui omnia quæ perfecta sunt, unum facit. Nam et in eo regno, quod præfiguratur, Christus Deus omnia in omnibus erit unus, quando simul omnes in eo judicio quod futurum est tunc timebunt. Interea, quia et nobis bonum fuit cum Jesu diu demorari in monte, de his quæ conspeximus pauca sunt, etiam et ipsa incomptis verbis quæ detulimus. Idecirco nulli onera videantur ista, quoniam altiora sunt, dicere quæ omisimus; certe aut ipsi penetrare non potuimus.

Unde descendentes illis de monte, præcepit eis benignissimus Salvator, dicens : *Visionem quam vidistis nemini dixeritis, donec Filius hominis a mortuis resurgat*. Hoc ergo fidei præmium reservare voluit in futurum, ut honor redderetur apostolis omnibus, apud quos non levis præceptorum auctoritas monstraretur suo in tempore. Quoniam futuri regni forma, et gloria triumphantis, demonstrata fuerat in monte sancto; nullo pacto congruebat, priusquam victoria expleta esset, ut prædicaretur per apostolos, ne et incredibile videretur præ rei magnitudine, et post tantam gloriam apud rudes animos crux sequens scandalum generaret. Ac per hoc quidquid supra exposuimus, de eo quod ait ut nulli dicerent, quod ipse esset Christus, hic totum intelligendum est, ne non suo in tempore prædicaretur crux passionis, et gloria simul triumphantis. Tunc ergo ad hæc interrogaverunt eum discipuli dicentes :

Quid ergo Scribæ dicunt quod Eliam oporteat primum venire? Jam itaque apostoli in se reversi, conferunt quod viderant, **710** et interrogant quod

A audiverant. Audierant enim juxta Malachiam prophetam a Pharisæis traditum, quod Elias venturus esset ante adventum Salvatoris, ut restitueret corda patrum in filios, et omnia in antiquum statum (*Malach. iv. 5*). Ipsi vero discipuli æstimantes transformationem gloriæ, quam viderant in monte, hanc esse illius adventus consummationem, interrogant : ac si dicerent, si jam venisti in gloriam, quomodo præcursor tuus Elias, qui modo visus est, et recessit, prius non venit? Quid ergo Scribæ dicunt? Hæc ideo interrogant, quia visio quæ facta fuerat in monte, in qua etiam Elias est visus, videbatur eis non convenire cum traditione Scribarum; quia non ante Christum videbatur Elias venisse, sed cum Christo. Ideoque falsam æstimabant traditionem Scribarum, quia Christus manifeste venerat, antequam Elias in hoc monte appareret. Quibus quam prudenter responderit consideremus, non reprobans quæ a Scribis tradita fuerant de Elia, sed alium Eliæ adventum ante se indicabat jam factum, quem ignorabant Scribæ et Pharisæi. Et notandum quod dicunt, quia nisi prius venerit Elias secundum Scripturas, Salvatoris adventus esse non poterit secundus.

At ille respondens ait, Elias quidem venturus est, in secundo meo adventu juxta corporis veritatem. Nunc jam in primo venit per Joannem cum spiritu et virtute : quia Joannes in spiritu vere Elias fuit. Sed non cognoverunt eum et fecerunt ei quæcunque voluerunt. Hoc est spreverunt, afflixerunt carcere, et decollaverunt eum. Sic, inquit, et Filius hominis passurus est ab eis. Ex qua sententia utique insinuat, quod sicut Joannes voce præcurrit et verbo, ut Verbum Christum nuntiaret in mundo : ita passionem prænuntians, præcurrit injuriarum ac vexationis exemplo. Unde ait : *Et fecerunt in eum quæcunque voluerunt*, quia et sic facturi erant in Christum. De quo facto, nec immerito quaeritur a quibus factum sit quod ait, et fecerunt in eum quæcunque voluerunt? Cum supra de Scribis facta sit mentio, et non de Herode vel Herodiade qui eum interfecerunt. Similiter et si de istis qui Joannem interfecerunt recte dixisse Christum accipimus, quomodo intelligemus, quod rursus ipsi Christum interfecerint? Dicit enim ita de Joanne : *Et fecerunt in eum quæcunque voluerunt*. Ac deinde : *Sic et Filius hominis passurus est ab eis*. Ubi **711** non personam discernit qui eos occiderit, sed una simul generatio persequentium sanctos colligitur. Alias autem nec Herodes Christum occidit, nec Scribæ et Pharisæi Joannem. Sed tamen hinc inde colligitur, quia fecerunt et isti in Christo et illi in Joanne, quæ voluerunt. Ac per hoc et isti qui in Joanne aliquid egerunt, et illi qui in Christo, unum corpus fuerunt, unaque progenies, et unius capitis membra. Unde patet quod isti et illi conscii sibi fuerunt, et complices in malum, ita ut indifferenter de his aut de illis loquitur Scriptura, quod aut in Joanne fecerint quæcunque voluerint, et Filius hominis passurus est ab

eis, id est ab eisdem persecutoribus justitiæ, a quibus passus est et Joannes. Quanquam vere dicere possimus, quod et in Joannis nece Pharisæorum factio consenserit, et in occisione Domini Herodes suam evidentissime junxerit voluntatem, qui illum atque despectum remisit ad Pilatum, ut crucifigerent eum.

Et cum descendisset Jesus de monte ad turbas, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum dicens: Domine miserere filio meo, quia lunaticus est et male patitur. Quod ergo magna sint opera Domini, siquidem nobis tacentibus, ipsa per se clamant. Et propheta testatur quia sunt magna et fortia, *Exquisita in omnes voluntates ejus (Psal. cx, 2)*, et præparata. Idcirco ut sæpe dico, non ex eventu rerum proveniunt, sed ex providentia Dei et dispensatione salutis humanæ. Hinc ergo est quod longe jam supra ubi Jesus de monte descendit, cum docuisset discipulos suos octo beatitudines, occurrit ei primum leprosus, ut viso miraculo, corda discipulorum firmarentur ad fidem; sic et in hoc loco, quia turbæ et nonnulli discipulorum in montem cum Jesu non poterant ascendere, propterea ob dispensationem salutis humanæ descendit ad eos, quasi de monte excelso Divinitatis suæ, ubi se coram perfectioribus transformavit in gloriam suam. Et continuo: *Accessit ad eum homo genibus provolutus, rogans pro filio suo, qui pessimo vexabatur dæmonio.* Qui non accessisset ad eum, nisi cum discipulis suis ipse primum venisset ad turbam quæ deorsum multis patiebatur dæmonum vexationibus. Ex quo loco considerandum quod omnes a Christo curationes et sanitates morborum, et omnia infirmitatum genera in mysterio altius considerata docent animarum profundiora sacramenta, et curationum genera. **712** Idcirco qui possunt audire diligentius, vel intelligere, subtilius pertractanda sunt coram eis, ut ipsæ virtutes curationum corporum et animarum ad alterutrum comparatæ ac discussæ, multa eisdem conferant dogmata sanitatum, et demonstrent differentias morum ac qualitates infirmitatum. Quoniam longe aliud fuit illud ubi leprosus occurrit, et deprecatur pro sua salute, aliud istud, quanquam vicinum ei esse videatur, ubi homo provolutus genibus, non pro se, sed pro filio deprecatur lunatico. Quoniam alii sunt qui patiuntur, ac credunt, et rogant pro se: alii qui patiuntur, sed alii pro eis deprecantur, ut centurio pro servo, regulus pro filio, archisynagogus et Chananæa pro filiabus. Inter omnes venit quæ sanguinis fluxum patiebatur, nec pro ea aliqui, sed ipsa pro se, nec rogans voce, nec dicens, sed tantum cogitans: *Tetigit fimbriam vestimenti ejus (Matth. ix, 20)*, et sanata est. Quarum omnium infirmitatum et curationum ista est ratio, ut omnes languores et infirmitates in populo, quas sanavit benignissimus Salvator, referantur ad infirmitates animarum secundum differentias passionum. Sed quoniam nunc non de omnibus infirmitatum et curationum generibus sermo mihi est, sed

de proposita oblato viri sanitate, quid inde sentire oporteat, videamus. Nam lunaticus iste multis involvitur passionibus. Primum, quod pessime quam sæpe suis vexatur infirmitatibus, deinde ab ipso dæmonio, quia perpessus male affigitur et torquetur, ita ut arefactus in ignem se projiceret, et in aquas, seu quod deterius est, etiam ut ab ipsis apostolis nec curari posset. Ut reor, nec immerito, quoniam ipsi apostoli, cum turbis et cum ipso lunatico deorsum remanserant. Inter quas moras dum Dominus in monte perdurat, et operatur obstupenda nimium et admiranda virtutum sacramenta, discipuli remoti ab eo, in fide languescunt, et inde curationem fides eorum secundum promissa pii magistri non operatur. Unde increpat eos durissime una cum

eisdem cum quibus interdum conversati fuerant. *Generatio, inquit, incredula et perversa, quousque ero vobiscum, quousque vos patiar?* Ubi ostendit, absente se quod antiquæ infidelitatis consuetudo eos subreperat. Ex quo dicto insinuat, quod nihil virtutis afferre potest discipulatus Christi, qui obtentus sui tempore, a fide, tanquam Domino absente, recesserit. **713** Si quis autem defendere voluerit, quod apostoli jam perfecti fuerint in fide, et nihil infidelitatis fuerit quod homo ab eis curari non potuit, multis se involvet quæstionibus, et convictus Christi auctoritate, cessabit astruere quod confirmare non potest. Unde pater cum obtulisset eum, volens benignissimum Jesum provocare ad clementiam:

Obtuli, inquit, eum discipulis tuis, et non poterunt curare eum. Quorum nulla potentia alia erat, quam fides quæ in Christo est. Sed obtuli eum, et ipsi non poterunt curare eum. Forte ut sola omnipotentia Christi prædicaretur, et apostolorum commendaretur infirmitas. Qua sane infirmitate detenti, ut supra dictum est, ad altiora cum Domino ascendere adhuc non meruerunt, quinimo deorsum residentes cum turbis, infirmantur in fide. Verumtamen non adeo ut filii Israel, demorante Moysi in monte, infirmati sunt, quia mox recreantur auditu, cæteris narrantibus quæ viderant, recreantur etiam et miraculo. Insuper increpantur cum patre pueri et cum turbis quasi increduli, quia necdum illis tanta fides erat qua possit illud ejici. Et ideo illis mirantibus, quibus olim potestas fuerat attributa, infirmos curare, mundare leprosos, dæmonia effugare, etiam et mortuos suscitare, quid esset quod hunc curare minime potuissent? Quibus Dominus manifeste, *Propter incredulitatem, inquit, vestram.* Quapropter valde semper est imploranda fides, quia perrara est. Quod si apostolis dicitur: *O generatio incredula, quid de nobis dicturus est, qui velut lunaticus ille, nunc sani in fide videmur, nunc infirmi, qui ad tempus credimus, et in tempore tentationis arescimus proclivi ad peccandum, ita ut, aut in ignem concupiscentiarum præcipitamus, quia omnes adulterantes velut clibanus ardens corda eorum: aut fluctibus mergimur maris, ubi rex omnium eorum qui sunt in aquis, draco cubat, et dejicit a libertate animæ, in*

profundum maris, id est in malam et pessimam hujus A vitæ consuetudinem, ita ut cooperiantur vitiorum fluctibus. De talibus ergo Sapia dicit, dum constantiam Justorum commendare videtur: *Sapiens sicut sol permanet, insipiens autem sicut luna mutatur (Eccli. xxvii, 12)*. Est quidem videre in talibus impetus quosdam quasi habeant opera justorum, ita ut subripere possint ab hominibus laudes qui nesciunt occultam conscientiam cordis **714** eorum. Quod si post modicum eos inspexeris, videbis hujuscemodi homines minui ac deficere sicut lunam a lumine justitiæ, et tenebris vitiorum obscurari. Tamen omnino cum videris, quid aliud eum quam lunaticum vocabis? Non quid ex vitio lunæ descendat, ut quispiam ad insaniam peccati corruat; sed quia sicut luna obscuratur, et in suis devolvitur delictorum B menstruis. Et notandum quod evangelista eum etiam juxta patris vocem et æstimationem vulgi lunaticum vocat. Non quod a luna aliquid pateretur molestiæ, qui spiritu vexabatur immundo, sed quia callidus hostis sic suis operabatur ludibriis in homine, juxta lunarem cursum, ut ab ea pati æstimaretur a populo, quatenus per hoc Dei creatura, quæ bona creata est, atque hominibus perutilis et necessaria, infirmaretur, ejusque infamiam ad Creatoris injuriam retorquerent. Agit enim hoc arte sua diabolus, ut in nullo fides servetur. Unde de talibus loquuntur medici quodcumque volunt, qui nec eos immundum habere spiritum arbitrantur, sed corporalem aliquam passionem, propter humorem cerebri in lunæ cursu vitiatum, quia et luna humidam habet C naturam. Nos tamen, quia Evangelio credimus, dicimus hanc passionem in hominibus immundum spiritum operari. Et ideo sic requirendi sunt medici a talibus, ut non negligatur Deus, a quo et per quem omnis medela est; ne forte aliquis dum Dei creaturam culpabilem æstimat, aliquid contra Deum sentire videatur, quo magis offendat. Ecce in hoc miraculo tres simul culpantur personæ, pater quod obtulit filium, et latenter accusat apostolos, et ipsi apostoli, quorum incredulitas denotatur, ad ultimum ipse filius lunaticus, qui vexabatur dæmonio. Omnes tamen, licet diversi sint fide, uno Christi correptionis elogio denotantur. *O generatio, inquit, incredula et perversa, quousque ero vobiscum, quousque vos patiar?* Sed non uno modo increpantur omnes; quia etsi apostoli adhuc increduli erant, ut Magister eis veritatis denuntiaret, non tamen perversos fuisse, quos semel sibi sanctificaverat, æstimandum. Denique in uno eodemque corpore diversa sunt membra, ideoque Christus sic loquitur, ut omnes videant quod unicuique congruat. Quoniam etsi apostoli ab incredulitate necdum purgati erant, ut ex toto divino illustrarentur lumine, longe tamen ab his tenebris erant, in quibus lunaticus **715** ille vexabatur; etsi necdum illustrati erant a lumine solis, ex toto jam non erant in tenebris qui sequebantur solem justitiæ. Sed quia deorsum remanserunt, fervor luminis et calor forte minor erat. Idcirco adhuc cum quibus fuerant, a

quibus necdum expliciti erant, simul cum eis increpat ut purgentur. Cæterum et hi qui cum patre censentur, et qui cum lunatico connumerantur, merito una generatio, non solum incredula, verum etiam perversa increpatur. Quibus profecto plangentis affectu dicitur: *Quousque ero vobiscum, quousque vos patiar?* Non quod tædio superior sit mitissimus Dominus, et mansuetissimus agnus, qui non aperuit coram tondente se os suum (*Act. viii, 32*), neque in verba furoris erupit, sed quod in similitudinem medici, si ægotum videat contra sua præcepta gerere, dicat: *Quousque accedam ad domum tuam, quousque artis perdam industriam, dum me aliud jubente, et te aliud perpetrante semper ægotaris?* Cœperat enim longe jam diu pati ab eis, cum quibus semper erat affectu pietatis; idcirco non homini irascebatur, sed vitio. Ita ut per hunc unum hominem non solum apostoli et pater culparentur, qui vitio adhuc premebantur incredulitatis, verum etiam omnes Judæos tangit, et infideles, cum quibus laborat Verbum Dei impræsentiarum. Sed ipsi non festinant recipere sanitatem. Ac per hoc in uno isto lunatico magnum et evidens ostensum est Christi sacramentum, sicut et in leproso illo, quando de monte descendit, nisi quod ille sua sponte venit, hic autem nec venit, nec venire curavit, quoniam male a dæmonio premebatur; sed nec ipsi qui curandi acceperant potestatem, nec pater qui pro illo deprecabatur, immunes sunt a culpa, quamvis impossibilitas curandi non semper imbecillitatem curantium, sed ad eorum qui curandi sunt fidem referatur, dicente Domino: *Fiat tibi secundum fidem tuam (Matth. xix, 19)*. Verumtamen non omnis hæc increpatio, ut dixi, ad apostolos est referenda, quia illi etsi adhuc erant increduli, non tamen perversi. Lunaticus vero et Judei, quorum tenet formam, utique simul increduli et perversi erant; quoniam ex perversitate in eis malitia est introducta, ita ut extra naturam male paterentur a dæmonibus. Ubi et perversitas totius humani generis increpatur, quibus quasi gravatus eorum malitia et conversatione cum eis, dicit: *Usquequo ero vobiscum? usquequo vos patiar?* **716** Culpatur enim genus in specie, cum una generatio simul, propter perfidiam, omne humanum genus (nisi renascatur jugiter ad fidem) esse dicitur; quia post perceptam D fidei notitiam, multi, ut præmissum est, in fide, quæ per dilectionem operatur, tepescunt. Idcirco nec immerito lunatici vocantur donec firmi et stabiles fiant. Sed nisi Dominus de monte descendisset, et nos primum quesisset in terris, nemo ad eum venisset, nemo nos curasset, nemo sanus fieret; ac per hoc inter leprosum, quando de monte descendit, expositis vite documentis, et hunc lunaticum differentia peccatorum monstratur; sed una esse curatio a solo Deo ostenditur. Qui ideo venit, ideo pati voluit, sed quousque? non enim in longum tempus, ex eo loco, ut pateretur, differebatur passio Christi, licet longe jam retro cœperit, et adhuc hodie in membris suis compleatur. Quam sane passionem tunc in semetipso

jam per patientiam sustinebat, ut esset passio ante passionem, sicut et post passionem in membris ejus, donec quousque finiatur, adimplebitur. His ita dictis, ait benignissimus Salvator: *Afferre huc illum ad me.* Ubi ejusdem infirmi nimia vexatio monstratur, cum afferri jubetur, quia venire non poterat. Sed quibus jubet quantulacunque eis fides erat, et afferendi facultas, ubi apostoli et turbæ simul in loco ac cum eis pater erat. Inter quos, nec mirum si dicimus, quia fides patriarcharum erat, quæ offerret hunc dæmoniacum, quoniam sine fide salvari non poterat.

Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora potestate Christi. Cur autem increpavit eum qui vexabatur a spiritu immundo, et non eum qui illum vexabat, cum potius spiritum increpare debuisset, manifesta ratio est; quia propter peccata sua hic patiebatur et fuerat oppressus, ideo illum qui corrigendus erat potius debuit increpare, quam eum qui nunquam corrigi jam ultra potest. Sed in eo verbo percutitur, cum infirmus ab insanis revocatur et sanus efficitur.

Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto, et dixerunt ei: Quare nos non potuimus ejicere illum? Qui dixit illis: propter incredulitatem vestram. Hoc est quod alibi dicit: *Quæcunque in nomine meo petieritis credentes, accipietis (Math. xxi, 22).* Et ideo quotiescunque petentes non accipimus, non Salvatoris nostri est impossibilitas, sed culpa deprecantium, **717** dum aut male petunt, aut non cum integra fide petunt. Nam curato lunatico tunc accesserunt secreto more suo, ut interrogarent eum, et instruerentur secretius, quasi domestici. Quibus cum respondisset, quod propter incredulitatem eorum factum esset, docet et erudit eos quantam debeant habere fidem, et quid agendum sit in hoc opere cum fide.

Si habueritis, inquit, fidem velut granum sinapis, et dixeritis monti huic: Transi hinc; transibit. Ubi cum dicit, si habueritis fidem velut granum sinapis, ostendit qui corda inspiciebat eorum, quod necdum tantam habebant fidem. Athuc quippe fides eorum parturiebatur, nunc doctrinis, nunc miraculis, et instruebatur ut perfectam de illo haberent fidem. Nemo tamen modicam æstimet fidem, si fuerit tanta quantum est granum sinapis. De quo grano satis jam supra diximus, in ea parabola ubi regnum cælorum grano sinapis simile esse dicitur. In quo profecto loco intelligere debemus, quod magnum est, cui regnum cælorum comparatur. Et ideo non ad exiguitatem grani, sed ad eum qui similis ei esse dicitur intendere debemus; quoniam omnino hoc granum est fidei, quod seminatum vel plantatum in horto Ecclesiæ fructificavit. Id est humanitas incarnati Verbi, quæ crevit in arborem magnam, et dilatati sunt rami ejus super universum orbem, ita ut volucres cæli, sancti scilicet, inhabitent et requiescant ab æstu in umbraculis ejus. Et notandum quod ait: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, ut talis tantaque sit fides nostra, quantus et qualis est*

*Christus. Quia si talis tantaque fuerit qualis est ipse et quantus de quo est, tunc utique integra et perfecta fides est. Sed non omnium talis aut tanta est. Idcirco cum fuit fides apostolorum grano sinapis coæquata, ut tanta esset fides eorum de Christo, et in Christo, noli putare quod parva esset, si non desipis quod Christus aut parum aut nihil esset; quia etsi minoratus est ab angelis, et comparatus est vermi, ut ipse per Prophetam de se ait: *Ego autem sum vermis et non homo, opprobrium hominum, et abjecio plebis (Psal. xxi, 7)*: tamen major est angelis, quia coequalis et consubstantialis est Deo Patri. Et ideo hæc fides, quæ tanta est ut granum sinapis, ipsa est integra, et incorrupta fides. Ipsa est et de qua Apostolus dicit: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam (I Cor. xiii, 2)*; quia et transferre montes potest imperio suo, **718** sicut Dominus promittit. Ipsa est omnis fides, et ideo magna fides, quam hæretici quia noluerunt habere, non fuit eorum vera fides; peccatores et falsi Christiani, quia violaverunt illam, non fuit incorrupta et incontaminata fides. Propterea nec semetipso a vexatione plenilunii, nec a menstruis suis se liberaverunt. Interea quamvis omnis creatura quodammodo audiat Creatorem, ita ut in montibus fides imperare possit, hoc loco Christus non de istis montibus dicit, quos oculis carnis conspicimus, sed de illo qui a Domino translatus fuerat et ejectus a lunatico. De quo ac si digito eum ostenderet, si dixeritis, inquit, monti huic, transi hinc, et transibit. Alioquin nec ipsum Christum hoc fecisse legimus corporalibus aspectibus, in quo magis ostentatio monstraretur quam profectus. Ex quo arguendi sunt qui contendunt apostolos omnes fidem non habuisse, quia nullus eorum montes transtulerit, quod nec Dominus intendit, licet fieri potuisset per fidem. Sed omnis intentio et voluntas de salute humani generis est, ut apostoli per fidem ibi accipiant potestatem, ubi omnis contradictio fidei et corruptio boni est.*

Et nihil, inquit, impossibile erit vobis. Ac si dicat: quidquid boni petieritis; quoniam omnia possibilis sunt credenti. Quam sententiam nonnulli dum subtilius legere conantur, suis extenuant syllogismis simplicem sensum, quasi id quod nihil est solummodo impossibile eis debeat esse, reliqua vero omnia quæ sunt possibilis. Ipsumque nihil volent esse aliquid, aut forte, quæ de nihilo aliquid facere, ut Deus, non potuerint. Sed ista interpretatio otiosorum est, sicut et illa, qua dicunt quod sine ipso factum est nihil, dum disputant quasi nihil aliquid sit quod a Deo non sit. Et dum hoc sibi fingunt, ipsi nec immerito sine Deo inveniuntur. Quæ nimirum disputatio vana est a vero; sed ideo dixerim ut tales, qui hoc solent movere, a tali se cohibeant eloquio: quoniam etsi exercitium in eo esse potest, fructus intelligentiæ nescio si ullus esse possit.

Hoc, inquit, genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium. Ergo dum docet quibus modis nequissimus dæmon possit expelli, omnes instituit ad vitam.

Unde de monachis, qui abrenuntiant sæculo. In locis, inquit canonica auctoritas, in quibus abrenuntiaverunt, jejuniis et orationibus serviant Domino: quoniam **719** in his duobus anima et corpus Domino commendantur, et ab omni integritate hominis diabolus excluditur, ita ut nec in animo possit astutia diaboli, quo vigent orationes, nec in carne, quam jejunia castigant, fraus inimici. Quia sic dictum est, hoc genus, cum ait, ut aut lunaticus tantum, aut omne genus demonum, in his vincere posse intelligas. Quia sicut valet oratio contra vitia animæ, et ad carnem usque pertingit, sic jejunia ad carnis vitia reprimenda, et ad animæ usque munditiam pervenire festinant.

Conversantibus illis in Galilæa dixit Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, et occidetur, et die tertia resurget. Et contristati sunt valde. Magister eximius ut introducat animos discipulorum paulatim ad fidem; semper prosperis ac blaudis tristitia miscet, et miraculis contraria sociat, ut elevet animos ad divina, et præparet eos contra omnia adversa, ut cum repente venerint, non perterreant. Hæc est ergo quod post fidem Petri contraria denuntiat; inde quod nunc post clarificationem in monte, post miraculum coram omnibus exhibitum, rursus denuntiat, quod tradendus sit filius hominis, etc. Quia in hoc laborat ut æque eum intelligant Filium Dei atque Filium hominis, unum tamen eundemque Christum. Videtur autem eadem repetere de morte sua, quæ supra dixerat; sed non est ita per omnia, quoniam longe aliud est ostendere discipulis quia oportet illum ire in Jerusalem, et multa pati et occidi, et aliud cum esset in Galilæa, quod non didicimus supra. Futurum est, inquit, ut Filius hominis tradatur in manus hominum; quamvis reliqua omnia similiter dicat. Quia de morte ejus omne scandalum futurum erat, ideo multoties eadem replicat, et intronitit paulatim ea quæ nondum dixerat, ut eos ad fidem introducat. Tradendum eum, superius est dictum; hic autem non solum tradendum, sed etiam in manus hominum esse tradendum. Illic itaque didicimus a quibus patietur, et in quo loco patietur; hic autem discimus, quod multa passurus sit a supradictis, non ipsis tamen causam præsentibus, ut multa patiat, quoniam ipse vel ipsi causam passionis ejus præstiterunt, qui eum tradiderunt in manus hominum. Sed ne forte Judam eum dicamus tradidisse in manus hominum, et ipse utique homo fuit, in cujus nimirum manus nescio a quo alio traditus **720** fuit. Traditum igitur Filium Apostolus narrat a Deo Patre, ita dicens: *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum* (Rom. viii, 32). Quid putas cui tradidit eum? Utrum primum principi hujus sæculi, qui immisit in cor Judææ ut traderet eum, et in Judæis ut eum occiderent, an eisdem Judæis Deus Pater eum tradidit, vel ipse Filium se tradidit oblationem Deo Patri in odorem suavitatis? Nam et Job, et universa quæ habere possunt, primum tradita sunt a Deo in potestate dia-

boli, deinde ab ipso adversario universa substantia et bona ipsius tradita sunt omnia in manus prædonum qui ea diriperent, accepta prius potestate a Deo: sic et aliqua forte dicimus operatione, princeps potestatis aeris hujus, qui operatur in filiis diffidentiae, traditum sibi a Deo Patre accipiens, tradidit eum in manus hominum, in quibus et Judas erat, in quem post panem sanctum ingressus est Satanus. Considera tamen, quia aliter eum tradidit Deus Pater, aut ipse se Filius propter benignissimam misericordiam suam, ut salvaret genus humanum. Aliter contrariæ potestates, potestate accepta, tradiderunt Dominum in manus hominum, non pro salute aliquorum, sed quantum ad se, quia nescierunt sapientiam Dei absconditam in mysterio. Tradiderunt eum, non ut ipse moriendo mortem perimeret, sed ut eum inimica mors ejus subiceret sibi sicut omnes homines qui moriebantur in Adam, per quem mors introivit in orbem terrarum. Similiter et illi omnes qui Christum occiderunt, quibus traditus est a diabolo, eo quod erant membra diaboli, non secundum voluntatem Dei, jam a Deo præordinatam, id fecerunt, sed secundum voluntatem potestatum qui Filium Dei volebant subditum morti fieri. Verum igitur quod non ab hominibus traditus est in manus hominum, sed a potestatibus quibus eum pro nobis omnibus tradidit Pater, ut in eo quod traditur, et sit sub eo cui traditur, destruat eum qui mortis habebat imperium. Non istius mortis dico imperium, quia morimur omnes in communa secundum carnem, sed mortis illius quæ contraria est et inimica ei qui dixit: *Ego sum vita. Et contristati sunt, inquit, discipuli vehementer* (Joan. xiv, 6). Quæ nimirum tristitia non de infidelitate venit, licet adhuc ignari essent, et nescirent sacramenta Dei, sed de dilectione pii Magistri. Alioquin sciebant Petrum correctum fuisse, quare non saperet ea quæ Dei sunt, sed **721** quæ hominum (Matth. xvi, 23). Unde nec Petrus jam quidquam respondit, nec cæteri aliquid dicunt, sed solummodo contristantur vehementer pro affectu ejus amoris; nec satis utique sapiunt, aut recogitant illud quod ait: *Et tertia die resurget*. Quia non tanta de morte debuerat evenire tristitia, quanta de resurrectione ejus debuerant esse gaudia. Neque igitur considerabant quanta esset ejus potentia, cui ad destruendam mortem dierum trium sufficiebat tempus.

Cum venissent autem Capharnaum, accesserunt qui didragma accipiebant ad Petrum et dixerunt ei. Magister vester non solvit didragma? Hæc sententia sive interrogative legatur, sive pronuntiative, unum est; quia insidiose fiebat, ut eum possent capere Judæis insidiantibus. Nam notum est omnibus, quod post Augustum Cæsarem, Judæa facta sit tributaria, et omnes censu capitis tenebantur devincti. Unde et Joseph cum Maria cognata sua, et conjuge profectus est in Bethleem. Hinc, quoniam nutritus erat in Nazareth, quod est oppidum Galilææ Capharnaum urbi subjacens, reposcuntur ab eo tributa; sed præ-

signorum magnitudine hi qui exigebant didragma, non audent ipsum repetere, sed discipulum conveniunt sive malitiose interrogant, utrum reddat tributa, aut contradicat Cæsaris voluntati, ne censusolvere velit. Juxta quod et in alio loco interrogant: *Licet census dari an non?* (Matth. xxii, 17.) Ex quo patet, quia non sicut quidam volunt, de censu templi Dei et altaris accipiendum est, sed de censu Cæsaris, qui eis pro capite impositus erat. Unde Dominus: *Reddite*, inquit, *Cæsari quæ sunt Cæsaris, et quæ sunt Dei, Deo* (Marc. xi, 17). In lege autem siclus sanctuarii dabatur, viginti scilicet obolos habens. Hic autem didragma exigitur, in qua erat imago Cæsaris sculpta. Qui profecto census, numisma vocatur. Porro didragma dicitur eo quod duas in se habeat dragmas, et sunt scrupuli sex, siliquæ vero triginta et sex; quibus profecto horis pro nobis Dominus in morte fuisse creditur, ut nos a sæculi censu redimeret et sibi faceret tributarios.

Et cum intrasset Petrus in domum, prævenit eum Jesus, dicens: Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel census, a filiis suis an ab alienis? Dicit ei Petrus: Ab alienis. Dicit ei Jesus: Ergo liberi sunt filii. Prævenit ergo Jesus antequam suggeret ei Petrus, et interrogat quæ absente se gesta vel dicta **722** sunt, ne scandalizarentur apostoli ad exactionem tributi, ut cum viderent eum nosse quæ in secreto dicta sunt, crederent eum Deum esse, et consolarentur. Ac si diceret: Ego secundum carnem filius David regis, et secundum Divinitatem, Filius Dei vivi, liber sum ab omni censu, juxta leges humanas; et ideo tributumolvere non debeo. Quoniam in omni regno singularum gentium sciendum liberos esse filios, ne sint vectigales. Quod si ita est in conditione carnis humanæ, multo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno, filii regni illius sub quo sunt omnia regna terrena. Quia Christus et apostoli extra mundum erant, in quantum illius cœlestis regni iste Dominus, et illi filii erant. Sed quam infelices nos sumus, qui Christiano censemur nomine, cum ille pro nobis crucem sustinuit, et tributa reddidit, nos vero pro illius amore vota nec tributa reddimus, et quasi filii regis a vectigalibus immunes sumus, nisi in quantum imaginem Cæsaris reassumimus, ut terrena concupiscamus. Alioquin si extra terram essemus, liberi utique essemus; si nos Ægyptus in servitutem non opprimeret, propter quos liberandos Filius Dei formam servi suscepit, quamvis nullum opus luteum fecerit vel servile, sed solummodo quia habuit formam servi, tributum et census dedit non alium ab eo, quod dedit discipulis ejus. Ipse enim stater sufficiebat, et unum numisma, quod dabatur pro Jesu et pro discipulo ejus. Non quod eum deberet Jesus, sed ne scandalizaret eos, ne forte ante tempus præfinitum eum occiderent, et nobis daret exemplum quantum ex nobis est, ut nullum scandalizemus.

A *Tunc ait Petro: Vade ad mare et mitte hamum, et eum piscem qui prius ascenderit, tolle, seu cætera.* In quo miraculo mira Dei declaratur præscientia, et mira magnitudo potentiæ. Primum, quod potuit prænoscere, ut Deus, piscem talem tantumque esse in mari, et quod præcognoverit staterem in ore habere, seu quia præparavit, ut ipse primus occurreret. Unde nec dubium quod per ipsum stater in ore piscis creatus est, et quod futurum erat ipse loquendo fecit. Noluit enim de loculis Judæ tributumolvere, ne substantiam pauperum in suos usus proprios videretur convertere, sed de arte Petri. Et ideo ad suum studium eum **723** remittit, ut et humilitatem de se exhibeat, et in miraculo altiora declaret mysteria; quoniam piscis in mari erat, et stater in ore piscis marini. Quem piscem video divinitus præparatum ascendisse ad hamum Petri, qui hominum piscator fuerat jam factus. Unde quid primum admirandum sit, præscientia divinitatis, an potentia majestatis ejus, ut statim loquendo effecerit stater esset in ore piscis creatus, non invenio. Est autem stater juxta alios siclus sanctuarii, viginti in se habens obolos: alii semiunciam eum esse dicunt, quem nos duplicem didragma esse, interpretamur, ut pro duobus sufficere posset. Sed notandum, quod non ait Salvator, redde pro nobis; sed distincte, *redde illum pro me et te*, ut intelligatur inter Dominum et servum magnam esse discretionem; inter eum qui sine peccato erat, et inter eum qui multis obnoxius erat peccatis. Nec igitur admirari poterit quod ex tam convenienti loco maris imaginem Cæsaris accepit, ut det eam pro se et pro discipulo suo, ita ut demonstraret se debitorem non esse regni terreni, et tamen reddidit debitum, qui non suscepit ut deberet, neque acquisivit ut possideret, quia noluit aliquando ut imago Cæsaris apud imaginem invisibilis Dei versaretur in nobis. Porro secundum mysticos intellectus, videtur iste piscis esse primus, qui captus est; et in profundo maris versabatur, in salsis amarisque gurgitibus mundi, ille qui primogenitus surrexit a mortuis. Et stater qui in ore ejus inventus est, soliditas est fidei quæ in confessione est, ut pro Petro et pro Domino reddatur, id est pro Christo et Ecclesia; quia per Petrum Ecclesia designatur; pro quibus duæ solvuntur didragmæ, quatuor scilicet Evangelia quæ de ore Christi manarunt, quæ sunt quatuor dragmæ. Et ideo non in ventre piscis, sed in ore stater servatur, in quo diffusa est gratia; quia etsi corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x, 10). Alias autem, nisi subesset præsentibus rebus interior ratio intelligendi, natura piscis non erat ut in littore maris fortuito reperiretur, in ore potius staterem teneret quam intra viscera mox conderet, et deglutiret quod ore absorberat. Ex quibus omnibus liquido colligitur, in his efficiendis rebus nihil ex eventu provenisse, sed divinitus scita et præparata, ut fidem res facti solidaret **724** in miraculo, et docerent singula virtutum documenta. Ita ut nec piscis primus captus a

Petro, quem sequuntur et alii, vacet a mysterio; nec stater in ore ejus repertus, sine magno doctrinæ miraculo. Quia Petrus piscator hominum jam factus erat, a Domino mittitur ut primum capiat, quem deum sequuntur plures. Sed nullus eorum dignus est a Petro, jussu Christi, a fluctibus extrahi, nisi qui hoc numisma census in ore tulerit. Unde beatus Hilarius eximius doctor, hunc pisces, qui primus pro Christo a Petro capitur, dicit esse primum martyrem Stephanum, qui primus pro Christo martyrio est oblati, in cujus ore stater est veræ confessionis inventus, et imago Christi expressa in superficie, atque insculpta intus et foris. Qui primus ut coronaretur martyrio, ascendit ad hamum Petri rationabilem, et comprehensus atque salvatus, primum reddidit, ne ultra haberet in suo ore staterem imaginis terreni regis, sed pro eo haberet didragma sanctuarii, id est imaginem Dei; quia *eloquia Domini eloquia casta* (Psal. xi, 7) in eo erant. Hinc mirabiliter satis stater unus, id est duo dragma in ore piscis inveniuntur, quoniam erat jam in censu salvationis humanæ; ut et census Cæsaris primum redderetur, deinde census sanctuarii Dei numisma quod erat sanctum. De quo dicitur juxta Septuaginta, Accipies quinque siclos secundum didragma sanctum, quod et pro omnibus filiis Israel dabatur juxta caput uniuscujusque. Sed quia non licet filiis regni cœlestis simul habere didragmas sanctuarii cum didrachmis hujus mundi, metallo, et pondere, ac characterismo coinquinatas, debent primum reddere, juxta Domini præceptum, Cæsari, qui est princeps hujus mundi, et abrenunciare sæculo, deinde Deo reddere didragmum sanctum quod est in lege, ut ex ipso didragmo lex compleatur et Evangelium. Idcirco illis dicentibus: Magister vester non solvit didragma, præcepit Salvator dari staterem qui inventus est in ore piscis, in quo erant duo didragmata; ita ut unum didragma solvatur pro nobis relicto mundo, aliud vero solvatur Deo cœlesti, imagine in nobis reinduta. Alioquin nullus liber est a tributo, quoniam qui servit peccato, *servus est peccati* (Joan. xxi, 23); qui autem in verbis Jesu manent, liberi sunt libertate qua Christus eos liberavit. Et qui liberi sunt, **725** charitas vestra quam libere in omnibus advocatus noster libertatem nostram defendat, et immunes velit nos esse ab omni censu sub hoc exemplo ut nihil aliud admodum debeat, nisi ut invicem diligamus; quoniam hæc dilectio census est Dei et proximi. Unde Christus ne scandalum de se præbeat impiis, ad informationem doctrinæ nostræ præstat et solvit tributum. Sollicite quidem agit ipse cum sit liber, et sui, ne scandalizaret eos qui didragma exigunt, vel reges terræ, seu filios eorum. Rogat ob hoc Petro arte sua perquirere quomodo pretium exsolvat tributi, ut libera sit prædicatio Evangelii, et dat exemplum omnibus, ut dixi, quamvis sint iniqui, et avari, qui exigunt rectangularia, ne scandalizemus hujusmodi homines pro peculiaribus rebus, ne forte amplius peccent scandalizati; aut si forte contingat beneficis, provo-

cati, inspirante Deo, ut convertantur ad doctrinam Christi, et sanentur, quoniam talis exsolutio census libertas in Christo est. Et ideo cœlestis orator ostendit pro suis, quia omnes liberi sunt, tantum ne libertatem Christi vertant in scandalum.

(CAP. XVIII.) *In illa hora accesserunt ad Jesum discipuli ejus dicentes: Quis, putas, major est in regno cœlorum? Non sine causa additum est, in illa hora, vel in illa die juxta veritatem codicum. Et ideo querendum æstimo, quid necesse fuerit Matthæo, cum tanta diligentia addere hanc adjunctionem, qua ait: In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes, Quis, putas, major est in regno cœlorum? Nequaquam igitur dixerim sine causa hoc fecisse. Sed quod sæpe monui, hoc est quod dictiones singularum rerum, et causæ plenæ sunt sensibus. Unde Marcus ait quod cum venissent Capharnaum, et essent domi, interrogabat eos quid in via tractabatis? At illi tacebant. Siquidem inter se in via disputaverant, quis esset illorum major (Marc. ix, 33, 34). Lucas vero narrat, quod intraverit cogitatio in eos, quis eorum major esset. Ex quibus perdoceatur dictis, quia Evangelistæ in nullo inter se dissentiunt, sed unum explicant sensum, ut intelligere possimus quod apostoli adhuc inter se invidia movebantur. Quos Dominus volens a livore sanare invidiæ, insinuat se juxta Marcum et Lucam, ubique ut Deum esse præsentem, quem nulla cordis secreta latent. Idcirco eos interrogat in via quid **726** tractassent? Sed Matthæus volens ostendere unde hæc conquæstio orta esset, ait: *In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum*, id est quando pro Petro et pro Domino idem tributum redditum vident. Arbitrati sunt enim per hoc maximum a Domino honorem Petro esse collatum, ut tam ex hac occasione quam et præ cæteris suis quam sæpe privilegiis inter se dijudicarent, eum cæteris discipulis in regno cœlorum, meliorem esse futurum. Unde suspicati sunt, si interrogarent Dominum, quod et fecerunt, licet jam convicti, quod hæc inter se confabularentur in via, ut possent caute deprehendere responsis Domini, utrum Petrus præcellere deberet gradu honoris, an et Joannes, qui magis a Domino amabatur, cœquari ei posset, seu Jacobus cum ipsis connumerari, quia et ipse cum eisdem in monte assumptus fuerat. Hoc ergo volens ostendere Matthæus, quod ista inter se discipuli retro molirentur, cum dixisset Jesus de statere numismatis Petro, Hunc accipiens redde pro me et te, *In illa hora*, inquit, vel in illa die, *accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Quis, putas, major est in regno cœlorum?* Fortassis ergo ideo iterum eos revocabat opinio, propter quod dixerat Jesus jam supra ad Petrum, quod aliis non dixerat discipulis: *Vade retro me, Satana: scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum* (Matth. xvi, 23), ne forte ob talem causam, vel hujusmodi, non esset major Petrus, sed unus ex duobus fratribus, qui cum eo uno in multis utebantur privilegio honoris. Nec igitur ignorabant de Joanne Dominum*

jam retro dixisse, *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (Matth. xi, 11). Et ideo in eo regno, quia multi magni erunt, quærent quis major inter magnos esse debeat? Quæ nimirum quæstio, quia in via eos forte decoxerat ac si flamma zeli, convincuntur jam in domo recepti, talibus se invicem alloquitis ad invidiam commovisse. Tunc fecerunt, j: xta Matthæum, quod primum facere debuerant. Accesserant jam domi cum essent et convicti, quasi discipuli ad Magistrum, proponentes præfatam interrogationem quis eorum esset major. Quorum imitatores et nos omnino esse debemus, si quando aliquid inter nos, quasi dubium evenerit, pro quo aliquod oriri posset scrupulum ad invicem. Sed pius inspector benignissimus Jesus videns cogitationes eorum et causas tanti erroris **727** intelligentes, voluit clementer desiderium gloriæ a cordibus eorum removere contentionesque sanare, antidoto humilitatis, ita ut sapienter cuncta eorum curaret vulnera.

Advocans unum parvulum statuit eum in medio eorum. Multi quidem de hoc puero quærent, utrumne simpliciter accipiendum sit quod statuerit quemlibet unum de parvulis, an forte seipsum eis proposuit ad exemplum, vel certe Joannem, qui eorum ætate junior videbatur. Quia quibusdam de quolibet parvulo incongrua videtur propositio comparatio, dum et parvulo nulla adhuc in talibus annis prudentia viget qua virtus operetur, neque sic alieni sunt a vitiis, ne sit in eis insita lex peccati, qua irascantur et moveantur usque ad fletus. Nec attendunt hi tales simplicitatem divini eloquii et puritatem verbi, præsertim cum omnis comparatio ad illud referenda est, ad quod sensus dirigitur comparantis, et non ad omnia quæ illi accidunt cui res aliqua comparatur, ut puta de serpentibus et columba, quod jam retro dictum est: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. x, 15), cum multa sint in his quæ cavenda sunt: et tamen est in serpente tanta prudentia, quæ sufficere possit ad exemplum, et in columba tanta simplicitas, ut ejus imitatio æque sufficiat ad salutem. Ita et hoc loco eleganter innocentia parvuli proponitur ad exemplum, ut revocet apostolos a vana gloria et invidia ad humilitatem et contemptum sæculi. Quod etiam ipse sermo Evangelicus magis sonare videtur, quam ullam aliam personam introducere, *Et advocans, inquit, Jesus unum parvulum, statuit in medio eorum.* Ubi non se neque Joannem aut Spiritum sanctum, quod alii volunt, advocasse dicitur, sed unum e parvulis, cujus innocentia atque humilitas naturalis, nec affectata, magisterium esse posset salutis. Unde sequitur:

Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum celorum. Et notandum, quamvis unum proposuerit in medio, non ait sicut parvulus iste, sed sicut parvuli, ut omnium eorum humilitas et innocentia comprobetur; ne videatur in illo, quem statuerat, aliquid ultra na-

turam fuisse suæ ætatis. Quod autem eum in medio eorum proponit, insinuat quod hæc virtus nulli **728** propius est, non Petro, non Joanni, quam cæteris, sed omnibus qui eam elegerint sequi communis est. Non ut ætatem habeant puerilem, sed humilitatem atque innocentiam, quam illi per ætatem annorum possident, isti per industriam, et virtutem habeant puritatis. Nequaquam igitur parum est virtutis talium imitatio. Quia si quis vir constitutus eo usque mortificaverit viriles concupiscentias suas in spiritu et corporales actus, ut semper mortem Jesu circumferat in corpore suo, ita ut puer qui muliebria nondum tentavit, nec sensit motus viriles, iste talis conversus factus est sicut puer, cujus necdum sunt oculi aperti; quos male apertos in Adam, adhuc hodie jam propter pœnam peccati, valde dolemus.

Et ideo talem, ut credo, in medio eorum statuit parvulum, in cujus innocentia et simplicitate cordis, illum Adam qui fuerat ante peccatum, sanctum repræsenteret, forte in seipso jam renatum; non ut totum insipientiæ, quod erat infra annos, sed totum innocentia et puritatis sequerentur, quod erat in natura pueri absque vitio. Ut quanta amplius ipsorum quisque appropinquaret veræ innocentia profectibus, recedens ab hujusmodi quæ postea accidunt, et accrescunt in nobis passionibus, tanto amplius cæteris continentibus, et ad perfectum accedere non valentibus, major habeatur in regno celorum. Quam sane regulam unusquisque in se recompenset et videat in his adhuc in ipsa eadem ætate puerorum, quam sani sint in omnibus animæ passionibus et languoribus pueri, quas postea infirmitates in nosmetipsos contraximus. Ad quas primum puerorum nemo incurrit, quam incipiat absolutum linguæ proferre sermonem, quem prius nulla concupiscentia carnis tangit, non ira, non tristitia, non odium, non invidia, nec ulla cæterarum passionum prurigo. In tantum etiam ut in morte patris ac matris vel alicujus amici, ludat, et in suis delectatur crepundiis simplicius quam ullus inter epulas. Nescit enim extollere, nescit alta requirere, vilis non refugit, pretiosa et quæ superbiæ sunt, nulla requirit, ad omnium aspectus gaudet, omnes ut parentes diligit. Quid plura? Etiam nec ipsam mortem timet. Quod si voluero cunctas dinumerare innocentia ejus virtutes, longum erit, quas etiam natura virtutes quamvis vitiata, in propagine secum peravit et retinuit. Unde post perceptam gratiam, apostoli ad eam quam bene remittantur integritatem, ne deinceps ullis occupentur laqueis, et implicentur concupiscentiarum erroribus. Quod si perfectior est Jesu Christi forma, et ejus exempli imitatio, tamen ista est satis absoluta et perfectæ vitæ propositio, si observet gratiam quisque quam accepit, ita ut nec sibi, nec alteri noceat, dum tamen operetur quidquid postea sibi virtus collata per Christum dicitur; quia etsi nec aliquid magnum sapere cadit in puerum, nulla tamen jactantia generis vel divitiarum,

vel aliarum rerum quæ æstimantur bona, ei delectatur in animo, et ideo sequitur :

Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cælorum. Et quicumque receperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. Quoniam hæc omnia ad Christum referenda sunt, ideo in fine conclusit, quicumque receperit unum parvulum talem in nomine meo me suscipit. Ac si diceret, me suscipit, quia in talibus ipse sum, qui seipsum ita deiciunt, ut propter me ad tantam innocentiam redire velint; ut habitudinem quam habent pueri ex ætate, ipsi per rationem et fidem in se suscipiant. Quam altissime consideranda sunt hæc in pueris, si quis ad ea vult redire jam conversus. Quoniam nisi diligentissime scrutata fuerit eorum qualitas, vix sufficit ulla enarrandi facultas. Transit siquidem figura de imis ad summa, cum ait : *Quicumque receperit talem in nomine meo, me suscipit.* Non quod tales pueri hospitio suscipiendi sint, qui nesciunt adhuc quidquam querere, quanquam ex benefactis quæ pro Christo in ipsis fiunt, nihil deperat. Sed qui talem susceperit pro nomine Christi, aut pro nomine discipuli, qualem vult pius magister fieri eum, quem ad tantam invitat pervenire innocentiam, ut propter Deum nihil timide refugiat, nihil honoris, nihil deliciarum, nihil voluptuose requirat; quia forma virtutis est, dum **729** puer sibi nihil vindicat, nihilque requirit.

Et qui scandalizaverit unum, inquit, de pusillis istis qui credunt in me, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et dimergatur in profundum maris. Multa sunt quidem in his versibus quæ sibi dogmatizant plurimi, nos vero sicut et in reliquis locis, solam et simplicem intelligentiam sermonis requirentes ob brevitatis compendium eorum plurima prætermittimus, quæ utiliter dici poterant. Veruntamen querendum est, quomodo pusilli dicantur apostoli, aut reliqui discipulorum Christi, qui ad hanc perfectionem venire potuerint, ad quam sicut ad spectaculum virtutum, tam circumspecte invitantur a Domino. Novimus ergo, quia de his parvulis non dicit qui adhuc nesciunt scandalizari, sed de his qui eorum innocentiam potuerunt imitari. Etsi semetipsum eisdem præponit (ut quidam volunt) parvulum, amplior perfectio in eisdem commendatur pusillis, et si pusilli dicendi sunt qui Christum fuerint imitati. Quod si tales magni sunt quales vult eos fieri, et ad exemplum puerorum festinat eos informari, et magni vocantur in regno cælorum, hi tales quomodo possunt scandalizari? præsertim cum scriptum sit, *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum* (Psal. cxviii, 16). Quanquam cum hæc sententia, etsi generalis esse videatur, adversus omnes qui aliquem scandalizaverint de his qui in Christum credunt, maxime tamen juxta consequentiam sermonis etiam contra apostolos dictum intelligi potest, qui interrogando quis major esset in regno cælorum, videbantur de dignitate inter se contendere. Etsi in hoc vitio permansissent,

A poterant procul dubio eos quos ad fidem vocabant, suo scandalo perdere, dum viderent eos, adhuc infirmi fide, inter se de honore pugnare. Et ideo benignus magister revocat eos ad humilitatem et simplicitatem pueri, qui nescit de honoribus litigare. Ad cujus profecto exemplum nisi convertatur quis, huic quidem impossibile est intrare in regnum cælorum. Hinc quoque patet sensus, quia multi convertuntur ut fiant quemadmodum puer, et suscipiunt habitum discipulatus Christi, sed non omnes qui convertuntur, jam perveniunt eo usque, ut fiant similes talibus pueris. Et unusquisque eorum tanto minus habet de similitudine puerorum, quanto longe est ab habitudine puerili, erga passiones carnales, **730** erga timores et erga oblectamenta vitiorum. In omni ergo credentium multitudine sunt quidam quasi nuper conversi, ut fiant quasi pueri, et nondum tamen sunt facti, quamvis videantur conversi. Pusilli habentur in Christo et parvuli, receptores scandali, quia possunt scandalizari, et ideo parvuli. Alioquin nisi pusilli et parvuli essent, scandalum non reciperent. Quibus omnino scandali occasionem non debemus præbere, quoniam et ipsi jam sunt in Christo. De quibus in Psalmo dicitur, *Benedixit omnibus qui timent Dominum, pusillis cum majoribus* (Psal. cxiii, 13). De quibus pusillis, quia jam benedicti sunt a Domino, et renati in Christo, dicit : *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, seu cætera.* Testatur Hieronymus hoc loco, quod secundum ritum provincie loquatur Christus, quamvis alii doctores aliter hoc dogmatizent, quod ista fuerit consuetudo apud veteres Judæos pro majoribus criminibus, ut hac reus plecteretur pœna, iudicio condemnatus; ligato siquidem saxo ad collum ejus, sicque in profundum dimergatur ejusque abyssi. Quod saxum Dominus, juxta Matthæum et Marcum, molam asinariam vocat, licet Lucas tantummodo eam lapidem appellet. Nulli dubium quod mola asinaria apud Judæos fuerint, sicut et apud plurimas gentes. Ideo quamvis lapide qualicumque plecteretur dimersus tamen quia tantus erat lapis ille, ut aiunt, quanta est asinaria mola, jure Dominus eandem pœnam talibus commendat verbis; ut et reis denuntiet quid utilius sit eis ad medelam mali, et ex ipso usu mole sensum evidentiorum commendat doctrine suæ cunctis legentibus. Tamen interdum ad litteram sic intelligendum est, quod melius sit ei, multoque utilius qui unum eorum scandalizaverit impræsentiarum brevem recipere pœnam etsi gravem, quam æternis servari cruciatibus, quia non judicat Deus bis in id ipsum. Sed quia solent multi nostrorum ista extenuare sensibus, et nequaquam fieri debere, cum et mors tam gravis sola perficiat ad pœnam, et nescio quomodo id utile possit expetere, quod ultimum est omnium malorum ad pœnam. Quapropter quid ex hoc sentiendum sit, querendum est, præsertim cum nec Dominus id jubendo percenseat, sed quid utilius

sit unicuique insinuat. Verumtamen tot tantæque res non **731** otiose dictæ creduntur a Domino, ut mola non qualiscunque, sed asinaria suspendatur in collo ejus, et demergatur, non alicubi quam in profundo maris. Quod si non esset hoc magnum delictum, nequaquam tanti atrociter damnaretur. Deinde, cum et consuetudo scandalizandi pro parvis minimisque rebus perpenditur, videtur impossibile esse vel servari debere, non dico ad litteram, quæ hortantur, sed etiam nec ipsa scandala eorum qui scandalizantur, attendere. Quapropter sicut differentia est eorum qui scandalizantur, ita et propter quod scandalizantur, vel in quantum scandalizantur. Quoniam non omnes commotiones animi scandala esse admodum dicere debemus, licet scandalorum sint spinæ; quia etsi commovetur animus ad iram vel tristitiam, non tamen dividitur a compage charitatis vel unitate corporis. Quapropter pro talibus et hujuscemodi scandalis, quæ inter fratres etiam germanissimos accidere solent, quamvis vitanda sint et dolenda, si acciderint, nunquam dixerim quod talis tantaque pœna reis pro quorum evenerunt culpa adhibenda sit, quanquam sit pro his in alterutrum ingemiscendum. Quoniam etsi ille reus est qui intulit, nec ille tamen inculpabilis est, qui in tam parva re scandalizatur. Quod si non potuerit scandalizari in re parva seu magna frater, quia perfectus est, et dilexit multum legem Dei, nunquid ideo ille alter immunis est a culpa? Alioquin si ita esset, Alexander ærarius qui Paulo multa mala irrogavit, alienus a reatu esset. Sed quia non est ita, ideo Paulus ait, reddet illi Dominus; cui, ni fallor, melius esset si ad collum ejus hæc mola asinaria suspensa fuisset, et dimersus esset in profundum maris pro scelere suo, quam in talibus perseverasset. Quod cavens Apostolus ne ulli de se scandalum præberet, *Bonum est mihi, inquit, carnem non manducare et vinum non bibere in æternum, quam ut fratrem meum scandalizarem (Rom. xiv, 21)*; quoniam malum est homini, qui per offendiculum manducat aut bibit. Similiter et in cæteris actibus, in quibus scandala generantur aut nutriuntur. Et ideo cavendum ne ulli præbeamus occasionem, quia scandalorum multa sunt genera, sed nulla, ut æstimo, graviora fiunt, quam in resistendo doctoribus, certe aut ipsi doctores si exemplo suo auditores suos male corrumpant. Est tamen in his et alius sensus de mola asinaria, nec prætereundus. Dicunt enim **732** quod molæ opus labor sit cæcitatibus, nihilque tam cæcum quam stultitia, nihilque tam grave, quam avaritia. Unde congruit cupiditas seu avaritia rerum temporalium, quia colligata est in corde stulti ac cæci, ut eumdem stultum cum pondere suo deducat ad interitum. Dicunt enim quod molæ clausis jumentorum oculis aguntur in gyrum. Et sub asinæ quidem nomine frequenter gentilitas designatur. Nec immerito, quia gentes quid agant nesciunt, et in vitæ suæ opere detentæ ignorantia cæci laboris continentur. Judæis vero legis scientia credita est, et iter vitæ

A præstitum, quasi Christi apostolos, qui pusillus grex sunt vocati, scandalizaverint, tolerabilius alligata collo mola asinaria dimergentur in profundum maris, id est gentium vertigine depressæ, si profundissima ignorantia sæculi traherentur, omnino quia illis levius fuisset nescisse Christum, quam prophetatum non recepisse. Utilius quidem ad medelam peccati est homini qui gravissimo trahitur onere peccatorum, ut sic demergatur in profundum maris, quo draco habetur quem formavit Deus ad illudendum ei, et puniatur corpus quod tantum aggravat animam; quia postea extra dolores erit, qui perulerit quasi in profundo maris longam pœnitentiam ad interitum carnis, tractus mola asinaria deorsum. Verum et molarum differentia ex hoc loco jure quærentur, quia sunt et humanæ, sunt et asinariæ atque jumentorum. Humana siquidem mola illa est, de qua dicitur et erunt duæ molentes ad unam molam, *Una assumetur et una relinquetur (Matth. xxiv, 41)*. Asinaria autem ista est, quæ imponitur scandalizanti unum de pusillis in Christum credentibus, ut demergatur in profundum maris; quoniam sicut multa differentia est peccatorum, ita et pœnarum. Unde non irrationabiliter dici potest, ut dixi, corpus grayissimum hominis mali, mola asinaria quam sibi alligavit ac si loro peccati, qua semper mola pressus trahatur deorsum. Propterea necesse est talis mittatur extra Ecclesiam, et redigatur ad pœnitentiam. Sed nemo hanc molam secum nisi cæcus trahit. Unde et Samson ille fortissimus, non prius ad molam ut morat, mittitur, quam ei oculi eruantur. Quia cæcitate quicumque percussus fuerit in circuitu ac si impius jugiter ambulat, curis sæculi et oneribus facinorum suorum usque ad ima inferni male depressus.

733 *Væ mundo, inquit, a scandalis. Necesse est ut veniant scandala. Verumtamen væ homini illi, per quem scandalum venit.* Multa Dominus et Salvator noster de scandalis disputat; quia et scandalorum multa sunt genera, multæque occasiones per quas scandala oriuntur et veniunt. Verumtamen non nisi qui in mundo et de mundo sunt, unquam scandalizantur. Et ideo ait, *Væ mundo a scandalis*, quia qui de mundo sunt, omnia scandala eis afferunt væ, qui autem extra mundum sunt, arbitror quia jam scandalizari non possunt. Idcirco cum dicit, *Væ mundo a scandalis*, non credo quod de elementis dicat cæli ac terræ, sed secundum Scripturarum consuetudinem terrenos quosque ac carnales homines designat, qui radicem cordis in amore mundi fixerunt; de quo mundo alibi dicitur, quod *Mundus in maligno positus est (Joan. v, 19)*. In quo mundo, *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, inquit, et mundus per eum factus est et mundus eum non cognovit (Joan. i, 9)*. Et quia eum non cognovit, ideo in maligno relictus est, quo priusquam veniret, vera lux in hunc mundum positus erat. Cui profecto mundo imminet væ a scandalis, quia in eo et ex eo oriuntur

tur scandala et nutriuntur in universo orbe terrarum. De quo fateor mundo non erant jam discipuli Christi, sicut nec Magister eorum de hoc mundo erat. Et ideo nemini eorum vix a scandalis erat, in quantum unusquisque eorum jam mente extra mundum erat. Et ideo pius Magister ait ad Patrem: *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo* (Joan. xvi, 6); et post pauca: *Ego, inquit, pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro eis quos dedisti mihi* (Joan. xvii, 9). Ubi manifeste ostendit, quod iuxta prædestinationem Dei, jam isti de mundo non erant; et ideo pax multa illis erat potius quam vix, quia legem Dei ex corde jam diligebant. Siquidem et Christi discipulo quamvis in mundo undique scandala ferveant et crebrescant, nullum imminet vix, eo quod non tangant scandala eum si non fuerit de hoc mundo in quo vix abundat; quia ubique in eo exardescunt scandala. Quod si quilibet parvulus qui jam videtur esse Christi discipulus, scandala mundi in se receperit, aut propter inconstantiam fidei suæ, aut quia non ex toto corde credit, vel quia non ex toto Deo obedire consensit, tanta siquidem eum scandala omnino comprehendunt, quantis fuerit rebus obligatus **734** in mundo. Et notandum quod ait, quia *neesse est ut veniant scandala*. Quod si veniunt, quærendum unde veniunt et per quos et ad quos veniunt. Quia omnino, quamvis neesse sit ut veniant, nunquam nisi a malo et per malos ad imperfectos veniunt, quorum instinctor et propagator, per homines malos ad quos accedit, ac si ad vasa sua, non nisi diabolus intelligitur, qui principatur in filios diffidentia, et per eos exercet suas artes, ut ultra latenter nocere possit. Propterea multo peius est illi qui scandalizat, quam qui scandalizatur. Et quia neesse est ut veniant scandala, tolerabilius est, ut per eos veniant, qui alieni sunt a Dei cultura, quam per eos qui videntur fideles esse. Quibus et majus incambit vix per quos contingit, quam parvulis et mundo cui contingit. Quia remissus erat Tyro et Sidoni quam illis civitatibus quas Dominus suis virtutibus non potuit corrigere et convertere. Verumtamen etsi his vix est, qui de mundo et in mundo scandala seminant et nutriunt, nec immunes sunt a reatu et culpa quibus et vix dicitur, quia miscuerunt se mundo, cui est totum vix voluntate recepta ut scandalizarentur cum mundo. Tamen illis gravius vix restat per quos scandalum venit, quoniam præbuerunt se spiritibus immundis ad scandalizandum homines infirmos et mundiales, feceruntque se satanæ ministros. Etiam etsi magni fuerint in Ecclesia, quos non queant scandalizare, ut supra jam diximus de Paulo cui Alexander ærarius multa mala ingressit, ut scandalum fieret Evangelio ejus, non ideo tamen immunis fuit a reatu, quamvis minus potuerit implere quæ voluit. Sic et omnibus erit qui scandalis deserviunt et servos Dei in aliquo servitutis Christi officio scandalizare non metuant; quoniam etsi non impræsentiarum talis

eis inferitur poena, verum quia nihil minor sequetur vindicta quam quæ comminatur a Domino. Sed et qui præsumunt hanc cavere debent sententiam, ne forte suis actibus scandalizent sibi subjectos, quia ab eis hæc omnia atrocius exiguntur a quibus non dico scandala tantum, si intulerint, verum nisi lucra reportaverint talentorum, pœnas luent pro sibi commissis. Porro quod ait, *Neesse est ut veniant scandala*, videtur eos immunes facere a culpa, qui aliis intulerint scandala, quia faciunt quod neesse est, iuxta vocem pii Magistri, ut fiant. Sed non ita intelligendum, etsi Lucas adhuc **735** expressius dicat, *Impossibile est ut non veniant scandala* (Luc. xvii, 1): quod si impossibile est, ut non veniant, est neesse ut veniant; quærendum quomodo intelligendum sit, quia infirmari non potest sententia Salvatoris. Nec se impugnant verba ipsius cum ait: *Qui scandalizaverit unum ex istis, expedit ei ut suspendatur mola asinaria*, etc. Unde quærendum est quod ait, quia Neesse est ut veniant scandala, quæ necessitas sit? Non credo dictum quod ita neesse sit, ut expediat ei qui infert scandala, vel etiam illi qui scandalizatur, sed ita, ut Lucas diligentius expressit, quia impossibile est ut non veniant scandala. Sic quippe multa dicuntur necessaria. Sicut homo, qui mortalis est, neesse est ut moriatur, et sicut qui ambulat neesse est ut se moveat, quoniam aliter esse non potest. Et ideo hæc necessitas ad mundum referenda est, cui vix est a scandalis, et non ad eum mundum qui redemptus est a malo, licet contra eum scandala moveat, instigatus is cui vix est a scandalis, quibus nulla necessitas est in eo mundo, ut veniant, sed magna libertas ex gratia Dei ut repellat et vincat. Cæterum in illo et ab illo mundo cum non nisi vix esse potest, neesse est ut veniant scandala, quia ab his, qui in eo fixerunt corda, aliud venire non potest, etiam etsi pacem polliceantur, in quantum in eis principatur inimicus, a quo aliud nihil quam scandala venire possunt. Quod si hæc necessitas simpliciter intelligenda est, qua dicitur, quia neesse est ut veniant scandala, de passione Christi magis dictum intelligendum est, quia humilitas Christi et passio, mundo a quo scandala veniunt, utique scandalum est in hoc maxime quia ignorantia detinetur humana pressus, neque credit nec recipit quod sub deformitate crucis, æternæ gloriæ Dominus potuerit se humiliare, ut ligno se voluerit suspendi. Et quod mundo in maligno posito tam periculosum, quam noluisse Christum crucifixum recipere. Verumtamen, sub unius nominis nuncupatione absolute Judaicum populum designat, per quem omne huic mundo scandalum venit, ut Christum in passione omnes abnegent, quem lex et prophete semper passibilem prædicarunt. Et propterea sicut ait, neesse erat venire scandala, ut omnis in passione Christi, lex et prophetia suis reformaretur figuris, omniaque sacramenta Redemptionis nostræ in ea humilitate completerentur. Idcirco etsi plurimi de morte Christi scandalizantur

736 necesse tamen et pernecessarium erat, non ut scandala fierent, sed ut passio Christi completeretur per crucem, per quam hæc scandala venirent. Quæso nemo pius, licet sensus diversos, qui a sanctis Patribus traduntur, neque aliquem eorum reprehendat, sed semper circumstantiam lectionis intendat, et sic de singulis elidat quid ad intelligentiam loci de quo agitur, magis congruat. Quia etsi in his dogmata doctrinarum amplissima, veneranda sunt, quibus delictetur animus, propria tamen investiganda est prius sententia scribentis; ne forte dum flores mavult eligere, fructum amittat.

Quod si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum et projice abs te. Bonum est enim tibi in vitam introire æternam, claudum vel debilem, quam duas manus, vel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum. Superius cum dixisset: *Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde suo* (Matth. v, 28, 29), post hæc verba statim subiunxit: *Si dexter oculus tuus, vel manus tua scandalizet te*; ostendens quid de illis membris scandalizantibus loquebatur, quæ sunt intra nos et in corpore nostro. Propterea ibi passiones animæ seu voluntates exposuimus esse scandalizantia membra; hic autem cum dixisset: *Væ mundo ab scandalis, necesse est ut veniant scandala, sed væ homini per quem scandalum venit*, mox subiungit: *Si manus tua vel pes tuus, vel oculus tuus scandalizat te.* Ubi ostendit, quod non de membris scandalizantibus quæ sunt intra nos, loquitur, sed de hominibus qui sunt extra nos, tamen ad nos pertinentes ita ut manus vel pedes, seu oculi recte dici possint, tanta charitatis gratia et dilectionis nobis convicti. Propterea quia ab his nobis scandala venire possunt, jubet si aliquis eorum, qui talis esse videtur, scandalizaverit nos, et a via Christi retraxerit, abscindere eum et projicere a nobis; quoniam melius est capiti inhærere Christo, quam cum his putridis perire membris. Unde et Ecclesia consuevit auctoritate divina talia a se membra præcidere mucrone verbi, et projicere foras, *Næ modicum fermentum omnem massam corrumpat* (1 Cor. v, 6; Gal. v, 9). Ecce pius Magister et benignissimus medicus animarum, quam provide suos instruit, ne in ullo scandalizentur. Nam supra ut dixi, quia unusquisque tentatur juxta Apostolum a concupiscentiis suis, omnes affectiones noxiæ amputare jubet; hic autem, quia necesse ut veniant scandala ab his qui foris **737** sunt, ideo præmonet, quia aliter esse non potest, nisi ut veniant, ut caveamus ea antequam veniant, quoniam væ est illi per quem venit. Sed ne forte cogitaret aliquis, quid agendum esset de fratribus, qui infra Ecclesiam quam sæpe scandala faciunt, continuo de his dicit: *Si manus tua, vel pes tuus, seu oculus scandalizat te, projice eum abs te.* Si forte fuerit aliquis in Ecclesia manus bene operando, vel pes primum bene gradiens in via Dei, vel oculus qui doceat lumen vitæ, capiti suo inhærrens Christo, si autem quilibet eorum conversus fuerit

retrosum non adhærrens capiti suo, neque mandata vitæ custodiens scandalizaverit membra Christi sana, necesse est dicat caput hujusmodi oculo, vel pedi, seu manui, non est mihi necessarius, sed præcidens projiciat eum a se; melius est enim ut residuum corpus intret ad vitam æternam sine membro scandalizante, quam totum corpus Ecclesiæ, morbo scandali per omnia membra sævientem, mitti in gehennam. Debemus autem hoc uti testimonio contra domesticos nostros, qui quasi membra, ita nobis dilectione conjuncti sunt et compacti, sive contra parentes, sive amicos familiarissimos, quibus parere non oportet animæ nostræ nocentibus; quos præcidere debemus a nobis etiamsi pater sit vel mater antequam a capite Christo scandalizati recedamus; ad hoc quippe venit Jesus gladium mittere in terram, ut eo præcidamus omnes passiones noxiæ a nobis, et omnia membra nobis scandala gignentia.

Videte, inquit, ne contemnatis unum de pusillis istis qui in me credunt; dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est. Arcuissimum vinculum mutui amoris imponit, ad eos præcipue qui vere credunt in Domino, quos contemnere non oportet. Sed considerandum quinam sint pusilli quos prohibet contemnere, et quorum Angeli semper vident faciem Patris (Matth. xviii, 10). Nunquid de his parvulis vel pusillis dicit, ex quibus erat unus quem statuit in medio eorum, ad cujus innocentiam redire jubet apostolos? Nunquid eisdem apostolis mandat, ne tales contemnere præsumant, cum nec sit in eisdem parvulis quicquid jubere debeant, neque apostoli quid contemnere? Nisi forte hoc velit dicere, ne contemnant eorum innocentiam. Sed melius arbitrator generale hoc præceptum esse, ut omnes obediant apostolis, apostolicisque **738** viris, quos ad innocentiam provocarat puerorum, et transivit de specie, sicut quam sæpe consuevit Scriptura divina, ad genus, de forma ad formam; de his parvulis qui per ætatem adhuc innocentiam retinent, ad eos qui per gratiam innocentes facti ac pusilli, jam pro aliis laborant. Quos laborantes contemnere non oportet, ne et in his Christus contemnatur. Et nec mirari debemus, quia apostoli aut apostolici viri, pusilli vocantur, cum et ipsi in virtute Christi hoc facti sunt, et ad eorum innocentiam, ad quam provocantur, reducti; unde ab ipso Domino et *pusillus grex* vocatur (Luc. xxii, 32). E contrario etsi multi dogmatizent, pusillos et alios parvulos esse intra Ecclesiam, qui adhuc lacte pascuntur, quod hæredes sint regni cælestis; isti tamen præcipue parvuli dieuntur; et de his magis intelligendum est quos constituit doctores et magistros, ne ullus eorum contemnat, quia nulli humiliores esse possunt, et veri innocentes, quam ipsi esse debent. *Quorum, inquit, angeli semper vident faciem Patris mei.* Magna dignitas eorum qui ad hanc potuerunt pervenire innocentiam, vel qui tales sunt quorum non est contemnenda doctrina. Quoniam etsi minus adhuc sapiunt vel possunt,

angeli eorum multum sapiunt et possunt, qui semper Deum vident, et in eo multum possunt. Nulli dubium esse credo, et ex auctoritate divinarum Scripturarum firmatur, angelos in ministerio esse positos eorum qui hæreditatem accepturi sunt æternæ vitæ; ut singuli per singulas principentur provincias vel regna, in tantum ut etiam singuli suos habeant angelos, maxime qui a Deo prædestinati sunt, quorum hæreditas est æternæ vitæ promissio. Unde, ut dixi, absoluta auctoritas est, quod horum pusillorum angeli eorum orationes offerant Deo, ex quo incipiunt aliquid offerre quod dignum sit Deo; quia, ut dignum est, ministri constituti sunt Ecclesiarum Dei, *Et administratorii* vocantur *Spiritus* a Paulo apostolo (*Hebr. 1, 14*), qui omnium vota orationesque offerant Deo, sed per Christum quorum officio coram summo Deo quotidie credentium inferuntur preces et referuntur ad nos usque impetrata. Quapropter etsi terribile est eos contemnere pusillos, qui adhuc in fide parvi sunt, et in officio; terribilis est eos concalcare qui vota omnium offerre videntur, ad quorum officia, ut plures aiunt, super os constituti sunt principes, qui eorum **739** peragunt absque dubio officia, qui altaris esse probantur ministri. Et ideo periculosissime illi contemnuntur, quorum desideria ac postulationes angeli quotidie offerunt. Quia nemo mortalium adhuc in carne peccati per se dignus est; idcirco provisum est a clementissimo Deo ut per manus angelorum vota perferantur hominum et preces ad ipsam æternam invisibilem Deum ambiciose, ut aliquid minus est nobis in natura, fiat acceptum sacrificium nostrum ex angelico famulatu. In quibus profectio verbis et sententiis ac dictis. multa sunt quæ a multis proponuntur de his et quærentur, sed nos utramque viam temperantes pauca de plurimis elegimus, in quibus vera doctrina commendetur. **C**: *terum* qui volunt astruere de parvulis in Ecclesia hoc dictum esse, dicunt quod non habuit necessarium Christus mandare de magnis et perfectioribus fidelibus non contemnendis, sed simpliciter de pusillis in fide. Unde nec dixisse aiunt, non contemnatis unum de istis omnibus, sed unum de pusillis istis, quos ipse cognoscebat pusillos esse. Similiter et qui perfecti sunt ut Paulus apostolus, qui se *minimum* vocat apostolorum (*I Cor. xv, 9*), scandala recipere non possunt: quoniam *pax multa diligentibus legem, et non est illis scandalum* (*Psal. cxviii, 16*). Tamen juxta Ezechielem potest esse justus, qui operatus sit secundum omnia quæ operari solet justus, *is si recesserit a mandatis Dei et fecerit ea quæ solet impius operari, priores justificationes ejus oblivioni traduntur*. Qui nisi posset scandalizari et de bonis et sanctis operibus ad iniqua transire, sicut e contrario et de malis ad bona, nequaquam prophetalia proposuisset contra speculatorem a quo anima requirenda censetur. Tradunt autem et alium sensum, cum ait, *Ne contemnatis unum de pusillis istis*. Quod ideo dixerit, quia per manum et pedem se, non

tos, si scandalizarint nos abjicere jubet, ne forte anteriores in his esse velimus quam expellat. Et temperat sententiam suam ne contemnatis eos ac si zelo Dei ducti, et non secundum scientiam seu charitatem Christi. Ac si diceret: Sic præcipio severitatem in membris tenere corporis, ut simul pietatem charitatis, et clementiam fraterni amoris doceam, ut per vestram salutem etiam illorum quæratem sanitatem. Quia *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei*. Quorum officio et precibus **740** possunt reconciliari, ut sanentur in corpore Christi. Quapropter nec negandum, quod unusquisque renatus in Christo suum habeat angelum custodem, sed quomodo semper videant faciem Patris, *In quem desiderant prospicere*, teste apostolo, cum et Deus Trinitas invisibilis esse dicatur, non parva quæstio est, nisi quia sic est invisibilis ut nemo eum angelorum totum, prout est, videat. Vident eum tamen singuli eorum, prout eis datum est, secundum excellentem eorum naturam et gratiam, ita ut nec amor et desiderium eorum anxietatem generet negatæ visionis, sed satietatem, et tantum vident, quantum desiderant. Nec satietas visionis fastidium, quos replet ipsa visio claritatis, affert, quia tantum eum vident, quantum eorum natura videre potest, et ideo ad hoc desiderant, ut eum semper sine fastidio ament. Et amant quem vident, ita ut semper eum videndo, sine ulla anxietate ament ac desiderent. Quod si quæritur, quid agunt quando ad nos veniunt, utrumne eum videant? Credendum est, quod nunquam nisi in eo sunt, quia per eum currunt et veniunt qui ubique est, et ideo nunquam ab ejus visione recedunt. Faciem autem Patris quam vident, more humani eloquii appellat, non quod in Patre, aut in illa individua Trinitate aliquid corporeum sit, vel ulla lineamenta corporis, sed faciem Patris seipsum Christus vocat, quem semper vident angeli et per quem Patrem vident; quia sicut nemo venit ad Patrem, nisi per Filium, ita nemo videt Patrem, nisi per ipsum Filium; quia nemo novit ipsum nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (*Jouan. xiv; Luc. x*).

Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. Quia dixerat, *Videte ne contemnatis unum de pusillis istis*, ideo adjungit, quia, *Venit Filius hominis salvare quod perierat*; ac si diceret, venit quod pusillum est quærendum et salvare; ideo magis jam quod salvatum est per fidem, nolite perdere. Sequitur:

Quid vobis videtur, si fuerint alicui centum oves, et si erraverit una ex eis, nonne relinquet nonaginta in montibus, et vadet quærere eam quæ erravit; et si contigerit ut inveniat eam, etc. Eadem replicat et reinculcat quæ supra dixerat, ut nemo eos contemnat quos venit Filius hominis quærere et salvare, et in humeris suis ac si pastor reportare ad gregem, ut ex hoc insinuaret quam periculosissimum sit eos contemnere quos Christus, pastor ovium, cum tanta **741** diligentia quæsivit in terris, ut eos propriis humeris reportaret ad cælos et ad consortium supernorum civium, quorum *angeli semper vident faciem*

Patris, quos reliquit nonaginta et novem in montibus, aut in deserto, et venit unam querere quæ erraverat. Ad hoc quippe tantum exaggerat dignitatem nostræ redemptionis, ne contemnantur male qui in Christo credunt, quorum est ipse pastor. Propter quos reliquit angelicam dignitatem in cœlestibus, quorum sunt ipsi consortes angeli; et in eorum obsequiis ut ministrent, a Deo, preces et vota in ministerio deputati. Unde Daniel ait in visione sua: *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei* (Dan. v, 10). Quia etsi alii sunt qui assistunt, alii tamen qui ministrant in ministerio positi, et semper vident faciem Patris. Homo autem iste juxta Lucam, quem Mathæus indifferenter posuit, ipse Christus est, qui venit querere quod perierat, per hoc quod, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Unam ergo ovem venit querere, quæ omnino genere est una et non specie, eo quod per hanc unam ovem omne genus eorum designat, qui requisiti et inventi reportantur a Domino quotidie ad gregem. Et hoc est quod dixerat: *Veni Filius hominis salvare quod perierat* (Luc. xix, 10). De qua nimirum ove David plangens et dolens longe retro dicebat: *Erravi sicut ovis quæ perierat, quære servum tuum, Domine* (Psal. cxviii, 176). Sed quid ille orabat evangelista probat et dicit, quia homo factus est jam implese quæ Propheta gemens orabat: *Quære servum tuum, Domine, quia erravi sicut ovis quæ perierat*. Sentiebat se patriarcha David in Adam male errasse ac deperiisse, idcirco dicebat: *Erravi sicut ovis quæ periit*. Quia in illo ipso Adam se deperiisse sciebat et aberrasse; quia *In Adam omnes moriuntur* (I Cor. xv, 22), rogat ut per Christum omnes vivificentur. Unde et quidam codices Græcorum pro eo quod nos habemus, *quære, ζῆλον* habent, id est, vivifica. Ut sit sensus, vivifica servum tuum, quia mortuus jacet in Adam. Sed melius ζῆλον, quod est, *quære*, alii codices habent, quamvis unus sit sensus. Sed opportunior est huic loco *Quære servum tuum*. Quoniam ovis quæ erraverat querenda erat a pastore, ne periret. Fatetur lapsum suum Propheta in eo in quo est ei cum omnibus commune consortium. Quia nemo qui in Adam non sit mortuus absque eo qui solus inventus est, *Inter mortuos liber* (Psal. lxxxvii, 6). Sed iste quia sicut ovis **742** perierat, quia in illo primo Adam aberraverat a via, ideo rogat ut requirat eum pastor bonus. Nemo enim perit, qui perfecte cognoscit errorem suum. Quid est ergo dicere, quære servum tuum, nisi quære lapsam et erroneam ovem tuam? Veni, pastor Domine Jesu, quære, sicut ovem Joseph, quia erravit ovis tua dum tu moraris in montibus. Relinque nonaginta et novem oves tuas securus, quia nullus est lupus quo tu eas relinquis, nullus malus operarius, nullus et mercenarius: veni per te ipsum, quære ovem quæ erravit, reporta confractam et debilem quæ perierat. Sicque factum est ut oravit, venit, quæsivit, invenit, et propriis humeris, sicut præsens parabola testatur, reportavit.

A Nam ovis illa quæ perdita est in Adam, inventa levatur a Christo, et propriis ejus humeris, ut dixi, imposita, quia languida ac lassa, multis vexata morbis per se redire non poterat, neque per liberum arbitrium, ut quidam male sentiunt. Ergo levatur in humeris ejus, in quibus factus est principatus etiam gloriosus. Qui profecto humeri crucis brachia sunt; illic nostra peccata sustulit et portavit; in illa nobili cervice pii pastoris, nobiles facti requiescimus et portamur, ubi quamvis una dicatur ovis, omnes fuimus, quia omnes unum corpus sumus, sed multa membra. Dives igitur pastor noster, cujus nos omnes centesima portio vix sumus. Habet namque nonaginta novem oves in supernis montibus, ubi amœna semper sunt pascua, semperque virentia. Et notandum, **B** quod et Angeli etiam ipsi oves vocantur, quorum Christus est pastor, et ipsi oves et agni. Non tamen a natura oves angeli sunt, sicut nec homines, sed figurate dicuntur, eo quod eorum omnium innocentia indefessa sequitur Christum agnum inter pasua vitæ, et deducit illos ipse ad fontes aquarum. Ubi si quæris, lector, cur nonaginta et novem oves dicuntur relictæ in montibus, cum innumerabiles sint greges in eo deserto quos reliquit, noveris quia ideo de plurimis quæ dicenda erant pauca carpsimus, eo quod hæc parabola præcedentium Patrum dictis famosissime explanata est, non minus Græcorum quam Latinorum tractatibus. Sed quia omnes dixerunt, quod hic finitus numerus pro infinito positus sit: quærendum, quare nonaginta et novem tantum relictæ dicuntur? Non igitur dubito, quod sententia non vacat a mysterio. Sed quia novem sunt ordines angelorum **743** Scriptura testatur divina. Ideo hunc numerum posuisse credimus, quia tantum valent nonaginta et novem ad sacramentum præfigurationis, quantum soli novem, qui est tertius quadratus numerus; et quia sub isto numero novem angelorum dicuntur esse ordines; unum est ac si dicantur nonaginta et novem, ut soli novem intelligantur. Sed quia in singulis eorum ordinibus nullus præfiguratus est numerus, nec sciri potest ab ullo mortalium quantus sit, propterea non immerito finitus pro infinito ponitur, ita ut bene tertius quadratus accipiatur, ne aut Trinitas desit in numero, aut quadratura numeri desit in Trinitate firma et stabilis, ac conquadrate, ne ullis unquam sæculis moveatur ac confundatur. Quos omnes in montibus justitiæ reliquit, de qua justitia Propheta ad Deum dicit: *Justitiæ tuæ sicut montes Dei* (Psal. xxxv, 7). Et ideo quia eos in his montibus firmatos reliquit, ad nos securus venit, quia, *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxii, 6). Unde pro converso uno peccatore magis gaudium fit in cœlo, quam supra nonaginta novem justis qui non indigent pœnitentia ob conservatam justitiæ lætitiâ in cœlestibus. Et si quidam eximius doctorum hunc numerum relictarum ovium, de his dictum accipiat ovibus, quas reliquit in deserto, non de angelis quidem, sed de suocipientibus

quibuslibet hominibus, quos superbos significat tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se rideri volunt, quibus ad perfectionem unitas deesse probatur. Cum enim, inquit, quisque a vera unitate livellitur, suæ potestatis esse cupiens, per superbiam utique divellitur. Non enim sequitur unum quod Deus est, ideoque ut ipse ait in nonaginta novem ovibus, ponit eorum significationem. Qui de se quidem præsumentes, peccatoribus ad salutem redeuntibus se anteponunt. Unum itaque deest, et ad novem, ut decem sint, et ad nonaginta novem, ut centum sint; et si per ceteros hujusmodi numeros hoc consideres, ita invenies. Variari namque per brevitate[m] et magnitudinem eorum numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur, ipsum vero unum sine varietate in sese manet. Qui cum accesserit nonaginta novem ovibus in solitudine suorum delictorum commorantibus, centenarius perfectus numerus redintegratur. Quia nisi per poenitentiam omnes peccatores receperint hanc unitatem in se Deo reconciliati, 744 extra hunc numerum qui in dextris levatus coronam exprimit, remanebunt. Pia quidem intelligentia sanctissimi doctoris, sed illa verior commendatur in qua reliqui omnes tam Græcorum quam Latinorum doctores concordare videntur. Et omnis hæc parabola hoc insinuat, quod pius pastor inde ad nos venit, ubi eas oves reliquit, non imperfectas aut vitiatas, sed in minuto numero propter eos qui ceciderant. Qui profecto numerus ex unitate restauratur, ut centenarius perfectus in dextris inveniatur, et ideo non quinquaginta, non ducentas dixit, sed centum. Et ex his unam perdidit, ut ostenderet, non ex damno tantum fuisse dolorem in cælo, verum etiam et ex numero. Namque amissio unius totum dissipaverat centenarium numerum; quia et dexteram redegerat ad sinistram, ut dispendio unius sinistra clauderetur omnia, et dextra nihil haberet. Nonagesimus et nonus numerus in sinistra latet clausus, et constrictus hæret, et tenetur conclusus. Qui tamen ubi unius perceperit et senserit augmentum, mox ad palmam dexteræ transit, mox centenarii numeri pervenit ad coronam, non quod angelorum illorum qui remanserant, quos reliquit, ulla esset imperfectio, sed imminutio numeri certa imperfectio erat, quia qui facit esse quæ non sunt, perdita sic requirit, ut teneat quæ reliquit; et amissa sic invenit, ut quæ servata sunt in cælestibus, non amittat. Unde magis de angelis id dictum credimus, in quibus et pro quibus deinceps lætitia, sicut nec imminuta, ita nec aucta aut immutata est, sicut de hominibus quos quæsitivus auctor salutis, et quæsitos invenit, inventos vero propriis revexit humeris ad gaudia æternæ vitæ. Unde convocat eosdem angelos amicos ac vicinos et dicit: *Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quam perdideram.* Perdiderat autem eam, quæ cum prius in dextris creata esset, corruerat ad sinistram. Nec igitur poterat perfectio esse, quo centenarius numerus immixtus erat. Sed mox cum numerus de sinistra in

PATROL. CXX.

A dexteram transfertur, centenarius reformatur. Qui formatus, mox corona in eo exprimitur, unde et iudex Christus in futuro oves quidem (quæ est tota Ecclesia) statuet in dextris, hædos autem in sinistris relinquet. Sed quomodo agmina in supernis montibus angelorum reliquerit, qui nunquam cælos, sicut nec Patrem reliquit, quærendum æstimo; quatenus 745 quid sit reliquisse ejus intelligamus. Quia nunquam reliquisse recte dicitur cum quibus semper fuisse probatur. Unde fatendum, quod sicut iste in hoc Evangelio loquitur, quia reliquit Patrem et venit in mundum; ita reliquit et angelos in cælestibus, et venit in terris. Reliquit autem cum *semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (Philip. II, 7). In qua nimirum forma, quia illam nostram assumpsit naturam, venit in mundum ubi erat prius, non relinquens oves illas quodammodo cum quibus erat et prius. Hoc quippe reliquisse fuit semetipsum exinanisse, sicut et ovem hanc a gregibus oberrasse, quia in paradiso positus primus homo per culpam pascua vitæ perdidit. Sequitur:

Amen dico vobis, quia gaudebit super eam magis quam supra nonaginta novem quæ non erraverunt. Lucas vero concelebrationem in hujus gaudii mentione dedit, cum ait quia convocat amicos et vicinos pastor hujus ovis, dicens illis: *Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat* (Luc. XV, 6). Quæ nimirum congratulatio, quamvis simul sit amicorum et pastoris, majus tamen pastoris videtur esse gaudium, cui congratulantur amici et vicini propter gaudium acquisitæ ovis. Qui profecto vicini et amici quoniam sunt rationabiles, non immerito hominum rationabilium redemptione lætantur, charitate repleti, quorum famulatu ac ministerio, quia provehuntur ad eorum consortia, nec immerito gaudent de tanto regis sui triumpho. Unde Dominus ut ad hanc ingentem lætitiæ de pusillorum salute ostenderet, quos contemnere prohibebat, hujus comparationis proposuit exemplum, ut scirent se talibus qui scandala inferunt quod lædant Deum primum, deinde universa angelorum consortia, quorum hi pusilli tuerentur præsiidiis, et venerantur gaudio. Nec nobis tamen parvis, et exiguis, modicum proficere debet ad incentiva probitatis, dum unusquisque nostrum gratam conversationem suam fore crediderit Deo et cæstibus angelorum, quorum aut implorare debemus patrocinia precibus ac laboribus affectata, aut vereri offensa. Quibus ita cælestis orator ad sententiam præmissam divinitus deductis, concludit in finem cur hæc omnia proposuerit: *Sic enim est, inquit, voluntas ante Patrem nostrum qui in cælis est, ne pereat unus de pusillis istis.* Et ideo referenda ad superiora, quæcunque parabolice 746 dicta sunt demonstrat, ubi ait: *Videte ne contemnatis unum de pusillis istis.* Quia sic, ut declaratum est multis iudiciis etiam cum ait: *Non est voluntas coram Patre vestro qui in cælis est, ut pereat unus ex istis.* Ad hoc dicit ut venerabilius ex affectu pietatis patri obtemperantes obedire cure-

mus, et fratrem, quamvis vilis videatur, quamvis A
exiguus, non contemnamus. Quapropter pro certo
scire debemus, quoties aliquis perit, non ex præde-
stinatione Dei, ut quidam male sentiunt, neque ex
voluntate patris perit, sed proprio suo peccato justo-
que Dei iudicio. Respicens Dominus Jesus discipulos
suos dixit Simoni Petro :

*Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et cor-
ripi eum inter te et ipsum solum.* Quærendum igitur si
adhuc pendeat iste sensus ad superiora, ne contem-
namus aut scandalizemus unum de pusillis istis, qui
in Deum credunt, et ideo dicat, si peccaverit eorum
aliquis in nobis quid exinde agere debeamus. Quia
si peccaverit in qualibet causa in nobis, aut læserit,
dimittendi habemus potestatem, imo necessitatem, B
qua præcipitur ut *debitoribus nostris* dimittamus de-
bita, sicuti nobis a Domino dimitti volumus (*Matth.*
vi, 12). Quod si in Deum quis peccaverit, non est
nostri arbitrii dimittendi. Unde dicit Scriptura di-
vina, si peccaverit homo in hominem, orabit pro eo
sacerdos. Si autem in Deum peccaverit, quis rogabit
pro eo? Corripiendus est autem frater, primum
seorsum, ne si semel pudorem aut verecundiam
amiserit, deinceps jam impudicus factus, permaneat
in peccato. Sed de his utique dicere videtur peccatis
quæ ad nos pertinent, et non absolute sicut
quidam codices habent, si peccaverit frater tuus.
Unde et Origenes ex hoc loco, quia sic forte in Græ-
cis legitur codicibus, plures proponit quæstiones.
Sed quia in emendationibus nostris, tantummodo, C
si peccaverit in te, habet, facilius sensus est, quan-
vis adhuc multa discretio in his necessariâ sit pec-
catis, ut scire absolute possimus quæ sunt illa quæ
solummodo in Deum committuntur, et quæ sunt illa
quæ solummodo in nobis : quia profecto sunt talia
quæ intra hos et in nobis fiunt, et tamen ad Dei
injuriam referuntur. Idcirco diligentissime sic omnia
discutere et prudenter discernere debemus, ut illa
libenter indulgeamus proximis ac 747 fratribus,
qui nobiscum uno Christianitatis participantur no-
mine, quæ nobis et ad nostram tantum injuriam
facta pertinent. Quia etsi in omnibus quæ contra
proximum mala fiunt offendatur Deus, dum ejus
præcepta violantur, tamen remedium de his utrisque
provisum est a pio Domino, ut per alterius salutem, D
nobis quoque et in eodem facto acquiratur salus et
gratia. Sed nos quod pejus est e contrario in Dei
injuria benigni sumus, et in nostris exercemus, in
quantum possumus, vindictas et odia. Quod si con-
tigerit, fratres mei, ut eum jam qui nos læsit corri-
gere velimus, attendendum est ne forte nostri causa,
quia nos læsit, id facere velinaus, cum omnino si
amore nostro in magis quam proximi facimus, nihil
est quod facimus; quod si pro amore illius hoc faci-
mus, procul dubio magnum opus est quod facimus,
sicut in eisdem verbis Dei monstratur.

Si te audierit, inquit, lucratus es fratrem tuum.
Idcirco propter illum fac ut lucreris illum, quem

nisi faciendo lucratus esses, perisset. Sed quia ad
omne peccatum multi eximii doctores hoc pertinere
tradunt, quia nihil est in quo proximus peccare
possit, quod nos lædere non debeat, nascitur nimia
difficultas interpretandi quomodo sub hæc æstima-
tione eminentis misericordiæ Christi peccantibus
adascius non amplior detur occasio peccandi, quia
de omni peccato generaliter id pertinere dicunt, si
ad tam modicam correptionem sceleratis ac reis ve-
nia præstatur. Si autem de minimis et humanis
peccatis etiam et his quæ in nobis fiunt, peccantem
arguimus, et post arguitionem testium vel Ecclesie
ferri oportere diximus, sicut ethnicum et publica-
num, maxime pro peccatis quæ non sunt ad mor-
tem aliquid crudelitatis ne videamur inducere, B
omnino est cavendum. Quia non æstimo in Ecclesia
cito inveniri de his aliquem qui sub disciplina sunt
sollicitorum, qui non jam in eadem culpa argutus
sit tertio aut eo amplius, ut puta ex detractio-
ne proximi, aut in inflatione superbiæ, aut in epula-
tione seu crapula vel potationibus, vel in verbo
mendacii aut perjurii, si dixerit fratri suo Racha
vel fatue, seu in cæteris levioribus quotidianis inju-
riarum delictis, quibus longa vel mala consuetudo
vix carere potest. Propterea, ut dixi, prudentissime
pertractandum est quæ commissa in nobis delicta
secreto 748 proximis indulgere debeamus, quos-
que secreta sunt : *Non dico septies, sed usque*, juxta
Domini vocem, *septuagies septies*, et quæ sunt quæ
in Deum committuntur; quæ Dei iudicio reservare
debemus. Præ omnibus tamen circa proximum
oportet vigilare sollicita charitate, si nullus alter
scierit frater quia peccavit, te teste peccatum ad
mortem in Deum, ut corripias eum et resuscites
juxta vires inter te et ipsum solum, quia in te pec-
cavit, cum te teste peccavit, et scis tu quia pec-
cavit. Unde quia secretum fuit quando in te et in
Deum peccavit, secreto quære omni diligentia, quo-
modo corrigas quod peccavit. Sed quærendum quid
est quod Apostolus ait : *Peccantes coram omnibus
argue, ut cæteri metum habeant* (1 Tim. v, 20). Nun-
quid contrarie mandat Apostolus, in quo ipse Chris-
tus loquebatur? Quid ergo magis contrarium esse
potest, quam quod Dominus : *Si peccavit in te frater
tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum.*
Et Apostolus dicit, *peccantes coram omnibus argue.*
Quod si recte perpendimus, utrumque verum est,
et rectissime sic præcipitur, ut aliquando illud fac-
iamus, et aliquando istud, ne forte confundatur
disciplina Christi, ut fiat publicum quod debes emen-
dare secreto, et secretum fiat quod est publicum.
Nam tunc peccavit in te frater tuus, si tu solus
nosti. Et ideo inter te et ipsum agendum est, quia
nelli alii sunt testes ut secreto corripiatur. At vero
si, aliis audientibus, vel videntibus tibi injuriam fecit,
et in illis peccavit quos testes suæ iniquitatis effecit,
quia forte nisi eis putasset placere quod fecit, cor-
am ipsis non fecisset. Et ideo talia corripienda sunt
coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus.

Quæ vero secretius peccantur, secretius et corripienda sunt. Sed talia hoc loco intelligenda sunt, peccata de quibus dicit quæ corripienda sunt, quæ nisi corripueris inter te et ipsum solum, frater perire possit, et si te audierit, tunc eum lucratus sis. Quid ergo est quia lucratus es eum, nisi quia perierat, si non lucrareris eum? Et ideo quamvis pro omnibus delictis in invicem certare debeamus, tamen juxta hanc intelligentiam, tale æstimare debemus peccatum, pro quo, nisi corrigatur, frater perire possit. Et si coram Ecclesia Christi incorrigibilis apparuerit, pro quo ac si ethnicus et publicanus jure haberi possit. Ne forte et tu, cui facta est **749** injuria in quo ille peccavit, si contempseris ac neglexeris corrigere juxta vires, pejor fias tacendo, quam ille injuriando seu conviciando. Quia etsi gloriosum est injurias nostras oblivisci, verum oblivisci oportet injuriam tuam, non vulnus fratris tui. Quod si ille contempserit te audire, et eos quos postea tecum adhibuisti, insuper et Ecclesiam cum qua deget, sicque peccatum suum ac si justitiam defenderit, talis deinceps non debet computari inter fratres, nec in Ecclesia conversari. Tamen et pro levioribus supra dinumeratis et hujusmodi injuriis, nisi ad concordiam et satisfactionem se humiliare vel satisfacere quem læsit, noluerit correptus coram omnibus, a sanctis Patribus sanctum est, si contumax aut superbus apparuerit, a consortio congregationis alienum fieri debere. Nec enim præterit intellectus loci istius, qui hæc ad minima peccata asserunt pertinere, et propterea peccatorem, si fuerit bis vel tertio coargutus, elatus in superbia, nec emendaverit, sicut ethnicum et publicanum fieri debere, non quia primum peccavit tantum, sed quia permaasit in contumacia sua elatus. Interea quam mira dispositione id divina pietas censuerit diligentius considerandum est, ut quod ipse primum implevit in populo quem elegit, unusquisque impleat in proximo sibi conjuncto, ut in ore duorum testium fides verbi ac veritas maneat incorrupta. Non ad insolentiam populi peccantis, primum lex correptionis missa est, et solus legislator cum eis corripiendo conflixit. Deinde prophetia et Joannes missus est ad eos eum ipsa eademque lege, et istis testibus conventus est idem populus ut peccare desineret. Tertio itaque ipso Domini adventu, tanquam coram omni Ecclesia inspectantis, admonitus est. Quibus frustratis objurgationibus ac si publicani deinceps vel ethnici jure reputati sunt ab apostolis, quia *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum* (*Matth. xviii, 16*). Non quod in ore duorum hominum vel trium non inveniatur mendacium, sed quia in his tribus testibus, id est in lege ac prophetis, et in Evangelio, stat omne verbum doctrinæ, omnisque veritas. Stat autem in his omnis veritas, quod est omne verbum, quia nunquam cadit. Et ideo testes quorum assertionem conveniendus est proximus, secundum hos tres testes debent corrigere ac reprobare eum qui eos audire noluerit, deinde Ecclesie

notum facere, sicut et Christus de Judæis quos diu sustinuit, donec Ecclesia instrueretur. Quam quia **750** non audierunt, facti sunt sicut ethnici et publicani, eo quod multorum testimoniis jam convicti et correpti, in sua perfidia perdurantes, credere noluerunt.

Amen dico vobis, quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcunque solveritis, erunt soluta et in cælo. Juste enim ligatur qui toties coramque tot testibus, et coram Ecclesia ab omnibus increpatus et convictus est, si se noluerit emendare, nullumque jam ultra lædere. Propterea ille talis alligatus et condemnatus adhuc in carne, jure alligatus est apud omnes qui sunt in cælo; ita tamen si se emendaverit quandoque ut satisfaciat Ecclesie quam læsit secundum correptionem trium testium, ut jam funiculis peccatorum suorum non sit alligatus, sed juste solutus, etiam ab eis qui sunt in cælo. Nam hæc potestas solvendi atque ligandi de superioribus pendet. Cœpisti ergo habere fratrem tuum tanquam ethnicum et publicanum, ligasti illum in terra. Sed ut juste alliges, vide quia injusta vincula dirumpit justitia. Cum autem correxeris et concordaveris cum fratre tuo, solvisti illum in terra. Quem cum solveris in terra, solutus erit et in cælo. Multum ergo præstitisti, non tibi, sed illi, quia is multum nocuit, non tibi, sed sibi. Hæc namque potestas solvendi atque ligandi videtur eadem quæ Petro supra data est; sed non est ita per omnia, quoniam oportebat Petrum aliquod privilegium habere præ istis qui ter arguere jubentur. Ideo quidem illic dictum est: *Tibi dabo claves regni cælorum: et quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælis* (*Matth. xvi, 19*). Ubi non modica differentia esse sentitur, quia Petro datæ claves non unius cæli, sed claves regni cælorum, ut quæcunque ligaverit super terram, sint ligata, non tantum in uno cælo, verum et in omnibus cælis: similiter et quæ soluta sunt in terra, soluta erunt et in omnibus cælis. Quam perfectus est apostolatus Petri, quam communis nostra conversatio! et excelsior apostolorum auctoritas. Unde quicumque usque ad illam apostolorum exsolutionem perfectionis venerit, in omnibus absolutus erit; quia sicut *differt stella ab stella in claritate* (*I Cor. v, 11*): ita et differentia ab invicem sanctorum. Propterea etsi apostolorum auctoritas jure amplior prædicatur, non ideo contemnendus est consensus Ecclesie et potestas, quam nec apostoli, nec Ecclesia, aliunde perceperunt quam a Christo. Et ideo **751** quia poterat contemptoris nostri hæc occulta esse responsio, vel tacita cogitatio, si me despicias et ego te despiciam: et si tu me condemnas, e contrario et tu in ea sententia condemnaberis. Potestatem tribuit ut sciant quia talibus condemnantur Deum judicem in medio eorum esse, ne aut isti injuste ligent, aut ille male contumax condemnatur. Idcirco dico vobis, ait, quodcumque ligatum fuerit in terra, ligatum pariter erit et in cælo. Ac si diceret, quia in medio eorum sum qui ligant. Propter quod sequitur:

Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo qui in caelis est. Et ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. In tantum igitur studet concordiam, ut in unitatis merito, omnia quæ a Deo prædicanda sunt, impetranda esse confirmet. Et ubi duo vel tres, pari spiritu parique voluntate collecti sunt in Domino, ibi se medium eorum pollicetur futurum. Quia ipse est pax atque charitas, quæ facit corda multorum unum, et innumeras sanctorum animas, sibi ad invicem, ut una sit anima connectit, ac convenit, inter quas medius sedem atque habitationem collocat. Totus namque hic sermo de superioribus pendet, ubi ad concordiam omnes provocarat, et nunc exponit, quem fructum exinde sint habituri, ita ut quidquid petierint, sint accepturi, Deumque medium semper in se habituri. Sed forsitan hoc tali consensu tantaque virtute, nec pauci sibi consentiunt per omnia, et ideo fortassis temperavit sententiam, si duo vel tres consenserint ex vobis, sicut Petrus et Jacobus ac Joannes. Quibus quasi consentientibus sibi per omnia ostendit in monte gloriam claritatis suæ, ita ut ex eo habitu quo non habebat speciem neque decorem, verteret se ad tantam gloriam, ita ut vestimenta sua fierent coram eis splendentia, sicut quidam codices habent, quasi lumen. Nam et in Veteri Testamento tres filii Chore in hac unitate consenserunt, et ideo evaserunt, ita ut formam teneant omnium eorum qui salvandi sunt ab illo incendio æterno. Qui profecto, quia consentiunt cum lege et prophetis, duo dicuntur. Deinde quia colliguntur in Evangelio, tres utique unanimes in unitate Christi inveniuntur. Præsertim quia lex et prophetiæ non sunt divisæ, sed quasi ex uno Spiritu et ex una anima, atque ex una voce consentiunt in Evangelio. Quorum **752** consensu operante in electis Dei, si duo vel tres simul in idipsum fuerint congregati, jure quidquid petierint impetrabunt, quia non nisi in unitate collecti unum petunt. De qua petitione David: *Unam petii, inquit, a Domino, hanc requiram (Psal. xxvi, 4).* Et ut ostenderet quia multi tales unum sunt, sicut unus dicebat pro multis: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus (Ps. xli, 2).* Quam unitatem commendat Apostolus: *Ut sitis, inquit, perfecti in eodem sensu et in eadem scientia (Philip. ii, 7); quia sicut segregat dissensus a concordia charitatis, ita congregat consensus, et compaginem connectit in unum charitatis, ita ut Deus per hanc unitatem in medio eorum esse possit. Alioquin si unum corpus sumus, quamvis multa simus membra, unitatem tenemus, quia ad hoc posuit Deus singula membra in corpore, ut omnia idipsum sapiant, idipsum dicant, idipsumque consentiant, et sollicita sint invicem, ut si patitur unum membrorum, compatiantur omnia membra (I Cor. xii, 26), et glorificato uno membrorum, congaudeant omnia membra. Sic quippe debet esse in omnibus, sic et in uno homine, qua-*

*tenus si jubulare cooperando volumus, unum menscum carmen servare possimus, ut servetur corpus et anima atque spiritus integer in una compage amoris Dei, et in uno vinculo pacis. Nostis enim in musicis, quia nisi fuerit consonantia vocum, ut unam ex diversis vocibus de se cantus harmoniam reddat, non delectatur audire, etiamsi una earum prior fuerit vox in concentu: sic et in Ecclesiis, certe aut in uno homine, nisi consensum habuerit chorus virtutum, et convenientiam charitatis, non delectatur Deus, nec audit voces eorum. Quoniam sicut Apostolus ait: *Qui offenderit in uno, factus est omnium reus (Jac. ii, 10).* Quapropter conversantibus nobis in unum, congregemur corpore et anima et spiritu in nomine Jesu, ut sit Jesus in medio nostrum, verbum scilicet Dei, et sapientia et virtus ipsius, quatenus nec in loco nec in tempore disjungamur a charitate unitatis, quia nec loca nec tempora dividunt, neque separant spatia terrarum, quos una charitas jungit. Unde si duo vel tres bene sibi consentientes in Christo impetrare possunt fiducialiter de omni re quam secundum Jesum petierint in nomine ipsius a Patre, quanto magis ubi singulæ Ecclesiæ, aut omnis Ecclesia rogat? Sed quoties non exaudimur ea est causa quod non consentimus duo vel tres per omnia simul sensu vel scientia, nec **753** servamus unitatem Christi in vinculo pacis. Et ideo in istis sententiis perpendat prudens animus quam terribile sit contemnere quod duo vel tres consenserint, vel testificati fuerint, vel correxerint, et quibus tanta est fiducia impetrandi. Quia ad illa respondet ista sententia: *Si duo ex vobis, aut tres consenserint (Math. xviii, 16),* quia ait adhibe unum vel duos tecum, ne tam parvus numerus videretur contemptibilis; quia quidquid isti duo vel tres consenserint aut petierint super terram, consensa et impetrata erunt etiam et in cælo. Magna igitur consolatio fidelium, quorum tam parvus numerus tanta corroboratur Domini virtute, ut qui dominatur *virga virtutis suæ in medio inimicorum suorum (Psal. cix, 2),* ipse etiam in medio istorum esse se testatur. Et ideo dubitari non debet quod exaudiuntur in cælo, quamvis adhuc sint super terram, qui habent in medio sui Dominum. Et notandum quod non dixit in medio eorum ero, sed *in medio eorum sum;* quia non medius futurus est talibus, neque medius esse tardabit, sed mox sinceriter ut consenserint invenitur Christus in eis medius. Quoniam et Christus ipse eorum consensus est, dum et ipsi in idipsum unum consentiunt cum eis, quorum *participatio in idipsum est (Psal. cxxi, 3).**

Tunc accedens Petrus dixit ei: Domine, quoties peccaverit in me frater meus, dimittam ei usque septies? Dicit ei Jesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. Nam Lucas hanc sententiam de indulgentia fratris, et illam qua corrigi mandatur, simul jungit, quas Dominus docendo deseruit. Quibus sententiis unam proposuit dicens: *Attendite vobis.* Quæ et harum duarum intelligenti-

iam clariorem redderet, et auditores suos sollicitiores faceret. Non enim dixit, licet uni videatur loqui, attende tibi, sed *attendite vobis*. Quia quidquid in his duobus præceptis alicui attenderit homo, sibi quoque attendit, et quantum videbit ipse alteri, videbit alter et ipsi. Et ideo ista novitas locutionis, quantum mihi videtur, officiosissime præmissa est, et hæc admonitio præter usum loquendi facta; quoniam multa sunt quæ reprehendimus in fratribus qui in nos peccare videntur, et multa quæ dimittere debemus. Idcirco satis provide dictum est, *attendite vobis*; ne vagus oculus et passivus intuitus, atque improbus aspectus plus respiciat curiosus ruinas aliorum et culpas quam suas, ne forte dum sua cæcus non videt crimina, temere curat reprehendere aliena, et dum non considerat aliis quotidie **754** quas infert injurias, ipse sibi illatas ab aliquo gravius portet, propter quod benignissimus magister et clementissimus Dominus, paucis provide animos audientium præstruxit verbis ita dicens: *Attendite vobis*; quia quidquid est in his duobus præceptis quod agimus, nobis primum ut prosit ateadere debemus, deinde proximo non minus quam nobis. Qui si peccat in nobis et eum corrigimus, ita ut lucratus sit per nos frater, duplicem mercedem habemus; unam quia ei libenter dimittimus, alteram quia eum lucrati sumus. Alias autem, nisi mandante Deo feceris homo quæ jubentur, nec tibi attendis nec proximo. Et ideo quia tibi providere non vales sine proximo, nec proximo priusquam tibi subvenire, recte dictum est, attendite vobis solliciti invicem *servare unitatem pacis in vinculo charitatis* (*Ephes. iv, 5*), quia quod donas et recipis, dum vires vobis et impenditis. Quia etsi ille hodie, tu quoque cras peccabis. Hinc forte erit tibi iudex cras, qui erat hodie reus, etsi parvi pendere potueris ne illi pecces, Deum tamen non effugis, qui jubet ut agas, a quo tibi plura dimissa sunt, et cui innumera debes. Idcirco noveris, quia non in hoc numero pius iudex veniam angustat, neque hoc lege constringit et sine concludit, sed hunc finitum numerum sub sacramento piæ significationis, pro infinito posuit. Tamen multi quærent, cur Petrus usque ad hunc numerum peccata remittenda putaverit, et non amplius? Forte, quia sciebat ex lege hunc numerum remissionis esse seu requiei. Unde Dominus patrus omnibus die septima requiesse dicitur (*Gen. ii, 2*), seuque legitur: *Septies cadit justus in die, et resurgit* (*Luc. xvii, 4*). Unde et Lucas signanter sic respondisse Dominum dicit: *Si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit in te, dicens, penitet me, dimitte illi*. Nam et septimus annus requiei erat in lege, sicut et septies septem decursis jubilæus fiebat annus magnæ remissionis, seu quamplura quæ in lege per septem huiusmodi præfigurantur. Unde sibi quilibet eorum finierunt argumentum ejus interpretationis; nec non et quod septem sint dona Spiritus sancti, in quibus remissio omnium peccatorum; seu quod septem vitia principa-

lia, quibus remissis remittuntur universa. Alii vero dicunt, quia septies vindicatum est de Cain, et ideo Dominus addiderit juxta quod de Lamech sacra vindicandum percensuit Historia, toties remittendum, ut in quantum amplior excrevit vindicta, amplior fieret indulgentia et **755** venia. Quapropter quia præfixus est a Domino remittendi terminus, nullus forte ultra audebit parcere delinquenti. Ultra ergo hunc litem transilire nemo audebit. Sed hunc terminum remittendi parabola subsequens absolvit, cum inventus est qui decem millia talentorum erat debitor, et dimissa sunt ei omnia. Idcirco nemo dicat non ultra se dimittere debere fratribus peccata, quia Dominus amplius dimittere non jubet. Quia si hoc ita præfixum esse vellet, nequaquam quod ipse egerit subjungeret. Nam per decem millia talentorum signanter expressit peccata omnia, quæ in nobis invenit et donavit. Propterea et tu noli subducere misericordiam, sed poscamus pariter hujus numeri solutionem. Non enim sine causa Lamech prius hunc numerum in vindictam sui ita premisit, neque Dominus rursus eum in remissionem omnium peccatorum sine causa præfixit. Sed quærendum de ipso numero prius censeo, quia aliter quidem eum calculando multiplicant, aliter vero alii ipsum eundemque numerum ad mysterium et non ad calculationem tantum constringunt. Ut quid ait septuagies septies? Solummodo septuaginta et septem intelligantur, non tantum, ut dixi, secundum multiplicationem calculi, quantum secundum mysterium sacramenti. Nam septuagies septem quadringenti nonaginta sunt, ut toties in die remittamus fratri peccanti, quo ille amplius peccare non possit. Quod si in die aut in tempore ultra aliquid in te peccaverit frater tuus, nunquid non ultra dimittes ei? Nam sicut continuo in sequenti parabola tractabitur, plus est decem millia talentorum quam septuagies septem, et plus centum denarii quam septuaginta septem. Quia forte centum denarii mille asses sunt, et ideo per decem millia talentorum seu per centum denarios omnia quæ in nos committuntur, insinuat, quia debemus ignoscere, sicuti et nobis oramus dimitti. Non enim ad numerum quotidie nos prostrati rogamus ignosci, sed precamur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth. vi, 12*). Quæ debita rogamus? omnia, an aliquam partem eorum? Nulli dubium quod pro omnibus rogamus quæ quotidie innumera committimus, licet nobis in baptismo jam dimissa sint omnia. Unde quid sibi vult quod ait septuagies septies? Puto quod non lege calculandi hoc loco finiendus est numerus, sed **756** secundum magnum mysterium et admirabile sacramentum pertractandus. Nam Lucas evangelista, *cujus laus* (juxta Paulum [*II Cor. viii, 18*]) *est in Evangelio*, ab eo loco quo baptizatus est Dominus, cœpit ascendendo numerare geneologiam Christi: et merito, quia ibi est initium ascensionis ad Deum. Quamvis Matthæus descendens ab Abraham usque ad Christum, etiam

et ipse sub mystico expleverit sacramento, tamen iste, ut dixi, ascendendo cœpit numerare, et numerando complevit generationes septuaginta septem. Exorsus est itaque numerare a Christo in quo peccata omnia deleta sunt, et pervenit per omnes progenies numerando usque ad ipsum Adam, qui primus hominum peccavit, et nos omnes cum peccati obligatione generavit, quia omnes ac si in mœsa damnati sumus. Et ideo sub magno sacramento a Christo usque ad Adam per omnem lineam nascentium septuaginta septem generationes colliguntur, et ab Adam similiter usque ad Christum septuaginta septem. Si ergo nulla generatio prætermittitur, nulla culpa præteritur quæ non debeat ignosci. Et istæ vindictæ peccatorum quæ desævierunt per omnem progeniem usque ad Christum, quas Lamech connumerat, septuaginta sunt. Sed, ut obscurius tegetur hoc sacramentum, non septuaginta et septem dixit easdem vindictas esse futuras, sed septuagies septies, quod et in ipsam intelligi debere nemo qui ambigat. Quem numerum Dominus in remissionem omnium peccatorum commendavit, quando a baptismo cœpit numerare, ubi omnia peccata solvuntur. Et sic ad Adam lineam genealogiæ Christi usque perduxit, ut monstraret quia sicut vindictatum est de Cain septies, quando septem vindictas, ut multi tradunt, exsolvit: ita et de Lamech septuagies septies, quas ipse prædixit et prophetavit, exsolutum est, ut septuaginta et septem usque ad Christum fiant, in quo omnis prævaricatio et peccatorum vindictæ finem accipiant. Quoniam sicut quidam tradunt, sciebat Christus extendere aliquos peccata sua etiam ultra hanc remissionem, propterea ad septem addidisse Christum septuaginta, ut dicat in eo tantum numero remissionem peccatorum fieri oportere in hoc mundo adhuc degentibus, et secundum res hujus mundi peccantibus; quoniam senarius numerus in quo factus est mundus, videtur operis ac laboris, septimus requiei et remissionis. **757** Unde si quis diligit mundum, et ea quæ sunt in mundo operatur, et sæcularia tantum intendit, dicit non incongrue sexies peccare, et finem peccatorum in septenario recipere numero, ut in eodem ad veniam possit pertingere. Quod sentiens forte Petrus, ideo interrogat, si debeat usque septies dimittere. Sed Dominus sciens in his quæ senario clauduntur numero, contra decem præcepta mandatorum Dei agendo, quotidie nos peccare, fixit limitem et finem peccandi, ut in eo numero qui remissionis est, unusquisque fratri ac proximo libenter indulgeat. Quod si aliquis supergrediens ea peccata quæ fieri solent in rebus mundialibus et sæcularibus ultra volendo peccare, si possibile esset, ut amplius viveret, quia in peccatis suis finem non fecit, nec de factis digne veniam quæsivit, jam ultra remissionem peccatorum suorum juste non habebit; quoniam quidquid in mundo contra Domini mandata contrahitur, ei venia præstatur, quia ut citius se converterit aut tardius, ita tamen si satisfecerit veniam

A poscendo (Luca teste) quem læserat, quia etiam non alter, in omnibus peccatis offenditur Deus. Fortasse ergo, quia talis hujus numeri conditio est, ut pessima sint omnia peccata quæ sunt mystice supra septuaginta et septem, in quo numero remissio datur, et ideo benignissimus Jesus hortatur Petro suo ac præcipit usque ad hunc numerum fratribus peccata dimittere, quod sequens parabola etiam de hoc ipso latius pertractabit, ut dum hic vivitur petenti, venia nulli denegetur.

Ideo, inquit, dico vobis: Simile est regnum cœlorum homini regi qui voluit rationem ponere cum servis suis. Conclusio est hæc parabola sententiarum supradictarum, quæ de concordia et de indulgentia loquuntur fratribus exhibenda. Quia sicut periculosissimum est proximos scandalizare: ita et peccantibus in nobis veniam denegare. Et sicut de scandalizantibus conehusit quid illis potius expediat: ita et abnegantibus indulgentiam, quale periculum imminet, prædixit. Sed quis iste homo sit rex, cui simile regnum esse possit cœlorum, aut quod hoc loco regnum cœlorum dicatur, videamus. Nam in hoc Evangelio regnum cœlorum aliquando præsens Ecclesia vocatur, aliquando virtutes et prædicatio Evangelii, aliquando ipse Christus, quoniam ipse est regnum cœlorum, sicut ipse est sapientia Patris, ipse **758** justitia, ipse est veritas et virtus. Sic quippe ipse est regnum. Regnum autem non alicujus eorum qui sunt deorsum, nec quorundam eorum qui sursum in aere isto dominari dicuntur, sed omnium eorum qui sursum sunt, qui appellantur cœli et ad cœlestia tendunt. Secundum hoc igitur dicuntur cœli, quoniam ipsorum est Christus, secundum quod ipse est regnum regnans quotidie in cordibus eorum, sicut est justitia regnans, et sapientia et veritas, ceteræque virtutes in eo, qui factus est nobis cœlum, per hoc quod portavit ipse cœlestis imaginem. Hoc ergo regnum cœlorum factum est simile homini regi, quando *Verbum caro factum est* (*I Joan.* 1), et quando venit *in similitudine carnis peccati* (*Rom.* viii, 5), et de peccato damnavit peccatum. Tunc utique factum est similis homini regi, unicus enim sibi et per omnia, sine naturarum commistione, faciens cum sibi unum, ita ut Deus et homo unus sit Christus rex regum. Ac per hoc Deus homo Christus, quia rex est constitutus a Deo Patre *super Sion montem sanctum ejus* (*Psal.* 11, 6), voluit rationem ponere cum servis suis. Ad hoc quippe constitutus est rex, ut eos regat quos condidit, deinde et quos redemit. Sed ne forte hæc sententia obscurior tibi videatur qua ait, quia *voluit rationem ponere cum servis suis*: nimirum quia hoc factum necdum novimus, scias profecto, quia parabolice per anticipationem loquitur, sicque narrat, quia voluit ut quandoque implendum non dubites, quod quasi jam fecisse prædixit. Quod omnino recte dicitur, quia voluit, eo quod sic se suaque; præparavit omnia, sic cuncta disposuit sacramenta et singulis sua dona distribuit talentorum, donec redeat. Et tunc cœpit rationem ponere cum eis quibus sua

largitus est talenta, quando voluit, quandoque ipse A solvit, veniens in sensum eorum et aperiens eis parabole thesauros obscuros, et secretos 760 atque invisibiles, confirmans eos demonstrationibus indubitabilibus; deinde ne alios excluderet ab hac lectione doctores, adjecit dicens, aut forte eum quem voluerit illuminare lumine scientiæ suæ, ut intelligat omnia parabole lujus. Et cum proposuisset singulas personarum, quinam esset rex iste, qui servus qui oblatu est, quive illi qui eum obtulerunt, quæ uxor et qui filii, et quæ omnia ejus, seu cætera quæ longum est enumerare. Est enim, inquit, sapientiæ Dei hoc opus, ut ita dicam, ea omnia disserere. Quapropter perpendat fidelis animus, quanta difficultas in his esse possit, ubi magister Ecclesiæ illius temporis tam divina sensit et eximia. Licet ille altius ea voluerit extollere, allegorizare quam fides catholica permittit, quia qui fortius premit ubera, teste Scriptura, non eliciet lac, sed sanguinem (Prov. xxx, 33). Et ideo nos ad nosmet redeamus, deinde ad finem parabole et ad conclusionem Salvatoris; quia non ad supernas et angelicas ruinas hæc parabola referenda est, sed ad nos quibus dicitur: Sic et Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unumquisque de cordibus vestris. Quapropter ipsa vis verborum consideranda est, si forte ex ipsius Domini dictis sensus nobis illucescat. Ait enim: Cum cœpisset rationem ponere, oblatu est ei unus qui debebat decem millia talenta. Quid ergo putas dixisse Dominum quando ait: Cum cœpisset rationem ponere? Non enim ait, oblatu est ei unus, ponente jam eo rationem in ipso judicio, sed cum cœpisset rationem ponere, ut subaudiatur judicii. Quoniam aliud tempus est futuri judicii, et aliud quando posita est ratio ejusdem judicii: rationem quippe judicii rex noster Jesus Christus, quia homo factus est, tum cœpit ponere, quando ipse pro nobis in primo adventu suo voluit judicari, et pro nobis pati, vel quando legem dedit, quando de cælo: Prospexit super filios hominum, ut videret si esset intelligens aut requirens Deum; quia omnes declinaverant, non erat qui faceret bonum, nam erat usque ad unum (Psal. xliii, 2, 3). Qui unus, quia omnes unum facti erant in massa peccati, propter prævaricationem primi hominis oblatu est ei totus, obligatus vinculis, et involutus criminibus, qui debebat decem millia talenta, quoniam in omni genere humano hæc iniquitas respersa erat. Quæ iniquitas juxta Zachariam prophetam, sedet super talentum plumbi. Sed decem millia talenta ideo dicuntur, quia lex in decem præceptis commendatur. 761 Si enim diligentius scrutatus fueris ipsius numeri secreta, latebrasque ejus inquisieris, monstrabitur tibi justitia lege Dei constituta, quam quisque qui contempserit, quasi violator præceptorum Dei reus tenetur, dum nec naturalem legem insitam primo homini servaverit, nec datam per Moysen custodierit. Et ideo ille debebat decem millia talentorum, quoniam memorabilem illum decalogum, scriptum digito Dei, traditum populo Dei, corruerat. Debebat ergo decem millia talentorum,

Et cum cœpisset, inquit, rationem ponere, oblatu est ei unus qui debebat decem millia talenta. Audistis, fratres, quam sæpe in hoc ipso Evangelio, quoties Salvator in parabolis ad negotiandum suas pecunias suaque talenta suis commisit juxta mensuram singulorum, sicque abiit. Et unus plus accepit, alius vero minus. Itaque unusquisque secundum propriam virtutem. Quoniam ipse qui distribuit, singulorum vires solus novit et quantum unicuique 759 dare debuerit. Alii quidem dedit quinque talenta, forte quia tantam potuit tractare. Alii autem duo, quasi qui minus potuerit. Alii vero unum, juxta vires qualitatis suæ. Sic et in aliis locis, ubi plura suis divisit, pro quibus omnibus rationem habiturus cum eis, redit. Sed quis sit, cum cœpisset rationem ponere iste unus, qui oblatu est ei, non inmerito queritur. Quia etsi de illo ultimo examine, quando de singulis operibus singuli Deo rationem reddituri sunt, hoc dictum accipimus, ut tunc ei, cum cœperit rationem ponere, offerendus sit iste decem talentorum debitor, impossibile erit, ut hic talis deinceps suos conservos affligere possit, aut unum eorum, non dico suffocare, verum nec ab eo ut exigere pecuniam possit. Et ideo querendum est quando hæc ratio esse cœpit, ut et post indulgentiam talentorum, rursus iste cum suo conservo disceptare queat pro debitis. Ac deinde Dominus cum audierit quæ relata sunt a conservis, quando pro his eum in judicium revocare possit. Alius autem, nisi post veniam sibi indultam aliquod tempus esset, quo tanta committere valeret, quod post judicium peractum, quod futurum est, omnino non erit, nequaquam ad tantum infelix discrimen forte pervenisset. Unde, quia aliter esse non potuit, forte signanter Evangelista, imo ipse Dominus, qui hanc nobis parabolam proposuit, ait:

Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis. Qui miser nisi egressus esset, et post veniam indulgentiarum a Domino, et ab observantia mandatorum ejus, nunquam talia tam crudeliter perpetrasset. Sed quia hæc parabola obscurissima videtur, et in multis difficillima, qualitercumque requirendus est modus, ut sane intelligatur. Quia nonnulli fuerunt qui pro ejus difficultate in aliquibus locis erraverunt a vero, et ipsi interpretes, qui eorum dicta de Græco ad Latinas aures transtulerunt, non satis eorum errores purgarunt, ne offenderet in his simplex lector, neque os putei clauserunt. Quoniam talis tantaque difficultas est in his rebus quæ proponuntur, ut confiteatur Origenes in suis opusculis, neminem hujus parabole textum ad liquidum intelligere posse; et ut propriis ejus utar verbis, ait ita: Vere confiteor neminem hanc exponere posse, nisi solum Christum, qui discipulis suis omnia secreta

propter numerum legis, quia criminosa omnia peccata contraxerat, quæ in lege damnantur. Debebat et ille ejus conservus centum denarios, nihil minus ab eodem numero; nam decies centum sunt mille, sicut et decies mille decem millia, sic et decies deni centum sunt. Nec in illo igitur decem millia talentorum debitor a legitimo numero recessum est, et perfecto, nec in illo qui decies denos debebat denarios. In quo utroque invenies utraque peccata. Uterque itaque debitor, et uterque veniæ implorator, pariterque etiam a Domino impetrator. Sed ille servus malus servusque iniquus et ingratus noluit conservo rependere quod ipse acceperat a Domino, noluit præstare quod illi indigno præstitum est. Nam ei relaxata sunt decem millia talenta. Et ne putes quia parum est forte centum, quia tot peccata sunt quibus reus tenebatur obnoxius, quot et per hæc decem milia, in quibus nihilominus omnia peccata sunt accipienda. Nolo enim dicere unum talentum, quod omnia peccata hoc loco concludat, sed decem millia talenta, quia nemo est qui ambigat eum qui oblatus est, omnia debuisse. Servus autem ille qui centum denarios debebat, etiam et ipse plusquam et septuaginta et septem debebat. Sed omnia illa decem millia talenta, nulli dubium quia dimissa sunt in baptismo, quando benignissimus Salvator nobis libertatem reddidit a culpa, qua rei tenebamur sub peccato. Sub quo peccato jam venditi eramus, et nos et uxor nostra, videlicet caro peccati, et filii atque omnia quæ sunt opera carnis, quæ pepererat nobis quasi filios ipsa carnalis affectio, seu voluptas carnis, quæ male adultera facta est spiritui nostro uxor de qua suscepimus eosdem plures et pessimos filios, quos rex simul cum matre venundari jubet, non quod suos nos imperio perdidit, aut vendiderit, sed quia nos et omnia quæ **762** ad nos pertinere videbantur, jam venditos sub eisdem delictis parabolice ostendit, ac per hoc vendidisse est, cum venditos esse monstravit. Non enim omnia in parabolis sic possunt figurate comparari rebus, ut historia videatur, sed sic ut hoc ad plenum insinuent ad quod prepositæ probantur. Cujus plane causam propositionis Dominus demonstrat, cum ait:

Sic et Pater meus faciet vobis, si non remiseritis hominibus peccata eorum, de cordibus vestris. Ubi declarat quia a primo adventu suo multa nobis dimisit talenta peccatorum; unde et nos multa debemus dimittere quæ in nobis committantur. Namque primum reum exhibuit et absolvit gratis, talenta relaxavit, uxorem etiam ipsam, ne in servitum veniens, permaneret, dimisit, filios ne semper venundati essent absolvit, et omnia ejus quæ servituti erant addicta justo Dei judicio sub diabolo, peccatis exigentibus, pius et clemens rex concessit. Quæ omnia ad poenam hujus pessimi servi ideo jussa sunt venundari, quia ipse primum sua sponte se vendidit, et tradidit sub diabolo. Et hoc est jubere vendi, ut dixeram pro certo, quod est venundatum

A ostendere. Qui profecto tropus in Scripturis divinis notissimus est et diversis formatur modis, sicut et hoc loco, per hoc quod jubet facere, factum jam justo suo judicio demonstrat. Necdum tamen in carcere jubet mitti, quod ad illud ultimum restat iudicium. Porro de uxore et filiis, quidquid ille prædictus doctor senserit, non aliud intelligere oportet, quam quod ad ipsum eundemque servum pertinere possit, id est caro, seu carnalis affectus. Sicut quam sæpe in Scripturis tropice, mens seu spiritus quæ Græce *νοῦς* dicitur, pro viro accipitur, caso vero pro uxore, ut sint *duo in carne una* (Gen. 11, 24), sicut Christus et Ecclesia, ita ut mens regat corpus, et caro sit subdita ac si mulier viro suo. Quia tunc rectus ordo servatur si mens subdita Deo fuerit, et animæ seu spiritui caro digne obedierit. De quibus filii qui generantur, id est actiones bonæ operationis, perfecti ac digni Deo erunt. Sed quia iste malus servus necdum redemptus erat, ut dixi, neque libertate donatus, non poterat nisi venditus manere sub eo, cui in primo parente se tradiderat, et ideo non habebat unde redderet, quia tam ipse quam uxor et filii, seu quæ ad eum pertinere poterant, omnia erant vendita sub manu diaboli, nec poterat aliquid de se, **763** quod liberum esset generare, donec libertate recepta, quando cœpit rex rationem ponere cum servis suis, mensuram talentorum dispartiens singulis, in quibus negotiari rursus deberent ad lucrum Domini sui, ita ut omnia illa præcepta servare deberet hic malus servus, quæ ad Deum pertinent, et quæ ad proximum. Quia profecto illa decem millia talenta ad Deum sunt referenda, centum vero denarii ad debitum proximi. Sed iste tam innocens beneficiorum Dei, nec illa quæ ad Deum sunt servavit, nec ista quæ ad proximum, quinimo crudeliter exegit, quod ipse primum conservo impendere debuerat. Debitor namque fuit alteri facere, quod ipse voluit ut ipsi faceret et conservus. Neque conservo infligere pœnas oportuerat, quas omnino nollet ut alter ei interret. Quibus rursus debitis male reinvolutus, accusatur. Qua crudelitate accusatus et convictus, jure condemnatur, qui non sibi nec ulli parcere voluit; insuper nec de talentis, rursus sibi, post indultam veniam commissis, cogitare. Quoniam pecuniam, quam primum in Adam perdidit, demum in Christo concorporatus ad lucrum expendere debuisset. De quibus probabilibus pecuniis, jam plura supra diximus. Propter quod non ait ponente eo jam rationem oblatus est ei unus, sed *cum cepisset rationem ponere*, id est cum omnia semina rationis future vite proposuisset in se et in morte sua, per quam dimissa sunt omnia debita servituti nostræ, et reddita est nobis perfecta libertas in Christo. Ut vir et uxor, spiritus videlicet atque caro, quia sunt *duo in carne una*; seu filii, scilicet filii opera in Christo si permanserint in adoptione filiorum Dei servitus transeat, quoniam retro multa millia talentorum pertulimus damna, nec ullum Deo prius attulimus lucrum. Sed et uno

tidie majora nobis coacervamus, et graviora peccata A
 committimus, quia sequimur mulierem super talen-
 um plumbi sedentem, cujus nomen est iniquitas.
 Quam nimirum rationem tunc cœpit Jesus, ut præ-
 missum est, rex noster ponere, quando incarnatus
 venit in mundum, et adhuc hodie ipsa eademque
 ratio versatur in isto sæculo. Nam et quotidie offer-
 tur iste unus dum accedimus ad Christum per fidem,
 et venundati prius sub peccato, debitoresque talen-
 torum convincimur. Sed quia non habuimus unde
 reddere, neque ullus mortalium habuisse creditur,
 flectimus **764** ergo ad ipsum eundemque regem,
 et adoramus, rogantes clementer, ut nostrâ nobis
 dimittat debita. At ubi cum oblatis, quorumlibet
 officio ministrorum, angelorum videlicet vel sacer-
 dotum seu ministrorum descendimus in fontem, B
 quo oblatis et consecrati in sanguine Christi, omnia
 talentorum chirographa solvuntur, redditur univer-
 sis mortalibus per Christi gratiam libertas, et de
 servitate transit hic unus oblatus, quod est omne
 corpus Ecclesiæ, in adoptionem filiorum Dei. Et
 ideo quam bene ait, quia *dimisit eum*. Dimisit autem
 eum gratis liberum. insuper et universa talentorum
 debita dimisit ei. Et cum hic factus est liber, nulla
 deinceps de uxore ac liberis facta est mentio, quia
 in ejus libertate donata est libertas integri corporis,
 ut anima et spiritus atque caro totus atque mundus,
 ab omni debito absolutus, liber sit homo. Sed hic
 egressus a fonte unus, *invenit unum de conservis suis*.
 Proh dolor! a fonte egressus est unus, et ecce jam
 facti sunt duo. Qui nisi rursus divisi essent, non
 nisi se unum invenisset; quia sicut prius omnes
 unum corpus diaboli erant, quamvis multa membra,
 ita et in Christo renati omnes in unitate corporis
 Christi sunt recepti, quorum ipse factus est caput,
 singuli autem alter alterius membra, unde et in
 eisdem omnibus unum corpus. Verumtamen etsi rursus
 hic qui factus est unus se dividat in duos, non eum
 unam dividit qui unus in Christo permansit, homo
 cujusque unum est caput, et multa sunt membra,
 adhuc unum est corpus. Quem unum invenit miser
 unus, qui egressus est a corpore, egressus unitate
 fraterna, egressus a gratia Dei, egressus a charitate,
invenit unum de conservis suis. Ambo siquidem servi,
 et ideo ille conservus. Sed aliter ille servus, et aliter
 ille. Tamen eorum unus est Dominus. Sed infelix
 nimiam atque miser Cain, quia exiit a facie Domini:
 beatus autem Abel et accepta hostia Deo, quia mansit
 intus cum Deo. Et ideo omnes homines, quamvis servi
 sint unius Domini, tamen aliter est factus servus
 Esau qui affligebat Jacob fratrem suum, et aliter
 ipse Jacob persecutionem patiens fratris, pro quo et
 fugam inivit exsulque est factus. Unde licet hæc
 ratio quam cœpit ponere cum servis suis, magis
 pertineat ad tempus baptismi, quando in eo don-
 antur omnia debita tam quæ contraximus ab
 Adam, quam ea quæ postea ipsi commisimus. Ta-
 men et in priori populo lex naturæ servanda fuit,
765 sicut et lex Moysi. Ac præterea in utraque

charitas fraterna tenenda erat, sine qua nemo absol-
 vitur, etiamsi corpus suum tradiderit ut ardeat, ita
 ut quibusdam martyr Dei videatur. Sed hæc summa
 totius parabolæ melius super baptismo interpretatur,
 quando plenius et perfectius omnia donantur nobis
 peccata, et charitas fraternitatis atque adoptio et
 libertas omnibus amplior relaxatur. Idcirco tempus
 quo accipitur indulgentia tanquam tempus est red-
 dendæ rationis, ut omnia debita quæ et inventa
 fuerint dimittantur. Non tamen ille servus dicitur
 postea dedisse conservo suo mutuam pecuniam,
 quam cum ille non posset reddere, ut ejus miseretur,
 sed sic dicit quasi jam ei deberet ille conservus
 ejus, quando ipse rationem Domino suo reddens cog-
 gebatur tanti numeri debitum exsolvere. Nec enim
 dicit quod dimiserit conservo suo quod ei debebat,
 et sic demum accesserit ut ei dimitteret Dominus.
 Vere quia in hac exactione utrique debitores erant,
 quia utrique unum corpus de massa peccati, et
 utrisque dimissum est a pio Domino. Unde rectius
 fuerat, atque hoc potius congruebat, tanto debitori
 reddituro rationem, et expectanti misericordiam
 Domini sui, ut prior ipse conservo dimitteret quid-
 quid ei debebat, et sic ad rationem reddendam, ubi
 misericordia Domini imploranda erat rationabilius,
 et ad impetrandam veniam securior accederet. Nunc
 autem quod ei non dimiserit indicant verba conservi,
 simpliciter dicentis: *Patientiam habe in me, et omnia
 reddam tibi*. Alioquin diceret, jam hoc dimiseras,
 cur iterum repetis quæ donasti? et ideo forte vide-
 tur dicere, ut in baptismo dimittere debeamus, si
 quid nobis debetur, nec ultra quidquam de præter-
 itis repetere. Hoc et ipsius Domini verba manifestius
 aperiunt. Ait enim: *Egressus autem servus ille in-
 venit unum de conservis suis, qui debebat ei centum
 denarios, et non dixit, cui jam debitum dimiserat*.
 Si enim dimisisset, non ei utique deberet; nunc au-
 tem quia dixit debebat, manifestum videtur quod
 non dimiserat, et ideo nihil de his forte cogimur
 intelligere, quæ postea sibi ad invicem homines con-
 trahunt. Sed conclusio hujus parabolæ longe aliter
 se habet, cum ait: *Sic et Pater meus cœlestis faciet
 vobis, si non dimiseritis unusquisque fratribus vestris,
 peccata eorum de cordibus vestris*. Ubi ostendit et ea
 quæ ante baptismum commissa sunt, et ea quæ **766** de-
 mum postea ad invicem contrahuntur, benignissime
 condonanda. Quoniam nova nativitas et cordis im-
 mutatio id avertit ut nihil demum aliud debeamus,
 nisi ut invicem diligamus. Verumtamen in hoc ma-
 gnum ostenditur pietatis sacramentum, cum illud,
 quod nondum conservo dimiserat, neque quod cor-
 durum hactenus etiam in fonte gerebat, nihil impe-
 dire potuit Domino, quominus illo in tempore inci-
 piendæ rationis dimitteret ei omnia quæ debebat, si
 vellet accipere quæ dabantur. Sed quid profuit misero
 quod donatum est, quandoquidem in caput ejus pro-
 pter duritiam cordis, et odiorum perseverantium,
 rursus omnia continuo replicantur et exiguntur ab
 eo universa præteritorum et presentium debita? Unde

recte quæritur quomodo, si dimissa sunt, redeunt? Ne forte impediri possit baptismi gratia, quominus omnia peccata dimittat, maxime si odium fraternum in ejus, cui dimittuntur, animo perseverat. Unde constat, et catholica confitetur Ecclesia, quod solvitur hesternus dies, et quidquid in eo contracta sunt vel supra, solvitur etiam et ipsa hora momentumque ante baptismum, et in baptismo. Porro deinceps continuo reus esse incipit, cum de libertate ruens servus esse peccati incipit. Ac propterea, non solum consequentium, verum etiam præteritorum dierum, horarum et momentorum, redeuntibus omnibus quæ dimissa sunt, tenetur reus et exigitur ab eo, ac si redivivum universum debitum, in tantum ut videantur in quibusdam peccata non dimissa, sicut in Simone Mago, et in quamplurimis qui fide accesserunt, vel accedunt ad fontem, quoniam sanctus Spiritus disciplinæ effugiet fictum. Ergo quia talis fide accedit, ideo forte non ei dimittuntur debita sua, quod omnino falsum est. Unde Apostolus ait: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis* (Gal. iii, 27). Ergo quicumque Christum induit, in corpore Christi consecratur, et ideo non potest fieri, ut per sanctam vim tanti sacramenti peccata ei non dimittantur, saltem in ipsius temporis puncto. Sed per fictionem atque duritiam eo quod impœnitens cor ei maneat, redisse continuo probantur, propter perseverantiam lasciviæ, seu fictionis, quia sanctus Spiritus disciplinæ, ut dixi, effugiet fictum, eo quod ejus noluerit suscipere vel servare donum, jam baptizatus. Qui profecto spiritus cum effugerit, etsi dimissa sunt debita, redeunt, quoniam **767** oculi ejus ad tenebras in perpetuum diriguntur. Verumtamen sicut beatus Augustinus ait, Non potest eum lux nisi perfundere transeuntem, dum per ipsam transit lucem, etiamsi transeat ad destinationis suæ tenebras, continuo peccatis redeuntibus, quæ baptismi sanctitas in illo temporis puncto dimiserat, tanquam redeunte obscuritate, quam lux in transitu ab eo excusserat vel pepulerat. Quod et præsens locus demonstrat, cum propter fraternum odium, vel debiti exactionem peccata redire dimissa Dominus protestatur, cum exigere jubet ab eo universa prioris vitæ et sequentis debita. Quoniam *omnis qui non diligit, manet in morte, et, qui odit fratrem suum homicida est, et in tenebris ambulat, quia nescit quo eat* (I Joan. iii, 14, 15). Hæc idcirco dixerim, ut intelligat unusquisque, quia nullus est, cui non dimittantur hæc debita, ubicunque in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus fuerit. Sed nisi in unitate Ecclesiæ, et compagine charitatis Dei et proximi, non servatur hæc gratia libertatis, seu intus videatur esse seu foris. Unde hic servus, qui conservum suum tenens, suffocat, egressus et ipse dicitur, quia egressus est ab unitate charitatis, et a vinculo concordie et pacis. Idcirco licet intus sit numero et corpore, foris tamen est, et non est in unitate spiritus, et in vinculo pacis, quia a spiritus disciplinæ recessit a fide, vel ab eo qui in

aperto factus est, vel permansit malus. Propterea per omne tempus vitæ nostræ cum timore et tremore salutem nostram operari oportet, ne in ullo contristemur Spiritui sancto in quo signati sumus; quia neque qui fide accedit ad hanc gratiam remissionis, neque qui postea jam adultus in fide recesserit ab unitate charitatis, et a vinculo fraternæ dilectionis, potest salvari. Neque igitur intus aut foris reiteratur sacramentum donorum Dei, et consecratio, sed expectatur ut redeat ad unitatem charitatis, et ad vinculum concordie atque pacis, ut discat et incipiat magis ignoscere et præstare aliis quam exigere ea quæ pietatis sunt ac dilectionis et gratiæ: sed quærendum si solum sit proximi odium quo nobis omnia jam indulta revocantur debita, an etiam et reliqua crimina quæ Apostolus dinumerat, si quis ea qui agunt (ut ipse testatur) regnum Dei non consequentur. Quod omnino nemo qui abneget ita esse. Sed solummodo odium et fraterna suffocatio vel crudelis exactio **768** hic in causa ponitur; quia omnis iniquitas sui est odium vel proximi, et de odio venit justitiæ et æquitatis. Unde David, *Omnis, inquit, qui diligit iniquitatem, odit animam suam* (Psal. i, 5). Ergo alterum nemo recte diligit qui semetipsum odit. Hinc quoque Scriptura revocat unumquemque nostrum ad semetipsum, *Miserere, inquit, anime mee placens Deo* (Eccli. xxx, 24). Quia qui sui misertur, ut oportet, nulli alteri crudelis erit exactor. Et qui in se diligit iniquitatem, in nullo perfecte amare potest æquitatem, quia æquissimum est, ut se primum quisque secundum Deum diligit, deinde proximum sicut seipsum. Alioquin seiat pro certo unusquisque dimissa redire peccata, ubi nec fraterna charitas est, nec sua secundum Deum dilectio. Quoniam si, *omnis qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. iii, 15), multo magis is qui se ita odit, ut nec sui misereatur nec alteri, quo Deo placere possit. Idcirco, fratres charissimi, considerandus est hujus parabolæ textus, consideranda æterni judicis criminatio; quia in Ecclesia Christi non nisi duo sunt populi duæque gentes, quamvis videantur esse gemini, sicuti etiam et in utero Rebeccæ, antequam nascerentur, duo luctabantur; ex quibus prophetia est, quod major serviet minori (Gen. xxv, 23). Non ea quidem conditione qua serviunt fideles Christi in Ecclesia Christi sub timore Dei, non ad oculum servientes, sed ea servitute qua servivit Esau Jacob fratri suo, affligens eum et excrucians, suisque odiis cogens peregrinari, quatenus ejus crudelitas fratri mansuetissimo proficeret ad probationem et ad profectum suæ salutis, et alteri sua infestatio ad cumulum suæ damnationis. Utrique tamen unius Domini sunt servi. Sed longe aliter serviunt electi, dum excrucianturaterno odio et inimicitiiis, aliter vero illi qui eos intus forisve persequuntur. Itaque serviunt boni, sed ad laudem Dei et justificationem suam: serviunt et mali, sed sibi ad detrimentum salutis, et pœnam damnationis, ut et justii illorum probentur cruciatibus, quibus eorum su-

geantur merita, et mali ac scelerati aeterna non evadant sibi supplicia præparata. Siquidem serviunt omnes quos præscivit Christus, et prædestinavit ad vitam, serviunt et illi qui foris egressi, quamvis intus videantur, qui affligunt proximos. Sed eos quos falso fratres vocant, quibus et quantis modis affligant et teneant infra Ecclesiam Dei diri exactores membra Christi, longum est disse- rere, **769** quibusque modis suffocantur, et in carceribus clauduntur boni, puto quod nemo sit qui edicere ac dinumerare queat. Qui forte conservus debebat centum denarios; quos quia debebat noluit rependere conservo beneficia malus servus quæ acceperat gratissima, a præstantissimo domino. Utique quia malus servus et ingratus, durus et iniquus, noluit præstare conservo, quod illi præstitum fuerat. Quod si talis ideo reus tenetur, quia non indulsit debitori suo poscenti, quid putas de his qui etiam non debentibus mala pro bonis reddunt, et torquere eos quam sæpe gratis conantur. Hinc ergo est omnis afflictio in Ecclesia Dei, hinc omnis calamitas, et nimis dura oppressio; quia servus ille malus et crudelis conservum suum premere non cessat, nunc in rerum damnis, et in rebus exterioribus, nunc secundum interiorem hominem in multis vexationibus, dum non erubescunt hi tales conscientias percutere singulorum. Sed quia hæc parabola ad ea respicit quæ superius dixerat Petro quærenti si deberet peccanti in se fratri usque septies dimittere, et ille respondit: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*, debemus in fine quærere quomodo eisdem conveniat numerus, idcirco utrumque observa numerum, observa et peccatum unius talenti; nam numerus undenarius legis transgressio est, lex in denario constat numero, peccatum vero per undenarium exprimitur. Quare peccatum per undecim? Quia transgressio denarii est, ut venias ad undenarium. In lege autem modus fixus præceptorum, transgressio autem hujus limitis præceptorum, peccatum est. Et ideo in undenario numero magnum mysterium figuratum est, quando vela cilicina in tabernaculo undecim fabricari jussum est. Omnia enim peccata dixit nos dimittere debere, quando septuagies septies dixit, sicut et si septies dixisset, quia septuplum pro toto solet computari, quoniam septem diebus volvitur omne tempus, et finito septenario rursus ad caput reditur. Omnia enim peccata dixit quando septies dixit, quia illud undecim septies sunt septuagies septies. Omnia ergo peccata dimitti voluit qui ea septuagesimo septimo numero præsignavit. Hicirco nemo contra se teneat non ignoscendo, ne contra illum teneatur quod **770** erat. Quia etsi centum denarios proximo remittere recusat, decem millia talenta ei, quæ dimiserat in faciem presentat. Ait enim: *Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me*. In quo declarat, quod sit decem millia talentorum, Quod si ista veniant in opprobrium, quæ dimisit bonus rex et pius, quanto magis ea quæ postea commisit servus

ingratus et malus, cui nulla alia causa fuit ut dimitteret ei, nisi quia bonus Dominus erat, et quia rogavit adorans eum. Sed hic malus servus et ingratus, indulgentiam consecutus, exiens a rege suffocabat eum dicens: *Redde quod debes*. Suffocabat autem eum, et suffocat adhuc hodie, quoniam exierat a rege et a præceptis ejus, ut fratrem affligeret et probaret. Alias autem non suffocasset conservum suum, si non exisset a rege. Quapropter quæso, diligens lector, considera subtilitatem dictorum, quia servus multorum talentorum debitor, procidit et adorat regem, quoniam ipse est *Rex regum, et Dominus dominantium* (*Apoc. xix, 16*). Siquidem regem demonstrat eum, et ideo adorasse eum introducit; qui acceperat a Patre regnum, et venerat ad rationem ponendam. Quæ ratio, ut dixi, in omni isto tempore ponitur, quando et pecunia Dominicæ dispensatur, et servus de talento accepto lucrum pecuniæ negotiando sectatur. Quod si causatur aliquis talentum se non accepisse, negare non potest, quia saltem hoc accepit, quod dimissum est ei. Et si non amplius quod et ipse debitori debuit remittere gratiam quam accepit, et non debitum exigere ipse quod debebat. Non enim potest negare aliquis ut debitorem non habeat, qui ei centum debet denarios. Qui debitor, etsi non procidens adorat (quia nemo alter est adorandus quam rex Deus, cujus omnes sunt servi tam boni quam et alii), rogat tamen conservum ut patientiam habeat in se, donec ei sua omnia reddat. Qui si non habuisset unde redderet, debuerat cogitare malus servus, quantum ei dimissum fuisset gratis a communi Domino, et quia conservus esset is qui debebat quod et ipse debuerat, cui quia dimissa fuerant omnia, debuisset et ipse debitor universa debitori suo relaxare sub spe saltem æternæ retributionis. Sed miser tenens, suffocat eum. Quod utinam non nossemus fieri in hoc sæculo, in tantum ut non liceat miseros ad veniam respirare. **771** quos sæpe retrudunt in carcere, tam crudeliter ut eis totus mundus unus sit carcer. Et si ad delicta pertinuerit debitum, adhuc exactores atrociores fiunt, dum laborant in corde, ne veniam pro offensis suis quæ admiserunt, in eis invenire possint, quod est eos mittere in carcerem, dum eis non misereri, sed rependere cupiunt, etiam ultra quam retribuere vel evindicare, queant. Quod autem ait, quia *Misit eum in carcerem, donec redderet universum debitum*, non ita dicit quasi obliviscatur, quod boni servi in carcere non permanebunt, finito præsentis sæculo: maxime quia intervenit redhibitio pessimi exactoris; sed ideo sic dicit, quia *Misit eum in carcerem, donec universum debitum redderet*. Quia tanta crudelitas quorundam exardescit eorum, in pœnas inimicorum suorum, ut nunquam eas finire velint. Propterea et ipse ac si ex reciproca sententia, juste mox a Domino condemnatur, ut quod sciendo alteri pœnaliter intulit, ipse secundum crudelitatis suæ sententiam quam digne damnatus excipiat. Et notandum quod non ait, omne debitum dimisit, quæ

niam adorasti me, ne forte videretur ei indulsisse ob aliquod obsequium servitutis suæ, sed quia rogasti me. Voluit enim nos intelligere Christus, in hoc verbo, quia totum gratis nobis debitum indulsit, nullis intervenientibus actionum nostrarum meritis. O quam justa recompensatio! Noluit enim reminisci beneficiorum Dei, noluit misereri conservi sui, sicut ei misertus fuerat dominus suus, noluit spatium dare pœnitendi, noluit vindictam remittere et debitum relaxare.

Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde. Et venientes nuntiaverunt hæc domino suo. Dives ergo dominus, qui tales tantosque habet servos. Habet namque plurimos, qui diversa donorum talenta conservis suis in lucrum domini sui quotidie dispensant, et nummulariis ac negotiatoribus ad negotiandum ea committunt. Habet et alios, quos iste servus pessime flagellat. Habet et istum pessimum, in quo sunt omnes qui universam Dei Ecclesiam conturbant ac divellunt, et conscindere non metuant. Habet et istos qui ejus injurias ferre nequeunt, qui contristantur pro talibus in Ecclesia quæ sunt. Non quod tristitia pœnalis ulla cadat in angelos, sed quia eis non placent mala quæ sunt. Propterea contristari valde dicuntur, nec immerito, cum et Dominus irasci dicatur **772** ac gaudere, reliquasque affectiones humanæ mentis habere. Porro quod ab angelis factori nostro atque judici quotidie nostra renuntiantur opera, seu bona fuerint, seu mala, multis in locis Scripturarum declaratur sanctarum, a multis quoque prædicatur doctoribus, quorum, ut supra jam dixi, officiis præsens regitur et adjuvatur Ecclesia. Quod enim si in terris nullus rex est, qui non suis fulciatur apparitoribus, cui non condignis serviatur, et non administraretur ministris, quanto magis universorum Domino credendum est, quod angeli obsecudent, et ministrent in auxilio Ecclesiæ deputati, et in defensione sanctorum. Quos quia tales non timent, qui Dei, suisque vertigalibus et pressuris, coarctant et constringunt servos, velint nolint, sentient accusatores etiam et exactores; quoniam ipsi venturi dicuntur in hoc ipso Evangelio, ut colligant universa scandala de regno Christi, quæ isti pessimi servi et ali crudeliter intulerunt. Et notandum quia volentes adjuvare eum qui missus fuerat in carcerem, quod non dixit detraxerunt vel inflixerunt, sed narraverunt quæ fuerant acta, quasi rem gestam et non fictam vel falsam.

Et tunc vocans eum dominus suus ait. Non ut prius pro damno, sed atrocius pro conservo misso in carcere. Primum enim locutus est sicut pius rex et misericors, neque impræparavit aliquid ut diceret ei serve nequam et male. Sed cum non haberet unde redderet, jussit eum pro debito vendere, ut dixeram, id est venditum deuntiare. Ac deinde eum precibus eum pulsasset, dimisit eum liberum, et omnia dimisit ei. Nunc autem impropere et oburgat, quem jam tandem, iratus, tradidit tortori-

bus, quoadusque redderet universum debitum. De qua sententia qui volunt post exactionem culpæ redire debere ad veniam, multam sibi dogmatizandi assumunt materiam. Quasi eo usque tradantur tortoribus quoadusque cruciatibus exsolutum sit universum debitum, sicque demum debeat homini libertas redire ad integrum, quod omnino catholica fides non recipit. De quo sane locutionis genere me recolo jam supra in hoc ipso Evangelio satis dixisse, ubi ait: *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec* **773** *reddas novissimum quadrantem.* Nam tale est quod ait:

Tradidit eum tortoribus quousque redderet universum debitum. Quale et hoc judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris, nec exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. Quia, donec, et quousque, unum sensum habere probantur in Scripturis divinis. Nam et Græcus indifferenter pro *donec*, et *quousque* *ἕως* tantum habet. Quæ partes quam sæpe pro infinito ponuntur, sicut hoc loco, eo quod pœna reprobatorum infinitæ creduntur. Sed quod illic ait: *Novissimum quadrantem*, hoc hic *universum debitum* dicit; quia illic persolvit universa delictorum debita. Ita ut sicut hic suam noluit finire crudelitatem, nec illic siniantur debite pœnæ. Manifestiustamen hic tortoribus traditur quam supra cum ait, Et judex tradet te ministro, quia per ministrum et possunt boni angeli intelligi, quorum officio illud administrabitur examen, cum separabuntur boni a malis, et mali exactores pœnarum, quibus tradendi sunt omnes reprobi, quando dicturus est iudex his qui a sinistris erunt: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Servavit autem metaphoram suam a principio, ex quo regnum cœlorum simile esse dixit homini regi, qui cœpit rationem ponere cum servis suis, usque in finem, quando idem judex, qui et rex supra dictus est, consummabit rationem iudicii quam in primo adventu suo cœpit ponere seu a principio sæculi, et complevit universa ut bonis restituat quæ gesserunt, quos iste malus afflixit servus, et huic pessimo servo sua adnumeret quæ sibi thesaurizavit, et conservis suis crudeliter agendo intulit mala. Idcirco sic accipiendum est, ut per omne tempus iste unus propter unitatem corporis quorum caput est. diabolus omne genus malorum intelligatur, quam ut ad aliam intelligentiam generalis hæc sententia, et quidam volunt, derivetur, qui tortores etiam Romanum contra Judæos exercitum venisse quibus traditi sunt, interpretantur. Sed videant quomodo ornatis hæc parabola huic sensui convenire possit, cum nec principium, nec finis, utique nec medium ejus, aliquid eislem dictis consentit. Unde sequitur:

Sic Pater meus cœlestis faciet vobis si **774** *non remiseritis hominibus unusquisque de cordibus vestris.* Ubi apertissime declarat pius Dominus, ad quam

intelligentiam hanc proposuerit parabolam, ut tota indulgentia et remissione, quam ipsi a Deo gratis perceperunt, proposita credatur, ut quia nos fratritas et conservis devotissime eandem gratiam præstare debeamus. Ex qua sententia duo notare debemus, unum quod ait: *Sic Pater meus cælestis faciet vobis*; alterum vero: *Si non remiseritis hominibus de cordibus vestris*. Quoniam duabus istis sententiis terribile est quod ostendit, quando in uno eodemque servo, ac si in specie totum genus, et pœnas omnium malorum describit, non quod alius sit iste servus quem proponit, et alii qui ad ejus formam damnandi dicuntur, sed ipse erit iste servus quicumque de corde fratri suo non remiserit. Servatur autem arbitrii libertas inter innumeros servos qui voluerit imitari indulgentiam domini sui in se, et qui voluerit crudelitatem exercere in his pusillis quos Christus vocavit, sanavit, et propriis humeris ad gregem reportare suscepit. *Sic et Pater meus, inquit, faciet vobis, si non remiseritis hominibus unusquisque de cordibus vestris*. Nemo ista audiens, rogo, censuram sibi remittentis assumat et imponat sibi, aut delinquenti in se vanam præsumptionem persuadeat, quando aut cui ignoscere debeat; quoniam sic provisum est a pio medico, ut illius sanitas cui parcis ad tuam gloriam recurrat, illiusque venia tuum præmium fiat, sicut et tua correctio vel indulgentia, illius venia. Quapropter formidolosa sententia prolata est ab eo, qui corda inspicit singulorum, si non remiseritis hominibus de cordibus vestris, ut credamus quod juxta mentem nostram Dei sententia fluctat atque mutatur. Unde certi esse debemus, quod si parva hominibus non dimittimus, non dico voce et simulatione, verum etiam nisi ex toto corde et omni puritate mentis dimiserimus, quia violata charitate, rei tenemur. Idcirco nemo dicat fecte: nihil habeo contra eum, ut solent homines dicere; ipse novit, habet Deum judicem, non mihi cura est quid velit agere, ego ignovi ei; iste talis confundit sententiam suam et convincitur a conscientia sua. Quia ubi vera charitas **775** non regnat, falsa pax se colorat. Quapropter omnem fectæ pacis simulationem evertit dicens: *Sic faciet vobis Pater meus cælestis, si non remiseritis hominibus unusquisque de cordibus vestris*. Et non dicit quoties, sicut Petrus interrogat, usque septies, neque sicut ipse respondit usque septuagies septies, sed, si non dimiseritis hominibus. Et quo liquet quia præscriptus numerus non angustat veniam, sed dilatat, eo quod præcepto finit obedientia, et sine fine relinquit arbitrium; ut si quantum jubet Deus remiseris, tantum sit obedientiæ retributio, sin amplius, ut mysticus demonstrat numerus, sit gratiæ præmium. Quia nec tantum a Deo quam sæpe precipitur, ut ultra gratia non habeat locum; quamvis et gratiæ sit donum præceptis Dei omnibus obedire. Unde et ipse septimus numerus quem Petrus proposuit, quamvis numero videatur parvus, invenitur tamen amplissimus sacramento, sicut et ille, cum septuagies septies multiplicatur;

A quod si per omnem seriem Veteris Testamenti consideres, invenies hunc numerum hebdomadarum mysticum, seu currat per dies ut sabbatum faciat, seu per septimanas, ut Pentecosten nobis impleat; seu cum properat per menses, ut septimi mensis festa consecret, necnon et cum vadit per annuam septimanam facit annum qui requiem dat terræ. Deinde, nexus omnis fraternæ obligationis absolvit septimus numerus annorum, cum circum septimanas et annum quinquagesimum facit, qui annus Jubilæus, jam ut dixi vocatur, ipseque omnem plenitudinem veniæ, et remissiones omnium rerum adducit, ut tollatur servitus totaque libertas redeat, ut sopitis universis debitis et disruptis cautionibus resurgat debitor liber. Quo sane numero jurgia universa sepeliuntur, et cupiditas tota deperit, et de cupiditate omnis tractatus. Quapropter quoties septies multiplicatur, nihil aliud quam veniam et remissionem affert, si recte Christianus eum percenseat et advertat auditor. Quoniam cum finitus fuerit, tunc vere cessabit crediti contractus et debiti. Tunc vere abolebitur tota conditio servitutis, tunc illa veniet sine fine gloriosa libertas, tunc æternus ager, semper viridis ac floridus remeabit. Novit charitas vestra, charissimi, quia sicut in terra latet aurum, ita divinus sensus verbis celatur humanis. **776** Et ideo quotiescunque Dominica tractantur eloquia, mens evigilet, animus intendat, ne intellectus vacuus recedat. Quinimo laboret cum omni cordis desiderio, ut ad cælestis scientiæ possit intrare secretum. Et quidquid est quod nos minus penetrare potuimus in hac parabola, seu in cæteris dictis quæ in hoc libro difficillima pertractavimus, ipse a Spiritu sancto edoctus, fidelis accedat, ut fidem teneat perfectam, quam non caro, non sanguis, sed Pater cælestis Petro revelavit. Deinde præcepta quæ præcepit implere festinet votis, ut ad visionis montem conscendere possit, quo simul semper cum Jesu, Moysi et Elia clare colloquentes audire queat, ut ovis quæ jam humeris Dei reecta est ad gregem, nunquam aberrare possit in fide, neque declinare a vero. Ad ultimum, quæso, cogitet devotio religiosa fædium ex eo loco quo benignissimus Salvator unum de parvulis statuit in medio apostolorum, ut ex eo omnes exemplum perfectæ vitæ caperent, quod deinceps de unanimitate et concordia pacis pertractatum sit, quidve de singulis propositum, vel quid in fine in hac parabola conclusum sit; quoniam omnis ejus propositio, omnesque assumptiones, seu confirmationes sententiarum, et in fine talis tantaque conclusio, hoc nimirum agunt, ut unanimes unumque simus, ne ullum lædere velimus, neque negare ulli, quod nobis præstari optamus, quatenus ab eo quæcunque poscimus, pie impetrare possimus. Quia omnino veniet tunc illa remissio vera, illa absolutio perpetua, quando abolebitur, etiam Domino præstante, ipsa necessitas peccandi. Quando pereunte immunditia, mundus ille redemptus vere jam vocabitur mundus: quando redeunte vita mors jam non erit; quo nulla erunt, quando regnante Christo soli

boni gaudebunt, et mali omnes cum diabolo extra hos fines erunt. Quapropter orate, fratres, quia prolixitas libri finem postulat, ut et nobis et vobis Dominus fidem augeat, demonstret præclara cælestis vite mysteria, propriis nos suis reportet humeris ad gregem, donec bona, quæ promittit, videre possimus in terra viventium, et sine fine tenere, ad quem tendimus.

779 PRÆFATIO LIBRI NONI.

Nunquam digne satis laudari philosophia potest, Fratres charissimi, cui qui paret, omne tempus ætatis suæ poterit sine molestia quodammodo conversari; quia quos nutrierit a puero, etiam in senectute non deserit. Hinc est quod me, licet ego deseruerim eam, non passa est in hac ætate longius a se amplius peregrinari. Sed mox ut redii ad eam, multum diuque male vexatus sæcularium rerum curis, recognovi veram non esse viam prioris vitæ, et lactare me cœpit quasi puerum, suisque recreare uberibus. Merito igitur quia puerorum et senum pene una est conditio, et cœqualis eorum mors mihi videtur. Et ideo eorum semper utrorumque lacte Scripturarum divinarum nutriendus est animus; puer siquidem ut crescat, senex vero ne deficiat, imo uterque eorum ut proficiat in melius, et vivat divinis lactatus uberibus. Quia sicut eorum unus est introitus ad vitam, ita et unus exitus post defectionem. Idcirco utrisque elaborandum, ut sciant singuli omnia quæ divinæ paginæ noscuntur pertinere. Quod si quisquam objicere voluerit seni, quod non in suo tempore laboravit; discat quia prius eum decet audire, ut doceat. Audiat etiam, quia melius est unquam quam nunquam laborare in verbo. Propterea nullum debet esse tempus senectutis otiosum, quod non prosit. Maxime quia in aliis meminimus proficere studia Scripturarum, divina verbi semina saltem juvenibus spargo. Erit forte incitamentum eorum affectus; quia pius labor omnia vincit. Idcirco ad sponsonem primæ promissionis, etsi exhausti macies ingenii jam arescit, promptus revertor, quia charissimis fratribus loquor. Non enim inter tam efficaces, clarissimos, ac sapientissimos, aliquid vel de minimo loqui audeam, nisi me charitas eorum coegisset. Sæpe namque puerorum meritis doctore copia dicendi tribuitur; et ideo nulla esse debet diffidentia in tractatu, dum plena dilectio exuberat in affectu; maxime mihi, quia filiis debitas una vobiscum impensas intelligendi paro. Nam sicut legistis in sæcularibus litteris, *Omnia fert ætas*; hinc quoque itatenus, mihimet ac **780** filio charissimo contigerit hoc proverbium inestimabiliter, ut ita dicam, dum alterna proportio vitæ divino dispensante iudicio, satis opportuno in tempore, congrua utrisque, quolibet pacto, intulit stipendia actionum. Mihi quidem, post innumeros actus sæculi, et molestos vitæ labores; post sollicitudines tanti regiminis, et longa vitæ præsentis dispendia, optabile satis tandem prudenti viro concessit otium. Adeo ut nihil illi profecerint, qui mo-

liebantur aliud, et filio tunc mihi charissimo, vix expleto tyrocinio, valde negotiosissimum imposuit jugum, quia vigeat animo et corpore, ut opto etiam et merito sanctitatis. Cui quia divina virtus ampliavit gratiæ fastidium, discrimen coauxit regiminis magnum, et prægravavit rerum curis, occupavit officiis, et extulit honoribus. Nihil tamen omnipotens concessit perficere illis, qui nostris semper bene utitur malis ad effectum, sed nobis largitus est suæ gratiæ admodum munus prælationis in filio. Cui, dilectissimi, etsi vobis scribo pro munere dilectionis, et fratribus quoque meis censum servitutis persolvo. Non immerito impensas paro verbi, quibus non minus meo officio quam suo reddat ipse per se omnibus debitum servitutis, et obsequium prædicationis, in verbo, in doctrina, in omni religionis gratia. Unde et ipse cum oportuerit, forte aliud operis conficere possit. Ita tamen si hoc paternum, licet exiguum, quia non ignavi ponderis est donum, non negligat, sibi etiam eum omnibus oblatum. Quinimo, etsi vilescit, amplectatur charius; quia nobilitas filii ex honore et reverentia descendit patris. Nam omne patrimonium præparatum, quod a patre percipitur, pretiosius esse solet cunctis opibus, quas aliunde sibi contraxerit. Idcirco quæso propriolum paterni juris in verbo sic amplectatur, ut divina quæ revolve, fructum vitæ illis intus afferant in animo; verum etiam eos ad ea extollat quæ divina sunt, et arcana secretorum Dei. Rogo autem ut et vobis placeant, quia tunc Deo accepta erunt qui in vobis inhabitat, cum vobis grata fuerint pro voto eatenus dilectissimis quæ offero. Quoniam etsi fratres debitores facti sunt, ut audiant et pecuniam verbi, non ad dispendium vitæ, sed ad lucrum sibi impensam, pertractent. Nihilominus et vos oportet considerare in charitate, talentum quod exsolvo. Quia etsi parentes debent thesaurizare filiis **781** juxta Apostolum, et non filii parentibus; deest tamen filios quod thesaurizatum est sollicitus custodire, atque diligenter excolere, ne in vacuum disperdat census laboris; qui non nisi ab ipso Domino, cuius est pecunia, cum usura exigitur meritorum, et cum lucro boni operis. Nam in hoc solido Evangelistarum quadrato numero, magni sunt sapientiæ et scientiæ thesauri, quos effodio. Unde quia totus quatuor mundus constat elementis; et orbis universus quatuor suis adunatur partibus, aptissime provisum est a summo opifice Deo, ut sicut per quatuor jugiter currit tempora: itatenus, quatuor istis divinis irri-

geter fontibus. Quia unus in quatuor se dividit capta, et fluit ex paradiso Dei viventis, quorum imbribus verbi Christi irrigatur Ecclesia, ut queat universaliter dilatari sub ipsius materialis numeri sacramento. Et ideo quatuor eliguntur discipuli; duo videlicet qui Dominum sunt secuti, et duo qui apostolis prædicantibus crediderunt; ut nulla sit differentia inter illos ad prædicandum qui viderunt, et qui non viderunt Dominum, si recte credant. Veruntamen quærendus est ordo eorum, cur Marcus et Lucas, qui non ab ipso Domino didicerunt, neque in numero connumerantur apostolorum melii ponuntur, tanquam duobus vallati postibus; Matthæus vero et Joannes, hinc inde extremi, qui Dominum sunt secuti, qui ejus miracula viderunt, quos ipse suo erudit magisterio, instituit disciplinis, monstravit exemplis, suæque confirmavit resurrectionis gloria. Reliqui vero duo postea didicerunt, et compleverunt, quod multi conati sunt; quos Spiritus sanctus medios posuit inter duos eximios, tanquam filios am-

A plectendi, ne ulla imperfectio in corpore Evangelii videatur. Sed sit initium salutis nostræ Christus homo; finis autem ipse Deus et homo. Ut id sit principium, quod finis, et finis quod principium, hoc est α et ω . Interea licet quidam aliter voluerit eos ordinare, rectius tamen sic positi sunt, ut illi extremi ponantur, quorum est apostolatus gratia, et illi medii qui minoris sunt ordinis, et ab homine didicerunt, quod probatum est et confirmatum ab apostolis. Idecirco, ut vere fatear, jure, medii ponuntur tanquam filii, ut sint hinc inde vallati, quanto sunt firmiores (si dici fas est) duo extremi. Quia quod sunt duo extremi, in officio, in unitate verbi et in omni prædicatione sancti **782** Evangelii, hoc sunt et duo medii, ut per totum quadratum orbem ista discurrat durabilior cælo, quadriga verbi, et unitas commendetur eorum omnium qui ante passionem, aut post passionem, in Evangelio crediderunt, et Dominum sunt secuti, in prædicatione verbi.

LIBER NONUS.

(CAP. XIX.) *Cum consummasset ergo Jesus sermones istos, migravit a Galilæa, et venit in fines Judææ trans Jordanem, et secutæ sunt eum turbæ multæ, et curavit eos.* Reliquit benignissimus Dominus Galilæam, videlicet patriam suam, et venit in fines Judææ, quasi justus Dominus omnium, qui sic diligit domesticos suos, ut alios non relinquit; quia sicut omnes illi debent fidem servare, atque gloriam impendere quasi Domino: sic ille omnibus debet subvenire, et misericordiam præstare, quasi servis, ne semper eum juxta humanitatem unus teneat locus. Sed non prius reliquit Galilæos, quam consummasset sermones istos; id est, donec omnia quæ proposuerat coram eis, ad perfectam conclusionem pacis et concordie perduceret. Sicque venit in fines Judææ trans Jordanem, ubi baptismum dabatur hominibus. Et forsitan dicitur de turbis sequentibus, *Et sanavit eos ibi*; quia ad hoc provocabat eos ut sanarentur. Quoniam nemo perfecte sanatur, nisi renatus fuerit baptismo Christi, quod in Jordane præfiguratur; qui est ex duobus fontibus, secundum mysterium Christi conditus ut demonstret eundem Christum Dominum nostrum ex duabus substantiis, quasi ex duobus fontibus copulatum, Divinitatis scilicet, atque humanitatis. Sicque unus factus est Christus, quem secutæ sunt turbæ, et sanavit eos omnes. Sed aliter secuti sunt eum Apostoli, aliter turbæ. Sic et hodie, aliter sequuntur eum, qui propter eum ipsum et propter vitam æternam sequuntur, aliter qui propter aliud aliquid, eum sequuntur ad tempus, etiam usque ad fines Judææ trans Jordanem ut renascantur fonte baptismatis. *Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, et dicentes, si lice: homini dimittere uxorem suam qua-*

*cunque ex causa? Misera Pharisæorum cæcitas et **783** duritia cordis.* Turbæ sequuntur eum quasi ad testimonium salutaris doctrinæ ejus, et quasi oves pastorem quem deducebant, quasi parvuli filii patrem, peregre seu longe proficiscentem: et isti, mox ut ad eos accessit, tentant eum calide, et quasi cornuto eum appetunt hinc inde syllogismo, ut quodcumque responderet, captione teneatur. Sed egregius Magister sic omnia dispensat, ut ipsi inexcusabiles sint, et ipse in nullo teneatur. Unde primum sanatis turbis, continuo dimisit eos, quia parati erant sequi eum in fines Judææ; ne forte detractores cæci Pharisæi dicerent quod ad divulgandam opinionis suæ famam, et ad testimonium virtutum suarum, causa jactantiæ, secum hanc trahit multitudinem, quos curavit. Et ideo mox sanatos dimisit eos. Deinde sic temperat responsionem ut et illi negare non possint quæ respondit, et in nullo eum tenere et involvere laqueo, quem parant. Quia si dixisset quod liceret uxorem qualibet ex causa dimittere, pudicitie prædicator Dominus videretur sibi docere contraria. Sin autem respondisset, non omni ex causa eam debere dimitti, quasi sacrilegii reus teneretur, eo quod adversus Moysen diceret; ac Moysen contra Deum dixisse forte calumniaretur. Neque enim seipsos respiciunt, quam impudenter interrogent cum nullam assignant causam, ne seipsos infra angustias certarum causarum constringerent, sed aiunt *ex omnibus causis*, si ex una qualibet earum, quia modum nescit libido, dimittenda sit uxor? suaque interrogatione se primum ligant, et adulteros se convincunt. Quia ubi lex de solvendo matrimonio requiritur, jam ex officio prioris divortium quærit, et libido sequentis

adulterium parit. Unde vir, aut uxor, dum talia A meditatur, et quærit quacunquē ex causa resolvere quod Deus conjunxit, si vir fuerit, lascivus est, et adulter jam in corde. Si vero mulier, meretrix utique comprobatur. Et ideo quam bene Dominus Scripturam sacram adducit in testimonium, et non aliam quam ipse Moyses conscripserat, ut decipulam eorum illæsus transeat, et eosdem suis alliget funibus, et convincat ab initio non sic fuisse, auctoritate divina. *Non legistis, inquit, quia qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit, Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.* Quod sane capitulum aliter in Genesi habetur; quia illic, **784** si verbis Adæ, res omnis refertur; hic autem Dominus indicat ab eo qui hominem figuravit, et mulierem fecit de costa viri, omnia dicta hæc esse. Unde admonere curavi legentem, ut ipse se de hac quæstione consulat et quærat diligenter ubicunquē tale aliquid in Scripturis invenitur divinis. Nos tamen de hac re, quidquid Adam probatur dixisse, in prophetia vere dictum accipimus. Et ideo per eum quidquid dictum est, Dominum, qui de ejus latere uxorem formavit, dixisse minime dubitamus. Quia ipse ædificavit costam, quam tulerat de Adam, in mulierem ipsius; et sacramentum futurum erat qui tunc per Adam in mysterio loquebatur. Quod cognoscens Apostolus, *Sacramentum, inquit, hoc magnum est in Christo et in Ecclesia (Ephes. v, 32)*; quia ipse est caput corporis, et omnis Ecclesia corpus et membra capitis, ac per hoc facti sunt duo in carne una. Quapropter, C ut dixi, perpendat diligentissimus lector vim verborum, et quibus Dominus responderit, et quibus discipuli usi sint verbis. Consideret etiam Pauli apostoli de hac re affectum, vel silentis, vel interdum sub aliis locis tractantis; quomodo Dei occultum expendat sacramentum? Quomodo Christus Patrem reliquit, quando semetipsum exinanivit formam servi accipiens, ac matrem Synagogam videlicet, et adhæsit uxori suæ, id est Ecclesiæ, quæ de latere Christi formata est, et ædificatur quotidie in mulierem, sicut et propagatur omnis ordo nascentium de uxore et viro. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separat. Ecce benignissimus Jesus conscientiam ad testimonium provocat divinæ auctoritatis, ut convincat eos qui non ideo interrogant ut discant, et se contineant, sed ut calumnientur eum, et excusabiliter faciant, quod inexcusabiliter peccabant. *Masculum et feminam, inquit, non masculum et multas feminas, ut uni liceat multas uxores ducere. Neque masculos et feminam, ut uni feminæ liceat multos viros accipere.* Non enim duas vel tres costas aut eo amplius tulit Dominus de latere viri. Et ideo revocandus est animus ad continentiam, ut possis dicere uxori tuæ, quod Adam dixisse legimus, *Hoc, inquit, os ex ossibus meis, et caro de carne mea (Gen. 11, 23)*. Alioquin etsi costa est illa mulier quam ultra unam duxeris, de cujus sit costa, tua tamen non est. Et si

dixeris, quia tua est, vide ne mentiaris; eo quod ex uno **785** Adam, non nisi una sumpta est, ut unitus conjugis consortio necleretur. Quæ nimirum conjunctio, quia naturalis lex est, primam Dei sententiam approbat. Secundæ vero nuptiæ, non ob voluntatem Dei, sed secundum peccantium necessitatem concessæ sunt. Et ideo ostendit Dominus his verbis, quod secunda conjugia vitanda sunt, cum ait de libello repudii, *Quia ab initio non fuit sic.* Sed qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit. *Propterea, inquit, relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.* Ubi cum dicit, *propter hoc*, causam exprimit propter quid. Quia ex viro est uxor, et quia ex una carne sunt ambo. Licet hoc, juxta Apostolum, magnum sit sacramentum in Christo et in Ecclesia, tamen secundum naturam carnis ita est, ut creatio docet. Et si alii velint dicere, quod major dilectio debet esse inter fratres et sorores, quia iidem ex eisdem parentibus exeunt, nunc autem interpretatur jam ex diversis, et non sicut ex illo uno Adam fuit. Ubi rogo, lector, diligentius paulisper intendas, quia et secundum hanc copulam conjugii magnum est nimis vinculum inuptiarum, et pietatis in Christo sacramentum. Quia etsi dicunt de fratribus nunc, quod ex una nascuntur carne jam facta, tamen ipsa unitas fortior est a principio facta una, quæ manet. Quia fortior credenda est Dei constitutio ab initio quam deinceps virtus humanæ naturæ. Non enim præcepta Dei naturæ subjecta sunt, sed natura præceptis Dei obtemperet necesse est. Et ideo in singulis ita est sicut et in tribus; qui licet ex uno nascuntur conjugio, tamen deinceps et ipsi diversas vias petunt. Conjugium vero semper ad principium redit, ut sint duo in carne una. Qui quamvis ex diverso nascuntur, tamen ex præcepto Dei, ut multiplicentur, ideo nascuntur ut in unum convenient. Attende, quæso, legem divinam exquisitam secundum omnes voluntates Dei. Fratres quamvis sint ex uno et sorores, sic creati sunt a natura, ut non convenient in unum. Masculus autem et femina quamvis non sint ex uno, tamen ita creati sunt ut redeant ad principium, qui sunt ex uno, quia ad hoc creati sunt ut sint unum. Idcirco omnis natura, non tam seipsam, quam ordinationem Dei sequitur. Et quia hæc copula conjugii, quamvis gratia Dei sit, cum legitime secundum Deum conjungitur et servatur; tamen vir et **786** uxor, quia carnaliter interdum se diligunt, *Et erunt duo in carne una*, recte dicitur. Sed Pharisei, quia sanam doctrinam non recipiunt, et hanc reprehendere non possunt, redeunt ad duritiam cordis sui, et interrogant, *Quid ergo Moyses præcepit dare libellum repudii?* Ecce quantum displicet peccatoribus et lascivis doctrina justitiæ, quia gravis est fornicariis prædicatio castitatis. Sed quia contra rationem respondere non possunt, veritati tamen credere non acquiescunt. Proponunt patrociniū Moysis, cujus persona ac si Dei ab omnibus revelebatur, et timebant omnes ei in aliquo contraire.

Unde doctrinam Christi, quam ratione vincere non poterant, per auctoritatem ac si validioris personæ destruere moliebantur; ut dum Moyses irreprehensibilis censetur, et timetur reprehendi, veritatis interpretatio taceatur. Hinc quoque dicunt ei, Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere? Ait illis, *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.* Hæc eorum interrogatio de magno venit supercilio, et de multa arrogantia Moysen proferentes, in animo Christum quoque despicientes, ac si dicerent, Quid ergo tu contradicis, quod Moyses tantus præcepit in lege, et tam magnus? Qui fuit quasi visibilis lingua invisibilis Dei. Qui incorruptibilem gloriam Dei vidit, et testimonium divinitatis in vultu suo portavit ad populum. Tu autem homo vilissimus, fabri filius, quid ergo tu destruis quod ille constituit? Sed mitissimus Dominus ad hæc non cessat docere eos, et refellere. Moyses, inquit, propter duritiam cordis vestri, permisit vobis dimittere uxores vestras. Ac si diceret, Moyses quam sæpe vobis multa talia permisit propter duritiam cordis, et improbitatem mentis vestræ, quæ Deus non mandavit; sicut in eremo hostias Deo quas offerre præcepit, quas ipse per prophetas impropert, ac dicit se nolle, neque de his aliquid mandasse. Sed quia videbat eos Moyses necdum mente ab Ægypto exisse, neque hostias quas dæmonibus offerre consueverant, deseruisse: quinimo circa studia sacrificiorum carnaliter inclinatos; si mandasset eis recedere a sacrificiis et hostiis, nequam eum audirent. Quia tam diuturna passio, vel tam crudelis morbus difficile curatur, iussit eos sacrificare quidem, sed Deo, et non jam dæmonibus. Tali siquidem ratione **787** perdocet Auctor humanæ salutis factum fuisse et hoc, quod prætendunt scelestissimi de libello repudii. Quia levius iudicavit propter duritiam cordis eorum, Moyses libellum dare repudii, et matrimonia solvi, quam in corde semper odia habere, et homicidia fieri. Non quod bona esset ista resolutio, sed permisit eis mala facere, ac si pius medicus, ne pejora incurrerent crimina, et morbi generarentur quotidie inter eos pessimi. *Ab initio, inquit, non fuit sic.* Ecce quam valide refellit, et quam fortiter repercutit, dum probat ex divina auctoritate, quod ab initio sic non fuerit. Ac si dicat, quia ab initio sic non fuit, nunquid potest Deus sibi esse contrarius, ut aliud ante iusserit ab initio, et rursus sententiam suam justissime prolatam, novo frangat imperio? Non ita sentiendum est de Deo, qui quod semel loquitur idipsum non repetit, eo quod incommutabiliter loquitur. Sed Moyses, ut diximus, in multis rebus suo utitur consilio, de quibus præceptum non perceperat a Domino, sicut et Paulus se fecisse testatur. Moyses tamen juxta duritiam cordis eorum, et secundum desiderium secundarum conjugum quæ vel ditiores in eo populo ardentissime quærebantur, ut vel pulchriores, vel iuniores haberent, suo talia permisit

A consilio, et non ex divino imperio. Unde et Dominus non dixit, secundum duritiam cordis vestri permisit vobis Deus, sed Moyses. *Dico autem vobis quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi causa fornicationis, et aliam duxerit, mæchatur; et qui dimissam duxerit, mæchatur.* Ecce de tam lata occasione, qua Judæi male abutebantur in repudiendis conjugibus quam brevis et absoluta Domini sententia est, qua sola fornicatio esse dicitur, quæ uxoris vincat affectum, quoniam et ipsa est quæ carnem prius dividit in duos. De qua sententia quidam minus considerantes, quam male sentiunt, dicentes: Uxor si adulteratur in potestate viri est, si velit eam retinere adulteram, et cum ea jacere sicut est, et si velit eam dimittere. Tamen Dominus unum horum quod liceat monstravit, id est, dimittere si fornicata fuit; retinere autem quod liceat, non dixit, sicut si fiat, nec interdixisse hoc loco aperte videtur, nisi ex aliis locis et ex circumstantia dictorum id consideretur; dicit enim, *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Unde primum de lege conjugii quærendum, utrumne Deus sit in causa, et legitime secundum **788** Deum conjunctio. Sic demum de divortio disputandum; quia non omne conjugium a Deo est, neque per Deum, alioquin quomodo Apostolus diceret: *Infidelis si discedit, discedat? (I Cor. vii, 15.)* In quo nimirum ostendit, non omne conjugium a Deo esse, quod solvendum est. Quapropter etsi adulteratur uxor aut vir, non est conjunctio Dei, cum quibus Dei lex non est, neque lex naturæ servatur. Quicumque ergo seu quæcumque contra Dei mandatum mæchus est, jam ipse a suo corpore et ab ea gratia quæ est in legitimo conjugio, divisus est. Maxime quia se tulit membrum Christi, et factus est membrum meretricis, cum qua meretricatus est. Idcirco non æstimo leve esse, si meretrix retineatur, et abutatur se male duabus in partibus; cum jam quia adultera est, nulli esse videtur legitima uxor. Unde sicut crudelis est et iniquus, qui castam dimittit qualibet ex causa uxorem: sic fatuus et injustus, qui retinet meretricem, aut flagitiosam; videtur namque patronus turpitudinis ejus esse, qui crimen celat et consentit uxori: sicut e contrario præmium possidet nuptiarum, e duabus cum unam fecerit castitas carnem. Quoniam juncta spiritui castitas unus in eis efficitur spiritus, unaque caro, quod nequam fieri potest, si una eorum adulteratur caro. Idcirco cum unam carnem mulier in aliam diviserit, et se fornicatione separaverit a marito, non debet teneri, quia mæchata est, ne forte virum, qui se servavit castum sub maledicto faciat venire, dicente Scriptura: qui adulteram tenet, stultus et impius est. Ubiunque ergo fornicatio est, libere uxor dimittitur. Sed quia poterat accidere ut aliquis calumniam, quolibet zelo ductus, faceret innocenti; et ob secundam copulam nuptiarum, suæ legitimæ uxori crimen impingeret adulterii, sic priorem dimittere jubet Dominus æquissimus iudex, ut secundam prima vivente non habeat; quam nec occidere

Dominus, sicut Moyses in lege jubet, nec tenere. Et notandum quia ait, *quod Deus conjunxit, homo non separet*. Non enim interdixit separari ubi causa contra Deum est, et Dei conjunctio non est, neque ut pro Dei causa, non separentur ex consensu, quia tempus breve est, ut deinceps liberi, vacent Domino sub sancto proposito continentes. Quia ubi Deus est in causa, ibi et legitima libertas. Verumtamen, quia jam aliam, vivente illa, quæ adultera est, non licet accipere, sicut nec uxorem viro alii nubere, si fuerit prior adulter et repudiatus ab ea. Ubi nulla alia via restat eis salutis, quam aut post dignam satisfactionem Deo vel Ecclesiæ, in invicem se sibi reconcilientur, aut sub jugi continentia ambo se redigant, ne forte quod unus eorum deliquit, alterius culpa id contraxerit; sicut in multis quam sæpe contingit, ubi non jura servantur casti amoris, nec custodia impenditur vel disciplina legitimæ observationis. At discipuli Christi hæc omnia considerantes discrimina quæ contingere possunt, et scelerent evenire his qui versantur in sæculo cum uxoribus, ac si stupefacti, pro novitate dictorum et eventu rerum, dicunt: *Quod si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere*. Non enim ex dubietate doctrinæ Magistri ista dicunt, *Quod si ita est*, sed ex periculis magnitudine, quæ nubentibus contingere solent. Quia grave pondus uxor est, dum non licet eas dimittere viris; neque mulieribus viros suos, qualescunque fuerint in invicem, qualibet ex causa nisi causa fornicationis, et hoc ipsum cum multo discrimine iudicii, ne forte, ut dixi, quod alter eorum peccavit, alterius culpæ fuerit. Unde necesse est, utrique cognoscant periculum suum. Et sicut egregius doctor Augustinus in libro de adulterinis Conjugiis definit, nullus eorum exhorreat alteri post pœnitentiam ignoscere; quod Christus adulteræ ignovit mulieri sibi oblatae, in adulterio deprehensæ, ita ut ambo cogitent periculum suum, forte simili morbo laborantes, et ad ejusdem Salvatoris confugiant pietatem, ut deinceps uterque eorum continenter vivat. Aut si post pœnitentiam et satisfactionem dignam Deo, elegerint sibi ad invicem reconciliari; laudent in se Dei patientiam, et agant simul diebus vitæ suæ pœnitentiam, ut perfectam in futuro percipiant indulgentiam. Non ut alter eorum alteri lascivire consentiat, ut nunc temporis, quidam male et in aperto faciunt. Sed cogitent communem conditionem et commune periculum, etiamsi non est commune vulnus, ut sit eis communis salus fideliter atque humiliter implorata. Nam evangelista Matthæus, quia expressit unam speciem, et alteram prætermisit, forte facit ad intelligendum hoc difficile. Et videtur viris dare locum eligendi aliud quam verum, quia volunt male præsumere quod feminis non licet sibi licere; quasi quia tacuit licentiam eis dedisse videatur. **790** Unde alii evangelistæ hoc generaliter ita complexi sunt, ut de utroque vere dictum intelligi possit. Hinc quoque Marcus ait: *Quicumque dimiserit uxorem suam, et alteram duxerit, adulterium committit super eam; et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupsit, mæchatur* (Marc. x, 11). Ecce de utroque una sententia est. Sed et Lucas ait: *Omni qui dimittit uxorem, et duxerit alteram, mæchatur, et qui dimissam a viro ducit, mæchatur* (Luc. xvi, 18). Ergo quia vir ejus vivit, adulteratur, quamvis dimissa sit, quia ejus uxor est quandiu vivit vir ejus, et ideo legitime non potest esse cum alio viro, eo quod uxor aliena est. At vero ille cujus est non alienæ miscetur uxori, sed suæ, propterea non mæchatur. Reus tamen est si eam mæchantem consentit, et adulterium suæ celat uxoris. Hinc communis eorum querenda est medicina salutis. Nam si propter causam fornicationis eam dimiserit, necdum tamen quæ demissa est, uxor demittentis esse cessavit; et quia non esse cessavit quod fuit, illius est cujus fuit, et non ejus quem duxit; quia non eum maritum dicit Scriptura divina, sed mæchum. Idecirco non erit turpis atque difficilis, etiam post perpetratum ab aliquo eorum atque purgatum adulterium, reconciliatio conjugii, ubi per claves regni cœlorum, non dubitatur fieri remissio peccatorum. Non ut præst viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium, et reconciliationem adultera ipsa non vocetur. Nec igitur mirum si Apostolus, aut reconciliari eos ad invicem monet, aut continentiam pariter servare. Quia quanto tempore vir ejus vivit, alligata est uxor lege viri, ne liceat cum ullo alio commisceri; sicut nec viro, aliam sibi sociari, quia uterque eorum vivente alio, vinculus lege conjugii dum pariter in corpore sunt constituti. Quod si aliquis eorum discesserit a corpore, solutus alter est a lege conjugii, ita ut cui vult nubere possit, tantum in Domino, et esse cum alio viro. Magnum igitur præsignatur sacramentum, quod nullius viri posterioris mulier esse uxor potest quolibet pacto, nisi prior mortuus fuerit, et per hoc ejus esse desierit. Nam si fornicetur, non ideo desinit esse prioris viri uxor, nisi prius ille moriatur. Quamvis enim licite dimittatur uxor, et causam fornicationis, seu a viro discedente uxore, manet tamen vinculum prioris conjugii. Propter quod fit reus adulterii, qui dimissam duxerit, etiam ob causam fornicationis; aut vir dimissus si aliam acceperit.

791. Sicut enim manente in sacramento regenerationis, excommunicatus cujusque criminis reus, nec illo sacramento caret divino, etiamsi nunquam reconciliaretur Deo: ita manente fœdere conjugali, quando uxor dimittitur ob causam fornicationis, aut vir laxatur, nunquam ab invicem carebunt illo vinculo, etiamsi nunquam reconcilientur sibi ad invicem; carebit autem, si mortuus fuerit alter eorum. At vero reus excommunicatus quolibet ex causa, ideo nunquam carebit regenerationis sacramento, etiam non reconciliatus, quoniam nunquam moritur Deus, cui fuerat anima virginialis sociata, dote sponsalitatatis, et jure spiritualis conjugii, quod sacramentum magnum evidens est in Christo et in Ecclesia. Idecirco monet Apostolus: *Viri, diligite uxores* etc.

stras, sicut Christus dilexit Ecclesiam. Ergo si ad A quod Christus diligit Ecclesiam, et quomodo diligit, diligenda est uxor, utique fœdera legitimi conjugii servanda sunt, atque pudicitia castitatis. Quod si contigerit aliqua ex parte corruptio divortii, quærenda est salus alterius potius quam mors : ita, aut ut caste se custodiant pariter abstinendo; aut post dignam Deo satisfactionem, reconcilientur sibi in pace, sicut Christus reconciliatur animabus post lapsum criminis digne se diligentibus; ita ut magis se gaudere dicat de conversis ac digne pœnitentibus quam de stantibus justis, qui forte nullius criminis egent pœnitentia. Hæc idcirco longius ab expositoris officio digressus sum, nec tamen latius quam oportuit, quia de his multæ occurrunt quæstiones, quas affluentissimus exsolutor omnium, ut ita dicam, B Augustinus in præfato libro, quem ex hoc opere latius disputavit, prosecutus est. Quem qui voluerit legere, inveniet pauca, et vix necessaria, me de his dixisse. Cæterum eorum, de his vitiis, aliquis, quæ humana in se admittit natura, quicumque fuerit inuis forisve contaminatus vel deturpatus; ut puta si quis fuerit temulentus, aut iracundus, vel ambo pessimis moribus enutriti; si fuerit illa luxuriosa, sive venefica, si interfectrix filiorum, si vaga, si qualicumque turpitudine corporis fœdata, vel infirmitate depressa, sive cæteris malis, quas longum est enumerare, unus eorum aut ambo, perplexi vel vitiosi, tamen tenenda eorum et servanda conjunctio, velint, nolint, et sustinenda est talis tantaque necessitudo. Quia cum 792 essemus liberi, voluntarie nos subiecimus servituti; nisi forte aliquis contra Dei sententiã venire voluerit, aut aliter hunc locum interpretari, quod quidam conati sunt. Si pejora forte aliqua, eorum, commiserit crimina, quam sit mœchari, non sit uxor tenenda, eo quod videatur esse irrationabile. Sed definire contra Deum, et contra doctrinam ejus agere, impium esse videtur. Quamvis dicant quia non præcepit, vel mandavit, ut dimittat aliquis uxorem ex præcepto, causã fornicationis, sed quasi exponens rem, dixerit qui dimittit eam excepta causa fornicationis, facit eam mœchari, dimittens eam non mœchantem. Quod si vivente viro facta est adultera, si fuerit cum alio viro, sine dubio qui dimittit dat ei occasionem secundarum nuptiarum, et ob hoc facit eam mœchari. Quod si D jam mœchata est et dimiserit, non facit eam mœchari, quia est jam adultera et a corpore castitatis aliena. Et ideo jurè maritus jam nunc reus videtur si adulteram dimiserit, sicut est qualibet ex causa, castam corpore dimittens mœchari eam fecerit. Quod considerantes Apostoli diligentiori intuitu tam grave jugum proferunt motum animi sui ex gravitate ponderis, se dicunt, *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.* Quia si mulier non nupsit ambo erunt liberi, vir et uxor. Si autem nupsit, et in Deum unus eorum peccavit ac corrupe- rit torum suum, ambo ab invicem interitum sustinebunt. Quoniam est eorum ineflugibilis pœna,

necessarium malum, naturalis tentatio, desiderabilis calamitas, domesticum periculum, delectabile detrimentum; virtus mali, colore boni depicta, dum dimittere illam peccatum est, tenere vero tormentum, ita ut dimittentes eam, adulterium faciamus; aut tenentes, quotidianas pugnas et Jurgia amaritudinis habeamus. Quæ omnia, quæ dici, quæ cogitari, quæ evenire possunt, apostoli perhorrescentes dixerunt : *Quod si ita est, non expedit nubere.* Quibus Dominus non respondit quia expedit, sed magis aliud dicendo, consensus quia non expedit. Verumtamen infirmitatem carnis aspiciens, dixit : *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Neque dixit non possunt, sed non omnes capiunt. Ac si diceret : Omnes capere possunt, non tamen omnes volunt. Quia etsi proposita est palma, non omnes certant de victoria; quia etsi concupiscunt gloriam, non omnes desudant ad laborem, 793 sed quibus datum est, ut velint et intelligant, ac decertent et laborent. Ubi notandum est quod nunquam nisi ex gratia Dei, hæc virtus veræ castitatis vel perpetuæ virginitatis habetur. Neque fœdera nuptiarum legitime in Christo, nisi ex dono servantur; ubi non apprehendat nos stulta cogitatio, quasi ex hoc nos excusare possimus; quia non accepimus, ideo prævalere non possumus, sed solummodo illi quibus datum est. Quia etsi hæc gratia ex dono est, tamen ut percipiamus, cum fide et charitate labor impendendus est. Dictum est enim : *Petite et dabitur vobis; et : Omnis qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur (Matth. vii, 7,8).* Ubi declarat quod perfectæ potentibus ac volentibus gratia non denegatur. Et ut ostenderet castitas quæ ex Deo est, qualis esse debeat, ait :

Sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt, et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, et sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regna cælorum. Qui potest capere capiat. Ergo apostoli videntes discrimina conjugatorum, dixerunt quod non expedit nubere, si talis est causa connubii. Dominus vero max insinuat quod non omnes habeant mercedem continentiæ : quia perfecta virtus continentiæ tunc est, si voto et voluntate pro amore æternæ vitæ integre servetur, magis quam ex necessitate. Idcirco Dominus tria eunuchorum genera proponit, ut distinguat inter eos qui se magis ex necessitate continent, quam ex voluntate et desiderio castitatis; et inter eos qui seipsos sua sponte castraverunt propter regna cælorum, ubi qui sunt, non nubunt neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei, permanentes in castitate. Ad quorum exemplum impræsentiarum eunuchi quos Isaias describit, seipsos Domino consecraverunt et castraverunt. Non ferro, ut quidam male tradit, sed verbo; illo utique verbo, quod est juxta Paulum apostolum, verbum Dei vivum et efficax, penetrabilius omni gladio bis acuto, per- tingens usque ad divisionem animæ et spiritus, omnia interiora emundans, discretor quoque compagum et inedullarum universa castificans. Quoniam magna

res est propter regnum cœlorum hominem se castrare, sic debet fieri amore Christi, ut nulla in eo veneries mentem aut corpus inficiat, et non sicut spado ille quo dicitur, quia complectens virginem suspirat; sed totus gladio Spiritus sancti præcisus, quod est verbum Dei: **794** atque circumcisus intus forisve, ne ulla in eo prurigo concupiscentiarum prævaleat. Imo sola castitas, vel pudicitia regnet. Quod verbum profecto quo isti sic castrantur, non omnes capiunt, quia nec petunt, nec querunt, nec ut accipiant, sicut oportet pulsant; sed quibus datum est, quia nemo nostrum habet quod non acceperit. Cæterum reliqua duo eunuchorum genera, quia ut sic nascuntur ex utero matris, ut nihil possint, aut postea ferro, seu alio aliquo modo eunuchi fiant, tales non Dei eunuchi sunt. Quibus loquitur ipse per se in Isaia propheta; quorum non est præcisata voluntas, sed necessitas imposita; quorum necdum conscientia circumcisata, nec voluntas nova secundum Spiritum sanctum procreata, sed sunt aut delicie matronarum, aut alicujus rei causa plastes effeminate; quorum quia eis apud Deum nulla sunt vota castitatis, nulla et merces debetur: quia non propter regna cœlorum sunt castrati. Verum tamen non adeo immisericordem Deum dicimus, ut tales non remuneret qui aut sic nati sunt, aut postea facti sunt quolibet modo; si datum eis fuerit ut habeant jam ex voto et desiderio, quod prius habebant ex necessitate, ut mente et corpore casti permaneant; quia tales etsi corpore minus possunt, mente tamen semper corrumpi possunt. Et ideo quamvis leviozem pugnam habeant contra concupiscentias carnis, non tamen omnes affectiones animi absque certamine vincunt. Et omnia eis quæ contigerint, qualibet ex causa convertunt in votum, et gratias Deo referre non cessant, qui dedit eis ut caperent etsi inviti gratiam castitatis. Neque igitur audiendi sunt qui tradunt etiam hoc tertium genus eunuchizandi, quod fortissimum et sanctissimum est, ferro vel arte qualibet fieri debere; ut palmam victoriæ, non decertando multo sudore, sed uno mucrone, quod fieri non potest, omnes concupiscentias carnis, ut ipsi argumentantur ad litteram, præcidendas esse credamus, ut quamplures fecisse, etiam monachorum, comperimus. Quia etsi in semel voluntas bona fuit, ut se castraret ob æternam vitam, non secundum scientiam fuit ut agonem Christianæ religionis corrumperet, et deinceps ipse inofficiosus et iners jaceret. Ideo Auctor salutis nostræ tres quidem proposuit; unum qui secundum carnem, quasi natura, ita nascitur; **795** alterum qui facta qualibet necessitate, ac si ad oculum castificatur; tertium vero qui voto et voluntate pro Deo castus efficitur. Et est in uno eorum natura vitiata, qui ita nascitur: in altero vero necessitas facta, pro qua truncatur. Porro in tertio spes regni cœlestis fide genita propagatur in charitate, qua multos generare filios magis quam carne creditur. Cui similes effici mos, si tamen possumus, admonuit; quia hæc dicit

A Dominus eunuchis suis. Ne dicat aliquis eorum, secundum Isaiam, *Ego sum lignum aridum* (Isa. lvi, 3); quia si custodierint mandata mea, et elegerint quæ volui, dabo eis in domo mea, et in muris meis locum electum et nominatum meliorem a filiis et filiabus. Auditis igitur præmiis, Dominus tamen sic temperat sententiam suam, ut nemini laqueum ruinæ injiciat. Ait enim: *Qui potest capere capiat*; quæ vox hortantis est Dei. Ac si diceret: Consideret autem unusquisque vires suas et gratiam quam percepit, utrumne possit virginalia implere præcepta; quoniam melius est per plana ire, quam ad altiora conscendere unde gravius ruat. Unde more regis suos exhortans milites ait: *Qui potest capere capiat*; id est, qui potest pugnare pugnet, et congregiatur cum hoste, ut superet ac triumphet.

B *Tunc oblatis sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret; discipuli autem increpabant eos.* Tunc igitur, id est quando de castitate faciebat sermonem, et beatos esse dicebat eunuchos qui se castraverant propter regna cœlorum. Tunc siquidem audientes quidam, obtulerunt ei infantes ac pueros, virtute qua prædicabatur mundissimos. Forte putabant quod Dominus corpore tantum mundos laudaret; nescientes quia non illos beatificavit eunuchos, quos infantie necessitas facit esse castos, sed quos continentie virtus. Præsertim cum non ait, istorum est regnum cœlorum, sed talium; ut ostenderet non eos secundum ætatem regnare, sed secundum mores perfectæ disciplinæ, et secundum similem innocentiam ac simplicitatem; quibus regna cœlorum repromittit, non propter pueritiam corporis, sed propter puritatem cordis. Apostolo quoque **796** in eadem sententia congruente, *Fratres, inquit, nolite pueri fieri sensibus, sed malitia parvuli estote, sensu autem perfecti* (I Cor. xiv, 20). Quæ nimirum figura magna præcessit in pueris: eorum scilicet puerorum qui quotidie offeruntur Deo ab angelicis spiritibus, vel a ministris altaris. De quibus Salvator: *Ecce ego, inquit, et pueri mei, quos dedit mihi Dominus* (Hebr. ii, 13). Quos sane pueros ipse quasi depositum suscepit a Deo Patre, ut salvet eos. Sed quia unus evangelistarum *parvulos* dixit, et alter *infantes*; tertius vero, *inquit, nolite pueros venire ad me*, non absque aliquo scientiæ sacramento variatum esse puto.

D Quoniam multa differentia est in his qui quotidie offeruntur, quorum isti formam tenent. Sunt enim pueri, sunt parvuli, sunt et lactantes, quos inferiores infantibus parvulos esse dicimus. Quos quia pueros sibi datos esse dicit, ex ore utrorumque perficit sibi laudem; ut cognoscentes beneficia ejus in pueris, dicamus: *Ex ore infantium et lactantium proficiet laudem* (Psal. viii, 3), ut nulla ætas excipiat a Christo. Sed novum videtur discipulos prohibuisse infantes, ne ad Christum accederent; vel increpasse qui offerebantur, ut eis manum imponeret, et oraret pro eis. Non puto juxta litteram, quia nolent eos Salvatoris manu tangi, vel voce benedici; sed quia necdum habentes plenissimam fidem vel intelligen-

tiam de Christo, putabant eum, in similitudinem A cæterorum hominum, offerentium importunitate lassari. Nec igitur satis reminiscuntur, quod paulo ante benignissimus Salvator accipiens parvulum statuit eum in medio eorum, ac dixit: Nisi effecti fueritis sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cælorum; et ecce statim obliviscentes puerilis innocentie vetabant pueros ad Christum, quasi indignos accedere, vel quasi importunos, ad quorum innocentiam ipsi fuerant provocati, ut imitatores eorum fierent. Nec attendunt fidem eorum qui eos offerebant ut tangeret eos, quasi jam ex præcedentibus, virtutem ejus experti; quoniam per impositionem manuum et per orationem, non modo Christi, verum etiam et ministrorum ejus, repelluntur præstigia adversariorum, et præstatur gratia sanctificationis. Quod si apostoli jam ex fide credebant eos **797** esse sanctificandos, et in eis esse formam futurorum, evangelista effectum præsentis rei, futurorumque sic temperat, ut rationem utriusque rei, mediam et congruam aperiat; ut per ea quæ efficiebantur in pueris, prophetia futuri monstraretur. Nam infantes vere oblatis sunt, vereque inhibiti, quia formam prætendunt gentium, quibus per tactum fidei et auditum salus parabatur. Sed more Jonæ prophetæ discipuli eos inhibent accedere, propter affectum sui generis: quia primum Israelitas salvandos esse decernunt. Alioquin prohibendi voluntas, ne ad Christum venirent pueri, liberalitati apostolicæ non conveniebat. Sed in typicam consummationem prohibendorum infantium surrepsit instinctus, pro quo Dominus ait non oportere prohiberi, quia talium est regnum cælorum. Munus enim et donum Spiritus sancti per impositionem manus et per orationem, cessante legis opere, erat gentibus largiendum. Quapropter et nos tales efficiamur, ut etiam parvuli sensu salventur per nos; non solum non prohibeamus pueros venire ad Christum, sed etiam ipsi cum pueris effecti quasi pueri, in humilitate voluntatem Domini adimpleamus. Quia tales effecti sunt apostoli, hortante et docente Domino, utilitatibus puerorum consulentes facti sunt eisdem pueris quasi pueri, ut pueros lucrarentur. Et notandum quia Matthæus cum ob duas causas oblatos dicat eosdem pueros, non ad easdem duas intulit in finem quæ sequuntur. Et cum imposuisset eis, inquit, manus, abiit inde; et non addidit quod orasset. Poterat enim sic dicere, et imponens manus et ofans, abiit inde; ubi forte aliquid latet sacramentum, quasi istis hoc tantum sufficeret, quia imposuit eis manus; majoribus autem servatur oratio Christi, qui possunt capere non solum impositionem manuum ejus super se, verum etiam orationem ejus ad Patrem, qua oravit pro se. Porro ut dixi, minoribus pueris forte sufficit impositio manuum, quibus eos tangere dignatur, dicens quod talium sit regnum cælorum. In quo hortatur, ut nemo sit tam sapiens in Ecclesia Dei, qui gloriari debeat adversus parvulos Christi. Quo

niam non eorum dicit esse qui sunt sine sensu regnum cælorum, sed talium qui per humilitatem et veram innocentiam facti **798** sunt sicut pueri, cum sint sensu perfecti et intellectu. Quem sane sensum apertius commendat Lucas evangelista, dicens, Amen dico vobis, qui non receperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. Quoniam perfectiores sunt etsi pueri dicantur, qui regnum Dei non ita recipiunt ut oportet. Et ecce unus accedens dixit ei: *Magister bone, quod boni faciam ut habeam vitam æternam?* Sæpe superius dixi et dicturus sum, fratres, quod omnes Evangeliorum sententiæ omniaque gesta plena sunt sacramentis; ita ut quæ futura sunt, de his quæ impræsentiarum geruntur, præmonstrentur. Sic quippe Christus plerumque solet, B quando de mysterio alicujus rei locuturus ante introducit corporaliter aliquam actionem, vel sententiam, idipsum significantem, quod aut præteriti est operis aut futuri; ut ex eo occasionem inveniens corporalem narrationem mysterii, quam proposuit exæquatur; ut puta de compescenda Pharisæorum jactantia apud Lucam cum locuturus fuisset, introduxit primum hydropticum et sanavit, quatenus in corporali tumore hydropticæ infirmitatis Pharisæorum jactantia perpingeretur, et inflatio: sic et hic, sicut et in quam plurimis locis, hunc introducit adolescentem, cum de repulsione Judæorum et electione gentium, mysterium exponere voluisset, quod et retro jam præmonstravimus in parvulis. Unde et in fine hujus loci, cum ad Petrum sermonem conclusisset, ait: *Multi erunt novissimi primi, et primi novissimi.* Ac deinde ex hoc totam illam quæ sequitur parabolam componit. Quapropter et hic primum proponit hunc adolescentem divitem, ac levem, gloriantem, et amplius amantem bona sua carnalia, quam cælestia Christi promissa, ut in persona hujus adolescentis tota Judaici populi forma exprimat et passio, propter quam Christo credere noluerunt, id est propter sibi placentia, propter jactantiam, propter quæstus quos capiebant ex lege. Propterea quæcunque dicuntur de adolescentulo illo, sic sunt accipienda, quasi de populo Judaico dicta. Judaicus ergo populus erat adolescens non ætate, sed levitate: moribus immaturus, sed non annis. Sed et omnia carnalia vitia seu juvenilia gessit, de quibus **799** dicit Apostolus: *Juvenilia desideria fuge (II Tim. 11, 22).* Superbissimum autem juvenile vitium est gloriatio vana, qua plus vult videri quam esse, sicut populum Judæorum fuisse cognoscimus. De quibus Dominus: *Omnia opera sua faciant, ut videantur ab hominibus, et diligunt primas cathedras in synagogis, etc. (Matth. 23, 25.)* Propter quod sicui comparantur, habentes folia sine fructu. Et vide in exordio narrationis ipsius populi mores. Dicit enim: *Magister bone, quid boni faciam, quo vitam æternam possideam?* Quia semper gloriantes in lege, et per prævaricationem legis, Deum exhorarunt. Adhuc considera quia nihil de cognitione Dei interrogat; nihil de fide; nihil ut Deum vere co-

gnoscere possit, sed hoc, quomodo ex faciendæ legis operibus vitam æternam possideat. Quia omnis spes salutis apud Judæos in operibus erat, et non in fide. Quia Israel sectando legis justitiam, in legem justitiæ non pervenit, quia non ex fide, sed ex operibus. At Christus interrogantibus illis alibi: *Quid faciemus ut operemur opus Dei?* respondit: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit (Joun. vi, 29)*. Illi autem opus agnitionis Dei negligentes semper in operibus gloriabantur; et de operibus legis, quasi ex prærogativa patrum, justitiæ Dei applaudebant. Et propterea Dei agnitionem perdiderunt, et opera justitiæ nunquam impleverunt: quia virtus faciendæ justitiæ agnitio est. Cui dicit Jesus: *Quid me dicitis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus*. Arguta responsio: non quod non esset bonus ipse, cum esset Filius Dei, et ipse Deus. Sed ita Judæos revocat per istum, ut intelligant et ipsum Deum, cum sit ipse Deus, boni Dei Filius, et nihil aliud quam bonus Deus. Quia bonus Deus Pater, bonus Deus Filius, bonus Deus et Spiritus sanctus. Et non tres dii, sed unus bonus Deus. Ac per hoc non dixit, nemo bonus nisi solus Pater, sed nemo bonus, nisi solus Deus; eo quod istæ tres personæ non sunt nisi unus Deus. Verumtamen Judaicus populus unius Dei habens cognitionem, nec Filium Dei, nec Deum trinum in personis, unquam intelligere voluit. Hac ratione Christus laudem sibi oblatam ab eo repulit, quia non quasi Deum bonum veneratus est, sed quasi hominem, bonum eum dicebat. Unde quantum ad Judæos spectat, qui unum Deum cœli colebant, et Christum Dei Filium non cognoscebant, nemo erat bonus nisi unus Deus. Apud fideles autem sicut unus Deus Pater est bonus, sic et Unigenitus Deus bonus, atque Spiritus sanctus unus Deus bonus; non tres siquidem boni, sed unus Deus bonus, sanctus et justus, et omnia illa quæ de Deo essentialiter dicuntur. Idcirco non a deitatis se natura exclusit, sed ipsam naturam bonam Dei utique laudavit. Bonitas ergo in natura est, et non in vitio mendacii; quia *omnis homo mendax (Psal. cxv, 11)*. Natura vero Dei ipse Filius est, quia ex Deo Patre natus est, et hoc est quod Pater. Et ideo quod ille non credebatur adolescens, Christus adjunxit, ut se Dei Filium, non solum bonum ex parte Magistrum, verum etiam Dominum bonum crederet ex toto. Quid igitur mirum si hic adolescens tantum desipit, ut eum verum et purum putet hominem, cum Felix hæreticus quidam, qui nuper damnatus est, dixerit eum nuncupativum esse, et non verum; adoptivum quoque Filium, et non proprium, juxta hominem; quasi in Christo duo sint filii. Ideo, inquit, non est passus se bonum dicere, quia nemo nisi solus et verus Deus est bonus. In tantum igitur a Deis solius societate, quia homo dignatus est fieri, conatur eum avellere, et ab omni bonitate naturæ: ita ut nec per id quod homo est, essentialiter sit bonus, sed nuncupative tanquam quilibet homo purus, qui non est una per-

sona cum Deo Verbo. Et non attendit quod *Verbum caro factum est (Joan. 1, 14)*. Quasi non sit naturaliter, etiam bonus homo Christus. Quasi de vitiata hominis natura, homo natus sit ipse, et de massa perditionis. Non considerat miser, quod natus est de sancta Virgine, et ex Spiritu sancto procreatus, nulla tamen ex concupiscentia carnis; et ideo etiam secundum carnem quod homo est, vere essentialiter est bonus. Propterea non dixit, quia non sum ego bonus, quasi diceret; falsum esset; sed, nemo bonus nisi solus Deus; vultis se, quod vere erat; insinuare Deum. Quia in Christo, ex quo in utero Virginis conceptus est; nihil aliud quam Deus fuit; quia Deus et homo; sicut unus Christus, ita et unus Deus fuit; unusque mediator Dei et hominum, et ideo in utraque natura **801** totus bonus, quia totus Deus fuit: Ecce fratres in ipsa eademque sententia, de qua hæretici stultissimi gaudent et conantur astruere pravitatem, quibus prostrantur. Tam Photinus quam et Arius, nec non et reliqui, qui Christum solummodo hominem dicunt, aut adoptivum Dei Filium. Non enim in hac sententia se Christus negavit bonum, cum ait, nemo bonus nisi solus Deus, sed se cum Patre, et cum Spiritu sancto, salva proprietate trium personarum, ostendit unum Deum ipsumque in Trinitate perfectum et bonum. Et ideo non dixit, quia non sum ego bonus; neque dixit solus Pater est bonus; quod relativum est nomen, sed ait, nemo bonus nisi solus Deus. Quia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, unus est Deus. Alias autem de seipso ait: *Ego sum pastor bonus (Joan. xi, 14)*. Et alibi: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? (Matth. xx, 5)*. Quapropter non se negavit Magistrum; quia Magister omnium, ut ipse ait de se, unus est Christus. Neque ut Felix, imo ut inelix mentitur, omnino se negavit bonum, sed docuit quod erat de se, ut totus ipse Christus Deus et homo intelligeretur unus Deus bonus, et amaretur in Trinitate perfectus Deus, non divisus in se Christus, ut hic male desipuit, ut alter esset Deus, et alter homo, alterque proprius Dei Filius, et alter adoptivus, sed unus idemque totus Deus, totus bonus, totusque proprius, quia unus idemque est Dei Filius. Et hoc non secundum sonum vocis Dominus et Salvator, quasi homo respondit, sed proprie secundum deitatem; quia solius Dei est corda conspiciere singulorum, et cogitationes discernere omnium. Idcirco, non ad clamorem, neque ad favorem illius hypocritæ, audiens respondit, sed ad perfidiam non credentis. Et redarguit fraudis calliditatem, quia cordis tabulam intus ipse legebat, dolo conscriptam; et in ipso jam adolescente hunc damnabat hæreticum, qui Christum hominem extra Deum facit; et ideo dicit se negasse bonum. Præsertim cum Christus simplicis Magistri vocabulum non refugit, nec favorem tanti nominis; sed quia ipse adhuc cæcus corde non Deum et hominem simul esse credebatur, sed purum tantum hominem sub Magistri nomine appellavit, qui debebant

eum vere Dominum credere et confiteri. Tamen ergo dixit iste non essentialiter bonum, qualem ille adolescens, et Magistrum, **802** hoc est purum confessus est hominem; etiam non bonum, quia, sicut hic vult, non est ausus Christus se dicere bonum, quia nemo bonus nisi solus Deus. Nescit hic cæcus disputator quod increpantis est vox, vel improban-
 tis, cum ait: *Cur me dicis bonum?* Ac si diceret, *Cur me fingis aliud in corde tuo quam bonum?* cum ego sum Deus homo bonus; talem ergo dico neminem essentialiter esse bonum, qualem me tu suspicaris hominem, tantomodo fecte quem dicis bonum. Unde et eum, si vellet vitam habere, ad legis præcepta recurrere jubet, quatenus ea legendo disceret, quemadmodum eum verum Deum in mysterio Trinitatis cognosceret; quod isti omnes hæretici nolunt confiteri qui Christum verum Deum negant, verumque Dei et hominis Filium; neque proprium eum credunt aut dicunt, sed adoptivum. Hæc idcirco prolixius exposui, fratres, ut intelligant Deo devoti audiores Christi vesania hæreticorum quanta sit; cum unde ipsi imple putant suas præstruere falsitates, inde magis detecti, facilius ex eisdem revincuntur sententiis, si fuerint ad liquidum fideliter introspectæ, et prædentur cum oportuerit et prout oportuerit prolata; quoniam ipsi nolunt scire vel sapere quæ ipsa sapientia sapit, sed quæ ipsi male sapiunt, quia in toto desipiunt: quod animadvertere in hac sententia quisque potest et probare. Quia nullo in loco magis Christus commendatur bonus, quam cum prædicatur Deus; et approbatur unus et verus Dei Filius, ac pro hoc ipse ad hoc invitat laudatorem suum ut intelligat, et revocat hunc hæreticum, ut essentialiter eum credat Deum, in utraque natura conjunctum personaliter, et bonum Dei Filium. Quoniam arbor bona bonos fructus facit, ut ipse Christus, quia bonus est in utraque natura essentialiter; atque unus Dei Filius nos bonos valde per gratiam adoptionis in se faciat sibi coheredes ac fratres, et veros Dei vivi filios.

Attende igitur, lector, quærenti quomodo ad vitam æternam possit intrare? quam sapienter sapientia Dei respondit. *Si vis, inquit, ad vitam intrare, serva mandata.* Non enim dixit, disce mandata, quia Deus docuerat eum, factor naturæ rationabilis. In qua scientia, etsi oblitus esset quæ Moyses mandaverat, sciebat quidquid lex naturæ docuerat. Et ideo non ait, disce mandata quæ nosti, **803** sed serva; quia omnino non servabat, et ideo ei servare jubet. Quia ille bonus est admodum, qui servat et facit bonum, et non qui interrogat ut tentet. Et dicit ei: *Non occides, non adulterabis,* etc. Convenientia loquitur huic, quicumque fuerit ille, quæ satis congruunt personæ Judæorum; quia sciebat quasi Deus, facturum populum illum, vel in se, vel in discipulos. Et ideo quasi anticipans, in hoc adolescente, præmonet et dicit, *Ne occidas,* quod ipsi fecerunt, non solum Christum, verum etiam prophetas et apostolos. *Non adulterabis.* Adulterati sunt recedentes a

Deo, cum immolarunt idolis. *Non furtum facies.* Furati sunt fidem divinitatis Christi, etiam et veritatem resurrectionis ejus, quando pecuniam dederunt copiosam militibus ut dicerent quia nobis dormientibus discipuli furati sunt eum. Similiter et contra eum multa testimonia dixerant falsa; unde si diligenter perquiris, invenies omnia quæ huic dicuntur convenire Judæis; et ideo, sicut nec hic adolescens, intraverunt ad vitam. Et notandum quod ait: *Si vis intrare ad vitam;* non quod hic juvenis extra hanc vitam esset, sed quia in comparatione illius vitæ, quæ est æterna vita, vel beata, hæc potius mors dicenda est quam vita. Maxime tamen et in hac vita quodammodo extra vitam est, quæ est extra eum qui dixit: *Ego sum vita.* Alias autem, qui adhuc in carne est, quamvis justus videatur, in umbra vitæ est, quia necdum est in ipsa beata vita, cum sit in corpore mortis hujus, et sedeat in regione umbræ mortis, eo quod necdum venit in terra viventium. Idcirco unusquisque in quantum servat mandata, quia opera vitæ sunt, in tantum intrat ad vitam. Quia secundum observationem mandatorum Dei ingrediuntur in vitam. Et ut discamus saltem eorum principia illo interrogante, dinumerat ea quæ ad proximum pertinent: *Non occides, non adulterabis,* etc., quia qui unum præterierit mandatorum, nec initium vitæ intrabit. Et notandum quod et quæ vetata fieri, et quæ implere jubet mandata dicuntur; et sicut expellitur a vita, qui ea fecerit quæ prohibet, sic et si non fecerit ea quæ mandat ut fiant, id est, *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Deinde inducuntur a pio Domino, ad id quod majus atque utilius mandat implere: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Quoniam et Apostolus, cum dinumerasset non occides, non furtum facies, non adulterabis, **804** ait, et si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Quæ nimirum recapitulatio mandatorum instauratio ideo recte interpretatur, quia perfectio mandatorum Dei est; quod quid impleyerit videtur perfectus esse. Quod si jam perfectus est qui illud impleverit, quærendum quomodo adolescenti respondeat Dominus, quasi adhuc nondum perfecto: *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me.* Cum ipse dicat, *Hæc omnia servavi a juventute mea.* Unde quidam suspecti sunt non a Domino hoc positum in isto loco, sed ab aliquo nescio, non satis intelligente, subtilitatem dictorum istorum, additum fuisse; quod ipsum locum Marcus et Lucas tangentes neuter eorum addidit, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Ideo nos putamus superfluo ista adjecta a non satis peritis emendatoribus esse; maxime quia testatur Origenes se in multis codicibus hoc non invenisse. Tamen et hoc considerandum quod ait: *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni, sequere me.* Quia non omnes qui sua vel vendunt, vel relinquunt, continuo perfectiveniuntur. In tantum igitur non

inveniuntur perfecti in quantum non sequuntur Christum. Et ideo qui vult perfectus esse, utrumque festinet implere. Scilicet ut omnia sua perfecte dispense; ac deinde, quod alibi dictum est, tollat crucem suam, et sequatur Christum; quem nemo sine stigmate crucis perfecte sequitur. Sed et Judæi, quorum, ut dixi, iste adolescens personam tenet, ideo quia ista non impleverunt, minime intraverunt ad vitam; licet jactanter dicant se omnia implevisse, sicut et in alia parabola de ipsis præfiguratur, quod dixerit senior filius ad patrem invidia motus, contra juniorem filium: Ego semper, inquit, tecum fui, et mandatum tuum nunquam præterivi (*Luc. xiii, 20*); quod omnino mendacium esse convincitur. Sicut et hic adolescens suis convincit factis, mentitum se esse. Quia si omnia quæ retro dicta sunt implevisset, nec tantas haberet divitias, nec pro his tristaretur si charitas proximi, qua diligere jubetur, in eo esset; nisi forte, ut dixi, quia a Domino ei dictum non fuerat, sed cætera quæ retro connumerantur servaverat. Quibus servatis, etiam dives esse poterat. Verumtamen populus Judæorum, qui et prophetas occiderat, et in **805** idolis semper adulteratus est, et furtum semper commisit, cum veritatem Scripturarum corrupit, sicut Dominus dicit de illis, quia *irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras* (*Matth. xv, 6*). Nam et falsa testimonia protulit contra Dominum. Ad ultimum quia dives erat, et gloriabatur in lege, noluit distrahere et relinquere in quibus gloriabatur victimas et sacrificia, seu cætera quæ longum est enumerare. Idcirco sicut beata virgo Maria cecinit: *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes* (*Luc. 1, 53*). Sequitur:

Ille autem his auditis abiit tristis, erat enim habens possessiones multas. Miser animus qui tam difficile divellitur a bonis sæculi, vel a concupiscentia vanæ gloriæ. Magis enim volumus adipisci, quæ male desideramus, quam liberari a desideriis malis. Sed vide, quia non senior aliquis introducit in hoc loco, neque vir qui evacuaverat quæ erant parvuli; sed adolescens qui audiens verbum abiit tristis. Adolescens enim erat secundum animam, et propterea, relicto Salvatore, tristis abiit. Ex quo liquet, sicut diximus, quod neque hic, neque populus Judæorum illa quæ superius sunt dicta egerat: et ideo mentiuntur quod omnia servaverint a juventute. Quia etsi adolescens vere dicitur, nescit considerare ætatem suam, quoniam adolescentia infra juventutem est, et posterior ætatis gradus non potest intra prioris vitæ terminos contineri. Sed hoc ideo ita ponitur, ut manifestius sit quod hic adolescens personam gerit Judæorum, qui se jactando in lege gloriabantur a juventute, quasi longo jam tempore servisse; et ideo juvenem se vocat ut prolixum legis tempus ostendat, sub qua multo fortitudinis suæ sudore decertasse, ac servasse quæ in ea præcepta sunt gloriatur. Sicque in hoc ratio typicæ efficientiæ servata est, ut nihil ob aliud hunc adolescentem introductum videas, nisi ut insinuet gens Judæa quan-

*am opulentiam habuerit in lege, quantamque divitiarum gloriam, quantamque superbiam. Et ideo quia semper carnalia ac terrena plus quam cælestia quæsit, tristis ac male offensus recessit a Christo; cui licet dixerit: *Et habebis thesaurum in cælo*, propter spem æternæ felicitatis noluit aliud amare quam quæ videntur. Quia juxta quod retro dictum est, super spinas in eo seminatum est. Idcirco voluptas carnis et sollicitudo sæculi suffocaverunt verbum, quo præceperat ut divitias suas venderet, et **806** eas de corde evelleret, sicque easdem sibi in thesauris cælorum in futuro reponeret. Sed quia totus in terrenis positus erat, unde debuit haurire vitam, hausit mortem, et ideo tristis abcessit. Non illa utique tristitia, qua compungitur cor ad pœnitentiam, sed tristitia sæculi quæ in mortem operatur; quia spinæ, ut dixi, suffocaverunt eum. Proh dolor! Ecce qui post tot labores, post tantam observantiam mandatorum Dei, cum adhuc requireret quid illi deesset, quam subito se dejecit in mortem; et unde dilatatur foris in multis possessionibus, inde coangustatur intus, in quibus male suffocatus periit. Ergo illo abeunte dixit Jesus: *Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cælorum*. Non dixit impossibile est divites intrare in regnum cælorum, sed difficile. Ergo ubi difficile ponitur, non impossibilitas prætenditur, sed raritas demonstratur. Alioquin Abraham, Isaac, et Jacob, quomodo divites intrarunt in eum, nec non in Evangelio Matthæus atque Zachæus, qui relictis divitiis Domini testimonio prædicantur. Nequaquam igitur divitiæ excludunt homines a regno Dei, si bene utantur, ut qui habent eas sic sint quasi non habentes, et qui utuntur quasi non utentes. Ubi non divitiæ condemnantur, sed difficultas intrandi omnino prædicatur. Quia potest dives, licet cum difficultate, vincere passiones carnis ac mentis suæ, vitiis ac facinoribus resistere, et sua quæ possidet legitime dispensare. Quæ nimirum difficultas etiam et Judæis accidisse manifestum est, ut ea relinquerent in quibus gloriabantur. Et ideo tanta raritas Judæorum ad eum conversa est, quia multis tenebantur obnoxii criminibus multisque lucris carnalibus, quæ conferebat eis consuetudo legis. Et ideo spiritalia quæ Christus promittebat futura, propter præsentia respicere designati sunt. Quod si Christianis modo persuadere non possumus divitiis sæculi oportere contemnere, dicunt enim si nolisset Deus homines divitiis uti, nunquam eas creasset in mundo, quanto magis difficile erat populo Judaico ditissimo secundum omnes divitias legis, persuadere ut relinquerent opulentiam legis, et culturam divinitus a Deo traditam, traditionesque patrum suorum et totius Judæicæ religionis instituta quæ a Deo susceperant. Dicebant enim, si Deus hanc voluisset legem unquam contemni, et templum quod augustius **807** tunc in toto mundo fulgebat, et illa omnia quæ in eo fiebant, nunquam cum tanta ratione et diligentia olim tradidisset, neque tot signis et prodigiis eam commendasset.*

Quapropter Salvator rursus adjecit, dicens : *Item dico vobis, quia facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum cœlorum intrare.* Hac siquidem sententia, non difficultas intrandi ostenditur, sed impossibilitas. Si enim quomodo camelus non potest intrare per foramen acus, sic dives non potest introire in regnum cœlorum, nullus divitum salvus erit : quanto magis qui dicit illud possibilis quam istud ? Unde quidam de hac sententia dubitare videntur, eo quod audiunt contra hanc sententiam, et divites venire ad regna cœlorum. Et hoc quia factum non legitur, impossibile permanere videtur, quod facilius prædicatur. Profecto non attendunt hi tales modos locutionum, quibus etiam sæculares viri, quam sæpe, qui philosophi dicuntur, in suis utuntur eloquiis. Et dicitur hic tropus, hyperbole. Cujus nimirum dictio frequenter fidem excedit, ut et isti sentiunt. Sed nos et divitibus sæculi, et de Judæis, quorum iste adolescens figuram tenet, veraciter accipimus, quod impossibile sit eos ad vitam intrare beatam, quandiu illi aut illi contra Christum superbe sapiunt, et in incerto divitiarum spem suam ponunt. Quod si primum ad Judæos manum vertimus, continuo probatur quod facilius est gentes, quæ in figuram cameli accipiuntur, et tortuosæ fuerant, multisque sarcinis peccatorum depressæ, per angustum foramen regnum intrare cœlorum, quam Judæos, qui divites videbantur in lege, in prophetis et patriarchis, in Scripturis divinis, in templo, in sacerdotibus, in Levitis, in sacrificiis et decimis, cæterisque dispositionibus legis. Porro divites de gentibus, aut de Judæis quomodo veniant aut intrent ad illam Hierusalem cœlestem, Isaias describit, dicens : *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madiam et Ephra, omnes quidem de Saba venient, et aurum et thus deferentes (Isa. lx, 6)* : ita ut qui prius curvi erant, et gibbo premebantur, vitiorum pravitate distorti, ingrediantur per portas Hierusalem. Qui profecto ab omnibus orthodoxis divites intelliguntur, quod iste fuisse adolescens Evangelium declarat. Et ideo Dominus : *Facilius est, inquit, camelum per foramen acus intrare, si deposuerit onera* **808** *sua quibus premebatur prius quam divitem superbum, et spem suam ponentem in divitiis suis, introire in regnum cœlorum. Pro cuius rei difficultate, nonnulli foramen acus dixerunt posterulam fuisse in Hierusalem, quæ ita vocabatur, de qua Dominus dixerit, per quam cameli onerati in Hierusalem intrare non possent. Alii dixerunt simpliciter quod de acu ista qua vestis consuitur dixerit. Sed et quidam ad spiritalem sensum refugientes, dixerunt foramen acus esse confessionem fidei, quæ in Christo est, vel pœnitentiam. Deinde alii passionem Christi voluit intelligi in qua ipse lancea perforatus est; et ideo jure ipsa eademque passio foramen acus dicitur : quæ omnia huic loco satis congruunt, cum aut dives, aut quilibet Judæus deposuerit gravem sarcinam vitiorum suorum, aut gravissima onera legis, necnon et super-*

*stitiones Judaicas, atque omnem perfidiam idolorum atque avaritiam rerum, sed et totius mentis ac corporis pravitates, ita ut intrare possint per angustam et arctam viam quæ ducit ad vitam. Quæ, si recte sapimus, ipsa est foramen acus, ipsa est vera confessio fidei, ipsa et vera pœnitentia per quam intratur ad regnum Hierusalem cœleste. Acus namque geminam formam habet : priorem acutissimam, per quam cuncta perforat ac penetrat, et aliam vero retro, quæ perforata est, et post se fila trahit. Unde nec immerito per acum ipse Christus intelligitur, perforatus in passione; per quod utique foramen omnia ad se et post se trahit. Cujus divinitas penetrat omnia et pertingit ad omnia. Cujus humanitas, quia passa est, trahit post se omnia. Per cuius vulnus passionis gentes ingressæ sunt in vitam æternam. Quo vulnere vulnera nostra omnia consuere, solus potens est, dum divinitas ejus, ac si prior pars, cuncta nostra penetrat et perlustrat interiora; a quo consuta est immortalitatis tunica, quæ olim conscissa erat per Adam. Ipsa est acus qua caro et spiritus consuuntur in unum, ut ulterius separari nequeant. Qua sane acu Judaicus populus atque gentium junctus est simul, et factus unus grex. Quoniam ipse est pax nostra, quæ fecit utraque unum (Ephes. ii, 14). Quid plura? omnia discissa et disrupta, per ipsum revocantur ad unum. Auditis autem his discipuli mirabantur, dicentes : *Quis poterit salvus esse? Aspiciens ergo Jesus dixit illis : Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possible sunt.* Ostendit autem quoniam, **809** *sicut ex seipso, camelo impossibile est per foramen acus intrare, possibile autem quantum ad Deum : sic et divitem quantum ad ipsum attinet, impossibile est intrare in regnum cœlorum, possibile autem quantum ad Deum, qui potens est ineffabili sua virtute, grossitudinem camelorum extenuare, et tortitudinem dirigere. Stultitiam quoque bruti hominis minuere, et illustrare mentem; ita ut, aut angustiam introitus faciat eum esse capacem, aut ipsum hominem dignum Deo, et tanti honoris gloria. Quia propter difficultatem introitus, et non propter impossibilitatem, accepit Christus hoc exemplum foraminis et cameli. Quod etiam apostoli valde admirantes, dixerunt : *Quis poterit esse salvus? Quibus Dominus : Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possible sunt.* Possible namque est apud Deum camelum per foramen acus intrare, non tamen apud homines. Quomodo autem sint hæc possible apud Deum, ipse scit, et cui revelatum est. Unum autem scimus quia subditur omnis natura divinis imperiis. Qui autem est sapientia et divino eloquio eruditus, audebit forsitan et de acu ejusque foramine locupletius exponere. Tamen loci hujus textus totus ad hoc tendit, ut inter homines alium quidem camelum constitutum, per foramen acus intrantem invenias; alium autem divitem impossibiliter quantum ad homines pertinet, possibiliter autem quantum ad Deum, intrantem in re-**

gnum cœlorum. Idcirco quicumque dicatur esse camelus, et quodcumque intelligatur foramen acus, etiamsi Christus per passionem suam dicatur intrare, per illum intrabit introitum gentium multitudo in regnum cœlorum. Quod volens Salvator ostendere facillorem esse quam Judæorum, in suis gloriantibus divitiis, hæc introduxit similitudinem. Quia in quibus gentes dicebantur pauperes, in his Judæi se divites gloriabantur. Utrum autem fines aliquos in hac sententiâ sermo noster expleverit, secundum mysteria benignissimi Dei (per quas vias soli Deo possibile sit implere quæ promittit, etsi hominibus videatur impossibile), discutiat prudens lector; dum solummodo hoc intelligat, quod in magno sacramento hic adolescens provisus est a Domino, et non ex eventu, sed in sapientiâ Dei præordinatus, ut ex illo ostenderet quod futurum erat. Unde sequitur:

810 *Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Audiens Petrus quæ jusserat huic adolescenti, audiens quæ proposuerat, occasione accepta, ex his fiducialiter ad hæc respondit et interrogat. Respondit se suosque condiscipulos ea implevisse quæ jubentur, et interrogat quid pro his boni sint accepturi. Excitatur namque subito ut interroget, quasi testis potentiæ Dei factus, et confirmat de se suisque promissionem Dei. Quoniam et ipse Petrus et omnes coapostoli ejus, necnon et quam plurimi qui crediderunt ex Judæis, contra possibilitatem humanam per Dei gratiam crediderunt in Christum, ut ipse testatur ad Petrum: *Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est (Matth. xvi, 17)*. Multa enim fiducia et magna ostenditur Petri virtus cum ait: *Ecce nos reliquimus omnia*. Qui cum audisset thesauros habituros in cælo qui sua reliquerint, et considerasset tristitiam adolescentis, nec non et difficultatem divitum ingrediendi in regnum cœlorum, quasi qui non facillimam rem consummaverint, in eo quod diversa reliquerant et secuti sunt Dominum, dixit granditer: *Ecce nos qui reliquimus omnia*. Non cogitat parum quod reliquit ipse et cæteri, sed omnia quæ reliquit, et ex quanto. Quia multa sunt quæ reliquit, qui seipsum et omnia quæ concupisci possunt in sæculo perfecte pro Christi amore deseruit. Nec dubium quod apostoli et apostolorum sequaces, licet parum haberint, plus omnibus reliquerunt, quia perfectius omnia quæ concupisci possunt calcaverunt, qui non solum vitia universa, verum etiam et semetipsos pariter cum mundo contempserunt. Quod sentiens in virtute Christi factum, fiducialiter requirit: *Quid ergo erit nobis?* Ut virtus Christi amplior commendetur, et de repromissione certiores ipsi, et omnes in fide corroborentur. Et in hac ipsa nova interrogatione, multa sunt quæ non sinunt nos simplici intellectu dicta evangelica suscipere. Nam cum apostoli dicant se omnia reliquisse, et sequi se Christum, quomodo supra tristes esse dicuntur, aut mirari? vel quomodo metuunt, dicentes: *Neminem salvum**

esse posse, præsertim cum et ab aliis fieri simili modo poterat, quod fecerant jam ipsi? Videtur enim sibi sensus iste contrarius, unde admonemur rationem cœlestis intelligentiæ altius requirere debere; unde susceptus **811** sit, iste metus, aut tristitia (sicut nonnulli codices habent); vel admiratio, cum totum se fecisse gloriantur quæ difficillima prædicantur. Sed et Domini responsio est, quod hæc quæ apud homines impossibilia sunt, apud Deum possible fore. Aut nunquid impossibilia erant apud homines, quæ ipsi se gloriantur et exultant fecisse? Sed et Dominus eosdem mox sic fecisse confirmat; et deinceps plures fuere, qui usque ad martyrii beatitudinem semetipsos et omnia sua feliciter reliquerunt. Quapropter omnis hic sermo spiritualiter est accipiendus. Quia, ut supra in paucis ostendi, satis dispensative est introductus a Domino sermo de adolescente diuissimo, ut Judæorum repulsionem, eorum exigentibus culpis, præmonstraret. Quod si apostoli intelligentes neminem ex lege posse salvari, cum ipsi etiam adhuc in lege essent: quia vehementer eos hactenus amor legis, seu favor detinebat. Præsertim quia necdum penitus Evangelii mysteria ad liquidum compererant, neque veritatem hujus sacramenti ex toto intelligebant, et idecirco metuunt et mirantur; nec non et tristes sunt de refectione sui generis: sicut et Paulus contristabatur, cui ob hoc et continuus dolor erat cordis. Quanto magis adhuc rudes apostoli, quibus necdum erant reserata ad plenum cœlestia sacramenta; qui omnem salutem suam in lege adhuc, atque spem vitæ in observantia mandatorum habebant; et ideò forte metuebant ne et ipsi sine lege salvi esse non possent. Quod eernens pius Magister ait: *Quod impossibile est apud homines, possibile est apud Deum*. Quid enim Judæo tam sine effectu videtur, quam ut ab homine salutem magis expectet quam a lege? Quid tam ei execrabile quam crucis scandalum? Ut pro cruce relinquatur legislatio, et testamentum, et adoptio, et hæreditas legis. E contrario Dei virtuti quid tam possibile est quam ut per fidem salvetur homo? ut per aquam regeneretur? ut per crucem vincat? ut per Evangelium et Christi gratiam adoptetur in filium? ut per resurrectionem Jesu Christi vivificetur? Quibus forte auditis, præterminisso mœrere de incredulis Judeis, cito requirunt de se solliciti, et confitentur jam per ejus obedientiam se omnia reliquisse. Quibus Dominus:

Amen dico vobis, quod vos qui reliquistis omnia, et secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis 812 suæ, sedebitis et vos super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Ecce omnis difficultas veniendi ad regnum soluta est, et omnis remuneratio laboris a Domino repromissa; ubi et confirmatur eos fecisse quæ professi sunt, et perfectionem exhibuisse. Quia non sufficeret si reliquissent omnia (quod et philosophi fecerunt, et multi alii) nisi secuti essent Dominum: non pedibus tantum, quod multi tunc faciebant qua-

libet ex causa, sed moribus, et imitatione. Quia qui A dicit se in Christo manere, debet sicut Christus ambulavit obediens Deo Patri usque ad mortem, et ipse ambulare, ut obediens permaneat usque ad finem. Quod necdum apostoli usque in finem compleverant, licet jam in prædestinatione Dei esset quod futurum erat. Ei ideo sic præmia in præsentiarum repromittit, ac si pro meritis, ut futura erant. Nam quod ait in regeneratione, amphibologia esse videtur, id est ambiguitas dictionis, quasi ad utramque partem possit applicari, sicut quidam tradunt, quod ita sit distinguendum: Quod vos qui reliquistis omnia, et secuti estis me in regeneratione. Quia in eo tempore apostoli jam renati erant in Christo fonte baptismatis. Ac si diceret: Vos qui secuti estis me in regeneratione novæ nativitatis, et in lavacro fidei, in sanctificatione æternæ consecrationis, in adoptione perpetuæ hereditatis, in resurrectione ex mortuis: Unde Apostolus ait: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite (Coloss. iii, 1)*. Hæc est illa regeneratio in quam apostoli sunt secuti Christum, quam lex dare non potuit, neque ex lege ita glorificari. Sed quamvis hæc distinctio ita accipienda sit, melius tamen ad sequentia in regeneratione applicatur, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ; quando ex mortuis de corruptione et de terræ pulvere mortui evigilabunt et surgent incorrupti et immortales. Quæ nimirum regeneratio, nova quædam nativitas est a Deo constituta et recreatio: quando cælum novum et terra nova creantur, his qui seipos renovaverunt, per illam secundam regenerationem ex mortuis, quibus Novum traditur Testamentum, et calix ipsius Novi Testamenti; cujus profecto præmiū est illa regeneratio: sicut et illius novitatis mysterium est hæc renovatio. Ubi considerandum quales nati sumus ex Adam, qualesque renati in Christo, et quales futuri simus in illa tertia nativitate æternæ regenerationis. Quoniam **813** in illa prima quæ est in Adam, omnes filii iræ sumus: in hac secunda per quam ad Christum transivimus, etsi mundi a sordibus renati sumus, adhuc tamen in infirmitatibus versamur. Unde David animæ suæ loquitur dicens: *Benedic, anima mea, Domino, qui propitiabitur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas (Psal. cii, 3)*. Et ideo videtur mihi, ut quidam sit, hæc nativitas qua vere mundamur a sordibus, et renascimur in Christo, ac si per speculum fieri in ænigmate. In illam vero regenerationem qui pervenerit, in qua Christus est primogenitus ex mortuis, mundissimus erit deinceps a sordibus, et ab omni infirmitate seu corruptione sanus et incorruptus. In qua nimirum regeneratione conformes erunt sancto corpori glorioso Christi sedentis in sede gloriæ suæ. Tunc autem filius hominis ad plenum sedebit super sedem gloriæ suæ, cum nullus contemptibilis et inglorius fuerit in regno ejus. Tunc etiam et oratio ejus ad Patrem completa monstrabitur, qua orat: *Pater, clarifica me apud te ipsum claritate, seu gloria, quam habui*

priusquam mundus fieret (Joan. xvii, 5). Verbum enim Græcum quod est δόξα utrumque significat, id est et gloriam et claritatem. Ac per hoc, quia alii codices habent *clarifica*, alii vero *glorifica*, unum esse intelligas. Sed et alii habent, *Clarifica me apud te ipsum*; alii vero in finem hoc habent, *Ea gloria quam habui apud te ipsum, priusquam mundus fieret*. Tamen unus est sensus, quia cum esset in forma Dei Patris, eandem gloriam et claritatem habuit quam Pater. Et cum restituit et donat ei nomen quod est super omne nomen, clarificatur eadem claritate quam habuit priusquam mundus fieret, apud Patrem. Et hoc est quod hic nunc dicitur: *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ*. Quia Deus Verbum quod caro factum est, in sede majestatis suæ sedebit et in gloria. Non alter Deus et alter homo, sed unus idemque Christus Deus et homo: Non adoptivus Dei Filius, non putativus hominis filius, ut multi hæreticorum male senserunt; sed verus et unus Dei Filius, verus et unus hominis filius. Ac per hoc quia homo commendatur, in Deum assumptus, et Deus homo factus: Egregie dicitur: *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ*; ne ullus de homine Christo dubitet quod ipse sit Deus, in forma Dei, a Deo Patre constitutus in sede majestatis suæ. Et quia **814** conformes facti erant Christo apostoli, *Sedebitis et vos*, inquit, *super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israel*; ut totam depingeret senatoriam dignitatem. Quia ipse in sede Rex et Dominus sedere dicitur, introducuntur throni apostolorum, id est sedes duodecim; quia Græce θρόνοι, Latine sedes dicuntur. Et duodecim thronos, ad judicandas duodecim tribus, in duodecim patriarcharum gloriam copulavit, ut in circuitu throni viginti et quatuor seniores sedere dicantur, qui adorant viventem in sæcula seculorum. Sed soli duodecim hanc judiciariam accipiunt potestatem, condemnantes duodecim tribus Israel, qui apostolis credentibus ipsæ credere noluerunt, illisque prædicantibus verba vitæ recipere renuerunt. Insuper eos oderunt, ejecerunt tanquam malum propter filium hominis, et persecuti sunt. Ideoque ipsi merito eorum iudices erunt, qui secuti sunt Dominum, quod proprium apostolorum fuit. Judæi vero tam Christum quam et eos injuste peremerunt. Adhuc autem quidam ex hoc subtiliorem sensum introducit, nescio an securiorem. Dicit enim quod non de futuri iudicii tempore Christus ista loquitur, sed de vocatione gentium universalium. Nec enim, inquit, dixit: Cum venerit filius hominis sedens super sedem majestatis suæ; sed, cum sederit in sede majestatis suæ. In sede autem majestatis suæ, ex eo dicit Christum cœpisse sedere, ex quo gentes credere cœperunt in eum. Et ex quo Christus sedet super sedem sanctam suæ majestatis, ex eo apostoli sederunt super thronos duodecim, id est in omnibus Christianis secundum diversitates animarum. Exponit enim, quod sicut Judæorum populus in duodecim tribus fuit divisus: sic et universus populus C. ri-

stianus divisus est, et collectus cum eisdem qui crederunt ex Judæis, in duodecim tribus, secundum quasdam proprietates animarum, et diversitates cordium; quas solus Deus, qui novit omnia abscondita cordis, cognoscere et discernere potest. Ut quædam animæ sint de tribu Ruben, quædam de tribu Simeon, vel Levi, vel Juda, seu cæterorum. Dicit enim quod sicut omnes sancti quinque virgines prudentes esse dicuntur, quamvis sint innumerabiles, propter quinque sensus spirituales: sic et omnes peccatores quinque virgines fatuæ accipiuntur, quamvis sint innumerabiles, propter quinque sensus carnis. **815** Deinde adjecit: Et sicut omnes Ecclesiæ Christi septem esse dicuntur Ecclesiæ, quamvis multæ sint, propter septiformem donorum gratiam; ut puta omnes in quibus abundat Spiritus sapientiæ una habentur Ecclesia: sic et in cæteris virtutibus Spiritus sancti, una colligitur una generalis Ecclesia, propter unitatem ejusdem Spiritus sancti, quæ in septem dividitur propter distributionem donorum, ut septem tantum inveniantur. Similiter et propter dona seu gratias duodecim quas in persona duodecim virginum exponit angelus in libro Pastoris. Si cui tamen placeat Scripturam recipere, inveniuntur omnium Christianorum duodecim esse tribus secundum gratiam singulæ distinctæ, quas in eisdem virginibus angelus ille designat; ita ut omnes animæ in quibus præ cæteris virtutibus præcellit virtus veritatis, una sit tribus, sicut in eisdem una præcellit virtus. Sic et in reliquis, quia non omnes gratiæ in omnibus æqualiter sunt; sed unus quidem antecellit in ista virtute, alter vero in illa. Omnes tamen Christiani, in quibus habitat Christus, sedes sunt Christi. Et hinc est quod ait: *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, et vos sedebitis super thronos duodecim.* Ex quo promittit eis tempus Christianitatis futurum post suam ascensionem, quando omnes susceperint verbum apostolorum in se, sicut verbum Christi. Illud est autem tempus regenerationis, quando homines regenerati per baptismum facti sunt, et deinceps ex filiis hominum filii Dei. Ex quo tempore cæpit Christus sedere in sede majestatis suæ, sicut testatur Propheta de gentium unitate ac fide: *Regnabit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam (Psal. XLVI, 9).* Quicumque ergo Christum in se credendo perfecte suscipiunt, sedes sunt majestatis ejus. Nam et apostolorum throni sunt, qui eorum susceperunt doctrinam, quod bene commendans Propheta: *Illic, inquit, sederunt sedes in judicio (loquens de Hierusalem, quæ est Ecclesia Dei vivi), sedes super domum David (Psal. CXXI, 5);* ad quam Hierusalem, quæ ædificatur ut civitas, ascenderunt tribus, tribus Domini de gentibus aggregata in testimonium Israel, quia credere noluerunt ad confitendum nomini Domini, et ad condemnationem perfidorum. Sedebunt ergo sedes in judicio; quoniam ipsi apostoli super quos primum Christus sedet, sedebunt et ipsi super sedes suas, id est super **816** easdem duodecim tribus et thronos, quæ as-

ascenderunt, et coædificantur in civitate illa Hierusalem, quæ est thronus Dei et templum. Ad quod querendum si omnes electi apostolorum sunt sedes vel eorum consortibus, licet ad eorum numerum in duodecim sedibus dispositi, quid est quod ipsi omnes rursus simul cum apostolis in persona Christi una sedes seu thronus esse dicuntur? Nec enim dixit: Cum sederit filius hominis in sedibus suis; sed, cum sederit in sede majestatis suæ. Non enim plures esse leguntur, sed una; quia non una Christi et apostolorum æqualitas prædicatur. Quoniam etsi omnes apostoli una virtutum genera habuerunt, non tamen omnia unusquisque eorum ad perfectum, sed unusquisque eorum in aliquo privato bono perfectior fuit quam alter; et ideo nequaquam vel inter omnes habere potuerunt dona Spiritus sancti, quæ Christus in throno suo solus possidet. Quia ipsi omnes in circuitu throni sedisse leguntur, Christus autem super omnem Ecclesiam et super omnem sedem ad Patris elevatus dexteram ab omnibus adoratur. Verum quod Christus omnes virtutes æqualiter habuit, quæ forte in partes apostolis ad modum singularem, in singulis claruerunt: Christus vero in omni virtute et gratia æqualiter perfectus fuit, quia in ipso omnis plenitudo divinitatis corporaliter inhabitasse creditur, omni-que gratia. Et ideo ei una est sedes cum Patre, cum quo ab omnibus adoratur, et conglorificatur Deus. Sequitur:

Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Locus iste congruit cum ista sententia qua Salvator ait: *Non veni pacem mittere, sed gladium (Matth. x, 34).* Veni enim hominem separare a patre suo, et matrem a filia, et nurum a socru sua, et inimici hominis domestici ejus, de quo jam supra dixi. Sed hic Petro interrogante in persona omnium apostolorum, quia responsum est, ne forte postea legentes hæc Christi promissa, æstimarent apostolis tantum ista promissa fuisse, consulte satis superaddidit dicens: *Et omnis qui reliquerit, id est sive Judæus, sive gentilis, seu alius cujuslibet conditionis.* Quamvis enim non ita perfecte ut apostoli, tamen quicumque et quantumcunque reliquerit, non ob aliud quam **817** propter nomen Christi, centuplum accipiet etiam impræsentiarum, et vitam æternam possidebit in futuro. De qua sane sententia multi carnales dubitant, dum non sentiunt impræsentiarum, quæ bona spirituales percipiunt centuplicata. Ut puta, qui patrem reliquerit mortalem, cujuslibet conditionis, nonne magis sibi elegit, cum Deum sibi acquisivit in patrem? Nonne in illo centuplicata paternitas constat? ut illi obsequatur diebus ac noctibus, cujus hæreditatem cum perceperit, nunquam amissurus est. Qui postquam substantiam tradiderit suis, nunquam moritur, ut suos in posterum orphanos relinquat filios. Porro de fratribus quid dicam, vel sororibus, cum germanitas nulla felicior, neque verior

quam illa quæ in Christo invenitur. Sic et reliqua omnia, si vere matrem habuerit Ecclesiam Christi, cum qua et in quam quæ Christi sunt omnia, impræsentiarum habebit bona multiplicata. Hinc quoque apostolus Petrus gloriari jubet suos, tanquam nihil habentes et omnia possidentes. Ex quo loco quidam carnaliter sapientes introducunt mille annorum fabulam, dicentes post resurrectionem nobis centuplum omnium rerum quas dimisimus et vitam æternam esse reddendam, non intelligentes nisi carnalia. Et quod si in cæteris digna sit repromissio, in vixoribus foeda apparet turpitudine; ut qui unam pro Domino dimiserit, centum recipiat in futuro. Cum Dominus dicat in hoc ipso Evangelio quod *in resurrectione neque nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli in celo* (Matth. xxii, 30). Idcirco talis est sensus, ut qui pro Domino carnalia dimiserit, spiritualia in hac Christi Ecclesia percipiet centuplicata, salvo suo thesauro in cœlestibus quo cuncta reposuit. Quæ nimirum bona, comparatione et merito sui ita erunt multiplicata, quasi si parvo numero, centenarius numerus qui perfectus coronatur in dextris comparetur. Sed si omnia quæcunque relinquere possunt in hoc sæculo, relinquimus, nisi vitia et peccata primum relinquamus et carnales concupiscentias, parum est quod agimus. Et ideo multum est, in quo Petrus gloriabatur dicens: Nos qui reliquimus **818** omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Sequitur: *Multi enim erant primi novissimi, et novissimi primi*. Longe jam retro figuras de vocatione gentium et repulsione Judæorum, Salvator

A contra naturam in ea oliva inserti sunt. Ubi non audiendi sunt qui volunt accipere de angelis hoc dictum esse apostaticis et hominibus, quasi qui antiquiores sint creati hominibus et gloriosiores ac primi, nunc suis exigentibus culpis qui facti sunt novissimi; et homines qui erant novissimi dudum facti sunt primi. Quia etsi ratio **819** videtur ulla esse, non tamen hic sensus circumstantiæ lectionis satis congruere videtur. Præsertim quia quæ retro dicta sunt, et quæ sequuntur in parabola de Judæis et gentibus, magis congruere videntur. Nec igitur apostatici angeli recte in hac parabola novissimi dicuntur, eo quod non sunt in ordine corporis, nec salvantur sicut Judæos salvandos esse dicimus. Quia cum venerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet. Neque recipere oportet eos qui dicunt primos debere intelligi, eos qui salvantur fide percepta Christi, propter observantiam mandatorum Dei; novissimos vero qui non sunt digni tali ordine, vel tanta gratia salvari, sed post pœnas et supplicia; qui de gehenna salvandi sunt, cum fuerint completa et exsoluta quæ propriis meruerunt peccatis, et ideo novissimi dicantur. Qui profecto sensus, tam in hoc loco quam in aliis quibuslibet locis, damnandus est: ideo et in hac parabola quæ sequitur valde est præcavendus.

(CAP. XX.) *Simile, inquit, regnum cœlorum homini paterfamilias, qui exiit primo mane, conducere operarios in vineam suam*. Parabolarum obscuritas nimia est valde quæ a Christo Jesu prolatae sunt, nec expositæ: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* (Coloss. ii, 3). Maxime tamen hæc obscurissima est, de qua quidam specialius propheta dixisse testatur: *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio* (Psal. lxxvii, 2). Et: *Eruclabo abscondita a constitutione mundi* (Matth. xiii, 35). Quapropter imploranda est gratia Salvatoris ut eo spiritu intelligatur quo prolata est de thesauro sapientiæ atque scientiæ Dei. Nam comparatio ejus omnis per se absoluta est, etsi personis est distinguenda, etsi discernenda temporibus. Unde paterfamilias nemo alius quam Dominus noster Jesus Christus recte accipitur; quia et homo est, et totius humani generis curam gerit; et in omni tempore universos ad culturam legis divinæ conducere nunquam cessat. Quæ nimirum figura ex his quæ præmissa sunt intelligitur, quod ait: *Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi*. Ubi memoris a Domino differentia prædicatur, sed fidei merita **820** distinguuntur. Propter quod omnis hæc parabola videtur esse assumpta, ut discamus quomodo Salvator noster universos in hoc mundo possidet subjectos, et quasi Dominus in domo sua disponit electos, qui profecto Dominus ac paterfamilias habet vineam, universam scilicet Ecclesiam, quæ ab Abel justo usque ad illum ultimum electum qui in fine mundi venturus est colligitur. Ipse namque est paterfamilias Christus, qui de seipso in Evangelio dicit: *Ègo sum vitis vera, et vos palmites* (Joan. xv

B salvis fiet. Neque recipere oportet eos qui dicunt primos debere intelligi, eos qui salvantur fide percepta Christi, propter observantiam mandatorum Dei; novissimos vero qui non sunt digni tali ordine, vel tanta gratia salvari, sed post pœnas et supplicia; qui de gehenna salvandi sunt, cum fuerint completa et exsoluta quæ propriis meruerunt peccatis, et ideo novissimi dicantur. Qui profecto sensus, tam in hoc loco quam in aliis quibuslibet locis, damnandus est: ideo et in hac parabola quæ sequitur valde est præcavendus.

C expositæ: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* (Coloss. ii, 3). Maxime tamen hæc obscurissima est, de qua quidam specialius propheta dixisse testatur: *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio* (Psal. lxxvii, 2). Et: *Eruclabo abscondita a constitutione mundi* (Matth. xiii, 35). Quapropter imploranda est gratia Salvatoris ut eo spiritu intelligatur quo prolata est de thesauro sapientiæ atque scientiæ Dei. Nam comparatio ejus omnis per se absoluta est, etsi personis est distinguenda, etsi discernenda temporibus. Unde paterfamilias nemo alius quam Dominus noster Jesus Christus recte accipitur; quia et homo est, et totius humani generis curam gerit; et in omni tempore universos ad culturam legis divinæ conducere nunquam cessat. Quæ nimirum figura ex his quæ præmissa sunt intelligitur, quod ait: *Multi erunt primi novissimi, et novissimi primi*. Ubi memoris a Domino differentia prædicatur, sed fidei merita **820** distinguuntur. Propter quod omnis hæc parabola videtur esse assumpta, ut discamus quomodo Salvator noster universos in hoc mundo possidet subjectos, et quasi Dominus in domo sua disponit electos, qui profecto Dominus ac paterfamilias habet vineam, universam scilicet Ecclesiam, quæ ab Abel justo usque ad illum ultimum electum qui in fine mundi venturus est colligitur. Ipse namque est paterfamilias Christus, qui de seipso in Evangelio dicit: *Ègo sum vitis vera, et vos palmites* (Joan. xv

5). Ac per hoc quicumque ab initio mundi salvati sunt, in hac vere quasi palmites in vite manserunt. Quia sine fide Christi nullum ferre fructum potuerunt. Et ideo Abel primus in figura Christi ac si propheta justissimus, agnum Deo Patri obtulisse atque immolasse legitur; ostendens eum fide et operibus suis agnum esse venturum, qui offerendus erat pro salute totius mundi Deo Patri hostia in odorem suavitatis. Unde et ipse Abel quia mansit in fide Christi, ac si palmes in vite, occisus est in figura ipsius, et factus est propago ex vite, ac testis fidelis. Sicque deinceps Ecclesia Christi propagatur et excolitur, ac si vinea a suis cultoribus, quos ipse quasi paterfamilias pro mercede æternæ vitæ ad excolendam vineam conduxit operarios. Ac per hoc ab initio sæculi, quot sanctos, quasi tot palmites misit. Hic itaque paterfamilias, ad elaborandam vineam suam, primo mane et hora tertia, sexta, nonaque et undecima operarios conducit. Quia a mundi hujus initio usque in finem, ad erudiendam plebem fidelium, prædicatores congregare et advocare non destitit: non quod alii sint ipsi operatores ac mercenarii qui conducuntur, et alia ipsa vinea, sed omnes simul qui vocantur ad vineam una Ecclesia sunt, unaque vinea de vite, quæ Christus est, propaginata. In qua et ad quam qui intrat, vel qui conducitur, nemo otiosus, sed omnes operarii esse debent. Quia nemo est, etsi non alios, qui seipsum exercere et excolere non debeat, ut fructum ferat Christo, et in vite maneat. Novit ergo quicumque vere manet in Christo, quantus qualisque sit **821** hujus vineæ labor, qualisque cultura, ne palmes luxuriet, et ne vitia subrepant; quantave custodia mandatorum Dei, ne fructuosa vitis maneat.

Sed quid est quod ait: *Exiit primo mane*? Nunquid non satis esset dicere: *Exiit mane*? Sed quia addidit, primo mane, voluit aliquid innuere. Forte ut intelligeremus de initio sæculi dixisse, quando primum exiit et creavit hominem, ac posuit in paradiso, ut operaretur et custodiret eum; quando dicebat per singula opera sua: *Et factum est mane*. Quod mane, licet jure primum intelligatur, forte ad comparationem cæterorum dierum primum dicitur. Quoniam per singula horarum spatia, in quibus paterfamilias ac si sol refulsit, et exiit ad conducendos operarios. Mane, cum eis lux diurna nova exorta est, donec sol justitiæ obscuratus in cordibus singulorum, quasi declinante die, ad occasum propter delictorum caliginem, verteretur in noctem. Et ideo per singulas horas quasi mane fuit: ita ut primo mane recte exisse dicatur, quando Adam, et Abel, et cæteros Patres ad operandam et excolendam vineam, id est justitiam, conduxit. Sed nemo eorum, nisi qui novissimi vocati sunt, respondit: Quia nemo nos conduxit; quoniam omnes illi Veteris Testamenti Patres conducti fuerant, et habuerunt notitiam Dei, et scierunt Dei promissa, gentes vero neque Deum sciebant, neque promissa ejus; et ideo excusabiliter responderunt: *Quia nemo nos conduxit*.

Porro sextam et nonam ideo simul junxisse videtur, quia illo in tempore ab Abraham usque ad David, major Deo frequentia fuit cum sanctis Patribus, cum quibus decrevit disponere testamenta salutis humanæ, sicut, lector, diligentius potes enumerare. Quia post Noe ad neminem legimus Deum locutum fuisse, nisi primum ad Abraham, deinde ad Isaac et Jacob quam frequenter: ac non post multum temporis ad Moysen et Aaron quibus legem dedit; sicque ad Jesum Nave usque, quam frequenter exivit conducere operarios; ac deinceps ad Samuelem et David usque pervenit, quando chorus prophetarum, ac si nova lux, in mundo emicuit; cum quibus nova rursus fœdera firmavit. Quibus **822** profecto spatii, ac si in duabus horis simul junctis, cum singulis quibusque generationibus instantius testamentum composuit, seque venturum in carne apertissime repromisit. Unde si bene consideres, lector, totidem testamenta humano generi constituta, invenies per singulos, quotidem ad forum enumeratur egressus. Sed cum nullo horum ex denario convenit, nisi cum primis quos misit; cum cæteris vero, tantum quod justum esset se daturum spondit. Novissimis vero post increpationem otiositatis, solummodo, *Ite et vos in vineam meam*, dicit, quia gratuita Dei gratia est, quod eos, licet in undecima hora, de foro conducere dignatus est. Sed quia in hac parabola, omne præsens sæculum, ab initio mundi usque ad finem, voluit ac si unum diem intelligi, ideo ait, quia *exiit primo mane*, ut non ad ordinem tantum illud referas, quod ait, *primo*, verum etiam ad initium mundi; quando, ut dixi, primum condidit atque insituit, ut servaret et custodiret quod ei primum commisit. Ubi moneo auditores de hac die, per quam omne tempus præsentis vitæ intelligimus, ne magnum aliquid seu impossibile percenseant; quia quantum ad nos, forte magna dies, sed quantum ad Dei Patris, et Filii et Spiritus sancti æternitatem, modica atque exigua est dies totius temporis. Quia in illa æternitate non nisi una est dies, de qua dicitur: *Quia melior est dies una in atriis suis, super millia* (Psalm. LXXXIII, 11). Et si illa æternitas una est dies, ne mireris si omne hoc præsens sæculum pro una posuit die; in qua nimirum die paterfamilias quinquies dicitur exisse conducere operarios in vineam suam. Quod non absque dictum esse æstimo sacramenta. Quæ curiosus lector forte potest quærere: quare quidam operarii mane conducti sunt; et post hoc, non circa horam secundam, sed circa horam tertiam exiit, et conducti sunt alii; post quorum conductionem, quare non circa horam quartam, vel quintam, sed circa horam sextam exiit, et alios misit in vineam; ita neque circa septimam vel octavam, sed circa nonam. Et novissime non circa decimam, sed ad undecimam exiit, quando invenit stantes tota die otiosos, eo quod jam in novissima hora essent. Nequaquam **823** igitur absque ratione factum credo, ut inter illud mane et tertiam, modicum tempus, ac si una hora intercepta sit, et non secundum tempora

quæ posita sunt, inter tertiam et sextam, ubi duplum intervenit tempus medium, sicut ut inter sextam et nonam. Ad ultimum vero rursus inter nonam et undecimam una est hora, sicut et prius inter matutinam et tertiam. In quibus quinque ordinibus, nescio quid musicum videtur sonare; ut duæ extremitates mediæ simplum habeant numerum atque unum, duæ vero medietates mediæ duplum; ut singulæ medietates duplæ suo respondeant simpli et faciant quod diapason Græcæ vocatur. Unde quidam permoti doctores has quinque vocationes Christi ad quinque sensus retulerunt hominum, quibus impræsentiarum nos sentire cognoscimus. Et dixerunt in prima vocatione tactum instituisse; eo quod mulier dixerit serpenti quod Deus dixerit: Non manducabitis ex eo, neque tangatis eum. Oloratus autem in secundo a Domino consecratur; propter quod et Noe sacrificium boni odoris obtulit Domino: unde dictum est: *Oloratusque est Dominus odorem suavitatis* (Gen. viii, 21). Porro gustus fuit in Abraham gratissimus Deo; propter quod et pavit angelos, imo Deum in angelo; apposuit eis panes absconditos vel subcinericios de similagine; et vitulum tenerum qui occisus est ad epulum propter gaudium quia revixit et inventus est qui perierat et mortuus fuerat, prodigus filius. De quo sane gustu dictum est: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* (Psal. xxxiii, 9). Auditus autem, ut quidam volunt, in Moyse a Domino dedicatur, quando de caelo ab eo vox Dei audita est, facta a Domino. Quem alii sensum per David, et in David Deo consecratum accipiunt. Quia per eum, non minus quam per Moysen, Christus repromissus ad nos exivit de fructu ventris ejus. Et ipse in Euphrata hæc omnia completa audivit, et invenit sponsam ipsius in campis silvæ, quam Moyses prius Æthiopissam in figura Christi duxit uxorem. **824** Porro visus, qui supra omnes sensus honorabilior est, in adventu Christi totus illuminatur. De quibus oculis, quia viderunt Christum, dicebat ipse ad apostolos: *Beati oculi qui vident quæ nos videntis*.

Hæc idcirco dixerim, ut intelligat prudens auditor, quia opera Dei et verba plena sunt sacramentis. Nam sicut anima, cum sit in corpore, per hos quinque sensus corporis foras exit, et sentit corporea: ita Christus per has quinque ætates, ac si per totidem horas, exiit, cum sit ubique totus, dum seipsum manifestius innotuit, et legibus suis eos instituens, venit conducere operarios in vineam suam, qui nos per hos quinque sensus male ad exteriora diffusus, intus ad se benignissime revocaret, ne foras male prolapsæ animæ penitus deperirent. Hoc quippe exisse fuit, cum per aliquam efficientiam cum sanctis Patribus, nova instituit jura, et pacis fœdera repromisit; ita ut visibili forma eisdem sanctis, eo in tempore appareret. Nam primo mane exiit, quando cum Adam protoplasto suas leges instituit et præcepta dedit; quem posuit in paradiso ut operaretur et custodiret illum; cum quo

tantum ex denario diurno conventionem fecit. Quia præsciebat omnino Deus quod præparaturus erat Adam, pactum vitæ cum haberet, posse non mori, et omnes postmodum in diluvio essent perituri; et ideo certum ad eum fecit pactum, quasi ex denario æternæ vitæ, nequando dicerent illius horæ operarii, propterea eos neglexisse Dei mandata, quia nesciebant quæ præmia fuerant repromissa bonis, quæve pena impiis. Deinceps autem cum reliquis operariis nulla mentio facta est denarii, neque cum eis certum pactum iniiit, neque taxatum premium repromisit, sed *quod justum fuerit, inquit, dabo vobis*. Sciebat enim benignissimus paterfamilias largitatem suam et misericordiam, quia tantum paratus est illis retribuere quantum mercenarii nunquam sperabant recipere. Sicque conducti sunt operarii horæ illius usque ad diluvium, in quo nimirum tempore qui laboraverunt, cum Abel justo receperunt **825** jam eundem denarium, quando Christus descendit ad inferos, et recepturi sunt adhuc plenum, cum tota eis immortalitas fuerit restituta in premium. *Hora vero tertia* fuit, quando exit ad Noe innovato mundo, propter aquas diluvii, cum quo rursus pactum iniiit novum, fœdera composuit, præcepta dedit, ipsi et semini ejus usque ad Abraham; quos quasi de foro ad vineam operarios misit, ubi eos quasi negotiantes et lucra præsentis sæculi sectantes, otiosos invenit. Otiosos quidem, quia nihil quod prodesset eis operantes invenit; quibus ait, *Ite et vos in vineam meam*. In foro quidem erant, et ideo extra vineam; id est, quia lucra mundi sectabantur, in negotiatione sæculi positi. Propterea in foro eos invenisse quam recte dicitur. Ubi juxta aliam parabolam uxor venalis ducitur, villa emitur, et juga boum quinque probantur. Idcirco dum in foro sunt tales, neque ad nuptias sponsi, neque in vineam Christi, temporalia tantum sectantes, venire et operari in ea possunt. Porro ad Abraham paterfamilias quasi, *hora sexta exit*, cum eum etiam hospitio suscepit, ac deinde nova præcepta dedit, et multis eum erudit doctrinis, et instituit disciplinis, cum quo pactum testamenti fecit, et quod in semine ejus benedictio omnium gentium futura esset, etiam cum juramento firmavit. Sic quod eum, et omnes Patres et patriarchas, qui eo fuerunt in tempore usque ad Moysen, vel melius usque ad David, in vineam suam misit, non ut otio in ea locati torperent, sed ut laborarent et excolerent eam. Deinde a Moyse, vel a David, cujus de semine et de fructu ventris ejus repromissus est Christus, eos et omnes cultores fidei, ac si operarios, ipse in vineam suam conduxit. Quæ vinea, teste Propheta, domus Israel erat ex Ægypto translata et transplantata, quæ vinea vocabatur *Sorech*, id est *electa*. In qua plane vinea omnis ille antiquus et Hebraicus Dei populus laboravit; quos ipse paterfamilias, Christus videlicet, ab ipso mundi exordio elegit, atque instituit ad fidem. Et quasi erecta linea; per omnes Patres et patriarchas usque ad eundem Christum, eorum genea-

logiam erudire et instituere ad fidem non destitit, et per eosdem laborare, excolere, eandem vineam minime cessavit. **826** Ad undecimam vero, jam ad gentes secundum Scripturæ sanctæ repromissiones, incarnatus exiit, et venit in mundum, conducere operarios in eandem vineam electam quam sibi acquisivit in brachio fortitudinis suæ, et ex Ægypto educere curavit, ut una esset vinea, sociique cultores in fide, et participes præmii sicuti et laboris. Ad quos cum venisset Deus homo factus, invenit eos de gentibus stantes extra vineam. Quibus dicit: *Quid hic statis tota die otiosi?* Nequaquam sectanda sunt deliramenta hæreticorum qui dicunt, quod ideo parati dicantur stare ad opus tota die otiosi, eo quod in cœlestibus animæ remotæ non fuerant conductæ in labore operis, sed paratæ ut ad corpora venirent. Unde ita, inquit, loquitur Evangelium, quasi plurimi essent qui conducerebantur, non autem et qui conducerent. Multa quidem ex hoc parabola illi sic suis allegorizant sensibus, ut misceant suos errores divinis ænigmatibus. Sed nos eos tota die otiosos stetisse dicimus, quia non in labore legis fuerunt, non in aliqua Dei cultura, sed male stabant otiosi suis juribus decertantes, erecti contra Deum ne crederent. Stabant autem ac si lapides erecti, quos adorabant in deos, similes eis facti; nec proficiscebantur, sed permanebant immobiles tota die, ac si ab initio sæculi usque in novissimum tempus adventus Christi. Unde et Joannes: *Filioli, novissima hora est* (I Joan. 11, 48). In qua si quidem hora constanter interroganti vel increpanti dicunt, quia *nemo nos conduxit*. Nullus quippe ad eos patriarcha, nullus propheta venerat, nullusque doctor vitæ, nullus prædicator salutis. Quid ergo est dicere: *Nemo nos conduxit?* nisi quia vitæ vias nemo nobis prædicavit. Et notandum quod unus paterfamilias est, qui per omne tempus sæculi quinque est egressus, et in novissima vice totum se exhibuit ut fuerat repromissus Deus homo factus, ut inconfusibiles operarios doceret verbum veritatis, et mitteret in vineam suam, ipse vitis vera, pro mercede denarii mercenarios, ut per opera vineæ ipsi transirent in adoptionem filiorum Dei, et fierent per eum, qui verus ac proprius est filius, æterni Patris filii. Nec immerito **827** igitur per singulos dies, harum horarum, Ecclesia Christi, quasi in memoriam, laudes Deo concelebrat, ut se revocet ad ea quæ intus sunt, et ad Deum mens tota redeat. Unde *primo mane* tota colligitur in laudibus, quando matutinos dicere hymnos consuevit, cum eisdemque *primam* jungens, se totam Deo consecrat. Sicque *tertiam, et sextam, nonamque* peragens, passionis Christi recurrens vestigia, vespertinis laudibus, ac si in novissima hora diei, quinarium vocationis nostræ formam in laudibus explet; ut per hoc ad laudem ac gloriam Creatoris sui unusquisque se referat.

Cum sero autem factum esset, dixit dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios, et redde illis mer-

cedem suam, incipiens a novissimis usque ad primos Considera quia sero dicitur, cum finis sit ipsius diei qua missi sunt operarii in vineam, et non in alio mane. Unde in ipso eademque fine temporis, antequam illa beata illucescat dies, iudicium est futurum. Et discernendi sunt justi a peccatoribus, ut tollatur impius ne videat gloriam Dei. In quo profecto iudicio, singuli sua recipient quæ gesserunt, scilicet operarii vineæ, vel singuli palmites fructum laboris qui manserunt in vite, quibus reddendus est denarius, id est illa æterna vita, quoniam ipsa est merces beatorum, quæ omnibus ac singulis una et sempiterna erit. Sed in ea diversi gradus meritorum, propter illud quod dicitur, quia reddet unicuique juxta opera sua. Procurator autem quis sit, cui dicit paterfamilias: *Voca operarios*, et reliqua, non immerito quæritur. Præsertim cum Ariani ex hoc loco laborent suum firmare errorem, dicentes alium procuratorem ipsius Spiritum sanctum; eo quod non unus, inquit, substantiæ possunt esse, nec una persona, neque eis una est dignitas. Si autem, inquit, alter paterfamilias est, et alter procurator, non est eis æqualitas cum Patre, quibus nec una substantia est. Et ideo minor Filius quam Pater, minor etiam et Spiritus sanctus quam ipse Filius. Proh dolor! quam parata est hæretica pravitas semper quæ recta sunt depravare, et veris venena falsitatis miscere. Et ideo diligentius perquirere oportet, iste quis sit procurator, quem Dominus vineæ ac si subjectum vocat, ne forte in Trinitate, quæ Deus est, gradus (quod absit) ut Ariani volunt, vel ulla differentia fingatur **828** inter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, cum sit una deitas, una substantia, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, unaque æqualitas. Quapropter licet Spiritus sanctus jure dici possit procurator, sicut et consolator, tamen absolutius ille ordo angelicus procurator dicitur, qui curam gerit Ecclesiarum Dei. Quoniam, sicut ait Apostolus, quanto tempore hæres parvulus est, usque ad præfinitum tempus a patre sub tutoribus est et curatoribus, ita et Ecclesia Christi sub eisdem procuratoribus servatur spiritibus, qui constituti sunt a Christo in ministerio sanctorum, quos œconomos jure vocamus, propter eos qui hæreditatem accepturi sunt salutis. Nec mireris, si unus eorum pro multis introducit procurator, quoniam et in secularibus litteris, quam sæpe unus pro multis tropice dicitur. Cui dicitur, *Voca operarios*, quoniam in tuba Dei, et in voce archangeli, mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, quod est sero vocare ad præmium. Quorum officio etiam et nunc, quando animæ sanctorum ad requiem deferuntur, denario æternæ vitæ remunerantur. Sed per eosdem angelos, jubente Domino, a novissimis hæc remuneratio incipitur; quia priores facti sunt, qui sub gratia novissime venerunt ad vineam, quam qui sub lege onera legis portaverunt, et propriis desudarunt laboribus. Quoniam majora sunt dona Christi, quam merces legis; et ideo ab Apostolo inestimabiles divitiæ Christi dicuntur dona

misericiendi et bonitatis ejus. Nam merces ex dono A nulla est, quia debetur ex opere; sed gratuitam gratiam Deus omnibus ex fide, et justificationem dedit, et non ex mercede legis tantum. Et ideo quia credidit Abraham Deo, reputatum est ei ad justitiam. Attende, quæso, quam naturalis ratio prætexitur, cum ab his incipitur remuneratio, qui sub gratia versantur. Semper enim libentius damus aliquid eis quibus pro solo honore et bonitate nostra damus, quam his quibus cogente mercede quidpiam reddimus. Nam omnes qui ante adventum Christi fuerunt, quasi ex operibus legis, etiam in fide Christi justificantur. Gentes vero pro sola misericordia Dei lona perceperunt salutis. Unde ait Apostolus: *Gentes autem super misericordiam honorare Deum* (Rom. xv, 9). Et ideo quidem ad rem pertinet B bonitatis Dei, ut novissimi gratuitam perciperent gratiam, dum nihil prioribus in 829 illo defraudatur, vel minuitur merces. Ergo ut ostenderet Deus inæstimabilem misericordiam suam, et divitias bonitatis suæ, ordinem non asperit humanæ præsumptionis. Unde cum venissent primi, et viderent eos qui circa undecimam venerant, accipere singulos denarios, *arbitrati sunt quod plus essent accepturi*, non recogitantes ex conventionem de denario ad eos facta, cum vidissent bonitatem ejus, qui singulos quando voluit conduxerat. Nec enim considerant qua bonitate Dei, quæve dispositione et potestate conducti sunt singuli; quia non in eorum fuit arbitrio ut primi nascerentur, sicut nec istorum ut novissimi. Et ideo non justè murmurant, quia et acceperunt ipsi singulos denarios. Alioquin si in hominis esset potestate quando nasceretur, vel quo ordine ad vineam Christi operarius veniret; fortassis exigere deberet ut priora acciperet, qui primus in opere vineæ venisset. Verumtamen etsi unus omnibus redditur denarius, in quo cunctis Christi imago ostenditur, et vita præstatur æterna; profecto in ipsa eademque vita æterna diversæ sunt mansiones, secundum merita singulorum. Et ideo attendere oportet quæ dixit Dominus vineæ procuratori suo, ut inciperet a novissimis, sicque ascendendo, quousque perveniret ad primos; ut primi quidem accipiant qui circa undecimam sunt conducti, sicut latro ille de cruce; secundi autem, qui circa nonam; tertii, qui circa sextam; quarti, qui circa tertiam; novissimi vero, qui mane. Hoc enim dederat ex eo quod dicit, *Redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos*, qui quanto proximiores gratiæ redemptionis nostræ, tanto priores accipiant per eandem lineam vocationis humanæ. Per quas sane lineas et horarum spatia, ut supra jam dixi, quasi nova lux exorta post tenebras cæcitatæ humanæ ad nos exivit, ut conduceret operarios in vineam quam plantavit dextera sua. Sed non omnes portaverunt *pondus diei et æstus*, et ideo non omnes murmurant adversus patremfamilias. Non illi qui circa tertiam et sextam, neque illi qui circa nonam, quoniam hi non totius diei pondus sustinuerunt. Sed forte par-

PATROL. CXX.

tem diei, æstus ac ponderis portaverunt, unusquisque prout vocatus est, secundum mensuram horarum et spatia temporis. Et ideo qui primi venerunt, cum quibus conventio facta est ex denario, murmurasse dicuntur; quamvis nullus 830 murmurans, aut invidus, regnum cælorum accipere possit. Quia et ista itaque murmuratio, non de justitia, sed profecto ex invidia nascitur; eo quod novissimi cœquantur eis in præmio, qui prima hora conducti fuerant, licet ipsi acceperint denarium, de quo conventio facta fuerat. In quibus profecto rebus ac verbis, nimia obscuritas est, nisi diligentius hæc, ut parabola discutiatur. Quoniam non personarum acceptio, sed tota justitia est, cum uni reddidit quod debuit, et alteri donavit quod voluit; et hoc est justè facere quod volo. Utrosque tamen gratis vocavit, et in labore præfecit, ut mererentur accipere. Ubi tota Judaica natio, quæ vocata est per hos quinque gradus ad culturam vineæ, simul depingitur, ac si uno corpore, in quo et murmurantes fuisse, nulli dubium est, atque invidos. Qui quasi senior frater, ex alia parabola in agro positus et labore, semper se cum patre fuisse causatur, et nunquam mandatum ejus præterisse. Sed quia junior frater, cum iste foris esset, intus clementer a patre recipitur, eique convivium paratur, iste indignans intrare contemnit ac murmurat invidia permotus. Non quod pater nollet eum suscipere inter epulas et gaudia, sed quia junior frater, id est novissima gentilitas, cœquatur, intrare noluit. Propter quod et hoc loco idem populus, forte parabolice, murmurans introducitur, ex more magis eorum qui semper in lege gloriabantur, et arbitrabantur se meliores cunctis gentibus, non gratia Dei, sed suis operibus. Unde et hi ex eis qui salvantur non solum ex operibus legis, verum etiam ex fide justificati, cum fideli patriarcha Abraham, interdum etsi murmurasse dicuntur more generis notantur, non ideo tamen ita accipiendum est ut murmurans aut invidus, ut præmisi, aliquis regnum Dei introire debeat: sed murmurasse eorum fuit dilationem ad regnum usque ad Christi adventum, longe diuque multo cum desiderio sustinuisse.

Qua de causa quærendum, quare non ad omnes qui primi venerunt, et æstimaverunt quod plus essent accepturi, pater familias responderit, cum et D murmurasse dicantur? Sed uni eorum dixit: *Amice, non facio tibi injuriam, eo quod ex denario convenisti mecum*. Ubi, quantum mihi videtur, etsi unus pro omnibus accipiatur, prior ordo designatur, licet omnes Judæi portaverint onera legis, et pondus omnesque 831 æstus concupiscentiarum suarum. Soli non injuriarum illi et denarium accipiunt repromissum pro laboribus suis justis, qui manserunt in unitate fidei Christi cum Patribus et patriarchis, quibus nulla illata est injustitiæ injuria, cum reciproco gradu et ipsis collata est gratia Christi, quia ex operibus legis, teste Apostolo, nemo justificabitur. Quod profecto pondus et æstus diei portasse, non deo dicuntur, quasi aliquis eorum per omne hoc tempus

legis jugum et concupiscentias pertulerit, quibus alternatim, *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (Galat. v, 17). Sed quia omnis illa fatio, donec Christi gratia refrigeravit eorum ardorem, et relevavit pondera defictorum, immensis fatigata est concupiscentiarum aestibus, et depressa peccatorum oneribus. Unde Salvator ad eos ait: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. xi, 18). Quoniam totius diei pondera graviter tulerant, quæ nec ipsi nec patres eorum portare poterant: ideo et ipsi grati esse debuerant magis quam ingrati, eo quod et ipsis gratia dabatur quæ et gentibus, ut omnes non de suis meritis, sed de bonitate Dei presumerent. Unde ait ac si invidio: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Semper namque invidus dolet, quasi totum sibi sit subtractum quidquid alteri est superadditum. Totum putat sibi minui cum viderit aliquem se fieri ditiozem; vel etiam si viderit quemlibet sibi cœquari. Et hoc totum ei ex vana gloria nascitur. Ac per hoc magis ex more et consuetudine eorum loquitur, qui carnaliter in lege gloriabantur, quam ex affectu illorum qui remunerantur, licet post longam dilationem. *Sic erunt, inquit, novissimi primi, et primi novissimi.* Repetit eandem quam præmisit sententiam, de Judæis et gentibus; quia licet Judæi in primo loco sint vocati ante gentes, gentes tamen quibus est reprovissus eum susceperunt, et facti sunt in gratia primi. Et cum plenitudo gentium introierit, tum demum Judæi novissimi salvabuntur, qui erant olim primi. Hæc quippe est totius parabolæ summa; hæc omnis ejus absolutio. Propter quod et novissimi acceperunt denarium, qui erant primi. Forte non ut novissimi sanctiores ac digniores credantur Patribus, sed ut cœquantur in una spe vocationis, quia nullam differentiam facit temporis causa, sed meritorum gratia. Unde omnes sancti quasi corona sunt in manu Dei; **832** eo quod sicut in corona, quæ quasi cyclus in gyro volvitur, nihil invenies quod inveniatur primum, aut habere initium vel finem: sic et inter sanctos, quantum ad tempus spectat in illo sæculo, et illa vita quæ per denarium figuratur, nemo novissimus dicitur, nemo primus. Et ideo quam decenter qui prius nati sunt et vocati, novissime remunerantur; et qui novissimi sunt renati in Christo primi, denario vitæ et ipsi remunerantur. Ut illi primam gratiam habentes, istis per hanc cœquantur, sicut et isti per ipsam eandem Christi gratiam novissimi, ut primi fiant in Christo concorporantur. Sed quia tam priores operarii quam novissimi, omnes in vineam patrisfamilias, ad excolendam eam sunt conducti, non sunt audienti hæretici, Jovinianus scilicet et cæteri, qui nullam inter eos differentiam volunt haberi, eo quod omnes in vineam sint transmissi et ad culturam conducti. Unde et sero unum omnes denarium, sine ulla exceptione accipiunt, et nemo eorum excluditur a præmio (ut ipsi volunt) quicumque vocati sunt. Quod valde hæc sententia contradicit, cum ait: *Quia multi*

sunt vocati, pauci vero electi. Unde fatendum, quia non secundum electionis gratiam vocati sunt omnes; neque omnes, sed multi vocati sunt, et ex ipsis pauci electi. Quoniam et Judæi omnes ad culturam vineæ vocati sunt, et tamen quia non perseverarunt in fide patriarcharum Abraham, Isaac et Jacob, neque in repromissione quæ ad eos facta est, ideo et ipsi repulsi sunt, et omnes qui non perseverarunt in culturam vineæ, ut permanerent in fide Christi quæ per dilectionem operatur. Idcirco non de solis gentibus id accipiendum est, ut ipsi volunt hæretici, sed de omni vocatione quinque horarum, et quibus et reprobi inveniuntur, et fideles atque electi. Eo quod nemo mercenarium ad opus conducit tantum et manducet et bibat atque torpeat otio, sed ut laboret et excolat quod ei injunctum est. Nam in foro, id est in negotiis hujus sæculi, a quo vocati sunt, multi aut mortui sunt, aut otio torpeat. In cultura vero vineæ Christi nemo otiosus esse debet, si vult manere in vite. Alioquin et ipse excidetur, hæc palmes esse videatur, et in ignem mittetur, quia negligit ferre fructum boni operis. Idcirco prima laus est Christiano alienum esse a foro, et negotiis hujus sæculi, ac fraudibus; nullam causam **833** habere cum ullo litigio, quia nullus in foro, nisi lucri causa, decertat, a quo omnes ut operemur vocati sumus. Sed quia omnis hæc parabola hæreticorum fraudibus est depravata, cavenda est eorum intelligentia qua dicunt; quotquot vocati sunt intel operarios vineæ, non numerabuntur ad præmium inter eos si prolapsi sint, et egressi de vinea, et rursus ad forum redierint lucri voluptatis suæ sectantes; nec posse rursus quasi poenitentes ab initio vineam operari. Quia non possunt jam dicere patrisfamilias, quia *nemo nos conduxit.* Conducti enim fuerant secundum tempus primum, quando sunt vocati ad fidem. Sed neque dicetur eis, inquam, *Quid hic statts tota die otiosi?* Præsertim quia in mortem prolapsi sunt, nolentes illud considerare, quod si regredi voluerint et surgere inde ubi corruerant, quod in Apocalypsi dictum legimus: *Memoro unde cecideris, et age poenitentiam, et priora opera tua fac* (Apo. ii, 5). Seu et in quamplurimis aliis locis, ubi benignissimus Salvator post culpas ad veniam invit. Quod si cui proluxa hæc expositio displicuerit, accipiat singulas ætates humanæ vitæ; et primæ horæ operarios intelligat Samuelem, Jeroniam, et Joannem Baptistam, vel tales hujusmodi qui possunt dicere: *Ex utero matris meæ Deus meus est in* (Psal. lxx, 7). Tertius vero horæ operarii erunt, qui a pubertate Deo servire cœperunt. Sextus quoque horæ sunt hi qui, jam perfecta ætate, id est, in juventute, susceperunt jugum Christi. Porro non horæ operarii nec immerito accipiuntur, qui cum jam declinare videntur ad senectutem, ad fidem veniunt. Sicque deinde horæ undecimæ operarii in illa accipiuntur, qui valde senes sunt, quos Grad non presbyteros, sed gerondas vocant, id est multum decrepitos: et tamen omnes æternæ vitæ ac-

plura præmia, quamvis harum horarum diversus sit labor. In qua nimirum vita et si hæc semper esset æternitas, diversæ tamen meritofum claritas; et ideo remunerati, in nullo ingrati esse debent, sicut paterfamilias in omnibus elemens esse probatur, et in nullo injustus. Quod si in aliquo paterfamilias iniquus esset, non in uno, sed in omnibus iniquus esset. Unde recte probatur quod, non alii ex merito operis, sed ex gratia Christi, cunctis vitam præstat æterna.

Ascendens autem Jesus Hierosolimam, assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis: Ecce ascendimus Hierosolimam et filius 834 hominis tradetur principibus sacerdotum et Scribis, et condemnabunt eum morte, et tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget. Tertio jam hoc ipsum discipulis replicat, quod et nos supra exposuisse meminimus; nisi quod illic, tantum occidendus dicitur, hic autem et species ipsa occisionis ejus manifestus declaratur, cum dicit se crucifigendum, ne ulla de morte sua dubitatio apostolis remaneret. Et ideo quia multis in medio disputatis, postea quod audierant, poterat a memoria recedere, iturus Hierosolimam, et secum ducturus apostolos, ad tentationem eos parat, et introducit ad mysterium crucis, ne cum venerit persecutio et crucis ignominia, scandalizentur subito pavore percussis. Unde signanter ait: *Ecce ascendimus Hierosolimam*; nam ecce, hoc loco contestantis est sermo, ut memoriam præscientiæ hujus in cordibus suis recondere; tanquam si diceret: Ecce jam nunc tertia vice, aut eo amplius, prædico vobis mysterium passionis meæ, testor vobis ut cognoscatis. Quid enim putatis, fratres, si in illa hora passionis Christi fides apostolorum defecit, et præparationem animæ absorbit timor carnalis, ita ut relicto eo omnes fugerent; quid putatis quanta esset desperatio, nisi præscientia Dei, et voluntas passionis ejus, in causa esset? Et ideo tam sæpe prædicat in se quod futurum est, ut ex præscientia divinitatis ejus, plene intelligatur, et consideratio divinitatis fidem ipsorum amplius corroboret et confirmet in tempore passionis; ut totum quod patiebatur dispensationi voluntatis ejus applicent, non necessitatis naturæ. Propter quod, quia magnum erat sacramentum, cum plurima turba sequeretur eum, hos duodecim solos secreto tulit, et illis tantummodo solum plenus expressit mysterium passionis suæ; quia semper pretiosior thesaurus et sacratior, fidelioribus credendus est, et in vasis pretiosioribus recondendus. Sed miser Judas, qui adhuc etiam inter duodecim communeratus, tantos de præscientia Dei haurit thesauros, quæ futura sunt pro ipso nesciens, non attendit, cum in nullo hactenus a Domino sit denotatus, sed in omnibus retro una cum cæteris apostolis annumeratus, et missus ad prædicandum. Nondum enim miserat diabolus in cor ejus ut traderet eum. Et ideo quia nescimus de nobis quid futura pariet dies, consideranda est illa sententia 835 semper, apostoli,

ut cum timore et tremore nostram salutem jugiter operemur. Et notandum quod hac vice nemo apostolorum aliquid respondit; neque Petrus, qui supra eum increpaverat, neque aliquis eorum qui Dominum eum increpantem audierant. Quia consequens erat, ut recordarentur quæ Dominus Petro dixerat atque observarent, ne forte a pio et clementissimo Magistro acriora reprehensionis audirent verba.

Tunc accessit ad Jesum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo. Tunc, quod dicit, id est in via, quando dixit Jesus duodecim discipulis suis: *Ecce ascendimus Hierosolimam.* Sed Marcus non matrem accessisse et postulasse quæ Matthæus narrat, et adorasse, sed filios ejus quasi per se accessisse exponit. Unde manifestum est hanc eadem postulasse quæ a filiis suis ei persuasa sunt, et ideo quasi ipsi per se accesserunt; cum eorum suggestio fuit ut mater pro ipsis intercederet. Quod etiam ex Domini verbis intelligere possumus, quibus non quasi ad mulierem petentem respondit, sed quasi ad filios ea ipsa submittentes. *Nescitis, inquit, quid petatis.* Estimo enim quod hi, cum audissent Dominum, de passione sua sapius ac resurrectione sua prophetantem, et eam intelligerent sua sponte passuram, cœperunt cogitare intra se, cum essent jam in fide devoti. Ecce Rex cœlestis ascendit, ut regna mortis, regemque et regnum destruat inferorum. Quid aliud restat, cum victor ascenderit de bello, nisi ut regni gloria subsequatur. Præsertim eo quod audierant, jam supra pollicentem *In regeneratione, cum sederis filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Unde valde permoti ad gloriam, satis acute atque ingeniose submittunt matrem ad deprecandam pro se. Forte ne ulla suspicio quod ipsi hoc petierunt nasceretur; neque invidia inter condiscipulos quod ipsi hoc appeteret oriretur; et si reprehensio qualiscunque esse posset, feminæ error levius ferretur. Nam ipse sexus, quia proclivis est, suam excusat errorem. Et si importunitas ultra quidpiam applausit, blandius portatur. Magna siquidem vis amoris in matribus; et ideo forte credebatur quod Dominus, qui maternos animos in amore filiorum impleverat, facilis ejus exaudiret affectus, quia non solum illi pro Christo reliquerant patrem, 836 verum etiam ipsa virum, et secuta fuerat Christum una cum filiis; et ideo forte promptior, quia vivum pro illo reliquerat virum, sicut evangelista demonstrat, ubi ait quod illi reliquerint patrem suum Zebedæum in navi cum mercenariis, et secuti sunt Jesum. Nisi forte quis dicat, quod interea mortuus fuerit ille, sicque illa demum secuta sit Christum. Tamen secuta est, nec eam vicit maritalis affectus. Quamvis aliquis dicat, quod hoc loco reverentiam spiritalem in Christo vicerit amor carnalis, cum spiritualia sint adhuc nesciens quæ deposcit, cum Jesus ait: *Quid vis?* Nequaquam ideo interrogat quasi nesciens, ut audiat quid velit; sed ut illa petente, manifestam faceret irrationabilem petitionem

eorum qui petebant, quasi religiosi et cœlestis gloria amatores, tamen non quasi scientiam habentes. Et ideo cum illa poposcit : *Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dextram tuam in regno tuo, et alius ad sinistram.* Quamvis eis cœlestia petiisset, cœlestis arbiter non ad verba mulieris, sed ad consilium et suggestionem filiorum respondit : *Nescitis, inquit, quid petatis.* Ac si diceret, Nunquid non audistis quod qui a sinistris erunt maledicti erunt et reprobi? Idcirco vos vocavi de sinistris ad dextram, ut semper in dextris permaneat. Et quid est quod vos vestro consilio rursus recurrere vultis ad sinistram? Forte diabolus per mulierem ad consueta recurrit arina, ut per muliebres affectus locum inveniat error. Alias autem, quia proprium est unico Dei Filio Christo Jesu, ut sedeat ipse ad dextram Dei Patris, quomodo sederet aliquis eorum ad sinistram Filii, nisi medius sederet inter Patrem et Filium, quod nefas est dicere, ac proximior illo? Et ideo Salvator mox, *Nescitis, inquit, quid petatis.* Licet enim bonum videatur desiderium, sed inconsiderata est petitio, quamvis de amore Domini nata putatur, et propterea non voluntatem, non propositum, forte culpavit, sed ignorantiam petitionis. Unde non confunditur, nec exacerbatur mulier, sed revocatur error, et ignorantia reprehenditur. *Potestis, inquit, calicem bibere, quem ego bibiturus sum?* Ideo interrogat, ut ex ore confessionis eorum persequatur quod futurum erat; ac si diceret : Nisi eum parati sitis suscipere, et consummari martyrio, ad dextram meam minime sedere potestis. Quod omnibus concessum est generaliter ut in dextris sint, licet hoc vobis specialiter vindicare velitis, **837** ut in throno sedeatis soli, ubi in circuitu angeli astare dicuntur. *Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dextram meam vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo.* Mirabilis responsio! Nunquid non habet potestatem præstare illud cui vult? Quid est quod dicit, *Non est meum?* Nunquid non Pater diligit Filium, ut alibi ait : Et omnia dedit in manu ejus? Sed et ipse de se Filius : Omnia Patris, inquit, mea sunt. Quod si omnia ejus sunt, quomodo non ejus est, ut det sedere in throno suo ad dextram suam vel sinistram cui vult? Nam etsi paratum est a Patre, ut sedeant ibi qui sessuri sunt, utique et ab ipso filio ipsa paratur sessio. Dicit enim alibi : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt, et si quominus dixissem vobis; vado parare vobis locum* (Joan. xiv, 2). Quapropter ipse locus, vel sessio, seu mansio singulorum, est jam ab initio in præscientia Dei parata singulis, et paratur quotidie per fidem eorum qui credunt ut perveniant. Et ideo recte dicit quod non est suum dare, sed eorum est promereri per fidem, qui accepturi sunt, quod eis jam paratum est a Patre, et quotidie paratur etiam ab ipso Filio. Unde dicturus legitur in novissimo : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv, 34). Non enim suam denegat Christus potestatem dandi, quamvis hæresis Felicianiana gaudens hic assurgat contra fidem catholicam; quasi quia nuncupativus erat Dei Filius vel adoptivus secundum hominem : ideo dicat : *Non est meum dare vobis*, cum longe aliter ipse dicat : *Non est meum.* Ac si diceret : *Mea forma in qua homo sum, ut vos creditis, non est meæ possibilitatis dare quæ poscitis.* Ergo cum ita sit intelligendum, non attendit cæca præsumptio causam cur hoc dixerit Salvator, cui omnia dedit Pater in manus (Joan. xiii, 3). Non enim ideo non erat suum dare, eo quod non possit, sed quia ipsi male petebant. Hinc quoque protinus causam intulit manifestius. *Nescitis, inquit, quid petatis.* Hæc namque causa impossibilitatis fuit, et non illa quam iste miser in adoptionem Filii Dei retorsit de Christo, quod nusquam et nunquam legit. Nequaquam igitur, cum dixisset : *Non est meum dare vobis*, continuo ut consequens erat, subjunxit : *Sed quibus Pater meus dabit illud, eorum erit.* Neque ita sic diceret, per adoptionem Filium Dei Patris esse se ostenderet, quanto magis nunc cum ait : *Sed quibus **838** paratum est a Patre meo;* ex quo insinuat nihil ei fuisse impossibile, neque in dando difficile, sed qualitas petitionis difficultatem genuit poscentibus. Idcirco quærendum prius est in omnibus, utrum recte an non recte quod salutis est petas. Alioquin nemo in nomine Salvatoris petit, ni qui quod salutis est, et quod oportet, et prout oportet, petit. Sin alias, non est ejus dare illi qui male petit. Et ideo Dominus non generaliter de omnibus dixit, qui quam frequenter recte satis prout oportet petunt, ut diceret : *Non est meum dare cuilibet hominum, sed signanter vobis.* Ac si patenter diceret : *Vobis utique, qui nescitis quid petere vel quomodo petere debeatis; qui me adhuc nescitis prout oportet, apud quem petatis.* Neque sic conclusit sententiam locutionis suæ, ut sibi abnegaret hanc potestatem, sed addidit : *Quibus paratum est a Patre meo.* Ac si diceret : *Illis est meum dare, quibus est paratum a Patre, ut me credant et intelligant æqualem Deo Patri, quibus Pater meus revelat sicut Petro, ut confiteantur me Christum Dei vivi Filium, quia tunc erit meum et illis dare, sicut dedi et Petro beatitudinem æternam et claves regni cœlorum. Quibus ergo parat Pater mentes, ut perfecte credant et recte petant, illis est Filii dare regnum cœlorum. Quia nemo Patrem recte credit sine Filio, neque Filium sine Patre. Unde dicit ipse loquens ad Patrem : *Hæc est vita æterna, ut credant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii, 3). Hoc quippe iste quia non credebat, male desipuit et condemnatus est. Nec ergo illi Christus ad Patrem ascenderat, sicut nec Mariæ; et ideo nuncupativum cum Dei Filium dicebat, vel adoptivum. Nec enim tetigerat eum (infelix) per fidem, quem nec vere Deum, nec omnipotentem credebat, sed dividebat unum Dei Filium in duos. Unum siquidem dicens proprium, et alterum adoptivum; ut jam non Trinitas Deus esset,*

sed quaternitas; quod qui sapit, totus desipit. **A** Hæc idcirco prolixius dixerim, ut prudens lector, tam in hoc loco quam in aliis quamplurimis, hæreticorum venena fugiat; et quæ petenda sunt, vel quomodo, vel apud quem, petenda sunt, caste intelligat et devote quærat. Quia in hac duorum fratrum petitione, omnium fere non recte petentium summa consistit, et repercutitur præsumptio male petentium.

839 Celsitudo quoque divinitatis ejus monstratur, cum æqualem se Patri vult confiteri, dum istos repellit, qui quasi hominem tantummodo Deum sapiebant; quibus juxta cordis intentionem suæ responsionis, sapientia Dei Patris sic temperavit sermonem, ut ex hoc magis Deum intelligerent. Ac si diceret: Quia vos me hominem adhuc, et nondum perfecte creditis, non est meum, id est non est humanæ potestatis, neque humanæ naturæ solius, illud dare. Sed quia simul Deus et homo sum in una persona, meum est dare; sed quibus paratum a Patre, ut ita credant et recte petant. Sed quia pene in omnibus Scripturarum locis, hæretici sua venena diffundunt, maxime ubi de Filio loquuntur, semper observanda est catholica fides, quemadmodum ipsa Scriptura divina, sicut Paulus de se ac de suis dicebat: alius est odor vitæ ad vitam, et alius est odor mortis ad mortem (II Cor. ii, 16); quia recte intelligentibus vitam præstat æternam, depravatoribus autem suis et male intelligentibus mortem infert perpetuam. In omnibus tamen sententiarum suarum dictis, bonum ex Deo, bonis et rectis corde, de se præbet odorem: et non sicut Ariani garriunt hoc loco Filius minor Patre prædicatur; sed sic temperavit benignissimus Magister sententiam suam, ut et stultitiam eorum retunderet, et eis quæ petierant, si operam impenderent fidei, non negaret. Et non solum cæteros etiam condiscipulos, verum et omnes quicumque per fidem salvantur, egregius Magister in hac responsione, ne ullus scandalizari posset de duobus fratribus, simul collegit, et docuit ne ullus eorum illud vanis appeteret ausibus. Si enim competitio eorum non est suscepta a Domino, quamvis bona sibi peterent, cæteri apostoli indignati sunt, quare vel hoc ipsi id petere ausi sunt, quanto magis fuerant conturbandi, si petitio eorum a Domino suscepta fuisset. Nam si eorum temeritas vel præsumptio audita esset, qui talia sine auxilio vel gratia Spiritus sancti posebant, cæteri adhuc quia carnaliter sapiebant, poterant magis scandalizari, si duobus concederetur, quod omnibus debebatur, et omnes sperare debebant. Verum quod omnibus regni illius facultas, et gloria danda est communiter, et non a duobus subripienda. Idcirco sapientia quam sapienter illis respondeat, pium est cogitare. Sic enim sententiam temperat, ut nullum offendere possit. Non enim dixit: **840** Nunquam ibi sedebitis, ne duos confunderet; neque concessit ut diceret, sedebitis, ne cæteros irritaret ad scandalum. Sed quid dicit: *Non est meum dare vobis?* Sic namque benignissimus Magister provide omnia disponit, ut et ipsi

ac cæteri erudiantur, et inter fratres unanimitas et germana charitas non corrumpatur. Ad hoc quippe etiam supra interrogat, *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Ut illis respondentibus quia *possumus*, audiant et cæteri ac conquiescant. Intelligentes quod si et ipsi parati sint mori pro Christo, nihilominus possunt et ipsi juxta Christum sedere, nequaquam exclusi pro duobus. Sed sicut repromissum est per Prophetam ex persona Domini: *Oculi mei ad fideles terræ ut sedeant mecum* (Psal. c, 6). Ubi quærendum quid sit quod Marcus cum dixisset: *Potestis bibere calicem quem ego bibo*, addidit: *Et baptismo quo ego baptizo, baptizari?* (Marc. x, 39.) Quod Matthæus omnino prætermisit. Et videndum ne forte uterque sensus in hac una sententia explicitus videatur, quem Marcus in duabus apertius explicuisse probatur. Nam calix non immerito dicitur, dolor vel passio quæ sit ante mortem; baptismus vero ipsa mors, per quam renascitur anima in salutem. Dicitur autem βαπτισμα Græce, Latine vero *tinctio*, secundum similitudinem lanæ tinctæ, ut puta naturalem habens colorem cum tingitur et vertitur in purpuram, vel alicujus coloris accipiens dignitatem: sic et cum homo cum Christo in mortem venerit, etsi fuerit aliquo infectus colore peccati vel corruptionis, totus ad Christum transit mundus, et innovatus, jam spiritalis effectus, sicut ait Apostolus: *Seminatur in infirmitate, surgit in virtute; seminatur in ignobilitate, surgit in gloria, seminatur corpus animale, surgit spiritale* (I Cor. xv, 43, 44). Omnis quidem mors, utique habet in se passionem, non et tamen habet mortem in se omnis passio. Multi siquidem fuerunt qui passi sunt, et non sunt occisi, quales fuerunt multi confessores Christi, qui omnes calicem Domini biberunt, baptismo autem ejus, id est mortis non baptizati sunt, nisi in eo quo prius renati sunt. Et ideo Joannes, licet non sit per mortem carnis martyrio consummatus, tamen calicem Domini bibit, cum in multis est passus. Sed et ipsa mors non immerito calix appellatur, de qua Dominus cum ad horam passionis venisset, ait: *Pater, si possibile est, transeat calix iste a me* (Matth. xxvi, 39), ut monstraret suis quia, etsi dolorem **841** habet passio, magnum tamen timorem affert tentatio mortis. Quem forte timorem adhuc inexperti erant isti, et ideo tam libere interrogati si possent bibere illum, responderunt *possumus*. Felix error, ut ita dicam, istorum, qui tantum a credentibus tollit errorem. Quia nisi isti errassent, non poteramus cognoscere quod non omne quod videtur bonum temere appetendum est. Quoniam aliud est opus bonum, aliud primatus honoris, quem concupiscere vanitas est. Unde Apostolus: *Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonum opus desiderat* (I Tim. iii, 1); quia vult ut non honorem, sed ut opus honoris quis ambiat. Quia hoc bonum implere nostræ voluntatis est a Deo concessæ, nostrique operis ac laboris; primatum autem consequi in Dei esse debet judicio, et non in nostro desiderio. Unde sequitur:

Et advocans Jesus duodecim discipulos, ait illis : A Scitis quod principes gentium dominantur eorum, et qui majores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos major fieri, erit omnium minister; et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus. Revocat autem eos ad humilitatis satisfactionem, cum fructum humilitatis posuit primatum cœlestem : sicut et in primatu terreni honoris fructum ostendit confusionem cœlestem. Ut quicumque desiderat dignitatem cœlestem, sequatur humilitatem : et quicumque magis quaesierit honores sæculi in terra, et dominari, inveniet confusionem in cœlo. Et ideo advocat simul omnes duodecim, ne aut illos duos solummodo arguendo confunderet pro desiderio et cupiditate, quæ suam excesserant mensuram, ut soli appeterent quod omnibus parabatur; aut certe reliquos decem, pro indignatione et livore, durius arguere videbatur vel increpare. Unde benignissimus Magister tale proposuit exemplum, quo doceat illum esse majorem, qui pro humilitate minimus esse voluerit, et pro religione Christi non Dominus, sed omnium servus fuerit. Ac si diceret : Non hoc erit inter vos, quod inter principes gentium, quia illi non nisi dominari gaudent, et potestatem exercere. Ideo frustra aut hi alta seu immoderata quaerunt, aut vos sine causa pro his indignamini pro superbia duorum, quod ipsi se majora petant, cum non ad summitatem virtutum, neque ad culmen veri honoris, per potentiam et dominium, sed per humilitatem et mansuetudinem perveniunt. Et ideo ne videretur **842** alicui mandatum hujusmodi humilitatis, inter eos, qui videntur esse rectores Ecclesiarum ac principes et magistræ, impossibile, semetipsum proponit in exemplum : *Sicut filius hominis, inquit, non venit ministrari, sed ministrare, et animam suam dare pro multis.* Ac per hoc qui vult magister esse in schola virtutum, prius appetat minister operis fieri et servus, in ea virtute quæ per dilectionem operatur : ut ea deinceps doceat de se, quæ Salvator per suam docuit magistrum. Ait namque : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 29).* Hanc quippe formam exhibere de se quisque debet, qui jam in Ecclesia Christi locum regiminis tenet, et antequam accedat ad gratiam, vocante Deo, eam plenius penetrare oportet. Alioquin primatum honoris in Ecclesia quaerere vel concupiscere, nec ratio est, nec causa, si aliter quaeritur; quia neque justum esse potest, nec utile. Quod forte principibus sæculi, et si ratio non est solummodo dominari, saltem illis causa est sola voluntas, etsi justum non est, vel utile illis videtur; quod nulli sapienti jure esse potest, se ultro periculis subicere alienæ vitæ, qui suam nescit moderari; servituti sine fructu mercædis se addicere, laboribus et doloribus se miscere; et quod majus est, dispendium vitæ suæ quotidie sustinere, quasi pro omni Ecclesia, cum ipse reus habetur, quia recte non principatur, secundum formam veri magistri, unde in capite a vero iudice

condemnatur. Quapropter quis est qui velit sæculariter appetere quæ Dominus et iudex, ultor omnium, prohibet, nisi qui iudicium pro his futurum non credit? Idcirco nemo de se præsumat incaute, etsi sanctus videatur. Quia etsi differreptiam inter sanctos negare non possumus et plebeios, tamen ut cognoscat se unusquisque, utrum melior sit an deterior apud Deum, nemini est concessum. Et ideo audiendus est benignissimus Dominus et Magister, qui non venit in forma servi ministrari (quamvis angeli ministraverunt ei), sed ministrare et servire suis; animam quoque suam dare pro multis in mortem, quod nemo alter fecit justus pro injustis. Neque enim dicit pro omnibus, sed pro multis; quia etsi pro omnibus passus est, ut omnibus daret veniam, non omnes eam receperunt perfecte, sicut nec Judas, qui inter eos, quando hæc loquebatur Jesus, unus ex duodecim **843** erat. Erat quidem in numero, sed non erat in merito. Sicut et hi qui in gradibus Ecclesiæ sunt, quia lucra magis sectantur et honores quam salutem animarum, magis mercenarii vocantur a pio iudice, et lupi quam pastores.

Egredientibus autem illis ab Jericho, secuta est turba multa. Et ecce duo cæci, sedentes secus viam, audierunt quia Jesus transiret, et clamaverunt dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. Quæso intendat diligens auditor, divina sapientia quam provide cuncta dispensat. Nam supra dixerat : *Ecce ascendimus Hierosolymam, et filius hominis tradetur principibus sacerdotum et Scribis, ac reliqua, quæ non parum jam tertio animos discipulorum commovere poterant. Et ecce mox, quam divina, priusquam impleat quæ proponit, quamque deifica operatur salutis humanæ. Sicque futuram introducit mortem suam, ut se semper Deum declaret, et animos discipulorum ad sacramenta redemptionis humanæ introducat, et eos ipsos ad Deum erigat. Unde etsi prius formidanda de se promissit, mox divina ostendit, et mira conjungit; et superioribus posteriora, ut in cordibus apostolorum, Deus et homo, unus idemque formetur Christus, et firmetur fides alternis successibus, ut tota humanitas in Divinitate sua credatur quæ divina sunt operari, sicut et Divinitas in humanitate sua, quæ humana sunt pati. Verumptamen non commisionem passus, neque divisione sejunctus, sed in unitate personæ unus est Christus. Et ideo tota series Evangeliorum, et vicissitudo causarum, et contextus sententiarum, sic alternatim ponitur, ut tota Divinitas ejus, in uno eplemque Christo inconfusa credatur, sicut et tota humanitas in Divinitate sua catholice cunita personaliter predicatur. Sicque factum est ut sit *Mediator Dei et hominum (I Tim. ii, 5)*, jungatque simul in se quæ divina sunt humanis, et quæ humana sunt divinis. Unde quam provide cum egrederetur ab Jericho, duo ei in via isti occurrerunt cæci; quorum in specie monstrabatur quod futurum erat in omni genere, ut et fides firmaretur ex miraculo, et in specie prædica-*

reitur humani generis Christus, cum exiret de mundo, illuminatio. Et ideo ad hoc descendit in Jericho, ut multam turbam secum trahat. Nam multi latrones erant in ea, qui egredientes ad descendentes ab Hierosolymis, interficere et vulnerare consueverant. Ideo Dominus cum discipulis suis venit in eam, ut liberet vulneratos, **844** et multam turbam trahat secum. Qui nisi illuc venisset, nec turbæ sequerentur eum, nec cæci lumen reciperent. Ibi enim venit Raab illa quæ cum multis amatoribus fornicata erat: Sed nec mirum si, relictis suis, turbæ secuta est Dominum, quoniam multus odor divinitatis fragabat in eo. Ipse namque est rosa illa in campis Jericho plantata, de qua Sapientia loquitur per Solomonem: *Sicut palma exaltata sum in Gades, et sicut plantatio rosæ in Jericho* (Eccli. xxiv, 18). Quoniam ipse est *Speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. xlii, 3), *candidus et rubicundus* (Cant. v, 10). Candidus sanctitate, justitia et virtutibus decoratus; propria vero sanguine suo rubicundus. Cujus in eo divinitas sicut in rosa odor, antequam videretur, sentiebatur, et antequam inveniretur, fragabat in odoribus virtutum suarum. Unde et turbæ eum sequebatur, et cæci a longe transeuntem, antequam viderent, divinitatis ejus odorem sentiebant. Unde non fortuito casu, neque ex eventu, sed ex præparatione Dei, qui cuncta disponit, ecce duo cæci secus viam sedentes audierunt et senserunt quia Jesus transiret. Nam *Ecce* cum dicit, opportunitatem rei gestæ declarat, quoniam satis opportunissime a providentia Dei oblatis sunt ad doctrinam futurorum ante faciem Christi, ut aperti oculis, quasi reses virtutis ejus, ascenderent cum eo in Jerusalem, contra omnium contradicentium conspirentia; et quod majus est, ut omnium formam tenerent credentium, qui volunt ascendere ad patriam paradisi. Unde querendum (quia multi doctorum id diverse tradunt) quorum personam isti duo teneant cæci. Alii namque dicunt, quod duorum populorum, qui crediderunt ex Judæis et gentibus, et confessi sunt eum Dominum ac filium David. Qui non in via, sed secus viam sedisse dicuntur. Cæci, eo quod illi juxta litteram legis sedentes, necdum illuminati erant spiritu veritatis; et gentes secus legem naturæ torpentes, cæcitate percussi idola colebant. Alii vero dicunt per eosdem Pharisæos et Sadducæos melius designari. Et nonnulli, duos similiter ex Judæis populos, Judam videlicet et Israel, esse dicunt, qui omnes in Jericho cæci sedebant; quia necdum poterant dicere Deo Patri: *In lumine tuo videbimus lumen* (Psal. xxxv, 10). Necdum enim noverant Filium Dei vivi, et ideo quasi communi vocabulo Dominum et Filium Dei vocant. Quem sane intellectum quidam fugientes, ambos ex gentibus significatos esse, **845** senserunt, ut unus eorum esset ex Cham, et alius ex Japhet. Ideo autem cæci sedebant, quia nondum eis apparuerat unigenita lux ex Deo Patre nata. Qui jam cum præterentem Jesum audissent, secus viam, id est juxta veritatem, versabantur.

Quod et de omnibus supradictis recte intelligi potest, quia omnes sine Christo, in defectione cæci sedebant, id est in Jericho. Jericho namque *Luna* interpretatur; luna autem pro defectione carnis ponitur: in qua nimirum defectione utrosque populos cæcos sedisse nulli dubium est, donec Jesus descendit, et Jericho cum suis venit. De qua Hierosolymam, ex qua descenderat, repetens, auditio quia præteriret, secundum humanitatem, coeperunt simul duo cæci clamare: *Domine, fili David, miserere nostri*. Et iade juxta viam sedent, quia ipsorum, qui via est, jam præterentem sentiebant. Quem nisi sentirent, et se cæcos intelligerent, non clamarent: et nisi juxta viam, quæ Christus est (quæ ad eos venerat) jam essent; quia tempus miserandi advenerat, nisi sentirent, nec sequi possent, quia in tenebris erant. Sed cum dies adventi lucis, et clamare incipiunt, et recepto lumine, sequi queunt, qui sedebant in tenebris et umbra mortis; eo quod olim omnes viam perdididerant: Judæi, quia justitiam suam statuere volentes, justitia Dei non sunt subjecti: gentes vero, quia relicto Deo, longius recesserant idola colentes. Qui utrique audientes quod Jesus præteriret in carnem Verbum factum, clamaverunt simul dicentes: *Miserere nostri, fili David*.

O quam mira et admirabilis Dei gemina operatio, ut et Deus homo transeat in humanitate, et homo Deus stet in Divinitate! Quia transire humanitatis ejus est, stare vero Divinitatis, eo quod semper ubique et incommutabilis est. Ad cujus transitum gentes cum audissent currentium strepitum, et undique cæteris festinantibus, quia præ cunctis soli sedebant cæci, indissolubili caligine tenebrati et ligati, nihil solum de toto corpore habentes præter vocem, ideo sequi eum non poterant. Vocem tantum habebant confessionis, et cor jam credulum, dicentes, *Miserere nostri, Domine, fili David*. Sed qui præstant gentibus Judæi sunt, qui semper invidia moti, vetant adhuc hodie Christum invocare Dominum, et filium David confiteri. Increpant **846** autem ut taceatur de Christo. Sed et quotidie in cordibus nostris antecessunt turbæ cogitationum nostrarum, maxime cum Jesus transit, nec stat in nobis; et cum incipimus ad eum clamare, increpant nos, et non sinunt libere clamare, quoniam obscuratum est insipiens cor nostrum, et non possumus obcæcati lumen, quod Christus est, videre. Sed si fide constanter insistimus, et clamamus intus perseveranter clamore cordis, continuo stat nobis Jesus, qui ante transibat, ita ut deinceps jam non talibus aliquando patiamur phantasmatibus. Non est enim honorare Christum, cum a precibus et clamoribus cordis cessare jubemur. Fatuus est namque iste honor, istaque sapientia, si putamus injuriam pati Christum, cum exercitatur intus precibus. Unde, fratres, cum a talibus prohibemur cogitationum phantasmatibus, magis magisque clamandum est, et dicendum: *Miserere nostri, Domine, fili David*. Talis

ergo est natura fidei; unde et in persecutionibus Ecclesiam Christi magis crevisse cognoscimus: quoniam quanto magis affligebatur, tanto amplius est intus semper accensa: et ideo in nullo est victa, sed inter ipsa pericula fidei calore corroborata. Dilatatur, nec vincitur terroribus. Quibus Jesus stans jussit eos venire ad se; quo jubente nullus prohibere poterat. Et ideo recte stetisse dicitur, ne turba eos prohibeat. Quia, ut dixi, stare ejus divinitatis est, cui nulla vis inimici potest resistere. *Et interrogabat quid vellent.* Nequaquam igitur dixerim, quod hæc interrogatio de ignorantia venerit, cum ipsa cæcitas in aperto erat, sed ex dispensatione mysterii, ut fides amplior prædicetur. Ubi jam non filium David, sed solummodo Dominum vocant. *Domine, inquit, ut aperiantur oculi nostri.* Quia cæcorum oculos aperire, solius Divinitatis est, et non sicut quidam garriunt, larvalis quædam curatio, sed plena sacramentis Dei et hominis Christi Jesu mystica et gemina operatio. Et ideo tangit oculos eorum quasi homo, et curat eos virtute sua quasi Deus. Neque enim homo Christus sine Deo aliquid operatur, neque Deus Christus sine homine. Ac per hoc Deus et homo unus est Christus; unus idemque est filius David et Dei Filius. Ac per hoc Dominus et filius David, non duo, sed unus est Christus, quem deprecantur cæci ut eorum misereatur. In hac quippe fide, omnes illuminati sunt qui sedebant **847** in tenebris, in umbra mortis. Ideo quippe illuminati, ut possint exire de Jericho, quo multæ foveæ sunt, multique laquei, et sequi Christum ad illam cælestem Jerusalem; non ad illam quam ipse mox ruituram deplorat, sed ad illam quæ sursum est et est mater omnium electorum. Quem sane locum Marcus et Lucas longe aliter posuerunt: ita ut secundum quosdam hanc videantur exponere historiam; secundum alios vero, alteram texere: ita ut corporaliter diversitas gestorum intelligenda sit, dum alia vice duos istos cæcos sanatos dicunt a Christo. Alia autem unum illum quem Marcus posuit, exeunte Domino ab Jericho, in via solum sanasse; cujus et nomen dicit et patrem insinuat. Tertia vero vice, eum quem scribit Lucas, ita dicens: *Et factum est, inquit, cum appropinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam mendicans.* Ubi etsi diverso videtur curatus in tempore; uno tamen loco, id est secus viam, quo et in tribus res gesta videtur. Sed et Matthæus et Marcus egrediente Jesu de Jericho hoc factum dicunt, Lucas vero ingrediente. Unde potest fieri, quia Lucas dicit appropinquante Jesu Jericho cæcum curatum, et Marcus egrediente illo similiter alium esse curatum, ut duos istos cæcos Matthæus in una narratione, propter compendium brevitatis, simul colligeret, cum uterque eorum secus viam cæcus sedisse dicitur, et clamasse. Forte quod unus evangelista ait: *Domine, alter, Rabbi,* quod simul dici potest, Miserere Domine Rabboni, fili David; sicut quamsæpe faciunt, quod unus præmittit, ut alter illud describat. Neque discrepat a vero juxta modum locutionis, si Matthæus

A de utrisque dicat, egrediente Jesu, quod eo in tempore ita in via factum est ut narratur. Quod si alicui hoc minus congruere videtur, nihil impedit si tot esse dicantur, tantum ut illuminatos eos esse concedat; cum in figura eorum et in specie, totum genus humanum a Domino sanatum esse credimus. Potest tamen recte æstimari, quamvis ille secundum Lucam alius fuerit, et alio in tempore, ut unus iste quem Marcus ponit; quod fuerit Timæi filius, Barthæus nomine, ipse sit unus ex duobus quos Matthæus narrat. Sed Marcum ideo hunc solum posuisse, quoniam ipse notior erat et famosissimus, sicut ex **848** nomine declaratur, ut dicatur filius Timæi, quia Bar in Hebræo sermone vel Syro filius dicitur. Unde factum est satis decenter, ut hic composite **B** Bar timæus a patre sit vocatus. Tamen et in mysterio nihil distat a vero, si per hunc unum figura totius humani generis accipiatur. Quia sicut huic præstitit Salvator, quæ natura non dederat, vel perdidit debilitas: ita concessit omnibus per gratiam ampliora salutis, dum culpam remisit, dona præstitit. Tantum si, egrediente illo ab Jericho, una cum illis qui cum eo ad illam cælestem Jerusalem quotidie comitantur, sequi volumus, ut ad eam cum laudibus feliciter pervenire possimus. Nam, ascendente eo de Jericho, id est de mundo, per resurrectionem et ascensionem ad cælos, sequuntur eum turbæ multæ, quia crediderunt in eum mox populi et gentes. Et ideo Matthæus (quotquot fuerint) bene duos cæcos sedentes juxta viam narrat, significat de utroque populo quosdam jam coherentes dispositioni temporali per fidem, secundum quam Christus nobis via est. Et inde est, quod desiderantes illuminari, id est aliquid de ejus æternitate et Verbi incarnatione intelligere, clamabant. Quia transeunte Jesu secundum humanitatem impetrare gaudebant, id est per meritum fidei, qua creditur Filius Dei factus homo, natus ex semine David, et passus propter nos, ascendit Jerosolymam, id est ad cælos, per quam dispensationem quasi transit Jesus, quia talis actio temporalis fuit. Unde oportuit, et semper per necessarium est, ut tantum clamet unusquisque nostrum, donec resistantis sibi turbæ strepitum vincat, id est tam perseveranter intendat animo, orando, quærendo, et ad eum pulsando, quousque consuetudinem desideriorum carnalium, quæ tanquam turba obstrepat intentionibus nostris et clamoribus, lucem veritatis æternæ videre conemur, ipsamque turbam, seu hominum carnalium, seu cogitationum, seu concupiscentiarum, fortissima intentione vincamus. Itaque benignissimus Jesus noster, qui ait: *Petite et accipietis, quærite et invenietis, pulsate et aperietur vobis,* venientes ad se, scilicet ardore desiderii, et pervenientes ad id quod intus recte desiderant, continuo stans, tangit oculos cordis nostri, et illuminat: non enim, ut dixi, sicut illa dispensatio temporalis transit, ita etiam **849** verbi æternitas, quæ in seipsa manens, innovat omnia. Quapropter quia fides incarnationis Christi temporalis ad æterna in-

telligenda nos præparat transeunte Jesu, et nos admoniti sumus ut illuminemur. Ac per hoc, quia temporalia cuncta transeunt, et æterna stant, sequamur Jesum usque ad Jerusalem quo festinat ascendere, ut a stante in via illuminemur, et cum eo illuc ascendendo, quantocius perveniamus.

(CAP. XXI.) *Et cum appropinquasset Hierosolymis, et venissent Bethphage ad montem Oliveti, tunc Jesus misit duos discipulos suos, et ait illis: Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea. Post mirabilia Salvatoris et opera gloriosa, non absque magno est sacramento, quod Evangelistæ tam diligenter voluerunt describere de asina et pullo, seu de his quæ gesta sunt vel dicta Hierosolymis cum appropinquasset. Nam licet frequenter eam intrasset civitatem, nunquam tamen legimus vehiculo aliquo eguisse neque quæsisse, etsi lassus ex itinere, vel fatigatus sedisse super puteum legatur; qui semper pedibus omnia circuibat castella, sicut fecisse legimus, quando ab Hierosolymis transiens per Samariam ibat in Galilæam. Quid autem quod nunc ipse Jesus tam diligentissime asinam et pullum sibi exhibere jubet; etiam et ligatam eam solvere mandat? Numquid tam hebetes erant discipuli, cum ligatam eam cernerent, quia aliter non poterant adducere, ut non prius eam solverent? Insuper et jubet dicenti sibi, quare solvitis, ut dicant, *Quia Dominus his opus habet. Patet profecto, quia talis tantaque res gesta, divinis plena est sacramentis, præsertim cum de hac re Zacharias longe ante prædixerit, Gaude valde, filia Sion, jubila, filia Jerusalem. Ecce Rex tuus veniet tibi justus et Salvator, ipse pauper et ascendens super asinam et super pullum filium asinæ. Ubi Septuaginta subjugalem dixerunt, et pullum ejus novellum. Sed Matthæus, nec secundum quod in Hebræo est, hoc exemplum posuit, nec sicut in Septuaginta. Quia non est idem dicere, Gaude valde, filia Sion, jubila, seu prædica, filia Jerusalem, quod est dicere, Dicite, filiæ Sion, vel, Noli timere, filia Sion, seu cætera, quæ longe aliter etiam et Joannes posuit, tantum mentionem hujus prophetiæ faciens; sicut et Matthæus, qui sensum solummodo collegit, 850 et ideo nec ipsum prophetam Zachariam prænotavit, sed tantum, quod dictum est per prophetam, dixit. Unde quærere oportet, quare gaudere valde filiam Sion propheta jubeat, et jubilarè filiam Jerusalem propter eum qui sedit super asinam et pullum novellum, cum post modicum videns Jerusalem Dominus flevit et dixit ei: *Quia si cognovisses, et tu, id est feres; et alibi: Jerusalem, Jerusalem, plangentis affectu ait, quæ occidis prophetas, etc. (Math. xxiii, 37.)* In quibus profecto verbis, non gaudium, neque jubilatio, sed lamentum et luctus miseræ civitatis prædicatur. Quod sciens Evangelista, potius, *Dicite, filiæ Sion* maluit dicere, quam *Gaude*. Sciens procul dubio cum ei nuntiatum fuerit, et ipse advenerit, quod occisura sit Dominum. Unde propheta forte non ad illam quæ Domi-**

num crucifixit, sermonem suum dirigit, sed ad illam cœlestem Jerusalem, quæ crucifixum Dominum venerabiliter gaudens suscepit. De qua dicit Apostolus ad Hebræos: *Sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei vivi, Jerusalem cœlestem (Hebr. xii, 22).* Quia juxta eundem Apostolum, *Illam quæ sursum est Jerusalem libera est, quæ est mater nostra (Gal. iv, 26),* cui omnia congruunt hæc mysteria Salvatoris. Et ideo ante passionem Christi, duabus de causis talis non abs re, tantusque ejus celebratur triumphus. Quarum una est illa quæ deorsum est ancilla, et servit cum filiis suis (quia tempus passionis ejus imminerebat) audiens tantam gloriam tantasque laudes ad ejus ingressum, ut amplius illorum adversus se, jam jam excitaret invidiæ rabiem, quia jam tempus instabat passionis, ut perficerent quod ante multis moliebantur insidiis. Alias autem Jesus frequenter venerat in Jerusalem, ut dixi, nunquam sibi adhibuit ministeria jumentorum; nec virentium circa se ornamenta constituit, nec terribili laude divinitatis suæ animos excitavit concurrentium. Quod ideo non absurde creditur, ut diximus, factum, ut relaxaret noxios jam ad mortem suam, ut possent facere quod prius quam sæpe voluerant. Quibus nunc cum impletum est tempus, quando ab ipso, ut fieret, olim decretum est, datur facultas ut facerent; nec mutatur voluntas, nec impellitur ad facinus, nisi quantum a propria ipsi inflammantur invidia et odio pravitatis. Alia vero causa est, ascendente **851** illo de Jericho in Jerusalem, quod cum tanto ascendit triumpho, ac si cum palmis victoriæ et laudibus, ut illam declaret ascensionem, quando jam devicto mundo ad illam Jerusalem victor ascendit quæ sursum est. Et ideo quia passio Christi, triumphus victoriæ ejus erat, sic ascendit ad passionem, ut in ipsa ascensione omnia præmonstret signis, quæ futura erant post resurrectionem, quando jam victor gloriosissimus ascendit ad cœlos. Nam terreni reges devictis hostibus victoriarum suarum triumphos erigunt, suasque laudes concelebrare gaudent. At vero Christus, cuius victoria est in sua potestate; *qui vocal ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt (Rom. iv, 18),* antequam monomachiam intrepidus pro omnibus suscipiat, quæ propheta Zacharias olim, ut dixi, prædixerat, rebus explere voluit; ut sui recognoscerent, quia sicut prædictum fuerat, et de rerum expletione ipse propheta Christus, ampliorem gloriæ suæ, et gloriosiore triumpho sui prophetiam omnibus in futuro commendaret legentibus. Quamvis enim prophetalis sermo et ad illum ascensionis Christi triumphum se extendat, tamen ut Evangelista sensit, et de his accipiendum est, quæ nunc geruntur, ut ad litteram completa jam cernantur, et quæ futura sunt per Christum, altius in eisdem factis præfigurata intelligantur. Ac per hoc miro et ineffabili modo res quæ geritur utrasque amplectitur partes, ut et præteriti vaticinii teneat veritatem, et ipsa demum veritas vaticinium habeat et figuram futura-

rum. Unde curramus per singula si quo modo intelligere possimus quam divina sint ac mystica quæ aguntur.

Cum appropinquasset Hierosolymis, et venisset Bethphage ad montem Oliveti, tunc Jesus misit duos discipulos suos, dicens: *Ite in castellum quod contra vos est, et stultim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea, solvite, et adducite mihi.* Egre diante igitur Jesu de Jericho, id est, ut dixi, de hoc mundo, turbis eductis inde quamplurimis, et cæcis jam redita sanitate, cum appropinquasset Hierosolymis magnis ditatus mercibus ex salute credentium, vult redire et ingredi cupit jam jamque urbem pacis et locum visionis Dei, et arcem speculationis. Sed prius cum venisset Bethphage ad domum maxillarum, qui sacerdotum viculus erat, et confessionis portabat typum, et erat situs in monte Oliveti, ubi lumen scientiæ, ubi laborum et dolorum **852** est requies; inde misit duos discipulos suos, et jubet adduci illuc jam solutos asinam et pullum; quoniam ibi erat fons ille qui legitur in libro Judicum, ex maxilla asini largissime profuixisse, unde et vocatus est locus ille fons maxillæ, de quo bibit satis abundeque Samson ille fortissimus, quo et dedicata est domus, quæ domus jure vocatur maxillæ, ut inde fluat omnibus fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. iv, 14). Sed et Marcus nihilominus significantius, ex Bethania eos missos commemorat, ut ipsi obediendo ad domum obedientiæ, eos qui crediderint et soluti fuerint a vinculis delictorum, perducant. Hoc quippe Bethania interpretatur. Ergo ad domum obedientiæ illi perducuntur, qui fuerint soluti a vinculis suorum delictorum, et recreati fonte salutis, qui jam favente Deo fluit ex maxilla asini, ipsi perveniunt ad domum sacerdotalem, quæ est domus maxillarum, vel patientiæ, ut inde ascendat Jesus super eos, quos secundum præceptum Domini et Salvatoris Dei, solverint discipuli ejus et perduxerint ad eum. Mops autem in quo sita sunt ea loca, est Christi Ecclesia, in qua fructificantes fideles, dicere possunt cum Propheta, *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei* (Psal. li, 10). Quoniam illi qui primitus adducti sunt officio Apostolorum ad Christum, habentes initia fidei, fuerunt sicut novellæ ollivarum in circuitu mensæ Christi, cujus et filii sunt facti. Ad quos licet solvendo et adducendo, omnes Apostoli sint missi, duo tamen in hac figura introducuntur, vel propter geminam charitatem quam omnes prædicaverunt, vel propter θεωρητικὸν et πρακτικὸν, id est scientiam et opera. Quos mittit in castellum quod contra apostolos fuisse nemo dubitat, id est mundus, qui nec doctrinarum jugum volebat accipere, nec acquiescere virtutibus bonæ operationis. Sed melius duos illos discipulos imprimis forte qui mittuntur a Domino, quamvis et ista probabilis sit traditio, enarrare mysteria salutis, et solvere eos qui vincti erant compedibus, et congruentius accipere possumus in ministerio Petrum et Paulum, qui sibi dexteras dederunt ad

A invicem societatis, ut Petrus quidem iret in circumcisionem, ad synagogam, quæ sub jugo legis edomita erat; Paulus vero ad Gentes, quas Septuaginta vocant pullum novellum, eo quod indomita noviter **853** venerint ad Christum. Erant autem ambo, id est populus ex Judæis, et populus ex Gentibus, adhuc rurales et agrestes a fide; ideo in villa alligati erant peccatorum vinculis, et non in civitate Sion, vel Jerusalem, quæ est Ecclesia Dei vivi. Ad quos missi apostoli, solvunt utrosque, et ad Christum perducunt, ut ascendat super eos in domo obedientiæ, cum soluti fuerint a nexibus peccatorum, accipientes remissionem eorum; quia super alligatos adhuc, et vinculis peccatorum suorum compeditos, non sedet Jesus. Nec mireris, lector, quod dixi etiam pullum lassivientem nexibus alligatum, quia secundum Lucam et Marcum etiam ipse introducit alligatus, super quem nemo hominum sederat. Qui propterea ligatus quam bene dicitur fuisse, quoniam ii quorum figuram tenet, diabolicis erant connexi funibus, et nemo hominum sederat super eos. Quia nemo prophetarum, neque aliquis hominum ad eos missus fuerat, et ideo nihil in eis rationale neque institutionis secundum disciplinam eruditionis Dei adhuc erat. Sed totum gratis a Deo sine suis meritis sunt consecuti, ut verbum Dei super eos, id est in cordibus eorum sederet; ut e ducente, ac si præcidente in curru suo, ascendant feliciter, portantes Deum in corpore suo, in illam cælestem Jerusalem. Nec mireris, si gentes dicantur ex Judæis, ac si pullus ex matre; quia Judæa secundum Deum, ex fide mater est gentium. Sic enim dicit Dominus per Isaiam prophetam de synagoga Judæorum: *Et constituam principes tuos, sicut prius, et consiliarios tuos sicut ab initio. Et tunc vocaberis civitas justitiæ, et mater civitatum* (Isa. i, 26), id est Ecclesiarum fidelis Sion. Propter quasdam igitur similitudines Judæi et Gentes assimilati sunt hujusmodi animalibus; quoniam et Judæi, et Gentes, nimis ante adventum Christi versabantur in mundo, multis oneribus prægravati et alligati vinculis. Est enim hoc animal præ cæteris pene jumentis irrationabile, et brutum nimis, ac stultum, et ignobile scitis, oneriferum valde, et infirmum. Sic quoque fuerunt pene omnes homines ante notitiam Christi, etiam ipsi Judæi. Propterea quam sæpe in excelsis sacrificabant, et colebant idola, oblii opera legis, et Deum utique frequenter ignorantem. Et ideo nec mirum si jumenta dicantur homines; maxime cum Propheta dicat Domino: *Ut jumentum factus sum apud te* (Psal. lxxii, 23). **854** Nam quantum ad Deum, jumenta sumus non solum nos, verum etiam nobis multo prudentiores, quanto magis et ii, qui tam irrationabiliter conversabantur in carne, secundum carnem viventes. Hinc ergo est, quod secundum Lucam idem pullus fremoribus impatiens, multos habebat dominos, non uno errori vel dogmati subditus; et tamen licet multi domini in eo potestatem

illicitam longe diu vindicassent, videntes verum Dominum et servos ejus venisse, qui ad solvendum missi fuerant, non audent resistere, sicut nec cujus erant, restitit. Unde Salvator dicit: *Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet*, ad mysterium utique potius quam ad invitandum. Ita namque hoc dicit in figura, quasi nullus eis alius esset dominus, etsi illicite aliqui eorum dominabantur, qui alligati erant vinculis peccatorum, ut seipsum ostendat solum et verum Dominum. Et ideo, *confestim dimittet eos*; quia nullus resistere poterat potentiae ejus, licet alii codices habeant, *Et confestim remittet eos*. Ut sit sensus, postquam venerint ad Christum, quia Dominus his opus habet, et fuerint meliorati per fidem, atque ejus disciplina ad plenum imbuti, rursus cum susceperint super se Christum sessorem, debeant remitti ad populum Judæorum, vel ad Gentes nondum credentes, ut reversi jam fideles prædicarent eis Dominum Jesum Christum, hinc et opus eorum Dominus habuisse dicitur. Sed non omnes evangelizandi gratiam habuere. Ideo melius Dominus eorum habuisse opus intelligitur, ut faciant voluntatem Patris credendo et operando, sicut ipse ait, opus meum est, ut faciam voluntatem Patris mei qui in cælis est. Porro de testimonio prophetæ, quod Matthæus subjunxit: *Hoc factum est, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam*, jam diximus; et adhuc videamus quomodo ad utramque Christi pertineat ascensionem. Dominus quidem ascensurus ad mortem in Jerusalem, voluit olim prophetiam de hoc ascensu magnam præmittere, quam mundo universo quasi in testamento relinqueret pacis et concordiae, dum viderent jam completa, quæ prædicta erant, et quæ completa erant, et quæ prædicta, rursus in ascensione sua generaliter, quæ in rebus prophetata præcesserant, omnia perfectius esse complenda, ut Judæos et Gentes simul, suo dignos judicaret obsequio. Sed quia Judæi contradicuntur erant Christo ascendent **855** in templum, ideo præmissa est prophetia, quæ rebus tunc expleta est, et talis, ut nobis adhuc hodie sit in testimonium; et quæ tunc expleta sunt in sapientia Dei secundum humanitatem, adhuc hodie expleantur in sacramento salutis. Unde ait propheta: *Dicite, filia Sion: Ecce Rex tuus venit tibi*. Nam ecce, ostendentis est verbum; ac si diceret: Videte, non carnali aspectu, sed spirituali intellectu, opera virtutum ejus, et non formam seryi. Ante tempora namque dicta sunt, quæ modo complentur; et quæ dicta sunt in Christo, jam propheta spiritali cernebat visu, quamvis necdum natus esset in carne. Et ideo dicebat ecce, ut ostenderet, quia ille, de quo loquebatur antequam nasceretur, jam erat. Quod si miseri intelligerent Judæi, nequaquam interrogarent, in qua potestate ista facis? Quia etsi magna videbantur quæ fiebant, majora tamen sunt et ista quæ in his præfigurabantur. Unde considerare oportet, fratres mei, quam perspicuus fuerit prophetarum aspectus, quam pro-

A vidus, quo in una eademque re tanta prævidebant, ut et ista cernerent ad liquidum fienda, et in istis quæ rursus futura erant, significanda. Et ideo ad illam in cælos ascensionem superextendens oculum, addidit: *Et exterminabit, inquit, currus ex Ephraim, et equum ex Jerusalem; et exterminabitur arcus bellicus, et principabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad exitus terræ*. Deinde propheta convertit sermonem ad ipsam regem humilem et mansuetum, atque salvantem; Et tu, inquit, in sanguine testamenti dimisisti victos de lacu in quo non est aqua. Hæc idcirco dixerim ut intelligat prudens lector, quod ad utramque ascensionem prophetalis sermo pertineat; sed totus illius ad cælum, hic jam quasi victori, celebratur triumphus. Quærendum sane quomodo secundum litteram stare possit quod dicit: *Quia euntes discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus, et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt*. Quia licet super utrumque animal vestimenta sua posterint, omnino in tam parvo spatio itineris super eorum utrumque sedere non potuit, nec enim natura hoc sinit humana. Aut enim asinæ insedit, et pullus absque sessore fuit; aut si pullus, qui magis indomitus erat ad sedendum, et lascivus, asina ducta est libera. Unde cum historia impossibilitatem habeat, etiam et **856** turpitudine si fieret; scire oportet, quod ad altiora Evangelista nos transmittit intelligenda, sicut et de cæcis supra fecisse credimus; ut asina ista, quæ subjugalis fuit et edomita, et jugum legis traxerat, ut dixi, synagoga intelligatur: pullus autem asinæ, lascivus et liber, Gentium populus, quibus utrisque feliciter sedit Dominus. Quos Apostoli nudos utrosque invenerunt, et sordidos, quia erant absque ullo operimento salutis, frigore infidelitatis congelati. Quamvis enim Judæi viderentur cooperti foliis ficis, id est mandatis asperæ legis, nudi tamen erant a gratia, ipsaque nuditate deturpati, qua se vidit Adam in paradiso nudatum, et ideo seipsum mox ferre non potuit, sed obtexit se foliis ficis, unde et Judæi ac si naturaliter adhuc et ipsi in peccatis erant; pro quo Paulus, *Fuimus et nos, inquit, natura filii iræ (Ephes. ii, 3), ut cæteri*. Qui ergo exspoliantur a gratia, quod nudi sint ostendit Dominus, cum de synagoga loquitur per Osee prophetam, *Et auferam, inquit, vestimenta mea et linteamina, et ostendam gentibus turpitudinem ejus*. Hinc liquido patet, quod Apostoli imposuerunt vestimenta sua super eos in prophetia rerum futurarum, id est mandata, et gratiam, quam ipsi a Christo jam acceperant, et super Judæos et Gentes imposuerunt dum tradiderunt eis baptismum salutis, ut Christum induerent, et mandata ejus servarent. Sicque Christum Dominum desuper sedere fecerunt, id est habitare per fidem in cordibus eorum. Nec enim aliter requiescere, vel sedere in eis potuisset Christus, nisi expulsa vetustate, oblecti fide, mandata ejus et gratiam suscepissent. De cujus

equitatu olim Abacuc cecinerat, quod ascenderit super equos suos, *Et equitatio tua*, inquit, *salus*. Sed et Jacob, cum benediceret Judam filium suum, de his duobus animalibus figura Christi prophetavit dicens: *Alligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam* (*Gen. xxix, 11*). Ergo quod ipse expressit vitis, testatur ipse de se in Evangelio, cum ait: *Ego sum vitis vera* (*Joan. xv, 1*). Ad quam vitem alligavit utique vineam, quæ translata est in Ægypto et transplantata est in Oriente. Ad quam rursus vineam alligavit pullum suum novellum, id est Ecclesiam de Gentibus, et fecit sicut Noe ait, habitare Japheth in tabernaculis Sem. Et hæc omnia non in virtute apostolorum, sed in verbo Christi facta sunt: **857** ministerium quidem fuit illorum, ut irent ac dicerent, *quia Dominus his opus habet*, ac solverent, deinde ut vestimentis eos vestirent. Virtus autem Christi fuit, ut solverentur, et auctoritas. Nec enim tollere potuissent jumenta aliena, ab eo domino qui eos non cognoscebat qui essent, nisi Dominus Christus et Spiritus ejus prævenisset in prophetia futurorum corda dominorum, et præparasset ad relaxandum. Ac per hoc quidquid apostoli potuerunt in mundo tam pauci et viles, totum virtus Christi fuit, et gratia Salvatoris Dei.

Plurima autem turba sternebant vestimenta sua in via; alii autem cædebant ramos de arboribus, et sternebant in via. Multus ergo populus ascendebat cum Christo in Jerusalem: sed valde multiplicior est, qui per eos in spiritu prophetiæ figurabatur. Ubi tres provide satis introducuntur ordines; unus eorum qui ramos cædebant de arboribus, et aliquam præparabant itineris pulchritudinem, per quod proficisciebatur una cum plebibus in Jerusalem. Qui licet perfecti essent in fide, et sancti in virtute, ac docti, doctiores tamen sunt et sanctiores, atque perfectiores in alio ordine, qui habitu Christi induti, ornamenta doctrinarum suarum et virtutem vestes prosternebant in via, per quam asina et pullus, id est plebs fidelium transiret ad illam patriam cælestem, quatenus mundissime incederent, ne in aspera incurrerent loca, laborarunt. Verum agunt hæc ut nec terram saltem contingant neque rerum terrenarum aliquid pulvereum; sed sint illis omnia plana viarum itinera et prava in directum fiant. Qui licet perfectiores sint et doctiores tales, qui eo aguntur spiritu, nemo tamen ad culmen eorum potest contingere, qui eos primum jussu Dei et solvunt et adducunt ad Christum, et sternunt ornamenta virtutum suarum super eos, eumque desuper sedere faciunt. Et quia omnis comparatio, etiam secundum sæcularem literaturam, in tribus comparatur gradibus, jure omnis ordo apostolorum, eosque imitantium, perfectissimus vocatur atque sanctissimus. In quibus profecto tribus ordinibus, favente Deo, nemo nisi bonus et devotus in fide, Deo comparatur, ut Christi Ecclesia ad illam cælestem Jerusalem, recto itinere, ipso præside, dirigatur. Hæc pro captu nostro de his dixisse sufficiat, licet alii longe aliter hunc locum

A edisseruerunt. Qui et vestimenta, et frondes de arboribus, quæ projecta sunt in via, mandata legis, et figuras atque diversas **858** species et cæremonias Judaicæ religionis volunt intelligi. Quæ omnia a Christianis fuerant conculcanda in via, id est in Christo: et ideo tunc eos sub pedibus jumentorum stravisse ea, ut intelligeremus quod mandatis apostolorum et doctrinis sternuntur Christiani, et exhortantur: legis autem mandata, et cæremoniarum, omnia sunt pedibus conculcanda. Non solum igitur mandata et cæremonias, verum etiam et omnem gloriam quam habebant ex lege, hi qui venerant ex circumcissione, projecerunt, ut Christo lucriferent. Quam sane expositionem lectoris arbitrio derelinquo; tantum ut quæ gesta sunt, figuram totius B Ecclesiæ esse intelligat, et prophetiam magnarum rerum. Unde et, *Qui præcedebant, et qui sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini*. Turbæ quæ exierant cum eo de Jericho, et viderant mirabilia quæ ostendit eis, cæcos illuminatos, et Lazarum resurgentem, valde permoti miraculis, et sanitatibus quas præstitit eis, exsultando se forte transfundunt in laudes, ut impleatur ad litteram, quod per prophetam jam supra dixisse meminimus, *Gaude valde, filia Sion, jubila, filia Jerusalem; quoniam non sine magna cordis exsultatione populus, et qui præibat, et qui sequebatur, forte talia clamabat*. Nam in his uterque populus intelligitur, qui et ante Evangelium, et post in Christum crediderunt; ipsi namque sunt C qui et præcedunt et sequuntur. Omnes tamen unum dicunt, neque aliud qui præcedunt, et aliud qui sequuntur: sed omnes simul clamabant consona voce. Humanam quidem Christi dispensationem laudantes, et divinam prædicabant, in eo quod prædicabant, *Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini*. Non enim aliter nisi Deus esset, in nomine Domini venire potuisset. Sed quia Deus homo factus est, mirabiliter restitutionem ejus prædicant, in illa cælesti Jerusalem sancta; in eo quod dicitur *Hosanna in excelsis*. Quem sane versum turba de psalmo centesimo septimo decimo assumit, qui manifeste de Christo prophetatur, et in synagogis Judæorum celeberrime ac crebro legebatur: unde et illi populo notior erat. Et ideo assumunt eosdem versus, ex D quibus ostendatur, quod ille, qui tam ibi, quam et alibi, repromittebatur de genere David venturus, jam venerit salvaturus Israel, dicente David in eodem psalmo: *Lapidem quem reprobaverunt 859 edificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris*, etc. (*Psal. xi, 22, 23*.) Unde et evangelistarum scriptura commemorat, mox Pharisæos et Scribas ob hoc indignatos, quod viderunt populum, psalmi prophetiam super Christo intellexisse completam, et clamantes pueros, *Hosanna filio David*, et dixisse ei, *Audis quid isti dicunt? et Jesum respondisse eis, nunquam legis, Ex ore infantium, et lactentium perfecisti laudem*. Ecce ut cernis, lector, de asser-

tiōse quæ facile exprimi poterat, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, omnium Evangelistarum scriptura consentit; de verbo autem *Osanna*, quia in Græcum transferri non poterat, sicut nec *Alleluia*, nec *Amen* aliter interpretari, sicut et in plerisque factum videmus, ipsum verbum Hebræum posuerunt dicentes *Osanna*. Lucas vero, qui inter eos Græci sermonis eruditissimus fuit, et in Græco Evangelium scripsit, quia se vidit proprietatem sermonis transferre non posse, melius arbitratus est tacere, teste Hieronymo, quam id ponere quod legenti faceret quæstionem. Nam *Osanna*, sicut idem ait, corrupte legitur *Osanna* propter ignorantiam, et interpretatur *salvifica*, sive *salvum fac*, sicut ex omnium interpretatione signatum est. Nam *anna*, interjectio est apud Hebræos deprecantis, sicut et apud nos est, *hev*, dolentis, atque, *papæ*, admirantis, et cætera huiusmodi. Unde et apud eos dicitur, *Anna Adonai*, quod nostri dixerunt, o Domine, *osi*. Igitur *salvifica* interpretatur, sive *salvum fac*. Porro, *anna*, interjectio est, ut dixi, deprecantis. Quod si ex his duobus volueris compositum verbum facere, dices *osianna*, sive ut jam consuetudo est *osanna*, media vocali littera, ut mos est metricis, intercepta. Quod et Græci faciunt quam frequenter, etiam et in prosa. Et ideo *anna*, quia deprecantis est, possumus hunc versus Hebraicum sensum ita legere, Obsecro, Domine, *salvum me fac*, Obsecro, Domine, prosperare: quia sic est gemina posita apud eos interjectio, *Anna Adonai*, *anna Adonai*, sicut et o Domine, apud nos. Nam *salvum fac* quod dicitur, sic est dictum ut subaudiamus, populum tuum Israel, sive generaliter mundum. Sed quod in nostris codicibus habetur *osanna filio David*, juxta hunc sensum quibusdam visum est esse latinus, ut dicatur, *osanna, fili David*, vocativo casu, et sit sensus, obsecro, Domine, fili David, *salvum fac*: quod et plures 860 in suis codicibus emendare jam ausi sunt. Quod non immerito temerarium esse videtur, cum et Græci codices et Latini, quoscumque inspicere potui, dativum habeant casum. Secundum quod et Matthæus, qui hoc Evangelium Hebræo sermone scripsit, hoc verbum in fine proposuit *osanna rania*, quod est, secundo dicere *talas in excelsis*. Eo quod Salvatore nascente in cœlum usque salus pervenerit, etiam ad excelsa, pace facta, non solum in terra, verum et in cœlo, ut jam aliquando cessaret dicere, inebriatus est gladius meus in cœlo. Ac per hoc cum dicitur prius, *osanna filio David*, repetunt turbæ idipsum gratulabundis vocibus, *osanna in excelsis*. Ubi si recte inspicitur, melius, *osanna filio David*, quam *fili David* vocativo casu, sonare videtur. Neque idipsum verbum *osanna*, ex duobus verbis Græco videlicet et Hebræo, ut quidam putarunt, compositam æstimare debemus; sed totum Hebræum esse et satis obscurissimum; quod, qui legerit epistolam beati Hieronymi ad Damasum papam missam, animadvertere poterit, et alia quam plura, quæ brevitatis causa omittimus.

Et cum introisset Hierosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? Introeunte Jesu cum turbis et laudibus, non immerito de tam insolitis Hierosolymorum civitas commovetur clamoribus, mirans tantam populi frequentiam, et tam inauditam equitatus ipsius continentiam. Qui profecto nescientes veritatem rei, neque sacramenta salutis, dicunt Quis est? Quod quidem, sicut jam supra in paucis diximus, quia ista omnia parabolicis aguntur mysteriis, mirantur isti, et commovetur tota civitas, sicut et illam supernam Jerusalem fecisse, dicentibus angelis ascendente Christo, legimus: Quis est iste Rex gloriæ? (Psal. xxiii, 8.) Admirantes namque virtutes cœlorum et angeli, quæ vera est civitas Hierosolymorum, ista interrogant propter novum indumentum corporis ejus. Quibus cum diceretur (Ibid., 10): Tollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ æternales et introibit Rex gloriæ. Non immerito, ac si obstupefacti, admirantes dicunt: Quis est iste Rex gloriæ? Sic et in Isaia: Quis est iste qui venit ex Edom, tinctis vestibus de Bosor? Iste formosus in stola sua gradiens (Isa. lxiii, 1, 2). Hæc idcirco repetens dixerim, ut ostenderem mysterium esse futurorum quæ aguntur et dicuntur. Unde et ascendente illo in Jerusalem dicitur, Quis est hic? Quoniam 861 commota est universa civitas. Quia in his gestorum effectibus species futurorum formatur, et divinitas prædicatur; et totum decoris quidquid plebs Judæorum habuit, ut alicujus sensu loquar, patriarcharum et prophetarum doctrinis est exornatum. Et ne offenderent in lapidem offensionis, via substrata est et exæquata mandatis præceptorum; deinde gentilitas apostolorum est Deo subjecta laboribus et disciplinis imbuta divinis. Quorum officiis rami qui cæduntur de arboribus, ad ingressum viæ celestis sternuntur per ordinem, in tantum ut etiam exuvias corporum devotissime prosternant in mortem, ut Christi Ecclesia secure, sine offensione, Deum in se portans, felix incedat. Alioquin hæc nisi mystica essent, quæ huiusmodi reverentiæ utilitas esset? Quæ magis impedire posset omnino, quam prodesse. Idcirco, ut dixi, omnis hic ratio in prophetia futuri formatur. Propterea et interrogantibus, vilis plebecula respondens, constitetur, a minoribus incipiens, ut ad majora perveniat, et dicit: Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilææ. Quod enim dicunt, Hic est Jesus propheta, magis aliquid eum esse insinuant, quam prophetam: et ideo proprie apud Græcos cum articulo scribitur, sicut et nos hic, non loci adverbium, sed pronomen demonstrantis proponimus, ut intelligatur, hic est quem Moyses similem sibi dixit esse venturum. A Nazareth autem Galilææ, quia ibi fuerat educatus, ut flos campi nutrire in flore virtutum. Nec igitur puto, quod qui eum tantis laudibus prosequuntur, et tam divina retextunt verbis, ipsos nescisse, quid dicerent, ut quidam volunt, vel quem laudarent; quem tam evidentem ac si ex lege, prophetam repromissum demonstrant. Quem, licet illi commoverentur indi-

gnantes, isti non tacent. Unde et illi magis magisque inde movebantur, audientes rem mirabilem, quod homo laudabatur a turbis, et Deus predicabatur in homine. Póterat fieri ut Spiritus sanctus subito aspiraret in eos, nec intelligerent animo verba quæ fundebant veritatis. Sed non est credendum, ut eos omnes sic Spiritus sanctus intus afflaret, qui præcedebant, et qui sequebantur, ne intelligerent quid dicebant, neque scirent quid facerent. Quod etiam quidam Græcorum tam de istis, quam de prophetis dicere voluerunt. Profecto cum isti in sua loquuntur lingua, et ex auctoritate **862** Psalmi, ut dixi, ubi multa dicuntur de Christo, illud decantant. Et maxime eum eligunt versum, in quo adventus ejus ad eos prædicatur, et Divinitas atque humanitas ejus simul in una persona ostenditur. Et ut manifestior esset sensus, addunt divinitus inspirati, ac si de suo, illud juxta Marcum, *Benedictum quod venit regnum patris nostri David*, et repetunt, *osanna in excelis*. Quod etiam interrogati, fideliter prosequuntur, et prædicant eum hunc esse Salvatorem et prophetam a Nazareth. Unde potest fieri, ut ea quæ agunt rebus nescirent quid futurorum in se præmonstrabant. Hoc tamen non oportet credere, ubi omnes apostoli et multi alii discipulorum, simul cum eo, qui jam crediderant, comitabantur. Necnon et mulieres quæ cum eo a Galilæa venerant, non intelligerent. Et turba quæ tot miracula viderat, omnino non ob aliud hæc omnia, nisi ad laudem et ejus gloriam agebant, cui consona voce tam mirificas decantabant laudes. Non dico, quod sine Spiritu sancto ista agerent, sed etiam quod agebant divinitus inspirati, totum devote ac satis religiose agebant, pro omnibus quæ ab eo gloriose nimis facta viderant vel audierant. Qua de causa Christi Ecclesia eadem gesta per singulos annos decenter ante festum diem Paschæ in memoriam eorum quæ gesta sunt, et in exemplum, concelebrat. Ferentes singuli ramos arborum virentes cum palmis et floribus, ac si victricia Christi signa, in manibus; gaudentes ejus digne glorificare passionis triumphum, et prædicare ad illam cœlestem Hierusalem valde mirabilem cum palinis victricibus ingressum. Sequitur:

Et introivit Jesus in templum Dei, et eiciebat omnes vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit. Primum est, ut admiremur rem gestam, quoniam supra naturam humanitatis est, id est secundum quod videbatur fabri et Mariæ pauperculæ mulieris ipse pauper filius, ut tanta uteretur fiducia, tantaque potestate, ejiciens omnes vendentes et ementes de templo, quod augustius renitebat et venerabatur in toto orbe terrarum; quia nec princeps alicujus generis, utens qualibet potestate, forte poterat facile expellere quod fecit Jesus. Et hoc quod memini supra jam dixisse, quia nisi aliquid in eo divinitus refulsisset in vultu, quando talia gerebantur, quod percelleret adversarios, **863** nequaquam dixerim quod humana virtute facere potuisset, ubi nescio ad diem

A festum, quot millia sacerdotum, quot Levitarum, quot hominum convenerant. Unde fateor plane quod, pro exiguitate sensus mei, non dico explicare verbis, verum nec admirari digne que ea quæ dictis contextuntur, quæve facta narrantur, dum mira gestorum miris succedunt rebus. Neque enim effari queo, quomodo in uno eodemque Christo divina refulgent miracula, et cooperantur humanis actibus in una Christi persona; et quæ humanitatis ejus sunt, sustollunt se et copulantur divinis: ita ut nec divina fiant sine humanitate Christi, nec humanitas operetur aliquid sine Divinitate sua. Quæ nimirum gemina operatio, sic in uno conjungitur Christo, ut totum intelligatur, quid Deo, quid homini, tribuere debeamus. Quæ tamen a principio Evangelii, sic sententiæ sententiis, et miracula miraculis copulantur, ut juxta Ezechielem, intus et foris plena sint oculis, neque sinitur respirare lectorem, nisi et quæ Dei sunt, et quæ hominis in uno eodemque Christo simul jungantur. Idcirco quæ nunc aguntur in templo, etsi juxta humanitatem ejus facta videntur, quia mira sunt, divina tamen esse probantur, eaque ipsa quæ tunc gessit Deus, homo in specie quotidie divinitus operatur in genere. Unde primum videamus ad litteram quæ sunt ea quæ evertit, et qui sint quos eiecit, et non aliunde quam de templo. Nimis enim omnis religio templi ob avaritiam sacerdotum, violata erat, cum et hoves et oves, seu cætera quæ in sacrificiis offerebantur divinis, in templo (sicut Joannes plenus insinat) venalia introducebantur; ita ut in eo nihil aliud quam munditiæ viderentur, et foris venalium. Ubi cum intrasset primum, et vidisset, sicut Marcus narrat (*Marc. xi, 14*), *Circumspectis omnibus, ne inconsiderate faceret, jam vespere facto, exiit in Bethania*, unde mane regressus et ingressus in templo, cepit eijcere facto flagello de restibus omnes vendentes et ementes. Nam eo in tempore de eunctis pene regionibus Judæorum, illuc populus confluerat, innumeralesque immolabantur hostiæ, maxime in diebus festis, taurorum scilicet, arietum et hircorum, cæterorumque animalium quæ munda in lege dicebantur. Invenerat ergo sacerdotum cupiditas, ut hæc omnia, ne ulli deesset quod offerret haberentur in templo venalia; et ne ullus ex pauperibus ea **864** die absque sacrificio esset. Erant et pulli columbarum venales, ac turtures seu passerres, et cætera, quæ in volatilibus offerebantur. Quia plerumque accidere solebat, ut qui de longe venerant victimas non haberent; idcirco excogitaverant quomodo sibi prædam de populo facerent, et omnia quæ ad sacrificia opus erant, vendebantur, ut et pretium haberent rerum, et ipsi rursus empta reciperent. Hanc calliditatem eorum plerumque quorundam inopia dissipabat, qui non solum hostias non habebant, verum ne unde emerent, saltem aves, seu vilia munuscula; unde inibi posuerunt et nummularios, qui mutuum sub cautione darent non habentibus pecuniam. Et, sicut Hieronymus testatur, qui eorum usus inter eos

conversatus, ad plenum didicerat; quia erat præceptum in lege, ut nemo eorum usuras acciperet, parum eis prodesse poterat pecunia feneratora, quæ commodi nil haberet, et interdum sortem perderet, cogitaverunt, ut ipse ait, et aliam technam, ut pro nummulariis collybistas facerent, cujus verbi proprietatem dicit latiuam linguam non exprimere. Sed quod ibi *collyba* dicunt, nos, inquit, appellamus *irrogemata* vel *vilia munuscula*, verbi gratia frixi ciceris uvarum passerum et poma diversi generis; ut quia usuras accipere non poterant collybistæ, qui pecuniam feneratori erant, pro usuris accipiebant varias species, ut quod in nummo non licebat in his rebus exigent, quæ nummis coemuntur, quasi non hoc ipsum Ezechiel prædicaverit, dicens: *Usuram et superabundantiam non accipietis* (Ezech. xviii, 17). Quæ utinam et nos in hæc Christi Ecclesia fieri non nossemus. Istiusmodi ergo Dominus cornu in domo Patris sui negotiationem ferre non potuit, quæ domus nimirum et ipseus erat, sicut præsens Evangelista Dominum dixisse testatur, quod dixerit, sicut scriptum est: *Domus mea, domus orationis vocabitur* (Marc. xi, 17). Et Joannes ait, quod dixerit: *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis* (Joan. ii, 16). Ac per hoc utramque dixisse Dominum nemo ambigat, quia omnia Patris ejus sunt, et ideo Patris domus ipseus est. *Vos autem, inquit, fecistis eam speluncam latronum.* Latro enim est qui templum Dei latrocinando convertit in speciem, qui licet sectatur de religione; cultusque ejus, non tam cultus Dei, quam negotiationis occasio est. Hoc juxta historiam dixisse sufficiat. Cæterum hæc omnia in mysterio facta sunt, quia tunc fecit **865** visibiliter quæ semper in Ecclesia (quæ vere domus Dei est) agit. Ejicit namque vendentes quotidie et ementes de ea, maxime eos qui quæstum lucri æstimant pietatem, et omnia quæ in Ecclesiasticis aguntur rebus venalia ducunt, cum præceptum sit, *Gratis accepistis, gratis date* (Matth. x, 8). Alias autem periculi est, propter avaritiam sacerdotum altaria Dei nummulariorum mensas appellari, et templum Dei speluncam latronum fieri. Quia qui vendunt quæ Christi sunt dona, Spiritus sancti gratiam vendunt. Neque enim ad hoc constituti sunt clerici et ministri altaris, ut quasi pro religione, negotiationibus sæculi inserviant et lucris, ac si causa Dei, emptionibus et venditionibus; quia non illis congruit quibus non expedit, neque in loco fieri quo non competit, maxime in eo ubi non debent nisi orationibus vacare. Et hoc de templo diximus materialibus rebus Deo constructo, quo non debeant vendere, vel emere, vel aliquid agere quæ non deceant. Quanto magis arbitrator cogitandum de templo Dei ex lapidibus vivis constructo, de quo ait Apostolus, *Templum Dei vivis estis vos* (II Cor. vi, 16), quia Spiritus sanctus habitat in vobis. Quapropter quicumque templum Spiritus sancti est, videat ne ad forum redeat, unde ad vineam vocatus est et locatus; quia non oportet animal Christiani speluncam esse latronum, neque

venalia exercere, lucri causa, quia vix aut nunquam sine peccato agitur. Multo magis igitur servis Dei, et divinis officijs Clericis mancipatis cavendum, ne hoc faciant in domo Dei, ut divitias sibi et multas possessiones acquirant; ne forte sub illis fiat Ecclesia in qua degunt, ipsi mercatores jam facti, speluncam latronum. Cæterum de venditione columbarum satis abunde disputatum est a sanctis Patribus, multis in locis; maxime contra simoniacam hæresim, quæ multoties est propugnata in Galliis, sed nunquam expugnata; quia latrones facti sunt, et qui emunt quæ proprie Ecclesiæ sunt, et qui vendunt. Quæ nimirum hæresis, etsi damnari potuit, ideo non potuit hactenus expugnari: quia latro sicut a latendo dictus est, ita et isti quam sæpe **866** latenter faciunt, aut ita tamen audenter quamvis impudice, ut nullus audeat contraire. Quod factum hodie, ut ita fatear, tota Gallia sentit et dolet. Nec immerito, quia Jesus non sine causa fiebat miseram illam Jerusalem, nec irrationabiliter. Quanto magis rationabilis esse videtur, quia in Ecclesia sua Christus pro talibus dolet, ut ipse dolentes et gementes faciat; quapropter turpia lucra et luxum quorundam, secundum propriam voluntatem Ecclesiæ Christi illis committunt, qui non quæ Jesu Christi sunt, sed quæ sua sunt quærant. Non enim dico isto in tempore, qui cathedras tenent Ecclesiarum, quod columbas vendant: sed quia quibus non oporteat, Ecclesiæ committantur, non ad lucrum animarum, sed ad luxum et voluptates proprias. Hinc sane præcavendum valde arbitror, ne forte columbas sit eis vendere, qui tradunt Ecclesiæ Christo Domino consecratas flagitiosis et avaris hominibus, tyrannice, quibus non oportnerat, indisciplinatis et irreligiosis. Propter quod cathedras ac mensas nummulariorum tantummodo appellavit Evangelista eversas esse ab Jesu. Quod utinam audirent qui gloriantur in talibus, et vendunt Ecclesiæ, quas non immerito columbas dicimus, et committant eas non pastoribus, sed mercenariis et raptoribus; pro quibus non magis deflere convenit, quam exponere mala quæ non latent. Nam est nunc Jesus silere creditur, erit tempus quando introspecturas Ecclesiam suam, considerabit omnes, quod et tunc fecisse legitur; et ejiciet vel evertet quos invenerit non digne sedentes in loco regiminis.

Et accesserunt ad eum cæci, et claudi, in templo et sanavit eos. Ecce mysticis rebus et gestis miracula succedunt; ut in uno eodemque templo monstraret, quid in omni tempore ipse in sua facit Ecclesia. Fecit enim nova et inaudita prius, deinde mira sibi quæ consueta, ut ex uno eorum treantur reprobi, ex altero vero releventur infirmi: quoniam etsi justus est in flagello, pius et misericors est in subventu. Non enim desunt cæci et claudi in Ecclesia, et ideo operatur solita pietate ut se **867** Deum insinuet, sine cujus gratia nemo lucem videt, sine cujus ducatu, nemo in via nisi claudus ambulat. Tria sunt quæ condemnat et duo impresentiarum quæ restaurat: cæci ut

lumen videant, et claudi ut rectis gressibus ad patriam, per viam quæ ipse est, feliciter incedant. Porro eos qui non solum ad forum redeunt, verum etiam intra Christi Ecclesiam, ac si cum essent in foro, vendentes et ementes, nundinas et turpia sectantur lucra, flagellatos peccatorum suorum funibus foras eiecit. Ob hoc igitur videtur flagellum fecisse, signanter de funiculis vel restibus, quia unusquisque funiculis peccatorum suorum, quibus constringitur, merito flagellatur et eiecitur. Deinde mensas nummulariorum et cathedras evertit, columbas vendentium, quia ubi panis propositionum offerebatur prius Deo, nihil ad aliud quam ad turpia lucra sectanda ponebantur, et cathedræ doctorum, de quibus lex et doctrina manare debuerat gratis, quia venalia sectabantur, evertantur funditus, qui dona gratuita Christi gratis dare deberent. Sed quia cæci omnia profanabant, et tulerant clavem scientiæ, ne aut ipsi intrarent ad sancta, aut nec alii possent intrare. Et ideo quam pie tales subvertuntur, ut alii qui cæci sunt in templo, ex eorum corruptione queant recipere lumen. Alioquin nisi mensas nummulariorum et cathedras vendentium columbas evertisset Jesus, cæci et claudi lucem pristinam, et gressus concitos, non meruissent recipere. Non enim ob aliam causam solas columbas hoc loco Evangelista nominavit, cum de eversione sedium sacerdotum loqueretur; sed ideo hoc fecit, ut nemo dona sancti Spiritus in vacuum accipiat; ne forte (quod absit) cum Simone sententiam damnationis, si ea vendere vel emere tentaverit, hæreticus magis factus, quam doctor, damnatus excipiat.

*Videntes autem principes sacerdotum et Scribæ mirabilia quæ fecit, et pueros clamantes in templo Osanna filio David, indignati sunt et dicebant ei, Audis quid isti dicunt? Mira cæcitas Pharisæorum, et nimia cordis duritia. Turbæ verbis eum Dominum clamant, et Christus se factis ostendit; fit enim vocibus illorum ipse testis, cum sanat cæcos ut videant, et claudos ut ambulent, ut ipsi qui cæci erant principes et claudi, dirigerent gressus suos ad Dominum, et miraculis illuminarentur: ipsi vero unde sanari debuerunt, indignantur et pejores fiunt. Et non solum ista viderant, sed etiam majora atque innumera; nam et Lazarum quatruiduanum nuper mortuum resurgentem viderant, et forte tunc ibi testis erat, unde et eum jam occidere, teste Evangelista, volebant, sed et cæcum ex utero matris suæ illuminatum viderant. Quod si altiora repetimus, in Jordane vocem Patris de cælo super eum intonantem audierant, *Hic est Filius meus dilectus* (Matth. xvii, 5). Hæc quidem magna sunt, et alia innumerabilia quæ fecit. Sed mihi, ut præmisi paulo superius, inter omnia signa quæ fecit, hoc videtur esse mirabilius, quod unus homo, et illo in tempore vilis inter eos, et contemptibilis atque despectus, et in tantum vilis ac si cruce dignus, ut postea crucifigeretur; quandoquidem Scribis et Pharisæis contra se sævientibus, maxime eo quod vidissent lucra sua destrui, poterit ad unius flagelli verbera, tantam eiecere multitudinem men-*

sasque eorum in templo subvertere, et cathedras deiecere ac conterere, et talia facere quæ infinitus non fecisset exercitus. Unde, sicut jam supra dixi, aliquid, igneum atque sidereum oportebat radiaret ex oculis ejus, et divinitatis majestas, sicut majores nostri dixerunt, relucebat in facie. Unde, quia manus in eum non audent injicere, quia tempus nondum erat, tamen operibus calumniantur, et testimonium reprehendunt populi, quod cum clamoribus a descensu montis Oliveti usque ad templum, et in templo, sine intermissione fortiter resonabant. Quas nimirum laudes in calumniam vertunt; eo quod intelligunt, quia non competit ut alicui dicatur, *Osanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini*, nisi Filio Dei: et ideo dicunt ei, *Audis quid isti dicunt? Ac si dicant, Tu homo cum sis, fabri filius, cur permittis, ut divinis laudibus te acclament? Quare non increpas eos ut taceant? Jesus autem dicit eis, Utique. Ac si diceret, Utique audio et approbo miraculis, quod ipsi voce proclamant. Et adjecit dicens: Nunquam legistis, quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? Mira siquidem, sicut in omnibus, et prudens responsio. Non enim dixit quod Scribæ audire cupiebant, benefaciunt pueri ut mihi testimonium perhibeant; neque dixit errant, quia pueri sunt et insipientes, ideo debetis eis ignoscere, sed profert exemplum tam moderate de psalmo octavo, sicque temperat sententiam, ut ad utramque possit congruere partem, sine calumnia prolatoris, id est ut et insidiantes divina comprimant auctoritate, et testimonio Scripturarum, ipso tacente, puerorum seu plebis dicta firmaret, quia in Spiritu sancto olim prænuntiata erant quæ dicebant. Sicut et ipsi eodem tunc Spiritu afflati tacere non poterant, ne clamarent. Ipse enim sibi Deus in talibus perficit laudem; pro quibus gratias agens Patri Filius dicebat: *Confiteor tibi, Pater, Domine, cæli et terræ, quoniam abscondisti hæc a sapientibus, et revelasti ea parvulis* (Matth. xi, 25). Non quod parvuli ac lactentes erant qui clamabant, cum paulo superius dictum sit quod, *Turbæ quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant*. Unde intelligimus, quia infantes dicebantur non ætate, sed simplicitate cordis. Alias autem, infantes nec intelligere aliquem, nec laudare queunt. Sed infantes jure dicuntur et lactentes, quia quasi lactis suavitate in animo excitati, ita miraculorum Dei, intus delectatione accensi, clamabant. Nec immerito igitur opus miraculorum Christi quasi lac vocatur; quia infideles et parvuli adhuc in fide, his egent, ut credant et firmentur. Doctrina vero, ac si solidus cibus, perfectorum est, quod necdum isti fuisse probantur. Ecce quomodo calumnia eorum qui culpabant Jesum, quod non increparet clamantes, compressa est auctoritate Scripturarum; tanquam si diceret: *Etsi mea culpa est quod isti clamant, nunquid mea culpa est, quod ante tot millia annorum hoc futurum propheta prædixit? Forte in ea turba tunc tales erant, qui postea clamaturi erant, Crucifige, Crucifige eum* (Joan. xix, 6). Sed*

miraculis, ut dixi, excitati, non poterant silere quod in Spiritu sancto agebatur. Et ideo Salvator secundum evangelistam aliud addidit, dicens: *Quod si isti tacuerint, lapides clamabunt* (Luc. xix, 40). Nec mirum igitur, si laudes Domini isti decantant, permoueri miraculis, quamvis scopulis sint ipsi duriores, cum contra naturam suam saxa respondeant, quæ et scissa dicuntur **870** in passione ipsius; quoniam omnis creatura, etsi insensibilis, sentit Creatorem, et ejus subditur imperiis, jussu dominante divino. Sequitur:

Et relictis illis, abiit, oras extra civitatem in Bethaniam, et mansit ibi. Mane autem facto, revertens in civitatem, esuriit. Et videns ficus arborem unam secus viam, venit ad eam, et nihil invenit in ea nisi folia tantum, et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Facta factis succedunt, et miracula miraculis, quæ non omnia uno in loco ab evangelistis narrantur, ne videantur solummodo historiam texere Salvatoris; sed sic vicissim omnia ponunt, ut singuli sua exornent, et unusquisque eorum, quod intus mirabiliter conspicit congruere in mysterio, foris exornet et retextat in oraculo. Ita ut nesciat, quamvis prudens videatur esse doctor, quid primum mirari debeat: quod unus eorum in ordinem ponit, an quod immutat alius, et tamen divinitus sic sua contexit, ut verum unusquisque eorum dicat, nihil dissentiens ab aliis; et in significationibus suis ac figuris et rebus, pulchriora singuli, ac si lapillos gemmarum, ponentes in fabrica, ornatus construunt sacramenta gestorum. Unde et hoc loco, quod Marcus secunda die mane factum dicit in ordine narrationis de ficu, et postea tertia die arefactam repetit, et addidit quod nondum erat tempus ficorum; Matthæus quidem tertia die simul narrat, quando discipuli mirati sunt eam subito æruisse; quia per singulas noctes, ut Evangelium declarat, relictis illis, exhibat una cum suis ab Jerusalem, et manebat in Bethania, id est in domo obedientiæ, apud Lazarum, sororesque ejus: eorum quippe vicus Bethania erat. Jam tunc vocationem gentium præfigurabat, quia in Jerusalem permanere non potuit, sicut jam retro multis præmonstratum est indicium. Nam et ficulnea hæc, nihil aliud quam ariditatem Judæorum declarat. Alioquin tanta virtus Christi, tantaque sapientia quid sibi vult quod esuriens venit ad ficulneam, quærens fructum in ea, cum evangelista dicat, quia *non erat tempus ficorum?* Nunquid qui omnia cognoscebat, occulta etiam antequam fierent, **871** nescire poterat quod cunctis in aperto erat? vel quomodo esurisse recte credatur, cum mane fuisse dicitur? Patet igitur, sicut quam sæpe me dixisse recolo, quia omnia quæ fiebant ab eo, licet mira essent ut fides corroboraretur, plena sunt sacramentis, plenaque oculis intus et foris. Quapropter discussis noctis tenebris, cum matutina lux jam radiaret, et vicina meridies jam adesset, in qua Dominus passione sua, seu resurrectione, illustraturus erat orbem, cum in civitatem

reverteretur, esuriit, vel veritatem humanæ carnis ostendens, vel esuriens, quod magis fatendum est, salutem credentium, et æstuans zelo ad incredulitatem Israelis, in qua permanere non potuit. Mirasiquidem infidelitas eorum, ut in urbe maxima, his diebus, nullum hospitem, nullamque mansionem invenerit. Unde cum vidisset arborem unam, per quam intelligi, ac si divino affatu, Synagoga poterat Judæorum, et omnia eorum conciliabula juxta viam, quia non erant in via quæ Christus est, sed juxta viam legis, secus quam sine fructu virides videbantur: quorum esuriens salutem venit ad Synagogam, et invenit eam infecundam, sine fructu, foliis tantummodo vestitam, id est, verbis inanibus gloriantem, et fructibus vacuum, operibus quidem bonis sterilem. Et quia pœnitendi tempus illi excesserat, in perpetuum sententia cœlestis judicis, ut ipsi cernimus, arefacta in testimonium manet. Nescio si evidentius aliquid invenitur, quo persona Synagogæ in arboribus commendetur, quam si huic ficui ex ratione comparetur. Hæc namque arbor valde dissimiliter cæterarum arborum, et natura et conditione florere dicitur. Nam flos ejus primus in pomis est; sed non ea quæ primum emergerint, maturitatem consequuntur: grossa enim hæc, et communis usus, et prophetica auctoritas nuncupavit. Verum postea, ut cernimus, internæ fecunditatis virtute exuberante, in ejusdem speciem atque formam rursus poma prorumpunt, quibus prorumpentibus, ista triduntur, et dissolutis quibus continebantur caudis, decidunt, aliaque illa euntia usque ad maturitatem proveniunt. Sed et de superioribus illis quam sæpe contingit, ut quædam maneant semper, et non sicut cætera decidant grossa: sed hærent tantum poma, quæ cætera maturitate præveniunt. **872** Et hos pulcherrimos fructus arbor illa ex se dat, qui cum grossis cæteris promergentes de medio utrarumque virgularum claviculi proferuntur. Quapropter ex conditione arboris hujus, propria et nimis competens synagogæ similitudo a Domino proposita est. Primos enim populi fructus, quos ab exordio synagoga protulerat, grossorum amisit exemplo; quia plebem ejus inutilem, fidelis emergens populus gentium, et pertinax in viriditate fidei, et usque ad consummationem temporum manens in fide patriarcharum, protrusit. Deinde credentes primi ex Israel apostoli, inter legem et evangelia, grossorum modo inhærentes, resurrectionis gloria et tempore anteibunt cæteros. Siquidem et in exordio Genesis, in hujus rei formam, Adam pudorem suum, atque Eva, hujus arboris foliis texerunt, cum se ipsos ad adventum Domini vocantis occuluerunt. Quia Synagoga infidelis, legis mandata transgrediens, impudentiæ suæ sceditates et turpitudinum confusionem, infructuosus esset verborum velamentis, tanquam ficus foliis, contactura. Sed misericors Dominus mane revertens ad eam, esuriit, non quasi homo, sed quasi Deus, salutem eorum; nec quasi indignus nostra justitia, aut fide, sed quasi misericors desi-

derans ex nobis boni operis fructum. Si autem quasi homo esurisset, nunquam cibum esurisset humanum. Sed mane esuriit, quia semper nostram esuriit justitiam, et Judæorum salutem. Nam primo mane tunc eorum esurivit justitiam, et opus boni operis, quando ante tot milia annorum exivit conducere operarios in vineam suam. Et quia rarus fuit qui fructum ferret fidei, rursus post noctem infidelitatis, mane egressus est ad Noe, sic et ad Abraham, et ad cæteros, de quibus jam supra diximus. Quia singulæ istæ ætates sæculi suam habuerunt vosperam, suumque mane; in quibus temporibus semper ad eos esuriens venit eorum justitiam. Sed quia ipsi magis magisque suas concervabant iniquitates, Christus; quasi lux a nocte, longe recessit ab eis. Quamvis quia Sol justitiæ iterum iterumque per singula tempora revertens, reduxit eis novum mane, donec ipse jam homo factus ad eos venit, ac si in hora undecima, et mane factio, nullum in eis fructum invenit. Et **873** ideo, quia per tot sæcula infructuosi fuerunt, occupantes terram, dixit in prophetia ad arborem, quod erat in gente Judæorum futurum: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Non quia maledixit arborem, ideo fructus non dedit Synagoga, sed quia non dabat, maledixit ei, ut nec folia ipsa proferret. Verum quia non ideo Judæi justitiam fidei perdidit, quia eos Deus dereliquit; sed ideo eos dereliquit Deus, quia justitiam non afferebant, ut nec ipsa species pietatis esset in eis, nec sermo. Nam vere, sicut melius est ut nec sit arbor, quam ut sit quidem in horto deliciarum, et fructum non ferat: sic melius est, ut nec sit homo Dei, quam ut sit quidem, et fructum vel conversionem nunquam habeat secundum Deum. *Et arefacta est ficulnea continuo.* Quam videntes discipuli, mirati sunt quomodo sic cito aruit. Mirati sunt, quia sermo ejus citius quam flamma ad radices illius descendit; quia sermo Jesu penetrabilior est omni gladio bicipiti (*Hebr. xiv, 12*), et fortior securi, quæ posita est ad radices arborum. Hoc idcirco in figura Synagogæ factum est, quia non invenit in illa nisi folia tantum, traditiones scilicet Pharisæicas et promissiones legis, strepitum quoque jactantiæ, et ornamenta verborum. Cui dixit: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Non itaque levitatis verba sunt hæc, quæ veniunt ex fellis commotione, sed severitas judicii, et diu suspensa sententia æquitate plena. Porro in sempiternum quod dicit, tale est ac si dicat in sæculum: utrumque *εἰς τὸν αἰῶνα* Græcum significat. Et dicit, ex parte reproborum, qui fidem Christi recipere noluerunt, ex quibus nullus nascetur fructus in hoc sæculo, donec plenitudo gentium introeat, et tunc Israel salvus fiat. Vel quia sempiternus Christus est, in Christo nullum fructum allaturi sunt, qui extra eum reprobri inveniuntur et steriles. Quapropter quisquis in ea permanserit Synagoga, quæ degeneravit a vite, et fecit spinas, fructus ex ea justitiæ nunquam erit. Sic autem aruerunt hujus arboris rami et folia, ut truncus ipse remaneret, sicut ait

Apostolus; in quo quia fracti et arefacti sunt rami, tu inseraris in radice virginitatis. Ex qua rursus et si et ipsi credere noluerint, saltem in novissimo tempore virgulta fidei pullulabunt, impleturque Scriptura dicens, Est arboris spes, quod ad adpressam aquæ rursus **874** debeat germinare. Cæterum juxta litteram Dominus in proximo passurus, et hujusmodi scandalum crucis, debuit auribus discipulorum aurtia confirmare et erudire indicis, et signorum anticipatione solidare. Unde et ipsi mirantur dicentes, *Quomodo continuo aruit?* In quo forte miraculo intellexerunt Synagogam a Domino reprobam, et inde poterant cogitare, quod eadem virtute, etiam inimicos siccare suos et interficere potuisset, nisi eorum per patientiam poenitentiae expectasset saltem. B Ecce ostendit illis in Lazaro, quod vivificandi habeat potestatem; ecce in ficulnea quod occidendi et ipse obtineat virtutem. Sed interfectio quam elemerter defertur, etiam in hoc ipso monstratur exemplo, cum non homo, sed arbor damnatur; ut ex ipso facto homo rationalis erudiatur, idcirco acceleratur ariditas arboris, et differtur in Judæis pena mortis.

Respondens autem Jesus dixit eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis, Tolle et jactu te in mare, fiet. Quamquam igitur juxta litteram hæc facta non legantur ab apostolis, sicut quidam paganorum calumniati sunt, et garriunt contra nos, etiam in suis scriptis asserentes Apostolos non habuisse fidem, quia montes non transtulerunt, nec ficulneas verbo exsiccarunt: contra tamen jam responsum est a majoribus nostris, multa facta esse signa a Domino juxta Joannis Evangelium, quæ si scripta essent, mundus capere non posset; non quod volumina mundus capere non posset, quæ potest, quamvis multiplicia sint, unum armariolum capere; sed quod magnitudinem signorum, pro miraculis et incredulitate perfidorum, ferre non posset. Igitur et hæc credimus ad litteram fecisse apostolos, seu majora: sed ideo scripta non esse, ne infidelibus contradicendi major daretur occasio. Alioquin interrogandi sunt, utrum credant signis quæ scriptaarrantur, an non? Et cum incredulos viderimus, consequenter probabimus, nec majoribus eos credituros fuisse, qui minoribus non crediderint. Cæterum ficulnea illa ad quam hoc signum dirigitur, id est Synagoga, quomodo aruerit, discipuli Christi fideles, nihilque hæsitantes insinuant ipsi, cum dicunt ad eam, *Vobis primum oportebat loqui verbum Dei; sed quia vos* **875** *indignos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (Act. xiii, 46); et relinquentes eam siccam, cum viror gratiæ et vitalis virtus transfertur ab eis. Hoc quippe intellexerant apostoli in illa ficulnea, et hoc fecerunt ex fide nihil hæsitantes, quod et isti arescerent, ut cernimus, et gentes gratiam sancti Spiritus reciperent, quod gaudemus. Super illud autem quod fecerunt in ficulnea, adhuc eis et aliud repromittit, Si habueritis, inquit, fidem, nihil*

*hæsitantes, et dixeritis monti huic; quia ab ipso Christo videbatur, et manifestus erat, et ideo quasi digito monstrabatur. Quo translato de cordibus credentium, et foras misso in mare, major virtus probatur, atque salubrior hominibus, quam si montes rotare fecissent. Ac per hoc mons iste, de quo dicit, contraria potestas jure intelligitur, qui se extollit etiam contra Deum. Cui dixerunt apostoli verbo, tolle te hinc a cordibus fidelium, et missus est satanas id est, altitudo illa totius malitiæ, in mare, id est in abyssum, gehennæ locum. De quo mari dicitur in Psalmo: Hoc mare magnum et spatiosum: illic naves pertransibunt: ibi animalia pusilla cum magnis, et draco, qui formatus est, ad illudendum ei (Psal. cii, 25, 26, 27); et alibi: Tu confregisti capita draconum in aquis, et dedisti eum in escam populis Æthiopum (Psal. lxxiii, 14). Ipse igitur est, qui a propheta mons corruptus vocatur, eo quod superbiat semper, et erigat se contra factorem suum. Qui cum jubetur ab apostolis, vel a fidelibus sanctis, de cordibus credentium exire, et in mare ire, quo semper sævit tempestas, utique sit, et transfertur ad loca salsissima et fluctuantia, semperque amara, quæ nullam habent dulcedinem Dei. De quibus montibus in persona apostolorum, seu cæterorum fidelium in psalmo legitur: Non timebimus dum turbabitur terra, et transferentur montes in cor maris (Psal. xliii, 3). Nonnulli volunt de Christo hoc dictum accipere in vertice omnium montium elevato, super quem civitas ædificata non potest latere. Quem sive montem, cum siculnea arefacta est, apostoli transtulerunt a Judæis, et miserunt eum ac collocaverunt in cor maris, id est per fidem plantaverunt, et transporterunt Christum in cordibus gentium, cum per verbum eorum de Judæis venit ad gentes. *Sit omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. Magna siquidem gratia fidei declaratur, magnum donum, magnumque sacramentum. Sed in parvo magna monstrantur, quæ non nisi magni capiunt, 876 quos fides (quæ per dilectionem operatur) magnos facit; quia non continuo perfecta sunt omnia, neque integra, vel robusta mox ut initium ceperint. Alioquin si nulla indigna gigneret vel proferret naturam, et si omnia mox virtutum perfecta darentur, profecto aboleretur pietas, studia cessarent religionis. Et ideo imploranda et excolenda est fides, charitas nutrienda. Quoniam est et modica fides, est et magna nihil hæsitans, præsertim cum ipsa Veritas, nihil petentibus et pie cupientibus, prædixit esse negandum, dicendo: Quia si duo ex vobis, vel tres, consenserint super terram de omni re, quæcumque petieritis a Patre meo, fiet vobis (Matth. xviii, 19). Idcirco meditandum omni Christiano, ut integra sit ei fides, et non qualiscunque, sed ea per quam Deus in mente totus intus inhabitat, et per quam possible sunt omnia recte petenti. Nemo Christianorum est qui fidem se non profiteatur habere, sed rarus qui talenti tantamque habeat, tam eruditam, tamque spe et charit. te plenam, ut primum bene**

roget, deinde quæ rogat spe certa jam contingat, charitate adhuc pulsans jam possideat, cum Deum totum in se habeat, quem rogat, non extra se, sed intra, ubi accedit ad eum fiducialiter devotus secundum Deum, ut percipiat ea perseverans quandoque, quæ digna Deo implorat.

Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentes principes sacerdotum et seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem? Hæc tertia die dicta sunt, quando et discipuli juxta Marcum mirati sunt de ariditate siculnea. Tunc accesserunt, non animo ut crederent, sed corpore ut tentarent. Ubi ambiguum videtur de qua potestate interrogent, cum nulla est nisi a Deo; an de potestate Cæsaris, aut præsidis, aut sacerdotum, aut certe si in potestate alicujus prophetiæ dicere vellet, cum illi tamen non in alterius potestate ista fieri, quam in Beelzebub principis demoniorum calumniabantur. Multa igitur erant quæ fecerat, et grandia ac deifica, quod Lazarum suscitavit, quod cæcos illuminavit, quod cum tantis laudibus templum introierat, quod mensas et cathedras doctorum everterat, et rursus in templo cæcos et claudos curaverat, quod siculneam verbum arefecerat. Sed cum talia tantaque sint, interrogant: Quis tibi dedit hanc potestatem? Ex quo manifestissime liquet, quia negant eum Dei Filium, dum putant 877 eum non sua virtute ista operari, sed aliena. Attamen licet dixerim dubium esse, de qua potestate interrogent, sic sonare eorum interrogatio videtur, quasi duas solas intelligerent potestates; unam quidem Dei, qui talia potest facere, aliam vero diaboli, a quo ista retorquebant facta; quod omnino non convenit ut ille hujusmodi signa faciat. Sed isti sua cæcati pravitate, non ob aliud interrogant, nisi ut ex Deo ea esse contradicant, et calumniam respondentem inferant. At Dominus non ad interrogata eorum respondit, sed pro duabus eorum interrogationibus respondens, dixit illis: Interrogabo vos et ego unum sermonem, quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in qua potestate hæc facio: Baptismus Joannis unde erat? de celo, an ex hominibus? Fecit ergo Salvator quod vulgo dicitur, quia malo arboris nodo malus clavus, vel durus cuneus inflendus est, et duo contra duo objicit, ut quidquid horum dixissent sua caperentur responso; quod ipsi non poterant Christum, si diceret non nisi in potestate Dei se facere, eo quod verum esse nemo fidelis dubitat. Alias non poterat fieri ut in potestate diaboli diceret; quod nec ipse homo peccati, qui adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut colitur, responderet quod esset verum, cum omnia signa et prodigia quibus seducat electos Dei, in eo facturus est. Quod si nec ille hoc diceret, quanto magis Dominus Salvator nequaquam aliud responderet si vellet, nisi in potestate Dei? Et ideo ad tam manifestam rationem, satis videtur talis interrogatio, nisi forte aliquis velit dicere, quod non interrogantis tantum affectu principes sacerdotum et seniores po-

puli ista quærebant, sed comminantis, vel deterrētis astu; sicut quam sæpe dicimus nostris, quando nobis non placent quæ facit aliquis. Dicimus itaque ei: Quis te jussit hoc facere? Non volentes responsum audire, sed eum deterrere, ut ille sciens, quia nemo ei jussit, recedat ab actu. Sic et isti forte interrogabant Dominum, non ut discerent, sed eum quasi hominem deterrerent, ne ulterius tē publice doceret in templo, vel quocunque in loco, neque talia ultra faceret. Sed si ita esset intelligenda ista interrogatio, ut quidam volunt, mihi videtur, nunquam sic eis respondisset; si vellent verum dicere, ut eis responsum redditurus esset. Sed magis hoc sentiendum quod supra jam dixi, quia duas generaliter potestates ex **878** traditionibus suorum tenebant; unam ex parte Dei, et alteram ex parte diaboli. In quibus, et ex quibus partibus, diversæ specialiter et plures accipiebant potestates; de quibus Apostolus loquitur, omnia a Deo creata, quæ in cœlis sunt, et quæ in terris, visibilia et invisibilia, sive sedes, sive dominationes, sive principatus, et potestates (Colos. 1, 16). In quibus ordinibus, non unam earum dixit, sed multas potestates et dominationes, seu cætera. Similiter et ex parte diaboli, multi principatus dicuntur et potestates, sicut et ipse testatur Apostolus, quod non sit nobis *colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates* (Ephes. vi, 12). Talia igitur et alia quamplura, principes sacerdotum, et seniores cognoscetes de potestatibus et sacramentorum gradibus cœlestium, sive ex traditione majorum, sive de secretis quibusdam rationabiliter aut irrationabiliter excitati, quia videbant Jesum multa signa atque prodigia facientem; æstimabant forte, non sine aliqua potestate sibi subjecta ea fieri; et ideo potestatis illius speciem, et proprietatem volebant audire a Christo. Quod si de sola doctrina interrogant, qua docebat in templo populum, quando accedunt ad eum, quis ei dederit potestatem docendi, potest superior expositio congruere. Quorum calliditatem interrogando Dominus sic refellit, ut suo vel silentio vel sententia responsionis condemnentur. Quia si respondissent baptismum Joannis esse de cœlo, ut verum dicerent, quod ipsi astuti in malitiâ pertractarunt, consequens erat responsio: Quare ergo vos non credidistis ei, et quare non estis baptizati in eo? Et si dicere voluissent, humana deceptione compositum ab Joanne, et nihil habuisse divinum, seditionem populi formidabant. Omnis enim congregata multitudo Joannis baptismum receperat, et sic eum habebant quasi prophetam. Respondit autem impiissima factio, et quasi humilitatis verbis usa, dixerunt: *Nescimus*. Quibus ipse ait: *Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio*. Sicque ex sua Christus interrogatione prudenter egit, ut et eos a se repelleret, et ne sanctum daret canibus, pandens eis divina mysteria. Nam in eo quod nescire responderunt, mentiti sunt: et consequens erat juxta responsionem eorum Dominum dicere, nec ego scio quæ quæsisistis. Sed mentiri ve-

ritas non potest. Ex quo ostendit se nosse, quia non est potestas nisi a Deo, quam proprie habebat ut Deus, sed se eis respondere nolle; et **879** ideo non dicere, quia illi quod sciebant insidiosè tacere decreverant. Unde non fortuito hæc de Joanne interrogat, neque solummodo ut eos a se repellat, sed etiam ut eos vincat falsa sentire de Joanne, quod ejus baptismus ex hominibus esset. Propter quod respondens cogitationibus eorum, ut Deus qui cuncta novit, satis ad hoc mirabilem et consequentem parabolam introducit.

Quid vobis videtur, inquit: Homo quidam habuit duos filios, et accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie operari in vineam meam. Ille autem respondens ait: Nolo. Postea autem pœnitentia motus abiit. Et accedens ad alterum, dixit similiter. At ille respondens ait: Eo, Domine; et non ivit. Quis ex duobus fecit voluntatem Patris? Dicunt: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quod publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei. Venit autem Joannes ad vos in via justitiæ, et non credidistis ei. Publicani et meretrices crediderunt ei; vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea ut crederetis ei. Totam hanc parabolam simul proposui ex integro, ut intelligant auditores quanta sit in respondendo, et in proponendo sapientia Salvatoris; qui cum, ut ipsi Judæi calumniantur, litteras non didicerit, vincit omnem eloquentiam philosophorum, et omnium eorum, quos rhetores vocant, facundiam, et in proponendo quæ suæ partis sunt, in revincendo quæ objecta sunt, in proterendo quæ adversariorum sunt, ita ut reos quos contra se proponit in causa, ipsos et judices petat. Mirabilius ergo agere videtur contra causidicos legis, et peritiam sacerdotum, quam ulla ars doceat juridica, dum sibi adversantes de suis a se objectis judicare compellit: quoniam ipsa se veritas propria defendit manu, et adversarios ut gloriose vincat, propriis alligat vinculis, et expugnat armis, ut sit judicii justa deliberatio quod a nullo mereatur absolvi, qui seipsum suo condemnant judicio. Ex quo patet quam magna sit fiducia justitiæ, ubi causa adversario ipsi committitur. Sed de re formidabili, ne veritas nuda primum adversarios deterreat æquitatis proferre judicium, utitur Magister bonus argumento rerum gestarum, et figurat in parabolis personas eorum, ut quo modo intelligunt, ac si de altero ipsi adversus se sententiam dicent sui reatus. Sic et David aliquando cum in peccatum corruisset fecisse legimus cum Nathan parabolarum retribus eum obligasset, ita ut ipse adversus **880** se judicium mortis proferret. Sed altera in eo conditio fuit, altera vero in istis; dum ille ad pœnitentiam evocatur, et isti ad malitiam magis sunt excitati. Hæc enim proprietas honorum hominum et malorum est, ut bonus deprehensus in peccato ingemiscat, quia peccavit; malus vero frendet et tabescit, non quia peccavit, sed quia deprehensus est in peccato. Homo qui habuit duos filios, Deus est, qui creavit omnes homines paterno affectu. Qui cum sit natura Domi-

nus, tamen magis vult se diligi quasi pater, quam timeri ut Dominus. Et propterea in lege non dicitur, timebis Dominum Deum tuum de toto corde tuo, sed diliges. Dilectionem enim exigere ab hominibus, non domini est, sed patris. Qui habuit duos filios, unum quidem gentium populum, alterum Judæorum. Quorum prior filius gentium erat populus, qui ex tempore Noe esse cœpit, minor vero, populus Judæorum, qui ex tempore Abraham per circumcisionem segregati sunt a gentibus, ut essent duo filii Dei, unus in præputio, et alter in circumcisione. Sed primo dixit, cum ei naturalem legem in mente instituit, *Fili, vade operari in vineam meam hodie*, id est in omni tempore hujus sæculi, sicut jam et in alia parabola vineæ monstratum est. Nequaquam in facie ut homo, his omnibus locutus est, sed in cordibus ut Deus, neque in auribus exterius, sed intus in intellectu mentis. *At ille dixit, Nolo.* Quomodo dixit, Nolo, nisi in cogitatu et voluntate? Quoniam a natura est homini cognoscere quid sit inter bonum et malum. Quod bonum cum relinquit homo, et sequitur malum, in mente et cogitatione atque studiis suis, contra Deum, qui naturalem legem instituit, respondere videtur: *Nolo.* Sicut in psalmo, *Dixit injustus ut delinquat in semetipso (Psal. xxxv, 2).* Unde gentes a principio relinquentes Deum, et omnia virtutum opera, noluerunt excolere fidem Christi, neque quæ ad culturam pertinent virtutum et salutem animarum. Tunc pater familias videns abolitam in cordibus eorum legem naturæ, dixit minori filio similiter, quando circumcisionem ei dedit, et legem per Moysen. Qui dixerunt Moysæ interrogante et Jesu Nave, *Omnia quæcunque præcepit nobis Dominus, faciemus (Psal. xvii, 46).* Sed postea aversi mentiti sunt sicut dicit propheta ex persona Domini, *Filii alieni mentiti sunt mihi: Filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis. 881 Et interrogavit eos quis eorum fecit voluntatem patris: at illi responderunt, Primus.* Ecce quomodo introducti sunt, ut supra jam diximus, parabolice et attracti, ut adversus se (veritati consentientes) sententiam protulerint dicentes, priorem filium fecisse voluntatem patris, et non eum qui in alia parabola dicit patri, *Ego mandatum tuum nunquam præterivi.* Quorum judicium, quia ipsi se obligaverant, abundanter confirmat, dicens: *Amen dico vobis, quod publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei.* Ac si diceret: Non solum populus gentium melior est vobis Judæis, sicut judicastis, verum et ipsi publicani et meretrices, qui sunt inter vos, quorum pessimam non ignoratis vitam. In quibus duabus personis omnium peccatorum genera comprehendit. In publicanis scilicet omnium virorum, qui per avaritiam et lucra diversa peccare probantur; per meretrices vero, omnium mulierum peccantium. Quoniam sicut in viris avaritia maxime abundat et lucra pecuniarum; ita in mulieribus fornicatio. Interea exponit causam continuo propter quam publicani et meretrices præcedant eos. *Venit ad vos, inquit, Joannes in via justitiæ, et non credidistis ei; publi-*

cani autem et meretrices crediderunt ei. Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis ut crederetis ei. Considera quantum exaggerat officium et personam Joannis cum ait, *Quia venit ad eos in via justitiæ.* Quod si tantum prædicasset baptismum pœnitentiæ, ipsi quasi sacerdotes prudentes, et quasi judices non personarum, sed rerum, debueratis ei credere; etsi non quasi justo, tamen quasi justa et vera docenti. Quanto magis nunc, quia venit ad vos in via justitiæ. Et tam manifesta fuit ejus conversatio, et tam venerabilis et angelica vita, ut etiam publicanorum et meretricum corda concuteret, et concussa pavore flecteret ad pœnitentiam, et vestra quæ dicebat nec potuerunt contingere corda. Idcirco publicani et meretrices jure præcedent vos in regnum Dei. Considerate, quæso, quomodo conversatio sancta prædicatoris prædicationi suæ tantam præstat virtutem, ut aliquando etiam indomabilia sibi edomet corda. Et notandum, quia concludens Dominus parabolam suam, consequens erat ut diceret, *Amen dico vobis, quia gentes præcedent vos in regnum Dei.* Nunc autem dicit, quia publicani et meretrices præcedent vos. Ubi forte vulgi populi ostendit conditionem, **882** vel peccatorum magis quam gentium statum. Ut videant, quod etiam vulgus populus, et laicalis, eo in tempore, melior esset illis, nisi et ipsi, qui de gentibus venerunt, publicani et meretrices jure intelligantur, et si ista minus idonea videtur traditio, sufficit quod supra diximus, quod exaggerationis causa publicanos et meretrices introduxit eos præcedere in regnum Dei. Et ad eum autem filium qui dixit, *Vado, Domine, et non abiit, hoc infert, Venit ad vos Joannes in via justitiæ, et non credidistis ei.* Iterum autem ad primum, quia publicani et meretrices crediderunt ei, et ideo pœnitentiam egerunt. Hanc itaque parabolam Hilarius doctor egregius longe aliter exposuit, forte falsitate codicum introductus. Quia in nonnullis codicibus, quando interrogavit quis ex duobus filiis fecerit voluntatem patris, illos respondisse non primum, sed novissimum, invenitur. Sciendum tamen, quod in pluribus et veterioribus exemplaribus non novissimum habet, sed primum. Necnon et in Græco, non ἔσχατος, quod est novissimus, sed πρῶτος, quod est primus, habet. Sicque juxta consequentiam parabolæ et circumstantiam lectionis, melius esse puto: ut quia supra aridi sunt præmonstrati in ficu, dignum erat ut ipsi proprio suo se judicio condemnarent, sicut et sequenti parabola satis aperte faciunt. Nam etsi novissimum voluerit quis legere, manifesta erit interpretatio, ut intelligamus Judæos veritatem noluisse dicere, sed tergiversari; et noluisse respondere de se quod sentiebant, sicut et de baptismo Joannis, licet sentirent eum esse de cœlo, dicere noluerunt. Sequitur:

Aliam paravocam audite: Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, etc. Prolixitas quidem libri posebat jam finem: sed has duas dividere parabolæ ratio non sinit, quæ simul principibus et Scribis in

responsionem sunt prolatae. Quibus duabus in templo A parabolis, sic duritiam cordis eorum miro modo fortiter percudit, ac si duobus malleis mens feriretur. Quapropter duritiam cordis eorum, ut proficerent mollire nequiverunt; tamen sic introducuntur duricordes in utraque parabola, ut ipsi se suo condemnent iudicio. Ac per hoc licet diversas habeant figuras, una tamen est intentio introducentis. Unde etsi alia dicitur parabola, una est manus ferientis, ut sint inexcusabiles. Vult enim clementissimus Dominus, ut aliquando sentirent dolorem vulnere suorum, et **883** ideo quasi pius medicus rursus aliud ei apponit vulnus asperae concisionis. Expendit enim quasi omnem artis suae peritiam Salvator in eis, ne videatur culpa, sed ut ostendatur in eis fuisse morbus insanabilis: quia tunc laudabilis est medicus, etsi non curat interdum, cum expleverit omnem peritiam artis suae et diligentiam adhibuerit curandi. *Homo erat, inquit, paterfamilias.* Hominis siquidem nomine, ut in parabolis solet fieri, Deus pater accipitur, et non natura. Etsi aliqua in similitudine ob nostram exiguitatem Deus pater homo dicitur, non in veritate accipiendum, ut aliquid ei digne compareretur, vel ipse similis alicui esse dicatur. Sed ideo homo paterfamilias, cum sit invisibilis et incorporeus, dicitur; quia caelum et terra et omnia quaecunque sunt creata, quasi una est domus; in qua nimirum domo angelorum et hominum, quia natura dominus est, regit et gubernat eos, cum omni benevolentia patris affectu. Qui ideo se patrem naluit dici, ut omnes bonitatem ejus considerantes non inviti serviant ei, ut mali servi, sed in voluntate libera, quasi boni filii amatissimo genitori. *Qui plantavit vineam.* Quoniam diversae parabolae sunt vineam nominantes, tam in Evangelio quam in prophetis, quaerendum utrum secundum diversas res vinea intelligenda sit, an secundum unam eandemque rem: praesertim cum in fine hujus parabolae, dicat principibus sacerdotum et Scribis: *Amen dico vobis quia tolletur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus suos.* Quid putas regnum Dei dicatur, quod tollitur a pessimis doctoribus, nisi ipsa vinea, quae locatur aliis agricolis, pessimis perditis. Fortassis ergo ipsa est vinea quae colebatur, quod et regnum Dei, quod tollitur a prioribus colonis, et datur genti alteri, aut aliud aestimare debemus esse regnum Dei, et aliud vineam. Nam vineam quid intelligere debeamus esse, ostendit nobis Isaïas propheta manifestius: *Cantabo, inquit (Isa. v, 1, 2), dilecto meo canticum dilectae meae vineae: vinea facta est dilecto in cornu in loco uberi. Et sepe circumdedit eam et fodit, et plantavi vineam Sorech. Et ut eandem vineam istam esse insinuet ex Evangelio, Et edificavit, inquit, turrin in medio ejus, et torcular fodit in ea. Et post pauca, Vineam enim, inquit, Domini sabaoth, domus Israel est, et homo Juda novellum germen.* In qua nimirum parabola, seu cantico, quaedam similia habentur, quae et in hoc loco, quaedam **884** autem dissimilia. Quapropter videamus

dissimilia, ut ex dissimilibus discamus differentias dissimilium. Simile est ergo quod ait, quia plantavit vineam, et sepe circumdedit eam, seu maceria, et fodit in ea torcular, et edificavit turrin. Dissimile vero, quod in Isaïa ipsam vineam accusat plantator vineae cum ait: *Expectavi ut faceret uvas, et fecit spinas.* Porro in Evangelio non vinea accusatur, quasi quae non fecerit fructum in tempore suo, sed coloni, qui susceperunt, et patrisfamilias servos diversis contumeliis affecerunt, novissime et ipsius patrisfamilias filium occiderunt. At vero rursus in Isaïa ipsi vineae comminatur, dicens: *Auferam sepe ejus, et erit in rapinam, et destruiam maceriam ejus, et erit in conculcationem (Isa. v, 5), etc.* Sed et nubibus se promittit mandaturum, ne super vineam illam pluant imbrem, quae fuit juxta eandem prophetiam domus Israel, quia nullum fructum fecerunt. In hac vero parabola vineae, non aliquid vineam invenimus patientem, sed magis consecutam, ut fructus possit ferre ampliores, Dei providentiam. Unde et aufertur ab impiis colonis, et datur genti meliori. Coloni autem pravi et pessimi omnem excipiunt iram, et ipsi contra se sententiam inferunt suae damnationis, cum dicunt interrogati, *Malos male perdet, etc.* De eadem namque vinea Jeremias dicit ad populum, *Ego te plantavi vineam, fructiferam, vel electam, omne semen verum, quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienae? (Jer. 11, 25.)* Videtis quoniam in prophetis populus Judaicus vinea appellatur, et in eisdem comminatio patrisfamilias contra vineam fit. At vero in Evangelio vinea omnino non culpatur, sed coloni. Et ideo quidam eximii doctores, vineam hoc loco non ad populum, sed ad doctrinam legis, vel ad justitiam quae ex lege est, transtulerunt; eo quod cultus et providentia Dei in eisdem Scripturis sacris insita est. Unde et Dominus, *Tolletur a vobis, inquit, regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus.* Manifeste per mysterium regnum Dei voluit vineam intelligi, id est legem et prophetas, et omnes divinas Scripturas, quas tradidit Dominus vineae. Primum quidem colonis, populo illi priori, quia primum eis credita sunt eloquia Dei: deinde illis abjectis, secundo tradidit ea gentibus, fructam Scripturarum facientibus. A qua sane vinea, jam ultra nec sepius aufertur, nec maceria destruitur, neque ultra in rapinam et conculcationem **885** Scripturarum venire creditur. Sicque deinceps ex eisdem Scripturis et torcularia transtulerunt, et turris in contemplatione, et repulsione hostium, ab eis satis decenter erigitur. Sed nos, quia et in alia parabola vineae, ipsos cultores vineae, et operarios qui missi sunt per diversa horarum spatia, ad operandum in ea, ipsam vineam esse diximus, eo quod palmites essent vitis verae; et quot sanctos ab initio saeculi usque in finem, in ea Christus conduxit, quasi tot palmites in se propagavit, ex quibus haec vinea tota fructificat et crescit. Licet circò hanc, quam locavit agricolis, non aliam nos intelligere oportet, quam ipsam eandemque, in

qua supra condixit operarios, hora prima, et tertia, A et usque ad flumen propagine ejus (*Ibid.* v. 11, 12). et sexta, nonaque. Et peregre profectus est, non In qua nimirum vinea; aliæ fuerunt vitæ quæ con- loci mutatione, sed pro libertate arbitrii dicit, ut versæ sunt in amaritudinem, juxta Jeremiam, vitis alienæ, aliæ quæ placabilem Deo fructum tulerunt. Ex quibus utrisque partibus ipse testatur propheta David, quod alia pars ejus male perdenda esset, alia vero in melius perficienda, et super filium hominis, ac super montem collocanda. Unde ex una earum parte prophetans ac gemens dicit: *Ut quid defluxisti maceriam ejus, vel sepen, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?* (*Ibid.*, 13) Quam sane vineam, quia poenitere noluit, exterminavit aper de silva, et serus depastus est eam (*Ibid.*, 14), id est exercitus Romanorum sub Tito et Vespasiano, qui missi sunt ad perdendos malos et pessimos vineæ colonos; qui non solum vineam sibi commissam excolere, ut fructum ferret Dei, noluerunt, verum etiam seipsos de propagine veræ vitis absceiderunt, insuper et eos qui fructum in vite per fidem manentes ferre curabant, perimere semper gestiebant. De qua profecto vinea, quæ permansit in vite, orat præfatus Propheta dicens: *Deus virtutum, convertere, respice de cælo et vide, et visita vineam* 887 *istam et perfice eam, quam plantavit dextera tua, et super filium hominis, inquit, quem confirmasti tibi* (*Ibid.*, 15). Quia in eo et ipsi plantati erant, et confirmati fide, ideo permanserunt in radice suæ pinguedinis. Cæteri vero rami, vel palmites vineæ, quia contracti sunt, aruerunt. Isti autem dextera Dei introducti sunt, sicut Maria canit soror Aaron in Cantico, in monte hæreditatis Dei, et plantati in habitaculo firmissimo Dei, quod operatus est Deus, et non homo, et in sanctuario quod firmaverunt manus ejus. Quæ bene vinea, perditis et ejectis malis colonis, locata est et commissa apostolis, vel apostolicis viris. Ad quam omnis natio gentium, et in qua auctore Deo inserta est, et propagata de vite quæ Christus est, in qua Pater est agricola, et dilatatur quotidie per universum orbem. Nam regnum cælorum sæpe præsens Ecclesia dicitur. Dicitur autem et Christus, qui in ea caput est, frequenter regnum cælorum. Unde cum illi pessimi coloni indignos se judicaverunt æternæ vitæ, nolentes Christum recipere, auferitur ab eis Christus, auferitur et Ecclesia, auferuntur et omnia sacramenta salutis, et datur his qui credunt in Christo, tam Judæis quam et ex gentibus, ut reddant singuli fructum fidei temporibus suis. Ac per hoc non est necesse regnum Dei solas Scripturas divinas intelligere, sicut nonnulli volunt, ut ab eis liceat de ipsa vinea latius dogmatizare, et nonnulla introducere sui erroris. Porro vineam quam prophetæ degenerasse plangunt, quia non permanserat in vera vite, ideo in hoc loco Christus malos colonos vocat, et transformat parabolam suam ad ipsos, ut ipsi non vinea sed agricolæ dicantur, quatenus de se manifeste principes sacerdotum et scribæ dictum intelligant, seque proprio condemnent judicio, et alienos ab hac vinea se recognoscant; ut seniores populi qui interrogaverunt Dominum *In qua*

potestate hæc facis, et quis tibi dedit hanc potestatem, A et volebant in verbo capere sapientiam ejus, superare verbis, et ipsi se suis alligent vinculis, ne ultra ei loqui audeant. Alias autem, quia sacras Scripturas dicunt pravi dogmatizatores, ipsam viam esse, vel regnum Dei quod aufertur a Judæis. Quomodo aufertur ab eis quod habent, nisi cum Christus, qui in eis prædicatur, aufertur, imo ne credatur repellitur; omnis intelligentia Scripturarum evacuatur et tollitur ab eis. Et cum igitur per apostolos **888** transfertur in gentibus, quibus Ecclesia commissa est, radicatur in cordibus eorum, et plantatur Christus vitis vera, ut omnes ex eo propagentur, et crescat in toto terrarum orbe vinea una, quam bonis et melioribus Christus commisit agricolis, qui reddant ei fructum multiplicem temporibus suis. Quibus ita dictis contra eos qui dicunt ex vinea neminem posse perire; et aiunt non solum in hac parabola nullam culpam vitem, verum etiam salva melioribus committitur colonis.

Tandem redeamus ad ordinem ipsius parabolæ, quoniam quidquid ædificatum dicitur in ea totum augustius hodie cernitur in Ecclesia. *Et sepe circumdedit eam,* inquit, id est muro Jerusalem, vel melius angelorum custodia. Angelos enim illis præfuisse ad custodiam nemo qui dubitet, cum in multis locis Scripturarum sit ostensum. Unde, ut ipse Josephus narrat, cum jam destruenda esset misera civitas, et populus obsessus, vocibus in ea clamasse, Transeamus ex his sedibus. *Et fodit in ea torcular,* altare scilicet in quo omnia eorum eliquabantur vota. Vel etiam hoc propter illa torcularia dicit, quæ in titulis trium psalmodum prænotantur; eo quod in his mysteria Dominicæ passionis et Ecclesiæ sacramenta præmonstrantur. Non enim fuit populus Judæorum sine pressura tentationum, neque ex toto Synagoga eorum sine fervore Spiritus sancti. Quæ torcularia cum in Ecclesia sint translata, repleverunt musto Spiritus sancti corda credentium; cujus fervore cum essent potati, ebrii dicebantur et pleni musto. Inde igitur est quod propheta et sancti omnes sancto ferventes Spiritu afficiebantur ardore charitatis, de quorum passionibus et pressuris bene dictum est, quod *vino torcularia redundabunt* (Prov. iii, 10). Alioquin sancti omnes, nisi isto ebrii essent musto, nunquam talia tantaque ferrent sponte, quæ pertulerunt, quos Spiritus sanctus mundabat. Et bene dictum est, quia *fodit in ea torcular,* eo quod interior ubertas fructus gratiæ, nisi haberet latius in charitate corda defossa, non esset quod flueret tanta vini exuberantia. Ad hoc quippe defossum est torcular, ut ex pressura tribulationis ebrietas amoris et mustum æternæ dulcedinis copiosius ac latius fluat. *Et edificavit turrin.* Haud dubium quin templum, de quo dicitur per Michæam. *Et tu turris gregis nebulosa filia Sion ad te veniat potestas prima* (Mich. iv, 8). Sed forte melius **889** verticem legis, et intelligentiam de Chri-

sto esse dicimus, quoniam omnis speculatio legis, et fortitudo contra hostes in ea est; unde bene ad eum oramus: *Esto nobis, Domine, turris fortitudinis, a facie inimici* (Psal. lx, 4), quoniam de ipso, et in ipso, est omnis contemplatio nostra, ne capiamur ab hostibus, et ipse omnis fortitudo et refugium, et protectio nostra. Quem quia Judæi rejecerunt, capti sunt ab hostibus, et subversa sunt eorum torcularia, sepes quoque ab eis ablata. Quam sane sepe vineæ extrinsecus circumpositam, ipsas Scripturas juxta litteram esse quidam dixerunt, eo quod quasi murus aut sepius claudant a foris quæ intus sunt, ne videantur fructus vineæ, qui sunt in abscondito. Porro severitas legis, et grave jugum, torcular ab eis accipitur. De quo jugo vel pressura Apostolus dicit, quod nec nos potuimus portare, nec patres nostri. Turrim vero, ut dixi, ædificatam in ea, ascensum Scripturarum habentem, eminentiam et altitudinem intelligentiæ, super vineam ipsam, et super sepe, et super torcularia, quod est verbum de ipso Deo, et de dispensatione Christi, et templum divini sensus, quod construitur in eo; quia quicumque in Christi protectione subsistit, nunquam facile vulneratur, nunquam ab hoste incaute decipitur. Sed miseri sacerdotes et Scribæ, qui nec ex torcularibus prophetarum, in quibus gratia sancti Spiritus fluebat, mustum hauserunt defecata vindemiæ, neque ascenderunt altitudinem legis et prophetarum; ex qua velut speculatores Christum venturum prospicerent, et specularentur quæ ventura prænuntiabantur in eis.

Cum autem appropinquasset tempus fructuum, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. Agricola autem apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. Dederat enim eis præcepta operis, et instituerat culturam vineæ, ut fructum perceptum in se exhiberent. Ipsi vero nullum exhibentes fructum vineæ servos Domini sui peremerunt, et ideo bene *tempus fructuum* posuit, et non proventum. Nullus enim fructus justitiæ in eis exstitit, nullus in Christo, qui est vitis vera, profectus fidei. De qua profecto vinea ipse ait, Expectavi ut faceret uvas, fecit autem spinas. Itaque non lætitiæ vino, non spiritali musto torcularia **890** eorum redundarunt, sed cruentum prophetarum sanguinem fuderunt. Et notandum quod patrisfamilias est solius, cognoscere vere tempus fructuum, quando uniuscujusque hominis appropinquare debeat, vel quando adhuc longius est tempus. Quod satis considerare oportet per singulas ætates, non solum temporum, verum etiam et hominis. Unde considerare oportet ex quo vocatus est unusquisque, et discutiendum est tempus fidei nostræ, ut possit videre quilibet nostrum, quantum vel qualem ferat fructum secundum tempus ætatis suæ, et incrementa fidei; ne forte cum debeat aliquis esse magister, secundum maturitatis tempus, iterum opus habeat doceri, qualia sint elementa principii eloquiorum Dei; et cum oportuerit iam quasi *110*

præcoqua maturescere mustumque proferre, et jucunditatem sancti Spiritus exhibere, tum primum turgescat in gemmam. Inde igitur est quod cum deberent quidam, quantum ad tempus dispensationis Dei, et secundum vocationem suam, jam fructus afferre ubertatis, ut omnino non habeant; aut cum deberent habere perfectos, habeant extra tempus florentes, et non in tempore suo acervos. Sed paterfamilias novit pro certo quando debeat esse tempus vindemiæ, et quando exigendus est fructus singulorum. Et ideo ait de illis: *Cum appropinquasset tempus fructuum*; quia longe diu erat, quando per Moysen legem acceperant, multisque Dei beneficiis eruditi, jam tempus erat ut fructum fidei de Christo et de Deo Patre saltem in tempore prophetarum redderent, quam et ipsi abundantius atque perfectius annuntiabant. Sed illi infidelitatis jugo depressi, alium ceciderunt, sicut Michæam, quando percussit eum Sedecias filius Chanaan in maxillam pseudo-prophetæ, et jussit ne prophetaret; alium occiderunt, sicut Zachariam, inter templum et altare; alium lapidaverunt, sicut Nabuthan, cujus etsi nullum accepimus propheticum verbum, accepimus tamen in eum propheticum factum; quia multos pro hac vinea futuros martyres proprio sanguine prophetavit. Sed et Jeremiam multis excruciarunt tormentis, quem demum in lacu miserunt. Isaiam quoque facilius per medium secarunt, a vertice capitis usque ad ima, quam ejus fidem, ejusque constantiam dirumperent. Eo **891** igitur factum est, quia tempus fructuum instabat, ut complures alios servos ad accipiendos fructus destinasset, ut acciperent fructus uniuscujusque vitis. Nemo igitur est, qui ambigat, servos prophetas dici, qui ad eos quam sæpe missi sunt. Sed forte dicit aliquis, quod prophetæ non ad accipiendos fructus missi sunt, quinimo ut operarentur ipsi, et excolerent vineam, operarii potius sunt dicendi. Videamus ergo si possumus dicere, quia spiritalis fructus et divinas oblationes Deo Patri ac Filio, jam tempus erat, in lege edocti Judæi, ut persolverent in fide, maxime levitæ et sacerdotes, atque principes populi, qui coluerant vineam, et dominabantur eorum. Ad quos transmissi sunt prophetæ, ut acciperent perfectam intelligentiam eorum, de Patre et Filio, etiam et de Spiritu sancto; necnon et omnia rectæ fidei opera, quæ in lege, tam significantæ quam agendæ vitæ, tradita sunt, et offerrent ea, quasi sacerdotes, Deo. Et quia jam tempus vindemiæ permaturum erat, ut ab ipsis acciperent ubertatem spiritalium rerum fructus, et plenam notitiam Deitatis; missi sunt ita ut et ipsi operarii essent vineæ perfectissimi, et fructum ferrent uberimum, ac si palmites veræ vitis. Deinde preceptis paucioribus, paterfamilias misit plures prioribus ad eosdem vineæ colonos, et fecerunt eis similiter. Plena est Scripturarum series Veteris Testamenti, quod innumeros occiderunt prophetas. Sed et Paulus eorum describit agones, quod per fidem vicerunt re-

gna, et cætera quæ in eo leguntur. Ergo quod paterfamilias rursus ad eos mittuntur, nimia bonitas est, et infatigabilis patientia. Qui cum post tanta beneficia, sine exactione Dei, et prophetarum admonitione, deberant Domino justitiæ suæ, et fidei de Christo, tributa ac bonorum operum persolvere debita, reddiderunt mala pro bonis. Nec tamen sic credentibus illis, cum debuisset magis pro contumeliis servorum quæ intulerant, irasci, mittit adhuc plures; minores scilicet prophetas, simul cum majoribus, quos pene uno in tempore aggregavit pariter cum sacerdotibus et levitis. Quibus interfectis, ita ut Hierusalem, teste propheta, repletur sanguine, propter bonitatem et nimiam patientiam suam, ut vel sic eos vinceret per clementiam, misit eis filium suum. Et hunc non quasi ad obnoxios, **892** sententiam pœnæ bajulantem, sed misericordiam veniæ post tot scelera, post omnia damna fructus, post insolentiam pravitatis, adhuc eis locum penitentiae servans. Et dicit ita: *Forsitan verebuntur Filium meum*. Vult ergo eos magis confundi, ac revereri, quam punire. Alioquin pro tantis injuriis ultio culpæ inferenda jam erat. Sed benignissimo Deo sufficit sola vindicta pudoris ad veniam, et sola perfecta conversio ad indulgentiam. Nam omnis injuria servis illata ad Domini respicit contumeliam. Tamen mittit Filium suum, non adoptivum; non aliunde quam ex se genitum, sed proprium, qui possidet quæ Patris sunt a natura, dicens: *Forsitan verebuntur Filium meum*. Hoc quippe dubitantis proverbium, non de ignorantia venit, neque ex ulla dubietate præscientiæ Dei. Quid enim nesciat paterfamilias, præsertim cum hoc loco Deus Pater intelligatur? Sed ideo ambigere dicitur, ut libera eis voluntas reservetur, et gratia offeratur. Unde arguendi sunt hæretici, qui dicunt Filium ignorare, eo quod ait diem novissimam neminem scire nisi Patrem. Dicit enim quod diem illam nemo novit nisi solus Pater, et cui ipse voluerit eam revelare, et tamen in nullo Filio minor Patre prædicatur, neque in potestate, neque in scientia, neque in ulla alia re. Idcirco sicut ibi ad aliquid se nescire dicit Filius; ita et hic ad aliquid Pater dubitare creditur. Propter quod et sententiam temperat, non ut ignoret quod futurum erat, sed ut introducat modum loquendi, sicque eos suo capiat iudicio quibus loquitur, et præstet, ac si humano eloquio, locum convertendi. At vero hæretici quidquid hoc loco pro parte responderint, totum responsum intelligant et pro Filio, qui se dicit ignorare consummationis diem. Nisi forte alio sensu hæc quæstio ista solvatur, ut alii sint ex Judæis qui reveriti sint Filium Dei, et alii coloni illi, qui dixerunt: *Hic est hæres, venite, occidamus eum*. Et tamen quasi de omnibus dicit Judæis, quod occisuri sint eum, cum non omnes Judæi occiderint Christum, sed tantum qui secundum carnem fuerunt servi Judæi; ita et hic totum pro Patre forte ponitur, *reverebuntur Filium meum*, quasi omnes eum sint reverituri

cum non omnes eum receperunt, sed pauci qui **A** pulo Dei, quando sententiam mortis contra eum tulerunt. Sed bene ejectus est extra illam vineam, quæ fecit spinas; et ibi occisus, ut suscipientibus se gentibus, aliis vinea locaretur agricolis.

Cum ergo, inquit, dominus venerit vineæ, quid faciet agricolis illis? Interrogat eos Dominus, non quod ignoret quid responderi sint, sed ut ipsi propria responsione damnentur. Verum ipsi eum occiderint, inter cætera testantur; *Hic est hæres*, inquit, *venite occidamus eum, et habebimus hereditatem ejus*. Hoc quippe etsi non voce, corde tamen dixerunt. Maxime tunc quando intravit in templum, et omnes veudentes animalia diversi generis, quæ ad sacrificium veniebantur; foras eiecit. In quibus sacerdotes avari lucri gratia inflammabantur. Tunc præcipue, quantum videtur, firmaverunt eum occidere, forte dicentes intra se: Si populus aut nos istum habuerimus in Deum, necesse est ut dimittatur omnis consuetudo hostiarum, quam ad præsens jam conatur destruere, et cessabit ista religio quæ ad nostrum pertinet lucrum, et humiliabitur ab isto gloria nostra; sed et culus peribit templi, qui ad gloriam servatur Dei, et populus iste qui offerunt ea jam non erit in nostra subjectione, neque templum et hostiæ nostra possessio, sed hujus erit hæreditas universa. Unde occidamus ipsum, et omnia quæ ipse sua dicit esse, et Patris, erit nostra hæreditas, ut sicut hodie, ita et semper ad nostrum omnia pertineant lucrum et ad nostram pertineant gloria. Hoc quippe est dicere, nostra erit hæreditas. Sed ipsi a sapientia Dei sapienter conclusi, longe aliter de se responderunt interrogati, **895** *sua jam conscientia prædamnati*. Aiunt enim illi: *Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis*. Porro quod dixit aiunt illi, non pluralis est nominativus, ut ad illos referatur, sed singularis est dativus quod ex Græco aut manifestius intelligitur; nequaquam illorum est quod verum responderunt, sed Dei nutu factum est, ut ipsa Veritas violentiam eis inferret ne possint eam celare. Sicut nec Caiphas sacerdos qui non ex se dixit verum, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit (Joan. xi. 51): ita et isti, non sua sponte prophetaverunt contra se, sed Dei nutu, ut dixeram, quod tollenda ab eis essent omnia eloquia Dei, quæ de Christo erant, et in Gentibus Christus et omnis religio, et cultura servitutis Dei, illis abjectis transferenda: ut singulæ Gentes singulique homines faciant fructum boni operis in tempore suo. Interea quia longè aliter Lucas narrat, evidens quæstio generatur, quod sacerdotes hoc non dixerint, *Malos male perdet*, sed Dominus, et hoc cum dixisset, dicunt illi, Absit. Intellexerunt enim secundum Lucam quod contra eos diceret, idcirco mox contradicunt sententiæ Christi, et aiunt, Absit. Quæ nimirum quæstio duobus modis solvitur, ut uterque evangelista verum dicat, et singuli sensus eorum unam expleant controversiam sacerdotum. Una siquidem earum intelligentia perfacilis est, si respicias ad eos in plebe qui dicebant, *Quia bonus es, et*

ad eos qui dicebant, *Non, sed seducit turbas* (Joan. vi, 12). Quia in eisdem turbis duæ partes erant, una quæ savebat Christo, quibuslibet ex causis, alia quæ contradicebat. Et ideo hoc loco fuerunt, qui responderent interroganti, *Malos male perdet*; et si non alii forte illi qui clamaverant, *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Iterum fuerant quidam, qui verbis Domini contradicentes, responderunt illud quod Lucas ait, Absit. Porro alio modo, quod nuda Dei, quamvis nollent, ut dixi, in prophetia dixerunt, *Malos male perdet, corde vero contra dixerunt, Absit*. Unde unus evangelistarum dixit illud quod in corde gesserunt. Sicut dicitur in Psalmis, *Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant* (Psal. LXXI, 5). Habet enim omnis homo scientiam boni et mali; et ideo isti, quidquid horum dixerunt, aliud contra dixerunt, unde et cogitationibus eorum secundum impietatem suam interrogatio erat. Quia etsi verbis dixerunt, absit, conscientia confessi sunt, quia, *Malos male perdet*. Frequenter **896** autem Scriptura cogitationes cordis sic exponit quasi dicta sermonis. Unde Job, Dicit impius Deo, discede a me, vias tuas nosse nolo. Et alibi Propheta, *Dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob* (Psal. xciii, 7). Sic et in aliis quamplurimis locis. Alioquin videtur esse contrarium, quia intellexerant contra se dictas esse parabolæ; ita ut vellent eum mox tenere, ut corde et ore consentirent quæ dicebantur. Unde illis non acquiescentibus, aliud adhuc introducit Scripturæ testimonium dicens, *Nunquam legis, ac si diceret: Quod si parabolam meam non intelligitis, aut non vultis eam recipere, vel istam Scripturam, quæ in prophetia vobis data est revolvite, cui contradicere non potestis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*. Nam si illi supra acquievisset, ut dicerent dignos se esse pena, non videtur fuisse necesse istud proferre. Nunc autem eos quos dixerat agricolas ædificatores domus vocat; et bene, quia ipsa vinea, teste Propheta, domus Israel erat. Ac si diceret eis, Quia vos ædificatores estis domus quare non cogitatis in turis ædificii angulo ponendus ille lapis sit, de quo Propheta dicit: Nam vos ædificatores domus, reprobatos inventi estis hujus lapidis. Nunquid in vestra ponendus est structura, qui reprobatur a vobis? Non utique, sed in alio ædificio, et in angulo duorum populorum, ut una sit domus, sicut et a vobis translata una est vinea, unaque Ecclesia. Quod si aliud ædificium futurum est, vestra ædificatio contemptibilis est. Quæ nimirum constructio versus, juxta litteram videtur solœcisimûs esse, sicut illud, urbem quam statuo vestra est, pro eo quod debuit dicere urbs. Sed hoc genus est locutionis in Scripturis divinis, eo quod oportuit dicere, Lapis quem reprobaverunt, ipse factus est in caput anguli, ut duas in se conjungat parietes. Quia illi, si essent ædificatores probabiles, nunquam hujusmodi lapidem reprobaissent. De quo sane lapide Isaias dixerat: *Ecce pono in Sion lapidem in fundamentum, lapidem electum, pretiosum, angularem, et qui credide-*

rit in eum non confundetur (Isa. xxviii, 16). Ipse namque est lapis adjutorii, lapis quem erexit Jacob in signum, et perfudit oleo; quoniam perunctus est oleo Spiritus sancti præ participibus suis. De quo lapide Petrus quoque loquitur confidenter ad Judæos: *Iste lapis qui reprobatus est a vobis ædificantibus, 897* qui factus est in caput anguli. Quoniam et angularis est lapis iste, et fundamentum Ecclesiæ. *A Domino, inquit, factum est istud, et est mirabile in oculis nostris* (Psal. cxvii, 22). Hæc vox est sanctorum confessio; quod ab homine, neque humana virtute factum est, sed potentia Dei et virtute Patris, et ideo est mirabile non in conspectu infidelium, sed in oculis omnium eorum qui credentes illuminati sunt per fidem. Quod mirabile præ omnibus miraculis mirabilis est, ut Deus homo fieret, et ipse lapis crescendo juxta prophetam, omnem terram impleret; qui coelestia simul et terrena jungeret, duasque leges in se uno colligeret. Et ideo valde mirabile est in oculis sanctorum; quorum vox ista est, quia caput est celestis ædificii, et fundamentum domui donatum a Deo Patre. *Ideo, inquit, auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus*; de quo jam supra satis diximus, nisi quod diligentius perscrutandum est quod *ait, dabitur* aliis agricolis qui reddunt ei fructum temporibus suis. Quia nemini datur regnum Dei, id est mysterii verbi Dei, nisi facientibus fructum in eo, et ex eo: Quod si ita est, nemini datur qui peccat. Hinc forte dicturus est aliquis: Si nemini datur regnum Dei, nisi facienti fructus ejus, quomodo illi populo datum est, a quo ablatum est, quia fructum ejus non fecit. Sed considerandum quia supra illi populo non est dictum, dedit eam colonis, sed, Locavit, vel sicut melius in Græco habetur, Tradidit eam agricolis. Hic autem auferitur, ait, et dabitur aliis agricolis. Quod si supra ita dixisset, dedit, quæstio nonnulla locavit, vel tradidit, indissolubilis esset quæstio. Nunc autem dabitur dixit, quia quod datur gratis intelligitur datum, quod vero locatur vel traditur, non omnino gratis datur, neque quasi electis vel fidelibus traditur vel locavit, sicut quibus gratis dedit cum judicio electionis, et non ex merito suæ virtutis, ut sint justitiæ Dei subjecti; et non suis operibus ex lege justificati. Quia talis justitia habet meritum, sed non ex Deo. Sequitur

Et qui cecidit super lapidem istum, confringetur, super quem vero ceciderit, conteret eum: De seipso dicit, quia se vult intelligi positum in fundamentum totius Ecclesiæ. Quod aliud est offendere Christum per mala opera, et aliud negare Christum, et a se repellere. Unde qui peccator est, **898** et tamen in illo credit, cadit quidem, sed super lapidem, et ideo confringitur ad poenitentiam, sed non omnino conteritur penitus ad interitum, quia servatur alius contritione cordis, ad indulgentiam salutis. Super quem vero ille ceciderit, hoc est, quem lapis ipse repulsus a corde oppresserit, id est qui Christum negaverit, sic conteret eum ut nec testa quidem re-

maneat, qua hauriatur pusillum aquæ, vel in qua portetur igniculus de incendio. Quidam tamen volunt, eos qui super lapidem ceciderint, intelligi qui propter Christum corpora sua in mortem tradiderunt, id est, super ipsum occubuerit et confringatur caro et ossa eorum. Super quos vero Christus ceciderit, id est, qui eum penitus negaverint, ut dixi, veniet illis desuper in iudicium, cum pœna perditionis. Et ideo dixit, conteret eos, ut sint impii tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ. Nonnulli vero textum sequentes et circumstantiam lectionis, dicunt gentes esse, quæ super Christum allisæ sunt, et bene de superbia sua ceciderunt super eum, et contractæ in humilitatem ut salvarentur. Quia cum sic ceciderit justus, non conteretur, quia Dominus supponit manum suam. Super quem vero ceciderit, id est, super Judæos, qui eum a se expulerunt, conteretur; et ideo sic contriti sunt et comminuti cum venerit ad iudicium, ut nihil aliud superveniet eis, nisi repentinus interitus. Magnus est ergo iste lapis et fortis. Et ideo quicumque super eum cadit et percutit eum, ipse se collidit et confringit; lapidem vero Christum nemo lædit; se quidem corrumpit, quia super lapidem peccator cadit. Et non lapis eum tantum confringit quia benignus est, quantum ipse se allidit ad lapidem. Quia non secundum se quod lapis est fortis, frangitur aliquis, sed secundum quam fortiter ipse ceciderit. Fortiter autem cadit, quod cadit aut propter pondus proprii oneris, aut propter altitudinem, qua quisque altius fuerit sublimatus. Unde non omnis casus æqualiter apertem confringit, sicut nec æqualiter omnes juxta Apostolum, super fundamentum quod Christus est, ædificant. Et ideo perpendat unusquisque quantum et unde cadit, et quod cadit. Quoniam aliter cadit per humilitatem, ut resurgat, et aliter ille ut confringatur, et male fractus jaceat. Tamen dum super

fundamentum, id est ~~899~~ supra petram, quæ Christus est, quisque cadit non sic confringitur, ut non potens sit figulus lutu de eisdem testulis vas rursus formare in honorem, nisi forte obduruerit aliquis, ne bitumen recipiat charitatis, et ne mollescere possit rursus ad ablutioem peccati. Cæterum super quem lapis cadit, non quaeritur quam grave fuerit quod oppressum est subtus, aut quam leve, ne aut de alto, aut de humili, quia totus conteritur. Et ideo forte Christianus peccans non tantum perit, quantum potest eum perdere Christus, vel quantæ virtutis Christus est, sed quantum se ipse secundum opera sua perdiderit. Idcirco cogitet Christianus, dum tempus, et super petram est, quo pondere peccatorum premitur, vel quam de alto, id est de quo gradu cecidit; ut puta si clericus est aut continens, si sacerdos est, aut Levita vel Monachus, si vidua est vel virgo. Similiter et magnitudo peccati vel enormitas consideranda est. Quia, sicut dixi, tantum unusquisque confringitur, quanto amplius gravis peccaverit. Qui autem non de alto honoris gradu cecidit, neque de pondere gravioris peccati super Christum, neque arena, delictorum gravatus fuerit, interdum talis non læditur, non multum læditur, quia quotidie in oratione precibus purgatur. Sed quia prolixitas libri finem postulat, orandus est Deus jugiter, ut qui nobis intelligere dedit periculum nostrum, ipse cavere concedat, ne aut de alto jam ultra ruamus, aut gravior peccemus deinceps, vel multiplicius minimis quotidie gravemur delictis. Imo et quæ admisimus, jugiter deflendo tergamus; quatenus per ipsum Christum, qui est lapis vivus, renovemur, ac solidemur in melius, ut per ipsum et in ipso inter ejus membra connumeremur. Ut in Christo, de quo, et in quo, est finis libri, in ipso et per iosum sit deinceps finis peccati, et origo totius boni.

PROLOGUS LIBRI DECIMI.

Nemo evangelistas cum legit æstimet eos de Christo aliquid falsum finxisse, ut multi Judæorum calumniantur; neque aliquid ei plus tribuisse, quam se veritas habet, ut quidam paganorum mentiuntur; neque quamvis inter se verbis discrepare videantur, sensu ~~900~~ in aliquo sibi contraria protulisse, ut plurimi veritatis inimici senserunt: quoniam unus in eis spiritus fuit, una et perfecta scientia de Christo, et una fides. Quod ut plenius possis cognoscere, prudens lector, quam concorditer dixerint, quam consone, licet in multis variando verbis, ob dispensationem sacramentorum Dei, nonnulla etiam prætermittendo, seu propria dicendo, vel postponendo aliqua, interdum anticipando vel recapitulando plurima, hæc omnia vicissim quæ contraria videntur indoctis vel ineruditis, velim legas beati Augustini libros quatuor, quos edidit de Concordia evangelistarum;

in brevi forte, sensum eorum poteris dignoscere ad plenum, quanta unitas in eis sit, quantaque sententiarum concordia, quanta virtutum harmonia, et splendor varietatis; quantusque ornatus dictorum, necnon et multiplicatio sensuum, et claritas sermonum. Ita ut ex eo quod variant divini sensus intelligatur inesse illis, et affluentia Spiritus sancti uberior. Quia etsi quatuor sunt Evangelia, unus est fons surgens de terra ex qua veritas orta est, qui omnem irrigat terram et paradisum a principio primæ creationis Dei. Ipseque dividit in quatuor fluminum capita, et inebriat totum quadratum orbem superfundens omnia. Et ideo non possunt, ut pravi homines conantur asserere, inter se esse diversi, quia ab uno fluunt fontis impetu, nec aliunde manare probantur quam de paradiso Dei, unde ista justitia celestis de cælo prospexit, et ad nos usque venit,

quia justificamur omnes. Constat igitur, quia non potest esse diversum quod est unum. Nam et ipsi priusquam nati essent in carne, in paradiso, id est in cœlo, visi sunt; per quos ac si per vivos Christus huc illucque fluit. Unde et postea a Joanne, cum esset ipse unus ex eisdem, in cœlo visi sunt ac si quatuor animalia; ubi cum darent illi gloriam et honorem et benedictionem sedenti super thronum, viginti et quatuor seniores procedunt mittentes coronas suas, et adorant viventem in sæcula sæculorum. Quod si in cœlo fratres mei visi sunt, et ad voces eorum dicitur surgere illius æternæ curiæ senatus, id est omnis ordo prædicatorum, et adorare viventem in sæcula sæculorum, quanto magis nos audire oportet et in eorum vocibus intendere, quia non sunt diversæ neque dissonæ, quoniam unus in eis spiritus unusque fons. Et ideo communiter unum dicunt; **901** unumque sapiunt, quia ipsi nihil aliud sunt quam organum Spiritus sancti. Verum quia rivus non aliunde fluit quam de fonte, idcirco non sunt audiendi, qui astruunt Christum potius sua per se scribere gesta debuisse, quam per tales qui nec inter seipos sibi ad invicem conveniunt, cum illi nihil aliud scripserunt, quam quæ ille ostendit et dixit. Neque puto dicendum, quod ipse Christus de se scribere noluerit, et non fecit, quandoquidem membra ejus, id est manus et digiti corporis scripserunt, quod dictante capite Christo, ipsi intus audiebant. Nam certum est quod quidquid ille de suis factis et dictis nos legere voluit, hoc scribere Spiritus Deus suis manibus imperavit. Quapropter hoc unitatis consortium, et in diversis officiis concorde membrorum sub uno capite Christo ministe-

rium, quisquis recte intellexerit, non aliter accipiet, istis unum narrantibus, qui ad hoc ante mundi constitutionem præordinati sunt in Evangelio hoc quadripartito, quam si ipsam manum Domini, quam in proprio corpore suo gestabat, scribentem conspexerit. Et ideo ratio est ut sicut ante thronum Dei ad vocem eorum viginti et quatuor seniores procedunt et adorant: ita et nos consona voce deus honorem Deo et laudem ac gloriam, et adoremus viventem in sæcula sæculorum, qui resurrexit a mortuis, et venturus est ad iudicium; in quorum vocibus, quia multa nobis de Deo, et ineffabilia reserata sunt sacramenta, nemo de his dubitet quæ Spiritus sanctus per eos Ecclesiis dictavit; nemo, etsi aperta videntur quæ dicunt, totum se intelligere præsumat, quod ab eis est promulgatum. Non vili quidem, ut quidam æstimant sermone, sed divino, in quo non eloquentia, sed virtus renitet sapientiæ. Interea tamen, quamvis et ego tanto indignus videar opere, nec intelligam, malle suavis esse sententiis et efficax intellectu, quam facundus in verbis. Quia sicut Scriptura dicit divina: Qui suavis est eloquio, majora percipiet. Nam suavis Græce *Χριστός* dicitur, quo verbo et bonus intelligitur, et suavis ac lenis et unctus. Quæ omnia bono congruunt viro, maxime ut Spiritu sancto sit delinitus, quo sapienter magis quam eloquenter possit dicere. Unde licet in nullo horum me sufficere credam, tamen utrorumque quia debitor sum, tam vobis quibus scribo charissimis, quam et fratribus quibus servitutis vota persolvo, precibus confido **902** et præsumo meritis, quod ipse dabit dicendi effectum, qui dedit ut facerem charitatis explendæ votum.

LIBER DECIMUS.

Cum audissent principes sacerdotum et Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret, et querentes eum tenere timerunt turbas, quoniam, sicut prophetam eum habebant. Ecce propter duritiam cordis et incredulitatem atque impietatem, quam habebant in Filium Dei, audiunt auribus quæ corde credere noluerunt. Audiunt apertas propositiones a Christo, quas negare non poterant, et intelligunt omnes contra se Domini sententias esse quibus debuerant emoliri ad fidem. Sed unde converti debuerant ad veniam, inde potius convertuntur ad impietatem, ut videntes non videant, et intelligentes non intelligant. Et volentes tenere ut occiderent, timebant non Deum, sed turbas, quia sicut prophetam eum habebant. Quod voluit eum tenere et occidere, ut supra jam dixi, non modo de ignorantia venit, quod ipse sit Christus, sed de perfidia et contemptu. Quia juxta Salomonem, impius cum in profundum malorum venerit, contemnit. Et ideo nec sibi parcunt, quia multis obruti malis ad lucem jam respicere nequeunt. Quicunque ergo fide vel dolose

seu insidiatorie Jesum tenere volunt, aut verbum veritatis apprehendere, nunquam eum tenere queunt, nec apprehendere. Multa denique differentia est inter eos qui eum amore tenere quærunt, et inter eos qui odio. Sicut isti eum aliter quærunt tenere, et aliter sponsa in Canticis, quæ surgens ibat per plateas circuiens civitatem et nudinas; quæ postquam pertransivit omnes vix inveniens, tenuit eum ac dixit: Tenebo eum, et non dimittam illum. Sicque tenuerunt pedes mulieres illæ, ex resurrectione, quæ illum adoraverunt; verumtamen non quæ eum suspicata est hortulanum, cui dictum est (quia nec eum Verbum Patris esse credebat) *Noli me tangere* (Joan. xx, 17). Et ideo, ut dixi, nemo tenere Christum potest, nemo tangere, nisi is qui ex fide est, et cui permiserit ipse. Turbæ autem quas timebant principes populi et sacerdotes **903** ipsi huc illucque fluctibus trahebantur, quia imperfecti erant. Forte ipsi erant qui supra osanna canentes, dicebant: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Sed quia miseri sacerdotes ab eis tulerant clavem

scientiæ, non poterant firmi stare in fide. Propterea quem nunc quasi prophetam venerantur, denique etiam non omnes, quidam eorum contra eum clamant ad favorem seniorum: *Crucifige, crucifige*. Sapiebant quidem turbæ multa de eo quæ vera erant, nec tamen magnitudinem ejus intelligebant, sicut nec vulgus noster. Erat enim Jesus et propheta quidem, sicut ait Moyses: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris tanquam seipsum, audietis eum secundum omnia quæcumque locutus fuerit* (Deut. xviii, 15). Quicumque ergo non audierit prophetam illum interficit, sive exterminabitur, de populo suo. Tamen eminentia majestatis ejus non declaratur, quod vocatur propheta, sed in eo quia est Dei Filius primogenitus universæ creaturæ per quem creata sunt omnia quæ in cælis sunt, et quæ in terra. Et ideo eminentia ejus est, quod: *In principio erat Verbum* (Joan. i, 1), etc. Sed hoc necdum sapiebant turbæ, licet parati essent pugnare pro eo; quos timebant principes sacerdotum et scribæ, ita ut non auderent eum tenere. Et si turbæ nihil magnum sapiebant de Christo, quia tantum sicut prophetam eum habebant, minus tamen sacerdotes et scribæ invidia cæcati et odio, qui neque vulgi scientiæ acquiescere volunt. Quia etsi ex parte eum sciebant Deum, nihil de illo dignum ulli declarare sinebant. Tales igitur sunt omnes hæretici, qui nec ipsi credere recte de Christo volunt, neque alios catholice fidem rectam confiteri permittunt.

(CAP. XXII.) *Et respondens Jesus iterum dixit eis in parabolis: Simile est regnum cælorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, etc.* Parabolam istam solus Matthæus videtur narrasse, verumtamen etiam Lucas magna ex parte quiddam simile et ipse suo in loco narrare probatur. Unde quidam contendunt, quod una eademque parabola sit in utrisque, licet unus eorum aliquid dixerit plus, sicut de homine non vestito veste nuptiali, quod alter prætermisit. Sed non est hoc ita, quia Lucas nullam nuptiarum facit mentionem. Sed hoc et quod Matthæus prandium dicit, Lucas cœnam vocat; neque si vellet ibi hominem non vestitum veste nuptiali, ac rejectum introducere, recte poterat. Quia per cœnam illam, ultimum convivium quod habituri sunt sancti in regno Dei utique designatur: per prandium vero et per has nuptias, ad quas boni et mali simul vocantur et intrant, præsens Ecclesia omnino intelligitur, quia post prandium cœna fit, post cœnam vero nullum restat convivium, nisi forte ipsa eademque cœna pro prandio ponatur, sicut apud antiquos mos fuit in vespere tantum prandere; ac sic quodam modo per ipsam cœnam præsens intelligatur Ecclesia, et convivium Scripturarum ac mysteria, de quibus simul boni ac mali epulantur quotidie, quousque ad illud ultimum perveniatur. Non semper responsio ad interrogata refertur, verum etiam et ad merita, et ad ea quæ per responsionem jure tanguntur, sicut hoc loco. Quia dixerat a Judæis regnum Dei auferendum seu cætera, et non sunt ter-

riti, neque permoti ad penitentiam, sed magis inflammati ad iracundiam volentes manus mittere in eum. Quod intelligens Dominus, nihilominus per aliam parabolam respondet, et tangit duritiam cordis eorum. Et quia noluerunt recipere antidotum salutis, post fomenta exhortationis et unguenta, inferret ferrum adustionis, et potiorum eis vindictam pronuntiat esse venturam. Ne forte benignissimus Salvator, quia illi magis exasperati sunt, videretur timuisse, et ideo tacuisse. Nam si et illos malitia faciebat audaces, Christum autem potestas immensa reddebat securum, et charitas perurgebat, ut eos infatigabiliter ad veniam invitaret. Terribilior est Rex ad ulciscendum, missis exercitibus suis ut perderet homicidas illos, quam paterfamilias, qui non nisi sua auferre videtur. Sed querendum cur addiderit, *regnum cælorum homini regi*, cum potuerit illud dicere sine additamento hominis. Unde non immerito queritur quid necesse fuit addere homini. Sed et multa alia habemus exempla in Evangeliiis, in quibus Deus Pater assimilatur homini, et in personam hominis licet parabolice figuratur. Et dicitur in eisdem parabolis Deus Pater, homo. Et sunt hæc exempla valde necessaria contra quosdam hæreticos, qui reprehendunt Deum Veteris Testamenti, cum hujus introducitur lineamentis, et dicitur passionibus subjacere; unde legis Deum et prophetarum malum esse Augusti, crudellem et sanguinarium. Quapropter audiant ex Evangelio secundum parabolas, et non secundum naturam, Deum Patrem, hominem vocari, et secundum consequentiam parabolarum, suscipere oportet iracundiam Deum, sicut et in Veteri Testamento, et furorrem ejus ac patientiam, aversionem quoque vultus, et sessionem, stationem Dei, et incessionem, et somnum; quæ omnia de Deo scripta sunt in lege et in prophetis, et ab initio ostenduntur. Quod si nihil Deus habet in se figurate, quod videatur humanum aut dicatur, cum ipse immensus sit et incomparabilis atque incorporeus, dicant hæretici utrum iste Deus, qui secundum parabolas Evangeliorum homo dicitur, et iratus proponitur secundum humanam naturam, ipse est pater Christi, an alius præter eum? Et necesse habent, aut alium aliquem extra hunc, patrem Christi dicere, quem parabolæ et patrem Christi demonstrant, et similem eum humane nature proponunt. Et si dixerint hunc ipsum esse patrem Christi, coguntur confiteri, quod multa in eo secundum passibilem naturam hominum dicantur; non quod Pater passibilis sit, sed quia propter imbecillitatem nostram, secundum passibilem hominis naturam de Deo ista dicantur, ut capere de eo quippiam possit infantia nostra, saltem juxta mores humanos. Quia quandoque homines sumus, non possumus capere de Deo secundum se, neque multitudinem magnitudinis ejus intellectu apprehendere, et ideo necesse fuit addere, *Simile est regnum cælorum homini regi*, ut hominibus quasi homo apud homines loqueretur. Quia si secundum se juxta quod

Deus est locuturus esset, nemo mortalium sustineret. Dispensat autem Deus homines non capientes dispensari se satis a Deo, quia omnino Deus est, et in eo quod dispensat homines; unde necesse habuit, homini adlere. Quia non secundum se Deus Pater, sed secundum mores nostros nobis hominibus loquebatur; et adhuc more humano loquitur, donec dicatur nobis: *Ego dixi, dii estis, et filii excelsi omnes* (Psal. LXXXI, 6); et tunc, ut credo, cessabunt istæ similitudines, quando videbitur Deus ut est, et quando ipse Filius palam de Patre annuntiabit nobis, qui fecit nuptias filio suo. Jam quia in manifesto est persona Patris et Filii, cui factæ sunt nuptiæ, distinguenda est hæc parabola; quibus temporibus factæ sint; quoniam nuptias facere, et auctoris et temporis est. Legimus itaque in alia parabola tempus nuptiarum esse futurum, quando ex decem virginibus quinque **906** quæ paratæ erunt, intrabunt cum sponso Christo ad nuptias, cui factæ istæ creduntur. Unde si de his nuptiis nunc sermo est, nova ratio est sic invitasse ad easdem nuptias; etiam factas esse, dixisse. Verum quia hæ nuptiæ vitæ ælestis est introitus, et ex resurrectione suscipiendum est æternæ gloriæ sacramentum. Unde nec immerito a Patre jam factæ dicuntur; quia æternitatis hujus societas, et novi corporis dispensatio, jam perfecta facta erat in Christo, et tunc facta est tam nova et inaudita conjunctio, quando in utero virginis: *Verbum caro factum est, et per hoc habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Quia sicut omnium electorum resurrectio in Christi est resurrectione: ita et hæ nuptiæ in ipso celebratæ sunt, et juncta est sponso Ecclesia jure sponsalitatæ, quando dona Spiritus sancti ex integro homo Deus accepit, et tota corporaliter divinitas in illo mansit. Ex quibus profecto donis, ut dixi, sponsa jure sponsalitatæ jam pro dote arrhas accepit, et dona ejusdem Spiritus sancti, qui totus in Christo mansit; ex quo homo factus est, et processit tanquam sponsus de utero Virginis, quia uterus ejus thalamus fuit. At vero Ecclesia in eodem renata spiritu ex aqua, unum corpus efficitur in Christo, ut sint duo in carne una, quod *magnum est sacramentum in Christo et in Ecclesia* (Ephes. v, 32). Tenditur autem tempus nuptiarum ab exordio incarnationis Christi, quousque ipse redeat Christus ut omnia nuptiarum compleantur sacramenta; et tunc quæ servaverunt legitime jura tantæ sponsalitatæ, et paratæ erunt, intrabunt officiosissime cum eo ad illas æternas nuptias. Interim etenim ducitur Christo viro, uxor et sponsa; et sponsatur quotidie in fide et misericordia donec redeat ipse. Et hinc est quod Paulus aiebat: *Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo* (I Cor. xi, 2); ut cum venerit, simul collecta Ecclesia tam de Judæis quam de Gentibus, una amplectatur sponsa, conjux, et uxor. Omnes namque sancti Veteris Testamenti, qui ab initio sæculi fuerunt, ad has pertinent nuptias, quas per fidem, et si a longe conspexerunt, quicumque Christum pro salute humani generis venturum

A in carne crediderunt. Unde ait: *Et misit servos suos, vocare invitatos ad nuptias*. Jam enim qui vocantur, invitati erant; quoniam omnes ab ipso Abel justo, hujus adventum, inspirati a Deo, expectabant. Unde in figura Christi agnum obtulisse legitur; et ideo *Respexit* **907** ad eum Dominus, et ad munera ejus (Gen. iv, 4): respexit autem sicut alibi legimus, quia inflammavit. Idcirco recte dicimus, quia ad has nuptias omnis natio humani generis per legem naturæ invitata fuit. Nam alia exemplaria, hoc loco non servos pluraliter, sed servum suum habent; per quem forte servum recte Moyses intelligitur. Quod si servos legerimus, ut et in Græco habetur, prophetas apertissime incarnationem Christi prædicantes, accipere debemus. Sed illi primum volebant venire, B quia credere noluerunt.

Iterum misit alios servos dicens: Dicite invitatis: ecce prandium meum paravi, tauri mei et altitia occisa sunt, et omnia parata, venite ad nuptias. Bis siquidem misit, quia primum prophetæ, deinde apostoli missi sunt; ut quæ prophetæ prius futura nuntiarent, postea per apostolos exhibita, ministrarentur, atque operibus confirmata. Licet quidam ideo his missis dicant, eo quod prophetas secundi ordinis miserit. Sed melius hæc secunda invitatio, quia supra plures missi sunt, ad apostolos refertur, per quos jam manifeste dicitur: *Ecce prandium meum paravi*, etc. Quoniam per tauros bene Patres Veteris Testamenti accipiuntur, quibus virtute corporis ac si cornu ferire licitum erat, et ulcisci de inimicis suis, sicut dictum est: *Et odio habebis inimicum tuum*. Porro per altitia Patres Novi Testamenti designantur, eo quod fuerint amplius et perfectius Spiritus sancti gratia saginati. Nam in Græco non altitia, sed saginata habet, unde et altitia dicuntur alitia, ab eo quod est alere. Et ideo apostolos atque apostolicos viros, recte vocamus altitia, qui dum gratia internæ pinguedinis saginantur, ad sublimiora contemplationis dona penna levantur. Quæ bene occisa et parata jam omnia dicuntur, et dicit, *Venite ad nuptias*. Ac si diceret: Patrum præcedentium pro fide, montes aspiciate, sicque per eorum exempla instituti ad fidem, remedia vestræ vitæ cogitate, atque pabula æterni convivii quærite. Quam bene igitur priori invitatione nihil de tauris dicitur, in secunda vero, D et tauri et altitia occisa, et omnia parata memorantur. Quia Deus omnipotens, cum verba audire volumus, exempla sæpissime jungit, ut convincat pravitatem humanam, et nemo de impossibilitate causetur. Verumtamen tauri et altitia, quæ occisa dicuntur, nunquam pro Christi nuptiis occiderentur ad epulas etiam convivantium, nisi et ipsi prius, **908** jam convivio verbi Dei pasti essent et enutriti. Quoniam qui ab hoc convivio Verbi est jejunus, utique non vivit; quia *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei* (Matth. ix, 4). Vere verba Dei æternæ vitæ prandium sunt, et qui his fuerit saginatus, spiritali convivio pinguescit; impletur Spiritu sancto, et dilatat sensibus. nqj

tritur fide, crescit in charitate : et qui ab his jejunitur evacuatur spiritu, languescit sensibus, et arescit fide. Interdum autem inedia victus, sicque ruit in mortem. Et quia omnes sunt invitati ab initio fidei ad hoc prandium nuptiarum, exire nos oportet cum fidei Abraham de terra carnis nostræ, et de cognatione vitiorum, cui dictum est : *Veni in terram, quam monstravero tibi* (Gen. 11, 1). Quæ nimirum terra, terra viventium est, ad quam suspirat David, dicens : *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxvi, 13). Et si quæris, lector, quando incepit ista invitatio Judæorum? audi Dominum invitantem patrem nostrum Abraham, qui appellatus est pater multarum gentium, cui dictum est : *Omnes terram quamcumque calcaverit pes tuus, tibi dabo et semini tuo post te in æternum; terram utique fluentem lac et mel, quibus nutritur et pascitur omnis anima, quæ versatur in convivio Dei. Quod sane convivium Deus Pater instituit in Christo, et paravit prandium nuptiarum. Non enim est de terra hac, quoniam in eo æterna societas celebratur, neque de terra hujus sæculi, quoniam illa nunquam lac fluxit neque mel. Sed terra illa rationalis quam Christus suscepit, de qua nostra pascitur infantia, de qua omnis dulcedo manat; et parantur epulæ nuptiarum. Quæ nuptiæ quando Christus hæc loquebatur, jam erant in ipso propter conjunctionem et susceptionem novi hominis, quod magnum est sacramentum in Christo et in Ecclesia. Forte igitur quærit aliquis, qui ante Abraham fuerunt, utrumne fuerint invitati? Quod jam in Abel ostendimus; videat ipse per omnes Patres, et intelligat in cujus figura Noe arcam fabricaverit, ne periret aliquis; et videre poterit quod ab initio ad has nuptias, et ad hoc convivium omnes sunt invitati, quamvis fide noluerint venire. Sicut et adhuc hodie multi sunt qui in hanc arcam, id est Christi Ecclesiam, nolunt intrare, neque fœdera nuptiarum nobiscum, vel convivium, suscipere. Quod sane prandium, sicut et nuptiæ, hic prægustatur, sed in illa æterna **909** satietate ad plenum perfuerit. Interim vero ac si regale convivium, multis deliciarum speciebus exornatur, et diversis Scripturarum, veluti ferculis, dapibus decoratur, ita ut illic invenies quiddam dulcedinis est, quiddam æternæ suavitatis. Sed cum ita essent omnia in Christo jam parata, abierunt, *Alius in villam suam, alius in negotiationem suam; reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt.* Hæc tam ad primam vocationem Judæorum pertinere præbentur, quam ad secundam. Quia non minus prophetas quam et apostolos contumeliis affecerunt, et occiderunt plurimos ex illis. Tamen non omnes Judæi hoc fecerunt, sed Scribæ ac Pharisei, et seniores populi. Unde minoris criminis sunt qui occupati aliis rebus venire noluerunt, quam illi qui solum contempserunt vocantis imperium, verum etiam beneficia, et humanitatem pietatis, ac gratiam verterunt in injuriam et crudelitatem nimiam. Quotidianam contumelia eorum qui missi sunt, despectio*

A probatur esse mittentis. Quorum insolentia attingit etiam usque ad injuriam sponsi, et contumeliam nuptiarum. Et notandum in hac parabola, quod de immolatione sua tacuit, qui jam de se supra in alia parabola proposuerat, propter cujus odium et ista facta sunt. Duarum vero partium distinctio, quæ ad villam fit, et quæ ad negotiationem, omnes actus quos agunt homines in hoc mundo, vitæ necessarios, depingit. Quorum duplex actio, aut villam exercet, aut negotiationem. Ad villam ergo ire, est exercere terram, aut aliquod opus terrenum manibus operari, ut puta agrum vel vineam, vel opus ligni aut ferri, aut alicujus artificii. Quæ omnia dum manibus operantur, villam incolere est, id est terrena operari. Quod autem non in labore manuum nostrarum, sed aliunde **B** lucra consequuntur, ut puta honores quærere, in militia permanere, vel alicujus mercimonii causa mercari, seu in aliqua intentione desudare, omnia hæc jure negotiatio appellantur. Istis ergo duobus verbis omne opus humanum conclusit. Sed hoc loco solummodo, quod inhoneste fit, et immoderate damnavit. Quod vero honeste potest fieri et moderate fit, non reprehendit, sicut ait Salomon, *Ne oderis rusticationem, quoniam ab Altissimo creata est* (Eccli. vii, 16). Et Apostolus die ac nocte manibus suis laborat, et laborare jubet. Rogo autem vos, fratres, inquit, studium habere quietis, **910** operantes manibus vestris, et nullius indigeatis ab his qui foris sunt. Nam omnis actio vel negotiatio quæ turpis lucri gratia fit, inhonesta jure censetur. Ad quod forte dicturus est aliquis, quid peccati est ad villam ire? Jam si negotiatio, aut militia, aut honoris sectatio, vix aut nunquam sine peccato est, villam vero excolere nullum peccatum est. Nec nos dicimus; nisi quiddam horum a fide te revocat, vel a religione Christi, et impedimentum est ne possis ire post Christum, peccatum est. Non ergo cultura villarum, peccatum, sed tu præferendo eam Deo, facis tibi esse peccatum; quia quicumque voluerit amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituetur. Et ideo alia, sunt opera justitiæ, quæ attente facere debemus, alia quæ ad sustentationem nostram, et ea transitorie sine sollicitudine agere; quia nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. Hæc quippe gemina distinctio unam parit negligentiam, sed duas Judæorum designat personas. Quia per occupationem villæ vulgaris, seu popularem demonstrat plebem, quos amor mundi sejunxit a Christo; per negotiationem vero, sacerdotes et principes populi cæterosque ministros templi significat, quos quæstus lucri, vel favor honoris, seu avaritia et ambitio rerum retraxit a fide Christi. Ipsi enim a sollicitudinibus et divitiis suffocati, nullum tulerunt fructum. Et in istis ergo omnibus, alii sunt qui prius venire noluerunt; aliqui neglexerunt mundi amoribus involuti; alii qui contumaciter in servos regis manus miserunt, et occiderunt eos. Sed et in nuptiis, si bene perpendas juxta consuetudinem nuptiarum, alia est sponsa quæ nubet, alii invitatores diversi ordinis qui iuxta

alii qui invitantur ad nuptias. Et licet diversa meritorum qualitas figuretur, una tamen est in his omnibus sponsa cui parantur nuptiæ; et in ea sunt et qui vocant et qui vocantur. Deus autem scit omnes istos ordines singulorum, earumque virtutes animarum et causas, quo modo singuli in complexione sponsæ accipiuntur. Omnes tamen una Ecclesia esse debent, ita ut nemo sit in ea, qui non vocet se et alios ad convivium nuptiarum; nemo qui se non intelligat esse vocatum, et in corpore manere sponsi ac sponsæ, sicut et operarios vineæ unam diximus esse vineam, de vite quæ Christus est, fide renatam. Ac per hoc quicumque vocatus est juxta Apocalypsim Joannis, et audit, dicat et ipse: Veni, ut una sit actio **911** omnium, unaque spes vocationis singulorum.

Rex autem cum audisset, iratus est. Servat autem proprietatem parabolæ, sed non absque magno intelligentiæ documento. Etenim supra dixerat, *Simile est regnum cælorum homini regi.* Hic autem non homo ponitur, sed solummodo rex. Quod non abs re factum dixerim, ut ubi Deus pater Domini nostri Jesu Christi rex et homo dicatur, ubi satis comparative parat nuptias filio suo; hic autem tantummodo rex, ubi et iratus introducit, eo quod audierit servos suos in sua injuria contumeliis affectos, et occisos ab eis quibus sua disponebat beneficia præstare gratis. Et quia ultio justissime consequenda erat in eis, jure iratus figuratur, quoniam parabolice supra nisi homo figuraretur, intelligere nuptias filii minus potuissimus. Et ut posset de Deo intellectus noster has affectiones recipere, introducit primum rex et nomen, quando invitatur ad nuptias et agit opera clementiæ. Tunc siquidem aperte appositum est nomen hominis; nunc quando ad ultionem sermo festinat, homo bene tacetur, et rex tantum dicitur, et iratus introducit; quia ira regis nuntius mortis: non quod ira cadit in Deum, sed suam tropicam conservat rationem. *Qui, missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit igni.* Habet enim innumeros exercitus suos, et ideo Dominus sabaoth, id est Dominus aut rex exercituum jure vocatur. Exercitus autem quos misit, seu ultores angelos accipimus, vel pœnarum (de quibus in Psalmis dicitur) *immissionem per angelos malos* (Psal. lxxvii, 49), seu Romanum exercitum intelligimus, sub duce Vespasiano ac Tito, qui occisis in vindicta Dei Judææ populis, et distractis, prævaratricem succendunt civitatem, et vastaverunt omnia. Sed antequam ista complerentur, lapidaverunt Stephanum, etiam et de morte Jacobi gavisii sunt; nec non et Jacobum Alphæi lapidarunt. Propter quæ omnia misera Jerusalem destructa est a Romanis. Et notandum quod Romanus exercitus Dei esse dicitur, ejusque ultores; quia nunquam ad eam venisset, nisi Dominus vocasset, sicut et in prophetis quam sepe legimus.

Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant non fuerunt digni. Ac si dica-

PATROL. CXX.

tur, Nec illi qui primum noluerunt venire, nec illi quidem **912** neglexerunt, nec illi qui servos meos occiderunt: *Ite ergo ad exitus viarum, et quoscunque inveneritis, bonos ac malos, vocate ad nuptias.* Non enim apostoli primum ad exitus viarum ierunt, quam ipsi Judæi se æternæ vita indignos judicaverunt; et ejecerunt eos a se, tanquam malum. Tunc autem compulsi, jubente Deo, exierunt ad gentes, quas non in viis Dei, sed in exitibus diversarum viarum invenerunt. Quoniam, sicut sunt viæ Domini rectæ, ita et viæ sæculi diversæ atque innumeræ, secundum errores et adinventiones singulorum. Ut puta professio philosophiæ, quæ ad diversa tendit dogmata; vel professio culturæ multorum deorum, necnon et voluntas singulorum, juxta quod poeta canit, *Ducit sua quemque voluntas.* Quæ omnia viarum foris a via Dei, exitus viarum sæculi sunt; ubi etiam foris in capite omnium viarum sapiëntia clamitat, et in plateis dat vocem suam dicens: Si quis diligit sapiëntiam, ad me declinet et ad me veniat, et inveniet eam et cum eam invenerit, beatus erit si tenuerit eam. *Et egressi servi, juxta præceptum Domini sui a Judæa, sive angeli pacis ab interioribus sinibus Jerusalem, congregaverunt quoscunque invenerunt bonos et malos, et impletæ sunt nuptiæ discumbentium.* Itaque non ideo vocantur mali, ut mali permaneant; neque ideo dicit bonos eos vocasse, ut bonitas illorum eis sufficeret ad vitam. Unde non immerito quaeritur quomodo boni dicantur vocati, qui necdum donum gratiæ perceperant, sine qua nemo est bonus. **C** Sed facile hæc quaestio solvitur, si verba Apostoli ad medium deducantur, ubi ait, etiam foris ex gentibus quodammodo, quod in comparatione Judæorum boni inveniantur. Ait enim ita (Rom. ii, 14): Gentes naturaliter facientes ea quæ legis sunt, ostendunt opus legis in cordibus suis, et cum legem non habeant, ipsi sibi sunt lex. Nec tamen ideo tam boni non egeant gratia Dei. Propterea et vocantur ipsi quodammodo boni cum malis, ut simul omnes boni ex dono et ex gratia Dei fiant, qua vitæ anterioris omnia donantur crimina, et præstantur dona. Atque ideo qui missi sunt ad exitus viarum jubentur exire: quia secundum finem temporis omnibus retroacta donantur culparum, cum defectus finierit actionum. Nec igitur bonos et malos abs re simul vocari jubet, quoniam vocatio Dei sancta et optima est, quæ simul omnes bonos facit, nisi per vitium aliquis inemendate voluptatis discrimen **913** maneat. Unde sequitur: *Intravit autem rex ut videret discumbentes.* Mira et ineffabilis ratio ut dicitur intrare regem, qui ubique est, et nusquam nec unquam abest, nec est ubi non sit qui omnia complet. Sed ejus intrare, est mentes singulorum discutere ac respicere, ad quas nemo alter potest intrare vel respicere. Nam ipse, ex usu Scripturarum ubi aspicit, seu per approbationem, seu per reprobationem, præsens esse dicitur; ubi vero nihil horum vult, absens videtur, dum suo quisque arbitrio relinquitur. Unde cum dies inspectionis seu judicii

24

a Ivenit in resurrectione, tunc inspecturus omnium conscientias intrabit, et cœtam illius resurrectionis penetrabit, ut videat singulorum facta, et comprobet habitus omnium. *Ubi circumspiciens vidit, inquit, ibi hominem non vestitum veste nuptiali, non quod in illius examinis die solus iste unus non vestitus veste nuptiali invenietur; sed unus more Scripturarum pro omnibus ponitur, quorum sors una et una interrogatio erit. Nec de corporeo habitu ista erit interrogatio; sed de habita mentis et de indumento virtutum.* Hincque ait, *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* Hæc est illa interrogatio, de qua dicitur, quia in cogitationibus impij erit interrogatio (Sap. 1, 9). Nunquid rex invitatorum habitum designaverat, cum invitari quoscunque bonos et malos jussisset? vel nunquid unus omnibus in eo cœtu poterat esse vestitus, aut animi habitus? Præsertim cum si certus ex consuetudine convivantium in nuptiis habitus esse debuisset exterius, poterat forte ab invitantibus ac ministris ne talis introiret inhiberi. Sed quia malos in conscientia intus intelligere non omnium est; quoniam humana simplicitas difficile fraudulentiam simulate mentis potest deprehendere, idcirco hunc malum cœtum peccantium, quorum non erunt remissa peccata nec oblecta, solus Deus terribilis et rex magnus, inveniet qui singulorum conspiciet conscientias. Ed ideo quia hoc divinum est discernere, sine additamento hominis, sicut et supra, rex ponitur. Nam callidi et simulatores impræsentiarum in hoc convivio, inter concessa nobis divinitus sacramenta, etsi latere queunt, nunquid fallere possunt Deum, et ab oculis divinæ majestatis celari? Et ideo quia simul omnes ad has nuptias male vestiti veniunt, clamat nobis Apostolus quotidie: *Exiite veterem hominem cum actibus suis, qui corrumpitur secundum concupiscentias erroris. Et induite novum, qui secundum Deum creatus est in 914 justitia et sanctificatione veritatis* (Ephes. iv, 25, 24). Quod autem dicit, in justitia, ad omnem conversationem pertinet nostram, ut candida sint, sicut Salomon ait, *omni tempore vestimenta nostra* (Eccle. ix, 8). Quod autem, in sanctitate veritatis, ad puram fidei pertinet conscientiam. Quia sicut opera peccatorum sunt sordida et corruptibilia: ita opera justorum candida et decora, atque incorruptibilia et sancta, in quibus maxime regnat charitas. Quod autem cum amicum vocat, exprobrantis est magis quam blandientis. Ac si dicatur, *Amice, per fidem et simulationem fidei et hypocrisis, et non amice per operationem, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Non quod ullus eam ex sese ad has nuptias attulerit, sed quia quicumque baptizantur Christum induunt novum hominem, ut deinceps ambulent in novitate vitæ, in justitia, et sanctitate veritatis. Quam justitiam et sanctitatem nisi iste amisisset, nunquam interrogaretur tam atrociter, neque interrogatus semel sic obmutuisset; quia eorum ubi nulla est excusatio, non immerito invita est responsio, quos

intus accusat, et contra quos clamat mala conscientia.

Tunc ait rex ministris, id est ministris pœnarum, Ligatis pedibus ejus et manibus, mitte eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium. Sicut ergo est differentia gloriæ, et claritas dispar sanctorum teste Apostolo, ita et supplicia tormentorum. Sunt enim interiores tenebræ, id est cordis; sunt et exteriores, de quibus jam supra diximus, quod non immerito in exteriores, jure mittitur, qui intus in animo, usque ad finem vitæ, peccatorum tenebris cæcatus fuerit. Nam ex eo quod non ait, ingressus est rex ut remuneret amicos, neque quod simul omnes congregaverit, quidam suspicantur non de futuro judicio dici. Præsertim cum non ait, *Mittite eum in tenebras inferiores; ut eas tenebras, inferiora loca inferorum sentire possimus.* Sicut est illud, *Eripui animam meam ex inferno inferiori* (Psal. lxxxv, 15). Quia sicut sunt interiores tenebræ, ita sunt et exteriores; et sicut inferiores, ita et novissimæ, quæ sunt in novissimis locis. Et ideo impræsentiarum, sicut et ipsi volunt, cum quidam accedunt ad convivium Scripturarum, vel ad corpus et sanguinem Christi, vitii sordidati et criminibus, non vestiti veste nuptiali, justo Dei judicio cæcantur aliquando in pejus spiritu erroris, ita ut qui latebant intus, exterius manifesti fiant, et fiat illud, dum per abrupta gradiuntur, quod Joannes in Apocalypsi 915 sua dicit, *Qui nocet, ut adhuc magis noceat; et qui in sordibus est, adhuc sordescat* (Apoc. xxi, 11), ita ut ultra, jam ligatis pedibus ac manibus, spiritu agatur immundo, ne se expedire unquam possit. Sed nos hæc omnia melius de futuro intelligenda censemus judicio, ne ulli desperatio nascatur, quando universitas malorum in unum collecta pelletur ab illo, intero convivio æternæ satietatis ac dulcedinis, et mittitur foras, ligatis manibus ac pedibus, in tenebras exteriores; ne ultra possint operari bona vel mala, neque de malo ad bonum transire. Nam opera hominis, recte manus, sicut et motus, pedes accipiuntur. Quæ manus et pedes, tunc per distinctionem sententiæ, jure ligantur; quoniam a pravis operibus noluerunt hic ligari, dum licuit per meliorationem vitæ, ut tunc eos pœna liget, quos modo a bonis operibus ligavit culpa. Cæterum ubi manus et pedes ligantur, et ubi fletus oculorum, et stridor dentium dicitur, ibi veritas resurrectionis omnino prædicatur. Et cum in exteriores tenebras mittuntur, non passim ubique erunt, sicut quidam nuper garrire cœperunt; neque indifferenter reprobi commisti cum bonis localiter erunt. Quia omnino, velint nolint, si corpora erunt, vere in loco, et non ubique erunt. Segregati quidem ab invicem, ut et justos, qui innovati erunt retineat cœlum novum et terra nova; sicut vox divina clamat, *Ecce facio omnia nova* (Apoc. xxi, v), illos loca pœnarum, extra hunc cœlum novum et terram novam. Et ideo in exteriores tenebras alieni a luce erunt, ubi est ignis paratus diabolo et angelis ejus, cum quibus et isti erunt. Fro-

pterea, ut isti volunt, non absque pœnis erunt flammaram, in quibus fletus et stridor dentium erit. *Erit* siquidem dixit, et non, *est*, quia ante resurrectionis diem, in inferno nulla hominum corpora erunt. Licet præfati, philocumphi magis quam philosophi, in hoc ære, quo secundum Apostolum dæmones interdum versantur, et animas ibidem pœnaliter conversari susurrent; et ubi eas potius, ex propria conscientia torqueri autumant, quam alii pœnarum generibus. Nec considerant hi quod ita non diabolo et angelis ejus parata sunt a Domino, quæ ipsi sibi aut isti pararunt, sed ex præscientia Dei ea parata dicunt, quibus illi pro sua puniantur malitia, et isti pariter cum corpore in quibus peccaverunt, pro suis culpis justo Dei judicio agente, torqueantur inviti, in loco ubi, *Erit fletus et stridor dentium* (*Luc. xiii, 38*). Ex quo per metaphoram membrorum corporalium magnitudo ostenditur tormentorum. **916** *Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.* Non igitur paucitas invitatorum narratur, sed paucitas electorum. Quia in invitatione absque ulla exceptione, immensæ bonitatis est magnitudo; in invitatis vero discretio est iudicii, et probitatis electio. Quæ nimirum sententia omnes has parabolas comprehendit, et concludit de opere vineæ, et de ædificatione domus, necnon et istam; in quibus omnibus non initia quærentur operum, sed finis.

Tunc abeuntes Pharisei consilium inierunt, ut caperent eum in sermone. Id est, tunc cum audissent principes sacerdotum has parabolas, et cognoverunt quod de ipsis diceret. Quia Marcus et Lucas, licet hanc parabolam de nuptiis, quæ in medio prolata est, prætermiserint, tamen nihilominus Salvator eo in loco, quo cognoscentes eum de se dicere, voluerunt tenere eum, hanc eis impingit parabolam nuptiarum. Et ideo quia tenere propter turbas non sunt ausi, tunc abierunt et inierunt consilium satis insidioso, *ut caperent eum in sermone.* Unde liquet, quia non de ignorantia, sed de proposito malo cæcati, peccant. Et ideo post omnia eis objecta non sunt compuncti ad pœnitentiam, sed abierunt cum dolo. Et quo abierunt? utique ad Herodianos, et cum eisdem consilium inierunt; mali cum pessimis. Vere non consilium, sed fraudem et dolum cum eis tractaverunt ipsi principes sacerdotum, et magistratus templi; quia non est consilium, non est scientia contra Deum. Sed quales consillarii, tale et consilium acceperunt. Et ideo consilio maligno, cum eisdem jam initio, mittunt discipulos suos cum Herodianis, quasi adhuc minus cognitos et minus suspectos; ut aut abscondite facilius eum deprehenderent, aut si non possent eum capere, ipsi minus erubescerent. Licet quam sæpe in consilio malo deprehensi, tanto minus fuerunt confusi, quantum animus eorum perfidia obturatus, deterior. Sed discipuli quos mittunt, quamvis gradu essent inferiores, malitia tamen erant pares, sicut sunt filii viperarum et serpentum; qui quamvis ætate sint minores, veneno sunt

A æquales. Qui dicunt ei, *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces.* Magistrum eum vocant, sed callide, et veracem eum adulantur, ut honore vel laude sui captus, mysterium cordis sui simpliciter eis pandat. Ad hoc quippe istos cum Herodianis miserant, ut per istos, mulcendo deciperetur, ac per illos Cæsari contradicens census dari debere, ac si reus in Cæsare teneretur. Erant enim Herodiani ministrarii Herodis regis, quem præposuerat nuper Cæsar Augustus in Judæam, regem. Nam non longe Judæa Romanis subjecta **917** erat, quando in toto orbe est celebrata descriptio, et facta est tributaria illis. Unde adhuc in populo Judæorum seditio magna erat, dicentibus aliis, quia Romani pro omnibus militabant, pro securitate et pace debere Judæos tributa, ut sancitum erāt a senatu, persolvere. At vero Pharisei, qui sibi plaudebant in justitia sua, e contrario renitentes dicebant non debere populum Dei, qui decimas solvebat, et primitias dabat, et cætera, quæ in lege iussa sunt, humanis legibus subjacere. Unde et quidam, sicut historia refert, exstitit Judas Galilæus, cujus memor est et Lucas in Actibus apostolorum, conducens secum multam Judæorum multitudinem, docebat Cæsari non oportere dare tributa, neque dominum, neque Cæsarem appellari, quod et armis conatus est defendere; sed milites regis tales subito contriverunt ausus. Et ideo isti mittunt cum Herodianis, id est cum militibus Herodis (vel cum his quos Pharisei, iudentes ex Judæis qui tributa Romanis solvebant, Herodianos eos vocabant) magis quam divino cultui debitos; qui simul missi propterea dicebant, *Non est tibi cura de aliquo, neque respicis personam hominum. Dic ergo nobis quid tibi videtur, licet census dari Cæsari an non?* Blande quidem, sed astute ac fraudulenter illuc eum provocat ad respondendum, ut magis Deum quam Cæsarem se timere et venerari ostendat, et dicat non debere tributa persolvi; ut statim audientes Herodiani, ac si seditionis auctorem, contraque Cæsarem agentem, reum teneant, quod ipsi non sunt ausi ut perimant; sin alias, ut reus in Deum culpetur. *Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis, hypocritæ?* Hæc quippe virtus Deitatis est cognoscere, et introspicere cogitationes et conscientias eorum. Et ideo non ad blandimenta verborum respondit, sed ad ea quæ in cordibus male venenata congesterant; durisque cordibus dura remittit; quos non discipulos, sed tentatores appellat et hypocritas. Hypocritarum est ergo, aliud in corde tegere, et aliud operibus simulare, seu verbis exhibere. Unde Salvator ea quæ intus habebant, malleo verbi ferit; cum eos hypocritas vocat, ut apud semetipsos inveniant intus in corde, quod foris audiunt aure; et considerent Christum humanorum cordium cognitorum, ne perficere audeant, quod insidiose valde facere disponunt. *Ostendite, inquit, numisma census.* *At illi obtulerunt denarium.* Sapientia in omnibus semper **918** sapienter agit, et sic sua dispensat

responsa, ut suis propriis tentatores suos revincat verbis. Ostendite mihi numisma census, hoc est, denarium qui pro decem nummis imputabatur, et habebat imaginem Cæsaris. Et ait illis benignissimus Jesus: *Cujus est hæc imago, vel superscriptio?* Hæc interrogatio manifeste non de ignorantia venit, cum nemo esset qui hoc nesciret quod omnes observabant et cernebant in publico, sed ut ad sermonem eorum competenter respondeat. Quoniam et ipse in illis nihil magis quam suam quærebat imaginem. Et ideo quæ bene ait et competenter: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei Deo.* Ac si diceret: Imago Dei non est in auro depicta, sed in corde intus sculpta et figurata, quam propter vestram malitiam video violatam; unde, rogo, quia numisma Cæsaris aurum est, reddite eum Cæsari, et quia numisma Dei totus homo est, ad imaginem Dei creatus, vosmetipsos reddite Deo. Quod omnino non potestis nisi vos primum exuatis a censu Cæsaris, quatenus deinceps liberi sitis. Et ideo primum reddite quod alienum est, ut possidere possitis quod vestrum est; ut sicut in nummo imago Cæsaris persolvitur, ita et in cordibus vestris Dei imago vera reformetur, ubi in conscientia thesaurus cœlestis servatur; quam sane imaginem divina manus decem præceptorum apicibus insignivit. Unde quamvis Deus ante omnia, et super omnia honorandus sit, oportet tamen in hoc facto rectus ordo servetur; non primum quod Dei est, Deo, sed quod Cæsaris est, Cæsari. Deinde his exuti rebus jam liberi, quæcunque sunt Dei, Deo, ne rursus vobis necesse sit talibus implicare negotiis. Alioquin primum vos offerre Deo, cum fenore alieno, perversus ordo est, si rursus redigamini prioris vitæ imperio. O quam provida in omnibus Dei sapientia, et quam efficax responsio, ne ullis possit calumniari fraudibus, jussit ordinatissime quod omnibus implere oportet, qui vult relinquere mundum, et venit ad Christum, ut quod Cæsaris est aurum, reddat Cæsari et mundo, et quæ Dei sunt, Deo. Potest autem simpliciter accipi, sicut jubet pecuniam et tributum Cæsari persolvere: ita jubeat etiam, et quæ sunt Dei, Deo, id est, decimas, primitias et oblationes atque victimas, et omnia quæ in lege habentur. Nam et ipse reddidit tributa pro se et Petro; ac Deo reddidit quæ Dei sunt, Patris faciens **919** in omnibus voluntatem. Et hanc quoque plenam divinis sacramentis responsionem, et perfectam dicti cœlestis absolutionem, tam mirabiliter, inter contemptum sæculi, et contumeliam Cæsari ne inferret, temperavit, ut curis omnibus et officiis humanis devotas Deo mentes absolveret, cum Cæsari quæ ejus essent reddenda decernit. Sed misera Galliarum consuetudo, quæ tantis in Ecclesiarum negotiis tenetur astricta debitis, et illicitæ redhibitionis fascibus. Quod si mundus nos tenere sua nescisset jura, nequaquam conditione servitutis indebite nos ei reddere quæ sua sunt cogemur. Idecirco felix qui se ab his primum liberum fecit. Deinde felicior qui se Deo totum, id est corpus,

animam, et voluntatem, quotidie in melius coactam reddit, ut ei ex integro sponte serviat, a quo se recolit originem habere et profectum. Sequitur: *Et audientes mirati sunt; et relicto eo abierunt.* Ecce qui credere debuerant ad tantam doctrinam mirati sunt; ex quo et duritia cordis eorum monstratur, et defica prædicatur doctrina. Quia licet malitiose venerint, commoventur in admirationem, quod calliditas eorum insidiandi nullum invenerit locum, et ultra eum interrogare non audent. Idcirco, relicto eo, abierunt, infidelitatem secum cum miraculo ferentes.

In illa die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse. In qua die? in illa siquidem quando Pharisei recesserunt. Quia licet ab invicem divisi essent, in hoc uno, ac si scelerati, concordantes erant ut Jesum odirent, suisque eum dolis caperent. Ad hoc quippe sibi vicissim succedunt, iterum, atque iterum, ut suis eum fatigent insidiis; certantes totius artis ingenio, quis eum ante deprehendere possit. Ita ut si ratione superare non possent, saltem per ipsam suæ calliditatis frequentiam, sensum ipsius subverterent, ne possit quid responderent, præcogitare. Volebant enim se ostendere prudentiores vicissim, si eum quivissent capere suis laqueis. Duæ siquidem hæreses erant in Judæis, una Phariseorum, et altera Sadducæorum. Pharisei traditiones et observationes habebant, quas illi Græce *deuterose* vocant, quibus se præferebant justiores; unde et divisi vocabantur a populo. Sadducæi autem, qui interpretantur *justi*, et ipsi sua sibi applaudebant justitia, dicentes non esse resurrectionem corporis, nec animarum; neque angelos neque spiritum esse dicebant, **920** juxta Actus apostolorum. Et istæ sunt duæ domus, de quibus Isaias manifeste loquitur. Unde miror, pro quo justi vocabantur in populo, cum omnis agendi virtus, ut quisquis justus sit, spes futurorum est. Et ideo quis devotus adversus seipsum quotidie luctamina exercebit, nisi ob spem resurrectionis? Alias enim, soluta est tota observantia pietatis. Sed isti qui resurrectionem non credebant, quomodo conjugia poterant credere post mortem? Nequaquam hoc dixerim credidisse hoc posse fieri, quando ipsam resurrectionem negabant; ita ut nec animas post mortem esse crederent, nec corpora suscitari, sed utroque, sicut et Pharisei, gestiunt ferire cornu, et inevitabiliter eum concludere ad defensionem sui erroris, et ad gloriam suæ laudis. Putabant enim eum ita concludere; sicut non est possibile ut ea mulier, quæ fuit septem virorum uxor, sit demum unius propria, vel omnium communis: sic non esse possibile, ut sit resurrectio mortuorum. Et ideo callide, cum vidissent Phariseos jam victos siluisse, interrogant: *Magister, Moyses dixit, si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres, et primus, uxore ducta, defunctus est, et reliqua. Fingunt ergo istiusmodi sordidissimam nuptiarum fabulam, seu fuerit ita apud eos, seu non*

fuert, ut quasi deliramenta arguant eorum qui resurrectionem asserunt mortuorum. Unde dicunt : *In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? Omnes enim eam habuerunt.* Turpitudinem fabulæ ideo opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem. Quasi non sit ausus dicere quod ullus eorum debeat eam sibi jure legitimo vindicare conjugii. Quod si non potuerit eis honeste aliquid respondere, partibus eorum, velit nolit, debeat palmam victoriae dare. Quasi unum diceret eam habiturum, difficile videbatur eis posse probare. Si autem diceret coequaliter eam omnes habituros, rem turpissimam in illa leata vita culparetur docere; cum duo in carne una dicantur impræsentiarum, et non octo. Quibus respondens Jesus ait illis : *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Queritur autem quid sit, quod benignus Salvator ait, *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Utrum in aliquibus positum sit Scripturis Veteris Testamenti, quod in resurrectione nuptiæ non sint, vel quod debeant homines fieri angelis similes, quoniam non in aperto est ubi scripta ea legantur. **921** et tamen sic dicit quasi in aliquibus scripturis positum sit. Sed manifeste, ut dixi, in Veteri Testamento hoc non legitur, nisi, ut quidam volunt, in allegoricis inveniatur figuris, ac si in mysterio, indicantibus hujusmodi intellectum. Ubi cum exponuntur nuptiæ Abraham, et concubinarum sit mentio, non principaliter de illis nuptiis intelligere dictum tantum volunt, sed de talibus quales nos, de Christo et Ecclesia exposuimus; talesque fore in sæculo illo, in quibus angelorum æqualitas comparetur. Videant illi quid dicant, dum catholice dicant nos tamen dicimus, quia sapientia Dei sapienter arguit negligentiam eorum, cum et dicit : *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Quia non legebant, Deum ignorabant; ignorabant autem, quia Christum Deum in eisdem Scripturis non intelligebant. Alioquin, sicut ex diligentia lectionis nascitur scientia Dei : ita ignorantia negligentia filia est. Sed non omnes qui legunt, cognoscunt Deum; quia aut male legunt, aut digne Deo vivere nolunt. Et ideo legendo non Deum quærunt, imo scientiam Dei ad vanam gloriam quærunt; idcirco recte nunquam inveniunt; sicut philosophi cæterique sapientes sæculi. Nam Dominus cum dixisset : *Nescitis virtutem Dei*, ad hoc retulit, quod in resurrectione neque nubent, neque, sicut alii codices habent, uxores ducunt. Ad illud autem quod dicit, *Erratis*, quia nescitis Scripturas, exposuit ad resurrectionem mortuorum insinuandam, *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob* : qui si moriendo perissent, ut isti male sentiebant, nunquam diceretur Deus eorum esse qui non erant. Geminas ergo, quia calumniabantur et interrogabant, reddidit benignissimus magister sententias. Si quidem contra calumnias eorum, auctoritatem sacrae Scripturæ opposuit, contra interrogationem vero, rationem. Sed prius rationem objecit, quia per ignorantiam putabant se aliquid scire; ut doceret eos

A clementer, quod in resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli in caelo. Deinde protulit, ut calumniam eorum contereret, Scripturæ auctoritatem, ita dicens : *De resurrectione autem mortuorum non legis quod dictum est, Deo dicente vobis : Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob.* Sic et nos interrogantibus nos, quocumque mentis proposito, prius rationem exponere debemus, **922** postea idipsum auctoritate firmare ut et si calumnia est, vincatur, sin autem simplex interrogatio, doceatur. Et notandum quod semper infirmior sit Judæorum congressio contra Jesum. Nam supra prima eorum interrogatio, cum terrore et potestate minaciter facta est cum dicunt : *In qua potestate facis ista?* Secunda cum dolo : nec enim terrent, sed circumveniunt, et decipere gestiunt eum laudibus. Contra quam acutissima occurrit sapientia, sicut et contra terrores eorum, invictissima fortitudo. Porro hoc tertio loco, neque cum terrore neque cum multo dolo, sed ex magna presumptione, et ignorantia cæcitalis æstimantes se vincere Christum resurrectionem prædicantem. Quod autem nostri codices habent : neque nubent, Latina consuetudo Græco idiomati non respondet. Nubere enim proprie mulierum est, et virorum, sicut alius interpretes posuit, uxores ducere. Sed nos simpliciter hoc dictum accipiamus, quod nubere de viris, nubi vero de uxõibus dictum est. Sed et ad comprobandam resurrectionis veritatem, multo aliis evidentioribus uti potuit testimoniis, e quibus est illud : *Suscitabuntur mortui, et resurgent qui in monumentis sunt.* Et in alio loco, *Multi dormientium de terræ pulvere consurgent, alii in vitam, alii in opprobrium et in confusionem æternam.* Propter quod jure quæritur, cur hoc Dominus proferre noluerit testimonium? Quod forte videtur ambiguum, vel non satis ad comprobandam resurrectionem idoneum. Unde et hoc prolato, quasi probaverit quod volebat, statim confirmat et concludit dicens : *Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Cujus rei gratia, turbæ audientes mysterium, et cognoscentes admiratæ sunt in doctrina et responsione illius. Quoniam quæ nesciebant et in quibus errabant, ex auctoritate Dei, et Scripturæ testimonio, plenissime edocuit; et virtutem Dei ostendit, cum et resurrectionem prædicavit et consortium angelorum declaravit. Non quod corpora, seu membra corporis, et sexus uterque non debeat resurgere, sicut quidam hæreticorum senserunt, hoc dicit, sed quia immortales erunt homines, spiritalia erunt membra corporis. Nam in hoc sæculo, quia morimur ideo nascimur, et quia nascimur, ideo uxores ducimus. Tolle moriendi necessitatem, et nascendi utilitas nulla erit. Tolle rursus nascendi utilitatem, et nubendi causa soluta est. Et ideo erunt in sua natura homines, non in angelorum natura translati, sed in sua spiritalia effecti, **923** sicut angeli in caelo immortales et incorruptibiles, in eorum gloria sine nuptu coequales consociati. Verumtamen, ut proposueram, ideo Dominus de re

surrectione hoc usus est testimonio, quia Sadducæi cum nec angelum esse credant, nec spiritum aliquem, nec carnis resurrectionem confitentur, animarum quoque interitum prædicant, non nisi quinque libros Moysi tantum recipiebant, prophetarum vaticinia respuentes. Idcirco stultum erat inde proferre testimonia, cujus auctoritatem non recipiebant, nec sequebantur doctrinam. Hinc quam provide ad comprobandam æternitatem animarum, de Moyse ponit exemplum: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob*, statimque infert: *Non est Deus mortuorum, sed viventium*, ut comprobaret animas permanere post mortem. Neque enim Deus veritas eorum se diceret Deum esse, qui nequaquam subsisterent; ut cum de animabus ex eorum libris obtineret palmam victoriæ, consequenter licentius introduceretur corporum resurrectio, quæ cum animabus bona malave gesserunt. Nam Abraham ceterique patriarchæ, non Deum habere poterant, si non erant, quia in natura rei est, ut id esse necesse sit, cujus est alterum illud. Ac per hoc Deus viventium est, et non eorum qui non sunt. Nam et Deus æternitas est; et non est eorum quæ aut mortua sunt, aut omnino non sunt. Quomodo ergo eorum negabitur Deus, quorum se esse profitetur Deum ipsa æternitas? Deus enim qui est, ipse de se dicit: *Ego sum qui sum* (*Exod. iii, 14*), et hoc mihi nomen est in æternam. Unde et impossibile est, ut dicatur eorum Deus esse, qui non sunt. Et quia hoc impossibile est, ergo eorum est Deus qui sunt, et qui vivunt, et sentiant beneficia ejus, et intelligunt se Deum habere, cujus et ipsi sunt. Sed quærendum quid est quod per singulos dixit, *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob*, cum posset dicere, ego sum Deus Abraham, Isaac, et Jacob? Sicut alio loco, in commune omnium se dixit esse, cum ait ad Moysen: *Vade et dic Pharaoni, Deus Hebræorum misit me*. Non enim abs re ita dixisse putandum est. Quoniam etsi omnium unus est, perfectissime tamen eorum est qui circa Deum, et apud Deum perfectiores cæteris hominibus invenimur, et ideo plenius totum Deum habent in se. Propterea istorum non communiter, sed totus unicuique eorum singulariter, jure Deus dicitur. Ut puta si dicatur, **924** ager ille illorum est, ostendimus quod unusquisque eorum partem possideat illius agri qualemcunque, et non eum habeat totum. Si autem dicimus, quia ager ille illius est, demonstramus quia totum ille eum possidet: sic et cum dixit: *Ego sum Deus Abraham*, ostendit quia totum habet eum Abraham ut perfectus patriarcha; et totum habet eum Isaac, et totum Jacob. Et ideo non dicitur in commune Deus eorum, sed Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, quia singuli eorum totum habebant Deum. Sic et alibi dicitur: *Deus Elise* (*IV Reg. ii, 14*); Christi autem longe aliter et Deus et pater est. Porro Deus Hebræorum quod dicitur, imperfectio demonstratur eorum, quoniam unusquisque eorum aliquid vel modicum habebat de Deo. Quod beneficium Christi pro-

A magno munere apostolis indulsit cum ait: *Ascendo ad Patrem meum et patrem vestrum, ad Deum meum, et Deum vestrum* (*Joan. xx, 17*).

Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum, et interrogavit eum unus ex eis legis doctor tentans eum. Quod de Herode et Pilato legimus in Domini passione, redisse eos in concordiam, hoc etiam nunc de Pharisæis ac Sadducæis cernimus; qui prius ad invicem inimici erant, sed ad tentandum Deum pari mente consentiunt. Nam qui contra veritatem certat, licet malitia eius vincatur, nunquam tamen placatur; quia veritatem non quærit defendere, sed subvertere. Et ideo isti, licet siluerint, muti facti, non tamen sunt placati, ut consentirent: ex fide in omnibus a veritate devicti. Sed conveniunt pariter, qui ratione non poterant, multoties confutari, ut multitudine simul valeant decertare, et quia viderant factionem Sadducæorum tam subito corruisse, debuerant exemplo eorum moneri, ne ultra illi molirentur insidias. Sed malevolentia semper ac livor magis magisque impudentiam nutrit. Hinc se satis callide multitudine armarunt, quamvis unus loquatur pro omnibus, quia omnes illi decertant, et loquuntur per unum, ut si quidam fuerit omnes videantur vicisse; si autem victus fuerit, solus videatur confusus. *Magister*, inquit, *quod mandatum magnum in lege?* Magistrum vocat, cujus forte non vult esse discipulus, quia sic interrogat de magno mandato, et non de minimo, ut quidquid ille responderit, quia quæ Deus jussit, omnia magna sunt, occasionem habeat **925** calumniandi aliud asserens magnum esse de pluribus. Nam qui fecte cum dolo interrogat, frater et particeps est hujus Pharisæi. Quia omnis discipulus magistri discipulus est, sicut et magister sui discipuli magister est. Propterea nemo dicit bene magister, nisi discipulus. Et ideo quia tentabat eum, jure false dixisse probatur, nisi forte intelligamus, quod hic non sua sponte Jesum tentare voluerit, ut Matthæus ait, sed quia persuasus a Pharisæis, quantum ex se fuit, non tentando, sed quærendo ac si minus doctus, accessit. Unde et Marcus de eo narrans, licet in multis distare videatur, tamen non illum tentantem, sicut Matthæus introducit, sed et in fine sermonis, Dominum dixisse ad eum ait: *Non es longe a regno Dei* (*Matth. xii, 34*). Quia et hoc modo fieri potest, quamvis tentans accesserit, aut etiam invitus, et quantum ex se erat, devote interrogans, ut Domini responsione vere ad fidem correctus sit. Vel certe ipsam tentationem, quam Matthæus posuit, non in malum proposuisse tanquam decipere vellet eum ut inimicum, sed curiose potius, quia de hoc die quæsitum erat; ut possit experiri utrum sciret Dominus, et discere an ignoraret, quod adhuc ab omnibus, ac si incertum, quærebatur. Lucas vero tale aliquid ex vicino videtur dicere, sed longe alibi illud interponit. Unde rectius videtur alium esse, de quo Lucas tale aliquid narrat; non solum propter ordinis distantiam, verum etiam quia

cum interrogat Dominum : Quid faciendo vitam æternam possideo? longe aliter Dominum respondisse narrat, et multa proposuisse quæ huic non videntur congruere loco. Iste vero, quem Matthæus et Marcus assumunt, accepto responso, siluisse bene quidem commendatur a Domino, cum ait ei : *Non es longe a regno Dei*. Et quia forte interrogat fideliter, quod mandatum magnum in lege sit, Dominus non solum quod sit magnum, verum etiam et quod primum respondit. Unde quærendum arbitror mandatorum differentiam; quia ubi est magnum et primum, ibi et sequentia, sicque per ordinem quærendum forte, donec pervenias ad illud minimum mandatum, quod qui solverit, et docuerit sic, minimus vocabitur in regno cælorum. Unde constat, quia si est magnum, et minimum est utique, et medium, atque hinc inde multiplicia per ordinem. Interea Dominus respondens ei docet et nos quia non solum est magnum mandatum **926** diligere Deum, verum etiam et primum. Primum autem, non ordinem Scripturæ respicit, sed ad dignitatem virtutis intelligendam; et hoc quasi conveniens huic loco attendendum. Quia quasi multis præceptorum mandatis constitutis, sic nunc hoc magnum ac primum dixit mandatum. Secundum autem et simile priori, et propter similitudinem magnum; quod est : *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Forte secundum hoc, intelligere possumus, et aliud esse, quod sit magnitudine et ordine tertium, sicque aliud quod quartum, et deinceps per ordinem legis mandata dinumerare. Sed hoc solius Dei est ordinare, ac percensere usque ad minimum. Quia nisi Christus hoc expleat, qui est Dei virtus et Dei sapientia, nemo alius sanctorum est, qui hoc audeat. Fortassis ergo a temporibus Moysi usque ad Christum quærebatur, in lege quod esset magnum mandatum in ea; nec tamen fuisse qui hoc ad liquidum deïnisset. Alioquin Pharisæus hoc non interrogasset, nisi diu multumque apud illos quæsitum esset, et non inventum, neque præfinitum; donec veniens Christus docuit, non solum quod esset magnum, verum etiam quod esset primum, deinde et quod esset secundum simile priori. Cujus et opus est, si vellet explere, vel invenire tertium et quartum, seu per ordinem reliqua. Est tamen et hoc mandatum alibi, quod primum dicitur, sed non simile, ut et magnum dicatur et primum. De quo Apostolus ait : *Honora patrem tuum, et matrem* (Ephes. vi, 2), quod est mandatum primum in promissione, seu in lege, quia in secunda tabula legis primum positum legebatur. Et ideo licet primum queat dici, non statim et magnum, sicut forte et aliud magnum quod non statim primum. Verum tamen considerandum quod ait Salvator : *In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ*. Deinde quod ait Apostolus ad Romanos (Rom. xiii, 9) : *Non machaberis, non occides, non furtum facies*, et si quod est mandatum, in hoc verbo instauratur, vel sicut alii codices habent, recapitulatur : *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Quicquid igitur est quod in his

duobus pendet, totum in hoc uo instauratur vel recapitulatur. Idcirco quærendum si aliud sit pendere in his duobus mandatis legem et prophetas, et aliud recapitulari omnia in hoc mandato. Unde quia unum jam prioribus Patribus visum est esse, necesse est intelligere, quod omnia mandata, seu lex et prophetæ, in **927** utroque pendet et recapitulatur, vel instaurantur mandato; quia nec Deus sine proximo, nec proximus sine Deo recte diligitur. Ac per hoc dilectio Dei ac proximi, unum mandatum est, unaque charitas integra, et vera dilectio. Unde, ut ita fatear, in eo quod ait Apostolus : *Etsi est aliud mandatum in hoc verbo instauratur*; etiam et istud : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua*, in hoc secundo (ut verum sit quod Apostolus ait) omnino recapitulatur vel instauratur. Et si primum mandatum recapitulatur in secundo, necesse majus est et secundum in primo instaurari. Et ideo si omne mandatum recapitulatur in secundo, recapitulatur etiam hoc magnum et primum; et in his duobus, jure tota lex pendet et prophetæ. Nec immerito igitur magnum et primum mandatum in lege a Domino definitum est : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua*. Cui si aliquid subtraxeris de magnitudine ejus et de primatu ipsius, de toto id subtrahis. Et qui de toto illo mandato aliquid subtrahit, id est, aut de eo quod est, ex toto corde, aut ex tota anima, aut ex tota mente, quod magnum et primum est, nisi ex toto servetur corrumpitur. Propterea qui vult Dominum Deum suum diligere ex toto, exsequatur partes plenæ dilectionis, et impleat ex toto, ut non solum Dominum Deum totam ex toto diligit, verum etiam tria illa, ex quibus diligitur Deus ex toto exhibeat, id est, ex toto corde suo, apud se Deum totum in corde ac si thesaurum recondat, in omni operatione et cogitatione sua; et ex tota anima sua, ita ut paratus sit ponere eam in morte, pro eo qui universa creavit, ne ulla pars animæ divellatur ab eo, qui illam dedit; et ex tota mente, ut nihil aliud intellectu nostro versetur, quam intelligere et cogitare de Deo. His tribus itaque partibus, totus et integer constare dicitur homo; non quod tribus, ut quidam volunt, substantiis sit compactus homo, sed duabus, id est, anima et corpore. Licet Apostolus dicat : *Ut integer spiritus vester* (II Thess. iii, 3-23), anima et corpus; quia anima utrumque est et anima et spiritus. Verum tamen pars ejus qua vivificatur corpus anima appellatur; eminentia vero pars ejus qua intelligimus et rationamur, mens dicitur. Porro cor pro parte carnis accipitur; ut et caro Deum sitire, Deumque diligere possit, ex toto elaboremus. **928** Pro quo David Deo pollicebatur, *Sitirir in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea* (Psal. lxxii, 2). Quibus profecto partibus, cum ad Dei dilectionem totus homo integer ex toto transfertur, maximum Dei mandatum complere jure creditur. Etsi diligere proximum magnum est, non tamen primum vocatur, sed simile.

Quia et proximus in Deum diligitur, et Deus in homine, cuius est imago, amatur. Nec immerito igitur simile, maxime propter mysterium Christi qui est proximus noster, suscipiens carnem nostram, et factus est, sicut ipse in alia ostendit parabola, proximus noster. Et ideo primum mandatum et maximum est Dominum Deum diligere; secundum autem simile per omnia, Filium Dei scilicet, quia Mediator Dei et hominum factus est, similiter ex toto et sine mensura diligere, cognoscere, et venerari. Deinde proximos in ipso Christo Jesu, cum mensura, sicut nosmetipsos amare et diligere, ut unum in omnibus per Christum compleatur mandatum. Alioquin, sicut ait Joannes: *Qui dicit se Deum diligere, et fratrem suum non diligit, mendax est (I Joann. iv, 20)*. Et: *Omnis qui diligit iniquitatem, odit animam suam (Psal. x, 5)*. Unde elaborandum cum Dei gratia, quia simile dicitur mandatum in dilectione proximi, ut eodem modo proximus ametur ex toto corde, sicuti amari præcipitur. Quis enim non toto corde, et non tota anima, et non tota mente se amari optasset, cum dicit: *Sicut teipsum?* Sed inter Deum et proximum quasi quædam discretio ponitur, eo ne quis proximum quem diligere tanquam seipsum iubetur, quasi Deum adorare velit, quem plus quam seipsum, et quam omnem hominem diligere oportet. Propterea cum ait: *Secundum simile est huic*, ac dilectionem Christi referenda est hæc similitudo; ut sicut Deus Pater, ita et Deus Christus Patris Filius, qui est noster proximus, diligitur. Et quia reliquos nos oportet diligere proximos, in ipsa eademque dilectione mensura ponitur, *sicut teipsum*. Propterea secundum simile est priori, ut diligatur Christus, nulla a habeatur mensura, sed ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente. Et ut hæc dilectio vel charitas ordinata sit, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Et ideo quia in his duobus mandatis, sicut dictum est, tota lex pendet et propheta, melius ad Christum quia vere proximus noster est, refertur hoc secundum simile mandatum; quia lex et prophetae omnes Christi præsignabant adventum, et ad **929** eum pendebant omnia legis ænigmata et figure. Et adventus eius per supplementum eorum cognoscendi Deum intelligentiam præstavit. Alioquin si æque accipiendum est de dilectione Christi et proximi, quomodo patrem et matrem, ceterasque affectiones carnis Dei charitati præponere inhihemur in hoc ipso eodemque Evangelio? Quomodo dilectio proximi simile mandatum est dilectionis Dei, ut sit aliquid quod amori Dei possit æquari? Ideo magis similitudo præcepti, parem charitatem diligendi patrem et filium, atque cognitionem similem ex lege et prophetis exigit, in quo mandato pendent omnia. Unde ut legis ipsius et prophetiæ argui possint verbis, et de proximo manifestior intelligentia panderetur,

Congregatis Phariseis, interrogat dicens quid illis videretur, Christus cujusnam filius futurus esset? Qui dicit ei, David. Et ait illis: Quomodo ergo David in

A spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? Hanc igitur quæstionem miseri Judæi quia videbant contra se venire, quamvis scirent forte ex prophetis quomodo Dominus, vel quomodo et filius esset David, noluerunt tamen respondere ei, sed tacuerunt. Negare igitur non poterant quod David olim in Psalmis de ipso prophetaverat, neque subterfugere aliter quam silendo; idecirco male in se confisi, ac si rei, tacent. Sed et Dominus Jesus, non eandem eis exposuit, neque modum quæstionis absolvit, sed nobis Christianis per Paulum, in quo loquebatur ipse, plenissime reseravit. Dicit enim loquens ad Timotheum: *Memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum carnem, juxta Evangelium meum (I Tim. ii, 6)*. Ecce quomodo Christus filius est David, scilicet secundum carnem, quia de semine carnis ejus natus est. Quomodo autem sit Dominus David? ipsum Apostolum interrogemus, imo Christum qui per ipsum loquebatur. Dicit enim ita de ipso: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (Philip. ii, 6)*. Quoniam non per rapinam æqualis erat Deo Patri in forma Dei, sed per naturam sempiternæ naturæ, in qua manens Deus genitus a Patre. Secundum quam formam rogo quia nascendo Deus exiit a Patre, cognosce ipsum eundemque Dominum David. Et si cognoveris eum vere Dominum David, cognosces utique Deum **930** et Dominum esse omnium creaturarum, etiam et angelorum; quia æqualis est Deo Patri Deus in forma Dei. Ecce unde filius David, et ecce ex quo Dominus David. Ergo filius David quia *semetipsum exinanivit formam servit accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitum ventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Domini omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum (Philip. ii, 7, 8)*. Exinanivit ergo se, sicut dictum est. Quod si quæris quomodo vere sumenda carnis ex semine David, ita ut Verbum caro fieret, ac per hoc factus est quod non erat. Ergo Dominus qui erat David, factus est filius ipsius David. Et ideo in Spiritu sancto jure vocatus est ejus Dominus, qui factus est et filius; non alter Filius, et alter Dominus; sed unus idemque Christus simul Dominus et Filius. Quod si cæci Judæi forte ista nescientes, quia sciebant eum de semine David omnino venturum, debuerant ipsum interrogare, quem fide magistrum vocabant, maxime quia ipsius David testimonium, in Spiritu sancto prædictum, adhibuerat. Sed volebant miseri rescire propter recordiam suam, nec requirere quod negare non poterant, et tamen contradicere gestiebant. Quod si vellent procul dubio credere in prophetis ubi legerant, quod filius David Christus futurus erat invenire poterant quod ipse esset qui loquebatur, et quia ipse Dominus David esset. Nam ubi le-

gebant, quod essent eum etiam et ipsi occisuri. Futurum eum sperabant, et prævidebant ubique de ipso interrogati, sed suum facinus crudelissimum sibi non videbant, quod explere longe diu mollebantur, et jam beneficiis deliniti. Alioquin nunquam eos quasi de cognito Christus manifeste sic interrogasset, cujus nomen antea in Scripturis sacris, vel in populo pronuntiatum nunquam audissent. Sed quia hoc notissimum erat in populo, et in divinis litteris ubique legebatur, celare non poterant, quod venturum eum nescissent, vel non sperarent; quod et adhuc hodie sperant, et ideo errant, quandoquidem et nos speramus eum venturum, sed non ad judicandum, quia jam judicatus est; quin potius judicem expectamus, quia prophetæ utrumque prænuntiaverunt adventum, **931** et ideo cæci, quia erraverunt in tempore adventus ejus, sentient in novissimo judicem, quem injusto in primo suo adventu condemnaverunt. Facit ergo, prudens lector, hic locus, non solum contra Judæos duricordes, verum etiam et contra hæreticos, qui Deum negant in carne venisse, et non confitentur Deum hominem verum Dei Filium. Nam Photinus, qui negat hominem Christum, ex hoc loco condemnatur. Arius verò et Manichæi, seu quamplures, hinc debellantur hæretici, qui non confitentur Christum Deum æqualem Deo Patri, ut tota evacuetur redemptio Christiana, et fides eorum corrumpatur catholica. Et ideo ut eos omnes hinc inde fortiter revincere possimus, quæso tam præsentem locum, quam et alia ubicunque oportuerit loca de Christo diligentissime perscrutemur, ut intelligamus, et interrogemus eos omnes una cum Domino; si purus homo est, ut ipsi dicunt, et non Deus, *Quomodo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* Ipsi de se Pharisei occasionem præbuerunt confutationis suæ, qui ut Dominum caperent in aliquo, fuerant congregati. Et quia jam multa proposuerant dolose, dignum erat ut saltem semel eos interrogaret, et faceret eos cognoscere, quia non erat tantum homo qui tentabatur, sed et Deus, quem nemo potest fallere. Interea, quia dicere de se veritatem in aperto non poterat, insidiantibus Phariseis, nec tacere, qui ad hoc venerat ut veritatem annuntiaret, seque ipsum Deum Dei Patris Filium monstraret, ideo talem eis proponit interrogationem, ut, eo tacente, divina declararet Scriptura, Spiritu sancto longe ante de Christo prolata. Unde primum interrogat: *Quid vobis videtur de Christo, cujus filius est?* Quod omnibus notissimum erat, quia de David stirpe repromissio facta fuerat. Deinde illis respondentibus mox quod verum erat, *David*, rursus interrogat Sapientia Dei Patris valde sapienter, *quomodo David vocet eum in spiritu Dominum, si pater jure creditur?* Non ideo hoc interrogat, ut revincat eos non vera dixisse, sed ut se Dominum ostendat Dei Patris Filium. Non enim poterat Dominus

A ejus esse, qui ex eo fuerat nasciturus, nisi esset Altissimi Filius. Quæ nimirum interrogatio, adhuc hodie multum valet contra Judæos; et revincit de Christo, ut dixi, pene omnem hæreticam **932** pravitatem. Quod unus idemque Christus, et vere sit filius David secundum carnem, et Dominus David, secundum divinitatem, non simplex homo et purus, sicut illi tunc sapiebant Judæi, et adhuc hodie ita desipiunt, asserentes sanctum virum de genere David esse venturum. Sed ipse ab ipso David, qui filius ejus est, in Spiritu sancto Dominus ipsius prædicatur. Non quod duo essent filii, ut novella hæresis suspicatur, sed unus idemque Christus, et Dominus est, et filius, non alter Deus, alter homo, sed unus in utroque Deus et homo. Quæ fides non de incerto venit erroris, nec ex propria fingitur voluntate, sed in Spiritu sancto ab ipso Domino declarata ostenditur. Non enim se David filium denegat, quod Pharisei confitentur, sed et Dominum se prophetarum insinuat. Et ideo sumit de cætesimo nono psalmo testimonium, ut ex ipso omnes convincantur Judæi, qui fingunt sibi, ad eludendam interrogationis veritatem, multa inepta et vana; et dicunt vernaculum Abrahæ fuisse, cujus filius Damascus Eliezer fuit, et ex ipsius persona hunc Psalmum scriptum fuisse, ejusque esse vocem, quod post cædem quinque regum Dominus Deus Domino dixerit Abrahæ: *Sede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Quos omnino interrogare oportet, quomodo Deus dixerit Abrahæ quæ sequuntur: *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex utero, ante luciferum, genui te*, et cætera in eo psalmo quæ leguntur. Quæ omnia, sicut eo in die concluserunt ora Phariseorum, ex illa hora, ut nemo sit eum amplius ausus interrogare: ita et nos omnem Judæum, omnemque hæreticum ex hoc convincere possumus, quod Christus Deus et homo sit verus, et ante luciferum ex utero, id est ex substantia Dei Patris in splendoribus sanctorum, ab ipso genitus, et in fine temporum sacerdos, sicut juraverat olim Deus Pater, secundum ordinem Melchisedech constitutus. Utrumque igitur videtur frivolum, ut aut servus ille propheta tanti mysterii dicatur fuisse, aut David de illo tale aliquid retexuisse, quod nec illi nec Abrahæ convenire suspicetur, sed magis similitudo nominis et æqualitas, qua Dominus Domino dicebat eum æqualem Patri, a dextris collocavit, cum ascendit ad cælos, quo semper fuit. Quod omnino sicut Abrahæ non congruit, ut æqualitas Deo Patri dicatur, ita nec sedere **933** a dextris Dei potuit. Nam in Deo nihil sinisterum est, et ideo jure, pluraliter, Filius in dextris Dei Patris sedere jubetur: Et aperte post laborem passionis, ut sedeat in gloria victor ac si iudex, quia in terris judicatus est, judiciaria potestate sublimatus, donec omnes inimicos subdat Pater sub pedibus ipsius scabellum; per quod significatur unitas substantiæ de consortio nominis, et de consequendi invitatione iudicii potestas attributa, sicut d

universorum subjectione virtus declaratur manifesta. At veto quod dicit, *donec* pro *semper* accipiendum est et pro infinito. Non ut tunc desinat sedere in gloria, cum positi fuerint inimici ejus sub pedibus ejus, sed sempiterna sessio ei offertur et gloria, quam semper ideam habuit cum Patre. Hæc quippe pars hoc loco sic pro infinito est, sicut et alibi ait: Donec senescatis ego, ac si dicatur: Tu semper sedebis, quia inimici tibi sub pedibus semper subjecti erunt. Noverat enim Christus, quia filium David futurum credebant, et hoc capere posse Scripturarum auctoritate, quod ex semine David ipse esset; idcirco rursus eos interrogat, ut cum intelligant Deo Patri cœqualem, et qui ex David ortus erat semine, æternæ virtutis et potestatis, et originis substantiam, in se corporaliter continebat, propterea Deum in homine declarabat. Verumtamen ne aliquis cum Judæis hanc corporalem intelligat sessionem, perpendat quod et Pater ad dexteram Filii esse dicatur, quod in sequentibus manifestat: *Dominus a dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges.* Et ideo non est necesse corporalem sessionem introducere in his quæ spiritualiter sunt intelligenda; quia sicut Filius est in dextera Patris, ita et Pater in dextera Filii. Quomodo ergo inimici ponantur a Patre scabellum sub pedibus Salvatoris, non abs re quæritur, ubi magis benignitas Dei prædicatur, quam aliqua indignatio furoris. Pium namque et valde optabile subditum esse Deo. Propterea non æstimandum censeo, similiter Deum ponere inimicos Christi scabellum pedum ejus, quemadmodum ponuntur inimici sub pedibus regum terrenorum exterminantium eos. Quia illi sine misericordia proprios affligunt inimicos, Dominus autem non ad perditionem, sed ad salutem inimicorum Christi ponit eos scabellum pedum ejus, ut sint subditi Salvatori suo ac liberatori clementissimo. Scriptum namque in Lamentationibus Jeremiæ legimus, quomodo **934** contenehravit Dominus in ira sua filiam Sion, dejecit de cœlo in terram gloriam Israel; non fuit memor scabellum pedum suorum. De quo in eodem opere quod in eisdem Lamentationibus edidimus, jam diximus, quod tunc occurrere potuit, et adhuc dicimus quia scabellum pedum Dei esse, immensa gloria est; quia filia Sion quando scabellum pedum Dei erat, in cœlo erat gloriosa. Postquam autem dejecta est, ut non sit scabellum pedum ejus, desiit esse in cœlo. Quapropter attende diligenter quod ait: Dejecit de cœlo gloriam Israel, et fuit scabellum pedum suorum, quando repulit, et dejecit eos in terram, ut non in cœlo, sed in terra scribantur; licet et terra aliquando in laudem ponatur, ut est illud: *Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum* (Isa. LXVI, 1), non ignominiam, sed gloriam terræ volens ostendere, quæ de Deo aliquam, vel modicam intelligit partem. Ideo et mulier illa poenitentiam agens ad pedes desolebat benignissimi Jesu, quia peccatrix erat. Optabile quidem ei erat scens pedes Domini sedere ac deslere, quia ad ca-

put ejus pertingere necdum erat idonea, ut unguentum superfunderet. Quibus ita de Psalmo interrogatis: *Nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die illum amplius interrogare.* Quid putas si omnem textum Psalmi cogerebatur exponere, qui manifestissime totus de Christo sonare videtur? Credo quod omnium ora Judæorum ex hoc uno clauduntur Psalmo, si fuerit diligens perquisitor, qui possit ex his eorum suffragia aperte concludere.

(CAP. XXIII.) *Tunc Jesus locutus est ad turbas, et ad discipulos suos.* Id est, finita interrogatione, cum jam nemo eum auderet interrogare, locutus est libere ad turbas et ad discipulos suos. Hanc quoque distinctionem Matthæus facit, ut privilegium servet apostolorum, vel eorum qui fidelius adhærebant Christo, quoniam meliores erant præ cæteris turbis, discipuli Salvatoris, qui jam eum plenius per fidem sequebantur. Et ideo quamvis sæpius soli erudiantur, tamen quotiescunque cum turbis audiunt, distinguuntur ab eis, ut eorum dignitas commendetur. Nam et supra Matthæus cum dixisset: *Loquente Jesu ad turbas, et dixisset aliquis: Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te videre, mox non ad turbas, sed ad discipulos suos, extendit manus suas ita dicens: Ecce mater mea et fratres mei, seu cætera.* **935** Sic invenies, lector, et in reliquis locis, ut semper servetur honor discipulorum. Nihil enim Lucas dissentire videtur in hoc loco, cum ait, quod in domo cujusdam Pharisæi hæc proposuerit Dominus, quia Matthæus locum specialiter, quo dicta sunt hæc, non exprimit, sed ex quo venit a Galilæa in Jerusalem, etiam et superiora, usque ad sermones istos omnia gesta seu dicta, ibi jure ubi vel ubi accipiuntur. Sed hos sermones jam non ad Pharisæos loquitur, sed et ad turbas et ad discipulos quia indigni erant; nec tamen penitus propter eos, sanam eorum doctrinam vult contemni, et ideo ait: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi: omnia quæcunque dixerint vobis servate et facite, quæ autem faciunt facere nolite.* Per cathedram namque ipsa lex Moysi et doctrina intelligenda est, super quam illi sederunt, qui aut eam recte interpretari se gloriabantur, aut qui supra ascendere, juxta traditiones suas se profitebantur; et quia in proximo removenda erat, ne ad litteram sequeretur, videtur dixisse, sederunt: ac si diceret, usque ad præsens, et non sedebunt aut sedent. Servare autem jubet et facere quæ legis sunt, quoniam lex spiritualis est. Et ideo prætulit gloriam legis de se testantis, quæ imaginem futuræ veritatis expresserat in se, et præmonstrabat in suis decretis utraque præcepta, scilicet agendæ vitæ et significandæ; in omnibus tamen Christo parebat, et ejus meditabatur adventum. Quidquid enim in ea continetur, ad profectum manifestandæ cognitionis Christi multum valet, et ideo jubet præceptis eorum obtemperari, qui super cathedram Moysi sedent, ut doceant quæ legis sunt. Neque si de suo vitiose aliquid docuerint, rogat ut

obediatur eis, sed quia sedent super cathedram **A** Moysi, jubet mystice in omnibus obedire mandatis legis, et a factis eorum atque operibus abstinere; ut tantum hominum pravitas atque infidelitas viteatur, et legis doctrina servetur. Tradunt quidam quod Scribæ dicantur, qui a littera legis non recedunt, et Pharisæi, qui majus aliquid in lege se nosse profitentur; et ideo seipsos quasi meliores ac doctiores a cæteris dividunt, unde et Pharisæi vocantur, quod interpretatur *divisi*, vel *segregati*. Nam cæteri, qui Moysi legem secundum spiritalem virtutem intelligunt et exponunt, sedent quidem super cathedram Moysi, tamen non sunt Scribæ et Pharisæi, sed meliores illis, et tales quales fuerunt apostolica **936** ac reliqui discipuli Christi. Hæc sessio recte usque ad passionem Domini dicitur existisse, deinceps vero super cathedram Ecclesiæ, quæ est cathedra Christi et thronus, catholici doctores quam gloriosius sedent, et docent verba vitæ. Et quæ bene sederit aut docuerit, et non solverit ea, honorem et gratiam accipit per illam; qui autem bene docuerit, et male vixerit, de sacerdotio suo crimen acquirit potius quam dignitatem, quia indigne sedet; sed indignus ille qui nec bene docet, nec bene vivit. Dignitas siquidem doctorum diversa est, sed natura una. Sacerdos si bene vixerit, proprium habet lucrum; si bene docuerit, populi est instrumentum. Idcirco accipere debet populus doctrinam quæ ejus est, et non discutere quod alienum, quia doctrinam Moysi secundum Deum est. Alia namque est cathedra pestilentiarum, et alia cathedra Moysi, quæ et lex Domini appellatur; in qua voluntas beati viri meditatur die ac nocte. Quoniam cathedras columbas vendentium, quæ pestilentiarum erant, Dominus evertit. Quorum omnium etsi doctrina est audienda ex lege Dei, non tamen conversatio imitanda. Alligant enim onera gravia et importabilia in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere. Qui alligant ea et imponunt in humeros hominum, nisi quia non ad litteram ista dicuntur, sed secundum tropicam intelligentiam, ut per onera gravia intelligantur legis præcepta, et importabilia, quæ ipsi volebant, non dico manibus operari, et adimplere, verum nec in modico attingere. De quibus præceptorum oneribus dicit Apostolus, quæ nec nos potuimus portare, nec patres nostri. Quæ licet gravia essent et importabilia, adhuc ea Pharisæorum severitas graviora faciebat. Sed tamen propter sacerdotum et nominis dignitatem, quod in sacramento profecto est, hortatur benignissimus Salvator, ut eis subjiciatur populus. *Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite*, licet non faciant quæ dicunt; quoniam sequenda est veritas, cujuscunque ore fuerit prolata. Ad omnes denique Ecclesiarum sacerdotes pertinent hæc præcepta, quamvis ipsi nec minima compleant mandata dum majora jubent. Hoc quippe per digitum designatur; et cathedra, ut dixi, et onera, et humeri, et digitus, et vincula quibus alligantur onera, spiritualiter intelligenda sunt,

et omnia a bonis et discretis viris misericorditer sunt tractanda, ne **937** reprehendantur a Domino cum hujusmodi præceptoribus, ut primum ipsi majora compleant, et minora non omitant. Deinde secundum æstimationem virium uniuscujusque audientis, singula dispensent, et alligent, et imponant, quoniam tritici mensura non secundum magnitudinem præceptorum Dei metienda est, sed secundum possibilitatem et capacitatem uniuscujusque. Ne dum immoderate compellunt qui docent, et graviora verba super humeros imponunt, quam ferre possit auditor, cadere eum sub onere cogant, contra voluntatem Christi, qui ait: *Jugum meum suave est, et onus meum leve* (Matth. xi, 30). Sequitur:

Omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus. Constat igitur plerumque quod omnes illi tales sunt, qui amant primos discubitus in conviviis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi, vel aliquid tale quod huic simile videatur. Postquam supra sacerdotum et Pharisæorum insidias vexatus est, et in suis responsonibus non est auditus, jure convertit se ad plebem, et ad discipulos, ac docuit tales doctores in lege Dei audiendos esse, et non imitandos. Ac deinde his verbis vult ostendere causam propter quam non poterant credere illi, scilicet quia omnia faciebant ob vanam gloriam, ut ab hominibus viderentur, et laudarentur ab eis. Impossible namque est, ut credat Christo cælestia prædicanti, qui gloriam vanam querit ab hominibus, et terrenas magis desiderat laudes, sicut ipse alibi dicit: *Quomodo potestis credere, gloriam quærentes ab invicem; et gloriam quæ a solo Deo est, non requiritis?* (Joan. v, 44.) Ex illa siquidem renascitur, quod exterminat ipsam rem; ut puta ex ligno nascitur vermis qui emolitur lignum. Et ex vestimento nascitur tinea, quæ comedit vestimentum. Similiter et ex oleribus vermes, qui olera universa corrumpunt. Sic et ex proposito singulorum nascuntur vitia impræsentiarum, quibus consumitur anima ne vivat Deo. Tolle ergo hoc vitium de clero, ne velint ab hominibus videri, mox et cætera reseantur vitia. Qui cum se dedignantur ad invicem, quam sæpe nolunt super se meliorem habere, sicut nec Judæi Christum. *Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias.* Ex quo loco beatus Hieronymus clericorum mala deplorans: *Væ, inquit, nobis miseris, ad quos Pharisæorum vitia transierunt. Qui utique magis fleret nostra nunc flagitia, si hodie in carne esset, et sciret quanta inter nos, et qualia **938** jam sine pudore sunt. Nata namque fuerat hæc Pharisæorum superstitio, quia Dominus cum dedisset mandata legis per Moysen, intulit ac conclusit ita dicens: *Et ligabis ea in manu tua, et erunt immota ante oculos tuos semper* (Deut. vi, 8). Quæ ideo in manu jussit ferri ut semper opere completerentur; et ante oculos habere, ut die ac nocte meditaremur in eis. Interea Pharisæi, ista male interpretantes, scribebant in membranis Decalogum Moysi, id est, decem verba legis, complicantes ea, et ligantes in fron-*

te, et quasi coronam capiti facientes, ut semper ante oculos lex conscripta, et mandatorum memoria verteretur; non vera fide, ut operibus complerent, sed ut ab hominibus viderentur, scribentes ea in duabus præcisuris membranarum; alteram quidem in domibus portabant, quasi coronam ponentes in capitibus suis, et scripturam gestantes in fronte, ac si ante oculos suos; alteram super brachium manus suæ, quas siquidem partes phylacteria vocabant. Quod adhuc hodie (sicut legimus) Indi et Babilonii faciunt. Et qui hoc tulerint, quasi religiosi in populo judicantur. Similiter et simbrias in palliis magnificabant, quas ex Deuteronomio assumpserunt in præcepto, ut ex ipsis se ostenderent magis servare legem. Quas ideo magnas in summitate quatuor angulorum in palliis ligabant, ut sanctitas eorum amplior videretur, quia jusserat hoc Dominus fieri, ut ex ipsis simbriis hyacinthinis populus Israel discretus esset a reliquis gentibus; sicut in carne per circumcisionem, ita et in vestibus aliquam haberent differentiam. Sed illi superstitiosi magistri captantes auram popularem, ut Hieronymus refert, atque ex mulierculis sectantes lucra, faciebant simbrias grandes, et acutissimas eas spinis ligabant, videlicet ut ambulantes, vel sedentes interdum pungerentur, ut quasi sub hac comminatione retraherentur ad officia Dei, et ad ministeria servitutis ejus. Et ideo Dominus ait: *Omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus*. Quod utinam et nunc nostri non facerent, qui doctiores esse videntur in populo. Non enim intelligebant miseri, quod hæc in corde magis portanda essent quam in corpore. Verumtamen istiusmodi erat simbria illa Domini, sed parva et brevis ex lege præcepta, quam et mulier illa, quæ sanguine fluebat, tetigit in pallio Domini, nec tamen est compuncta superstitiosis sentibus Pharisæorum, sed magis sanata **939** ad tactum ejus. Unde non ideo reprehenduntur a Domino, quia eas habebant in summitate palliorum, sed quia superflue grandes erant, et dilatate, ab hominibus gloriam quærentes, omnino arguuntur. Similiter et in reliquis omnibus sententiis, quas per partes distinguit, cur querant primos accubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis, gulam sectantes, et salutationes in foro. Non ideo vituperat eos, quia in primo loco recumbebant, aut salutationes in foro sectabantur; sed quia (sicut expressius ait) amabant ob vanam gloriam primos discubitus, et ob favorem laudis suæ salutationes in foro, ac primas cathedras in synagogis. Quorum quia mens depravata erat in voluntatibus et in studiis suis, in omnibus avaritiam et vanam gloriam sectantes, idcirco eorum culpantur mores, et ad eorum vitia vituperatio refertur, et non ad facta quando honeste fiunt. Quoniam et ordines servare suos in discubitu, et salutationes invicem exhibere officiosissimum est; atque honore alterutrum prævenire, honestum. Præterea hæc religiose observata ædificant mentes singulorum in charitate. Si autem carnaliter eamus, appetit et amat magis suam jactantiam quam honestatem morum, et pro-

bitatem humilitatis, talis Pharisæorum est imitator. Potest fieri ut discumbat aliquis in novissimo loco, qui non solum jactantiam cordis non amittit, verum etiam exinde magis eam intus nutrit, et quasi humilior cunctis vanam gloriam quærit, et vult videri justus et humilis, ut ab omnibus amplius honoretur. Quanti putas sunt qui aut primi humiles inveniuntur, aut novissimi, intus a Domino (qui corda conspicit singulorum) superbia condemnantur? Spiritus est enim Deus, et ideo spiritaliter universos examinat, et non carnaliter, neque tantummodo perpendit quod quisque sedeat, vel qua voce illum salutet, utrumne venerabiliter submisso capite vel corpore, licet hæc omnia honeste oporteat fieri, et congrue satis unicuique, sed qua mente vel qua conscientia quisque faciat quodcumque facit. Unde, sicut dixi, ad amorem Pharisæorum culpam retorsit, et non ad officia quæ honeste possunt fieri.

Vos autem, inquit, nolite vocari Rabbi, et continuo reddit causam, quia unus est magister vester: vos enim fratres estis. Nam rabbi Hebræum est, quod Latine magister dicitur. *Et patrem nolite vocare* **940** *super terram, unus est enim Pater vester, qui in cælis est. Nec vocemini magistri, quia Magister vester unus est Christus.* Ecce unde fratres esse dicimur, quia nullus est alius pater noster quam Deus, qui nos condidit et creavit. Quamvis enim homo hominem generet, tamen unus est pater omnium, qui condidit et creavit omnes; unde et nos filii fratres sumus patrum nostrorum, quia, ut ita dicam, non ab ipsis quodammodo nati sumus, sed per ipsos; qui omnino non initium vitæ ex eis habemus, sed quasi transitum ad vitam per eos accepimus. Nam etsi arbor videatur ramos de se generare, vita ramorum et arboris, ut ita fatear, radix est: multo magis Deus pater omnium hominum auctor et creator est. Similiter et Christus, licet multi doceant, unus est magister omnium, qui omnes homines intus, non artificiose, sed naturaliter docet. Si enim homo hominem ex integro doceret et erudiret, omnes homines ab uno magistro æque discerent. Nunc autem, quia non homo docet, sed Deus, qui sensum et intellectum dat, ideo Paulus clamat, quod *neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus* (1 Cor. iii, 7), non enim homini intellectum præstat docendo, sed a Deo præstat, qui *Intellectum dat parvulis* (Psal. cxviii, 130), et ait: *Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac qua gradieris* (Psal. lxxiii, 130). Unde et David ait: *Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum* (Psal. xxxi, 8). Sed forte aliquis ad hæc dicturus est, quod efficacia sua et intelligibilitas mentis faciat hominem eruditum, cum nec ipsa quis dona, nisi ex dono Dei habeat ut erudiri possit. Et ideo quicumque se Christi discipulum profitetur, oportet eum vocet magistrum, qui non carnalem in nobis, sed spiritalem generat disciplinam; et patrem eum appellet, qui ex magisterio Christi et consortio hoc nomen nobis et gratiam clementer

inuasit. Ut filii Dei simus per adoptionem potius quam terreni parentis; ex eo enim cœlestes nos esse profiteremur, ex quo cum fide, qui renati sumus, cœpinus dicere corde atque ore: *Pater noster, qui es in cœlis* (*Matth.* vi, 9). Indignum itaque est patrem nos vocare super terram, qui et cœlestes sumus effecti, et patrem nos habere in cœlis non dubitamus. Quæriur autem, quare contra hæc præcepta et Paulus doctorem Gentium se vocat: aut quo modo, vulgato sermone, in monasteriis, ex usu omnium monachorum, et ex præcepto regulæ, se invicem monachi, non nos vocent, in quo paterna servatur reverentia. Quod **941** sic recte solvitur, cum dicimus aliud natura patrem esse, vel magistrum, et aliud indulgentia. Unde si patrem vocamus, honorem ætati deferimus, vel reverentiam meritorum; non auctorem eum, quem patrem vocamus, nostræ dicimus vitæ, sic magistrum jure non aliunde, quam ex usu et consortio veri magistri. Et ne ad infinitum pertendam sermonem, quomodo unus per naturam Deus et unus Filius, non præjudicat cæteris, ne nuncupative dii vocentur sancti, et filii per adoptionis gratiam dicantur dii: ita unus pater et magister non præjudicat aliis, ne abusive appellentur patres et magistri. Quoniam aliud est arte magistrum esse, et aliud potestate et natura. Quapropter in omnibus illis, tolle vanam ac propriam assumptionem, ne ametur favor vanæ gloriæ, sed servetur honor Dei et religio honestatis: invenies quod non prohibet, ut nunquam ab aliis ita vocentur aliqui, sed hoc introducere videtur, ne desiderant discipuli Christi ob vanam gloriam, his vocari nominibus, vel superstitiosius in aliquo honorari quam expediat. *Qui major est restram, erit vester minister. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur.* Quia dixerat: Ne vocemini magistri, et ne amarent primos accubitus, seu cætera, ideo seipsum proponit formam et exemplum humilitatis, qui magis ex natura magister vocatur, quam ex indulgentia, eo quod per ipsum constant omnia, et ex dispensatione carnis ejus omnes erudimur ad vitam, et reconciliamur Deo, per hoc quod major est nostrum. Ac si diceret: Nolite amare primatus honoris, nec vocari magistri, sicut *nec ego gloriam meam quaero, sed est qui quaerat* (*Joan.* viii, 50). Ita et vos intendite in me, quia *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et animam suam dare pro multis* (*Matth.* xx, 28). In hoc quippe loco non solum discipulos suos instruit, verum et magistros Ecclesiarum, ne aliquis honores per ambitionem quaerat, sed qui voluerit major esse, sit primum, quod ipse factus est, omnium minister. Quod si aliquid de his desiderare libuerit, opus desideret, et non fastigium honoris; ministrare potius et servire omnibus, quam sibi serviri et ministrari ab omnibus. Quia unum eorum de supercilio venit Pharisæorum, alterum vero de doctrina et magisterio Christi. Nam qui ambiunt et requirunt sibi honores, ipsi sunt qui exaltant; et qui ministrare et servire gaudent, ipsi sunt qui se humiliant, ut exaltentur a

Domino. Et notandum quia non ait, quem **942** Dominus, sed qui se exaltaverit, humiliabitur; utique a Domino, sicut nec quem Dominus, sed qui semetipsum sua sponte humiliaverit, exaltabitur versa vice a Domino. Quæ nimirum doctrina omnibus bonis congruit Christianis, sicut e contrario ista comminatio diabolo, Judæis et Gentibus, atque omnibus apostaticis, qui se sub jugo Christi nolunt humiliare; et ideo hi omnes justo Dei judicio humiliabuntur. Quod caventes apostoli et omnes boni viri, maluerunt se invicem mutuo prævenire honore, et omnes esse fratres, id est, unius parentis filios, gaudentes per novæ nativitatis regenerationem, terreni ortus excessisse primordia, et unum sibi præesse omnibus cœlestis doctrinæ magistrum. **B** Unde quia hoc sibi Christus magisterium specialiter in se retinuit, mox formam doctrinæ adhibuit, ut qui vult major esse, sit omnium minister. Ac deinde continuo causam tantæ humilitatis duplicem subjecit, unam scilicet ad gloriam vitæ perpetuæ capeendam in Christo, alteram æternæ humilitatis confusionem superbientibus demonstrandam. Et quia sibi essentialiter nomen magistri vindicavit, licet aliis verbis, eandemque formam proposuit, *Discite, inquit, a me quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* xi, 29). Unde quicumque ejus discipulus vult esse, doctrinam quam se proficitur docere necesse est instanter discat; quia tunc perfectus quisque erit, si sit sicut magister ejus. Alias autem, non dico magister, verum nec discipulus erit, qui voluerit **C** discere doctrinam quam magister docet.

Væ vobis, inquit, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines; vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. Audiant si forte adhuc ulli sunt Manichæorum complices, qui dicunt Deum Veteris Testamenti, non bonum, propter maledictiones quas posuit in lege adversus peccatores ac delinquentes. Quod si eum crudelem vocant et sanguinarium, quid dicturi sunt in hoc loco de Christo quem benignum vocant? Et tamen consona voce ostendit se verum Dei Filium, illius qui legem dedit. Quinimo etiam et seipsum legislatorem insinuat, dum secundum similitudinem benedictionum quas posuit in lege, proposuit et ipse in Evangelio beatitudines eorum qui salvantur; nec non et similitudines maledictionum quas in lege proposuerat, proponit in hoc loco; sicut et in cæteris contra peccatores contraque delinquentes, ut respiscant a malis **943** suis, ita dicens: *Væ vobis, et vobis.* Quibus cur hoc dicat, sicut et in lege, mox reddit causas. Unde tam hic quam in lege, ab uno Deo, id est, benignissimo Jesu Christo, satis benigne sunt dicta, sive maledictiones in lege, sive istud væ, quod pronuntiantis affectu recte dictum intelligitur; non quod ex pronuntiatione ista pronuntiantis unicuique contingant peccata, sed justæ condemnationis judicio unicuique, quia peccat. Et non dico tantum quia peccat, verum etiam et post talia interminata, quia secundum impœnitentiam

cordis peccat, et se præbet ad ea promerenda quæ Deus disciplinæ causa protulit adversus eos, ut converterentur ad bonum et se corrigerent. Nam impræsentiarum, sicut nulli vera beatitudo hactenus nisi in spe præstatur: ita nec maledictio, vel væ istud futurum, jam terminatur. Sed sicut magna felicitas in cælo, beatitudo nominatur, et ipsa vera beatitudo, in regno Dei completur: ita lamentum et fletus harum maledictionum in inferno concluditur, ibique infinita miseria et cruciatus væ secundum, in Apocalypsi Joannis, quia primum abiit dicitur. Et hoc est illud væ, quod non solum Scribis et Pharisæis, verum etiam omnibus reprobis impræsentiarum denuntiatur, ut in futuro inexcusabiles sint, et justo Dei iudicio puniantur. Nec immerito ergo quæritur cur octo sint beatitudines; e contrario Saluator septies hoc loco væ intulerit? Non enim factum abs re crediderim. Siquidem de die octava quia legimus, *Hæc est dies quam fecit Dominus (Psal. cxvii, 24)*, fortassis et septem beatitudines quodammodo ex gratia Dei, hominibus ac si in spe suis, iustisque operibus præstantur. Sed illa octava est quam solus Dominus fecit, et præstitit gratis suis dilectoribus, et quia in spe per septem cucurrerunt, curricula dierum, septem repleti donis Spiritus sancti, operati sunt has septem beatitudines. Quibus e contrario propter septem vitia principalia, hoc væ septies revolutum numero, comparatur; et non ultra processit, quia illud male completum infra se suos involvit. At vero electi impræsentiarum, septem donis Spiritus sancti enutriti ad illam pervenerunt octavam beatitudinem, quam fecit Dominus. Isti autem septem male vexati criminibus æque per septem curricula dierum male ad supplicia currentes, hoc unum secum tulerunt væ, septies revolutum, quod ipsi sibi fabricaverunt. Unde et Dominus longe supra, cum ad Judæos loqueretur: *Cum immandus 944 spiritus, inquit, exierit ab homine, ambulat per loca arida et inaquosa quærens requiem et non inveniens. Tunc dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam et ornatam. Et tunc vadit et assumit septem alios spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi, et sunt novissima hominis illius pejora prioribus (Matth. xii, 43-45)*. Hæc, quia Scribis et Pharisæis contigerat, de quibus jam supra dixerat, non excessit numerum vitiorum, nec numerum vindictæ, sed toties væ imminere illis pronuntiavit, quot erant dæmonibus oppressi, et vitiis implicati. Solet namque septenarius numerus pro universitate connumerari sicuti hoc loco, quoniam colluvionem scelerum in se contraxerant, et universæ vitiorum sordes ad eos defluerant. Idcirco universitas dæmonum non immerito in eos regnabat. *Quia clauditis, inquit, regnum cælorum ante homines. Et Lucas ait: Quia tulistis clavem scientiæ, nec vos intratis, nec introeuntes sinitis introire (Luc. xi, 52)*. Quærat qui vult, quid pejus esse possit inter homines, et inter ipsos dæmones, ut nec ipsi cessare a malo, nec

redire ad Deum velint, nec alios permittant scum sequi factorem, neque de morte ad vitam transire. Quid ergo de talibus restat nisi, quorum una est scelerata impietas, una sit et pœna tormentorum? Reddit autem singulis vitiis, singulas clausulas vitiorum. Quia dilatabant phylacteria sua, simulantes se sanctos, et magnificabant simbrias, justum fuit ut hypocritæ vocarentur. Claudebant vero regnum cælorum ante se, et ante alios, quos introire non sinebant; quia alligabant onera gravia et importabilia super hominum humeros, quæ ipsi nec digito movere cupiebant, prædam captantes, et gloriam requirentes a populo. Certum namque habebant, a lege et prophetis, quod ipse esset Christus. Unde magis, non immerito, hypocritæ sunt vocati, quia dissimulabant se nescire verum Christum quem plenissime sciebant; quamvis causa avaritiæ suæ et honoris sui gratia, nolent confiteri. Et ideo perversa interpretatione claudabant ante conspectum populi januam legis et prophetarum, qui de adventu Christi manifestissime sunt locuti; ut a fide Christi universos deterrerent, non minus minis et seditionibus, quam ex traditionibus suis. Quia timebant, si populus in eum crederet, quod omnia sacrificiorum munera, gloria, honor, et cultus, et votorum dona ad Christum transirent, in quibus non Deus, sed ipsi ditabantur et gloriabantur **945** honoribus. Regnum ergo cælorum ipse dicuntur Scripturæ, in quibus Christus Dei Filius predicabatur, quas ipsi ante se et ante alios clauderant, cum Christum in eis, et ex eis, credi non sinebant. Et quia ipse Christus clavis est David, qui aperuit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, cum eum credi vel intelligi non sinebant, non solum scientiæ clavem abstulerant, verum etiam ipsam ostium, vel januam, ita obstruxerant, ut nec ipsi intrarent, ut easdem Scripturas de illo intelligerent, nec alios introire permitterent. Hæc itaque duo quasi naturaliter videntur ab invicem esse inseparabilia; quoniam qui in alterum ex istis peccat, ab altero se non potest cohibere, sicut contra, qui ab uno eorum se abstinet, impossibile videtur, ut non etiam ab altero se absterneat. Ut puta fac aliquem feliciter ad Deum, et ad Scripturas sacras ingredientem, aut regna cælorum penetrantem, mox invenies, non solum alios non prohibentem, verum exhortantem et contrahentem quoscunque poterit. Quoniam qui alios vetat introire in regnum cælorum, sufficit ei ad expulsionem suam, ne et ipse intrare possit hoc ipsum quod alios non permittit intrare. Quoniam qui scandalizaverit unum de pusillis Ecclesiæ, prohibens eum intrare male vivendo, patietur illud quod Dominus comminatur. Et ne dicat aliquis, Non prohibeo ulli, quia licet ego malus sim, omnes tamen bonos esse cupio et ingredi regna cælorum; quod si humilitas est, et verum est, quod dicit, assentio. Quod si in aperto malus est, nescio cui bonus esse queat, qui sibi nequam probatur, nec quomodo bona possit velle, dum diligit iniquitatem, et exemplum est aliis peccandi. Quod si cba-

ritate quisquis fuerit repletus, ut et alios suo labore introire faciat, Deo agente, non video quomodo ipse primum non introeat. Quia etsi *charitas non quærit quæ sua sunt* (I Cor. xiii, 5), tamen cujus est charitas, non solum introire facit, verum etiam jam regnare cum Deo, in quantum charitate juvatur, omnino videtur; quia charitas ex Deo est, et cœlestis est donum: sicut iniquitas ex diabolo etiam, interdum et pœna peccati, qua Scribæ et Pharisæi prægravati, nec ipsi introierunt, nec alios, quantum ex ipsis fuit, permisissent intrare. Hoc quippe egerunt verbis, quando omnia opera Christi, quæ Deifica erant, in Beelzebub facta interpretabantur; hoc minis, hoc omnibus dolis, et fraudibus, ita ut Dominum, Dei Filium, licet sit impassibilis, crudeliter innocentem occiderent, ne ullus **946** eum Dominum ultra crederet. Ac per hoc ipsis clausurunt regnum ne introirent, et alios, in quantum eis possibile fuit, ne introirent, omnino prohibuerunt. Et notandum quia non dixit, *væ vobis* quia non aperitis regnum cœlorum, sed quia clauditis, aliud pro alio mentientes et agentes, ne Scripturæ de Christo recte intelligerentur. Quod et adhuc hodie isti faciunt qui remanserunt ac si titiones ex incendio, parati ad interitum. Quibus illud duplex imminet *væ*, de quo Joannes ait in Apocalypsi sua, quod viderit aquilam clamantem ac dicentem: *Væ, væ habitantibus in terra* (Apoc. viii, 13); quoniam ipsi expulsi a terra sua et a civitate Jerusalem, nihil aliud inhiant, et quærunt quam terram. A quibus longe est illa prima beatitudo, de qua dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsi possidebunt terram* (Matth. v, 3); quorum conversatio in cœlis est, et ideo non tanget eos illud *væ* secundum, quia non sunt de terra. Tangit etiam et eos præsens locus, qui rectores videntur esse Ecclesiarum, si aut male vivunt, aut certe utrumque, et male vivunt, et male docent, vel certe nihil docet boni locumque mercenariorum non relinquunt. Quos et Osee propheta arguit et increpat: Absconderunt, inquit, sacerdotes viam Domini, et interfecerunt sicennam. Alioquin nisi mali sacerdotes doctrinam Domini quolibet pacto depravassent per se in Scripturis divinis ipsa veritas de Christo, licet obscura sit, tamen abscondita non esset. Obscura vero ideo est, non ut non inveniunt eam qui quærunt, sed ut non videant eam qui quærere nolunt, ad illorum gloriam pertineat, qui desideraverunt et quæsiverunt eam, et invenerunt. Sicut e contrario ad eorum confusionem et condemnationem, qui nec desiderant, nec quærunt, nec inveniunt eam. Quia non potest excusatio esse justæ damnationis, ignorantia veritatis, quibus fuit inveniendi facultas, si fuisset quærendi voluntas. Quod si veritas Christus salus est, et vita perfecte cognoscendum, quid putas quantum *væ* illis immineat, qui easdem Scripturas, aliud pro alio mentientes, claudunt? Quid enim apertius dici potuit de Christo, quam Isaias dicit? *Ipse Dominus, inquit, veniet et salvabit nos; tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum*

audient, et lingua mutorum diserta erit (Isa. xxxv, 5), seu cætera. Hæc quidem signa fuerant adventus Christi, quæ omnia etiam et majora isti facta viderunt; sed omnia in Beelzebub principem dæmoniorum, ut dixi, ea, ut averterent populum a fide Christi, facta dicebant. Et non solum hoc, verum etiam **947** et decretum posuerunt, ut si quis diceret eum Filium Dei, fieret extra synagogam. Sequitur:

Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocrite, qui circumcitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum, et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ, duplo quam vos estis. Circuibant autem Judæi mare et aridam, causa negotiationis, et perlustrabant universas partes mundi, ita ut et per maria et per terras, per insulas, quoque et regiones irent, sicut adhuc hodie faciunt, et per plura loca. Inter quæ vitæ negotia, non propter gloriam Dei, ut Deus a cultoribus religiosius veneretur, neque propter misericordiam et charitatem Dei et proximi, volentes eum salvare, quem docebant judaizare, sed aut propter avaritiam, ut adderetur eis sacrificiorum oblatio, aut propter vanam gloriam, ut viderentur gentiles ad cultum Dei convertere. Qui namque conversi de errore gentilium ad unius Dei cultum, relictis idolis, proselyti vocabantur, cum jam circumcisi, populo Dei in lege suscepti, miscebantur. Sed cum factus fuisset proselytus, videlicet circumciscus, et Domino consecratus, malis suis exemplis rursus perditus, fiebat filius gehennæ, dum cogebatur illos imitari, et affectum eorum sequi. Qui eo in tempore dixerunt de Christo: *Crucifige, crucifige eum* (Joan. xix, 6). Quem non solum accusare, sed et blasphemare quotidie in synagogis suis dicebant; ne ullus fidem Christi reciperet, sicut et adhuc hodie faciunt. Sed quærendum quid sit quod ait: *Et facitis eum filium gehennæ, duplo quam vos estis.* Nunquid discipulus proselytus factus dupliciter Scribis et Pharisæis, poterat fieri miserabilior, ita ut non æqualiter esset eis filius gehennæ, sed dupliciter? Nunquid non in utroque omnis perfectus est discipulus, si sit sicut magister ejus, si forte in malo perfectus dici potest? Quod satis elucet quid velit significare, si prior gentilis damnatio, qui factus est proselytus, pensetur. Arbitror enim omnem hominem, qui ex conversatione gentilitatis factus est proselytus in lege, filium gehennæ prius fuisse, quod peccatum baptismus Christi absolvit. Sed circumcisio Judæorum, quia jam Christus venit, nihil prodest; et ideo jam gentilem a reatu non solvit, sed adhuc per transgressionem legis addit illi damnationis numerum. Ita ut etiam secundum Judaismum, fiat filius gehennæ. Et quia manet prior damnatio inabsoluta, cum factus fuerit proselytus, **948** dupliciter filius gehennæ per doctrinam doctoris mali efficitur, cum et Christum blasphemare incipit, et a lege nihil proficere. Sicque fit ille qui docuit ut causa secundi erroris sit, et fiat dupliciter filius gehennæ supra illum qui male docuit eum. Unusquisque enim usitatissime filius ejus dicitur, cujus opera facit; sicque dicuntur filii per-

ditionis, et filii hujus sæculi. Fit autem et aliter A quisque proselytus dupliciter reus; quia prius erat transgressor in lege naturæ, factus autem proselytus, cum esset ethnicus, videns magistrorum vitia, transgrediendo legem, jure majori pœna, id est duplici, mulctatur, sicut et vos qui fidem et opera non habetis. Alii quidem volunt, ut *quam*, adverbialiter, pro *sicut*, accipiatur, et sit sensus: Facitis eum filium gehennæ dupliciter, sicut et vos estis; quia et fidem Christi respuitis, ex lege et prophetis prænuntiata, et opera virtutum nulla habetis, sed vitiis pleni estis, quibus efferati omnem mansuetudinem cordis amisistis, et ideo jam ultra beati minime esse potestis; quia beati mites et mansueti possidebunt terram. Terram illam utique viventium, ad quam David suspirat dicens: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (Psal. xxvi, 13); quam vos, quia terrena sectamini, infeliciter amisistis. Et notandum quia eum duplo gravius delinquentibus gehenna repromittitur, differentia tormentorum monstratur. Quoniam aliter torquetur qui simpliciter fuerit filius gehennæ, et aliter qui dupliciter. Sicque et deinceps considerandum, si adhuc abundantius possit aliquis torqueri tripliciter, seu multipliciter secundum multitudinem peccatorum. Nec tamen audiendi sunt qui dicunt nulla loca esse pœnarum, neque pœnis torqueri aliis quos gehenna pervaserit, nisi propria conscientia delictorum. Quod multis Scripturarum in locis ostenditur, et loca esse pœnarum, et supplicia tormentorum jam parata, necnon et auctoritate sanctorum Patrum ita esse firmatur, licet per singulas species criminum dicatur quilibet fieri filius gehennæ. Ut puta qui fornicator est, fit gehennæ filius; qui autem adulter dupliciter torquetur, similiter et per cætera vitia. Nec injustum videtur, si secundum modum culparum adhibeatur unicuique supplicium tormentorum in una eademque pœna. Porro de nomine gehennæ jam supra satis diximus. Hoc tamen lectorem moneo, ut semper hinc inde hæreticorum caveat laqueos, ne falsorum 949 obvolvatur laqueis doctorum, qui non doctores, sed deceptores sunt animarum. Quia sicut illi vaniloqui, de quibus nunc diximus, ita sunt et alii qui volunt allegorizando introducere, quod gehenna, quæ vallis filiorum Ennon vocatur in Scripturis, et Jerusalem non longe sint ab invicem. Licet Jerusalem sita sit in monte, et gehenna vallis dicatur: tamen eorum locorum una sors est, et in una numerantur tribu, sicut et reliquæ electissimæ civitates. Quapropter dogmatizant, eos qui peccant, licet in gehenna mittantur, et vales sint appellati, quia peccaverunt, quandoque quod ad unam sortem sunt reversuri, et in una eademque tribu connumerabuntur, in qua Jerusalem illa cælestis sortitur. Quod quam absurdum sit ita sentire, nobis tacentibus, omnis auctoritas Scripturarum, et catholica fides clamat. Hæc tamen, quia de Græcorum turbine ad nos mala translata venerunt, omittere non debui. Quia qui talia sentiunt,

aut senserunt, jam male possessi ad illud væ ultimum quod restat, si non corrigantur, omnino festinant. De quo sequitur:

Væ vobis, duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit in templo, nihil est; qui autem juraverit in aurum templi, debet. Stulti et cæci: quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicumque juraverit in altari, nihil est: quicumque juraverit in dono, quod est super illud, debet. Cæci: quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat domum? Qui ergo jurat in altari, jurat in eo et in omnibus quæ super illud sunt. Et qui juraverit in templo, jurat in illo, et in eo qui habitat in ipso. Et qui jurat in cælo, jurat in thronum Dei, et in eo qui sedet super eum. Arguuntur namque Scribæ et Pharisæi, cuncta pro lucro facere, et non pro timore Dei; sicut et supra in phylacteriis et fimbriis dilatatis, non aliud quam vanam gloriam requirebant, et per occasionem gloriæ, etiam et in his lucra sectabantur pecuniarum. Et ideo jure hypocritæ et duces cæci vocantur, licet super cathedram Moysi sederunt. Quoniam sub specie sanctitatis, non cultum Dei, non gloriam, non honorem requirebant, non observantiam mandatorum Dei, sicut jam supra de dono diximus, quando dicebant patri matris: *Munus quodcumque est ex me, tibi prodest* (Matth. xv, 5), ut in eorum lucrum cuncta venirent: sic et hi parvipendebant templum et altare, ac venerari jubebant aurum, et omnia legis donaria, quæ in his 950 offerebantur, ut omnia ad utilitatem et lucrum eorum proficerent. Et propterea quod ipsis delectabantur, aurum et dona, quibus suis utebantur usibus, sanctiora esse dicebant, quam ipsum templum et altare, ut offerentes promptiores fierent, multiplicia sponte ad offerendum rerum dona, quam ad preces fundendas coram sancto altari in templo. Unde, ut eorum dona, et vota magis Deo firmarent accepta, statuerunt stropham callidissime satis. Si quis in contentionem venisset, vel in aliquam controversiam, unde propter ambiguitatem jurgii, jurare deberet, non teneretur reus in templo si falsum jurasset; sed si in auro ex quo postea convictus falsum jurasse, criminis reus tenebatur: unde statim aurum, in quo juraverat, reus cogebatur exsolvere, ut universa eorum usibus cederent. Similiter et in D altari si quis jurasset, perjurii nequaquam adjudicabatur reus, etiam convictus quod jurasset. Si autem perjurasset in donis, et oblationibus quæ offerebantur Deo, ad altare, in hostiis et victimis, seu in quibusque muneribus, hæc studiosissime repetentes, illud ab eo exigebant in quo falsum jurasset. Hinc quoque non immerito arguit eos Dominus, quod aurum templi et dona altaris in sacramentorum religionem venerarentur, cum honor deberet esse potior altaris et templi; quia futurorum in figura, et aurum templo, et donum dedicatur altari. Unde veniente Christo, hæc omnia legis jam inutilia erant offerentibus, quia non a lege Christus, sed lex sanctificabatur in Christo; in qua, veluti sedes ac thro-

nus Dei, prius positus erat, qui ex ea prædicabatur A futurus. Ac per hoc duces cæci jure vocantur et hypocritæ, quia se legem venerari mentiebantur, et jurare per thronum Dei aut per cælum consueverant, religiosius observantes ea quam eum qui in his sedere judicabatur. Sanctificantem quoque negligebant, et sanctificata, Christo prætermissa, venerabantur; et ideo quasi cœli quædam similitudo inducitur, ut ille qui sedet in eo, aut in lege, recognoscatur. Quoniam propter traditiones suas Judæi omnia legis mandata corruperant, et omnem intellectum de Christo evacuaverant. Propterea vult eos reducere, tam ad mandata agendæ vitæ, quam ad ea quæ sunt significandæ vitæ, ut ex uno eorum Christum jam venisse intelligant, ex altero, servando quæ præcepta sunt, in Christo proficiant. B Sed quia illi obsessi a 951 dæmonibus, ista recipere noluerunt; nos quia in multis offendimus omnes (Jac. iii, 2), sequamur, gementes pro his, Christum. Quia beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v, 5). Et primum mundemus conscientias nostras, ut Scripturas sacras, quam sanctæ sint, quamque Deo plenæ, in quibus Deus inhabitat, et ex quibus nobis loquitur, intelligamus. Deinde nullum aurum credamus sanctum, nisi quod infra templo Dei dedicatum est, id est nihil extra divinas Scripturas aliquid, quamvis fulgeat, recipiamus. Quia omnis sensus qui extra resplendere videtur, etsi admirabilis sit, non continuo probatur sanctus. Quia solus Spiritus sanctus est dedicator Scripturarum sanctarum, quo sanctificatur, in eisdem, et ab eisdem C Scripturis, omne aurum eloquiorum, ut inveniatur quod proferamus esse sanctum. Sed et si qua dona offerimus ad altare, prius mundum cor super quo, et in quo, ea offerimus. Agamus votis et precibus prius, ut sit illud sanctificatum, quod principale est in nobis; tunc demum dona et oblationes in illo quæ offerimus quotidie, sancta erunt. Et ideo lacrymis et precibus oportet instare, ut ista beatitudo nutriatur a Deo in nobis, et cor mundemus, ex quo, et in quo votum Deo offertur. Quoniam omne votum hominis ut acceptum Deo sit, cor facit, non suo munere, sed dono Dei. Et ideo honorabilius est cor hominis, ad quod primum Deus respicit, ex quo votum offertur, quam munus cordis; quod et Deus post cor respicit ex quo votum offertur.

Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham et anetum et cuminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium, et misericordiam, et fidem. Hæc oportuit facere, et illa non omittere. Væ autem illis, quia omnia opera sua liquabant, ut viderentur ab hominibus, et ideo hypocritæ jure vocantur. Sed quærendum quomodo decimabant sua Scribæ et Pharisæi, ad quos et de quibus loquebatur, præsertim cum ipsi sacerdotes erant et Levitæ, qui magis accipiebant decimas a populo quam darent; nisi quia ex ipsis quidam sacerdotes erant et Levitæ, quidam vero populares. Et propterea non incongruum est, si duplicem hujus loci dicimus ha-

PATROL. CXX.

bere differentiam, ut una quidem pertineat ad populares, qui decimas dabant, quamvis fictæ, altera autem ad sacerdotes, qui decimas accipiebant. Etenim sermo ipse in dubium sonare videtur, cum ait, Væ vobis qui decimatis; nam et qui accipit decimas, et qui dat, recte 952 decimare dici potest. Fortassis Scribæ et Pharisæi, ex minimis suis oleribus decimas dabant, licet sacerdotes essent, ut per hoc justiores haberentur in populo, et videntes eos, dicerent: Putas quomodo omnium rerum suarum decimas isti offerre Deo non negligunt, qui etiam contemptibilem olerum decimas dare non prætermittunt; putas quomodo secundum omnia Dei præcepta vita eorum servatur, ita ut nec in modicis rebus negligere videantur. Et ideo forte ac si religionis gratia, talia hujusmodi potius offerebant, ut et dispendio carerent, et gloria illis in populo favorabilior esset. Unde et Dominus ex omnibus tria elegit olera quæ dabant, quatenus ex ipsis ostenderet quid quærebant; quoniam odorifera valde sunt, ut per eorum odoramenta, monstraret famam vanæ laudis quam uaribus ad se trahebant, et quibus delectabantur electamentis. Et reliquistis, inquit, iudicium, et misericordiam, et fidem. Ecce tribus male oblati, tria objecit pejus neglecta, quibus prætermissis, in Deum et in proximos omnis justitia frustratur; quia justitia Dei, ut justus quisque sit et vivat, ex fide servatur, quia justificatur impius. Et nisi in iudicio probus inveniatis, justus nunquam esse poteris, neque in justitia justificatus, per quam recedit homo ab iniquitate. Idcirco præceptum est juste, quod justum est exsequi. Quod tunc recte fit, cum et Deo quæ Dei sunt, et proximo unicuique quæ sua sunt in iudicio juste restituuntur. Ac per hoc iudicandi virtus, non minus divina, quam et humana, ut justus inveniatis, comprehendit. Et ideo quam bene dictum est: In omnibus iudiciis tuis Deum cogita semper. Sunt enim iudicia sæcularia, sunt et ecclesiastica. Nec tamen sæculares licet præsumere de his quæ divina sunt; nec sacerdotes qui divina tenent in manibus ad ea quæ sæculi sunt transire, sed unusquisque eorum, sine acceptione personarum, juste quod justum est exsequatur. Cæterum inter fratres sine misericordia vivere, jam iudicium incurrere divinum, quia iudicium erit sine misericordia, qui in præsentiarum non facit misericordiam. Sed misericordiæ principatum est, ut a semetipso incipiat homo, sicut scriptum est, Miserere animæ tuæ placens Deo (Eccli. xxx, 24); deinde per omnes vadit proximos, quia solus ille jure proximus habetur, juxta Evangelium, qui facit misericordiam. Hæc sunt legis præcepta quæ graviora dicuntur a Domino, sicut 953 et alia quam plurima. Sed in his tribus omnis justitia conservatur, et charitas: non immerito, quia prætermiserant ea, Scribæ et Pharisæi a Domino corriguntur. Cur autem dicantur gravia, cum omne onus Christi leve sit, non inconvenienter quæritur. Quia si ista gravia sunt, et cætera levia esse non possunt; etsi levia sunt, quemadmodum Salva-

25

tor ait, quomodo hic gravia dicuntur? Attende, quæso, quia etsi levis dicatur præceptorum enormitas, onus tamen vocatur: quod si onus, quomodo leve? Nisi quod alia sunt onera vitiorum, quæ deprimunt hominem ad ima inferorum; alia onera mandatorum Dei, quæ servata, levant hominem ad excelsa cælorum. Quæ duæ gravitates, diversas appetunt partes; scilicet quantum felicior illa quæ sursum trahit, tantum infelicior quæ deorsum mergit. Porro olerum decimas dare non reprehendit Dominus, sed quia præcipua quæque non curabant, utrum populus observaret an non, quæ nec ipsi digito volebant movere. Et ideo ait, *Illam oportuit facere, et istam non omittere*. O sapientia divina quam provide in omnibus loquitur! Dixerat enim supra quod nec unus apex iotæ præteribit a lege, idcirco et nunc, nec decimationem minimarum rerum relaxat, sed ut omnia integre compleantur. Mandaverat enim iudicium verum, et iustitiam servare, misericordiam facere, et habere fidem, propter gloriam nominis sui decimas autem offerre, licet et ipsæ ad honorem Dei datæ pertineant, tamen propter utilitatem sacerdotum dabantur, ut usibus eorum deservirent. Et ideo forte minima decimarum exigebant etiam oluscula, qui non solum non curabant majora, si aut ipsi aut populus negligeret, verum etiam nec si in Deum quisque atrociora deliquisset, corripitur ne peccaret. Unde et in fine sententiam quam bene concludit suam, *duces cæci, excolantes*, vel, sicut alii codices habent, *liquantes culicem, et camelum glutientes*. Ubi subaudiendum quod supra dixerat, *Væ vobis*. Quia minima quæque offerendo clarificabant, hoc quippe significantius excolare vel eliquare sonat, quod mentham, anetum, cyminum, seu quælibet parva, quæ per culicem denotantur, quod ita pompaticè ac lucidè parabant offerre parva, ut omnis diligentia in his commendaretur olusculis. Et ideo, quia ex vitio offerentium, etiam et ipsa immunda fiebant, nec immerito culici comparantur, quod et parvum et **954** immundum est animal, sicut et camelus magnum. Quod pessimi sacerdotes tunc glutiebant, cum maxima Dei mandata propter ventris ingluviem absorbebant, nec curabant quid aut ipsi, aut populus peccati in Deum committeret. Nec enim esuriebant et sitiabant iustitiam, et ideo possessi a dæmone, tam grandia virtutum opera, ac si immunda et tortuosa, gibbo depressi avaritiæ glutiebant, ne impleantur opera quæ iussa erant. Omnes namque homines aut iudices sunt aut rectores, spiritales videlicet aut mundiales, aut certe reliqui sub iudicibus sunt et rectoribus. Quibus necessaria est, tam qui præsent, quam et qui obsequuntur, fides vera et operatio bona, ut possint percipere has beatitudines, quæ huic loco contraria junguntur, *Quoniam beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam* (*Matth. v. 6*). Hic duæ beatitudines veniunt contra hoc unum væ, quæ nunquam ab invicem bene separantur; quia nec iudicium in quo iustitia servatur, sine misericordia esse debet, nec misericordia sine iustitia coronatur.

A Quæ sic pariter junctæ, hinc inde certant contra vitia, ut sicut illa suos miseros faciunt sectatores, ita vero istæ beatos. Et quia Scribæ et Pharisei minima quæque liquantes offerebant, iudicium ex quo iustitia nascitur, et misericordiam glutiebant, et quasi ad ingluviem stomachi demergebant. Unde nec immerito duabus istis beatitudinibus amissis, unum solum væ, et sempiternum contraxerant; eo quod in hoc uno, et fidem quæ in Deum est, calcaverant, et quæ maxime inter proximos sunt virtutes necessariæ, ne cum ullo communicarent, absorberant. Idcirco duplicata in omnibus, iusto Dei iudicio, pro sua iniquitate vitæ suæ dispendia reportabant.

B *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui mundatis quod de foris est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immunditia*. Nam sub specie vasorum homines designat; et ex eo quod addit, ab intus pleni estis rapina et iniquitate, apertius illud manifestat. Verum Judæi quoties ingressuri erant templum sacrificia oblaturi, aut dies festos celebraturi, seu ex itinere venientes, seipsos a foris, et vestimenta sua, et omnia utensilia lavabant: cor autem suum, et conscientiam intus non lavabant, nec curabant mundare a sordibus pravitatis. Unde et apud Matthæum, calicis et paropsidis a foris mundatio figurate introducitur; apud Lucam vero calicis et catini lavatio commemoratur. **955** Calicem quidem ambo dicunt, quod vas ad potandum semper habetur. Ergo paropsidem non ambo dixerunt, sed ille quidem catinum, iste autem paropsidem. Utrumque tamen vas ad vescendum paratur. Et ideo per hæc duo non incongrue, corpus et anima integer homo accipitur; ut per ea vasa quibus nutrimur in cibo aut potu, totus figuretur homo, et moneatur, verbo intus lavari et pasci. Quia *non in solo pane vivit homo* (*Matth. iv. 4*), sed in spiritali cibo potaque, quibus interior recreatur. Et ut intelligas quia vasa hæc non propter se sunt assumpta, audi quid sequitur: *Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis ut fiat et id, quod deforis est, mundum*. Non enim videtur congruere ut Judæi deforis lavarent vasa sua, et intus immunda essent, qui tantum studium in eorum baptismatibus, et purificationibus adhibebant. Neque putandum, quod ideo Dominus de lavando, aut non lavando, vasa sua, eos reprehendat, ut de his curam gereret; sed ideo de ablutione vasorum exemplum trahit, ut per hoc ipsi ad se redeant, et mudent se ab omnibus inquinamentis, tam intus quam deforis, ut sint sancti et mundi mente et corpore. Quod si audire vellent, essent utique beati, quia *beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth. v. 8*). Quæ nimirum beatitudo contraria est væ quod eis ascribitur, quia in omnibus intus malis repleti erant. Siquidem ipsi erant calix et catinus; quia foris nitidos se jactabant, in habitu, in sermone, in vestibus et phylacteriis, et in omnibus simulatis operibus, sed mens eorum et conscientia omnibus inquinata spurcitiis et vitiorum sordibus. Nam quidquid fecerit homo,

non ex conscientia bona, neque secundum Deum, a foris quidem mundus videtur, ab intus autem plenus est dolo et hypocrisi. Tales quippe sunt omnes, qui magis gloriam mundi quæerunt, quam Dei, et plus hominibus gestiunt placere quam Deo. Quibus, quidquid fecerint boni, dum non bono studio faciunt, nihil prodest; quinimo obest, quia unde foris renescent in opere, inde magis intus sordescunt in mente. Et si bona facere hujuscemodi homines videantur, peccatum est, quanto magis cum ipsa committunt crimina! Et ideo talis apta est comparatio, et vasorum exterius ablutio, quorum usus interior est. Quia si vas obsorduerit intus, quid proficiet si lavetur tantum exterius? Idcirco semper nitor virtutem requirendus **956** est interior, et puritas mentis. Quia beati mundo corde, ipsi Deum videbunt.

Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitiâ. Videtur namque licet diversis verbis et sententiis idipsum repetere, dum semper eisdem unum *væ* replicat, unamque eorum hypocrisin damnat. Hinc est quod sequitur: *Sic et vos a foris quidem paretis hominibus justî, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate.* Sed dum accumulatur peccata supra peccata, et bona quæ fiunt fecte transeunt ad crimina, multiplicatur illud unum *væ* toties cum augetur, ut illud ultimum unum in septem suis partibus compleatur. Nam hypocrisis et iniquitas, quibus repleti erant Scribæ et Pharisei, ipsa sunt ossa mortuorum et immunditiæ universæ. Quia hypocrisis, quamvis sit aliqua simulatio boni, acsi os, mortua virtus est. Unde et virtutes in Scripturis sacris ossa dicuntur. Non tamen habent ossa illa quibus replentur sepulcra aliquid vitale, ex eo quod videntur bona esse dum simulate fiunt. Os sunt, ut ita dicam, virtutes quæ simulate sunt, mortua justitia est, et mortua castitas, aut virginitas, seu cætera, quæ fecte fiunt. Et hoc vult ostendere benignissimus Salvator, quod omnis virtus simulata mortua virtus est; quinimo nec virtus, quia sine fide est. Et ideo talis virtus talisque justitia mortua est, quæ propter Deum facta non est; unde non justitia, non virtus, sed simulatio est. Nec immerito igitur corpora peccatorum, sepulcra dicuntur mortuorum, et dealbata, dum exterius renitent quibuslibet ornamentis, et anima intus mortua est, multis repleta vitiorum fetoribus. Nec itaque vivens putanda est, quæ nihil mundum aut spiritale agit in corpore peccati. Et sicut sepulcrum quandiu clausum est, a foris pulchrum videtur, et, si fuerit apertum, horribile: sic et simulatores honorum, quandiu non cognoscuntur, laudabiles æstimantur; cum autem cogniti fuerint, abominabiles inveniuntur. Quibus ut pacifici sint, Deo aut sibi valde contrarium est; et ideo primum dum se perimunt, nec beati esse possunt, nec filii Dei vocari, quia pleni sunt mortuorum ossibus. Tanta quippe sunt ossa in eis spurcitiæ, quanta

A fuerint opera tenebrarum. Propterea et per exagenerationem dicuntur plena ossibus, et dealbata sepulcra hypocritarum. Quoniam cum **957** hypocrisi et iniquitate replentur homines, omnibus replentur malis. Quæ vitia nullum ecclesiastici ordinis gradum relinquunt intactum, dum et martyrii simulatores inveniuntur, et apostolos falsos fuisse probatur. Similiter et in universis invenies ordinibus personas ostentationem sectantes virtutum, nec tamen habentes. Et ideo tales earundem virtutum, quas habere se simulant inimici probantur

Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui edificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: Si fui semus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum, ac reliqua. Quantum ad superficiem verborum spectat, non satis juste neque rationabiliter comminari videtur adversus eos qui ædificabant sepulcra mortuorum, et ornabant monumenta justorum, sicut et nos nunc sanctorum famimus quorumlibet, qui apud nos requiescere probantur. Quinimo laudabile aliquid faciebant, dum et eorum ædificabant et ornabant sepulcra; etiam et operibus patrum suorum, qui ausi sunt in eos manum mittere, non consentiebant, dicentes: Et nos, si fuissetus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Quomodo ergo si tales erant, dignum erat ut illis *væ* imminere prædiceret? Neque enim ideo culpabiles erant, quia filii eorum erant, quoniam non ex arbitrio alicujus venit ejus filius, boni viri an mali. Quod si in nullo horum delictum est, restat quia non ideo rei sunt eo quod boni erant, sed quia imitatores parentum suorum erant, quos culpabant. Propter quod patet bona virtutum quæ videntur fecisse, non propter Deum, sed fecte ut laudarentur apud homines, agebant. Unde ait: *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Non enim imperat ut faciant quæ non oportet, sed prædicat quæ ipsi facturi erant, et jam in mente moliebantur. Ipsi namque sibi facinorum suorum testimonium reddebant, et esse filios eorum qui prophetas occiderant se monstrabant; quamvis sepulcra venerarentur, cum quidquid in dictis eorum erat de Christo, conculcabant. Et adhuc quod erat minus, supplementes ad interfectionem prophetarum atque justorum, Christi occisione compleverunt. Quapropter impia posteritas, licet parentum facta detestata sit, prophetarum libros veneretur, justorum memorias exornent, sepulcra instaurent, ut tali reverentia extra culpam paterni sceleris **958** se ostendant. Putas quod extra reatum sint, et extra piaculum gravissimi sceleris, qui Dominum prophetarum occiderunt, qui de illo omnia quæ gesta sunt prædixerunt? Et ideo Dominus, *Implete,* inquit, *mensuram patrum vestrorum.* Ac si dicat: Vos qui ea detestamini quæ a patribus vestris sunt perpetrata, multiplicato fenore criminis, adimplete mensuram. Quia tunc ad plenum fit persecutio membrorum, et totius corporis interfectio, cum præciditur caput, et omnia

nunc inde membra conquassantur. Nam patres Scribarum et Phariseorum non ferentes increpationes prophetarum, persecuti sunt eos, et occiderunt. Similiter autem et filii increpationes Christi non ferentes propter peccata sua, cum scirent eum esse Christum et Deum, Dei filium, quia irrevocabiles erant e culpa, non timuerunt in eum manum mittere. Sic ergo, lector, invenies, per omnem progeniem Judæorum, quod semper filii coluerint quasi sanctos, quos patres occiderunt acsi malos; et prophetias eorum quas illi abjecerant isti venerabantur. Et hoc non ideo faciebant ut singuli suam innocentiam servarent, sed ut invicem domestico se iudicio condemnarent. Quod vitium etiam inter Christianos cavendum est, quia semper unusquisque ante aliena reprehendit peccata quam sua. Et ideo Phariseorum vitia septies repetita, si volumus intendere, nostras nunc in tempore apertissime tangunt conscientias. Sicut et hoc unum, quoniam multi sunt nunc mortuorum sanctorum cultores, et viventium hominum, quos diligere Deus jubet, persecutores. Quapropter attendat unusquisque, quia hæc non solum illis dicta sunt, sed omnibus nobis postmodum nascituris. Quod si ad illos solos dicta essent, illis quidem dicta manerent, et non scriberentur; nunc autem et dicta sunt et scripta. Dicta siquidem propter illos, scripta vero propter nos. Quoniam in his septem, ut ita loquar, maledictis, licet a quibusdam parva videantur quæ connumerat, omne corpus depingitur vitiorum, septem principalibus concretum criminibus, et propter hypocrisim duplicatum. Unde dum septies væ illis, ac si in prophetia futurum enuntiatur, integritas gehennæ describitur. In qua etsi unum est væ, multa tamen differentia tormentorum; sicut et in paradiso, quamvis una sit beatitudo, cum octo dinumerentur, multæ admodum mansiones, et diversus ordo meritorum. Similitudo 959 quædam est in hoc Evangelista, quod hinc inde, acsi a monte Garizin, septem beatitudines proponit a monte Hebal, quasi e regione tot maledictiones impiis et sceleratis Judæis, prophetice magis quam optantis affectu ostendit; ut singulæ generationes pro suis discernantur meritis. Et sicut illa quæ tunc prolata sunt jam completa videmus in Judæis: ita nunc Evangelista scribens more patrio insinuat pro certo Judæis et omnibus in Christo credentibus, quod et ista ex ore Domini quæ prolata sunt complebuntur in sanctis et peccatoribus. Unde et illa sicut ultima beatitudo est: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam (Matth. v, 10)*: ita et hoc ultimum væ, quia pleni erant ossibus mortuorum, et completuri mensuram patrum suorum, ut occiderent prophetas et sapientes, etiam ipsum Dominum. Pro quibus omnibus clamat vox sanctorum sub ara Dei: *Vindica, Domine, sanguinem nostrum qui effusus est (Apoc. xvi, 10)*. Et per Prophetam: *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum (Psal. lxxviii, 12)*. Quæ multiplicatio numeri hic reddita est, sicut et in Cain ab initio præsignata, ut multitudo sceleratorum plenitudi-

nem impræsentiarum intelligat tormentorum. Sequitur:

Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennæ? Verum quod serpentes præ omnibus animalibus astutiores sunt; sed astutia eorum non est in bono, sed in malo, semper enim aspiciunt ut noceant, et latere possint: ita omnis hypocrita et fraudulentus astutus vult esse cæteris hominibus, et cogitat quomodo alium decipiat astutia sua, et cum deceperit, sic se agit quasi neminem læserit. Genimina viperarum, quamvis de hoc capitulo supra jam dixerim, hoc loco ideo ita vocantur, quoniam per singulas generationes invicem sua facta condemnabant, et semper patres reprehendebantur a filiis, sicut et illi rursus a suis rescindebantur natis. Et talis quippe est viperarum natura. Quomodo, inquit, fugietis a iudicio gehennæ? Ac si dicat: Nunquid quia ædificatis sepulcra prophetarum? Nunquid non Deus occulta cordis dijudicat? Nulla ergo sanctitas vel justitia est sanctos colere et venerari, et contemnere sanctitatem. Quia primus gradus est pietatis, justitiam et sanctitatem diligere, tum demum sanctos, quia sancti sunt quæ sanctitas Domino consecravit. *Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes et Scribas, et ex illis occidetis, et crucifigietis, et ex illis flagellabitis in synagogis vestris, 960* et reliqua. Ubi considerandum est, quam reddat causam, cum ait: *Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas.* Supra enim dixerat: *Implete mensuram patrum vestrorum, omnino non ideo dixit ut imperaret, neque ut facerent quod jubere videtur. Sed nec hoc loco ideo eos mitit quod dinumerat prophetas et sapientes, ut occidant, aut flagellent, et crucifigant, sed quia dixerat: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii in sanguine prophetarum, volentes se coram hominibus justificare, et non coram Deo, qui corda conspicit singulorum, et discernit conscientias hypocritarum. Ait ideo: Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes.* Ac si diceret: Ideo eos ad vos mitto, ut ipsa opera vestra quæ facturi estis homicidalia appareant, et convincamini quia filii estis patrum homicidarum, et intelligant universi quia Deus sum ego, qui corda conspicio et probō singulorum. Et ideo prædico vobis, quod occisuri estis eos, et flagellabitis in synagogis vestris, et tunc implebitis mensuram patrum vestrorum. Quia etsi illi eos occiderunt qui olim prænuntiabant de adventu Filii Dei, vos perimituri estis eos, qui jam advenisse testantur. Et hæc est mensura, quam non bene patres vestri impleverunt. Sed vos, quia prophetas occiderunt et sanctos, eandem mensuram implebitis, et adhuc pejora facturi estis, qui etiam ipsum Dominum prophetarum occisuri estis. Nec tamen quantum ad verba exspectat Christi, de sua morte quidquam hoc loco loqui videtur, quia mors ejus, quam sponte suscepit, salus erat omnium, etiam eorum, si post perpetratum scelus ad eum redire vellent; unde et in cruce præ illis rogat. Sed magis nunc illis imputare videtur

mortem apostolorum, cæterorumque sanctorum, qui A nolentes occisi sunt. Et ideo forte dicit : *Implete mensuram patrum vestrorum, et non superimplete.* Quod si diceret apertius de se, illis monstraret quod futurum erat. Nam benigni et justii iudicis est, suas injurias magis contemnere, et aliorum vindicare. Idcirco Dominus quia justus est et rectus, videns corda eorum dolo ac fraude plena, et coacervata peccata parentum et eorum, ita quantum ad voluntatem eorum exspectat, et propositum cordis, jam mensura patrum impleta esset, non immerito ait : *Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas ; quia jam apud Deum, qui corda inspicit, quasi homicidæ erant, quorum malitia in proposito erat et voluntate.* Hinc 961 quoque propheta ait : *Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.* Prophetas autem et sapientes, ac Scribas, apostolos vocat, vel eos quos cum eis misit ad prædicandum. Quoniam sicut scribit Apostolus ad Corinthios, varia fuerunt dona in Ecclesia Christi, quos posuit Spiritus sanctus, alios quidem prophetas, qui futura prænantabant ; alios sapientes, qui plenissimam in Christo habebant scientiam, et noverunt quando deberent proferre sermonem ; alios Scribas in lege doctissimos, qui sciebant proferre de cordibus suis nova, etc. Et ex illis occidetis, sicut Paulus decollatus est, et multi alii ; et crucifigelis, sicut Petrus crucifixus est, et Andreas cruce in eadem suspensus ; nec non et Stephanus lapidatus, qui primus martyr Domino occurrit, olim ad hoc electus. Unde nec immerito nomen accepisse creditur, nam *Stephanus* Græce, Latine vero *corona* dicitur. Et ideo provide satis ex præsidio sicut ex nomine, designatus est ante alios coronam gestans in capite, minister gloriosus coronatus occurrit. Flagellati vero discipuli in Actibus leguntur apostolorum. Quæ omnia deinceps, qualia et quanta fuerint, ubi vel ubi passi, nemo est qui enumeret. Sed sicut isto trino numero omnes eos qui passi sunt, ab eis collegit : ita et quotquot passi sunt genera tormentorum connumeravit. Unde sequitur, *et persequemini de civitate in civitatem.* Hoc quippe quam frequenter fecerint, ipsa historia prodit, expellentes eos de Judæa, ut ad gentium solitudines, licet inviti, transirent.

Ut veniat, inquit, super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justii, usque ad sanguinem Zachariæ, quem occidistis inter templum et altare. Et hæc est plena mensura peccati. Propter quod possibile non erat, qui talibus conclusi actibus detinebantur, ut effugerent iudicium gehennæ. Quod denique ait, *super vos*, non sic accipiendum æstimo, quasi dicat super eos tantum qui impræsentiarum erant, cum quibus et de quibus longe jam diu loquebatur. Sed cum dicit, *super vos, tam simul patres, de quibus supra dixerat, quam et filios et omnes eorum complices, ac si in uno corpore, comprehendit quos simul malos mox unam generationem esse ostendit. Nam in tempore Abel*

Judæi necdum erant, sed complices Cain jam mali 962 et homicidæ erant. Unde licet, secundum usum humanum, multæ sint generationes juxta terrarum diversitates, juxta Scripturarum consuetudinem, non amplius quam duæ in fine colliguntur. De quibus ab initio duæ construuntur civitates, Babylon scilicet misera, et Hierusalem beata. Et sicut uni earum omnia repromittuntur bona, per omnes Scripturarum paginas, sic alteri, simul ac si uni, propheticæ imprecantur omnia, et denuntiantur mala. *A sanguine, inquit, Abel justii, usque ad sanguinem Zachariæ.* De Abel autem nulla est ambiguitas, quin ipse sit quem Cain frater ejus occidit. Justus autem non solum nunc ex Dei sententia, verum ex Genesis testimonio comprobatur, ubi accepta ejus a Deo narrantur munera. Sed de Zacharia, quis sit, qui Barachæ filius narratur, multa dubietas est, quia multos legitimus Zacharias. Et ne libera daretur nobis facultas erroris, additum est, *quem occidistis inter templum et altare.* De quo beatus Hieronymus multa se legisse testatur in commentario suo. Sed Origenes astruere conatur, quod ille se facile refellere posse profiteretur. Hunc Zachariam patrem fuisse Joannis, maxime quia ejus interfectionem Christus eidem imputat Judæis, quibus loquebatur, et non patribus eorum. *Quem occidistis, inquit, inter templum et altare.* Sic quippe ad eos verbum dirigit, quasi et ipsi ita esse negare non possint. Sed quomodo fuerit filius Barachæ fatetur, de Scripturis sanctis non posse probari, nisi forte, quia Barachias *benedictus Dei* ex Hebræo interpretatur, ipso teste Hieronymo, jure possit Zacharias benedictus Dei filius dici, eo quod ex genere sacerdotali pontificis filius fuerit ; qui si non benedictus Dei esset, sacerdos fore minime posset. Cæterum de occisione ejus dicit se talem percepisse traditionem, quasi fuerit aliquis locus in templo, quo virginibus solum erat licitum stare, non permittebatur ei eo in loco stare. Beata vero Maria postquam genuit Salvatorem, ingrediens templum ut oraret, stetit conscia sui pudoris illo in loco qui virginum erat. Prohibitibus autem Scribis et Pharisæis, qui noverant eam filium peperisse, Zacharias divini mysterii jam plene conscius, eis dicitur restitisse, atque dixisse contradicentibus ei : *Nolite prohibere quoniam 963 digna est virginum loco stare, quoniam et ipsa virgo est.* Qua de causa principes sacerdotum commoti, quia Christum prædicabat, quasi manifestissime contra legem agentem, et in loco virginum stare concedentem mulierem, de qua Christus natus non negabatur, occiderunt eum inter templum et altare, viri generationis illius temporis, vel forte cum quibus loquebatur. Quibus ita dictis, prosequitur idem Origenes et infert, quod si hujusmodi traditionem non credunt, exigamus ab eis rationem, quomodo quasi filios eorum qui occiderunt prophetas, exprobrat Jesus illos occidisse Zachariam, neque ad patres hoc retorquet, sed quasi ipsi eum filii occiderint inter templum et altare ; ad præsentem enim loquitur Pharisæos et

Scribas, quem vos occidistis. Quod si non fecissent, A utique negare habebant, quod non fecerint, et eum infamare, quod falsa eis objiceret. Unde Christus tale aliquid vult introducere; quasi dicat: Vos qui a sanguine prophetarum vos excusatis et dicitis: *Si fuissēmus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum*, et ædificatis sepulcra eorum, per hoc quia ausi estis istum occidere, testimonium redditis vobis, quod homicidarum patrum vestrorum filii estis, et ideo mensuram eorum in omnibus adimpletis. Quod si aliquis objiciat, quare non dixerit usque ad sanguinem Joannis? quia Joannem illi non occiderunt, sed usque ad sanguinem Zachariæ, in quo finis fuit omnium prophetarum et regis, sicut ad Joannem. Alias autem, quid causæ exstitit, ut hos duos eligeret, a quo et ad quem usque omnium sanctorum sanguis, qui effusus est, exigendus esset? Nisi quia in Abel persecutio initium sumpsit, et de veteribus sanctis, qui occisi sunt ante passionem Christi (sicut præfatus vir tradit) hic ultimus fuit. Tamen beatissimus Hieronymus, sicut in commentario ejus legitur, hunc Zachariam filium Joiadæ sacerdotis fuisse affirmat, à Joas rege peremptum, licet idem Origenes de nomine longe aliter dicat. Unum, inquit, legimus Azariam lapidatum, filium Joiadæ sacerdotis, eo quod argueret populum. Sed ille et ex nomine, et ex loco quo occisus est probat eum fuisse Zachariam; et quod Joas patri ejus reddiderit mala pro bonis. Et ideo dicunt quod hos duos posuerit, ut magnitudo piaculi demonstraretur, et cœquaretur immanitas sceleris.

964 Quia Cain occidit fratrem suum, nulla existentē causa, et Joas, Zachariam, filium Joiadæ sacerdotis, qui nutrierat eum, et eripuerat de morte, nec non in templo septem annis occultaverat, cum interficeretur omnē semen regium, ac deinde postea eum in regno constituit, et instituit dum vixit. At ille, horum omnium beneficiorum oblitus, filium ejus (quod scelestius est) sibi collectaneum, occidit inter templum et altare, id est, ut quidam volunt, inter parietem templi et altare incens, ut scelestius facti causa monstrētur. Sed nos possumus inter templum et altare dicere eum occisum, ut genus est locutionis, inter sacerdotes et plebem, in quibus omnis summa colligitur; referentes templum ad populum, altare vero ad sacerdotes, inter quos etiam sanguis prophetarum effusus est reliquus. Alii vero inter ruinas templi et altare, exterius quod erat hostiarum. Et ideo hoc factum dicunt, quia cum esset propheta Dei, regem et populum non cessabat arguere eo quod obmitterent legem et immolarent diis. Ex quibus omnibus colligitur grande facinus in utrisque quos proposuit Salvator, commissum. Verumtamen quid horum verius sit, videat prudens lector. Ego autem nequaquam dixerim quod hos duos Salvator assumpsit sine causa; a quo et ad quem usque sanguis sanctorum requirendus sit, qui effusus est super terram. Et nequaquam dixit qui fun-

dendus est super terram, ut eos deterreret a proposito, sed qui effusus est. Sequitur:

Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. Diximus jam supra, generationes duas esse in Scripturis divinis, malorum scilicet et bonorum horum: de qua dicitur: *Hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Jacob* (Psal. xxiii, 6). Et in alio Psalmo de omnibus sanctis: *Generatio rectorum benedicetur* (Psal. cxi, 2); sic et in quamplurimis locis. De malis vero, et in præsentī loco, generatio viperarum. Et requirentur hæc omnia a generatione ista. Et in Ezechiel (cap. xiv, 14, 20), cum peccata terræ descripsisset, Si Noe, et Job, et Daniel, inquit, ibi fuerint inventi, non dimittentur peccata terræ illius; omnes justæ volens intelligi per hos tres, qui similes fuerint virtutibus eorum. Sic et isti, qui similia Cain aut Joas, aut cuilibet persecutorum gesserunt contra apostolos, aut contra quoscunque sanctos, una generatio simul referuntur. Quæ omnis generatio cum collecta fuerit in fine, venient **965** super eam profecto hæc omnia quæ gesserunt. Sicut e contrario ea bona, quæ per singulas generationes a constitutione mundi, omnes sancti operati sunt, novissime sunt recepturi, qui receperunt Christum. Itaque omnia mala, quæ per singulas generationes a constitutione mundi contraxerunt sibi omnes iniqui et sanctorum interfectores, super novissimos Judæos venerunt; qui non solum Christum repulerunt et sanctos, verum et interfecerunt. Quia sicut nunquam tanta gratia Dei donata est sanctis hominibus, qualis et quanta in Christo: ita nunquam talis et tantus interitus, qualis et quantus venit super miseros Judæos, qui et Christum peremerunt, et sanctos sunt persecuti sine ulla cordis penitentia. Et hæc extra illa omnia dico, quæ passi sunt a Romanis, et patiuntur quotidie captivi. Nequaquam igitur dico, quod omnium præcedentium impiorum peccata venient super eos qui tunc affuerunt, et fecerunt quæ narrantur; sed dicimus, sicut omnium sanctorum justitiæ, non tanta meruerunt pietatis Dei bona, quanta donata sunt per Christum: sic et super Judæos qui crucifixerunt Christum, et persecuti sunt discipulos ejus, tantum accrevit malum, quantum nulli alii pertulerunt prius. Attamen omnis sanguis, et omnia quæ gesserunt, venient super generationem istam, ut omnes simul in commune sustineant et recipiant singuli suas partes quas contraxerunt; quorum malitia, quia unita ab initio usque ad finem fuit, justum est ut et pœna una sit, ac si unius corporis. Alioquin legat prudens lector Josephum, et videat impræsentiarum, quanta venerunt super Judæos, ut corporalia paterentur, qualia passi sunt a Romanis; ita repulsi a Deo, ut adhuc hodie ludibrium sint universis gentibus. Tum demum poterit pendere quanta et qualia restant impiis et sceleratis, cum Deus omnia judicare et singulis reddere sua veniet.

Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas et

pidas eos qui ad te missi sunt. Hæc quippe vox plangentis est et dolentis, sicut et alibi dicitur: *Videns Jesus civitatem, flevit super illam (Luc. xix, 21).* Non enim pius et clemens Dominus, tantum de nece sanctorum suorum habuit lamentam, neque de sanguine prophetarum omnium qui effusus est ab illis, quantum flevisse legimus de hac misera, et luxisse, sciens quod electis suis gloria per hæc parabatur.

966 Sed de illorum interitu plangebat, ac si benignus et justus Dominus, quos multum dilexerat. Flectebat enim eum nimia clementia ad lamentum, et revocabat justitia, ne tantum malum diutius pateretur abire inultum. Et ideo lacrymas fundebat pro impiis, volens eis clementiam præstare, sed prohibebat eorum impietas, et justitiæ virtus. Quia tunc est vera misericordia, si justitia non lædatur. Ac per

hoc hæc vox qua dicitur *Hierusalem, Hierusalem*, non minus deterrentis est quam et plangentis; si forte terrore compuncti cessarent a reatu, et lamentis provocati, formarentur ad poenitentiam luctum. Ac per hoc patet sensus, quia impii et peccatores provocant sibi iram, ne mereantur ullam clementiam. *Quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt.* Rursus Origenes refricare videtur quæ supra dixerat, et quærit quomodo Salvator, coram Judæis loquens (inter quos erant Scribæ et Pharisei, qui gloriabantur in legis scientia et prophetarum), qua ratione dixerit Hierusalem occidisse prophetas, et lapidasse ad se missos? quod non satis divina probat historia, quæ in Synagogis eorum quotidie legebatur, nisi unum Azariam filium Joiadæ, quem legimus lapidatum; et propterea, inquit, videndum, ne forte oporteat ex libris secretioribus (qui apud eos leguntur) hoc verbum Christi ostendere, et non solum Christi, sed etiam discipulorum ejus, Stephani videlicet protomartyris et apostoli Pauli. Stephanus namque dicit: *Quem prophetarum patres vestri non sunt persecuti? Et occiderunt eos qui prænuntiabant de adventu hujus, cujus nunc vos proditores estis et homicidæ (Act. vii, 52).* Et Paulus quoque Thessalonicensibus: *Vos, inquit, imitatores facti estis, et fratres Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa, Christo Jesu, quoniam eadem passi estis et vos a contribulibus restris, sicut et ipsi a Judæis qui Dominum occiderunt et prophetas, et vos persequuntur (I Thess. ii, 14).* Ad

Hebræos quoque: *Lapidati sunt, serrati sunt, et gladio mortui sunt (Heb. xi, 37),* et cætera quæ dinumerat, de quibus omnibus longum est prosequi, quæ præfatus doctor replicat. Hoc solum scire debemus, quia nonnulla sunt in his quæ affirmare ex divinis libris non possumus, nisi auctoritatem sequamur Pauli et beatissimi Stephani protomartyris. Quoniam ipsi aliud non dixerunt coram eisdem Judæis, nisi quod omnibus notissimum erat. Ac per hoc de Zacharia si non potest approbari **967** ex libris authenticis, tamen similiter illud ex traditione se percepisse fatetur, sicut et docet quod solus Isaias serratus sit, et Azarias lapidatus tantummodo filius Joiadæ, et in occisione gladii solus mortuus sit Zacharias

A filius Barachæ. Quam forte dissouantiam nominis, aut diversitas interpretum fecit, aut varietas codicum. Sed quomodo Hierusalem occiderit prophetas recte quæritur. Non enim ipsa murorum ædificia eos occidisse creduntur, sicut nec Dominus saxa et parietes plangere probatur. Sed sic dictum est, ut vulgo dici solet, Conclamavit tota civitas, et, Egressa est omnis civitas obviam ei, pro his qui sunt in civitate. Unde et ipsi quam bene concives dicuntur qui eodem occiderunt, quorum causa dicitur, Hierusalem occidisse prophetas. Et notandum quia non dixit, quæ occidisti et lapidasti, sed quæ occidis et quæ lapidas. Ac si dicatur: Hoc proprium habes, et quasi jam naturalem consuetudinem, ut lapides sanctos et occidas. Non enim cessavit Christo precepto, deinceps occidere ad se missos, quæ prius prophetas non metuebat perimere, sed eadem fecit apostolis quæ prius fecerat ad se missis. Ac si diceret: Quomodo sanaberis quæ nullum ad te medicum venire permittis? quinimo omnem medicinam conculcas, ideo quomodo tibi parcam, quæ meis non parcis ad te missis?

Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alis suis, et noluisti? Et quærendum quos dicat filios, vel cur dicat, quoties volui, quasi qui frequenter eos congregare voluerit, cum manifestum sit non nisi semel eos in corpore docuisse? Et si voluit, quid est, quod non fecit? Cum omnia quæcunque voluit, sicut Propheta canit: Dominus in caelo et in terra fecit (Psal. cxxxv, 6). De qua quæstione etsi satis jam supra tractavi, et nunc adhuc dicam, quia si noluisse eos ad se congregare, prophetas et apostolos, nunquam ad eos toties misisset; qui suis non pepercit, ut ei parceret peccatrici, et eorum vitam neglexit, ut istius mortem non videret, etiam et semetipsum in mortem tradidit. Sed quid est, quia non fecit quæ voluit, nisi quia justus est, et justitiam semper dilexit? ideo aliter non potuit, quia non debuit, quoniam insanabilis erat passio ejus, quia, ut **968** ita dicam, vicit artem divinam, et omnes medici spirituales, ad eam missi, defecerunt in omnibus quæ pro illa egerunt, et ideo non est curata. Quam si perdere voluisset, nunquam per se ad eam ipse venisset. Sed quid faceret ei, dum probatur modis omnibus ipsam vivere noluisse? Quoties autem quod dicit, non solum ad id respicit tempus dum carne in mundo fuit, verum et ad reliquum; quia substantialiter Christus cum eis præsens fuit in Moyse et prophetis, in patribus et patriarchis, etiam et in angelis ministrantibus auxiliium humanæ salutis per singulas generationes, et sic adimpletum est quod dicit, *Quoties volui.* Per singulas enim successiones nati sunt ei filii, et eos omnes voluit congregare in unitatem fidei, ut perliceret voluntatem Patris, sed semper ejus pravitas vicit. Super eos in modum gallinæ expendit alas suas. Unde Moyses, in Cantico, expandit alas suas sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, et assumpsit eos atque portavit in humeris suis (Deut. xxxii, 11).

Quod sane opus proprium Christi est, congregare, et ad hoc venit Filius hominis quærere quod perierat, et salvare (Luc. xix, 10). Et notandum quod in superiori semper tempore ipse idem fuit, qui eos congregare voluit, et non alter qui tunc quotiescunque voluit, et alter qui nunc. Unde non Deus recens est, neque alienus, quoniam qui tunc voluit, idem fuit ipse qui venit. Et non alicubi quam ubi erat, et non alter quam qui semper erat. Etsi hominem assumpsit in Deum, personam non mutavit, quia incommutabilis est, neque assumpsit alteram, quam semper habuit, ut quidam nuper male sensit, quod esset homo nuncupativus Deus in Christo, vel adoptivus, et verus Deus, Dei Verbum. Ita insipiens ut duos introduceret deos, duosque Dei filios, unum proprium, et alterum adoptivum. Sed Christus, qui tunc loquebatur Judæis in carne, seipsum ostendit esse unum eundemque qui eos multoties, in Veteri Testamento, congregare sub alis suis voluit, et portare propter redemptionis gratiam in humeris suis. Quæ nimirum alæ Christi, non incongrue charitas gemina prædicatur propter geminam substantiam Christi in una eademque persona, sub quo congregamur et protegimur. Quamvis etenim quidam voluerint duas alas Moysen et Aaron interpretari, melius tamen virtutes accipimus divinæ majestatis, de quibus Propheta 969 canit: *Sub umbra alarum tuarum protege me* (Psal. xvi, 8), ape videlicet et gratia. Quas sane alas licet isti non habuerint, divinum auxilium, dum Deo placuerunt, nunquam defuit. Et mira comparatio de gallina proponitur; nullum enim animal eo infirmatur modo, quemadmodum gallina, in fovendo et nutriendo pullos suos. Siquidem tota infirmatur, totaque fit hispida et rauca. Festinat jugiter, quasi quibusdam vocibus congregare pullos suos, et assiduis clamoribus ad se convocare non cessat, ne per diversa huc illucque milvorum, vagi, rapiantur unguibus. Sed frustra Christus hunc impendit affectum, et sine fructu, qui tanquam gallina infirmitatem assumpsit carnis, ut sub alis doctrinarum suarum eos confoveret calore charitatis, et recrearet ad vitam. Idcirco terrena quodammodo avis factus est et domestica, ut magno corporis sui operimento tanquam alarum protectione, pullis suis calorem superinfunderet, ut vitæ immortalitatem præstaret, et ad volatum quasi ex nova regeneratione proveheret. Pullorum enim alia nascendi ratio est, alia nutriendi. Nam primum ovorum testis, tanquam claustro corporis, continentur. Dehinc parentis sedulitate calefactis ovis nascuntur, et deinceps confoventur, donec exeant ad volatum. Hujus igitur avis more Christus congregare intra se voluit et enutrire; ut qui jam conditione nascendi fuissent editi, alterius rursus regenerationis ortu et calore confoventis Dei, ex aqua et Spiritu renati, in cœleste regnum tanquam pennatis corporibus evolarent. Unde quam bene, eo in loco ubi legitur: *Spiritus Dei ferebatur super aquas* (Gen. 1, 2), in Hebræo habetur *merephet*, quod interpretari dicitur *incu-*

babat, vel *confovebat*; ut ostenderet quod ex aqua suo calore et sanctificatione, novum crearetur genus, quod quia isti nec Christum, nec Spiritum sanctum voluerunt recipere, ait: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*. Ac si diceret: Quia nolulistis congregari sub alis meis. Et notandum quod ait, *vestra*, quæ nimirum domus prius Dei fuerat, nunc jam non mea, neque Patris mei, sed *vestra*, et spelunca latronum facta est, quæ augustius in toto terrarum orbe fulgebat prius. Nunc et Synagoga deserta relinquetur a Deo, cum omnis religio transibit ad Ecclesiam, vel quia in vindictam crucis Christi etiam et 970 templum illud destruendum erat a Romanis.

Amodo non videbitis me, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini. Nam juxta Lucam facilius sensus est, quia necdum venerat in Hierusalem, neque hoc acclamatum erat a pueris, quod futurum prædicit. Verumtamen juxta utrumque Evangelistam, sic accipiendum est, quasi dixerit eis: Nisi penitentiam egeritis, et confessi me fueritis Filium Dei, meam faciem, quæ est cognitio vera de me, corde nunquam videbitis. Quoniam nec ego vos ultra docere veniam, quia amodo non congregandi erit tempus, sicut ante volui. Habent igitur Judæi tempus sibi indultum si velint, ut auferatur velamen de cordibus eorum, et possint videre faciem Christi, si dicant et consteantur de eo: *Benedictus qui venit in nomine Domini Dei Patris*; quia nomen Patris ad Filium est, sicut et Filii ad Patrem. Quia nunquam Pater sine Filio dicitur, nec Filius sine Patre. Ac per hoc ipse in Patre est, sicut et Pater in Filio. Unde qui vult ejus faciem videre, dicat et conflatur: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, quoniam ipse, et Deus, et Dominus est. Possumus autem et per exemplum gallinæ Ecclesiam, quæ corpus Christi est, figurate accipere, quæ quotidie congregat pullos suos, id est filios suos, quos ipsa generat per aquam et Spiritum sanctum, in unitate fidei, sub remigio virtutum. Et sicut gallina etiam ova fovet et calefacit aliena: ita et mater nostra Ecclesia, ex omnibus gentibus collecta, educat ac nutrit filios alienos per gratiam sancti Spiritus, et facit suos; calefacit quoque eos jugiter, et fovet ac protegit sub alis. Quæ nimirum alæ doctores sunt ecclesiarum et rectores, qui quam bene, alis suis ad omnia virtutum dogmata extensis, nullis insidiarum fraudibus patere pullos permittunt, sed enutrient eos suis doctrinis ad sublimia, quousque per seipsos ad cœlestia volare possint. Hæc idcirco dixerim, ut discat prudens animus, et alia quamplurima quæ omittimus, brevitatis compendio, multis in locis cogitare. Quoniam sermō divinus ac si arca Dei bicameratus vel tricameratus, pene ubique invenitur.

(CAP. XXIV.) *Et egressus Jesus de templo ibat, et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi*. Hic Marcus et Lucas, antequam exiret de templo, ac si iturus ad gentes, 971 mulierem quidam in figura Ecclesiæ, ut Christum susciperet fide, duo detulisse minuta legis et Evangelii nar-

rant. Et ideo, istis plus omnibus misit. Quod autem ei ostendunt ædificationes templi, audierant enim quod dixerat: *Ecce relinquetur domus vestra deserta. Quasi admirantes et dolentes, si talis tantaque templi structura ad nihilum redigenda sit, ut moverent eum ambitione tanti operis. Et propterea dicunt ad eum, sicut aliter manifestius dicit Evangelista: Magister, vides quales lapides et qualis structura? Videlicet ut slecterent benignissimum Jesum ad misericordiam loci illius, ne permetteret fieri quod futurum prædixerat. Vel ostendunt ei admirantes propter duritiam cordis eorum, quasi dicerent; Proh dolor, quanta est adversitas populi hujus, vel cæcitas, qui non credunt, ut convertantur, ne tanta deperiret fabrica templi et civitatis, quibus Jesus respondens dixit: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur lapis super lapidem qui non destruetur. Verumtamen interdum cum egrederetur de templo, et iret, hæc dicta sunt. Sed mox ut complevit dicendo quod futurum erat, exivit de templi finibus, qui conservaverat eum ne vastaretur donec fuit in eo, quod postea factum est a Romanis. Quoniam Jesus aliud templum æternum jam suis parabat in coelis. Quandiu enim verbum Dei fuit apud Judæos, non est ablatum regnum Dei ab eis. Nunc autem ablato eo, ipsi et civitas eorum relicta est vacua et vana: Sicut tugurium in cucumerario, et sicut civitas quæ vastatur (Isa. 1, 8), et dispersi sunt per omnes gentes. Quia Domino recedente a templo, omnia legis ædificia destructa sunt, et dispersi sunt lapides sanctuarii in omnem ventum, ac si cineres, ne ulla in eis ultra inveniatur religio salutaris. Qui profecto locus moraliter tanget auditores et magistros Ecclesiarum. Quia etsi illa admirabilis fuit structura, mirabilior valde est humanæ naturæ fabrica, quæ non ad ejusmodi exemplar constructa est, verum ad imaginem et similitudinem Dei facta est, ut templum esset ipsius, ad cujus imaginem formata est. Et hoc forte agunt apostoli, et ostendunt admiranda opera Dei erga figmentum humanum, quod proponunt ante conspectum Dei, et intercedunt ut provocent benignissimum Salvatorem, ne deserat genus humanum propter peccata ipsorum. Sed magis moneant eum ad indulgentiam, et ad opera ipsius Dei valde miranda, quam ad iracundiam, 972 propter iniquitates eorum, ut destruetur templum Dei vivi, et redigatur ad nihilum. Unde sollicitè cogitare oportet templum illud, quod semel est ad solum*

usque dirutum, cur etiam secundo seu amplius; quia omnino pœnitentiæ semper dabatur locus, unde et ad formam pœnitentium, postquam incensum est, restauratur. Nunc vero secundum duritiam cordis eorum (quia noluerunt recipere verbum Dei) prolapsi sunt in pejus; ita ut omnis anima, quandiu in se suscipit Christum, templum est Spiritus sancti. Cum autem post peccatum ad plenum decidit a verbo Dei, nec curam sui gerit perfecte ut pœniteat, hic semper a fide prolabitur, et decurrit; qui licet paulatim a vita elongatur, dum Deum deserit, et minuitur quotidie, donec ad plenum corruat in peccatum. Quibus ita peractis tremendum est vaide quod sequitur, quia *non relinquetur in ea lapis super lapidem qui non destruetur*. Quoniam etsi aliquid videbatur habere boni operis, non lapides erant sanctuarii, sed stipula et fenum incendio ad concremandum longe diu præparata. Quapropter dum vacat, inspicere nos sollicitè oportet, ut omnis cœdificatio pietatis in nobis integra servetur. Et si contigerit (quod absit) aliquis ut labatur, implorandus est auctor ædificii nostri, invocandus est Spiritus sanctus, ut recuperetur in nobis, et emundetur quod corruptum est, et commaculatum; innovetur quoque quod depravatum est, et destructum, ut per virtutem verbi, quia sacramenta manent redemptionis nostræ, in nobis restauret dum pœnitere licet quod deperit, qui solo sermone suo restaurat universa; alias autem non relinquetur in ea lapis super lapidem, quando cogitationes pravorum et opera destruentur. C Quia dum perversa mens perversæ cogitationi adhuc perversiorem superadjicit, nihil aliud quam lapidem super lapidem ponit. Sed in destructione miseræ civitatis, super lapidem lapis non relinquitur, quia cum ad ultionem divini examinis anima infelix ducitur, omnis ex ea malarum cogitationum structura dissipatur; et tota tunc vastabitur civitas mentis, ac si in vastitate hostili, cum misera suis destituta operibus in mortem ducetur ab hostibus, quibus in vita captiva male servivit. Unde quia Dominus ad montem Oliveti properat, et sermo proluxior est, quem in eo habiturus est cum suis, quia eum omnino rescindere non 973 oportet, sed simul quidquid in eo sacratissimo monte locutus est, pertractandum. Ideo tandem finiendus liber, ne aut iste extendatur et gravetur legentis animus, aut sermo ille, quod non congruit, dividatur.

PROLOGUS LIBRI UNDECIMI.

Inter alta silentia cordis, et negotiosissima monasticæ disciplinæ otia, nos qui divinis astringimur votis, ne sine fructu æternæ contemplationis otiosi inveniamur, optabile satis nobis esse debet illud Catonis exemplum, maxime mihi seni si forte unquam ac vere possim dicere, quod ipse jam senex

de eo scripsit qui Africanus primus appellatus est; et ait quod solitus esset dicere, nunquam se minus otiosum esse quam cum otiosus, nec minus solum quam cum solus esset. Quæ nimirum vox magna est, fratres mei, et viro magno ac sapienti digna; sed nulli magis quam nobis monachis decens

et pernecessaria. Quæ declarat talem tantumque virum, et in otio de negotiis bonæ vitæ cogitasse, et in solitudine secum loqui utilia solitum fuisse, neque cessasse unquam de bonis necessariisque rebus cogitare. Quanto magis nos, charissimi, oportet nunquam cessare, in otio, ne divina cogitemus, qui cœlestibus mancipamur disciplinis; nunquam nos solos esse in solitudine, qui semper et ubicunque coram Deo versamur: *In quo vivimus, movemur, et sumus* (Act. xvii, 28): coramque omni frequentia supernorum civium, ne forte derideant hostes vestri sabhata nostra, si aliqua hora, non solum inutiles simus nobis, verum etiam (quod sæpe contigisse dolendum est) perniciosi inveniamur et aliis. Idcirco inter confinia ultimæ vitæ, ut sæpe dictum est, decrevi, hortantibus vobis, et inter recessus interdum, solitudines silentii nostri, pertractare opus quod omiseram, vobisque illud consecrare devotus. Unde rogo diligentissime consideret unusquisque, ut jam supra monui, quomodo singuli evangelistarum suum temperant ordinem, ut omnes unum dicant, et unusquisque eorum aliquid proprium habeat, licet alius excellentius in aliquo loquatur, alius vero submissius, omnes tamen et propria

dicunt et cum aliis communia, quæ omnia quomodo sibi vicissim communicant, **974** ut dicat unus cum altero, vel cum duobus, seu cum tribus, pium est opus considerare et investigare singulorum proprietates, in quo non modicus est fructus laboris. Quia in his nihil invenies vacuum a mysterio, nihil superfluum nihilque prætermisum de doctrina Christi, quod Spiritus sanctus iudicavit nobis necessarium scire; sed omnia ita sunt contexta, et ita figuris decorata gestorum atque dictorum, ut et una vestis inconsutilis, *demper contexta per totum* (Joan. xix, 23) videatur, et mira pulchritudo operum in singulis, ac multiplex variata sententiarum horibus cernatur. In quibus non historia laudem lexitur, more eorum solummodo qui res gestas narrare probantur, sed divina rerum mysteria suis in locis ordinantur, ac si gemmarum interpositiones, ubi vel ubi Spiritus sanctus eandem vestem Christi exornare decrevit. Quæ ideo sunt ad plenum perscrutanda, ut et sensus singulorum suis intelligatur in locis, et unitas totius intelligentiæ per Spiritum sanctum, hinc inde, ac si ab uno fonte diffusa, non corrumpatur.

LIBER UNDECIMUS.

De sessione Christi in monte Oliveti primum tractandum est, sicque deinceps eundem sermonem ibidem prolixius interrogantibus discipulis habitum per partes disserendum. Quem sermonem Matthæus et Marcus atque Lucas, nisi in paucis, uno prosequuntur tenore, quia in eo magna divinitus panduntur sacramenta. Et ideo (sicut quam sæpe dixi) nihil vacat a mysterio, non tempus, non ordo, non locus, non habitus, non situs, nec quæcunque in eo monte dicuntur. Quoniam sicut eximia sunt, quæ supra jam in alio monte docuit, atque ineffabilia: ita et ista, ut ita fatear, etiam et nonnulla obscura et incomprehensibilia. Ubi ipse mons non solum quia mons est, verum etiam quia mons Oliveti, id est luminis, dicitur, ad orientem illius civitatis, ineffabile continet sacramentum. Nam, egrediente Jesu de templo, et de illa Hierusalem terrena, relictis Judæis et synagoga, ascendit super eundem montem, in quo frugifera **975** oleæ plantatæ erant, et plantantur quotidie; in quibus noster, quia fracti sunt rami, insertus est oleaster. In quo sane monte et de quo veniens Dominus ad passionem, oravit ad Patrem; et inde rursus, expletis omnibus nostræ redemptionis sacramentis, ad cœlos ascendit, et ideo ibi plura de futuris prædicit, nec immerito quandoquidem, quia (sicut multi doctorum tradunt) ad futurum iudicium peragendum, ibi descensus est Dominus, quemadmodum ab angelis prædictum est apostolis et prædicatum. *Sic veniet, inquit, quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum* (Act. i, 11).

Quamvis enim de hoc alii aliter sentiant, nos tamen æstimamus quod sicut de terris ad cœlos ascendit, ita juxta vocem angelorum de cœlo ad terram venturus sit, ac iudicium in terra peracturus. Et ideo non immerito putatur iudicium eo in loco futurum, in quo actor vitæ adjudicatus est ad mortem, ut in eo loco excipiant impii et peccatores sententiam damnationis, qui semper maluerunt permanere in morte. Unde ad litteram propheta fortassis dicit, quia *Egredietur Dominus, et præliabitur contra gentes, et stabunt pedes ejus super montem Olivarum ad Orientem* (Zach. xiv, 3, 4); quia de illo, qui *lumen* interpretatur, monte venit ad passionem, de quo paulo post ascendit ad locum lucis et gloriæ, qui est vera lux mundi, et mons elevatus in verticem omnium montium. Ac per hoc non incongrue dicitur, quia venit in montem Oliveti, et ibi sedebat cum discipulis suis, quia cum ipso et ipsi in iudicio sessuri legantur, unde ascensuri sunt omnes electi ad locum requiei et quietis, per Christum, qui mons est, et vera requies animarum. Sed et deorsum vallis est, quæ forte ex præsigio futurorum, vallis Josaphat, dicitur et interpretatur *vallis iudicii*. Nam per montem significatur Ecclesia, quæ sursum cum Christo ascensura est, et per vallem iudicii societas perditorum, qui in iudicio damnati, ad ima cum suo capite, diabolo, id est ad inferos, descensuri sunt. Nec immerito igitur, per hunc montem Ecclesia designatur, quæ thronus Dei est, in qua sedebit Dominus iudicaturus orbem. Quoniam alii erant,

qui non credunt, et jam iudicati sunt, et alii cum A quibus in iudicio iustificabit alios, et alii qui iudicandi sunt. In quibus admisti erunt electi cum reprobis, sed electi ad summum colligentur caput, et transplantati ac sicut olivæ frugiferæ, radicabunt supra montem, quæ est Ecclesia, **976** et firmabitur radice charitatis, ne ultra moveri possit; quarum singulæ possint dicere: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei (Psal. LI, 10)*. Nec dubium quin in hoc monte Olivarum qui est Christus, primum fuisse synagogam plantatam, ibique radicasse, de qua nimirum fracti sunt rami, et inserti sunt oleastri in loco ramorum, qui ex infidelitate sunt fracti. In cuius cacumine montis, ac si agricola residens Dominus, *Accesserunt ad eum discipuli secreto dicentes*. Ubi considerandi accessus discipulorum ad Jesum, qui cum eo sedere dicuntur, ac si in iudicio. Deinde quidam accedunt secretius, ut ex hoc majorem se habere ostendant fiduciam apud eum, quasi domestici, quod etiam supra ad interrogationem parabolarum fecisse manifestum est. Quidam vero non secreto, sed in manifesto communiter eum interrogant. Propterea observa, lector, differentiam eorum ubique, qui accedunt ad Christum. Quoniam aliter accedunt qui, sicut Pharisei tentantes, accedunt, et interrogant quolibet modo, non ex fide, neque rogant aut orant ex fide. Aliter interdum alii discere cupientes quærunt et interrogant, nunquam tamen secreto, sed infra multitudinem. Alii nunc isti præcipui apostolorum, Petrus scilicet, Jacobus et Joannes, quibus nunc etiam additur et Andreas. Et ideo quia magni sunt qui accedunt, magna et quæ interrogant non ficto corde, sed quia terrore percussi ex verbis Domini, aliud pro alio æstimantes, dicunt ei: *Dic nobis quando hæc erunt*. Quæ sunt autem hæc, quæ quasi demonstrative interrogant? nisi ea de quibus supra coram omnibus dixerat, non stabit hic *Lapis supra lapidem, qui non destruetur*. Inde quippe occasionem sumpserunt interrogandi, et simul tria interrogant, quando Hierusalem destruenda sit, et omnia quæ in ea erant, vel quo in tempore ipse rursus venturus sit Christus, vel quando consummatio sæculi sit futura. Qui non solum hoc ad discere volunt, quando destruenda sit, verum etiam signum adventus ejus quærunt, et signum confirmationis simul sæculi. Quia putabant, ut homines, quod non ante destruenda esset quam ipse rursus et finis sæculi veniret, et quærebant si forte templi destructio signum adventus ejus esset et confirmationis sæculi. Quoniam hæc multi credebant, sed quando futura essent, penitus ignorabant omnes, et ignorant adhuc hodie. Quibus respondens Jesus dixit eis: *Videte ne quis vos **977** seducat*, quia signum quærebant adventus ejus, et multi pseudo-christi in nomine ejus, venturi erant in mundo, qui signa facerent, ut Simon Magus, et alii: propterea præstruit eos, et dicit: *Videte ne quis eorum vos seducat per signa et prodigia quæ requiritis*.

Quoniam multi venient in nomine meo, dicentes quod ego sum Christus, et multos seducant. Qui autem sint isti multi qui venturi dicuntur in nomine Christi, non satis apparet. Quoniam sicut historia lectionum manifestat, non multi fuerunt homines in tempore apostolorum, qui se christos esse dixerint, nisi forte Dositheus Samaræus, et Simon Magus, de quo in Actibus apostolorum dicitur, quod se Dei virtutem magnam esse pronuntiabat. Tamen fuerunt multi hæretici, qui forte in nomine Christi ideo venerunt, quia doctrinam Christi se habere dicebant, et in ejus nomine asserebant multa, etiam se virtutes facere mirandas valde præmonstrabant et prædicabant, ac provocabant multos ad credendum ea quæ dicebantur; in tantum ut seducerent plurimos, et per varios dimergerent errores. De quibus Joannes in Epistola sua dicit, sicut audistis: *Antichristus veniet, nunc autem Antichristi facti sunt multi (I Joan. II, 18)*; et Antichristus qui venturus dicitur, quem se alium esse quam Christum Deum dicturus est? Et ultra omne nomen quod dicitur vel nominatur, elevaturum se, Scriptura teste, pronuntiat. Unde si multi jam sunt antichristi, quod aliud dici possunt cum suo capite, quam pseudo-christi? quia contrarii sunt Christo, quia profecto omne verbum, quod a veritate extraneum est et alienum a fide, et asserit se esse verbum Dei, quid aliud eum dicimus quam antichristum esse? Et ideo quia hoc unum verbum est verum, si quod aliud est quod dicitur contra Christum, qui eum portat in corde suo, jure et ipse dicitur antichristus. Et ideo jam multi venerunt et venturi sunt pseudo-christi, in Christi nomine, et multos seduxerunt a fide, et seducant. Propterea monet et dicit: *Videte ne quis vos seducat*. Ne quilibet fallax ignorantibus suggereret falsitatem, et ne fides recta pestifero mendacio detrahi posset, admonitio pii Magistri præcessit. Nec hoc quidem solis dicit apostolis, sed omnibus suis per eos quicumque futuri sunt membra Christi usque in finem sæculi. Verumtamen hæc signa et alia quæ sequuntur, ex illo jam tempore ceperunt **978** pene quo futura esse dicuntur. Et ideo quia tria quæsierunt apostoli, quando destruenda esset Hierusalem, unde orta est ipsius interrogationis occasio; et quando ipse venturus esset; vel finis sæculi. Propterea quærendum est, utrum ad hæc tria signa quæ dinumerat, pertineant, ac singula suis singulis reddenda sint partibus. Quoniam aliud est excidium illius miseræ civitatis, et aliud adventus ejus in corpore suo quod est Ecclesia; in quam ab initio fluit, usque ad finem, venire non cessat, et in suis ipse veniens agnoscitur, dum ejus quotidie membra et nascuntur, et colliguntur. De quo sane adventu ipse ait: *Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus (Matth. xxvi, 64)*. De quibus nubibus dictum est per prophetam: *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem (Isa. v, 6)*, nec non et adventus ejus, de ipso fine; quando venturus est iudicare vivos et mortuos, hoc loco interrogatus recte accipi-

tur, ut sic geminus distinguatur, ut aliud sit ei, A venire in corpore suo, et aliud in capite Ecclesiae, quod est ipse. Sed horum signorum, quid referendum sit ad horum trium, utrumne singula singulis respondeant, an omnia ad singula, diligenti examinatione considerandum est. Ne forte quod pertinet ad eversionem Hierusalem, ad finem sæculi referendum putemus; aut e contrario quod ad finem sæculi pertinet, ad excidium illius miseræ civitatis pertinere, firmemus; aut quod pertinet ad ejus adventum in corpore suo, quod est Ecclesia, dicamus pertinere ad adventum novissimum, quando venturus est ipse per se qui est caput Ecclesiae. At vero e contrario quod pertinet ad adventum ejus novissimum per seipsum, asseveremus rursus ad eum pertinere adventum qui est per omnem Ecclesiam. In quibus omnibus sunt quædam manifesta, quædam vero sunt obscura, ut laboriosum sit ea vel temerarium dijudicare; et quandiu non intelliguntur præsumptuosum valde est, aliquid de his definire. Et ideo quia hæc signa in hoc Evangelio quæ futura narrantur, etiam Lucas et Marcus pene similia dicunt, non enim discrepant rebus, etsi alius aliquid quod alius taceat, aut alio modo dicit, magis ex collatione se juvat ad invicem, ut legentis intellectus et ipse juvetur. Quis enim non videat ad illam civitatem Hierusalem pertinere quod dictum est: *Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio ejus.* Item quis non videat ad adventum Domini **979** novissimum pertinere, quod dictum est: *Cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.* Porro quod dictum est: *Væ prægnantibus et nutrientibus in illis diebus, et orate ne fiat fuga vestra hieme vel sabbato, et erit tunc tribulatio magna,* seu cætera (*Marc. xiii, 17, 18*). Sic est positum in hoc Evangelio, et secundum Marcum, ut ad utrumque possint referri, et ad finem sæculi, et ad excidium illius civitatis. Quæ omnia suo in ordine explicabimus. Quæ idcirco de signis ista diximus, ut sciat prudens auditor ab exordio Ecclesiae quædam tunc, quædam modo, semper tamen aliqua eorum contigisse. Et ideo ait apostolis, et per eos omnibus: *Videte ne quis vos seducat;* quia et seductores semper fuerunt ac corruptores sanæ doctrinæ seu nonnulla alia quæ sequuntur. Sicut et omnibus ait, quando dicit Apostolis: *Vigilate, quia nescitis diem neque horam* (*Matth. xxiv, 42*). Cum itaque omnibus dicat, sic tamen dicit, quasi ad eos solos pertineant qui tunc erant, sicut et quam multa alia quæ in Scripturis leguntur. Et eo modo ad omnes pertinent quæ sic dicta sunt, quia tunc unicuique veniet dies ultimus, et finis sæculi quando hinc exit. Et ideo necesse est ut talis exeat hinc, qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc providere debet omnis homo, ne seducatur, et vigilare cesset ne imparatum inveniat eum dies adventus Domini. Quia imparatum eum inveniet illa dies, quem imparatum invenerit suæ vitæ ultimus dies. Nequaquam igitur

credo apostolis incertum fuisse, quod non in eorum diebus venturus esset Dominus ad iudicium; et tamen quis dubitet eos et prævidisse ne seducerentur, et vigilasse, et servasse omnia, quæ omnibus dicta sunt, ut parati invenirentur? Et ideo semper duplex adventus Christi observandus est; unus quando veniet, et rationem reddituri sumus de omnibus quæcunque gessimus, alius vero quotidianus, quando conscientias jugiter visitat nostras, et ad nos venit, ut cum venerit nos paratos inveniat. Quid enim prodest mihi scire diem iudicii tantorum conscio peccatorum? Si Dominus veniat; vel quando veniat, nisi prius veniat in animum meum, et redeat in meam mentem; nisi vivat in me Christus, et loquatur in me. Tunc quippe mihi bene venit, si prius in me vivat Christus, et ego in ipso. Et tunc mihi quasi jam secundus adventus venit, cum defectio mundi in me fuerit, si quomodo possum dicere: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Gal. vi, 14*). Considera **980** etiam hoc ipsum quod dicit: *Quia multi venient in nomine meo.* Quod nomen licet falso solus antichristus suscipit, et corpus ejus sine opere Christi, et sine verbo veritatis, et sine sapientia ejus. Et nusquam invenies Dominum in Scripturis hoc ipso sermone usum, ut diceret, ego sum Christus. Sufficiebat enim suis ostendere doctrinis et miraculis quod ipse esset, quia opus Patris in eo erat, et sermo doctrinæ quem docebat, et virtus clamans, ego sum Christus, ultra quam si mille voces eum clamarent. Et ideo voce, nescio si invenies dixisse, sed per opera Patris se exhibuit, et per doctrinam pietatis; quam pseudochristi non habentes, reprobant se vocibus esse, quod non erant. Sicut Manichæus se esse dixisse legitur Spiritum sanctum quod nunquam Spiritus sanctus fecit de se, neque in voce, neque in aliqua prophetia præmonstrans se in carne venturum. Sicut Simon, de quo supra dixi, qui non solum hoc dicebat, sed alia quamplura. De quo Hieronymus invenisse in libris suis dicit, quod dixerit: Ego sum sermo Dei, ego sum speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei. Quid enim non dicebat qui hoc et tot dicebat? Ita et cætera antichristi membra, nihil aliud quam se christos aut certe Christi fatebantur membra. Unde nec mirum si aliquos seducant, signis et prodigiis laborantes, cum Dominus dicat et multos seducant.

Audituri enim estis prælia, et opiniones prætorum, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, et non statim finis. Quod itaque signum, non est signum futuri sæculi, neque signum adventus Christi. Quia et ante adventum Christi et postea, mox fuerunt et audita sunt et visa innumera prætorum genera, sicut et pseudochristi multi eo in tempore et deinceps venerunt. Qua de causa jure queritur quod signum esse debeat futurorum, cum nunquam per diversa temporum intervalla et locorum cessaverint bella, quibus jam terra contrita est, et sanguine madefacta humano. Etsi in tempore adventus Christi

cessarunt, dispensante Dei providentia, sub Augusto Octaviano, et deinceps paulo post ut Evangelium per orbem liberius prædicaretur, tamen non multum longe, crebrius Romanas provincias, barbaræ nationes usquequaque pervaserunt, sicut et Romani prius sibi bellando, omnem orbem subjugarunt. Ac per hoc ista qualia futurorum sint signa, cum **981** fuerit finis sæculi, omnino non video. Si tamen hæc non ita prædicta sunt, ut in Ecclesia potius intelligenda sint. Duæ quippe gentes sunt, et duo regna; unum quippe Christi, et altera diaboli. De quibus forte dici potuit: *Et surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum* (*Luc. xxi, 10*). Quod non desinit fieri ex quo dictum est: *Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth. iii, 2*). Et inde quando dictum est, et ex illo tempore quot anni transierunt? Et tamen licet in novissima hora, quando Dominus in novissimis diebus ex virgine natus est, verissime dictum est. Et per hanc totam horam novissimam, fiunt ista omnia, quæ Dominus propinquante regno suo, futura prædixit; ut dum fiunt ea quæ terroris sunt et signa futurorum, semper unusquisque paratus inveniatur, dum pœna nostra confiteri nos compellit adesse jam finem, cum impletur jugiter quod pronuntiatum est. Quibus profecto verbis nulli magis testes esse queunt quam nos, quos mundi finis, ut ita dicam, invenit. Qui talia et tanta videmus quotidie inter fratres et propinquos civilia, et plus quam civilia bella; tanta a barbaris et paganis hostibus exterminia hominum, et desolationes civitatum jugiter sustinemus, qui nihil aliud quotidie quam finem nostrum cum gemitu exspectamus. Et tamen (sicut sermo divinus ait) nondum est finis. Licet insurgant barbari in nos, et nemo est qui auxilium ferat; quia civiles in invicem magis sæviant insidiæ et strages, ita ut intus et foris, nihil aliud quam mors repercutiat aures nostras. Quibus omnium fames ac lues præcesserunt, et omnis pestilentia rerum. Et quia in occasu sumus sæculi præcedunt tot ægritudines mundi, quales nescio si auditæ sunt a sæculo. Quæ omnia mala cupiditas genuit nobis et superbiz luxur; ita ut nullus sit locus qui non affligatur ab hostibus, etiam a suis tribuletur civibus. Quod si ista mala quæ cernimus et patimur, certa sunt indicia jam Dominum esse venturum; quid est quod ait apostolus: *Dum dixerint, pax et securitas, tunc eis repentinus superveniet interitus*. E contrario et Evangelium dicit: *Arescentibus hominibus præ timore et expectatione quæ supervenient universo orbi* (*Luc. xxi, 26*). Ac deinde: *Et virtutes cœlorum, inquit, commovebuntur, et tunc videbunt Filium hominis venientem cum potestate magna et majestate*. Quapropter quærendum si talia sunt præconia adventus Christi, ut arescant homines præ timore et expectatione **982** quæ futura dicuntur mala; quid est quod dicit: *Cum dixerint pax et securitas, tunc eis repentinus superveniet interitus?* (*I Thessal. v, 3*). Ne forte duo introducere videantur tempora, quod omnino non credo, sed in uno eodemque tempore,

A sicut duo sunt populi, et duo diximus esse regna Christi et diaboli; ita et tunc erit Ecclesia Christi in universo orbe. Cui tunc talis tantaque superveniet tribulatio in temporibus Antichristi, qualis et quanta fuit ab initio, quæ tunc erit in universo orbe, id est in omni Ecclesia. Sed alii erunt a quibus tunc tribulabitur Ecclesia, et ipsi dicturi sunt pax et securitas, et repentinus eis superveniet interitus, cum adventus Domini ac si fur in nocte eos securos deprehenderit; et alii qui tribulabuntur, et tunc exultabunt omnes et gaudebunt, quia non erunt in tenebris, ut dies illa tanquam fur, eos in nocte comprehendat, quia diei et lucis omnes filii erunt. Sed si nihil in Evangelio superfluum esse credimus, quærendum censeo, quid est quod ait: *Audituri estis prælia et opiniones præliorum*. Quoniam aliud est audire prælia, et aliud audire opiniones præliorum. Potest fieri ut filii pacis custodiant se ne videant bella, quia nolunt videre maligna, audiunt tamen prælia et opiniones præliorum. Forte aliud de longe, et aliud de proximo non absque verborum differentia. Quia non est idipsum longe positum, audire opiniones præliorum, quæ possunt esse vel non esse, et juxta prælium esse, vel etiam ipsas præliantium voces audire. Habet ergo utraque sententia suam significationem, quoniam qui longe est a præliis, audit de illis opiniones, et non ipsa prælia. Qui autem prope, audit ipsa prælia et voces præliantium. In utroque ergo videtur alicujus differentiz intellectus. Quia non omnes æque perfecti sunt in Ecclesia Christi, neque æque pacifici, et remoti ab omni strepitu et formidine bellorum. Alioquin non essent infra Ecclesiam Christi tot seditiones et scandala. A quibus omnibus alieni fuerunt discipuli Christi, et omnis illa primitiva Ecclesia, quibus erat cor unum et anima una. Confirmati enim erant in eodem sensu et in eadem sententia.

Hæc omnia, inquit, initia sunt dolorum. Quæ omnia? Bella scilicet et opiniones bellorum; surgere gentem contra gentem, et regnum adversus regnum, pestilentiz et fames, et terræmotus per loca. Sicut enim, appropinquante morte, ægrotant corpora languentium, ut per infirmitatem membrorum **983** et viscerum separetur anima a corpore suo: sic talis et tanta creatura mundi corrumpitur, ita ut aer corruptus pestilentias inferat, et terra languida famem; quasi quoddam initium dolorum præbeat ante mortem. Et quia cœli et terra transibunt (*Marc. xiii, 31*), necesse est ante corruptionem, ut langueant, et terra suis motibus conquassetur, et aer plenus morbo trahatur, ut pestilentiz nascentur, et terra suis defecta viribus, quæ in ea nascuntur, deficiat et marcescat, ut sit et ipsa sine fructu. Quæ omnia inde melius novimus, quia jam cuncta videmus. *Sed non statim finis*. Quia nec illa finiuntur, nec nos male iu his enutriti ea finiri volumus. Et ideo sicut adventus Christi in plurimis gentibus fecit pacem, secundum quod dicit Propheta de illo: *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis* (*Psal. lxxi, 7*), donec extollatur luna, id est Ecclesia, et in mundo pax

multiplicetur, propter incrementa Ecclesiarum, ut ea pax fieret occasio salutis multorum, dum non cogebantur ut pridem exire ad bella et pugnare pro patriis: sic consequens est, propter abundantiam iniquitatum, quia refrigerata est charitas multorum, ut relinquat rursus Dei fieri bella et seditiones propter malitiam hominum supercrescentem, quæ omnium malorum accidentium causa est; et quia quotidie crescunt, in proximo est, ut veniat hoc pejus ultimum malum, quod futurum præsens sermo denuntiat: *Et tunc, inquit, tradent vos in tribulationem et occident vos, et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.* Tunc autem, quod dicit, expressius quidem videtur significare tempus, et ad illud referre, quando *Surget gens in gentem, et regnum adversus regnum*, seu cætera. Sed Apostoli mox ut testes exstiterunt veritatis, traditi sunt et occisi, quidam etiam antequam Hierusalem in vindictam Christi vastaretur à Romanis. Et ideo melius, ut dixi, quod gens contra gentem surgat, et regnum adversus regnum, de regno Christi accipimus et regno diaboli, ac de gente cujus perfidia sævit, mox ut fides coepit, contra Christi Ecclesiam. Antea quippe male pacatus orbis unius premebatur dominio, sed mox ut fides Christi venit, surrexit gens contra gentem; quia Jesus non venit *Pacem mittere in terra, sed gladium* (*Matth. x, 34*), et regnum adversus regnum. Quæ duo regna duæque gentes, nunquam ad invicem pacem habere possunt; et ideo pius Magister signanter ait: *Oportet hæc fieri, sed non statim finis.* **984** Oportet autem ut singuli hostes suis pugnent armis; illi scilicet armis carnalibus et diabolicis, electi vero, virtutibus et cælestibus armis. Unde illi præliabuntur in invicem, et contra sanctos; sancti vero audituri sunt bella et opiniones bellorum, nec tamen oculis sunt visuri; quia beati oculi qui vident ea quæ ipsi videre gaudent.

Et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Seipsup Christus semper haberi vult in causam, dum dimicant electi contra reprobos, sancti contra vitia, boni contra malos; etiam et quod patiuntur ab iniquis, ut semper pro Christo agant et sustineant quæ inferuntur. Ad hoc quippe instruit et confirmat eos ad tolerantiam passionum; et denuntiat publicum omnium gentium odium contra eos sæviturum, propter nomen suum. Quibus itaque vexationibus afflicti scandalizabuntur multi. Quæ nimirum Scripturarum regula consideranda est; quia non de apostolis hoc solum dicit, sed de omnibus electis suis, ut hoc generale odium omnium gentium contra membra Christi generaliter venire intelligatur. Alioquin nec ipsi Apostoli in omnium gentium primum venerunt notitiam, quamvis dicatur quod, *In omnem terram exivit sonus eorum* (*Rom. x, 8*). Exivit quidem, sed per successores eorum. Et ideo quod ait: *Eritis odio omnibus gentibus*, aut per exaggerationem dicit, multarum gentium, ut dicat omnibus pro multis, aut sicut dixi, omnis prædicatorum ordo in apostolorum colligitur unione.

A Quia sicut successit, et succedit adhuc ordo prædicatorum per omnes partes terræ; ita et odium eorum propter nomen Christi, per omnes gentes. Probant hæc martyria sanctorum, quæ pene per omnes gentes et regna hodie florent. Sed ista persecutio sanctorum et odium, a principio fidei orsa, usque in finem consuminabitur: *Et tunc talis erit tribulatio qualis non fuit ab initio.* Et ideo ista omnia quæ hæcenus fuere, *Initia sunt dolorum.* Et ideo ait: *Quia tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt, invicem,* etc. Quia licet a principio fidei quidam scandalizati fuerint, vel tradiderint alios, tamen non adeo multi fuerunt proditores fratrum, neque multi pseudoprophætæ, qui legantur multos fallentes ut seducerent. Sed tunc tam maxime **B** tradent, *Quia refrigescet charitas multorum*, et tam plurimos seducent quemadmodum nunquam. Nam **985** necdum odio sumus omnibus gentibus ad quas necdum pervenit nomen Christi. Sicut ad Boream quædam sunt loca et gentes, quibus necdum est prædicatum Evangelium Christi. Verumtamen nescio si ulla earum sit natio; ad quam usque non pervenerit prædicatorum aliquis, licet eorum feritas non admiserit ex toto fidem Christi recipere. Cæterum reliquæ ad Occiduum etiam insulæ usque ad oceanum Britannicum jam omnes in toto orbe terrarum credunt. Et ne quis mihi objiciat Sarracenos, qui multa regna terrarum nutu Dei suis occuparunt armis, et dominantur pene ubique in Christianos, quasi ad eos Evangelium Christi necdum pervenerit; pervenit quidem et receperunt Dei notitiam, sed male seducti a quibusdam pseudoapostolis, ut ita loquar, Nicolai discipulis, propriam sibi, tam ex Veteri Testamento, quam ex Novo condiderunt legem, ac si sub unius Dei cultu, nec tamen nobiscum, nec cum Judæis quidpiam sentire volentes, omnia perverterunt. Qui dum cupiunt universa suo dominio subjugari, nec quærunt quem quisque Deum colat, sed ut eis tantummodo serviatur. A quibus forte, quia justo Dei judicio susceperunt spiritum erroris (ut multi putant) suscipiendus est antichristus. Quorum assensu atque dominio tanta poterit peragere, qualia et quanta in Apocalypsi Joannis manifeste leguntur. Hæc ideo dixerim, ut sciat prudens lector quia mysterium jam operatur iniquitatis, sed necdum est finis: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Id est inter tot scandala, inter omnia sanæ fidei adversantia, inter tormenta et fallacia, inter signa demoniorum et prodigia, quicunque perseveraverit in Christo fidelis usque ad mortem, hic salvus erit.

Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio. Nam dicere ante finem venire sæculi, quam prædicetur hoc Evangelium in toto orbe, magnæ temeritatis est assertio, et hominis non intelligentis. Quia sicut ait Salvator: *Tunc veniet consummatio.* Et quid, quod dicit, *tunc veniet?* nisi quia ante non veniet. Quando erit post veniat, incertum

utique nobis est, ante tamen venturum non esse, quoquomodo dubitare non oportet. Quia profecto sic promissum est Abrahæ patri nostro **986** a Deo etiam cum jurejurando, quod omnes gentes in semine ejus benedicentur. Ex qua promissione jam factum est, ut multæ nationes receperint Evangelium, et ex omnibus facta est una Ecclesia Christi, quæ fructificat adhuc hodie, et crescit in universo mundo. Sed tamen, ut supra dixi, habet adhuc quo crescat, donec fiat quod Christo repromissum est. *Et dominabitur*, inquit propheta, *a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum* (Psal. lxxi, 8). A flumine scilicet in quo baptizatus est; quia inde cœpit Evangelium prædicari. A mari autem usque ad mare totus est orbis cum omnibus gentibus; quia sic majori cingitur Oceano universus orbis. Aliter autem, quomodo implebitur illa propheta: *Omnes gentes, quasunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine?* (Psal. lxxxv, 9.) Non enim de locis migrando venient ad eum in quem non crediderunt, sed venient fide singule gentes in locis suis credendo. Unde propheta: *Et adorabunt eum unusquisque de loco suo, omnes insulæ gentium* (Soph. ii, 14). *Omnes insulæ* dixit, quasi omnes ecclesiæ. Hinc ostendit quod nulla relinquuntur terrarum spatia ubi non sit futura Ecclesia. Quarum quamplurimæ insularum in Oceano constitutæ, jam pro certo Evangelium susceperunt. Et quæcunque non perceperunt, utique percipient, ut perveniat ad omnes, utcunque crescendo atque fructificando. *Et tunc*, inquit, *erit consummatio*. Nec sic tamen possumus definire, cum dicit, quia tunc erit, quantum post venturus sit finis sæculi, cum Dominus dicat apostolis: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate* (Act. i, 7). Unde si jam nobis certissimum esset ad omnes gentes Evangelium pervenisse, nec tamen possumus dicere quantum temporis remaneret, licet dicere vere potuissemus jam jamque eum appropinquasse. Nec hoc ita dicimus, ut in omnibus gentibus omnes qui ibi fuerint, credere debeant, sed quod in universo orbe terrarum, in quibus gentibus nondum est Ecclesia, quod oporteat ut sit, sicut nuper in quibusdam gentibus Danorum constructas et fabricatas ecclesias, quosdamque in eisdem baptizatos novimus. Quia etsi omnes gentes promissæ sunt ad fidem venire, non omnes homines omnium gentium; quia non omnium est fides. Ac per hoc in omnibus gentibus erunt **987** et qui oderunt increduli, et quos oderint credentes maligni et pessimi. Alioquin, ut supra jam dixi, quomodo implebitur, *Et eritis odio omnibus gentibus, propter nomen meum*. Neque enim dicendum est, quod per apostolos hæc omnia completa sint in omnibus gentibus, licet dicat eis Veritas: *Et eritis mihi testes in Jerusalem, et in tota Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ* (Act. i, 8). Quia non sic eis loquitur quasi ipsi soli tantum hoc munus deberent explere salutis; sed in ipsis et cum ipsis omnibus dicit verbi prædicatoribus. Et ita hoc dicit,

ac si illud: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20). Non quod apostoli tam diu erant mansuri in carne, sed quia ipse semper Christus futurus erat et præsens ubique cum suis electis. *Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta stante in loco sancto, qui legit intelligat*. In hac igitur brevitate verbi nimia obscuritas generatur, et dum qui legit rogat ut intelligat, exercere nos vult et provocare ad mysticæ intelligentiæ sacramenta. Unde, quia ut supra ostendi, omnes tres Evangelistæ, de his rebus, aut similia dixerunt, aut prope similia, aut certe propria singuli, ideo collatio inter eos habenda est, ut ex omnibus, quod obscurum est valde intelligere possimus. Nam Matthæus cum præmisisset supradictam ex Daniele sententiam, dixit: *Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes, et qui in tecto non descendat tollere aliquid de domo sua, et qui in agro non revertatur tollere tunicam suam. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus*. Marcus vero ait ita: *Cum videritis abominationem desolationis stantem ubi non debet, qui legit intelligat. Tunc qui in Judæa sunt fugiant in montes, et qui supra lectum non descendat in domum, nec introeat ut tollat aliquid de domo sua, et qui in agro est non revertatur retro tollere vestimentum suum. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus* (Marc. xiii, 14, 15, 16, 17). Lucas vero apertius ut ostenderet tunc factam fuisse hanc abominationem desolationemque quæ à Daniele prædicta est, quando expugnata est Jerusalem a Romanis et possessa, hæc eodem loco Domini verba commemorat: *Cum videritis*, ait, *circumdari ab exercitu Hierusalem, scitote quia appropinquabit desolatio ejus* (Luc. xxi, 20). Apparet autem tunc ibi positam vel visam abominationem desolationis, de qua Matthæus et Marcus locuti sunt. Unde et **988** Lucas, ut ostenderet ad eundem locum pertinere quæ dixerat, ea quæ et ipsi prosequitur: *Tunc, inquit, qui in Judæa sunt fugiant ad montes*. Quapropter sicut toti tres declarant, non ad antichristi tempora hæc prophetia Danielis referenda est, quando generalis erit in orbe terrarum omnium Christianorum, una et sæva persecutio, sicut quidam volunt, sed ad illud primum adventum Salvatoris, quando et numerus hebdomadarum completus est, et jure sacrificium sublatum est, et libatio. Quia jam unctus erat et venerat sanctus sanctorum, Christus, qui et ipse prædixerat adimplenda de Jerusalem, et Judæa tantum, et non de omni orbe terrarum. Alias autem, si quis prophetiam Danielis, de qua hic Dominus dicit: *Qui legit intelligat*, ad futurum antichristi tempus voluerit interpretari, multum a vero discrepare videtur. Et nescio si illo modo, etiam mentiendi numerum hebdomadarum ad eum tempus facere potuerit convenire; in quo si false potuerit, eximia de Christi adventu prophetia, et nimis firmissima, detruncabitur, quod omnino nunquam poterit etiam ipsum annorum numerum aliter quam a majoribus nostris computatum est, subvertere voluerit. Quia si

circa tempora prima adventus Domini usque ad istum locum, ea completa non sunt, et in fine sæculi sunt complenda, certum apostolos hoc ignorasse, vel scisse quidem, sed docere prohibitos fuisse, quod non credo. Et si sciebant, superfluum est quod interrogant. Si autem reliqua omnia, quia unctus est Sanctus sanctorum, completa sunt quæ prædixit, completus est in Christo et numerus hebdomadarum, et ipsa desolatio templi. Quoniam ut Christus prædixit, sic et ipsa manifeste venit, quando circumdata est Jerusalem ab exercitu Romanorum, et ad solum usque omnis civitas diruta. Tunc quippe desolationis abominatio facta est super templum ab exercitu, quam dicit propheta, usque ad tempus consummationis manere, quia nunquam restaurabitur illud, donec consummatio fiat mundi. Unde idem propheta: *Consummatio*, inquit, *dabitur super desolationem Jerusalem (II Thess. 11, 4, 8)*. Quod si reædificabitur ibidem templum, ædificabitur ei, *Qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ut sedeat in templo*, hujusmodi ostendere se, quasi sit Deus. **989** *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui*. Sed et in eodem civitatis loco nunc fanum Sarracenorum est in modum templi, in quo nullus Judæorum audet introire. Nam et in ipso loco quo Sancta sanctorum prius fuere, Adriana imperatoris equestris statua, usque in præsentem diem, dicitur erecta permanere. Cæterum abominatio secundum veterem Scripturam, idolum nuncupatur; et ideo additur desolationis, quia in desolato templo et destituto atque deserto, idolum absque dubio a Romanis repositum est. Neque enim ante passionem Domini (ut quidam putant) a Pilato, vel a quolibet alio, hoc impletum est, quando statuit imaginem Cæsaris in templo, licet et hoc abominatio esset. Alioquin quid est quod Dominus monet et dicit: *Cum videritis abominationem desolationis stantem*, et cætera, nisi quod Lucas testatur tunc fuisse factum, quando eversa est Hierusalem? Idcirco nec ante passionem factam fuisse credendum est, neque ad finem sæculi, vel circa finem, æstimare debemus futuram, quæ jam incompleta est. Et quanquam ipsa desolationis abominatio, propter obscuritatem dicti, alio quolibet modo queat intelligi; tunc tamen factam fuisse credendum est quando Dominus prædixit; et eandem prophetiam tunc expletam esse, quando ipse eam explendam præscivit et præmonuit.

Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes, et qui in tecto non descendat aliquid tollere de domo sua. In quibus tam iste quam alii duo, de destinatione fugæ Judæorum, magis fuisse præceptum, quam de temporibus Antichristi, quando nullus erit locus (ut in Apocalypsi legimus) quo crudelis non desæviat persecutio. Et ideo non de fuga illius temporis accipiendum, quando nescio si corpore ullus effugere queat malum, quod tunc in terris ubique erit. Idcirco planius ad obsidionem illius miseræ civitatis, quæ dicta sunt referimus, quando stare dicitur in loco

sancto abominatio desolationis. Quæ profecto abominatio, quamvis aliter dixerim, ipse Vespasianus accipi potest, qui Hierusalem exercitu circumdedit ac vastavit, ipsumque templum violavit, per quem tam pessima contigerunt, ut qui in Judæa erant, non ad templum, non ad Sancta sanctorum, neque ad civitatem Dei, sed, ut dictum est, **990** vix fugient ad montes et ad latibula petrarum, quoniam talis tantaque erit persecutio in tempore illo, ut qui super tectum fuerit, non habebit tempus descendendi tollere aliquid de domo sua prius si posset quam fugam iniret, et qui in agro, quod nequiverit reverti in civitatem, et tollere vestimentum suum, quia nullum misericordiarum tempus erit, sed vindictæ, ita ut nec prægnantibus parcerent, nec lactantibus, et ideo utrisque væ futurum dicit. Sic quippe ac si ad ipsos Judæos loquitur Dominus, qui de Sabbato gloriabantur: *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel Sabbato*, quando non oportet agere vel ambulare plus quam Sabbati est iter, et in hieme quando pessimum est per fugam salutem quærere. Est tamen quædam fuga hominum secundum præceptum Verbi Dei, quam semper sectari oportet. Unde et beatus Ambrosius de fuga sæculi duos optime condidit libros. Quam qui arripuerit fugam, melior est, quam qui non fugit, quia majora delinquit quisque, per hoc quod non fugit. Et ideo quia semper fugiendum est, Christus Dominus sex statuit civitates, ad quas qui deliquerit reus fugere debet, sed non in Sabbato quando jam requiescere debet in requie, neque in hieme quando non licet, quia frigus eos omnes infidelitatis jam tenet, quos modo Sol justitiæ non illustrat. Nam pro eo quod Matthæus et Marcus dixerunt: *Qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum*, apertius Lucas ait: *Et qui in regionibus, non intrent in eadem, quia dies sunt ultionis hi, ut impleantur omnia quæ scripta sunt (Luc. xxi, 12)*. Hæc idcirco dixi, ut intelligat prudens lector, quod de una eademque re simul toti tres loquuntur. Et possunt congruenter satis intelligi spiritualiter, quod in omnibus tribulationibus est cavendum, ne quis devictus cupiditate, vel ulius genere celsitudinis, de sublimitate bonæ vitæ descendat ad carnalem vitam, aut qui profecerit in anteriora se extendens, deficiendo a bono proposito, in posteriora redeat. Quod si in omni tribulatione cavenda sunt, quanto magis in illa præcipi debuit, quæ talis et tanta futura denuntiatur illi civitati, qualis non fuit ab initio, neque fiet? Et si in ista speciali, quanto magis in illa generali tribulatione, quæ novissima futura est in Ecclesia sancta Dei in toto orbe diffusa? **991** Quia sic Lucas hæc duo capitula de tecto, et de agro, eo loco narrare videtur, ut possint magis ad illud ultimum antichristi tempus referri, quando Pharisei quæsierunt a Domino, quando veniet regnum Dei? Nec mirum, præsertim cum hæc regula Scripturarum sit, ut de adventu Christi nonnunquam indifferenter loquatur, dum aliquando in una eademque sententia sic loquitur de primo adventu Christi.

ut quædam referenda sint ad illum ultimum, et de ultimo sic ut quædam sentienda sint de primo. Unde cavendum est in omnibus, ne forte quæ de primo dicuntur ad secundum referamus, et quæ de secundo ad primum, sicuti hoc loco fecerunt etiam docti viri. Verum tamen, ut dixi, quia præceptum est, qui in Judæa sunt, ut fugiant ad montes, seu cætera, et ad desolationem templi, et ad futurum tempus Antichristi, et ad omnem tribulationem, quæ fit in Ecclesia pertinere potest, et contra omnia hæreticorum dogmata perversa; quæ cum viderimus stare in loco sancto, hoc est in Ecclesia, et se ostendere ac si Deum, debemus de Judæa fugere ad montes, ex quibus veniat auxilium nobis. Hoc est, dimissa occidente littera et Judaica pravitate, et appropinquare montibus æternis, de quibus nos illuminet mirabiliter Dominus; et manere oportet in tecto atque in domate cælestis intelligentiæ, quo non possint ignita diaboli jacula pervenire. Nec descendere convenit et tollere aliquid de domo conversationis antiquæ, nec quærere quæ retro sunt, sed magis serere in agro quem benedixit Dominus, ut fructum vitæ capiamus ex eo.

Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. Quia non expedit fugientibus grævedo ventris, et onus liberorum parvissimorum. Neque enim ad eam fugam conveniunt ista quæ facta est tunc in Judæa, neque ad eos qui volunt effugere pericula tribulationis. Quia væ illis animalibus quæ non in perfectum virum, virtutum germina produxerunt; quæ non nisi initia habent fidei, ut lacte indigeant magistrorum. Et potest dici quod in persecutione Antichristi, sicut nec in Romana captivitate, prægnantes et nutrientes uteri et filiorum sarcina prægravati expeditam quiverunt fugam habere, et ideo sequitur: *Orate autem ut non fiat fuga 992 vestra hieme vel Sabbato.* Quia in hieme asperitas et duritia frigoris, ad solitudines velocius fugere, et in montibus desertisque locis latitare non permittit. In Sabbato vero, aut transgressio legis erit, si exire ad fugam voluerint, aut mors imminens, si remanserint. Quod præceptum et ad excidium Hierosolymorum pertinet, et ad Antichristi tempora, necnon et ad fugam sæculi omni Christiano; ne tunc incipiat velle fugere, quando jam non licet, vel quando nimia pressus asperitate ægritudinis et infidelitate, jam non possit. Constat igitur hæc præcepta magis proverbialiter dicta; quia nonnulla eorum ad litteram, nec rationem facti dictique recipiunt humanam, nec intelligentiam divinam. Quænam ratio est non descendere de tecto cum nec abire poterit nec effugere, si in tecto aut in domo persteterit, et si in Sabbato vel hieme fuga contigerit; non littera observanda, sed moralitas rerum semper in omnibus observanda. Ita et cum ait: *Væ prægnantibus*, considerandum quid conditio sexus et generationis ordo promeruerit. Nisi forte, quia sexus et ætas mulierum in tali inciderint tempore quo proprie sit earum maledictio, non ex culpa, quod absit, sed ex eventu. Et ideo

PATROL. CXX.

quod dicit Dominus, *væ prægnantibus*, non de feturum onere dicit, neque de grævedine liberorum, in quibus benedictio confirmatur, sed de grævedine peccatorum et ventris onere, cum flagitiis et sceleribus prægravantur animæ. Quibus imminet væ, eo quod noluerunt in viri formam transire, et virtutibus roborari, sed semper muliebria sectari; ac per hoc æque de utroque sexu accipiendum, cum partus peccati male nutritur, et totus homo intus forisve pessima delictorum vexatione confunditur et prægravatur. Porro de tribulatione quæ tunc futura erat in Judæa, et adhuc futura est in toto orbe, jam satis dictum est. *Et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro, sed propter electos breviabuntur dies illi.* Diximus jam supra quod Lucas patefaciat hoc loco, quod esset incertum utrumne ad sæculi finem, an ad expugnationem Hierusalem pertineret quod dictum est de abominatione desolationis, et quod dictum de abbreviatione dierum propter electos. Quia etsi ea 993 ipse non dixit, dixit tamen apertius alia de hoc ipso, quæ supra notare, atque ad ista pertinere monstravit. Idcirco quamvis secundum regulam præfatam, tam quædam pertinere queant ad Antichristi tempora, quædam ad eversionem Hierosolymorum, quædam ad utrumque, non tamen ambigere debemus quando eversa est Hierusalem, fuisse in illo populo electos Dei, qui ex circumcissione crediderant, sive fuerant credituri, electi ex præscientia Dei ante mundi constitutionem, propter quos breviarentur dies illi, ut tolerabilia mala fierent. Sicut et in temporibus Antichristi stendum, nemo qui ambigat; quod et Joannes in Apocalypsi sua declarat. Sed quærendum quomodo breviandi dicantur ipsi dies; utrum numero breviati sunt aut breviabuntur (sicut quidam existimant), an sic breviabuntur suis spatiis ipsi dies, sicut facta est, orante Jesu Nave, longior dies? Nequaquam igitur hoc puto quod debeant momenta temporum mutari, eo quod scriptum legimus: *Ordinatione tua perseverat dies.* Propterea melius juxta temporum qualitatem sentire debemus, abbreviatis dies, non mensura horarum, sed numero; non quod de cursu temporis detracti sint, sed quia ex qualitate imminuti. Nam et Ezechiæ quindecim aucti dicuntur anni, non ad cursum temporis, sed ei, cui futuri erant anni ad vitam donati. Sic quippe et in benedictionibus dicitur: *Longitudine dierum adimplebo eum (Pal. xc, 16)*; quia dum bona vita quisque adimpletur, plenus dierum esse dicitur. Et ideo cum mala dierum illorum breviantur, ipsi dies jure breviati dicuntur. Dicuntur enim et dies mali ipsi Scripturis divinis, non quod per se ipsi dies mali sint, sed ea sunt mala quæ fiunt in eis. Ergo cum ipsa repromittuntur abbreviari, ut Deo donante, saltem per tolerantiam, minus sentiantur mali, non immerito breviati dicuntur, cum qualitas eorum immutatur, ut qui mali futuri erant, nisi a Deo breviarentur, boni et tranquilli fiant. Et, ut dixi, Lucas ista non dixit, sed Matthæus et Marcus: quos

qui solummodo sequitur, potest ad finem sæculi et ad Antichristi tempora hæc referre. Sed ipse dixit ex quibus docuit, quæ illi dixerunt obscurius, ad eversionem Hierosolymorum pertinere. Nam de tribulatione dierum istorum si quis vult nosse, Josephum legat, qui talia tunc dicit illi populo accidisse, ut vix credibilia videantur. **994** Unde nec immerito prædixit pius Dominus eidem populo, quod erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio sæculi, usque modo (ut intelligas quando hæc loquebatur), neque fiet. Sed et si in tempore Antichristi talis aut major forsitan erit in toto orbe terrarum; intelligendum est tantum de illo populo dictum, quod ei amplius talis futura non erit tribulatio in hoc sæculo. Quia ut fertur Antichristum illi primitus, et præcipue præ omnibus, cum omni cordis gaudio sunt suscepturi. Ac per hoc facturus est tunc idem populus Judæorum in Ecclesia Christi tribulationem potius quam passurus.

Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi, ecce prædixi vobis. Ad hoc itaque ea prædixit mala quæ futura erant, ut caveantur. Et ideo tripliciter locus iste exponendus est, quia et in tribus temporibus hæc præcavenda monstrantur; scilicet tempore obsidionis Romanæ, quando obsessa est Hierusalem, et Judæa omnis regio vastata; necnon et in consummatione sæculi quando Antichristus, cum suo capite diabolo, etiam et cum omnibus membris suis, contra Christi pugnabit Ecclesiam. Deinde per omne tempus quod medium est, quando hæreticorum astutia semper sævire non cessat contra catholicam doctrinam et apostolica instituta. In quibus omnibus una fraus erit antichristorum, ut ita loquar, qui sub opinione scientiæ Christi, etsi false, dimicare acriter nunquam cessabunt. Nam in ipsa captivitatis obsidione, in populo Judæorum, multi exstiterunt hæresiarchæ, qui se Christos esse dicèrent. In tantum ut obsidentibus Romanis a foris, tres intus fuerint factiones; quamvis et in consummatione sæculi majora credantur et plura esse futura. Verumtamen nescio, si signa majora sint futura diabolicis artibus, quam sunt jam ostensa in omnibus mendaciis hominum, et doctrinis falsissimis ex quorum forte magisterio repullulabitur virtus prodigiorum numerosior præcis capitibus. Quoniam sicut dicta est una abominatio stare in loco sancto, ita et unus Antichristus futurus in fine sæculi, prædicatur. Sed quia abominatio desolationis statuta est in loco sancto, justo Dei judicio, exinde multi nascuntur pseudochristi, **995** et exsurgunt pseudoprophetae; quorum omnium etsi unum est genus, species illius multæ sunt; etsi corpus unum, membra diversa. Tanquam si dicamus generaliter, mendacium unum est, sed secundum differentias falsorum dogmatum, et pravas hæreticorum doctrinas, mendacia multa sunt. Et sicut mendacium

A multum differt a mendacio, ita et dogmata falsorum prophetarum perversis quam sæpe impugnantur dogmatibus, et multi sunt qui exsurgunt etiam præcis capitibus. Et quicumque surrexerunt post eos, omnes licet signa faciant miraculorum et prodigia ac si virtutum, membra sunt unius capitibus. Quia sicut unum verus est Christus Dominus Jesus et innumera unius capitibus membra, ita et multi pseudochristi, et antichristi quamplurimi. Quapropter ne mireris, quia sicut unius veri Christi facti sunt membra, qui a sæculo fuerunt sancti prophetae prænuntiantes adventum Christi et passiones, et postmodum gloriam ejus futuram: sic, quæso, secundum unum Antichristum intelligere et pseudochristos multos, falsosque prophetas. Non ergo unius mendacii doctores, sed omnium. Qui profecto pseudoprophetae sunt illius Antichristi, cujus falsos prædicant sermones, et docent quasi veros. Unde pro talibus dicit pius magister: *Ecce hic Christus, aut illic, nolite credere.* Suis itaque dicit, ut se caveant ne decipiantur erroribus falsorum doctorum. aut certe diabolicis phantasiis. Quapropter valde considerandum in Scripturis divinis, ne hic aut illic falsus pingatur et formetur Christus, digitoque ostendatur, quod multos jam fecisse satis abundeque legimus. Et ideo tam firma debet esse fides Christianorum tanque erudita, ut a vero nunquam deviare possit, neque a Christi doctrina, quam sancta Mater a Christo didicit et tenet, universalis Ecclesia. Præter quam fidem, si quis docuerit, aut tenuerit, oportet ei dicere illud apostoli Pauli (*Galat. 1, 8*): Si quis evangelizaverit aliud aut docuerit, seu angelus de cælo, seu quilibet peritissimus, aut præpotens in Scripturis, etiam signa faciens et prodigia, præter id quod evangelizatum est a Christo Domino et a suis apostolis, anathema sit. Nam vera fides et stabilis, sicut nullam aliam recipit doctrinam quam Christus docuit, ita nec signa quærit, quia signa et prodigia non fidelibus vere, Paulo teste, sed pro infidelibus data sunt. **996** Hinc est quod fide Christi recepta, jam nisi ad reliquias sanctorum, qui testes exstiterunt veritatis, nulla fiunt talia. Porro quam multi sint jam decepti a falsis doctoribus, nec non signis et prodigiis in mortem curiosius illecti, puto quia nemo est qui edicat. Et ideo ne fiet in lectis benignissimus Salvator suis ait: *Ecce prædixi vobis, quoniam jam talia facta sunt, et futura forte majora creduntur, ita, si fieri potest, ut in errorem inducantur electi.* Non quod electi, qui perfecti sunt a Deo et prædestinati, possint induci ut seducantur in errorem, sed quia in talibus queunt tentari, etsi vinci nequeant. Ubi etsi libertas servatur arbitrii, magis tamen gratia, quia nequeunt oberrare, prædicanda est. Unde et Dominus sic suam temperat sententiam, ut et in tentatione auxilium gratiæ requiratur, et confidentia major de auxilio nascatur. Ergo quod ait, *Ecce prædixi vobis*, ad utrumque refertur; id est, quia scandalizabuntur multi, et quia sanctorum talis tantaque erit tentatio, nisi

electio Dei eos salvaret, ut et ipsi etiam in errorem A incidere.

Si ergo dixerint vobis : *Ecce in desertum est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere.* De situ locorum manifestum, quia non sic se promisit esse venturum in Scripturis, sed sicut dictum est, quia *Deus noster manifeste veniet (Psal. XLIX, 3)*. Quatuor namque differentias videtur introducere, cum dicit *hic, aut illic*, et cum dicit *in deserto, aut in penetralibus*; duas si quidem *hic* aut *illic*, quia duo sunt Testamenta, extra quæ, non mihi videtur foras digitum extendere; sed infra *hic* aut *illic*, id est in Novo, aut in Veteri Testamento. Non quod alicubi aut aliunde requirendus sit Christus, qui jam in eisdem libris prædicatus est longè diu, et ostensus, sed quia pseudochristi et pseudoprophete divinas B aliter interpretantes Scripturas, dum volunt contra veritatem ex ipsis falsa sua defendere dogmata dicunt: *Ecce hic Christus quem prædico in hoc exemplo sancti Evangelii, vel illic, in illo Veteris Testamenti.* Sicque per omnia Scripturarum peragrans loca, ea quæ sui videntur mendacii defendere errorem elegit, et suum ex his format, prout placuerit, et depingit Antichristum, tam ex lege ac prophetis quam etiam ex Evangelio et apostolis. Quod multos jam fecisse scimus, et unusquisque eorum prout placuit, detulit pro veritate mendacium, et pro Christo Deo Antichristum. Et ideo præmonuit magister veritatis 997: quicumque eorum vobis evangelizaverint præter id quod jam evangelizatum est, et ostenderint fictis verborum fallaciis, ecce hic Christus, aut illic, C ac dicit nolite credere. Quod si dixerint: *Ecce in solitudine*, id est in doctrina philosophorum, nolite exire ad eos, quia extra fidem et extra Ecclesiam sunt. Quod si rursus protulerint: *Ecce in penetralibus domorum*, id est intra quædam Scripturarum secreta, vel apocrypha, quia dubia vel falsa sunt, nolite credere, quia non certa proferunt, nec vulgata, nec a sanctis Patribus edita, sed fabulosa et mendacii suis congrua. Aut certe, si ex ipsa Scriptura divina quidpiam dogmatizaverint, ac si in domo, quod falsum sit, nolite credere, ne forte intus aut foris in ullo decipiâmini. Etiam, si de cælestibus, quod domus Dei est, novi aliquid repromiserint, nolite a regula catholicæ fidei exire, nolite credere quæ catholica non sunt, quia omnino vera non sunt. Nam veritas per se, licet lateat malos, bonis tamen, ac si fulgur splendida est. Unde sequitur: *Sicut enim fulgur exit ab Oriente et paret usque in Occidente, ita erit adventus filii hominis.* Et ideo nolite exire, nolite credere, quod filius hominis vel in deserto sit gentium vel in penetralibus, aut in ullis eorum dictorum arcanis, eo quod fulgur fidei D de Christo ab Oriente usque in Occidentem per omnes ejus Ecclesias Catholicas fulgeat. At vero, juxta litteram secundus Salvatoris adventus, non in humilitate, ut prius, quando venit leniter, *Sicut pluvia in vellus (Psal. LXXI, 6)*, et *Sicut ros super herbam (Prov. XIX, 12)*; sed in claritate nimia, et gloria majestatis sue

demonstrandus est. Et ideo ab eo loco ubi quæsierunt apostoli signum adventus ejus, et signum consummationis sæculi, nullum horum datum est signum, sed ea dicta sunt quæ præcavenda erant per omne tempus sæculi; quia talia tantaque futura erant antequam finis veniret mundi, ut terrere possent a fide, et seducere, si fieri posset, etiam electos. Idcirco quando Hierusalem destruenda foret aperte præmisit, et ad ultimum, qualis quantusque adventus ejus futurus sine ullo alio signo declaravit. Quoniam ipse per se talis erit ut omnibus pateat etiam plusquam fulgur, cui comparatur. Quæ mirum comparatio facta est a minore ad majorem, quia nihil inveniri potest in creaturis cui ex æquo dies adventus Domini cœquari queat. Et licet fulgur universa, quæ sub cælo sunt, 998 penetret ac perterreat, penetrabilior tamen dies illa erit ac terribilior, quæ omnia cælorum movebit arcana, et inferorum universa penetrabit jura, nec non et mundi cuncta turbabit elementa. De quo Juvenus presbyter mirum libri sui principium dedit. Quod

Immortale nihil mundi compage tenetur,
Non orbis, non regna hominum, non aurea Roma,
Non tellus, non ignea sidera cæli, etc.

Unde et prophete diem illam multis appellationibus explicare non valent. Et ideo benignissimus Jesus discipulis quærentibus tanti diei signum, necesse eis ostendere aliud non judicavit, nisi ea in medio quæ cavere deberent et prævidere singuli, ut parati essent, semper interposuit. Quia stultum valde est eum in parvo loco vel in abscondito quærere, qui omnia complet, et tunc universa commovebit, et perlustrabit singula. Propterea de his nemo curiosus, nemo dubius in fide: quia in primo adventu, propter confirmandam fidem, multa et deifica præcesserunt miracula, jam ultra, ac si infidelis, signa quærat. Quoniam his ab initio plena est omnis Ecclesia, plena fulgore fidei ab Oriente usque in Occidentem, et quæ plena est lumine vero; ipsa facta est columna immobilis, et firmamentum veritatis. In qua tota totus est adventus filii hominis, qui ubique est totus, dicentis: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi (Math. xxviii, 20)*. Hincque sequitur:

Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ. Mira valde ex vilissimo usu aquilarum facta est comparatio, et ideo significantius $\pi\tau\acute{\omega}\mu\alpha$ Græcè, quod est cadaver, dicitur secundum dispositionem passionis Christi; qui ideo occubuit in mortem, et cadaver factus est, ut erigeret eos qui ceciderant. Et quia quod ceciderat resurrexit, justum est, propter quos ceciderat, ut ubi fuerit corpus quod resurrexit, ibi congregentur et sancti. Et hoc est quod dicit absolute: *Ubicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ.* Non qualescunque aves, sed aquilæ; discipuli videlicet, de quibus propheta olim prædixerat: *Assument pennas ut aquilæ, volabunt et non deficient (Isa. XL, 3)*. Ex quibus una earum Paulus, dicebat de resurrectione, volens introdu-

cere fidem: *Nos qui vivimus, qui residui sumus, non præveniemus eos qui dormierunt, sed simul cum illis in nubibus obviam Domino rapiemur (I Thess. iv, 16).* Et ideo non dixit, ubicunque fuerit corpus, illic congregabuntur vultures et corvi, sed volens ostendere electos suos, quorum juvenus ut aquilæ fuerat innovata, eosque magnificos præmonstrans ultra omnes aves, eximios, quales vult esse omnes qui commortui et consepulti, resurrexerunt cum eo ad vitam. Quibus proprie recte dicit: *Ubi fuerit corpus illic congregabuntur et aquilæ.* Congregabuntur autem dicit, quia angelorum officiis deducuntur forte ad locum passionis Christi, quo descensus est ad terras, quia inde abiit, et ibi iudicaturus est, ut jam supra dixi, quod et multi credunt. Inde si quidem et sanctus Hilarius ait: Claritatis ejus adventus illic expectabitur, ubi nobis gloriam æternitatis passionis corporeæ humilitatis, operatus est. Nam et Lucas apertius hoc ita esse videtur ostendere, cum ait, quod interrogantes discipuli, *Ubi Domine?* quibus Dominus: *Ubi fuerit corpus illic congregabuntur aquilæ (Luc. xvii, 37).* Certum quippe est, quia apostoli de loco interrogant. Quod si ad ea quæ Lucas præmisit, dicunt: *Ubi Domine,* cum ait: *Erunt duo in agro, unus assumetur, et alter relinquetur,* idem est. Quia hoc interrogant, quo assumendus sit ille unus, et Dominus: *Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ,* quarum aquilarum unitas, universitas est sanctorum, qui remigio alarum suarum subvecti, in Christi corpore sociantur. Et ideo de irrationalibus avibus sumit exemplum, quæ nonnunquam etiam, trans maria odorantur et conspiciunt cadevera, ad quæ transvolare non piget, ut multitudo credentium multo magis festinare non dubitet ad eum, cujus fulgur exit ab Oriente, et coruscet per omnem Ecclesiam, in qua corpus ejus et sanguis immolatur et sumitur, usque in Occidentem. Scio tamen de hac expositione aliquos dubitare, et plura objicere, quæ facile refelluntur. Qui dum volunt sensus catholicos evacuare, suam ostendunt imperitiam. Sicque hoc accipiunt, quasi dicatur, ubi fuerint hostiæ Judæorum et sanguis victimarum, illic, ad cædem et vastationem miseræ civitatis, Romani velociore aquilæ cæli congregabuntur. Sed nos melius dicimus de homine Christo: ubicunque fuerit, seu ubi passus est, et resurrexit, et unde ascendit in cælum, quod illic in resurrectione carnis, debeant aquilæ, id est sancti, congregari a quatuor ventis cæli, deinceps et esse cum Domino. Nec hoc ita dico, ut ignorem quam diversæ opiniones ex hoc nascuntur sensu. Et ideo nemo me præscribat **1000** de loco, ne mihi quidquam suspicari liceat, quod forte affirmare differo, nisi in quantum in talibus opinandi ratio nobis occasionem præbet; de quo etiam et in locis quibus oportuerit, quid sentire possit quisquam, tangam. Quia etsi se beatus Paulus apostolus in aere obviam Christo, amore ductus ejus, rapiendum affirmat, una cum suis consortibus, non tamen debegat quod in terris venturus sit ad iudicium, ubi

A iudicatus est, et unde abiit. Nescio itaque si ullus possit, aut velit astruere, si Paulus et cæteri summi sancti, rapiendi sunt sursum, obviam, quod omnes simili modo, ante iudicium peractum, elevandi sint a terra, et debeant ire quocunque (ut quidam volunt) iudicandi. Sed, ut Isaias ait: *Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui (Isa. iii, 14).* Cæterum, quod alii dicunt ubi fuerint corpora in monumentis, aut in terra, illic animæ venturæ sint, et propria corpora recepturæ; quamvis verum sit ita esse, non tamen consequens est ut hoc loco inde istud dicatur.

Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commoventur, et tunc parebit signum filii hominis in cælo. B Ubi ostendit post tribulationes Antichristi parum tempus futurum, cum ait statim, quousque veniat dies iudicii. Quamvis quidam velit intelligere post tribulationem apostolorum parvissimum intervallum futurum, donec in vindictam crucis Christi veniret desolatio templi, et dispersio Judæorum. Quod non est consequens, propter ea quæ sequuntur: *Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum,* etc., quæ non puto ad diminutionem luminis pertinere, præsertim cum Isaias dicat: *Quia erit lux lunæ, sicut lux solis, et lux solis sicut lux septem dierum (Isa. xxx, 26).* Etsi hæc aliam interpretationem recipere possint, nequaquam stellæ de cælo recte cadere creduntur; sed in comparatione veræ lucis, omnia cælorum luminaria sic futura prophetantur a Domino, ac si tenebrosa. Non in sua natura, sed ad fulgorem æternæ lucis comparata valde obscura erunt. Quod si sol iste, qui nunc per totum orbem rutilat et resplendet, nec non et luna, quæ secundum est luminare, atque stellæ, quæ ad solatium noctis datæ sunt, seu et omnes virtutes cælorum, quas angelorum multitudines intelligimus, in adventu Christi et ad fulgorem ejus, hæc omnia assimilata, **1001** quasi præ nimia claritate, in caliginem reputabuntur, quid putant qui supercilio erecto se sanctos arbitrantur, et præsentiam tanti iudicis, ac si securi desua justitia, non formidant. Quoniam in eo tremendo iudicio nemo securus erit. Et cum gloria claritatis ejus effulserit, nemo se aliquid esse putabit; eo quod tunc nemo aliud cogitare poterit, nec respicere, quam eum, qui tunc solus gloriosus apparebit. Ad cujus adventum solis obscuritas prædicatur, defectio lunæ, stellarum casus, virtutum cælorum commotio, et salutaris signi ostensio, lamentatio et planctus omnium gentium; quando missurus est angelos suos cum tuba, et voce magna ad congregandos electos suos. In quibus profecto verbis, quamvis ita dixerim, tanta obscuritas est, ut nihil de his a quoquam aliquid temere debeat definiri. Nam quidam dicunt, quod sicut in passione Christi et in dispensatione crucis sole deficiente a lumine, tenebræ factæ sunt super omnem terram, sic et in adventu Christi, apparente in cælo ipso eodemque

signo filii hominis, deficiet rursus solis lumen, ac a
 œinde lunæ et stellarum, præ multa claritate et
 virtute signi illius. Et si sol obscuratus fuerit, vel
 defectum passus, quandiu fuerit, non mirum si luna
 et stellæ, quæ proprium lumen non habent, nullum
 poterint proferre splendorem luminis. Nec tamen
 sic casuræ stellæ de cœlo recte dicuntur, sed se-
 cundum defectus suos tenebescere, et non apparere.
 Quod ex Isaia ad plenum, et Joele, et prophetis ap-
 probare conetur, quorum testimonia curiosus lector
 videat et perscrutetur, utrumne ad litteram sic in-
 telligere oporteat, an sicut supra diximus, quia cre-
 dendum non est, quod stellæ casuræ sint, quarum
 magnitudo a sapientibus sæculi etiam tanta dicitur
 esse quanta est terra. Ubi si tot ceciderint, ut alia
 omittam, quo cadant locus non erit. Rursus alii
 sunt qui dicunt, quod ex conflagratione incendii,
 quo mundus concremabitur, ac si ex multis ignibus
 fumus, ut assolet, ex igne plurimus condensabitur
 et extolletur usque ad summum cœlorum, ita ut
 tantæ sint tenebræ, ne sol aut luna, seu stellæ, lu-
 cere queant; quod omnino inconsequens videtur,
 quia quantum iste ignis præcedat ante adventum
 Domini non satis apparet. Licet et de hoc ipso igne
 nonnulli diverse sentiant. Quæ signa nisi Matthæus
 et 1002 Marcus post tribulationem dierum illorum
 addidissent, melius, sicut quidam volunt, spiritaliter
 de Ecclesia acciperemus: quod factum est in ipsa
 persecutione, ut tunc sol justitiæ in multorum cor-
 dibus sit obscuratus, qui antea in eis primum lucere
 consueverat. Quia tunc siquidem plurimi a regione
 deficient, et clara fides in eis obscurabitur nube
 perfidiæ oblecta. Nec mirum igitur, si post tribula-
 tionem dierum illorum, dicantur obscurari, et non
 transacta tota illa persecutione, accident ista, sed
 quia præcedet ut sequatur quorundam defectio, an-
 tequam serenitas restituatur, et quia per omnes
 dies illos ita fiet, ideo post in eisdem diebus fiet,
 quando non aliud quam tenebræ erunt. Et ideo in
 eis, luna, quæ est Ecclesia, non habebit lumen
 suum, et stellæ de cœlo cadent, cum multi qui pu-
 tabantur sancti, tentationibus victi, non in cœlo
 sed in terra scribentur. Et quia in persecutione eos
 amor vitæ hujus, a luce quæ Christus est, exclusit,
 ac si stellæ de cœlo cadere dicuntur. Siquidem
 Abrahæ dictum est: *Erit semen tuum sicut stellæ
 cœli* (Gen. xxii, 17; xxvi, 24). Sed quia acerbitas
 persecutionis et amor sæculi carnales quosque a
 fide evulsit, dure de cœlo in terram ruunt, sicut et
 ipse qui de supernis sedibus, ac fulgur, corrui-
 t. Unde Dominus: *Videbam, inquit, Satanam sicut ful-
 gur de cœlo cadentem* (Luc. x, 18); et: *Virtutes cœ-
 lorum commovebuntur* (Luc. xxi, 26). Utique a glo-
 ria majestatis Christi, licet ei semper assistant et vi-
 deant claritatem ejus; quia cum surrexerit percutere
 orbem, et disperdere peccatores ex eo, nescio si
 ullus angelorum in sua gloriabitur conscientia, suis
 confisus viribus. Vel movebuntur virtutes cœlorum ad
 ultionem inimicorum, cum viderint judicem omnium

ad hoc paratum venire, ut ulciscatur se de inimicis
 suis. Et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo.
 Quod profecto signum crucis est signum; non quod
 jam futurum aliquid significet, sed ut ipsum qui
 crucifixus est in cruce humilis gloriosum esse
 ostendat, quatenus ex hoc cum omni gratiarum
 actione electi gaudeant; impii autem et peccatores
 videant quem contempserunt humilem, quo magis
 doleant. Unde sequitur: *Et tunc plangent omnes tri-
 bus terræ*. Illæ namque tribus quæ magis amaverunt
 terram quam cœlum, et ideo in terra miseræ re-
 manserunt. Diversæ siquidem tribus propter diver-
 sitatem meritorum; quia nec 1003 in inferno
 una omnium tormentorum qualitas erit; ubi se me-
 rito plangent, quia hic se male perdidit.

*Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubi-
 bus cœli cum virtute magna et majestate*. Tunc au-
 tem præfinito temporis adverbium est, et non potest
 respicere nisi ad illud præfinitum tempus; et ideo
 diligentissime perquirendum ad quod hæc omnia
 respiciant. Nam et supra similiter positum est: *Et
 tunc plangent omnes tribus terræ*. Quod pene omnes
 magis ad finem sæculi quos et ego secutus sum re-
 tulerunt. Sed si omnis circumstantia lectionis con-
 sideretur, et evangelistarum collatio facta fuerit, ni-
 mia difficultas nascitur; utrumne ad illud excidii
 tempus hæc omnia referenda sint, an ad adventum
 Salvatoris. Quia si ad illum referantur, in multis
 sermo excedit divinus, et majora movet quam ad
 illud tempus pertinere videantur. Nam et paulo in-
 ferius ita dicit: *Cum videritis hæc omnia fieri*. Sic
 namque dicit quasi omnia hæc, quæ superius com-
 memorantur, intelligi velit. Et tunc his ita dictis,
 ait post hæc: *Scitote quia prope est in januis*. Non
 quod finis sæculi jam sit, sicut ea sonare videntur
 quæ præmisit, sed quia *prope est et in januis*, ac si
 introitu, ut finiatur. Unde tunc forte sciemus quia
 prope est, cum viderimus non aliqua eorum, sed
 hæc omnia quæ supra dicta sunt. In quibus et hoc
 est, quia tunc virtutes cœlorum movebuntur, et
 tunc videbunt signum filii hominis. *Et tunc videbunt
 filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute
 magna et majestate*. Et tunc *mittet angelos suos cum
 tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a
 quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad terminos
 eorum*, seu cætera. Quæ omnia profecto in hac hora
 novissima facit, veniens in suis membris tanquam
 in nube magna, fructificante Ecclesia atque cre-
 scente, donec Evangelium in universo mundo comple-
 atur, et prædicetur in omnibus gentibus. Quod
 sane Evangelium cœpit ex quo prædicare voluit, et
 dicere: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum
 cœlorum* (Matth. iv, 17). Idcirco ab exordio sermonis
 hujus, ita quædam ab his tribus evangelistis dicta sunt,
 ut de ejus adventu forte dicta inveniantur, si diligen-
 tius inter se collata discutiantur; et quædam perti-
 nere ad illam eversionem Hierosolymorum: reliqua
 tamen, aut ad hoc pertinere probantur quod quotidie
 venit in corpore suo, quod est Ecclesia, de quo ad-

ventu suo **1004** ait : *A modo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli* : aut illum ultimum futuri iudicii diem, ut dixi, quando in seipso est venturus, et iudicaturus vivos et mortuos. Ideo prudentis viri erit intelligere, quæ sunt illa omnia quæ supra commemorata sunt. Forte sic intelligenda, ut nonnulla eorum dictorum excipiantur, quæ non nisi ad ejus adventum pertinere probantur, quando per seipsum venturus est ipse, sicut in illa ultima parabolarum minime dubitatur. Quando venturus est filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo : *Et tunc congregabuntur ante eum omnes gentes*, et reliqua. Sic forte et hæc quæ dicit, quod virtutes cælorum movebuntur. *Et tunc apparebit signum filii hominis in cælo, et tunc plangent se omnes tribus terræ, videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli, cum virtute multa et majestate. Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna*, seu cætera. Licet et super Ecclesiam interpretari queant, melius tamen de suo, per se, extremo adventu, sonare videntur. Quamvis dicere possimus, quod virtutes cælorum a Judæa sint removendæ, ne ferant auxilium miseræ civitati, et tunc prædicanda sit crux in Ecclesia, et erigenda ob triumphum virtutis Christi, et tunc in illa obsidione plangent se omnes tribus Judæorum. Ac deinceps videbunt filium hominis in nubibus cæli, id est in sanctis prædicatoribus per Ecclesiam cum multa gloria et virtute verbi venientem. Hæc idcirco dixerim, ne irridear ab eis qui hæc pene omnia ad unum referunt tempus; seu ad eum adventum in quo Christus venit quotidie in sua Ecclesia, ac si in membris suis; seu ad eum, quando ipse per seipsum venturus est in fine sæculi. Quod neutrum horum congruere satis æstimo, neque convenire. Unde prosequar, licet possint et in Ecclesiam interpretari, magis ut de adventu in corpore suo, in quo sedet ad dexteram Patris, intelligatur. In quo etiam mortuus est, et resurrexit, et ascendit ad cælum, secundum quod scriptum est in Actibus apostolorum : *Et nubes suscepit eum, inquit, ab oculis eorum (Act. 1, 9)*; ubi et dictum est ab angelis : *Sic veniet quomodo eum vidistis euntem in cælum*. Et ideo nec immerito credendus est, non solum in eodem corpore, verum etiam, ut hic dictum est, in nubibus venturus, quoniam sic veniet sicut abiit, et nubes eum abeuntem suscepit. Qui profecto sensus sine dubio promptior est, **1005** et absolutior, ut quisque cum audierit vel legit : *Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum potestate magna et majestate*, ut ipsum prorsus accipiat ejus adventum, non per Ecclesiam, sed per seipsum, quando ad vivos venturus est et ad mortuos. Et propterea Scripturæ sacræ scrutandæ sunt, nec temere aliquid desuivire oportet, si forte alter alius in his providere qualiacumque potest; quia nemo doctorum, non dico ego exiguus, unquam reserare omnia quivivit. *Et tunc, inquit, videbunt filium hominis, id est in finem sæculi, venientem cum virtute multa et majestate*. Sed longe aliter videbunt

A eum electi, et aliter reprobi; electi si quidem ut gaudeant, et reprobi ut doleant. Ac propterea dictum est : *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei*. Quia licet eum boni ac mali visuri sint, sic tamen eum impii et peccatores videbunt ut confundantur, et sic justi ex eo glorificentur. Verumtamen, quia *Videbunt eum venientem in nubibus cæli*, querendum est utrumne corporalibus oculis, an alio quolibet modo. Sed quia dictum est quod visuri sint filium hominis, non aliter accipiendum credo quam in specie humana in qua ascendit, videbunt in nubibus venientem supernis, ita ut omnes eum videant, qui eum crucifixerunt et rejecerunt. Et notandum, quando assumptus est ab oculis apostolorum, quia *nubes suscepit eum*, nunc autem dicitur venire in nubibus cum virtute multa et majestate, et tamen omnino sic veniet, quemadmodum ab angelis repromissum est. Quia in eodem schemate corporis et in ipsa carne vere venturus est, sed in nubibus cum multa virtute et multa gloria. Quapropter quia eum jam supra in magna gloria, et claritate transformatum legimus, querendum utrumne in ipsa eademque claritate venturus sit, an cum potiori? Nam tunc coram suis quos assumpsit, facies ejus sicut sol fulsit : *Et vestimenta facta sunt alba sicut nix*, et ut alii codices habent, *sicut lumen*. *Et ecce, inquit, nubes lucida obumbravit eos, et ecce vox de nube dicens, hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite (Matth. xvii, 5)*. Et ideo non abre queritur (quia virtus et majestas magna futura prædicatur cum venerit), utrumne in illam speciem transformabitur gloriosam, sicut tunc transformatus est coram illis tribus discipulis, an, quod magis sequens est, in majorem et manentem gloriam totus jam transformatus erit ultra quam fuit in **1006** monte. Manifestum namque est quod tunc coram tribus tantum transformatus est; in futuro vero et in consummatione totius mundi, apparebit procul dubio in multa gloria, ut videant eum omnes electi. Et fortassis ideo tunc, sicut et in ascensione sua nubes lucida obumbravit eos, in fine venturus ad iudicium, multæ nubes portabunt Filium hominis, venientem cum tali tantoque apparatu, gloriæ suæ valde dignissimo. Non quia his egeat, et quia *Deus exaltavit illum, et donavit nomen, quod est super omne nomen (Philip. ii, 9)*. Et non secundum divinitatem Verbi hoc accipere oportet eum, sed secundum quod *Verbum caro factum est (Joun. i, 14)*, et *semetipsum exinanivit (Philip. ii, 7)*, ut per omnia quidquid est in Christo corpus et anima, totum sit Deus, totumque exaltatum. Decebat enim corpus, quod suscepit ex Virgine, et virtute altissimi Dei, taliter a Patre honorari, ut super talibus nubibus veniret, non aeris obfuscatus, sed super rationalibus et angelicis, ne irrationabile videretur, vehiculum filii hominis glorificati, quod omnino credere non oportet; quia non decet alias intelligere nubes, nisi de quibus dicitur : *Et veritas tua usque ad nubes (Psal. xxv, 6)*. Nam et in illa tran-

figuratione, non æstimo illam lucidam nubem ac-
 ream solummodo fuisse, maxime quia sequitur :
Et ecce vox de nube, dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit (Matth. xvii, 5).
 Non enim nubes illa erat dilecti Filii Pater, neque
 ær irrationabilem creaturam sonuit Pater, sed
 ꝑ ita dicam, Verbum Dei factum est ad eam nubem,
 sicut factum est ad prophetas ; ut puta ad Isaiam,
 quando dicit : *Filios genui et exaltavi, ipsi autem
 spreverunt me (Isa. 1, 2).* Non Isaiam in hac voce,
 sed Deum Patrem in Isaiam loquentem audimus.
 Sed et in hac nube cum dicit : *Hic est Filius meus,*
 officium intelligimus angelicum, et personam Patris
 in eo testificantem gloriæ Filii sui. Quod si ante pas-
 sionis dispensationem talis fuit nubes proclamans
 et adumbrans, quid hoc loco de nubibus cœli debe-
 mus sentire, super quibus venientem filium hominis
 videbunt cum virtute multa, et majestate, ac gloria,
 quicumque visuri sunt eum tunc non absque nimia
 claritate. Et ideo, licet jungatur sententia, plangen-
 tibus tribus terræ, non æstimo quod ipsi visuri sint
 eum intus in sua gloria, sed sic obiectum nubibus,
 ut satis appareat unde confundantur et doleant,
 quod talem tantumque non audierint Dominum.
 Quod si **1007** apostoli, quando Hierosolymam ven-
 nit Dominus, diligentes eum, *straverunt vestimenta
 sua in via,* ne asellus in quo sedebat terram calca-
 ret nudam, quid mirum si Pater et Deus omnium
 nubes substernat cœlestes corpori Filii sui descen-
 dentis ad opus consummationis? Nam et primum
 quando venit Jesus, plenus omni virtute venit, et
 ideo virtutes exhibebat de illo. Sed in comparisonem
 virtutis illius qua venturus est rursus glorificatus in
 fine, modicæ videntur quæ factæ sunt, istæ virtutes.
 Quoniam restitutionis est gloria, cum qua veniet, in
 qua erat prius antequam mundus fieret, de qua nun-
 quam recessit, etiam cum in cruce penderet. Sed et
 ab exordio prædicationis usque ad finem in nubi-
 bus quotidie venit, sicut jam supra dictum est, ut
 glorificetur et crescat Ecclesia, quæ est corpus Chri-
 sti, quatenus et ipsa rursus glorificata per ipsum,
 ad eum ascendat. Unde sequitur :

*Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna, et
 congregabunt electos suos a quatuor ventis, a summis
 cœlorum, usque ad terminos eorum.* Hæc quippe qui-
 dam, ut dixi, de Ecclesia, sicut et reliqua superius
 dicta, accipi debere sentiunt. Sed nos et ad futu-
 rum magis præsentem capitulum putamus sine
 præiudicio alterius, referendum. Quoniam pene in
 omnibus istis, quædam sic sonare videntur, ut ad
 præsentem Ecclesiam congruere possint; quædam
 vero sic superexcellant verbis et sensu, ut ad illum
 secundum Christi adventum in seipso pertinere jure
 dicantur. Et ideo forte sic ista concludit : *Quia non
 præteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiant.* Quia
 sic dicta sunt, ut et facta monstrarentur in Ecclesia,
 et quæ facta sunt in hac hora novissima, gloriosius
 exhibenda sunt. De quibus interrogaverunt apostoli
 in fine sæculi et in secundo suo adventu. Nam et de

A hoc loco consentit Apostolus, quod in voce archan-
 geli, et in novissima tuba, mortui qui in Christo sunt
 resurgant primi. Similiter et in Apocalypsi Joannis,
 angeli se paraverunt ut tuba canerent. Necnon et Eze-
 chielii dicitur : *Vaticinare, fili hominis, vaticinare et di-
 ces ad Spiritum : Hæc dicit Dominus Deus : A quatuor
 ventis cœli veni, Spiritus, et insuffla super interfectos
 istos, et reviviscant (Ezec. xxxvii, 9).* Quæ licet prophe-
 ta de Judæis juxta historiam dicat Spiritu prophetiali,
 ad illum tamen resurrectionis diem tendit oculum. Si-
 cut et in hoc loco Evangelista, quamvis prædicatores
 sancti quotidie id adimplere in **1008** Ecclesia non
 cessent. Hinc quærendum, quos electos prænuntiet
 congregandos, utrumne illos tantum quos in carne
 dies illa invenerit, an eos qui ex adventu Christi
 B erunt sancti, an forte omnes qui a constitutione
 mundi fuerunt, et sicut Abraham diem Domini vide-
 runt, et crediderunt Christum in carne venturum.
 Unde, quia de ultima die agitur sermo, omnes Chri-
 sti electos, præscitos et prædestinatos considerare
 est dignum. Sed quid interea ex hoc dicam, aut si
 in loco congregabuntur, licet jam supra de loco ad-
 ventus ejus dixerim quid plurimi sentiant, ultra vi-
 res est exiguitatis meæ, aut superfluum quærere. Cum
 et congregare dici potest in unitatem prædestinatio-
 nis colligere; eosque resuscitari in tuba Dei, et in
 voce archangeli ad vitam, ut omnes simul partem
 habeant in illa prima resurrectione. Quorum unitas
 et restitutio ad vitam, recte congregatio vocatur.
 Nec igitur impii et peccatores non resurgunt, sed
 C quia indigni erunt horum consortio, ideo non nomi-
 natur. Ipsi tamen non nisi, ubi vel ubi, in conspectu
 Dei erunt, et a sinistris quia reprobi erunt. Quid
 igitur mirum si omnes electi aut reprobi, quamvis
 differenter dicantur astare, cum et in Job legatur
 quod *quodam die, cum venissent filii Dei coram Do-
 mino, astitit inter eos et Satan (Job 1, 6);* sic quippe
 et isti omnes venturi sunt ante Dominum, quamvis
 incomprehensibilis videatur multitudo. Sed illi qui
 congregandi dicuntur, sic tamen congregabuntur,
 repulsis paleis, non solum a quatuor ventis cœli, ve-
 rum ut evangelista dicit : *A summis cœlorum et usque
 ad terminos eorum,* ut semper cum Domino sint, et
 ubi fuerit corpus Christi, ibi deinceps sint et aquilæ.
 Et notandum, ut dixi, quia in his dictis quædam sic
 D excellunt, ut impræsentiarum fieri nequeant. Nemini
 autem super terram arbitror convenire quod ait :
*Et congregabunt eos a summis cœlorum usque ad ter-
 minos eorum.* Nam a quatuor ventis cœli potest fieri,
 id est a quatuor plagis, ut sancti prædicatores Chri-
 sti Ecclesiam congregent, sed nescio si a summis
 cœlorum queant, nisi forte tales inveniantur, inter
 homines interim, qui et apud angelos in cœlestibus
 commorentur. Quapropter quia non convenit ut au-
 ditores tales inveniantur, restat ut ex angelorum of-
 ficiis jam per Christi gratiam, cœlestes facti, tales
 in resurrectione congregentur a summis cœli
 virtutibus usque ad terminos ejus, ne ullus
1009 extra terminos, cœlorum extorris invenia-

tur. Quoniam ipsi ut stellæ, imo ut sol, in illa perpetua æternitate lucebunt. Et ideo non immerito a summis cœlorum colliguntur, ut in firmamento cœli firmentur, et usque ad terminos eorum, ex his qui præciti sunt et prædestinati, ne ullus alienus inveniatur. Legimus autem in Numerorum libro, quod duodecim tribus filiorum Israel cum exirent de terra Ægypti, circa sanctuarium Dei a quatuor plagis cœli castrametabantur. Et ideo sic quia illius figura adimpletur, non absque magno mysterio, a quatuor ventis cœli congregari dicuntur. Sicut et in Ezechiele a quatuor ventis Spiritus super interfectos morte insufflare jubetur. Et forte ideo sic jubetur, et sic facturi sunt angeli, ut sicut tunc a quatuor ventis castrametantes, in Judæam et in hæreditatem Domini per Jesum introducti sunt; sic et a quatuor ventis angeli congregabunt electos Dei. A ventis autem non terrenis, sed cœlestibus sancti Evangelii, id est a summis cœlestium usque ad terminos eorum; ut ab Jesu Christo Domino nostro congregati, percipiant divinam et veram hæreditatem in cœlis.

Ab arbore ficus discite parabolam; cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas: ita et vos cum videritis hæc omnia fieri, scitote quia prope est in januis. Ubi Lucas ait: *Videte ficulneam et omnes arbores: cum producant ex se fructum, scitis quia prope est æstas (Luc. xxi, 29).* Quod utrumque dictum a Salvatore nemo ambigit. Et ideo quia futuri temporis parabola est, debemus investigare quid unus eorum per solam ficulneam velit; quid alter per ficulneam et per omnes arbores. Nam ficus et omnes arbores, in tempore hiemis, ac si emortuæ videntur, quamvis vitalem virtutem habeant in se, sed valde absconditam. Postmodum vero, cum sol incaluerit et illustraverit illas suo aspectu, frigusque recesserit, mox vitalis virtus reddit. Sicque calore solis, jam complutæ imbribus, intus parturire incipiunt et germinare, deinde in germen erumpere, ac turgescere in gemmam, jamque prætereunte verno, flante favonio, incipiunt in ramos gemmæ prodire, ex ipsa valetudine solis, et folia procreare, ita ut teneritudo ramorum extendatur, et fructus procreetur; sicque fit paulatim ut ex ipso effectu arborum seu ficulnearum, proxima intelligatur æstas. Supra namque dixerat, prædicabitur hoc Evangelium regni in universo mundo. **1010** Sed adhuc misera Synagoga Judæorum, quia hiems est, mortua jacet sine fructu, et sine ulla viriditate fidei. Sic et plurimæ gentes, quamvis Deo favente plurius crediderint, frigore nimie infidelitatis hactenus premuntur; ad quas nimirum hæc parabola Salvatoris procul dubio respicit. Primum ut cum ipsa ficulnea Judæorum, calorem verbi Dei receperit, et sol justitiæ, Christus videlicet, eam illustraverit suo lumine, et cœlestibus irrigaverit aquis, ac si hieme transacta vitalem receperit Spiritum, jam tunc completo Evangelio in toto orbe, omnes arbores de se, id est omnes gentes, viriditate fidei recepta, parient justitiæ fructus. Verumtamen

A Matthæus, Hebræis qui crediderant hoc Evangelium scribens, ideo solam ficulneam, Synagogam scilicet, posuit proprietatis gratia, ne ipsam præteriret. Quia cum omnes arbores fructum protulerint, id est cum plenitudo gentium, tunc omnis Israël salvus fiet. Antea vero quam hæc fiant, nemo hic, aut illic, dicat esse Christum, nemo nos perterreat quasi instet dies Domini. Quia nisi primum ista fiant, nequaquam veniet. Sed cum facta fuerint, *scitote*, inquit, *quia prope est regnum Dei.* Si quidem prope in hac ultima hora, sed nemo vere dicet quam prope; quia omnino non est alicujus nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate (Act. i, 7). Sequitur:

Ita et vos cum videritis hæc omnia fieri, scitote quia prope est in januis. Hoc est quod supra dicebam, ut intelligat prudens lector quæ omnia; quia hæc omnia quæ prolata sunt a principio interrogationis, non ad apostolorum tempora pertinere probantur etiam nec ad nostra. Quia in hoc tempore, nulla alia sunt nisi seditiones et bella, clades et pestilentie utique, et inaudita. Quibus omnibus malis atrocibus videtur hoc malum, quia refrigerata est charitas et abolita vera fides, ex quibus nascitur quotidie omnibus tribulatio, et omnis desolatio civium. Quapropter singula, ut sæpe dictum est, suis consideranda sunt temporibus, et distinguenda locis, ne forte omnia quæ per hæc unius ultimæ horæ spacia complenda sunt, ad unum aliquis velit redigere tempus. Quia quod ait: *Prope est in januis*, non simpliciter dictum est, sed argute nimis ut intelligas omnia hæc quæ sunt ab initio prædicationis Jesu Christi in januis omnia esse, id est in introitu in quo intrat omnis Ecclesia eundo et portando semina sua; nunquam **1011** ire cessans, nunquam intrare. Et ideo hæc omnia quæ sunt mala, præconia sunt et nulli unius mali; quæ vero bona et Deo accepta, semina sunt et fructus unius boni. Tamen cum hæc sunt dies Domini prope est in januis, ne ullum recipias furem, et ne ullum rejiciat justum. Et ideo dicitur ista sunt *prope in januis est*, ne ulli introitus vitæ longus videatur: *Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.* Ecce quousque complenda sunt omnia quæ prædicta sunt. Hic, quæso, figat pius auditor mentem, et intelligat quia *non præteribit hæc generatio, donec omnia hæc fiant.* Videamus primum quæ sit generatio hæc; deinde quid sit, *non præteribit*, vel sicut alii codices habent, *non transibit.* Quia præterire vel transire, aut de loco ad locum est, aut de suo statu ad aliud transmutari. Quod si de generatione Judæorum dicitur, potest quilibet simplex æstimare præmissas dierum sententias ad destructionem Hierosolymorum pertinere, et ad eos tantum Judæos, qui in tempore illo passionem Christi viderunt, quasi illa generatio non debuerit præterire, priusquam venire destructio illius miseræ civitatis. Sed nescio si verbum ad verbum omnia hæc possint exponi de illa, ab eo scilicet loco, ubi ait, videtis hæc omnia, usque ad

illum, *prope est in januis*. Forsitan ergo in quibusdam locis poterunt, in quibusdam omnino non poterunt. Quod si tentaverint, satis coangustati, nescio, si quod conveniat dicere, potuerint. Idcirco nos, aut unam generationem omnium hominum ab Adam usque ad illum ultimum hominem; aut ex duabus generationibus Judæorum scilicet et gentium, unam intelligimus Ecclesiam, de quibus Salomon ait: *Generatio vadit, et generatio venit (Eccl. 1, 4)*. Quia populus Judæorum qui fuit suo in tempore, jam abiit, et natio gentium, necnon et Judæorum plurima ex parte, ad fidem Christi venit, qui simul una voce dicunt: *Domine, refugium factus es nobis a generatione et generatione (Psal. lxxxix, 1)*. Quam simul unam generationem Deus unus est qui justificat; circumcisionem scilicet ex fide, et præputium per fidem Jesu Christi. Quæ generatio Novi Testamenti, quæ tunc erat in facie et in conspectu Salvatoris, non præteribit ad illas æternæ vitæ beatas promissiones, *donec hæc omnia fiant* quæ locutus est Dominus, id est antequam Christus veniat in nubibus; antequam signum ejus in cælo appareat, antequam angeli mittantur cum tuba Dei, et mortui resurgant. Ne aut isti qui tunc in carne erunt, præveniant **1012** eos qui resurrecturi sunt, neque qui resurgent ad illam beatam vitam, prius præteribunt, *donec hæc omnia fiant*. Et ista est vera conclusio sententiarum Dei, ad quam universa concurrunt. Et hoc forte est in januis esse, cum hæc omnia facta fuerint; quia tunc, ac si in meditullio, id est, in januis positi, nec ad istam redire, nec ad illam pervenire, sine divino examine queunt. Quod si aliquis nos coarctare voluerit de solis Judæis hoc dictum, noverit quia et ipsa natio, ubi vel ubi, etsi dispersa, adhuc manebit. De qua quidam firmare conantur in prædicatione Eliæ et Enoch, quod centum quadraginta quatuor millia ex omnibus tribubus, signati signo crucis, et ex omnibus gentibus aggregati in Judæa, credere debeant. Sicque nec ipsa, nec successores eorum, nec qui in carne inventi fuerint, ad illum sæculum prius transibunt, *quæ hæc omnia fiant*. Tunc si quidem, his ita explicatis, ut prædicta sunt, præteribunt singuli juxta meritum suorum facta, ad sua olim sibi loca a Domino *separata*. Unde sequitur:

Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transient. **C**ontrarie satis dictum est, ut translatis habitatoribus, ad ultimum transferatur et ipsa domus. Sed prius forte judicium erit in quolibet spatio temporis vel momento; et tunc *cælum et terra transibunt*, non ut non sint, sed ut sint in melius, cælum novum, et terra *nova*, ut transferendi sint, qui immutati fuerint et *in corrupti*. Unde et Dominus in Apocalypsi Joannis: *Ece facio, inquit, omnia nova (Apoc. xxi, 5)*. Et *ideo* quam bene dicit, quia generatio hæc non pertransibit, priusquam hæc omnia fiant. Et cum expleta fuerint, tunc ipsi, ac si in januis positi pertransibunt ad *alia*. Et si ista omnia transibunt, quia mutabuntur, *verba autem Do-*

mini non transient. Quia verba quæ Salvatoris sunt, non transibunt, quoniam ipsius propria sunt, quæ operantur nunc, et semper in ipso, in quo, ut ita loquar, ineffabilia et sempiterna sunt. Alias autem humana verba quousque imperfecta sunt, verba non sunt; cum vero perfecta fuerint, jam omnino sunt; verba autem Dei non possunt non esse. Nam humana ex conditione creationis suæ, quia de nihilo habent exordium in se, ideo redeunt in necessitudinis suæ appulsum, ut non sint. Christi autem verba, ex æternitate nata, id semper in se continent virtutis, ut maneat. Quam sententiam ad interrogationem discipulorum videtur inferre. Quia illi interrogaverunt de structura lapidum, **1013** proponit eis quod durabilius firmatum est cælum transire, et ideo monet ne mira videatur eis templi destructio, cum et majora elementa transibunt, verba autem ejus, in quibus promiserat eis quæ futura sunt, firmat quod nunquam, ne fiant, transibunt. Sed divina in Christo semper idem sunt, neque evenire non possunt, quæ in ipso dicta et finita sunt. Ideo qui vult venire ad ea quæ manent, transeat ista quæ labuntur, et prætereant; quia nullus ad ea transire potest, donec illi hæc omnia fiant. *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum, nisi Pater solus*. Ubi multi codices habent quod neque Filius, et in Marco ita habetur. Nec tamen additum est in ullo, neque filius hominis, quod Felicianæ hæresis in suo dogmate ideo addidit, hominis, ut doceret, secundum quod homo erat, non nosse diem illum et horam. Volens introducere fraude sua, quia non nosset quæ Deus Pater novit, ideo adoptivum seu nuncupativum potius Filium Dei, quam proprium. Ac per hoc cæcus, dum non videt quid dicat, duos vult in uno eodemque Christo ostendere filios. Quod nusquam in omni serie Scripturarum invenies, ut possis fingere aliquando verum Deum, aliquando non verum: et aliquando verum et proprium Filium Dei, et aliquando non verum, vel non proprium, sed semper verum Deum, et proprium Filium Dei, ante partum et post partum Virginis. Unde et Virgo Maria non duos, sed unum Dei Filium de se genuit incarnatum, licet et in hoc verbo insurgat Arius, gaudeat Eunomius, quasi, quia ignorat quæ Pater novit, non possit ei esse æqualis. Contra quos breviter respondendum, quia omnia quæ facta sunt per ipsum, vere (teste Evangelio) facta sunt; et in ipso vita erant antequam fierent. Idcirco per ipsum et tempora facta sunt, quia sempiterna non sunt; et si facta sunt per ipsum, et quod in ipso vita erat antequam fierent, non potest ignorare quod ipse fecit, et quod in ipso semper erat antequam fieret. Nam et inter omnia tempora quæ facta sunt, dies judicii est; quem diem procul dubio ipse constituit et fecit. Nec potest ignorare quæ novit Pater qui totus in Patre est, et Pater in eo; neque scire quæ habet Pater et sua sunt, quoniam omnia quæ Pater habet, habet et Filius, quia omnia ei à Patre tradita sunt. Quod si ultimum diem ignorasset Filius utique ignorasset et penul-

timum, seu reliquos omnes retrosum; sicut non potest fieri qui primum ignorat, ut secundum sciat. Verumtamen **1014** causa querenda est cur ignorare dicatur etiam illius hominis, cum non alius sit Deus et homo quam unus Christus, quia ejus ignorantio ex causa est, presertim quia clamat Apostolus, quod in Christo: *Omnes thesauri sint sapientiae et scientiae Dei (Coloss. ii, 2)*, absconditi et occulti. Ergo in quo omnes sunt thesauri sapientiae, nulla est ignorantio. Sed quare absconditi? Ipse de hac die apostolis querentibus apertissime respondit, quia *non est vestrum, inquit, nosse tempora et momenta quae Pater posuit in sua potestate (Act. i, 7)*. Ac propterea quando dicit, *non est vestrum scire*, ostendit quod ipse sciat, se. non expedit nosse apostolis neque predicari eum diem mortalibus ut semper incerti, singuli sic vivant quasi die crastina morituri et in iudicium sint venturi. Quidquid enim est quod in Patre est, totum comprehendit sermo divinus, nosse Filium, cum ait, quia solus Pater novit; quia sicut nomen Filii Pater, ita et nomen Patris Filius est. Et ideo quidquid in uno eorum est, totum et in altero est. Et ideo non sunt audiendi qui dicunt, quod priusquam propriam dispensationem passionis et resurrectionis impleret Christus, ignorabat quod postea didicit; et ideo dicat Lucas, quia *puer Jesus proficiebat etate, sapientia, et gratia coram Deo et hominibus (Luc ii, 52)*. Quia ab initio incarnationis, totus in eo Deus et homo, tota gratia, totaque sapientia et scientia Dei. Et ideo nihil in eo advenit quod jam erat in eo; quia integer Deus, et integer homo erat. Sed ad quod proficeret, ipse Lucas fideliter enarrat, *coram Deo et hominibus, ut homini tribueret dispensative satis et etati*. Ipse namque modus locutionis, quare se nescire diem et horam illam dicat, considerandus est. Quia quam saepe Scriptura divina ita loquitur, ut nescire se dicat eo quod ipsa apostolos nescientes reliquit. Et ad Abraham ita loquitur: *Num cognovi quod timeas Deum (Gen. xxii, 12)*. Ac si dicat, quia cognoscere te feci. Nam et saeculares litterae, triste lupinum dicunt, eo quod tristes faciant qui comederint eos. Qui modus loquendi ab omnibus usitatissimus est. Dicitur autem et aliter bene nescisse Jesum diem et horam illam qui occurrit ad finem, neque abbreviationem diei illius et horae. Sicut dicimus medicum nescire morbum regium, etiam cum videat et intelligat eum in alio, quamvis eum in se nunquam sit expertus. Sic et de ipso dicitur, quod qui non cognovit peccatum, pro nobis peccatum factus est ipse. Et sicut experiendo peccatum nunquam cognovit, ita nec illius diei finem et horae. **1015** Haec ideo dixerim, quia multi in hoc errant capitulo, ut pateat quam multos habeat exitus. Quia etsi aliud non occurreret quare se ignorasse dixisset, potuissemus dicere, quia Christus et Ecclesia unum corpus est, et donec ipsa (quia sic expedit) ignorat diem illum et horam, quae est corpus ipsius, congrue satis quandiu ipsa nescierit eum diem et horam, ut ipse qui caput est ipsius, se ignorare fateatur in suis

A membris; ut tunc plene intelligatur illum diem scire, quando et ejus omnia membra scierint. Fuerunt autem et de hoc loco qui dicerent, quod ideo diem et horam dixerit, nec angelos, nec ullos mortalium scire, quia nemo potest mensuras temporum colligere et horarum spatia. Et possit forte scire post quot menses vel post quot annos, utrumne post mille annos, vel post centum, seu amplius minusve. Et ideo dixisse diem neque horam, quia in tot saecula tanta exiguitas non valeat comprehendi. Unde fateor in hac hora novissima, in qua sumus, et in qua Christus venit, sicut Joannes ait: *Filioli mei, scitote quia novissima hora est (I Joan. ii, 18)*, sicut non potest deprehendi quam diu tendatur, ita nec per quot annos. Et propterea, non ideo dixit diem vel horam nescire, B quia minutias horarum, cum sit una tam longa hora, colligere non posset, sed quia sic incertum voluit esse diem, tempus et horam novissimam, ut nemo hominum quando venturus sit scire queat. Et notandum quod ait, quia nec angeli caelorum. Ex quo patet, quod angeli totum Deum non capiant (licet excellentem habeant naturam neque omnia quae in Deo sunt intelligant quoniam et ipsi creatura sunt Dei. Caelorum autem ideo addidit, ad distinctionem eorum angelorum, qui in hac Ecclesia Christi divina nuntiarum quotidie sagittant; nam angelus officii nomen est, non natura. Ac per hoc, quando ipsi nesciunt, qui excellentiores sunt in natura, et proximiores Deo contenta esse debet humana fragilitas, ne id appetat curiosius scire quod plurimum prodesse potest sine dubio etiam nescire. C Interim tamen Deo de nobis aliquid melius providente, nec ipsi angeli caelorum sciunt diem et horam illam, ut omnia in nobis consummarentur. Praeparat enim Filius Dei scientiam diei illius et horae cohaerentibus aeternae vitae, ut simul omnes sciant, et instaurentur omnia in Christo, quae in caelis sunt et quae in terra. Sicut autem in diebus Noe, sic erit adventus **1016** filii hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluivium comedentes et bibentes, etc., ita erit et adventus filii hominis. Querendum igitur quomodo supra dictum sit: *Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum*. Pestilentiae et fames praenuntientur in adventu Christi, et terrae motus; quid est quod nunc ea commemorat magis quae pacis sunt indicia? Unde existimandum juxta apostolum, quod post pugnas et dissensiones insidiantium, et caetera quibus semper D genus vastatur humanum, brevis ad modicum subsequenda sit pax, quae quietare permittit omnia ut fides credentium comprobetur, utrumne transactis malis, sperent iudicem Deum esse venturum. Et hoc est quod in Paulo legimus: *Cum dixerint pax et securitas, tunc eis repentinus supereruenit interitus (I Thes. v, 3)*. Utrumne in subito sit futurus ipse repentinus interitus, an paulatim sicut et diluivium crevisse legimus per aliquot dies, jure quaeritur. Quoniam omnia futurorum signa de quibus hactenus locuti sumus, quasi quaedam aegrotationes mundi fuere ut manifestarent saeculi corruptionem futuram. Hoc enim ex eo praecipue demonstratur, quod ait similis erit adventus

tns filii hominis diebus Noe, quia tunc subito perierunt omnia, etsi quidam velint dicere, quod paulatim, eo quod consequens est, in his diebus primum perisse eos qui erant in depressioribus locis, deinde qui paulo in altioribus, et sic novissimos qui in altissimis morabantur montibus: sic quidam dicunt in consummatione sæculi cum descenderit ignis, incipiet quidem de sublimioribus locis, ut paulatim ad inferiora descendat. Hinc Lucas de igne Sodomorum dat nobis occasionem intelligendi, quod per ignem cremandus sit iste mundus, sed in subito. Similiter, inquit, factum est in diebus Lot, *edebant et bibebant*. Et post pauca: *Qua die autem exiit Lot a Sodomis pluit ignem et sulphur de cælo, et omnes perdidit. Secundum hæc erit qua die filius hominis revelabitur* (Luc. xvi, 29, 30). Quod beatus Petrus firmat in sua Epistola: *Cæli, inquit, magno impetu transient, elementa vero a calore solentur* (II Petr. iii 10). Qui autem sint cæli qui transient, paulo superius idem Apostolus docet, dicens, cæli qui erant prius, et terra de aqua, et per aquam consistens verbo Dei. Per quæ ille tunc mundus periiit. Cæli autem qui nunc sunt et terra eodem verbo repositi sunt, igni reservati, in die iudicii. Ubi non eos intelligere debemus cælos, in quibus sidera sunt posita, et firmamentum vocatur; neque cælum æthereum, **1017** sed cælum hoc aerium terræ proximum, a quo aves cæli dicuntur, quod et aqua diluvii olim perdidit et superfudit, ipsumque ignis extremi iudicii, ejusdem mensuræ spatio procreescens, occupando disperdet. Quæ omnia manifestissime docent in subito venire mundi corruptionem. Necnon et ex hoc, quod angelus dicit ad Lot: *Festina, ergo, et salvare illic, non enim potero facere quidquam, donec tu ingrediaris Segor* (Gen. xix, 22). Unde et quidam suspiciantur, secundum quod salvatus est Lot: ita tunc et ignis ille non prius obtineat mundum, quam salvati justii refulgeant sicut sol, in regno Patris sui, quando colligent angeli de regno Christi omnia zizaniorum scandala, et mittent eos in *caminum ignis* (Matth. xiii, 42). Quapropter licet supra dixerim de descensu Christi ad terras, secundum quod ascendit et unde ascendit, quod ibi sic debeat restare, ut iudicet mundum, nimia obscuritas est, ibi an alibi, vel ubi, illud extremi et universalis iudicii discrimen sit habendum, vel quomodo, vel **D** quando, ubi nulla monstratur mora, ut ait Apostolus, quod *in ictu oculi, et in novissima tuba mortui resurgent* (I Cor. xv, 52). Et cum fuerit ipsa resurrectio celebrata sanctorum, sancti confestim rapiuntur, teste Apostolo, *obviam Christo in aera*. Utrum autem et tunc reprobi sublimius a terra elevandi sunt obviam iudici venturo? An jam iudicio peracto, eo modo quo supra dixeram, ignis præcedet. An etiam ipsi reprobi ascendentibus sanctis obviam ad sublimia, ita prægravati erunt oneribus peccatorum (quamvis immortalia corpora habeant) ut ad altiora nequeant elevari; unde præsidente Domino ad iudicium, sancti a dextris ejus in sublimia elevati, glo-

riosius gaudebunt; impii autem et peccatores in inferioribus astantes, deorsum depressi, a sinistris erunt. Quid horum verius sit æstimandum, differre oportet, ne temere definiatur quod tunc manifestus apparebit. Quod si ignis ille universa in superficie terræ, etiam altissima concremabit et iniusti nequam ad sublimia fuerint elevati, constat eos ut pote in terra positos. Iudicis expectare sententiam, aut etiam excepisse. Sed utrum illo urantur igne, qui æterno potius sunt igne damnandi, puto ne possit fieri, quod nemo præjudicare audeat, nisi qui dicunt, nullas poenas esse futuras reproborum, alias quam singulorum proprias conscientias. Augustinus tamen in libro de Civitate Dei dicit, eo igne, quorundam electorum Dei **1018** leviora peccata purgari, sicut et Gregorius papa in homeliis suis, ex eo quod dicitur: *Ignis ante ipsum ardebit, et inflammabit inimicos ejus* (Psal. xcvi, 3), et in circuitu ejus *tempestas valida* (Psal. xlix, 3). Distinctionem, inquit, tantæ justitiæ tempestas ignisque comitantur, quia tempestas examinat quod ignis exurat. Et si ignis iste aliquid poterit tunc in illis qui in eo tunc erunt igne, cogitet quisque quid ille æternus faciet, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Porro manducantes et bibentes eos dicit, qui in tribulatione dierum illorum in suis permanebunt concupiscentiis, nihil aliud quam de præsentis vita cogitantes, fornicantes, ac luxuriis servientes. Qui cum dixerint *pax et securitas, tunc eis repentinus superveniet interitus* (I Thess. v 3), sanctis autem et justis beatitudo æterna erit, quoniam beati qui parati sunt occurrere illi.

Tunc duo erunt in agro, unus assumetur et unus relinquetur. Duæ molentes in mola, una assumetur et una relinquetur. Duo in lecto, unus assumetur et unus relinquetur. Similiter jam supra tria proposuerat. Qui in Judæa, et qui in tecto, et qui in agro. Quoniam ex his, ut quidam volunt, non amplius quam tres ordines erunt, conjugatorum in lecto, viduarum in molendino tribulationis et penuriarum, in agro virginitas tota florida, quæ candet ut liliura. Sed in assumendis et relinquendis alius ordo requirendus est, in quibus futurum discrimen ostenditur. Idcirco in agro, jure duo dicuntur, id est degentibus in hoc mundo, ordo fidelium et infidelium, qui in hoc sæculo, tanquam in opere hujus vitæ laborant; quos quando dies Domini sicut fur in nocte venerit, deprehendet illos bibentes et fornicantes; istos vero sic utentes quæ mundi sunt, et sic habentes ea, quasi non utentes, et non habentes; quorum alter assumetur, qui quærit ea quæ Dei sunt, et alter relinquetur in igne, qui quærit ea tantum quæ mundi sunt. De molentibus quoque par ratio est, ut per molam opus legis intelligatur, quæ est, ac si rota in rota, dum et ipsa lex volubiler volvitur, et in ea rota Novi Testamenti formatur. Sed quia pars Judæorum per apostolos creditur, et adhuc per Eliam creditura est, et justificanda per fidem Jesu Christi, ideo una pars eorum salvata per eandem fidem boni operis assumetur in gloriam, et ad corpus Ecclesiæ: altera vero

infructuosa legis opera sectando, relinquetur, molens et volvens incassum lapidea saxa. **1019** Et quia sine frumento quod Christus est, illam girando trahunt, nullam cœlestis cibi farinam faciunt. Porro duo in lecto, eandem passionis Dominicæ requiem prædicant, circa quam fidem, una confessio est hæreticorum atque catholicorum; sed quia unitatem Patris et Filii, et communionem eorum Spiritum sanctum, hæretici unum Deum non credunt, idcirco, quia male credunt, et pejus vivunt; siquidem catholicus in fide et opere assumetur, et alter videlicet hæreticus, dum requiescere videtur in hac Christi requie, ac si in lecto, quia male vivit, ut dixi, et pejus docet, relinquetur in suis erroribus involutus. Probat igitur hoc de agricultura illud Geneseos, quando Cain et Noe introducuntur agricultores. Sed alter eorum, id est Noe operarius terræ, in agro hujus mundi constitutus, assumitur a Domino una cum suis cooperantibus, qui ejus erunt similes; et relinquitur Cain operarius terræ, una cum suis sequacibus. Qui etsi male obtulit, pejus divisit; peccavit, nec quievit ut cessaret peccare. Sic et de animabus hominum intelligendum molentibus, qui gravi pondere premuntur, et in circuitu ambulant, corporis operibus obcæcæta. Quarum una quæ bene verterit hanc molam ut panem comedat cœlestem, assumetur; altera vero quæ perinanserit cæca ad molam relinquetur, girando in sua cæcitate. Alioquin ille Samson fortissimus nunquam ad hanc molam venisset, nisi prius gratiam Spiritus sancti, deinde oculos perdidisset. Ergo et duo in lecto dicuntur. In quo morbo infirmitatis omnes versamur. De quo sane lecto David gemens dicebat: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo* (Psal. vi, 7). Et alibi cui voluerit: *Dominus misereri, opem ferat super lectum doloris ejus. Universum, inquit, stratum ejus versasti in infirmitate ejus* (Psal. xl, 41). De qua infirmitate, nisi per gratiam Christi nemo salvatur. In quo nimirum lecto, quia omne genus humanum jacet, unus assumetur, ut convalescat de infirmitate languoris, operante benignissimo Salvatore, et alter relinquetur justo Dei judicio, in mortis corruptione. Ac per hoc quidquid est in agro, excolat et elaboret agrum suum. Agrum, inquam, in quo non est thesaurus qui inventus emitur, quem benedixit Dominus; quem Isaac, ac si a longe ex odore sentiens aiebat: *Eccæ odor filii mei sicut odor agri pleni* (Gen. xvii, 27); quia in eo sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ, quem **1020** benedixit Dominus. Sed et agrum suum unusquisque exerceat, ne illi spinas vel tribulos ex ubertate carnis, luxurians, generet. Quia terra spinas vel tribulos generans, reprobata est, et maledictio proxima. Porro anima, quæ ad molam posita est, debet sibi frumentum aggregare verbi, ut semper molat faciatque farinam, seu panem salutis, quo vivat et satietur quotidie interior homo. Mola autem ac si duobus saxis, timore scilicet vertatur et spe. Ita ut spes semper sursum agat, timor deorsum pres-

A sus omnia æquanimitè ferens, cuncta communiat; a timore concipiens anima ut spiritum salutis pariat. Quæ nimirum mola dum bene inferius superiusque firmatur, et recte vertitur, tantum ut Christum in se anima ruminet et terat, nunquam a fructu farinæ vacua manet, et ideo talis assumetur anima, non ubicunque, sed post labores ad requiem; altera vero quia in circuitu impii ambulant, licet videatur molere, dum sectatur quæ mundi sunt, sine fructu vacua relinquetur. Et ideo quia in lecto nimia infirmitate depressi omnes jacemus, dum vacat et tempus est, invocandus est medicus salutaris, ne diu mortui jaccamus. Invocandus, ut dicat nobis: *Surgere et tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam.* (Marc. ii, 9, 11). Quia impræsentiarum nemo sine infirmitate, nemo sine grabato vadit. Sed unus assumitur, cum miseretur medicus Jesus, et alter reliquitur Dei justo judicio; quia omnes in uno lecto et sub una infirmitate premimur.

B *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus est.* Audiat Faustus Manichæus, quia calumniatur Moysen, quo aut ipse non sit locutus ea de se, quasi de alio, quæ loquitur; aut certe in persona Moysi alius nescio quis mendose ediderit, dixit Dominus ad Moysen, cum ipse profecto de se, quasi de alio loquatur. Et quia Evangelium recipit, audiat Dominum hoc loco de se loquentem ac si de alio. Nam, ut manifestum est, præsens erat coram discipulis cum loquebatur: *Quia nescitis quando Dominus vester venturus est.* Et non ait, quia nescitis quando ego venturus sim, cum de seipso loqueretur. Qui profecto modus loquendi in Scripturis sacris usitatissimus est. Quamvis aliquis altius hunc locum velis intelligere, quod ideo sic dixerit, quia adhuc absens erat prout erat Deus verbum a cordibus discipulorum. Idcirco significative dixerit futurum verbi adventum in intellectum **1021** discipulorum, quia nondum erat in sensu eorum, quemadmodum erat futurus. Quoniam sicut per hunc locum insinuat, quotidie in vigilantibus operatur diem adventus sui, dum in animabus eorum qui illuminantur a lumine veritatis, venit, et illuminat eas lumine claritatis suæ. Quidquid est, quod superius dixerat de adventu suo, quod docuerat; et cur celaverit diem et horam adventus sui, totum hic concludit, cum ait: *Vigilate, quia nescitis diem et horam.* Ac si dicat: Ideo volui vos nescire, ut semper vigiletis, et semper parati sitis, quando Dominus vester venturus est, ne tenebræ noctis vel torpor somni vos subrepat. Quod enim apostolis dicit, omnibus utique dicit; et nequaquam ait, quia nescimus ut se nescire confirmet (sicut hæretici occasione accepta garriunt), sed nescitis, ut se ab eis dissociet, et eum scire intelligant. Illud autem scitote, quia *si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique et non sineret perfodi domum suam.* Inducit igitur parabolam domus et furis, ut patremfamilias domus moneat vigilare et custodire sua quæ in domo sunt. Quæ profecto parabola omnes tangit qui fidei sacramenta percepe-

rant, maxime tamen præpositos et rectores Ecclesiarum, quibus non solum pro se, verum etiam et pro omnibus vigilare oportet et sollicitos esse. Quia ad ipsos respicit, quidquid justus iudex in ovibus sibi creditis minus invenerit. Tamen quia omnibus dicit, oportet animo vigilare singulos, et sollicitius semper mente intendere, ne dum obtorpuerit fur veniat et suffodiat domum in caligine cæcitatibus. Paterfamilias autem unusquisque est suæ domus. Domus vero nostra anima et corpus, in qua portamus, juxta Apostolum, *thesaurum nostrum absconditum, in vas isis fictilibus*. Quam sane domum fur in nocte suffodit, cum aut corpus extrinsecus vitiis corrumpitur, aut animam interius, quæ vigilare debuit et custodire domum, semetipsa videlicet opprimit, diabolus exspoliatur et perfodit. Quod si sciret quando fur veniret, ultima videlicet dies obitus sui, *vigilaret utique et non sineret perfodi domum suam*. Quid ergo est: *Non sineret perfodi domum suam?* Nunquid aliquis diem mortis, quæ tanquam fur dicitur venire, poterit revocare ne veniat? Non utique. Sed aliud est pulsanti aperire ostium, aliud vero non per ostium bonæ vigilantia, sed per torporem et oppressionem delictorum, furem **1022** admittere. Hinc est, charissimi, quod aliquando, cum jam mors pulsatur ad ostium ac si fur, quia prius adversarius bonis cælestibus exspoliaverat nos, quod eam tam inviti suscipimus. At vero boni servi, Domini sui longe diu præstolantes adventum, læti cum pulsaverit ad ostium aperiunt, et suscipiunt eum. Suscipiunt autem quia parati erant. Unde aliud est, sic ultimum diem venientem excipere, eique, imo iudici Christo ostium aperire, aliud velis nolisve, ac si hostem vel furem admittere. Nam Christus nisi per ostium etiam pulsans non venit ad animam; fur vero et latro diabolus, aliunde ascendens perfodit, et exspoliatur eam. Sed et ipsa dies ultima languenti animæ fur est et latro, idcirco per ostium bonæ fidei, sed furtim malis obcæcatam effodit et evertit eam a corpore, et evellit. Nam et in alia parabola dicitur: *Qui non intrat per ostium, quia ille fur est et latro* (Joan. 1, 1). Pastor est autem cui ostiarius aperit. Quia Dominus domus fiducialiter per januam intrat ipse sibi ostiarius et ostium, ut remuneret vigilantem, qui tam lætus ac pervigil suscipit venientem. Fur autem non per naturalem bonæ vitæ introitum, sed quasi qui jam effoderat eam primum, naturalia, seu fidei ædificii, destruens et subvertens fundamenta, ut per ipsas suffossionis aperturas, cum venerit ultima dies, ac si fur, ingrediatur. Quapropter quam longa vita hominis, tam longa esse debet et ista vigilia noctis. Sed quia rari sunt qui per totum tempus continuo vigilant, cavendum est tamen modis omnibus, ne ultimum tempus tanquam fur dormientes inveniat, quos prius forte quam sæpe tanquam tenebris obvolutos male deceperat. Ideoque, inquit, *Estote parati, quia nescitis qua hora Dominus venturus est*. Quia qui imparatus est non potest ut furem non patiat diem adventus mortis suæ. Non enim

A apostolis ista sic dicit Dominus, quasi eos dies adventus ejus in carne sit inventurus, ut tunc parati inveniantur, sed quæ dicit omnibus dicit, et sic dicit, ut nemo securum se reddat. Quia sicut ignoratur ab omnibus quando venturus sit dies iudicii: ita et singuli quando venturus sit adventus mortis suæ; et ideo ait: *Estote parati*. Hoc est dicere, vigilate adversus insidias diaboli per abstinentiam mali, et meditationem boni; ne forte fur tanquam in nocte vos comprehendat et subvertat. Imo vigilate solliciti, ut in quacunque hora venerit Dominus, et **1023** pulsaverit per quamcunque occasionem mortis, confestim singuli, sua in die et hora, gaudentes aperiant ei.

B *Quis putas est fidelis servus et prudens quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?* Supra videtur generaliter omnibus dixisse, nunc autem specialiter ad apostolos, seu ad rectores ecclesiarum, et ad apostolicos viros; quibus hæc parabola ideo specialius dirigitur, ut quanto plus cæteris se percepisse gaudent, tanto in reddenda ratione, pro se et aliis, sollicitiores semper existant. Quod Petrus sibi suisque cognoscens dixisse consortibus, apud Lucam, interrogat dicens: *Ad nos hanc parabolam dicis, an et ad alios?* (Luc. XII, 4.) Duo siquidem in dispensatore requirit, ut fidelis sit et prudens. Sed tamen licet parva videantur hæc duo temerariis, inter multos dispensatores difficile est invenire prudentem virum et fidelem. Et ideo, ac si dubitative, dixit: *Quis putas est fidelis servus et prudens?* Quia rarissime invenitur. Propter quod aiebat Apostolus: *Ita nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Hic jam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat* (I Cor. IV, 1, 2). Multa sunt enim quæ in his duabus concurrunt virtutibus, quæ longum est enumerare. Idcirco eorum tanta raritas habetur, ut vix de multis unus inveniat. Rari namque sunt qui magis velint servire conservis suis, quam dominari; magisque prodesse quam præesse. Qui nihil aliud quam lucra divina, commoda atque utilitates sibi commissi populi, ut nulli subtrahat cibum in tempore, qui omnium est. Quoniam quidquid habet episcopus non tam sibi habere debet, quam omnibus; quia omnium est ipse ut serviat universis. *Beatus ille servus quem cum venerit Dominus ejus, invenerit sic facientem*, id est cibaria Domini sui conservis suis prudenter ac fideliter dispensantem. Et ne quasi libera utens potestate (Lucas addidit dicens: *Ut det illis tritici mensuram* [Luc. XII, 42]) ne aut illi det cui non oportet, et quantum non oportet, et ne illi subtrahat quod expedit, et quantum expedit, dare; sed omnibus (quod prudentis viri est) et singulis propriam distribuat mensuram, et universorum agnoscat qualitates morum, et capacitatem sensuum et meritorum. *Amen dico vobis, quod super omnia bona sua constituet eum*. Audeant temerarii et superbissimi rectores; de quibus nuper dictum est quod unus eorum dixerit, etiam in suis

libris scripta reliquerit, **1024** nihil professe ad beati Petri reliquias Deum orare, cæterorumque sanctorum, neque illuc deprecandi gratia, et devotionis obsequio, ire. Cum magis possit ille subvenire qui nunc Petri cæterorumque sanctorum utilitur officio, vel sedet in sede, quam ille qui suo in tempore Christi dona dispensavit, quod iste qui nunc est, facere videtur. Temeraria quidem et cæca præsumptio. Nunquid non Petrus, non Paulus, non omnes reliqui sancti, nunc magis subvenire possunt, devictis hostibus, calcatis vitis, quia cum Deo regnant, quam isti qui adhuc in agone desudant? Certe, aut male de se præsumentes, victi jacent. Dictum namque est: *Non æque gloriatur accinctus, æque discinctus* (III Reg. xx, 11). Quia miles in acie adhuc positus, vix sibi sufficit contra hostes; ille vero qui jam victor gloriatur, etiam discinctus, securus pausat. Nam et impræsentiarum quilibet sacerdos et doctor, quia prælatus est cæteris, et multa ei credita sunt ad usum conservorum, sed non omnia, neque super omnia constitutus est, ut possideat omnia bona Dei. Quapropter temerarium est valde asserere, quemlibet posse, pro suo officio, quod Petrus non possit merito suo. In cujus qui sedet sede, ejus auctoritate viget, potestate excellit, et fide firmatur ejus, quam ipse a Deo Patre didicit ac docuit, et quidquid est de Christo quod docuit, martyrio confirmavit. Idcirco pius Dominus fecit jam quod promisit, sicut et reliquos sanctos, quos constituit *super omnia bona sua*, id est in gloria collocavit Dei, qua nihil est ultra melius quod possideat.

Si autem dixerit malus servus iste in corde suo: Moram facit dominus meus venire, et cæperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis, veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora quam ignorat, etc. Ecce quare nemo episcoporum, nemo sacerdotum, nemo clericorum debet gloriari quod constitutus est in gradu, quia non solum fideles a Domino, et prudentes constituuntur super domum ejus, verum etiam et mali servi qui dicunt in cordibus suis: *Moram facit dominus meus venire*. Quorum unus servorum, quia fidelis fuit et sapiens, assumetur in gloriam; alter vero, quia infidelis et insipiens, relinquetur in contumeliam et confusionem ignominie suæ, ut percipiat opprobrium sempiternum. Attendant, quæso, rectores vel dispensatores ecclesiarum, gemmam sibi esse creditam. Et ideo secundum **1025** utramque dispensationem oportet eos esse fideles et prudentes valde, quod rarissimum invenies. Ut autem in tempore det cibum pecuniarium, et pabulum verbi divini, necessariam habet quis multam prudentiam, ut non adimat, nec fraudet, nec subtrahat cibos in tempore, verbi videlicet, atque panes indigentibus. Opus ergo est multa fide. Quoniam omnes redditus ecclesiarum in dispensatione sunt crediti pauperum, ut in nullis aliis defraudentur usibus quam ecclesiasticis. Similiter necessaria est valde prudentia, ut unicuique

secundum uniuscujusque qualitatem et meritum ministremus. Nihil effusius, nihil restrictius quam oportet; nulli minus, et nulli amplius quam expediat. Neque illi detur cui non debet, neque aliter quam decet ac congruat. Cujus, quia multa diligentia est, multa et reppromittitur gloria: *Amen dico vobis*, inquit, quia *super omnia bona sua constituet eum*. Da mihi aliquem regem, omne sublime regnum sub se habentem, cui sunt gentes multæ, et civitates multæ, atque regna seu loca diversa. Fac igitur ut dividat militibus suis seu principibus, quæ aliquid clarissime gesserunt, regni sui amplitudinem, ita ut omnes constituat super omne regnum suum et provincias et civitates. Non singulos super omnia, sed unumquemque eorum super aliquam partem regni sui. Ut puta hunc super decem civitates, alium super decem civitas, alium super quinque, ut alius demonstrat Evangelista. Et sic omnes erunt *super omnia bona sua*, maxime in eo regno, ubi nullus habet, unde alter non gaudeat. Ipse vero Rex et Deus super omnes solus omnia tenet, et solus omnia regit. Hæc idcirco dixerim, ut nemo loquendi genus ignoret, quod dum nescierit, miremur quomodo dicatur de unoquoque quod constituet eum *super omnia bona sua*. Malum autem servum *dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis: illic enim erit fletus et stridor dentium*. Et quare dividet eum? Quia infidelis fuit et imprudens, nescivit providere in posterum; præsertim voluptatem præponens bonis futuris. Et ideo ac si securus dicebat in corde suo, contemnens magis quam diligens Dominum suum, *Moram facit Dominus meus venire*. Hoc quippe magis ex voto suo dicit malus servus, volens hoc ita esse ut non cito veniat, vel nunquam veniat, quam ex ulla præscientia fidei. Ad hoc itaque longas præterit moras, volens **1026** semper manducare et bibere cum ebriosis, et ideo quasi somnians dicit, quia post multum temporis venturus est Dominus meus, fitque illud poeticum: *Qui amant ipsi sibi somnia fingunt*, itaque talis, moras faciente Domino, percudit conservos suos, manducat et bibit luxuriose, occasione accepta, ecclesiastici obsequii. Non ut egenos pauperesque et peregrinos introducat in domum suam, et pascat esurientes, sed epulatur quotidie splendide cum ebriosis et ambrosiis.

D Quorum licet unus dicatur talis, multiplex est numerus, quos utinam non nossemus, quibus ecclesiastica cura commissa est. Quibus veniet Dominus eorum in die qua nesciunt, et hora qua non putant, et dividet eos ab electis suis, quos constituet *super omnia bona sua*. Procul dubio, quæ a oderunt adventum Domini sui. Quibus remotis, constituantur ante oculos semper honos et circumspectos servos, familiam ejus diligenter sobrieque tractantes. Quorum unus, præ desiderio et amore charitatis; tantum gemit et suspirat eum venire, alius vero præ multo ardore dilectionis, citius putat eum, et optat esse venturum. Porro tertius de hac re sollicitus, suam quotidie lacrymis et suspiriis ignorantiam refovet.

et cōstitetur, gemens quod nesciat quando sit venturus. Qui omnes diligunt manifestationem Domini sui desideranter, et vigilanter exspectant. Unde quidquid singuli dicant, ille optime dicit et gemit, qui dicit suis: Vigilemus et oremus, quia brevis et incerta est ista vita, et nescimus diem mortis, neque quando venturus est Dominus. Quod quia prævidere noluit malus servus, pars ejus cum hypocritis terminatur. Divisionem autem hujus Origenes aliter interpretatur, quasi dividat Dominus spiritum ejus ab eo, et revertatur ad Deum qui dedit eum, anima vero cum corpore suo eat in gehennam. Quam sane intelligentiam prudens lector caveat. Quia spiritus, anima, et caro, non nisi unus est homo, ut spiritus et anima, una sit substantia; anima pars qua vivificatur, spiritus seu mens pars quæ præminet in homine, ex qua totus regitur homo. Quapropter iste malus servus, quia carnem dominari permisit, totus dividitur a bonis et locatur cum hypocritis, quia locum regiminis simulate tenuit; quia adventum judicis desperavit; quia mandatis non obtemperavit; quia præsentibus magis studuit quam futuris; quia vita infidelium vixit; quia **1027** commissam sibi familiam fame, siti, cædeque vexavit, ita ut nec in divinis nec in humanis fidelis fuisse probeatur. Et ideo jure cum hypocritis sociatur. *Illic erit fletus et stridor dentium.* Illic, in loco ubi pars ejus erit cum hypocritis; quia et ipsi in loco erunt, non passim et indifferenter, ut quidam temerarii disputatores male sentiunt, sed in eo igne qui paratus est diabolo et angelis ejus. Ex quo, licet qualiscunque sit ille ignis, etiam et corpora, quæ non nisi in loco erunt, torquebuntur, ita ut strideant dentibus, quæ de edacitate male gaudebant, et defleant oculi, qui hic semper concupiscibilibus pascebantur rebus insatiabiliter, et quæ præsentis vitæ sunt, visu rapiebant.

(CAP. XXV.) *Tunc simile erit regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsæ.* Hæc est igitur illa famosa similitudo parabolæ, de qua multi disputantes, pauci sunt qui eam suis partibus integram reddidissent, ut congruerent singuli sensus hujus parabolæ unitati. Et ideo nihil de hac temere censeo judicandum, ne forte cum efficacior sensu accesserit, gratia locupletior suis nos constringat sententiis, et concludat eloquiis. Verumtamen quid ex his interdum mihi videatur, quantum potero breviter ac diligenter exponam. Nam dixerat: *Vigilate, quia nescitis diem neque horam.* Cui loco post alia, ut confirmet ea quæ dixerat et ornet, subjungit hanc parabolam, quæ nihil aliud significare videtur quam quæ dicta sunt, de duobus in agro, et de duobus ad molam, et de duobus in lecto, necnon et quæ proposuit, de servo bono et malo. Quoniam ex his omnibus, unus intronittitur ad regnum, et unus repellitur. Sicut et in hac parabola quamvis latius et facundius, quia splendide satis ac decenter componitur, ut mentes instruat, animos suos rele-

vet, disciplinam cælestem locupletius exornet, tamen idipsum significare probatur, quod boni eligendi sint, et mali rejiciendi. Cur autem, *tunc*, proposuerit in principio, videamus. *Tunc*, inquit, *simile erit.* Ostendit quia de futuro suo adventu per se dicit, et non sicut quidam voluerunt, de isto quando quotidie venit in Ecclesia sua, et ipsa intrat per fidem ad eum ornata bonis operibus. Ubi si quædam sunt, quæ habeant hunc sensum, non tamen omnia, quia sensus parabolæ et intentio de fine concluditur. Regnum cælorum, sancta Dei Ecclesia cur dicatur jam satis expositum **1028** est. Sed quare *decem virginibus* comparetur, omnino censeo requirendum. Quia sicut illa superius duos populos significant, forte Christianorum et Judæorum, sive electorum et reproborum, qui in hac Ecclesia Dei constituti videntur quidem et ipsi agriculturam Christi exercere, arare et molere. Sed cuncta in hypocrisin faciunt: sic et nunc decem virginibus omnes homines infra Ecclesiam complectuntur; qui videntur Deo credere, et applaudunt sibi in Scripturis divinis, tam ecclesiastici, quam et Judæi atque hæretici. Qui omnes merito virginibus appellantur, quia in unius Dei notitia sponsatos se gloriantur, sicut et ipse Dominus ait per prophetam: *Sponsabo te mihi in fide et misericordiu (Ose. II, 20).* Quæ quia sponsæ sunt per fidem, jure virginibus vocantur. Nec tamen incaute ut quidam fecerunt, omnes homines ex Adam virginibus dicimus, sed solos eos qui fidem Dei percepisse videntur, et per eandem fidem quolibet pacto, exierunt obviam sponso Christo Deo, vel sponsæ. Quia quibus nulla est fides exire obviam, nec norunt, nec incipiunt, sed constuprati idolis vel dæmonibus corrupti jaent. Quarum quia quinque sunt prudentes et quinque fatuæ, ideo decem virginibus parabolitice connumerantur. Quinque autem prudentes, et quinque fatuæ, propter quinque sensus corporum introducuntur. Quia sunt quinque sensus in corpore exteriori, ex quibus constat et vivit exterior homo: ita sunt quinque interiori, quibus anima intus vivit, renovatur, et fruitur Deo. Quorum alii terrena concupiscentes, fomenta non habent veri luminis, quibus sua corda illuminent; alii cælestia et superna semper intus desiderant, et quæ divina sunt requirunt. De quibus profecto sensibus, dicebat evangelista et apostolus, quod vidimus, quod audivimus, et manus nostræ palpaverunt de verbo vitæ. Porro de gustu David ait: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9).* De odore vero in Canticis sponsa dicit: *In odore unguentorum tuorum currimus (Cant. I, 4);* et Apostolus: *Christi bonus odor sumus Deo (I Cor. II, 15).* Quæ profecto virginibus, quia per hos quinque sensus intus Christum senserunt, recte quinque et prudentes vocantur. Prudentes, quia de carne ad spiritualia transierunt, et de temporalibus ad æterna. Quinque autem, quia isto quinario numero sunt Deo conjunctæ, et in unitate corporis Christi consecratæ.

Nam et reliquas quinque irrationabiliter licet factas **1029** virgines dicimus, quia per hos quinque sensus, qualitercunque didicerunt divina, et utcumque receperunt verbum Dei sive occasione, sive veritate. Quia, ut ita dicam, virginificatae sunt per verbum Dei, cui forte crediderunt, licet sine operibus, vel credere se dixerunt. Tale est enim verbum Dei, tantumque, ut ex sua munditia et virtute, accommodet omnibus, qui eum receperint, et recesserint ab idolorum cultura, vel elementorum, et accesserunt ac si per fidem, ad Deum vivum, quamvis non fuerint opera subsecuta pietatis, ut virgines dicantur ob unius Dei notitiam, vel fidem professionis Dei; quorum sensus non ad idola coinquinantur, neque ad culturam constuprantur falsorum Deorum, quamvis defraudati a verbo sapientiae, intus infatuentur. Et notandum quod qui unum de quinque sensibus constupratum habuerit ab idolis, ne virgo dicatur, necesse est ut et in aliis sensibus, ne virgo sit, coinquinetur. Similiter et qui unum horum prudentem habuerit, ut operetur diligenter quae prudentiae sunt, omnes reliqui sensus prudentes erunt. Quia sicut irrecensibilis est Christus a seipso: sic et sensus omnes secundum interiorem hominem, imo in alterutrum se subsequuntur. Ideo si unum de sensibus introrsus habueris prudentem, ut virgo a Deo constituatur, necesse est et in aliis sensibus sapientiam Christus effundat. Propterea non est videre de quinque sensibus in aliquo, quemdam fatuum, quemdam autem prudentem; sed omnes quinque aut prudentes erunt virgines, aut vere fatuae. Quia non in uno homine isti affectus sensuum ab invicem separantur. Et ideo bene, quaecumque ad unius Dei notitiam pervenerint, seu fidem relictis idolis, ceperunt, virgines appellantur; quia non fornicantur cum diis, neque polluuntur cum idolis. Sed quia (ut dixi) in homine gemini sunt isti sensus, jure, fide recepta, decem esse dicuntur virgines.

Quae accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsae. In hac parabola non solum semel, sed et secundo exire obviam sponso dicuntur. Et ideo intelligere debemus, quod aliud sit primum exire per fidem obviam Christo et Ecclesiae, et aliud resurgere in consummationem saeculi, et properare obviam aeterno judici, ut recipiat unusquisque prout gessit. Nam primum exire obviam ei, est in hac hora novissima, per omne tempus ab initio **1030** incarnationis Christi, quando sponsus et sponsa duo sunt in carne una; quando Dominus noster in corpore, Deus factus est homo. Ac per hoc ut spiritus carni sponsus, ita spiritui caro sponsa est. Cui obviam veniunt accipientes organa sua naturalia, decem virgines, id est omnes animae cum primum receperunt tubam salutarem insonantem verbi Dei praeconium, per fidem. Egrediuntur quidem de mundo et de erroribus deorum multorum, sicque veniunt sponso obviam et sponsae, per gratiam novae regenerationis, ut omnis ingredientur ad spem primum beatae immortalitatis. Quoniam ut primum occurrerit

ei anima quaelibet per fidem, paratus est sponsus venire obviam ad virginem, eamque suscipere in corpore suo (quae est Ecclesia) dulcibus amplexibus. (Unde omnis haec parabola de his melius accipitur virginibus, quae obviam Christo veniunt, ut suscipiantur infra Ecclesiam. Quoniam nemo digne sponso sine sponsa occurrit, neque ad sponsam (beatam scilicet Ecclesiam) sine Christo ingreditur. Et ideo bene dictum est, quia exierunt obviam sponso et sponsae acceptis lampadibus suis (Matth. xv). Haec namque egressio celebratur in hac hora novissima, donec occurrant omnes in unitatem fidei. Et dum haec mora tenditur, post perceptam fidem, luceat necesse est lumen fidelium coram hominibus, ut videntes bona opera eorum, glorificent Patrem Deum, qui est in caelis. Hoc quippe est oleum accipere in vasis suis, ad nutrimentum aeterni luminis, ut semper anima et corpus, dum hic vivitur, infundatur bonis actibus, ut habeat jugiter secum oleum laetitiae, et gaudium sancti Spiritus. Quod oleum post perceptam gratiam, reliquae virgines, secum sumere et enutrire quia noluerunt, fatuae dicuntur. Unde dicitur quia ex his quinque erant fatuae, et quinque prudentes, omnes tamen virgines, propter perceptam fidei gratiam; ex qua uno nomine omnis Ecclesia virgo est appellata; de qua Apostolus ait: Desponsavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 2). Adjunxit etiam et ait: Timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic et vestri sensus corrumpantur (Ibid., 3) a castitate quae est in Christo. Et ideo non de solis virginibus, quas sanctionales vocamus, hac parabola figuratur, sed de omni Ecclesia; nam in corpore virginitatem pauci habent, in corde autem omnes habere debent. Et ideo per omnes quinque sensus **1031** corporis abstinentia bona est, ut ab omnibus se illicitis abtineat mens humana. Unde virginitas nomen accepit, et per hanc incorruptionem omnis Ecclesia Christi virgo dicitur et sponsa. Et non qualiscumque virgo, sed prudens; ita tamen si ejus abstinentia a vitiiis in laudem Dei reniteat. Alioquin si propter aliud, quaecumque videtur bona agere, inter fatuas deputabitur, eo quod salem sapientiae non habeat. Ob quam causam fatua invenitur, quia plures videntur habere fidem sine operibus; nonnullae vero etiam abstinentiam ab illicitis et ipsa opera bona, sed non propter Deum sinceriter, quamvis laudabilia censeantur. Unde et quinque admittuntur, quia prudentes laborant, et quinque repelluntur, quia fatuae. Fatuae autem, quia acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum; prudentes vero acceperunt oleum in vasis cum lampadibus. Oleum namque fructus est spiritus. Vasa vero licet fictilia, nostra sunt corpora, intra quorum viscera recondendus est idem fructus boni operis. Porro lampades animarum splendentium lumen est, quae sacramento baptismatis indutae, splenduerunt. Ecce fatuae et virgines dicuntur, et lampades accepisse, et exierunt obviam sponso et sponsae, cum prudenti

bus. Quid ergo amplius requirendum judicas, nisi quod oleum non sumpserunt secum, ne deficeret lumen lampadarum accensum? Ob quam causam solummodo fatuæ dicuntur. Et ideo sciendum, quia magnum aliquid significat hoc oleum, et valde magnum. Oleo namque perungimur in baptisate, ut Christiani dicamur. Oleo et perunctus est Salvator noster Christus. De qua unctione canimus in Psalmo: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. Hoc quippe oleum, oleum exsultationis est, et lætitiæ, pro quo David, quia peccaverat, orat dicens: *Redde mihi lætitiã salutaris tui et spiritu principali confirma me (Psal. l., 14)*. Forte ergo hoc oleum exsultationis et lætitiæ Spiritus sanctus est; quem qui non habet hic non est Christi, neque charitatem Christi habet. Quoniam, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v., 5)*. Sine qua, sicut Apostolus ait (*I Cor. xiii., 3*), quidquid habuerit homo, nihil ei prodest. Quæ nimirum charitas merito per oleum significatur. Quia sicut oleum omnibus supereminet liquoribus: ita et charitas universis virtutibus. Et ideo de illa dicit idem Apostolus Paulus, supereminentiorem **1032** *viam demonstro vobis*. Quæ profecto via per charitatem hic impræsentiarum paratur et præsternitur, ut prudens virgo ferat oleum secum, et lumen quod luceat in perpetuum. Quapropter bene per oleum quo charitas enutritur et diffunditur, Spiritus sanctus significatur, quo exhilarantur corda credentium, et omnia virtutum opera pinguescunt. Et ideo charitas, quæ Spiritus sancti pinguedo est, nunquam excidit; quam qui amiserit, post perceptam gratiam, licet videatur exiisse per fidem obviam sponso ac sponsæ, tamen inter fatuas deputabitur. In fide namque omnes decem junguntur virgines, quæ per sponsonem fidei omnes conantur exire obviam sponso, et quasi corde exspectare adventum ejus; sed quia negligunt servare perceptam gratiam, et enutrire ac sumere secum intus in animo, ad gloriam Dei Patris, oleum charitatis, infatuantur. Prudentes vero non solum servarunt perceptam gratiam in corporibus suis, verum etiam jugiter sumpserunt oleum, et coacervaverunt sibi ex dono charitatis fructum Spiritus, et ideo computruit jugum peccati a facie olei. Quia in Spiritu sancto, non solum remissionem quam perceperant servaverunt, verum etiam egregia virtutum sibi opera, ut lucerent ac si lampades ardentes, in vasis condiderunt. Quæ nimirum vasa etiam ipsi quinque sensus corporis accipi possunt, in quibus condiderunt largitatem olei, quam de firma petra suserant; ita ut et ipsi sensus, oleo perfusi, ad spiritalia transirent. Nec projecerunt intima sua exterius, sed intus sibi in conscientia absconderunt æternæ vitæ munera. De quibus profecto muneribus, quia hic doluerunt, *Exsultabunt in gloria et lætabuntur in cubilibus suis (Psal. cxlix., 5)*, id est unusquisque eorum de propria conscientia. Et notandum quod dicitur quia *prudentes virgines acceperunt oleum in vasis suis, cum lam-*

padibus. Acceperunt, ex dono gratiæ, et recondiderunt in vasis suis usque ad tempus suæ inspectionis. Et ideo prudentes dicuntur, quia porro præviderunt in posterum, quod ex dono gratiæ rationem sunt reddituræ. At vero non sic fatuæ, quia juxta Solomonem (*Eccle. x., 4*), *Muscæ morientes exterminant suavitatem olei*, id est unctionem qua perunctæ sunt a Spiritu sancto. Nam *χρηστότητα* Græcus sermo, et suavitatem significat et unctionem, necnon bonitatem et lenitatem, quæ omnia per Spiritum sanctum tribuuntur. Quem quia noluerunt **1033** accipere, neque acceptum servare, sed projecerunt intima sua post vanas laudes hominum, favoresque vulgi, vacuæ remanserunt ab omni claritate luminis, et ab omni virore charitatis.

Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt. Quid est quod dicit omnes? Sapientes scilicet et fatuæ. Et quid est dicere, *Dormitaverunt et dormierunt*? Nunquid dormitaverunt est, ut quidam ait, ante mortem languescere? Vel qualis est somnus iste? Ne forte tardante sponso (quia abundat iniquitas) refrigescit charitas eorum omnium. Sicne intellecturi sumus somnum istum? Et hoc sit, quia elanguerunt prius vel dormitaverunt, in mortem ire, quod est dicere dormierunt. Absit, ut ita intelligatur quia sunt ibi prudentes. Nam quando dixit Dominus: *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescit charitas multorum (Matth. xxiv., 12)*, quod est dicere defecit oleum multorum, continuo subjecit et ait: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Quapropter prudentes fuerunt istæ virgines, quæ acceperunt oleum in vasis suis, et servaverunt, ac permanserunt usque in finem; et ideo prorsus admittuntur intro, quia paratæ fuerunt. Non ergo eis obrepsit frigus torporis, neque refriguit in eis charitas, sed efferebuit usque in finem; et ideo sponsi januæ, ut introirent, libere patuerunt. Et dictum est eis, sicut illi optimo servo, *Intra in gaudium Domini tui*. Quid est ergo per hanc moram, donec tardat sponsus venire, quia dormitaverunt omnes et dormierunt? Moram autem a principio vocationis Ecclesiæ usque ad finem sæculi recte accipimus, donec hora novissima peragitur, in qua omnes mortis somno sopiuntur, quam nemo evadit; nemo doctus, nemo indoctus; non prudens neque fatuus, sed omnes interim donec veniat sponsus uno fine mortis claudentur. Quare autem dormientes vocantur? Quia omnes in die suo novissimo resuscitantur quasi a somno quotidiano, et vivæ omnes invenientur. Licet prudens sit virgo, sit fatua, omnes tamen mortis somnum patientur; sed oleum prudentium in vasis quod acceptum est et servatum, in morte non peribit. Quod autem dicit, *Dormitaverunt omnes et dormierunt*, more nostro loquitur; quia sicut nemo nisi somno prægravatus, dormit: ita nemo nisi ex infirmitate occupatus moritur, et hoc sit dormire, quod est infirmitate deprimi. Sed melius mihi videtur, quia dixerat, *dormitaverunt omnes*, ut intelligeremus, quia de mortis somno

1034 loquebatur, ideo reperisse dormierunt. Ac si diceret, ideo dormierunt quia mox, ut clamor factus est, surrexerunt omnes ac de somno. Et hæc est causa quare dixerit, dormitaverunt; quia post mortis somnum, omnes surrexerunt ad vocem Dei viventis, et ad tubam archangeli; ubi manifeste insinuat quod nemo est qui vivat, qui non videat mortem. Et ideo ait: *Dormitaverunt omnes, et dormierunt. Prudentes scilicet et fatuæ, omnes dormierunt. Ecce media nocte clamor factus est.* Quid est media nocte? Improvide quando non speratur, quando omnino non creditur. Noctem ergo posuit pro ignorantia, quia subito erit, et quasi intempesta nocte, quando gravissimus sopor est securis omnibus, ut jam supra dictum est. Tunc per angelorum clamorem et tubas præcedentium virtutum Christi resonabat adventus. Hoc namque loco beatus Hieronymus esse traditionem Judæorum dicit Christum media nocte venturum in similitudinem Ægyptii temporis, quando tunc Pascha celebratum est, et exterminator omnia percussit primogenita Ægyptiorum, et pertransit Dominus tabernacula quæ agni sanguine fuerant consecrata. Unde æstimat idem doctor eximius, ex traditione apostolica descendisse ac permansisse die vigiliarum Paschæ, ut non ante noctis medium populum dimittere liceat, expectantes adventum Christi, ut postquam illud tempus transierit, securius cuncti præsumant diem festum peragere. Unde et Psalmista dicebat: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* (Psal. cxviii, 62).

Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas. Lampades autem a Græco dicuntur, quod est, *λάμψαι*, id est, est a splendore vel fulgore. Unde Apostolus (II Cor. iv). *Ὁ κριπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι*, id est fulgere. Omnes quidem surrexerunt, sed illæ tantum ornaverunt fulgore suo lampades suas, quæ oleum secum antequam dormirent acceperant in vasis. Ex quo nitore gratiæ ornaverunt singulæ quæque sensus suos, in quibus oleum scientiæ Dei, et opera charitatis recondant, ut haberent opera virtutum in manibus suis, quibus ante æternum judicem resplenderent; quinimo ab eo perceperunt splendorem gloriæ, cui commendaverat bona facta sua. Et ideo singulorum deposita tunc restituet verus Judex, apud quem non est exinanitum oleum eorum, qui ei commiserant virtutum ornamenta. Ex quibus receptis a Domino cum resurgent ornabunt se intus in conscientia sensusque animæ sustollent ad illa æterna gaudia, quia videbunt gestorum opera, quæ a Domino olim commiserant antequam in mortem irent. At vero fatuæ **1035** sapientibus dixerunt: *Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur.* Porro quæ lampades suas queruntur exstingui, ostendunt eas accensas habuisse, et illuminatas, et ex parte eas luxisse. Sed quia non habuerunt opera perpetua, id est opera charitatis æternæ, nec indeficiens lumen, ideo exstinguuntur, quia temporaliter egerunt, et resplenderunt in sæculo operibus infructuosis. Et

ideo implebitur tunc illud propheticum, *Quia turbati sunt omnes insipientes corde* (Psal. lxxv, 6). Et si quæres quare? quia *nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* (Ibid.), quia nullas horum operum lucernas in manibus habuerunt. Unde Dominus: *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus* (Luc. xii, 35). Quapropter si quis habet animam virginalem, et amator est æternæ vitæ, non mediocribus sit contentus, quæ cito exoleseant operibus, ne forte quæ videntur bona præcitate arescant. Et cum cœperit judex singulorum discutere conscientias, lampades quæ videbantur lucere, subito exstinguantur. Quia post resurrectionis diem, nulla erit jam promerendi facultas, nisi quodcumque seminaverit homo in hac vita, tunc et metet in illa. Et ideo responderunt prudentes et dixerunt: *Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis.* Nequaquam igitur virgines istæ mediocriter prudentes æstimandæ sunt; quoniam hæc sunt quæ opportunum tempus operandi in semetipsis servaverunt, quando in primo cursu Domini adventus, multum sibi oleum charitatis coaccervaverunt in corporibus suis, et præparaverunt secum semper, quæ sempiterna sunt, et cælestia amaverunt; et non, sicut fatuæ, dissolute et negligentes vixerunt, quæ tantum præsentium sollicitudinem habuerunt et curam, immemores promissorum Dei, in nullam se resurrectionis spem extenderunt. Et tamen nec adeo imprudentes erant, licet et fatuæ essent, ut non intelligerent quoniam cum lumine bonorum operum debebant ire obviam sponso, et omnes lampades suas habere illuminatas. Videbant enim quoniam minus habebant oleum boni operis, quia ex his non curarent dum tempus fuit. Et ideo jam propinquantibus tenebris, lampades quæ lucere prius videbantur, suis ad tempus gaudiis illustratæ, obscurabantur, quia deficiebat oleum jucunditatis et lætitiæ; oleumque peccatoris non permulcebat eas, neque alienis laudibus mentes eorum impingebantur. Sed prudentes quia prudentes erant, etiam prudenter dant responsum: *Ne forte non sufficiat nobis et vobis.* Quia in illo tremendo examine nemo gloriabitur se castum cor habere, nec suis sibi sufficere meritis, quanto magis aliis dare debeat, quia non erit forte quod omnibus satisfiat. Intelligent namque in illo examine alienis operibus ac meritis neminem adjuvandum; quia unicuique lampadis suæ oleum habere necesse est. Quas hortantur ut eant ad emendum, si vel sero majorum meritis sanctorum, qui consueverant pecunias Domini distribuere, ad lucra animarum possint impetrare, deinceps præceptis Dei obsequendo, ut cum lampadum luce sponsi dignæ efficiantur occursum. Alias autem illarum virginum lampades, non exstinguantur antequam dormirent, quia non decant laudes hominum. Sed quia cum surrexerint, nemo est qui laudet eas, omnis enim homo causam suam solummodo tunc pertractabit. Nemo itaque erit, qui tunc de se non cogitet, nemo qui oleum adulando

vendat. Et ideo cœperunt lampades deficere ne lu-
cerent. Tuncque fatuæ convertunt se ad quinque
prudentes: *Date nobis de oleo vestro.* Hoc quærunt,
quod consueverant alieno oleo lucere, et non sua
propria conscientia, alienasque laudes quærere. *Ite
potius, inquit, ad vendentes, et emite vobis.* Non
consulentium forte vox est ista, sed irridentium est.
Quia sapientia erat in illis virginibus, et ideo in
eisdem ipsa loquebatur sapientia, quæ aliubi de stul-
tis fatetur, *Ego in interitu vestro ridebo* (Prov. 1,
26). Quid igitur mirum si sapientes irrideant fatuas,
cum et ipsa sapientia subsannare eas fatetur? Quid
est ergo dicere, *Ite ad vendentes?* nisi, quia sic fa-
cere consuevistis, et ideo non damus, *ne forte non
sufficiat nobis et vobis.* Verumtamen et si in parte
de istis dici possunt ista, quæ semper laudes adula-
torie magis quam vere habere hominum maluerunt,
multa alia sunt præsentis vitæ commoda, curæ ac
solicitudines, pro quibus negliguntur æternæ vitæ
præmia, ad quas nonnunquam interveniunt torpor
et ignavia. Unde credo, quod non de adulatoribus
solum dicat, verum etiam et de omnibus, qui aliud
sectati sunt. Quibus dicitur, *ite potius ad vestra
humanæ vitæ consueta negotia, in quibus vivere as-
suevistis, ideo vobiscum oleum Spiritus sancti
non tulistis. Quamobrem non damus, ne forte non
sufficiat nobis et vobis, jam quando tempus non est
præsiandi nec emendi ulli. Et ideo dum eunt emere,
1037 emendi ulli. Et ideo dum eunt emere, venit
sponsus; id est, dum quærunt sero emere quod prius
parare neglexerant; cum quærunt a quibus lauden-
tur, vel a quibus consolentur, et non inveniunt, ven-
it sponsus, et quæ paratæ erant intraverunt cum
eo ad nuptias, quia eis aperta est janua. Et notandum
quod ait, quia *venit sponsus.* Nam supra, decem vir-
gines exierunt obviam sponso et sponsæ, hic autem
solus venit sponsus. Quid ergo est? vel quo abiit
sponsa, quæ prius in decem istis occurrit cum
sponso? Nequaquam vacat a mysterio, quod tunc
venit cum eo, et nunc sermo divinus tacet de ea.
Non utique tacet, sed aperte loquitur de illa dicens:
Et quæ paratæ erant intraverunt cum eo ad nuptias,
quoniam ipsa est sponsa, quæ intrat cum eo, quon-
iam parata erat, et præ nimio amore charitatis per-
vigil semper, et pernoctans in orationibus sollicita
quando veniret sponsus, quæ toto desiderio anhe-
lans, ad eum amabat venire. Nam prius ut filios ge-
neraret ipsa cum sponso venit, ut eos genitos infra
uterum susciperet, pareret et nutriret. Nunc autem
resurgens a mortuis, dum ei janua vitæ aperta est,
festinat læta occurrere sponso, et cum eo ad nuptias,
quo longe diu invitata fuerat, intrare. At vero illa
quæ minus amaverat, quæ aliud plus dilexerat, quæ
oleum charitatis non habuerat, quæ in multis solli-
cita, unum prætermiserat, dum sero quærît in se
frigida remansit. Et ideo non dicitur quod emerint
aut acceperint oleum perfectæ charitatis; quia nec
ipsa inquisitio procul dubio ex affectu castæ dile-
ctionis fuit. Ergo difficile et a paucis cognoscitur.*

A quomodo Christus sponsus, et Ecclesia uxor et
sponsa vocetur. Quia etsi vocari possumus fratres
Christi, atque filii Dei, seu in invicem et ipsi fratres
ex Deo Patre. Nemo tamen alter sponsus Ecclesiæ
quam Jesus Christus. Unde et Joannes licet amicus
sponsi sit, non tamen sponsus, nec ullus sanctorum.
Et ideo valde occultum est, et difficile ad intelli-
gendum quomodo anima humana verbo Dei copu-
letur ut sponsa sit, vel quomodo commisceatur. Et
tamen ad has nuptias nemo nisi sponsa ingreditur.
Quid enim mirabilius cum sit illud Deus, quiddid
est Christus; sit ille Creator et illa creatura, et se-
cundum hoc ille sponsus et illa sponsa; vel vir et
uxor Christus et Ecclesia. Unde Apostolus ait; *Et
erunt duo in carne una* (I Cor. vi, 16); *hoc, inquit,
magnum est sacramentum, ego autem dico in Christo
et in Ecclesia* (Ephes. v, 32). Hoc quippe magnum
sacramentum, magnus dicit Apostolus, et ideo **1038**
non quisque continuo novit, quam magnum sit quod
dicit. Nam qua cognatione sint fratres Christi omnes
sancti, novimus quia non consanguinitate terrena,
sed ex gratia divina, quia Patrem Deum habemus
unum in cœlis. Quamvis enim ille sit proprius Dei
Filius, tamen per gratiam adoptionis, omnes sancti
fratres sunt, quia ipsi sunt filii. Unde per eandem
gratiam ad invicem sunt et ipsi fratres; sponsus
autem cæterorum illius societatis, nullus illorum
est, neque dici potest. Proinde Christum quam ex-
cellentissime justitiæ atque sapientiæ sponsum co-
gnoscat et confiteatur Ecclesia, altissimum est scire.
C Et ideo Jeremias dicebat, et homo est, et quis
cognoscet eum? Ergo homo est, et inde ostenditur
quia frater est ac cognoscitur. Sed quid est quod
dicit, et quis cognoscet eum? Cognoscitur vere
quia homo est, et quia frater, et quia Deus
est, sed occultum est valde quomodo sponsus
est, quia magnum est sacramentum; et tamen ille
sponsus, et illa uxor. Unde Joannes in Apocalypsi
sua dicit: *Quia venerunt nuptiæ agni* (Apoc. xix,
7), de quibus nunc dicitur: *Et quæ paratæ erant in-
traverunt cum eo ad nuptias;* quoniam in his om-
nibus erat una Ecclesia electa, una columba speciosa,
sponsa una formosa, in sanguine sponsi sui dealbata.
Quæ dnm fatuæ oleum ut luceant lampades earum,
jam sero eunt emere, ipsa cum universis suis mem-
bris intrat ad nuptias. Quia supra quando veniebat
cum sponso, cui occurrerunt obviam istæ decem
virgines, niro modo jam sponsa erat et virgo, jam
dotem sponsalitatæ suæ, et pignus acceperat Spi-
ritum sanctum. Tunc quidem divinis subarrhata
muneribus, nunc vero jam, dono immortalitatis per-
cepto, quod prius non poterat, gaudens ad immor-
tales ingreditur nuptias. *Et clausa est janua.* O si
sapere possimus cordis palato, quale quantumve
gaudium erit, quam jucundum et quam beatum, quia
intran, et quam amarum foris remanentibus, quæ
dicit, *Et clausa est janua,* ubi deinceps nemo intrabit
miser, ut beatus fiat: de qua nemo exhibit ulterius
jam, ut extra inveniatur. *Quoniam confortavit seras*

portarum (Psal. cxlvii, 13) illius civitatis, benedixit omnes in ea, et posuit per omnes fines ejus; in qua nemo esuriet ultra, satiatus ex adipe frumenti, et omnis beatitudo æternæ vitæ circumplectitur eos.

Novissime autem veniunt, et reliquæ virgines dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. **1039** Ecce, ut dixeram, fatuæ virgines quæ transmissæ fuerant ad oleum comparandum, non referuntur emisse vel accepisse. Verum hoc sub silentio prætermissum, quia jam nullum erat tempus emendi, dictum est, quia post veniunt, cum potuisset dicere, postea venerunt accepto oleo, vel comparato. Sed quia non invenerant, convenienter illud siluit, ne habentibus oleum, vel in extremo ornantibus lampades suas, diceret: Nescio vos, quæ estis. Nec enim scribitur quod cum ornatis lampadibus venerint; quia nescio si fieri posset, ut unquam diceret: Nescio vos, quia charitas Deus plenas charitate virgines nunquam repudiasset, neque se ignorare dixisset. Novit enim Dominus eos tantum qui sunt ejus; eos autem quos reprobat utique ignorat; quia et ipsi noluerunt ut decuit, cognoscere Deum. Et ideo dictum est, si quis ignorat ignorabitur. Nescit enim Dominus operarios iniquitatis, nec approbat reprobos. Idcirco licet virgines sint, etiam secundum carnem, ita ut de corporis puritate, nec non et fidei confessione gloriantur, tamen quia oleum non habent scientiæ Dei et charitatis, sufficit eis ad pœnam quod ignorantur ab sponso. Et ideo in hac parabola, finis verbi iste est, *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.* Hoc est quod supra jam dixerat, ut paratus sit semper unusquisque. Quia ad hoc nos nescire voluit diem exitus nostri, ut vigilemus animo, et parati simus antequam claudatur janua. Ecce de fine sæculi, quædam diversæ introducuntur parabole. Nam supra angeli mittuntur qui colligant zizaniam ex agro præsentis Ecclesiæ, et tradant igni ad comburendum, triticum quoque congregent in horreum Domini. Hic vero sub alia figura decem proponuntur virgines, quinque fatuæ et quinque prudentes. Sed sub alia specie, quinque clamantes, Domine, Domine, repelluntur, et quinque ornatis lampadibus admittuntur. Sicut et in aliis tribus parabolis retro, licet brevius, nihil tamen sensus futurarum rerum inæqualius variatur. Deinde in hac parabola, quam paulo post expositari sumus, longe alia formatur et adumbratur figura, quamvis manifestior videatur. In quibus omnibus, non diversa introducuntur judicia, sed unus ex omnibus vix exprimitur terroris dies, et tanti discriminis causa. Et ideo adhuc alia quasi de prælatis, quibus credita sunt eloquia Dei, proponitur comparatio; ut simul omnes tam rectores quam plebs, quia ignoratur **1040** iudicii dies, sollicitè nobis lumen et lucrum bonorum operum præparemus, necdum nescimus iudex veniat. Unde sequitur: *Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua.* Nova quidem et inusitata locutio. Nec enim reddita videtur sermonis ratio, ut

A consuete diceret; sicut homo proficiscens vocavit servos suos: ita et filius nominis, aut certe, ita et ego, quoniam ipse est homo paterfamilias, qui ad Patrem post resurrectionem victor ascendit, qui vocatis servis suis, id est apostolis, tradidit illis doctrinam evangelicam, et pecuniam verbi divini. Alia vero exemplaria habent, sicut enim homo peregre futurus, vocavit servos suos. Peregre autem, quia captivitatem nostram sua duxit virtute, ac si peregrinando, captivam. Sed quærendum quomodo quasi peregrinus abiit? Cum ipse de se suis reppromittit discipulis, *Ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* (Matth. xviii, 20). Et illud: *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* Et illud Joannis: **B** *Medius vestrum stat quem vos nescitis* (Joan. i, 26). Quod si semper omnibus suis est præsens, quomodo introducunt eum parabole proficiscentem vel peregrinantem? Nisi quia secundum quod unigenitus est Dei Filius ex natura Patris Verbum et Sapientia, non corporeo ambitu circumcluditur, sed ubique totus et præsens, in qua nunquam peregrinatur natura. Peregrinatur autem secundum dispensationem corporis et proficiscitur, cum Deus homo, in cælis ad dexteram Patris collocatur. Nec sic introducimus duas personas, ut Felicianæ hæresis vult, neque duos Christos, aut duos filios, sed unum Jesum Christum, unumque Dei et hominis filium, secundum divinitatem suam, utrique præsentem, et secundum humanitatem ad Patrem ascendentem. Nec itaque solvimus **C** hominem a Deo, neque Verbum a carne. Quia *Verbum caro factum est* (Joan. i, 14), quoniam scriptum est apud Joannem: *Omnis spiritus qui solvit Jesum, non est ex Deo* (I Joan. iv, 3); et ideo Deus et homo unus est Christus. Unitas autem divisionem non recipit neque solutionem, ideoque in Christo magnum est sacramentum. Quia et unitas in eo, personæ, veneranda est, et unicuique substantiæ proprietas conservanda. Si autem omnis homo qui conjungitur Domino, unus spiritus est, quanto magis homo ille, quem secundum dispensationem carnis Christus suscepit, non est solvendus ab eo qui suscepit eum, nec alter dicendus? Quoniam *Verbum caro factum est*, uniendo sibi eam virtute sua, **D** **1041** et ideo unus est Christus, unusque Dei Filius, unus et hominis filius. Qui profecto, secundum quod hominis filius, peregre proficiscens, uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique autem secundum propriam virtutem, et profectus est statim. Hæc est probata pecunia Verbi, de qua dicitur in Psalmis: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum septuplum* (Psal. xi, 7). Quoniam quidquid in eo est de Spiritu sancto, est conflagratum, et ideo omnia in eo pretiosa sunt et præclara. Unicuique autem, qui vires conspicit singulorum, secundum propriam mensuram dispertivit pecuniam talentorum, et non secundum merita, ut nullus se possit excusare a lucro, quasi non habeat operandi materiam

riam. Quoniam qui sensus præstitit, ipse et talenta A
 iuxta vires commisit, non pro largitate, aut parci-
 tate, alteri plus tribuens, alteri vero minus, sed pro
 accipientium virtute, gratis omnibus commisit.
 Quod et Apostolum fecisse legimus cum quibusdam
 lac dedit, qui solidum cibum capere necdum pote-
 rant. Et notandum quod in Græco pro pecunia quam
 dedit unicuique, ἀργύριον habet, ut ipsa eloquia Dei
 pro argento significantius intelligantur. Quia argen-
 tum Græce ἀργύριον vocatur. Unde qui acceperunt
 a Christo dispensationem Dei eloquiorum, videbis
 alios amplius ac divinius accepisse, alios autem
 minus, et ut ita dicam, neque in dimidio eos intelli-
 gere rerum negotia; alios autem adhuc minus habere
 capacitatis. Quorum si differentias consideres, qui
 pecuniam domini susceperunt ad dispensandam, B
 videbis quod alia fuit virtus eorum, et efficacia
 mentis, quibus data sunt quinque talenta, et alia
 quibus duo, alia vero quibus solummodo unum, eo
 quod alter alterius non capiebat mensuram. Et qui
 unum accepit talentum, non contemptibile accepit
 donum. Multum est enim vel unum tanti domini ta-
 lentum accepisse; et ideo cavendum ne in vacuum
 accipiatur. Sed considerandum de tam innumeris
 servis ejus qui profectus est, quasi homo paterfami-
 lias, ac patrem, quid est quod tria genera eorum
 solummodo proponit, quibus bona sua distribuit?
 Facit itaque hoc forte, ad exemplum bonæ terræ, de
 qua jam supra dixerat in parabola, quod seminaverit
 in ea, fructumque fecerit, alium centesimum, et
 alium sexagesimum, et alium trigesimum. Sed supra C
 qui trigesimum fecit fructum salvatur; 1042 hic
 autem arguitur qui unum acceperat talentum, et
 abscondit illud in terra. Ac propterea, licet una sit
 figura in numero, diversa est tamen in facto. Una
 siquidem terra in qua seminatur, sed cultura diver-
 sa, et inæqualitas laboris eorum, qui manum
 mittunt in aratro. Propterea dum varias, satis
 dispensative depingit parabolarum formas, et splen-
 dorem reddit causarum, et specialius negotia desi-
 gnat singulorum. Unde hoc loco, quia de commissis
 agitur talentis, ad unum usque pervenit. Quia nemo
 est, qui aut quinque non accepit, aut duo, aut unum.
 Sicut nemo est, qui aut quinque sensus corporis non
 habeat, aut intellectum et operationem; certe aut
 rationem qua discernatur a bestiis, ut cognoscat se
 rationalem. Nemo tamen sine aliquo inventur talen-
 to, de quo rationem, quia rationalis creatus est,
 reddat Domino. Sed sicut beati sunt, qui duplicant
 in lucrum quod acceperunt: ita miseri et infelices,
 qui in terrenis actibus se demergunt, et abscondunt
 in terram talentum quod acceperunt. Neque igitur
 miser eo quod unum acceperit, sed ideo, quia quod
 accepit, terrenis prægravatus oneribus præfocavit
 illud in terra, et in carnalibus præsentis vitæ operi-
 bus defodit, ne ullum cælestis vitæ afferret lucrum.
 Unde multi quærent quinam illorum plus acceperit,
 utrum qui quinque talenta acceperit, an qui duo?
 Nam et talentorum genera tria esse dicuntur. Et

ideo non immerito perfectiores illi intelliguntur, qui
 diviniorem et sublimiorem Scripturarum de Deo ac-
 ceperunt intellectum et operationem, ut queant se
 et alios in divinis erudire. Idcirco non ad numerum
 referenda est ratio talentorum tantum, verum etiam
 et ad pondus, et ad qualitatem; quoniam plus est ac-
 cipere duo talenta auri, quam quinque argenti.
 Novit enim qui distribuit sua servis suis, virtutes
 singulorum, et ideo cogitandum unicuique quid vel
 quantum acceperit. Ante omnia hoc scire primum
 convenit, quod nihil habet homo in omni facultate
 rerum interius exteriusve, quod non acceperit. Et
 quidquid est in quinque, aut duobus, vel in uno quod
 accepit, nihil est amplius quod quæretur, si duplica-
 tum illud retulerit. Quoniam multum est, juxta quod
 nos exigui æstimare possumus, si omnia quidem
 sensibilia rerum, quæ quinque subjacent sensibus,
 explicare potuerimus, vel commutare ad æterna et
 divina, ut ipsi sensus flagrent in nobis diviniore,
 exercitati ad ea quæ 1043 semper idem sunt, qua
 tenus de transitoriis et temporalibus sempiterna lu-
 cremur. Hoc quippe est de quinque talentis alia
 quinque lucrari, cum in eisdem temporaliter opera-
 mur, ut per eosdem nosmetipsos exercitantes, et alios
 instruente, ad majorum virtutum culmina erigamus,
 sicque duplicata omnia reportemus, tam in nobis
 quam in proximis, ut de temporalibus æterna, et de
 caducis et transitoriis rebus, semper manentia acqui-
 ramus. Et notandum quod ait: *Quia operatus est in
 eis, et lucratus est alia quinque.* Profecto, quia nemo
 facile lucrum virtutis accepit alterius, nisi ex dono gra-
 tiæ cujus percepit semina, ut puta fidelis in fide, et
 sapiens in sapientia, dives in dispensatione rerum
 suarum. Sic et in reliquis omnibus quæ percepit. Et
 ideo videat unusquisque, ut dixi, quid et quantum
 accepit; in arte, in intellectu, in quolibet ingenio.

*Similiter et qui duo talenta acceperat, operatus est
 in eis, et lucratus est alia duo.* Similiter ergo abiit,
 ut et ille qui quinque. Sed quo abiit? Nunquid in
 regionem longinquam, ut puta ille adolescentior fi-
 lius? Non utique. Sed quo abiit? Abiit autem ad
 semetipsum percepta gratia, ubi et ille minor filius
 reversus dicitur. Quia male extra se diffusus abierat,
 et perdidit omne patrimonium a Patre quod acce-
 perat. Hic autem abiit in semetipsum, et commissa
 sibi dona exercuit, ne in vacuum gratiam sibi col-
 latam retineret. Unde Paulus gloriabatur dicens:
Et gratia ejus in me vacua non fuit (1 Cor. xv, 16).
 Hæc est namque gratia fidei et operationis, quam
 universo generi humano largitus est gratis; et san-
 ctis doctoribus potestas evangelicæ prædicationis.
 Quam sane gratiam unusquisque ac si duo talenta,
 secundum mensuram fidei suæ, quod est secundum
 propriam virtutem percepit. Hæc enim est a Patre
 incorrupta æterna substantia, hoc Christi patrimo-
 nium æternis hæredibus reservatum. Unde quia duos
 populos ad hanc gratiam vocavit, non inconvenienter
 uni dicitur quinque dedisse talenta, scilicet ei primum
 qui ex lege credidit. A qua proficiscens, ut dixi,

abiit in semetipsum, et ad gratiam evangelicæ prædicationis quam percepit. In qua recte, juxta quod supra dixi, omnia quæ subjacent quinque sensibus duplicavit; cum et ista quæ impræsentiarum sentiuntur, ad Dei Patris retulit gloriam; et ex istis lucratus est alia quinque interiorius, ut totus interior homo istis quinque sensibus **1044** conversus ad Deum, perfruatur æternis. Cui quia fuerunt quinque commissa domino redeunte de quinque decem obtulit, quia quæ legis sunt duplicavit, dum et quinque verba Novi Testamenti, juxta Paulum apostolum, spiritalia, secundum interiorem hominem extra hos quinque sensus, spiritaliter magis, quam decem millia verborum, loqui in Ecclesia didicit; et quinque librorum Moysi oracula, obediendo per gratiam evangelicæ justificationis adimplevit. Similiter et per eum qui duo acceperat, gentium populus designatur, qui quod corde credidit ad justitiam, ore confessus est in salutem. Ipse igitur populus Jesum Christum Deum et hominem confitetur; unum mediatorem, cui sunt in fidei confessione duo talenta commissa, ut habeat in Deum quod intelligat, et in homine imitando quod operetur. Ac per hoc quidquid actualiter operatur per dilectionem transfert in theoriam. Et quidquid contemplatur per fidem, intellectualiter totum referat ad eum in se, quem ex toto diligere oportet. Unde nec immerito, per duo hæc talenta intellectus et operatio designatur, et hæc duo veniunt in lucrum, et proximus perfecte, ut præceptum est diligitur. Ac per hoc, ipsas easdemque virtutes, quas habuerit quilibet in se, alterum docendo, acquirit et duplicat in altero, faciens eum habere una cum grãtia Dei quæ et ipse virtutem habuerit in se. Et propterea juxta utramque intelligentiam, qui quinque habuit, aut qui duo, non amplius quam duplum acquisisse dicitur. Quoniam nihil amplius præstare potest vel docere, quam quæ novit, et ipse habet. Et ideo quilibet doctor debet in mente habere talenta quæ accepit, maxime quia misit manum in aratro, id est ad docendum doctrinam Christi, ne forte convertatur retrorsum, aut piger inveniat ad docendum, qui verbo doctrinæ animas exarare debet. Instante, opportune, importune; ut post hoc suscepto semine verbi, et ipsi fructum ferant; ita ut de terrenis sensibus, cælestium sibi displicent scientiam, et ex creaturis intelligent Creatorem, et ex corporalibus acquirant incorporalia, et ex visibilibus invisibilia apprehendant, et ex temporalibus æterna. *At vero qui unum acceperat, abiens fodit in terra, et abscondit pecuniam domini sui.* Quidam hunc servum volunt esse populum Judæorum, in lege permanentem, carnaliter stolidum, et nihil spirituale intelligentem. Qui virtutem **1045** evangelicæ prædicationis noluit accipere, sed propter invidiam in terra talentum abscondit notitiæ Scripturarum, ne Christus in eis agnosceretur; neque ipse utens, neque ad utendum aliis dispensavit. Verumtamen licet hic evidens videatur sensus, melius tamen de omnibus intelligitur qui rationabiles creati sunt, et nolunt ratione uti, neque ad lucrum

distribuere, ut aut ipsi aut cæteri intelligant, ad quod creati sunt. Unde dicitur: *Homo cum in honore esset, non intellexit (Psal. XLVIII, 15)*; quia talento rationis non dispensatorie usus est, ut sciret quod ad Dei creatus esset imaginem, sed abscondit totum quod acceperat in terrenis actibus, et voluptate carnis, semetipsum carnaliter servans, dum Dei præcepta implere neglexit. Hinc alius evangelista ait, quod in sudario pecuniam domini sui religaverat, quia doctrinam patrisfamilias, molliter et delicate vivendo, timide satis enervavit. Et omnia quæ didicit, ac si in sudario religavit, cum omnem rationem suam ac prudentiam in carnalibus actibus implicavit; de qua dicitur, quia *prudencia carnis mors est (Rom. VIII, 6)*.

B *Post multum vero temporis, venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis.* Multum ergo tempus est ab ascensione Christi usque ad adventum ejus, quando venturus est ad iudicium. Utitur enim more Scripturarum sanctarum præteritum pro futuro, quando in ratione ponenda iudicii examen demonstratur; quoniam cælestis verbi negotiatio repositenda, et redditus dispensati talenti luerum reposit. *Tunc accessit qui quinque talenta acceperat domino reverso, et obtulit alia quinque.* Pro eo quod futurum est, jam fecisse dicitur. Quia apud dominum immutabile est quidquid prædicitur, et ideo jure quasi factum jam creditur. *Et accedens, inquit, qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum.* Accessit ergo primus cum multa fiducia, et quasi sua sponte, eo quod fideliter operatus est et lucratus. Nam ipsa lucri fiducia, ac si bonæ spei confidentia fecit eum auferre ut ad dominum suum quasi gaudens ac devotus accederet, faceret sermonem de commisso talento. Ad quem dominus mox deprompsit vocem omnibus bonis dispensatoribus valde optabilem. *Euge, inquit, serve bone et fidelis, quia in pauca fuiti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui.* Fortassis igitur vox ista, vel sensus iste talis **1046** est, qualis et de Abraham dicitur, quod *credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam (Gal. III, 6)*. Sic quippe fides servorum istorum ad justitiam reputata est eis, quia in modico fuere fideles. Modica autem sunt omnia vite istius ad comparisonem futurorum, seu sit doctrina verbi, seu scientia Scripturarum, seu facultas rerum, seu quidquid in lucrum venire potest. Quoniam superat æternitas omnium præsentiarum bona, et mysterium resurrectionis ad immortalitatem. quidquid est quod finire poterit. Quod si scire possentis quanta et qualia sunt quæ dicit, cum ait: *Intra in gaudium domini tui, sciremus utique quam pauca sunt omnia quæ impræsentiarum habere vel possidere videmur.* In quibus quia commissa sunt nobis. et ad lucrum commendata, quisquis fidelis fuerit. percipiet quæ *nec oculus vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis ascendit (I Cor. II, 9)*, quæ præ-

parata sunt fidelibus et diligentibus Deum. Sed querendum quid sit quod una re promissio est et eis qui quinque in decem offerunt, et eis qui duo in quatuor. Uterque eorum et qui duo et qui quinque acceperat, duplicatam reportant pecuniam. Uterque fiducialiter devotus accedit, cum transit de hoc mundo ad Deum. Utrisque enim una vox a domino profertur, una laus, unaque merces redditur. Ergo utrique eorum dicitur: *Euge, serve bone et fidelis, quia in modico fuisti fidelis, supra multa te constitutam: intra in gaudium domini tui.* Una igitur vox exsultantis est cum dicitur *euge*, una laus, quia bonus et fidelis uterque vocatur. Idcirco, quia eadem dicta sunt ambobus, recte queritur, ne forte qui minorem habuit virtutem, et totam illam quam habuit secundum quod oportuit, eam exercuit, nihil minus habiturus sit apud Deum, quam ille qui majus accepit, et plus in majori virtute constitutus, acquisivit. Nequaquam igitur hoc dixerim; quia unusquisque, licet unum sit gaudium quod percipiunt, unaque vita et aeternitas, tamen in eodem gaudio et in eadem vita, secundum propriam laborem sua singuli recipient stipendia meritorum. Et non sicut quidam volunt, ut una sit claritas, et una gloria omnibus, juxta illud qui modicum non minoravit, et qui multum non abundavit. Volunt enim dogmatizare et ostendere ex eo quod dictum est. *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua,* quod talem dilectionis habeat mercedem, qui minorem **1047** animæ capacitatem habuerit, quam et ille qui majorem habuerit cordis virtutem et eminentiorem animam. Unde aiunt hoc solum querendum, ut quidquid habuerit homo vel acceperit ex Deo, toto utatur eo ad gloriam et laudem Dei. Bona quidem exhortatio et locuples virtus animi, sed qui plus omnibus, juxta Pauli vocem, laboraverit, fatendum fide est, quod mercedem recipiet unusquisque juxta laborem suum: Et notandum quia fidelis servus etiam et bonus appellatur. Quod si bonus dicitur quilibet fidelis servus, ex dono gratiæ et participatione boni, multo magis Christus Deus bonus est, qui essentialiter est bonus. Et non, sicut Feliciana hæresis calumniatur, quod non sit passus se bonum vocari, quia nemo bonus nisi solus Deus. Ac per hoc secundum hominem, ideo non sit verus, sed adoptivus, seu nuncupativus Deus; cum inde potius se velit Deum ostendere, quia Magister vocabatur bonus, et dicit: *Quid me dicis, bone, cum nemo bonus nisi unus Deus? (Marc. x, 18).* Non enim sic se bonum vult intelligi, ut boni dicuntur isti servi, ex accidente bono, sed quia essentialiter ipse bonitas, quia Deus est. Et ideo non se timuit bonum dici, quod iste garrit; sed per hoc se insinuat esse quod Deus est, quia in comparatione ejus, nemo bonus est.

Accedens autem, et qui unum talentum acceperat, ait: Domine scio quia homo durus es, melis ubi non seminas, et congregas ubi non sparsisti, et timens abii,

*et abscondi talentum tuum in terra, ecce habes quod tuum est. Accedit autem, per resurrectionem, sicut et abiit prius per libertatem arbitrii; non ut secum cum gratia quam perceperat, laboraret, sed ut in sua ignavia et torpore quiesceret, suis abutens rebus. Unde et nunc accedit non devotus et supplex pro venia, sed ingratus calumniator exprobrans eum quem benignum confiteri deberet, ut qui in sordibus erat peccati, adhuc sordesceret, juxta illud propheticum, *ad excusandas excusationes in peccatis (Psal. cxi, 4).* Qui enim debuit suam ignaviam et inertiam confiteri, et orare patremfamilias, e contrario, durum eum vocat dominum, calumniando. Seque prudenti consilio fecisse, ne dum lucra quæreret pecuniarum, etiam de talento forte sibi commissio periclitaretur. Nam rerum præsentium natura non habet quod ei inferat, et dicit: *Melis ubi non seminasti,* nunquam enim messem sine semine invenies, neque congregari posse quæ sparsa **1048** non fuerint. Sed quia hic sermo totus parabolicus est, debemus figurate eum accipere. Diximus quosdam intelligere hunc servum, populum de lege non ignorantem Domini adventum, et gentium salutem invidentem, in infidelitate quoque permanentem, quippe cum sciat metendos illic justitiæ fructus, ubi lex sata non sit, et colligendos exigentibus qui non ex Abrahæ stirpe sint dispersi. Et idcirco durum eum vocat, quia aliud exigit ex lege, quam eum sensum carnalem, qui juxta litteram ab eis, ac si in terra defossus, male servatur; cum sit in gentibus sine dispersione collecturus, et sine satione messurus. Unde et magis dum excusare nititur, sine venia reus monstratur, cur prædicationem sibi commissam occultaverit, vel talentum suffoderit sub litteræ tegumentis, et rerum figuris obscuratum. Sed quamvis iste sensus planior videatur, melius ut dixi, ad omnes hic sermo pertinere probatur, qui rationem perceperunt humanam, ut positi in honore rationalitatis, intelligerent, et ad consortium angelorum ex ratione se transferrent; ne talento male servato rationis, jumentis compararentur insipientibus, et similes fierent eis. Verumtamen etsi de omnibus ita accipiendum est, qui rationem perceperunt humanam, maxime tamen cavendum, qui pecuniam verbi habent et locum regiminis, quia vix illis imminet **D** juxta Apostolum, nisi prædicaverint et erogaverint pecuniam domini sui conservis suis, quæ commissa est eis ad erogandum. Unde et inter credentes iste servus non immerito connumeratur. Quia nemo credentium invenitur, qui talentum sibi creditum a Domino non perceperit, licet non fideliter omnes agant in fide. Quia aut in suis volunt versari et delitescere voluptatibus, aut certe latere, ut non cognoscantur quid perceperint. Idcirco licet servare videatur talentum quod habent, nihil tamen addunt operis, neque negotiantur ad lucrum domini sui, neque fiducialiter agunt in eo quod acceperunt; ita ut nec sibi, nec aliis prosint, ut vitam acquirant sempiternam. Ergo qui hujusmodi sunt, ob suam*

perniciem quamvis videantur timorem Domini habere, et sapere de eo quia severus est peccantibus et implacabilis, tamen quia multa premuntur sociordia, torpent ignaviter, et quasi talentum servant non ad lucrum, sed sibi, ut totum quod vivunt eis tantum prosit impræsentiarum.

1049 Respondens autem dominus ejus dixit ei : *Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non seminavi, et congrego non sparsa*, etc. Quædam quæ objecerat hic malus servus, replicat bonus dominus, quædam vero tacet. Non enim confitetur se durum esse, sicut ille arbitrans calumniabatur. Quia non ex sua natura est ut severus aut durus dicatur, sed quia ille misericordia Dei abusus est, ad negligentiam, et non ad conversionem suam, sicut Apostolus ait : *Vide bonitatem Dei, et severitatem* (Rom. xi, 22); in eos qui ceciderunt severitatem, in te autem bonitatem. Et ideo nemo securus sit et dicat, quod non curat, non dico de peccatis delinquentium, verum etiam de commissa gratia, si non operatus fuerit in ea. Porro de reliquis verbis, quasi consensit quod metat ubi non seminavit, et congregat ubi non sparsit. Sed quærendum quomodo intelligatur juxta hunc sensum. Quia sicut nemo habet quod non acceperit; ita nemo operatur, nisi in eo quod percepit. In eo forte operatur fructum justitiæ impræsentiarum, quem fructum metet justus in vitam æternam. Quia seminavit in spiritu, de quo majora recipiat lucra. Quæ lucra cum metuntur a justo, metit ea cujus est possessio ipse justus. Justus autem disposuit ac dedit, et seminavit in pauperibus, et egenis forte substantiam suam, seu verbi pecuniam. Dominus autem in suis membris, ac si in se colligit, et congregat universa, dum sibi computat, et sibi arbitratur esse collata, quæcunque pauperibus suis fideliter sunt impartita. Unde dicturus est, et in alia parabola : *Quandiu fecistis de istis meis minimis, mihi fecistis* (Math. xxv, 40). Verumtamen cur eum vocet malum in propatulo est, quia de sua culpa calumniam domino facit. Piger vero, quia talentum sibi creditum noluit duplicare; ut in altero superbix, in altero negligentix condemnatur. Unde congruam sibi accipit responsionem; ac si diceret : Quia crudelem et durum me noveras, et alia sectari quæ non dederam, ibique metere ubi non severim, quare non tibi istiusmodi mentis cogitatio incussit timorem? Quia sciebas me non soluni ea diligentius requisiturum, ut dares pecuniam meam sive argentum nummulariis. Utrumque enim, ut dixi, ἀργύριον Græcus sermo significat. Et ideo tota hæc parabola de pecunia divini verbi, et doctrina prædicationis accipitur; quæ est Evangelii dispensatio, et sermo eloquiorum Dei, qui dari debuit **1050** nummulariis et trapezitis, id est sanctis doctoribus per singulas ecclesias, sicut fecerunt apostoli per singulas provincias presbyteros et episcopos ordinantes; vel cunctis credentibus divina tradentes mysteria, qui possent Domini sui pecuniam duplicare, et imaginem summi Regis in cordibus singulorum, ac si in

nummis, bene insculpere, et cum usuris omnia redere; ut quidquid in sermone didicerant, opere complerent, et de terrenis ac caducis celestia et æterna, sibi atque aliis lucrarentur. *Tollite*, inquit, *talentum ab eo, et date ei qui decem talenta fecerat*. Secundum priorem intelligentiam facilis est sensus. Quia ablata sunt omnia a Judæis divini verbi mysteria, qui Christum non receperunt, et commissa sunt apostolis et apostolicis viris qui ex Judæis crediderunt, et his qui maxime in verbo laboraverunt: ut intelligamus, licet in utriusque labore æquale sit domini gaudium fidelibus et bonis quod donatur omnibus, qui decem seu qui quatuor de quinque et duobus retulerunt talenta, tamen majus deberi præmium ei qui plus in domini pecunia laboraverit, sicut Scriptura divina docet, et non sicut quidam volunt, ut nihil plus habeat qui majus, neque minus qui parum laboraverit, tantum ut ex toto diligit et duplicet quod percepit. Quamvis enim metat in gentibus, ubi non seminavit verba legis, et congreget eos ad fidem ubi non sparsit, non tamen sine merito fidei præmium præstatur. Quia sicut non alimde quam ex dono Dei et talento sibi credito, quisque laborat, sic non remuneratur nisi secundum laborem suum et gratiæ largitatem.

Omni enim habenti dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo. Quoniam quicumque rectam et integram non habet fidem, etiam reliquas virtutes, quas videbatur habere perdet. Eleganter itaque ait quod videbatur habere; quia quidquid sine fide est, non virtus sed peccatum est. Auferetur ergo ab eo quod videbatur habere, cum declaratur in examine judicii Dei, quia non fuit ex fide quod habuit, qua justificatur impius, et in qua justus vivit. Et hoc est dicere, *auferetur ab eo*, cum ei non imputatur opus ad justitiam, neque merces justitiæ in retributionem. Nam et cum multi naturaliter multam habeant efficaciam mentis, et acumen prudentis ingenii, si negligenter bonum naturæ per desidiam corruperint, perdunt hi tales **1051** bonum naturæ præmium, quod eis fuerat repromissum, et vident nonnunquam transire ad alios qui multo labore et industria compensant, quod minus eis fuerat a natura. Hæc sententia quamvis non satis clara videatur, quo modo tollatur quolibet pacto a malo servo talentum quod percepit, vel quomodo detur alteri qui decem plus minusve habuerat, ut habeat etiam et hoc super illa quæ adquisierat, tamen possibile est in remunerantis officio, ut possit habens impræsentiarum abundare, quia facile est per incrementum posse discescere fidelem et bonum servum, vel per incrementum munificentix, vel per laboris opulentiam; sed non video quomodo a non habente, qui videbatur habere, auferetur ab eo quod non habebat; neque quomodo detur alicui quod non est, quia in eo qui habuit illud exinanitum est. Nisi forte ita intelligendum sit, quod habentibus Evangelii gratiam, etiam legis honor pro fide Christi, et lucro Evangelii ad-

datur; et hiuc inutili servo, non habenti fidem Christi, neque legis mysteria, quæ videbatur habere auferantur; auferatur et littera quæ occidit, quam gloriabatur se habere; auferatur et honor legis, et omnia ejus observatio superstitiosa. Cæterum torpentibus in fide Christi generaliter et negligentibus, quomodo conveniat hæc sententia, quoniam ipsi omnes in servo isto accipiuntur, diligentiori est inquisitione perscrutandum. Interdum vero fateor quod potens est Deus, et efficax ejus divinitas, *penetrabilior omni gladio* (Hebr. iv, 12), præcidere ab eo, et auferre sufficientiam quam habet, qua se simulat, dum ignaviter vivit et versatur in voluptatibus carnis, et dare gratiam et meritòrum præmia ei, qui etiam ut Paulus et multi sanctorum plusquam acceperant, sub labore et industria, ultra præceptorum Dei sibi attributa talenta, supererogarunt, quia et hoc ipsum ut facerent gratis acceperunt. *Tollite*, inquit, *ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta*; ut puta fidem ab habente quam videbatur habere, sed non erat fides, quia *sine operibus* (Jac. xx, 26) mortua erat in semetipso. Quæ nimirum fides et gratia fidei datur habenti, et abundabit in eadem fidei gratia, quotidie operando, et firmior invenitur in eo quod habet, atque abundantior. Similiter et qui habuerit a natura, ut dixeram, efficaciam mentis, et ingenium, cum exercuerit eum in fide Christi, accipit idipsum dupliciter, et ex gratia Dei fit abundantior **1052** et fortior, in eo ipso quod habebat. Quod si fuerit quis perfectus in sensu juxta Salomonem, inter filios hominum, si abfuerit ab eo gratia Dei et sapientia, ut nihilum reputabitur. Similiter et de omni ingenio, et de arte, atque virtute accipiendum est. Unde si volumus nostrum esse quod habemus ex Deo, agamus ut detur nobis virtus perfectior, et abundet in nobis quod perfectus est ex gratia Dei, ne forte auferatur a nobis et detur alteri, et accipiat alius, juxta Apocalypsim, locum nostrum, si permotum fuerit candelabrum nostrum de loco suo. Idcirco per diligentiam omni instantiâ agamus, ut et id tenere possimus, quod accipimus, et ex eo aliud acquirere quo abundemus. *Inutilem autem servum projicite in tenebras exteriores, illic erit fletus et stridor dentium.* De qua sententia jam supra diximus; veruntamen quia formidolosa est valde, cogitandum est quid in eo culpatur, cui non dicitur quod mali aliquid fecerit, licet malus dicatur, sed quia piger et inutilis fuit. Sicut et supra quinque virgines fatuæ, non ob aliud repelluntur, nisi quia olenum secum non tulerunt. Nam et iste servus ideo inutilis vocatur, quia de talento lucrum non obtulit domino suo, quod totum in sudario, id est in carne reposuit. Et ideo a tortoribus missus est in *tenebras exteriores*, quoniam et ipse lumen in se Deum non habuit: Deus autem lumen æternum est; et quia ab eo non illuminatur, extra ipsum est, non localiter quidem, sed pœnaliter; nam in Deo tenebræ non sunt ullæ, quoniam ipse totus lux est. Et ideo hic malus servus, cum ab eo repellitur, in

tenebras exteriores mittitur. Quia et ipsæ tenebræ, nisi exterius a Deo essent, utique tenebræ nusquam et nunquam essent.

Cum autem venerit filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, et congregabuntur ante eum omnes gentes, etc. Hæc namque parabola, nisi diligentius excussa fuerit et pertractata, videtur esse valde manifesta, simplex quoque historia et aperta, quasi exhortans homines ad beneficia humanitatis præstanda, ad dandam eleemosynam, et ad largiendam gratiam. Omnem inhumanitatem in paucis condemnans, et omnem paritatem pii operis reprehendens. Quapropter quia a multis simplex videtur esse historia, et a multis præ cunctis, quanto terribilior, tanto obscurior, quærere oportet quid in se sacramentorum **1053** habeat difficultatis? Maxime propter eos qui nihil aliud in hoc sermone existimant quærendum, quam exhortationem humanitatis, et largitatis gratiam. Sicut et in parabola quam modo tractavimus, nihil aliud quam dispensationem verbi, et talentum prædicationis. Nam quod de adventu novissimo loquatur, nemo qui ambigat. Quando filius hominis, qui et Filius Dei, qui assumptus est in gloriam Patris quo prius et semper erat, revertetur huc sic quomodo abiit, ad judicium, in specie et pulchritudine sua; ita ut corpus ejus sit, et appareat in claritate incorruptionis æternæ. Non transformatus tantum coram tribus discipulis, sicut in monte monstratus est, sed glorificatus in gloria Dei Patris coram universis gentibus congregatis ante eum jam per resurrectionem carnis, quando apparebit, quia judicatus est in mundo, ut judicet et ipse mundum. Et sedebit judex super sedem majestatis suæ, et tunc segregabit oves ab hædis, id est bonos a malis. Attende tibi, lector, omnes retro parabolas, et intellige quam mystice sunt prolatae. Nam retro angeli jam zizaniam universam collegerunt, et segregaverunt a tritico. Jam pisces boni collecti sunt in vasis, malos foras miserunt. Jam virgines fatuæ repulsæ sunt. Jam servus inutilis et malus missus in tenebras exteriores, seu cætera quæ longum est enumerare. Et quid est quod nunc ad extremum ipse per se, ac si judex, in sede majestatis suæ introducit, et collocantur ante eum omnes gentes, quas ipse per se judicat, et segregat ac si pastor, et dividit oves ab hædis? Ipse namque est pastor bonus, qui ait: *Cognosce meas, et cognoscunt me meæ* (Joan. x, 14). Et ipsas quas ipse per se suas esse cognoverit statuet in dextris, reliquis vero omnes inter hædos in sinistris reprobando in judicio, deputabit. Et ideo in hoc novissimo examine, et in hac ultima omnium parabolarum, non aliam quam seipsum introducit personam, ut monstraret seipsum qui pro omnibus judicandus erat, quam potens, quam discretus ipse per se rursus judicaturus adveniet. Unde et hanc parabolam ultimam proposuit, ut continua esset passio ejus; ut omnes simul hæc duo intenderent judicia. Quam juste et quam debite ipse potens ad-

veniet filius hominis ad iudicium, qui tam humilis A
 tanque despectus iudicatus est injuste pro omnibus.
 Et quia pro omnibus indebitam mortem pertulit,
1054 potenter insinuat, quia voluit. Et ostendit
 se regem esse et iudicem omnium sæculorum, ante-
 quam congregabuntur omnes gentes, ut iudicentur de
 universis pro quibus tanta ipse sustinuit. Sed quæ-
 rendum utrum omnes gentes, quæ fuerunt in omni-
 bus sæculi generationibus; aut illæ tantum, quæ in
 consummatione sæculi fuerint adhuc in carne; aut
 illæ tantum quæ crediderunt Evangelio Christi, et
 ex ipsis omnibus segregabuntur oves ab hædis. Quia
 sicut canitur in Psalmo: *Impii non resurgent in iu-
 dicio (Psal. 1. 5)*; sed et de ipsis qui fidem Christi re-
 ceperunt? Quantum ad simplicem textum pertinet
 narrationis, ambiguum videtur utrum de omnibus, B
 an non de omnibus dicat; præsertim cum in his
 qui a dextris erunt, nulla alia causa laudatur, neque
 ob aliud in preparatum olim regnum introducun-
 tur, nisi propter solam humanitatis gratiam, et elee-
 mosynarum largitatem. Neque in his qui a sini-
 stris erunt alia damnatur causa, et deputantur in
 ignem, nisi propter inhumanitatem, et quia membra
 Christi non suis refoverunt beneficiis. Quid ergo, si
 qui humani fuerunt, et largi in suis habitis rebus?
 Nunquid si circa reliquas virtutes, negligentes fue-
 runt, aut forte crimina commiserunt, hæc talia mox
 consequentur promissa? Aut illi forte qui non fue-
 runt huiusmodi officiis dediti, si alias et majores
 impleverint virtutes, nunquid continuo maledicti
 erunt? et omnino in ignem sunt condemnandi æternum
 cum diabolo? Quantum ergo expectat ad san-
 nam intelligentiam et doctrinam veritatis, cum pruden-
 ti consideratione hic locus pertractandus est, ut
 catholicis respondeat documentis. Quia nec aliter
 accipi potest, quam Veritas Christus prædixit, nec
 ipse autem prædicare vel docere, quam ut conveniat
 Scripturarum sanctarum in omnibus ad integrum
 institutis. Et ideo humanitas eorum non ideo lau-
 datur tantum, quia larga fuit, sed quia pro Christo
 fuit, atque ut ipse ait, talis tantaque fuit ex fide et
 charitate Christi, ut non alio aliquo quam ipsi Chri-
 sto videatur exhibita, quia pro eius amore fuit. Alio-
 quin juxta Apostolum (*I Cor. xiii, 5*) si distribuatur
 in cibos pauperum omnis facultas rerum, et tradatur
 corpus ita ut ardeas, charitatem autem non habue-
 ris, nihil tibi prodest. Quapropter ista humanitas et
 benignitas tantæ devotionis, quæ sic remuneratur,
 charitatis fuit adimpletio; charitas autem Spiritus
 sancti est infusio. Idecirco isti etsi omnia sua in sæ-
 culo **1055** non reliquerunt propter charitatem
 semetipsos, et sua Domino devote obtulerunt. Unde
 tantum non remuneratur census dati, quantum fru-
 ctus. Fructus autem dati juxta apostolum, charitas
 est. *et charitas operit multitudinem peccatorum (Jac.
 v, 20)*. Ergo ubi charitas Dei, diffusa per Spiritum
 sanctum, liberaliter operatur, virtutum integritas
 servatur. Porro de sede gloriæ Christi, quando se-
 derit in sede majestatis suæ, quamvis ipse filius ho-

minis sedere dicatur, non corporale aliquod subel-
 lium ibi erit, quoniam et throni positi in eo iudicio
 leguntur, et libri aperti a Daniele cernuntur. In quibus
 nimirum libris, omnia gesta mortalium conscri-
 pta tenentur, et eorum omnium nomina qui in bap-
 tismo ad militiam Christi dederunt, ea recitantur,
 et qualiter in agone decertarunt, ac si in annalibus
 summi Regis, universa tenentur. Unde et in Apo-
 calypsi legimus, quod in throno visus est sedere se-
 dens, *et in circuitu sedis, sedilia viginti quatuor*
 (*Apoc. iv, 4*) posita, ubi cum senatoribus suis rex
 ad iudicium veniens sedebit. Idecirco qui vult omnia
 hæc diligenter intelligere, necesse est (quia spirita-
 lia sunt) ut Spiritus sancti gratia repleatur; quia
 nemo spiritualia, nisi in spiritu capit. Legimus
 namque thronos et dominationes angelorum esse
 agmina. Legimus et Ecclesiam Christi, sedem ma-
 jestatis ejus vocari. Propterea aut ipsi angeli soles
 hoc loco dicuntur, quibus præsidere filium hominis,
 nemo fidelium ambigit: ut certe perfectiores sancti,
 de quibus in Psalmo canitur. *Quia illic sederunt se-
 des in iudicio, sedes super domum David (Psal. cxiii.
 5)*. Ergo rex sæculorum, Deus Verbum, quod caro
 factum est (*Joan. 1, 14*), filius hominis, sedebit su-
 per huiusmodi sedem gloriæ, cum universis sanctis
 suis, quibus promisit dicens: *Quod vos qui reliquistis
 omnia, et secuti estis me, sedebitis super thronos
 duodecim iudicantes duodecim tribus Israel (Luc.
 xxii, 30)*.

Et tunc congregabuntur ante eum omnes gentes.
 C Dixeram jam supra de adventu Christi ad terras,
 quasi in loco quo iudicatus est secundum carnem,
 quod ibi descensus sit ad iudicium, non adeo igno-
 rans ullum locum esse, qui sub uno aspectu homi-
 nis capiat, non dico omnium angelorum agmina, qui
 cum eo venturi sunt ad iudicium, verum nec omnes
 gentes ante sedem majestatis ejus congregandas. Et
 tamen vere dictum est, quia congregabuntur ante
 eum, cum sederit filius hominis in sede majestatis
 suæ, omnes gentes. Nec dubium quod idem ipse fi-
 lius **1056** hominis in loco erit. Et si in loco erit
 uno, quomodo ante eum congregabuntur quos locus
 non capiet unus? Nam et ipsæ gentes quæcumque
 congregabuntur, vere locales erunt, et ante faciem
 filii hominis, utique, et Evangelium dicit, congrega-
 buntur. Congregabuntur autem per resurrectionem
 carnis a quatuor ventis cœli, exoccupati omnes ab
 omni officio mundi, et ab omni actione carnis. Et
 ideo vere congregati dicuntur, quia jam ultra non
 per diversa distenti erunt, neque quasi libero arbi-
 trio vagi, sed omnes sub uno iudice præsententur.
 Hæc ideo dico, fratres, propter eos qui moriuntur
 in talibus. Ne forte ex toto si tacero, difficultas lo-
 quendi difficilior de tali tantoque examine generet
 quæstiones. Quapropter primum obsecro sic cogi-
 tetur filius hominis ad iudicium venturus, ut intelli-
 gatur et credatur Deus, neque triplicetur aut dupli-
 cetur in duos, sed sentiamus omnes, quia Deus et
 homo unus est Christus. Ac per hoc ubicunque fac-

rit Deus homo, quia ubique est, totus ubique putetur esse Christus, quo possint ante filium hominis congregari omnes gentes, qui descendit de cœlo; quia filius hominis cum hæc loqueretur, juxta ipsius vocem, jam erat in cœlis. Idcirco quia sic indivisa est persona Christi, nec absurdum est credere, quod coram ipso congregandæ sint omnes gentes. Quia nusquam abest, neque est ubi non sit Christus, et ideo omnes ante eum erunt. Non igitur est solvendus ipse. Quia qui solvit Jesum, hic autem antichristus est. Tum in adventu ejus tanta manifestatio secundum hominem erit, ut non solum nullus justorum, verum etiam nec aliquis peccatorum ignoret Christum ad judicium venisse; quando exiet sicut fulgur ab Oriente, et parebit usque in Occidentem. Quando cognoscent omnes peccatores terræ sua delicta, et justi manifeste videbunt semina virtutum suarum, ad qualem eos perduxerunt finem. Et hoc est quod dicit forte: *Congregabuntur ante eum omnes gentes*. Si enim modo quando nec omnes cognoscent Christum secundum quod est, nec ipsi electi palam, nisi quia tantum in fide cognoscent eum; et tamen intrant ad eum et ante conspectum ejus, quando cognitionem ejus habent, et illuminantur saltem per fidem. Sicut canimus in Psalmo: *Intrate in conspectu ejus in exultatione* (Psal. cxix, 2); quanto magis recte dicuntur omnes gentes ante eum congregandæ et constituendæ, **1057** quando palam omnibus erit, tam bonis quam malis, tam fidelibus quam infidelibus. Factus erit ante oculos mentis eorum, jam non fidei, aut diligentæ alicujus inquisitione repertus, sed in carnis suæ ostensione tam manifeste prolatus, ut nemo ignoret quod ipse sit Christus, et nemo dubitet quod ipse sit Deus. Ac per hoc forte, juxta hunc modum, non in aliquo quidem loco apparebit Filius Dei et hominis, cum venerit in gloria sua, et in aliquo non apparebit, sed sicut ipse de fulgore apparitionis suæ monstrare dignatus est, visibilis erit. Propter quod ubique omnibus manifestus, et ipse in conspectu omnium erit, et omnes ubique ante ipsum erunt, et in conspectu ejus singuli manifesti erunt. Verum tamen apparitio ejus corporaliter quolibet modo nota erit et manifesta; vel secundum quod in monte resplenduit, vel juxta quod post resurrectionem visibilis fuit, et videbunt mali quem pupugerunt, et plangent super se omnes tribus terræ. Tunc e contrario justii gaudebunt de tanto splendore piissimi judicis interdum, et de tanta gloria majestatis ejus, quia illa visio needum in forma Dei erit, neque regni perceptio. Sed quia in tanti judicis examine nemo gloriabitur se castum cor habere, in ipsa apparitionis suæ gloria, illustrabit corda eorum, qui sibi ministraverunt, ut intelligant singuli opera sua bona, ut habeant sua quæ gesserunt etiam et mali in conscientia sua, et hoc sit segregare bonos a malis, librosque apertos esse, quando singulorum conscientie nuda erunt et manifestæ. Hinc quoque ipse per Prophetam ait: *Ecce venio cogitationes eorum ut congregem*. Et Paulus apostolus *cogitationes accusantium*

A dicit, aut excusantium, adesse singulorum, in die cum judicaverit Deus occulta hominum. Quia profecto boni Pastoris est suarum ovium cognitionem habere, ut eruat eas de medio malorum, juxta quod Ezechiel ait: *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ipse requiram oves meas, et visitabo illas sicut visitat pastor gregem suam, in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum; sic visitabo oves meas, et liberabo eas de omnibus locis in quibus dispersæ fuerant, in die nubis et caliginis* (Ezech. xxxiv, 12), hoc est impræsentiarum, quando vix ulla discretio est inter bonos et malos, donec ipse pastor veniat, quando sessurus est in sede majestatis suæ, et tunc implebitur quod nunc per prophetam dicitur, et segregabit eas de populis et nationibus, et congregabit eas, vel collocabit in dextris suis. Et ideo sanctus evangelista hanc ultimam **1058** omnium parabolarum, non in alterius personam posuit (ut supra ubi ait, quod *Exibunt angeli et separabunt malos de medio justorum*), sed solius in ejus persona qui ait: *Ego sum pastor bonus, qui cognosco meas, et cognoscent me meæ* (Joan. x, 14). Angeli siquidem colligent malos de medio justorum; ipse vero per se Christus, quia bonus pastor est, requirit et visitat oves suas, quoniam nullius alterius est discutere conscientias singulorum. *Et statuet quidem oves a dextris, hædos autem a sinistris*. Provide satis post biduum Pascha facturus; deinde tradendus cruci, et illudendus ab hominibus, aceto quoque et felle potandus, recte præmittit gloriam triumphantis, et judicium æternæ remunerationis, ut secutura scandala pollicitationis præmio compensaret, et relevaret animos discipulorum a mœrore tantæ tentationis. Quod autem dicitur oves statuere in dextris, hædos vero in sinistris juxta illud intellige: *Cor sapientis in dextera ejus, et cor stulti in sinistra illius* (Eccle. x, 2), cum nemo qui aliubi habet cor, quam in parte qua naturaliter omnibus collocatum est. Sed quia sapientes fuerunt oves Christi, elegerunt ponere in dextris; quia vias quæ a dextris sunt novit Dominus. Stulte autem se fatuæ sinistras tenuerunt, in quibus posuerunt cor. Et ideo merito singuli greges ad has deputantur partes, quas in suis elegerunt tenere operibus. Hinc ergo est quod monet Dominus in hoc eodem Evangelio: *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua*. Et notandum quod oves statuet in dextris suis, hædos autem tantum in sinistris. Non in sinistris suis, quia sinistrorum viæ et opera non sunt ejus, qui nihil habet sinistrum. Et ideo pluraliter dicit in dextris vel sinistris, quia multe sunt actiones utrarumque partium. Quapropter non quasi ad locum, oculum debemus intendere, sed ad merita et differentias singularum partium. Alias autem juxta humanitatis dexteram vel sinistram, non spatium est quod capere possit singulas ovium vel hædorum partes. Et ideo altius hæc omnia consideranda sunt juxta mentis intuitum. Oves itaque electi, propter innocentiam vocantur. Unde datur intelligi, non sicut quidam volunt, propter solam humanitatem, ju-

stos remunerat, verumetiam et propter immaculatam vitam, ut oves jure dicantur. Quia hæc est vitæ humanæ perfectio, ut propheta docet, declinare a malo et facere bonum. Quorum opera, quia bona fecerunt, et non cuiunque, sed quia Christo ministraverunt, jure laudantur et quia innocenter vixerunt, nec immerito oves dicuntur. Porro reprobi non **1059** oves, non capræ quæ offeruntur in sacrificiis et fetos nutriunt, quæ tonsæ ascenderunt de lavacro; inter quas nulla sterilis invenitur, sed hædi sunt appellati, quod animal valde lascivum est et petulcum semper ruens ad coitum. Et ideo reprobi, quia semper luxum et voluptatem carnis sunt sectati, non immerito vocantur hædi, quorum sterilitas boni operis condemnatur. Et quia luxuriose sæculi oblectamenta sunt secuti, neque suis se redimere voluerunt bonis justisque operibus, justo Dei judicio ex utroque condemnantur. Unde sequitur.

Tunc dicit Rex his qui a dextris suis erunt: Venite, benedicti Patris mei, possidete vobis paratum regnum a constitutione mundi. Miro igitur modo forma regnantis introducit, ut nemo discipulorum de ignominia crucis erubescat. Et vocat eos benedictos Patris sui, ob eminentiam divinæ benedictionis qua condonatur eis immensa gloria, qui benedicti dicuntur, a Domino qui fecit cælum et terram (Psal. cxiii, 15), qua nulla major est benedictio quam ea, qua per Filium benedicuntur a Patre. Quam regulam fidei apostolus Paulus secutus aiebat: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi qui benedixit nos omni benedictione spiritali in Christo Jesu in celestibus.* (Ephes. 1, 3). Unde quia Pater benedicit electos suos non qualicumque benedictione, sed omni benedictione spiritali in Christo, jure ipse benedictos Patris sui eos vocat, quos elegit ipse et ad regnum invitavit percipiendum. Vocat autem eos qui per fidem et charitatem eum sunt secuti, ut transeant ad speciem æternæ visionis, ut quia cum Deo vixerunt in sæculo, proximiores et cohæredes fiant in regno per contemplationem totius Trinitatis. Cave, quæso, lector, semper hæreticorum insidias, qui dicunt quod benedictos Dei Patris ideo hoc loco eos vocavit, ad distinctionem eorum qui benedicti quidem sunt, sed longe inferius, per Christum; quasi remaneant ulli extra hanc benedictionem, qui benedicti dicantur (quod omnino catholica fides non recipit), sicut nec ullus extra illam maledictionem, quam reprobi sunt audituri. Ac propterea non nisi duæ partes erunt, duæque civitates, quæ ab initio sæculi colliguntur. Quarum una, non nisi filios benedictionis receptura est, altera vero maledictionis. *Percipite, inquit, regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi.* Porro, quod in Latino a constitutione mundi, in **1060** Græco habet, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, id est a depositione mundi. Non enim hoc verbum constitutionem sonat, sed significantius id quod deorsum jacitur in fundamentis significatur, et in inferiorem locum mittitur de sublimi, seu cum aliqua res exordium sumit. Unde et qui domorum prima jaciunt funda-

menta dicuntur καταβεβληταί, id est deorsum initia jecisse dicuntur, quia, sicut quidam ait Græcorum, sermo latior est, et lingua felicior. Unde hoc verbum καταβολῆ recte initium fundamenti sonare videtur; et nec in angelorum, neque archangelorum creatione, seu cæterorum spiritualium, invenies hoc verbum, nisi de mundi initio, vel constitutione rerum corporalium. Porro a constitutione mundi, seu ab origine paratum regnum sanctorum prædicatur; nec mirum, cum et ipsi sancti ante mundi constitutionem præsciti a Domino et prædestinati ab Apostolo dicuntur, in quo regno jam paratæ mansiones nullæ sunt. Paratum siquidem regnum ab origine mundi paratas in se jam habet mansiones, quas Dominus Jesus cum ascendit ad cælos ivit parare, et non aliter quam paratæ erant. Quia non nisi per fidem ad eas venit. Ideo sic paratæ sunt in fide prædestinatorum, ut sunt jam in illo regno cælorum. *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare.* Magna igitur unitas in hoc loco commendatur Christi et Ecclesie magnumque sacramentum, de quo dicit Apostolus, quia *erunt duo in carne una* (Gen. xi, 24), id est Christus et Ecclesia, ita ut ipse sit caput, et omnes electi in corpore uno unius capitis membra: ac per hoc ubi tam magnum commendatur sacramentum, evigilare debet animus, ut sic vivat in uno corpore Christi, quatenus se sentiat esse membrum Christi. Et sicut ædificavit singula membra corpus, ita coædificetur unusquisque suo in loco honeste, quomodo suo congruat capiti, et ut vivat in corpore Christi, regatur spiritu Dei. Quia quicumque spiritu Dei aguntur, hi tantum sunt filii Dei, fratres Christi, et vivunt in corpore Christi. In quibus tanta unitas, ut dixi, hoc loco commendatur a Domino, ut qui 'quid unum feceris, miro modo totum tibi fecisse testetur. Super exultantem munus operis in se quod feceris, ut factum illud gloriosius commendet. Unde ait: *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare. Sitivi, et dedistis mihi potum,* seu cætera, quæ omnia humanitatis videntur esse officia. Sed, ut dixi, non sic accipere oportet, quasi prætermisissis cæteris virtutibus, **1061** et admissis criminibus, unius justitiæ species in eis remuneratur, sicut nonnulli æstimant. Absurdum est enim nihil aliud intelligere virtutis illius fuisse ad præmium, qui ita remunerantur, nisi tantum communicationem humanitatis. Sed quia, ut dixi, eorum persona introducit, qui, rebus habitis, nec ex toto quæ mundi sunt reliquerunt, rectum fuit ut in his amplius laudentur officiosissime Domino deseruisse, in quibus adhuc quasi in sæculo obnoxii tenebantur. Quod et Apostolus in Epistola sua commendat ad Corinthios his qui suis utebantur rebus, *Vestra, inquit, abundantia illorum inopiam supplet* (II Cor. viii, 14, 15); id est eorum qui pro Christo sua reliquerant, ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat et æqualitas, sicut scriptum est: *Qui multum non abundavit, et qui modicum non minoravit.* Non enim hoc dicit, nisi fide libus et devotis, quos in multis laudat locupletes

esse virtutibus. Propterea studendum in omnibus ut et ista habentes studeant, et cætera virtutum fundamenta non omittant, sine quibus nihil aut parum proficiunt ista. Unde sciendum quod sicut ad consequendam hæreditatem æternam sola non sufficiunt ista : ita non est possibile omnia illa implere, sicut quidam male præsumunt, ut non contingat nos agere aliquid contra Dei mandatum; quia *in multis offendimus omnes* (Jac. iii, 2). Unde et ista quæ numerantur, sic agenda sunt, ut et cætera etiam corporalia, quibuscunque beneficia non negligantur, id est in super et spiritalia, modis omnibus quibus possumus et quantum possumus non omittamus; quia sive hoc, sive illo modo, quisque impleat bonum, ut aut corpus carnalibus, aut anima reficiatur spiritualibus cibis, Deum utique pascit, et reficit in membris suis. Quia sicut Christi cibus est ut faciat voluntatem Patris, ita et ejus cibus et potus est, ut se in voluntate Dei ad invicem foveant, et nutriant pro ejus amore membra Christi, idcirco in his negotiis sibi ad invicem necesse est serviant membra Christi, ut et eorum abundantia qui habent quæ mundi sunt, sanctorum inopiam suppleat, ut eorum divitiæ, qui spiritalem Verbi substantiam habent, et meritorem istorum sit supplementum. Unde pro certo, quisque necesse est credat, quoniam *quæcunque seminaverit homo, hæc et metet* (Galat. vi, 7). Quibus enumeratis,

Tunc respondebunt justi : Domine, quando te vidimus esurientem et pavimus te; sitientem, 1062 et dedimus tibi potum. Quando autem te vidimus hospitem, et collegimus te, seu cætera. Quod si ulla ratiocinatio in eodem judicio voce intelligenda esset; non utique justis eorum oblivisci poterant forte impræsentiarum quæ legerant, seu quæ pro ejus amore in electis Dei gesserant. Sicut hodie nemo est qui ignoret Deo se præstare quicquid in pauperibus Christi tribuit. Sed iste effectus vocis, aut nimie humilitatis est causa, aut magnæ admirationis est stupor, cur quem in tanta majestatis gloria conspiciunt et claritatem, si eum aliquando esurientem vel sitientem videre potuissent; aut etiam, ut ita dicam, pro eodem nimio stupore et admiratione incredulitatis, quod hunc unquam ægrotum viderint, aut huic tali tantoque in carcere posito vel infirmo, digne ministrare potuerint, aut ad eum venire. Unde, ut dixi, si causa humilitatis indignos se proclamant, magis affectu mentis, quam clamore vocis. Ipse autem, ac si pius et clemens relevat eos, blandit palpans, aspirat in eis, volens eis ostendere compassionem suæ germanitatis, et dicit : *Amen dico vobis, quandiu fecistis uni ex minimis istis fratribus meis, mihi fecistis.* In suis profecto se pronuntiat fuisse, imo sibi omnia magis quam illis ministrasse, et ut ita fatear, tanta cum eo in unitate fuisse, ut simul dicat in uno eodemque facto sibi et illis omnia fecisse. Hinc quoque evidenter ait : *Quandiu fecistis uni de his minimis istis, mihi fecistis;* se nimirum pavisse, seque potasse, et sibi fecisse et ad se venisse testatur. Verumtamen

in ea forma qua proprie filius hominis est, et ipsa una eademque persona, æque Filius Dei et filius hominis. Non quia singulariter veritas est, mentiri non potest. Et ideo credendum quod hæc omnia in membris suis, ac si in se, ipse suscipiat, quod in multis locis Scripturarum apertissime monstratur, sicut est illud : *Qui vos audit, me audit; et qui vos recipit, me utique recipit* (Luc. x, 16). Necnon et Saulo ait de cælo : *Saule, Saule, cur me persequeris?* (Act. 9.) Seu et alia quæplura. In quibus omnibus cum dicit, mihi, aut me, se procul dubio sibi fecisse, et ad se venire, pro membris suis, intelligi vult. Verumtamen considerandum est quia cum his loquitur, qui in dextris aut sinistris erunt, qui sunt de quibus loquitur, minimis, quibus isti bona fecerunt qui in dextris erunt, vel illi non fecerunt, qui a sinistris, et ideo Christo filio hominis non **1063** fecerunt. Quinam sint qui et minimi dicantur; et tamen quia fratres sunt, magni erunt, et pro Christo accipi possunt, omnino non ab re quæritur. Profecto cum in eodem judicio nulli alii erunt quam qui in dextris aut sinistris erunt, et illi fecerunt quæ facta laudantur, vel quæ non facta condemnantur. Et tamen demonstrative dicit, quandiu fecistis, vel non fecistis uni de his minimis fratribus meis. Unde patet sensus, quia præsentibus erunt, et hi de quibus loquitur, et ad quos quasi digitum demonstrative porrigere videtur. Idcirco et ipsi in eodem judicio erunt cum Domino. Ergo non ut judicentur, ut reor, sed ut judicent, qui sua omnia etiam et semetipsos, pro Christo reliquerunt. Hi namque pro Christo, in mundo judicati sunt, et ideo ipsi, sicut repromissum est in hoc ipso Evangelio, de aliis judicabunt. Ipsi *in fame et siti*, fuerunt, sicut Paulus enumerat (II Cor. xi, 17). *In frigore et nuditate*, quos isti paverunt de suis justis laboribus, et nudos cooperuerunt. Ad quos pro Christi nomine, in carceribus positos, venerunt et ministraverunt, necnon et in infirmitate, eos foverunt. Quapropter non mihi videtur generaliter dictum de omnibus pauperibus, sed de his quos pauperes Christi Apostolus nominat, qui et beati dicuntur, quia pauperes sunt, ad quos jam supra extendens manum, dicebat : *Hi sunt fratres mei, et mater mea, qui faciunt voluntatem Patris mei* (Marc. iii, 35, 34). Ergo voluntas Patris cibus Christi est, et potus. Alioquin libera nobis esset intelligentia, quod in omni paupere Christus pascere tur esuriens, et sitiens potaretur, hospes quoque induceretur in tectum, nudus vestiretur, sed et infirmus visitaretur, clausus in carcere haberet solatium consolantium se, nisi tam evidens eorum esset demonstratio, de quibus dicat, ut alicubi nos respicere non sinat, nisi ad eos quos quasi proximiores digito demonstrat, quos fratres suos, licet minimos, vocat; non ad comparisonem eorum quos pro ipsis remunerat, ut minimi eorum dicantur, sed ad comparisonem sui. Vel etiam ideo minimi, quia tales mitissimi et humiles erunt : quorum numerus, quia eximii erunt, ideo forte in comparatione omnium, et ipse minimus erit. Unde et ipse aliubi *Confitebor*

tibi, Domine Pater, qui abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis (Luc. x, 21). Nec tamen ista ideo replicamus, ut negemus quodcumque honi, vel cuicumque in nomine justis, quisque fecerit, quod mercedem justis non debeat perdere. Sed propterea, **1064** ut domestici magis semper in fide eligantur, et qui laborant in verbo Dei et disciplinam Christi exhibent in se, amplius honorentur omni obsequio humanitatis. Quia pro talibus major merces acquiritur, et religio Christi veneratur.

Tunc dicit et his qui a sinistris erunt: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*, seu cætera quæ sequuntur. Nequaquam igitur invenies dixisse, a sinistris ejus, aut a sinistris suis stetisse hædos, sed solummodo in sinistris. Primum in Deo, ut dixi, quia nihil sinistrum est. Deinde quia nec Dei est quod a sinistris sunt, sed ipsorum qui se in sinistris malitiæ suæ collocaverunt, nolentes dexterorum sequi vestigia. Quod autem primum eos qua dextris sunt, remunerat, benignitas est Salvatoris Dei, quia semper mavult beneficia gratis præstare, quam vindictam peccatorum, etiam debitam, rependere. Imitator ergo est Patris; nam Pater eos quos in dextris constituit benedicere mavult, quam maledicere quos a sinistris iniquitas ipsorum stare fecit. Propterea non ait: *Discedite a me, maledicti Patris mei*, quoniam benedictionis est potius largitor Pater, maledictionis autem unusquisque sibi est auctor, cum maledictionibus digna operatur. Et notandum quod ait, *discedite a me*. A se quidem jubet discedere, cui, quia mediator Dei et hominum (I Tim. ii, 5) est, videbantur per sacramenta novæ nativitatis conjuncti. Sed quia ipsi recesserant prius ne ei inhærent fide et operibus, decernit justo suo iudicio eos ire in ignem æternum. Quia prius ipsi in eum deciderant ignem, cum in sæculo sine penitentia, sæculum magis amaverint quam Deum. Nec enim sola inhumanitas in eis damnata creditur, sicut nec sola largitas in his qui a dextris erunt remunerata. Sed quia mundi rebus male abusi sunt in superbia, semetipsos tradiderunt concupiscentiis suis, suisque inservierunt luxuriis et voluptatibus, nec voluerunt Deo præstare quibus se redimerent; et ideo valde rationaliter, ac si in radice tota damnatur iniquitas, cum sola culpatur inhumanitas, et rerum benignitas fratribus denegata condemnatur. Ignem autem æternum quem dicit, nulli dubium quod alterius generis est ignis, quam iste quem nunc temporis habemus in usu. Quia nullus ignis præsentis sæculi æternus. Nescio enim utrum sol, quia ignis se esse dicitur, æternus debeat vocari necne, quia mutabilis est, etsi in melius commutabitur. Ille **1065** autem ignis de quo hic dicitur, utique æternus esse firmatur; quia veritas est qui eum diabolo paratum esse repromittit. Et ideo non aliter credere oportet, nisi ut ipsa Veritas ait. Quamvis quidam novi assertores falsitatis, ut decipiant male incautos, velint astruere nulla alia esse genera pœnarum, neque loca tormentorum quod proprias conscientias

hominum, cum Deus veritas jam eum et paratum dicat, et æternum esse testetur. De quo igne profecto Isaias dicit, quod *vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* (Isa. lxxvi, 24). Qui denique ignis forsitan talis tantæque substantiæ est, ut etiam incorporalia et invisibilia comburat. Unde et multorum opinio est, quod ipse etiam invisibilis sit constitutus. Quoniam juxta quod ait Apostolus: *Temporalia sunt quæ videntur, et quæ non videntur, æterna* (II Cor. iv, 18). Sed forte de his qui impræsentiarum sunt dicit. Alioquin si sola quæ non videntur æterna sunt, ut quæ videntur temporalia, invisibilis est ille ignis, ne temporalis credatur, qui æternus dicitur. Si autem diabolus et ipse etiam æternus est, vere et ipse ignis qui ei paratus est, æternus recte credendus est, quia nulli alteri quam diabolo paratus dicitur. Forte iste ignis quando paratus est diabolo a justo iudice, ipse homo necdum erat. Et ideo illi paratur qui corruerat antequam homo esset. Et ipse cui paratur, licet spiritale, tamen corpus habere non negatur. Quod si diabolus, quamvis spiritale corpus habere creditur, quid mirum, si et ipse ignis qui ei paratus est, spiritualis atque corporeus esse credatur? Unde et ipsa corpora humana in resurrectione, quia spiritualia erunt non ab re creditur eo igni posse cremari utrumque, corpus scilicet et animam in gehenna. Gehenna quippe, duplex pœna dicitur. Forte quia corpus et anima eo crematur incendio; ut quia dupliciter homo deliquit, dupliciter puniatur. Nec igitur mireris, si dicatur ignis ille visibilis aut invisibilis, quia non secundum hanc visionem nostram, qua nunc videmus, illa visibilitas erit, sicut nec corporea spiritualia talia, qualia nunc sunt erunt. Et ipse ignis a sapiente iudice Deo, nec mirum si talis est prævisus et præparatus, qui et angelicam illam spiritalem queat torquere naturam, et humanam jam spiritalem resuscitatam concremare. Nam regnum non aliis præparatum dicitur a constitutione mundi, quam justis et sanctis; et ideo quibus paratum est datur eis, ut sint **1066** cum suo Rege Christo. Ignis vero æternus, non illis quibus dicitur: *Discedite a me, maledicti*, paratus est, sicut regnum justis, sed diabolo et angelis ejus. Quia quantum ad Deum expectat, homines non ad perditionem creavit, sed ad vitam et gaudium, ut restauraretur numerus eorum, qui in diabolo et angelis ejus male deperierat. Ipsi vero peccantes junxerunt se, inobediendo angeo tenebrarum. Unde justum fuit, ut sicut illi qui salvantur sanctis angelis coequantur in resurrectione, et fiant filii Dei; sic qui, perierunt diabolicis coequantur angelis, et fiant consortes eorum. Quibus dicitur: *Esurivi et non dedistis mihi manducare, siti et non dedistis mihi potum*. Mira Domini Jesu Christi unitas predicatur cum suo corpore, ut intelligas caput suis compati, vel congratulari membris, sicut anima in corpore humano compatitur ei, quamvis non esuriant, quantum ad suam expectat naturam, esuriant tamen corporis cibum, in eo quod copuata es cor-

pori suo, et pascitur. Sic et Christus esurit, et patitur in corpore suo quæ est Ecclesia, pascitur quoque et reficitur, cum sit ipse impassibilis et nullis eget alimentis. Sed in unoquoque sanctorum alitur cibus et reficitur potu, vestitur nudus et colligitur hespes, in carcere consolatur et visitatur infirmus, quæ nemo nisi vere fidelis intelligit, et Spiritu sancto illuminatus. Quod si Paulus vere cum infirmantibus infirmatur, et cum omnibus patitur fratribus, quanto magis caput totius Ecclesiæ Christus, qui dicit unicuique patienti, cum ipso sum in tribulatione? Quæso, prudens lector, considera quam diligenter justis dinumerans bona sua, immoratur in unoquoque verbo, per singula laudans eos, et extollens benefacta eorum. Porro his qui a sinistris erunt, vide quam compendiose præcidit singula, et colligit in brevi neglecta, juxta quosdam codices, quæ supra latius revolvit hærefacta. Quoniam misericordissimi judicis est talia locupletius prædicare et ampliare laudibus, malefacta vero eorum transitorie ac breviter, quasi dolens memorari. Sed et justi ad favorem judicis sui respondentes, immorantur in unoquoque verbo, et sua eo tenore quo et judex dinumerant, sed cum nimia, ut dixi, admirationis et humilitatis forma; quoniam proprium justorum est benefacta sua in facie relata, humiliter suscipere, interdum etiam et denegare, causa humilitatis. **1067** Unde quod replicant singula sic est, tanquam dicerent: Nec hoc nec bona quæ laudas digne nos fecisse cognoscimus. At vero injusti, quasi nimio pudore vel mærore, pro tanto opprobrio perfusi, cursim ac breviter dicunt: *Domine, quando te vidimus esurientem aut sitientem, aut nudum, aut infirmum, et in carcere, et non ministravimus tibi?* Quæ forte omnia quasi terrore perculti, sic dicunt, negando, ut consuetudo est delinquentium. Quasi velint excusare, quod nunquam eum viderint esurientem vel sitientem, seu cætera. Unum itaque verbum ministravimus tibi ad omnia referentes. Faciunt enim hoc quasi extenuantes crimina sua, ne graviora viderentur sigillatim, et diligenter enumerata; quod proprium semper malorum est culpas suas excusationis causa, vel nullas, aut leves ostendere, vel etiam paucas. Quod et responsio Christi ad utrosque facta videtur significare, cum dicit ad justos: *Quod uni ex minimis istis fratribus meis fecistis, mihi fecistis.* Ad **D** injustos autem sic: *Quando non fecistis uni ex minimis, nec mihi fecistis.* Nec itaque addidit fratribus meis, quemadmodum fecit cum loqueretur ad justos, volens justorum benefacta, grandia et præcipua ostendere, et reorum culpas in nullo exaggerare. Quoniam gratiosius videtur opus bonum, quod sit in sanctioribus et præcipuis Christi discipulis, qui possunt dicere cum Paulo apostolo: *Imitatores mei estote sicut et ego Christi (I Cor. xi, 1)*, quam sit in minus sanctis. Quoniam hic præcipue fratres dicuntur Christi, qui magis faciunt voluntatem Patris. Verumtamen, etsi ita loquar, in nullo excusabiles erunt qui nec fratribus Christi bona fecerunt, et

A præcipuis in Ecclesia membris, nec minimis quibuslibet, dinumerata sunt præstiterunt. Minimos autem quoslibet eorum ideo vocat, vel quia in mundo minimi sunt æstimati, vel quia apud semetipsos minimos judicaverunt, eo quod deessent in oculis suis humiles, ut apud Deum invenirentur magni si sequerentur eum, qui dixit: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 29)*.

Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. Audiant qui volunt extenuare tormenta inferorum, et omnes quandoque venire ad veniam. Nam et ignis æternus a Domino probatur, et in supplicium æternum isti mittuntur. Quod si vita æterna sanctorum et perpetua, nullaque deinceps sancti passuri ruinas: ita fatendum quod et **B** supplicia perditorum hominum, **1068** et angelorum, æterna credenda sunt. Tres siquidem narrationes istæ, seu parabolæ, quas Salvator simul junxisse videtur, ad invicem collatæ, unam probantur habere intelligentiam, unoque in singulis suis partibus clauduntur sine. Quarum partes geminæ sunt, in bonos scilicet et malos. Nam quinque prudentes, quæ dicuntur virgines, ipsæ sunt oves quæ statuuntur in dextris; ipsi et duo boni servi sua quæ acceperunt talenta, duplicantes ad lucrum; quorum unus duo accipit, alter vero quinque. Porro fatuæ quæ vocantur, ipsi sunt hædi qui a sinistris sequestrantur; ipse et malus ille servus, qui noluit lucrum quærere de talento. Interea lucra talentorum, ipsa sunt oleum, quod paratur et reconditur quotidie in vasis misericordiæ; ipsa sunt et stipendia bonorum operum, quibus pascuntur qui esuriunt, et potantur qui sitiunt, et vestiuntur nudi. Quando hæc omnia agantur, tempus est præsentis vitæ; et quando hæc omnia adimpleta representantur, tempus ultimæ resurrectionis, quando et quinque prudentes virgines venient obviam Christo, et duo isti servi sua secum deportant lucra, et tunc connumerabuntur eisdem ipsis jam in dextris bona omnia quæ gesserunt. A quo enim dinumerentur, manifestum est, ab ipso utique rege, qui et sponsus Ecclesiæ est, et paterfamilias (quia de servis agitur) utique appellatur. Et ideo, ut dixi, totus hic sermo mirabiliter editus de futuro, cum duobus comparandus est superioribus, ut et intellectus uniuscujusque eorum ex illis augeatur, et ornatior sermo introducatur, si quomodo aliquid de tanta majestate digne intelligatur. Quoniam ipse est filius hominis, qui venit in sede majestatis suæ; ipse Dominus servorum illorum, qui venit rationem ponere, quando et angelorum clamor media nocte factus dicitur. Et tunc ante sedem majestatis suæ more judicis congregabuntur omnes gentes; et quæ oleum secum detulerunt in vasis suis, et qui talenta dupla fecerunt, et in dextris ipsi oves erunt. Quibus omnibus profecto supra dictum fuerat: *Vigilate quia nescitis diem neque horam.* Unum est ergo quod dicit: *Congregabuntur; et accessit qui quinque talenta fecerat; necnon et quod ait: Tunc surrexerunt omnes.* Similiter et quod hic

separantur oves ab hædis, et illic fatuæ eunt emere; necnon et quod servus inutilis judicatur. Quia donec ad iudicium causa veniat, omnes misti sunt. Sed cum **1069** dixerit qui a dextris erunt, *venite*, tunc et quæ paratæ erunt, quoniam ipsæ sunt quibus iubet, intrabunt cum eo ad nuptias. Quid erit dicere et servo bono: *Euge, intra in gaudium Domini tui*. Porro qui a sinistris erunt, quod est dicere illis: *Quandiu non fecistis uni de his, nec mihi fecistis, ite in ignem æternum*; hoc est impropere servo inutili, et dicere: *Tollite talentum ab eo, et mittite eum in tenebras exteriores*; atque virginibus fatuis respondere dum pulsant quia clausa est janua, *nescio vos*. Quia vias quæ a dextris sunt novit Dominus, quæ autem a sinistris sunt perversæ erunt. Hæc idcirco parva intuli, ut ex paucis cognoscat prudens lector cogitare quam profunda sunt eloquiorum Dei mysteria, et adumbrata dictorum sacramenta. Quam varia et florida sententiarum ænigmata; ut et exerceant animum lectoris, et fastidium detergant exornatæ rerum causarum figuræ. Ipsaque veritas in eisdem oblecta excitet aviditatem legentis, et auditorum intelligentiam, cum fuerit reserata, ut semper in obscuris veritas avidius requiratur.

(CAP. XXVI.) *Et factum est cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dicit discipulis suis*. Quinquies enim invenies in hoc Evangelio hanc consummationem verbi, et semper perfectionem insinuat rerum. Quia nihil est quod Jesus cœperit, nisi et consummationem perfectionis habeat. Sed potest videri alicui contrarium, quod Matthæus et Marcus, posteaquam dixerint Pascha post biduum fieri, commemoraverunt quod erat Jesus in Bethania, ubi de unguento illo pretioso narratur. Et Joannes, *ante sex dies Paschæ*, dicit Jesum venisse in Bethaniam, de eodem unguento narraturus. Unde quæritur, quomodo secundum hos duos post biduum Pascha futurum erat? Cum postea quam id dixerunt inveniantur cum Joanne in Bethania, illud quod ipse de unguento commemorat narrantes, quando ipse Joannes post sex dies futurum Pascha prædicit. Sed qui de talibus moventur, non intelligunt quam dispensative inter se evangelistæ hoc faciunt, ut et veritatem rei non taceant, et nonnulla quam sæpe, more gemmarum, ut pulchrius dicta resplendant, aliis in locis posita exornent, prout consequens ratio dictat, sicut hoc loco Matthæum et Marcum fecisse cernimus, qui illud quod factum jam erat de unguento in Bethania, potius recapitulando posuerunt; et ideo non post illud biduum, sed **1070** ante factum est, cum adhuc sex dies essent usque ad Pascha. Idcirco nemo illorum cum dixisset post biduum Pascha futurum, continuo adjecit ut diceret, post hæc, *cum esset in Bethania*, sed consulte ambo tantum, cum esset in Bethania. Quod utique intelligitur factum, antequam illud de Pascha diceretur, seu cætera quæ dicta dicuntur. Quia *ante sex dies Pascha* venerat illuc Jesus juxta Joannem, et ibi tunc factum est illud convivium, ubi de unguento

facta est mira commemoratio. Hæc ideo dixerim, ut ex hoc intelligat unusquisque per singula concordiam evangelistarum, et quæ quamplurimis locis causa brevitas omisi, diligenter colligere ac sentire quæ ipsi non dicunt, studeat. Quia nemo qui hæc omnia litteris comprehendere possit. Quoniam in his omissis, variatis, ac transpositis, nihil dictorum, ubi vel ubi, vacat a mysterio. Unde et supra volens ostendere evangelista quod omnia in mensura et pondere, et numero constituit Deus, præmisit consummationem perfectionis; et cœpit monstrare quam proxima erat hora, de qua Matri suæ alibi dixerat: *Quia nondum venit hora mea* (Joan. 11, 4). Et ideo ait discipulis suis, ut ostenderet quæ dico: *Scitis quia post biduum pascha fiet*. Ipsa est namque hora præscita et præordinata ante mundi constitutionem. De qua hora dicit Patri suo: *Pater, salva me ex hac hora* (Joan. 12, 27), et clarius appareat quam evidenter sit ab ipso præscita, *Ideo veni, inquit, in hanc horam*. Sed et cum orat ad Patrem, clamat dicens: *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te* (Joan. xvii, 11). Quod si ergo horam passionis suæ a longe tam evidenter præscivit filius, non possumus dubitare, sicut hæretici volunt, quod ignoraverit diem adventus sui, et quando finis sit sæculi, dum horam et diem constituit ac dinumeravit passionis suæ. Propterea quoties insidias a Judæis passus est, quoties quæsitus, non potuit prius pati donec veniret hora et tempus. Et cum esset quotidie docens eos in templo, non potuit teneri, donec consummaret omnes sermones istos, quos proposuerat suis intimare discipulis. Et postquam consummavit omnes sermones istos, tunc dixit discipulis suis jam in Bethania: *Scitis quia post biduum pascha fiet*. Et notandum, quia non dixit tantum omnes sermones, sed addidit, *hos omnes*, id est quos locutus fuerat coram eis in monte Oliveti; non quos adhuc locuturus erat in cena cum discipulis, aut in domo Simonis leprosi, **1071** de muliere accedente ad se, seu et alia quamplura, quæ potest diligens lector considerare, et videre in his, quod nihil vacat, sed omnia plena sunt sacramentis. *Scitis, inquit, quia post biduum Pascha fiet, et filius hominis tradetur ad crucifigendum*. Longe supra jam ista frequenter prædixerat, sed nunc ut dixi, et horam et diem declarat. Et ideo priores præmiserat sermones de gloria et claritate adventus sui, quos in hoc uno conclusit, in quo permaxime se venturum in regno cum angelis suis, et in sede majestatis suæ sessurum se declarat, et continuo satis dispensative se passurum in proximo, ut discipuli sacramentum crucis admistum esse gloriæ æternitatis, fidelissime cognoscant, et in nullo formideat de eventu, qui audiunt gloriam et majestatem regnantis. Porro post biduum pascha fieri propterea pronuntiat, ut scirent horam præscitam jam venisse; secundum quod ostendimus eum non posse mori, antequam omnia doctrinæ suæ expleret sacramenta. Oportebat ergo ut primum dissolveret illud

typicum pascha, tum demum traderet discipulis testamentum novum, quando instabat definita dies altera, ut pascha nostrum immolaretur Christus, et illud fit in vespere, deinde Christus, his expletis, eadem mox traditur nocte. Et ipsa est hora passionis quæ prius nondum venerat antequam explerentur omnia hæc typica. Venerat autem annus et dies de quibus propheta, prædicare annum Domini acceptabilem misit me, et diem placabilem, quæ est dies salutis nostræ, in qua oblata est hostia pro salute totius mundi. Et ipse est mensis Paschæ primus a sæculo in mensibus anni. In qua prædicit discipulis suis, præmuniens eos priusquam incipient fieri, ut præfigant in cordibus suis, et intelligant quæ mox ventura erant, ne subito eum cæperint, et viderint tradi eum ad crucem, qui talia dixerat et monstraverat ut Deus crederetur, obstupescant, et præ pavore nimio deterreantur ultra redire ad fidem. Et ideo ait : *Scitis quia post biduum pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur*. Non autem, sicut quidam putant, solum de illo dicit typico sacramento, quod omnibus notissimum erat. Quia si diceret magis utique debuerat dicere : *Scitis quia post biduum pascha veniet, aut pascha erit, vel pascha ex more celebrabitur*; sed longe aliter dicit, *Pascha fiet*, quia novum est quod fiebat, hoc est, quale nunquam factum est ut per **1072** hoc novum pascha senescat in lud antiquum. Et ideo jure Vetus dicitur Testamentum, quia post biduum successit Novum; et hoc erat ipsum biduum : quia post duos dies ac si clarissimi luminis, Veteris ac Novi Testamenti, verum pro mundo pascha, non in sanguine pecudis, sed in sanguine verissimi Agni, celebrandum erat. Propter quod addidit : *Et Filius hominis tradetur ut crucifigatur*. Post duos autem dies factum est pascha, sicut fuerat prophetatum ab eo, quando traditus est in nocte quartadecima jam luna. Hincque manifestum est, sicut egregius doctor Augustinus ait, quarta feria fuisse, quando hoc prænuntiatum est, aut certe, sicut alii volunt, prius ista prædixit; et ut Judæi a luna suos terminant dies, undecima erat luna, quando et parabolas supradictas consummaverat. Sicque congruit ut post biduum dicatur more Scripturarum, duobus integris diebus in medio devolutis, et quartadecima luna ad vesperum, celebrato jam pascha, Christus hora diei quasi sexta, ac si ipsa die, immoletur. Quia peritissimi Judæorum ab accensione lunæ, quando sole, ut aiunt, illuminatur, usque ad alterius accensionem diem lunæ determinant. Ac per hoc sacramentum paschæ, in fine diei quinti, ac si ad vesperum, plenius commendatur. Verumtamen quid horum verius sit non multum abest, quia unus est sensus. Quod autem dicit, quia *filius hominis tradetur*, recte quæritur a quo traditus sit, quia hic non dicitur. Et tamen de Patre dictum est quod proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Necnon et de ipso legimus, quia semetipsum tradidit pro nobis. Verum et Judas tradidit eum, unde et traditor usque

PATROL. CXX.

A hodie vocatur; sed et diabolus qui misit in cor Judæ ut traderet eum; nihilominus et principes sacerdotum et seniores populi tradiderunt eum in damnationem mortis. Et ideo fortassis hic impersonaliter positum est, *tradetur*, non dicens a quo vel per quem, ut hoc verbum ad omnes respicere possit personas, licet non uno voto, neque eadem voluntate omnes tradiderunt eum. Quibus vero traditus sit ipse jam supra prædixerat.

Tradetur enim, inquit, gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, id est militibus Romanorum, qui eum susceperunt de manu omnium eorum qui eum tradiderunt in mortem. Intelligant quæso et erubescant qui affirmare **1073** conantur Salvatorem timuisse mortem, et passionis pavore dixisse : *Pater, si possibile est, transent a me calix iste*, de quo suo loco dicemus, cur hoc oraverit. Nam post biduum pascha futurus, tradendum se novit ut crucifigatur. Quod et ab initio semper noverat qui ideo venit, et tamen non declinat insidias, neque territus refugit; in tantum ut etiam cæteris formidantibus et ire nolentibus, pergat ipse ultroneus atque intrepidus. Unde et in Psalmis ex sua persona : *Voluntarie sacrificabo tibi (Psal. LIII, 8)*, inquit; et : *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui (Psal. xxxix, 9)*. Quod si nollet omnino non pateretur, et ideo quia volens venit, ut fixam umbræ jamjamque a carnali festivitate imponeret, aiebat : *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam putiar (Luc. xxii, 15)*; sed pati non poterat prius, quia nondum venerat hora ejus. *Tunc congregati sunt principes sacerdotum et Scribæ, et seniores populi, in atrium principis sacerdotum qui dicebatur Caiphas*. Tunc siquidem, quando consummavit Jesus omnes sermones istos, et finivit quod diu tractavimus. Tunc congregati sunt et consilium fecerunt, *ut Jesum dolo tenerent et occiderent*. Vere miro et ineffabili modo isti consilium Dei agunt contra consilium suum, ut eum, qui vita erat, innocentem occidant, et ideo non semper quod consilium esse potest; neque ubicunque principes sacerdotum et sapientes sæculi, seu principes populi congregantur, semper quæ consilii sunt tractantur; et ideo in hoc consilio quatuor jure culpantur, quod congregantur in *dolo*, non qualescunque de vulgo, sed *principes sacerdotum*, quod *Scribæ*, id est sapientes legis, quod et principes populi, et quod in eo tempore Christum Dei Filium occidere meditantur; quando debuerant jam pascha vicino, victimas parare et sacrificia, levigare parietes templi, pavimenta vertere, et mundare vasa, et omnia secundum legis ritum purificare, ut esui agni ipsi digni fierent, et cultus religionis eorum Deo acceptior esset. At vero ipsi congregantur non ubicunque, nec cum quocunque, sed *in atrio principis sacerdotum*, ut cum ipso consilium inirent quomodo Dominum occiderent, non timentes Deum, neque diei festi reverentiam habentes, neque de seditione populi, in eodem die si fieret, curantes, sicut simplex sermo demon-

29

strat; sed hoc solum omni astutia cavere se adhortantur, ne populi auxilio de illorum manibus tolleretur. **1074** Imitantur etenim Cain, cujus prophetiam explere cupiunt, ut libere Abel fratrem suum eum dolo interficiant. Et ideo ille ait: *Egrediamur in campum* (*Gen. iv, 8*), ut eum perimere posset ne evaderet. Sed Judas, imo diabolus per eum praevenit ex die festo consilium eorum, cum quaesivit sponsonem, quid ei vellent dare. Et exinde quaesivit opportunitatem, ut eum eis traderet. Ideirco gavisus de tanto eventu, non curant jam qua fiat die; et ideo in nocte qua debebant pascha comedere, satagunt et meditantur pariter cum ipso traditore, ut cum opportunum invenerint locum, mox eum capiant. Sed quia jam venerat dies, et hora a saeculo nota Domino, ultra differri non potuit, sicut nec anticipari. Sed inito consilio, ut aiunt, quarta feria ante diem paschae in crastino ad vesperum, mox agnus legalis occiditur, continuo noster Agnus pro salute totius mundi, ac si ipso plenilunio, mactatur. Sicque fit ut non in die festo eorum occidatur, sed in alio die differtur, ut pascha nostrum, his expletis omnibus quae umbræ erant, jam in clara luce immolaretur Christus: ut relinquentes azymam Ju-

A dæorum, festulent omnes ac si nova conspersio, celebrare novum pascha in azymis sinceritatis et veritatis, et non cum Judæis in vetustate litteræ permanere. Sed quia benignus Salvator, jam ante *sex dies Paschæ*, venit in Bethania, unde et altera die cum triumpho et ramis palmarum, acsi jam victor, celebravit, reascendens Hierosolymam, gloriam monomachiae suae, quam expleturus erat in proximo. Qua de causa et ipsi principes commoti, congregantur in atrium principis sacerdotum, ut impleretur illud quod dictum est in Psalmo, quia *populi meditati sunt inania, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus* (*Psal. II, 4, 2*). Quos, quia in dolo consilium inire laborant contra Dominum, relinquamus, et festinemus opportune satis finire librum, ut Salvatori nostro rursus in Bethaniam occurrere possimus. Quoniam Bethania *domus obedientiae* interpretatur, ut ibidem cum discipulis, quae gesta sunt a Domino, videre mentis oculo et intelligere valeamus, quia valde mystica sunt et admiranda. Orantes ut cum Lazaro, solutis criminibus, etsi ultimi in convivio, quo cum Domino convivatur, digne interesse mereamur.

1075 PROLOGUS LIBRI DUODECIMI.

Quondam adhuc puer cum essem et ingens transnatare pelagus vellem paulo antequam litus attingerem, conspicio. Et ecce eminus videtur nimia surgere altitudo, et inaccessibilis fluvii portus crescere. Quo terrore percussus, cœpi jam multo labore fatigatus dispicere, quod nec retrorsum redire possem, nec in tanta immensitate pelagi boni portus exitum invenire. Ita et nunc mihi, charissimi, occurrit, tandem explicitis in Matthæo undecim explanationum libris, in hoc ultimo laboris mei opere, ut tanta sacramentorum Dei profunditas, tantaque divinatorum eloquiorum obscuritas restare videatur, ut nec omittere queam quae dudum exhortatus hinc inde a vobis inchoaveram, nec explere me posse confidam pauca quae restant. Quoniam flebilis, et diu jam jejuna oratio, secularium rerum curis retro fatigata, multum formidat, etiam ea, quae sentit loqui, ubi se videt nec sensu, nec ingenio posse sufficere. Sed quia divina recte quaerentibus, semper indeficiens verbi census adesse promittitur. Unde ait perdives Dominus oratori suo: *Aperi os tuum et ego adimplebo illud* (*Psal. LXXX, 11*). Et ideo exigam a meipso, quod vestris intervenientibus meritis ex dono largitoris praesumo. Agam ut cœperam, si quo-

C modo, saltem juvenibus, de pleno passionis Christi sacramento, vel pauca digne quaerentibus, exponam. Credo quod non aberit in tractata dicendi facultas, cum fuerit in perficiendo prompta et devota voluntas. Quoniam vix esse potest ut bonae voluntatis animi possibilitas deserat virtutum. Sicut e contrario difficultimum, ut sequatur abundantia sensus hominem, qui nulli vult alteri impartiri pecuniam verbi: unde quamvis vilis videatur oratio, prolixitas reprehendatur superflua, et temeritas a quibusdam culpatur ignara; erit mihi clypeus defensionis ipsa bona voluntas, et lorica justitiae intercessio vestra et induta veritas. Quia si nemo qui docendi officium tenet securus esse potest de talento sibi commisso, nec me ullus jure reprehendere potest, si ea vobis poscentibus, quibuscunque verbis supplere cupio otiosus quae male diu neglexi occupatus **1076** laboribus alienis. Quoniam sicut debitor sui in absolvendo, quidquid tunc minus licuit ut redderem, ita et nunc vos et ipsi quibus laboro debitores sunt ut audiant quae fideliter nunc utrisque offero. Quoniam obnoxii erunt culpæ, si non perceperint gratanter ex obsequio, quae vobis simul et illis, devotus vel quam sero reddo

LIBER DUODECIMUS.

Cum esset Jesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens atabastrum un-

guenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis. Multi doctorum de hoc loco dubitant, utrum

ne de hac una eademque muliere quatuor evangeliste sunt locuti singuli, suis in locis; quia pene aut eadem de illa dixerunt, aut vicina: an certe plures fuerint de quibus ac si una, facta sit narratio. Non ut una esse crederetur, sed ex omnibus ut una Christi commendaretur diversis expressura figuris et concorporata membris. Idecirco quid singuli evangelistarum commune dicant, vel in quo dissentiant, omnino considerandum est, ut ex his intelligamus utrumne de una omnes narrent, an de tribus seu amplius, ne forte aliquid temere præsumamus. Quia impossibile est ut de una eademque muliere hi quatuor loquentes cum essent perfecti in eodem intellectu et in eodem spiritu, in eademque sententia consummati, qui erant ministraturi salutem verbi Ecclesiis, ut contraria sibi sentirent. Nam de loco et de persona, domus, et apud quem hæc gesta sunt, multa similitudo est, multaque vicinitas narrandi etiam et de muliere, cum Matthæus et Marcus, necnon et Joannes, in Bethania ista facta loquantur, in domo Simonis leprosi. Licet Joannes in Bethania quidem dixerit, sed *Cœnam ei fecerunt*, inquit, *et Martha ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesu (Joan. xii, 3).* Ex quibus apparet quia ipsæ fecerunt ei cœnam qualibet in domo, Simonis aut suæ. Lucas autem quamvis non leprosum hunc dicat Simonem, tamen eum nomine ex verbis Domini, et Phariseum **1077** fuisse declarat, qui cum vocavit ut cum illo manducaret in domo sua; nec tamen Bethaniam, sed quoddam castellum nominat. At vero de alabastro unguenti simul omnes dicunt, præter quod Joannes, *Libram unguenti nardi pistici* dicit, nec tamen Lucas pretiosum eum fuisse narrat, sicut Matthæus et Marcus. Quod sane unguentum super caput Jesu effusum narrant, *fractoque alabastro*, solus Marcus indicat. Porro Lucas longe aliter pedes Domini perunxisse, ac retro præ verecundia humiliter stetit commemorat, et lacrymis rigasse, capillisque suis detersisse, et quia peccatrix erat exaggerat. Veruntamen Joannes et Mariam eam nominat sororem Lazari et Marthæ, ac pedes Domini unxisse et capillis detersisse, non ad ea lacrymasse commemorat, sed quia *impleta est domus ex odore unguenti*. Quapropter quidam dicunt, non unam fuisse, sed tres, ut dixi, vel quatuor. Quia non videtur una esse quæ effudit super caput Jesu, juxta Matthæum et Marcum, et quæ unxit pedes ipsius, quemadmodum Lucas et Joannes exponunt. Dicunt autem non esse possibile, neque continuo dignam fuisse, accedere ad caput Domini, quæ ad pedes accedere digna vix probatur; et ideo retro stetit ac flevisse, quia peccatrix erat. Nec enim credibile esse volunt ut Mariam quam diligebat Jesus soror Marthæ ac Lazari, quæ meliorem partem elegerat, ut peccatrix in civitate (sicut assolent meretrices) esse dicatur. Apud quas Jesus quam sæpe hospitasse probatur. Unde Origenes magis consentit tres fuisse; unam

A videlicet de qua scripserunt Matthæus et Marcus consona voce, nullam differentiam narrationis suæ facientes; alteram autem fuisse de qua scripsit Lucas; tertiam vero de qua Joannes scripsit, quoniam differt plurimum ab aliis, non solum in his quæ dicuntur de unguento, verum et quia diligebat Jesus illam, quam præfert etiam sorori suæ Marthæ; eo quod *optimam partem elegerit, quæ non auferetur ab ea*. Quamvis et ipsa in Bethania fuisse dicatur, sicut et alia, de qua narrant Matthæus et Marcus: multum tamen differt, quia in domo Simonis illam accessisse dicunt, ibique caput unxisse, quando et post biduum pascha futurum erat. Porro Joannes, ut dixi, narrat quod *ante sex dies Paschæ* venerat Jesus Bethaniam, ubi erat Lazarus quem suscitaverat, quando fecerunt ei cœnam magnam Maria et Martha. Quod si totidem dixerimus unam **1078** eandemque Mariam hoc fecisse, semel scilicet et secundo in domo Simonis, tertio vero in domo suâ, videtur mira narratio unius facti, et multa varietas dictorum; ita ut tanta diversitas, et hujus facti repetitio signare probetur arcana mysteria. Tamen, seu sit una totiens introducta, seu duæ vel tres, non evangelistarum vacillat fides, nec infirmatur auctoritas, nec dissentit in intellectu sententiarum vel personarum proprietas, sed œconomica subministratur magni sacramenti narratio, cum in una earum domo Lazarus resuscitatus introducit, convalescens cum eo, nec illa peccatrix nominatur; sicut nec in domo Simonis, quia leprosus fuisse ille commemoratur. At vero in domo cujusdam principis, nec tamen leprosi, mulier illa quæ accessit prius peccatrix dicitur; deinde flevisse, pedesque Domini lacrymis rigasse; nec tamen in Bethania facta, quæ gessit, narrantur. Unde in tribus istis pœnitentiæ virtus magna monstratur, et Dei in peccatoribus elementia predicatur. Quia sicut in Lazaro eorum qui labuntur in mortem peccati resuscitatio declaratur, ita et in Simone leproso omnium scelerum emendatio commendatur. Sed et in muliere quia peccatrix dicitur, omnium criminum ablutio. Et mira in omnibus omnipotentis Dei benignitas predicatur, qui non refugit leprosum, non devitat peccatricem, non abhorret immundum, ut maculas humanæ mentis ac corporis possit ablucere. Domus leprosi hujus erat in Bethania. Porro Bethania interpretatur *domus obedientiæ*, per quam intelligitur totus hic mundus. Et ideo jure domus obedientiæ vocatur, quia in eo ad hoc positi sumus; ac si in agone ut obedientes Deo simus, quatenus per hanc obedientiam ad illam cœlestem Hierusalem, quæ proxima est ei, conscendere valeamus. Quod si omnis præsentis sæculi locus Bethania intelligitur, jure portio totius loci domus est Simonis leprosi; quia per ejus domum Ecclesia catholica designatur, quæ in mundo est. In qua domo Jesus esse creditur, et convivatur cum quotidie debitum ei servituti obsequium præstamus. Dicitur autem domus Simonis leprosi duabus ob causis: vel quia olim leprosus

fuerat, ut et nos omnes fuimus, et nunc adhuc ex antiquo vitio jam curatus, a Domino ita vocatur; vel quia adhuc omnes sub peccato versamur. Quia si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. 1, 8). In 1079 quam nimirum domum, quia Jesus introivit et convivatur, accessit mulier, id est Ecclesia. Accessit, sed non vacua, quia attulit *alabastrum unguenti pretiosi*; et, ut Joannes ait, *unguentum nardi pistici*, quia fidelis venit. Nam pistis Græce *fides* vel *fidelis* dicitur; eo quod hæc mulier plenam fidem detulit, alioquin ad Jesum accedere non posset, neque domum obedientiæ intrare, nisi unguentum fidei pretiosum afferret et bene olentem. De quo unguento sponsa Christi, quæ est Ecclesia, dicit in Canticis: *Nardus mea dedit odorem suum* (Cant. 1, 12). Et ideo quam signanter Joannes, *Unguentum nardi pistici*, ait, nam et nomen sponsi unguentum effusum est. Multa siquidem genera unguentorum sunt, et ideo hic multa varietas est. Quoniam aliud est illud quo pedes Domini unguuntur, nec tamen effunditur, neque multum odoriferum dicitur, quia peccatrix mulier accusatur, et aliud quod hic super caput Jesu effusum commemoratur, et aliud quo in Joanne pedes Domini unguuntur, et nardi pistici esse dicitur cujus odore tota repletur domus. Et omnia hæc odoramenta de nomine veniunt Salvatoris, quod effusum est super mentes credentium, et ideo adolescentulæ diligunt eum; et ungit una earum pedes Domini cum fletibus et lacrymis; alia vero quæ optimam partem elegit, semper sedere ad pedes ejus novit ut audiat verbum salutis. Unguento quidem ungit eosdem pedes, sed tam miro et mystico, ut ejus odore tota repleatur domus. Porro tertia, de qua hic narratur, aliud detulit unguentum, et effudit super caput ejus, quod pretiosum fuisse prædicatur; pretiosum utique quia divinum. Alioquin nisi divinum esset, super caput Christi effundi non posset; quia in caput Christi Deus, et in Deum nihil aliud præter id quod divinum est cadit. Ac per hoc quidquid est quo humanitas Christi ungitur, quæ deorsum est, purum et fidelissimum esse debet, cujus odore tota adimpleatur domus sicuti, per Ezechielem narratur quod viderit Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et ea quæ sub ipso erant replebant templum, non minus odore quam claritate virtutis. Unde per has differentias rerum, seu sit una mulier quæ hoc iterato gerit (quod non credo), seu sint duæ vel tres, omnino fidelium differentia in his demonstratur. Et ideo multum juvat evangelistarum diversitas, ut ostendant in 1080 domo Simonis, quod quidam effundant super caput Jesu pretiosum unguentum; quidam autem unguunt tantummodo pedes cum lacrymis; quidam vero effundunt largiter, ita ut omnis domus Ecclesiæ adimpleatur ex odore divinitatis Christi. Et nota quod etiam et ipse, cujus est domus, Simon appellatur. Simón namque *obediens* et ipse interpretatur, quia in domo obedientiæ nemo nisi obediens digne inhabitat, in cujus domo benignis-

simus Salvator ex illis supernis montibus descendit, quia de cælis in mundum venit. Non enim ille visibilis erat prius in hoc mundo, sed obedientiæ pietate missus a Patre, venit in hunc mundum, ut ipse ait: *Sicut misisti me veni in mundum*. Cum ergo audivit mulier ista venisse Christum, et esse in domo Simonis, accessit et ipsa, quæ sanari non posset, nisi venisset Christum in terram. Sed sicut dictum est, quærenda est consonantia evangelistarum, et proprietas dictorum. Nam Lucas quamvis similiter aliquid dicat, nomenque conveniat apud quem convivatus est Dominus, ut Simon sicut et iste dicatur, non tamen leprosus. Unde non est contra consuetudinem, vel contra rationem, ut duo fuisse credantur unius nominis. Quia etsi potest unus homo habere duo nomina, multo magis possunt unum nomen habere duo homines seu plures. Idcirco potius credibile est alium fuisse illum Simonem non leprosum, in cujus domum illa, quæ peccatrix dicitur, intravit; seu fuerit in Bethania illa domus, seu non. Quia nec Lucas Bethaniam nominat, nec civitatem aliquam, vel castellum; neque ejusdem rei narratio in eodem loco videtur versari. Quapropter potest fieri, juxta quod eximii patres Ambrosius et Augustinus sentiunt, unam eandemque mulierem fuisse quæ peccatrix in civitate esse narratur, cui (quia juxta paradigma, Deum dilexit multum) dimissa sunt peccata multa. Sed eandem Mariam constat bis hoc fecisse, quia diligebat plurimum. Unde et accessit primum cum multa humanitate et pudore nimio; sicque meruit ex ubertate lacrymarum, et dilectione maxima, remissionem peccatorum. Et quia acceptum Deo fuerat, quidquid devote primum obtulerat, et laudatum a Domino, non dubitavit iterare in facto, et pretiosius offerre, quo repletur tota domus *ex odore unguenti*. Nec igitur mirum si et ex gratia intus divinitus inspirata, non solum iterare præsumpsit, verum 1081 etiam et quæ divina sunt in Christo plenius meruit intelligere. Et ideo non mirum si ipsa quam Dominus plurimum diligebat, meretrix fuisse dicatur, et soror Lazari et Marthæ; quia non ipsa prius Dominum, sed Dominus eam prius elegit ac dilexit, ita ut deinceps ipsa multum diligeret Dominum. Ac propterea præ nimio amore, ipsa optimam partem, quam electa elegerat, ardentem tenebat, et ideo a vestigiis Domini indefessa non recedebat. Nam hoc et Joannes, quod ipsa sit, insinuat.

Erat autem, inquit, quidam languens Lazarus a Bethania de castello Mariæ et Marthæ, sororum ejus. Maria autem erat quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur (Joan. xi, 1, 2). Hoc dicens Joannes, confirmat quod Lucas in domo Simonis cujusdam factum fuisse narravit. Jam itaque Maria hoc fecerat. Quod autem in Bethania rursus fecisse dicitur, aliud est quod ad narrationem Lucæ non pertinet. Sed quod in Bethania gestum a tribus pariter narratur, Joanne scilicet, et Matthæo, et Marco, sicut beatus Hieronymus et præfatus Origenes sentiunt, non in

semel, ab una eademque gestum est, sed a duabus. A Unde quemadmodum aliter conveniat considerandum est. Quia in Joanne non in domo Simonis res acta narratur, sed tantum, quia *Venit Jesus in Bethania ubi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitavit Jesus. Fecerunt autem ei, inquit, cœnam ibi*; et non dicit ubi, nisi ut intelligas in Bethania; neque quis ei fecerat cœnam, nisi tantum quia *Martha ministrabat, et Lazarus unus erat ex discumbentibus* (Joan. xii, 1, 2), seu cœtera. Porro Matthæus et Marcus tam in Bethania quam et in domo Simonis leprosi, quæ narrant, gesta fuisse commemorant. Unde aut duæ fuerunt, sicut supradicti volunt eximii tractatores; aut si unam fuisse volumus, et in semel rem gestam, ut Pater Augustinus magis arbitratus est, nihil aliud intelligere possumus, nisi quia Simon ille leprosus, et duæ sorores istæ ac Lazarus concives erant et vicini, seu contigui domibus, ac familiarissimi quasi in domo una versabantur. Unde et dicitur, quia *fecerunt ei cœnam ibi*, et non fecit ille, aut ille. Ut intelligas, quia tam ex assiduitate sua, seu in vicinitate, una erat domus illorum, quam et ex frequentatione Salvatoris, qui et Simonem a lepra sua curarat, et Lazarum in ea domo mortuum resuscitaverat, et Mariæ peccatrici peccata multa, quia *dilexit multum* (Luc. vii, 47), indulserat. Quibus ex causis informari nos oportet unam fuisse Mariam, quæ et pedes Domini jam supra unxerat, et laverat lacrymis, ac capillis suis deterserat, **1082** et quæ nunc tam pedes unxisse secundum Joannem, quam et caput perfudisse dicitur juxta Matthæum et Marcum. Quorum narratio licet diversa videatur, non sunt contrarii sibi evangelistæ, in una eademque muliere diversa narrantes. Quod et ex illa regula ostenditur non esse contrarium, qua sæpe fit quod unus partem pro toto ponat, alter vero explicat, et totum dicit quod gestum est, vel quod dictum. Interdum etiam unus eorum unam commemorat facti partem, alter vero aliam; sicque fit ut simul ambo unum et verum dicant. Ut puta, cum de quinque panibus narrarent jam supra, ubi unus eorum quinquagenos et centenos discubuisse dixit, alter vero solummodo quinquagenos; et tamen nihil horum potest videri contrarium, sicut nec hic. Proinde non solum pedes unxisse Domini, hanc unam eademque Mariam hoc in loco iterum, verum etiam nunc et caput; aut forte prius caput, deinde pedes: nisi quia Marcus fracto alabastrum perfusum caput narrat. Forte aliquis tam infestus calumniator erit, ut neget nihil remansisse in vase fracto, agens contra veritatem Evangelii. Sed melius ac religiosius e contra contendit alius, non fuisse ita fractum, ut totum effuderit, nitens pro veritate Evangelii. Quod si adhuc ille tam cæcus perstiterit vel tam vehemens impugnator veritatis, ut evangelistarum concordiam, propter hoc alabastrum, voluerit rescindere prius ordinate satis accipiat, perfusos vel perunctos pedes, antequam illud frangeretur, ut in integro superfuisset abunde satis unde caput perfunderet; ita ut

fractura illa de qua Marcus tam diligenter narrat, totum supereffunderet, in tantum ut tota domus illa repleretur *ex odore unguenti* (Joan. xii, 3). Nec igitur sine causa evangelista hoc factum commemorat, verum quia per hanc mulierem omnis Ecclesia Christi designatur, quæ multa ex dono gratiæ secum fert unguenta boni odoris, quæ perceptit a Domino, in quibus plurimum delectatur et frequenter, ut unguentum quod descendit a capite supereffusum in membra, forte usque ad pedes, rursus a pedibus ordinate satis refundatur ad caput. Quoniam ex ipso, et per ipsum ad nos usque, qui pedes sumus, omnis unctio venit. Habet enim Jesus plurima et pretiosissima unguenta, unde sponsa canit in Canticis sponso suo Domino: *In odore unguentorum tuorum currimus, ideo adolescentulæ dilexerunt te nimis* (Cant. i, 4). Sed quia multi sanctorum propter hanc effusionem pretiosissimi unguenti in corpora sua mortem pro Domino tradiderunt, jure unus evangelistarum de fracto alabastrum mentionem facit, quod alii tacuerunt. Quia **1083** etsi omnes unctionem gratiæ, et effusionem unguenti, et actionem boni odoris ad Christum retulere, maxime tamen martyres, quorum corpora pro Christo fracta sunt et attrita in mortem; quibus peremptis tota repleta est Ecclesia ex odore nominis Christi; quod unguentum effusum, ut dixi, in Canticis jure vocatur. Et ideo hoc loco pretiosum esse dicitur; pro quo indignati sunt discipuli et doluerunt, maxime Judas, quare hoc unguentum non est venundatum trecentis denariis, ut daretur pauperibus. Forte discipuli, quia necdum intelligebant sacramenta Dei; Judas autem, quia fur erat et latro. Alioquin unguentum quod decurrebat a capite Christi usque ad reliquum corpus, quid decoris vel honestatis habebat ut effunderetur super caput tanti magistri, nisi res gesta magnum ostenderet sacramentum? Unde etsi poterat venundari multo pretio darique pauperibus, tamen non oportebat fieri; quia magis conveniens erat ut super caput Christi effunderetur, sancta et admirabili effusione. Non enim erat unguentum illud pauperum, nec conveniens ut divideretur inter multos; sed ut integrum ac pretiosissimum fundetur, etiam, *fracto alabastrum* (Marc. xiv, 3), tantummodo super caput Jesu. Propter quod, et tam prudentem mulieris grateranter suscepit effectum Jesus, et indignantibus discipulis dicit: *Sinite eam et nolite ei molesti esse, quoniam Opus bonum operata est in me*. Usque adeo est ergo efficax hujusmodi operatio et laus tam boni operis, ut exhortentur omnes tali tantoque exemplo, et prædicetur hæc mulier ubique per orbem terrarum ubicunque prædicatum fuerit Evangelium, et quod hæc fecit in memoriam Christi. Alias autem qui juxta simplicem intelligentiam volunt hoc factum accipere mulieris, dicant hoc effusum unguentum super caput Jesu tam laudabiliter quid utilitatis habuerit, vel qualem habeat juxta textum narrationis profectum et decorem; nisi quia in mysterio bonum opus fecit, et in sacra-

mento hujus facti devotio multa præfiguravit. Unde et dixit : *Quia pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis.* Ac si diceret, Pauperes semper habebitis in quibus opera misericordiae exhibeatis, me autem corporaliter non semper habere potestis, et ideo semel agendum est in me, quo tota domus repleatur ex odore boni odoris, et omnia capitis perungantur **1084** membra. Quia nisi a capite unguentum hoc defluerit, nihil in corpore prodesse potest. Si autem omnia quæcunque gerimus ad laudem Dei proficiunt, et ad Christi gloriam quodlibet opus refertur, tunc unguento pretioso unguimus caput Christi, et exinde per totum corpus ejus, id est per totam decurrit Ecclesiam, et hoc est unguentum valde pretiosum, ex cujus odore tota repletur domus, scilicet Ecclesia Dei. Ex hoc quippe loco quidam calumnias movent, quare unus evangelistarum solum Judam dixerit contristatum, eo quod loculos habuerit, et fur ab initio fuerit, et nunc Matthæus scribit omnes indignatos fuisse apostolos, nescientes tropum qui vocatur syneleipsis, ubi unus pro multis dicitur, vel multi pro uno. Potest et aliter dici, quod Apostoli vere nescientes adhuc sacramenta Dei, propter pauperes indignati sunt, Judas autem solummodo propter lucra. Unde et mussitatio ejus ab evangelista cum crimine ponitur, quod non curam pauperum habuerit, sed quia *fur erat et latro*. Idcirco Joannes ex hac occasione, ejus furandi consuetudinem voluit demonstrare, et quantum esset cupidus pecuniarum exprimere. Queritur autem cur dixerit : *Me autem non semper habebitis*, cum post resurrectionem dicat eis : *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20). Hoc quippe de præsentia, ut dixi, sui corporis loquitur; quod nequaquam post resurrectionem cum eis ita futurus sit, quomodo tunc in omni convictu et familiaritate. Cujus rei memor et Apostolus ait, *et noveramus Christum secundum carnem, jam non novimus eum*. Quod autem Deus Verbum utique sit, et cum suis semper futurus sit, novit vera fides.

Mittens, inquit, hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Audiant hæretici, qui dicunt Christum corpus non habuisse; audiant et qui eum rescindunt, volentes in Christo duas introducere personas, nuncupativum Dei Filium, et proprium, sicut duas constat vere habuisse naturas. Audiant, ex utraque natura, quod unus idemque est Christus, et ideo unus qui loquitur, idemque cujus ungitur corpus; qui non ait, ad sepeliendum corpus meum hoc fecit, sed *ad sepeliendum me fecit*. Unde et in symbolo, jure, Christum Dei Filium passum confitemur et crucifixum, mortuum, et sepultum, cum sola caro sit passa, solaque crucifixa, mortua, et sepulta. **1085** Unde et hic, *ad sepeliendum, inquit, me fecit*. Quis est namque qui hoc dicit? Vere Christus, Dei Verbum caro factum. Ac per hoc, quia *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14), recte in unitate personæ dicit, *ad sepeliendum me fecit*, dum

Verbi caro ad sepeliendum paratur. Ipse igitur et ad inferna descendit qui in sepulcro jacuit, unus idemque Christus indivisus; ita ut nec caro jacuerit in sepulcro sine Deo Verbo, quod caro factum est; nec anima descenderit ad inferna sine ipso; eo quod in omnibus unus et ipse est Christus, Deus et homo, verus Dei et hominis Filius. Deus itaque nec mortuus est, nec sepultus, et tamen ab eo dictum est : *Hæc enim mittens unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit*. Quod ergo in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum factum est; et non idem est, se esse, suumque esse. Et non unum est, ad sepeliendum se fieri, suumque corpus ungi; neque enim convenit corpus suum esse, seque sepeliri. Sed sacramenti istud divini, id est intelligentia pietatis, non ignorare Deum, quem scias hominem, nec nescire hominem, quem non ignoras Deum, et hoc est Jesum Christum non dividere; quia *Verbum caro factum est*. Ideo recta fides est, non sepultum non putare quem resuscitatum esse intelligas, et resuscitatum non ambigere quem negare non audeas non sepultum. Sepultus autem Jesus Christus, quia et mortuus est. Quapropter non oportet eum tripartiri, neque dividi Christum in tres personas, ut dicas Verbum et animam atque corpus, ubi vel ubi, separari. Sed quia unus est, ideo et sepultus, sicut ad sepeliendum se constitetur esse perunctum. *Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur quod et hæc fecit in memoriam ejus*. Quæ nimirum ambiguitas dictionis, ut quidam volunt, nullum generat scrupulum dubietatis. Quia seu distinguas, ita ut dicas, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, quod consequentius est, seu distinguas, quia in toto mundo dicitur, non alicubi tamen, quam ubicunque fuerit hoc Evangelium; dicitur et quia hoc fecit in memoriam ejus. Neque enim Evangelium sine memoria hujus mulieris, quæ est Ecclesia, prædicabitur, neque memoria ipsius sine Evangelio prædicanda pronuntiatur. Quia memoria hujus mulieris, præsentis est Ecclesie demonstratio, quod suscepit Dominum, quod **1086** sepelierit in fide sua Salvatorem, quod unxit caput ejus unguento pretiosissimo ac pedes; cum eum Deum et hominem veraciter credit corde, et constitetur ore, una cum bono opere. Attende, quæso, notitiam futurorum. Prædixit enim post biduum se passurum, et die tertia resurrectionem, eo quod esset mortuus. Deinde dicit, Evangelium in toto terrarum orbe prædicandum, cum quo memoriam mulieris habendam, quod hæc fecit ad sepulturam Jesu Christi.

Et tunc abiit unus ex duodecim qui dicitur Judas Scharioth, ad principes sacerdotum, et ait illis. Tunc utique cum esset in Bethania, et dixisset : Scitis quia post biduum Pascha fiet. Vel quando : Congregati sunt principes populi et scribæ, in atrio principis sacerdotum. Quia veniente vero Pascha, tenebræ fugerunt, et Judas in nocte ad tenebras pertransivit, quando præsentia recessit, et ad Judæos usque, ut traderet

Dominum, pervenit. *Unus ex duodecim.* Unus numero, et non merito; specie, non virtute; conjunctione ad tempus corporis, et non vinculo charitatis. Non ergo vacat a mysterio, duos fuisse inter apostolos hoc nomine vocitatos; ut unus dicatur Judas Jacobi, alter vero Scharioth, quia Judas *confessio* interpretatur. Et ideo duos istos fuisse inter discipulos, ut unus eorum teneret formam vere confitentium, quorum pars fideliter permanet cum Domino; alter vero eorum partem exprimit, *Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (Tit. 1, 26). Propterea omnes transeunt cum isto ad avaritiam, ad dolos et fraudes, et admiscent se falsis fratribus. Legi Scharioth, juxta Hebraicam interpretationem a quodam exsuffocatum vocari debere. Quod si ita est, magna convenientia sui nominis, ac si ex prophetia, invenitur habere cum exitu suæ mortis, quoniam laqueo se suspendit, et suffocatus interit. Cæterum de patria vel de vico unde fuit, jam supra, quod inde agnomen traxerit et quid interpretetur diximus. Iste ergo *abiit ad principes sacerdotum*, adversus eum qui vere in æternum constitutus est *sacerdos secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix, 4), et factus est princeps sacerdotum. *Quid, inquit, mihi vultis dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt triginta argenteos.* Tradunt nostri, infelix Judas damnum quod ex effusione unguenti se pertulisse credebat, voluerit Magistri pretio compensare; qui miser nec certam postularet pretii summam, ut saltem lucrosa videretur proditio, sed quasi **1087** vilissimum tradens mancipium, pretium in potestate posuit ementium, quantum vellent ei dare. Non enim poterat, quod promittit, *Et ego vobis eum tradam*, nisi ipse permitteret; sed sua impudentia facit, quod non curat si mentiatur. Loquitur enim jam membrum diaboli, qui supra, ipse cum Domino loquebatur: *Hæc omnia tibi dabo* (Matth. iv, 9); ubi aggressus est caput, quatenus deinceps facilius membra dissiparet. Constituant ergo ei pretium servi, quia Christus formam servi susceperat; in cujus figura olim Joseph cum esset liber a fratribus, *Vendatus est in servum* (Psal. civ, 17), ut tempore famis erogaret frumenta fratribus suis. Vendatus est autem, non juxta Septuaginta, viginti aureis, sed sicut Hebraica veritas se habet, quia non poterat pretiosior esse servus domino suo, tot argenteis emitur, quot annis peregrinatus est in hoc mundo, usque ad baptismum. Nam et Joseph in figura Christi tot annorum fuisse legitur, quando stetit in conspectu Pharaonis, quot et Christus baptizatus est, quando et cœpit Evangelium prædicare. *Et exinde, inquit, quærebat opportunitatem, ut eum traderet*; id est, ex quo locutus est cum principibus sacerdotum, et ipsi pacti sunt ei dare triginta argenteos. Quibus ita male illectus, quærebat opportunitatem, quomodo eum inveniret solum cum discipulis, ut eum ac si libere traderet sine turbis. Quod et Lucas declarat manifestius. Circo ac si diligens insidiator, post cœnam, jam in

noctis silentio, cum esset secretius cum suis in prædio Gethsemani, occurrerunt ei cum gladiis et fustibus, ut cum latenter quasi furem deprehenderent. *Prima autem azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?* Prima ergo dies azymorum ipsa est, quando agnus apud Judæos immolabatur quarta decima luna ad vespertum, jamque fermento abjecto, sicut in Exodo monstratur. *Septem, inquit, diebus azyma comedetis, die prima non erit fermentum in domibus vestris* (Exod. xii, 15). Porro azymorum dies septem erant, Paschæ autem una tantum, de qua Anatolius ait: a fine, inquit, tertiodecimæ lunæ computa, quod est initium quartodecimæ, sicque usque in fine viginti primæ lunæ, septem diebus azyma celebratur; in quibus diebus nunc quacunque die quarta decima luna occurrerit, (quia illi septem dies in figura erant) verissimum Pascha celebratur. Quod autem Apostoli dicunt, *Ubi vis paremus tibi comedere* **1088** *Pascha?* magna sollicitudo est et obedientiæ devotio, ut omnia in voluntate ejus fiant, sicut et miser Judas in voluntate diaboli Judæorum pretium hujus sanguinis reliquit. Ergo Pascha quod dicunt, ipse vocabatur agnus apud Judæos, qui immolabatur in vespertum. Quod oportebat comedere, quia factus de muliere Christus, factus sub lege erat; non, ut Obionitæ male sentiunt, ideo hoc Pascha cum Judæis celebravit Dominus, ut deinceps more Judaico servaretur, sed ut transferret suos de vetustate litteræ ad spiritualia sacramenta, et eos qui erant sub lege redimeret. Quod si eos expellere de sub jugo legis venit, qui erant sub lege: multo magis non convenit illos introducere sub lege, qui prius inventi sunt extra legem. Quibus Dominus ait:

Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei, Magister dicit: Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. Quem locum Marcus et Lucas planius exsequuntur, cum patremfamilias vel dominum domus quibusdam judiciis insinuatam ostendunt. Qui eis cœnaculum magnum demonstraturus erat, stratum atque mundatum ubi pararent Pascha. Sed Matthæus, cum dicit dixisse Dominum, *Ite in civitatem ad quemdam*, videtur tanquam ex persona sua studio brevitatis, illud *ad quemdam* addidisse, volens eum insinuare aliquo modo. Quia nemo sic loquitur qui vult integre loqui, ut dicat suis, *Ite ad quemdam*; magis enim stare potest, si dicat: *Ite ad quemcunque*, aut *Ite ad quemlibet*; nec tamen ita certus demonstratur homo ad quem mittatur. Sed Marcus et Lucas certum eum ostendunt insinuasse Dominum, quamvis tacito nomine. Sciebat namque Dominus ad quem mitteret, etiam et illi quos mittebat, qualiter eum invenire possent, quibuslibet indiciis, quia sciebant, non ideo sic integre posset dici, *Ite ad quemlibet*. Quod etiam ipsa integritas locutionis admittit, sed non hoc loco; quanto minus tam absolute dici potuit, *Ite ad quemdam*. Manifestum est ad certum aliquem eos misisse,

quod ex persona sua poterat Evangelista nobis dicere, misit eos ad quemdam ut dicerent ei : *Apud te facio Pascha*. Aut certe ita, misit eos ad quemdam dicens : *Ite, dicite ei, apud te facio Pascha*. Ac per hoc, ut doctissimus Pater Augustinus vult, cum evangelista verba Domini posuisset, *Ite in civitatem*, interposuit ipse de suo, *ad quemdam*. Non quia hoc Dominus dixerit, sed ut ipse insinuaret tacito nomine fuisse quemdam in civitate ad quem suos Dominus mittebat, ut prepararent ei Pascha. Sed, seu sint verba Domini, **1089** seu evangelista hoc addiderit de suo, minus quidem nunc temporis usitata locutio est. Et ideo egregius doctor Hieronymus ait, quod hoc loco more veterum nova Scriptura conservat. Frequenter legimus, inquit, dixit ille illi, et illo in loco et illo, quod Hebraice dicitur *Phelmoni*, et *Helmoni*, nec tamen personarum locorumque ponitur manifestatio. Et ideo certum est aliqua ex causa Dominum personam ex nomine non indicasse; forte ut omnibus facta viis libera festivitati occasio praeberetur. Verumtamen quod reliqui de homine portante lagenam cum aqua, et de cœnaculo magno, seu strato dixerunt, Domini Salvatoris sunt verba, et magna in se continent sacramenta, quæ suis in locis exponenda sunt. Porro quod ait : *Magister dicit, tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis*, videtur quidem de tempore solemnitatis Paschæ dicere; quod tempus non suum tantum, sed omnium erat Judæorum. Et ideo potius nobis quamvis latenter illud insinuat tempus quod suum proprium esse recognoscit, jamque proximum, quando ad hoc venerat ut pateretur. Et hoc est tempus ejus et hora quæ venerat : *Ut transiret de hoc mundo ad Patrem*, quod est verissimum Pascha facere. Hoc celebraturus erat cum eo ad quem mittebat suos quoniam in eo omnium erat figura eorum qui ad illam cœlestem Jerusalem sunt ascensuri. Ad quem iste intrans, non tamen sine aqua refectionis, neque sine aqua baptismi, quia jam de fonte vitæ sibi hauserat salutem, festinans introire in civitatem, ubi Christo magnum paraverat cœnaculum stratum, ubi accumberet Magister veritatis. Magistrum ergo se vocat ex consuetudine illius forte ad quem mittebat; apud quem etiam et Pascha illud Novi Testamenti celebraturus erat cum discipulis suis. Quod forte tempus suum jam in sacramento dicebat adesse, quod eadem die expleturus erat quando transivit ad illud typicum Pascha. Et ideo domus illa non deorsum erat, sed in superiori cœnaculo. Et magna erat, ut caperet Jesum Verbum Dei Patris et sapientiam ac veritatem; quæ omnia non capit nisi magna domus. Et ut digna sit tanto mansore, necesse est ut sit mundata, nullas in se habens malitiæ sordes. Quæ domus in civitate Jerusalem esse probatur, id est in Ecclesia. Et ideo homo ille, scilicet dominus illius domus, sine nomine monstratur, ut commune **1090** sit omnibus hoc mysterium, quicumque Christo parare volunt hospitium, quo Pascha a Do-

mino digne celebretur. Hinc est quod ait : *Ite ad quemdam, ut illi dicant, qui Christo parare desiderat Pascha*.

Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis. Id est in ipsa prima die azymorum, quando miserat eos, ut pararent Pascha ad vespere. Inter quos erat et Judas quando miserat eos, et quando discubuit in cœna : Erat autem sicut lupus insidians inter agnos, quia jam in cor ejus miserat diabolus, ut traderet eum. Quibus elentibus dixit : *Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est*. Solito more Veritas, quia falli non potest, cum juramento loquitur. *Ipse enim sciebat quid esset in homine*; idcirco non erat opus, ut testimonium ei quis perhiberet de homine (Joan. 11, 25). Poterat itaque proditorem suum mox specialius demonstrare, nec tamen fecit, sed crimen mittit in numerum, ut et affectus probaretur singulorum, et misero proditori locus daretur pœnitentiæ. Æquum namque erat, quia prædixerat passionem suam, ut et proditorem prædiceret. Ex utroque, ultroneum ut monstraretur venisse se ad eandem passionem. Nec tamen manifeste arguit eum, cujus consilia in corde latentia occulte deprehendit, si forte in conscientia deprehensus eum crederet scire ut Deum, quæ putabat latere quasi hominem. Sed miser postquam vidit conscientiam suam latere non posse, nimia infidelitate cæcatur; idcirco ultra præsumpsit, vel nimia impudentia, occulte deprehensus, non erubuit. *Et contristati valde cœperunt singuli dicere : Nunquid ego sum, Domine?* Hoc quippe virtus est apostolorum, qui plus credebant verbis Domini sui, quam conscientiæ suæ. Sciebant jam singuli ex doctrina Domini, licet bonæ conscientiæ essent, et mundi ab omni proditione Magistri, quod mortalitas humana nunquam in eodem statu permanet. Et ideo singuli formidantes de se, considerabat unusquisque eorum ne forte ipse esset, qui præcognitus erat ac si proditor. Quod si illi sibi bene conscii timent et formidant quasi infirmi, quid de nobis agendum est, qui nunquam conscientiam perfectæ puritatis, neque charitatem circa Deum perfectam accepimus? Quod si Apostolus corpus suum servituti subjicit, ne forte reprobis inveniatur, cum aliis prædicat verbum salutis : quanto magis timere nos oportet, et in omnibus nos Deo committere? Qui quos præscit, et **1091** vocat; et quos vocaverit, illos et sanctificat; quos vero sanctificaverit, illos et justificat. *Qui intingit*, inquit, *mecum manum in paropsidem, hic me tradet; Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo*. Hoc quippe ex indicio prophetiæ vocis dicit, quasi diceret : *Qui manducat panem mecum Ampliabit adversum me supplantationem* (Psal. 41, 10). Nec igitur discrepat hic sensus ab hoc quod ait : *Qui intingit manum mecum in paropsidem, hic me tradet*. Quibus verbis discipulos quasi liberos relaxat, dum solum proditorem declarat. Qui quod alii fecerunt, non potuit manum retrahere a paropside, jam semel et secundo secreto præmonitum.

Ubi Dominus sua in eo manifestat beneficia, et Judas suam non celat impudentiam. Et quia a Domino tantis complectitur honoribus, ut esset unus ex duodecim, atque œconomus eorum quæ collata erant pauperibus; neque salis, neque ejusdem mensæ, neque panis, neque carniû agni quas comederat, memor factus, impudenter festinat tradere largitorem honorum operum. Cum dinumerare nemo potest omnia ab eo facta mira et deifica, quæ viderat vel audierat. *Filius autem hominis vadit, sicut scriptum est de eo. Vadit autem ad passionem, quia filius hominis est, ut prædictum erat a prophetis, passurus per crucem. Manet autem cum discipulis in mundo, secundum quod verbum est, custodiens eos in fide. Alias autem non permanerent in fide ipsius, præcipue cum eum in cruce pendentem, deinde mortuum vidissent. Et notandum, quia non dixit, Væ homini illi a quo tradetur, sed, per quem tradetur, volens alium ostendere a quo tradebatur, id est diabolum, Judam vero ministrum fuisse diaboli, per quem ipsa traditio ministrabatur passionis. Tertio jam eum tangit, ut quem conscientia et pudor non traxerat, saltem denunciata sero, corrigant supplicia. Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. Multi in hoc verbo acuunt sillogysorum suorum acumina, et argumentantur, quasi nullo modo posset ei bonum esse, qui non esset omnino, si natus non fuisset, et ideo prius fuisse eum antequam male nasceretur, ut talis esset. Dicunt enim, id quod est potest aliquid habere præter quam quod ipsum est. Idcirco habere posset aliquod bonum, etiamsi natus non esset; quoniam diversum est tantum aliquid esse, et esse aliquid in eo quod est. Sicut omne quod participat eo quod est esse ut sit, alio 1092 aliquo participat, ut aliquid sit. Ac per hoc forte Judas, quia participabat eo quod est esse, ut esset illi bonum, erat antequam nasceretur, ut melius illi esse posset. Sed quia ista philosophorum sunt, ut possint de verisimilibus sua extollere argumenta, et nonnulla introducere falsa, redeamus ad simplicitatem divini eloquii, quo dicitur, quia illi bonum erat si natus non fuisset; quia nec hoc bono erat dignus cum jam esset, et nasceretur prius cum non esset. Sed quia ex arbitrio suo venit, ut hoc officium prodicionis consummaret per eum Dominus, ideo natus est malo suo, ut in malum, quod secundum propositum erat, ipse corrueret, ad hoc ex præscientia Dei justissime ordinatus. Unde non dicitur, quia bonum erat ut non esset, sed ei, ne natus esset. Quoniam etsi malum contigit ei, ex accidenti vitio fuit; bonum tamen non negatur eum fuisse, licet præ culpa melius esset ei non esse, justo Dei judicio, quia ad pœnam præscitus erat. Non quod esset antea, ut quidam volunt animæ in cœlestibus, quo illi bonum esset; neque in eo ullum ei esse poterat bonum, quia non erat cui esset ullum bonum, sed juxta simplicem intelligentiam Scripturarum sanctarum, bonum esset ei qui jam erat si non subsisteret, quam tam male subsisteret, ut et male*

illi esset; quod omnino non esset si natus ipse non fuisset

Respondens autem Judas qui tradidit eum, dixit: Nunquid ego sum, Rabbi? Ait illi, Tu dixisti. Etiam hic non expressum est, utrum ipse esset; sed forte sic temperatum ne omnes adverterent, ut ei adhuc daretur de se, cujus in conscientia crimen erat. Unde magis in contumaciam videtur sonare, quam quod dubium non erat, ei requirere; et ideo non tristem eum fuisse ut cæteri sermo declarat, non religiosum ac devotum in fide, ut eum Dominum mitissime cum cæteris appellaret. Sed efferatus animo, sine ulla cordis pudicitia, quasi excusantis affectu dicit. Nunquid ego sum, Rabbi? Et hoc ideo ne tacendo videretur crimen cordis prodere, jungit quasi blandientis affectum, quod dolus in corde non latebat. Unde et Rabbi eum vocat, quod est infidelitatis signum, quia Deum et Dominum eum esse, post tot signa et miracula non credebat. Sed nescio, vel si talem eum quasi unum de doctoribus accipiebat, qui tam crudeliter sine ulla pœnitentia cordis, tradere sic impudenter eum dolo festinabat.

1093 Cui Dominus, *Tu dixisti.* Eadem igitur responsione confutatur proditor, qua et Pilatus, ut ex ore proprio condemnaret eum, qui non dubitans de conscientia interrogat, sed fingens se de hoc dubitare, quasi timens simulat. Non quod curaret impudicus jam excusabilis esse, sed ut consilium suæ prodicionis interdum celaret. *Cœnantibus autem eis accepit Jesus panem, benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* Audiant qui volunt extenuare hoc verbum corporis, quod non sit vera caro Christi, quæ nunc in sacramento celebratur in Ecclesia Christi, neque verus sanguis ejus: nescio quid volentes plaudere vel fingere, quasi virtus sit carnis et sanguinis in eo admodum sacramento, ut Dominus mentiatur, et non sit vera caro ejus, neque verus sanguis, in quibus vera mors Christi annuntiat, cum ipsa Veritas dicat: *Hoc est corpus meum.* Similiter et de calice: *Bibite, inquit, ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, non qualiscunque, sed quod pro vobis effundetur in remissionem peccatorum.* Neque itaque dixit cum fregit et dedit eis panem, hoc est, vel in hoc mysterio est virtus vel figura corporis mei, sed ait non fecte, *Hoc est corpus meum.* Ubi Lucas addidit, *Quod pro vobis tradetur, vel sicut alii codices habent, datur.* Sed et Joannes ex persona Domini, *Panis, inquit, quem ego dabo caro mea est, non alia quam, pro mundi vita (Joan. vi, 52).* Ac deinde, *Qui manducat meam carnem, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in illo (Ibid., 57).* Unde miror quid velint nunc quidam dicere, non in re esse veritatem carnis Christi vel sanguinis; sed in sacramento virtutem carnis et non carnem, virtutem sanguinis et non sanguinem; figuram et non veritatem, umbram et non corpus, cum hic species accipit veritatem et figuram, veterum hostiarum corpus. Unde Veritas

ait, cum porrigeret discipulis panem, *Hoc est corpus meum*, et non aliud quam, *quod pro vobis tradetur*; et cum calicem, *Hic est calix Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Necdum itaque erat fusus, et tamen ipse porrigeretur in calice sanguis, qui fundendus erat. Erat quidem jam in calice, qui adhuc tamen fundendus erat in pretium; et ideo ipse idemque sanguis jam erat in calice, qui et in corpore, sicut et corpus vel caro in pane. Erat autem integer Christus et corpus Christi coram oculis omnium positum; necnon et sanguis in corpore, sicut et adhuc hodie integerrimum **1094** est et manet, qui vere dabatur eis ad comedendum, et ad bibendum, *in remissionem peccatorum*. Dicat qui vult, si in alio aliquo remissio est peccatorum, quam in Christo. Constat ergo, quia non est; et quia in hoc corpore ac sanguine remissio est peccatorum, vere Christi caro est et sanguis. Unde qui digne manducant et bibunt, vere vitam æternam manducant et bibunt, et integra manet vita. Et tunc erit unicuique corpus Christi et sanguis, vita, si quod in sacramento sumitur, in ipsa veritate (sicut aliquando dixisse me memini) spiritualiter manducetur, et spiritualiter bibatur. Quia sicut dicit Apostolus, caro nihil prodest, quanto magis panis sine spiritu, qui cernitur, sed *Spiritus est qui vivificat* (II Cor. III, 6). Hæc idcirco prolixius dixerim, et expressius, quia audivi quosdam me reprehendere quasi ego in eo libro quem de Sacramentis edideram Christi, aliquid his dictis plus tribuere voluerim, quam ipsa reponit Veritas, timentes forte, quod ipsi tunc timuerunt quibus loquebatur, partes facere voluerim, et ejus per singulos membra dividere concisa, vel dispersita, sicuti illi tunc putarunt qui scandalizati dicuntur, et abierunt retrorsum. Quibus Salvator ait: *Hoc vos scandalizat? Si videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius* (Joan. VI, 62, 63). Ac si diceret: Si hoc intelligere possetis, sciretis utique, quod qui integer ascendere potest ubi erat prius, unus idemque Christus, consumi non potest per partes, nec dividi dentibus. Hoc quippe videre multum est, quia in spiritu est; hoc cognoscere vel credere, quomodo unus Christus ascenderit filius hominis, *ubi erat prius*; quis hoc sensu explicat? Et quod descendit de cælo, *filius hominis qui est in cælo* (Joan. III, 13), quæ hoc ratio capit? Necnon et quod, *Verbum caro factum est* (Joan. I, 14), quæ hoc verba eloquuntur, ut quod incommutabile est, factum dicatur. Vel, quo modo, qui homo erat, filius hominis, in terram coram oculis eorum positus, in cælis esse dicatur? Quomodo ergo de cælis venit, unde nunquam abfuit? Ascendit descendens, quia in nullo resolvitur Christus. Est qui erat, et quod est non erat. In omnibus ergo istis, et in aliis quamplurimis locis excedit humanas mentes divina potestas; nec subjacet humanis sensibus ratio cœlestis et divina. Quia natura inferior causam et rationem naturæ prioris et immensæ non capit nec intelligit. Et ideo

de talibus rebus, quæ divina virtus operatur, dubietas auferenda est, et cunctatio removenda. **1095** Quia scientia earum in fide est; ratio in virtute; effectus in rebus est, ex potestate; causa in voluntate. Ita ut nihil habeat homo quid conqueratur de singulis quæ Deus dixit et voluit: *Quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt* (Psal. CXLVII, 5), ut voluit. Simillima quidem sunt et divina in hujusmodi rebus sacramenta, quæ salute humani generis aguntur, et quotidie mystice in hoc mysterio ut tradita sunt apostolis celebrantur. Et ideo in cœnaculo hoc pæcha agitur, quia nisi qui ascenderint, ista non capiunt, ut bibant et comedant quod effusum est, *in remissionem peccatorum*, et tamen integrum manet. Hinc quoque ipsa Veritas: *Bibite*, inquit, *quia hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum omnium*. Quod si effusus est jam, quomodo nunc rursus effunditur? Et si caro consumpta est, quomodo adhuc manet integra et voratur? Ecce quod bibitur quotidie et effunditur; et quod semel immolatum est, adhuc hodie immolatur; non ergo immolatur, nisi quod vivum est. Bibitur quidem in remissionem peccatorum, et effunditur. Si autem queris quomodo effunditur, ut maneat quod effusum est? Intellige quomodo *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris* (Rom. V, 5), et manet: sic forte poteris cognoscere, quod ineffabile est quicquid Spiritus sanctus operatur. Et si charitas Dei diffusa est in se manens, vere sanguis Novi Testamenti Dei diffunditur admodum in cordibus nostris, in remissionem peccatorum; quo effuso, remittantur in eo peccata nostra. Quoniam ipse pontifex Christus est qui porrigit nobis hunc panem, suumque corpus, et effundit hunc calicem; non enim discedit ab officio suo. Et si manet in nobis, bibit eum etiam ipse nobiscum novum; et quod est in toto corpore suo, et in omnibus nobis, quia sine eo ipsum sumere non possumus, neque de pane illo manducare, vel calice bibere. Nec mireris frater, qui forte ista non credis, quia non nostra sunt quæ dicimus. Omnipotens est enim Dei verbum et efficax ad omnia quæ vult, secundum multitudinem virtutum suarum, cum sit ipse unus, omnium virtutum virtus. Cujus verba non alicujus, quam unius verbi, quod ipse est, sunt verba. Et ideo plena sunt veritate, quia *Spiritus et vita sunt* (Joan. LIII, 63), nec habent aliud in se præter quod ipsa per se profertur Veritas, *Accipite*, inquit, *hoc est corpus meum*. Et de calice: *Hic est enim sanguis meus*. Poterant enim **1096** apostoli, tunc si non crederent verba vitæ et veritatis, respondere, vel quærere quomodo panis ille et calix vini corpus et sanguis essent Christi, cum ipse integer Christus in corpore suo coram oculis eorum erat. Sed quia crediderunt quod dixerat silentio contentur, et accipiunt ab ipso quæ nobis postea tradiderunt. Tradiderunt autem non aliam, quam ipsam eandemque cœnam, quam ipsi tunc manducaverunt et biberunt. Unde volo per-

pendat fidelis animus, quid intersit inter illud typicum pascha, quo agnus immolatus est in eadem cœna et comestus, necnon et inter istud, quod secundum ordinem Melchisedech in pane et vino continuo celebratur. De quo sane Pascha dixit eadem hora omnibus suis: *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar* (Luc. xxii, 15). Quod si nil amplius habet hoc mysterium, præter figuram corporis et sanguinis Christi, et non hoc est quod ipse dixit, quid necesse habuit iterare in facto, quia jam hoc totum præfiguratum erat in agno? Unde et Lucas duos calices datos esse discipulis in eadem cœna, commemorat; unum prius post agni comestionem, antequam panem acciperet, alium vero postquam benedixit ipsum panem, ac fregit et dedit discipulis suis.

Similiter, inquit, postquam cœnavit dicens: Hic calix novum testamentum est in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. Ubi datur intelligi, quia agnus ille legalis, cum suo calice in figura præcessit passionis Christi. Deinde corpus et sanguis in calice, ad expletionem factum est veritatis, ut quod in Melchisedech, præcesserat, totum completeretur in Christo. Nam quod calix passionem Christi demonstrat, nemo qui hoc Evangelium legit, ambigit; ideo aliquos monet, utrumne duos calices Lucas voluerit significare Jesum accepisse, an unum eundemque, quia anticipaverat de eo dicere, rursus recapitulando bis eum commemorat; ita quidem nonnulli sentiunt non duos esse calices, sed unum, qui et ante dividendus, et postea bibendus commemoratur datus esse discipulis. Sed alii melius, ut præmisi, duos porrectos affirmant discipulis; ut in uno eorum, id est in primo, passionem suam voluerit exprimere, in alio vero fidelium suorum passionem præfigurare. Rursus alii contendunt in utroque calice illud ostendere, quod in Veteri Testamento præceptum est, ut qui pascha, primo mense agnum comedendo, non ageret, **1097** in secundo mense Medi comestione perageret, ac propterea duos calices discipulis Dominum tradi isse. Et astruunt vere in utroque calice, quod utrumque intelligi debeat Testamentum, ac per hoc unum eorum pertineat ad agnum, aliud vero ad mysterium corporis. Sed sive hoc, sive illud, quisque sentiat, nullus tamen eorum a vera fide invenitur extraneus, tantum ut intelligat in hoc facto, quod de figura et umbra veritatis benignissimus Jesus accipiens panem et calicem ad verum transeat paschæ sacramentum, ne apex iotæ detruncaretur a lege; imo, quia lapis angularis est utrasque tenens et adimplens leges, ac si verus Melchisedech, panem offert et vinum, quod erat sacramentum sui corporis præfiguratum, ac sanguinis. Et notandum quod ait, *Benedixit et fregit.* In qua nimirum benedictione ac fractione nova creatura efficitur, ut panis in commemoratione mortis Christi Deo fide oblatus, caro ejus vere dicatur; similiter et sanguis in eadem gratiarum actione, quando patri gratias egit, creatur

A ut verus sanguis credatur, *Qui effusus est pro multis in remissionem peccatorum.* Pro multis quidem, sed non pro omnibus, quia non omnes obediunt Evangelio, neque credunt in eum. Verumtamen a multis queritur, qui non simplicem sequuntur intelligentiam, à quo Jesus acceperit hunc panem, vel hunc calicem? Quia dicitur accepisse. Non enim æstimant sic accipi oportere quasi carnaliter dicatur, sed aliis illud exponere conantur, ac si a Deo Patre, a quo habet omnia. Quod ante accepit, gratias agens, dat eis, qui digni sunt a Deo accipere panem hunc et calicem. Unde Joannes ait in suo Evangelio dixisse Dominum, non *Moses dedit vobis panem, sed Pater meus datur vobis panem de cælo verum* (Joan. vi, 32); quem profecto panem accipiens Salvator a Patre, dat eis qui secum pariter cœnam agunt digne, ut sit juxta Paulum apostolum, nobis, *Dominicam manducare cœnam* (1 Cor. xi, 20, 26), et non alterius. Et ideo illum panem, quia a Patre accepit, gratias egit Deo Patri, ac benedicit, ut pontifex, et frangit. Quia ut Jeremias plangit, nemo inventus est prius alius, qui parvulis frangeret panem petentibus, nisi solus Jesus; quia a Patre illum accipiens, dat discipulis et membris suis, secundum quod unusquisque eorum fide capit, et potest accipere. Unde mandat apostolus; *Quotiescunque, inquit, panem hunc manducabitis, et calicem hunc bibetis, mortem Domini 1098 annuntiabitis donec veniat* (1 Cor. xi, 26). *Donec veniat, inquit, non mors quæ annuntiatur in hac immolatione, sed ipse ut veniat ad iudicium, quando jam ultra non erunt hæc mystica sacramenta in fide, sed ipsa veritas, quæ adhuc recte agitur in mysterio, luce clarius reseretur, et erit omnibus palam in fruitione, quod nunc sumimus in mysterio.* Hinc quoque suis ipse ait: *Et ego de Patre palam annuntiabo vobis* (Joan. xvi, 25). Hoc quippe habet hoc mysterium mortis Christi, in commemoratione, quod habuit caro Christi et sanguis semel in passione, ut ipsa sit una caro et sanguis in sacramento, qua pascatur homo, membrum Christi, et fundatur sanguis in ablutione peccati impræsentiarum, sine quo justus nemo vivit homo. Quoniam hic est sanguis Novi Testamenti, in cuius figura quia fundendus erat olim Moyses, dicebat populo: *Hic est sanguis testamenti.* Et non ait novi; sed *quod mandavit ad vos Dominus.* Hic autem Novi Testamenti est, quia non agni illius, non vituli, non taurorum neque hircorum, sed proprius sanguis Christi, cum quo introit in sancta semel, offerendo se pro nobis Deo, qui et quotidie in hoc sacramento offertur, quia quotidie peccamus, ut sine peccato simus. Alioquin quomodo hostia vocatur, nisi immoletur Christus in eo? Non enim immolatio recte dicitur, juxta proprietatem nominis, aut verbi, nisi et inactatio victimæ consequatur. Attamen in pane isto et vino sacerdos recte immolare dicitur, quoniam in eo Christus, ut i a fatar, Deo Patri in hac oblatione, ac si hostia pro peccatis nostris, seu in cibo salutis nostræ, victimatur.

Amen dico vobis, inquit, non bibam amodo de hoc

genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei. Sed et de pane similiter Lucas dicit, non manducabo illud, nisi impletum in regno Dei. Ecce, ut dixeram, de carnalibus transit ad spiritualia. Idcirco spiritualiter accipienda sunt hæc omnia quæ traduntur in sacramento. Quia si caro nihil prodest, nisi Spiritu vivificetur, multo minus panis iste et vinum, quod sanguis et caro esse creditur, prodesse potest, nisi totum fieri in Spiritu intelligatur. Alioquin ex his in nobis quod digeritur; vel in palato oris sentitur, quid prodesse poterit? Nisi quia sacramenta sunt donec ipse veniat Christus, et palam se exhibeat et Patrem ostendat nobis. Interim vero mens Deo denota et fides integra, intelligibiliter **1099** vere sumit in his, quod novum creatum est, scilicet corpus et sanguinem, et si corpus digerat quod extra est, quia sic in sacramento nobis a Domino traditum est. Interea, seu legamus, *de hoc genimine vitis*, seu de hac creatura vitis, ut alii codices habent, recte quaeritur utrum pius Magister, ad panem et calicem ac si digitum demonstrando extenderit, antequam caro esset et sanguis, an ad ea quæ prius legaliter gessit, certe ut ipsam Synagogam ostenderet; quæ vinea Domini erat Sabaoth, quam ipse de Ægypto transtulit, quia utrumque congruere videtur. Verum si ad panem respicimus, et calicem, utique ex his ultra non manducavit, neque bibit, donec post resurrectionem, cum eisdem discipulis, jam incorruptibilis et immortalis manducavit et bibit. Si autem de his quæ legaliter gesta sunt, dicit verum, quia de hostiis Judæorum et victimis nulla demum gustavit, donec omnia in Ecclesia translata sunt sacramenta, et innovata. Quod si de ipsa Synagoga sermo est, a quo calicem passionis illatum sua sponte suscepit, neminem eorum per fidem intra suum corpus, quod est Ecclesia, trajecit, donec post resurrectionem, per Spiritus sancti gratiam, innovatos quamplurimos suscepit. Quod vinea de Ægypto transplantata, synagoga Judæorum sit, Jeremias ex persona Domini ostendit, cum quasi deplorans Dominus dicit: *Ego te plantavi vineam meam electam, quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienæ?* (*Hier.* 11, 21.) Similiter et Isaias in Cantico, et reliqua Scriptura in quamplurimis locis. De qua sane vinea Dominus dicit, nequaquam se bibiturum poculum suavitatis, nisi in regno Patris sui. Quod regnum jure Ecclesia Dei accipitur, seu fides credentium, de qua dicit Apostolus credentibus, *Regnum Dei intra vos est.* Ergo quidquid horum genimen vitis acceperis, de quo non se bibiturum dicit, donec illud bibat novum in regno Patris sui: considerandum est quanta unitas commendatur corporis cum suo capite, cum ait, *Donec illud bibam vobiscum.* Quia cum repro-mittit se bibiturum in regno, non tamen sine ipsis, sed cum ipsis se novum utique bibere in regno Patris sui ostendit. Quia novum utique vinum, non nisi innovati possunt bibere, veteres autem nova non capiunt, necnon et ipsi novi nisi cum Christo, sicut

nec Christus sine ipsis. Qui ergo suos non segregavit a consortio regni, neque a consortio suæ potationis et dulcedinis, nullo pacto **1100** credendum est a sua eos sequestrasse præsentia dignitatis et gloriæ. Et notandum quod ait, *in regno Patris mei.* Non enim dixit in regno Dei, sed *in regno Patris mei.* Quia omnis pater nomen est filii. Et nemo venit ad Patrem, nisi per Filium, sicut nec ad Filium, nisi Pater attraxerit eum. Et cum Pater adduxerit suos ad Filium, tunc de vino lætitiæ et jocunditatis eorum bibit Dominus Christus cum eis in regno Patris sui; et inebriantur omnes vino charitatis Dei, sicut in similitudinem inebriatus est Joseph meridie cum fratribus suis. Attendite, quæso, frares mei, quomodo bibere vos oporteat impræsentiarum, vel manducare in mensa Dei, et in regno Patris Christi; quia non alicubi bibit ille illud vobiscum novum, nec alio in tempore quam in regno Patris sui. Attendite quod ait Apostolus, quia *Regnum Dei non est esca et potus* (*Rom.* xiv, 17), neque quod corporaliter carne sumitur, sed esca et potus iste quem de altari sumimus, angelorum est cibus. Unde Scriptura dicit: *Beatus homo qui manducaverit panem in regno Dei* (*Luc.* xiv, 15); quia alicubi nunquam panis veræ vitæ comeditur. Hinc quippe jam in regno Dei Patris, sed adhuc in sacramento; illic vero cum impletum fuerit hoc regnum in nobis, evacuabitur istud quod est ex parte, tuncque fruemur facie ad faciem, cum venerit ipse, et quod perfectum est. Eia fratres, ut cum venia loquar, ideo in hac cœna Christi prolixius elaboravi quam brevitas poscat tractatoris, quia in his mysticis rebus plures alii sapiunt, et cæcutiunt multi, dum panis iste et calix nihil aliud eis esse videtur, quam quod oculis cernitur, et ore sentitur. Idcirco ut manifestius cognoscant, quanta est unitas corporis, intelligant quibus modis dicitur corpus Christi, quia est illud Dominicum corpus in quo passus est Deus, sed non secundum quod Deus est. Et est hoc corpus in hoc mysterio quod creatur in spiritu et virtute verbi ut Christi sit corpus, et non aliud quam id quod passum est, et proprium corpus. Est et corpus Christi, omnis sancta Dei Ecclesia, de carne et de ossibus ejus, in carne una formata, et in unitate corporis ejus sociata. Quapropter veritas est in utroque et unitas corporis, et ideo hoc corpus quod medium est quo pas-cimur in via, non dividitur ab unitate corporis Christi. Neque quia caput est Christus Ecclesiæ, recte a suis præciditur membris, sicut nec membra dividuntur a capite, ut membra et caput, unum sint corpus quod **1101** sacramentum juxta Apostolum magnum est in Christo et Ecclesia. Et ideo qui vult vivere in unitate corporis, hæc tria, mystice, unum sentiat esse corpus; quoniam testamentum Dei æternum de his firmatum est in sanguine Christi. Et ideo jure non ait, hic est panis aut corpus Novi Testamenti, sed hic est calix Novi Testamenti in sanguine meo qui pro vobis fundetur. Nec immerito igitur hoc mysterium jure dicit testamentum, quod morte testatoris firma-

tur. Nam juxta Apostolum, ubi testamentum firmatur, ibi profecto necesse est, et mors testatoris interveniat, quia secundum ipsum omne testamentum in mortuis confirmatur. Nam et hoc more suo Apostolus cum Hebræis ipse Hebræus in Christo commendaret, astruit testamentum nihil valere hæredibus, si mors non intercedat testatoris. Alioquin nondum valet, dum vivit is qui testatur. Hinc, fratres, testamentum quod disposuit ab Abraham, et illud fœdus quod pepigit cum Israel, in monte Sina, quia per mortem nequaquam fuit ejus qui testabatur, ideo infirmum fuit, donec Domini nostri Jesu Christi qui testabatur, unica morte et singulari firmaretur. Quæ nimirum mortæ, vere mortis exstitit mors. Et ideo quam pulchre et quam pernecessarium, hoc sacramentum in memoriam mortis Christi immolatur, ut sit corpus redemptionis nostræ, et alimentum vitæ in nobis, necnon et sanguis Novi Testamenti in morte ipsius testatoris. Alias autem Testamentum Vetus, quamvis habeat universa solemniter testamentorum jura servata, tamen quia per mortem mediatoris non erat roboratum, infirmabatur per carnem, sicut Apostolus docet. Hoc autem Testamentum Novum, quia imminente jam morte testatoris confectum est ad viaticum, in hæreditatem salutis, idcirco firmum est ratumque in perpetuum, et permanebit in ævum. Non enim nisi unius noctis tantummodo spatium interfuit, inter promulgatam hanc seriem testamenti, et mortem piissimi testatoris Christi. Unde et in eadem nocte specialiter quos hæredes in hujus testamenti pagina indidit, sicut de singulis edocuit quæ servare deberent: ita et de hoc sacramento calicis, id est passionis suæ, instituit, ut in memoriam mortis ejus hæc agerent; ac per hoc carnis ejus atque sanguinis participes facti, unum manerent corpus. Et quia mortalitas nostra quotidie prolabitur in mortem **1102** peccati, quotidie necesse est repararetur homo in vitam justitiæ. Quibus omnibus in eadem cœna rite expletis, mox evangelista:

Et hymno dicto, inquit, exierunt in montem Oliveti. Hoc namque est quod in Psalmo legimus, *Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ*; quoniam nemo hujus adipe frumenti satiatus, neque hujus dulcedine sanguinis Christi ebrius, jam repletus, cessat a laude Dei. Sed qualis hymnus iste fuerit, quibusque verbis editus, non satis monstratur ab ullo evangelistarum. Hinc et multi religiosi viri quærent, si forte tantæ dulcedinis laus, saltem obscure in Evangelio alicubi conscriptus, vel ab ullo apostolorum traditus inveniatur; certe aut ab omnibus tantæ suavitatis tantæque dulcedinis hymnus sit prætermisus curiose satis ac sollicitè scire desiderant, nolentes acquiescere quod evangelistæ omnes hoc prætermiserint. Unde quidam volunt, hanc, illum esse hymnum, orationem mirabilem quam Joannes commemorat, quando elevato vultu ad cælum orat ad Patrem, ita incipiens post multa quæ in cœna locutus est discipulis. *Et sublevatis in cælum oculis, inquit: Pater, venit hora, clarifica Filium*

tuum, ut Filius tuus clarificet te (Joan. xvii, 1), usque ad id cum ait: Hæc cum dixisset egressus est trans torrentem Cedron (Joan. xviii, 1). Quod si ibi, inquit, scriptus non est, nec alicubi in Evangelio scriptus omnino est. Sed illa ineffabilis, ut ita dicam, oratio vel gratiarum actio, non ad eundem locum pertinere videtur, neque hymnus ille quem post cibum solitus erat benignissimus Magister dicere, jure esse creditur. Quoniam quidquid per carnis dispensationem agere dignatus est Salvator, aut mysterium fuit, aut exemplum. In eo namque quod oravit, magna sunt sacramenta; in hoc vero hymno, exemplum est, sicut ipse ait: *Exemplum dedi vobis, ut et vos ita faciatis (Joan. xiii, 15).* Magnum est itaque pietatis exemplum, quod et adhuc hodie non minus ante cibum quam post cibum, Ecclesia a Deo instituta, agere non prætermittit. Sed quæ fuerint verba illa quibus benignus Dominus Deo Patri tunc hymnum decantaverit, non satis apparet. Sicut nec quando clamavit de cruce iterum, *Voce magna, et emisit spiritum (Math. xxvii, 48).* Ubi quid dixerit manifestum non est. Nam et quando accepit panem et gratias egit, utrumne corde tantum sine verbis, an voce, non evidenter elucet, sicut nec de calice: **1103** in quibus et in hujuscemodi causis, vix ulla leguntur verba composita. Sed tamen quamvis non legantur, quia ipsa agendarum non est series explicata gratiarum, nulli dubium, quia verbis, saltem propter exemplum, dictus est tunc hymnus laudis Dei, sicut et gratiarum actio, quamvis non sint evangelistis, ubi vel ubi, hujusmodi verba tam diligenter expressa. Scimus tamen Dominum nostrum Jesum Christum, et ante hanc mysticam et singularem cœnam in domo Matthæi convivisse, similiter et in domo Simonis leprosi benignius recubuisse, sed et in domo Mariæ et Marthæ cum eisdem discipulis cœnasse. In quibus nimirum conviviis, quis nesciat auctorem vitæ, et Magistrum salutis nostræ, priusquam cibum sumeret, pro eo quod homo erat, Deo Patri gratias retulisse, deinde post cibum ex more decantasse hymnum? Qui nimirum hymnus jam ex consuetudine omnibus notus erat et manifestus. Idcirco ad alia properant evangelista, superfluum duxit eum scriptis retexere. Hymnus proprie laus Dei est; nec enim est hymnus nisi in quo Deus laudatur, et voce in laudem Dei cantatur. Et ideo hymnus iste fuit, qui cantabatur Deo in omnibus conviviis, in quibus quotidie consuetus erat Deo Patri gratias agere, et hymnum dicere. Et ideo forte, quod tam creberrime agebatur scribere postposuit, ut dixi, evangelista; quoniam in omnium eorum ore semper erat. Quo dicto, *Exierunt in montem Oliveti.* De alto enim ad altiora conscendunt, quia de virtute ad virtutes eos semper transducit benignissimus Dominus. Sed longe ante non dico quam hymnus, verum etiam quam præmissa oratio, vel gratiarum actio funderetur ad Patrem, miser Judas possessus a dæmone, exivit a consortio apostolorum omnium alienus antequam de sanguinè

Christi communicaret, ut gratiarum actio, et laus A pro ipsis esset et in ipsis dicta quicum Domino permansuri erant jam in vita beati; quasi hi soli beati creduntur qui cum eo ascensuri sunt in montem Oliveti, ubi laborum est refectio, doloris est requies, et veri luminis notitia.

Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Prævidebat autem omnia ut Deus, et prædicit quod passuri erant in proximo, sicut providus Magister, ut cum passi fuerint ne desperent salutem, sed redeant per poenitentiam, ut liberentur a scandalo infidelitatis, 1104 et ideo mox addidit testimonium prophetiæ; quod evenire non poterat, ne fierent et complerentur omnia, ut prædicta erant. Quibus, ut consolarentur, saltem post fugam et scandalum tanti pavoris, et dispersionem nimiae trepidationis, continuo subiecit: Cum autem surrexero, præcedam vos in Galilæam. Si quis autem querat post tanta et talia virtutum signa, et prodigia miraculorum, post tot documenta, et innumera prædicationis Christi sacramenta, deitatisque opera et exempla, quomodo discipuli tam subito scandalizantur sine ulla mentis constantia, sine ullius vigore fortitudinis? Sciat quia, Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto: sic nemo potest sine scandalo tanta et hujusmodi sustinere, nisi Spiritus sancti gratia. Necdum enim erat Spiritus sanctus datus, quia Jesus necdum erat glorificatus. Et ideo providus dispensator Christus, sic universa disponit, ut ipse unus pro omnibus appareat passus, et nemo de se præsumat; quia solummodo, qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt tantum Dei filii, et permanent in fide. Et notandum quod addidit Salvator, In ista nocte, ut scires, sicut quam sæpe dixi in his, quod nihil vacat a mysterio, non tempus, non locus, non ordo, non ulla sancti Evangelii narratio. Quia sicut qui inebriantur, teste Scriptura, nocte inebriantur: ita et qui scandala patiuntur, nocte scandalizantur, qui in tenebris sunt et ignorantia noctis. At vero qui diei sunt et luminis, non offendunt, eo quod nox illis præcessit, dies autem appropinquavit. Unde Salvator ait: Qui ambulat in die, non offendit. Quod autem scriptum dicit esse, Percutiam pastorem (Joan. xi, 9), et non dicit ubi, videtur sensum accepisse de Zacharia propheta, et non proprietatem dictorum, quia ibi ex persona prophetae ad Deum dicitur, percutere pastorem, hic autem ipsius Dei Patris persona introducitur dixisse: Percutiam pastorem, de quo in Psalmo dicitur: Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt (Psal. lxxviii, 27). Nec igitur mirum si dicat Deus Pater percutere se pastorem, id est Filium suum in mortem, qui pro nobis omnibus tradidit suam in passionem. Neque mirum si dispergantur oves gregis pro sua infirmitate admodum passi scandalum timoris, ut demum congregentur in unum resurgente Christo, et sequantur eum in Galilæam gentium, ubi, quia in tenebris fugerunt omnes juxta Prophetam, videat lumen magnum. Et quia in

regione umbræ mortis scandalum 1105 perpassi sunt formidinis, lux eis oriatur de morte Christi in transmiratione.

Respondens autem Petrus, dixit ei: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor, Hoc quippe de ardore fidei magis, quam ex temeritate vel mendacio, quantum in sua fuit conscientia, omnino dicit. Facit enim hoc circa Deum impatiens affectus, et non levitas mentis. Et ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. Dominus quidem loquitur, ut Deus, qui novit omnia antequam fiant; Petrus autem ut homo, quia omnis homo mendax (Psal. cxv, 1). Et ideo ait: Si me oportuerit mori tecum, non te negabo, similiter et omnes discipuli dixerunt. Nec tamen ideo negat Petrus, quia Dominus illud prædicit, sed ideo Veritas est quod futurum erat, quia Veritas est et falli non potest. Sicut nec ideo omnis homo mendax, quia Propheta hoc ait, et non præcipit omnem hominem esse mendacem, sed pronuntiat quod verum est, et dicit universaliter, Omnis homo mendax. Ubi demonstrat Christum plusquam hominem esse, ut ipse solus, quia Deus est, sit verax. Sed Petrus nimio fervore fidei, et amore succensus, non satis considerat, quia qui dixit: Ego sum veritas (Joan. xiv, 6), mentiri non potest. Propter quod, ut æstimo, quia reliqui discipuli non tantum contra veritatem ire præsumunt, scandalizati sunt tantum in Jesum: Petrus autem quia parum duxit si mentiretur Christus, cogitabat forte eum magis mentiri posse, quam sibi aliter evenire, quam hoc quod in corde gerebat. Idcirco, quia incante de se præsumit, et cæteris in fide se imponit, nec intendit satis quod Veritas est qui ei ista dicit, non solum scandalizatus est, ut cæteri, verum etiam derelictus propter temeritatis audaciam, ut ter negaret Dominum. Et si diligenter perspexeris omnium quatuor evangelistarum de hac re sententias, forte invenies tertio permotum Petrum ex Domini verbis, ut hanc proferret cum Domino, vel pro Domino moriendi præsumptionem. Nam Matthæus et Marcus uno tenore de hoc dicunt; Lucas vero et Joannes diversis in locis magis cogunt intelligi debere, ter cum hanc præsumptionem protulisse, et ter a Domino illi responsum esse, quod eum, antequam gallus cantaret, esset ter negaturus. Neque enim increduli debet videri, distinctis quantisper temporum intervallis, Petrum commotum fuisse 1106 ad presumendum ex Domini verbis, sicut et ad negandum, quibuslibet ex dictis. Neque absurdum videtur ei Dominum sic ter respondisse, quandoquidem etiam contextim, nullis aliis interpositis rebus, aut verbis post resurrectionem, ter illum interrogasse legimus, utrum eum amet, terque Petrum respondisse; ac deinde, ter de pascentis ovibus ei præceptum esse. Quapropter et patri Augustino credibilis hoc esse videtur, ter eum incante præsumpsisse, et ideo de tria sua negatione ter a Domino audisse, sicut ex ipsis evangelistarum verbis, lector, et de his quæ

a Domino dicta commemorantur, ipse ad plenum poteris cognoscere. Et ut paucis id ostendam, habes in Joanne, cum dixisset Salvator: *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum: quæretis me et sicut dixi Judæis, quo ego vado vos non potestis venire* (Joan. xiii, 35, 36, 37). Quibus profecto Petrus verbis commotus, dixit ei: *Domine, quo vadis?* Cui Dominus: *Quo ego vado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea.* Tunc Petrus: *Quare non possum, inquit, sequi te modo? Animam meam pro te ponam.* Huic ergo præsumptioni mox respondit Dominus futuram ejus negationem. Lucas autem cum dixisset: *Simon, ecce Satanas expellit vos ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te ne deficiat fides tua, et tu, aliquando conversus, confirma fratres tuos* (Luc. xxii, 31, 32, 33, 34). Cui Petrus: *Domine, inquit, paratus sum, et in carcerem et in mortem tecum ire.* Et Dominus ad eum: *Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter neques nosse me.* Quis non videat in tribus istis evangelistarum locis, quibus ad præsumendum Petrus Domini commotus sit verbis. Puto quod nemo qui non aliud illud dicat esse, et aliud illud in his omnibus locis unde origo sumpta est talia præsumendi. Porro Marcus eodem in loco, quo et Matthæus, ista dicit pene, eisdemque verbis. Sed reliqui duo, quia longe aliter narrant, cogunt nos intelligere, trinam Domini de hac re prophetiam fuisse, quia trina Petri præsumptio præcessit, et impulsio ad præsumendum ex tribus verborum variisque locis. Et ideo ut corrigeretur doctor et magister totius Ecclesiæ, provide satis judicio Dei justo permissum est, ut ter negaret Dominum, qui tertio Domini firmissimis noluit acquiescere dictis. Alias autem nescio, si tantus talisque a Domino ire in tentationem abundantius permetteretur, quam cæteri apostoli, nisi quia nec Domini considerabat majestatem, nec suam fragilem lubricamque vitam. Et ideo ut arguatur audacia incautæ promissionis, permittitur ire, juxta numerum 1107 suæ sponsonis in tentationem negationis. Ut quia ter illud inconsiderate promiserat, ter etiam timide cum juramento negaret. Unde instruimur, ut nunquam sine consultu virium aliquid stulte promittamus supra habitudinem possibilitatis nostræ. Debuerat enim Petrus postquam audivit a Domino se negaturum, potius deprecari ne id permetteret pius Dominus, quam de se ita præsumere. Neque enim ille idoneus cum Domino, vel pro Domino prius mori, quam Salvator pro omnibus mortem gustaret. Unde, quia ultra omnes de se incaute præsumpsit, ultra omnes, tertio satis fragiliter negavit. Licet quidam defendere elint Petrum, quod tantum voce, et non corde negaverit, potius simulate quam vere. Sed una est eorum assertio, quem produunt lacrymæ de corde prolata, qui ad se reversus amarissime flevit, dum videt se graviter deliquisse. Pii defensores Petri, qui sic eum defendere conantur, ut Dominum mentitum fuisse probent. Sed cæca eorum defensio, non intelligit quam dispensative non solum Petrus, ve-

rum etiam et reliqui apostoli permissi sunt ire in tentationem; inter cætera, ut qui magistri futuri erant ecclesiarum Dei, ex se discerent, de se jam ultra nunquam præsumere, ut scirent quomodo alios deberent tolerare in culpa, qui suos recognoscerent casus, et si aliquis corruisset, sicut quam sæpe mortalis infirmitas se habet, disceret nunquam desperare de venia, dum videt magistros ecclesiarum in subito cecidisse. Porro quod Matthæus ait dixisse Dominum, *Antequam gallus cantet, ter me negabis*, similiter Lucas et Joannes dixerunt. Solus etenim Marcus distare videtur ab illis, qui ait dixisse Jesum: *Hodie in hac nocte priusquam gallus vocem bis dederit, ter me negaturus es* (Marc. xiv, 72). Alioquin si non Marcus aliquid expressius innueret, nunquam bis addidisset, quod cæteri absolute dixerunt. Non enim in aliquo dissentire possunt, qui uno loquuntur spiritu. Sed hoc intelligere oportet, quod trina illa Petri negatio, ante primum galli cantum concepta est, quod tres illi intendunt, non quando eam totam vocibus expleturus erat, sicut Marcus evidentius intendit, sed quando quæ futura erat per intervalla temporis, tota simul concepta esset, et præfinita in animo, præ nimio timore et pavore mortis. Sicque omnes verum et unum sentiunt, quia trina illa negatio ante galli cantum tota concepta est in corde, et præ terrore 1108 nimio deliberata, et ante secundum galli cantum, voce peracta, sicut jam concepta erat. Quoniam vis animi atque affectus mentis totus in eo jam confusus erat, ob magnitudinem mœroris et tristitiæ, ob formidinem tanti discriminis, et nihil in eo jam virium remanserat, quem totum angustia et terror pervaserat.

Tunc venit Jesus cum illis in villam Gethsemani et dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc et orem. Gethsemani namque interpretatur *vallis pinguis*, vel *pinguium*, supra cujus vallis verticem templum Domini situm erat. De qua valle Isaias: *Vae coronæ superbivæ ebrivæ Ephraim, qui erant in vertice vallis pinguis* (Isa. xxviii, 1), significans sacerdotes et Scribas vino erroris ebrivos, qui ibi Dominum comprehenderunt et occiderunt. Quam Lucas, non expresse nominato prædio, villam vocat, cum ait: *Egressus Jesus ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum* (Luc. xxii 39). Secuti sunt autem illum et discipuli ejus. *Et cum pervenisset, inquit, ad locum, dixit illis: Orate ne intretis in tentationem.* Iste est ergo locus cujus nomen illi duo Gethsemani esse dixerunt, ubi nimirum illum fuisse intelligimus hortum, *trans torrentem Cedron*, quem Joannes commemorat. Quem locum sciebat Judas, quia Jesus in eum cum discipulis suis frequenter introibat. Mira omnipotentis Dei dispositio, qui sic omnia dispensat, sicque prævidet, ut universa plena sint sacramentis. Nec enim conveniebat ut Jesus eo in loco traderetur, ubi cum discipulis pascha manducaverat, sed talis eligitur locus per quem iste mundus significetur, in quo Dominus traditus est. Unde præfatus propheta: *Vae flori decidenti gloria*

exultationis (Isa. xxviii, 1). Cum locum exprimeret passionis, florentem ait. Et in eo hortus esse dicitur, quia Ecclesia Dei floridus consita odoramentorum virtutibus in mundo est, ad quam sæpe Jesus ingreditur, ut videat si floreat mala punica, et areolæ divinis rigentur fontibus, quæ consitæ sunt bene a pigmentariis; de quibus David areolis juxta Hebraicum: Sicut areolæ, inquit, desiderant aquarum fontem, ita et anima mea Deum vivum. Sed iste hortus deliciarum non prius florere ad fructum potuit, vel germinare, antequam Jesus torrentem pertransierit Cedron. De quo torrente et ipse in via bibit (Psal. cix, 7). Sed priusquam traderetur, conveniebat orare eum, et non alicubi quam in monte Olivarum, ubi erat et hortus in valle situs; pro quo, et in quo oportuit orare, quia Christi

1109 Ecclesia vere domus orationis dicitur. Non ergo sine causa a Domino eligitur locus orationis mundissimus ac remotus. Vult enim ex eo, ut orantis oratio sit mundior et magis acceptior, juxta quod scriptum est, *Domus mea, domus orationis vocabitur* (Matth. xxi, 13). De quo loco et alibi dictum legimus, *Terra in qua stas, terra sancta est*. Unde quærendum puto, si forte locus eligendus est quo religiosius ores? Utrumne eligendi sunt, sicut Dominum fecisse cernimus, cum quibus ores? Nam Dominus longe jam supra oraturus pro filia Jairi, omnes ejecit foras, tres tantum elegit secum, quos et supra in montem secum decrevit abducere, ut testes essent ejus transfigurationis. Fortassis ergo et propter hoc Ecclesiæ Christi talis est consuetudo ab apostolis divinitus tradita, ut qui manifestis sunt criminibus deprehensi ejiciantur ab oratione communi; quia non propter locum oratio differre videtur, quamvis opportunitas et religio semper quærenda sit, sed hoc sciendum, quia melius est solos nos orare, quam cum malis consentientibus ut mali sint, orare. Nec hoc ideo dicimus, ut temere de aliquo debeat quis judicare, neque aliis se præponere. Sed neque de apostolis aliquid sinistrum suspicari convenit, sed considerare quod solus est qui novit cur eis dixerit, nisi ad formam secretæ orationis: *Sedete hic donec vadam illuc et orem*. Ineffabilis Dei dispensatio, oraturus pro omnibus, residere jubet apostolos, et assumit tres tantum secum. Nec tamen ante

Et assumpto Petro, inquit, *et duobus filiis Zebedæi cepit contristari et mæstus esse*. Hos ipsos assumit quos supra et in montem et ad filiam Jairi. Cur autem eos tantum, ipse solus novit qui est cognitor omnium secretorum. Quamvis aliquis dicat, quia deo assumpsit eos speciali honore, sicut et supra,

A ut tres essent testes, in quibus stare dicitur omne verbum. Et sicut supra eliguntur ut testes sint ejus gloriæ, ita et hoc loco ad veram comprobantem humanitatem ejus, assumuntur in testimonium, quod omnem in se, sine peccato, **1110** nostræ suscepit naturæ infirmitatem. Unde ait: Tunc *cepit contristari et mæstus esse*. Jam supra dixeram de passione et propensione; quod propensio sit infirmitas passionis, quæ ante passionem in animo infirmantis cadit. Idcirco evangelista signanter ait: *Cepit contristari et mæstus esse*, ut ostenderet propensionem infirmitatis in eo fuisse ac cœpisse. Non ut passio in animo illius dominaretur, sed ut ex propensione verus homo, qui et patiebatur, monstraretur. Aliud est enim contristari et mæstum esse, et aliud incipere contristari. Quod si aliquis defendere voluerit ex se pro morte sua, vel aliud, eum ex toto mæstum fuisse, audiat Apostolum, quia per omnia tentatus est secundum similitudinem, præter quod in se peccatum nullum admisit, et compassus est infirmitatibus nostris; quia per omnia similitudinem carnis peccati habuit. Unde factus est secundum naturam humanitatis, tristis ac mæstus, et non secundum quod in eo erat thesaurus sapientiæ, ac scientiæ salutis; ideoque ait quia *cepit contristari*, multis ex causis, *et mæstus esse*. Attendat, quæso, catholicus quisque animam Christi, et quæ sint in anima Christi, ut intelligat mediator em Deum et hominem. Quoniam secundum humanitatem eam suscepit naturam, quæ hominis est: secundum Deum autem, ea est in ipso Christo natura, quæ Deus est. Cum autem de anima Christi loquimur, de illo utique loquimur rationali spiritu, ad quem non solum Deus per gratiam venit, sed quem ipsa divinitas in unitate personæ suscepit. Anima quippe illa cum verbo unus est Christus, anima illa cum verbo unus est ænigenitus Deus. Et quia uni genitus Deus æqualis est Patri, non potest totum non habere quæ Patris sunt et nosse et velle. Et quia hominis est filius, constat totum suscepisse quod hominis est a natura. Et quia in ea totus Spiritus sanctus mansit, cui non mensuram dedit Deus spiritum, omnes thesauri sapientiæ et scientiæ in eo fuerunt, et ideo non potuit infirmari, licet in eo natura infirmitatis esset, nisi quantum et in quibuscumque naturaliter rebus, ipse voluit. Unde quia mæstus et tristis fuit, scire oportet, quia non pro se, sed multis ex causis valde pro nobis doluit. Primum, quia post Adæ lapsum, transitu tali, nobis ex hoc sæculo recedendum erat, ut mori necesse esset. Deus enim mortem non fecerat, nec læturam in perditione viventium. Et ideo jure fastidivit in se suscipere quod **1111** ipse non fecit. Videbat enim et chorum apostolorum, quos tanta emulicrat diligentia in subito dispergendum; inter quos etiam et infelicissimus Judæ causa erat dolendum. Quapropter non immerito quæritur, licet ista sit causa tristitiæ, cur eo in tempore, et cum ad eum pervenerit locum ut oraret ad Patrem, in quo quam sæpe convenire solitus erat: quid est quod nunc

tam tristis et mœstus esse dicitur? Nisi forte ut A causam orationis nostræ exprimeret, quando eo in tempore contristari oportet, maxime duabus pro causis : vel quia versamur in malis, vel quia adhuc privamur bonis. Sed quia ipse immolandus erat, pro salute totius mundi, vidit astare reges, et principes convenire *adversus Dominum, et adversus Christum ejus* (Psal. 11, 2). Ea omnia forte mala in momento vidit, secundum humanitatem, quæ semper coram eo sunt secundum divinitatem, quæ imminent generi humano, et mundus per partes admittit. Forsitan ergo in articulo mortis suæ conspexit, ut dixi, easdem assistentes in unum aereas potestates contra se, contraque genus humanum : pro quibus omnibus, non sibi, sed pro nobis gemuit, et oravit; non qualitercunque, sed B prolixius in agonia, ita ut gutta sanguinis ab eo, præ sudore laboris, in terram deciderit, ut omnia nobis adversantia, pro nobis oblata, sua prece depelleret. Tristabatur etiam et pro Judæis, quos specialiter sibi elegerat in populum, et enutrierat quam dulciter; quoniam cernebat eos omnes in ejus concurrere mortem. Nec igitur mirum, si pro his tristis est, quem pro his supra flevisse legimus. Hoc quippe, fratres, magnum est sacramentum, quod flevit, quod tristis et mœstus fuit, ac doluit. Unde non solum defendere, hæc omnia pro nobis non egisse, non debemus, sicut quidam fecerunt, verum etiam confiteri et dicere, quod pro nobis doluit et contristatus est, qui pro se non habuit quod doleret, neque ullo, ex quo contristaretur affectu, qui pro omnibus etiam C mori voluit. Cur ergo non confidenter tristitiam ejus, seu mœstitiam, et dolorem non prædico, qui lacrymas ejus et mortem lego? Nam quamvis lacrymarum officium in corpore sit, animi tamen eas in ministerio corporis fundere est; quia quasi quidam animi mœror eas foris exsudat. Idcirco ubi lacrymæ prædicantur, dolor et mœstitia, fuisse omnino, non dico defendenda, verum etiam prædicanda est. Ergo qui crucem et mortem prædicat, **1112** stultum est ut dolorem et mœrores neget. Quia Christus non speciem incarnationis, vel imaginis suscepit, sed veritatem, non ut pro se doleret, qui nullam in se suscepit causam doloris, sed ut pro me pateretur, mihi que doleret et non sibi. Sicut et mihi mortuus est, et pro me, ut me de D morte ad vitam repararet. Et ideo Deus totum suscepit hominem, ut in eo hæc omnia perferret, quæ in se pati non poterat; quia ex toto immortalis et impassibilis erat. Et ideo non tristis sum, sed *tristis est anima mea*. Ac per hoc, fidelis auditor, discerne singula, et intellige prudenter, ne in aliquo divina confundas sacramenta. Quia etsi unus est Christus, in eo plura sunt divina mysteria. Ecce regnans moritur, et mortuus regnat. Ecce qui ante tribunal Judicis inique damnatur, in cælo Rex et gloriosus sedere creditur. Et qui patitur, in sacramento, filius hominis, ipse est Filius Dei, qui in eo patitur, et non in se, quia Deus et homo unus est Christus.

Quapropter ne timeas confiteri, quod in sacramento nostræ salutis est, et ne confundas, quod in proprietate uniuscujusque naturæ est. Quia ad hoc venit Christus Jesus, Deus homo factus, ut sciret juxta prophetam in plaga positus, nostras ferre infirmitates, nostrosque sustinere dolores. Et ideo non sunt audiendi qui magis stuporem vulnerum ejus prædicant quam dolorem, et animi magis simulationem quam mœrorem.

Tunc ait illis : *Tristis est anima mea usque ad mortem; sustinete hic, et vigilate mecum*. Illis namque dicit, quos secum ex omnibus assumpserat. Ac si diceret : Nolo vos ulterius progredi : satis sit vobis vidisse et audisse me tristem pro vobis, quia ad hoc vos usque huc venire permisi, ut testes sitis eorum quæ auditis ex me, et in meipso conspiciatis. Nam quia cœperat contristari et mœstus esse (verba Matthæi sunt) quæ ipsi tres oculis conspexerant : et quod de se ultra protulit, *tristis est anima mea usque ad mortem*, ipsi auribus ab eo audierant. Et ideo non sine causa eos eousque adduxerat quasi firmiores in agone certaminis, sed ut cum eo, licet a longe, laborarent vigiliis et orationibus. Illis quidem supra juxta Matthæum, sedere tantum jubet, istis autem vigilare et orare cum eo, ac si participes tanti discriminis. Jubet tamen et eos manere in suo gradu, ut unusquisque in loco et sorte vocationis suæ consistere discat, ne altiora se querat. Quonium eorum et omnium gratia licet sit magna, semper **1113** Christus omnibus est major, cujus singularitas, quia Deus est, excellit universos. Unde sequitur : *Et progressus paulillum procidit in faciem suam, adorans et dicens*. Ecce cur eduxerit eos, ostendit, ut discant non de se incaute præsumere, sed vigiliis et orationibus prius impetrare, ut videant et intelligant ubi est, et quousque posse hominis sit, vel quomodo impetrare debeant. Videant quidem cadentem et adorantem in faciem suam, et audiant dicentem : *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*. O cœleste magisterium, et medicina salutis ! Ecce contra tantæ audaciæ morbum quale antidotum, ut discant non de se magna sapere, sed humana æstimare, nec veloces esse ad promissa, sed solliciti ad impetranda. Et ideo forte prudentioribus, vel fortioribus in fide ista ostendere voluit, ut nemo mortalium ultra de se præsumere possit. *Tristis est, inquit, anima mea usque ad mortem*; quod monstrabatur in vultu quando cœpit contristari, testatur in voce cum ait : *Tristis est anima mea usque ad mortem*. Et si anima ejus tristitiam recepit, utique et caro dolorem sensit, quia vere vulnera et plagas suscepit. Primum audiant Apollinaristæ, qui dicunt animam non habuisse Jesum; deinde cæteri hæretici, qui suspicantur irrationabilem sumpsisse animam, quomodo potuerit contristari. Quia quamvis et bruta videantur mœstitiam recipere animalia, non sciunt tamen tempus tristitiæ suæ, et causam doloris. Hic autem usque ad quod debeat contristari, testatur, et causam mœstitiæ suæ multis declarat indiciiis.

Non enim ait, tristis est anima mea propter mortem, sed usque ad mortem. Unde quidam eximius doctor, si de morte erat, inquit, ista tristitia, qui ad hoc venerat ut mortem pateretur, nec aliunde, debuit utique causam ad eandem referre mortem, per quam erat passurus, et non, usque ad eam, dicere se tristari. Quoniam aliud est, inquit, usque ad id, et aliud ob id mœstum esse; quia ubi propter mortem tristitia est, illic ipsa mors causa tristitiæ est: ubi vero usque ad mortem est, ibi mors non jam causa, sed finis est. Quia quod in fine est, causam mortis non facit. Non est ergo elaborandum forte quod non doluerit, quod non fuerit tristis, seu mœstus, vel cætera hujusmodi, sed quia non propter mortem. Ad hoc quippe venerat, suaque sponte suscipere eam paratus erat, ad quam suos exhortabatur obviam ire, et ipse intrepidus ibat; sicut enim aliæ multæ causæ de quibus jam dixi, pro quibus vere 1114 tristis et mœstus erat. Nec tamen abhorret a vero, quia homo erat, et omnia nostri corporis infirma susceperat, si etiam timorem mortis in se admiserit; non ut timor vinceret, sed ut ipse fortitudine virtutis suæ mortis timorem perimeret, quoniam aculeus mortis in eo non erat. Et ideo solus inter mortuos liber (Psal. LXXXVII, 6), et usque ad mortem tristis; quia mors ejus destructio mortis erat, et restitutio vitæ. Alias autem, qui dicunt quod nulla tristitia mortis nisi ex metu venit, dicant quod volunt; nos autem dicimus, quia etsi omnes infirmitatis nostræ affectiones in se habuit, nulla earum fuit ut pati posset, nisi qua voluit, et in quantum voluit, et in se admisit. Et progressus pusillum, cecidit non retrorsum, sed in faciem suam, quod sanctorum est, orans et dicens: *Pater mi, si possibile est, transeat calix iste a me.* Quantum ergo progressus sit Lucas insinuat, et dicit, *quantum jactus est lapidis (Luc. XXII, 41).* Nolebat enim benignissimus Salvator longe fieri ab eis, sed ut discerent, in conspectu eorum constitutus, orare. Nec igitur mirum, si ruit in faciem suam; humiliter orans, qui factus est Deo Patri *obediens usque ad mortem (Philip. II, 6)*, et discere jubet quod *mitis est, et humilis corde (Matth. XI, 29).* Quid autem orans dicat in aperto est: *Mi pater, si possibile est, transeat calix iste a me.* Blandientis quidem affectu, et deprecantis postulat, ut si possibile est transeat ab eo, non tantum calix, sed calix iste. Et hoc non secundum substantiam divinam et impassibilem, sed secundum naturam humanitatis infirmam et passibilem. Postulat autem non timore patiendi, neque, non ut patiat, qui ideo venerat, et de se futurum quam sæpe ipse suis prædixerat. Sciebat enim procul dubio, quod aliter evenire non poterat, sed misericordia prioris populi, ne ab illis biberet calicem passionis, ante sæculi constitutionem, sibi præscitum et prædestinatum. Unde et signanter ait, *Calix iste.* Non quod calicem mortis refugiat, sed istum, qui a Judæis ei intendebatur, ne per eos, qui nullam excusationem habituri sunt, fieret. Neque enim dixit: Transeat me

calix iste, sed a me. Quoniam aliud esse videtur, si se transeat, ut ipse a molestiis transeantis calicis excipiat, et aliud ut a se transeat ne sit. Non ut ipse prætereatur ne illum bibat in quem devenit, etiam in eo erat, sed ut a se, ne in Judæos cadat. Seu aliter, ut a me transeat in eos, id est quomodo a me bibitur, sic et ab his, cum omni 1115 spe venire et cum omni fiducia salutis. Alioquin impossibile erat non pati Christum. Nunquid ergo pati nolebat, qui paulo superius sanguinem corporis sui fundendum in remissionem peccatorum, consecravit? Quod si aliquis ultra contentiosus esse voluerit, quod oraverit, ne mortem gustaret, quamvis præscita fuerit ab ipso et pronuntiata, sciat quod nec nos id multum negamus. Quia nec mirum si quasi homo mortem recusat, qui quasi Deus sententiam suam et voluntatem unam simul cum Patre servat. Nam proprium est semper hominis, nolle pati aliquid doloris. Et ideo forte ait: *Tristis est anima mea usque ad mortem, quoniam mors illi ultra non dominabitur (Rom. VI, 9).* Etsi supra dixerim usque ad terminum, antequam mors inciperet, potest tamen intelligi etiam, usque ad terminum finitæ mortis, in quo finis fuit ejus tristitiæ et doloris, et hoc sit dicere, *Usque ad mortem*, id est usque ad finitæ mortis finem. Sic itaque consuetudo loquendi est quam sæpe, cum dicimus, usque ad terminum loci; vel quando dicimus, usque ad tertiam, vel sextam, quando volumus intelligi, usque ad plenam illam, vel illam horam. Ex qua quippe locutione solvitur et illud quod Apostolus ait, quia *regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt (Rom. V, 14).* Non quod solum fuerit regnum mortis, quod est peccatum, per Moysen, aut per legem, sed quia Moyses, vel lex, fuit usque ad Christum. Et hoc est dicere usque ad Moysen, quod est, donec Moyses legatur et finitur: sic et in mortem Christi, quia omnis gemitus et mæror omnium aboletur, et omnis corruptio sanatur, non inconvenienter tristem se esse testatur pro omnibus, *usque ad mortem*, donec per mortem ejus omnis mors et mæror solvatur. Quapropter sicut duas operationes in Christo semper considerare debemus, per quas operatur unus idemque Christus quæ divina sunt, in humanitate sua, et quæ humana nihilominus in divinitate. Agit enim utraque forma, cum alterius in divinitate quod proprium est sibi: sic et duas voluntates in eo non abnegare, quas, sicut ubique simul in Christo, sic utrasque hoc loco intelligimus. Vult enim et orat, quod humanitatis est, cum ait: *Pater mi, transfer a me calicem istum, si fieri potest.* Deinde, quia non potest, revertitur in voluntate sua, quam habet cum Patre, quorum semper una est, et indivisa voluntas, et ait 1116 quod divinitatis est, *fat voluntas tua.* Non quod alia fuerit ejus voluntas unquam, et alia Patris, sed quia homo erat, humanitatis oravit affectu, et quia Deus erat, in idipsum redit voluntas ejus quo semper fuit. Et hoc magnum sacramentum in Christo ad informandos discipulorum animos, ut si aliquando quisque

voluerit quod homo, non ut sua voluntas fiat, sed A
Dei, orandum est semper.

Postquam reversus ad discipulos invenit eos dor-
mientes, et dixit Petro: Sic non potuisti una hora
vigilare mecum? Ista vox increpantis vel coarguen-
tis. Et ideo soli Petro dicitur, cur vel una hora secum
non potuerit vigilare, quia præ cæteris non se scan-
dalizaturum fuerat gloriatus, et repromiserat se,
contra Domini vocem, non negaturum. Non enim
præceperat eis vigilare a somno corporis, cujus tem-
pus non erat imminente discrimine passionis, sed
a somno infidelitatis et sopore mentis. Forte qui jam
operabatur in animo Petri, et ideo præ tristitiæ ma-
gnitudine somnum vincere non poterat infidelitatis.
Nec adeo igitur defendimus, ut non premeretur so-
pore corporis, qui jam a fide elongabatur mœrore
mentis. Quibus dicitur: *Vigilate et orate, ut non
intretis in tentationem.* Considerate, quæso, Christi
mysteria. Quandiu cum illis adsuit Jesus, nullo gra-
vantur somno discipuli. Progrediente ergo pusillum
eo ab eis, nec una hora potuerunt vigilare, illo abs-
ente; propter quod semper orandum, ut maneat
nobiscum, quomodum ipse est pollicitus. Duo
quidem jubet, vigilare, et orare; quia nec oratio va-
let sine vigilia mentis, nec mens recte vigilare po-
test sine instantia precis. Vigilat ergo qui sollicitè
bona opera jugiter agit, et intente meditatatur, ne un-
quam peccati caligine opprimatur. Quia qui sic vi-
gilat, illius exaudietur oratio. Idecirco ut exaudiaris
vigilandum est prius; deinde ut vigilare bene pos-
sis, semper orandum. Quia neutrum horum sine altero
valet. Et quid orare debeas ipse salutis auctor
docet. Quoniam vita humanitatis tentatio est super
terram, jubet orare ne intremus in tentationem.
Neque enim dicit, *Orate ne tentemini*, sed *ne intretis
in tentationem*, id est ne tentatio vos vincat, sed
ut victores eam superare possitis. Ipsi enim ten-
tandi erant fortiter, et ideo præmonet ut victores
esse decerent. Unde Apostolus: *Omne gaudium
existimate, fratres mei*, inquit, *cum in variis tentationi-
bus incidieritis* (Jac. 1, 12), quoniam tentatio lucrum
1117 habet gaudii. *Spiritus quidem promptus est,
caro autem infirma.* Multi quod de se Salvator hoc
dixerit, volunt astruere quod utique non videtur
consequens, sed ad eos totus hic sermo est, quibus
loquebatur. Alioquin quomodo nunc Spiritus Chri-
sti vel anima prompta esse dicitur, quæ paulo supe-
rius tristitia usque ad mortem proclamatur? Sed
forte adhuc in his tangitur Petrus, quasi dicatur ei,
o Petre, quid est quod spiritus tuus tam promptus
fuit ad promittendum mori pro me, et nunc caro
tua tam infirma probatur ut nec una hora potueris
vigilare? Quod si de omnium spiritu vel carne Sal-
vator ista loquitur, considerandum si congruat, an
solummodo de spiritu sanctorum. Quia licet omnium
caro infirma sit, nescio si spiritus omnium promptus
esse possit; quia infidelium semper spiritus segnis
est ad bonum, etiã et eorum qui tepidi probantur.
Et ideo forte de Spiritu apostolorum accipiendum

est, vel sanctorum omnium; quorum etiam semper
spiritus fervens, et promptus est, quia concupiscit et
luctatur contra vitia carnis, caro tamen semper in-
firma est, quamvis tota videatur a spiritu edomita,
vel possessa. Tamen ut vera sit sententia Salvatoris,
sanctorum virtus in infirmitate perficitur. Unde unus
eorum, *Cum infirmor*, inquit, *tunc potens sum* (II
Cor. xii, 9, 10). Et ideo quia sic sanctorum virtus
perficitur, dicit: *Vigilate et orate*, quia etsi spiritus
vester promptus est pro me multa pati et sustinere,
caro tamen infirma est; intendite idcirco precibus
et opere, *ne intretis in tentationem*, id est ne infir-
mitas carnis vos vincat, quia *deprimit terrena ha-
bitatio spiritum multa cogitantem* (Sap. ix, 15).

Iterum secundo abiit et oravit dicens: *Pater mi, si
non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat vo-
luntas tua.* Patrem autem vocat suum non secundum
adoptionem, sed secundum proprietatem naturæ in
qua natus est de Patre. Et repetit eundem sermo-
nem, sciens quod non posset transire. Tamen ista
possibilitas Patris et Filii non de impotentia venit,
quia subest eis omne posse, unaque illis potestas est,
sicut et una voluntas. Idecirco magis, quia misericors
est et justus Pater omnipotens Deus, impossibilitas
ista de justitia venit et bonitate Dei. Quia sic est
omnipotens ut et justus sic, ac bonus et misericors.
Et ideo quantum ad utramque naturam expectat,
impossibile erat, ne nos bonitate sua, suaque justi-
tia et misericordia salvaret 1118 quos crearat.
Petit autem ut transeat signanter calix iste ab eo.
C Et si non sicut vult ipse, rogat voluntas fiat Patris,
ut cum biberit eum, id est cum gustaverit mortem,
transeat ab eo et ab universis pro quibus biberit
eum. Quia si non biberet eum, ab ipso quidem trans-
isset, quia non tangeret eum, sed ab hominibus non
transiret, sed maneret quæ regnabat in eis mors ab
Adam usque ad Moysen, id est usque ad finem legis,
quam Christus non venit solvere, sed adimplere,
donec omnes secum pertraheret et consummaret in
mortem. Hunc ergo calicem passionis et mortis vo-
lebat se transire et a suis; sic forte ut non gustaret
poculum tantæ amaritudinis, si tamen possibile esset
quod omnino non erat, quia justum non erat. Et
ideo ut omnis in eo justitia compleatur, fiat voluntas
Patris. Quoniam eo solaabilia sunt quæ justa
sunt, quoniam ipse solus bonus et justus ac potens.
D *Et venit iterum, et invenit eos dormientes, erant enim
oculi eorum gravati.* Necdum enim gravamen ab oc-
ulis eorum erat ablatum, quo premebantur, cæcitate
cordis. Necdum erat spiritus sanctus datus, quia Je-
sus necdum glorificatus. Et ideo jam vicina nega-
tione prægravati, vigilare non poterant, nimia in-
cessantia cordis oppressi. Unde non eos reprehendit, ut
prius; sed vadens iterum tertia vice erat. Nam pri-
mum reversus eos objurgat, secundo, quando magis
increpandi videbantur, silet, nec eos amovet a som-
no: tertio, jam quiescere jubet. Non puto absque
ratione fecisse, qui se viam esse testatur, quoniam
omnia ejus opera, aut mysteria sunt rerum præfigu-

ratarum, aut exempla virtutum. Quod si omnia quæcunque gessit, multo magis hæc, in quibus triumphus gloriæ Deo Patri precibus commendatur. Nemo qui ambigat quod omnia nostri corporis tunc in se exhibuit; nemo qui ignoret quod cruci universa delicta nostra pro quibus infirmabatur et doluit, affixit; insuper et quomodo nobis sit et in quibus decertandum ostendit. Quod adversus aereas potestates, et legiones, bello passionis congressurus, prius oratione devicit, ut omnia nobis adversantia in illo uno moriantur; unde abiit solus et orat, quoniam solus pro omnibus passurus erat. Orat ergo semel et secundo atque tertio non absque mysterio. Primum ut discamus, nunquam cessare ab oratione maxime, in die certaminis, et in tempore tribulationis. Forte quia Petrus ter negaturus erat, non hominem **1119** tantum, ut quidam dicunt, sed Deum et integrum Christum. Quinimo ter rogat in oratione Dominum, quia tribus diebus futurus erat in corde terræ, pro salute totius mundi, ut prius exaudiretur quam ad inferna descenderet. Hinc forte, et Paulus ter Dominum rogat, donec responsum est, quod *virtus infirmitate perficitur* (*II Cor. xii, 9*). Patet igitur sensus, quod non sine magni mysterii causa sub hoc numero Dominus oraverit, qui aut continuare preces suas poterat, aut in semel impetrare; sed tertio orat ut nos doceat. Nos autem pro tribus oramus, ut de præteritis et presentibus cripiat malis, etiam et de futuris. Et non nisi ad sanctam Trinitatem, qui Deus est unus, recte oramus, qui ac si tertio ad nos revertimur, quia in carne et anima, ac spiritu, vivimus et sumus. In quibus quoties cum gravamur, semper revertendum est ad Deum, ut quandoque per Deum et in Deo requiescamus. Sed et Dominus in hoc trino visitationis suæ sacramento trinam præmonstrat gestorum præfigurationem. Quid ergo tertio eos revisere vellet, nisi aliquid magnum in eo præfiguraret? Nam primum, ut dixi, ad eos reversus, objurgat et increpat; secundo tacet; tertio vero, *dormite*, inquit, *et requiescite*. Futurorum ergo habitus in eo præmonstratur, quales ipsi futuri erant. Nam mox post resurrectionem, dispersos eos, ac fugatos, diffidentes quoque et trepidos, reprehendit et objurgat; secundo, misso Spiritu sancto, adhuc gravatos invenit somno legis, cujus caligine oculi eorum gravabantur, ne libertatem gratiæ et claritatem Evangelii videre possent. Nec tamen dure eos increpat visitatione sua, donec ipsi expergiscantur, ne longe diu legis amore detenti quasi fidei somno pressi lætargum patiantur. Tertio vero jam impetratis omnibus a Patre, in luce claritatis suæ securos eos requiescere jubet, et hortatur eos somno pacis dormire, ne ulterius jam ullum patiantur infidelitatis discrimen. Quia impetratum est precibus Salvatoris, ne a fide ullus eorum deficere posset, unde ait :

Dormite jam et requiescite, ecce appropinquavit hora, et filius hominis tradetur in manus peccatorum. Sed ex hoc difficilis oritur quæstio, quia cum dixisset: Dormite jam et requiescite, continuo adjecit :

A *Surgite, eamus : ecce appropinquavit qui me tradet,* Nam videtur Matthæus sibi esse contrarius; certe aut ipse Salvator sibi contraria **1120** jubere, quasi aliquid prius improvise sit locutus, nesciens Judam cum turbis appropinquasse, et ideo dixisse : *Dormite jam et requiescite*. Sed cum subito comperisset eos jam in proximo esse, ac si subito permotus, immutat sententiam, et dicit continuo : *Surgite, eamus*. Sed absit a cordibus fidelium, ut ullus hoc de Christo sentire velit, quasi aliquid ignoraverit quod fiebat, qui ubique semper est totus. Nequaquam igitur hoc catholica recipit fides. Idcirco quidam, velut quadam commoti sententiarum repugnantia, conati sunt, quod prius dictum est, *dormite jam et requiescite*, ita pronuntiare, tanquam exprobrantis sit vox et objurgantis, magis quam impetrantis. Deinde ut absolute accipiatur vox ista sive ulla contrarietate impetrantis, *Surgite, eamus*. Quod si hoc necesse esset, melius tamen sic accipere oporteret, quam aut in Evangelistam, aut in Salvatorem ullam inferre reprebensionem. Nunc autem quia Marcus Evangelista, cum dixisset : *Dormite jam et requiescite*, subjecit, *sufficit*, deinde intulit, *venit hora*, et cætera quæ sequuntur. Ubi datur intelligi, quod postquam dixit : *Dormite jam et requiescite*, aliquantulum siluisse Dominum, ut hoc fieret quod præmiserat, et tunc post paululum dixisse : *Ecce appropinquavit hora*. Et ideo cum dicat post illa prioris dicti verba, *sufficit*, ut intelligere debemus quod sic dictum est, quasi diceret, *sufficit quod usque nunc dormitis vel requievistis*. Quid si in Matthæo hæc particula posita esset, nulla videretur ambiguitas, quam ipsa brevitatis dictorum generavit. *Ecce venit hora, surgite, eamus*. Postquam ergo tertio oravit, ut sicut in ore duorum vel trium testium stat omne verbum (*Matth. xviii, 16*); ita et in his tribus supplicationibus omnis oratio nostra commendatur, quia in his precibus omnia donata sunt ei pro nobis, quæ poposcit. Et ideo jam securus de passione sua, pergit obviam persecutoribus suis intrepidus. Vadit enim ultroneus ad immolandum, et non invitatus. Et ideo ait : *Surgite, eamus*. Ipsa est namque hora, de qua supra jam dixi, a sæculo nota Deo, in Spiritu sancto quam sæpe pronuntiata. Ista est hora quæ nondum erat, quando matri loquebatur : *Nondum venit hora mea* (*Joan. ii, 4*). Et nunc, ut eam recognoscas dicit : *Ecce venit hora, surgite, eamus*, ne imparatos nos inveniant. Quæ nimirum vox non timoris est, quæ tam ultronea discipulis alloquitur ut surgant, ac si fortissimi bellatores. Videbat enim **1121** in spiritu (ubi vel ubi), Judam proditoris suæ insaniam meditantem, videbat eum appropinquare; non fide, non charitatis amore, qui se elongaverat a salute, peccatis exigentibus suis. Appropinquavit autem ut traderet quem jam vendiderat. Fecit itaque Judas quod omnes faciunt transgressores, qui prius produnt Jesum, postea tradunt, quia *peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem* (*Jacob. i, 15*).

Adhuc eo loquente, ecce Judas unus ex duodecim

venit, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus, ac reliqua. Quærit forte aliquis cur tam multam miserint turbam cum gladiis et fustibus, et universam cohortem militum comprehendere Jesum, hominem simplicissimum atque inermem, qui nullis humanis fulciebatur præsidiiis. Non potest fieri ut tantam sine causa conduxerint plebem. Forte propter multitudinem qui jam crediderant in eum ex populo, timentes ne magna multitudo credentium eum de manibus eorum præriperet. Sed ego alteram existimo causam multitudinis contra Jesum venisse. Forte, quia putabant quidam eorum in *Beelzebub ejicere daemonia* (Luc. xi, 15), quasi ex quibusdam maleficiis effugere posse, ut possent eum violenter tenere; nonnulli vero eorum audierant quod aliquando, cum jam præcipitandus esset de supercilio montis, et fugerat manus tenentium se, putabant non fuga simplici, manus tenentium se evasisse, sed talia quædam extra naturam humanam potuisse. Multa quidem opinio de eo erat in populo. Unde et Marcus ait dixisse Judam: *Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum* (Marc. xiv, 44), et diligenter abducite. Maligne quidem et insidiose, cum multa calumnia hoc videtur dixisse, tanquam si diceret: Nisi diligenter comprehendentes ac tenentes abduxeritis eum, et custodieritis, ipse cum voluerit, quibuslibet artibus, qualibet virtute, effugiet a vobis. His igitur et hujusmodi calumniis, secundum persuasionem Judæ, quasi non in sua divinitate, et paterni nominis consortio, ista ageret, vel alia quamplura quæ fecerat. Vel armantur multitudine militum, armantur gladiis et fustibus, armantur dolo et fraude in osculo, ne ullo pacto virtutis possit evadere. Unde sequitur: *Qui autem tradidit eis signum dicens: Quemcumque osculatus fuero ipse est, tenete eum.* O frans, o insidiæ, o doli calliditas! qui per singulas civitates, et vicos, et synagogas prædicaverat **1122** jam diu, ita ut fama ejus exiret in omnem regionem, virtutesque multas in populo fecerat, in templo quoque quam sæpe coram omnibus docuerat, unde et in Judæa habitantibus secundum faciem pene omnibus manifestus erat, quid est quod tam diligenter dat eis signum? Et non quodcumque signum, sed signum pacis, signum concordie et charitatis, quibus ipse, quia notus erat, qui venerant, si nesigmo forte poterant comprehendere eum. Nam quia manifestus erat eis, ostendit ipse dicens: *Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me, cum quotidie in templo vobiscum sedebam, docens, et non tenuistis me.* Similiter et Joannes refert dixisse: *Ego palam locutus sum huic mundo, ego semper docui in synagoga et in templo, ubi Judæi convenerant* (Joan. xviii, 20). Et ideo quia tam manifestus erat omnibus, non abs re arbitror factum quod oculi signo traditur. Unde vera videtur illa traditio, de qua supra jam memini me dixisse, quia erat in facie Jesu nonnunquam quædam divinitatis ejus conspersio, ita ut dux formæ in eo vicissim apparerent, una secundum quam omnes eum videbant, altera secundum quam

in monte transfiguratus legitur. Quam sane formam sic vicissim temperabat ut unicuique appareret, secundum quod fuerat dignus, et ipse expedire probabat. Alias autem, quid fuit, quod Joannes ait (cap. xviii, 4), cum dixisset, *Quem quæritis?* et illi respondissent, *Jesum Nazarenum* (quid putas qualis quantaque virtus ex eo emicuit) qui cum dixisset, *ego sum*, omnes abierunt et ceciderunt retrorsum. Quid ergo? Iste terror in voce fuit? an in vultu? an in utroque? Tamen quid fuerit, et ubicunque, in voce an in vultu, seu qualitercunque fuerit, manifestum est quia divina virtus in eo fuit; sicut et in templo quando omnes ejecit. Decebat tamen, ut osculo traderetur, qui suos diligere jubet inimicos, ita ut proditori suo, in ipso traditionis suæ articulo, pacis osculum non negaret. Quo profecto exemplo docemur evidentius inimicos diligere, pacisque oscula non negare, neque fecte tales diligere. Non enim quantum ex ipso fuit, aut fecte eum amicum vocat, aut in dolo ei, vel simulatione osculum porrigit. Unde et juxta Lucam ait: *Juda, osculo filium hominis tradis* (Luc. xxi, 4)? Multa siquidem interrogatione et affectu pii amoris in eo exaggerat, culpando vel increpando. Multa doloris et amoris in eo proponit, unde eisi interrogative cum omni gravitate legendum **1123** est, ac si plangentis affectu; maxime quia filium hominis se vocat; ac si diceret, Cum essem Filius Dei, propter te factus sum filius hominis. O pie, o infelicissime! quid est, quod Salvatorem tuum, quod Redemptorem, quod Magistrum et Dominum tam vilissime tradis? Hoc quippe tradis quod propter te suscepi; et non qualitercunque, sed osculo me tradis, quod est signum amoris, et indicium veræ dilectionis. Pignus offers veræ pacis, sed vulnus infigis et venenum serpentis. Hæc omnia, ut dixi, et alia quam plura, per interrogationem pronuntianda sunt, quasi amantis et dolentis affectu. Quoniam ita dictum videtur, ut et correptio sonet in voce, et affectus amoris ac mœroris intelligatur in mente. Nam et supra unus ex duodecim fuisse commemoratur, ut amplius inculcet culpam proditoris, et prophetia in eo completa diligentius declaretur quæ dicit ex persona Domini: *Homo pacis meæ, qui edebat panes meos, ampliavit adversum me supplantationem* (Psal. xl, 10).

D *Qui confestim accedens ad Jesum dixit: Ave, Rabbi, et osculatus est eum.* Proh dolor! adhuc se lupo celare vult, et ideo eum primum salutatur, quasi pudicitia pressus. Nec tamen eum Dominum vocat, sicut nec in cœna; qui non eum sinceriter secutus fuerat, quem nec Deum credebatur, nec alium eum existimabat quam unum ex Scribis et Phariseis. Unde etiam, quod nequius est, magicis artibus putabat eum agere, et ideo tam fecte in omnibus, atque callide illum ac si vilissimum pertractabat mancipium. Cui Dominus: *Amice, ad quid venisti?* Amicum eum vocat, forte per antiphrasin, quasi amicum nomine et non amicum per operationem. Verum quantum ex seipso, ei amicus erat Christus, quem diligebat

etiam inimicorum. Quomodo ergo non recte vocatur A amicus, saltem ex antiquo nomine et consensu, dum dicatur in psalmo : *Tu vero unanimis dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibus, in domo Dei ambularimus cum consensu* (Psal. LIV, 14, 15). Ergo unanimitas et consensus unus fuit, non immerito, et si ex priori vocabulo amicus appellatur; non fecte quidem, sed ex veritate antiqui nominis. Non enim simulare nos docet, sed simplicitatem suam nobis insinuat, ne forte proditorem suum refugere videretur, qui nobis etiam inimicos diligere jubet. Unde si vulnera Petri, a quibus Domino intrepatur consideras, et osculum Judæ, probabis quia meliora sunt vulnera **1124** diligentis, quam oscula odientis. Non enim unum erat osculum Judæ, et osculum ejus quæ dicit in Canticis : *Osculetur me osculo oris sui* (Cant. I, 1). Nec tamen benignissimus Dominus proditorem suum a se repellit, cui amoris officium non negavit, et increpantis voce dicit : *Amice, ad quid venisti?* Ac si diceret : Ad quod venisti, cur aliud agere te ostendis? Osculum quidem porrigis, sed signum est traditionis. Rem aliam agis cum me oscularis, et sanguinem innocentem persecutoribus tradis. Unde fac ad quod venisti, et perface coapta, ne immereris circa oscula, quoniam osculum tuum non signum est pacis, neque amicitie virtus : idcirco fac ad quod venisti, quia non habes pacem mecum, quam non amasti. Hoc quippe nomine quam sæpe in Scripturis legimus reprolos increpatos, ut est illud : *Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem* (Matth. xx, 13)? et illud : *Amice, non facio tibi injuriam* (Matth. xxii, 12); quæ omnia magis increpantis sunt quam approbantis. *Tunc accedentes, manus injecerunt in Jesum*; quia timebant ne forte de manibus eorum laberetur. Licet juxta Joannem verbo percussus, in terram retrorsum cecidissent; tamen quia ad hoc venerant, ipso permitte, tenuerunt eum, et vinctum perduxerunt ad domum principis sacerdotum. Interim vero :

Ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum exemit gladium suum, et percutiens servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. Sæpe moneo, et monere oportet lectorem sancti Evangelii, ut ex collatione evangelistarum discat differentias dictorum. Quoniam nemo est qui ad liquidum unum eorum, ut oportet, intelligere queat, nisi omnes eo D persequatur spiritu, quo ipsi inter se aut variantur, aut alius eorum aliquid plus, alius vero aliquid minus dixerit; aut certe alio in loco, quæ dicta vel gesta sunt, qualitercunque prout oportuit, interseruit. In quo opere etsi magnus est labor, utique proficuum est fructus, et locuples intelligentia, ut puta hoc loco, qui sit iste unus ex his qui erant cum Jesu, qui extendit manum, et exemit gladium suum; utique secundum Joannem Petrus fuisse narratur, et quem percusserit idem Malchus vocatur. Auriculam vero quam abscidit, secundum Lucam et Joannem, dexteram fuisse memoratur. Hæc omnia et sensum augent, et mysteria in ipso facto,

etiam altiora, simul omnes collati, commendant. Denique quod Lucas ait : *Videntes qui circa ipsum **1125** erant quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio?* (Luc. xxii, 49, 51.) Majorem nobis quæstionem generat, maxime quod audierant respondisse Dominum, *Sinite usque huc.* Ubi præsens Evangelium narrat dixisse Dominum Petro : *Converte gladium tuum in locum suum, etc.* Sic quippe Lucas de interrogatione discipulorum, et Domini responsione, qua ait : *Sinite usque huc,* narrat quasi post illam percussorem ita dictum fuerit, et placuerit Domino usque huc, hoc factum tantum ne amplius fieret. Sed juxta hunc locum quem tractamus, sic dictum est a Domino, ut intelligamus ei potius totum displicuisse quod Petrus suo usus est B gladio. Et mira Dei dispositio. Si volebat eos gladio ferire, cur præceperat ut venderet quisque eorum tunicam suam, et emeret gladium, seu cætera quæ de gladio ubi vel ubi dicuntur? Quæ omnia nobis pariunt quæstiones; et sine dubio majora intelligentibus generant sacramenta. Illud autem, juxta Lucam, quod interrogant, *Domine, si percutimus in gladio?* Prius omnino intelligendum est, quam Petrus gladium eximeret, et ideo Dominum sic respondisse, *Sinite usque huc,* manifestum est. Ac si diceret : Non vos moveat quod futurum est, sed permittite usque ad me accedere, ut me comprehendant, ut impleantur quæ de me scripta sunt, etc. Sed inter moras verborum interrogantium, dum colloquuntur ad Dominum, et illius dulcissimæ responsionis verba, Petrus C more suo ex fervore fidei et charitatis, quam semper habebat in Dominum, ex aviditate defensionis pii magistri, et majori pro Domino commotione, ac si homo, quia necdum ad plenum sciebat sacramenta Dei, impulsus ad vindictam, parum attendit quid cæteri dicerent, vel quid agerent, etiam vel quid Dominus responderet. Inter has igitur moras dictorum, *percussit servum principis sacerdotum.* Sed ab Evangelistis non potuerunt simul dici, quæ simul in eodem tempore facta sunt. Probat autem hoc tal esse, juxta Lucam, responsio Salvatoris, qui non facto Petri, sed interrogationi discipulorum respondisse probatur. Necdum itaque Petrus patientiam evangelicam sibi a Domino traditam retinebat, nec pacem quam eis dederat, sed secundum legis institutionem adhuc ulcisci se de inimicis cogitabat. nec ad quod Dominus gladios emere monuerat, profecto didicerat. **1126** Qui non ideo jusserat ut ferirent, sed ne imparati invenirentur forte, vel quia de alio dicebat. Unde cum dixissent : *Domine, duo sunt gladii hic,* dixit : *Satis est;* quia discipulis Christi nec plus sunt necessarij quam duo, nec minus habere congruit, unum in verbo, quo feriatur quisque ut vivificetur; alterum, quo ulciscatur omne scelus et inobedientia, et si non se correxerit, qui ejusmodi est, præcidatur, et resecetur a corpore. Ergo non solum quæ benignissimus Salvator egit, vel dixit, plena sunt mysteriis, verum etiam et quæ Petrus in hac perturbatione sua, obumbrata sunt sacramentis.

Unde non quaecumque infixit vulnus, nec quicumque, **A** sed servo principis sacerdotum amputavit auriculam dexteram. Quia ipsi principes sacerdotum jam servi erant peccati, quorum omnis auditus non in dextris, sed in sinistris erat legis; et ideo jure amputatur ab eis, quicquid dexterorum erat, ne ultra gloriarentur his quæ ipsi male perdiderant. Unde et ipse servus recte vocatur Malchus. Malchus namque rex interpretatur, quia populus Judæorum quamvis a Domino in regnum sit electus, ipsi se servos exhibuerunt, culpis exigentibus, sempiternos. Et ideo præciditur ab eis auditus dexter, cum auferitur intelligentia divini verbi. Hinc propheta ait: *Excæca cor populi hujus et aures eorum aggravata, ne videntes videant, et audientes intelligant, ut convertantur et sanem eos* (Isa. vi, 10). Nec immerito Petrus abscidit ejus auriculam, quia accepit claves regni cælorum. Ille igitur jure condemnat qui et absolvit, quia utramque a Domino accepit potestatem. Sed solus est Dominus qui præcis sanat; solus qui ex Judæis quamplurimum auditum reddit. Alioquin nisi bonus Dominus aliquibus auditum refunderet, ipsi utique adhuc hodie surdi remansissent. Quoniam nemo eorum verbum sapientiæ audivisset, quia omnes servi erant, venditi sub peccato. Nam qui peccat, *servus est peccati* (Joan. xxi, 34). Et nisi essent servi qui regnare debuerant, auricula eorum nunquam a Petro amputaretur. Cui dixit Dominus: *Converte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* De quo sane capitulo multi disputant, quasi omnes perituri sint qui hoc utuntur gladio in bellicis rebus, et in publicis negotiis. De quo gladio dicit Apostolus: *Non enim sine causa judex gladium portat; minister enim Dei est* (Rom. xiii, 4), in bono, ad vindictam malefactorum; quod si male feceris, time. Nam si hæc **1127** sententia ad litteram omnibus esset servanda, nescio si in Ecclesia inter laicos talis consuetudo esse deberet, ut in gladio quantum spectat ad usum omnium eorum militarent. Salvator tamen neminem excepit; sed omnes, inquit, qui acceperint gladium, gladio peribunt. Nec dicit: quod gladio perire debeant, vel ad quod acceperint ipsum gladium, si forte ad homicidium vel ad vindictam malefactorum, sed ad quaecumque causam indifferenter ait, omnis qui acceperit gladium. Sed nec quo gladio perituri sint, vel quomodo, satis edicit. Hoc tamen pro certo scimus, quia omnes qui justo utuntur gladio, non eo semper pereunt, maxime cum ideo utantur, eo ne percant. Neque fieri potest, ut qui nunc istum portant gladium vel in gladio feriunt, ut filio divino omnes, absque ulla retractatione feriantur in ultionem peccati. Profecto cum et ipsa rumphæa quæ vertitur ante paradisum, versatilis esse dicitur, et gladius qui procedebat de ore Dei, in Apocalypsi Joannis, *utraque parte acutus* (Apoc. 1, 16). Quapropter et cum dixissent apostoli, ut supra jam dixi, *Sunt duo gladii hic*, ait Salvator, *sufficit: scircum quo gladio perituri sint quicumque gladio utuntur, certum est, id est, aut eo, ut surgant a culpa*

et redeant ad vitam, aut eo, quia corrigi se noluerunt, ut ruant ex divino judicio et præcidantur a Christi corpore. Quod si ita est, qui gladio utuntur quolibet pacto, jam judicati sunt, quia ex eo utentes gladio interibunt. Sed non omnibus, ut dixi, gladio utentibus, mors solet esse per gladium. Nam plures alium accidens casus consumit, qui gladio, aut judicii causa, aut militiæ officio utuntur. Tamen eos omnes qui adversum Dominum gladiis armati, et sustibus, processerant, ideo Petro gladium suum in vaginam suam recondere mandat, quia eos omnes non humano, sed gladio oris perempturus erat. Quia recte ad necem eorum gladius Petri exemptus est, ut perimeret eos gladio verbi, qui suo utebantur ad facinus. Nec tamen ipse Petrus gladio illo quo usus est peremptus legitur, nisi quia forte majorem suscepit pœnam. Ideo hoc genus locutionis sic accipiendum est, quomodo membra nostra, juxta Apostolum, monemur ne exhibeamus arma peccati. Quia quaecumque membrum sit, in quo peccavimus, vel qualicumque carnalis concupiscentia, gladius jure, vel arma peccati, vocatur. Quo qui usus fuerit gladio, quia gladio peccati percussit **1128** se, aut alium in mortem, gladio peccati peribit, id est in suo peccato juste condemnabitur, quodcumque commiserit. Quia sicut nullus penetrabilior gladius est ad mortem, quam peccatum, ita nullus penetrabilior est gladius ad vitam, quam virtus verbi Dei. Uterque igitur gladius perimit hominem, aut ad mortem, aut ad vitam. Et ideo indefinite, quicumque gladium acceperit, vel usus fuerit, seu peccati ad mortem, seu justitiæ ad vitam, gladio peribit; aut verbi Dei, ut in melius totus Deo resurgat, aut gladio peccati, ut intereat in pejus, et ad mortem ruat.

An putas, inquit, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum? Cui continuo ingerit quæstionem prophetiæ, et insinuat quo aliter non potest evenire, nisi ut predictum erat, ac dicit: *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri?* Ac si diceret Petro: *Quid est, quod tu mihi auxilium præstare festinas, et in gladio tuo humano vincere æstimas?* An putas quia non possum propter duodecim apostolos, etiam plus quam duodecim legiones impetrare a Patre meo angelorum? Non ergo vestro indigeo auxilio, neque humano gladio; ideo repono gladium tuum in locum suum. Quia etiam si duodecim tribus Israel mihi vellent ferre auxilium, plures habere potuissem legiones angelici exercitus, qui ferrent, si vellem, adjutorium, in gladio suo inextinguibili. Ex quibus profecto verbis patet, quod instar humanæ militiæ, multo copiosior sit ille angelorum exercitus, et numerosiores sint eorum legiones, in ministerio deputatæ humani auxilii. Unde et apud Lucam, in ortu Salvatoris, multitudo cælestis exercitus decantasse ac laudasse Deum dicitur. Quos positos in defensione sanctorum, propter eos qui hæreditatem sunt accepturi, Paulus apostolus protestatur. Sed et Jacob obviam habuit sibi divini exerc.

citus multitudinem, qui relevarent eum a timore A
fraterno, et custodirent. Unde et locum, quo usi
sunt ipsi vocavit Manaim, id est castra Dei. Hæc
idcirco dixerim, ut discat fidelis anima confidere ex
divino auxilio et præsidio angelorum, magis quam
humanis viribus. Quoniam ubicunque sunt vere
Deum timentes, ibi et circa eos jure angelorum ca-
stra creduntur; de quibus David in Psalmis: *Immitet,*
inquit, angelos Domini in circuitu timentium eum, et eri-
piet eos (*Psal. xxxiii, 8*). Ipse namque est *magni consilii*
angelus, 1129 qui suos, ad se, timentes mittit legio-
nes et exercitus, ipse qui et nunc proficitur se im-
petrare posse a Patre plus quam duodecim legiones.
Quapropter audiunt qui dicunt eum timuisse in ar-
ticulo passionis suæ. Ecce jam inter manus perse-
quentium se, inter gladios et fustes, inter univer-
sam cohortem se Deum Patrem habere testatur, et
angelicas, si vellet, legiones impetrare posse. Nec
tamen ista ideo dicit, quasi sit ipse inferior angelis,
ut indigeat eorum adjutorio; licet juxta Lucam in
agonia positus confortatus legatur ab angelo. Si
enim juxta Elisæum, ut liber refert Regnorum, mul-
tus admodum ei astitit exercitus in auxilium, multo
credibilius est non defuisse inibi tunc, quamvis
non fuerint exhibitæ angelicæ legiones. Sed Domi-
nus, ut Scripturæ complerentur, sic universa dispo-
suit, ut monstraretur quia *Deus erat in Christo,*
mundum reconcilians sibi (*II Cor. v, 19*), ipse homo
pateretur, quia sic oportebat fieri, et ex facto hoc
semper altior monstraretur intellectus, ut puta ex
duodecim legionibus. Nam una legio, juxta veteres,
sex millia esse dicuntur hominum. Quem sane nu-
merum si in summam duxeris, septuaginta et duo
millia angelorum sunt, et non absque magno myste-
rio. Nam septuaginta et duæ linguæ hominum esse
creduntur in mundo. Idcirco a sapientia Dei, satis
sapienter hic numerus comprehensus est; ut intel-
ligeres si totus mundus contra eum venisset, nihil,
nisi ipse vellet, contra eum posset, qui contra sin-
gulas humani generis nationes plusquam singulas
mittere supernorum civium potuisset legiones. Sed
elegit ut complerentur in eo Scripturæ, quia sic
oportebat eum pati, ac resurgere, et intrare in glo-
riam suam.

In illa hora dixit Jesus turbis: Tanquam aa latro-
nem existis cum gladiis et fustibus comprehendere
me, cum quotidie apud vos sedebam, docens vos in
templo, et non me tenuistis. Ac si diceret: Stultum
est eum quærere cum gladiis et fustibus, qui ultro-
neus se vestris tradidit manibus; et nimia cæcitas
est, multaque vesania cordis, in nocte quærere cum
facibus et lanternis, ac si latronem in tenebris laten-
tem, ac si a vestris aspectibus declinantem, qui sem-
per vobiscum eram. Quid ergo necesse fuit per hunc
proditorem quærere me, et ac si fugientem investi-
gare, qui quotidie vobiscum sedebam, et docebam
cunctos palam? **1130** Quid est quod agitis? nisi
quia vos demonstratis esse in tenebris. Quia pote-
stas vestra potestas est tenebrarum; et ideo in te-

nebris comprehendere me venistis, eo quod lumen
verum perdidistis. *Hoc autem totum factum est, ut*
adimplerentur Scripturæ prophetarum. Multum au-
tem est, quod in hoc uno factum est; et ideo dicit:
Ut complerentur Scripturæ prophetarum. Non enim
unius prophetæ in hoc tantum Scriptura completur
loco, verum pene omnium prophetarum, qui de hoc
rebus et verbis multifarie, multisque modis locuti
sunt. Unde nescio si ullus eligere queat, vel colligere,
qualia quantave sint eloquia prophetarum,
quæ in hoc loco completa sunt. Et ut pauca de in-
numeris dicam: *Sicut ovis ad occisionem ductus est*
(Isa. LIII, 7), et reliqua quæ ibi prædicta sunt. Et
alibi, ab iniquis populi, seu ab impiis ductus est ad
mortem. Atque illud: *Circumdederunt me canes*
B multi, consilium malignantium obsedit me (*Psal.*
xxi, 17), seu reliqua omnia quæ in eo leguntur
psalmo. Ac per hoc (quia longum est, nunc ea sin-
gula Scripturarum replicare testimonia) intelligat
prudens lector ab eo loco ubi ait: *Adhuc eo lo-*
quente, ecce Judas, et cætera quæ sequuntur, usque
ad finem passionis suæ; omnia quæ in eo gesta
sunt, ideo sunt gesta ut Scripturæ complerentur pro-
phetarum. *Tunc simul omnes, relicto eo, fugerunt.*
Discipuli scilicet, qui supra se pro eo mori gloria-
bantur, et promittebant se nunquam eum negare.
Quorum figura dispersio gregis est, et veritatis
adimpletio, ut ipse de se per prophetam ait: *Super*
omnes inimicos meos, factus sum opprobrium vicinis
meis valde, et timor notis meis. Qui videbant me for-
C ras fugerunt a me. Oblivioni datus sum tanquam
mortuus a corde. At illi tenentes Jesum duxerunt ad
Caipham principem sacerdotum, ubi Scribæ et senio-
res convenerant. Non itaque ad domum Caiphæ prius
venit, sed secundum Joannem, *ad Annam primum*
ductus est, socerum Caiphæ, qui erat et ipse ponti-
fex, in cujus domo usque mane multas pertulit con-
tumelias, quando et Petrus inter easdem moras us-
que tertio negavit. Sed quia de his quæ gesta sunt
in domo ipsius, et quæ in domo Caiphæ, longum est
disserere ac difficilium distinguere, quia ipsi Evan-
gelistæ inter se dissentire videntur, quamvis uno
loquantur spiritu, dum alius intendit primum nega-
tionem Petri exponere, tum demum has Domini
contumelias **1131** adnotare; alius vero hæc in-
terserere. Et alius prius Domini contumelias narrare,
deinde Petri tentationem. Omnes tamen more suo,
singula suis in locis ita dicunt, ut veritas tota in
Christi contexta cernatur veste, et varietas miro si-
quidem modo exornare probetur; et si quid unus
eorum prætermisit, ab alio ex integro fulciatur. Unde
et Matthæus quam caute loquatur considerandum
est. Non enim sicut Joannes, ad quem sit ductus
primum, expressit, sed absolute ait: *Quia tenentes*
Jesum duxerunt ad Caipham principem sacerdotum.
Nec dicit primum, nec quando, sed quia ductus est
ad eum. Quod Joannes diligentius commendans ait:
Cohors ergo et tribunus, et ministri Judæorum com-
prehenderunt Jesum, et ligaverunt eum, et adduxerunt

runt eum ad Annam primum (Joan. xviii, 12). In cu-
 jus itaque domo illata sunt ei multa contumeliarum
 genera, usque mane, peracta jam illa negatione Pe-
 tri. Tunc, sicut plenius Joannes testatur, mittit eum
 Annas vinctum ad Caiphā pontificem, quod nunc
 Matthæus ait prætermissis Anna, ad quem primum
 est adductus, et multis ibidem injuriatus. Quamvis
 et de his præsens evangelista nonnulla sic narrat
 recapitulando, sicut et de Petro, ut in una eadem-
 que domo, nisi diligentius consideres, videantur fa-
 cta. Nec igitur multum interest, si una dicatur do-
 mus eorum, unusque Caiphæ principatus, quia prior
 erat in sacerdotio, ad quem quicquid Annas fecerat
 pertinebat. Quorum una erat intentio, una volun-
 tas, unaque iniquitas, et unus malitiæ consensus.
 Nec igitur mirum si iniqui pontifices iniqua consilia
 gerunt, inique judicant et iniquos ad iniquitatem
 fovent; qui non ex successione, ut lex jubet a Do-
 mino promulgata, sacerdotium obtinuerat, sed, ut
 Josephus refert, unius anni tantum pontificatum ab
 Herode pretio male redemerat. Tales igitur semper
 timendi sunt sacerdotes, quicumque pretio, et non
 ex gratia Spiritus sancti, honores sectantur Eccle-
 siarum; cum quibus semper falsum aggregatur concilium,
 falsi testes quærentur, cum quibus non veri-
 tas, non religio, sed iniqua semper in causis præ-
 fertur auctoritas.

Petrus autem sequebatur eum a longe, usque in
 atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro,
 sedebat cum ministris ut videret finem rei. Hæc
 omnia, ut dixi, de Petro, et plurima quæ gesta
 sunt **1132** in Jesum contumeliarum supplicia
 apud Annam, priusquam ad Caiphā veniret,
 facta recte intelliguntur. Petrus tamen præ omnibus
 adhuc ex ardore fidei sequitur, quamvis a longe.
 Quia prima confusione, jam timore pervasus, sequi
 a proximo non audebat, sicut dictum est: *Et qui
 juxta me erant, de longe steterunt* (Psal. xxvii, 13).
 Sequebatur autem vel amore discipuli, vel humana
 curiositate, scire volens quid accideret ei, vel quid
 judicaret de eo pontifex, utrumne eum morti trade-
 ret, an flagellis cæsum dimitteret. Nec satis igitur
 recordabatur, quam sæpe audierat a Domino, quod
 flagellandus, et crucifigendus esset. Veruntamen
 adhuc Petri major constantia cæterorum apostolo-
 rum esse videtur, dum illi fugiunt, iste, quamvis
 D procul, saltem a longe sequitur Salvatorem. Nec ex
 toto ab illo recedens, nec cum illo ex toto de prope
 sequens. Pervenit tamen ad atrium principis sacer-
 dotum, nec Caiphæ, sed Annæ, ubi negaturus erat
 Dominum. Non poterat enim non evenire quod præ-
 dictum fuerat a Domino. *Et ingressus intro sedebat
 cum ministris.* Non ut ministraret, sed *videret finem
 rei*, quem non poterat videre in atrio principis, ne-
 que ubi seniores illius populi congregati erant. Ne-
 scio itaque si forte quis impræsentiarum queat vi-
 dere exitum Jesu, quod nonnulli codices habent, in
 quo est finis consummationis. Quia hoc videre pote-
 rit, videbit Verbum Dei et Sapientiam, quæ Chri-

stus est, qui dicit: *Ego sum A et Ω, principium et
 finis* (Apoc. i, 8).

*Princeps autem sacerdotum, et omne concilium, et
 seniores populi, quærebant falsum testimonium contra
 Jesum ut eum morti traderent, et non invenerunt,
 cum multi falsi testes accessissent.* Quid igitur non in-
 venerunt? Nunquid non invenerunt falsum testimo-
 nium contra Dominum, quod quærebant? Quod si
 falsum non invenerunt, absit ab ullo mortalium, ut
 credat quod verum contra eum invenerint, ut eum
 jure morti traderent. Alias autem, quomodo falsi
 testes essent si verum dicerent? Et quia falsi testes
 erant qui accesserunt, quomodo non invenerunt
 falsum testimonium quod quærebant? Invenerunt
 utique falsum quod quærebant, et non verum; quia
 B Jesus innocens erat, et ipse miseri ac cæci veritatem
 non quærebant, sed deliberato animo omnes, quomodo
1133 eum neci traderent. Unde sicut nonnulli co-
 dices habent, ut dixi, non invenerunt exitum, id
 est quomodo vel ipsum falsum testimonium colloca-
 rent, vel quomodo fecte sic proferrent, ut vel veri-
 simile habere videretur. Et hoc est quod evange-
 lista dicit: *Non invenerunt*, quia hoc quærebant.
 Non quia falsum invenerunt, sed sic adumbratum
 invenire non potuerunt, ut falsitas etiam Pilato non
 videretur. Et ideo *sciebat* Pilatus manifeste, *quia
 per invidiam eum tradidissent.* Nam et alia interpreta-
 tio codicum sic habet, cum multi falsi testes ac-
 cessissent, non invenerunt in eo quidquam. Ex quo
 patet quia secundum Isaiam prophetam, eo in po-
 pulo a planta pedis usque ad verticem capitis
 nulla erat sanitas, sed una iniquitas in omnibus,
 unaque intentio. Nec tamen eorum calliditas tam
 astuta probatur, ut vel ipsa falsitas aliquid veri vi-
 deretur habere simile. Nam apud iniquos iudices
 falsa testimonia tunc locum habere solent, quando
 dolose cum colore aliquo proferuntur veritatis. Sed
 mundissima Christi conversatio hoc habuit, et irre-
 prehensibilis vita, eo quod dolus non est inventus
 in eo. Ideoque fecit ne ullam invenirent adversus
 eum occasionem, qua possint sua suffragari menda-
 cia. Miser populus, cujus principes iniqui sunt, et
 quorum seniores perversi, quia multi falsi testes
 in eorum nunquam desunt conciliis. Nam princeps
 qui libenter audit mendacia, omnes ministros ha-
 bebent impios, quanto magis et si quæsierit eos, ut
 istos fecisse cernimus? Hinc est quod dicitur:
Stuppa collecta synagoga peccantium (Eccli. xxi, 10).
 Sed laus viri justi cum talibus innocens condemna-
 tur. Interea, et in hoc loco quod multi falsi testes
 veniunt, favor est Caiphæ, et principum concitatio,
 sacerdotum quoque et Scribarum convocatio, nec
 non et seniorum atque omnis concilii conspiratio,
 ut in omnibus major laus Christi ac vita et doctrina
 irreprehensibilis prædicetur. Qui sic omnia irrepre-
 hensibiliter fecit et docuit, ut in eo nihil invenirent
 mali simile, multi mendaces, callidi, et astuti prin-
 cipes. Unde sequitur: *Novissime venerunt duo falsi
 testes, et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere*

Dei, et post triduum reedificare illud. Verumtamen et ipsi inter se duo dissidentes erant, sicut ostendit Marcus, ita dicens : *Et alii surgentes* **1134** *falsum dicebant testimonium adversus eum, dicentes : Quoniam nos audivimus dicentem hunc : Ego dissolvam hoc templum manufactum, et post triduum illud resuscitabo, non manibus factum. Et non erat conveniens testimonium illorum (Marc. xiv, 58, 59).* Ergo ideo non erat conveniens, quia aliter dicebat ille forte cujus verba Marcus retexit, et aliter iste cujus Matthæus. Uno tamen spiritu utrique mendaces, et ambo ideo falsi testes. Sive ergo bis hoc dixerint, quæ isti duo narrant evangelistæ; sive unus hoc, et alter istud, ambos tamen si respicis quæ Joannes ait dixisse Dominum de hoc templo, falsos fuisse testes probabis; quod uterque declarat evangelista, cum eos falsos fuisse proclamat. Nam Joannes ait Jesum dixisse : *Solvite templum hoc, et ego post triduum resuscitabo illud.* Ubi addidit ipse Joannes : *Hoc autem, inquit, dicebat de templo corporis sui (Joan. ii, 19).* Quapropter vide versutiam duorum falsorum testium, qui falsa persuasionem sua utentes figunt sibi ab aliquo verbo Christi falsum testimonium. Non enim dixit Salvator, Ego dissolvam templum hoc manufactum, neque quod post triduum aliud reedificabo, sicut in Marco est : neque dixit juxta Matthæum : *Possum destruere templum Dei; neque de templo illo lapideo, sed ut Joannes ait de templo corporis sui;* quod illi immutantes ut auferrent crimen, et impossibile monstrarent, quæ dicebant retorserunt ad calumniam ejus, ut eum ex suo mendaciorem facerent. At vero Jesus non dixerat, quia ego possum solvere templum Dei, sed, *Solvite, quod templum corporis quasi digito tangebatur; neque imperavit ut facerent, sed permittebat solutionem corporis sui ad propositum et ad impietatem cordis eorum, ut facerent quæ vellent, ad hujusmodi apti opus, ut eorum piaculum quod jam in mente meditantur, fieret omnium salus credentium. Quare igitur hos duos evangelistæ specialius designassent, cum multi accessissent falsi testes, res in manifesto est. Quia hi duo tantum aliquid verisimile habuerunt, quod ipsi, ut dixi, multum quærebant. Sed nec ipsorum testimonia inter se convenientia erant, neque vera, quamvis inscios ex suo mendacio fallere possent.*

Et surgens princeps sacerdotum ait illi : Nihil respondes ad ea quæ isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat. Surgit **1135** ergo in ira pontifex, furoris sui insania permotus. Surgit quia in illo nulla erat modestia, nulla gravitas morum, nulla probitas disciplinæ. Et surgit maxime in ira huc accensus, quia in Christo nullum invenit calumnia falsitatis locum, ut amentiam monstraret suæ mentis. Jesus autem tacebat, indignum eum sua responsione decernens, juxta illud propheticum : *Dum consisteret adversum me peccator, obmutui, et humiliatus sum nimis, et silui a bonis (Psal. xxxviii, 3).* Quia quibus loqueretur nullus eorum erat dignus.

A Excitit ergo pontificem vesaniū de solio iudicii furor immanis et levitas mentis. Quia quanto benignissimus Jesus plus tacebat intrepidus, tanto magis ille amentia superatus, eum ad respondendum provocat qualibet occasione sermonis, si forte locum inveniat accusandi. Sed mitissimus Salvator nihilominus tacet, quia sciebat quasi Deus, quicquid respondisset, quod totum retorqueret ad calumniam. Quo silentio amplius permotus, ait illi : *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei.* Adjurat ergo, quasi ex lege, ut adjuratur mulier illa quæ zelotipiæ tenetur obnoxia, sed non eo animo ut credat, quia et cum audivit confitentem, ferre non potuit, quinimo egit ut condemnare possit. **B** Eo quippe interrogat affectu, quo et diabolus. Et ideo non sine dubitatione interrogat, sicut et ipsum fecisse retro legimus. Nec immerito, quia ex patre diabolo erat, ideo sic quærit : *Si tu es Christus Filius Dei,* quomodo et ipse; nisi quia plus aliquid addit deceptionis exorcizando, cum dicit *Per Deum vivum, ut extorqueat confessionem veritatis.* Quoniam quicquid in lege dictum erat de Christo et prophetis, non recipiebatur ab eis : et si diceret, quod erat, ut puniretur. Alia est namque confessio Petri qua dicit : *Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. xvi, 16),* et alia istius summi pontificis. Qui etsi noverat Christum Filium Dei vivi, futurum ignorat mysterium, et dedignatur eum esse Deum. Qui non confitetur, sed interrogando : *Si tu es,* abnegat quicquid in lege et prophetis audivit, quicquid in miraculis et in operibus didicit deitatis. Et ideo quantum Petrus beatus, tantum iste Caiphaz infelicior præ cunctis. Unde quia non erat dignus doctrina Christi, non eum docet nec instruit, sed accepto verbo ex ore ejus in redargutionem ipsius convertit, **1136** ita dicens : *Tu dixisti.* Ut nec videatur se negare quod erat Dei Filius, ne mentiretur; nec vult confiteri se esse, in sermone, ne caperetur. Datur ergo ei similis responsio ut Pilato, quia sic dignum erat, ut quia similes erant in facto, similes fierent in pœna damnationis; nisi quia scelestior iste fuerat in condemnando quam ille in absolvendo. *Verumtamen dico vobis : Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem in nubibus cæli.* Verumtamen, quod dicit, ad ea quæ supra dixerat connectitur; ac si dicat : Verumtamen licet responderim : Tu dixisti, amodo videbitis quæ usque nunc prophetata sunt operibus compleri. Et quia tu ignarus es legis in qua gloriaris, nec ejus sacramenta, nec prophetarum vaticinia cognoscis, neque quod ipse sim Christus ex fide quæris; quasi lex et prophetæ de me locuti oculi fuerint. Quamvis dixerim : Tu dixisti, amodo vos ipsi in aperto videbitis ea omnia quæ scripta sunt de Filio hominis compleri, et luce clarius reserari. Sed quia scriptum est apud Matthæum et Marcum, *a dextris virtutis,* et non additum Dei, quod Lucæ fecisse legimus, non puto, ut quidam volunt, quod aliquid aliud novi afferat quæstionis. Sed magis

querendum quid sit ipsum quod ait : *Amodo videbitis sedentem Filium hominis a dextris virtutis.* Quia omnes tres evangeliste similiter scribunt : *Videbitis sedentem*; et qui sint qui hoc visuri sunt, vel si ex eo tempore, quo hæc dicta sunt, eum sedentem videbunt, vel ad quos dicit? Nam in eo quod ait : *Sedentem*, regnantis forma introducit. Ac si dicat supra virtutem fundatum, vel constabilitum, de quo dictum fuerat : *Qui sedes super Cherubin appare*; et alibi : *Vidi Deum sedentem super solium excelsum et elevatum*, et cætera, quæ in quamplurimis de eo leguntur locis. Quæ singula solertissimus investigator conferre poterit cum præsentis loco, et investigare quid sit quod amodo dicat, de tam humili æstimatione in qua tunc habebatur Christus, ante omne concilium reus; et nunc tam gloriosa prædicatur, more humano, sessio Filii hominis et non Filii Dei, nisi quia forte ibi erant inimici, qui eum persequabantur, de quibus Propheta prædixerat : *Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (Psal. cix, 1).* **1137** In quibus forte inimicis erant et illi, ad quos dicebat ista : *Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis.* Et qui a Deo Patre scabellum dicuntur futuri, ipsi nimirum sunt super quos amodo cum surrexerit victor sessurum se promittit. Quoniam ex eo tempore quo resurrexit Filius hominis a mortuis, sicut ipse ait : *Data est ei omnis potestas in cælo, et in terra (Math. xxviii, 18).* Quem deinceps viderunt omnes electi, per fidem, præsentem a dextris virtutis Dei, id est Ecclesiæ suæ, quæ virtute Dei in dextris est collocata. Quæ nimirum Ecclesia, seu thronus dicatur, seu sessio Christi a tempore resurrectionis ejus colligitur, et aggregatur usque in finem, in qua Filius hominis, et sedere victor videtur, et venire in nubibus cæli; quoniam ipsi sunt nubes cæli, de quibus dicitur : *Cæli enarrant gloriam Dei (Psal. xviii, 2)*; per quas nubes ipse utique venit ad singulos, et in quibus spargit imbres eloquii sui, cribrans aquas de nubibus. Quod autem in eo concilio erant cum quibus, et de quibus talia Jesus loqueretur, probat Actus apostolorum, in quo legimus ex Judæis quod una die, et alia, tria millia et quinque crediderunt in Christum. Qui eum et sedentem viderunt per fidem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus. Quæ nubes ipsi fuerunt, quoniam ex illa primitiva Christi Ecclesia, in qua præsedet auctor vitæ, totus complutus est mundus. In quibus nubibus cæli nos ipsi qui loquimur usque adhuc, eundem Filium hominis, qui loquebatur coram principibus populi, venire conspicimus, si recte sapimus vel intelligimus. Quæ nimirum prophetia jam totum occupavit mundum, et usque in finem complebitur. Sed et Marcus in hoc determinat Evangelium suum : *Et Dominus, inquit, Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, et sedet a dextris Dei (Marc. xvi, 19).* Sed et utique Christus in cælum sedet in Ecclesia sua; quoniam anima justæ sedes est sapientiæ. Tunc princeps sacerdotum

scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit. Quid adhuc egemus testibus? Ipsa namque rabies seu furor, quæ supra eum de solio sacerdotali excusserat, ipsa eademque ut scinderet vestimenta sua coegit. Quæ nimirum concisio vestium, ut ita fatear, prophetia fuit vel signum, ut ostenderet se reum concisiss vestibus, et monstraret Judæos sacerdotii gloriam ad integrum perdidisse; vacuam sedem deinde habere pontifices. Nec **1138** mirum igitur qui nesciens prophetavit, si et nunc aliquid contra se, contraque suos, in sua vesania ostendit. Erat autem consuetudo Judæorum, cum aliquid blasphemum in se, vel contra Deum audissent, scindere vestimenta sua, quod Paulum quoque et Barnabam fecisse legimus. Sed et nonnullarum gentium consuetudo est, cum reos se doluerunt, rescindere vestes et nudare pectora sua quasi rea, sieque plangere multis obvoluta criminibus. Iste autem, quia dixerat : *Amodo videbitis filium hominis sedentem*, et cætera, dicebat blasphemasse Jesum. Et ideo ac si ex lege, vesana plebs ad favorem seniorum proclamat, ut assolet vulgus : *Reus est mortis : Tunc expuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt. Alii autem palmas ei in faciem dederunt, dicentes : Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?* Ut supra jam dixi, hæc intelligitur Dominus passus in domo principis sacerdotum ubi adductus est. Et hæc usque ad mane gesta sunt, quando etiam et Petrus in eadem domo tentatus est. Quia dicebat de se magna Christus, quod sessurus esset a dextris virtutis Dei, arbitrabantur confusionem illi ingerere. Sed ille ut omnia completerentur, quæ de eo dicta erant, fieri sponte sua permittebat. Scriptum quippe erat (*Isa. l, 6*) : *Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus; Faciem quoque meam non averti a confusione sputorum, et alia quamplura, quæ in eo completa sunt, sicut scripta sunt a prophetis. Audierant enim forte retro prophetantem de Templo, et de Hierusalem quod destruenda esset, ideo ad irrisionem eum prophetare jubebant, quis eorum eum percussisset? Sed stultum erat verberantibus se respondere, qui quasi agnus ad hoc venerat, non aperiens os suum, ut Scriptura completeretur. Petrus autem sedebat foris in atrio. Foris namque sedebat, ut videret exitum rei, et non appropinquavit Jesum, ne ministris de illo ulla nasceretur suspicio, quia timore jam possessus erat. Et in hoc mira Petri cum Domino perseverantia. Qui quamvis timeret, tamen non reliquit. Venit enim timor a natura, sed cura de affectu pietatis. Alienum est quod timet, suum quod non fugit. Et quod sequitur, pietatis est devotio. Porro quod negat, subreptio est pavoris. Comune igitur quod labitur a fide, sed proprii doni est quod poenitens, quod amarissime flevit. Et accessit **1139** ad eum una ancilla dicens : *Et tu cum Jesu Galilæus eras. At ille negavit coram omnibus dicens : Nescio quid dicis.* Quid ergo sibi vult, quod primum eum proliit ancilla? Cum viri magis eum utique poterant recognoscere, non abs re factum dixerim. Factum*

est autem non fortuito, ut iste sexus in hac arte A diaboli et in nece Domini præcesserit, ut et prioris mulieris recordaretur fraus, et iste sexus per Domini redimeretur passionem. Unde et resurrectionis accepit prima martyrium, ut veterem prævaricationis aboleret errorem, et istius proditionis purgaret crimen. Nam nonnulli, pii affectus amore, dicunt Petrum non Deum negasse, sed hominem; quasi diceret sibi in corde suo: Nescio hominem, vel nescio quid dicas muliebriter, quia scio Dominum. Sed ego malo intelligere negasse Petrum, quam in aliquo fessellisse Deum. Quid ergo negavit Petrus? Omnino quod prædixit Deus; quia in Christo nihil aliud fuit quam quod est Deus. Et sicut Deus et homo unus est Christus: ita totus Christus cum Patre et Spiritu sancto unus est Deus. Considerandum tamen est, ubi negat Petrus; non in monte quo fuit cum Domino, non in templo, non in domo sua, sed in prætorio Judæorum, et in nocte, vel in domo principis sacerdotum. Ibi ergo negat ubi veritas non est, ubi Christus ligatus est, et ubi Christus contumeliatur, ubi eum intronisit ancilla ostiaria, et interrogat eum fraudibus suis, ubi innocentia difficile servatur. Idcirco magis venialis culpa est, quam Adæ fuerit in paradiso. De hac quippe trina negatione Petri, inter omnes Evangelistas, magna dictionum varietas est, sed una expletio sensus. Et ideo eorum collatio habenda est a prudenti lectore, ut inter omnes unum expleant sensum. Sequitur:

Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum juravit cum juramento: Quia non novi hominem. Non autem foris in atrio, ubi prius, aut ante januam, ubi exisse dicitur, iterum negavit, sed cum redisset ad focum. Verum tamen quando redierit, Matthæus non dicit. Sed Marcus ait quia *exiit foras ante atrium, et gallus cantavit.* Ac deinde rursus: *Cum audisset eum ancilla, cepit dicere circumstantibus, quia hic ex illis est (Marc. xiv, 68, 69).* Tunc utique hoc dicit, cum redisset intus ad focum. Et non est hæc ancilla illa quæ supra, tamen ancilla. Et notandum quia frigus erat et nox. Unde si tempus consideremus, et loca in quibus **1140** negat Petrus, poterimus animadvertere quibus premebatur malis, quando obcæcaverat eum nox infidelitatis, et frigus D obgelaverat timoris, qui nullo illustrabatur sole justitiæ. Non enim erat in atriis Domini, de quibus canitur in Psalmis: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem (Psal. cxxi, 2).* Neque in atriis domus Dei nostri (Psal. cxxxiii, 1), sed in atriis Caiphæ, et in domo ejus, in qua Jesus vinculus tenetur, et ideo in ea non agnoscitur, quia in eo nullus erat qui lucem videret. Erat quidem in ea ignis ardens, sed male consumens, qui nec frigus pellebat mentis, nec fugabat tenebras noctis, sed inflammabat ad facinus, ardore impietatis. Non quod ait, et *loquela tua manifestum te facit*, non quod Petrus alterius gentis esset: omnes quippe Hebræi erant, et qui arguebant Petrum et qui arguebatur. Sed quia unaquæque

A provincia et regio habet proprietates suas, et vernaculum loquendi sermonem. Tunc, inquit, *cepit detestari et jurare, quia non novi hominem, et continuo gallus cantavit.* In prima quidem negatione sua coram omnibus dicit tantum, Nescio quid dicis, in secunda vero negat cum juramento, *quia non novi hominem*; porro in hac tertia dicitur quod *cepit detestari et jurare, quia non novisset hominem.* Gravius quidem ac gravius negat; quia quanto profundius in negationem vadit, tanto etiam cum juramento amplius peccat. Et ideo non sunt audiendi, ut dixi, qui dicunt quod non negaverit Deum, sed hominem; quia et hominem negare Jesum mendacium est, et cum juramento id testari, quid aliud quam perjurium est? Præsertim cum et homo Jesus B vere Deus dicatur, ac per hoc Deum negasse recte dicitur. Quia adhuc Petrus non poterat Dominum Jesum in Spiritu sancto cognoscere, quia necdum erat hominibus, id est Spiritus sanctus datus, quia Jesus necdum erat glorificatus. Et ideo ante galli cantum in nocte negat, quia non erat Spiritus Patris, quo confisteretur Jesum Christum, et qui loqueretur in eo. Sequitur: *Et egressus foras flevit amare.* Videte, fratres, quod sæpe dico, quia omnia et loca, et tempora, plena sunt mysteriis. Nam in atrio pontificis sedens, non poterat, non dico stare in fide, verum etiam nec post lapsum agere poenitentiam. Egreditor siquidem foras de impiorum concilio, quia respexerat illum Dominus ut ablueret sordes pavide C negationis, et lavaret maculas mentis amarum fleibus. Nec æstimes, **1141** lector, quia dicitur quod respexerat Dominus Petrum, quasi sit eum intuitus corporeis oculis, cum Petrus foris in atrio esset; et Dominus intus contumeliabatur; sed ibi respexit eum, ubi jacebat, in mente namque divinitate sua illum respexit. Et ubi respexit benignissimus Dominus, ibi continuo ille amarissime flevit. Hæc idcirco scripta sunt, fratres, ut unusquisque nostrum discat plurimum de Deo quam de se præsumere. Et si in aliquo forte lapsus fueris, noveris secretorum tuorum quia testis semper assistit Deus. Respicit autem ut recorderis et fatearis humili confessione errores tuos et casus; imiteris Petrum, ut defleas mala tua, et diligas deinceps, sicut dilexit Petrus. Etiam et tertio interrogatus, quod ter negaveras pleno confitearis amore, et trino dilectionis affectu, ex toto corde, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua. Quia nemo perfecte diligit nisi qui ex toto diligit.

(CAP. XXVII.) *Mane autem facto, consilium iniierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversum Jesum, ut eum morti traderent, et vinculum adduxerunt eum et tradiderunt Pontio Pilato præsidi.* Cerne, quæso, diligentiam sacerdotum in nocte Paschæ, cum esse deberent *In azymis sinceritatis (I Cor. v, 8)*, tota nocte qua agnus comestus est: quas excubias agunt, quasque vigiliis custodiunt, ut homicidium facerent, et Jesum morti traderent! quo consilio peracto et deliberato, mane quando missus est ad Caipham, rursus eum continuo ligatum mit-

tum. ad Pilatum. Et notandum quod apostoli in nocte negant et fugiunt, isti vero mane facto jam in lumine ineunt consilium, et conspirant in unum, *Ut Jesum dolo tenerent et occiderent*. Alligant ergo eum vinculis, quia alligaverat eos Satanas. Nec recogitant quod ipse sit qui solverat supra filiam Abrahæ, quam alligaverat diabolus decem et octo annis, quæ non poterat penitus sursum aspicere. Nec igitur Samson ille fortissimus fortior Christo fuit, qui propter crines victus teneri non poterat. Quoniam ille fortis in figura Christi præcessit, et quod faciebat ille quotiescunque victus fuisset, hoc et Christum fecisse nemo qui ambigat; qui nos omnes suis absolvit vinculis. Ad hoc quippe, post prodigia, post virtutes innumeras quas fecit, se permisit ligari volens, et consensit ut alligaretur, non peccati funibus, sed sacramentorum vinculis, quorum mysteria vincula illa Samsonis erant. Quæ nimirum vincula dirupit **1142** Christus, mox circumdantia se, quando de morte victor ascendit, ut nostra dirumperet. De quibus Propheta dixit: *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis (Psal. cxv, 17)*. Talis namque consuetudo Judæorum erat, quemcunque morti adjudicassent, ut vinctum eum judici traderent; et ideo vinctum eum adducunt ad Caipham, sicut Joannes testatur. Ac deinde post paulum, narrat rursus quod adducunt eum ad ipsum in prætorium. *Erat autem, inquit, mane*. Et nunc Matthæus: *Mane, inquit, facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores, ut eum morti traderent. Et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato præsidi*. Ubi intelligimus quod mane etiam traditus est Pilato; forte quando introivit Caiphæ in prætorio, Jesu paulo ante judicato, et adducitur ad eum ut tradatur, quæ res forte coegerat Caiphæ ut intraret in prætorium. Aut certe interdum cum esset eo in loco, absente illo, ab universo concilio, judicatus est ad mortem, tamen ab ipso ab initio ex domo Annæ ducebatur, ad quem in extremo perductus est. Sed quia Caiphæ jam prius visum fuerat, ut Jesus moreretur, et illis qui vinctum eum adducebant, sine ulla mora in momento decretum est, ut occidendus Pilato judici traderetur. Utrumque tamen mane fuit: et quod adjudicatus est a Caiphæ, cum omni concilio Judæorum, et coram eo nonnulla passus; et quod Pilato traditur.

Tunc videns Judas qui eum tradidit quod damnatus est, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: Peccavi tradens sanguinem justum. O facinus et misera conditio humana, quæ cum ad peccatum trahitur, sic illicitur ut videat, et nec prævidere queat sereno mentis intuitu, ad quod captivatur. Ecce quam levis fuerit animus traditoris, qui nunc justum quem tradidit videt et intelligit, quem antea prævidere non potuit, et portat confusionem in mente pro reatu, qui erubescere antea non poterat, etiam cum rueret in osculum benignissimi Salvatoris. Huc usque dum flagellaretur, dum

A multis contumeliarum afficeretur injuriis, putabat forte miser, quod evaderet. Sed videns quod adjudicatus morti Pilato traditur, pro certo intellexit infelix quia damnatus esset, ferre confusionem suam minime potuit: qua perturbatus in mente, consilium invenire verum nequivit. Sic quippe confusio operari solet, et perturbatio, ita ut homo aliquando **1143** se invenire non queat. Unde hic primum impietatis suæ pondere vicit avaritiæ magnitudinem; ideoque *pœnitentia ductus retulit*, pessimis mercatoribus, *triginta argenteos*. Nec tamen ita præ nimio mœnore, et confusionis suæ immanitate pœnitentiæ modum tenere potuit, qui mox *laqueo se suspendit*. Fecit enim diabolus qui eum prius pervaserat arte sua, ut pœniteret forte non ad veniam, sed eum amplius ut impelleret in ruinam. Retulit ei ante oculos mentis immanissimum scelus quod gessit, non ut ex consilio veri, ad clementissimum Dominum, et medicum animarum recurreret, sed ut ex perturbatione diræ mentis in pejus veniret. Origenes namque more suo, de hoc quasdam movet opiniones; quod æstimaverit Judas, licet inconsulte, et non secundum scientiam, prævenire in morte moriturum Dominum, eique occurrere in anima, quam nudavit a corpore, si forte posset veniam et misericordiam precibus implorare. Quæ nimirum cogitatio, si ei forte venit in mente, ut dixi, et ipsa de confusione fuit, et non ex doctrina pii Magistri. Dicit et aliam opinionem, quasi callidissimus explorator diabolus postquam in eo et de eo fecit quod voluit, ut traderetur Jesus in mortem, recessit mox a Juda. Quo recedente, intellexit continuo malum quod fecerat, quia tradidit sanguinem justum, et vidit quod ipse a Deo condemnatus esset. Aut forte aliter recedente ab eo diabolo, potuit consilium secum capere pœnitentiæ, et referre ad eos pretium quod dederant: et ideo forte quia absolutus erat ab adversario, potuit dicere ex ratione sensus: *Peccavi tradens sanguinem justum*. Sed recedens ab eo ad tempus diabolus, tam ipsum Judam, quam et universos quos ad tempus deserit, iterum reassumit secundum astutias suas, ut abundantiori tristitia absorbeantur nonnunquam, sicut et istum male absorptum, et pervasum, non dubitamus. Idcirco pœnitentibus semper salubria quærenda sunt consilia, et adhibenda est quam diligentissime medicina salutis. Quoniam adversarius postquam cognoverit unumquemque secundum peccatum suum, eum observat et callide insidiatur, ut ad finem usque decipiat. Respondeant ergo qui diversas naturas conantur introducere, et dicunt Judam proditorem malæ fuisse naturæ, nec apostolatus electionem potuisse servare; quoniam in eo non vitium esset, sed natura ut ad bonum non posset converti. Respondeant, **1144** quæso, quomodo mala natura potuerit sentire justum Christum fuisse? Vel quomodo egerit quolibet pacto pœnitentiam, ut non vinceretur cupiditate triginta argenteorum? Qui licet non perfecte, neque sicut debuit conversus, tamen de statu pessimæ cupiditatis, quod iniique admiserat damnavit,

et peccatum suum utique recognovit. Alioquin nisi A in eo aliqua bonæ plantationis natura esset, virtutem pœnitentiæ ac justitiæ sentire omnino non posset, neque impietatis suæ vesaniam recognoscere; satis namque fuerat, quod dixit: *Peccavi tradens sanguinem justum*. Et quod pretium rejecerat, si deinceps cor suum ad pœnitentiam servasset, et sapienter tristis, prævideret juxta Apostolum, ne abundantiori tristitia absorberetur ad ruinam damnationis suæ. At illi dixerunt: *Quid ad nos? Tu videris (II Cor. II, 7)*. O cæcitas Judæorum, et perversitas mentis! Sic se agunt quasi innocentes sint, qui pretio emerunt, ut homicidium facerent. O duritia cordis! qui etiam possessus dæmone flectitur ad pœnitentiam reatus sui, nolunt recognoscere quod male egerint. Sed dicunt, *Quid ad nos?* Quasi ipsi nihil mali admiserint, B nec curant de reatu proximi. Nec mirum qui de se nihil cogitant, sed dicunt: Tu vide quid feceris. Quoniam nos in omnibus a culpa immunes sumus. Quapropter caveant, qui tam facile peccant in fratribus; quia qui sic peccat in aliquem, ut emendare non possit, timendum valde est quod peccavit. Non enim jam in potestate Judæ erat, ut absolveretur quem tradiderat, et ideo frustra vocem pœnitentiæ assumit, quia permanent opera impietatis. Hoc igitur est, quod in Psalmo canitur, de eodem infelicissimo Juda: *Et oratio ejus fiat in peccatum (Psal. CVIII, 7)*, qui non solum non emendaverit crimen quod commisit, verum etiam scelus suæ mortis in peccatum sibi addidit. Habet enim in Psalmo, qui de eo canitur, si bene perspexeris, pro triginta argenteis, quos accepit, triginta, ex oraculo divino, maledictiones sibi olim illatas, et quasi hæreditario jure in pretio reservatas: non ideo quod peccaret, sed quia toties a Domino correptus ut emundaret seipse: *Noluit intelligere ut bene ageret (Psal. xxxv, 4)*, quatenus haberet mercedem suæ pretii, ad corruptionem omnium futurorum, et omnes scirent quia universa sunt in præsentia Dei, et formidarent; quia *Judicia Dei abyssus multa, et ininvestigabiles viæ ejus (Ibid., 7; Rom. XI, 33)*.

Principes autem sacerdotum, acceptis 1145 argenteis, dixerunt: *Non licet mittere eos in corbonam, quia pretium sanguinis est*. O falsa religio et justitia cæca! Si hoc non licet quia pretium sanguinis est, cur ipse sanguis innocens tam impie effunditur? Hoc D quippe est quod dicitur longe retro: *Calicem liquantes, et camelum glutientes*. Propter quod, *Consilio invito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum*. Hæc omnia, ut cernis, non fortuito casu sunt, neque ex aliquo eventu rerum, ut volunt, sed universa ex dispositione Dei vivi, ut compleantur quæ prædicta sunt, licet quantum ex ipsis erat, illi aliud intenderent. Videbant enim fortassis, quod circa mortuos magis hæc pecunia sanguinis conveniebat, et circa sepulturas defunctorum, quam ut in corbonam mitteretur, aut in ulla eorum necessitate honesta. *Corbonam* quoque Hebraice, Latine autem *denum* interpretatur, qui locus, vel arca denariorum

erat; ubi mittebantur dona et munera, seu qualia; cunque deposita ad usus templi, vel ad quascunque utilitates alias seu necessitates. Sed Dei appulsi nutu, ex ipso pretio decreverunt emere agrum, non qualemcunque, sed *agrum figuli*, et ipsum ad *sepulturam*, non quorumcunque, sed *peregrinorum*. Sunt enim multæ differentiæ inter loca sepulchrorum, multaque diversitas meritorum. Quoniam alii sepeliuntur secundum vota nobilium, alii secundum æstimationem vulgi, nullus tamen in agro figuli, qui pretio sanguinis Christi emitur, nisi qui consepeliuntur per baptismum Christi in morte; qui profecto ager peregrinorum est, et eorum qui peregrinantur in mundo, qui potest Deo dicere: *Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te, et peregrinus, sicut omnes patres mei (Psal. xxxviii, 13)*. Ager ergo iste qui emitur, ager sanguinis est, et ager figuli; quia figulus noster Christus est, cujus *Virtus exaruit tanquam testis (Psal. xxi, 16)*. Et ipse ager, *Acheldemach, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem vocatur*. Vocatur autem jure, hic mundus, vel Ecclesia Christi, seu paradisus Dei, *Ager sanguinis*, quia sanguine Christi emptus est nobis, ubi requiescant sancti, qui peregrinantur in terris, quorum vox est: *Hæc mihi, quia incolatus meus prolongatus est! habitati cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea (Psal. cxix, 5)*. Tales namque consepeliuntur Christo, et ideo ex pretio sanguinis ejus emitur ager ad sepulturam eorum, tanquam permanendum, et ad requiescendum in sempiternum, qui cum fidei Abraham, juxta imperium Dei, in hoc sæculo 1146 peregrinantur. Sed quia hoc testimonium in Jeremia non invenitur, dicunt quod ex Zacharia magis sit assumptum, ubi longe aliis verbis, ac toto discrepante ordine qualitercunque reperitur. Primum vero juxta Septuaginta, in eo ita habetur, dicam ad eos, si bonum est coram vobis, date mercedem mihi aut renuite. Et iterum: *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixique Dominus ad me: Pone illos in constatorio, et considera si probatum sit sicut probatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, et misi eos in domo Domini, in constatorio (Zach. xi, 12, 13)*. Quantum ergo distet hæc translatio ab evangelistæ testimonio, cunctis legentibus perspicuum est. Sed et in Hebræo, juxta Hieronymum, quamvis sensus idem sit, verba vero valde præpostera sunt, et pene diversa. Habet enim ita: *Et dixi ad eos: Si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meam, et si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos, et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium decorum pretium, quod appetitus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, et projeci eos ad statuarium in domo Domini*. Hæc ideo posui, ut perpendant omnes difficultatem hujus loci, quoniam ex hoc multi conati sunt evangelistam arguere, et falsitatis assertorem probare, eo quod nec cum Hebræo, nec cum LXX translatoribus congruere videatur. Et quod his majus est, dicunt quod erret etiam in nomine, ut pro Zacharia Jeremiam

false posuerit; quod nec nostri unquam catholici A tractatores immutare voluerunt, nec emendare, ut quidam temerarii et præsumptores tentaverunt; sicut et in aliis quamplurimis locis fecisse cognoscimus. Sed absit a fidelibus, de Christi evangelista aliud æstimare dixisse, quam quod in spiritu Dei ięgebat, et dicebat Ecclesię Christi filiis; cui curę sunt non verba, non syllabas ordinare sententiarum, non interpretum jura servare, sed ipsas sententias veritatis, in Spiritus sancti dogmate, ut olim pronuntiatę sunt, ponere. Quamquam beatus Hieronymus dicat se legisse in quodam Hebraico volumine, quod Nazarenorum sectę homo ei obtulerat, Jeremię apocrypho, et in eo hæc ad verbum scripta reperit Jeremię nomine dedicata. Sed tamen magis visum est ei de Zacharia sumptum hoc evangelistę testimonium, et apostolorum more, hoc sic positum, qui verborum ordine prætermissis, sensus tamen de Veteri Testamento 1147 quam sæpe protulerunt in exemplum. Et ideo hoc loco talis expositio a nobis quæranda est, ut evangelistę maneat firmitas, et nos nulla subrepat emendandi temeritas; sed una cum sanctis Patribus potius suspicando de hoc aliquid dicamus, quam confirmando quod certum non habemus. Ubi primum occurrit, quod non omnes codices Evangeliorum habent, quod per Jeremiam hoc dictum sit, sed tantummodo per prophetam. Nec tamen ideo nos astruere oportet quod his codicibus magis credere debeamus, ut dicamus eos mendaces qui Jeremiam habent; eo quod ubi dicitur per prophetam rectius Zacharias intelligatur, quia jam olim a sanctis Patribus tractatum est, ut hoc magis audax imperitia fecerit quam probata veritas, cum turbaretur aliquis quęstione, quod hoc testimonium apud Jeremiam non inveniret, id magis elegerit temere emendare, quam imperitus videri. Quod forte altiori sacramento factum est ex providentia Dei, qua mentes evangelistarum intus agebantur. Erant enim illa animalia ih circuitu plena oculis, et ideo non potest fieri ut Matthæus aliquid per oblivionem scripserit, et Jeremiam pro Zacharia posuerit. Quod tamen sine ulla dubitatione deum emendaret saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne vivente hoc legere potuerunt, nisi quia Spiritus sanctus per eum ita hoc testimonium conscribi voluit. Sed cur hoc ita voluerit, illa prima causa patri Augustino utilissima occurrit, omnes prophetas sanctos uno spiritu, mirabili inter se consensu locutos fuisse, ut multo amplius quam si omnium omnia prophetarum uno unius hominis ore dicerentur. Et ideo indubitanter accipi debere quęcunque per eos Spiritus sanctus dixit, singula omnium esse, et omnia quę per eos dicta sunt singulorum. Idcirco jure, quę dicta sunt per Jeremiam, tam Zacharię quam Jeremię, et quę per Zachariam, tam sunt Jeremię quam Zacharię. Unde non opus fuit Matthæo corrigere quod Spiritus sanctus per eum dixerat, cum nomen Jeremię scriptum a se in suo Evangelio divinitus relegisset, ut nobis

per hoc inter prophetas, interque ipsos evangelistas, tantam concordiam esse demonstraret, ut quidquid unius eorum esse dicitur, non absurde alterius esse videntur; ac per hoc quod per Zachariam dictum admodum videmus, non inconvenienter, Spiritu sancto annunte, Jeremię esse probatur. Solet quippe et 1148 de amicissimis ita dici hominibus, quorum unus est consensus unaque voluntas, si unus eorum aliquid dixerit quod alteri ascribatur; ne cures quis eorum dixerit, quoniam tam concorditer dictum est, ut tale sit si iste hoc dixerit, quale et si ille, quia eorum unus est spiritus, unaque societas et intentio mentis. Quapropter omnium prophetarum et evangelistarum major est inter omnes constantia mentis et unanimitas veritatis, quam si omnia illa, unquamvis doctissimus loqueretur homo. Et ideo nemo infidelis, nemo imperitus, jure reprehendit in talibus et hujuscemodi dictis, quasi dissonantiam evangelistarum, cum ex hoc potius debeant assumere docti et fideles, argumentum et auctoritatem, ad ostendendam unitatem et concordiam eorum et sanctorum prophetarum. Est et evidens causa apud Jeremiam quę flagitat forte hoc testimonium potius in nomine Jeremię sic manere debuisse, et videtur ac si spiritus auctoritate firmatum, propter agrum illum quęm Jeremiam emisse legimus cum esset in carcere, quia etsi apud Zachariam triginta leguntur argentei qui pro Domino dati et rejecti sunt in templo, tamen per eundem prophetam ager ille emptus est a filio fratris sui, et datum est ei argenti pretium. Non quidem sub hoc nomine, neque eodem sub numero qui apud Zachariam habetur; sed ad hoc pertinere etiam illud de agro empto ad quod propheta est de triginta argenteis. Nam quod de Domino completum est, ut hoc esset ejus pretium, manifestum est, et quod de eisdem argenteis ager ille sanguinis emptus sit, verum est. Hinc inter utrosque prophetas mystice unum videtur esse testimonium; ut quod ille expressius de argento significavit, hoc iste de agro. Ac per hoc nomen Zacharię si poneretur, referendum ad pretium esset; sed quia Jeremię positum est, qui dixit de agro empto, non incongrue factum videtur. Quapropter studeat prudens animus utrumque magis conferre quam evangelistam temere reprehendere, aut quod ab eo positum est præcipitanter eradere, vel immutare. Studeat potius sensum enucleatius discutere, quo modo pertineat utrumque ad completionem testimonii, quam unum horum negligere, et alterum præferre. Nam et ipse liber emptio nis apud Jeremiam, qui de agro cum sua astipulatione conscriptus est, jubetur mitti in vase fictili, et emitur de pretio Domini ager figuli, 1149 et hoc: *Ad sepulturam peregrinorum*, sicut et illud testamentum emptio nis vase clauditur figuli, in memoriam futurorum, ut significetur eorum permansio vel repausatio diu in terra captivitatis vel peregrinationis populi, quousque in libertatem filiorum Dei, præstante Deo, ipsa captivitas solvatur.

Cæterum illud quod subiecti Matthæus huic testimonio, cum ait : *Quem appretiaverunt filii Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus, nec apud Zachariam, nec apud Jeremiam legitur; unde magis ex persona beati Matthæi eleganter et mystice incertum est. Quia et ipse ex Domini revelatione cognovit, ad hanc rem quæ de Christi pretio facta est, hujusmodi pertinere prophetiam. Quærendum ergo qui acceperunt eosdem argenteos, quia et in hoc varietas codicum est; quoniam alii habent filii Israel, et alii a filiis. Quod si ad Judam referimus, qui accepit pretium appretiati Christi a filiis Israel, erit numerus pluralis pro singulari. Si autem filii legendum est, acceperunt illud scilicet sacerdotes templi, quando Judas rejecit eos in templum, pretium appretiati Christi, quem appretiaverunt filii Israel; aut pretium appretiati Judas a filiis Israel, *Et dederunt eos in agrum figuli*. Quid horum melius sit, quia pene unus est sensus, legis arbitrio derelinquo; quia et hoc, aut temeritas fecit emendatorum, aut varietas interpretum.*

Jesus autem stetit ante præsidem et interrogavit eum præses dicens: Tu es rex Judæorum? Ecce completa est prophetia Christi, qua supra dixerat, quia *tradetur gentibus ad illudendum*. Et stat humilis ante tribunal superbi iudicis. Qui quasi reum astare videt coram se, et utrumne sit *rex Judæorum* interrogat; quoniam hæc accusatio adversus eum permaxima fuerat Judæorum, ut invidiam et iram commoverent iudicis, et terrorem ei incuterent, si eum defendere vellet ex persona Cæsaris. Sed perfidi principes etiam ex hoc impietatis suæ arguuntur elogio; qui nec falso quidem invenire potuerunt quod objicerent Salvatore; et tanto simulantur odio, ut etiam prophetarum de illo, quod rex esset qui venturus prænuntiabatur, noluerunt recipere testimonia. Pilatus tamen, quamvis alia falsa protulerint non verisimilia, de nomine regis, quod maxime formidabat, interrogat. Cui Dominus : *Tu dicis*. Diversa quidem Pilati, et principis sacerdotum est interrogatio, et **1150** diversa Christi responsio. Nam princeps ait : *Si tu es Christus Filius Dei vivi, qui licet legem noverit, dubitative tamen quærit, et ideo, si quod dubitativum est, adjecit. Pilatus vero, etsi legis ignarus, interrogat magis pronuntiative: Tu es rex Judæorum? etsi quærere videtur. Nam et in titulo hoc confirmat, cum jussit scribi super crucem, JESUS NAZARENUS REX JUDÆORUM. Quia putabat eum regem Judæorum esse. Et ideo ait, cum vellent illud Judæi eradere: Quod scripsi, scripsi. Cui, quia ita interrogat ut scire velit, respondit Dominus: Tu dicis. Quia per fidem hujus confessionis jam salus gentium et credulitas declaratur. Itaque Pilatus, qui legem ignorat, de se hoc ita loquitur, quod hi abnegant, qui semper antea in lege hoc loquebantur. Quapropter et principi sacerdoti sic responsum est: Tu dixisti. Hoc ideo quia lex omnis venturum Christum quotidie pronuntiabat, quasi diceret ei de præterito: Tu dixisti, quia eum in lege et ex lege quam sæpe,*

*licet nolens, prædicasti. Hæc ideo dixerim, quia non credo in divinis litteris aliquid superfluum, neque in Dominicis verbis ad doctrinam salutis quidquam esse vacuum. Unde huic, quia pronuntians interrogatione utitur, confirmantis dat responsonem. Illi vero cum ait: Tu dixisti, et obliquo ejus arguens dubitationem satis prudenter convincit. In omnibus tamen sic suam temperat sententiam, ut et verum dicat, et sermo ejus calumniæ non subjaceat. Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit; Pilato quidem, quia invitus in eum promebat sententiam, dignatus est respondere aliquid, sacerdotes vero et principes populi indignos suo responso judicavit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Provoceat eum præses, ut se purgaret a crimine, sciens vana esse et falsa quæ ei objiciebantur. Sed Jesus nihil respondere vult, neque ullis se excusare verbis, ne forte differretur a præside passionis ejus triumphus, qui eum liberare gaudebat et absolvere, quia videbat nullis eum subjacere criminibus: nec tamen dignum erat ut ei responderet, quia dubius incedebat, nec permanens in fide; et ideo de Christo nullum firmum ferebat iudicium. Sed miseri Judæi, quibus adhuc hodie tacet verbum Dei, et nihil eis loquitur accusantibus Christum, neque per se, neque per prophetas, neque ulla divinitatis suæ oracula, quia Dominum **1151** prophetarum peremerunt. *Et non respondit ei verbum; ita ut miraretur præses valde vehementer. Mirabatur autem constantiam ejus, mirabatur etiam quomodo sic taceret, quia idoneus erat sibi falsa illata a se remove, et se purgare a crimine. Quis enim non poterat admirari inter tantam rabiem accusantium, et clamores vulgi, et furores seniorum, cum videret eum tam tranquillum astare, tam mitem et quietum, cum omni gravitate imperterritum; qui petebatur ad mortem, et in nullo movebatur affatu. Fortior namque erat in eo virtus, quam humana natura se habeat. Et ideo poterat non solum admirari Pilatus, verum etiam vehementer, quoniam dignum ei videbatur pro magno miraculo admirari valde, ut exhibitus homo ad criminale iudicium, et adjudicatus morti imperturbabilis maneret et imperterritus. Ut staret ante mortem, quæ omnibus terribilis est, sine ullo pavore mortis, et taceret sine ulla defensione sua, cum posset se, si vellet, in iudicio defendere.**

Per diem autem solemnem consueverat præses dimittere populo unum vinctum, quem voluissent. Ne mireris, auditor, si adhuc primordium gerens in eis Romana potestas, quia consuetudo fuerat Judæorum, ut in solemnitatibus suis, maxime paschali, quando liberati sunt ex Ægypto, ut peterent principibus suis unum reum quemcumque voluissent, quibuscumque esset criminibus involutus. Et quia noviter Judæi jugum susceperant Romanorum, servabatur eis lex et consuetudo, ut beneficiis provocati libentius Romanis deservirent, donec firmaretur jugum eorum super eos. Inde igitur est quod Saul petente populo

Jonathan absque offensa cum teneretur reus pro gustu mellis, etiam prodente Deo, mox a morte relaxat; quem decreverat etiam cum juramento, licet filius ejus esset, Saul interficere. Sed tamen petente populo Israel, quem parabat interficere, relaxavit ad vitam. Pro talibus etiam et hujusmodi causis, mos inolevit in Ecclesia Christi, pro reis et sceleratis, non solum iudices sæculi ad vitam deprecari, verum etiam et Deum iudicem universorum ab Ecclesia interpellari pro peccatoribus, ut solvantur a culpis et redonentur ad veniam, cui nunquam jure sine spe veniæ supplicatur. *Habebant autem tunc vincium insignem, qui dicebatur Barrabas. Congregatis autem illis dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barrabam an Jesum, qui dicitur Christus?* Barrabas autem **1152** filius magistri eorum interpretatur, qui propter seditionem et homicidia fuerat condemnatus; et ideo insignis dicitur fuisse non virtutibus, sed vitiis et criminibus. Quem Pilatus forte ad hoc eum talem elegit inter cæteros qui tenebantur rei, ut immanitas scelerum ejus cogeret Judæos Jesum petere, et Barrabam in mortem tradere. Ad hoc quippe offert eis optionem dimittendi quem vellent, latronem tam sceleratum, an Jesum, non dubitans Jesum potius eligendum, quam eum qui tantis criminibus tenebatur reus. Sciebat enim solummodo propter invidiam eum traditum; et nullam aliam crucis Christi causam esse, quam odium et invidiam. Sed miseri Judæi, qui de suo reatu nobis aliquid instruunt sacramentum, et eum eligunt qui propter seditiones et bella, necnon et homicidia facta reus erat, et repudiant Jesum Dei Filium, qui est nobis pax a Deo Patre constitutus, verbum Dei et sapientia Patris. Hi ergo duo cum sint vincti in rebus humanis et corporibus, quia Deus homo factus est, prior scilicet Adam et novissimus. Sed populus ille perfidus semper Barrabam absolvere rogat, propter quem non cessant seditiones facere, latrocinia quoque et homicidia, quia non recte sapiunt de Jesu, nec credunt in eum. Nam in anima in qua non est Jesus, illic seditiones sunt et lites ac scandala. Ubi autem est Jesus, est quidem in eis corpus mortuum propter peccatum, spiritus autem vita propter justitiam. Et sunt ibidem simul omnia bona, et innumerabiles divitiæ bonitatis; quoniam ipse est pax nostra Christus, qui fecit utraque unum (Ephes. II, 14). A quo nimirum corpore quicumque mala agunt, soluti sunt, Christus autem cum suis tenetur vinctus in vinculo pacis (Ephes. IV, 3). A quo nimirum vinculo, Barrabas, id est filius magistri eorum, qui suis criminibus tenentur obnoxii, soluti relaxantur ad vitam pessimæ seditionis, a quibus in sæculo omnia mala generantur. *Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi sit et justo illi; multa enim passa sum hodie per visum, propter illum.* Quid autem viderit per visum non exponit evangelista, vel a quo passa sit; et ideo data est facultas nostris aliter vel aliter hanc visionem interpretandi. Unde nonnulli dicunt hanc visionem a diabolo immissam, et ab eo

PATROL. CXX.

A ipsam flagellatam, sentiens jam forte passione Christi se superari, ac mundum salvari. Idcirco egerit arte sua ut Christus liberaretur per mulierem; **1153** non quod de morte ejus curaret, sed ut reos quos tenebat captivos in mortem, per mortem Christi ne amitteret. Alii vero dicunt bonitate Dei factum fuisse, sicut quam sæpe gentilibus a Deo somnia revelata leguntur, ut in uxore Pilati gentilitas designetur, quæ justum Dominum confitendo, et etiam testimonium dat ad fidem non credentibus. Quapropter noluit evangelista præterire rem divinæ providentiæ, laudem Christi continentem, quia dignatus est per visum convertere ad confessionem Pilati uxorem, forte quæ per visum passa est, ne amplius pateretur. Propter quod, ut dixi, evangelista non exposuit visum, ut ampliora de pietate Christi liceat nobis cogitare. Quoniam beatam dicunt Pilati uxorem, quæ per visum passa est multa propter Jesum, et recepit per visum quæ erat passura in vita sua. Ex quo volunt quidam dicere, quod melius est recipere aliquem mala in visu, quam recipere in vita. Quis enim hoc non eligeret, nisi forte quia sunt multi quibus expediat acriora recipere in vita sua, potius quam leviora in visu? Consolatur ergo Lazarus, et requiescit in sinibus Abraham, quia recipit mala in vita sua, et non hæc mala quæ recepit in visu suo et in sensibus suis. Utrum tamen, vel si initium habuerit conversionis ad Deum hæc mulier eo quod propter Jesum multa passa sit per visum, Deus scit. Unum tamen scimus, quia Ecclesia Christi ex gentibus, quæ aliquando fuit uxor Pilati, per quem diabolus significatur, jam non ejus uxor est, sed Christi, cui per fidem passionis conjuncta est; et ipsa per fidem confiteri Deum, et advocare ad eum quoscunque potest non cessat.

Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populo ut peterent Barrabam, Jesum vero peterent. Respondens autem præses, dixit illis: Quem vultis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barrabam. Quid autem in hoc dicam, nisi quia pene omnis iniquitas et prævaricatio plebium a senioribus est populi, quorum excitantur malis ad omne peccatum, quorum velle, quorumque nolle, omnes considerant et obsequuntur. Credunt enim turbæ principibus suis et sacerdotibus, nec multum intendunt quid præses velit, adhuc in eis novis utens legibus. Neque aliquid ipse tentat, nisi solummodo persuasionibus, sed ipsi sibi eligunt Barrabam, cujus magis sequuntur vestigia, et ideo volunt eum habere sibi solutum. *Dicit illis Pilatus: Quid ergo faciam de Jesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur, etc.* **1154** Ille siquidem vult eis pudorem tantæ iniquitatis incutere, sed illi non solum non erubescunt, quia eum Pilatus Jesum Christum confitebatur, verum admodum impietatis suæ furorem exaggerant et clamant atrocius, sine ullo retractationis assensu: Crucifigatur. Quod si denique petissent Barrabam sibi dimitti, satis esset ad impietatis suæ augmentum. Nunc autem e contrario et Christum postulant ad

30

mortem. Quod si infelicissimi in potestatem dimisissent Pilati, ut faceret de Jesu quod vellet, tantum ut Barrabam eis absolveret, magnæ impietatis crimen esset, cum et scelestum petiissent sibi dari, et justum nollent, cum possent, liberare ad vitam. Nunc autem agunt quod scelestius est, quia proclamant eum in mortem, et non ad qualemcunque, verum ad turpissimam mortem, et petunt vocibus ut crucifigatur. Hoc quippe est quod Isaias dicit : *Expectavi ut facerent iudicium (Isa. v, 7); secerunt autem iniquitatem et non iustitiam, sed clamorem. De quibus David : Circumdederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me (Psal. xxi, 17). Et Jeremias : Facta est mihi hereditas mea, sicut leo in silva, dederunt super me vocem suam (Jer. xi, 8). Nec tamen Pilatus cessat contra impietatem eorum agere, ut confunderentur et respicerent a scelere suo. Quibus rursus ait : Quid enim mali fecit? Contra hoc ergo non habentes quid dicerent, amplius clamaverunt, ac si clausi oculis ne recordarentur iudiciorum Dei, non deponentes malitiam, sed augentes blasphemiam dixerunt : *Crucifigatur. Ergo Pilatus, quantum ex se fuit absolvit eum in omnibus, maxime abnegando, quod nihil mali fecerit. Nam ejus interrogatio, abnegatio utique est, vel objurgatio, eo quod innocentem occidere velint. Absolvit quidem eum iudicio quem postea crucifigit in mysterio. Unde videns Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lavit manus coram populo, dicens : Innocens ego sum a sanguine justii hujus, vos videritis. More Judaico ait, volens eis Christi innocentiam non solum verbis, verum etiam factis ostendere, si forte eos placare posset; sin autem, ut se innocentem probaret, et eos reos monstraret. Facit enim non secundum consuetudinem aliquam Romanorum, ut aqua manus lavet, sed juxta illud propheticum : *Lavabo inter innocentes manus meas (Psal. xxv, 6). In cujus nimirum lavacro, nesciens gentium opera purganda, præfigurabat, ut ab impietate Judæorum nos alienos monstraret. Profitetur enim se innocentem Pilatus 1155 et Jesum justum, quod et uxor ejus confessa fuerat. Sed miser sua non abluit facta, dum obsequitur studiis alienæ crudelitatis. Lavit quidem manus, sed culpam non lavat; quia iudex nec invidiæ credere debuit, nec timori, nec ullis adversantium impulsionebus, ut sanguinem condemnare innocentem, quem prædicabat justum. Hoc est ergo quod ait : *Innocens ego sum a sanguine hujus justii; ac si diceret : Ego quidem innocentem volui liberare, sed quia magis seditio oritur, et perditionis mihi contra Cæsarem crimen impingitur, me hinc inde innocentem demonstrabo. Tolerabilior est tamen culpa iudicis qui cogitur sententiam ferre contra Dominum quam Judæorum, qui propter perfidiam eum innocentem petunt in mortem. Pilatus quidem non damnat sibi oblatum, sed arguit multos offerentes; justum esse pronuntiat quem coactus in mortem damnat; ac si diceret : *Minister ego legis sum, sed vestra vox vestrique furoris clamor*****

A sanguinem fundit justum, vos videritis. Cui respondens universus populus, dixit : *Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Perseverat autem hæc imprecatio Judæorum usque in hodiernum diem, et sanguis Domini qui clamat de terra contra eos cum sanguine Abel in terram effusus, non cessat adhuc clamare, nec aufertur ab eis. Unde per Isaiam loquitur : Si levaveritis ad me manus, non exaudiam vos : *Manus enim vestra sanguine plena sunt (Isa. i, 15). O infelicissimi Judæi, qui filiis suis talem reliquerunt hæreditatem. Propter quod rei facti sunt, non solum in sanguine prophetarum, quem fuderunt, verum et in sanguine Christi, in quo compleverunt mensuram patrum suorum. Idcirco vastata est civitas eorum vastitate hostili, et ipsi dispersi sunt perfidi super omnem terram, usque in præsentem diem. Tunc dimisit illis Barrabam, Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur. Fecerunt ergo in Barrabam, quod facturi et in Antichristo; jam enim arcanum futuræ infidelitatis præcesit in isto latrone, et ideo eligunt damnationi reservatum, potius quam salutis suæ auctorem, ut in omnibus compleantur vaticinia prophetarum, et ipsi suis adhuc indicent factis quæ facturi sunt filii magistri in antichristo, quorum magister diabolus est. Et ideo, ut dixi, Barrabas filius magistri interpretatur, ut ejus sequantur errorem cujus filii sunt. Porro Pilatus victus terrore Cæsaris obliviscitur verborum suorum, quibus coeperat defendere innocentiam Christi, declinat iudicium ad facinus impietatis; et non solum tradit Jesum ut crucifigatur, verum etiam flagellis prius 1156 cæditur, sicut consuetudo est reorum. Quoniam Marcus dicit ideo fecisse ut populo satisfaceret, et cessaret ab interfectione ejus, cum viderent eum flagellatum.**

Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorio, nullum disciplinæ ordinem servantes, nullamque gravitatem in iudicio, more Romano tenentes, faciunt sibi lusum Jesum : *Et congregaverunt ad eum universam cohortem; et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei. Suscipientes quidem eum in atrio prætorii, sicut Marcus dicit, convocata universa cohorte, induunt eum purpura, illudentes, et in habitu regnantis eum confingunt, sicut in theatris solet fieri quando introducitur persona quælibet pro alia. Nec tamen eorum error vacat a mysterio, quoniam ipse Rex regum erat; qui ideo hæc omnia suscepit pro ludibrio, ut omnes aros schemate humilitatis reges faceret. Porro quod Matthæus ait, quia *chlamydem coccineam circumdederunt ei, Marcus, et induunt, inquit, ei purpuram (Marc. xv, 17). Quoniam pro regio indumento chlamys illa dabatur ab illudentibus, quæ et in Joanne vestis purpurea vocatur, quia est purpura quædam rubra, cocco simillima. Potest etiam fieri cum eadem chlamyde ut esset et purpura, quamvis esset illa coccinea. Quæ omnia hoc loco Matthæus per recordationem magis quam in ordine narrare videtur; quia sicut in Joanne monstratur, prius gesta sunt in prætorio apud Pila-**

tum, quam ipse eum militibus jam crucifigendum tradidisset. Postea vero quam illuserunt ei, et fecerunt omnia ludibria in eo, *exuerunt chlamydem, et induerunt eum vestimentis ejus, et duxerunt eum ut crucifigerent*. Antea vero apud Pilatum hæc omnia quæ ab Evangelistis diverse narrantur, gesta sunt. Puto itaque in eodem spectaculo non defuisse principes ac milites tenebrarum qui convenerant, ac si cohors illa adversus Dominum et adversus Christum ejus, a quibus et isti delusi, talia contra consuetudinem meditabantur. Et ideo potius hæc delusio dæmonum erat quam hominum, ut in his etiam triumpharet Jesus. Quia non poterant præscire in hac dispensatione sacramenti sapientiam Dei; alias autem *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. II, 8). Ergo cohors illa multitudo militum erat; quia in una cohorte dicuntur trecenti, aut eo multo amplius milites esse, quorum numerus illam invisibilem designabat, contra quos dimicare Christus venerat; nec igitur iste sine magno mysterio, quamvis nescii, faciunt ista. Audierant enim quia rex fuerat nominatus Judæorum, et ideo illudunt nomini, non intelligentes quid **1157** agerent, cum ei imponunt schema regnantis. Nam clamys illa, ut dixi, coccinea seu purpura, mysterium erat signi coccinei, quod olim Raab meretrix ligaverat in fenestra in salutem domus suæ; necnon et Thamar ad manum pueri nascentis coccum alligat, in signo passionis Christi. Idcirco, quia mysterium erat olim prænuntiatum, suscepit illud Jesus in se, ut eum recognosceres, qui suo in sanguine mundum salvare venerat. Ipsi vero nescientes illudunt, ut eum depingant regem, et dicunt: *Ave, rex Judæorum*. Quia hoc ei crimina Scribæ et sacerdotes objecerant, quem nudatum pristinis vestibus induunt veste purpurea, et pro rosæ limbo quo reges veteres utebantur, et pro diademate ponunt ei coronam spineam; pro sceptro regali dant ei calamum, et adorant illudentes, quasi regem. Nos autem hæc omnia mystice intelligentes in prophetia, sicut Caiphas qui dixit, Oportet unum hominem mori pro omnibus, nesciens quid diceret: sic et isti quodcumque faciunt, licet perverso spiritu id fecerint, nobis tamen sacramenta salutis operabantur. Nam in chlamyde coccinea designantur operagentium cruenta, quæ charitate Christi mutantur in coccum bis tinctum; quia in cocco charitas, qua induitur Christus, omnino exprimitur. In spinea vero corona, maledictum illud antiquum solvitur, ut terra deinceps nostra, quæ spinas et tribulos germinabat peccati, sarta componat capitis Christi, et fiat Ecclesia sponsa ornata viro suo, cum diademate salutis. Fert ergo calamum in manu, quo venenata occidat serpentum genera; vel ideo calamum gestat, ut suos conscribat milites in æternitate, et sacrilegium non omittat conscribere Judæorum. Et *aspicientes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus, ut compleretur quod scriptum erat: Faciem meam non averti ab increpantibus et*

conspicientibus in me (Psal. I, 6). O patientia benignissimi Dei! quam æquanimitè omnia fert! nec avertit se a confusione sputorum, nec movetur cum percutitur arundine, secundum Isaiam prophetam, et arundinem quassatam non confringet, sed omnia in se fert peccata nostra, quæ erant rubra ac si vermiculus, ut quasi nix per eum dealbarentur, et flecterent alba vestimenta nostra, *Qualia fullo non potest facere super terram* (Marc. IX, 3). Sed mirum quid voluerit evangelista cum ait, quia exuerunt eum rursus chlamydem coccineam. De corona vero spinea, quod deposuerunt eam a capite, semel illi illatam, tacuit, et non est scriptam, neque quia detraxerint eam, et hoc non absque magno mysterio esse arbitror. Licet enim in chlamyde **1158** coccinea, et in spinea corona voluerit monstrare, quod nostra peccata super se tulerit, longe tamen aliter est, quia vestem deposuit, et spineam coronam non mutavit, sed, ut ita fatear, in se consumpsit ut spinæ deinceps in eo non essent, neque alicubi essent. Et ideo per chlamydem coccineam, caro, in similitudinem carnis peccati assumpta, designatur. Unde et in Zacharia, vestimenta Jesu sacerdotis sordida leguntur, non peccato infecta, sed quia corruptibilia in similitudinem carnis peccati, sanguine proprio penitus purpurata. Quam sane corruptionem, quia amisit, quasi coccineam vestem, mutavit per passionem crucis, cum immortalitatem, quam semper habuit, recepit. Porro spinas quas in capite gestavit non mutavit, nec alicubi transposuit, sed consumpsit; ita ut in capite Jesu non spinæ, sed lapides resplendant pretiosi. Hinc quoque dictum est, quia in diademate capitis Aaron lapides fulgebunt sanctuarii. Caput namque Christi Deus est, in quo spinæ esse non possunt, et ideo in eo lapides jure resplendere dicuntur, quia qui in eo sunt, peccatum habere nequeunt. Idcirco ab Evangelista corona illa non detracta neque deposita dicitur, quia consumpta a capite Jesu peccata, ut jam non sint spinæ, recte creduntur. Sustulit enim ea super venerabile caput suum, et abstulit a nobis ut non sint, ac consumpsit. In cujus dextera calamus, ut aliter dicam, ideo ponitur, ut fragilitas Ægypti, cujus rex baculus arundineus vocatur, in ipso, ut ipsi sibi fingunt, configuretur, sed sacramentum est regnantis Dei, cujus etiam lingua, *calamus scribæ velociter scribentis*, dicitur, et *virga directionis, virga regni* ejus (Psal. XLIV, 2, 7). Suscepit quidem sceptrum fragilis regni de manibus nostris, in quo nos male confisi, diu innisi sumus ut triumpharet, et contereret eum in ligno crucis; pro quo calamo sceptrum regni cælestis, et virgam æquitatis dedit nobis, de qua virga canimus in Psalmo: *Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt* (Psal. XXI, 4). Sicque totus habitus ab his in eo depingitur regis, et ut persona introducatur regnantis, et mysterium declaretur, *ves lint nolint, nostræ redemptionis*. De qua itaque virga Paulus apostolus gloriabatur: *Quid vultis, inquit; in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis?*

(I Cor. iv, 21.) Sed et baculum, ut rite Pascha celebremus, cum Domino tenere debemus in manibus. Quia quidquid leve fuit in nobis, quidquid vacuum et vanum totum amisimas, ut in baculo Christi sustentemur, et virga corrigamur directionis Dei. Sed misera sæculi potestas, et vana hominum præsumptio, **1159** quæ tantum innititur pompis mundi, et calamo vanæ præsumptionis, ut adhuc rodie calamo caput Jesu venerabile percutiat. Et lum in se impiissimi homines erigunt contra Deum atrem, caput Salvatoris nostri (quorum potestas vana est) feriunt calamo, et conantur ejus destruere regnum. Ecce imposita est Jesu chlamys coccinea et vestis simul purpurea, ecce in capite ejus corona spinea, et arundo in dextera; attamen flexis genibus adoratus illuditur. Susceptis igitur omnis corporis nostri infirmitatibus, triumphat et ostendit quid in membris suis fecerit. Ecce omnium sanctorum martyrum ordo, quorum regnum in eo erat, quod gloriosissime sanguine colore cocci perfunditur. Ecce prophetarum ac patriarcharum numerus purpureo honore vestitur, spisiisque, id est omnium peccatorum nostrorum aculeis coronatur, ut nos evacuati a malis, corona in capite ejus esse possimus. Ex quibus omnibus Christi victoria et diadema contextitur. Sic quoque et in calamo infirmitas omnium gentium, atque inanitas eorum, manu comprehensa Salvatoris sanatur, et firmatur natura fragilis; ita comprehensa manu Christi, etiam pretiosa in capite, ac si corona decoris, resplendeat. In quibus omnibus, ut dixi, Christus dum illuditur, adoratur, adoratus vero in Deum colitur.

Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem, hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus. Homo autem iste de Cyrene fuisse narratur, quæ est Pentapolis juxta Libyam. Et ideo quia magnum in eo formatur sacramentum, ab evangelistis tam diligenter, quis sit et unde sit commentatur. Erat enim ex gentibus, qui non fortuito obviam venit, sed sicut sæpe dixi, ex providentia Dei, ut in eo jam monstraretur quod gentes crucem Christi portare deberent, et participes passionis ejus fieri. Indignus enim erat quilibet Judæus crucem Christi portare, quia fidei gentium erat concessum eam suscipere et post Jesum ferre. Licet Joannes dixerit quia *susceperunt Jesum et eduxerunt eum, et bajulari sibi crucem exiit in eum locum, qui dicitur Calvariæ* tamen verum est quod reliqui tres dicunt, quia exiens a prætorio Pilati, ipse sibi prius, ut ratio erat, portabat crucem, ut veniret portans eam in Golgotha, quo crucifigendus erat. Ac per hoc utrumque verum est, primum quod Joannes dicit, deinde quod alii, quia postea cum obviam venit Simon ille, angariatus est ut tolleret crucem Jesu usque **1160** ad locum. Congruè quidem satis, quoniam Jesu prior eam pro nobis portavit, tunc demum in via pro eo nos eam ferre necesse est. Et in hoc ipso eodemque facto, honor regius prædicatur, ne sine ministro Rex ad victoriam procederet, qui triumphum ejus porta-

ret. Nec immerito igitur, ipse Simon vocatur, quod interpretatur *obediens*; quia nemo crucem Christi, nisi obediendo portat. Unum ergo est si dicamus Simeon, aut Simon, quia utrumque nomen, juxta proprietatem Hebraici sermonis, obedientiam sonat. Et ideo unus eorum post Jesum crucem in angaria portare festinat; alter vero suscipiens eum in manibus suis ad templum Jerusalem, exultans ferre inter brachia, quamvis jam senex, gaudet. Uterque tamen eorum obediendo promeruit, ut dignus tanto munere esset, quæ licet angaria vocetur, nunquam tamen digne, nisi obediendo, fertur; ac per hoc ex nomine, jure obedientia vocatur, et ex præcepto salutis nostræ, nihilominus angaria probatur esse. Sed Jesus dignanter eam prius portat, et in finem in ea ipse crucifigitur, etiam quotiescunque membrum Christi aliquod, mundo crucifigitur et ei mundus cruci affixus tenetur. Nec hoc igitur vacat a mysterio quod secundum Joannem, Christus crucem suam solus portare dicitur, secundum reliquos vero non ipse, sed alius eam portans introducitur; sicut et quando tentabatur, quia secundum hominem eandem tentationem susceperat unigenitus Deus, tres isti eam exponunt: Joannes, quia divinam ejus naturam susceperat explanandam, nullam ex eadem tentatione habuit mentionem. Sic et hic imponentibus illis qui susceperunt eum, crucem suam, quæ omnium est, portans ipse ab omni labore juxta divinitatem, egressus est liber in eum qui dicitur Calvariæ locus. Verumtamen portat eum ipse Simon factus obediens Deo Patri, simul cum membris suis, qui sub nomine hoc censentur, et inveniantur in via. Ipse sibi juxta Joannem tropæum suum victor attollit, dum crux super humeros ejus imponitur, et factus est, secundum prophetam, principatus ejus super numerum ejus (Isa. ix, 6). Nam tropæum crucis, sive Simon, sive ipse portaverit, in sacramento pene unum est, quoniam et Christus in homine, et homo eam portaverit in Christo. Nec discordant igitur evangelistarum sententiæ, quando concordat mysterium, et bonus ordo in quo noster perfectus prædicatur, quando prius crucis suæ tropæum ipse in se erigit, deinde martyribus erigendum, et cunctis credentibus **1161** contradidit. Nec præcedit igitur qui crucem Christi portat, sed sequitur sicut ipse ait: *Qui vult post me venire, tollat crucem suam et sequatur me* (Luc. ix, 23). Non enim suam, sed nostram portat crucem; et ideo jubemur nos nostram portare crucem. Quia et si sua est, in qua patitur homo Deus, nostra tamen est qua redimimur et salvamur. Idcirco sicut Deus tentari non potest, ita nec pati. Unde pulchre Christus ascensurus crucem, regalia vestimenta deposuit, ut scias quasi hominem passum, et non quasi Deum regem. Quia et si utrumque Christus, quasi homo tamen, et non quasi Deus, crucifigitur. Et mira dispensatio Dei, milites, in prophetia, nescientes, sapienter sciunt quo tempore illa, vel qualia Christo vestimenta conveniunt. Porro Calvariæ locus, decollatorum erat, et eorum qui diversis

mortem affliciebantur cruciatibus. Ibi ergo crucifigitur Dominus, ubi prius area erat damnatorum, ut ibi erigerentur deinceps vexilla martyrum. Et quomodo pro nobis maledictum factus est in cruce, sic pro omnium salute, quasi noxius inter noxios, flagellatus suspenditur medius. Et ideo nec verisimile videtur illud quod quidam tradunt de Adam, quasi ibi fuerit sepultus, ut distillaret sanguis Christi super tumulum ipsius, et ideo dicatur locus Calvariæ, id est capitis, propter caput humani generis, ut resurrectionem inveniatur, cum populo universo, per resurrectionem Christi, protoplastus ipse. Quoniam inconueniens erat, ut aiunt, ut cum multi ex eo nati remissionem acciperent peccatorum, et resurrectionis gratiam in Christo, ne magis ipse pater omnium, hujusmodi gratiam consequeretur per Christum, ac si aliter salvus esse non posset, nisi mentiatur Scriptura divina, quæ dicit eum in Hebron fuisse sepultum. Quod si hoc ita esset, cur et alii eo in loco damnarentur? Ex quo apparet Golgotha non sepulcrum primi hominis fuisse, sed locum decollatorum, ut daretur iudicium, ubi abundat peccatum, superabundandam esse et gratiam. *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Et cum gustasset, noluit bibere.* Hoc est autem myrrhatum vinum quod Marcus ait, quia Matthæus fel pro amaritudine posuit; quoniam myrrhatum vinum amarissimum est; quantum fieri potest ut et fel ac vinum et myrrham miscuerint, ut amarius esset, quatenus hæc potio omnem amaritudinem eorum carne et anima, seu spiritu exprimeret, per quam sane plena passionis amaritudo designatur. Sed Christus, cum gustasset, **1162** ut præsens evangelista loquitur, noluit bibere. Et hoc est quod Marcus ait, non accepit, id est ut biberet, quamvis gustaverit. Et mira dispensatio Dei sic universa dispensat, ut expletio prophetiæ compleatur in facto, et res gesta divina demonstraret sacramenta. Nam aliud est gustare, et aliud bibere. Quia gustavit quidem mortem, sed noluit in toto eam bibere, quoniam die tertia resurrexit. Sufficit enim nobis ut gustaret pro nobis mortem. Et ideo cum gustasset nolissetque bibere, dixit: *Consummatum est.* Hinc namque loquitur Deus per prophetam Jerusalem? *Ego te plantavi vineam electam (Jer. 11, 21);* quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienæ? Amara quidem vitis amarum vinum fecit, quod propinavit Domino Jesu, ut impleretur quod scriptum est: *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto (Psal. LXXVIII, 22).* Præsentem autem capitulum per anticipationem loquitur Evangelista, quia hoc completum est postquam in crucem Dominus ascendit; quæ nimirum completio mortis gustus fuit. Non enim æternæ gloriæ Christi et incorruptioni deinceps amaritudo miscetur corruptionis. Quoniam aliud est hoc vinum, quod mistum cum felle gustavit, et aliud illud quod, cum discipulis suis, se bibiturum in regno Dei novum repromisit.

Postquam autem crucifixerunt eum, dividerunt sibi

vestimenta ejus, sortem mittentes. Hoc namque est, quod in Psalmo ipse de se per Prophetam prædixerat: *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem (Psal. xxi, 19).* Hanc namque prophetiam apertius Joannes explanat, qui ait quod milites, postquam crucifixerunt Christum, *acceperunt vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem (Joan. xix, 23, 24).* Tunica autem, quia erat inconsutilis et a sursum textilis per totum, *dixerunt ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de ea cujus sit.* Non enim eam omnes acceperunt, sed qui sortiti sunt eam sorte hæreditatis Christi. Væ his qui hanc scindere conantur tunicam, quæ desuper contexta est per totum; quod nec ipsi milites considerantes, mirabile opificium fecerunt. Nec tamen eam omnes acceperunt, sed qui sortitus est eam sorte bona. Neque igitur credimus aliquod vestimentorum ejus in alia partitione conscissum, sed unum quoddam eorum integrum unicuique permansisse. Verumtamen, qualia illa fuerint vestimenta ignoramus, sed quanta in eis sint sacramenta scire desideramus. Quorum partes singuli evangelistarum sortiti sunt, sed una inconsutilis contexta desuper per totum, permanet uni, **1163** et omnibus una. De quibus profecto vestibus, qui nullam sub omni quadrato cœli cardine partem habuerit miser est, quoniam nudus ambulat; et qui quod omnes habent in unitate, scindere voluerit, miserabilior est. Idcirco Christi vestimenta sic sorte dividenda sunt inter omnes, ut unitas non corrumpatur, sicque unitas servanda, ut singuli partes suas custodiant. *Et sedentes, servabant eum.* Diligentia siquidem militum et sacerdotum nobis proficit usque in hodiernum diem, ut major appareat veritas, et apertior virtus resurgentis. Quoniam servabant jam corpus crucifixi, submissi a principibus sacerdotum, quasi furandum a discipulis, si non servaretur, quos testes esse fecit, si vellent proferre verum, veritas resurrectionis. *Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam, HIC EST JESUS REX JUDÆORUM.* Mos siquidem erat eorum scribere causas damnatorum, et ideo Christi titulus et causa mirabiliter super caput ascribitur. Nec simpliciter ut aliorum, sed tribus linguis insignitur, in quibus universus orbis tripartitus litterarum studiis permaxime regulatur. Nec vili in loco, sed super caput, ac si tropæum regnantis, ut cunctis pateat legentibus, attollitur. Nec igitur possum digne admirari pro rei magnitudine providentiam Dei, quæ de adversariorum erroribus sua ubique præstruit sacramenta. Ecce redemptis jam supra falsis testibus, ecce seditio a principibus sacerdotum, et senioribus concitata est multis persuasionibus. Ecce conductus est miser populus ad clamorem et petitionem mortis Christi, nec tamen inveniunt causam, qua digne moriatur, nisi quod rex esset Judæorum. Sed quamvis illudentes illi hoc fecerint, tamen verum fuisse ex prophetia firmatur quæ dicit: Inscriptionem tituli ne corrumpas. Quod Pilatus testimonium, quasi obediens Scripturæ di-

vinæ, quan vis ignarus, dicit et firmat, *Quod scripsi, A* *scripsi*; ne titulus contra divinum præsigium in aliquo corrumpetur; ac si diceret: Quod scripsi, utique verum scripsi, non solum quia ipse dixit, ut vos dicitis, sed quia est vere rex Judæorum. Qui de se loquitur in Psalmis: *Ego autem constitutus sum rex ab eo*, id est a Deo Patre, *super Sion, montem sanctum ejus* (Psal. II, 6). Ecce, ut cernitis, fratres, sive occasione, sive ex veritate, sive alia qualibet ex causa Christus annuntietur rex et Deus; Scripturarum omnis littera testatur, regnum ejus regnum sempiternum, sive **1164** Hebræorum, sive Græcorum, sive Latino- rum. Et ideo non fortuito Pilatus fecit, sed divino appulsus nuntio. Scribitur autem causa Jesu *super caput ejus*, et ponitur ac si corona sacerdotalis, quam portabat sacerdos ex lege, in capite suo, formam habens pontificatus Christi. Et ideo laminam conscriptam ferebat auream in fronte, ut verum præsignaret pontificem Jesum, cujus nunc titulus quis sit, et quid sit, vere sine corruptione, super crucem, ac si in fronte ponitur, ut cunctis liqueat legentibus, quod ipse est Jesus verus pontifex, rex Judæorum. *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dextris et unus a sinistris*. Hoc quippe factum est, ex magna providentia Dei, quia rex et omnium sanctorum ne solus levaretur in cruce; nam crux Christi ac si tribunal judicantis erigitur. Et ideo duo crucifiguntur cum eo, ut tota simul in cruce causa judicii formetur; cum duo rei hinc inde ponuntur; unus quidem a dextris, et unus a sinistris; medius vero Christus innocens damnatur. Par siquidem pœna, sed dispar causa: non enim unum omnibus sententia judicantis facit meritum, neque pœna æqualis omnes ad unum ducit exitum. Ideoque rex Christus innocens, in medio justus affligitur, ac si de his judicaturus, qui in dextris aut sinistris erunt. Alioquin, nisi judex esset innocens et omnipotens, nec reis clementer veniam in dextris dare posset, nec supplicium his qui in sinistris erunt, justo suo determinaret iudicio. Quapropter innocentia, quamvis injuste damnata, gloriosius clarificata absolvitur, et reorum pœna decernitur. Quamvis enim omnes rei sint pro pœna peccati, et merito puniantur, tamen hi soli salvantur, quibus a justo iudice Deo indulgentia et pietatis confessio datur. Et enim qui in sinistris erunt, blasphemia et infidelitas, secundum duritiam cordis eorum, in quibus puniuntur, juste relinquitur. Et ideo, ut dixi, tota causa judicii, et status causarum, ac si ante tribunal æterni iudicis, præstruitur. Unde quod in cruce factum est, universitatis iudicii adimpletio est, et prophetiæ exhibitio, de qua dicitur: *Cum iniquis deputatus est* (Marc. xv, 28). Et non qualitercunque, sed medius ponitur, ac si rex et iudex inter Judæos et gentes. Ut oves quidem statuat in dextris, hædos autem decernat in sinistris, quia *justitia plena est dextera ejus* (Psal. XLVII, 11). Factum est itaque ita ut in medio duorum animalium cognoscatur. Quod si bene perpensis, invenies quod in hoc **1165** triumpho crucis, omnia determinantur salutis sacramenta, et con-

cluduntur universa iudicia, et præstantur æternæ vitæ præmia.

Transeuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah qui destruis templum Dei, et in triduo reedificas. Hoc ergo dicebant, quasi dixerit, Possum destruere et reedificare. Ubi et alii codices habent, *qui destruis templum, et in triduo reedificas, salva temetipsum*. Sed unus est sensus, quia sæpe interdum insultando, hæc ad turbam et ad ipsum loquebantur. Sed quod ait transeuntes, melius in Græco habet prætereuntes, ut signanter illud de Psalmo intelligamus, *ut quid destruxisti maceriam ejus*, id est vineæ, quam de Ægypto translulerat, *et vindemiant eam*, inquit, *omnes qui prætergrediuntur viam* (Psal. xcvi, 13). Prætereuntes autem erant, qui etiam macerie vineæ dissoluta, vindemiabant eos qui remanserant in fide, laudantes Deum. Quandiu enim quisque non declinat a via Dei, potest dicere Deo: Statuisti supra petram pedes meos. Et ideo non blasphematur Jesus, qui est caput Ecclesiæ, quia in eo, fide fixus stat, nec potest movere caput, sicut qui præterit, vel transit, vel declinat a via Dei. Quod si fecerit, tunc eum blasphematur, et insultatur, dicens: Vah. Juxta illud: *Viderant et moverunt capita sua* (Psal. cxiii, 7). Vah enim interjectio est insultantis, vel irridentis. Omnes enim non habentes firmum caput, sed moventes eum sursum atque deorsum, non sunt prudentes, nec habent oculos in capite suo, neque caput firmum in fide tenent, id est mentem, ne moveatur, sed rotatur ut funda mens, et conscientia eorum ad singula. Noluerant igitur hi ambulare recto itinere Scripturarum, neque vias vitæ cognoscere, ut starent in via Dei. Et ideo prætergrediebantur, *moventes capita sua*, quia moverant pedes ne starent in petra, quæ Christus est. Et dicebant: *Salva temetipsum, si Filius Dei es, descende de cruce*. Fatui enim, fatua insultando dicebant: *Vah qui destruis templum*. Dicebant ergo illud, quod falsi testes supra sibi mendose conflinxerant. Non enim dixerat quod ipse destrueret templum Dei, sed, *Solvite, et ego post triduum reedificabo illud*. Quia quod alii destruunt, ipse reedificat, sive templum corporis sui, sive templum martyrum suorum, et omnium eorum qui habent testimonium Dei in se. Unde ipse ait: *Veni enim D* *hora, quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei, et resurgent* (Joan. v, 28).

1166 *Similiter et principes sacerdotum illudentes, cum scribis et senioribus, dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere*. Quam miseri sacerdotes et Scribæ, qui legerant omnia de Christo quæ a prophetis dicta sunt, qui viderant quod confitentur, viderant utique quod alios salvos fecerit, et irrident. Vestra vos itaque, Pharisei, condemnatur sententia, qui credere noluistis. Ad clamorem namque vulgi excitantur. Vulgus itaque dicit, quamvis insultando: *Salva temetipsum*; et: *Si filius Dei es, descendat de cruce*. Isti negando e contrario clamant, quia *semetipsum non potuit salvum facere, et tamen*

confitentur, quia *alios salvos fecit*. Unde deteriores A quam vulgus sunt, quia quod legerunt quia Filius Dei est, non credunt, nec requirunt, et quod viderunt contemnunt, et quod omnino potuit in alios, negant in se quod possit. Negant et confitentur. Qui vere si vellet et seipsum salvare poterat, qui potuit seipsum resuscitare a mortuis tertia die, ut prædicerat. *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei*. Fraudulenta nimis et falsa promissio. Quid fuit plus de cruce adhuc viventem descendere, an de sepulcro mortuum resurgere? Surrexit tamen, et credere omnino noluerunt cum resurrexit, verumetiam copiosam militibus pecuniam dederunt, ne testes essent ejus resurrectionis, et mentirentur eum sublatum fuisse. Sciebat enim omnia Jesus et præsciebat; ideo magis quod oportuit fecit quam fecisset, si descenderet propter eorum irrisionem. Hoc quippe fecit, ad quod venerat. Forte et hoc adversariorum instinctu, seniores populi, non suo consilio dixerunt, quantum mihi videtur. Quia ut crucifixus est Dominus, statim crucis senserunt virtutem, et intellexerunt vires suas esse jam fractas. Unde callide hoc agunt per eos quos invaserant, ut de cruce descenderet, priusquam triumpharet de illis et mortis destrueret imperium. Sed Dominus, sciens eorum insidias, permanet in patibulo, ut omnes tartareas vinceret legiones, victorque remearet ab inferis. Hinc more suo diabolus, ut in prima tentatione, adhibet prædicamenta exhortationis iniquæ. *Confidit autem in Deo, liberet eum nunc si vult, dixit enim quia Dei Filius sum*. Hoc et supra requirebat, si Dei Filius esset, callidus explorator, non ut devotus, sed ut insidiator. Et ideo ad confidentiam eum provocat, sicut et supra ad angelorum auxilium, non ut eripiat, sed ut exploraret, **1167** exploratoque eo, per fraudem ut decipiat. Non enim parva esset deceptio, si extra rationem ad insultationem eorum contra propositum suum, contra auctoritatem omnium prophetarum, contra omnem ordinem salutis nostræ, contra voluntatem paternam, de crucis fastigio descenderet, priusquam moriens, mortem debellaret, et victor de inferno ascenderet. Idcirco cavendæ sunt semper insidiæ pessimi insidiatoris, ne a bono proposito ejus revocemur fraudibus, antequam palma victoriæ vincens nobis detur in manibus. *Idipsum autem et latrones qui crucifixi erant cum eo, improperebant ei*. Ubi Lucas longe aliter dicit, cum ait: *Et unus de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac te ipsum et nos*. Deinde ait: *Respondens autem alter increpabat illum dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es; et nos quidem juste, nam digna factis recipimus, hic vero nihil mali gessit, et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi, hodie tecum eris in paradiso* (*Luce. xxiii, 39, 40, 41, 42, 43, 44*). Hæc omnia dixit ut videas quam longe aliter se quam sæpe loquuntur inter se evangelistæ, vel quam diverse, uno quidem

spiritu, sed non diverso intellectu. Etsi plus alius loquatur quam alius, vel si diverse loqui videantur, ut hic ubi Matthæus et Marcus duos blasphemantes introducunt. Et latrones, inquit, *qui crucifixi erant cum eo, convitiabantur ei* (*Marc. xv, 32*), seu blasphemabant eum; ubi Lucas, ut dixi, non duos blasphemasse, sed unum tantummodo dicit; alterum vero non solum credidisse, verum etiam et socium compescuisse, ac pro se rogasse. Ubi ipsa diversitas auditorem requirit prudentem, et non litigatorem veritati contradicentem. Hinc modus requirendus quo loquuntur, quoniam pro uno latrone duo dicuntur blasphemasse, vel convitiasse Dominum, sicut quam sæpe in Scripturis solet fieri, non solum divinis, verum etiam et humanis, ut pluralis pro singulari ponatur numero, sicut hoc loco brevitatis studio Matthæus et Marcus fecerunt, pluralem pro singulari ponentes. Hinc quoque in Epistola ad Hebræos Paulus ait: *Concluserunt ora leonum* (*Hebr. x, 33, 37*), cum solus Daniel hoc fecisse intelligatur. Et illud, *Secti sunt*, pluraliter, cum solus Isaias a vertice capitis servatus per medium usque deorsum tradatur. Sed quia pagani solent calumniari Evangelio Christi, videant et ipsi quemadmodum locuti sunt auctores eorum, Phædras, Medæas, **1168** et Clytemnestras pluraliter dicentes, cum singulæ fuerint feminæ. Qui enim tropus usitatissime ponitur, quem synecdoche dicunt, quando unus pro multis, aut multi pro uno ponuntur, seu pars pro toto. Verbi gratia, cum dico: *Et rustici mihi insultant insipienter, etiamsi unus insultet*. Nam et in Psalmo dictum est: *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum* (*Psal. ii, 2*); pluralis quidem pro singulari positus est. Sicut in Actibus apostolorum expositum est, ubi Petrus reges propter Herodem, et principes propter Pilatum intellexit, quando testimonium ejusdem psalmi adhibuit. Poterat enim fieri ut prius ambo improperebant ei, deinde unus eorum conversus, videns mira quæ fiebant, confiteretur Domino, eo quod ejus clementia commotus esset ad pœnitentiam. Quod satis congruit ad utrumque populum, dum ambo insultabant ei; sed postmodum unus blasphemus remansit, alter vero confessor Christi factus, veniam implorare non cessat. Cui benignissimus Salvator, ac si in tribunali suo positus, *Hodie, inquit, tecum eris in paradiso*, quia hi cum Domino erunt quibus venia donatur. Nec videtur contraria ista expositio ad concordiam evangelistarum, sed absolutior sensus superior esse videtur. Præsertim quia non isti dixerunt ambos latrones Domino convitiasse, quia tunc non posset sub numero plurali unus intelligi. Nunc autem quia dictum est solummodo latrones, vel qui cum eo crucifixi erant, nec additum est ambo, quia unus hoc fecit, potuit, ut dixi, eo locutionis genere per pluralem numerum, unus significari; eo quod in his duobus electorum ordo monstratur ac reproborum. Quia sicut qui in dextris erunt nunquam sine dono veniæ salvantur, ita qui a sinistris, nunquam sine

spiritu blasphemiae, quae est impenitudo cordis, damnari jure creduntur. Unde ille qui salvatus est mysterium portat Judaeorum, et eorum qui post multas iniquitates et peccata, credunt in Christum. Qui possunt dicere, configurati in morte Christi cum Apostolo: *Nobis autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem nobis mundus crucifixus est, et nos mundo* (Galat. vi, 14). Ille alter in suis permanens blasphemii, eos insinuat, qui nec post triduum reädicatum Dei templum, in Christum, nec in corpore resurrectionis ejus credunt, quoniam hoc permaximum et difficillimum est, ut credant. Idcirco conditionem Christi et passionem **1169** exprobrant, in qua positus, majora virtutum opera egit, cum totius communionem naturae. Nam mortem moriendo destruxit; aëreas potestates devicit; inferni jura dissipavit, suosque inde liberavit. Terra tremuit, petrae, ubi vel ubi, conscissae sunt, monumenta aperta sunt, et corpora mortuorum viva reddita sunt, velum templi scissum est, a summo usque deorsum.

A sexta autem hora, tenebrae factae sunt super universam terram, usque ad horam nonam. Fuerunt qui dicerent Dominum hora tertia crucifixum, et a sexta hora tenebras factas usque ad nonam, ut consumptae intelligantur tres horae ex quo crucifixus est, usque ad tenebras factas, quia Marcus ait: *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum.* Poterat itaque hoc rectissime ita intelligi, nisi Joannes diceret, *hora quasi sexta*, Pilatum sedisse pro tribunali, *in loco qui dicitur Licostratos, Hebraice autem Gabbatha.* Sequitur enim: *Erat autem parasceve Paschae hora quasi sexta, et dicit Judaeis, Ecce rex vester,* et caetera (Joan. xix, 13, 14). Quod si hora sexta erat, Pilato sedente pro tribunali, quando traditus est Judaeis, quomodo hora tertia crucifixus est? sicut verba beati Marci quidam intelligentes, voluerunt? Jam enim retro dixerat Marcus: *Et crucifigentes eum diviserunt vestimenta ejus.* Si ergo ejus rei gestae tempus voluit commemorare, sufficeret ei dicere tantum: *Erat autem hora tertia.* Ut quid ergo quod retro jam dixerat, adjunxit, *et crucifixerunt eum?* Nisi quia voluit aliquid recapitulando significare, quod a doctissimis Spiritu sancto reserante, quaesitum, inveniretur. Nam scriptura ista jam temporibus beati Marci legebatur, quando universae Ecclesiae notissimum erat, qua hora Dominus in ligno crucis suspensus esset. Unde posset ejus error vel corrigi, vel mendacium a plurimis confutari. Sed factum est ex divino consilio, quia sciebat evangelista a militibus Pilati Dominum crucifixum, et non a Judaeis, ut ipsi aiunt. Quia nobis non licet interficere quemquam, ut fraus Judaeorum amplius patefaceret. Sed hoc voluit ostendere in hoc dicto eos magis crucifixisse Dominum, qui clamaverunt ut crucifigeretur, quam illos qui principi suo paruerunt, et legibus humanis. Nam ministerium militiae suae adimplentes, hoc fecerunt secundum officium Romanae disciplinae. Probatur ergo tunc hora tertia fuisse, quando clamave-

runt Judaei *Crucifigatur*; et ideo verissime demonstratur ab evangelista tunc **1170** magis eos crucifixisse eum, quando clamaverunt. Quorum tumultum non ferens Pilatus, tradidit eis, longe die deliberans apud se ut crucifigeretur. Sed quia volebant videri se hoc fecisse, ut eorum verba declarant, maxime juxta Joannem, idcirco patefecit hoc evangelista eos fecisse hora tertia; ac verissime comprobatur, magis eorum linguam interfecisse Dominum quam militum manus; quia *lingua eorum ut gladius saeviebat acutus* (Psal. lvi, 5); et: *Venenum aspidum sub labiis eorum effluerat* (Psal. xiii, 3). Quisquis autem dixerit non fuisse horam tertiam, cum hoc Judaei primitus clamaverunt, legat beatum Augustinum de concordia evangelistarum, et inveniet se inaniter laborare. Etsi aliam invenerit rationem qua possit hanc exsolvere quaestionem, nec ista omittenda est expositio, quoniam plena sunt singula sacramentis. Et tanto fecundior probatur singularum sententiarum expositio, quanto fuerit locupletior sensibus. Quod si forte invenerit aliud quod dicta, non habebit tamen unde convincat non fuisse tunc horam tertiam, quando linguis Judaeorum crucifixus est Dominus, et horam sextam quando factae sunt tenebrae super universam terram, et Dominus ab eis suspensus est in ligno. Sicque neuter eorum discrepat a vero; neque Marcus, qui dicit Dominum hora tertia crucifixum, neque Joannes, qui ait, quia *hora erat quasi sexta* cum sedit Pilatus pro tribunali, et nondum plena sexta erat, quamvis jam aliquid de sexta esse coeperit. Sicque deinceps per totam horam illam peracta sunt haec quae narrantur in crucifixione Domini nostri, donec completa sexta illo jam pendente, fierent tenebrae, quibus tres evangelistae attestantur, Matthaeus scilicet, et Marcus, atque Lucas, *super omnem terram.* Quod si haec solutio alicui non satis esse videtur, ne evangelistae discrepare videantur, audiat quid Hieronymus dicat potuisse fieri, ut vitio librariorum dissonantia horarum inter evangelistas provenerit, propter duas Graecorum litteras gammam videlicet et episomam, quarum γ in numero eorum tres significat, episoma vero, sex. Unde forte, quia in characteribus suis nonnullam similitudinem habent, potuit fieri in Graeco, ut aliquis scriptorum episomam pro sexta, ut assolet apud Graecos, positum invenerit, et putaverit esse gammam, quae tres exprimit in numero, et ideo pro sexta hora, apud Marcum, tertiam posuerit; sicque deinceps ex unius codicis **1171** vitio, caeteri fuerint depravati. Sive, ut alii volunt, una eademque hora est ab evangelistis quae varie narratur tertia, seu sexta; quia de nocte in qua captus est Dominus, tres horae supererant usque ad exordium diei, et tres deinde usque ad tertiam diei horam, quae recte tertia vocatur a Marco, sexta vero a reliquis evangelistis, quia ipsa tertia, diei sexta invenitur, ex eo tempore quo captus est Dominus. Sed quia ex vitio librariorum Graecorum diximus forte contigisse, poterat fieri etiam nihilominus apud La-

finos error duobus ex numeris, similiter pro vitio scriptoris. Quia quamsæpe, quando sex volumus significare scribimus V et I; quod si divideris V litteram in duo I, erunt itaque tres. Et ipsa erit tertia hora apud Marcum, quæ sexta apud tres alios legitur, quod omnino non approbo, quamvis quorundam opinionem protulerim. Quia etsi apud Latinos et Græcos tale aliquid potuisset contingere, apud Hebræos tamen pro his Matthæus non poterat vitari, qui ab hora sexta, quando Dominus manus in cruce tendit, tenebras dicit esse factas super universam terram; et Lucas addidit: *Quia sol obscuratus est* (Luc. xxiii, 45). Et ideo non aliunde, sicut quidam volunt, tenebræ factæ sunt, quam ex defectu solis, quamvis tunc temporis non eclipsis solis esset, qui non alio in tempore a sæculo hoc passus est, nisi in conventu solis et lunæ; quando luna prima subtus currens impedit solis radios, ne luceat nobis, suoque occursum lumen solis obtundit. Sed quia in passione Domini lunam quartamdecimam fuisse nemo est qui ambigat, quando conventus ei nullus erat ad solem, neque occursum quo possit sol suo privari lumine, idcirco quidam permoti, non valentes calumniantium argumentis ad plenum respondere, maluerunt planam eligere viam ac perfacilem. Eo quod tam obscura oblectio, et tam evidens facti miraculum, si super omnem terram esset (ut sapientes sæculi dicunt, et reprehensores fidei nostræ), latere non posset neque fieri, ut non scriberetur in chronicis vel historiis Græcorum vel Latinorum; eo quod tam insueta novitas hujus facti poterat non permovere omnem hominem, ut ipsi dicunt, sapientem. Et hoc permaxime illi opponunt, qui nec miraculis credunt divinis, nec sanctis nisi cum iudicio et discussione acquiescere volunt evangelistarum dictis. Unde, ut dixi, nonnulli doctorum, ne possint ab ullo contradictorum in **1172** aliquo redargui, qui volunt semper reprehendere, arguere vera, et astruere falsa dixerunt quod sicut cætera signa quæ facta sunt in passione Domini, in Hierusalem tantummodo facta sunt: sic et tenebræ istæ quæ dicuntur, super omnem terram Judæam solummodo sunt factæ, usque ad horam nonam. Nam *et velum templi in ea scissum est*, ubi et terra contremuit, ac petreæ disruptæ sunt, *et monumenta aperta sunt*, in qua et multi mortuorum resurrexerunt, *et apparuerunt multi*. Nec mirum igitur si etiam et in terra Judæa hæc facta sunt, nec tamen alicubi, ut ad omnium notitiam hæc pervenerunt. Verbi gratia, in India aut Æthiopia, vel Scythia. Quod si factum fuisset, inveniunt, inveniretur omnino in historiis eorum vel annalibus. Nunc autem, quia legimus, terra tremuit, referendum est ad terram Hierusalem, aut si latius ad terram Judæam. Sic et tenebræ istæ, aut super Hierusalem tantum, aut si multum, super omnem Judæam; ne dum magnitudinem miraculi ostendere volumus, incidat assertio nostra in derisum, ita ut magis infidelitatem pariat non credentibus, quam fidem, præsertim cum Matthæus et Marcus,

non solem obscuratum dixerunt, sed tantum, quia *factæ sunt tenebræ super omnem terram*. Unde consequens est intelligi quasdam tenebrosissimas nubes, et forte non unam, sed multas et majores concurrisse, super omnem terram Judæam vel Hierusalem, sicut forte factæ fuerunt tenebræ palpabiles in Ægypto, hoc modo tribus diebus; non ex solis defectione, quæ fit ex concursu lunæ, sed ex eo quod nubes tenebrosæ valde concurrerunt ex adverso in unum, et tamen lux erat omnibus filiis Israel, sicut Scriptura testatur sancta, ubicunque commorabantur. Quas nimirum tenebras tribus diebus continuis, impossibile fuit fieri, ex occursum solis et lunæ. Et hanc inveniunt aliam tenebrarum causam fuisse, cum Scriptura Exodi nullam aliam causam dicat, nisi quia **B** Moyses extendit manum suam in cælum, et factæ sunt tenebræ et caligo super omnem terram Ægypti tribus diebus, et nemo vidit fratrem suum, neque surrexit aliquis de loco suo. Fac ergo ut per exaggerationem ita dicantur, et ita fuerit super omnem Judæam in passione Christi, quando extendit manus suas in cruce. Ad cujus forte figuram Moyses tunc manus suas extendisse in cælum recte dicitur, ut liberarentur servi Dei a iugo servitutis. Nemo tamen recte **1173** credit efficaciorē fuisse Moysen in Ægypto, quam fuit Christum in cruce. Et ideo quia per Ægyptum totus hic designatur mundus, melius a sexta hora tenebræ factæ creduntur, quando formatus est primus homo de limo terræ, usque in horam nonam; et non super Judæam tantum, ut isti opinantur, sed **C** super omnem terram quam sol quotidie illustrare cernitur. Miror enim in hujusmodi dictis tam sapientes viri quid sibi voluerint contingere. Quasi facilius increduli et sapientes sæculi cætera debeant credere in Evangelio, si ista quæ hic dicuntur fuerint falsata. Nam Matthæus et Marcus dicunt quod *a sexta hora tenebræ factæ sunt super universam terram*. Non super Judæam tantum, neque super Hierusalem, sed *super universam terram*. Fac ergo ut dicamus, sicut ipsi volunt, super universam terram Judæam. Quid ergo facimus de hoc quod Lucas ait, quia *sol obscuratus est*? ergo ubi sol obscuratus est, nihil aliud quam tenebræ remanserunt. Et quia sol tunc, ut prædictum erat, non luxit; quia vero obscuratus est super universam terram, omnino nihil aliud in toto mundo quam tenebræ fuerunt, usque in horam nonam. Et hoc factum est inter cætera, ut completeretur quod scriptum est: Occumbet sol meridie, et contenebrabitur super terram in die lux. Et alio loco: Occubuit sol, cum adhuc media esset dies. Ergo in hora sexta rationabiliter factæ dicuntur tenebræ, quando meridies est, ne quis putaret præcedentis, vel subsequentis noctis tenebras fuisse. Dicitur et in medio terræ Dominus crucifixus; quia aptum erat ut et in meridie patretur, in plenitudine scilicet et non in defectu, aut in incremento charitatis, sed in pleno fervore dilectionis, de qua dicit cum interrogaretur ab sponsa in Canticis, *ubi pascis? ubi cubas?* (Cant. 1, 7.) Et ille inquit, *in meridie*. In me

ridie, quia in ea charitate qua passus est pro mundo, A
deliciæ et gloria floruerunt. Tribus igitur horis tene-
bræ permanserunt; quia lumen Trinitatis, quod Deus
est, totus mundus amiserat. Privati enim erant a
lumine qui in mundo erant universo trium horarum,
id est a lumine Dei Patris, et a splendore Filii ejus
Jesu Christi, et ab illuminatione Spiritus sancti. Et
ideo non nubes obdensatæ sunt solummodo, ut isti
dicunt, sed obscuratus est, Luca teste, sol, quod lu-
minare majus est, ne aut pendentem Dominum vide-
ret, aut impii blasphemantes sua luce fruerentur.
Nec mirum igitur si sol retraxit **1174** radios lucis
suar, ne videret ignominiam Christi cujus figura præ-
cesserat in filiis Noe, qui obtexerunt oculos suos aver-
sis vultibus, ne viderent verecundiam Patris. Quod
si tanta taliaque de sole non credunt contigisse in B
universo orbe, mirabiliter ex virtute Dei, quia ex
consuetu cursu a sæculo evenire non potuit, nescio
si credere possint infideles terram ita tremuisse, ut
Evangelia produunt, nec petras scissas fuisse, nec
mortuos de monumentis, quod majus est, a mortuis
surrexisse. Cæterum quod aiunt, in nullis hæc inve-
niri historiis, audiant quid Paulus Orosius noster
scribit, quod die quando patibulo affixus est Domi-
rus, maximo terræ motu per omnem orbem facto,
saxa in montibus scissa sunt, maximarumque urbium
plurimæ partes, plus solito concussionem ceciderint.
Eadem, inquit, die in hora diei sexta, sol in toto
mundo obscuratus est terraque, nox subito obducta
est terris, et sicut dictum est,

Inipiaque æternam timerunt sæcula noctem.

Deinde addidit, usque adeo hoc miraculum præ-
fulsisse, ut neque lunam lumini solis, neque nub-
es obstitisse manifestum esset, verum quartam
decimam die lunam, sicut omnibus notum est,
tota cœli religione interjecta, longissime a conspectu
solis abfuisse; sed et stellas, tunc in illis diurnis
horis, vel potius in illa horrenda nocte, toto cœlo
fulsisse. Quod non solum, inquit, sanctorum Evan-
geliorum fides, verumetiam aliquanti Græcorum libri
attestantur. Et ideo non sicut isti volunt Evangelii
veritas sine testibus manifestata fulget; quando et
Flegon quidam gentilis, teste Origene, hoc factum
narrat in chronicis suis, sub principatu Tiberii Cæs-
aris, nisi quod significavit plena luna hoc factum.
Sed et Dionysius Areopagita, Apolophanio concreto D
et conphilosopho sibi scribens, inter cætera de hoc
miraculo ita dicit, ut autem lux superna paternæ
gloriæ splendorem supra tuæ mentis tenebras radiare
suo proposito destinavit, mox penetralibus cordis
mei infudit, ut tibi frater memoriale, piissimum re-
cordarer, qualiter in Eleopoleos civitate pene cœvi,
ego siquidem viginti et quinque annorum fere tem-
pus evolvens, pariter morabamur, cum feria quadam
sexta ferme hora, quasi luna ei se objiciente, sol est
horribiliter obscuratus: quia non Deus, sed creatura
Dei, lucis suæ occubitu lucere nequeunt, questusque
suum apud te, quid **1175** hinc tibi prudentissime
videretur? Ex quo prudentia tua respondit, quod

adeo tenaciter cordi mentis meæ inhasit, ut nulla
obliteratione abradi, nulla mortis imagine valeat
aboleri. Obscuro namque orbe uniformiter, tenebra-
rum caligine tabescente, ut purgatum rediit solis
diametrum, philippiari * Dei assumpsimus; cunctique
reperimus, quod et erat notissimum, eotenus fatiga-
tione egyptica solem pati molestias non debere, lu-
nam ab Oriente, solarem fulgorem velis Æthiopicis
obducentem, solere in occidua hora captare perfu-
gia. Tunc autem lucigenos thesauros caligines quas
generant usque in Niliacos terminos, ut putavimus
proferentes recondere occidentes, præsertim cum
lunæ deesset, et nec conventus tempus propinquaret,
aio ad te peritæ vastæ sacrarium, adhuc nescius
tantæ rei mysterium. Quid, inquam, speculum doc-
trinæ Apolophanice, his secretis ascribis? Ad quæ
mihi tu inquis, omnino divino et non humani sen-
sus sermone, istæ, bone Dionysi, divinarum retribu-
tiones sunt rerum. Ecce de his tenebris quid philo-
sophia sensit humana. Ecce quid Græcia habet in
suis authenticis libris. Ecce quid iste Apolophanias
dedit in responsis. Forte intellexit ille tunc ex dia-
metro Aridei philosophi quod nostri nolunt credere
ex Evangeliiis. Qui non in Judæa tantum has tenebras
fuisse cognovit, sed toto orbe obscuro uniformiter
tenebrarum caligine persensit. Et quod mirabilis
est, ac si ex oraculo divino respondit. Quod divinarum
retributiones essent rerum. Atque tunc beatus
Dionysius, ac si excitatus tanto miraculo evigilans,
Notatum, inquit, feriæ diem et annum annuntiationi,
quam Paulus noster auribus suspensis intonuit, signis
acclamantibus, concordari expertus, dedi veritati
manus, et falsitatis sum nexibus absolutus. Heu quam
graviter adhuc hodie caligo ignorantie mundum ob-
tenebrat, maxime in his qui nolunt acquiescere veri-
tati, nolunt credere Evangeliiis, neque intelligere ea
quæ tam ineffabiliter efferunt sancti evangelistæ, et
tam mirabiliter prædicant facta, ut divina esse qua
dicunt, nemo qui sentit aut vivit, negare possit. Unde
quia tales humanis perdoceri nequeunt verbis, ora-
tus est qui illuminat omnem hominem, ut eos illu-
minet et nos deducat in omnem veritatem.

Et circa horam nonam, inquit, clamavit Jesus voce
magna dicens: *Eli, Eli, lamasabachani.* **1176** Hoc
est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me!
Ecce in hora nona voce magna clamavit qui ad auram
post meridiem ambulat in paradiso, et clamavit ac di-
cit, *Adam ubi es?* (Gen. iii, 9.) Sed hic voce magna
clamat, quod contra naturam, ut ita dicam, morien-
tium est. Unde quærendum in quo fuerit magna
Christi vox, utrumne solummodo sonitu clamoris, an
magna in mysterio pro rebus mysticis. Quod si magna
sensibili auditu est exterius ad exemplum, credo
nihilominus magna est sacramento interioris homi-
nis ad remedium; quia omnis vox Christi, magna
utique probatur, et adeo magna ut in novissimo
omnes qui in monumentis sunt, audiant vocem Filii
Dei (Joan. v, 28), qua nunc duplo redimimur. Et
ubicunque in Scripturis sacris, clamor Jesu, aut cla-

mor Dei, aut clamor sapientiæ legitur, semper ali-
quid magnum et ineffabile sacramentum intelligere
oportet. Porro Eli interpretatur *Deus meus*; quia
Eli unum est nomen ex decem nominibus Dei. Quod
Aquila etymologiam ejus volens exprimere, ἰχθυὸν
interpretatus est, quod est fortis; et hoc ex principio
vigesimi primi psalmi usus est, ita ut legitur in He-
bræo, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?*
quia illud quod in medio nos canimus, respice in me,
superfluum est. Quæso, lector, non te moveat, quod
alii codices habent, *Heloi, Heloi, lamazaptani*, quia
Heloi hoc est quod Eli, quia αἰ diphthongus apud
Græcos est, et per ε solam legendus. Porro in He-
bræo *lamazaptani*, ut aiunt, irascentis vox est, plena
querelis. *Lemasabachthani* Syrum est conquerentis
pio affectu, tamen utrumque sonat, *quare me dereli-*
quisti? Et ut nuper audivi a quodam Hebræo lama-
zaphthani sonare videtur, ut quid perexquisisti me,
et est sensus, ut quid perexquisisti, ut omnia com-
pleres in me? usque ad unius apicem iotæ, quæ
prædicta sunt in lege et prophetis de me. Quod ideo
tam in Græco quam in Latino juxta proprietatem
Hebrææ linguæ sic legitur. Quamvis mox ejusdem
vocis interpretatio in utraque lingua subsequatur,
ut honor et reverentia dulcissimæ vocis Christi
quam fudit in articulo mortis ad Patrem, servetur.
Sicut in Alleluia, et in Osanna, nec non in Amen,
ut consona voce sicut et mente omnes in idip-
sum laudes dicamus Deo canentes, et communi-
cantes in vicem in unitate verborum. Siquidem
in hac voce quia magnum est mysterium, digne
satis, ut dixi, provisum est ab ipsis evange-
listis **1177** ut pro honore ac reverentia tanti cla-
moris proprietas eorundem verborum in omnibus
servaretur linguis; quia nescio si satis digne possit
interpretari, quod cum tanto affectu in sacramento
salutis nostræ supplicatur. Verumtamen in ea inter-
pretatione, quam Hieronymus emendasse creditur,
magis semper lemasabachthani habet. In ea vero quæ
prius, ut æstimo in ecclesiis legebatur lamazaptani.
Sed Christus unum horum in cruce pendens sonuit,
quod evangelistæ magis forte sunt secuti. Potuit eve-
nire ut aliquis in Psalterio apud Hebræos scriptum
repererit aliter, ex quo hæc varietas unius verbi ori-
retur, ubi et in Græcis codicibus reperi lehasamba-
chthani. Quapropter rogo in tam obscuris verbis et
incognitis apud nos nemo facilis sit Latinorum ad
immutandum, nemo quasi ad emendandum, cujus vim
verbi nos intelligere non valemus. Et ideo nostros in
Latinum sequamur interpretes, qui omnes consona
voce ut *quid dereliquisti me*, dixerunt. Nec miremur
verborum humilitatem, et querimonias derelicti, cum
formam servi in eo recognoscimus, et scandalum
crucis videmus; ita tamen, ut intelligamus quia mors
Christi nihil aliud est quam mortis abolitio, et po-
testatum dehonestatio; fiducia victoriæ et triumphus
pugnantis. Quæ quamvis ex infirmitate carnis veniat,
non necessitas fuit, sed voluntas. Et ideo potius in
sacramento intelligenda est ista vox, quam in affectu

dolentis. Nec igitur oportet demutare sensum tanti
mysterii, ad contumeliam infirmitatis nostræ na-
turæ, quod voluntas est; et sacramentum, quod po-
testas est et fiducia ac triumphus. Triumphus plane
est, queri ad crucem et offerentis se sua sponte
querimonias innocentie suæ proclamare, stare ad
sententiam, sed inde concessurum a dextris vir-
tutis Dei: clavis configi, sed pro persecutoribus
orare; acetum potare et dicere in sacramento, *Con-*
summatus est: deputari inter iniquos, sed uni eo-
rum paradisum donare, elevari in ligno, sed terram
tremere: pendere in cruce, sed solem ac diem fu-
gare: exuere animam a corpore, sed revocare ani-
mas ad corpora, ipsosque mortuos ad vitam reparare;
sepiliri mortuum ut hominem, sed resurgere Deum;
secundum hominem pro nobis omnia infirma pati, sed
secundum Deum in his omnibus triumphare. Idcirco
pro his vocibus, nemo nobis potest insultare, quia di-
cit: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?*
Quasi **1178** in his tot beatitudinum causis mori ti-
muerit, et ob id quasi ad necessitatem moriendi de-
sertum se a Deo queratur. Quod si ita esset, fratres
mei, puto quia non esset ista vox Christi, Filii Dei
vivi, magna. Quapropter quia magna est, credo quia
in his verbis magnum aliquid nobis ostendit sacra-
mentum, et profundissimum in se mysterium abscon-
ditum in eo quod clamat ad Deum, *quare me dereli-*
quisti? Non enim fas est eum mentiri in eo quod ait,
quare me dereliquisti? Neque aliquid vile æstimari,
quia verum est quod dicit querelosa voce, licet per
humilitatem humanæ conditionis. Quia non in hac voce
divisus est Christus, neque tripartitus, ut a se defe-
cerit Deus verbum, dum homo passionibus exponit-
tur. Sed hæc vox magna ex eo est, cum ex forma Dei
esset; Patri Deo coequalis, ex quo formam servi sus-
cepit, ab hujus ergo magnitudine descendens *semet-*
ipsum exinanivit (*Philipp. II, 7*), per hoc, quod for-
mam servi suscepit ac per hoc una voluntas est Pa-
tris qui misit eum, et Filii qui sua sponte eam susce-
pit. Unde quantum ad illam exspectat naturam in qua
fuerat imago invisibilis in forma Dei, ipse idemque
Christus derelictus est a Patre, cum caro morti tra-
ditur, licet idem impassibilis credatur. Et derelictus
est, non per se, qui semper unus erat cum Patre, sed
pro omnibus nobis, ut talia et tanta sustineret Deus
et homo Christus, ut usque ad mortem veniret. et
mortem crucis, quæ inter homines turpissima vide-
batur. Non enim derelictus est ut non esset Deus cum
Deo et in Deum, sed derelictus est venire, usque ad
cruce[m], usque ad flagella et sputa, usque ad spi-
neam coronam, et usque ad diversas contumelias.
In hoc ergo intelligere potestis quid sit quod ait,
Quare dereliquisti me? faciens comparisonem glo-
riæ suæ, quam habuit apud Patrem, et confusionis
quam contemnens propter nos sustinuit. Nescio,
fratres mei, si ullus mortalium, intelligere possit in
hoc mysterio querelose vocis, quanta qualivæ sint
sacramenta quæ offert. Quia in his verbis omnium
eorum qui prædestinati sunt ad vitam, pendet salus

omniamque damnatorum iudicium, ut afferat Deo Patri in se omnium sæculorum; et hæ sunt ejus querelæ, ut intelligant universi, quia in eo quod derelictus est usque ad mortem, pendet omnium salutis causa. Multa sunt quidem in hac voce Christi magna, quæ coram Deo Patre breviter commemorat, sed vult **1179** ut latiori intellectu quisque perpendat. Eadem namque vox est qua dicitur: *Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.* Et illud ac si clamans ad Patrem: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* (*Psal xxix, 8, 10.*) Obedientiam siquidem sui laboris atque humilitatis representat Deo Patri, et offert in pretium nostræ salutis, causam vero, imo fructum cause requirit, ut commendet Deo Patri, totum quicquid est illud, cur usque ad hanc mortem venerit. Hæc idcirco prolixius dixerim, ut nemo magnam pietatis sacramentum ad impietatem retorqueat infidelitatis. Quoniam ejusdem vox est atque sermo derelictum se conquerentis et se regnare profitentis. Quapropter nemo fidem nostram infidelitatis ratione dividat, sed confiteamur ex toto corde, quia idem est, eodem in tempore, qui mortuus et qui immortaliter regnat. Sequitur: *Quidam autem illic, stantes, et audientes dicebant: Eliam vocat iste.* Ergo cum dicit quidam, non omnes vult intelligi. Sed, ut arbitrator, quidam fuerunt ex militibus Romanorum, non intelligentes proprietatem Hebraici sermonis; sed ex eo quod dixit, *Eli, Eli,* putabant eum Eliam vocasse. Unde et alii dicebant: *Sine videamus an veniat Elias et liberet eum.* Quod si Judæos intellexerimus talia dixisse, nec mirum si more solito faciunt ut Dominum imbecillitatis suæ infament, quasi in Eliæ auxilium invocaverit. Et hoc ut Romanis nescientibus proprietatem verborum persuadeant infirmum eum fuisse, qui sibi non potuerit subvenire. Sed et nos, quia factus est nobis Christus via, discamus saltem in extremis, pro cunctis tribulationibus nostris, magna voce clamare ad Dominum, non sono vocis, sed clamore cordis sicuti Jonam de ventre ceti clamasse legimus. Interea negare non possumus, quia magnus clamor fuit, ut de ventre ceti audiretur in cælo, et de profundo inferi. Sed major Christi omnino in cruce fuit, propter magnitudinem rerum quæ completæ sunt in Christo, et propter magnum affectum voluntariæ passionis ejus.

Continuo currens unus ex eis, acceptam spongiam implevit aceto; et imposuit arundini, et dabat ei bibere. Hæc ideo fecit, quia juxta Joannem dixerat, *Sitio.* Ipse vero hoc ideo dixit, ut complerentur omnia quæ prædicta sunt de illo; ut est illud: *Et dederunt in escam meam fel, et* **1180** *in siti mea potaverunt me aceto.* Aceto ergo usque in hodiernum diem, Judæi et omnes increduli Dominicæ resurrectionis, et felle potant Dominum; felle scilicet amaritudinis vitiorum et aceto infidelitatis. Quia sicut per vinum novum honore et virtus designatur immortalitatis, ita et per acetum corruptio vitiorum. Nam vinum per vitium et incuriam frequenter in vasis accessit: sic et natura humana, cum in Adam

A primum coacuisset acida facta est et corrupta; quam ipse in se suscipiens, potavit ac si in calamo nostræ fragilitatis. Sed nos ei tunc damus myrrhatum vinum bibere atque acetum cum felle mistum, quando eum consopire credimus ne mala nostra videat. Sed quantum ad nos, quia læsiones ei inferimus, ille cum gustasset mortalitatem nostram, hujusmodi potum quem offerimus, noluit bibere. Non quia vinum erat, sed quia cum felle mistum erat, et vinum lætitiæ, quod in nobis erat, totum amaritudo peccati corruerat. Sed ut ostenderetur sinceritati bonæ naturæ amaritudines vitiorum non debuissent admisceri, cum gustasset ipsam corruptionem, noluit bibere quod admistum erat, sed sinceritatem naturæ suscipiens, in qua ista perferret quæ nostra sunt, et affigeret cruce; B ac deinceps in se monstraret, quod sine amaritudine peccati atque corruptionis, immortalitas resurgentium futura esset. Quæ quoniam immortalitas in vasis coacuerat humani generis, reparatur in Christo. Sollicite considerate, quæso, quæ narrantur et facta sunt in Christo neque aliquid vile, aut ex eventu ea contigisse æstimes. O homo, sed omnia ex providentia sic præparata sunt, atque ordinata, ut ex rebus gestis complerentur prophetiæ, et ex ipsa prophetia Christus in carne ostenderetur; ex ipsa vero ostensione, rerum causæ et opera factorum demonstrarentur. Alioquin ad crucem, unde acetum? Unde spongia? vel in tali exspectaculo, unde vinum myrrhatum? vel unde tot calami? Nisi quia sic omnia ordinata sunt a Deo, ut et adessent præsto ex quibus fierent quæ prædicta erant, et tunc fierent, quando oportebat. Et in his rebus ex quibus quæ fiebant, et a quibus, utique prædicarentur. Nam spongia illa quid aliud quam ipsos Judæos figurabat? Quisquis considerat spongiæ naturam, quam cavernosa sit, quam tumida, et inflata, quam mollis ac fragilis, et resoluta, potest agnoscere quid significet; quæ licet humores in se inflata trahat, cito evanescit et evomit omnia a **1181** se, expressa: sic et Judæi seu quilibet tumidi, qui nihil aliud in se gerunt quam acetum peccati et corruptionis, omnem flagitiorum colluvionem in se trahentes, quos in calamo fragilitatis suæ ipsa superbia erigit, et si quidpiam fuerint depressi, mox intima evomentes sua, vacui remanent ac leves. Ac per hoc ipsi sunt qui seipsos offerunt in mortis poculum, a quibus et in quibus mors Domini ministratur. Quæ ideo bibitur a Domino, ut aboleatur in calamo, et de corpore absorbeatur humano. Quia nisi Christus vitia nostra in cruce absorbuisset, nos ac si arundo vacua, et spongia plena mortis poculo remansissemus. Unde quia tam fragiles sumus, transfundamus omnia cordis nostri intima ad Christum; primum, per baptismum, quod semel fecimus, deinde quotidie per pœnitentiam, ut deleantur in cruce ipsius nostra peccata, et absorbeatur per ipsum mors in victoria. Audite magnum et admirabile sacramentum. Ecce ut bibit acetum, quod erat in spongia porrectum sibi in calamo, juxta alium evangelistam, dixit *consummatum est.* Consummata namque in eo

sunt omnia, eo quod assumpta mortalitate nostra, A
impletum esset mysterium, ut ipse in cruce per se
portaret omnia nostræ corruptionis vulnera. Et ideo
unus est qui accurrit nesciens sacramentum, et im-
plevit magnum mysterium, in quo compleantur om-
nia. Quoniam iste unus unitas eorum omnium, quo-
rum acerbiter et corruptionem absorbit et eva-
cuavit Dominus. Ex quibus per gratiam exhaustis
omnibus vitiis immortalitatis sola lætitia remansit.
Et acetum quod acuerat, rediit in naturam, et trans-
fusum est in corpus Christi, et factum est vinum
novum, vinum jocunditatis; eo quod fluxit de eo
palmite, qui est vitis vera. Quod sane vinum bibit
jam cum suis novum in regno Patris sui, neque
ulterius bibiturum est ex eo, quod acuerat, de quo
suscepit hoc poculum mortis.

*Jesus autem, iterum clamans voce magna, emisit
spiritum.* Poterat ergo hoc loco error nos subripere,
quid Jesus clamaverit juxta Matthæum, cum ait
iterum clamasse illum, nisi Lucas expressisset, quid
clamaverit, id est, *Pater, in manus tuas commendo
spiritum meum.* Alioquin facilius ignorantia nostra
diceret, eandem vocem clamasse iterum, quam su-
pra clamaverat dicens: *Deus meus, Deus meus,* etc.
Nunc autem intelligere oportet quia vox ista, quam
iterum clamavit emittens spiritum, ipsa fuit vox
quam Lucas dicit clamasse: *Pater, in manus tuas
commendo spiritum meum.* Sed iterum quod ait,
non ad hoc referendum **1182** est, ut idipsum
clamaverit, sed ad hoc quia iterum clamavit, et non
qualicumque voce, sed magna iterum; quia magna
est et ineffabile quod clamavit. Commendat autem
magnum depositum Deo Patri, in cujus manibus
sunt omnia. Et bene commendatur spiritus Filii char-
rissimo Patri: quia in natura Patris nihil charius est
quam Filius, sicut nec in Filio aliquid majus quam
Pater. Quoniam Patris et Filii una est natura, una-
que æqualitas, et una dilectio Spiritus sancti. Ideo
bene quidquid Patri commendatur a Filio, non
amittitur, sed servatur. Bonum ergo depositum est,
bonum pignus spiritus Filii qui commendatur. Et
ideo securus olim ait: *Non derelinques animam meam
in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptio-
nem* (Psal. xv, 10). Christum autem Dei Filium
nullus capit alius quam Pater; et ideo magnum spi-
ritum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ atque
scientiæ magno Deo Patri commendat. *Et emisit spi-
ritum.* Emisit utique, et non amisit. Quoniam aliud
est emittere vel tradere spiritum, sicut Joannes ait,
quod *inclinato capite tradidit spiritum,* et aliud amit-
tere. Quia quod amittimus aliquando perdere proba-
mur. Sed Christus seu emisit, seu tradiderit, vel
juxta Lucam expiraverit, in sua potestate fuit; quan-
do, vel quo modo, vel cui suum spiritum commenda-
verit, seu tradiderit. Alioquin non est in natura homi-
ni per se exhalare spiritum. Et ideo solerter cogi-
tanda est unitas Christi. Hinc quæso audiant qui
dicunt Jesum animam non habuisse, quoniam ejus
spiritus anima ipsius est, de qua ipse ait: *Potesta-*

*tem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi
eam* (Joan. x, 18). Utrumque ergo in ejus potestate
fuit, et quando voluit, reassumere eam, quia pote-
stas Patris et Filii una est. Et ideo non extra suam
potestatem, eam emisit, cum eam in manibus, id est
in potestate Patris, commendavit, quia qui eam
commendat ipse est unus idemque Christus Dominus.
Animam siquidem commendat Patri, ut caro tradi-
tur morti. Mors autem est, sicut sapientes sæculi
dicunt, separatio animæ a corpore, et hoc est sim-
pliciter mori. Sed longe aliud est magna voce cla-
mare Christum et emittere spiritum, sicut exponit
Matthæus, aut expirare, sicut testatur Lucas, aut
tradere, sicut ait Joannes; nec alicubi, neque alicui
alteri, quam in manibus Patris. Nam mori omnium
hominum est, etiam malorum, quoniam omnium
animæ reorum et sanctorum separantur a corpore.
Quæ non possunt dicere tam libere a vinculo peccati
neque tam absolute, potestate sua in libertate **1183**
gratiæ, quæ dixit Christus exiens de corpore suo,
in mysterio non divisus a se, neque tripartitus. Quia
qui solvit Jesum, hic non est ejus. Et quia non est
solutus, neque divisus a se, id est in unitate cum
Patre in anima quam emisit a corpore, id est
in corpore in quo sepultus est in sepulcro, id
est in ea forma in qua cum Patre et in Patre
est ubique totus. Idcirco quia talis tantusque est,
magnum mysterium est, magna voce clamare,
et sic emittere spiritum, vel in manu Dei tradere
spiritum, id est animam. Quem non a seipso dissol-
vit, neque corpus quod in mortem ire permisit. Cu-
jus quia corpus mortuum est, jure Christus Dei Fi-
lius mortuus in sacramento nostræ salutis mortuus
et sepultus est. Quid ergo aliud est inclinare caput
et tradere spiritum Deo Patri commendatum, quam
illud explere, *Potestatem habeo ponendi animam
meam;* et quod in Psalmo dicitur, *In pace in idipsum,
dormiam et requiescam?* (Psal. iv, 9.) Securior ergo
Christus in hoc somno mortis, quam nos in quoti-
diano, in pace dormiens, requievit. Et tamen hoc
ideo fecit, ut nos invitaret ad eandem pacem, ad
eandem spem dormitionis et requiei, et ad eandem
gloriam resurrectionis. Propterea et nos, fratres
charissimi, si intelleximus quid sit emittere vel
tradere spiritum in manibus Patris, festinemus et
nos vitam nostram servare, ut et nos in exitu nostro
possimus admodum voce magna clamare, et sic in
pace spiritum emittere, aut inclinare caput, et tra-
dere spiritum, deinceps ut in sinu Patris requies-
camus. Hæc idcirco dixerim, dilectissimi, ut in ta-
libus quæ humanitatis sunt, nemo infirmetur fide,
neque Christum Deum tripartiens dissolvat in ver-
bum animam, et corpus; vel dicat totum Christum
Deum Verbum in solum generis humani hominem
contractum, sed totum Christum, in gemina opera-
tione sua, quæ divina sunt, et quæ humana pariter
operantem, quod est magnæ pietatis sacramentum,
manifestatum in carne, revelatum in spiritu. Qui et
spiritum tradidit Jesus Christus, et in manibus Pa-

aris commendavit; qui et eadem die in paradiso fuit; et ipse qui eadem die in paradiso fuit, ipse est et qui conquestus est se derelictum. Quia, ut dixi, querela derelicti morientis infirmitas est: promissio autem paradisi viventis Dei regnum est. Commendantis spiritum vox, ejusdem commendantis confidentia est; traditio vel emissio spiritus, mortis excessio est. Quæro itaque a novo, fratres, quasi nihil dixerim, quis mortuus est? Nempe qui **1184** tradidit spiritum. Deinde qui tradidit spiritum, ipse est et qui commendavit Patri spiritum suum. Et si idem qui commendavit, et idem qui tradidit spiritum mortuus est, interrogo utrum corpus animam commendat, an Deus corporis animam? Nam per spiritum frequenter significari animam et nominari non ambiguum est, saltem ex hoc, ipse quod Jesus moriturus spiritum tradidit. Si igitur quisquam existimandum putat commendari animam a corpore, ab eo qui dissolvendus erat a vita, viventem ab eo qui corrumpendus erat, æternum ab eo qui resuscitandus, et ambigit quin idem commendaverit spiritum Patri, qui et die eadem in paradiso fuerit cum latrone. Quæro an sepulcro receptus in paradiso manserit? An vero in paradiso manens, derelictum se a Deo quæstus sit? certum quippe est quia unus idemque Dominus Jesus Christus, *Verbum caro quod factum est* (Joan. 1, 14), seipsum per hæc significat universa. Qui dum ad mortem se derelictum clamat, homo est; in paradiso Christus Deus regnat. Porro regnans in paradiso, Dei Filius, Patri Deo, spiritum suum commendat; commendatum vero spiritum Filius hominis traditur ad mortem in sacramento pietatis, ut in nullo dissolvatur Christus, in nullo confundatur naturarum proprietates, in nullo dividatur personæ unitas. Cum autem emisit spiritum, signa facta sunt super eum deitatis, et prodigia testificantia veritatem, nec non et virtutes salvationis.

Et ecce velum templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum. Et terra mota est, et petra scissæ sunt, ac reliqua. Vere velum templi scissum est, et omnia legis sacramenta, quæ prius sub velamine tegebantur, reserata sunt. Quia jam venerat ille solus, qui cum jurejurando factus est pontifex in æternum, *secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix, 4). Qui solus potuit per dispensationem mortis suæ, introire per proprium sanguinem, in semel, in sanctam æternam redemptionem; ipseque introitu suo, mox per mortem dignatus conscindere velum templi in duas partes, a summo usque deorsum, ut videantur arcana quæ fuerant intus in lege, in templo et in omnibus cæremoniis oblecta et obvelata. Oportebat enim ea velari, donec ille qui solus poterat ea revelare, manifesta faceret ea apostolis, et omnibus expectantibus se in salutem. Omnia siquidem prius velata erant et obumbrata, etiam et ipsa facies Moysi. Sed quæ fuerunt omnia illa, non est nunc temporis exponere; quoniam altissima Dei in his revelata sunt **1185** sacramenta, et tunc permaxime quando clamans benignissimus *Jesus magna voce emisit Spi-*

*ritum, et non amisit, quia amittere, ut dixi, necessitatis est. Ille autem sua voluntate eum emisit; qui habet clavem David, et omnia patefecit quæ obscura erant a sæculo et figuris obvoluta. Nunc autem conscisso velamine, universa de Christo mysteria, quæ erant occulta, manifesta omnibus facta sunt. Idcirco, fratres, consideranda est hæc virtus, et admiranda veli conscissio; quia multo plus est, quam admirari possit ullus mortalium, ut tunc scinderetur, cum Christus per mortem introivit in illam beatam requiem æternæ hæreditatis. Quia inde venerunt omnes hæc formæ, et mystica rerum figuratarum sacramenta, quæ tegebantur in velo, de quibus ad Moysen dixerat Deus, *Facias omnia secundum exemplar eorum et formam, quæ tibi ostensa sunt in monte* (Exod. xxv, 40). Et quia Moysi in monte, id est in Christo, monstrata sunt omnia merito in Christo et per Christum, nobis reserata sunt universa. Scinditur ergo velum, et profanatur Synagoga; et destruitur legis littera; aperiuntur in spiritu (quia lex spiritalis est) cœlestia in ea sacramenta, et introducit, revelato mentis obtutu, Ecclesia, ut possit videre æterna, et mystica sibi olim promissa mysteria. Ad hoc quippe *petra scissæ sunt* per passionem Christi, ut rescindantur vetera, et orientur nova. Ergo per prærupta saxorum ostenduntur nova futurorum. Quoniam duriora saxi pectora, verbis cœlestibus rescindenda erant humana, ut aqua quæ de petra fluxerat, ipsa ab eis, et in eis flueret divinitus superfusa. Nam et in Evangelio, quod proprie Hebræorum est, dicit beatus Hieronymus se legisse, super liminare templi infinitæ magnitudinis tum factum fuisse, atque divisum; et hoc ut abolitio legis et destructio templi monstraretur, factum credimus. Sed et Josephus narrat in suis libris, virtutes angelicas, præsidēs quondam templi, tunc pariter conclamasse: *Transeamus ex his sedibus. Quod autem terra mota est, prophetiæ est adimpletio; quamvis ipsa commotio terræ ampliora in se contineat sacramenta, tamen in eo terræ motu dicuntur plurimæ civitates, ubi vel ubi, et multa ædificia corruisse. Nec igitur mirum, si, Domino moriente, terra tremuit, quando in ejus resurrectione omnis caro humana commota est et contremuit, ita ut verbis et rebus excitarentur, acsi de morte ad vitam, de carne ad spiritum, de **1186** vetustate litteræ ad Novum Testamentum; et in novo cantico cantarent omnia etiam ligna silvarum, et fierent nova. Hæc quando facta sunt? utique sicut Propheta dicit quando Dominus regnavit a ligno* (Psal. lxxxv, 12). Tunc utique vidit et commota est terra. Sed et *conturbati sunt omnes qui videbant eos, ac timuit omnis homo* (Psal. lxiii, 9, 10). Et hæc est illa commotio magna, quæ forte tantum in Judæa facta est tunc, in Jerusalem, sed significatio ejus, sub omni quadratura cœli, usque ad fines terræ pervenit. Quæ nimirum signa, incredulis licet parva videantur et exigua, immensa tamen sunt credentibus, et, ut ita dicam, ineffabilia. Quæ licet, ut ipsi volunt, non at-*

gerint ultra fines Judææ vel Jerusalem, adimpletio siquidem significationis eorum totum præoccupavit orbem. Nam et resurrectio mortuorum quando monumenta aperta sunt, tantum in Judæa, vel circa Jerusalem, rationabilius facta creditur; quoniam corpora sanctorum solummodo surrexerunt, non continuo ut monumenta aperta sunt, sed mox post Domini resurrectionem. Quia Christus primogenitus est resurrectionis ex mortuis. Nulli dubium quod hæc omnia per se magna sunt, quod, crucifixo Domino, nulla sustinuerant elementa, ne eum demonstrarent mortuum, quando sol obscuratus est, et omnia sancta sanctorum reserata; quando terra tremuit et petra scissæ sunt, quando monumenta aperta sunt, et inferi mortuos quos tenebant redderunt vivos. Sed tamen, ut dixi, majora sunt, quæ per ea significantur quam ipsa signa, quamvis ipsa sint obstupenda, sicut et hæc resurrectio mortuorum, quando multi qui dormierant, surrexerunt, exeuntes de monumentis post resurrectionem Christi, venerunt in sanctam Jerusalem, et apparuerunt multis. Quæ profecto resurrectio, quamvis obstupenda sit valde et admirabilis, major est tamen illa futura resurrectio generalis, quæ per istam testificata est, quando multi resurrexerunt ad testimonium veræ resurrectionis Christi. Ac venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis; ut et ipsi qui viderant vere eos resurrexisse, testes essent ad plebem veræ resurrectionis. Multi siquidem qui resurgunt, recte multos faciunt testes. Quoniam et difficilis, licet optabilis sit ad credendum. Unde et Christus, quamvis unus sit mortuus, et solus pro omnibus, noluit solus resurgere, sed cum plurimis, ut primum testes haberet resurrectionis; deinde ipse una cum multis, ut spem refunderet desperatis, testis exstitit perpetuæ resurrectio-**1187** nis. Dignum quippe fuerat, quia illustraverat doctrinis nostrarum mentium tenebras, ut etiam inferorum obscura illustraret, sanctosque suos ad informandas mentes fidelium conspicibiles per resurrectionem carnis faceret; et mortis spolia, ab inferis jam vivus ascendens ac si victor, conspicua cernentibus reportaret, ne dicerent infideles quod non possit resurgere Dei virtute purus homo, quod potuit Christus, pro sua potentia, Deus homo. Quid enim aliud monumentorum aperitio, nisi quia claustris mortis effractis, resurrectionem omnium designabat mortuorum? Quorum in aspectu fides erat cernentium, in processu typus futurorum. Quod in sanctam civitatem prodeundo veniunt, præsentium declarabant speciem; et in eadem specie formam monstrabant futurorum. Hinc et multi quærun-
t utrumne perpetua fuerit illa resurrectio, an sicut Lazarus surrexit iterum moriturus, ita et isti rursus morituri resurrexerint? quod omnino Evangelium non declarat. Verumtamen plures sunt qui hoc affirmare ita conantur quod perpetua cum Christo eorum sit resurrectio facta, quamvis alii aliter sentiant. Quia si veri testes veræ resurrectionis Christi fuerunt, pium est, non solum opinari, verum et cre-

dere ac fateri quod perpetualiter, nunquam morituri resurrexerint. Alioquin quomodo veri testes veræ resurrectionis ac perpetuæ esse poterant, si mox in terræ pulverem redissent. Sed quia de Evangelio id minus contradicentibus persuadere possumus, satis sit nobis si noluerint credere, quod nec ipsi contradicere queunt; quæ satis devote una cum quibusdam sanctis doctoribus suspicamur. Quia etsi ea quæ astruimus magna videntur, majora tamen sunt, ut supra jam dixi, quæ per ista significantur in animis hominum, et quotidie fiunt quousque hæc omnia compleantur, quæ per Christum generaliter sunt re-promissa. At vero isti interea venerunt in sanctam civitatem, scilicet Hierusalem illam, et apparuerunt multis. Sancta autem ideo vocatur, vel propter templum quod erat in ea, seu propter Sancta sanctorum; vel ideo quia prius sancta fuerat, et adhuc ex antiquo ita jure vocabatur vocabulo; sicut et Matthæus se publicanum vocare non erubuit, non quod jam hoc esset, sicut nec Paulus persecutor, sed quia hoc fuerat. Potest fieri et de illa cœlesti Hierusalem dicat evangelista, quod ad eam pervenerint et apparuerint multis, **1188** ne solus Jesus rediret ad superiores, sicut ne solus resurrexit a mortuis. Ad quam utique cum eo ascenderunt, licet in hac terrena prius sint visi, qui ita resurrexerunt immortaliter, ne ulterius tenerentur morti obnoxii.

Centurio autem et qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terræmotu, et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes, Vere Filius Dei erat iste. O quam duricordes fuerunt Judæi! Ecce elementa interea insensibilia senserunt mortem Domini, mortui audierunt vocem clamoris ejus, inferi eos reddiderunt vivos. Centurio his ita visis credidit, et qui cum eo erant, ac confitentur Dei Filium: soli miseri Judæi, nec sentiunt quæ fiebant, nec credunt, nec venerantur, nec recogitant quæ gesserunt. Centurio, licet imperfecte, tamen credidit. Imperfecte quidem, quia cum dicit Erant, putabat fuisse more humano, nesciens mysterium deitatis ac defecisse per mortem, quam et ipsam mirabilem videbat. Unde Marcus ait: Videns Centurio qui ex adverso stabat tibi, quia sic clamans expirasset, ait: Vere homo hic Filius Dei erat (Marc. xv, 39). Non enim ait quod Matthæus dicit, quod viderit terræmotum et quæ fiebant, sed solummodo. Quia sic clamans expirasset. Unde magnum aliquid in eo Centurio intellexit clamore, atque in eo quod sic emisit Spiritum. Quod nisi aliquid in se admirationis plus haberet, nequaquam Marcus cæteris prætermisissis miraculis, quibus in admirationem commotus est centurio, et qui cum eo erant hoc unum solum narrasset. Ac per hoc vere in tali miraculo deitas Christi declarat. Sed quærendum de hoc uno ad liquidum, quia de cæteris jam supra tractavimus, quid mirum habeat, quia emisit spiritum. Nam nisi in eo sensuum magnitudinem secundum capacitatem suam idem centurio intelligeret, puto quod plurimum admiratus pro hoc uno, non diceret: Vere hic homo Filius erat

Del. Sed quia emisit spiritum, quid aliud fecit, nisi quia mortuus est? Quod si hoc solum esset, et nihil ultra in eo mirabile appareret, nunquam Apostolus diceret, quia tres sunt qui testimonium dant super terram (I Joan. v, 7), utique Christo quia Deus est, spiritus, sanguis, et aqua. Spiritus prorsus quem emisit, et sanguis et aqua, ipso mortuo quæ de latere ejus contra naturam humanam in sacramento redemptionis nostræ manarunt. Sed quia de spiritu nunc agitur, quærendum quomodo et quod testimonium dederit. Nam testimonium non aliud credimus dedisse, nisi **1189** quia Christus Deus verax est. Sed quomodo hoc dederit, res non in aperto est, nisi forte quia in vultu ejus tanta erat alacritas, tantaque claritas, ut possent omnes intelligere, quia sua sponte moriebatur, tantaque vox ejus fuerat, cum ait: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, ut cognoscerent singuli, quod non humanitatis esset tantum, verum etiam et divinitatis haberet mysterium. Unde et cum orasset, mox ac si sopitus somno pacis, *inclinato capite tradidit spiritum*. Verumtamen etsi multum indicium claruit in eo, quod Filius Dei esset, in habitu, in voce, in intellectu vocis, est tamen aliud quod majores nostri tradunt. Quia consuetudo erat Romanorum, et omnium eorum qui flagellabant eos qui crucifigebantur, percutiebant quidem eos primum, qui pro suis sceleribus tenebantur rei, et multis macerabant suppliciis, ne majorem sustinerent cruciatum, quia post crucifixionem, cum multo dolore longiorem et nimium sustinebant tormentum, si non prius cruciarentur sub alarum et nervorum percussionibus; sed quia in Jesu ista prius non fuerant facta, eo quod Pilatus *volens satisfacere populo* universo qui clamaverat: *Crucifige, crucifige*, timensque tumultum eorum, non jussit ea in Jesu fieri ut cito moreretur in cruce. Quia quibus mors accelerata non esset in cruce solebant vivere usque in triduum, etiam et usque in quatrimum. Jesus autem cum non fuisset prius ita percussus, sperabatur diu pendens in cruce vivere, et majora pati tormenta. Sed quia venerat hora ejus uti post triduum in prima Sabbati resurgeret, oravit ad Patrem et exauditus est, atque ut clamavit pacifice receptus est, quasi potestatem habens ponere animam suam. Et ideo *inclinato capite* (Cant. 1, 7), sic posuit eam quando voluit, et quomodo voluit. Quod prodigium contra omnium eorum consuetudinem qui cruciabantur in cruce, videns Centurio, dixit: *Vere hic homo erat Filius Dei*. Miraculum enim magnum fuit, quia post tres horas receptus est, qui forte biduum vel triduum victurus esset in cruce, si secundum consuetudinem eorum viveret qui suspendebantur. Idcirco magnum visum est Centurioni beneficium Dei fuisse quod exspiravit tam cito, et magis ex merito orationis ejus, quam ex violentia crucis. Alioquin si factum fuisset circa corpus Jesu juxta consuetudinem eorum quos cito deponere volebant de cruce, quid necesse fuit ut **1190** centurio cum militibus servaret eum in cruce. Vel quid necesse

erat quod scribit Joannes, rogare et preces offerre Pilato ut frangerentur eorum crura, quatenus per hoc mors citius occurreret, sicque deponerentur de ligno propter Sabbatum, teste Evangelista, ne eo in die penderent in cruce. Sed cum frangerentur eorum crura, qui crucifixi erant cum eo, et venissent ad Jesum, non fregerunt ejus crura, quia ipse jam spiritum emiserat. Propter quod novum et inauditum fuit hoc miraculum, non solum centurioni et his qui cum eo erant, verumetiam et Pilato. Unde cum audisset Pilatus Joseph, quod jam mortuus esset, admiratus valde, teste Marco, vocavit centurionem et interrogavit si vere mortuus esset. Quapropter inter cætera miracula quæ facta sunt in passione Christi, non hoc minimum præ omnibus fuit. **B** Ex quo admiratus centurio, et qui cum eo erant, etiam Pilato nuntiarunt, præ stupore et novitate rei quæ acciderat. Non est tamen contrarium quod hic Matthæus *viso terræmotu, et his quæ facta erant*, dicit admiratum centurionem, et qui cum eo erant; quoniam inter illa quæ facta sunt tunc tam mirabiliter, etiam ipsa mors mirabilis exstitit Salvatoris, plena potentia Dei et stupore. Unde quia plura sunt et grandia, liberum fuit narrantibus evangelistis, quid quisque miraculorum commemorare voluisset, vel quid ex omnibus, eos qui viderant admiratos fuisse. Quoniam in nullo evangelistæ dissentire videntur, cum alius illud dicit fuisse admiratum. Eo quod omnia singuli merito sunt admirati, et singula quæque omnes. Quis enim non poterat admirari, **C** quando ascendit in cruce, quod subito tam horrenda nox meridie occurrit super terram? Vel quis non potius obstupesceret in hora quando emisit spiritum, quod tam serena lux rediit? Quia usque in horam nonam quando emisit spiritum, easdem tenebras fuisse manifestum est. Tunc autem et *velum templi scissum est*, et terra tremuit more insolito, et commota est, *petræ quoque scissæ sunt, et monumenta aperta* mortuorum. Et ideo videns centurio, et qui cum eo erant terræmotum, ex his quæ fiebant horribila, non solum mirati sunt, sed et timebant valde dicentes: *Vere Dei Filius erat iste*. Quod si vere Dei Filius erat, utique desiisse non poterat; quia quod vere est, idem omnino semper est. Inter ea centurio iste, et qui cum eo Dei Filium confitentur, fidem gentium **1191** præmonstrant et veram fidem; quia, ut Marcus ait, eum Deum et hominem confitetur, ita dicens: *Vere homo hic Filius Dei erat*. De quod Lucas ait quod dixerit, quia *vere hic homo justus erat*. Seu quia utrumque de illo dixerunt, eo quod et homo erat ac justus et vere Dei Filius. Ad unam quippe sententiam, utraq; verba concurrunt, et ad unam fidem. Nec quod alius tacuit, hic homo, et alius dixit, ullo modo contrarium est. Sed sic erat qualitercunque ille crediderit, ut semper idem sit, et non sicut eum forte putasse dicitur, ut non vere Dei Filium eum crediderit, sed justum et sanctum. ita ut multi justi dicti sunt filii Dei. Verumtamen quidquid horum, ille senserit, nos

recte credimus ac confitemur eum vere Deum et hominem Deique Filium et in sua justitia vere justissimum. Ad ultimum inter cætera miracula nihil minus claruit illud postquam Dominus resurrexit, quia multi, qui dormierant, surrexerunt et apparuerunt multis. Nec tamen omnibus, sed his tantum qui digni erant talia videre, ut essent testes a Deo præordinati. Unde oportet intelligere, quia sicut de his non sunt scripta omnia, quibus visi sunt, vel quandiu, nisi quia venerunt in sancta civitate, et apparuerunt multis : ita nec de resurrectione Christi omnia litteris sunt contradicta. Quod probat apostolus Paulus cum ait, quia *visus est simul*, postquam resurrexit, *plusquam quingentis fratribus* (I Cor. xv, 6). Idcirco hæc dixerim, ut intelligat prudens animus quod non omnia Salvatoris miracula scripta sunt, neque enarrata quæ gessit, sed pauca de plurimis, solummodo ut credamus.

Erant autem ibi mulieres multæ, a longe, quæ secutæ fuerant Jesum a Galilæa ministrantes ei. Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi. De his ergo mulieribus magna quam sæpe ambiguitas nascitur, sicut et in loco. Ecce ubi Matthæus dicit matrem filiorum Zebedæi fuisse cum reliquis duabus, Marcus Salome illam fuisse commemorat. Nec igitur mirum, cum utriusque eorum, licet tres nominaverint, plures fuisse insinuant, quæ fuerant eum secutæ a Galilæa, et erant aspicientes de longe, inter quas erant istæ tres, de quibus Matthæus dicit; quas et Marcus similiter nominat, nisi quia pro matre filiorum Zebedæi Salome ac si alteram ponit. Poterat enim fieri ut et illa esset quæ de his multis, a Marco tertia poneretur. **1192** Nil enim interest ad veritatem quas mulieres idem pariter, quas singuli ex his omnibus nominaverint. Suspiscatur tamen Origenes eandem Salome fuisse matrem filiorum Zebedæi, quæ jure ita vocatur. Multæ, inquit, erant expectantes ad crucem Jesum, sed de his præcipuæ nominatæ sunt, quasi attentius eum spectantes et amplius ei ministrantes, melius et perfectius sequentes. Quia consuetudinis Judææ fuit, nec ducebatur in culpam more antiquo illius gentis, ut mulieres de substantiis suis victum atque vestitum suis ministrarent præceptoribus. Quod quia scandalum facere poterat in gentibus, abjecisse se memorat Paulus apostolus : *Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres circumducendi, sicut et cæteri apostoli faciunt?* (I Cor. ix, 5.) Quæ profecto mulieres ministrabant Domino de substantia sua, et sequebantur eum propter doctrinam sanctam. Non quod his egeret Dominus, sed ut typum ostenderet ac formam magistrorum sequentium, eo quod victu atque vestitu ex discipulorum obsequio debent esse contenti. Sed videamus quales habuerit comites Salvator. Mariam namque Magdalenam de qua septem exierant dæmonia, quæ a Magdalo vico, vel loco, in quo orta fuerat, conveniens satis sibi traxit agnomen. Porro Magdalu interpretatur *magnificatio*. Et

PATROL. CXX.

A erat hæc Maria de magnificatione Dei magnificata, quia secuta fuerat benignissimum Jesum, cui remissa fuerant peccata multa, quia dilexit multum, et ministrabat ei præcipue inter omnes; et expectabat sicut Evangelium declarat, mysterium passionis Christi ac resurrectionis, amplius præ omnibus. Erat et inter has præcipuas Maria Jacobi minoris et Joseph mater, quæ fuit soror Mariæ matris Domini, et matertera Christi, quæ et ipsa magna in prole, sed major in sanctitate. Quæ sequens Dominum magis affectu mentis ex desiderio virtutum, quam amore carnis; et ministrabat Domino usque ad mortis articulum. Sed Hieronymus scribens ad Hedibiam de his Mariis, dicit marterteram Domini Mariam Cleophæ fuisse. Quod si ita est, videat ipse B quomodo Jacob et Joseph fratres Domini dicantur; nisi quia propinqui ejus erant ex carne, eo quod essent, ut credimus, Mariæ sororis matris Domini filii. Et multi ita consentiunt, quamvis præfatus doctor eo in loco hoc contradicere videatur. Erat et tertia inter alias præcipua mater **1193** filiorum Zebedæi, qui relicto viro, vel mortuo, secuta est Jesum, nihilominus in mysterio, cujus filii vocati sunt filii tonitruum. Unde et ipsa forte propter fidem et sanctam vitam Tonitrus vocabatur; non quia filii sunt ita vocati, sed quia ipsa ab eodem tonitruo Christi fuerat excitata ut sequeretur eum et ministraret, expectans quæ gesta fuerant circa Dominum, cujus filii sunt Jacobus et Joannes. Qui nimirum Joannes filius tonitruum audivit et ipse septem C tonitruum verba, quæ quasi eminentiora, quia mundus nequibat capere, jussum est ei ne scriberet. Unde liceat opinari, ut diximus, ac dicere nomen matris filiorum Zebedæi, quod ipsa sit, quæ a Marco Salome vocatur, quoniam utrasque præcipuas absque dubio inter cæteras uterque evangelista ex nomine designavit. Et ideo forte Salome vocatur, quia Salome *pacifica* interpretatur. Unde quia reliquæ duæ magni meriti erant, non immerito suspicor, et hanc tertiam, ipsam esse matrem filiorum Zebedæi, quæ apud Marcum et ipsa tertia Salome vocatur; quæ secutæ fuerant a Galilæa benignissimum Jesum, ascendentes cum eo in Hierusalem, ut simul cum illo Pascha agerent. Iste enim finis eorum omnium est, qui Galilæam gentium relinquunt et sequuntur D Dominum, ut non solum ascendant in Hierusalem, verum etiam cum Christo ascendentes in eam, verum pascha celebrent, quatenus Dominum resurgentem, rursus in transmigrationem læti videant.

Cum sero autem factum esset, venit homo quidam dives ab Arimathia, nomine Joseph, qui et ipse discipulus erat Jesu. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus. Dives autem dicitur, non per jactantiam scriptoris, ut divitem seu nobilem referat discipulum Salvatoris, cum ipse dicat : *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (Luc. xiv, 33). Sed ut ostenderet causam quare a Pilato potuerit impetrare corpus Jesu vel unde accessum ad eum habue-

rit; primum juxta Marcum, quia decurio erat, id est de ordine curiæ cujus officium administrabat, unde et curialis dicebatur, id est senator curiæ, quod melius in Græco habetur *ἐρχόμενος βουλευτής*, hoc est consiliarius, quia procurabat consilia civilia et publica; deinde quia erat dives et nobilis, secundum natales suos. Alioquin pauperis et ignoti, non erat facultatis ad Pilatum præsidem Romanæ potestatis accedere, **1194** et crucifixi corpus, de quo tanta coram cunctis adjudicata, vel super quem tanta fuerant declarata, impetrare; qui fuit ut dicitur *ab Arimathia*. Ipsa est Ramathaim civitas Helcane et Samuclis in regione Thamutica juxta Diospolim. Quem noveris talem tantumque ob hoc a Domino præelectum, et præordinatum in utraque parte, ut dignus esset tanto munere apud principem tantumque officium sepulturæ Domino exhibere. Unde et Marcus ait: *Venit Joseph ab Arimathia nobilis decurio, qui et ipse exspectans erat regnum Dei, et audacter introivit ad Pilatum et petiit corpus Jesu (Marc. xv, 45)*. Alias autem nisi esset magnæ dignitatis homo, non ita de eo diceretur. Et nisi majoris esset apud Deum, nequaquam tanti meriti fuisse laudaretur. *Erat enim, inquit, vir bonus et justus*, quia et ipse discipulus erat Salvatoris, licet absconditus, *propter metum Judæorum*. Unde non immerito movet aliquem cur ille qui propter timorem Judæorum *occultus* erat discipulus, vel quomodo ausus sit petere corpus Jesu, quod nullus eorum qui eum palam sequebantur ausus est facere. Unde intelligendum, fiducia dignitatis suæ hoc fecisse, qua præditus, poterat familiariter intrare ad Pilatum, eo quod honorabilis esset omnibus; ac liberalius impetrare. Ad hoc quippe ex providentia Dei olim electus erat discipulus, in tantum, ut nonnulli dicant, de eo primum psalmum esse cantatum: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*, ac reliqua (*Psal. i, 1*). Qui cum esset, ut ita dicam, senator Judæorum, ac decurio reipublicæ, facilius impetrare potuit quod petebat. Cui Pilatus, vocans ad se illum centurionem, sicut Marcus narrat, qui custodierat Jesum in cruce, et admirans plurimum interrogabat de eo, ac *jussit reddi corpus*. Iste vero quamvis prius esset occultus Christi discipulus, ac soleret in audiendo verbum Dei, eorum inimicitias vitare, mox in extremo temporis fecit palam cum omni diligentia, quod prius occultum servabat, et exhibuit liberalissime officium funeriæ, nihil curans de Judæorum offensione, quoniam justus erat, et quia justus ideo vir bonus. Unde eo quia *bonus et justus*, intellexit se ad hoc esse electum, ut tali in tempore, tanti muneris devotus expleret officium.

Qui accepto corpore involvit illud in sindone munda, et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra; et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit. 1195 Quam sane sepulturam Joannes, non a solo Joseph dicit procuratam, sed etiam a Nicodemo; incipiens narrat quod Nicodemus qui venerat *ad Jesum nocte primum, ferens misturam*

mirrhæ et aloes quasi libras centum (Joan. xix, 39). Deinde adjungit et hunc Joseph, ac dicit quod acceperint corpus Jesu et ligaverint eum *linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire*. *Erat, inquit, in loco ubi crucifixus est Dominus, hortus, et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat*. Hæc idcirco dixerim, ut unusquisque plenius considerare studeat, quales isti duo sub absconso habitu erant discipuli, vel cum quanto honore et reverentia procurarunt officium funeris Christi; ne forte quod Joannes aliquid plus narrat quam cæteri, repugnare videatur non recte intelligentibus. Quia etsi illi de Nicodemo tacuerunt, non tamen a solo Joseph eum sepultum asseverarunt, quamvis tantum solius commemorationem fecerint. Neque in eo discrepare videntur, quod Joseph eum in una tantum sindone involvisse dicitur, et Joannes linteaminibus involutum narrare probatur. Quia poterat et Nicodemus alia superaddere linteamina ob reverentiam et studium honestatis. Quamvis et propter sudarium et institas, quibus caput et totum corpus alligatum est, recte quia de lino erant ita queat dici, etiamsi una sindone fuerat involutum, quod linteis sit alligatus. Verumtamen nullus eorum aliud commendat quam linteis, vel una sindone corpus Domini involutum, quamvis divites essent valde qui sepeliunt. Ipsaque narratur munda fuisse, quia dignum erat ut mundissimum corpus Domini mundo involveretur linteis. Et ex simplici sepultura Domini ambitio condemnatur divitum, qui nec in tumulis quidem volunt carere divitiis, ubi mundiæ peccati magis requirenda quam divitiæ. Sed corpus Jesu magis præstabat munditiam, quam illud ex quo involutum erat; quia quæcumque tangebatur auctor vitæ, omnia nova fiebant et munda. Et ideo quam bene monumentum illud novum fuisse dicitur, in quo, juxta Joannem, *Nondum quisquam positus fuerat, quod exciderat in petra*. Quod ideo tam diligenter commendare videtur Evangelista, ne ullus adversariorum confingere queat, quod nullus alter ex eo surrexit monumento, in quo nullus melius unquam positus probatur. Nec hoc itaque fortuito factum videtur neque ex eventu, quod **1196** eum *involvit in sindone munda, et posuit in monumento novo*; quia Jesus non consepeliatur, nisi in corde novo, et fide mundissima, qua purgantur corda credentium. Quod monumentum nunquam excidit, nisi in *petra* cuius Christus est, firmissima, etsi in nostris cordibus hæc sepultura Christi ac si in rupe durissima præcideretur, in quo corpus Christi ponatur. Et hinc oportet credere, quod non ille a nobis, sed nos a corpore sanctificamur, ut mundiores simus, si tantum fide recta et conscientia bona illud suscipimus. Alioquin sine corpore Christi vacui et immundi sumus. Sed quia consepelimur Christo, forte ideo Joannes signanter ait: *In quo nondum quisquam positus erat*. Sic enim dicit, in quo nondum, quasi in eo aliquis postea positus sit, quod omnino non credo, quia adhuc hodie satis gloriose custoditur ac serratur.

De quo Isaias dicit : *Et erit sepulcrum ejus gloriosum* (Isa. xi, 10). Idcirco quod Joannes, seu Lucas dicunt, quia in eo nondum aliquis fuerat positus, magis ad mysterium referendum est. Quia consepe-
 limur Christo per baptismum in morte ipsius, ut ille primum in ea pro nobis sepultus credatur, in qua nondum quisquam pro illo positus fuerat. Tum demum consepelemur ei per baptismum in morte ipsius, ac si in monumento novo, ut deinceps cum ipso in novitate vitæ ambulemus (Rom. vi, 4). Sed et in sindone munda tunc Jesum quisque bene involvit, cum pura eum mente in se amplectitur ac diligit. Ex quo quam bene mos in Ecclesia inolevit, ut sacrificium altaris, quod est corpus Domini, non in auro texta veste, non in serico, neque in aliquo tincto panno, sed in linteo puro ac mundissimo involvatur ac celebretur. Nec immerito igitur hoc ita sancitum est a sanctis patribus, quia sindone munda corpus Domini involutum est, ut eodem linteo etiam, et hoc corpus suscipiatur, et in eo conficiatur mundissime; quod et satis a nostris provide, ob mysterium, corporale vocatur. Unde mirum qui dicunt hoc corpus Christi vere non esse quod de mensa Domini quotidie communicamus, cur hoc linteum ita vocare placuerit, si non hoc corpus Christi est, quod in eo et super eum conficitur. Unde et nomen traxisse probatur; quod falso dicitur, si non hoc est quod vocatur. *Et advolvit, inquit, saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit.* Unde datur intelligi, quia monumentum Christi non ita fuit præcisum, ut hac in **1197** terra, monumenta formantur eo quod ostium habuisse memoratur. Hinc verum esse credimus quod multi tradiderunt qui eum viderunt, quod domus fuerit rotunda post ostium monumenti intus infra rupem vastissimam præcisa, tantæ altitudinis ut intra stans homo vix manu extenta possit ejus culmen attingere; et est illud ostium ab oriente, cui lapis ille magnus valde advolutus atque oppositus fuit. Non multi siquidem lapides, sed unus, et ipse magnus; in tantum ut major esset quam posset insidiantium virtus cito revolvere, aut levi motu, quamvis per longa sæcula, ab ostio monumenti aliquis removere. Nec tamen adeo major fuit quam fortitudo angeli de cælo descendentis, qui potuit tam cito eum resolvere ab ostio monumenti, et super eum non lassus, sed ex mysterio terribilis residere. Cujus monumenti, quia cœpimus formam et modum positionis ad intelligentiam narrare visionum, necesse est explicemus. Erat enim, ut dixi, introitus ejus ab oriente, ac deinde illud ingredientibus erat a dextris ille locus in parte aquilonis, qui specialiter Dominici corporis receptu paratus est; septem quidem pedibus longus, trium vero mensura palmarum reliquo pavimento eminentior. Qui non vulgare more sepulcrorum desuper patulus idem factus est locus, sed a latere meridiano, per totum a qua parte corpus posset imponi. Ex quo manifestius potest intelligi, quod Marcus ait, quia *introeuntes in monumentum mulieres viderunt juvenem sedentem in dex-*

tris (Marc. xvi, 5). Quia nimirum locus Dominici corporis ubi angelus sedebat, intrantibus in dextris erat, nec tamen divisa erant ibi loca, sed continuata hæc omnia, nec divisa ab invicem, ut pote in una eademque petra excisa. Nunc autem, sicut tradunt qui inde ad nos veniunt, Ecclesia ibi est eximii operis, rotunda, triplici pariete distincta; in cujus medio monumentum est, habens ab oriente ecclesiam, quæ Golgotana vocatur adhuc hodie. In quibus profecto locis multa fabrica est ecclesiæ; siquidem ita ut cernere possis in eo loco Isaiæ vaticinium esse completum, quo ait : *In die illa radix Jesse qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum* (Isa. xi, 10). Quia locus in quo regnum mortis diruit, memorabilem servat judicii palmam, sicut et deprecatio gentium, usque ad fines terræ in signum salutis nostræ ubique floret. *Erat autem ibi Maria Magdalene, et altera* **1198** *Maria* (quam matrem Jacobi et Joseph fuisse, Marco narrante, didicimus) *sedentes contra sepulcrum.* Colligaverat eas ardor amoris ad monumentum novum, propter corpus Jesu, nimium. Nam et dux istæ cum matre filiorum Zebedæi, quæ supra forte Salome vocatur, fuisse narratur de longe spectantes mirabilia passionis Christi. Sed quia non permanserunt tres, neque mater filiorum Zebedæi, neque Salome inscribitur. Forsitan ergo istæ quasi majores in charitate, usque ad sepulcrum in agone fortes permanserunt, et ideo meruerunt primæ videre Dominum resurgentem; quia cæteris relinquentibus, etiam viris, fideles ac fortes in officio perseverant pii amoris, exspectantes quod promiserat benignissimus Jesus. Quia qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

Alteræ autem die, quæ est post Parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisei ad Pilatum, dicentes : Domine, recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens : Post tres dies resurgam, etc. Post Parasceven autem Sabbatum est, id est septima feria. Quoniam Parasceve Græcæ præparatio dicitur. Quo verbo utebantur jam tunc Judæi, conversantibus inter eos jam Græcis. Et dicitur præparatio Paschæ non Judæorum tantum, quam et omnium, quia sexto die crucifixus est Dominus, quando, *Pascha nostrum vere immolatus est Christus* (I Cor. v, 7). Quæ vero dies jure præparatio vocatur, quia eo in die nostræ salutis præparata sunt omnia sacramenta. Nec suffecerat principibus sacerdotum et Scribis crucifixisse Dominum Salvatorem, nisi sepulcrum ejus custodirent, cohortem a Pilato acciperent, signarentque lapidem, qui vix a multis removeri posset. Et quantum in illis fuit, omnis hæc diligentia sepulcri parum erat, nisi manum opponerent resurgenti, quatenus tam evidens diligentia nostræ fidei proficeret incremento. Quia quanto magis observatur, tanto amplius resurrectionis virtus ostenditur. Unde et in monumento novo, quod excisum fuerat in petra, conditus est divina ex providentia, ne ulla fraus mentiendi de eo

locum haberet. Quia si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tunuli fundamentis ablatus furto utique diceretur. Nunc autem in eo etiam prophetiæ adimpletur testimonium dicentis : Hic habitavit in excelsa spelunca petrae fortissimæ. Unde et statim post duos versiculos in eodem sequitur **1199** loco, regem cum gloria videbitis, quæ est vere gloria resurgentis. Sed quia calliditas Judæorum in omnibus semper astute agere conatur, oportet considerare quomodo impietas, et fraus suis se impugnat verbis. Dicunt enim dixisse Dominum : *Solvite templum hoc, et post triduum reædificabo illud* (Joan. 11, 19). Unde et accusant eum ac si falsi testes : nunc autem rursus e contrario interpretantur illud dictum de solutione ac resurrectione corporis sui. Qua de causa ratio est, quærere per hæc verba quam versute agant. Si enim de resurrectione sua tunc sic intelligebant dictum, quomodo testimonium adversus ipsum dabant, quod hoc de templo illo dixerit quod erat ædificatum? aut si hæc vere ita intelligebant dixisse, quomodo testati sunt adversus eum? unde sciunt modo, quod dixerit, Post tres dies a mortuis resurgam? In utroque enim dolo si inveniuntur, et in utroque veritatis inimici. Per hæc enim verba ipsi testimonium suum condemnant; quoniam vere intelligentes de resurrectione corporis sui illa dicere, scientes converterunt illud in calumniam, et dixerunt ex destructione et reparatione illius templi eum ea dixisse. Adhuc aliam considerare oportet fraudem. Si enim in manifesto hominibus dicebat post tres dies a mortuis resurrecturum se, quomodo vel verisimile videri potest quod secreto mandaverit discipulis suis, ut furentur eum noctu, et dicant post tres dies quia surrexit a mortuis? Sed hoc ex hoc ipso incredibile probatur, ut eis post tantam doctrinam ista dixerit, quam in populo docuit universo; post tantas talesque virtutes quas in omni Judæa coram hominibus ostendit, ut falleret discipulos suos verbis. Qua fronte igitur ullus mortalium ista dicet? vel quæ utilitas in morte monstraretur ipsius? Nec dubium quin ipsi discipuli sic exterriti ista non facerent quod mandabat. Maxime propter periculum quod eis imminebat ab eis deprehensis si hoc facerent. Propterea verum est ex divina providentia, quod in præjudicium suum ista principes sacerdotum loquuntur, et ad corroborandam fidem nostram, ut et ipsi in omnibus inexcusabiles fiant, et nobis in nullo remaneret ulla dubietas. Adhibent custodes, signatur lapis sigillo sculpturæ suæ, et veniunt hæc omnia nobis ad testimonium fidei nostræ, et illis in condemnationem perfidiae suæ. Verumtamen, quamvis ita confingant omnia et componant, ipsi semper sibi conscii sunt et testes fraudis suæ. **1200** Unde venientes quidam ex ipsis custodibus in civitatem nuntiaverunt, non aliis, sed ipsis principibus sacerdotum, omnia quæcunque fuerunt facta, ut ex omni parte inexcusabilis eorum inveniat impietas. Illi tamen, quamvis in omnibus ita conclusi, nec sic auscipere voluerunt Christum Dei Filium, nec revo-

care se ab impietate sua, sed post hæc omnia secundum duritiam cordis sui thesaurizare sibi jam et indignationem in die iræ, et revelatione justiciæ Dei.

(CAP. XXVIII.) *Vespere autem Sabbati, quæ lucecit in prima Sabbati, venit Maria Magdalene et altera Maria, videre sepulcrum.* Quantum sentio, mirum et inauditum loquendi oritur genus. Non enim hanc sæculi dies novit vesperam, nec habet mundi usus, quia vespera finit et non inchoat diem; tenebrescit quoque et non illucescit. Unde et Genesis servat ordinem naturæ, et factum est, inquit, mane ac vespere dies una (Gen. 1, 5), sic et de reliquis, nisi quod Sabbatum, id est septima dies, quæ requies esse dicitur, habet mane sine ullo vespere. **B** Quia profecto vespera Sabbati ipsa est in mysterio quæ lucecit in prima Sabbati, non ut noctem pariatur, noctisque sit mater, sed ut ordinem mutet dum agnoscit auctorem, et tota clarescat in diem. Et non in quamlibet diem, sed in eam quam fecit Dominus extra omnem diem; ut serviat non tempori, sed factori suo et creatori omnium sæculorum. Et ideo tota hæc locutio radiat in mysterio, respondet in novitate, anhelat gaudens auroram lucis exhibere, ut tota clarescat vespera, quæ accidit in occasum solis in prima Sabbati, quæ est dies lucis; dies, inquam, lucis, quæ nullum novit occasum. Prima igitur Sabbati dies Dominica nunc dicitur, quæ prima condita est in principio, et prima meruit videre Dominum resurgentem. Ipsa quidem prior mundo principium dedit, ipsaque per Christum prior reparari promeruit. Sed quod evangelistæ diversam mulierum describunt tempora, non mendacii est, ut impii calumniantur, sed sedule visitationis eorum officium. Nec itaque diversum est quod sentiunt, sed unum atque idem, ut paulo plus quam medie noctis intelligatur tempus, quod est gallorum cantus, et eum diversis appellavere nominibus. *Matthæus enim scribit, Vespere Sabbati, pro eo quod est sero, id est non incipiente nocte, sed jam profunda et magna ex parte transacta, apparuisse Mariæ Magdalene, vel venisse eas videre sepulcrum.* Quia licet **1201** sero, tamen in ipsa vespera prioris Sabbati, quæ lucecit in prima Sabbati, venerunt, ita ut deinceps in Novo Testamento, non sequatur eorundem diem, sed præcedat. Quia juxta Apostolum *nos processit, dies autem appropinquavit* (Rom. xiii, 12), et tunc utique appropinquavit quando Dominus resurrexit. Siquidem vespere, non immerito tropice, pro tota accipitur nocte. In cujus noctis fine, id est vespere Sabbati, venerunt præfatæ mulieres ad monumentum illucescente jam eadem nocte in prima Sabbati, seu, ut in Græco habetur, in una Sabbati. Ipsum igitur evangelista, vespere interpretatus est Sabbati, cum ait quæ lucecit in prima Sabbati, id est appropinquante jam luce sequentis diei. Verumtamen quantum de hac re evangelistæ dissentiant, considerandum est. Quia quamvis Matthæus ita dicat, longe aliter Marcus de hac ipsa eademque nar-

rare videtur. *Et valde mane*, inquit, *una Sabbatorum veniunt ad monumentum*, oriente vel orto jam sole (*Marc. xvi, 2*). A quo quidem nec Lucas, nec Joannes multum discrepare probantur; cum ait Lucas, *valde diluculo* (*Luc. xxiv, 1*), et Joannes, *Mane cum adhuc tenebræ essent* (*Joan. xx, 1*). Nam hoc intelligitur et Marcus dicere, cum ait, *et valde mane*, oriente jam sole, id est ab oriente, cum cælum jam incipiebat albescere, licet adhuc tenebræ essent super terras; quod non fit nisi ex vicinitate jam solis orientis, quando aurora quasi prævia solis incipit apparere, et tamen adhuc tenebrarum caligo densatur; quæ tanto magis attenuatur, quanto magis lux solis prævia inaltatur. Unde quod ait, *et valde mane*, non sic accipiendum est, tanquam sol ipse jam esset effusus super terras, sed potius, sicut dicere solemus, mane, seu valde mane, quando gallorum cantus, ac si præco, insonuerit, lucis jam quia mane est surgamus. Non quod sol sit jam ortus, sed quia e vicino adesse scitur, vel creditur mox dies affuturus. Ast ubi viderimus aliquam orientis partem rubescere, vel quippiam inallescere, mox diluculum adesse proclamamus, quod et valde mane vere dicimus. Unde unum est evangelistæ quod dicunt, unum quod sentiunt. Quia idem est valde, quod Marcus ait, quod est valde diluculo, quod Lucas; sed et quod Joannes immutavit, *mane cum adhuc tenebræ essent*; orto jam sole, id est quando ortu suo sursum ascendens incipit terras illuminare. Sed quomodo eum his tribus congruat Matthæus, de **1202** quo nunc dicimus, qui nec mane valde, nec diluculo, nec *mane cum adhuc tenebræ essent*, sed *vespere Sabbati quæ lucescit in prima Sabbati*, licet jam ex hoc plura dixerim perquirendum est. Quia, ut dixi, prima noctis pars vesper est, et per hanc partem, totam noctem voluit significare; in cujus noctis fine, qui est diluculum, vel mane cum adhuc tenebræ essent, venerunt sanctæ mulieres cum aromatibus ad sepulcrum. Sed Matthæus inter cætera rerum sacramenta, ideo vespere dicit eas venisse, quia ex eo licebat jam aromata, quæ minus paraverant in Sabato, transacto die, deferre. Forte et ideo nominavit vesperam, ut hanc licentiam exprimeret. Sed cum ait, *quæ lucescit in prima Sabbati*, tale est ac si dicat, mane vel diluculo quando lucescit nox prioris diei in prima Sabbati, cum adhuc tenebræ essent, quando incipiebat jam luce terminari, ut transiret nox prioris Sabbati tota in primam Sabbati. Quapropter quia a vespere noctem significavit, et in hoc eloquio divini verbi arcana Dei Sacramenta reseravit, admiranda est divini verbi sapientia, et virtus intelligentiæ; quamvis alii hanc horam simplicius, nec sub obscuro eam protulerint. Quia unusquisque eorum, non nisi unius temporis horam voluit exprimere, id est plus forte quam mediæ noctis, vel gallorum cantus, spatium. Quamvis enim tres eorum finem, Matthæus vero voluit indicare principium. Unde Hieronymo videtur quod Matthæus Hebræo sermone Evangelium conscribens non tam vespere

A dixerit, quam sero; et eum qui interpretatus est, verbi ambiguitate deceptum fuisse, quia non sero interpretatus est, sed vespere. Solet namque ex consuetudine loquendi, et serum non vesperam significare, sed tarde. Solemus enim dicere, Sero venisti, pro eo quod est tarde; et quæ facere ante debueras fac saltem sero, id est tarde. In quibus omnibus, quamvis uberrimus sit expositionis exitus, tamen notum est, ut dixi, et admirabile loquendi genus, in quo et historiæ servatur veritas, et ineffabile, ut ita dicam, construitur sacramentum. In tantum ut ipsa Latinitas videatur esse corrupta, cum ait, vespere quæ lucescit; quod et in Græco sub eodem feminino genere scribitur, licet cujuslibet generis apud Latinos vesper esse dicatur. Quoniam in nullo recte loquendi genus corrumpitur, ubicunque divinis regulis divina mysteria ineffabilius commendantur. Quoniam etsi nullus alius loquendi esset modus, quo intelligeretur **1203** hæc locutio, potuissemus dicere quod vespere Sabbati esset, non vesperascente die, sed nocte jam, ut ita dicam vesperascente, id est jam finiente nocte. *Venit Maria Magdalena et altera Maria*. Alia, ut quidam dicunt, sed ipsa; alia in persona et significatione, sed ipsa in nomine et novitate voluntatis. Quam aliam quidam matrem Domini existimant. Sed non puto quæ tantis affecta erat animi passionibus, tantis excruciatâ doloribus, ut sic passim discurreret, quam ab illa hora vocis Dominicæ discipulus suscepit in suam. Et notandum, quia non ait Evangelista venerunt, sed *venit*. Quia sub uno nomine veniunt duæ, mysterio, non casu, quia duæ ad Christum venturæ erant ecclesiæ; duæ quidem, quia ex duobus populis, quia una est Ecclesia, unaque columba Dei electa genitricis suæ. Idcirco recte dicimus quia ipsa est in nomine, sed altera in prole; altera quidem ex prosapia, sed ipsa in sacramento sponsalitatâ et nomine. Porro de Maria Magdalene nulla est obscuritas, quibus horis dicatur venisse ad monumentum, quæ prius vidit resurgentem Dominum, et postea ad monumentum flere refertur. Quia et prius sola, deinde cum altera, sive et cum aliis, memor beneficiorum Dei, quæ in se Dominus contulerat, ad sepulcrum ejus frequenter currebat, et ut ita dicam, irremota officii erat, quem nunc adorat discurrens et videt, deinde præ nimio amore deslet, quem quærit absentem et plorat. Quod autem dicit, quia venerunt *videre sepulcrum*, magnitudo dilectionis ostenditur. Quem quia videre non poterant, ardebant amore charitatis, si vel sepulcrum ejus, quo positus fuere, videre possent. Veruntamen, earum adventus, non sine causa, ad monumentum luit, qui ab alio evangelista plenius refertur, cum ait, quod *cum aromatibus* venerunt. Non enim vacuæ veniunt, sed plenæ officio charitatis et virtutum odoramentis.

Et ecce terræmotus factus magnus. Angelus enim Domini descendit de cælo, et accedens revolvit lapidem ab ostio monumenti, et sedebat super eum.

Tremuit ergo terra, non quia angelus descendit de cœlo, sed quia ab inferis dominator reascendit Dominus. Et ideo terræ motus factus est magnus; nec minor puto quam fuit, quando emisit spiritum, quia uterque motus terræ vere insuetus fuit, quando magnæ ac plures Asiæ civitates corruisse leguntur. Nec immerito, quia dissiliunt ima terrarum, **1204** commovetur chaos, et quatuntur fundamenta orbis terrarum. Quid igitur mirum si ultra fines Judææ, inconsuete terra tremuit, et pondera moventur graviora, cum Dominus totius orbis descendit et reascendit ab inferis. Quando omnia mortis jura fracta creduntur, et portæ inferorum dissolutis viribus reserantur; quæ omnia nisi in imis essent, non credo quod terra, quæ deorsum et super abyssum est, sic treminisset. Non solum semel, sed et secundo. Id est primum, quando omnipotens Jesus emisit spiritum, et ad inferna descendit, deinde cum resurgit ab eisdem inferis, et captivos quos tenebant claustra inferorum victor secum inde reduxit. Idcirco non sunt audiendi qui dicunt, alicubi inferna quam in imis terrarum esse. Quia si alicubi essent loca illa, Dominum ad se venientem utique sensissent, sicut terra præsensit ac tremuit, quando Christus occubuit in mortem, et quando ab ea victor ascendit. Nec mirum si corripitur tartarus, disciscunt inferna, cum ad ea Christus usque excurrit. Ad dicitur mors quæ reos tenebat cum incurrit in Judicem; et quia sæviens in homines exarsit, et prosiluit in Deum, merito remota sunt jura tartarorum. Potestas auferitur cum ab inferis mortui suscitantur. *Angelus enim Domini descendit de cœlo*, imo angeli. Non ut resuscitent Dominum, sed ut annuntient eum resurrexisse a mortuis, et ostendant nobis, quia terrenis redditum est jam cœleste commercium. *Et accedens revolvit lapidem*. Et non dixit volvit, sed *revolvit lapidem*, qui ad volutus probavit mortem Christi, revolutus vero extitit assertor veræ resurrectionis, cum exhibuit vacuum monumentum. Non enim auferri poterat quem tantus claudebat lapis, quem sigillum obsignabat, quem milites custodiebant. Qui ideo ante oculos mulierum revolvitur, ut sic corda per fidem aperiat infidelium, quomodo aperuit sepulcrum, et ostendit jam ex eo, sine ullius fraude resurrexisse Dominum. Custodiunt angeli exuvias corporis, et rogant mulieribus ne quærant jam viventem, cum mortuo. *Et sedebat*, inquit, *super eum*. Quæ causa angelo sedendi erat? Nunquid aliquænerat ei lassitudo? Forte ex itinere, aut labore aliquo, fatigatus erat, et ideo sedebat ut requiesceret. Non utique, quia nulla ei inesse potest lassitudo, quia incorruptibilis natura est. Sed sedebat quasi fidei assertor, et doctor resurrectionis Christi. Sedebat quasi magister cœlestis scholæ super petram, ut soliditas sedentis **1205** daret credentibus fidelitatem. Prædicabat jam Christum ex sessione sua, quo ipse victor ascendens, sessurus sit super petram, id est supra soliditatem fidei, ac fundamentum Ecclesie suæ, quod nomen a petra, quæ Christus est,

derivatur. *Tu es*, inquit, *Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, et vestimenta ejus sicut nix* (*Math. xvi, 18*). In fulgore etenim terror judicii designatur, in nive autem blandimentum eandem ut demulceat pios et percellat impios. Alias autem ad angeli gloriam non sufficit fulgur, neque ad cœlestem naturam conveniunt vestimenta. Sed sub tali tantoque splendore præferebat coram oculis humanis speciem nostræ resurrectionis, et formam atque habitum, in quo qui resurrecturi sunt per Christum transformandi sunt in gloriam. Unde Dominus: *Tunc*, inquit, *justi fulgebunt, sicut sol in virtute sua* (*Math. xiii, 43*). Sed quærendum quid est quod Marcus ait: *Et introeuntes in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt* (*Marc. xvi, 5*). Si enim angelus iste super lapidem foris sedebat, quid est quod ait, quia intus introeuntes juvenem sedentem vident? Nisi quia forte duo tunc visi sunt angeli, unus de quo Matthæus dicit, et Marcus tacuit, alter vero de quo narrat Marcus, et Matthæus tacet, ut duos viderint, et a duobus sigillatim audierint quæ dixerunt. Prius siquidem audierunt ab illo qui foris sedebat super lapidem, quem cernebant, cujus profecto verbis, prius exhortatæ sunt, quia dixerat eis: *Venite et videte locum ubi positus erat Dominus*. Quo venientes et intrantes, viderunt juvenem in dextris de quo Marcus narrat, et Matthæus tacet. A quo pene similia audierunt: *Nolite expavescere, Jesum quæritis Nazarenum*, seu cætera. Quem itaque angelum prius videre non poterant, quia in dextris intra septa sepulcri sedebat, donec ab illo priori angelo benignissime exhortatæ introierunt, ab Oriente revoluti jam lapide in domum illam rotundam, per ostium monumenti. Ubi protinus viderunt angelum, scilicet juvenem illum, sedentem ad meridianam plagam illius loci, ubi positum fuerat corpus Jesu; hic enim locus in dextris erat, quia nimirum corpus Jesu quod supinum jacuerat, caput habuit ad occasum, unde dexteram necesse est haberet ad austrum, in qua dextera juxta **1206** positionem loci recte sedere angelus intelligitur. Et ideo schema sepulcri Domini cognoscere, valde pernecessarium est, ut possimus cognoscere et visiones angelicas plenas, et evangelistarum dissonantia ad unam redigere concordiam, et intelligentiam visionum. Nec non quomodo et secundum Lucam, intrantes in monumentum, duos angelos stantes ibi aut sedentes invenerint. Quia nisi positio sepulcri id disterneret et distinguat, videtur esse contrarium quod evangelistæ variant pro mysterio. *Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt veluti mortui*. Ministri perfidiæ, et executores mortis alienæ, nequeunt sufferre cœlestia visu, neque fiduciam sumere de supernis. O quam miseri sunt, quos tunc perculit timor mortis, quando securitas credentibus reddita est vitæ. Merito igitur quia mortem servabant ministri mortis, ne viveret vita, percussit

et prostravit angeli adventus, ac facti sunt velut mortui. Quod nisi essent, ut ita dicam, plusquam mortui, debuisset eos excitare ad vitam resurrectionis Christi, et visio angelica oculos eorum illuminare ut crederent resurgentem. Vacuum quoque monumentum et lapis revolutus debuit ostendere, quod jam rediisset ad vitam qui, signato lapide, non est inventus in monumento. Debuerat enim miraculum esse de facto, de exemplo spes resurgendi; de reversione Christi ad vitam firmitas credendi; de visione angeli, honor et triumphus æstimari resurrectionis. Unde quia eos tanta dementia ceperat, ut in nullo fidem de Christo possent recipere, jure facti sunt ac mortui.

Respondens autem angelus dixit mulieribus: *Nolite timere vos, scio enim quod Jesum qui crucifixus est queritis.* Respondere quasi ad interrogata dicitur angelus, cum mulieres voce nihil interrogant, sed quia ad ea quæ intus gerebantur in animo angelus loquitur, recte ac si ad interrogata respondere dicitur. Consolatur enim eas et docet, et ne timeant monet. Non eos qui corde credulo præmortui jacebant, imo terrore percussi, sed eas quas devotio trahabat et amor piæ dilectionis. Unde signanter ait: *Nolite timere vos.* Ac si dicat: Illi timeant qui non amant, nec credunt; vos cur pertimescitis, quæ vestros videtis concives? In illis siquidem perseveret pavor ac terror judicii; in quibus **1207** permanet perfidia et incredulitas mentis. Cæterum vos, quia Jesum queritis crucifixum, nolite timere, sed congaudete et congratulamini, quia surrexit tertia die, suaque vobis promissa complevit. *Non est hic*, scilicet in monumento, ubi eum queritis; *sed venite, et videte locum ubi positus erat Dominus.* Ut si meis verbis non creditis, saltem vacuo jam credatis sepulcro. Ecce quam pius doctor, quam modestus, quam benignus invitator. Qui licet resplendeat ut fulgur, sic temperat sermonem ut permulceat mentes femineas, et non ut perterreat quas docet. In facie siquidem angeli cœlestis naturæ monstratur claritas, et in veste figuratur communis gratiæ virtus. Quapropter audiant tumidi doctores et elati, qui magis semper cupiunt videri in eloquio et in vestibus, atque in omni apparatu gloriæ, quam prodesse et docere simpliciter. Ecce angelus in natura præclarus sic temperat speciem in colloquendo, potius ut mulceat, quam deterreat audientes. Temperatur vestium claritas, ut placidius videatur, quamvis in vultu prætulerit fulgorem ac terrorem ejus quem nuntiabat vivere, et speciem sui auctoris. Et notandum quod ait: *Scio enim quod Jesum queritis.* Non enim ait quod corpus ejus quærerent quod positum est in monumento, sed *Jesum queritis.* Quia nescit angelus solvere Jesum neque tripartiri eum in tribus, ut sic corpus in sepulcro quo positum est, et anima in inferno quo descendit, Verbum quoque in cœlo cum Patre, quo semper manet. Non itaque sic intelligit angelus ut miseri hæretici, qui quamsæpe dividere laborant

A Christum. Sed quid ait? *Venite, inquit, et videte locum ubi positus erat Dominus.* Non corpus tantum quod mortuum est, sed ubi positus est Dominus, qui nescit mori, quia Dominus dominantium est, et immortaliter vivit. Unde etiam et in Symbolo credere confitemur, *et in Dominum Jesum Christum. Qui inter cætera quæ egit etiam mortuus et sepultus est.* Et ideo quam bene angelus qui residebat ac si doctor egregius in sede æternæ soliditatis, non ait: *Venite et videte ubi positum erat corpus; sed integre, quia indissolubilis unus est Christus, venite et videte, ubi positus erat Dominus.* Quapropter audiant, qui eum rescindere volunt, et duas in Christo introducere personas, unam secundum carnem adoptionis, alteram secundum naturam proprietatis Dei, ita ut unus in eo dicatur nuncupativus Dei Filius **1208**, alter vero proprius. Verumtamen angelus docet et ostendit quod idem in utroque, et unus sit Dominus, unus in sepultura corporis, unus in Verbo, unus et in anima, unus itaque in utraque natura, indissolubilis et indissociabilis, manens in una persona Deus et Dominus. Nec Verbo divisus a carne, nec carne a Verbo, neque anima a Verbo et carne. Sed in his omnibus unus Deus et homo, unus mediator Dei et hominum (*I Tim. 11, 5*), Dominus Jesus Christus. Sicque recte supra jam dixi, jure prædicatur Christus, proprius Dei Filius, in unitate personæ crucifixus ac passus, mortuus et sepultus, cum sola caro sit passa. Et ideo egregie ait angelus: *Venite, et videte ubi positus erat Dominus.* Ecce angelus Dominum prædicat, cujus loquitur passionem, fatetur mortem, sed protinus resurrectionem confitetur. Et si angelus, post tot contumelias, post tam dira in carne supplicia, post sepulcrum, Jesum recognoscit Dominum suum, et confitetur, quid est quod hæretici garriunt, eum solummodo per adoptionem esse Dei Filium? Ecce angelus suam loquitur servitatem, cui devotus exhibet famulatum, sentitque jam totam injuriam passionis, transisse in resurrectionis gloriam. Nec minoratur Dominum in carne judicat, nec in passione existimat consumptam dominationem, neque defecisse virtutem dominantis, quem Dominum appellat eique servitatem exhibet. Nec erubescit Dominum vocare, quem crucifixum dicit, et ostendit devotus *locum ubi positus erat Dominus*, qui loco non capitur, nec continetur in loco. Ostendit igitur locum in quo jacuerat, ne alter et non ipse idem resurrexisse crederetur ex mortuis, ac jubet mulieribus.

D *Cito euntes, inquit, dicite discipulis ejus, quia surrexit, et ecce præcedit vos in Galilæam, ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis.* Nec itaque vacat a mysterio quod mulieres fiunt evangelistæ, ut per mulierem primum fides annuntietur resurrectionis in mundo, per quam primum perfidia intravit in mundum. Ordo namque erat justitiæ, ut hominibus per mulierem resurrectionis ad vitam daretur judicium, per quam primum tentationis ac ruinæ homini delatum est consilium. Nec igitur ad hæc duæ præordinantur sine rationis causa femineæ, uno sub nomine,

ut evangelizarent resurrectionem Christi discipulis. Sed **1209** ideo in sacramento sic præparantur ad sepulcrum, ut formam duarum ecclesiarum teneant, per quas longe lateque prædicatur Evangelium. Duæ siquidem mittuntur femine uno sub nomine, ut una declararetur Ecclesia quæ de Judæis ac gentibus quotidie aggregatur. Et ideo cito ire jubentur, quia in officio prædicationis nihil tarde nihilque tepide fieri oportet, sed omnia in velocitate perfectæ intentionis quantocius consummari, nec absque magno fidei sacramento discipuli in Galilæam ire jubentur, cum prius eum diversis in locis visuri erant. Sed quia Galilæa *transmigratio* interpretatur, oportet qui Dominum videre desiderat, transmigret primum de vitis ad virtutes, de corruptione ad incorruptionem, de morte ad immortalitatem, quatenus in transmigratio-
B ne jam facta, id est in Galilæam, Dominum videre queat. *Et exierunt cito de monumento cum timore, et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus.* Quod autem dicit, exeuntes de monumento, insinuat quia omnia explorarunt sepulturæ mysteria, de quibus cæteri evangelistæ plura narrare probantur. Sicque duplex affectus mentis eas movebat, ut cito irent ac currerent, timor scilicet atque gaudium. Timor siquidem eas invaserat ex magnitudine miraculorum, gaudium vero ex desiderio resurgentis Dei. Quibus intus possessæ præ nimio amore concito gradu currunt ad apostolos, ut per eos fidei seminaria spargerentur in populo. *Et ecce Jesus occurrit illis dicens: Ave. Illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum.* Nec mireris quæ sic quærebant, quæ per totam noctem eundem locum frequentaverant, quæ ita jam festine currebant, si mererent obviam habere Dominum resurgentem, ut certius eum jam vivere evangelizarent, quem prius mortuum quærebant. Erat enim in illis duabus mulieribus, jam figura, ut dixi, totius Ecclesiæ, quia erat genus in specie. Ac per hoc et ipse festinus Jesus occurrit sponsæ suæ, quasi sponsus, et salutatur prior ex dilectionis affectu, dicens: *Ave.* Non potestate terret eas, sed prævenit in charitate, nec auctoritate majestatis suæ perturbat, sed ex lege salutatur sponsi, totusque vadit in salutationem. Sic enim salutaverat angelus Mariam, ut solveretur in illa maledictio Evæ: salutatur autem et Christus ut benedictio Ecclesiæ donetur, et sponsalitis jura firmentur. Hoc igitur primum munus salutationis postquam resurrexit, Excelsus **1210** attulit, quo solvatur illa maledictio primæ mulieris. Dixerat namque discipulis ipse: Neminem salutaveris in via. Et quid est, quod resurgens tam festinus illis occurrit in via et salutatur? Non enim expectat primum agnosci, nec requirit aliquid ab eis, nec permittit se interrogari, sed totus ex fervore pii amoris, ac si gaudens, vadit, ut dixi, in salutationem, suumque solvit ipse mandatum. Quoniam etsi sunt qui despondeant Ecclesiam unam virginem castam Deo sponsam, ipse solus est sponsus, qui sua salutatione suum solvit licite mandatum. Quia totum vincit et

exsuperat vis amoris, dum eam suum esse fecit corpus, quam salutatur in se, cujus ipse probatur esse caput. At ipsæ accesserunt et tenuerunt pedes ejus, juxta quod sponsa canit in Canticis: *Quæsi vi quem diligit anima mea, quæsi vi et non inveni eum (Cant. III, 1),* nec dimittam illum. Nolunt ergo dimittere quem tenent manibus, quem adorant et credunt. Quem nisi credidissent, non tenerent. Sed quærendum quomodo hic juxta Matthæum Maria Magdalene vespere Sabbati, cum sibi socia pedibus Jesu advoluta jacet, tenet, et adoratur, quando secundum Joannem mane Sabbati audit a Domino, volens rursus pedes ejus tenere: *Noli me tangere, necdum enim ascendi ad Patrem meum (Joan. xx, 17).* Si ergo prius eum, ut Matthæus testatur, vidit resurgentem, cum altera Maria, et pedibus est advoluta, quos simul tenuisse dicuntur, quid est quod post ea reversa (quia domi nec manere ad modicum, nec subsistere poterat) quasi indignans sic eam abjicit? Nam ad monumentum veniens, quia *vidit lapidem sublatum ab ostio monumenti (Joan. xx, 1, 2);* quo sepulcrum claudebatur, currit ad Simonem, et ad illum alium discipulum quem amabat Jesus plurimum, et dicit eis: *Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescio ubi posuerunt eum, seu cætera quæ sequuntur.* Ubi cum pervenissent illi duo et introissent: *Maria stabat ad monumentum foris plorans. Et cum se inclinasset, vidit duos angelos in albis sedentes in loco monumenti, unum ad caput, et unum ad pedes; ac cætera.* Quæ *conversa retrorsum, vidit Jesum stantem,* et dicit ei inter cætera: *Rabboni, quod dicitur Magister;* cui Jesus ait: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Quod si primum eum credidit, ac pedes ejus tenuit et adoravit, quid est quod tam indigna judicatur a Domino, ne eum rursus tangat? Quod si stupor eam arripuerat, et terror visionis, miror quomodo tam cito **1211** fides defecerit, et cognitio prioris visionis, ita ut miraculis territa, quasi caligine obcæcata, nesciat prius quid gesserit. Unde datur intelligi in hac difficultate rerum, quia nisi diligens animus, et sepulcri positionem cognoscat, ut diximus, et temporis angustias compenset, nec non et continuam frequentiam mulierum et angelorum apparitionis juxta situm loci, quod magnus calumniantium patet locus, et multis involvitur inextricabilium quæstionum nodis. Quapropter dicam quod probabilius mihi videtur. Ecce prima Sabbati mane diluculo, sicut omnes consentiunt, ventum est ad monumentum, et factus est ille, quem Matthæus narrat, terræmotus, et revolutus est lapis, atque exterriti sunt custodes, ita ut in parte aliqua jacerent quasi mortui. Venit prorsus primum Maria, sicut Joannes dicit. Maria utique Magdalene sine dubio, cæteris mulieribus, quæ Dominum sequebantur, in dilectione Christi ferventior. Unde nec immerito Joannes solam hanc commemorat, tacitis his quæ cum ea fuerant. Venit ergo illa, et ut vidit lapidem sublatum a monumento, vel eum forte angelo revolvente, et antequam aliquid

diligentius inspiceret, non dubitavit ablatum esse A inde corpus Jesu, cucurrit et nuntiavit Petro atque Joanni. At illi currentes, expleverunt quæ idem Joannes narrat. *Maria* autem interini, donec omnia explerent illi duo cursores, *stabat ad monumentum foris plorans*, aut forte a domo jam regressa. *Stabat autem ante illum saxei sepulcri locum, sed tamen intra illud atrium quo jam ingressæ fuerant ipsa et illa alia Maria, seu et reliquæ quas tacent præter has duas, de quibus loquuntur, ob magni mysterii sacramentum. Quæ tunc viderunt angelum sedentem a dextris super lapidem revolutum, de quo narrat Matthæus et Marcus, qui dixit eis quæ lecta sunt. Inter hæc verba, quantum videtur, Maria, dum flectet, inclinavit se et prospexit in monumentum, et vidit illos daos angelos, de quibus dicit Joannes, sedentes primum. Deinde ut alloquuntur ei Luca teste, quia viderit eos stantes, surrexisse creduntur, et dixisse secundum ea quæ Lucas narrat. Inter quas forte angelorum visiones et miraculorum signa illa perterrita, etiam angelos quos videbat, stupore percussa, ignorabat, huc illucque faciem circumferens, nihil aliud nisi Dominum videre desiderabat. Conversaque retro vidit Jesum stantem, et nesciebat quia Jesus esset (Joan. xi). Non quod **1212** Dominus juxta Manichæum et alios hæreticos formam mutaverit, ut pro voluntate sua diversus ac varius videretur, sed quia Maria obstupefacta miraculis, locus ille quia hortus erat, hortulanum eum putavit. Cui Dominus pene eisdem verbis quibus et angelus loquitur. Inter quæ plura erroris verba quæ dixerat, vocat illam benignissimus Jesus ex nomine, ac dicit: *Maria*, ut quem facie non agnoscebat, voce intelligeret. Illa, mœrore perfusa, *Raboni*, id est magistrum, vocat eum. Quæ cum vellet adhuc eum mente turbata contingere, dicit ei: *Noli me tangere*, et cætera quæ sequuntur. Tunc illa egressa de illo atrio monumento, seu ab eo loco ubi erat spatium horti, cum qua et aliæ, quas secundum Marcum invaserat tremor et pavor, cum irent, et nemini quidquam loquerentur, ecce in via, ut Matthæus ait, occurrit eis Jesus, ac dicit illis: *Avete. Illæ autem jam melius edoctæ, vel recreatæ in fide, accesserunt et tenuerunt pedes, et adoraverunt eum; quem non adorassent nisi cognovissent. Neque Jesus permetteret se tangi ab eis, nisi credidissent quod paulo ante Maria non fecerat, quem hortulanum putabat. Sic enim, fratres, expositione loci, et frequentia mulierum et angelorum apparitionibus comprehendere possumus, ne in ullo evangelistas ab invicem dissentire. Unde intelligimus bis eas allocutionem habuisse cum angelis: unam scilicet cum eo qui supra lapidem sedebat, et aliam cum his qui in monumento erant. Sic et cum Domino, prius illic quando Maria hortulanum eum putavit, et nunc iterum, cum eis occurrit in via; ut eas ipsa repetitione visionis suæ et allocutionis firmaret, et recrearet a timore et tremore, et ab his omnibus quæ in mente eis dubietatis acciderant. Quibus ait primum, *Nolite timere*; deinde, *ite,***

nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam; ibi me videbunt. Ecce quantum proficiunt ex visione Dei, quæ mox mittuntur ad apostolos, et sunt evangelistæ. Unde sequitur: *Venit ergo Maria Magdalene annuntians discipulis quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.* Non quod sola illa hæc nuntiaverit, sed sit distinctio ab ea visione quam sola vidit et nuntiavit, atque ab ea quam cum reliquis vidit, quas Lucas commemorat, quod nuntiaverint hæc omnia illis undecim et cæteris omnibus.

*Et ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant, etc., quæ 1213 sequuntur usque ad: *Divulgatum est verbum istud apud Judæos usque in hodiernum diem.* Hæc idcirco dicta sunt a Matthæo evangelista, et facta a custodibus, ut inde magis magisque omnibus appareant inexcusabiles. Nam custodes licet facti sint ac mortui præ pavore, tamen et viderunt et audierunt plura, quando ipsos angelos cernere potuerunt, et petram ab ostio monumenti revolutam, seu cætera quæ nunc gesta sunt viderunt. Et hinc est quod ait, quia *nuntiaverunt omnia quæ facta sunt* (utique vera) *principibus sacerdotum.* Sed illi qui debebant converti ad pœnitentiam, et omnia perscrutari quæ dicta, quæ facta fuerant, ut invenirent veram vitam, ac probarent surrexisse quem mortuum procul dubio sciebant, perseverant in perfidia, sicut et adhuc hodie. Ipsam pecuniam, quæ ad usus templi ac sacrificiorum Dei data fuerat, convertunt in redemptionem mendacii, sicut et ante triginta argenteos dederant proditori. Audiant dispensatores ecclesiarum quid hic sentiat beatus Hieronymus de talibus. Quod omnis qui stipe templi seu altaris, et his quæ conferuntur ad usus Ecclesiæ Dei, abutuntur in aliis quibuslibet rebus, quibus suam expleant voluntatem vel lucra, similes sunt Scribarum et sacerdotum redimentium mendacium et sanguinem Salvatoris. Sed cæci principes, qui tantis obcæcantur malis, dant pecuniam copiosam militibus ut mentiantur. Nec tamen verisimile aliquid inveniunt quod dicant, nisi tantum persuadent ut dicant quia *nobis dormientibus, venerunt discipuli ejus et furati sunt eum.* Quod si dormierunt insanissimi Scribæ et Pharisæi, tantæ rei custodes, unde scire poterant qui eum tollerent, vel quo abirent? Sed milites dicunt quod sentiunt, et quod viderunt et audierunt; at vos e contrario redimitis mendacium ut dicant quod dormierint nec viderint ea quæ gesta sunt. Dicite, quæso, quis iudex tales audiet testes? Quis tantum non intelligit mendacium? Quod si alii nequeunt deprehendere vestras insidias, ipsi milites intelligunt quam perfidi et quam dolosi sitis. Unde quamvis copiosam pecuniam dederitis ut tacerent verum et affirmarent mendacium, tamen ecce divulgatum est apud Judæos vestræ gentis homines quid fecistis, et quam inique. Et non solum apud Judæos, verum etiam et apud omnes gentes: *Ubi-cunque prædicatum est hoc Evangelium in universo mundo. Viri sanguinum 1214 et dolosi, effu-**

distis pecuniam, falsitatis pretium, et perdidistis A legem, ac patriam atque templum. Invenistis ex consilio instrumentum perfidiæ, commercium crudelitatis, fraudem fidei vestræ, latrocinium veritatis. Dicere emistis pretio furtum esse quod erat resurrectionis arcanum. Et ecce divulgatum est quod egistis sicut contra vos adhuc hodie totus protestatur orbis. *Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem ubi constituit illis Dominus. Et videntes eum adoraverunt, quidam vero dubitaverunt.* Ubi magna oritur quæstio, quid est quod angelus primum in Galilæam ire jubet, quasi solummodo ibi visuri sint Dominum, quod et Dominus idem replicat eisdem mulieribus, cum antea visus est eisdem, in locis quibus Evangelium refert? Neque ipsi illuc ire accelerant? De qua sola visione specialius ex præcepto mandatum est eis. Nequaquam igitur sine aliquo sacramento hoc factum existimo, quod in Galilæam ire jubentur, ac si solummodo ibi visuri essent Dominum. Forsitan quoniam hæc visio, ut ita fatear, non minus in prophetia quam in sacramento est. Nam Galilæa, ut sæpe dictum est, *transmigratio*, seu *revelatio facta* interpretatur. Ex quo prophetatum est quod ipsi apostoli de Judæis ad gentes transmigraturi erant, et in eisdem gentibus, id est in Ecclesia, plenius et perfectius post gratiam sancti Spiritus, visuri erant Dominum, ac si caput in membris suis; eo quod Christus et Ecclesia unum est corpus. In quibus profecto verbis, adhuc futurum revelatum sacramentum; quoniam apostoli et omnis Ecclesia Dei, cum perventum fuerit ad illam perfectam transmigracionem, in qua revelabitur ipsa visio claritatis Dei in futuro. Tunc eum videbunt non solum Apostoli, verum etiam omnes electi Dei, sicuti est. Ad quam procul dubio visionem, omnes invitantur ut transmigrant, et eant in Galilæam. Quoniam ibi in monte supra quo fundata est civitas illa in Ezechiele, quæ vergit ad Austrum, revehatur Dominus, et ibi videbunt eum membra capitis, ubi ipse principium præcessit. Unde dicitur: *Ecce præcedet vos in Galilæam.* Quapropter quia in his altiora sunt sacramenta hujus visionis, forte ideo apostoli differunt interdum eire, ut et mysterium monstretur in facto, et ipsa visio ad litteram suo compleatur et in loco. Multa siquidem de his quæ gesta vel dicta sunt post resurrectionem in **1215** medio præmittit Matthæus, singulisque Evangelistarum sua relinquens propria. Et narrat tamen perfectum finem divini operis, ubi licuit videre Dominum undecim discipulis. Ad quod spectaculum non credo quod tantum hi soli pervenerint, quibus angelus retro ut venirent monet, et a Domino mandatum et prædictum est mulieribus. Quomodo ergo fieri potest ut tam cito mulierum vel cæterorum refrigerasset charitas discipulorum, ne ad tantum desiderarent venire spectaculum, tantoque perfrui gaudio. Sed soli undecim ideo designantur, quoniam ipsi testes præordinati erant ad plebem, cæteri vero omnes in eorum complectabantur magisterio. Alias autem, quas nullus

terror Judæorum potuit cohibere a cruce vel a sepulcro, non puto quod quiverit aliquis eas tanto privare gaudio, ne interessent in tam desiderabili contubernio. Sed in quo monte hæc visio ostensa fuerit non manifeste dicitur, nisi forte in monte Thabor, aut in alio aliquo, quo Dominus cum eisdem discipulis consueverat loqui. Et ideo quando dictum est ut irent in Galilæam, notus erat eis locus in eadem Galilæa, quo ire deberent juxta consuetudinem, idcirco dicitur: *Sicut constituit eis Dominus. Qui videntes adoraverunt eum.* Antea quidem viderant eum, sed nescio si tam manifeste, vel tam familiariter, et tam diu colloquendo quomodo tunc. Et ideo dicitur, *adoraverunt eum*, quia recognoverant omnia signa deitatis in eo et veritatis; quod ipse idemque esset qui se ante passionem suam, Deum et hominem monstraverat. Ipse qui post resurrectionem se vivere immortaliter ostendebat, instituens eos et docens de regno Dei. Unde jam securi et edocti in omnibus, eum adoraverunt ut Deum. Quod autem dicit, quod *quidam eorum dubitaverunt*, per recordationem hoc dicit, propter Thomam, qui retro dubitasse legitur in alia apparitione, seu quando simul perterriti putabant se spiritum videre, in qua visione forte dubitasse dicuntur. Quoniam in his omnibus licet prius dubitaverint, confirmati et edocti erant de eo ut ultra jam non dubitarent, quoniam induerentur virtute Spiritus sancti ex alto. Et ideo in monte eum vident, ut ipse mons nobis perfectionem visionis ostendat. Ecce in monte amplius et perfectius se demonstrat, qui forte supra eodem monte octo beatitudines jam docuerat; in quo et seipsum ante passionem longe retro in gloria transfiguratum, **1216** quamvis paucioribus, exhibuerat. Nec mirum itaque si in monte talia exhibet vel docet, ut ex hoc altiora, nos insinuet intelligere, qui etiam in illa Apocalypsi Joannis id monte ostensus cernitur. Unde ait idem: *Vidi supra montem Sion Agnum stantem, et cum eo centum quadraginta quatuor millia (Apoc. xiv, 1).* Ex quo profecto liquet, nec hic nec illic, quia in monte ostensus est, vel quia in eo docet, quod nunquam absque magno mysterio, ut sæpe dixi, accipiendum est. *Et accedens dixit eis.* Accessit autem ille corpore ad eos, quia regressi illi ad se accesserunt plena fide, et dixit eis:

Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Non hæc de cæterna Patris divinitate loquitur, in qua cœqualis est Deo Patri et consubstantialis, sed de assumptione humanitate, quam suscipiendo cum esset in forma Dei, minoratus est paulo minus ab angelis, et in qua resurgens a mortuis victor gloria et honore coronatus est. Et hoc est quod nunc ait: *Data est mihi potestas in cælo et in terra (Psal. viii, 6)*, quia consuetudo jam erat in unitate deitatis suæ, super omnia opera manuum Patris. Omnia namque subjecta erant pedibus ejus; inter quæ omnia, etiam ipsa mors, quæ ad tempus in eum prævaluerat, subjecta est ei, quam

inoriendo destruxit, et resurgendo calcavit. Ubi licet **A** Matthæus multa in medio præterierit, quæ cæteri nar-
 rarunt, in hoc uno universa redemptionis nostræ sa-
 cramenta, perfecte satis completa, et consummata in
 Christo monstravit, cum ipsum Dominum loquentem
 et declarantem gloriam majestatis suæ ostendit quan-
 do dicit: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra,*
 ut qui paulo ante crucifixus fuerat, mortuus ac sepultus
 in tumulo jacuerat, ipse resurrexisse monstratur, cui
 omnis potestas in cælo et in terra jam delata prædi-
 catur. Cum autem ei omnis potestas data dicitur,
 jure et spe in unitate deitatis omnipotens prædicatur.
 Alioquin nisi Omnipotens ipse sit, non ei omnis potes-
 tas data est ab Omnipotente; forte quia noluit, vel quia
 non potuit; sed quia veritas est mentiri non potest.
 Idcirco recte Omnipotens creditur et prædicatur. Non **B**
 per adoptionem, ut quidam garriunt, ut duo introduc-
 cantur filii, sed per unitatem personæ in qua unus
 idemque proprius Dei Filius catholice commendatur;
 quoniam unus idemque est qui ait: *Omnia Patris
 mea sunt.* Et ipse ad Patrem, quia *tua omnia mea sunt,*
1217 *sicut et mea tua sunt.* Unde recte quæritur:
 Si omnia Patris Filii sunt ex æqualitate naturæ, et
 ex omnipotentia deitatis suæ, quid est quod nunc
 data sibi dicit omnia, quasi qui non habuerit ante-
 quam darentur ei omnia? Ubi profecto magnum
 ostenditur sacramentum pietatis, et condemnatur in
 una eademque persona omnium hæreticorum pra-
 vitas. Habet igitur a natura omnia quæ Patris sunt
 ipse idemque qui accipit gratiam, et non alius in
 persona quam ipse qui habet. Propterea ergo sic **C**
 dicit ipse idemque ad Patrem, *tua omnia mea sunt,*
 atque hoc ipsum quod hic ait: *Data est mihi omnis
 potestas.* Quia in duabus naturis unus est Christus,
 in humanitate scilicet ac deitate, unaque persona in
 Trinitate deitatis. Et quia Christus una persona est
 secundum humanitatem, ait data est mihi, secundum
 vero divinitatem, in qua æqualis est Patri, *tua omnia
 mea sunt,* sicut et *mea tua sunt.* Ac per hoc Christus
 in utraque natura, unus Deus, unus omnipotens.
 Hinc Pauus ait quod dederit ei Pater *nomen quod
 est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu
 flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum* (*Philip.*
ii, 10). Et hæc est omnis potestas quæ Christo data
 est. Licet hic Matthæus de potestate inferorum ta-
 cuerit, tamen cum dicit omnis, universaliter con-
 cludit quia et inferi in terræ nomine comprehenduntur.
 Unde non sunt audiendi qui inferos ubique
 esse dicunt, et non in loco; quia nisi in loco sint,
 nusquam sunt. Et hoc ita dicere contra omnem
 auctoritatem Scripturarum, dementissimum est.
 Sed et angelicæ potestates dicere quod non fuerint
 ei subjectæ, priusquam a mortuis auctor vitæ surre-
 xerit, error est. Quia noverant virtutes cælorum
 jure se subditas homini, quem a suo conditore spe-
 cialiter assumptum videbant in Deum, et ideo ab
 initio conceptionis ejus in eo geminam naturam ve-
 nerantur, prædicant et adorant, ac serviunt ei,
 quem *Emmanuel,* id est *nobiscum Deus,* angelus vo-

care jubet, qui ad Mariam primum venit. Unde et
 Joseph angelus loquitur, idemque pastoribus evan-
 gelizat gaudium; deinde ad cunas infantis auditur
 angelorum chorus decantare: *Gloria in excelsis Deo,
 et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc. ii, 14*).
 Sed et cum tentatur in solitudine, post monoma-
 chiam ejus et singularem pugnam, statim serviunt
 angeli et ministrant ei. Nunc quoque ad sepulcrum
 in vestitu candido angelus gloriam prædicat trium-
 phantis, et alii cernuntur in obsequio ejus resurre-
 ctionis. **1218** Omnes tamen ejus resurrectionem
 prædicant et confitentur. Sed et in ascensu ejus non
 defuerunt angeli, non qui eum veherent et elevarent,
 sed qui eum rursus venturum prædicarent. In om-
 nibus tamen una persona Christus in duabus naturis
 ab angelis Deus et homo, verus Dei Filius prædi-
 catur. Et hæc est gemina operatio, quæ per omnem
 textum sancti Evangelii consideranda est, ut in uno
 eodemque Christo duplex intelligatur natura et ge-
 mina operatio in una eademque persona deitatis.
 Quoniam personam Filii Dei Patris, quam semper
 habuit, non assumpsit, sed naturam humanitatis.
 Hinc in omnibus, si recte intelligas, homo per omne
 tempus conversationis suæ in terris videbis nunc
 magnitudinis suæ gloriam ac potentiam demonstrare,
 per signa atque miraculorum opera; nunc humili-
 tatis et humanitatis ejus, in unitate unius personæ
 formam exhibere. Propter quod benignissimus me-
 diator ipse Dei et hominum adhuc in terris positus,
 jam devicta morte pernecessarium duxit hominibus
 declarare. Quod *data sit ei omnis potestas in cælo, et
 in terra;* ut ex hoc uno reliqua omnia confirmaret
 sancti Evangelii sacramenta. Quod sane Evangelium
 ferentem per medium cælum angelum Joannes in
 Apocalypsi sua videt, de quo dixit quod Evangelium
 ferret æternum. Et ideo clementer ac provide satis
 debuit prædicari ac doceri in terris, quod jam aperte
 evangelizatur et declaratur in cælis.

*Ite, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in
 nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes
 eos servare omnia quecumque mandavi vobis.* Rectis-
 simus igitur prædicandi ordo traditur, et modernis
 prædicatoribus Ecclesiarum Dei diligentissime ser-
 vandus prædicatur; ut primo quidem docerent au-
 ditores suos, deinde fidei sacramenta eis traderent
 novæ nativitatis. Ad ultimum ut omnia quæ man-
 data erant eis, ex integro ut custodirent. Quia nec
 baptismus sine fide prodest, neque fides sine ope-
 ribus mandatorum Dei. Et ideo docenda est primum
 fides, qua recte creditur Deus, et in qua donantur
 ut possibilia sint omnia credentibus, nec non et po-
 testas adoptionis, *ut filii Dei nominemur et simus* (*I
 Joan. iii, 1*). Deinde, his ita instructis, tradenda sunt
 sacramenta fidei, et si baptismo tingendus homo, ut
 renascatur in eodem sacramento totus. Tunc demum
 oportet ut instet prædicator ac doctor, ut deinceps
1219 jam in illa nova nativitate opera fidei con-
 sequantur, et mandata in quibus charitas adim-
 pletur custodiantur. Audiant omnes hæretici et schi-

smatici, in qua fide refascitur universa Ecclesia Christi, et in quibus verbis in fonte tingitur homo, *In nomine, inquit, Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Non enim dicit in nominibus, sed *in nomine*, quia Patris et Filii et Spiritus sancti non nisi unum est nomen. Quia hi tres relative dicuntur ad invicem, ut tres dici queant, sicut Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Quamvis tres sint, unus est Deus, unus omnipotens, et quicquid est quod ad se Deus dicit, quia in eo non nisi una natura est, una deitas, una virtus, una magnitudo, unaque potestas. Et ideo unum in tribus nomen esse creditur; propterea et in eo nomine, quod unum est, in Trinitate unitatis, baptizari jubemur, sicut et in unitate Trinitatis. Quia nec Trinitas deus recte sine unitate creditur, nec unitas ad salutem vere, sine Trinitate predicatur. Ubi non quaternitas propter duas substantias in Filio, sed Trinitas commendatur, quia totus Christus in Trinitate non nisi una persona jure creditur; et ut manifestius ita esse intelligatur, audianus quod sequitur: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Ipse idem Christus est, qui ad Patrem rediens, a quo nunquam discedens cælos secundum carnem ascendit, ipse idem qui secum, suis electis in terris semper adfuturum promittit. Nec dividitur unquam aut usquam a se, postquam *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14), ut esset Deus et homo unus Christus. Unde moneo pios auditores verbi Dei, ut semper solliciti sint a principio Evangelii, in omnibus, quod et retro frequenter monui, ne in ullo corruptatur doctrina Christi, quoniam universalis est, et in nullo sibi adversatur, sed unus in omnibus de Christo et integer manet sensus. Quem profecto finis Evangelii evidenter commendat, quod unus idemque sit, et manet, et vadit. Nam cum ait, *Ecce ego*, demonstrantis est adverbium; et cum dicit *vobiscum sum*, divinitatis ejus magnum est et admirabile prædicamentum. Ita ut in una eademque sententia, et oculis monstraretur humanitas carnis, et intelligibilis in una eademque persona prædicaretur ineffabilitas Verbi. Nec enim dicit vobiscum fui et ero, quasi de præterito et futuro, sed *vobiscum sum*, quod proprium est divinæ majestatis. Nec enim habet præteritum vel futurum divinitas Verbi, sed **1220** semper idem esse. Unde et ad Moysen olim dictum est, suam volens ostendere incommutabilem divinitatem, *Ego sum qui sum*; et, *Dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos* (Exod. 3, 14). Non enim potuit Deus aliquid plus proprium de se dicere, quam cum ait, *ego sum qui sum*. Unde et in hoc loco semetipsum volens discipulis demonstrare, quod ipse esset qui ad Moysen loquebatur prius, pene id ipsum dixit: *Ecce ego vobiscum sum*; ac si diceret: Quia semper idem et ubique præsens sum. Sed tamen aliter ubique per maiestatem qua complet universa, aliter nobiscum est secundum gratiam. In qua nimirum sententia multam fiduciam dat omnibus in se credentibus; quia non solum hoc suis promittit discipulis,

verum etiam omnibus Christianis. Non enim apostoli usque in finem sæculi in carne erant victuri, ut cum eis semper esse dicatur, sed Ecclesiæ suæ fideliter hoc reponit, quod ipse caput semper cum membris suis sit affuturus, cum quibus et in quibus omnia debeat consummare, et adimplere quæ desunt in corpore suo, et in membris suis. Sed hæc fiducia ut constans sit et perseverans, non nisi de vera fide nascitur, et ex ea quæ per dilectionem operatur. Quam qui perfectam habuerit, omnino, ubi vel ubi, presentem ibi Deum semper sentit et intelligit. Quia divina majestas quamvis ubique præsens sit, tamen longe aliter est cum reprobis ut perdat de terra memoriam eorum, aliter cum electis per gratiam suæ protectionis. Veruntamen ipse ubique omnia cognoscit novissima et antiqua; quia intelligit cogitationes omnium hominum, ut penetrat omnia. Singularum quoque vias prævidet, ac discernit omnia. Idcirco sic vivere semper quasi coram ipso perfectorum est, sic negligere quasi ipse non videat, damnatorum. Quod autem dicit usque in finem sæculi se adfuturum cum suis, non sic dicit, quasi eos tunc debeat derelinquere, quando præmia vitæ æternæ eis est daturus, sicut ipse ait: *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ* (Apoc. 2, 10); sed hoc est quod ait: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*, per auxilium piæ protectionis ac defensionis, et per gratiam divinæ inspirationis, et in omnibus operibus bonis, in certaminibus ut vincatis, et victores deinceps coronemini, quia ultra jam nulla certamina erunt, nulli agones, quo meo egeatis auxilio, interim vero mea largiente gratia, quia vobiscum ero usque ad finem vitæ, nihil vobis deerit. **1221** Posi has quoque angustias vitæ, vitam sempiternam præstabo, ut videatis amplius et perfectius claritatem meam, in qua deinceps nullius egeatis. Attende, lector, quia donec et usque in Scripturis divinis non semper pro finito accipiuntur, quia idioma est Scripturarum, ut aliquando pro infinito ponantur, ut puta cum ait, donec senescatis ego. Non hoc ideo dicit mox ut illi senerint, quod ipse debeat non esse Deus, quod dementissimum est sentire. Sed quia *omnes sicut vestimentum veterascent* (Psal. 91, 27), et mutabuntur omnia, ipse autem semper idem est, et in sempiternum permanens. Quod et ideo particulariter dictum intellige, ut ex ea parte qua dicitur *ego sum*, infinitum esse credas; ex ea vero qua dicit, donec senescatis, finita esse sententia probetur. Sed et in hoc loco quantum ad sæculi finem expectat finita sententia est, sicut et finiendus est labor. In quo, donec finiatur labor tribulationis sanctorum, Deus adesse suis in omnibus reponitur, tam in auxilium suæ defensionis, quam in adiutorium bonæ operationis. Demum vero ad præmium æternæ retributionis infinita cum sanctis ejus præsentia Dei erit; quia omnis labor finem utique habet, præmium autem laboris non habet finem. De quo locutionis genere, longe jam supra, prout potui locutus sum. Et ideo quia hic sensus

longe lateque patet, non opus est plura aggregare A exempla, de quibus multa jam et antiqua, ubi vel ubi desudat oratio. Sed quia sancti Evangelii narratio tota in hac fide terminatur, et in spe concluditur, credamus quæ legimus, et maneamus in fide qua renati sumus, ut cum fiducia sub Dei protectione vivamus, quicumque in Christo perfecte credidimus; quia cum quibus Christus est virtus et sapientia Dei Patris cum ipsis est. Ipse quidem pollicitus est Deus, qui non mentitur: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*. Idcirco quibus talis tantaque fiducia fidei est, omnino virtus Patris et lumen adest. De quo lumine David pro magnificentia cordis fidissime dicebat, *Dominus illuminatio mea, et salus mea; quem timebo?* (*Psal. xxvi, 1.*) Hæc quippe dicebat, quando Dominus necdum Emmanuel ad nos B venerat; quia nondum incarnatus erat, licet semper cum Patre, et ubique cum suis esset. Quanto magis nunc confidere oportet quando jam sicut est pollicitus per os omnium prophetarum, in manifesto datus est, et factus est nobiscum Deus. In eo 1222 ergo quod factus est nobiscum Deus, non potest nobiscum non esse. Et ideo credere oportet confidenter quod ait, qui semper idem est, qui ubique est, sine præterito et futuro, ut semper præsens adesse intelligatur, quia per hanc fidem *sancti vicerunt regna*, et placuerunt Deo. In hac igitur confidentia securi inter supplicia permanserunt, et in hac spe securi suas animas Deo in pace commendarunt, pro cuius amore mori non timuerunt.

Ecce, fratres charissimi, vestro appulsus amore C ac desiderio quod tentavi, volens vestris parere iussis, et perficere in eloquio, qui nescio si ulli proferam in facto. Ecce in quo me demersi divinarum

rerum pelago, vestris confisus meritis, et provocatus precibus. Ecce jam difficiles percurri vias. Ecce quam investigabiles perfodi thesauros, pauper ingenio. Tamen regenerationis meæ obtinens firmitatem, credo quod non meis viribus, sed Dei gratia evasi, per quam didici quæ nescio, et teneo quod ignoravi. Quia in eo semper sum sisus, qui nobiscum se esse protestatur, in quo vivo. Idcirco etsi peccator sim, Spiritu sancto jam renatus, fidenter quod ipse ait amplector in charitate, et devotus recolo. Quia *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, et quo eat* (*Joan. iii, 8*). Itaque sic est omnis, quia natus est ex eo. Unde, dilectissimi, etsi sensu in talibus quæ ipse loquitur imperfectus non percipio, quoniam hebes factus sum interdum et inscius divinarum rerum, regulas tamen fidei, et doctrinam catholicæ disciplinæ, in his quæ intus audivi, omnino teneo, prout ab eo didici qui in nobis est, et ideo devotus legentibus offero. Quoniam modus Spiritui sancto loquendi, modus nullus est, cum vult, et cui vult, et quomodo vult. Hinc est in hoc opere, quod ultra vires elaboravi, quia me ipse ad id impulsi dum charitas id coegit, cujus adeuntis vel abeuntis causa, sicut Salvator ait, in ipsius est inspirantis voluntate, quamvis ejus nesciatur adventus, vel recessus dum replet omnia. Propterea recte nemo est qui prohibeat eum loqui per quem vult, cui subest posse docere et aspirare omnia quæ vult. Sine quo non recte sapio; nec ipsi angeli qui virtutes sunt unquam possunt aut sapiunt. Quoniam, ut Propheta canit: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal. xxxii, 6*). Quod si eorum, procul dubio et sanctorum.

S. PASCHASII RADBERTI

ABBATIS CORBEIENSIS

EXPOSITIO IN PSALMUM XLIV

ERUCTAVIT COR MEUM VERBUM BONUM,

Ad sacras virgines Suessione in S. Mariæ monasterio degentes.

(Ex edit. Sirm.)

1225-1226 LIBER PRIMUS.

Cum sollicitudine pastoralis officii, curisque regiminis et negotiis actionum essem tandem exoccupatus, divino dispensante iudicio, retuli me ad ea studia quæ profecto retenta animo, remissa temporibus, inter varios rerum sæcularium anfractus, abjeceram; sicque longo intervallo intermissa revocavi. Hinc inter alta cordis silentia, inter amœnos

D Scripturarum sanctarum recessus, recensui in mente quod tam sanctæ matri olim, quam quibusdam ex vobis, devoveram scribere. Sed quia illa jam legit in libro vitæ ineffabilia, quæ humanus sermo non capit, vobis, quæ filiæ estis, debui reddere quod decreveram. Quia sicut inverecundi debitoris est promissa denegare, ita honesti et liberalis, sine mora